ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΡΙΜΗΝΙΑΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Η΄

Γ. Ν. Λαικ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1921

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀπέθανε τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1921. Ἡ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία θέλουσα νὰ τιμήσῃ τὸν μέγαν Ἕλληνα ἐπιστήμονα, τὸν πατέρα τῆς ἐν Ἑλλάδι λαογραφικῆς ἐπιστήμης, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς καὶ πρόεδρος μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπεφύλαξε τὸν Ζ΄ τόμον τῆς Λαογραφίας, ὅπως ἐκδώσῃ αὐτὸν εἰς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ ἀποθανόντος.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ
ΕΝ ΤΩ [Α΄] ΚΑΙ Β΄ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΩ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ

Προτάσει τοῦ ἀποθανόντος προέδρου τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Ν. Γ. Πολίτου τὸ βυζαντινὸν τμῆμα τοῦ ἐν Ἀθήναις συνελθόντος ΙϚ΄ Συνεδρίου τῶν Ἀνατολιστῶν ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ὅπως γίνῃ συστηματικὴ ἐργασία πρὸς περισυναγωγὴν τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας εἰδήσεων, τῶν περιεχομένων εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ συναγομένων ἐκ τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς τέχνης[1]. Πλὴν ὅμως τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων καὶ οἱ παλαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ πνεύματος πολεμικοῦ πρὸς τὸν ἐθνισμόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἤθελον νὰ καταπολεμήσουν παρὰ τῷ λαῷ διαφόρους ἐθνικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας καὶ ἐνεργείας, περιέσωσαν ἀνεπιγνώστως πλῆθος λαογραφικῶν εἰδήσεων, ἀναφερομένων εἰς τοὺς χρόνους αὐτῶν. Αἱ εἰδήσεις αὗται ἐνίοτε εἶναι ἀρκετὰ σαφεῖς καὶ λεπτομερεῖς, συνήθως ὅμως εἶναι ἁπλαῖ ἐνδείξεις, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ εἶναι χρήσιμοι, διότι μᾶς δεικνύουν τὴν συνέχειαν τῆς λαογραφικῆς παραδόσεως καθ' ὅλον τὸν μακραίωνα βίον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν. Τὰς τοιαύτας λαογραφικὰς ἐνδείξεις, τὰς περιεχομένας ἐν τῇ Α΄ καὶ Β΄ κατηχήσει Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, εἶχε περισυλλέξει ὁ ἀποθανὼν πρόεδρος καὶ εἶχε κατατάξει κατὰ τὸ ἀποφασισθὲν διὰ τὰ ἀπανθίσματα τῶν βυζαντινῶν διάγραμμα[2]. Ταύτας εὑρόντες ἐν τοῖς διὰ τὴν Λαογραφίαν προωρισμένοις καταλείμμασιν αὐτοῦ δημοσιεύομεν κατωτέρω μετὰ προηγηθεῖσαν ἐξέτασιν τῶν κει-

[1] Λαογρ. Γ΄ 607.
[2] Λαογρ. Γ΄ 609.

μένων καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἀπανθίσεως. Πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἐξ ἡμῶν ἐτέθη ἐντὸς ἀγκυλῶν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν τοῦ ἀποθανόντος.

Οἱ περὶ ὧν πρόκειται λόγοι ἐξεφωνήθησαν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὸ 387 ἢ 388 μ. Χ.[1]

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Α' 1 Ἄσματα. 1) Β' β' στ. 234. «Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ... πορνικοῖς ᾄσμασι καὶ κατακεκλασμένοις μέλεσι τὴν ἀκοὴν μολύνειν;»

2) [Β' δ' στ. 237. «Χειροτέχνης εἶ; καθεζόμενος ψάλλε· ἀλλ' οὐ βούλει τῷ στόματι ψάλλειν; τῇ διανοίᾳ τοῦτο ποίει· μέγας συνόμιλος ὁ ψαλμός. Οὐδὲν ἐντεῦθεν ὑποστήσῃ δεινόν, ἀλλ' ὡς ἐν μοναστηρίῳ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ δυνήσῃ καθέζεσθαι.»

Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία εἰς τὸν 41ον Ψαλμὸν 6'. Migne τ. 55 στ. 158. «*Κἂν χειροτέχνης ᾖς, ἐν ἐργαστηρίῳ καθήμενος καὶ ἐργαζόμενος, δυνήσῃ ψάλλειν. Κἂν στρατιώτης ᾖς, ἐν δικαστηρίῳ προσεδρεύων (δ. γ. παρεδρεύων) δυνήσῃ τὸ αὐτὸ ποιεῖν*». Ἡ ἔννοια τῆς ἐνδείξεως γίνεται σαφής, ὅταν παραβάλῃ τις τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνωτέρω ὁμιλίας λεγόμενα περὶ ᾄσματος, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ ἐργατικὰ καλούμενα ᾄσματα, τῶν ὁποίων τὴν ἀντικατάστασιν διὰ ψαλμῶν ἐπιδιώκει καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὁ ἐκκλησιαστικὸς πατήρ. Περὶ τῶν ᾀσμάτων τούτων παρὰ Χρυσοστόμῳ ἔγραψεν ὁ Nägele συμπληρῶν τὸ κλασσικὸν βιβλίον τοῦ Bücher, Arbeit und Rythmus. *Nägele Ant.* Über Arbeitslieder bei Iohannes Chrysostomos-Patristisch-Literarisches zu K. Büchers «Arbeit und Rythmus» ἐν Berichte über Verhandlungen der Kön. Sächs. Gesells. der Wiss. zu Leipzig. Philol.-Hist. klasse τ. 57 III 1905].

Α' 2 Ἐπῳδαί. 3) Β' Ἐπιγρ. «καὶ περὶ τῶν ... ἐπῳδαῖς κεχρημένων.»

4) Β' ε' στ. 240. «Τί ἂν εἴποι τις περὶ τῶν ἐπῳδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων; ... Οὐ περίαπτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπῳδὰς σαυτῷ περιάγεις, γραΐδια μεθύοντα καὶ παραπαίοντα εἰς τὴν οἰκίαν σου εἰσάγων· καὶ οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς μετὰ τοσαύτην φιλοσοφίαν πρὸς

[1] Migne τ. 49 σ. 221 κέ.

ταῦτα ἐπτοημένος; Καὶ τὸ χαλεπώτερον τῆς ἀπάτης· ὅταν γὰρ παραινῶμεν ταῦτα καὶ ἀπάγωμεν, δοκοῦντες ἀπολογεῖσθαί φασιν, ὅτι Χριστιανή ἐστιν ἡ γυνὴ ἡ ταῦτα ἐπᾴδουσα, καὶ οὐδὲν ἕτερον φθέγγεται ἢ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν αὐτὴν μάλιστα μισῶ καὶ ἀποστρέφομαι, ὅτι τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὕβριν κατακέχρηται, ὅτι λέγουσα Χριστιανὴ εἶναι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιδείκνυται.»

[Ἡ εἴδησις εἶναι ἀξιόλογος διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐπῳδῶν. Ἡ πίστις εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν ἦτο ἐρριζωμένη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἐξαλείψῃ. Ἡ μόνη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐγένετο, ἦτο ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἐθνικῶν καὶ μαγικῶν ὀνομάτων διὰ χριστιανικῶν, κάτι δηλ. ἐντελῶς ἐξωτερικόν. Ἡ οὐσία τῆς πράξεως παρέμενεν ἡ αὐτή, μαγική. Τοῦτο ὀρθότατα ἀναγνωρίζει ὁ ἱερὸς πατὴρ καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτίθεται κατὰ τῶν γραϊδίων, μολονότι αὐτὴ ἡ ἐκκλησία ἀνεγνώριζε καὶ ἐχρησιμοποίει τὴν δύναμιν τῶν ἱερῶν ὀνομάτων εἰς ἐξορκισμοὺς καὶ εὐχάς, δι' ὧν προσεπάθει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ἐθνικὰς ἐπῳδάς.]

Α' 4 Εὐχαὶ κλπ. 5) [Α' δ' στ. 228. «Ὅτε γοῦν ἐβούλετο διδάξαι τὸν προφήτην καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι συμφορᾷ ἀνιάτῳ παρέδωκε τὴν πόλιν, ἐκέλευσε λαβεῖν βίκον ὀστράκινον, καὶ συντρίψαι ἔμπροσθεν παντὸς τοῦ δήμου, καὶ εἰπεῖν· Οὕτως ἀπολεῖται καὶ ἡ πόλις καὶ συντριβήσεται.»

Ἡ πρᾶξις καὶ οἱ λόγοι ἀποτελοῦν κατάραν μαγικήν. Δὲν εἶναι δέ τι ἀσύνηθες νὰ συνοδεύωνται οἱ λόγοι καὶ ὑπὸ πράξεων συμβολικῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχικὴ ἔννοια ἦτο πάντοτε μαγική].

6) Α' ε' στ. 230. «Ἡμεῖς δὲ καὶ λάχανα ὠνούμενοι καὶ ὑπὲρ ὀβολῶν δύο φιλονεικοῦντες, καὶ πρὸς οἰκέτας ὀργιζόμενοι καὶ ἀπειλοῦντες, τὸν Θεὸν πανταχοῦ καλοῦμεν μάρτυρα.»

7) Β' β' στ. 233-4. «καθαρὰν φύλαττε τὴν γλῶτταν αἰσχρῶν καὶ ὑβριστικῶν ῥημάτων, βλασφημίας, ἐπιορκίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Καὶ γὰρ ὀλέθριον (τὴν γλῶτταν) ... ἐπὶ λοιδορίας καὶ ὕβρεις καὶ εὐτραπελίας μετάγειν.»

8) Β' γ' στ. 235. «ἐξάλειψον τὰς κακῶς ἐντεθείσας σοι συνηθείας· εἴτε ὀμνύναι, εἴτε ψεύδεσθαι, εἴτε ὑβρίζειν, εἴτε αἰσχρολογεῖν, εἴτε γελωτοποιεῖν ...»

9) Β' δ' στ. 239. «οὓς (σχοινοστρόφον καὶ χαλκοτύπον καὶ ἀγοραῖον) οὐδὲ ἀξίους εἶναι νομίζεις τῆς σῆς προσρήσεως».

Α' 5 Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις. 10) [Α' ε' στ. 229. «Οὐδὲν γὰρ ἕτερον τοῦτο, ἀλλ' ἢ εἰς πίθον τετριμμένον ἀντλεῖν.» Ἡ παροιμία ἀρχαία.]

11) Β' γ' στ. 234. «Ἵνα οὖν μὴ πρὸς τὸν πρότερον ἐπανίωμεν ἔμετον...»

[Ἡ φράσις παροιμιώδης. Ἤδη ἐν ταῖς παροιμίαις τοῦ Σολομῶντος (26,11) *φέρεται· ὥσπερ κύων ὅταν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔμετον*, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Φέρεται ἐπίσης καὶ ἐν τῇ Καινῇ· Πέτρου Β 2,22. *Συμβέβηκεν αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὗς λουσαμένη εἰς κυλισμὸν βορβόρου.* Καὶ παρὰ τοῖς Παροιμιογράφοις Γρηγορίῳ τῷ Κυπρίῳ Π 83, L II 36 καὶ Ἀποστόλῃ Χ 30. Σήμερον παρὰ τῷ λαῷ φέρεται ἡ φράσις· *Δὲν εἶμαι σκύλλος γιὰ νὰ γλείφω* (Κατιρλὶ - Βιθυνίας) λεγομένη ὑπὸ τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι δὲν ἀθετοῦσι τὰ ὑπεσχημένα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζει καὶ ἡ φράσις· *δ,τι φιῶ δὲ τοὺ γλείφου* (Γκιουμουλτζίνα).]

12) [Β' γ' στ. 235. «κἂν ἀδικήσῃ τις... μὴ ἀγανακτήσῃς... μηδὲ εἴπῃς, ὅτι Εἰς τὴν ψυχήν μου ἠδίκημαι..., ἀφείλετό σοί τις τὴν οὐσίαν; οὐκ ἠδίκησεν εἰς ψυχήν, ἀλλ' εἰς χρήματα.»

Καὶ σήμερον ὁ λαός, ὁσάκις θέλει νὰ ὁηλώσῃ τὴν ὑπερβολικὴν αὐτοῦ λύπην ἢ ἀγανάκτησιν, εἰς τὴν ψυχὴν ἢ τὴν καρδίαν ἀναφέρει αὐτήν. *Μ' ἀγγίζει 'ς τὴν ψυχή* (Κεφαλληνία), *Ἡ ψχή μ' ἀπού μέσα πόνισι* (Γκιουμουλτζίνα). Καὶ οἱ Τοῦρκοι dzanima doqundu (=τὴν ψυχήν μου ἐπείραξε).]

Α' 10 Γλῶσσα. 13) Α' ε' στ. 229-230. «ἀλλ', εἰ βούλει, θὲς Πέτρον εἶναι τοῦτον ἢ Παῦλον, ἢ καὶ ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα.»

Β' 3 Ἐνδύματα. Θεραπεία τοῦ σώματος. 14) Α' β' στ. 225. «Τίνος ἕνεκεν μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν διδασκαλίαν ὑπολύσαντες ὑμᾶς (τοὺς κατηχουμένους καὶ παρασκευαζομένους εἰς βάπτισιν) καὶ ἀποδύσαντες γυμνοὺς καὶ ἀγυμνάστους μετὰ τοῦ χιτωνίσκου μόνον πρὸς τὰς τῶν ἐξορκιζόντων παραπέμπουσι φωνάς;»

15) Α' β' στ. 226. «Ἔστι τὸ κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων λουτρὸν τὸ διὰ τῶν βαλανείων, ὃ πόνον τοῦ σώματος ἀποσμήχειν εἴωθε ῥύπον.»

Β' 3 Ἐνδύματα. 16) Β' Ἐπιτ. καὶ περὶ γυναικῶν τῶν ἐν πλέγματι καὶ χρυσῷ κατακοσμουσῶν ἑαυτάς»

Πλέγμα = κόμωσις, πλέξιμον μαλλιῶν. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἀπόστολος Παῦλος).

17) Β' β' στ. 233. «Μὴ τοίνυν... μείνωμεν κεχηνότες... περὶ πολυτέλειαν ἱματίων· καὶ γὰρ ἔχεις ἱμάτιον μέγιστον, ἔχεις τράπεζαν πνευματικὴν κτλ.»

18) Β' δ' στ. 237. «Καὶ γὰρ ἵνα σὺ κόκκον ἕνα (μαργαρίτου) φορέσῃς, μυρίοι τῷ λιμῷ πένητες ἄγχονται.» — «Βούλει κοσμῆσαι τὸ πρόσωπον; μὴ μαργαρίταις, ἀλλὰ σωφροσύνῃ καὶ σεμνότητι. Οὕτω χαριεστέραν ὄψεται τὴν ὄψιν ὁ ἀνήρ.»

στ. 238. «τί σοι τὸ ὄφελος ἀπὸ τῶν μαργαριτῶν τούτων;» — «Ὅτε γοῦν οἱ δόξαντες εἰς τὸν βασιλέα ὑβρικέναι, εἰς (δ. γ. πρὸς) τὸ δικαστήριον εἵλκοντο καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευον, τότε αἱ μητέρες καὶ αἱ γυναῖκες τὰ περιδέραια καὶ τὰ χρυσία καὶ τοὺς μαργαρίτας ἀποθέμεναι (δ. γ. ἀποτιθέμεναι) καὶ τὸν κόσμον ἅπαντα καὶ τὰ ἱμάτια τὰ χρυσᾶ, λιτὴν καὶ εὐτελῆ λαβοῦσαι ἐσθῆτα, καὶ σποδὸν καταπασάμεναι, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου κυλινδούμεναι, οὕτω τοὺς δικάζοντας ἐνέκαμπτον. Εἶ δὲ ἐπὶ τῶν ἐνταῦθα δικαστηρίων τὰ μὲν χρυσία καὶ οἱ μαργαρῖται καὶ ἡ ποικίλη ἐσθὴς ἐπιβουλὴ καὶ προδοσία γένοιτ' ἄν...» — «Ἐννόησον οὖν τίσιν ἀρέσκειν βούλει καὶ διὰ τίνας περίκεισαι τὸν κόσμον τοῦτον; ἵνα ὁ σχοινοστρόφος καὶ ὁ χαλκοτύπος καὶ ὁ ἀγοραῖος ἰδόντες θαυμάσωσιν.»

στ. 239. «ἡ γὰρ περὶ τὸν κόσμον τῶν μαργαριτῶν μανία πομπὴ σατανική ἐστι.»

19) Β' ε' στ. 240. «Χωρὶς ὑποδημάτων ἢ ἱματίων οὐκ ἂν ἔλοιτό τις ὑμῶν εἰς τὴν ἀγορὰν καθεῖναι.»

Β' 5 Τὸ παιδίον. 20) Α' β' στ. 226. «ἐπὶ τῶν παιδίων τὰ προσωπεῖα καὶ τὰ λοιπὰ μορμολύκεια φύσει μὲν οὐκ ἔστι φοβερά, φοβερὰ δὲ εἶναι τοῖς παιδίοις δοκεῖ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν.»

Βλ. καὶ Ὁμιλ. ἐν Ἀντιοχ. Ε' 3 τ. 49 σ. 73.

Β' 6 Γαμήλια ἔθιμα. 21) Α' α' στ. 223. «Τοιαῦτα γὰρ τοῦ νυμφίου τὰ ἔδνα.» — «Διὰ ταῦτα ὑμᾶς ἐντεῦθεν ἤδη καὶ πρὸ τῶν ἱερῶν μακαρίζω παστάδων.»

22) Β' β' στ. 234. «Εἰς γάμον ἐκλήθης ἀγαπητέ· μὴ εἰσέλθῃς ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια, ἀλλὰ τῷ γάμῳ κατάλληλον λάβε στολήν. Εὖ γὰρ εἰς γάμους αἰσθητοὺς ἄνθρωποι καλούμενοι, κἂν ἁπάντων

ὥσι πενέστεροι, χρησάμενοι πολλάκις ἢ πριάμενοι ἱμάτιον καθαρόν, οὕτω πρὸς τοὺς καλέσαντας αὐτοὺς ἀπαντῶσι...»

Β' 7 Ἔθιμα κατὰ τὴν τελευτήν. 23) Α' α' στ. 224. «Ὅθεν ἐνταῦθα μὲν (ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅπου οἱ κατηχούμενοι) ἅπαντα σύμφωνα τῇ δωρεᾷ, ἐκεῖ δὲ (ἐν τῷ οἴκῳ τῶν ἑτοιμοθανάτων) πάντα ἐναντία τῇ δωρεᾷ· καὶ γὰρ θρῆνος καὶ ὀδυρμὸς πολὺς τῶν μυσταγωγουμένων, καὶ παιδία περιίσταται κλαίοντα, καὶ γυνὴ τὰς παρειὰς καταξαίνουσα, καὶ φίλοι κατηφεῖς, καὶ οἰκέται δακρύων γέμοντες, ὅλον τὸ τῆς οἰκίας σχῆμα χειμερινήν τινα καὶ ζοφώδη μιμεῖται ἡμέραν... Εἶτα μεταξὺ τῶν θορύβων καὶ τῆς ταραχῆς αὐτῆς, ἐπεισέρχεται ὁ ἱερεὺς αὐτοῦ τοῦ πυρετοῦ φοβερώτερος ὤν, καὶ τοῦ θανάτου τοῖς τοῦ κάμνοντος προσήκουσιν ἀπηνέστερος· τῆς γὰρ τοῦ ἰατροῦ φωνῆς τῆς ἀπογινωσκούσης τὴν ζωὴν τὴν ἐκείνου μεῖζον ἀπόγνωσις εἶναι νομίζεται ἡ τοῦ πρεσβυτέρου εἴσοδος, καὶ θανάτου σύμβολον εἶναι δοκεῖ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἡ ὑπόθεσις.»

24) Α' β' στ. 226. «Τὸ νεκρῶν ἅψασθαι σωμάτων, φύσει μὲν οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτον, ὅταν δὲ ἀσθενοῦς ἐπιλάβηται συνειδότος, ἀκάθαρτον ποιεῖ τὸν ἁψάμενον.»

Ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς Ἰουδαϊκὰς καὶ χριστιανικὰς δοξασίας.

Β' 9 Δίκαιον. 25) Β' ε' στ. 239. «Οἰκέτας ἀγοράζοντες, αὐτοὺς τοὺς πωλουμένους πρότερον ἐρωτῶμεν (δ. γ. ἐρόμεθα), εἰ βούλονται ἡμῖν δουλεῦσαι.» — «Ἡμεῖς ... πρὶν ἢ (δ. γ. προτοῦ) τὴν τιμὴν καταβαλεῖν, ἐρωτῶμεν τοὺς πωλουμένους, καὶ ἐπειδὰν μάθωμεν ὅτι βούλονται, τότε τὴν τιμὴν καταβάλλομεν.»

Β' 10 Λατρεία. 26) Β' ε' στ. 239. «Πομπὴ δὲ σατανική ἐστι θέατρα καὶ ἱπποδρομίαι.»

Β' 13 Μαντική. 27) Α' α' στ. 223. «οὐ γὰρ ὀνείρατα ἦλθον διαλύσαι ὑμῖν.»

Ἐν Γενέσ. μ' 8. 13. 16. 22. μα' 12. 13. 15, εἰς ἃ ἀναφέρεται ἀντὶ τοῦ *διαλύω, διάλυσις*, γίνεται χρῆσις τῆς λ. *συγκρίνω, σύγκρισις* πρὸς διάλυσιν τῆς ἐξηγήσεως ὀνείρων.

28) Β' Ἐπιγρ. «Καὶ περὶ τῶν κληδονισμοῖς ... κεχρημένων.»

29) Β' ε' στ. 239. «πομπὴ δὲ σατανική ἐστι ... καὶ κληδόνες καὶ σύμβολα. Καὶ τί ποτέ ἐστι σύμβολα; φησί. Πολλάκις ἐξελθών τις τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, εἶδεν ἄνθρωπον ἑτερόφθαλμον ἢ χωλεύοντα καὶ

οἰωνίσατο. Τοῦτο πομπὴ σατανική· οὐ γὰρ ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου πονηρὰν ποιεῖ τὴν ἡμέραν γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἁμαρτίαις ζῆν. Ὅταν τοίνυν ἐξέλθῃς, ἓν μόνον φύλαξαι, μὴ ἁμαρτία σοι ἀπαντήσῃ· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἡμᾶς ὑποσκελίζουσα, χωρὶς δὲ ταύτης οὐδὲν ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται. Τί λέγεις; ἄνθρωπον ὁρᾷς καὶ οἰωνίζῃ, καὶ οὐχ ὁρᾷς πάλην τὴν διαβολικήν, πῶς ἐκπολεμοῖ σε τῷ μηδὲν ἠδικηκότι;...»

στ. 240. «Εἶπω καὶ ἕτερον καταγελαστότερον; ... Ἐὰν ἀπαντήσῃ παρθένος, φησίν, ἄπρακτος ἡ ἡμέρα γίνεται· ἐὰν δὲ ἀπαντήσῃ πόρνη, δεξιὰ καὶ χρηστὴ καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμουσα... Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα πῶς τὸν δόλον ἔκρυψεν ὁ διάβολος, ἵνα τὴν μὲν σώφρονα ἀποστρεφώμεθα, τὴν δὲ ἀκόλαστον ἀσπαζώμεθα καὶ φιλῶμεν».

[Οἱ ἑτερόφθαλμοι καὶ χωλαίνοντες καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἔχοντες σωματικὸν ἐλάττωμα, θεωροῦνται ὡς πονηροὶ καὶ κακὰ προοιωνίζεται τὸ ἀπάντημα αὐτῶν καὶ σήμερον. — Ὡς πρὸς τὴν πόρνην ὁ αὐτὸς συμβολισμὸς καὶ ἐν τῇ κρίσει τῶν ὀνείρων. Οὕτως ὁ Ἀρτεμίδωρος, Ὀνειροκριτικῶν 22,24 (ἔκδ. Hercher). «*Πρὸς δὲ πᾶσαν ἐγχείρησίν εἰσιν ἀγαθαὶ (αἱ ἑταῖραι)· καὶ γὰρ πρός τινων ἐργάσιμοι λέγονται*» καὶ κατωτέρω 73,5. «*Αἱ πλαζόμεναι τῶν ἑτοίρων, λυσιτελέστεραι ὄναρ ὀφθῆναι. Ἀγαθαὶ δὲ καὶ αἱ ἐπὶ ἐργαστηρίων καθεζόμεναι καὶ πιπράσκουσαί τι καὶ δεχόμεναι ἐμπολὰς καὶ ὁραθεῖσαι καὶ μιγεῖσαι*». Τὰ αὐτὰ καὶ παρ' Ἀχμὲτ σ. 90 (ἔκδ. Rigaltii). «*Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι συνουσίασεν πόρνῃ γνωρίμῳ, εἰ μέν ἐστι βασιλεύς, εὑρήσει χαρὰν καὶ κρύψει αὐτήν, εἰ δὲ τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ οὗτος πλειόνως χαρήσεται καὶ πλουτήσει*». Ἡ δὲ σύμπτωσις αὕτη τοῦ συμβολισμοῦ εἰς τὰ ὄνειρα καὶ τὰ ἀπαντήματα, τὰ *σύμβολα* τοῦ Χρυσοστόμου, εἶναί τι σύνηθες εἰς τὸν σημερινὸν λαόν].

Β' 14 Ἀστρολογία. 30) Β' ε' στ. 239. «πομπὴ δὲ σατανική ἐστι... καὶ πᾶσα ἁμαρτία καὶ παρατήρησις ἡμερῶν.»

Β' 15 Μαγεία. Βλ. Α' 2.

Β' 16 Μαγικαὶ ἢ δεισιδαίμονες συνήθειαι. 31) Β' Ἐπιγρ. «καὶ περὶ τῶν... περιάπτοις... κεχρημένων.»

32) Β' ε' στ. 240. «Τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἐπῳδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ταῖς κεφαλαῖς καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμούντων; Αὗται αἱ ἐλπίδες ἡμῶν,

εἰπέ μοι, ἵνα μετὰ σταυρὸν καὶ θάνατον δεσποτικὸν εἰς Ἕλληνος βασιλέως εἰκόνα τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχωμεν;»

[Ἡ εἴδησις εἶναι ἀξιολογωτάτη, διότι ἀναβιβάζει τὴν χρῆσιν τῶν νομισμάτων ὡς περιάπτων ἤδη εἰς τὸν 4ον αἰῶνα. Νομίσματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς περίαπτα ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ἐν Γαλαξειδίῳ κατὰ τὰς πληροφορίας Ἄγγλου περιηγητοῦ. Περὶ τῆς χρήσεως ἐν γένει τῶν νομισμάτων παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὰ δυνάμεων βλ. *Πολίτην* ἐν Λαογρ. Ε΄ 661 κέ. καὶ *Κουκουλέ*, Κωνσταντινᾶτα Λαογρ. Ϛ΄ 215 κέ.].

Β΄ 17 Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα. 33) Α΄ δ΄ στ. 228. «ἐν γὰρ τῇ παλαίστρᾳ ἀκίνδυνα τοῖς ἀθληταῖς τὰ πτώματα· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους ἡ πάλη, καὶ τοῖς σώμασι τῶν διδασκάλων ἐμμελετῶσιν ἅπαντα. Ὅταν δὲ ὁ τῶν ἀγώνων παραγένηται καιρός, ὅταν ἀνοιγῇ τὸ στάδιον, ὅταν τὸ θέατρον ἄνω καθήμενον ᾖ, ὅταν ὁ ἀγωνοθέτης παρῇ, ἀνάγκη λοιπὸν ἢ ῥαθυμήσαντας πεσεῖν καὶ μετὰ αἰσχύνης ἀναχωρῆσαι πολλῆς, ἢ σπουδάσαντας τῶν στεφάνων καὶ τῶν βραβείων ἐπιτυχεῖν. Οὕτω δὴ καὶ ἐφ' ὑμῶν (τῶν κατηχουμένων), αἱ τριάκοντα ἡμέραι αὗται παλαίστρᾳ τινὶ προσεοίκασι καὶ γυμνασίοις καὶ μελέτῃ. Μάθωμεν ἐντεῦθεν ἤδη περιγενέσθαι τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐκείνου· πρὸς γὰρ ἐκεῖνον ἀποδύεσθαι μέλλομεν μετὰ τὸ βάπτισμα, πρὸς ἐκεῖνον πυκτεύειν καὶ μάχεσθαι. Μάθωμεν τοίνυν ἐντεῦθεν ἤδη τὰς λαβὰς ἐκείνου, πόθεν ἐστὶ πονηρός, πόθεν ἡμῖν εὐκόλως ἐπηρεάσαι δύναται, ἵνα τῶν ἀγώνων παραγενομένων μὴ ξενοπαθῶμεν μηδὲ θορυβώμεθα, καινὰ τὰ παλαίσματα ὁρῶντες, ἀλλ' ἤδη μεταξὺ ἡμῶν αὐτῶν μελετήσαντες, καὶ τὰς μεθοδείας αὐτοῦ μαθόντες ἅπασας, μετὰ τοῦ θαρρεῖν ἀψώμεθα τῶν παλαισμάτων πρὸς ἐκεῖνον.»

34) [Β΄ γ΄ στ. 236. «Οἱ γὰρ μέλλοντες εἰς τὸ θέατρον ἕλκεσθαι ἐκεῖνο, οὐ πρότερον καθιᾶσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἕως ἂν αὐτοὺς ὁ κῆρυξ λαβὼν ὑπὸ τοῖς ἅπάντων ὀφθαλμοῖς περιαγάγῃ βροῶν καὶ λέγων· Μή τις τούτου κατηγορεῖ; Καί τοι γε οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ψυχῆς, ἀλλὰ σωμάτων τὰ παλαίσματα.]

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΑΙΤΩΛΙΚΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΥΠΟ

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

Δημοδιδασκάλου

Α΄ ΜΥΘΟΙ ΣΥΜΠΤΥΧΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

1. Σὺ πᾶφαϊς τοὺ φάσαρου, νὰ φὰς κὶ τοὺ δαύλαρου.

Νιὰ βουλὰ κίν΄σαν δυὸ γὺφτ κὶ πάνι νὰ βγάλνι κάρβνα. Ἀφοῦ πῆγαν ἀπὰν ᾽ς τοὺ δάσους, ἔκουψαν ξύλα κὶ τὰ σώργιασαν γιὰ νὰ βγάλν τὰ κάρβνα. Κ΄τᾶνι γιὰ φουτγιά, δὲν εἶδαν. Ψάχνι γιὰ πρυόβουλου ν᾽ἀνάψ ἤσκα, δὲν εἶχαν. Θμήθκαν πᾶβγαναν κάρβνα ᾽ς ἄλλου μέρους τμ πρώτ χρουνιὰ κ᾽εἶπαν· «Πγοιὸς θὰ πάῃ γιὰ φουτγιά; — Πάου γὼ, εἶπ᾽ οὗ ἕνας.» Πάει ἰκείνους γιὰ κάρβνα. Οὗ ἄλλους π᾽ ἀνέμκι εἶπι· «Ἄς κυν΄γήσου κανιὰ φάσα, νὰ ψήσουμι νὰ φάμι.» Τού πι ὅμους κὶ κ΄νοῦ τ᾽ ἀλλνοῦ· «Θὰ κυν΄γήσου κανιὰ φάσα γώ.— Νὰ κρατήῃς κὶ μένα κ΄νῆι ὅσου νά ρθου» εἶπι.

Πάει ἰκείνους γιὰ τ φουτγιὰ, κὶ οὗ ἄλλους πῆρι τοὺ τσικοὺρ κι ἀνέβκι σὶ νιὰ ἀργειὰ νὰ ᾽ρθοῦνι φάσις νὰ τς βαρέσ΄. Ἰκεῖ ἀπ κάθιταν, ᾽ς τ᾽ δχάλ΄, ἦρθαν οἱ φάσις. Τιντώθκι νὰ πάῃ παρὰ πὰν νὰ τς φτάσ΄ μὶ τοὺ τσικοὺρ, νὰ τς βαρέσ΄. Κεῖ π πᾶϊνι σιὰ πάν, ἔφγανι οἱ φάσις κὶ ἀνέμκι μίνια μαναχά. Κουντουζύγουσι λίγου σὶ κείν΄ κὶ τοὺγ κατάλαβι κ΄ ἔφγι κι αὐτήν΄. Τς λέει· «Σὺ φλιτρᾷς, ἰγὼ δὲ φλιτράου.» Φούμ! Δίν΄ φουτγιὰ μαζὶ μὶ κείν΄, σουργιάσκι κάτ ᾽ς τοὺ βράχου. Γίν΄κι συντρίμματα.

Κάπουτι ἤρθι κ΄ οὗ ἄλλους σὶ λίγ΄ ὥρα. Φουνάζ᾽· «Ὀρὲ, Χαρῆ, ὀρὲ, Χαρῆ!» Ποῦ νὰ τοὺν ἀκούσ΄ ἰκείνους! ἦταν σκουτουμένους κάτ ᾽ς τοὺ βράχου. Τοὺμ πῆρ ἡ νύχτα φουνάζουντα· «Κὰπ θὰ μ τρώῃ τς φάσις κὶ γι᾽ αὐτὸ δὲν ἁπλουέτι, ἀλλὰ θὰ τοὺν εὕρου.» Μπῆκι ψάχνουντα ἰκεῖ μέσ᾽ ᾽ς τοὺ δάσους. Φούπ, φούπ, τοὺ δαυλὶ μέσ᾽ ᾽ς τοὺ δάσους τὰ τοὺν εὗρ᾽. Πῆι κὶ τοὺν ηὕρηκι σουργιασμένουν ἰκεῖ ᾽ς ἕνα μέρους ποῦ ἦταν τἀνάσκελα. Ἀλλὰ ἰκεῖ π γύρζαν οἱ

φάσις ἀπ πάν, καταλαχοῦ ἔπισι ἕνα φτιρὸ κὶ πῆι 'ς τοὺ στόμα τ πιθαμέν. Τοὺ εἶδ' αὐτὸς, φουνάζ' λοιπόν· «Χαρῆ, Χαρῆ, σήκ ἀπάν!» Ἔλιϊ πὼς κάν' καμούτις (τὸν πεθαμένον). «Ἄ! κάν'ς πὼς δὲν ἀηκούς! Δὲ γλέπου γὼ πὄφαϊς τς φάσις οὔλις κὶ κάν'ς τοὺν κ'μάμινουν τώρα! Ἀλλὰ ἰγὼ εἶμι νὰ σὶ φκειάσου!»

Τοὺ δαυλὶ τοὺ εἶχι ἀφμένου παρὰ πέρα, κὶ πῆι νὰ τοὺν σ'κώσ' γιὰ ν' ἀνάψν τὴ φουτγιά. Ἀλλὰ ποῦ ν' ἀνάψν τ φουτγιά, ἀφοῦ τοὺ δαυλὶ ἦταν πισ'νό· «Ἰσύ, πὄκαμις πὼς δὲν ἀηκοὺς, νὰ σὶ διουρθώσου». Παίρν' τοὺ δαυλὶ κὶ ζμπάει μέσ' 'ς τοὺ στόμα κὶ τ λέει· «Σὺ πὄφαϊς τοῦ φάσαρου, φάϊ κὶ τοὺ δαύλαρου.»

Κατὰ τὸν ἐξ Ἀμβρακιᾶς Γεώργ. Πυρπύλην.

[Τὴν παροιμίαν: *Ὁποῦ φαγε τὸ φάσαρο, φάγε καὶ τὸ δαύλαρο*, ἄνευ τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τινὸς ἐπεξηγήσεως ἀναγράφει καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ἐν συλλογῇ παροιμιῶν πρὸ πάντων ἐκ Σμύρνης καὶ Μαγνησίας ἐν Ἀνατολ. ἐπιθεωρήσει 1873 Α' σ. 532, 582. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

2. Ψάργια 'ς τ' ὄργουμα.

Νιὰ βουλὰ ἓν' ἀντρόϋνου ἦταν ἀγαπημένου πουλὺ κὶ δὲν τσακώνουνταν πουτέ. Ἕνα προυϊ εἶπ' ἡ γ'ναῖκα· «Σήμιρα, ἄντρα, θὰ μαλώσουμι.—Γιατί, γ'ναῖκά μ; λέει.—Ἔτσ', λέει.» Αὐτήν' πῆρι νιὰ οὐκὰ ψάργια, τ' ἀγόρασι, κὶ σ'κώθκι μαζὶ μὶ τοὺν ἄντρα τς κὶ πῆγαν 'ς τοὺ χωράφ. Καθὼς ὤργουνι οὔ ἄντρα τς, αὐτήν' ἔρχνι σιγὰ σιγὰ τὰ ψάργια 'ς τς αὐλακιές. Οὔ ἄντρα τς δὲν ἔλιι τίποτα, μαναχὰ τὰ μάζουξι κὶ τά δουκι τς γ'ναίκας τ κὶ τς εἶπι· «Γ'ναῖκα, νὰ τὰ τγανίῃς, νὰ φάμι.» Ἤρθι τοὺ γιόμα κ' ἔστρουσι νὰ φάν, ἀλλὰ ἡ γ'ναῖκα μαέριψε λάχανα. «Γιατί, γ'ναῖκα, δὲ μαέριψις τὰ ψάργια; — Εἶνι δυνατὸν, ἄντρα, νὰ βγοῦνι ψάργια 'ς τ' ὄργουμα;—Μωρὲ, δὲν εἶδις, γ'ναῖκα, π τά βρα ἰγὼ 'ς τοὺ χουράφ!» Φέρ τα πὰν φέρ τα κάτ, τσακώθκαν οὔ ἄντρας μὶ τ γ'ναῖκα. Ἀπ τς φουνὲς μαζώχκαν οἱ χουργιανοὶ νὰ τς ξιχουρίσνι. «Πέστι μ, λέει ἡ γ'ναῖκα, εἶνι δυνατὸν πουτὲ νὰ βγοῦνι ψάργια 'ς τ' ὄργουμα; οὔ ἄντραζ ουμ, λέει πὼς μπουρεῖ, ἰγὼ τ λέου ὄχ'. Τώρα κρίνιτ ἰσεῖς κὶ δικάστι.» Οἱ χουργιανοὶ τότι τοὺμ πῆραν τοὺν ἄντρα ἰκ'νῆς κὶ τοὺν ἔδισαν γιὰ παλαβὸ, ἀφοῦ ἔλιι πὼς βγαίν'νι ψάργια 'ς τ' ὄργουμα.

Κατὰ τὸν ἐξ Ἀμβρακιᾶς Δημ. Γαλαζούλαν.

[Νοτιορωσικὸν παραμύθιον: *Rudtchenko*, Νοτιορωσικὰ παραμύθια, Κίεβον 1869 σ. 165 ἀρ. 59=*Liebrecht*, Zur Volkskunde σελ. 140. — Π. Π. γυναῖκα 82α. ὁμιλῶ 36. «Σὲ βλέπω, διάουλε, μὰ δὲ μιλάου». (Ἀκαρνανίας).—RTP. 1904 σ. 29-30. Ἀρμενικὴ παραλλαγὴ (ψάριον εἰς τὸ χωράφι). — Πρβλ. Φιννικόν. παρὰ *Beauvois*, Contes populaires de Norvège, Par. 1862 σ. 156-9 ἐκ τοῦ Ecro Salmelainen (Evic Rudbaeck) Suomen Kansan Satuja ja tavin vita, Helsingfors 1854 τ. II, σ. 198-200: Ὅπως καταστήσῃ ἀπιστεύτους τὰς ἐκμυστηρεύσεις τῆς φλυάρου συζύγου του, χωρικός τις εὑρὼν θησαυρὸν θέτει πρῶτον εἰς τὸ δίκτυόν του εἰς τὴν λίμνην ἕνα κορυδαλλὸν καὶ εἰς τοὺς ἰξοὺς εἰς τὸ δάσος ἕνα ἰχθῦν, εἶτα ἐξορύσσει τὸν θησαυρόν· ἡ γυνὴ διηγεῖται ὅλα ἀλλ' οὐδεὶς τὴν πιστεύει.—Παροιμία κουτσοβλαχ. Ἠπείρου. Pesceĭ tu vragu nu se-af la (ψάρια εἰς τὸ χωράφι δὲν βρίσκονται). Zanne IV, σ. 73, ἀριθ. 9106 ΜΘ 6=Ϛ' 19. — Πλαγιᾶς Βονίτσης Εὐστ. Α. Λάζαρος 1888 χειρόγρ. 4ον. — Κρακοβία. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀκριτομυθίας τῆς γυναικός του, ὅπως μὴ πιστευθῇ φανερώνουσα τὸ μυστικὸν τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ, ὁ σύζυγος ἐνεργεῖ ὅπως ἐνώπιόν της γίνωσι ἀπιθανώτατα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐκθέτουσα αὐτὴ θεωρεῖται παράφρων. Μεταξὺ τούτων καὶ ψάρια εὑρισκόμενα ἐπὶ δένδρου (La Tradition 1895, σ. 145-7).—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

3. Μὶ τοὺ ψαλίδ θιρίζνι.

Νιὰ βουλὰ ἓν' ἀντρόϋνου κβέντγιαζι πῶς θιρίζνι τοὺ σ'τάρ. Οὔ ἄντρας ἔλιι, μὶ τοὺ δριπάν', ἡ γ'ναῖκα ἦταν ἰδιότροπ κ' ἔλιι, ὄχ' μὶ τοὺ δριπάν', ἀλλὰ μὶ τὸ ψαλίδ. Οὔ ἄντρας πουλέμσι νὰ τγ καταφέρ, νὰ εἰπῇ «μὶ τὸ δριπάν'», δὲ μπόρσι νὰ τγ καταφέρ. Τότι τμ πῆρι κὶ αὐτὸς κὶ τν ἔρξι μέσα 'ς ἕνα πγάδ κὶ τγ κράταϊ μὶ νιὰ τριχιὰ κὶ τν ἀπόλαϊ ἀποὺ λίγου λίγου μέσα κὶ τς ἔλιι· «Μὶ τοὺ δριπάν'.—Ὄχ', μὶ τοὺ ψαλίδ» ἔλιι αὐτή. Τν ἀπόλ'σι κὶ πῆι μέσ' 'ς τοὺ νιρὸ κὶ χώθκι μέσα, ἀλλὰ αὐτήν' ἔλιι ἀκόμα «μὶ τοὺ ψαλίδ!». Χώθκι μέσα 'ς τοὺ νιρὸ, ὥστι νὰ μὶ φαίνιτι ἡ γ'ναῖκα, κὶ τότι ἔβγαλι τοὺ χέρ τς ἀπ πὰν ἀπ τοὺ νιρὸ κι ἔκανι σὰν νὰ κόβ μὶ τοὺ ψαλίδ ὅσου π πνίηκι.

Κ. Κουτσαύτης ἐκ Λαμπίρης.

[Βλ. Λαογραφία, Ϛ' 649 — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

4. Ἡ κακούργα γ'ναῖκα ποῦ ἔστρουσι.

Ἦταν δυὸ πλούσιοι φίλ', ἀλλὰ ἀνύπαντρ. Κ' ἦταν κὶ δυὸ ἀδιρφάδις ἡ μίνια καλὴ κὶ ἡ ἄλλ' κακούργα. Αὐτοίν' ἀπουφαΐσαν νὰ τς πάρνι γ'ναῖκις, οὔ ἕνας τ μιγαλύτιρ, ποῦ ἦταν κακούργα κὶ οὔ ἄλλους τ μικρότιρ, ποῦ ἦταν καλή.

Ἄμα τό μαθαν ἄλλ' φίλ' κ'νοῦ π θά πιρνι τγ κακούργια, τοῦ παν νὰ μὴν τμ πάρ, γιατὶ θὰ πάῃ χαμένους. Τότι κ' αὐτὸς εἶπι τ' ἀλλνοῦ τ φίλ, ἐπειδὴ εἶνι κακούργια δὲν τμ παίρν'. Οὔ ἄλλους τοῦ εἶπι. «Τμ παίρνου γώ. Πάρι σὺ τγ καλή.»

Πιαντρεῦκαν κὶ οἱ δύου. Ἀλλ' αὐτός, π πῆρι τγ κακούργια, ἀπ τμ πρώτ μέρα κάλισι φίλς ς τοὺ σπίτ τ κὶ εἶπι τς γ'ναίκας τ νὰ μαειρέψ'. Αὐτήν' μαέριψι φαϊὰ καλὰ κὶ ἔστρουσι τοὺ τραπέζ' νὰ φάνι μὶ τς φίλς. Ἴφιρι τοὺ πγιάτου μὶ τοὺ πρώτου φαΐ. Πῆρι οὔ ἄντρας τς, τοὺ δουκίμασι τοὺ φαΐ ἂν εἶνι καλό, κὶ τς λέει· «Δὲν ξέρς νὰ μαειρέψς.» Κὶ ἁρπάχν' τοὺ πγιάτου κὶ τ δίν' μίνια κὶ τό καμι συντρίμματα κὶ ἔχ'σι κὶ τοὺ φαΐ Ἰπίσης κὶ τἄλλα τὰ πγιάτα. Ἡ γ'ναῖκα αὐτὴ, ἅμα εἶδι αὐτὰ, τρόμαξι κὶ εἶπι μὶ τοὺ νοῦ τς· «Ἄ! αὐτὸς μὶ πιρνάει μένα ς τγ κακουργία· πρέπ λοιπὸν νὰ ταπεινουθῶ ἰγὼ μπροστὰ ς αὐτὸν κὶ ν' ἀκούου' ὅ,τ λέει.» Ἔτσ' ἔστρουσι κὶ ἄηκνι τοὺν ἄντρα τς.

Οὔ ἄλλους ἰπειδὴ ἀπού νιὰ κὶ ξ ἀρχῆς τς ἔδουκι θάρρους, δὲν τοὺν ὑπουτάζιταν ντίπ. Αὐτὸς πῆι νιὰ μέρα κὶ τοὺ παραπονέθκι ς τοὺ φίλου τ. Οὔ φίλους τ τοῦ εἶπι· «Ἰγὼ πιρνάου πουλὺ καλά.— Πῶς τὰ κατάφιρις, ἀφοῦ αὐτήν' ἤτανι κακούργια;» Αὐτὸς τοῦ εἶπι τί ἔκαμι. Αὐτὸς, ἅμα τ ἄηκσι, ἀπουφάϊσι νὰ κάμ τοὺ ἴδιου. Πῆι λοιπὸν κὶ αὐτὸς κὶ κάλισι πέντ ἓξ φίλς τ νὰ πὰν ς τοὺ σπίτ τ γιὰ νὰ τς περιποιηθῇ. Εἶπι τς γ'ναίκας τ νὰ φκειάσ' φαϊά. Ἔφκειασ' αὐτήν' τὰ φαϊά, ἔστρουσι τοὺ τραπέζ' κ' ἔκατσαν οἱ μσαφραῖοι νὰ φάνι. Οὔ ἄντρας δουκίμασι τοὺ πρώτου φαΐ κ' ἁρπάχν' τοὺ πγιάτου κὶ τ δίν' μίνια κὶ τοὺ πέταξι κὶ τς εἶπι· «Δὲν εἶνι καλὸ τοὺ φαΐ! Δὲν ξέρς, νὰ μαειρέψς γ'ναῖκα.» Αὐτὴ ἀμέσους θύμουσι πιρσσότερο τότι κὶ τοῦ πι· «Σὺ πιτᾷς τοὺ πγιάτου, ἰγὼ πιτάου τν τζέντζιρ·» κ' ἁρπάχν' τν τζέντζιρ κὶ τς δίν' μίνια κὶ τμ πέταξι. Ὕστιρα πέταξι αὐτὸς ἄλλου πρᾶμα. Κ' αὐτήν' ἅρπαξι ἄλλου μιγαλύτιρου κὶ τοὺ πέταξι ὅξου. Φουνάζ' οὔ ἄντρας· «Στάσ, γ'ναῖκα, μὴ χαλᾶμι τοὺ σπίτ μας, κἰ κάμι ὅ,τ θέλ'ς.»

Κ' ἔτσ' οὔ πρώτους μὶ τγ κακούργια ἔζ'σι καλὰ, γιατὶ βάσταξι τ θέσ' τ, ἀλλὰ οὔ δεύτιρους, οὔ καϋμένους, πάει χαϊμένους μὶ τοὺ σύντρουφου π πῆρι.

Παρὰ τοῦ Κ. Κουτσαύτη ἐκ Λαμπίρης.

5. Οἱ οὐρμήνιες τοῦ γέρουντα.

Νιὰ βουλὰ οἱ Τοῦρκ' ἔβαναν νόμου κὶ τοὺν χάλαγαν οἱ Ρουμνιοὶ, γιατὶ τς δγιάταζαν οἱ γιρόντ. Γι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκ' τς ἔκουψαν οὐλνινοὺς τς γερόντς. Ἀλλὰ οἱ Ρουμνιοὶ ἔκρυψαν ἕνα γέρουντα ς τοὺ βαέν'. Οἱ Τοῦρκ' ἤθιλαν νὰ βάλν ἕνα νόμου νιὰ βουλὰ πάλι. Οἱ Ρουμνιοὶ πάϊναν ς τοὺ βαέν' κὶ ρώταγαν τοὺ γέρουντα κὶ κείνους τς οὐρμήνιβι τί νὰ κάν'νι. Πάϊναν πίσου κὶ τς τοὺν χάλαγαν τοὺ νόμου. Τότ οἱ Τοῦρκ' κατάλαβαν πὼς εἶνι κάπγοιους γέρουντας π τς οὐρμνεύ' κὶ εἶπαν· «Κάπγοιου γέρουντα ἔχιτι π σᾶς οὐρμνεύ'.» Κ' ἔτσ' οἱ γιρόντ' ἔχνι γνῶσ' κὶ πρέπ' νὰ τς ἀηκοῦν τὰ πιδιά.

Ἤκουσα καὶ κατέγραψα ἐν Νεροσύρτῃ.

Β' ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

1. «Σ τοὺμ πόλιμου».

«Σ τοὺμ πόλιμου» δῶ κὶ δυὸ χ'λιάδις χρόνια πουλέμαγαν οἱ Σπαρτιᾶτοι (ἀπ τοὺ Σπαρτιᾶ δῶ κὰτ λέουντι Σπαρτιᾶτοι) μὶ τς Ἀντρανουβίτις. Πρῶτα νίκ'σαν οἱ Σπαρτιᾶτοι τς Ἀντρανουβίτις. Κίπικ' ὕστερα σὰν τς ἁρπάχν οἱ Ἀντρανουβίτις τς Σπαρτιάτις, τς πῆγαν κυν'γῶντα ὧς κειαπάν ς τ ράχ'. Τς ἔγειραν κάτ.

Κατ' ἀνακοίνωσιν Γεωργ. Πλακιᾶ ἐξ Ἀνδράνοβας. —Ὁ Σπαρτιᾶς εἶναι χωρίον τῆς Τριχωνίας εἰς τὰ παρωρεία τοῦ Παναιτωλικοῦ. Τὸ ἐθνικὸν ἐν Τριχωνίᾳ εἶναι «Σπαρτγιώτ'ς». Εἰς τὴν παράδοσιν φέρεται «Σπαρτιάτης».— «Σ τοὺμ πόλιμου» εἶναι τοπωνυμία ἐπάνωθεν τῆς Ἀνδράνοβας, ὅπου καὶ κεραμίδια ἄφθονα ἐσκορπισμένα, ἔνδειξις ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἀρχαῖος συνοικισμός.

2. Ἡ Κουσσίνα.

Νιὰ βουλὰ ἡ Κουσσίνα εἶχι τρακόσι' ἀντρόϋνα κ' ἑβδουμῆντα χῆρις, ἀλλὰ χάλασι τοὺ χουργιό. Τοὺ χάλασαν οἱ Τοῦρκ'.

3. Πῶς οἱ Στιργανιῶτ'ς πῆραν τοὺ Μαλουβοῦν'.

Νιὰ βουλὰ τοὺ Μαλουβοῦν' ἦταν θκό μας. Ἀλλὰ πάϊν' ἕνα σ'μπιθιρκὸ Ντιρκουβίτκου κ' ἕνα Στιργανιώτκου. Εἴχανι τοὺ φλάμπρα τς κὶ τὰ δύου τὰ σ'μπιθιρκά. «Πίσου σεῖς, μωρέ, λέει τοὺ ἕνα τοὺ

σ᾽μπιθιρκὸ ᾽ς τ᾽ ἄλλου.—Ὄχ΄, νὰ πάτι σεῖς πίσου.» εἶπι τ᾽ ἄλλου τοὺ σ᾽μπιθρικό. Πίσου σεῖς, πίσου μεῖς . . . ἔρχανι οἱ Στιργανιῶτις κὶ χάλασαν τοὺ φλάμπρα τοὺ Ντιρκουβίτκουν. Τότε κ᾽ οἱ Ντιρκουβίτις ἔρχαν κὶ βάρισαν δύου Στιργανιῶτις. Γιὰ νὰ συμβιβάσνι τὰ πράματα τότι γιὰ τοὺ φόνου ἔδουκαν οἱ Ντιρκουβίτις τοὺ Μαλουβοῦν΄ κὶ τοὺ πλαΐ ποῦ νι κὰτ τν Ντιρίκουβα ᾽ς τς Στιργανιῶτις κὶ τό ᾽χ΄ ἀκόμα τὰ Στιργανιά.

Κατέγραψα ἀκούσας τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν ἐν Ντερικόβῃ.

4. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Λαμπίρη τῆς Ἀμβρακίας Τριχωνίας.

Νιὰ βουλὰ εἶχε ρμώσ΄ οὔ τόπους οὔλους κὶ γίν΄κι οὔλου δάσους, οὔλου πυκνό, τόσου πυκνό, ὥστι ἕνα κλαρὶ νὰ ἔσ΄γις σειέταν οὔλου τοὺ δάσους. Προυτύτερα ἦταν χουργιό, τὰ Στριγανιά, τρανὸ χουργιό, τρακόσις οἰκουγένις. Κ᾽ ἐπειδὴ π τς χάλαγαν οἱ κλέφτις, ἀναγκάσκαν κ΄ ἔφγαν κὶ πῆγαν κ΄ ἔχτσαν χουργιὸ ᾽ς τμ Πόλ΄. Ἐπειδὴ ρμώθκ΄ τοὺ μέρους οὔλου, ἤρθι ἕνας π λέϊταν Λάμπρους, βλάχους. Κ΄ ἔμεινι ἀπὰν ᾽ς τοὺ βνὸ Στουρνάρα. Πάϊναν τότι ἄλλ΄ κὶ τὄλιγαν· «Ἔ, ὀρὲ Λάμπρου, χουργιὸ τό καμις ἰδῶ;» Χουργιὸ τό καμις, Λάμπρου, χουργιὸ τό καμις, Λάμπρου, ὕστιρα οὐ κόσμους ἔλιι «᾽ς τ Λάμπρ», «᾽ς τ Λάμπρ», ἔμεινι Λαμπίρ.

Κατ᾽ ἀνακοίνωσιν χωρικῶν ἀπὸ τὸ Λαμπίρη.

5. Ἡ Καστανιὰ τῆς Εὐρυτανίας.

Νιὰ βουλὰ ἡ Καστανιὰ ἦταν τρανὸ χουργιὸ κὶ λέϊταν Ἄϊ-Δ᾽μήτρς. Ἀλλὰ γένιταν μιγάλου παγγύρ, κὶ πάϊνι νιὰ νὺφ ᾽ς τν ἐκκλησιά. Κὶ πετάχκ΄ ἕνας λαός. Κὶ λέει ἕνας· «Ἰὰ ὁ λαὸς τς νύφς.» Τότι θύμουσ΄ οὐ ἄντρα τς κὶ τφέκ΄σι κείνουν κὶ πγιάσκαν σὶ πόλιμου κὶ σκουτώθκαν οὐγδοήντα κὶ τότι ρήμουσι τοὺ χουργιὸ κὶ πῆγαν κ΄ ἔχτσαν χουργιὰ ᾽ς τμ Πόλ΄.

Κατ᾽ ἀνακοίνωσιν Καστανιωτῶν.

6. Πῶς χάλασε ἡ Προστοβὰ τῆς Τριχωνίας.

Παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Προστοβὰ τῆς Τριχωνίας σῴζονται ἄπειρα ἐρείπια οἰκιῶν, ὡς καὶ κρῆναι ξηραί. Προφανῶς τὸ παλαιὸν χωρίον Προστοβὰ

τῆς Τριχωνίας κατεστράφη τίς οἶδε πῶς. Περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Προστοβᾶς φέρεται ἀνὰ τὰ στόματα πολλῶν ἐκ Προστοβᾶς καὶ περιοίκων ἡ ἑξῆς παράδοσις.

Γένιταν παγγὺρ ᾽ς τοὺ χουργιό. Ἕνας χόριβι μπρουστὰ κὶ πήδαϊ. Ἀλλὰ ἰκεῖ π χόριβι κόπκ΄ ἡ βρακοζώνα τ κ΄ ἔπισι τοὺ βρακί τ κάτ. Ντρουπγιάσκι οὔ ἄνθρουπους κὶ βγάν΄ τοὺ κμποῦρ τ κὶ σκότουσι τ γ΄ναῖκά τ, γιατὶ δὲμ πρόσιξι νά ᾽χ΄ καλὰ φκειασμέν΄ τ βρακουζώνα. Οἱ συγγινεῖς τς γ΄ναίκας ἔρχαν τότι κὶ τοὺν βάρισαν κ΄ αὐτόν. Τότι κ᾽ οἱ συγγινεῖς αὐτνοῦ ρίχκαν ᾽ς τς συγγινεῖς τς γ΄ναίκας τ κὶ τοὺ χουργιὸ μοιράσκι σὶ δυὸ κὶ πουλέμσαν, πουλέμσαν, πιτσουκόφκαν. Ὕστιρα δὲν μπόργαν νὰ ζήσνι μαζὶ κὶ σ΄κώθκαν, πῆραν τὰ μάτια τς κὶ πὰν ἀλλοῦθι. Κ΄ ἔτσ΄ χάλασι τοὺ παλιὸ τοὺ χουργιὸ ἡ Προυστουβά.

7. Ὀπτασία τῆς Ἁγίας Τριάδας.

Ἔσ τν Ἄϊ-Τριάδα τ Ζιόμπου ᾽ς τὸ Μπερίκο (αὐτὴ ἡ ἐκκλησιὰ εἶνι τώρα ἁρμακᾶς, λ΄θάργια κὶ τίπουτα ἄλλου, ἀλλὰ γυρβουλιὰ εἶνι τρανὰ δέντρα κ΄ ἔλατα), νιὰ βουλὰ ἡ Μαντζουράνου ἀπ τοὺ Μπιρίκου πάϊνι γιὰ ξύλα, κ᾽ εἶδ ἀπ τοὺ δρόμο νιὰ γ΄ναῖκα ἀσπρουφόρα κὶ ἄναβ ἕνα κιρί. Κ᾽ ἡ Μαντζουράνου, ἅμα τν εἶδι αὐτήν΄ τ γ΄ναῖκα, νόμσι πὼς εἶνι ἡ Ριντζοπούλλα κὶ τς φώναξι· «Βασιλ΄κή! Βασιλ΄κή! θὰ πάμι κεῖ ποῦ παμ.» Γύρσι τότι ἡ ἀσπρουφόρα γ΄ναῖκα κὶ τν τήραξι κὶ χάθκι.

Ἡ Μαντζουράνου πάει ἀπὰν ᾽ς ἕνα σπίτ κὶ ρώτ᾽σι, ποῦ εἶν᾽ ἡ Βασιλ΄κή. «Ἰδῶ εἶνι, τς εἶπαν. — Τ᾽ούτου κὶ τούτου εἶδα, λέει. Θὰ νά ᾽ταν ἡ Ἄϊ-Τριάδα, ἀλλὰ νὰ τ χτίστι, νὰ μὴγ καθέτι ἁρμακᾶς.»

Ἀκόμα κὶ σήμερα δὲν ἀπουφάϊσαν οἱ Ζουμπιῶτις νὰ χτίσνι τοὺ παλιόυκλησάκ΄, γι᾽ αὐτὸ εἶνι καταραμέν΄ κὶ βθίσκι κὶ οὔ τόπους κὶ πῆι νὰ τς καταπγιῇ.

Ἤκουσα τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν ἐν Ζόμπῳ, συνοικισμῷ τοῦ Μπερίκου.

8. Ἡ Λαμπηδόνα ᾽ς τὸ Ξηροβοῦνι τοῦ Πλατάνου τῆς Ναυπακτίας.

Ἰδῶ τούτ᾽ ἡ ράχ΄ λέϊτι «Λαμπηδόνα». Γιατὶ ᾽ς τοὺγ κιρὸ τ Βινιτσάν, κ΄νοῦ πόβγαλι τὰ Βινέτκα φλουργιά, πόφκειασι τς Ἀρτουτίβας τοὺ γιουφύρ, ἴγλιπι τρεῖς Λαμπρὲς νιὰ λαμπάδα τν νύχτα. Τν

τρίτ Λαμπρὴ πῆι οὔ Βενιτσάνους τότι ποῦ εἶδι τ λαμπάδα σὶ κείν τοὺ μέρους, σταύρουσι πρῶτα τοὺν τόπου κὶ ἔμπξι ἕνα μαχαῖρ κ' ἔφγι. Κατ ἀπὄφγι σ΄κώθκαν οἱ πέτρις κὶ πάϊναν ἀπάν τ, ἀλλὰ δὲν τοὺν βάρισι καμίνια.

Τν ἄλλ΄ μέρα πῆι πίσου κ΄ εὗρ ἕνα σκόπλου μάλαμα. Κ΄ αὐτὸ τοὺ μάλαμα εἶνι κειὸ οὐπὄφκειαναν τὰ βινέτκα φλουργιά. Κ΄ αὐτὸ τοὺ μάλαμα εἶνι ἄλλου μάλαμα, ἀλλοιώτκου. Μ' αὐτὸ καπνίζνι κὶ τ' ἀσήμ. Γι' αὐτὸ τοὺ βνὸ τοὺ λένι Λαμπηδόνα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τῆς Αἰκατερίνης Σταυροπούλου ἐκ Ζηλίστης Ναυπακτίας.

9. Τὸ ἱερὸ δέντρο τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Κοζίτσας.

Ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ καὶ σιμὰ 'ς τὸ ἅγιο βῆμα ὑπάρχει ἕνα δέντρο· αὐτὸ εἶναι ἱερὸ δέντρο.

Ἔτσ΄ τοὺ βρίκαμι, νὰ μὴγ κόβουμι τίπουτα ἀπ' αὐτὸ τοὺ δέντρου, οὔτι τὰ ξηράδγια ἀκόμα. Γιατ' αὐτοῦ ἀπὰν τοὺ δέντρου βρέθκι ἡ εἰκόνα τς Παναΐας τς Ἀμπιλακιώτσας. Καθόνταν ἀπὰν 'ς τὰ κλουνάρια κὶ τν εὗρηκαν.

Κάπγοιους καλόϊρους κόλ΄σι ἀπάν νὰ κόψ΄ ἕνα ξηράδ κ' εἶδα γὼ θᾶμα μὶ τὰ μάτια μ. Εἶχα καμπόσου κιρὶ π τό λειουννα. Ἀφήνου τοὺ κιρὶ κὶ τρέχου κὶ λέου τ γιροκαλόϊρ· «Μὴγ κόβς τίπουτα ἀπ' αὐτὸ τοὺ δέντρου. Γλέπ'ς ἔτσ΄ τού βραμι. Σκιάζουμι, μὴμ πάθς τίπουτα. — Κειὸ γὼ τοὺ ξηράδ κόβου, λέει, τοὺ καθαρίζου, δὲγ κάνου κάνα κακό.»

Τοὺν ἄφκα τοὺγ καλόϊρου κὶ σ΄κώνουμι κὶ πάου μέσ 'ς τοὺ κιλλὶ πᾶλειουνα τοὺ κιρί. Κάνου ἔτσ΄, τράου, ἄναψι τοὺ κιρὶ κὶ πάϊνι νιὰ λαμπάδα ἀπάν τοὺ ντζ΄άκ΄. Ὕστιρα γύρσ΄ ἡ λαμπάδα μέσ 'ς τοὺ κιλλὶ κ' ἔκανι κύματα. Ἔκαμα τοὺ σταυρό μ! Κὶ θά σ πῶ, εἶδα μὶ τὰ μάτγια μ θᾶμα. Κὶ τοὺ δέντρου αὐτὸ δὲν τοὺ πράζουμι ντίπ.

Μοὶ τὸ διηγήθη ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Θεόφιλος τὴν 2αν Αὐγούστου τοῦ 1912, ὅτε διῆλθον ἐκεῖθεν.

10. Τὰ ζουντανὰ ἔχν τν τύχ΄ τ σπιτγιοῦ.

Κὶ τὰ σκ΄λιὰ ἀκόμα κὶ οὔλα τὶ ζουντανὰ ἔχν τν τύχ΄ τ σπιτγιοῦ, κὶ τν ν΄κουραίουν.

Μουλόγαϊ οὔ πατέραζ ουμ: Νιὰ βουλὰ ἕνας Τσύρκους πῆι 'ς ἰνοῦ τοὺ σπίτ, κ' αὐτὸς γνώρζι ἀπ' αὐτὰ τὰ πράματα κ' εἶπι νὰ σφάξν τοὺ σκ΄λὶ κὶ νὰ τοὺ μαειρέψνι, γιατὶ αὐτὸ εἶχι τν τύχ΄ κ' ἤθιλι αὐτὸς νὰ φάῃ τοὺ κριὰς γιὰ νὰ πάρ τν τύχ΄ κ΄νῶν. Τό σφαξαν τοὺ σκ΄λὶ κὶ τοὺ μαέρψαν. Ἀλλὰ ἡ ν΄κουκυρὰ ποῦ ἦταν γκαστρουμέν΄ τοὺ κατάλαβι κὶ κράτ'σι ἕνα ξ΄γκάκ΄ γιὰ νὰ φάῃ. Τοὺ πῆρι κὶ τό φαϊ κὶ τν τύχ΄ τν ἔδουκι τμ πιδιῶνι τς. Ἐκείνους οὔ Τούρκους τοὺ κατάλαβι κὶ τς εἶπι νὰ φέρν τοὺ κομματάκ΄ πὄκουψαν ἀπ τοὺ σκ΄λί. Ἐκεῖν΄ τοῦ εἶπαν· «Κάνα σκ΄λὶ θὰ πῆρι κάνια ψ΄χοῦλα.»

Κὶ θὰ σᾶς εἶπῶ κὶ τὰ ζωμπιρα οὔλα ἔχνι τν τύχ΄ τ σπιτγιοῦ κὶ πρέπ νὰ τὰ πιριποιούμαστι ὅσου μπουρόῦμι.

Τὴν ἠκουσα ἐν Ἀρτοτίνῃ παρὰ τῆς Εὐφροσύνης χήρας Σπ. Βλάχου ἐτῶν 65, ἐπεβεβαιώθη δὲ ἡ δοξασία καὶ παρὰ πάντων τῶν συνδαιτυμόνων, διότι ἐλέχθη ἐν συμποσίῳ.

11. Πῶς στοιχειώνεται ἕνα σπίτι.

Ἅμα θέλνι νὰ στοιχειώσνι σπίτ, πααίν'νι κὶ παίρνι τοὺ μέτρου ἀπ τμ πατσιὰ ἰνοῦ ἀνθρώπ κὶ τοὺ χτίζνι τοὺ μέτρου αὐτὸ μὲσ 'ς τοὺν τοίχου κ΄ ἔτσ΄ στοιχειώνιτι τοὺ σπίτ. Κὶ οὔ ἄνθρουπους ἰκείνους πιθαίν΄. Ἅμα μπουμπνίζ΄ ὕστιρα, ἀηκούιτι κείνου π στοίχειουσαν. Ἂν εἶνι ἄνθρουπους θὰ βουγγίζ΄, ἂν εἶνι βόϊδ θὰ μουγκρίζ΄.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐκ Προυσοῦ Μαν. Διαμαντοπούλου.

12. Τὸ στοιχειὸ τοῦ Μπερίκου καὶ τὸ στοιχειὸ τῆς Τσεβελιάσας.

Τοὺ στχειὸ τ Μπιρίκ κὶ τοὺ στχειὸ τς Τσιβιλιάσας ρχόνταν 'ς τοὺ Σταυρὸ κὶ πουλέμαγαν ποιὸ νὰ νικήσ΄ τἄλλου. Τό 'να ἦταν φλώρου καὶ τἄλλου λάϊου κὶ ὤμνοιαζαν σὰγ κριάργια.

Κατὰ τὴν ἐκ Μπερίκου χήραν Χιόνου. Βλ. Λαογραφ. Δ΄, 437,21. 443,25, 444,27,28,29,31. [Περὶ ὁμοίων παραδόσεων βλ. *Πολίτου*, Παραδ. σ. 1115. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

13. Τὰ στοιχειὰ τῆς Μαυρομαντήλας καὶ τῆς Φαμήλας.

Σ τμ Πίνα ρχόνταν τὰ στχειὰ νιὰ βούλὰ τς Μαυρομαντήλας κὶ τς Φαμήλας κὶ πουλέμαιγαν πγοιὸ ν' ἀνίκήσ΄ τἄλλου. Κ΄ ἀνίκ΄σι

τς Φαμήλας τοὺ στχειὸ τοὺ στχειὸ τς Μαυρομαντήλας. Κὶ τοὺ στχειὸ τς Φαμήλας ἔφαϊ τς ἄντρις τς Μαυρομαντήλας κ' ἔμκαν σαράντα γ'ναῖκες χῆρις.

Ἕνας φύλαϊ γιὰ λαὸ ἀπὰν 'ς ἕνα πλατάν' κ' εἶδι τοὺ στχειὸ τς Μαυρομαντήλας κ' ἔρρξι κὶ τοὺ βάρισι. Κὶ τότι τοὺ στχειὸ τς Φαμήλας γίν'κι ἄνθρουπους κὶ πῆι 'ς τοὺν ἄνθρουπουν ἰκείνουν κὶ τοῦ εἶπι νὰ τοὺ ψήσ' τοὺ σκούτουμένου, ἀλλὰ νὰ μὴ φάϊ ντίπ. Ἰκείνους ἄναψι φουτγιὰ κὶ ἀρχίν'σι κὶ τό ψηνι. Ἰκεῖ πὄψηνι τοὺ κουκουρέτσ'; ἔκαμ' ἔτσ'για τοὺ δάχλου κὶ τ' ἄγλειψι. Κὶ τότι τ λέει τοὺ στχειό· «Γιατί ἔκαμις ἔτσ'; λέει. Φτύσ του πίσου.—Δὲν ἔφαγα, λέει· ἔτσ'για ἔκαμα.—Ἰγὼ, γιὰ τοὺ καλό σ, λέει, σ τοὺ λέου.»

Κὶ τότι τοὺ στχειὸ τς Φαμήλας ἔφαϊ ὅπου ἔφαϊ κὶ τἄλλου τοὺ πῆρι 'ς τοὺ σακκοῦλ' τ κὶ πάει κὶ τοὺν ἄφκι αὐτὸν τοὺν ἄνθρωπου. Αὐτὸν τοὺν λέγαν Βιλαώρα.

Τότι εὕρηκι κιρὸ αὐτὸ τὸ στχειὸ τς Φαμήλας π δὲν εἶχι στχειὸ ἡ Μαυρομαντήλα κὶ ρίχκι κ' ἔφαϊ τς ἄντρις κὶ γι' αὐτὸ οἱ γ'ναῖκις φόρισαν μαῦρα μαντήλια κὶ λέϊτι ἀκόμα τοὺ χουργιὸ Μαυρουμαντήλα. Σαράντα ἄντρις ἦταν, τς ἔφαϊ τοὺ στχειὸ κὶ τς σαράντα. Ἔτσ' γίν'κι καθὼς ἄηκσα ἀπ τς παλιούς.

Παρὰ τῆς χήρας Χιόνου ἐκ Μπερίκου.

[Πρβλ. *Πολίτου*, Παραδ. σ. 268 κ. ἑ. 1123 κ. ἑ.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

14. Πόλεμος τῶν στοιχειῶν 'Αμβρακιᾶς καὶ Τσεβελιάσης.

'Απὰν 'ς τὰ διάσιλα νιὰ βουλὰ πουλέμαγαν τοὺ Ντσιβιλιασιώτκου τοὺ στχειὸ μὶ τ 'Αμπρακιώτκου, δύου κριάργια μὶ τὰ κέρατά τς.

Ἤκουσα ἐν 'Αμβρακιᾷ.

15. Πόλεμος τοῦ Γκερτοβίτικου καὶ Καστανιώτικου στοιχειοῦ.

Ἔχ' ἀηκούσ' ὅτ' ἀπὰν 'ς τ ράχ' μάχουνταν τὰ στχειά, τοὺ Γκιρτουβίτκου κὶ τοὺ Καστανιώτκου, κ' ἄηκσαν νιὰ φουνὴ 'ς τοὺ χουργιὸ, γιατὶ νικήθκι τοὺ Γκιρτουβίτκου. Τότι βήκανι 'ς τν ἰκκλησιὰ κὶ τφέκ'σαν τρεῖς τφικιὲς, κ' ὕστερα νικήθκι τοὺ Καστανιώτκου.

Κατ' ἀνακοίνωσιν Νικ. Θεοδ. Κωστοπούλου ἐκ Γκερτοβοῦ.

16. Πόλεμος στοιχειῶν Κουσσίνας καὶ Κόπραινας.

Νιὰ βουλὰ, τρεῖς βουλαῖς τοὺ χρόνου, βρουχιέταν τοὺ στχειὸ τ χουργιοῦ. Πριγιοῦ μποῦν φόν' 'ς τοὺ χουργιό, φαίνουνταν οὐλουένα. Ἦταν ἕνα λιάρου βόϊδ κὶ βρουχιέταν.

Κ' ἔβγινι τοὺ στχειὸ τς Κουσσίνας 'ς τοὺ Πιλαγάκ' κὶ πουλέμαϊ μὶ τοὺ στχειὸ τς Κόπρινας. Κὶ κείνου ἦταν ἕνα κριάρ. Πουλέμαγαν γιὰ τοὺν τόπου, νὰ μὴμ πατάῃ ἕνα τἄλλου 'ς τοὺν τόπου τ' ἀλλνοῦ. Νιὰ βουλὰ ἀπ τοὺμ πόλιμου πὄκαναν, ρούπ'σαν τοὺγ κατήφουρου κατ τοὺ Κουπρινιώτκου κὶ ξιρζώθκαν ἕλατα ξηράκια, γιατὶ ἀνίκ'σι τοὺ Κουσσ'νιώτκου κὶ τοὺ πῆρι μασγαλιὰ τοὺγ κατήφουρου τοὺ Κουπρινιώτκου καὶ τοὺ πῆι 'ς τοὺ σύνουρου.

Καθ' ὑπαγόρευσιν γραίας ἐκ Κουσσίνης.

17. Πόλεμος στοιχειῶν Λαμπίρης καὶ Κορύκιστας.

Νιὰ βουλὰ πουλέμαγαν τὰ στχειὰ τς Λαμπίρς κὶ τς Κουρύκ'τσας ἀπὰν 'ς τοὺ βνό. Κὶ τοὺ στχειὸ τς Κουρυκ'στας νίκ'σι τοὺ Λαμπιργιώτκου κὶ γι' αὐτὸ πέθιναν οἱ ἄντρις τς Λαμπίρς.

Κατ' ἀνακοίνωσιν χωρικῶν ἀπὸ τὸ Λαμπίρη.

18. Τὸ στοιχειὸ τῆς Χόμορης καὶ τῆς Καστανιᾶς τῆς Ναυπακτίας.

Τὰ στχειὰ τς Χόμουρς κὶ τς Καστανιᾶς πουλέμαγαν. Κ' ἀνίκ'σι τοὺ στχειὸ τς Χόμουρς. Κὶ τότι ἡ Καστανιὰ ἔφγι ἀποὺ κεῖ ποῦ ἦταν 'ς τμ Πιρπιγιάν' κὶ κτίσκι κεῖ ποῦ 'νι τώρα.

Τὸ ἤκουσα παρὰ τοῦ διδασκάλου τῆς Χόμορης.

19. Φάντασμα.

Νιὰ βουλὰ οὔ πατέραζ ουμ πάϊνι γιὰ νὰ κλέψ', κὶ πέρασι 'ς τὰ Μιλανὰ λ'θάργια ποῦ 'νι νιὰ βρύσ', κ' ηὗρι νιὰ λάϊα πρατίνα π πάϊνι πότι μπρουστὰ πότι πίσου. Τοὺν ἀκλούθσι ὡς τοὺ Σταυρὸ κίπικ' τοὺν ἄφκι.

Διηγήθη ὁ Σπῦρος Κουρκούτας ἀπὸ τὸν Μπερίκον.

20. Δαιμονικὴ συνεργία εἰς Νεροσύρτην Ἀμβρακίας Τριχωνίας.

ἜΣ τν ἰκκλησοῦλα, πέρα ἔς τοὺ βράχου, πέφνι χαλίκια ἀπ πὰν ἀπ τοὺ βράχου, ἀπὰν ἔς τὰ πλατάνια. Πιρνᾷς κατὰ τοὺ βράδ βράδ ἢ τν νύχτα κὶ τν ἡμέρα ἀκόμα κ΄ ἀηκοὺς νὰ πέφνι χαλίκια. Θὰ νά ἔνι διμουν΄κὴ συνιργία ἰκεῖ.

Ἤκουσα ἐν Νεροσύρτῃ.

21. Φαντάσματα ἐν Νεροσύρτῃ.

ἜΣ τοὺ ρέμα κάπγοιους ηὗρι δυὸ κριγιάργια κ᾽ εἶχανι κέρατα χρυσᾶ. Ἤταν λαμπρουκέρατα κὶ πουλέμαγαν μὶ τὰ κέρατά τς κὶ γένιταν οὖ θρήνους.

22. Οἱ Νιράιδις.

ἜΣ τοὺ Βραχώρ νιὰ βουλὰ ἤμναν φυγόδικους· κ᾽ ἤμναν ἔς ν Αϊ-Παρασκιὴ κὶ κ΄μώμναν κ΄ ἀηκῶ· «Μάνθου! Μάνθου!» Δὲ μίλ΄σα. Ὕστιρα εἶπι· «ἜὈρὲ, σὺ εἶσι, δεῖνα!» Ἔκαμα πὼς δὲν ἄηκ᾽σα τίπουτα. Κ΄μήθκα. Κουντὰ χαραὴ ηὗρα τοὺ μαχαῖρί μ μπημένου μέσ ἔς τοὺ τσαροῦχ΄ κὶ πάρα πέρα τοὺ κμποῦρί μ· κὶ βρέθκα χτιν΄σμένους. Ὕστιρα ἔμαθα πὼς εἶνι κεῖ Νιράϊδις.

Παρὰ Μάνθου Διαμαντοπούλου ἐτῶν 70 ἐκ Προυσοῦ.

23. Παράδοσις περὶ Νεράιδας.

Ρχόνταν δυὸ ἀπό ἔνα χουργιὸ κὶ σὶ νιὰ μιργιὰ βρήκανι Νιράιδις π χόριβαν. Εἶπι οὖ ἕνας νὰ πὰ νὰ χουρέψνι, ἀλλὰ οὖ ἄλλους δὲν ἤθιλι. Οὖ πρώτους πῆι κὶ πγιάσκι ἔς τοὺ χουρὸ κὶ τοῦ δουσαν τοὺ μαντήλ΄ νὰ χουρεύ. Ἅμα χόριψι, πῆρι τοὺ μαντῆλ΄ ἰκνῆς κ΄ ἔφγι. Τότ αὐτήν΄ τοὺν ἀκουλούθσι κὶ γίν΄κι γ΄ναῖκά τ. Μ᾽ αὐτὸν γένν΄σι ἕνα πιδί. Ἀλλὰ νιὰ μέρα ζήτ᾽σι τοὺ μαντήλ΄ τς, κὶ τότι αὐτήν΄ ἔγινι ἄφαντ. Αὐτὸς τότι δὲν ἤξιρι τί νὰ κάμ κὶ πῆι σὶ νιὰ γριὰ νὰ ρουτήσ΄. Ἡ γριὰ τοῦ εἶπι· «Νὰ κρυφτῇς ἀποὺ πίσ ἀπ τμ πόρτα κ΄ ἅμα ρθῇ αὐτήν΄ νὰ χ΄μήῃς νὰ τς πάρς τοὺ μαντήλ΄. Γιὰτ αὐτήν΄ ἔρχιτι κὶ τοὺ λύει τοὺ πιδὶ κὶ τοὺ καθαρίζ΄ κ᾽ ὕστιρα τοὺ δέν΄ πίσου κὶ φεύγ΄». Ἔτσ΄ ἔκαμι αὐτὸς, κὶ τς πῆρι τοὺ μαντήλ΄. Κὶ τότι αὐτήν΄ ἔκατσι πίσου ἔς τοὺ σπίτ κὶ γέννσι ἄλλα τρία πιδιὰ μ᾽ αὐτόν.

Νιὰ μέρα γένιταν ἕνα παγγύρ κὶ πῆγαν κ΄ αὐτοὶ ἔς τοὺ χουρό. Πγιάσκαν κ΄ αὐτοίν΄. Ἅμα ἤρθι ἡ σειρὰ αὐτνῆς, τ βάσταϊ οὖ ἄντρα τς νὰ χουρέψ΄ μὶ τοὺ μαντήλ΄ τς. Ἀφοῦ χόριψι ὕστιρα, πῆρι σβάρνα τοὺ χουρὸ ἀπάν ἔς τοὺν ἀέρα κὶ κουντὰ οὔλου τοὺ χουριὸ κατ ἀπ χόριβι. Κουντὰ ἔφγ΄ αὐτήν΄· κὶ τότι ξαπουλυόταν ἕνας ἕνας κ΄ ἔπιφταν κάτ, μπὰμ, μπάμ.

Κ΄ ἔτσ΄ τὰ πιδιὰ αὐτῆνα λέουνταν Νιραϊδόπλα.

Κατὰ τὸν ἐξ Ἀμβρακιᾶς ἀγροτικὸν διανομέα Δημ. Γαλαζούλαν.
Βλ. Λαογραφ. Δ΄ σ. 424.

24. Μπλούτισμα.

ἜΣ τοὺ μύλου μπλουτίζιτι κανιὰ βουλὰ οὖ μλουνᾶς κὶ τότι τρέχνι γιὰ μπλουτουχόρτια. Κὶ δὲγ κάν΄ νὰ ματώσνι τὰ χέργια, τὰ πουδάρια. Πρέπ νὰ κάν᾽νι διάβασ΄ κὶ τέτοια. Ὅποιους μπλουτίζιτι μυρμηγκάζν τὰ χέργια τ, πουνοῦν τὰ κόμπια τ κὶ τὰ πουδάρια τ.

Ἰγὼ νιὰ βουλὰ ἤμναν τσιοῦπα κὶ μπλουτίσκα. Φύλαγα τὰ πράματα ἔς ἕνα ρέμα κ᾽ ἤταν νιὰ κουτρώνα ὅμνοια μὶ τοὺ σπίτ. Ἤταν κ΄ ἄλλ΄ νιὰ τσιοῦπα ἰκεῖ, ἀλλ᾽ αὐτήν΄ πάει ἔς τοὺ χουργιὸ γιὰ ψουμὶ κ΄ ἀνέμκα μαναχή. Κ᾽ ἰπειδὴ π σκιάζουμνα, ἀνέβκα ἀπάν τγ κουτρώνα κὶ ξαπλώθκα νὰ πλαϊάσου. Ἀλλὰ ποῦ νὰ πλαϊάσου π σκιάζουμνα! Ἔκλειγα τὰ μάτια μ κὶ πάλι ξύπναγα. Κεῖ π καθόμναν, ἀηκοῦ χαλ΄κάκια. Αὐτὰ τά ρχναν οἱ Νιράϊδις. Κάνου ὕστιρα νὰ σ΄κουθῶ, ἀπ τὰ γόνατα κι κάτ μυρμήγκιαζαν τὰ πουδάρια μ κ᾽ ἤμναν σὰμ παρμέν΄. Μπλουτίσκα! Σ΄κώνουμ᾽ ἀγάλια ἀγάλια, πῆγα ἔς τοὺ σπίτ. Ἀποὺ κεῖ πῆγα ἔς τοὺμ Παπαηλία ἔς τν Ἀμπρακιὰ γιὰ μπλουτουχόρτια.

Οὖ παπᾶς μοῦ εἶπι· «Ἂν εἶνι μπλούτσμα, θὰ σὶ γιρέψου ἰγώ. Βάλι ἔς τὰ γόνατά σ σκόρδου κὶ μπαρούτ κ΄ ἂν εἶνι μπλούτσμα, θὰ κατιβῇ κάτ στὰ κόμπια κ᾽ ὕστιρα θὰ γέν΄ς καλά». Πῆρα τοὺ σκόρδου κὶ τμ μπαρούτ, τά βαλα ἔς τὰ γόνατα κ΄ ἀπουκ΄μήθκα. Κατὰ τὰ μισάνυχτα μὶ ρώτ᾽σ΄ οὖ Παπαλιᾶς· «Ἔ, τί γίνισι;—Κατέβκ᾽ οὖ πόνους, τοῦ πα.—Ἔ, θὰ γέν΄ς καλά», μοῦ ἔπι. Σ΄κώθκα τν αὐγή, ἤμναν ντὶπ καλά. Οὖ παπᾶς μοῦ εἶπι· «Σῦρι ἔς τοὺ χουργιό, ἀλλὰ τήρα νὰ μὴμ πγιαστῇς ἔς τοὺ χουρό.» Ἰγὼ ἤμναν τσιοῦπα... ποῦ βάσταγα! Ἰκεῖνις τς ἡμέρις εἴχαμι παγγύρ. Οἱ ἄλλις οἱ τσιοῦπις μὶ πῆραν, τοὺ ἤθιλα κ᾽ ἰγώ, κὶ μπῆκα νὰ χουρέψου. Ἀπάν ἔς τοὺ χουρὸ μυρμήγ-

κιασαν τὰ πουδάργια μ. Μπλουτίσκα πίσου. Οἱ γουνέοι μ ἀπ τοὺ γινάτ τς, γιατὶ παράηκ'σα, μὶ πῆραν κὶ μ' ἔρρξαν 'ς τοὺ κατώι γιὰ νὰ μὶ τιμουρίσνι π δὲν ἄηκ'σα. Ὑστιρώτιρα ματαπῆγα 'ς τοὺμ Παπαλιᾶ, μὄδουκι τὰ μπλουτουχόρτια κί τρόμαξα νὰ γιρέψου.

Αὐτὰ τὰ μπλουτουχόρτια κάπ γένουντι σὶ νιρό. Τὰ μαζών'νι, τὰ ξηραίν'νι 'ς τοὺν ἥλιου κὶ τὰ βράζνι κὶ τὰ δίν'νι τς μπλουτγιασμένς. Κ' αὐτά π λές. Κ' εἶνι, πιδάκ' μ, μπλούτσμα κὶ νὰ τοὺν φλάῃ οὐ θιὸς τοὺν ἄνθρουπου!

Κατὰ τὴν διήγησιν τῆς ἐκ Κουσίνης γραίας χήρας Προβίδα.

25. Νεραϊδοσφόντυλο ἢ βῶλος.

Εἶν ἕνα λ'θαρένιου στρουγγ'λὸ σφουντύλ', π τ' ἀφήν'ν οἱ Νιραΐδις 'ς τς ράχις, ὅθι ἅμα τοὺ βροῦνι τοὺ φλὰν γιὰ φάρμακου. Αὐτὸ τοὺ Νιραϊδουσφόντλου τοὺ λένι κὶ βώλου. Ἀπ' αὐτὸν τοὺ βώλου ξυοῦνι κὶ πουτίζν τὰ πράματα, ἅμα βαροῦνι, κὶ τότι γιρεύνι. Ἅμα βαρέσ' κάνα ζῴου τ λένι τ' ἀφέντ ἄλλ'. «Βώλου ἔεις, ξῦσι κι πότ'σ του».

Τὸ ἐν λόγῳ Νεραϊδοσφόντυλο εἶναι σπονδυλώδης μολυβδόχρους λίθος, σπανίως ἀπαντώμενος. Ταῦτα κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Εὐθ. Ζώρη, ὑποδιδασκάλου Κουσσίνας.

26. Πῶς χάλασι τὸ παγγύρ τῆς Ἀνιάδας.

Ἴσ τν Ἀνιάδα εἶνι νιὰ ραχ' σὰν ἁλῶν'. Κ' αὐτήν' ἡ ραχ' ἀποὺ δυὸ μιργιὲς ἔχ' ρέματα κ' ἀπ ν ἄλλ' εἶνι βράχους. Ἀπάν ἰκεῖ εἶν' ἡ ἰκκλησιά τς Ἁϊ-Σωτήρας. Τς Σουτήρους, τς ἕξ Αὐγούστ, ἔκαναν 'ς τν Ἀνιάδα παγγύρ. Πάιναν ἰκεῖ ἀπάν κι χόριβαν μὶ τὰ βιουλιά, π γένιταν τ Κουτρούλ' οὔ γάμους. Ἀλλὰ νιὰ βουλά, καθὼς λὲν οἱ παλιοί, τσακώθκαν γιὰ τοὺ χουρό. Ἔβγαλαν τς γιαταγάνις κὶ τς κμποῦρις κὶ λιανίσκαν οὔ κόσμους. Ἀποὺ κεῖ κ' ὕστιρα τό κουψαν τοὺ παγγύρ κὶ μαναχὰ λειτουργιῶντι κεῖ ἀπάν.

Οἱ τσιουπάν'δις βόσκνι τὰ πράματά τς τὴν' μέρα μαναχά, γιατὶ τν νύχτα δὲγ κοτάει νὰ πάῃ κάνας ἀπάν ἰκεῖ. Χουρεύν οἱ Νιραΐδις οὖλ' νύχτα μὶ τὰ βιουλιὰ κὶ τς ἀκούει οὔλους οὐ κόσμους. Κ' ἰγὼ τς ἄηκ'σα κὶ πῆγα ν ἡμέρα νὰ ἰδῶ. Γλέπ'ς τὰ χουρτάρια ἕνα μπόϊ κὶ κεῖ π χουρεύνι πατμένα νιὰ γυρβουλιά. Κὶ σὶ νιὰ μιργιὰ κόβιτι

τοὺ πάτμα. Γιατὶ οἱ Νιραΐδις δὲγ κλειοῦνι τοὺ χουρό, δὲγ κάν' νὰ τοὺγ κλείσνι. Λένι πῶς καταστρέφουντι, ἅμα τὸν κλείσνι.

Τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν μοὶ διηγήθη χωρικός τις ἐκ Καστανιᾶς τῆς Εὐρυτανίας κατὰ τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν μου. Ἡ Ἀνιάδα εἶναι ἐπίσης χωρίον τῆς Εὐρυτανίας ἐπὶ τῶν κλιτύων τῆς Καλιακούδας.

27. Τῆς γριᾶς τὰ βουνά.

Νιὰ βουλὰ ἦταν νιὰ γριά. Κ' αὐτήν' ἡ γριὰ ξιχείμασι καλὰ κ' ἴφιρι τὰ πράματα ἀπὰν 'ς τοὺ βνί. Κ' εἶπ' ἡ γριά· «Δὲ σ' ἔχ' ἀνάγκ', Μάρτ! ἰγὼ τὰ ξιχείμασα καλά.» Κὶ τότ οὖ Μάρτς δανείσκι νιὰ μέρα ἀπ τοὺ Φλιβάρ κὶ τς ἔκαμι τριάντα μία. Κὶ κείν' τμ μέρα ἔγινι βαρυχ'μουνιὰ κὶ πάγουσι τ γριά, κ' ἔμειν ἀδ' ἰκεῖ μαρμαρουμέν'. Κὶ μέν' ἀκόμα. Ἀδ' ἰκεῖ κουντὰ εἶνι κ' ἡ στροῦγκα μαρμαρουμέν' κὶ γι' αὐτὸ τώρα λένι τὰ βνὰ κεῖνα «Τς γριᾶς τὰ βνά.»

Ἡ παράδοσις ἐξηγεῖ, διατί ὠνομάσθη οὕτω μία τῶν κορυφῶν τοῦ Παναιτωλικοῦ ἐπάνωθεν τοῦ χωρίου Λαμπίρη Ἀμβρακίας Τριχωνίας. Προστίθεται μάλιστα καὶ διατί ἄλλη κορυφὴ λέγεται Κουκκάλα. *Κὶ τοὺ μσὸ βνὸ «τς γριᾶς τὰ βνὰ» λέῖτι Κουκκάλα, γιατὶ κουκκάλωσ'* ἡ γριά.

Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ γέροντος ἱερέως τῆς Ντερίκοβας.

28. Τὸ μαρμαρωμένο συμπεθερικό.

Ἀπ τοὺ Καρπινήσ' πάιν ἕνα σ'μπιθιρκὸ 'ς τοὺ Στένουμα. Πῆγαν στιφάνουσαν κὶ ὅ,τ εἶχ' οὖ πιθιρὸς τὰ πῆρ' ἡ δυχατέρα τ. Ἅμα ἔφτασαν 'ς τοὺ Καρπινήσ' ἀπ πάν, κουντὰ 'ς τοὺν Ἁη-Θανάσ', ἡ νύφ' θμήθκι π ἄφκι ἕναν κόκκουτου ἄπαρτουν ἀπ τοὺ σπίτ τ πατέρα τς, κὶ γύρσι πίσου, γιὰ νὰ πάρ κὶ κεῖν τοὺγ κόκκουτου. Ἀλλά, μόλις γύρσι πίσου, μαρμάρουσι οὖλου τοὺ σμπιθιρκό, κ' εἶν' ἀκόμα τώρα μαρμαρουμένου. Κὶ γι' αὐτὸ ἀποὺ μακρυὰ φαίνουντ οἱ ἀνθρῶπ μαρμαρουμέν' ἀκόμα σήμιρα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ὑποδιδασκάλου Γ. Ψηλοῦ, φοιτήσαντος εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ὑποδιδασκαλεῖον.

[Παραλλαγὴ τῆς αὐτῆς παραδόσεως ἐκ Καρπενισίου ἐν *Πολίτου*, Παραδόσ. σ. 159 ἀρ. 292. Βλ. αὐτ. 870-2.— Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

29. Ἡ ἐκκλησιὰ τ' Ἁη Γιώργ' τ νέου 'ς τὸ Γκίρτοβο.

Οὖ Ταλαγάν'ς ἴγλιπι 'ς τοὺν ὕπνου τ ὅτ πρέπ νὰ χτίσ' νιὰ ἰκκλησιὰ τ Ἁη Γιώργ', τ νέου, κὶ βῆκι 'ς τὰ χουργιὰ γύρου κὶ μά-

ζουξι λιπτά. Πρῶτα πῆι 'ς τοὺν Ἔπαχτου κὶ τοὺν ἔκαμι καλόϊρ οὔ δισπότ'ς, κ' ὕστιρώτερα μάζουξι τὰ λιπτὰ κὶ πῆρι μαστόρς κὶ ν ἔχτσι. Κὶ βόηθσαν πουλὺ οἱ Ἀμπρακιῶτις γιὰ νὰ χτιστῆ.

Τότι π χτίζουνταν, κάπγοιους Παλιούρας, οὔδηγός, ἤρθι μὶ κανιὰ δικαπινταργιὰ στρατγιῶτις κ' εἶπι. «Ἰδῶ ἤρθιτι νὰ ξινουψουμίσιτι!» Κὶ τοὺ βράδ δὲ μπόρσι νὰ ὕπνώσ', τοὺν ἔδιρ οὔ Ἅγιους. Τν αὐγὴ σ'κώθκι κ' εἶπι 'ς τοὺ μάστουρα πὄχτζι τ μπόρτα. «Πόσου κουστίζ' αὐτήν' ἡ πόρτα;—Τί κουρυϊδεύς; τοῦ εἶπ' οὔ μάστουρας. —Ὄχ', λέει. Εἶνι καινιὰ εἰκόνα;—Εἶνι, λέει». Τότ' οὔ Παλιούρας πῆι κ' ἄφκ' ἕνα κουσπιντάρκου. Παράγγ'λι κ' ἴφιραν κ' ἕνα σφαχτό. Τό σφαξι, τό ψι, κ' ὕστιρα σ'κώθκι κ' ἔφγι.

Νιὰ βουλὰ πίσ ἀπ τν ἰκκλησία ἦταν ἕνα πουρνάρ, κ' ὄπγοιους ἦταν παλαβός, τοὺν ἤφιρναν, ἔπιρναν νιὰ βάντα, τν ἔκιγαν κὶ τοὺγ καπίν'ζαν κὶ γέριβι. Οὔ Τάσιους ἀπ τν Τσιβιλιάσα μουλουγάει πὼς ἤγλιπαν φῶς πὄπιφτ' ἀπ πὰν ἀπ ν ἰκκλησιά.

Τὰ ἤκουσα ἐπιτοπίως παρὰ ποιμένος. Ἡ ἐκκλησία ἐκτίσθη κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς Δυτικῆς θύρας τὸ 1847. Κατ' ἐπιγραφὴν περὶ τὸν τροῦλλον τῆς ἐκκλησίας: *κτήτορας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Βασίλης Ταλαγάνης.*

30. Διὰ ποῖον λόγον ἐγκατελείφθη ἡ παλαιὰ Ἀμπρακιὰ καὶ ἐκτίσθη ἡ νῦν.

Νιὰ βουλὰ ἡ Ἀμπρακιὰ ἦταν κὰτ 'ς τοὺ Παλιουχώρ', ἀλλὰ ἔφγαν ἀπὄνα βρουκόλακα.

Ἕνας δγιαβάτς πέρναϊ ἀπ τοὺ Μηλιὸ (βρυνόν). Ἰκεῖ ἦταν ἕνα βλάχ'κου κουνάκ' μαναχά. Αὐτὸς οὔ δγιαβάτς, νύχτουσι κειαπὰν 'ς τοὺ βνό, κὶ πῆι 'ς τοὺ βλάχ'κου κουνάκ', νὰ ξ'μιρώσ'. Ἀλλὰ αὐτὸς εἶχι κὶ λιπτὰ ἀπάν τ. Οὔ βλάχους τοὺγ κατάλαβι ποῦ εἶχι τὰ λιπτὰ κὶ τ νύχτα, ἅμα πλάϊασι, σκέφκι νὰ τοὺν σκουτώσ'. Σ'κώθκι, πῆρι τοὺ τφέκ' νὶ τ ρίξ'. «Τί θὰ κάμς αὐτοῦ, ἄντρα, τ λέει ἡ γ'ναῖκά τ, ἡ βλάχα. —Θὰ τοὺν σκουτώσου λέει. —Τί λές, ἄντρα;» λέει, κὶ χύθκι, νὰ τ πάρ τοὺ τφέκ'. Οὔ βλάχους δὲν τό δνι. Τραύα ἡ βλάχα π νιὰ μιργιά, τραύα αὐτὸς ἀπ ν' ἄλλ, πῆρι φουτγιὰ τοὺ τφέκ' κὶ σκουτώθκ' ἡ γ'ναῖκα. Κ' αὐτήν' ἦταν κὶ γκαστρουμέν'. Ἀηκούει τοὺ τφέκ' οὔ δγιαβάτς, ξυπνάει, τράει . . . ἡ γ'ναῖκα καταῆ σκουτουμέν'. Δίν' κ αὐτὸς κ' ἔφγι κὶ γλύτουσι. Οὔ βλάχους πῆρι τ γ'ναῖκά τ κὶ τν ἔρρξ μέσα σὶ νιὰ ἀμαλαϊὰ ἀποὺ ἔλατα κὶ τ σκέπασι ἀπ πάν.

Αὐτήν' ἡ γ'ναῖκα ὕστιρώτιρα βρουκουλάκιασι κὶ ρούπαϊ κάτ ἀπ τοὺ Μηλιὸ κὶ ρχέταν κὶ 'ς τοὺ Παλιουχώρ' κὶ πάϊνι σὶ κάνα δυὸ σπίτγια κὶ τοὺ προυὶ βρίσκουνταν δύου τρεῖς ἀπιθαμέν'. Ἔδουκαν, ἔδουκαν . . . παρατώρσαν οὔ κόσμους κ' ἀναγκάσκαν ν' ἀφήσν τοὺ Παλιουχώρ' κὶ πῆγαν κεῖ ποῦ νι τώρα ἡ Ἀμπρακιά.

Ἀλλὰ φύλαξαν νιὰ βραδυά, νὰ ἰδοῦν τί θὰ γίν'. Κὶ τρᾶνι δυὸ φουτγιὲς π ξικίναγαν ἀπ τγ κουρφὴ ἀπ τοὺ Μηλιὸ κὶ ρχόνταν κάτ. Ἦταν ἰκεῖν' ἡ γ'ναῖκα, οὔ βρουκόλακας μαζὶ μὶ τοὺ πιδί τς. Ἤρθαν κάτ 'ς τὰ δυὸ ἁλῶνια κ' ἔστσαν χουρό. Κ' ὕστιρα ξικίν'σαν κ' ἔρχουνταν τοὺ Παλιουχώρ'. Τότι οὔ κόσμους τς πῆρε χουχτῶντα κὶ τφικῶντα κὶ τς πῆγαν 'ς τγ κουρφὴ 'ς τοὺ Μηλιό. Ἰκεῖ ηὗραν τς βρουκουλάκς κὶ τς 'ζιουμάτσαν κ' ἔτσ' γλύτουσ' οὔ κόσμους.

Αὐτὰ τ' ἄηκσ' ἀπ τς παλιοὺς π τὰ μουλόγαγαν.

Καθ' ὑπαγόρευσιν Θεοδ. Κωστοπούλου ἐκ Γκερτυβοῦ ἐτῶν 65.

Γ'. ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ

1. Τὸ ξελεχώνεμμα 'ς τὴν Ἀρτοτίνα.

Ἅμα ἀρχίσνι τὰ σφαῖὰ τρέχει ἕνας ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ τὴ μαμή. Ἡ μαμὴ θανά ναι γριά. Ἡ μαμὴ ἔρχεται γλήγορα 'ς τὴ γυναῖκα ποῦ κ'λουπουνάει. Δὲμ παάιν' ἴσια μέσα σὶ κείν' τγ κάμαρ πού νι ἡ λιχώνα. Παάιν' 'ς τν ἄλλ' κάμαρ. Τς δίν'νι κὶ παίρν' 'ς τοὺ στόμα τς νιρό. Μὶ τοὺ νιρὸ 'ς τοὺ στόμα παάιν' 'ς τγ κάμαρ τν ἄλλ', τραυάει ἴσια 'ς τ λιχώνα, τς ἀνοίει τοὺγ κόρφου κὶ ξαπουλάει τοὺ νιρὸ ἀπάν τ' ἀστήθ τς κὶ λέει· «Καλὴ ξιλιφτιριά». (τοὺ νιρὸ δηλ., λέει, καθὼς τρέχ' τοὺ νερὸ ἔτσ' νὰ βγῆ κὶ τοὺ πιδὶ εὔκουλα). Κ' ὄπγοια ἄλλ' γ'ναῖκα μπῆ μέσα κεῖ ποῦ κ'λουπουνάει ἡ λιχώνα θὰ κάν' ὅπους κάν' ἡ μαμὴ κὶ θὰ λέῃ· «Καλὴ ξιλιφτιργιά.» Ἅμα πέσ' τοὺ πιδί, θὰ τ' ἀφαλουκουπήσ' ἡ μαμή, θὰ κόψ' τοὺ λουρὶ μὶ ψαλίδ κὶ θὰ ρήξ' ἀπάν σκρούμπου. Ὕστιρα πλέν' τοὺ πιδάκ' μὶ χλιὸ νιρό, τοὺ ἁλατίζ' οὔλου μὶ τριμμένου ἁλάτ (ὄχ' 'ς τοὺ πρόσωπου), τοὺ σπαργανών' μὶ τὰ κουλόπανα κὶ τοὺ φασκιών' κὶ τ' ἀφήν' πλιβρὰ ἀπ ν λιχώνα. Τότι καῖνι 'ς τ φουτγιὰ λ'βάν', σκρούμπου, παλιουπέτσ', γιὰ νὰ φεύγ' τοὺ κακό. Ὕστιρα, ἂν κανένας σπιτικὸς θὰ πάῃ μέσ 'ς τ λιχώνα, θὰ στέκιτι νιὰ ψ'χούλα 'ς τν ἄλλ' κάμαρ, γιὰ νὰ μὴ μπῆ

μέσα μὶ ὥρ ἀχαμνὴ κὶ φέρ 'ς τ λιχώνα κακό. Πριγιοῦ μπῆ μέσα θὰ φουνάξ΄ νὰ τ πιτάξνι ἕνα ἀναμμένου κάρβνου 'ς τμ πόρτα γιὰ νὰ τ' ἀδρασκιλήσ΄. Μόλις μπῆ μέσα θὰ φκ΄θῆ. «Νὰ σ ζήσ΄.»

Ἄμα πέσ΄ τοὺ ντύμα (κατάποδο, ὕστιρο. Ἂν τύχ΄ κὶ δὲμ πέφτ εὔκουλα δέν'νι τοὺ λουρὶ ἀπ τγ καλτσουδέτα τς λιχώνας΄ κὶ νὰ φσάῃ αὐτήν΄ νια μπουτίλια κὶ νὰ τανυέτι ὅσου νὰ πέσ΄) τοὺ παίρν'νι κὶ τοὺ παιν'νι ἀπ κάτ 'ς τοὺ κατώϊ. Σκάβνι ἕνα λάκκουν 'ς τμ πόρτα, τοὺ βάν'νι μέσα τοὺ ντύμα, τοὺ βαροῦν κὶ τοὺ κόβνι κουμμάτια μ' ἕνα τσαπὶ κ' ὕστιρα ρήχνι ἀπάν θιρμὸ γιὰ νὰ μὴ ζουντανέψ΄.

Ὕστιρα στέλνι ἕνα τσκαλάκ΄ 'ς τοὺμ παπᾶ κὶ παίρν ἰφκιές. Ἀπ τοὺ νιρὸ αὐτήνου «τς ἰφκιὲς» βρέχνι τὰ χέργια τς οὔλ΄ ὅσ΄ εἶνι μέσ 'ς τ λιχώνα. Ἡ λιχώνα δὲ βρέχιτι μὶ τοὺ νιρὸ αὐτό.

Ὕστιρα στρών'νι τραπέζ΄ κὶ τρῶνι οὔλ΄ ὅσ΄ ἦταν μέσ 'ς τ λιχώνα κὶ φκιῶντι, νὰ τς ζήσ΄.

Δέκα μέρις πρέπ νὰ ρήχνι κάρβνου σὶ ὅπγοιουν θὰ μπῆ μέσ 'ς τ λιχώνα κὶ σαράντα μέρις νὰ καῖνι τοὺ παλιουτσάρχου ἢ ὅ,τ παλιούπετσ΄ 'ς τ φουτγιά.

Τὴν τρίτ μέρα τς λιχουνιᾶς θὰ ρθῆ ἡ μαμή, θὰ χλιάν΄ νιρὸ κὶ θὰ ξιπλύν΄ τοῦ βζασταροῦδ ἀπ τ' ἅλάτ. Τν ὥρα π πλέν΄ αὐτήν΄ τοὺ πιδὶ οἱ σπιτικοὶ θὰ ρήχνι μέσ 'ς τοὺ κακάβ οὐπὸχ΄ αὐτήν΄ τοὺ χλιὸ νιρὸ τὰ δῶρα τς μαμῆς, λιπτὰ ὅ,τ. Οὐ ἄντρας τς λιχώνας χαρίζ΄ 'ς τ μαμὴ κὶ παπούτσια.

2. Τὰ βαφτίσια 'ς τὴν Ἀρτοτίνα.

Τν ὥρα π διαβάζ΄ οὐ παπᾶς γιὰ νὰ βαφτίσ΄ τοὺ πιδί, τοὺ πιδάκ΄ τοὺ βαστάει ἡ μαμή. Ἡ μάννα δὲγ κάν' νά νι ἰκεῖ π βαφτίζν τοὺ πιδί τς. Αὐτήν΄ κρύβιτι 'ς τν ἄλλ΄ κάμαρ. Ὕστιρα ἡ μαμὴ δίν΄ τοὺ πιδὶ 'ς τοὺ ν'νὸ νὰ τοὺ κουλ΄μπήσ΄. Τν ὥρα π χαρίζ΄ τ' ὄνουμα οὐ ν'νός, τρέχν τὰ πιδιὰ νὰ βροῦν τ μάννα κὶ τς παίρν τὰ σ΄χαρίκια. Ὕστιρα παίρν΄ ἡ μαμὴ τοὺ πιδὶ κὶ τοὺ παιν΄ 'ς τ μάννα κὶ τς τοὺ δίν΄ κὶ τς λέει· «Μὸδουκις Οὔβριὸ κὶ σ δίνου Ρουμνιό.» Οὐ ν'νος χαρίζ΄ τὰ μαρτυρκὰ 'ς τὰ πιδιὰ κὶ τς τρανοὺς, οὐπού 'ν μέσ ς' τὰ βαφτίσια, πιντάρις δικάρις, ὅ,τ. Ἡ κουμπάρα χαρίζ΄ τ ν'νοῦ τσουράπια, ζνάρ.....

3. Ἔθιμα νεκροῦ 'ς τὴν Ἀρτοτίνα.

Ἄμα ξιψ΄χήσ΄ οὐ ἄνθρουπους τ δέν'νι τοὺ σαγόν΄ μὶ ἕνα μαντήλ΄, γιὰ νὰ παώσ΄ κὶ μὴ ἀνοίῃ τοὺ στόμα τ. Θά τ κλείσνι κὶ τὰ μάτια τ. Ὕστιρα θὰ τοὺν γδύσνι κὶ θὰ τοὺμ πλύν'νι μὶ κρασί. Ὕστιρα ντέν'νι τοὺ σῶμά τ μ' ἕνα ἄσπρου παννὶ, τοὺν σαβανών'νι. Ὕστιρα τοὺν ἀλλάζνι μὶ τὰ καλύτερα ροῦχά τ. Ὕστιρα θά τ σταυρώσνι τὰ χέρια τ κὶ 'ς τοὺ διξὶ χὲρ θά τ βάλνι νὰ κρατῆ μήλου γιὰ νὰ πάῃ χιριτήματα τς ἀλλνοὺς τς πιθαμένς. Σ' τοὺ μήλου θὰ μπήξνι κὶ πιντάρις γιὰ νὰ πληρώσ΄ τοὺ Χάρου. Σ' τοὺ διξὶ τοὺ χὲρ βάν'νι κὶ δαχλίδ.

Ἄμα κουντεύ' νὰ τοὺν βγάλνι, θὰ τοὺν βάλνι μέσ 'ς τγ κάσα. Τὴν ὥρα π θὰ τοῦν βγάλνι ἀπ τοὺ σπίτ, θὰ σπάσνι κάνα γυαλὶ, φλυντζάν΄, ὅ,τ. Ὕστιρα θ' ἀνοίξνι πόρτις, παράθυρα, γιὰ νὰ βγῆ ὄξου οὐ χάρους κὶ νὰ μὴμ πιθάν΄ ἄλλους ἀπ τοὺ σπίτ. Σκούπσμα δὲ γίνιτι αὐτήν΄ τὴν μέρα, γιὰ νὰ μὴ ἔρθ οὐ χάρους γυρβουλιὰ κὶ σ΄μάσ΄ κὶ ἀλλνούς.

Ἄμα παιν'νι τοὺ νικρὸ 'ς τοὺ δρόμου, παραμιράει οὔλους οὐ κόσμους, γιατὶ εἶνι κακό. Κλειοῦνι τὰ παράθυρα, τς πόρτις τς οὐ κόσμους, γιὰ νὰ μὴ μπῆ οὐ χάρους μέσα. Σ' τοὺ δρόμου τοὺμ πὰν μοιρουλουγῶντα τοὺ νικρὸ οἱ γ΄ναῖκις.

Ἄμα τοὺμ ψάλνι οἱ παπάδις, θὰ τοὺν μοιρουλουΐσνι κ' οἱ γναῖκες μέσ 'ς τν ἰκκλησιά. Ὕστιρα τοὺμ παίρν' οἱ παπάδες κὶ τοὺν θάφνι. Ἄμα τοὺν βάλνι τοὺ νικρὸ μέσ 'ς τοὺν τάφου τ ρήχν΄ οὐ παπᾶς κρασὶ 'ς τοὺ πρόσωπου κὶ τοὺ καντήλ΄ τς ἰκκλησιᾶς. Τ λυοῦν τὰ χέρια κ΄ ἀπάν 'ς τὰ στήθ βάν΄ οὐ παπᾶς νιὰ πλακοῦλα μ' ἕνα σταυρὸ πῦχ΄ 'ς τς τέσσιρις μιργιὲς γραμμένα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ. Παλιότιρα ἔβανι οὐ παπᾶς ἕνα κλαδάκ΄ ἀποὺ κρανιὰ σὰ σταυρὸ 'ς τοὺ κιφάλ΄, ἕνα 'ς τὰ πουδάρια, ἕνα 'ς τοὺ διξὶ νώμου κ΄ ἕνα 'ς τοὺ ζιρβὶν γιὰ νὰ μὴ βρουκουλιακιάζ΄. Ὕστιρα τοὺ σκιπάζνι μὶ τοὺ καπάκ΄ τς κάσας κὶ τοὺν χών'νι. Οὔλ΄ οἱ ἀνθρῶπ τότι παίρνι νιὰ ψ΄χοῦλα χοῦμα κὶ πιτᾶν μέσ 'ς τοὺν τάφου τ κὶ λέν· «Θιὸς σχουρέσ τουν.» Καμπόσ΄ νίβουντι μὶ κρασὶ ἀπ πὰν 'ς τοὺν τάφου, κὶ αὐτὸ τοῦ κρασὶ τς τοὺ ρήχν΄ οὐ νικρουθάφτς. Ἄμα τοὺν χώσνι, θὰ χύσνι 'ς τοὺ κιφάλ΄ ἕνα κανάτ νιρὸ κὶ ἄλλν ἕνα κρασί. Τοὺμ πουτίζνι.

Ὕστιρα γυρίζνι 'ς τοὺ σπίτ κὶ φεύγνι οἱ ξέν'. Τοὺ βράδ πάνι παργουριὰ οἱ συγγινεῖς. Πρὶν φάνι, βάν'νι ἀπάν τοὺ τραπέζ' ἕνα γυαλὶ κρασὶ κὶ περιμέν'νι νὰ ρθῇ ἡ ψ'χούλα τ πιθαμέν. Κανιὰ βουλὰ τοὺ κρασὶ τοὺ βάν'νι σὶ πγιάτου. Κάπουτι ρχέτι νιὰ μγούλα κὶ πιτάει γυρβουλιὰ τοὺ κρασί. Αὐτήν' εἶν ἡ ψ'χή. Τότι θὰ σ'κώσνι τοὺ πιάτου κὶ θὰ φάνι.

Τρεῖς μέρις κουντὰ κάθι ἀργὰ πααίν' ἕνας κὶ πουτίζ' τοὺν τάφου μὶ νιρό. Ρήχν' ἕνα τσκάλ' νιρὸ ἀπάν τοὺ κιφάλ' τ γιὰ νὰ πγιῇ κὶ τ ἀνάβν κὶ κάνα κιράκ'.

'Αλησμόν'σα νὰ εἰπῶ. Τότι π φκειάν'νι τοὺ νικρὸ 'ς τοὺ σπίτ κὶ τ σταυρών'νι τὰ χέρια, φκειάν'νι κ' ἕνα κιρὶ τραγὸ ὅσου εἶνι τοὺ μπόϊ τ' ἀπιθαμέν. Ὕστιρα τοὺ μαζών'νι κλῶυρα κὶ τ' ἀπθών'νι ἀπάν τ' ἀστήθ τ κὶ τ' ἀνάβνι κὶ καίει ὅσου π θὰ βγάλν τοὺ νικρό. Τότι τοὺ σβοῦν κὶ τοὺ βάν'νι μέσ 'ς τγ κασέλα γιὰ νὰ κρατήσν τ'ν τύχ' ἰκ'νοῦ π πέθανι κὶ τοὺ λένι αὐτὸ τοὺ κιρί· «Ἀπ τὰ ἴσια τοὺ κιρί».

Ἐπισυμβάντος θανάτου εἰς οἰκογένειαν ἔχουσαν κοράσια, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας πρέπει ταῦτα νὰ εἶναι λυσίκομα μὲ τὴν κόμην κρεμασμένην πρὸς τὰ ἔμπρὸς τοῦ στήθους.

4. *Τὰ μνημόσυνα 'ς τὴν 'Αρτοτίνα.*

Κάν'νι *σ'λλείτουργα* κὶ *μεγάλις λειτουργιές*. «Θὰ κάμου σ'λλειτουργου τ πατέρα μ». «Θὰ φκειάσου μιγάλ' λειτουργιὰ τς μάνναζ ουμ».

Τοὺ σ'λλείτουργου γίνιτι μαναχὰ μὶ σ'τάρ. Τοὺ βράζνι 'ς τοὺ σπίτι, τοὺ βάν'νι μέσ σὶ νιὰ κανίστρα κὶ τοὺ πὰν 'ς τν ἰκκλησιὰ τγ Κυργιακή. Ὕστιρα τοὺ διαβάζ' οὔ παπᾶς κὶ τοὺ μοιράζνι. Ὄπγοιους παίρν' σ'τάρ λέει· «Θιὸς σ'χουρέσ'.»

Ἡ μεγάλ' λειτουργιὰ γίνιτι τς μεγάλις σαρακουστάδις κὶ τοὺ δικαπιντάουστου. Βράζνι σ'τάρ, φκειάν'νι ψ'χούδια, βράζνι φασούλια (ἂν γίν' πασκαλιὰ ἡ μιγάλ' λειτουργιά, γιὰτ γένιτι σπάνια, κὶ τότι ψέν'νι κὶ κριάς). Ὅλα αὐτάνα νιὰ τσίτσα μὶ κρασὶ, ἕνα παοὺρ μὶ ρακί, τὰ πάνι κὶ τ' ἀφήν'νι μπρουστὰ 'ς τοὺ Χριστό. Τοὺ σ'τὰρ τοὺ βάν'νι σὶ κανίστρα, τὰ ψ'χούδια σὶ σακκὶ, τὰ φασούλια σὶ σακκοῦλ', γιὰτ εἶνι βριχτάρια, τοὺ κριὰς σὶ σουπγιέρις. Ἅμα ἀρχίσ' ἡ ψαλ-

μουδία τμ παπάδουν μοιράζνι κὶ τὰ ψ'χουκέρια σὶ κ'νοὺς πού νι 'ς τν ἰκκλισιά. Τὰ ψ'χουκέρια τὰ φκειάν'νι μὶ κβὰρ βαμπακιρὸ γνέμα. Αὐτὸ τοὺ τραυᾶν μέσα σὶ λειουμένου κιρί. Ὄπγοιους παίρν' ψχουκέρ λέει· «Θιὸς σ'χουρέσ' τουν».

Ἅμα τιλειώσ' ἡ ἰκκλησιὰ βγαίν' οὔλους οὐ κόσμους ὄξου, γ'ναῖκις ἄντρις, κὶ καθόντι οὔλ' μπρουστὰ 'ς τν ἰκκλησιά. Βγάν'νι τότι ὄξου κὶ τοὺ σ'τάρ μὶ τγ κανίστρα, τὰ ψ'χούδια κὶ τὰ ἄλλα οὔλα κὶ τ' ἀκμπᾶν σὶ νιὰ μιργιά, ὅσου νὰ βγοῦν οἱ παπάδες ὄξου.

Ἅμα γδυθοῦν οἱ παπάδις, βγαίν'νι ἀπ τμ πόρτα ὄξου κὶ βλουγᾶν. Οὔλους οὐ κόσμους σ'κώνουντι ἀπάν. Αὐτοίν' τότι τραυᾶν ἴσια κεῖ πὄχνι τὰ κόλ'βα, παίρν' λιγάκ' σ'τάρ κὶ πίν'νι μὶ τοὺ παοὺρ κὶ μὶ τν τσίτσα.

Τότι κείνους οὔπ κάν' τ μεγάλ' λειτουργιὰ σ'κών' ψ'λὰ τν τσίτσα κὶ φουνάζ' 'ς τοὺγ κόσμου· «Σ'χουρᾶτι τ μάννα μ.—ἢ τοὺμ πατέρα μ.» Κὶ οὔ κόσμους φουνάζ' οὔλους μαζί· «Θιὸς σ'χουρέσ τουν.» Ὕστιρα γυρίζ' ἡ κανίστρα κὶ τὰ ψ'χούδια κὶ τὰ ἄλλα οὔλουν τοὺγ κόσμου, πρῶτα τς ἄντρις κὶ δεύτιρα τς γ'ναῖκες. Παίρν'νι οὔλ' κὶ σ'χουρᾶνι, κ' ὕστιρα πὰν 'ς τὰ σπίτια τς.

Τὰ πιρσσέματα ἀπ τὰ κόλ'βα τὰ φέρνι 'ς τοὺ σπίτ. Τοὺ γιόμα ρχόντι κὶ οἱ παπάδις 'ς τοὺ σπίτ, κὶ τρὼν ἰκεῖ. Ὕστιρα τς πληρών'νι κὶ φεύγνι.

5. *Τὸ ἁλώνισμα 'ς τὴν 'Αρτοτίνα.*

Σουργιάζνι τὰ διμάτια γυρβουλιὰ τοὺ στρίῦρου κὶ κόβνι τὰ διματκά. Ὕστιρα βάν'νι μὶ τ σειρὰ τὰ χειρόβουλα. Σ τν κουρφὴ 'ς τοὺ στρίῦρου μπήχνι ἕνα χειρόβουλου μὶ τὰ στάχ' ἀπάν. Ὕστιρα λυοῦν τὰ χειρόβουλα κὶ πιριμέν'νι νὰ ρθῇ οὔ βαλμᾶς μὶ τ' ἄλουγου. Σὶ λίγ' ὥρα ἔρχιτι κὶ αὐτός. Δέν' τὰ ἄλουγα ἀποὺ τοὺ στρίῦρου κ' ἀρχ'νάει νὰ τὰ βαρῇ μὶ τοὺ καμτσίκ'. Αὐτάνα γυρίζνι γυρβουλιὲς ἀπὰν τοὺ σ'τάρ κὶ αὐτὸς φουνάζ' ἀποὺ κουντά· «hάϊ! hάϊ!» Ἄπλουσι!» Ἅμα κουντέψ' τοὺ σκ'νὶ οὔπ τά χ' διμένα, τ' ἀλλάζ' κὶ φουνάζ' «Ἀλλαζι ι ι . . »

Ἅμα ἁλουνιστῇ τοὺ σ'τάρ κὶ γίν' ἄχυρου, ἀπουλάει οὔ βαλμᾶς τ' ἄλουγα. Τότι οὔ ἀφιντκὸς δέν' 'ς τοὺ στρίῦρου «σταυρουχόρτ'»

Ὕστιρα μὶ τοὺ δκούλ΄ κὶ τοὺ φχυάρ σουρών΄ τοὺ λειῶμα γύρου ᾽ς τοὺ στρίϋρου κ΄ ἀρχ΄νάει κὶ τοὺ λιχνάει, ἅμα τραυάῃ ἀέρας. Ἀφοῦ φίβγ΄ τοὺ ἄχυρου κ΄ οὗ πραχνὸς, σιγὰ σιγὰ σουρών΄ τοὺ σόδημα γύρου ᾽ς τοὺ στρίϋρου. Ὕστιρα παίρν΄ τοὺ φχυάρ, σταυρών΄ τοὺ σουρὸ κὶ μπήχν΄ τοὺ φχυάρ ἀπάν κὶ λέει· «Τ᾽ χρόν πιρσσάτιρου.»

6. *Τί γίνεται μετὰ τὸ ἁλώνισμα ᾽ς τὴ Χόμορη.*

Κοντὰ ἀπὸ τὸ ἁλώνισμα μαζών᾽νι τοὺ λειῶμα γύρου ᾽ς τοὺ στρίϋρου κὶ τότι μπήχνι ἕνα φχυὰρ ᾽ς-τ μέσ τοὺ σουρό. Μ᾽ αὐτὸ τοὺ φχυὰρ σταυρών᾽νι πρῶτα τοὺ σουρό. Ὕστιρα ἀρχίζνι τοὺ λίχνισμα. Σιγὰ σιγὰ ὕστιρα μαζών᾽νι τοὺ σ΄τὰρ ᾽ς τοὺ στρίϋρου πάλι καὶ μπήχνι ὅ,τ σιδιρένιου πρᾶμα ἀπάν τοὺ σουρό.

Τὸ ἤκουσα ἀπὸ τὸν διδάσκαλον τῆς Χόμορης.

7. *Τὸ λούσ΄μου ᾽ς τὴν ᾽Αρτοτίνα.*

Οἱ γ΄ναῖκις λούζουντι κάθι σαββάτου μὶ ἀλ΄σίβα. Ὕστιρα χτινίζουντι. Ἅμα λουστοῦνι δὲγ κάν᾽ νὰ βγοῦν ὄξου· εἶνι ἄϊρκὰ κὶ ντέν΄ οὐ ἄνθρουπους. Κὶ γι᾽ αὐτὰ καῖνι κὶ κάνα μάλλ᾽νου πατσαούρ ᾽ς τ φουτιὰ κὶ κάν᾽νι σκρούμπου κὶ τοὺν βάν᾽νι ᾽ς τοὺγ κόρφου τς γιὰ νὰ μὴμ πάθνι κάνα κακό, μὴ ντέσνι. Τοὺ ἴδιου κάν᾽νι οἱ μαννάδις κὶ ᾽ς τὰ πιδιά τς, τς βάν᾽νι σκρούμπου, ἅμα τὰ λούζνι.

Δ΄ ΕΟΡΤΑΙ. — ΛΑΤΡΕΙΑ.

1. *Οἱ ᾽Αποκρὲς ᾽ς τὴν ᾽Αρτοτίνα.*

Μπουλούκια μπουλούκια μασκαράδις γυρίζνι ᾽ς τὰ σπίτγια γιὰ νὰ τς φλέψνι τὴν΄ μέρα τὶς Τυραπόκρις. Κὶ γιὰ νὰ σκιάζνι τοὺγ κόσμου κὶ τὰ πιδιὰ κρατᾶν καθένας ἕνα τσουράπ γιουμάτου στάχτ. Ἅμα δὲν τς φλεύνι, ρήχνι τοὺ τσουράπ μὶ τς στάχτ ἀπάν τς.

Τοὺ βράδ βράδ τς Τυρνὲς πὰν ᾽ς τοὺν ἱσπιρινό. Ἅμα βγαίν᾽ν ἀπ τν ἱκκλησιά, σταίν᾽νι χουρὸ ᾽ς τοὺ χουρουστάσ΄ τ᾽ Ἁϊ-Γιώργ΄. Προυτουχουρεύνι οἱ παπάδις κὶ κουντὰ σὔλ΄ οἱ γιρόντ μὶ τν ἀράδ. Τραγδᾶν ἕνα τραγοῦδ οὔπ λέει·

«Οὐ δέντρους ἦταν οὐ Χριστὸς κ᾽ ἡ Παναϊὰ ἡ ρίζα,
Πατέρις ἰβλουείτι.»

Ἅμα ν΄χτώσ΄, πάνι οὔλ᾽ ᾽ς τὰ σπίτια τς κὶ ἀρχ΄νᾶνι κὶ τρών. Ἀλλὰ προυτύτιρα λιγάκ΄ τὰ πιδιὰ πααίν᾽νι τς ἄχυρῶνις κὶ παίρν᾽νι ἄχυρα, σκλώματα ἀποὺ βρίζα κ΄ ἄλλα ξύλα... κὶ τὰ φέρν᾽νι σὶ κάνια ραχούλα μέσ ᾽ς τοὺ χουργιὸ ἢ σὶ κάν ἀλῶν΄. Τὰ σουρών᾽νι ἰκεῖ κὶ τ᾽ ἀνάβνι γιὰ νὰ κάμνι τοὺν κάλαυρου. Γίνιτι φουτιὰ τρανὴ ὡς τοὺν οὐρανὸ κὶ τότι τὰ πιδιὰ φουνάζνι σὔλα μαζὶ δυνατά· «Φεῦγα, κάλαυρι, ἀπ τ᾽ ἀμπέλια κὶ καλαυρίνα ἀπ᾽ τὰ χουράφια.» «Γαμῶ τμ πρώτ τ χουργιοῦ.» Ὅσου νὰ πέσ΄ ἡ φουτιά, τὰ πιδιὰ φουνάζνι μέσα τοὺ χουργιό. Ἅμα πέσ΄ κὶ γίν΄ θράκα, τότι πδᾶν ἀπ πὰν ἀπ τ φουτιὰ τὰ πιδιὰ σιὰ πέρα σιὰ δῶθι κὶ λένι· «Φεῦγα, κάλαυρι κτλ.» Ὕστιρα πάνι ᾽ς τὰ σπίτια τς γιὰ ν᾽ ἀπουκρέψνι. Σ᾽ ἕνα σπίτ μαζώνουντι πουλλὲς φαμιλιὲς συγγινεῖς κ΄ ἀπουκρεύνι. Τότι π τρῶνι βάν᾽νι κ΄ αὐγὰ ᾽ς τ φουτιὰ νὰ ψαίνουντι τόσα, ὅσοι νουμάτ εἶνι, κὶ τρᾶνι ὁποιανοῦ ἰδρώσ΄, λένι πὼς εἶνι γιρός.

Σ᾽ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια χιριτγιῶνταν κ΄ ὅλα μὶ τὰ τφέκια. Ἔβγιναν ᾽ς τὰ παραθύργια μὶ τοὺ τφέκ΄ κὶ φώναζαν κάνα γείτουνα ὄπγοιουν ἤθιλαν κ΄ ἔλιγαν «ὄρε (δεῖνα), κάλους νὰ σ᾽ εὕρου,» κ΄ ἔρχναν. Ἰκείνους πάλι φώναζι «κάλους ὥρσις» κὶ τφέκαϊ κὶ κείνους.

Πίν᾽νι πουλὺ κρασὶ κὶ τραγδᾶνι κ΄ ὅλα ὡς τὰ μεσάν΄χτα κ΄ ὕστιρα πὰ νὰ κ΄μηθοῦν κὶ λέν· «καλὴ σαρακουστὴ νὰ πιράσουμι.»

2. *Τοῦ παγγὺρ τς Ἁϊα-Μαρίνας ᾽ς τὴν ᾽Αρτοτίνα.*

Νιὰ ὥρα μακριὰ ἀπ ν ᾽Αρτουτίνα, λίγου παραπάν ἀπ ν ἄκρ τοὺ πουτάμ, πάρα κάτ ἀπ τὰ Βαρδούσια εἶνι ἡ Ἁϊα-Μαρίνα, ἕνα ξουκκλησάκ΄ μέσα σὶ ψ΄λὰ δέντρα. Τς Ἁϊας-Μαρίνας τς 17 τ Ἀλουνὰρ γιουρτάζν οἱ Δχαλιῶτις. Ἰκεῖ ᾽ς τν Ἁϊα-Μαρίνα κὶ γυρβουλιὰ ἔχνι πουλλοὶ ᾽Αρτουτνοὶ καλύβια. Αὐτοὶ εἶν οἱ Δχαλιῶτις. Πάει κ΄ ὄπγοιους θέλ΄ ἄλλους, ἀλλὰ αὐτοίν΄ πάνι μὶ τραπέζια. Φκειάν᾽νι πίτις, φαϊά, ψουμιὰ κιντστά, σφαχτὰ ψ΄μενα, μέλ΄, γάλα, κρασί, φέρν᾽νι κὶ τ ἀφήν᾽νι ἀπ ὄξου ἀπ τν ἱκκλησιά, ὅσου π ν᾽ ἀπολύσ΄. Οὔλ΄ αὐτοίν΄ οἱ ριμματιανοὶ πάνι ᾽ς-τ χάρ τς Ἁϊα-Μαρίνας, γιὰτ τς φλάει τὰ χουράφια, τὰ σ΄κώματα τς κ΄ οὔλα τὰ σουδήματα τς. Πουλλὲς βουλὲς τ γλέπνι κ΄ ὅλα τν Ἁϊα-Μαρίνα. Κουντὰ π τ λειτουργία οὐ παπᾶς βγαίν΄ κὶ ψαίλν΄ ἅϊασμὸ κ΄ παίρν᾽νι οὔλ΄ ᾽ς τοὺ

τσκάλ' τς γιὰ νὰ πὰ ν' ἀϊάσνι τὰ χουράφια τς. Ὕστιρα ἀπ κάτ τοὺν ἥσκιου στρών'νι τὰ τραπέζια, καθένας τοὺ θκό τ κὶ ἀρχίζνι κὶ τρών. Πίν'νι κρασὶ μὶ τς τσίτσις κὶ φκιῶντι, χρόνια πολλά. Ὕστιρα τφικᾶν 'ς τοὺ σ'μάδ. Σ'μάδ βάν'νι τμ πλάτ ἀπ τοὺ σφαχτὸ ἢ κὶ τὰ κλουνάργια ἀπ τὰ δέντρα κὶ γίνιτι θρήνους ὧς τοὺ βράδ. Ὕστιρα σ'κώνουντι κὶ ἀρχ'νᾶν κὶ χουρεύνι ἄντρις γ'ναῖκις ὡς τοὺ βράδ.

Ἰκεῖνα τὰ δέντρα πού'νι ἀπ' ὄξου ἀπ ν' Ἄϊα-Μαρίνα εἶνι γιουμάτα μηλ'γκόνια (μυρμήγκια βρουμιρὰ π τσ'μπᾶν). Κουλᾶν ἀπὰν τοὺν ἄνθρουπου, ἅμα καθίσ' 'ς τ ρίζα ἀπ τὰ δέντρα κὶ τοὺν τρῶνι. Ἀλλὰ τήν' μέρα 'ς τοὺ παγγὺρ οὔλους οὖ κόσμους καθέτι σ'μα 'ς τὰ δέντρα κὶ τὰ μυρμήγκια δὲν τς κουλᾶν ντίπ. Θᾶμα γίνιτι. Δὲν ἀφήν' ἡ Ἄϊα-Μαρίνα. Αὐτὸ τοὺ λένι πουλλοὶ π πααίν'νι σὶ αὐτὸ τοὺ παγγύρ.

Τοὺ βράδ χαλάει' οὖ χουρὸς κὶ πὰν οὖ κόσμους 'ς τὰ σπίτια τς.

3. Ἡ παραμονὴ τῆς Πρωτομαρτιᾶς ἐν Γκερτοβῷ.

Τοὺ βράδ τς παραμονῆς τῆς Πρωτομαρτιᾶς, ἅμα γέρν τὰ ἀπόσκια, σαρών'νι μὲσ 'ς τοὺ σπίτ, παίρν'ν τὰ σκοῦπρα κὶ βγαίν'νι κὶ φουνάζ'νι ἴνοῦ γείτουνα. Κὶ ἅμα ἁπλουνηθῇ οὖ γείτουνας, κρατῶντα τὰ σκοῦπρα 'ς τ σκοῦπα λέει· «τὰ βόϊδια γὼ τὰ ξιχείμασα κὶ σὺ νὰ τὰ ξικαλουκιργιάῃς.» Τοὺ λέει τρεῖς φουρές. Κὶ χουρὶς νὰ εἰπῇ ἄλλου τίπουτα, τρυπών' μὲσ 'ς τοὺ σπίτ. Αὐτὸ τοὺ κάν'νι γιὰ νὰ μὴν ἔχ' ψύλλς τοὺ σπίτ.

Τοῦτο γίνεται καὶ ἐν Ἀμβρακιᾷ. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἀθ. Πυρπύλη, ὑποδιδασκάλου.

Ε' ΜΑΝΤΙΚΗ. — ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΕΣ ΚΑΙ ΜΑΓΙΚΑΙ ΣΥΝΗΘΕΙΑΙ.

1. Δημώδης μετεωρολογία ἐν Ἀρτοτίνῃ.

Ἅμα ἔχουμι πουλλὰ ἰλατουκάρπζα, δὲν θανά χουμι χ'μῶνα. Ἅμα ἔχνι τὰ ἔλατα λίγα, θανά νι βαρὺς χ'μῶνας. Γιατί, λένι τὰ ἔλατα, ἅμα ἔχνι ἰλατουκάρπζα· «Δὲμ μπουροῦμι νὰ βαστάξουμι χιόν'. Ἔχουμι τὰ καρπούζια.» Ἀλλά, ἅμα δὲν ἔχνι, βασχᾶνι χιόν' κὶ γι' αὐτὸ φέτου (1912-1913) θανά χουμι βαρὺ χ'μῶνα. Θὰ πέσ' πουλὺ χιόν'. Τὰ ἔλατα δὲν ἔχνι ἰλατουκάρπζα.

Κατὰ τὸν Παπακώσταν. Μαμαλούγγαν, ἐφημέριον Ἀρτοτίνης ἐτῶν 67. Πρώτην φορὰν τὸ ἤκουσε καὶ αὐτὸς καὶ μοὶ τὸ διηγήθη, διὰ νὰ ἐκφέρω γνώμην, ἂν τὸ πρᾶγμα ἔχεται ἀληθείας.

2. Δεισιδαίμων θεραπευτικὴ ἐν Μπερίκῳ Τριχωνίας.

Γιὰ παλαβὸ παίρνου ἀποὺ ἰννιὰ βρύσις νιρό· κὶ τοὺ νιρὸ νά νι ἄκριτου. Κ' ἀποὺ ἰννιὰ μνήματα χοῦμα. Κὶ τὰ βάνου ἀντάμα. Κὶ μ' αὐτὰ τοὺν λούζου τρεῖς βουλές, δυὸ Πέφτις κ' ἕνα Σαββάτο. Κ' ὕστιρ' ἀποὺ κάθι λούσ'μιου, τ κάν' κ' ἕνα διάβασμα οὖ παπᾶς. Κ' ἔτσ' γιρεύ οὖ παλαβός.

Κατὰ τὴν χήραν Χιόνου ἐκ Μπερίκου.

3. Τὰ κοτσάνια ἀπὸ τοὺς σπουρίτες τῶν καλαμποκιῶν.

Τὰ κουτσάνια ἀπ τς σπουρίτις τῶν καλαμπουκιῶν δὲν τὰ καῖνι, τὰ πιτᾶν 'ς τοὺ ρέμμα, νὰ τὰ παιρν' τοὺ νιρό, ἢ 'ς τοὺ δρόμου, γιὰ νὰ τὰ πατοῦν, γιατὶ ὅσου τὰ πατᾶν, τόσου πιρισσότιρου γέν'μα γίνιτι. Λὲν τὰ καῖνι γιὰ νὰ μὴ δαυλιτγιάζ' τοὺ καλαμπόκ'. Σ τν Ἀμπρακιὰ τά ρρχναν 'ς τμ πηγὴ π βγαίν' «τοὺ Κιραλόβρυσου», π πγιάνιτι 'ς τ δές' τ μύλ.

Ἀθ. Πυρπύλης ὑποδιδάσκαλος ὑπηγόρευεν ἐν Κουπσίνῃ συμμετεχούσης εἰς τὴν συζήτησιν καὶ τῆς γραίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν οἰκίαν διενυκτέρευσα.

4. Τί πρέπει νὰ γίνεται, ἅμα χιλιάζουν τὰ πράματα.

Ἅμά χ'λιάζνι τὰ πράματα τὰ ντιλαλᾶν, γιὰτ δὲγ κάν'. Ψουμρᾶν, ἅμα δὲν τὰ ντιλαλίσνι.

Ἡ γραῖα Χιόνου ἐκ Μπερίκου.

5. Τὸ γκαίνιασμα 'ς τὴν Ἀμβρακιά.

Νιὰ βουλὰ τοὺ γκαίνιασαν τοὺ χουργιό, καθὼς λένι, μὶ δυὸ δαμάλια π τά καμι νιὰ γιλάδα. Κὶ τά ζιψαν σὶ σιδιρένια ζ'γάλιτρια τά φιραν νιὰ γύρα 'ς τοὺ χουργιὸ κ' ὕστιρα τά χουσαν 'ς ν ἀπὰν βρύσ', κ' εἶν ἡ πέτρα πὄβαλαν 'ς τοὺν τάφου.

Ἀλλά, ἅμα γίν' φόνους, ξιγκινιάζιτι τοὺ χουργιὸ κὶ πρέπ νὰ τοὺ γκινιάσνι πίσου.

Ἤκουσα παρὰ πολλῶν ἐν Ἀμβρακιᾷ. Βλ. Λαογραφ. Δ' 437,20.

6. Τὰ γκαίνια τῆς Κουσσίνας.

Τς Ἁϊ-Ἀπόστουλς σ'μά, λίγου παραπάν εἶνι τὰ γκαίνια τ χουργιοῦ. Ἔξιψαν δυὸ μσκάργια διπλάρκα. Τά ζιψαν σὶ σιδιρένια ζ'γάλιτρα, τά φιραν γύρου 'ς τοὺ χουργιὸ κὶ τά θαψαν 'ς τὰ «Γκαίνια».

Πράγματι ὑπάρχουν ἴχνη ἀρχαίου τειχίου ἐν εἴδει τάφου· ἠρώτησα· «Γιατί δὲ σκάψιτι, νὰ βγάλιτι τὰ κόκκαλα τ μσκαργιῶν; — Δὲν ἐπιτρέπιτι νὰ χαλάσουμι τὰ γκαίνια τ χουργιοῦ» ἦτο ἡ ἀπάντησις χωρικοῦ, ὃν ἠρώτησα εἰς τὸν ὑποδεικνυόμενον ὡς τάφον τῶν μουσκαριῶν.

7. Τὸ γκαίνιασμα τῆς Ἀνδράνοβας.

'Σ τοὺν 'Αηλιᾶ εἶνι τὰ γκαίνια τ χουργιοῦ. Εἶν' ἕνας τάφους πὄχνι μέσα δυὸ δαμαλάκια π γκαίνιασαν νιὰ βουλὰ τοὺ χουργιό.

Κατ' ἀνακοίνωσιν Γεωργ. Πλακιᾶ ἐξ Ἀνδράνοβας τῆς Εὐρυτανίας.

8. Παράδοσις Ντιρίκοβας.

Ἅμα γιννήσ' νιὰ γιλάδα δυὸ μσκάργια, τὰ ζεύνι κὶ φέρνι νιὰ γύρα τοὺ χουργιὸ γιὰ νὰ μὴμ μπαίν'νι ἀστένειες κ' ἄλλα.

Κατὰ τὸν γέροντα ἱερέα τῆς Ντερίκοβας.

9. Τάϊσμα βρύσης ἐν Μπερίκῳ.

Παίρνου ἰγὼ ἡ βλάχ'σσα τυρὶ, βούτυρου, ὅ,τ ἔχου κὶ πάου 'ς τὴ βρύσ' ἄκριτ. Αὐτὰ τὰ βάνου μέσ 'ς τὴ βρύσ' κὶ λέου· «ὅπους τρέχ' τοὺ νιρὸ, νὰ τρέχν τὰ σουδέματα, τὰ πράματα, ὅ,τ.» Πρέπ νὰ πάου νύχτα νὰ τοὺ κλέψου τοὺ νιρὸ κὶ νὰ μὴν τράου πίσου, ἅμα ρόχμι. Τς Πουλ'σπουρίτ'σσας φέρνου βρασμένα πουλ'σπόργια, τ' Ἁη-Βασ'λειοῦ πααίνου ὅ,τ πααίνου κὶ τοῦ Χστοῦ.

Κατὰ τὴν ἐκ Μπερίκου χήραν Χιόνου.

10. Τὸ τάϊσμα τῆς βρύσης ἐν Γκερτοβῷ τὴν ἡμέραν τῆς Πολυσπορίτισσας.

Τὸ τάϊσμα τῆς βρύσης ἐπιχωριάζει καὶ ἐν Γκερτοβῷ. Ἀμιλλῶνται ποιὰ γυνὴ θὰ πρωτοπάῃ εἰς τὴν βρύσην.

11. Τὸ τάϊσμα τῆς βρύσης 'ς τὴ Χόμορη τῆς Ναυπακτίας.

'Σ τὴ Χόμορη ταΐζνι τ βρύσ' τς Πουλ'σπουρίτ'σσας, τὰ Χριστούγιννα κὶ τ' Ἁϊ-Βασ'λειοῦ. Μπουνώρα σ'κώνουντι τὰ κουρίτσια κὶ τραέι ποιὸ θὰ προυτουπάῃ 'ς τὴ βρύσ'. Βάν'νι μέσ 'ς τὴ βρύσ' σπόρια κ' ὕστιρα τὰ πιάν'νι ἀπ κάτ μὶ τοὺ τσκαλ' κὶ λένι· «Μσὸ ἔφαγα, μσὸ ἔσπρα, μσὸ ἔχου 'ς τγ κουφίνα! κὶ καθὼς τρέχ' τοὺ νιρὸ 'ς τ βρύσ', νὰ τρέχ' κὶ τοὺ βιὸ 'ς τοὺ σπίτ.»

Τὸ ἤκουσα ἐν Χόμορῃ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον.

12. Τὸ κέρασμα τῆς βρύσης ἐν Προυσῷ.

Τς τρεῖς ὕστιρ' ἀπ τοὺ γάμου τὴν τιτράδ, παίρν' ἡ νύφ ἕν' ἀγγειὸ κὶ πααίν' 'ς τὴ βρύσ' νὰ τγ κεράσ'. Ἀφήν' ἀπάν τ βρύσ' ἕνα φράγγου, ψουμὶ κὶ τυρί. Ἀλλὰ πιριμέν' νὰ μάθ, ὅτ αὐτὰ τά βρι ἀρσιν'κὸ πιδὶ, γιατὶ τότι φκειάν' πιδιά. Ἂν τὰ βρῇ κουρίτσ', θὰ φκειάσ' κουρίτσια.

Παρὰ Μάνθου Διαμαντοπούλου ἐκ Προυσοῦ.

13. Τάϊσμα τῆς βρύσης ἐν Ἀμβρακιᾷ.

Ἡ βρύσ' ταΐζιτι 'ς τν 'Αμβρακιὰ τὴν μέρα τς Πουλ'σπουρίτ'σσας.

14. Ταφὴ κεραυνοπλήκτου ἐν Τσεβελιάσῃ.

'Σ τ Μιλίγκουβα (συνοικισμὸς Τσεβελιάσης) ἄηκ'σα ὅτ' ὅπγοιουν βαρέσ' ἡ ἀστραπὴ πρέπ νὰ τοὺν θάψνι σὶ ξουκκλήσ', γιατὶ δὲγ κάν'. Εἶνι κακὸ νὰ τοὺν θάψνι μέσ 'ς τοὺ χουργιό.

Μοὶ τὸ ἀνεκοίνωσεν ὁ Παπανικόλας Σταυρόπουλος ἐξ Ἀμβρακιᾶς.

15. Γιὰ νὰ μὴμ πέσ' ἀστραπή.

'Σ τν 'Αμπρακιὰ, ἅμα γλέπνι, πὼς θὰ πέσ' ἀστραπὴ σὶ κάναν ἔλατου, μπήχνι κάνα τσικοῦρ, μαχαίρ, ἢ φκειάν'νι ἕνα σταυρὸ, γιὰ νὰ μὴμ πέσ' ἀστραπή.

Ἀθ. Πυρπύλης.

16. Δεισιδαίμονες προλήψεις ἐν Κουσσίνῃ.

Σ' τοὺ μύλου δὲ μπαίν' ἡ λιχώνα. Εἶνι κακό. Ἤ χαλάει οὐ μύλους ἢ τυχαίν' αὐτή.

Σ τ βδουμάδα ἅμα βγῇ ἡ λιχώνα ξιμπουρπουλόνιτ, τ' βλέπνι τὰ βνὰ κὶ ραΐζουντι.

Γ' ΑΙΤΩΛΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.

1.

Οὔλις οἱ καπιτάνισσις κ' οὔλα τὰ Σουλιουτοπαίδια
πάνι νὰ προσκυνήσουνι 'ς τ' Ἀλῆ-πασᾶ τὰ σπίτια,
κ' ἡ Λένη πέρα πέρασι, πέρα κὰτ τοῦ Κουμπότη.
Χίλιοι Τοῦρκοι τὴν καρτιροῦν κὶ τὴ συχνουρουτᾶνι.
Κ' ἡ Λένη ἀπουκρίθηκι κὶ τούρκικα τὶς λέγει·
«Τοῦρκοι μ, τὰ ποιὸν γυρεύιτι ἀπ τὰ Σουλιουτουπαίδια;
Ἰγώ εἰμ' ἡ Λένη τοῦ Μπότσαρη κ' ἡ ἀδίρφὴ τοῦ Μάρκου.
Σέρνου φυσέκια 'ς τὴμ πουδιά, τὰ βόλια 'ς τοὺ μαντήλι.»
Πάλι τὴν ἐρωτήσανι, νὰ μάθουν τ' ὄνούμά της,
κ' αὐτὴ ξαναπουκρίθηκι κὶ μὶ θυμὸ τοὺς λέγει·
«Ἡ μάννα μ' εἶν' ἡ ἀστραπὴ, πατέρας μου τὸ βόλι,
κ' ἰγώ εἰμι τ' ἀστραπόβουλο ποὺ ρήχνου καὶ σᾶς καίγου,
ποὺ παίρνου πέντι 'ς τοὺ σπαθὶ κὶ δέκα 'ς τὸ ντουφέκι.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐκ Π Ε. 7. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

2.

Σήκου, πουλάκι μ, τὴν αὐγὴ κ' ἀνέβα σὶ κλαράκι,
κὶ τίναξ τὰ φτιρούγια σου νὰ πέσουν οἱ δρουσοῦλις,
κὶ μὴ λαλῇς παράκιρα, παράκιρα τοὺ βράδυ.
Εἶνι σημάδια τῶν κλιφτιῶν τῶν καπιταναραίων.
Πιάσαν τοὺ Διάκου ζουντανὸν κάτω 'ς τὴν Ἀλαμάνα.
Ἰσκίστη τοὺ τουφέκι του κὶ κόπη τοὺ σπαθί του.
Οὐ Μὲρ-Βριώνης θάμαζι τοὺ Διάκου τοὺ λεβέντη.

3.

Πουλλὰ ντουφέκια πέφτουνι κὶ φουβιρὰ βρουντοῦνι.
Μηνὰν 'ς τοὺ Σοῦλι πέφτουνι, μηνὰν 'ς τοὺ Μισουλόγγι;
Μουϊδὲ 'ς τοὺ Σοῦλι πέφτουνι, μουϊδὲ 'ς τοὺ Μισολόγγι.
Σ τοὺ Καρπινήσι πέφτουνι, 'ς τοὺ Καρπινήσ' ἀπ' ὄξου.
Οὐ Μάρκους κάνει πόλιμου μὶ δικουχτὼ χιλιάδις.
Χίλιους οὐ Μάρκους ἔκουψι κ' οὔχτὼ μπουλουκμπασῆδις.
Κόβει τοὺ Σκόντρα τοὺν ὑγιὸ, κ' ἄλλουν ὑγιὸ δὲν ἔχει.
Ἕνας Ἀράπης, τοὺ σκυλὶ, τοὺ βρουμιρὸ τοὺ γένους,
μικρὸ ντουφέκι τδρηξι, τοὺμ πῆρι 'ς τοὺ κιφάλι.
Τ' εἶν τοὺ κακὸ ποὺ γίνηκι σὶ τέτοιουν καπιτάνιου.

Ἐκ Καστανιᾶς τῆς Εὐρυτανίας.

[Ἄσμα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη διάφορον τῶν ἄλλων περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος καθὼς καὶ τῶν ἐν Λαογραφ. Ε' 58, 11-12 δημοσιευθέντων δύο ἐκ Βουλγαρελίου τῶν Τσουμέρκων. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

4.

«Τ' εἶν τοὺ κακὸ ποὺ γίνιτι κ' ἡ ταραχὴ ἡ μιγάλη
'ς τὴ μέση 'ς τοὺ Ξηρόμερου, 'ς τὴγ Κατουχὴ 'ς τὴ χώρα;
—Τοὺ Θουδουράκη χλείσανι πέντ' ἔξι βιλαέτια.
Ἤρθ' οὐ Μακρῆς ἀπ τοὺ Ζυγὸ κ' οὐ Τσιόγγας ἀπ τοὺ Βάλτου,
κὶ οὐ Πισλῆς ἀπ τ' Ἄγραφα κ' οὐ καπιτὰν Σουλιώτης.
—Τί λὲς αὐτοῦ, παλιόβλαχι, μωρὲ παλιουγουρνιάρη;
Ἐμὲ μὲ λένι Θοδωρῆ, μὶ λένι Θουδουράκη.
Ἔβγα ἐσὺ μὲ τέσσερους, κὶ γὼ μὶ τοὺν Ἀράπη.
Μὰ θὰ σὶ κάψου ζουντανὸν μὶ τοὺ πουλὺ τ' ἀσκέρι.»
Κὶ 'ς τὴ φουτιὰ τοὺν βάλανι ἀπὸ τὸ μεσημέρι,
κ' οὐ ἥλιους ἐβασίλιψι κὶ τοὺ φιγγάρι βῆκι,
κ' οὐ καθαρὸς αὐγερινὸς πάει νὰ βασιλέψῃ.

[Παραλλαγαί: *Passow*, 248. — *Βλαχογιάννη*, Προπύλαια σ. 61. *Οἰκονομίδου*, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 40,50. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

5.

«Βάστα, καϊμένη Λιβαδιὰ, Ταλάντι κὶ Ζητοῦνι,
κὶ σεῖς καϋμένα Σάλουνα μὶ τὰ ψηλὰ σαράϊα,

— Τί νὰ βαστήξ ἡ οὐρφανή, τί νὰ βαστήξου ἡ δόλια,
μηδὰ εἶμ πινῆντα κ' ἑκατὸ μηδὰ εἶνι πιντακόσιοι;
Οὔ γιὸς τοῦ Γρίβα ἔρχιτι μὶ δυὸ μὶ τρεῖς χιλιάδις.»

6.

Ἕνα πουλάκι ξέβγινι ποὺ μέσ ἀποὺ τ' Ἀνάπλι,
μέρα κὶ νύχτα πιρπατεῖ, μέρα κὶ νύχτα πάει.
Σ τὴν Κόρθο κάνει κουλατσιὸ κὶ 'ς τὴ Βουστίτσα γιόμα,
'ς τὴμ Πάτρα βαρκαρίστηκι, 'ς τοὺ Μισουλόγγι βγαίνει,
πάει χαμπέρια τς Ἕλληνις κὶ 'ς τοὺς καπιταναίους·
Κ' Ἀντρέας τοὺ καρτέρησι κὶ τοὺ συχνουρουτάει·
«Πές μας, πές μας, πουλάκι μου, κάνα καλὸ χαμπέρι.
—Τί νὰ σᾶς πῶ, μαῦρ' Ἕλληνις, τί νὰ σᾶς μουλουήσου.
Μπραὴμ πασᾶς μᾶς ἔρχιτι μὶ δεκουχτὼ χιλιάδις.»
Κ' Ἀντρέας σὰν τ ἀγροίκησι μὶ προθυμία λέγει·
«Ἂς ἔρχιτι οὔ κιαρατᾶς . . . . . .

7.

Τρέμουν τὰ κάστρα τοῦ Μουργιᾶ κ' οὖλα τὰ βιλαέτια,
τρέμει κ' ἡ δόλια ἡ Ρούμιλη ἀπ τοὺγ Καραϊσκάκη,
τὴν ἐκστρατεία πὄκαμι πέρα κὰτ τὴν Ἀθήνα.
Πιάνει κὶ κάνει γράμματα 'ς τοὺς καπιταναραίους·
«Σὲ σένα, Γιάννη Διάβουλι κ' Ἀντρέα ποὺ τοὺ Βάλτου,
Σταμούλου Γάτσου, κιαρατᾶ, Γιουλντάσ' ἀφαντιασμένι,
κὶ σὺ πισλῆς κατάντησις, καϊμέν' Ἀραπουγιάννη,
νὰ κάθισι 'ς τοὺ Μούσντρουβου νὰ καθαρίζῃς μῆλα,
κὶ τ ἀδέρφια μας νὰ σφάζουντι 'ς τοὺ κάστρου τῆς Ἀθήνας.»

Μούνστροβο χωριον τῆς Φθιώτιδος ἐν τῷ τέως δήμῳ Ὁμιλαίων.—[Παραλλαγή: *Passow*, 265.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

8.

Λιβέντις τοῦ Καρπινησιοῦ
κὶ μαυρουμάτις τ' Ἀναπλιοῦ,
τὰ ροῦχά σας νὰ βάψιτι,

κ' ἀποὺ καρδιὰ νὰ κλάψιτι.
Ἤρθ' οὔ Ντιληγιάννης ὑπουργός, μαζώνει ἰπιστράτους.

9.

Νά μουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πάγινα τοὺ ψήλοι',
ν ἀγνάντιβα τὴ Ρούμιλη κ' ὡς τοῦ Ζουρμπᾶ τὴ βρύση,
πῶς πουλιμοῦν οἱ εὔζουνις μὶ τοὺς Ἀνατουλάδις.
Πέφτουν οἱ γκράδις σὰ βρουχὴ κὶ τὰ μαρτίνια σὰ χαλάζι.
Οὔ Μαυρουδήμους χούϊαξι κὶ τοῦ πιλουχία λέει·
«Κάμι κουράγιου τοῦν πιδιῶν, κουράγιου τῶν ἰβζώνουν.
«Πιδιά μου, μὴγ κιουτεύιτι . . . . . .

10.

Μὶ γέλασιν ἡ χαραυγὴ τ' ἀστρὶ κὶ τοὺ φιγγάρι,
κὶ βῆκα νύχτα 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κουρφουβούνια,
κὶ ἀηκοῦ τοὺν ἄνιμου κ' ἀχεῖ κὶ τὶς οὐξυὲς ποὺ τρίζουν.
«Τ' ἀχεῖτι, βρὲ βουνά . . . . . .
Μὴν εἶν τὰ χιόνια σας βαριὰ κὶ τὰ νιρά σας κρύα;»

[Προοίμιον κοινὸν εἰς πολλὰ κλέφτικα ᾄσματα.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

11.

Ἰσεῖς πιδιὰ βλαχόπουλα,
ποῦ πάτι κὰτ τοὺν τόπου μας κὰτ τὴμ παλιὰ πατρίδα,
ντουφέκι νὰ μὴ ρήξιτι, τραγούδια νὰ μὴμ πῆτε.
Κ' ἂν σᾶς ρουτήσ' ἡ μάννα μου κ' ἡ δόλια ἡ γι ἀδιρφή μου,
μὴμ πῆτι πῶς λαβώθηκα, πὼς εἶμι λαβουμένους.
Νὰ πῆτι πὼς παντρεύτηκα κί εἶμι παντριμένους.
Πῆρα τὴμ πέτρα πιθιρά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα.

[Ἀναγραφὴ παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 42.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

12.

Σαράντα παλληκάρια ἀπ τὴ Λιβαδειὰ
κιλὰ κ' ἁρματουμένα πάνι γιὰ κλιψιά.

Σ' τοὺ δρόμου ποὺ πααίναν γέρ' ἀπάντησαν.
«Γειά σου, χαρά σου, γέρου μου.—Καλὸ 'ς τὰ παλληκάργια.
— Σήκου, γέρου μ, νὰ πάμι γιὰ κλιψιά.
— Δὲ μπουρῶ παλλ'κάργια, γιατὶ γέρασα.
Διαβάτ' ἀποὺ τὴ στάνη κ' ἀπ' τὰ πρόβατα,
πάρτι πέντ' ἀρνιὰ, πέντε παλιὰ κριάργια,
πάρτι τοὺν ἰγυιό μου, τοὺ μικρότερου,
ποὺ ξέρει τὶς στρατούλις κὶ τὰ μουνουπάτια.

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 22. —Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

13.

Οὔλις οἱ μάννις τὰ πιδιὰ τὰ φκειάνουν νὰ προυκόψουν,
κὶ μένα ἡ μαννούλα μου βαριὰ κατάρα μοῦ πι·
«Κλέφτης νὰ πὰς, πιδάκι μου, κλέφτης νὰ καταντήσῃς,
μέρα κὶ νύχτα πόλιμους, τοὺ βράδυ καραούλι.»
«Βιλούλας ἔχει σήμερα νὰ βγῇ 'ς τοὺ καραούλι.
Βιλούλα μ, πρόσιξι καλὰ, αὐτοῦ 'ς τοὺ καραούλι.»

[Ἀναγραφὴ παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 26. Βλ. καὶ Λαογρ. Ε' 66, 25. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

14.

Πιδιά μου, μὴ μὶ δέρνιτι κὶ μὴ τυραγνᾶτι·
ἡμεῖς θὰ μαρτυρήσουμι τοὺς κλέφτις, ποῦ πιρνᾶνι.
Ἴψὲς, προυψὲς ἰπέρασαν μὲσ 'ς τὴ δική μας στάνη.
Μᾶς πῆραν πέντι πρόβατα, πέντι παχιὰ κριγιάργια,
πῆραν τὴ στιρφουκάλισια μὶ τοὺ χουντρὸ κουδοῦνι,
πόχει τὶς χάντρις 'ς τοὺ λιμὸ κὶ ἀσήμνια 'ς τοὺ κιφάλι,
πόχει σταυρὸ 'ς τὰ κέρατα. . . . . .

[Παραλλαγή: Ἰατρίδου, Συλλογὴ 1859, σ. 57. —Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

15.

Τὸ τί ἀχὸς ποὺ γίνιτι, τί ταραχὴ μεγάλη!
Μήνα βουβάλια μάχουντι, μήνα στοιχειὰ παλεύουν;

Μούδε γουβάλια μάχουντι, μούδε στοιχειὰ παλεύουν,
οὔ Μπουκουβάλας πουλιμάει μὶ δυὸ μὶ τρεῖς χιλιάδις.
Πέφτουν οἱ μπόμπις σὰν βρουχὴ, τὰ βόλια σὰ χαλάζι.
Παπαδοπούλα φώναξι ἀποὺ τοὺ παραθύρι·
«Πάψι, Γιάννου μ, τοὺμ πούλιμου, πάψι κὶ τοὺ ντουφέκι,
νὰ κατακάτσ' οὔ κούρνιαχτὸς, νὰ μιτρηθῇ τ' ἀσκέρι.
Μιτριῶντ' οἱ Τοῦρκοι τρεῖς βουλὲς κὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδις,
μιτριῶντι τὰ κλιφτόπουλα κὶ λείπουν τρεῖς λιβέντις.
Λείπ' οὔ Θύμνιους κ' οὔ Χαλιὸς κ' οὔ Γιώργους οὔ λιβέντης.

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 50. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

16.

Κὶ σεῖς πουλιὰ Βινέτικα, ἀηδόνια τοῦν κλιφτῶνι,
φέτου νὰ μὴ λαλήσιτι, κοῦκκοι νὰ γουβαθῆτι.
Κὶ σεῖς κουμπάρις βλάχισσις, κουμπάρις βλαχοποῦλλις,
νὰ μὴν ἀλλάξτι τὴ Λαμπρὴ, ς' τὴν ἐκκλησιὰ μὴμ πάτι.
κ' οὔ Ταργαζίκης πέθανι, πάγει φαρμακουμένους.

— Εἶχα νιὰ παλιουγύνικα, τὴ δόλια τὴ Μαρία,
νὰ μὴν τὴμ πὰν 'ς τὰ Γιάννινα 'ς τ' Ἀλῃπασᾶ τὰ σπίτια,
ἔχου ἰχτροὺς ποὺ χαίρουντι, φίλους ποὺ μὶ λυποῦντι.
Μέν' οὔ Φίλ'ππας ἀρφανὸς, οὔ Σπῦρους κ' οὔ Ἀριστείδης.

ΣΗΜ.—Ὁ Ταργαζίκης, καπετάνος τοῦ Ἀποκούρου ἐξωντώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῃπασιᾶ διὰ τῆς συνήθους μεθόδου τοῦ δηλητηριασμοῦ.

17.

Διψάει Ἀντώνης γιὰ νιρὸ κὶ πγοιὸς θὰ πάῃ νὰ φέρῃ;
Οὔ Γιῶργους ἅρπαξι τ' ἀσκὶ, νιρὸ νὰ πάῃ νὰ φέρῃ.
Σ' τὴ στράταν ὅπου πάγινι, 'ς τοὺ δρόμου ποὺ παγαίνει,
βρίσκει ταμπούργια τούρκικα, Τούρκους 'ς τοὺ καραούλι.
Πίσου νὰ πάῃ σκιάζιτι, πίσου νὰ μέν' φουβᾶτι.
Κὶ τοὺ σταυρό του ἔκαμι κὶ τοὺ σταυρό του κάνει.

18.

Νά μουν πουλὶ νὰ πέ[τ]αγα, νὰ πάγινα τοῦ ψήλου,
ν' ἐ ἰγνάντιβα τοὺ Φίδα[ρη], τὴν ἄκρη τοὺ ποτάμι,
ποῦ ν οὺ Γραβάνης κα[τα]ῆ, 'ς τὴν ἄμμου ξαπλουμένους.
Μαῦ ρα πουλιὰ τοὺν τρώ[γανι], κ' ἄσπρα τοὺν τρουῦρίζουν.
Κ' ἓ να πουλὶ ἀπ' τοὺν τ[όπου] του ψηλὰ τοὺν τρουῦρίζει.
Γ' ἄ λλα πουλιὰ τοῦ λέγαν[ι], τ' ἄλλα πουλιὰ τοῦ λένι·
«Πουλ ἱ μου, γιὰ χαμπήλουσ[α], κατέβα παρακάτου,
νὰ φ ἂς κουρμὶ λιβέντικου, κιφάλ' ἀντρειουμένου,
νὰ κό ψῃς πῆχυ τοὺ φτιρὸ[ν] κὶ πιθαμὴ τοὺ νύχι.»

19.

Σι χνουλαλοῦνι τὰ πο[υ]λιά τ[ῆς] ἄνοιξης τ' ἀηδόνια,
σι χνουλαλεῖ νιὰ πέρ[δ]ικα, συ[ν]γνουλαλάει κὶ λέει·
«Β ῆκ' οὺ Μουχτάρης [τ]ὸ παγανιὰ γ[ι]ὰ τὸ αὐτὸ τὸ Λιπινιώτη,
κ' οὺ Λιπινιώτης ἐ[μ]ὲ ῥρουσταις 'ς τοὺ χέρι λαβουμένους.
Τοὺγ κλαίει ἡ νύχτ[α] κ' ἡ γι αὐ[τ]νὴ, τοὺγ κλαίει τοὺ μισημέρι,
τοὺγ κλαῖν τὰ παλ[ι]ηκάργια του οὖλα μὶ τὴν ἀράδα.»

[Ἄλλο τραγοῦδι γιὰ τὸ λάθωμα τοῦ Δεν[ι]ένιώτου παρὰ *Passow*, 102.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

20.

Πέρα σὶ τούτου τ[ὸ] βο[υ]νὸ, τοὺ κουν[ι]αφανταριασμένου,
πδχ' ἀνταροῦλα 'ς τὴγ κ[ο]υρφὴ κὶ κατι κνιὰ 'ς τοὺμ πάτου,
'ς τοὺμ πάτου β[ο]σκουμ[έ]νου πρόβατα κ ὶ 'ς τὴγ κορφὴ τὰ γίδια,
'ς τὴν ἀπουκεῖθι, τὴ μιργ[ι]ὰ, ποῦ νι βρυσοῦλα κρύα,
κείτιτ' οὺ Πλιά τσ'κας κεί[μ]ενι . . . . . .
μὶ τὰ πουδάργ ια 'ς τοὺ [κ]νιρὸ κὶ τοὺ κουρμὶ 'ς τοὺ χιόνι.
«Δὲν ἔχου κάν[ε]να σύντρουφο, νὰ ρθῇ ν νὰ μὶ σιμάσῃ.

[Παραλλαγαί: *Μανούσου*, Τρα[γ]ούδια ἐθνικὰ Α' 37.—*Ἰατρίδου*, Συλλ. φσ. 77-8.—*Passow*, 116 (=Firmenich-Richartz σ. 10).—*Παπαζαφειροπούλ*ου Περισυλλογὴ 75, 26.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

21.

Τοὺ Κὺρ Δημάκη τὰ πιδιὰ, τὰ δυὸ γραμματισμένα,

τὰ δυὸ σκλάβους τὰ πήρανι, 'ς τοὺν Ἔλυμπου θὰ πάνι,
τὰ πίστουμα τὰ βάλανι μὶ λ'θάργια τὰ πλακώνουν.
Πιάνουν κὶ γράφουν νιὰ γραφὴ κ' ἕνα καϋμένου γράμμα,
. . . . . στεῖλαν τοῦ Κὺρ Δημάκη.
«Νὰ στείλῃς ἄσπρ' ἀμέτρητα 'ς τὴ μοῦλα φουρτουμένα,
νὰ στείλ'ς γιλέκια δώδικα κὶ φέσια δικαπέντι
κ' ἕνα χρυσουγέλικου γι' αὐτὸν τοὺγ καπιτάνου.»
Τὰ σίμασι, τὰ τοίμασι, 'ς τὴ μοῦλα τὰ φουρτώνει.
'Σ τοὺ δρόμου ποὺ τὰ πάγινι, 'ς τοὺ δρόμου π τὰ πηγαίνει,
ἀηκούει τοὺγ κούκκου νὰ λαλῇ κὶ χλιβιρὰ νὰ λέῃ·
«Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, Δημάκη μου, τὴ μοῦλα φουρτωμένη;
Τὰ δυὸ πιδιά σου κόψανι, [τοὺς πῆραν τοὺ κιφάλι].

[Ἀναγραφὴ παραλλαγῶν: Λαογραφία Δ' 165, 48. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

22.

Ξύπνα, πουλάκι μ, τοὺ προυῒ κ' ἀνέβα σὶ κλαράκι,
κὶ τίναξ τὰ φτιρούγια σου, νὰ πέσουν οἱ δρουσοῦλις,
κὶ μὴ λαλῇς παράκιρα, παράκιρ' ἀπού τ' ἄλλα,
τ' εἶνι σημάδια τοῦν κλιφτιῶν κὶ τοὺν καπιταναίουν.
Τοὺ Τσάμη τοὺ Καλόγιρου αὐτὸ δὲμ προσκυνάει,
μούνε ζητάει πόλιμου, νὰ πάῃ νὰ πουλιμήσῃ.

Τσάμης Καλόϊρους ἦτο ὁ καπιτάνος, ὑφ' ὃν ἐτάχθη ὡς παλληκάρι ὁ Ἀθ. Διάκος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολεμικοῦ του σταδίου. Ἐν Ζηλίστῃ τῆς Ναυπακτίας σώζεται καὶ τοπωνυμία «τοῦ Τσάμ Καλόϊρ τὰ ταμπούργια».

23.

Τρέμειν ὁ ἥλιος 'ς τὰ βουνὰ, τρέμει νὰ βασιλέψῃ,
τρέμει κ' ἡ δόλια Λιάκινα μὲσ 'ς τοῦν Τουρκῶν τὰ χέργια.
Σαράντα Τοῦρκοι τὴν κρατοῦν κ' ἑξῆντα δυὸ Ἀρβανίτις,
κ' ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλου κρυφὰ τὴγ κουβιντιάζει·
«Λιάκινα δὲμ παντρεύισι, τὴμ πίστη σου, ν' ἀλλάξῃς;
—Κάλλιο νὰ ἰδῶ τοὺ αἷμά μου σιγὰ νὰ κουκκινίζῃ,
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκους νὰ τὰ φιλήσῃ.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 59.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

24.

Μὰ τὴν τρουμάρα ποῦ εἶδα γὼ 'ς τοῦ Χρήστου τὴ γυναῖκα!
Τοῦρκοι τὴμ πὰν ἀπ τὰ μαλλιά, νὰ πὰν νὰ τὴν τουρκέψουν.
Κ' οὔ Χρῆστος τὴν ἀγνάντιβιν ἀπού 'ψηλὴ ραχούλα:
«Ποῦ πὰς ψηλὴ, ποῦ πὰς λιγνὴ, ποῦ πὰς καγκιλουφρύδα;
—'Σ τὴν 'Αρτα πάου, Χρήστου μου, μὲσ 'ς τῶν Τουρκῶν τὰ χέργια.
Κ' ἰγὼ Τούρκα δὲ γίνουμι, ντσαμὶ δὲμ προυσχυνάου.
Κάλλιου νὰ ἰδῶ τοὺ αἷμά μου στιγμῆς νὰ κουκκινήσῃ,
παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκους νὰ τὰ φιλήσῃ.»
[Ὅμοιον πρὸς τὸ προηγούμενον.]

25.

Τοῦ Νίκου ἡ μάννα χλίβιτι, τοῦ Νίκου ἡ μάννα κλαίει,
κὶ λέει τραγούδια χλιβιρά, τραγούδια μοιρουλόϊα.
«Νἰκού μου, σὶ θαμεύουμι τόσ' ἀντρουμένους ποῦ σι!
Γιὰ δὲν ἀνεῖς τὶς φυλακὲς, νὰ βγοῦν οἱ φλακισμένοι;
—Μάννα ζουρλή, μάννα κουτή, μάννα ξιμνυαλισμένη,
ἡ φυλακ' ἔχει σίδιρα κὶ σιδιρέν'ις πόρτις,
ἔχει κὶ δεσμουφύλακις μὶ τὰ κλειδιὰ 'ς τὰ χέργια.
Σύντας ἀσπρίσ' οὔ κόρακας, νὰ γίνῃ πιριστέρι,
σύντας ν' ἀνοίξ' οὔ ξέρακας, νὰ βγάλ' ἰννιὰ βλαστάργια,
σύντας νὰ στείψ' ἡ θάλασσα, νὰ γίνῃ πιριβόλι,
τότις κὶ σὺ νὰ καρτιρῇς, τότι νὰ πιριμένῃς.
Σῦρι, μάννα μ, 'ς τοὺ βασιλιᾶ, 'ς τοὺν ὑπουργὸ τοὺμ πρώτου,
γιὰ νὰ μοῦ βγάλῃ βούλιμα, γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ χάρη.»

26.

Οἱ κλίφτις μπαρμπερίζουνταν, —Φαρμάκη, Φαρμάκη.
κὶ κόβαν τὰ μαλλιά τους — βρὲ Λύγκου, βρὲ Φαρμάκη.
κὶ 'ς τοὺ γυαλὶ γυαλίζουνταν κὶ στρίβουν τοὺ μουστάκι.
Κ' ἕνας τοὺν ἄλλουν ἔλιγαν, κ' ἕνας τοὺν ἄλλουν λέει·
«Ἄσπρουμ λιμοὺς οὐπδχουμι, παχεῖς γιὰ τοὺ χασάπη.»
Εἰς ἕκαστον ἡμιστίχιον ἐπαναλαμβάνεται τὸ «Φαρμάκη, Φαρμάκη» κλπ.

27.

Τὶ μὶ τηρᾷς, μαννούλα μου; μὶ' πὰν συνουδιμένουν.
'Σ τὴμ Πάτρα νά ρθῃς νὰ μὶ ἰδῇς, ψηλὰ 'ς τοὺ Παλαμήδι,
μὶ τὴν κρικέλα 'ς τοὺ πλιβρό, τὰ σίδιρα 'ς τὰ χέρια.
Π' ἀνάθιμα τοὺς δικαστὲς, τοὺς δώδικα ἐνόρκους,
πού δὲ δικάζουν ξάμηνα, πού δὲ δικάζουν μήνους,
μὶ δίκασαν γιὰ θάνατο, γιὰ νὰ κουπῶ 'ς τὰ ξένα.
Γιὰ κάμι τρεῖς ἀναφοραῖς κὶ τρεῖς κιρουβλουμένις,
νιὰ στεῖλι τη 'ς τοὺ βασιλιᾶ, τὴν ἄλλη 'ς τοὺ βιζίρη,
τὴν τρίτη τὴν πικρότερη 'ς τοὺ Δημητράκι Γρίβα,
νὰ μοῦ χαρίσῃ τὴ ζωή . . . . . .

28.

Ψηλὰ ντουφέκια πέφτουνι κὶ φοβερὰ βρουντοῦνι.
Κάνι σὶ γάμου ρήχνουντι, κάνι σ' ἀρριβρινίσια;
Πέφτουν ψηλὰ 'ς τν 'Αράχουβα 'ς τὰ Σισμαναΐϊκα σπίτια.
Τοὺ Θανασούλα βάρισαν, Σπαθιᾶ κὶ Κωσταντέλλου.
ΣΗΜ. Οἱ λῃσταρχοι Θανασούλας, Σπαθιᾶς καὶ Κωσταντέλλος ἐτρομοκράτησαν ἐπὶ πολὺ τὴν Αἰτωλίαν. Ἐφονεύθησαν δὲ εἰς τὴν 'Αράχωβαν τῆς Ναυπακτίας ὑπὸ τῶν Σισμαναίων.

29.

Σαράντα δυὸ τουρκόπουλα τὴ Λάμπρου κὐνηγᾶνι.
Κ' ἡ Λάμπρ' ἀπού τοὺ φόβου της κ' ἀπού τὴν ἐντροπή της,
'ς τοὺν 'Αϊ-Γιώργη διάβινι κὶ τοὺ σταυρό της κάνει.
«'Αφέντ' 'Αϊ-Γιώργη, βόηθησι ἀπ τοῦν Τουρκῶν τὰ χέργια,
νὰ φέρνου λίτρις τοὺ κιρὶ κὶ λίτρις τοὺ λιβάνι
κὶ 'ς τὰ γουβαλουδέρματα νὰ κουβαλῶ τοὺ λάδι.»
Τὰ μάρμαρα ραΐσανι κὶ κρύψανι τὴ Λάμπρου.
Κ' ἕνα μικρὸ τουρκόπουλο, μικρὸ διμονισμένου,
'ς τοὺν 'Αϊ-Γιώργη διάβινι κὶ τοὺ σταυρό του κάνει.
«'Αφέντ' 'Αϊ-Γιώργη, δεῖξι μου, ἀποῦθι πάει ἡ Λάμπρου,
νὰ φέρν' οὐκάδες τοὺ κιρὶ, οὐκάδες τοὺ λιβάνι
κὶ 'ς τὰ γουβαλουδέρματα, νὰ κουβαλῶ τοὺ λάδι,

ἀπὰν τὰ χαζιρέματα ἀφήνου κὶ τ' ἀμάξι.»
Τὰ μάρμαρα ραΐσανι, προυδώσανι τὴ Λάμπρου.
«Ἀφέντ' Ἁϊ-Γιώργ', δὲν τού ξιρα πουλλὰ τάματα πὼς παίρνεις,
νὰ φέρν' οὐκάδες τοὺ κιρὶ, χιλιάδις τοὺ λιβάνι,
νὰ κάμ' ἀμάξια ἱκατὸ νὰ κουβαλῶ τοὺ λάδι.»

[Ἑτέρα παραλλαγὴ ἀτελεστέρα, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν 7 πρώτων στίχων παρουσιάζει τὰς ἑξῆς διαφοράς: Στ. 4 σῶσι μι ἀπ. Στ. 5 θὰ φέρου—κὶ οὐκάδις τὸ λ. Στ. 6 μὶ τὰ γ. θά. Στ. 7 Τοὺ μάρμαρου ραΐστικι κὶ μπῆκε ἡ Λάμπρου μέσα.—Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 72 Α.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου].

30.

Πέντι φριγάδις ἤμασταν κ' οἱ πέντ' ἁρματουμένις,
εἴχαμι σκλάβους πιρισσοὺς 'ς τὰ σίδιρα βαλμένους.
Οὔ σκλάβους ἀναστέναξι κὶ στάθηκ' ἡ φριγάδα.
Κ' οὔ καπιτάνιους φώναξι, κ' οὔ καπιτάνιους λέει·
«Πγοιὸς ἦταν π' ἀναστέναξι κὶ στάθηκ' ἡ φριγάδα;
Ἂν εἶν' ἀποὺ τοὺς δούλους μου, μιστὸ νὰ τ' αὐγατίσου,
κ' ἂν εἶν' ἀποὺ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τοὺν ἐλιφτιρώσου.»
Κ' οὔ σκλάβους ἀπουκρίθηκι, τοῦ καπιτάνιου λέει·
«Ἰγὼ ἤμουν π' ἀναστέναξα κὶ στάθηκ' ἡ φριγάδα,
τριῶ μιρῶνι νιόγαμπρους, δώδικα χρόνους σκλάβους.
Θέλεις, ἀφέντη μ, κόψι μι, θέλεις λιφτέρουσέ μι,
σήμιρα τὴ γυναῖκά μου ἄλλους τὴ στιφανώνιτι,
σήμιρα κὶ τὰ 'σπίτια μου τὰ βγάνουν 'ς τοὺ ντιλάλι.
—Κατέβα κάτου 'ς τοὺ μακτσὲ, πῆχου τοὺς φάρους μου διμένους,
ποιὸς εἶν' ἄξιους κ' ἀγλήγουρους 'ς τὴν ὥρα νὰ σὶ πάῃ,
νὰ τοὺν ταΐσῃς τὴν ταὴ σαράντα πέντι χοῦφτις,
νὰ τ' αὐγατίσῃς τοὺ νιρὸ σαράντα πέντι τάσια.»
Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπ' ὅλους κειοὺς τοὺς φάρους.
Κ' ἕνας γριβιᾶς, παλιουγριβιᾶς, σαρανταπληγιασμένους·
«Ἰγὼ εἰμ' ἄξιος κ' ἀγλήγουρους, 'ς τὴν ὥρα νὰ σὶ πάου,
νὰ μ' αὐγατίσῃς τὴν ταὴ σαράντα πέντι χοῦφτις,
νὰ μ' αὐγατίσῃς τοὺ νιρὸ σαράντα πέντι τάσια.
Γιὰ βάλι μου τὰ γκέμνια μου κὶ σφίξι μου τὴ σέλα.»

Ὅσου νὰ πῇ τὸ «ἔχε γειὰ», σαράντα μίλια πάει,
δσου νὰ ποῦνι «'ς τὸ καλὸ», ἄλλα σαράντα πάει.
Σ' τὸ δρόμον δπου πάϊνι παρακαλιῶντα πάει·
«Θιέ μ, νὰ βρῶ τὴ μάννα μου 'ς τὴ βρύση νὰ λιφκαίνῃ,
νὰ βρῶ κὶ τοὺμ πατέρα μου 'ς τ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ.»
Καθὼς πιρικαλιώντανι, ἐπῆγι κὶ τοὺς ηὗρι.
«Γειά σου, χαρά σου, γέρου μου!—Καλὸ 'ς τὸ παλληκάρι.
—Θὰ σὶ ρουτήσου, γέρου μου, θὰ σὶ πιρικαλέσου,
τίνους εἶν τ' ἀμπέλ' ποὺ καθαρίζεις, τ' ἀμπέλι ποὺ κλαδεύεις;
—Τῆς ἰρημνιᾶς, τῆς ἀλαλιᾶς, τοῦ γυιοῦ μου τοῦ χαϊμένου,
τριῶ μιρῶνι νιόγαμπρους, δώδικα χρόνους σκλάβους!
Σήμιρα τὴ γυναῖκά του ἄλλους τὴ στιφανώνιτι,
σήμιρα κὶ τὰ σπίτια του τὰ βγάνουν ς' τοὺ ντιλάλι.
—Σ' τὴν Παναϊά σου, γέροντα, παππού, τὴν καταφτάνου;
—Κ' ἂν ἔχῃς φάρο γλήγορο 'ς τοὺ δρόμου νὰ σὶ πάῃ.
Κ' ἂν οὔ φάρος ὀκνὸς 'ς τῆς ἰκκλησιᾶς τὴ θύρα.»
«Γειά σου, χαρά σου, λυγιρή.—Καλὸ 'ς τουν τοὺ λιβέντη.»
Διξιὰ πατάει τὰ ροῦχά της, ζιρβιὰ τὴν ἀρριβῶνα·
«Ἄϊστι, μάτια μ, 'ς τοὺ καλὸ κὶ 'ς τὴγ καλή σας ὥρα,
κ' ἰγὼ θὰ πάου 'ς τοὺν ἄντρα μου, τοὺ πρῶτου μου στιφάνι.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 75 Ε.—Ἄλλη παραλλαγὴ τούτου ἀτελεστέρα παρουσιάζει τὰς ἑξῆς διαφοράς: Στ. 3,10. στάθη τὸ καράβι.—Ἀντὶ τῶν στ. 11-19 ἔχει τοὺς ἑξῆς:

Ἀπόψε εἶδα ς' τοὺν ὕπνου μου, εἶδα κὶ 'ς τ' ὄνειρό μου,
παντρεύϊτ' ἡ γυναῖκά μου, τὰ σπίτια μου πουλιῶντι,
Δὲν ἔχου ἄλουγου ἀγλήγουρου τοὺ νιὰ νὰ πάου τὴν ὥρα.
Ὅσις φουράδις τ' ἄηκουσαν ὅλες πουλάρια βγάνουν.

Στ. 21: τοὺ νιὸ νὰ πάου 'ς τὴν ὥρα. Κι' οὔ νιὸς ἰκαβαλλίκεψι 'ς τὴν ὥρα γιὰ νὰ πάῃ.

31.

Πέρα σὶ κείνου τοὺ βουνὸ, τοὺ κουρφανταριασμένου,
πῆχ' ἀνταρούλα 'ς τὴγ κουρφὴ κὶ κατικνιὰ 'ς τοὺμ πάτου,
'ς τὴν ἀποὺ πίσου τὴ μιργιὰ πού νι μνιὰ κρύα βρύση,
οὔ πιστικὸς ἰπλάγιασι ἀπάνου 'ς τὴμ πουρνάρα.

Σὶ πέντι μέρις ξύπνησι, σὶ δέκα ξαγρυπνάει.
Πῆρι στρατούλις ἔρημις μαγκούφια μουνουπάτια.
Σ' τὴ στράταν ὅπου πάγινι, 'ς τοὺ δρόμου ποὺ πααίνει,
κουτσὸν λυκὸν ἀπάντησι, κουτσὸν ξιπλατγιασμένουν·
« Γειά σου, χαρά σου, λύκου μου.— Καλὸ 'ς τοὺ βλάχου πού ρθι.
-Λύκου μ, μὴν εἶδις πρόβατα, λύκου μ, μὴν εἶδις γίδια;
—Σ τὴν ἀποὺ κεῖθι τὴ μιργιά, πρού εἶνι μνιὰ κρύα βρύση,
ἐκ' ἦταν χίλια πρόβατα κὶ δυὸ χιλιάδις γίδια
κὶ ἡ σκύλα ἡ κουλουβὴ κὶ τοὺ σκυλὶ τοὺ μαύρου.
Πῆγα νὰ κλέψου λαῖου ἀρνὶ κὶ τρυφερὸ κατσίκι,
σαράντα ράχις μ' ἔγειραν κὶ δικουχτοὺ λαγκάδια,
μοῦ τσάκισαν τρία πλιβρὰ κὶ τὴ δεξιά μου πλάτη. »

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογραφ. Α' 385 κ. ἑ. 631,50. Δ' 168,54.— Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

32.

Ἰκεῖ παγγύρι γένουνταν, παγγύρι, παγγυράκι.
Οὔλους οὐ κόσμιους πάϊναν κ' οὐ Τσαμαδιᾶς δὲμ πάει.
Σὰν βῆκι κὶ χουχούτισι σὶ μαρμαρέν' ἁλῶνι·
« Ποιὸς ἔχ' ἀσίδιρου καρδιὰ κὶ ἀτσιλικένια μέση,
νὰ βγῇ νὰ πουλιμήσουμι σὶ μαρμαρέν' ἁλῶνι; »
Κανεὶς δὲν ἀπουκρίθηκεν ἀπὸ τὸ βιλαέτι·
« Ἰγὼ 'χου σίδιρου καρδιὰ κὶ ἀτσιλικένια μέση.»
Σὰν βῆκαν κὶ πολέμησαν σὶ μαρμαρέν' ἁλῶνι.

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 77.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

33.

Σ τοὺν Ἄδη τ' ἄργανα βαροῦν, 'ς τοὺν Ἄδη κάνουν γάμου,
οὐ Κουσταντῆς παντρεύιτι, βασιλοπούλα παίρνει,
μὶ τιτρακόσια φλάμπουρα, μὶ χίλιους συμπιθέρους.
Σ τὴ στράταν ὅπου πάγιναν, 'ς τοὺ δρόμου ποὺ πααίνουν,
πουλάκι πῆγι κ' ἔκατσι 'ς τοῦ Κουσταντῆ τὸ γόνα.
Δὲν ἱλαλοῦσι σὰν πουλὶ, σὰν ὅλα τὰ πουλάκια,
μόν ἱλαλοῦσι κ' ἔλιγι μ' ἀνθρώπινη κουβέντα·
« Κώστα μου, μὴμ παντρεύισι κὶ μὴν ἀρριβουνιάζισι,

Ἰψές ἤμαν 'ς τοὺς ἀρανοὺς, 'ς τὰ σύννιφα κρυμμένου,
ἄκουσα ποῦ σὶ γράψανι μὶ τοὺς ἀποθαμένους.»

[Πρβλ. παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ (Λαογρ. Α' 236,29). — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

34.

Οὐ κὺρ Βουργιᾶς παράγγειλι οὐλῶν τοῦγ καραβιῶνι,
κ' ὅσα καράβια τ' ἤκουσαν, ὅλα λιμάνι πιάνουν.
Κ' ἕνα καράβι Κρητικὸ πίσου τοῦ παραγγέλλει·
« Δὲ σὶ φοβοῦμαι, κὺρ Βουργιᾶ, 'ς τοὺ νοῦ μου δὲ σὶ βάνου.
Ἔχου κατάρτι μπρούζινου, κατάρτι σιδρένιου,
ἔχου μικρὸ Φραγγόπουλου π διαλέει τοὺς ἀέρους.
— Ἀνέβα, βρὲ Φραγγόπουλι, ἀπάνου 'ς τοὺ κατάρτι.»
Μπιζουγιλῶντ' ἀνάβινι, κλιγῶντα κατιβαίνει.
« Τά τ' εἶδις, βρὲ Φραγγόπουλι, ν' ἀπάνου 'ς τοὺ κατάρτι;
Εἶδα 'ς τὴ Προῦσα π' ἄστραφτι, κ' ἀπ' τὴ Βλαχιὰ π χιονίζει,
κὶ πίσου τοὺ καράβι μας ἀστρουπιλέκια ρήχνει.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 88.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

35.

Ἀπάνου 'ς τὰ ψηλὰ βουνά, 'ς τὰ βλάχικα καλύβια,
χήρας ὑγιὸς ἀγάπησι νιὰ μουρφουβλαχουπούλα.
Ὄντας τὴ προυταγάπησι, «Βλαχοῦλα μου,» τῆς λέει,
«Βλαχοῦλα μ, δὲμ παντρεύισι, βλάχα μ, δὲμ παίρνεις ἄντρα;
Γιὰ μοῦ λὲς νὰ ζουρλαθῶ κὶ τὰ βουνὰ νὰ πάρου,
τοὺ πού μοῦ λὲς νὰ παντριφτῶ, ἄλλουν ἄντρα νὰ πάρου;
— Βλάχα μ, σὰ θὲς νὰ ζουρλαθῇς κὶ τὰ βουνὰ νὰ πάρῃς,
πάρι τὴν ἄκρη τοῦ γυαλοῦ, τὴν ἄκρη τοῦ πιλάου,
νὰ βρῇς τῆς δάφνης τοὺγ καρπό, τῆς πικρουλιᾶς τοὺ λάδι.»
Πῆγ' ἡ Μάρου τά βρι κὶ τά φαγ' ἡ καϊμένη.
Ἡ Μάρου εἶνι ἄρρουστη, βαριὰ γιὰ νὰ πιθάνῃ.
Αὐτὸν τὸ Γιάννη γύριψι κρυφὰ ποὺ τὴ μαννούλα τς·
« Ἔλα, Γιάννη, νὰ μὶ ἰδῇς τώρα 'ς τοὺ θάνατό μου.»
Κ' οὐ Γιάννης ὡσὰν τ' ἄκουσι, πουλὺ τοῦ κακουφάνη
κὶ 'ς τὴ μαννούλα τ πάϊνι, πάει νὰ τὴ ρουτήσῃ·

«Καλὴ μέρα σου, μάννα μου.—Καλὸ 'ς τοὺ Γιάννου πού ρθι.
— Δὲν ἄκουσις, μαννούλα μου, ἡ Μάρου τί μᾶς κάνει;
— Πάρ τὴν ἀγκλίτσα σ, Γιάννη μου, 'ς τὰ πρόβατα νὰ πάγῃς,
κ' ἡ Μάρου ἂν ἀπέθανι, ἐσένα τί σὲ μέλει;»
'Σ τὰ πρόβατά του πάϊνι κιφάλι κριμασμένου.
'Σ τὰ πρότα ἄμα ἔσουσι, σημαίνουν οἱ καμπάνις.
Τὰ πρόβατ' ἀπαράτησι, σηκώθηκι κὶ πάει.
Κ' οὖ Γιάννους φανιρώθηκι 'ς τῆς Μάρους τοὺ κιβούρι.
Αὐτοῦ παλλ'κάργια δούλιβαν 'ς τῆς Μάρους τοὺ κιβούρι·
«Ἄξύντι του, πλατύντι του, νὰ πιάνῃ δυὸ νουμάτους,
νὰ πιάν' τοῦ Γιάννου τ' ἄρματα τῆς Μάρους τὰ στουλίδια.»
Οὖ Γιάννους γίνηκι μηλιὰ κ' ἡ Μάρου κυπαρίσσι,
βιργίζει τότιν ἡ μηλιὰ φιλεῖ τοὺ κυπαρίσσι,
τοὺ κυπαρίσσ' βιργίζουντας φιλεῖ κ' αὐτήνη τότι.
«Γιὰ ἰδές τα τὰ λιγόημερα τοὺ πῶς γλυκουφιλιοῦντι!
Δὲ φιληθῆκαν ζουντανά, φιλιοῦντι πιθαμένα.»
[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογρ. Ε' 109, 100.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

36.

Οὖ Γιάννους πιρνουδιάβινι τὴ νύχτα τραγουδῶντα,
ξυπνάει τ' ἀηδόνια π τὶς φωλιὲς κὶ τὰ στοιχειὰ π τοὺς βράχους,
ξυπνάει κὶ μνιὰ δράκισσα π τοῦ δράκου τὶς ἀγκάλις.
Τοῦ δράκου κακσυφάνηκι, τοὺ Γιάννου φουβιρίζει·
«Κ' ἂν δὲ σὶ φάγου, Γιάννου μου, κ' ἂν δὲ σὶ θανατώσου!
— Μὰ μὴ μὶ τρώς, βρὲ δράκου μου, κὶ μὴ μὶ θανατώνῃς,
ἰγὼ θὰ πάου νὰ παντριφτῶ, νὰ φέρου κὶ τὴ νύφη·
κ' ἂν δὲμ πιστεύῃς, δράκου μου, σοῦ βάνου κὶ μαρτύρους,
βάνου τὰ δέντρα μαρτυριὰ κὶ τὰ βουνὰ κριτάδις.»
Κ' οὖ Γιάννους ἀργουπόρισι κ' ἀργίσι νὰ γυρίσῃ.
Βάνει κὶ σκίζει τὰ βουνά, τὰ δέντρα ξιριζώνει.
Γυρίζ' οὖ Γιάννους κίτρινους μαυρουμιλαψιασμένους.
«Γιάννου μ, δὲν εἶμι ἔμουρφη, δὲν εἶμι μαυρομάτα·
— Καλή σι κ' ἔμουρφη, καλὴ κὶ μαυρουμάτα·
ἰγὼ εἰμι τοῦ δράκου κολατσιό, τοῦ δράκου μισημέρι.
— Ἄϊντι, Γιάννου μ, νὰ πάμ' ἰκεῖ κὶ μὴ πουλυφουβᾶσι.»

Οὖ δράκους τοὺς ἀγνάντιβι ἀποὺ τοὺ καραυῦλι.
«Καλὸ 'ς τοὺ κουλατσιό μου πὄρχιτι, καλὸ 'ς τοὺ μισημέρι.
Μάρ' τίνους κόρη ν εἶσι σύ, ποὺ κράϊνεις μὶ τὴ μύτη.
Ἰγὼ εἰμι κόρη τς ἀστραπῆς καὶ τῆς βρουντῆς ἀγγόνα.
Σαράντα δράκους ἔκαψα 'ς ἕνα ριζουσπηλάκι.
κ' ἕνας κουτσὸς π ἀνέμεικι, μὴν εἶσι ἡ ἀφιντιά σου;
— Γιάννου μ, ἄϊντι 'ς τοὺ καλὸ κὶ 'ς τὴν καλή σου ὥρα.»
[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογρ. Ε' 82,57.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

37.

Χιλιδουνάκι θὰ γινῶ 'ς τὴν 'Αραπιὰ θὰ πάγου,
θὰ πάου κεῖ νὰ παντριφτῶ, γὰ πάρ' ἕναν ἀράπη,
νὰ τόνι βγάλου σὶ βουνό, ψηλὰ σὶ κουρφουβοῦνι,
νὰ κάθουμι νὰ τοὺν ρουτῶ, πῶς πιάνιτ' ἡ ἀγάπη.
'Σ τὰ μάτια προυτουπιάνιτι 'ς τὰ χείλη κατιβαίνει,
ἀποὺ τὰ χείλη 'ς τὴγ καρδιὰ κὶ 'ς τὴγ καρδιὰ 'νιμένει.
[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ. 93.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

38.

'Ανάθιμά σι, βασιλιᾶ, κὶ μύργιαναθιμά σι,
μὶ τοὺ σιουφέρ οὖπδκαμις τώρα τοὺς δέκα χρόνους!
Ποὺ σείσκ' ἡ Πόλη κ' οὖ Μουργιᾶς, ἡ 'Επάχτους κ' ἡ 'Αρτα,
ποὺ σείσκι τ' 'Αγγιλόκαστρου κ' οὔλου τοὺ Μισολόγγι,
ποὺ σείσκ' ἡ τάβλα τ' ἀφιντοῦ κὶ ραΐσι τοὺ ποτήρι,
ποὺ γίν'κι ἡ κοῦπα τέσσιρα κὶ τοὺ πουτήρι πέντι,
κὶ σκύψι ἡ κόρη γιὰ νὰ ἰδῇ, κ' ἔλαμψι τοὺ τραπέζι.
Τὴν εἶδ' οὖ νιὸς κὶ λίγουσι κὶ πέσι νὰ πιθάνῃ.

39.

Μνιὰ κόρ' ἀποὺ τὴ Λιβαδιὰ κὶ μνιὰ ξανθ' ἀπ τὴ Φήβα,
κὶ νιὰ Μαλαντρινιώτισσα τοῦ Γρίβα ἡ δυχατέρα,
πὄχ' ἀσημένιουν ἀργαλειὸ κὶ φιλτισένιου χτένι,
ποὺ ὑφαίνει τὰ ψιλὰ πανιὰ κὶ τὰ χρυσᾶ μαντήλια,
μὶ τὰ πουδάρια ὕφινι κὶ μὶ τὰ χέργια γνέθει,

μὶ τοὺ μικρό της δάχτυλου πιράει τὴ σαΐτα,
κὶ μὶ τὰ χεῖλι τοὺ ψιλὸ ἀψιλουτραγουδάει.
Σ τοὺς ἀρανοὺς τὰ ἴδιαζι, ς τοὺς κάμπους τὰ τυλίει,
κὶ ς τοὺν ἀφρὸ τῆς θάλασσας καθέτι κὶ τὰ ὑφαίνει.

40.

Καλότυχη, καλόμοιρη τοῦ Κουνσταντίν' ἡ μάννα,
σὰμ Πέφτη στέκιτ ς τ' ἄλουγου, σὰ φλάμπουρου ς τὴ σέλλα,
σὰν κόκκινου τριαντάφυλλου ς τ' ἄλλα τὰ παλληκάργια.
Ξῆντα μικρὲς τὸν ἀγαποῦν κὶ ξῆντα δυὸ κουράσια
κὶ παπαδιὲς κὶ καλουγριὲς τοὺ μιτρημὸ δὲν ἔχουν.
«Γιὰ πές μας, Κουσταντῖνι μοὺ, κὶ πᾶσα τὴν ἀλήθεια.
Πόσα κουρίτσια φίλησις κὶ πόσις παντριμένις;
— Ξῆντα κουρίτσια φίλησα κὶ ξῆντα παντριμένις
κὶ παπαδιὲς κὶ καλουγριὲς ἀμέτρητις χιλιάδις.»

41.

«Βλέπεις ἰκείνου τοὺ βουνό, τοὺ κουρφανταριασμένου,
πὄχ' ἀνταρούλα ς τὴν κουρφὴ κὶ κατικνιὰ ς τοὺμ πάτου;
Σ τὴν ἀπουκεῖθι τὴ μιργιὰ, ποὺ εἶν' ἕνα μαγαστήρι,
καθέτι νιὰ γουμένισσα, πὄχει τρεῖς δυχατέρις.
Ἡ μνιὰ φορεῖ τὰ κόκκινα κ' ἡ ἄλλη τὰ γαλάζια,
κ' ἡ τρίτη κ' ἡ καλύτιρη τ' ἄσπρα, τὰ λουλουδᾶτα.
— Ποιὰ σ' ἀρέσ', πιδάκι μου; — Ἰκείν' μὶ τὰ γαλάζια!
Γιὰ βάλι, μάννα μ, ζύμουσι νιὰ Κυριακ' ὡς τὴν ἄλλη,
ὅσα ἀστιράκια χ' οὐ οὐρανός, θὰ πὰν οὔλα σ'μπιθέροι.»

42.

«Μάννα, ς τοὺ πιριβόλι κὶ ς τὴ μυγδαλιά μας
πῆγα νὰ μάσου μύγδαλα σὰν τἄλλα τὰ κουρίτσια.
Κὶ κεῖ καθόνταν τρεῖς ἄϊτοὶ κὶ τρεῖς καλοὶ λιβέντις,
ν ἕνας μὶ μήλου μὶ βαρεῖ κ' ἄλλους μὶ δαχτυλίδι,
κ' οὐ τρίτους οὐ καλύτιρους μ' ἕνα χρυσὸ γαϊτάνι.

Μάννα, τοὺ μήλου τὄφαγα, τοὺ δαχτυλίδι τὄχου,
κὶ κειὸ τοὺ χρυσουγαΐτανου τρεῖς γύρις ς τὰ μαλλιά μου.»

[Παραλλαγαί: *Δελέκου*, Δημοτ. ἀνθολογία 1868 σ. 127, 110. *Σταματιάδου*, Σαμιακὰ τ. Ε' σ. 504. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

43.

«Ὅσα λουλούδια ἡ γι ἄνοιξη κ' ἡ Πόλη παραθύργια,
τόσα φλουράκια ξόδιψα, κόρη μου, γιὰτ ἰσένα!
— Δὲν τού ξιρα, λιβέντη μου, ποὺ ξόδιασις γιὰ μένα,
νὰ γίνου γῆς νὰ μὶ πατᾶς, γιουφῦρι νὰ διαβαίνῃς,
νὰ γίνου κὶ γλυκουμηλιὰ, νὰ κάθισι ς τοὺν ἥσκιου,
νὰ πέφτουν κὶ τὰ μῆλα μου ἀπάνου ς τὴμ πουδιά σου,
νὰ γίνου κι' ἀσημουσουιὰ τὰ μῆλα σου νὰ κόβου.»

[Παραλλαγαί: *Passow*, 348 (=Ζωγράφ. ἀγών Α' 122, 1 87), *Γουσίου*, Τὰ τραγούδια τῆς πατρίδος μου σ. 20, 34. Βύρων Α' 320. Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, ἡμερολ. Κ/πόλεως 1902 Β' σ. 295. Πλάτων, Ἀθ. 1881 σ. 28, 23. Λαογραφ. Ε' 104, 89. 185, 90. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

44.

Ἀπάνου σὶ τρίκουρφου βουνό,
μάννα κὶ δυχατέρα δυό,
πῆγαν νὰ μάσουν τοὺν ἀμάραντου,
κὶ τοὺ μιλισσουχόρταρου.
Ἰκεῖ ποὺ τοὺν μαζώνανι, κὶ τούνι χαζιρεύουν,
κεῖ βρίσκουν ἕναν ἄρρουστου,
ποὺ εἶχ' ἀποὺ τοὺν Αὔγουστου.
«Μάννα, ἂς τοὺμ πάρουμι,
δραγάτη νὰ τοὺν βάλουμι
κὶ ς τὰ λάχανα κὶ ς τὰ μαρουλουσπάνακα.»

[Παραλλαγαί: *Passow*, 525. Βύρων, Ἀθ. 1873 Α' 238. Λιανοτράγουδα 1866 σ. 198, 40. *Οἰκονομίδου*, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου σ. 105, 40. Παρνασσός, Α' σ. 392, 7. *Λάσκαρη*, Λάστα, 393, 9. *Παχτίκου* 259. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

45.

«Λιβέντης εἶσι, μάτια μου, λιβέντικα χουρεύεις,
λιβέντικα πατᾷς τὴ γῆ κὶ κουργιαχτὸ δὲμ παίρνεις,

κάν ἡ μισοῦλα σὶ πουνεῖ, κάνι καμάρι τὄχεις ;
—Ἔχασα τὴν ἀγάπη μου κὶ δὲ μπουρῶ τὴν εὕρου.
Σὰμ πῆγα κὶ τὴν ηὕρηκα ᾽ς τοὺν ἀργαλειὸ ποὺ ὑφαίνει.
τῆς ἔκρινα δὲ μὄκρινι, τῆς κραίνου δὲ μοῦ κραίνει.
— Κρῖνι μ, ἀγάπη μ, κρῖνι μου δυὸ λόγια τιμημένα.»

46.

Πέρα σὶ κείνην τὴν ἰτιὰ, τὴν ἀστραπουκαϊμένη,
ἰκεῖ νιρὸ δὲν ἤτανι μούδε κὶ κρύα βρύση.
Τώρα βῆκ᾽ ἕνα νιρό, βῆκι νιὰ κρύα βρύση.
Πῆγα κὶ γὼ νὰ πγιῶ νιρό, νὰ πγιῶ κὶ νὰ γιουμίσου
κὶ χάσα τοὺ μαντήλι μου τ᾽ ἀρριβούνιαστικοῦ μου.
Ἂν τὄβρῃ νιὸς νὰ τοὺ χαρῇ κὶ γέρους νὰ τοὺ χάσῃ,
κὶ ἂν τὄβρῃ κ᾽ ἡ ἀγάπη μου, πουλλοὺς χρόνους νὰ τό χῃ.

[Παραλλαγαί: *Λελέκου*, Δημοτ. ἀνθολογ. 1868 σ. 93,47. Λαογραφ. Ε' 104, 88. Ἑλληνισμὸς ΙΔ' 572, 61 (βλαχοφώνων). — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

47.

Βάνου τοὺν ἥλιου ᾽ς τὰ βουνὰ, τοὺ σταυραϊτὸ ᾽ς τοὺς κάμπους,
κὶ τοὺ βουργιᾶ τοὺ δροσιρὸ ψηλὰ ᾽ς τὰ παραθύργια.
«Παραθυράκια μ᾽ ἀργυρᾶ κ᾽ ἀργυρουκαρφουμένα,
γι᾽ ἀνοίξιτι γιὰ τρίξιτι γιὰ πέστε τῆς κυρᾶς σας.
Κ᾽ ἡμεῖς κυρὰ δὲν ἔχουμι, ποιανῆς κυρᾶς νὰ εἰποῦμι ;
—Μηδάρ εἰμ᾽ ὄφιους νὰ τὴν πιῶ κ᾽ ἄϊτὸς νὰ τὴν ἀδράξου ;
Ἰγὼ εἰμι τοὺ γουργὸ πουλὶ, τοὺ πιτρουχιλιδόνι.»

48.

«Τὰ μάτια σου τὰ λιόμαυρα, τὰ δυὸ μπουγιατισμένα,
μέσα παγώνια σφάζουντι κ᾽ ὄξου στοιχειὰ παλεύουν,
μέσα νι τοὺ κρασουπουλειὸ μὶ τ᾽ ὄμουρφου κουρίτσι.
Γιὰ δός μας του, γιὰ πάντριψ του, γιὰ νοικουκιριψέ του.
—Τοὺ τί κουρίτσι ν ἔχου γὼ κὶ λὲς νὰ τοὺ παντρέψου ;
Γωρά εἶχι τοὺς ἰννιὰ χρουνοὺς κὶ πάτησι τοὺς δέκα,
νὰ πάγῃ δικουχτὼ χρουνῶ τότι θὰ τοὺ παντρέψου.»

49.

«Ἰγὼ, Χάϊδου μου, γέρασα, κὶ σὺ θέλεις πιγνίδια.
Θέλεις ᾽ς τὴν κούνια βάλι μι, θέλεις ᾽ς τὴ σαρμανίτσα,
μὶ τὰ πουδάρια κούνα μι κὶ μὶ τὴ ρόκα γνέσι
κὶ μὶ τὰ χεῖλι σ τοὺ ψιλὸ ψιλοτραγούδησέ μου.
—Τ᾽ ἀκοῦτι σεῖς οἱ ὄμουρφις, ξανθὲς κὶ μαυρουμάτις ;
Φλουργιὰ κ᾽ ἄνι σᾶς δώσουνι, νὰ μὴμ παραδιχτῆτι.»

[Ὅμοιον πρὸς τὸ ἑπόμενον. Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογραφ. Δ' 161,40. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

50.

«Γέρασα οὖ μαύρους γέρασα κ᾽ ἄσπρισαν τὰ μαλλιά μου,
κανὰ καλὸ δὲν ἔκαμα γιὰ τὰ γιράματά μου.
Θέλεις ᾽ς τὴγ κούνια βάλι μι, θέλεις ᾽ς τὴ σαρμανίτσα,
κὶ μὶ τὰ πόδια κούνα μι κὶ μὶ τὰ χέργια γνέσι,
κὶ μὶ τ᾽ ἀχεῖλι τοὺ γλυκό . . . . . .

[Ὅμοιον πρὸς τὸ προηγούμενον].

51.

Ἀπ τὴμ Πόλη κατιβαίνου,
κὶ σὶ πιριβόλι μπαίνου,
λιϊμουνιὲς κὶ κυπαρίσσια,
βρίσκου τὰ κλαριὰ πιρίσσια.
Βρίσκου νιὰ μηλιὰ ᾽ς τὴ μέση,
ποὺ κουντουλουγάει νὰ πέσῃ.
Κάνει μῆλα γοιὸν τὰ κίτρα,
σκουληκιάρικα κὶ λίγα.
Πάγ᾽ οὖ κλέφτης νὰ τὰ κλέψῃ,
κ᾽ ἡ κυρὰ νὰ τὰ κουρσέψῃ.
«Μὴ μοῦ κλέφτιτι τὰ μῆλα,
τά χ᾽ ἀφέντης μιτρημένα
κ᾽ ἡ κυρὰ λουγαριασμένα.»

[Παραλλαγαί: *Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ 259,72. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

52.

Σὰμ πῆρα ναν ἀνήφουρου
—᾽Ανθούλα κὶ γαρούφαλου
Γυιέ μ, — κ᾽ ἕναν ἀνηφουράκι
— βάσανα πᾶχ᾽ ἡ γι ἀγάπη.
Βάϊ τὴν ἄκρη τοῦ πουτάμι
— τραύα, κόρη μ, τοὺ φουστάνι.
Κὶ τοὺ πουτάϊ, — Κανέλλα μου, — κὶ τοὺ πουτάμ ἦταν θιλό.
Κὶ τοὺ πουτάμ ἦταν θιλὸ
—᾽Ανθούλα κὶ γαρούφαλου
Φέρνει λιθάϊ, — Κανέλλα μου — φέρνει λιθάργια ριζιμνιά.
Φέρνει λιθάργια ριζιμνιὰ
—᾽Ανθούλα κὶ γαρουφαλιά.
Φέρνει κὶ νιά, — Κανέλλα μου, — φέρνει κὶ νιὰ γλυκουμηλιά,
Φέρνει κὶ νιὰ γλυκουμηλιά,
— Κανέλλα κὶ γαρουφαλιά.

53.

Θέλα νὰ πάρ᾽ ἀνήφουρου, νὰ πάρ᾽ ἀνηφουράκι,
βρίσκου κλαράκι φουντουτὸ κὶ ριζιμνιὸ λιθάρι.
᾽Ικεῖ γιρνῶ νὰ κοιμηθῶ, τὰ μάτια νὰ σφαλίσου,
κ᾽ ἀηκοῦ νιᾶς πέρδικας λαλιά, νιᾶς πέρδικας ἀντάρα.
Ξυπνῶ κὶ τὴν φιλουρουτῶ κὶ τὴν φιλουρουτάου·
«Τό τ᾽ ἔχεις πέρδικα κὶ κλαῖς κὶ βαρυναστενάζεις;
—Μὶ κυνηγάει ἕνας ἀϊτὸς τὴ μαύρη νὰ μὶ φάῃ.
—Κάλλιου νὰ φάῃ τὰ νύχια του, τὰ κλαδουπούδαρά του,
παρὰ νὰ φάῃ τὴμ πέρδικα, τέτοια γλυκοὺφουνοῦσα,
ποὺ κιλαηδεῖ κάθι προυΐ, ποὺ κράζει κὶ τὰ λάφια.
Κράζει τὰ λάφια ᾽ς τὴ βουσκὴ, τὰ λάφια ᾽ς τοὺ κυνήγι,
ξυπνάει πουρνὸ τὴ λιβιντιὰ, ὄντας γλυκουκοιμᾶτι.»

[Παραλλαγαί: Ζωγρ. ἀγὼν Α΄ 157,284,15. Λαογρ. Δ΄ 168,56.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

54.

᾽Απάνου ᾽ς τὴν τριανταφυλλιὰ,
ποὺ φκειάν᾽ ἡ πέρδικα φουλιά.

Κ᾽ ἀναταράχ᾽ ἡ πέρδικα
κὶ πέσαν τὰ τριαντάφυλλα.
᾽Αρχόντισσις τοὺ μάθανι
κὶ πάνι νὰ τὰ μάσουνι,
νὰ φκειάσουν λούσικου νιρὸ,
νὰ λούσουν νύφη κὶ γαμπρὸ
κὶ πιθιρὰ κὶ πιθιρό.

[᾽Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν: Λαογραφ. Δ΄ 173, 64.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

55.

Πέρα σὶ κείνου τοὺ βουνὸ κλῆμα ἦταν φυτιμένου,
κάνει σταφύλια ραζακιὰ κὶ τοὺ κρασὶ μουσκάτου,
ὄπγιους τοὺ κόψῃ, κόβιτι, κ᾽ ὄπγιους τοὺ φάῃ πιθαίνει,
κ᾽ ὄπγιους τοὺ πάῃ σπίτι του, κλήρα δὲν ἀνιμένει.
Γαϊτανάκ᾽ ἀργουπλιμένου . . . . . .

[Παραλλαγαί: *Passow*, 324. *Λουλουδοπούλου*, ᾽Ανέκδοτος συλλογὴ 102, 108. *Λάσκαρη*, Λάστα 425,4. 558,9. *Γουσίου*, Τραγούδια τῆς κατρίδος μου 34, 61. *Jeannaraki*, ᾽Άσματα Κρητ. 101,84 (=*Κριάρη*, Κρητ. ᾄσματα σ. 206). *Μανούσου*, Τραγούδια ἐθνικὰ Β΄ 81. *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα 16, 11. *Χασιώτου*, 60, 12 166, 26. *Λεξέκου*, Δημοτ. ἀνθολογία 1868 σ. 193.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

56.

᾽Αρνήσου, γιέ μ᾽, τὴν ἔμουρφη, τὴν ᾽Αρβανιτοπούλα.
— Πῶς ν᾽ ἀρνηθῶ, μαννοῦλα μου, τὴν ᾽Αρβανιτοπούλα,
ποὺ ν τὸ κορμί της μάλαμα, τὰ χέργια της ἀσήμι;
—᾽Όξου, σκυλὶ ᾽π τοὺ σπίτι μου, κὶ ἄπ τἄλλα τἀ πιδιά μου!
—Διῶξί μι, μάννα μ, διῶξί μι, μὶ ξύλα μὶ λιθάργια,
κὶ ἂν δὲμ πάου, μαννοῦλά μου, κεῖ π πὰν τὰ χιλιδόνια,
κὶ ἂν δὲ σαπῇ ἡ μπουλιούλα σου σφουγγιῶντα τὰ ματάκια,
κὶ ἂν δὲ μαλλιάσ᾽ ἡ γλῶσσα σου ρουτῶντα τοὺς διαβάτις.
Διαβάτις, ποὺ διαβαίνιτι, διαβάτις, ποὺ πιρνᾶτι,
μὴν εἴδιτι τοὺ γιοῦλι μου κὶ τοὺν ἀκριβουγιό μου;
— Πέρα σὶ κείνου τοὺ βουνὸ μαῦρα πουλιὰ τοὺν τρῶνι,
ἄσπρα τοὺν τριγύριζαν . . . . . .

[᾽Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Π Ε. 165.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

57.

Ποιὰ μάννα ἦταν ποὺ τὄλεγι τ' ἀδέρφια δὲμ πουνιοῦντι;
Τ' ἀδέρφια σκίζουν τάι βουνὰ, ὅσου ν' ἀνταμουθοῦνι.
Σὰμ πῆγαν κ' ἀνταμώθηκαν 'ς ἕνα χρυσὸ τραπέζι,
χρυσᾶ μαντήλια βγάλανι τὰ δάκρυα νὰ σφουγγίσουν.
Κ' ἕνα τοὺν ἄλλουν ρώταγαν κ' ἕνας τοὺν ἄλλουν λέει·
«Ἀδέρφια, πῶς πουρέψιτι 'ς τὰ ἔρημα τὰ ξένα;»
Τὰ ξένα θέλουν φρόνιμα, θέλουν ταπεινουσύνη,
θέλουν ματάκια χαμπηλὰ, νὰ σκύβουν νὰ διαβαίνουν.

[Παραλλαγαί: *Λάσκαρη*, Λάστα 425, 1.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

58.

Γιὰ ἰδέτι τοὺν ἀμάραντου,
σί τί νιρέμα φύτρουνι,
δίχους νιρὸ πουτίζιτι, δίχους ἀγέρα στέκει.
Τοὺν τρὼν τ' ἀλάφια κὶ ψουφοῦν, τ' ἀρκούδια κὶ μιρώνουν,
ἂν τὄτρουϊ ἡ μαννοῦλα μου, θὰ μ' εἶχι καμουμένουν;

[Παραλλαγαί: Ἐπιθεώρ. πολ. φιλολ., Ἀθην. 1883 Γ' 107 (Ὀλύμπου γαμήλιον). *Ἀραβαντινοῦ* 257, 434 (= *Θέρου* 60). *Βλαχογιάννη*, Προπύλαια σ. 71. Ζωγράφ. ἀγὼν Α' 59, 5. 377, 13. Πανδώρ. ΙΘ' 277. Λαογραφ. Ε' 116, 114.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

59.

Δὲν ἔχου τίνους νὰ τοὺμ πῶ τοὺμ πόνου τῆς καρδιᾶς μου.
Νὰ σᾶς τοὺ πῶ ψηλὰ βουνά, φοβοῦμι μὴ ραΐστι!
Νὰ σᾶς τοὺ εἰπῶ, βρυσοῦλις μου, φοβοῦμαι μὴ στραγγίστι!
Νὰ σᾶς τοὺ πῶ δασιὰ κλαριὰ, φοβοῦμ μὴ μαραθῆτι!
Ἀφήνου γειὰ 'ς τὴ γειτουνιὰ, 'ς τοὺ δόλιου μου πατέρα,
ἀφήνου γειὰ 'ς τ' ἀδέρφια μου ποὺ τά χου μέσ 'ς τὰ ξένα.

[Παραλλαγὴ ἐν Π Ε. 178.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

60.

Σήμερα πίν' ἀφέντης μου μὶ τὴγ κυρά μ' ἀντάμα,
βάνουν κὶ μένα κιρναστή, νὰ τοὺς κιράου νὰ πίνουν.
Κ' ἀποὺ τοὺ συχνουκέρασμα κὶ ἀπ τὰ συχνὰ τραγούδια,
τοὺ χέρι μου σπαρτάρισι, μοῦ πέσι τοὺ πουτήρι.

Μούτι σὶ πέτρα βάρισι, μούτι κὶ σὶ λιθάρι,
πάν τῆς κυρᾶς μου τὴμι ποιδιὰ τ' ἀφέντη μου τὸ γόνα.
Τ' ἀφέντη κακουφάνηκι, πουλὺ βιρέμι τοῦ ρθι.
«Κράτα, δοῦλι μ, τοὺ χέρι σου κὶ πάρ τὴ δούλιψί σου.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογραφ. Δ' 152, 18.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

61.

«Αὐτοῦ π γυρίζεις, γιοῦλί μου, κὶ κάνεις τὰ ταξείδια,
ἂν εὕρς ἀδέρφια κ' ἀδερφὲς, γιοῦλί μου, νὰ τὶς πάρῃς,
ἂν εὕρῃς κόρ' ἀνύπαντρη, γιούλι μου, νὰ τὴν πάρῃς.»
Αὐτόνους δὲν τοὺ ἄκουσι 'ς τοὺ νοῦ του δὲν τοὺ βάνει.
«Μένα μὶ λένι Χάρουντα τοῦ κάμπου καβαλλάρη!»
Τώρα ποὺ μπῆκ' οὐ Χάρουντας ἰμπῆκι κὶ 'νιὰ κόρη.
. . . . . κ' ἔκουψι κόρ' ἀρριβουνιασμένη.

62.

Ἤρθανι κὶ μοῦ πανι οὐ Χάρους δὲ μὶ παίρνει.
Φκειάνου τὰ σπίτια μου ψηλὰ, τοὺς πύργους μαρμαρένιους,
'ς τοὺ παραθύρι ἔκατσα, 'ς τοὺς κάμπους ἀγναντεύου.
Γλέπου τοὺ Χάρου πὄρχιτι 'ς τοὺ γρίβου καβαλλάρης,
φέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ τὰ μαλλιὰ, τοὺς γέρους ἀπ τὰ γένεια
κὶ τὰ μικρούτσικα πιδιὰ 'ς τὴ σέλλ' ἁρμαθιασμένα.

[Συμφυρμὸς διαφόρων μοιρολογίων μετὰ παραλλαγῆς τοῦ ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ. Πρβλ. Λαογραφία Α' σ. 245-263 ἀριθ. 35-64.—Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

63.

Φάτι κὶ πγιέτι, βρὲ πιδιὰ, χαρῆτι νὰ χαροῦμι,
τοῦτουν τοὺ χρόνου τοὺγ καλό, τοὺν ἄλλου πγοιὸς τοὺ ξέρει,
γιὰ ζοῦμι, γιὰ πιθαίνουμι γιὰ 'ς ἄλλουγ κόσμου πάμι.
Τ' ἀκοῦτι τί παράγγειλι τοὺ μαύρου Χάρου ἡ μάννα.
«Πγοιὸς ἔχει ροῦχα, νὰ φουρῇ, κ' ἄσπρα, νὰ τρώῃ νὰ πίνῃ,
κ' οὐ Χάρους εἶνι πραματιφτὴς ποὺ πραματεύει κόσμου.
Ὅπ' εὕρῃ τρεῖς, παίρνει τοὺς δυὸ κ' ὅπ' εὕρῃ δυὸ, παίρνει τοὺν ἕνα,
κ' ὅθ' εὕρῃ κ' ἕναν μαναχὸ κὶ κειὸν δὲν τοὺν ἀφήνει.
Παίρνει τοὺς νιοὺς ἀπ τὰ μαλλιὰ τοὺς γέρους ἀπ τοὺ χέρι,
κὶ τὰ μικρούλια τὰ πιδιὰ 'ς τὴ σέλλα κριμασμένα.

Πὰν οἱ μαννοῦλες τους κουντὰ, κουντὰ πιρικαλῶντα.
—Χάρι μ, δὲμ παίρνεις τάματα, Χάρι μ, δὲμ παίρνεις γρόσια;
—Ἰγὼ πραματιφτὴς δὲν ἤμουνα οὐδὲ κὶ μπίζιργιάρης.
Ἰγώ εἶμι Χάρους ξαηκουστὸς κὶ Χάρους καψουκάρδης,
καίου μαννάδις ᾽ς τὶς καρδιὲς κ᾽ ἀποὺ πατρὸς ἀγκάλις.»

Κατ᾽ ἄλλην ἔκδοσιν προστίθεται.

«Χάρι, πέζα σὶ νιρὸ, πέζα σὶ κρύα βρύση.
—Πῶς νὰ πιζέψου σὶ νιρὸ, τοὺ πῶς σὶ κρύα βρύση;
Γνουρίζ᾽ ἡ μάννα τοὺ πιδί, κὶ τοὺ πιδὶ τὴ μάννα,
γνουρίζει κ᾽ ἕν᾽ ἀντρόϋνου κὶ σκούζει κὶ φουνάζει.»

[Συμφυρμὸς δύο μοιρολογίων, τῆς παραγγελίας τῆς μάννας τοῦ Χάρου καὶ τῶν ψυχῶν. Ἀναγραφὴν παραλλαγῶν ἀμφοτέρων βλ. ἐν Π Ε. ἀρ. 218-219. Βλ. καὶ τὴν ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευομένην παραλλαγήν. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

64.

Τ᾽ ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνὰ κὶ στέκουν βουρκουμένα;
Κάνι βουριᾶς τὰ πίτρουσι κάνι βουριᾶς χειμῶνας;
Μούϊδι βουριᾶς τὰ πίτρουσι μούϊδι βουριᾶς χειμῶνας,
Χάρους γιὰ ἀπέρασι μὶ τοὺς ἀπουθαμένους.
Φέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ τὰ μαλλιά; τοὺς γέρους ἀπ τὸ χέρι,
κὶ τὰ μικρούτσικα πιδιὰ ᾽ς τὴ σέλλ᾽ ἁρμαθιασμένα.
Πάϊν᾽ ἡ μάννα τους κουντὰ κουντὰ πιρικαλῶντα·
«Πέζα, Χάρι μ, σὶ νιρὸ, πέζα σὶ κρύα βρύση,
νὰ πγιοῦν οἱ ἄνυδροι νιρό, νὰ πγιοῦν οἱ διψασμένοι.
—Γνουρίζ᾽ ἡ μάννα τοὺ πιδί, κὶ τοὺ πιδὶ τὴ μάννα,
γνουρίζει κ᾽ ἕνα ἀντρόϋνου κὶ σκούζει κὶ φουνάζει.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Π Ε. 218. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

65.

Δὲμ πρέπ᾽ ἰγὼ νὰ χαίρουμι, δὲμ πρέπ νὰ καμαρώνου,
μοὺμ πρέπει νά εἶμι ᾽ς ἐρημιὰ, ᾽ς ἕνα βαθὺ λαγγάδι,
νὰ ρθοῦν οἱ λύκοι νὰ μὶ φὰν, πουτάμι νὰ μὶ πάρῃ.
Κ᾽ οὔ Χάρους μ᾽ ἀπουκρίθηκι ἀποὺ ψηλὴ ραχούλα·

«Τ᾽ ἔχεις, μαρή, κὶ χλίβισι κὶ βαρυναστενάζεις;
Θέλεις νὰ ἰδῇς τὸν ἄντρα σου; π τοὺ χέρι τούνι φέρου.
Τήρα κὶ τὰ πιδάκια σου π τὰ σέρν᾽ ἀπ τὰ μαλλιά τους.»

66.

Δώδικα χρόνους ἔκαμα ᾽ς τοὺ Χάρου ρουϊασμένους,
μούδι τὴ ρόγα γύριψα μούδι τὴ δούλιψί μου,
μόν τὰ κλειδιὰ τοῦ γύριψα, κλειδιὰ τοῦ Παραδείσου,
ν᾽ ἀνοίξου τοὺμ Παράδεισου νὰ μποῦ νὰ σιργιανίσου.
Διξιά εἶνι ἡ φτουχουλουϊὰ ᾽ς τοὺν ἥλιου ᾽ς τοὺ προσήλιου,
κιριὰ βαστοῦν ᾽ς τὰ χέργια τους, λαμπάδις ἀναμμένις.
Ζιρβιὰ μιργιὰ οἱ ἄρχοντις ᾽ς τὴμ πίσσα ᾽ς τοὺ κατράνι,
φλουργιὰ κρατοῦν ᾽ς τὰ χέρια τους, σακκούλις βουλλουμένις.
«Πάρτι, φτουχοί μ, τὰ γρόσια μας, νουμᾶτί μας κιράκια.
Σὶ τούτουν τόπου πού εἰμαστι φλουράκια δὲμ πιρνᾶνι.»

[Ἀναγραφὴ παραλλαγῶν ἐν Λαογραφ. Δ᾽ 178,74. — Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.]

67.

Πέρα ᾽ς τοὺγ Καλόλουγγου, ᾽ς τοὺγ καλὸν τοὺν τόπου,
κάνουν οἱ βλάχοι νιὰ χαρὰ, παντρεύουν νιὰ κουπέλα.
Κὶ τὴμ παίρνουν κὶ τὴμ πάνι
κάτ τὰ πράσινα λιβάδια,
πού νι τόπους πράσινους κὶ τοὺ χουρτάρ ἀσήμι.
Κὶ κεῖ κλαράκι δὲ βλουγάει γιὰ ν᾽ ἀπουσκιώσ᾽ ἡ κόρη.
Βγάνει τοὺ γιλικάκι της, ἤσκιου νὰ φκειάσ᾽ ἡ κόρη.
«Φάγι κὶ πγιὲ, κουράσι μου, πίσου νὰ μὴ θυμᾶσι.
—Θυμοῦμι τὴ μαννούλα μου κὶ λειώνου σὰν τ᾽ ἁλάτι.
Τ᾽ ἁλάτι λειώνει ᾽ς τοὺ νιρὸ κ᾽ ἰγὼ λειώνου ᾽ς τὰ ξένα.
—Φάγι κὶ πγιὲ, κουράσι μου, κὶ πίσου μὴ θυμᾶσι.
—Θυμῶμι τοὺμ πατέρα μου κὶ τρέμου σὰν τοὺ βοῦρλου.
Τοὺ βοῦρλου τρέμει ᾽ς τοὺ νιρὸ κ᾽ ἰγὼ τρέμου ᾽ς τὰ ξένα.
—Φάγι κὶ πγιὲ, κουράσι μου, κὶ πίσου μὴ θυμᾶσι.
—Θυμῶμι τ᾽ ἀδιρφάκια μου, κὶ τρίζου σὰν τ᾽ ἀλεύρι.
Τ᾽ ἀλεύρι τρίζει ᾽ς τοὺ νιρὸ κ᾽ ἰγὼ τρίζου ᾽ς τὰ ξένα.»

68.

Πέρα σὶ κείνου τοὺ βουνό, τοὺ κουρφανταριασμένου,
πῆχ΄ ἀνταρούλα ᾽ς τὴγ κουρφὴ κὶ κατικνιὰ ᾽ς τοὺμ πάτου,
᾽ς τὴν ἀποὺ πίσου τὴ μιργιὰ βγαίνει νιὰ κρύα βρύση.
Ἰκεῖ σταλίζουν πρόβατα κὶ δυὸ χιλιάδις γίδια.
Ἡ βλάχα ποὺ τὰ φύλαγι διαβαίν΄ μοιργιουλουγῶντα·
«Π᾽ ἀναθιμά σι κλιφτουργιὰ κὶ μύργιαναθιμά σι,
σκουτώσιτι τοὺν ἄντρα μου, τοὺ δόλιου μου τὰ ἰταίρι,
πού χα τὴ νύχτα συντρουφιὰ κὶ τοὺ ταχὺ κουβέντα.»

69.

Πουτέ μου δὲν ἐπλάγιασα σὶ στρῶμα, σὶ κριβάτι,
κὶ τώρα τί μοῦ γίνηκι κὶ πλάγιασα οὔ καϊμένους;
Κὶ τοὺ προυῖ σηκώνουμι π τοὺν ὕπνου μαυρισμένους,
παίρνου νιρὸ κὶ νίβουμι, πιτσέτα κὶ σφουγγιῶμι,
βρίσκου τὴ ρόκα μ᾽ ἀδειανὴ κὶ τοὺ γαλάρι ἄδειου.
Παίρνου στρατούλις ἔρημις, ἔρημα μουνουπλάγια.
Σ τὴ στράταν ὅπου πάγινα, ᾽ς τὴ στράτα ποὺ παγαίνου,
γερόλυκον ἀπάντησα, γερόλυκ᾽ ἀπαντάου·
«Καλή σου μέρα, Δῆμού μου . . . . . .

70.

Οὔλις οἱ στάνις εἶν᾽ ἰδῶ κὶ οὔλα τὰ μπουλούκια,
τῆς Παναγούλας ἡ κουπὴ μέσα ᾽ς τοὺς κάμπους βόσκει,
ἀνάρμιγα, ἀκούριφτα, δίχους κάνα τσιουπάνη.
Παναγιωυτούλα ἡ γι ὅμουρφη τ᾽ ἀρμέγει τὰ φυλάει.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

ΙΔΙΑ ΕΝ ΤΗ ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ ΠΑΛΑΙΑ ΧΩΡΑ [1]

ΥΠΟ

Π. Ν. ΗΡΕΙΩΤΟΥ δ. φ.

Οἱ παλαιότεροι Αἰγινῆται ἦσαν εἰς ἄκρον φιλέορτοι, τὰς πλείστας ἑορτὰς τοῦ ἑορτολογίου τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς θρησκείας ἡμῶν μετ᾽ εὐλαβείας ἐτήρουν καὶ προσηκόντως ἑώρταζον καὶ πρὸς τιμὴν πλείστων Ἁγίων εἶχον ἱδρύσει ἔν τε τῇ πόλει, τῇ νῦν Παλαιᾷ χώρᾳ καλουμένῃ, καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς πλεῖστα ἐξωκκλήσια [2]. Κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Ἁγίων ἐτελοῦντο καὶ πανηγύρεις καὶ τὰ συμπαρομαρτοῦντα τωύταις, εὐωχία καὶ χοροί. Καὶ πολλοὶ μὲν χοροὶ ἐγίνοντο ἐν ταῖς πανηγύρεσι τῶν ἑορτῶν τῶν Ἁγίων, ἀλλ᾽ ὁ ἐξοχώτερος, ὁ μεγαλοπρεπέστερος χορὸς ἐτελεῖτο κατὰ τὴν Λαμπρὰν καὶ δὴ κατὰ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν ἢ Ἀγάπην. Ὁ χορὸς οὗτος ἦτο διττός, μικρὸς καὶ μεγάλος.

---

[1] Παλαιὰ χώρα ἡ κατὰ τὸ Αἰγινητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα Παλαία Χώρα, τ. ἔ. παλαιὰ πόλις, καλεῖται νῦν οὕτως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νῦν νέαν πόλιν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἦτο ἐκ παλαιτάτων χρόνων, ἔνθα καὶ ἡ νῦν, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῶν συχνῶν καταστροφῶν, ἃς ὑφίστατο αὕτη ὑπὸ τῶν πειρατῶν, ἐγκατελείφθη καὶ ἐκτίσθη νέα ἐνδοτέρω τῆς νήσου, ἔνθα νῦν ἡ Παλαιὰ χώρα, ἥτις καὶ πάλιν ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἐγκατελείφθη, ἐπανελθόντων τῶν κατοίκων εἰς τὴν προτέραν. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀλλαχοῦ θὰ ῥηθῶσι τὰ δέοντα, ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν συνηθειῶν κλπ. τῶν κατοίκων ἐν ἐκείνῃ καὶ ἐν ταύτῃ.

[2] Ἐξωκκλήσια ἔχουσιν ἱδρυθῆ ἔν τε τῇ Παλαιᾷ χώρᾳ καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς τῆς Αἰγίνης τοσαῦτα, ὥστε εἰς περιηγητὴν ἀλλοδαπόν, ἐπισκεφθέντα τὴν νῆσον κατὰ τὴν 18 ἑκ., νὰ κάμωσι μεγίστην ἐντύπωσιν, ἥτις τῷ διήγειρε σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἐρωτήσῃ εἰδότας περὶ τοῦ ποσοῦ αὐτῶν. Ἡ ἀπάντησις, ἣν ἔλαβεν εἰς τὴν ἐρώτησίν του ταύτην, ἦτο, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐξωκκλήσια τοσαῦτα, ὅσαι εἶνε αἱ ἡμέραι τοῦ ἐνιαυτοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶνε ἀληθές, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς εἶνε, ὅτι ὑπάρχουσι τοιαῦτα ὑπερβολικῶς πολλά, ὡς δύναταί τις νὰ βεβαιωθῇ ἔκ τε τῶν ἔτι διασῳζομένων καὶ ἐκ τῶν ἐρειπίων πολλῶν τοιούτων. Πλεῖστα τοιαῦτα διασῴζονται ἐν τῇ Παλαιᾷ χώρᾳ, ἔνθα νῦν ἱδρύθη μονὴ καλογραιῶν καὶ ἐν ᾗ ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ ἐκ τῆς νήσου Ζακύνθου Ἁγίου Διονυσίου ἐπισκόπου τῆς νήσου Αἰγίνης.

Ὁ μικρὸς χορὸς ἐγίνετο, ὅπως καὶ κατὰ τὰς διαφόρους πανηγύρεις καὶ διασκεδάσεις γίνεται νῦν, εἶχεν ὅμως καὶ κάποιον ἄλλον σκοπὸν ἐκτὸς τοῦ τῆς τέρψεως, εἶχε σκοπὸν ἀποκαλυπτικόν. Ἐὰν δῆλα δὴ νέος τις ἠρᾶτο νεάνιδός τινος, ἐκάλει αὐτὴν καὶ συνεχόρευον, τοῦτο δὲ ἦτο ἀποκάλυψις τῆς ἀμοιβαίας συμπαθείας τῶν νέων καὶ ἠνάγκαζε τοὺς οἰκείους των νὰ σπεύσωσι νὰ συνδέσωσιν αὐτοὺς διὰ γάμου. Λόγος ἄλλος δὲν ἐχώρει, ὁ γάμος ἔπρεπε κατὰ πάντα τρόπον νὰ τελεσθῇ, διότι ἄλλως ἐθεωρεῖτο βαρεῖα ὕβρις ἰδίᾳ διὰ τὴν νέαν. Ληπτέον ὑπ' ὄψιν ἐνταῦθα τὰ Ἑλληνικὰ ἐν γένει ἔθιμα. Ὁ χορὸς δ' οὗτος ἐγίνετο ἐν τῇ ἐν τῇ Παλαιᾷ Χώρᾳ θέσει, τῇ καλουμένῃ Πλάστᾳ [1] καὶ κειμένῃ ἔμπροσθεν τοῦ αὐτόθι ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς ἐπικαλουμένης *Φοριτίσσης*.

Ὁ μεγάλος χορός, ὅστις ἐγίνετο ἐν μείζονι πλατείᾳ, κειμένῃ ἔνθα ὁ αὐτόθι ναὸς τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ [2], ἐγίνετο ὡς ἑξῆς. Προκειμένου νὰ τελεσθῇ οὗτος, διεκόπτετο ὁ ἐν τῇ Πλάστᾳ τελούμενος καὶ ὅλοι οἱ αὐτόθι χορεύοντες καὶ μὴ μετέβαινον καὶ συνηθροίζοντο ἐν τῇ πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ πλατείᾳ, ἵνα μετάσχωσιν ὅλοι ἀνεξαιρέτως τοῦ χοροῦ. Ὁ χορὸς ἦτο *κλειστὸς* (ἐγκύκλιος) ἄνευ χορηγοῦ, ὁ δὲ κύκλος του ἐγίνετο τόσον εὐρύς, ὥστε ὁ ναός, ὅστις δὲν εἶνε καὶ πολὺ μεγάλος, εὑρίσκετο ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κύκλου. Ἐν τῷ χορῷ τούτῳ ἐτηρεῖτο ἡ ἑξῆς τάξις ὡς πρὸς τὴν τοποθέτησιν τῶν χορευτῶν. Πρῶτοι ἐπιάνοντο οἱ γέροντες, εἶτα οἱ ἐν γένει ἄγαμοι ἄνδρες, μεθ' οὓς οἱ ἔγγαμοι καὶ πάλιν γέροντες, οὕτως ἀπετελεῖτο ἓν τόξον ἐξ ἀνδρῶν. Ὡς πρὸς τὰς γυναῖκας πρῶται ἐπιάνοντο αἱ γραῖαι, μεθ' ἃς αἱ νεάνιδες, εἶτα αἱ ἔγγαμοι γυναῖκες καὶ τέλος πάλιν γραῖαι, οὕτω δὲ ἀπετελεῖτο ἕτερον τόξον ἐκ

[1] Πλάστα εἶνε μικρὰ λιθόστρωτος πλατεῖα, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς τόπος συνελεύσεως τῶν προεστώτων τῆς νήσου, ὡς ἀγορά, forum, ὅθεν καὶ τὸ ἐπώνυμον *Φορίτισσα* τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὴν Παναγίαν.

[2] Ἐκ τοῦ τόπου ἔνθα ἐγίνοντο οἱ χοροὶ οἱ αὐτόθι κατοικοῦντες διέκρινον τοὺς δύο χορούς λέγοντες *ὁ χορὸς 'ς τὴμ Πλάστα*, ἐννοοῦντες τὸν μικρόν, *ὁ χορὸς 'ς τὸ Σταυρό*, ἐννοοῦντες τὸν μεγάλον χορόν. Ἡμεῖς διακρίνομεν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐν γένει χορῶν λέγοντες *ὁ χορὸς τῆς Παλαιᾶς χώρας*, ἐννοοῦντες τὸν μεγάλον μόνον χορόν, διότι αὐτὸς ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπως λέγομεν καὶ *τραγούδια τῆς Παλαιᾶς χώρας*, ἐννοοῦντες τὰ τηροῦντα τὸ γνήσιον Αἰγινητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴπω, ὅτι οἱ τοιαῦτα νῦν μεταχειριζόμενοι μετέτρεψαν εἰς τὸ νῦν κρατοῦν ἰδίωμα, ὡς εὐκόλως ἐννοούμενον.

γυναικῶν, τῶν δύο δὲ τούτων τόξων ἐρχομένων εἰς σύνδεσιν, ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν γέροντες καὶ γραῖαι. Νὰ εἴπω τὸ διατί τοῦτο οὕτως ἐγίνετο; Εἶνε πιστεύω γνωστὰ τὰ παλαιὰ ἁγνὰ Ἑλληνικὰ ἔθιμα.

Εἰς τὸν χορὸν τοῦτον δὲν ἐθεωροῦντο ἀπαραίτητα μουσικὰ ὄργανα, ὅσα ἐν χρήσει ἐν Αἰγίνῃ ἦσαν, τὸ βιολὶ καὶ λαοῦτο, ἢ ὡς οἱ Αἰγινῆται προφέρουσι *διολὶ* καὶ *λαβοῦτο*, ἀπαραίτητος ὅμως ἦτο ὁ ἀοιδὸς (τραγουδιστὴς) μὲ τὸ *ντέφι* του. Ἂν τυχὸν παρευρίσκοντο ἐκεῖ τοιοῦτοι ὀργανοπαῖκται καὶ ἡ πλειονόψηφία τῶν χορευτῶν τὸ ἀπῄτει, ἐτοποθετοῦντο μετὰ τοῦ ἀοιδοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κύκλου τοῦ χοροῦ.

Ὅταν εἶχον πλέον ὅλοι συναθροισθῇ ἐν τῇ πλατείᾳ, ὁ ἀοιδὸς κρούων τὸ ντέφι του ἔδιδε τὸ σύνθημα νὰ πιασθῶσιν εἰς τὸν χορὸν καὶ ᾖδε ἢ μᾶλλον ἐρραψῴδει πρῶτον τὸ ὑπ' ἀριθ. 1 τραγούδιον καὶ εἶτα τὰ ἄλλα ὑπ' ἀριθ. 2-5. Ἐκ τοῦ χρόνου τοῦ μακροῦ ἢ μικροῦ τῆς διαρκείας τῆς τοποθετήσεως τῶν χορευτῶν ἐξηρτᾶτο ἡ ῥαψῳδία ὅλων ἢ τινῶν τῶν τραγουδίων τούτων. Ἡ τακτοποίησις τῶν χορευτῶν ἐγίνετο ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἰδημόνων τῶν τοῦ χοροῦ, ἑκάστου τακτοποιοῦντος τοὺς τοῦ φύλου των. Ὅταν δὲ πλέον ἐτελείωνεν ἡ ἐργασία αὕτη καὶ ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσωσι τὸν χορόν, ὁ ἐκεῖ παρευρισκόμενος ἱερεύς, ὅστις προηγουμένως εἶχε τελέσει ἐν τῷ ναῷ πᾶν ὅ,τι ἡ ἐκκλησία ὁρίζει νὰ τελῆται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐξήρχετο πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ καὶ ἔψαλλε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη», μεθ' ὃ ἀμέσως ὁ ἀοιδὸς ἤρχετο ᾄδων ἓν ἐκ τῶν ὑπ' ἀριθ. 6-20 τραγουδίων [1], οἱ δὲ χορευταὶ ἐχόρευον συμφώνως πρὸς τὸν ἦχον [2] αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνοντες καὶ αὐτοὶ τοῦτο.

[1] Ἐκ τῶν ἐκτεταμένων τραγουδίων ὁ ἀοιδὸς ᾖδε τμήματα, διότι ἐφιλοτιμεῖτο ὅσον τὸ δυνατὸν πολλὰ τραγούδια νὰ ᾖσῃ, διὰ νὰ ἐπιδειχθῇ, διὰ νὰ ἀκούσῃ ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια, ὡς πολλὰ γνωρίζων καὶ διὰ νὰ γεμίσῃ τὴν τσέπην του λιανά. Εἶχε θαυμαστὴν ἐπιτηδειότητα νὰ τεμαχίζῃ τὸ τραγούδιον, νὰ συναρμόζῃ τὰ τμήματά του καὶ νὰ μὴ διακρίνηται ἡ πρᾶξίς του. Εἰς τοῦτο δὲ φυσικὰ ἐβοήθει αὐτὸν πολὺ καὶ ἡ ἄγνοια τοῦ τραγουδίου ὑπὸ τῶν πλείστων χορευτῶν.

[2] Τὰ τραγούδια ταῦτα ἔχουσιν ἴδιόν τινα ἦχον κατάλληλον εἰς χορὸν καὶ μὲ τὸν ἦχον τοῦτον ἐτραγουδοῦντο μόνον κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, εἰς πᾶσαν δ' ἄλλην, ἐάν τι ἐτραγούδει μὲ τοῦτον, ἀμέσως ἤκουε· *μὰ τί, Λαμπρὴ μᾶς ἔφερες;* Κατὰ τὸν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου γινόμενον χορὸν πρῶτον τραγούδιον, ὃ ὤφειλε νὰ τραγουδήσῃ ὁ ἀοιδός, ἦτο τὸ ὑπ' ἀριθ. 21.

Ὁ χορὸς οὗτος ἤρχιζεν, ὡς εἴπομεν, τὴν Λαμπρὰν καὶ διήρκει τελούμενος κατὰ τὰς δύο μετ' αὐτὴν ἡμέρας, ἡμέρας ἀργίας, καὶ κατὰ πᾶσαν Πέμπτην τῶν μετ' αὐτὴν τριῶν ἑβδομάδων [1], κατὰ τὴν κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον παρεμπίπτουσαν ἑορτὴν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ κατὰ τὰς κατ' αὐτὰς Κυριακὰς μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἂν ἡ Λαμπρὰ ἦτο πρώϊμος, ἄλλως μέχρι τῆς τρίτης καὶ τελευταίας Πέμπτης. Εὐθὺς μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ χοροῦ ὁ ἀοιδὸς ἐγνωστοποίει τὸν χρόνον τῆς λήξεως τῆς χορευτικῆς ταύτης περιόδου, διότι τοιαύτη τίς πως εἶνε, φωνῶν· *τὸ τήρημα τοῦ χοροῦ* ἢ ἁπλῶς *τὸ τήρημα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου!* ἂν τότε συνέπιπτεν, ἢ *τὴν τρίτη Πέφτη!* ἂν τότε. *Τήρημα* δὲ ἡ λέξις σημαίνει τέρμα.

Εἰς τὸν χορὸν τοῦτον ἐλάμβανον μέρος ὅλοι ἀνεξαρτήτως οἱ κάτοικοι τῆς πολίχνης, τοῦτο δὲ λέγω οὕτως λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν τότε κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ ταῦτα προεστῶτες, ἀρχόντοι καὶ ἄλλοι ὁπωσδήποτε ἐξέχοντες ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, πτωχοί, ἐργατικοὶ κ. τ. συμμετεῖχον ὅλοι ἀδιακρίτως τοῦ χοροῦ καὶ συνεχόρευον, ἦτο ἄρα χορὸς δημοκρατικός.

Τὸ θέαμα τοῦ χοροῦ ἦτο πράγματι μεγαλοπρεπέστατον, γραφικώτατον καὶ εἰς τοῦτο συνετέλει ἡ μεγίστη εὐρύτης τοῦ κύκλου τοῦ χοροῦ καὶ αἱ τῶν χορευόντων ἐνδυμασίαι, οὐ σμικρὸν δὲ καὶ ἡ τοποθεσία, ἐν ᾗ ἐτελεῖτο. Τῶν χορευόντων οἱ τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἐν γένει ἄνδρες, ἄλλοι ἔφερον *τσουμπέδες*, ἄλλοι *φουφούλαις βράκαις*, ὧν τινες μεταξίνας [1], ἰδίᾳ χρώματος ἐρυθροῦ, ἢ ἐξ ἐρέας, ἃς ἐκάλουν *σαλβάρια*, χρώματος μαύρου, ἢ ἐρυθροῦ ἢ βαθέος κυανοῦ. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερον *φέσια* ἐρυθρὰ μὲ μεταξίνας *φούντας*, ἅ τινες ἐφόρουν ὄρθια, ὡς παππᾶ καλυμμαύχι, ἄλλοι *τσακιστά*. Οἱ *τοῖς φουφούλαις βράκαις* φέροντες ἐνεδύοντο κομψότατα, δὲν ὑστέρουν δὲ εἰς τοῦτο καὶ οἱ τοὺς *τσουμπέδες* φέροντες. Οἱ πενέστεροι ἔφερον μόνον φουφούλας βράκας βαμβακερὰς καινουργεῖς. Ἐξ αὐτῶν ἔλειπε μὲν ἡ πολυτέλεια, παρίστατο ὅμως ἡ εὐπρέπεια. Αἱ δὲ γυναῖκες τῆς ὁπωσδήποτε ἀνωτέρας τάξεως, ἄλλαι μὲν ἔφερον ἐπανωφόρια, *τσουμπέδες*, ἐκ βελούδου χρωματιστοῦ μὲ χρυσᾶς παρυφάς, *πιραζέδες*, ἄλλαι δὲ *κοντογούνι*, ἐκ βελούδου ἢ ἐξ ἐρέας μὲ πολλὰ *χάρτζα*, κοσμήματα μετάξινα ἢ χρυσᾶ. Ἐσθῆτα, *φουστάνι*, δ' ἔφερον μετάξινον ἁπλοῦν ἢ χρυσοΰφαντον, περὶ δὲ τὴν μέσην ζώνην μεταξίνην ἢ χρυσοΰφαντον, συνδεομένην διὰ δύο πορπῶν χρυσῶν ἢ ἐπιχρύσων ἢ ἀργυρῶν διαλίθων, σχήματος στρογγύλου ἢ ἐν εἴδει καρδίας. Ἐκ τῶν πορπῶν ἐκρέμαντο ἁλυσίδια πολλὰ φέροντα κόσμημά τι. Τοιαύτας ζώνας φέρουσι νῦν οἱ ἐπίσκοποι ἄνευ ἁλυσιδίων, νομίζω. Ὑποκάμισον ἔφερον μετάξινον ἀραχνοϋφὲς μὲ *μπιμπίλαν*, εἶδος δαντέλας, ἐστολισμένον, ἥτις διεφαίνετο περὶ τὸν τράχηλον καὶ τὸ στῆθος, ὃ ἐκάλυπτον μὲ τὸ *πεστεμάλι* [2].

Ἐπὶ τῆς κεφάλης ἔφερον μικρὸν ἐρυθρὸν φέσιον, *ντὰλ-φεσάκι*, καλούμενον, ἂν καλῶς ἔχω σημειώσει, ὃ περιέδεον διὰ μεταξίνου μανδηλίου καὶ ἐπ' αὐτοῦ μετὰ μεγίστης χάριτος περιέδεον τοὺς μακροὺς πλοκάμους, *πλεξίδας* ἢ *πλεξούδας*, τῆς κόμης, ὅπως ἐφυνήθιζον τότε νὰ πλέκωσι ταύτην καὶ ἄνωθεν τοῦ φεσίου ἔθετον τὸν *τζεβρὲν* ἢ *μπόλιαν*, μανδήλιον μετάξινον κεντητὸν ἁπλῶς ἢ χρυσοκέντητον. Ὑποδήματα ἔφερον *κουντούρας* ἐκ βελούδου, ἰδίᾳ ἐρυθροῦ, ἢ ἐξ ἐρέας χρυσοκεντήτους. Χρυσᾶ κοσμήματα ἐσυνήθιζον νὰ

[1] Τὰς τρεῖς Πέμπτας τῶν τριῶν μετὰ τὴν Λαμπρὰν ἑβδομάδων τηροῦσιν οἱ Αἰγινῆται ὡς ἑορτὰς καὶ συνεπῶς οὐδεμιᾶς ἐργασίας ἰδίᾳ ἐν τοῖς ἀμπελῶσιν ἐπιλαμβάνονται. Τοῦτο ποιοῦσιν ἐκ φόβου μὴ ἄλλως προσβληθῶσιν αἱ ἄμπελοι *ἀφ' τὸ σκαθάρι ἢ ἀσκαθάρι*. Τοῦτο δὲ εἶνε μικρὸς κάνθαρος ἐπιπίπτων ἐν μεγάλῳ πλήθει εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ κατατρώγων τὰ πρόσφατα τρυφερὰ φύλλα καὶ τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τοῦ κλήματος ὡς καὶ τὰς νεοστὶ σχηματισθείσας ῥᾶγας τῆς σταφυλῆς. Ἐρωτήσας πότε, πῶς καὶ ὑπὸ τίνος καθιερώθη τοῦτο, ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν: *ἔτσι τὸ ἠῦραμε*, ὅπερ δηλοῖ ὅτι εἶνε παναρχαία συνήθεια, ἥτις ὅμως ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταργουμένη. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀναφέρω, ὅτι κατὰ τὰς τρίτας ταύτας Πέμπτας νερὸν ἀπὸ πηγὴν ἢ φρέαρ δὲν φέρουσιν εἰς τὴν οἰκίαν οὔτε σαρώνουσι ταύτην, ἀλλὰ ταῦτα πρέπει νὰ γίνωσι τὴν προηγουμένην ἡμέραν. Τοῦτο *φυλᾶνε γιὰ τοὺς σκλιπώνους*. Ἔστι δὲ *σκλίπωνας* (κνὶψ) μικρὸς μύρμηξ ἐπιπίπτων παμπληθὴς καὶ κατατρώγων σῦκα, μέλι καὶ ἐν γένει γλυκίσματα καὶ ἄρτους.

[1] Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φουφούλας βράκας ἐν Αἰγίνῃ σημειῶ, ὅτι αἱ μετάξιναι καὶ αἱ ἐξ ἐρυθροῦ χρώματος ἐν γένει τοιαῦται κατηργήθησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἤδη τὸ ἔνδυμα τοῦτο σχεδὸν καθολοκληρίαν ἐξέλιπε. Πρῶτος ἐνδυθεὶς κατὰ τὸν σημερινὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον, ἢ ὡς λέγουσιν ἐνταῦθα ἐνδυθεὶς *σενὰ* ἢ *φράγκικα*, ἦτο ὁ ἐμὸς πατήρ.

[2] *Πεστεμάλι* ἦτο τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος μεταξίνου ἢ μή, κεντημένου ἁπλῶς ἢ χρυσοκεντήτου.

φέρωσι *σκουλαρίκια* ἢ *σκωλαρίκια* (ἐνώτια), *γκόλφια* (ἐγκόλπια), *μπελεντζίκια* (βραχιόλια, ψέλια), *γιορντάνια* (περιδέραια), *δαχτυλίδια* ἐν ἀφθονίᾳ. Τὰ κοράσια τῆς ἀνωτέρας τάξεως μόνον τὸν τσουμπὲν δὲν ἔφερον, τὸν δ' ἄλλον ἱματισμὸν σχεδὸν ὅμοιον, ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἢ ἔφερον τὸ φεσάκι ἢ ἄνευ αὐτοῦ ἔρριπτον ἓν μανδήλιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οὗ τὰ ἄκρα ἐκρέμαντο ἐπὶ ταῦ στήθους, ἢ ἄφινον τοῦτο καὶ ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τὰ ἄκρα του ἐπὶ τοῦ στήθους ἢ οὐδὲ τοῦτο. Ἡ κόμη ἐπλέκετο εἰς δύο πλοκάμους καὶ ἐκρέματο ὄπισθεν. Αἱ ἐνδυμασίαι τῶν γυναικῶν τῆς κατωτέρας τάξεως ἦσαν οὐχὶ πολυτελεῖς ὡς αἱ τῶν τῆς ἀνωτέρας. Ἐκ τούτων ἔλειπεν ὁ τσουμπές, ἔλειπε τὸ βελοῦδον, τὰ χρυσοκέντητα, ὁ ἄφθονος χρυσοῦς κόσμος, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἐρέας κοντογούνι, τὸ μαλλίον, ὁ βάμβαξ, κἄπου κἄπου καὶ μέταξα, ὁ ἄργυρος καὶ ὀλίγος χρυσὸς δὲν ἔλειπον, ὡς καὶ ἡ φιλοτιμία νὰ παρουσιασθῶσιν εὐπρόσωποι εἰς τὸν χορὸν καὶ νὰ παρουσιάζωνται ἐν γένει *ταῖς καλαῖς ἡμέραις* τοιαῦται.

Ἐκτὸς τούτου, τῶν ῥυθμικῶν κινήσεων τῶν ὀρχουμένων, τῆς ᾠδῆς, τὸν θεώμενον ἔτερπεν ἀκουόμενος καὶ εὔρυθμός τις κρότος, ὃν ἐποίουν τὰ ἐκ τῶν ζωνῶν τῶν γυναικῶν κρεμάμενα ἀλυσίδια συγκρουόμενα πρὸς ἄλληλα καὶ αἱ κουντοῦραι αὐτῶν, πλήττουσαι τὸ ἔδαφος κατὰ τὴν ὄρχησιν καὶ ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς των ἐλαφρῶς καὶ τὸν πόδα. Ὁ χορὸς διήρκει μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Τὸ ἔθος τοῦτο τοῦ χοροῦ διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν μετοίκησιν τῶν κατοίκων εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν. Ὁ χορὸς ἐν ταύτῃ ἐγίνετο, ὅπως καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ χώρᾳ, καὶ ἐτελεῖτο ἐν πλατείᾳ κειμένῃ πρὸς Β. τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ ἢ ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς πόλεως Βάρδια καὶ ἐξηκολούθησε νὰ γίνηται μέχρι τοῦ ἔτους 1863, ὅτε πλέον καὶ ἔπαυσεν. Ἡ ἀφορμὴ τῆς διακοπῆς του προῆλθεν ἐξ ἀτόπων, ἃ προεκλήθησαν ἐκ ξένων ὑπεισδυσάντων εἰς τὸν χορὸν καὶ ἐξ ἀνοικείου συμπεριφορᾶς τοῦ τότε δημάρχου πρὸς τοὺς χορεύοντας. Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐπεχείρησάν τινες νὰ ἐπανασυστήσωσι τὸν χορὸν τοῦτον, ἀλλ' οἱ κόποι των καὶ αἱ προσπάθειαί των ἀπέβησαν φροῦδοι. Οἱ τοῦτο ἐπιχειρήσαντες δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν κατάστασιν καὶ συνθήκας. Ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἤθη! Ὁ ψευδοπολιτισμὸς ἐριζώθη καὶ ἐνταῦθα, τὰ δὲ ἔργα του μεγάλα.

Τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ ἐν γένει ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων τῆς Παλαιᾶς χώρας περιγράφονται ὑπὸ τῶν γερόντων διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων καὶ ἐξαίρονται συγκρινόμενα πρὸς τὰ νῦν κρατοῦντα εἰς ὕψιστον βαθμόν. Ὁ δὲ χορὸς οὗτος, ὅστις σήμερον καλεῖται χορὸς *τῆς Λαμπρῆς τῆς Παλαιᾶς χώρας* ἢ χορὸς *τῆς Παλαιᾶς χώρας*, ἐκθειάζεται καὶ οἱ περὶ αὐτοῦ ἐνθουσιωδῶς ὁμιλοῦντες κλείουσι τὴν ὁμιλίαν των διὰ τοῦ διστίχου τοῦδε :

Τῆς Παλαιᾶς χώρας ὁ χορὸς ἦταν γλυκὸς σὰν μέλι,
γιατὶ τὸν ἐχορεύανε κορίτσα σὰν ἀγγέλοι.

1.

Καὶ χορὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τσαὶ 'ς τοὺς οὐρανοὺς ἀπάνω
γίνεται χορὸς μεγάλος,
γίνεται χορὸς τσαὶ σκόλη
τσαὶ χορεύουν οἱ Ἀποστόλοι.
Ὁ Θωμᾶς παίζει τὴ λύρα,
Γιάκωβος τὴ ψαλιτήρα·
σούρν' ὁ Πέτρος τὸν Ἀνδρεῖο,
ὁ Ματθιὸς τὸ Ζαχαρίο.

Παραλλαγὴ ἐν Λαογρ. Δ' 139, 117.—Σ. τ. Δ.]

2.

Ζητεῖται καὶ θεία βοήθεια
εἰς ἐκπλήρωσιν ἐπιθυμίας.

Ἄρχισε, καρδιὰ τσαὶ γλῶσσα,
σούντουχε τσαὶ σὺ καμπόσα.
Τὸ λοιπὸν τσαὶ σύ, Θεέ μου,
κάγε τσαὶ βοήθητσέ μου.

φώτισέ το τὸ πουλί μου,
τὴ ζωὴ τσ' ἀπαντοχή μου,
νά με λυπηθῇ τσ' ἐμένα,
ποὺ εἶμ' ἀρφανὸ 'ς τὰ ξένα.

3.

Τὰ ἐξ ἀγάπης παθήματα.

Ὅσοι τὸ χορὸ κρατεῖτε
φηκραστῆτέ μου νὰ ζῆτε,
νὰ σᾶς πῶ τσαὶ νὰ σᾶς ψάλω
ἀπὸ τοὺς δασκάλους κάλλιο·
νὰ σᾶς πῶ τὰ γινομένα
τσαὶ τὰ προεπερασμένα,
τσεῖνα πού χω παθημένα·
νὰ σᾶς πῶ γιὰ τὴν ἀγάπη,
πού παθα πολλὰ γιὰ δαύτη·
νὰ σᾶς πῶ γιὰ μία κόρη,
πράσινο φουστάνι ἐφόρει.
Ἀπόντας τὴν ἀγάπηκα,
σὰν τὸν ἀράπ' ἐμαύρικα·
ἡ πολλή της ἡ ἀγάπη
ἔρρηξέ με 'ς τὸ κρεββάτι,
τσαὶ πολλοὺς γιατροὺς ἐφέρα
μέσ' ἀπὸ τὴν Ἐγγλητέρα,
γιὰ νὰ ἰδοῦνε τὴν ἀστένεια,
πού παθα, κόρη, γιὰ σένα.
Κανεὶς γιατρὸς δὲν ἠμπορεῖ
τὴν ἀρρωστιά μου ν' τὴν εὑρῇ.
Μά νας γιατρὸς βασιλικὸς
ἐχτὲς ἐπέρατσ' ἀπὸ δῶ,
γίνη 'ς τὸμ πόνο μου γιατρός·
«Τί εἶνε σένα ἡ ἀρρωστιά σου;
μιά μορφη 'ς τὴ γειτονιά σου·

τσ' ἂν δὲμ προβάλῃ ν' τὴν ἰδῇς,
ἄδικα θὲ λὰ χαθῇς.»
Νά την πού ρχετ' ἀπὸ πέρα
μὲ τὰ ζουρμπετιὰ 'ς τὰ χέρια.

4.

Ὁ παλαιὸς περιηγητής.

Τσ' ἀφ' τὴμ Πόλι κατεβαίνω
'ς τοῦ Μπεζὴρ-Ταρσῆ διαβαίνω.
'Σ τοῦ Μπεζὴρ-Ταρσῆ τὰ μέρη
ἔκαμ' ἕνα καλοτσαίρι,
εἶδα σπίτια τσαὶ σαράγια
τσαὶ αὐλαῖς μὲ σουντριβάνια,
κάθουνται μέσα τσουράδες
κορικάτσα τσαὶ νουφάδες.
Μά βρα τσ' ἕνα γεροντάτσι
τσαὶ δὲμ πίνει τὸ κρασάτσι,
τὸ γλυκὸ κρασὶ δὲ πίνει
τσαὶ τὸ μπροῦσκο δὲν τ' ἀφίνει·
μά χει πέντε δεχατέραις,
ἄσπραις σὰν ταῖς πελιστέραις,
ὄντες στολιστοῦν τσ' ἀλλάξουν,
πού χουν μάτι ἂς τοῖς λογιάξουν.
Ἡ μιὰ τσεντάει τσ' ἄλλη φαίνει
τσ' ἡ ἄλλη τὰ μαϑούρια βαίνει,
μὰ ἡ μιὰ δουλειὰ δὲμ πιάνει,
μόνε τὰ τραούδια βγάζει.

5.

Αἴτησις ἀδείας ἐκλογῆς.

Κορικάτσα τοῦ τσαιροῦ σας
νά με βάνετε 'ς τὸ νοῦ σας,
νά με βάνετε 'ς τὴ μέση,

νὰ διαλέξ' ὅποια μ' ἀρέσῃ.
Νὰ φιλήτσω τὴ Μαρία
πού χει τὰ ξαθὰ μαλλία,
νὰ φιλήτσω τὴ Σταθούλλα
πού χει τὰ φλουριὰ κουμούλια,
νὰ φιλήτσω τὴν Ἐρήνη,
ποὺ τσουμᾶται 'ς τὸ τσουλίμι.

6.

Ἡ ἀπὸ κουμπάρας νύφη.

Σαράντα μύλοι ἀλέθανε τοῦ γάμου τὸ σιτάρι
τσ' ἄλλοι σαράντα τέσσεροι ἀλέθαν τὴγ κανέλα
τσ' ἡ μούλα ἡ χρουσοκάλυβη ἄλεθε τὸ πιπέρι
τσ' ὁ νιὸς ἐμπαινοδιάβαινε μὲ τὸ καϊμέν' ἀχείλι.
Ἡ μάννα του τόνε ρωτάει, ἡ μάννα του τοῦ λέει·
«Γιέ μου, γιατί δὲ χαίρεσαι ποὺ κάνω τοῖς χαραῖς σου;
— Γὼ ἔλεα, μαννούλα μου, νὰ μὴ μ' ἀνερωτήξῃς,
μὰ τώρα σὰ μ' ἐρώτηξες θὰ σοῦ τὸ μολοήσω.
Ὅλο τὸ κόσμο κάλεσες, ἀνατολὴ τσαὶ δύσι,
τὴν ἀγαπῶ πολλὰ πολλὰ δὲν ἔχεις καλεσμένη.
— Παιδί μου, τὴν ἀγάπη σου ἐγὼ δέν τηνε ξέρω,
ἐσύ χεις μαῦρο γλήγορο, σοῦρε τσαὶ κάλεσ' τήνε.»

«Γιὰ φέρτε μου τὸ μαῦρό μου τὸ δόλιο μ' ἁλογάτσι.»
Τοῦ πήγανε τὸ μαῦρό του, τὸ δόλιο τ' ἁλογάτσι.
Τοῦ βέλνει ἴγκλαις δώδεκα, καπίστρια δέκα πέντε.
πηδάει καβαλλιτσεύει το τσαὶ πάει νὰ τήνε φέρῃ.
Ὡς ποὺ νὰ εἰπῇ «ἀφίνω γειὰ» σαράντα μίλια πάει
τσ' ὡς νὰ τοῦ εἰποῦνε «'ς τὸ καλὸ» 'ς τὴμ πόρτα της εὑρέθη.
Βρίστσει τὴμ πόρτα σφαλιστή, κλεισμένη, ἀμπαρωμένη.
Ψηλὴ φωνίτσα ἔσουρε ὅση τσ' ἂν ἐδυνάστη.
Ἡ λύγερη ἐμπρόβαλε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι·
«Τί θέλεις, μάγισσας ὑγιέ, τί ἔχεις, τί γιουρεύεις;

— Ὄνειρο εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου 'ς τὴν ὑπνοφαντασά μου.
Μέσα σὲ τσῆπο ἤμουνα, μέσα σὲ περιβόλι,
σὰμ πράσα πρασολόουνα, σὰν σέλινα μαζῶνα,
σὰν ἄουρα δαμάστσηνα 'ς τὸγ κόρφο μου ἐβέλνα.
— Τὰ πράσα εἶνε σούλλοα, τὰ σέλινα οἱ χαραῖς μας
τσαὶ τ' ἄουρα δαμάστσηνα εἶνε ἡ χωρισά σας.
— Περικαλῶ σε, λύγερη, τὰ στέφανα νὰ πιάτσῃς.
Ἄ νὰ τὸ εἰπῶ τῆς μάννας μου νὰ ἰδῶ τί θά μου εἰπῇ.»

«Τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς μοῦ μίλητσε τὰ στέφανα νὰ πιάτσω.
— Ἂν ἔχῃς πόδια νὰ σταθῇς τσαὶ χέρια νὰ τὰ πιάτσῃς
τσαὶ μάτια καλαντράνιστα νὰ τὰ καλαντρανίτσῃς
τσ' ἂν ἔχῃς ξῆντα δυὸ φλωριὰ 'ς τὴγ κούπα [1] νὰ τὰ ῥήξῃς.
—Τσαὶ πόδια ἔχω νὰ σταθῶ τσαὶ χέρια νὰ τὰ πιάτσω,
τσαὶ μάτια καλαντράνιστα τὰ τὰ καλαντρανίτσω,
ἔχω τσαὶ ξῆντα δυὸ φλωριὰ 'ς τὴγ κούπα νὰ τὰ ῥήξω.»

Μπαίνει 'ς τὴ μέσα κάμαρη, 'ς τὴ μέσα καμαρίτσα,
βέλνει τὸν ἥλιο πρόσωπο τσαὶ τὸ φεγγάρι ἀστῆθι
τσαὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βέλνει καμαροφρούδι,
τσαὶ βέλνει σκλάβαις ἀπ' ὁμπρὸς τσαὶ σκλάβαις ἀπὸ πίσω
τσαὶ σκλάβαις ἀρ' τοῖς δυὸ μεριαῖς νὰ μὴ τὴγ κάψ' ὁ ἥλιος.

Παππᾶς τὴν εἶδε τσ' ἔσφαλε, διᾶκος τσ' ἐχάθη ὁ νοῦς του
τσαὶ τὰ μικρὰ διακόπουλλα τὸ «τσύριε λέησ'» ἀφῆκαν!
«Παππᾶ, γιὰ μετασήμανε, παππᾶ, γιὰ μεταφάλε,
παππᾶ, γιὰ βγάν τὰ στέφανα τσαὶ βάν τα τῆς κουμπάρας.»
Ἡ νύφ' ἀπηλοήθητσε μὲ τὸ καϊμέν' ἀχείλι.

---

[1] *Κούπα.* Ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἐφ' ἧς ἐτοποθετοῦντο τὰ διὰ τὴν στέψιν στέφανα ἐτίθετο καὶ ἓν μεγάλον ποτήριον (κούπα), ἐν ᾧ οἱ *κουμπάροι* ἢ ὁ *κουμπάρος* (παράνυμφος), οἱ οἰκεῖοι καὶ προσκεκλημένοι τῶν μελλόντων νὰ στεφθῶσιν ἔρριπτον χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα. Τὰ χρήματα εἰσέπραττεν ὁ ναὸς ὁ ἐνοριακός, εἰς ὃν ἀνῆκον οἱ στέφανοι, δι' ὧν καὶ ἐστέφοντο. Ἡ διὰ στεφάνων τοῦ ναοῦ στέψις κατηργήθη ἐν Αἰγίνῃ, ἀφ' ὅτου συνετελέσθη ἡ ἐκ τῆς Παλαιᾶς χώρας εἰς τὴν νῦν πόλιν μετοίκησις.

«Ὄνειρα εἶδα 'ς τὸν ὕπνο μου, 'ς τὴν ὑπνοφαντασά μου.
Χρυσὸν ἀητὸ ἐκράτουνα τσ' ἄλλη μοῦ τόνε πῆρε.
Τσ' ὅσο τὸν χάρουνα ἐγὼ νὰ τὸν χαρῇ τσ' ἐτσείνη.»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Π Ε. 83. — Σ. τ. Δ.]

7.

Τοῦ Δούκα ὁ γιὸς κ' ἡ Λύγερη.

Σαράντα δυὸ ἀρχοντόπουλλα πῆγαν νὰ σιργιανίσουν,
τσ' ηὗρανε κόρη τσ' ἔπλυνε σὲ μαρμαρένια γούρνα,
τοῖς σκλάβαις της ἐμάλωνε, τοῖς σκλάβαις της μαλώνει,
γιατὶ δὲν τοῖς ἐβάνανε μόσκο 'ς τὴν ἀλησσίβα.
"Ολα τὰ ἀρχοντόπουλλα τὰ στσάδια τους ἐβγάναν,
ἕνα μικρὸ ἀρχοντόπουλλο τὸ στσάδι του δὲ βγαίνει.
Παίρνει τσαὶ πάει 'ς τὴ μάννα του 'ς τὰ δάκρυα βουτημένο,
'ς τὰ δάκρυα τσαὶ τὰ κλάματα περικουκουλωμένο.
Ἡ μάννα του τ' ἀνερωτάει, ἡ μάννα τοῦ λέει·
«Γιέ μου, τί εἶνε τὰ κλάματα, ἡ ἐδιτσή σ' ἀντάρα;
— Ἐγὼ λεα, μαννούλλα μου, νὰ μὴ μ' ἀνερωτήξῃς,
μὰ τώρα σὰν μ' ἐρώτηξες θὰ σοῦ τὸ μολοήσω.
Τὴγ κόρη, ὅπου εἶδα γὼ χρυσοὺς φελλοὺς ἐφόρειε,
τοῖς σκλάβαις της ἐμάλωνε, τοῖς σκλάβαις ις μαλώνει,
γιατί δὲν τῆς ἐβάνανε μόσκο 'ς τὴν ἀλησσίβα.
— Γιέ μου, σ' εἶσ' ἀρχοντόπουλλο, τσείνη φτωχὴ κορτέσσα,
μὰ πάλι ἂν εἶνε σὰν μοῦ λές, νὰ στείλω μηνυτάδες.»
Στέλνει παππάδες δώδεκα, μητροπολίταις τριάντα
τσ' ἄλλους σαράντα τέσσερους χώρια προξενητάδες.
Σαράντα μέραις κάνανε τοῖς σκάλαις ν' ἀνεβοῦνε
τσ' ἄλλαις σαράντα τέσσερες τὴ λύγερη νὰ ἰδοῦνε.

«Βάντε θρονιὰ νὰ κάτσουνε, τραπέζι νὰ γευτοῦνε.
— Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νὰ φάμε τσαὶ νὰ πιοῦμε
τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς μᾶς ἔστειλε γυναῖκα νὰ σὲ πάρῃ.
Σὰν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ τὴ γὴ τσ' ὁ τσοῦρις μ' ἀφ τὸν ἄδη,
τότες τσ' αὐτὸς ἐμένανε γυναῖκα θὰ μὲ πάρῃ.

Δὲ θέλω, δὲν τὸν χρειάζομαι κοπέλι 'ς τὴν αὐλή μου,
νὰ λύῃ, νὰ δένῃ τ' ἄλογα, νὰ στρώνῃ τὰ μουλάρια.
Δὲ θέλω, δὲν τὸν χρειάζομαι παλούκι 'ς τὴν αὐλή μου,
γιὰ νὰ κρεμοῦν οἱ δούλαις μου τὴν ἀλησσιβερή μου.
Χρυσὸ γκολφάτσι τσ' ἂν γινῇ τσαὶ πέτσῃ 'ς τὴμ ποδιά μου,
δὲ θέλω, δὲ τὸ χρειάζομαι ν' ἁπλώτσω νὰ τὸ πάρω.»

Τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς ἀπάντεχε κάτω 'ς τὸ σταυροδρόμι.
«Καλό 'ς τους τσαὶ τοὺς ἄρχοντες τσαὶ τοὺς μητροπολίταις,
καλὰ χαμπάρια νά μου εἰποῦν καλὰ ν τοὺς πεστσεσάρω.
— Δὲ θέλει, δέ σε χρειάζεται κοπέλι 'ς τὴν αὐλή της
νὰ λύῃς, νὰ δένῃς τ' ἄλογα, νὰ στρώνῃς τὰ μουλάρια.
Δὲ θέλει, δέ σε χρειάζεται παλούκι 'ς τὴν αὐλή της,
γιὰ νὰ κρεμοῦν οἱ δούλαις της τὴν ἀλησσιβερή της.
Χρυσὸ γκολφάτσι τσ' ἂν γινῇς τσαὶ πέτσῃς 'ς τὴ ποδιά της,
δὲ θέλει, δὲ σὲ χρειάζεται ν' ἁπλώτσῃ νὰ σὲ πάρῃ.»

Ἐμάζωξε τ' ἀσήμια του τὰ μαλαματικά του
τσαὶ τά δωτσε τοῦ χρυσοφοῦ τσαὶ τά κανε ζωνάρι,
τὸ μαῦρό του καλλίτσεφε τοὺς δρόμους ἀνατρέχει.
Δυὸ μάγισσαις τὸν εἶδανε, μάννα τσαὶ δεχατέρα,
ἡ μάννα δὲν ἐμίλητσε τσ' ἡ κόρη της τῆς λέει·
«Λέπεις τον τσεῖνο τὸ χλωμό, ποῦ κατεβάζ' ἡ ρούμνη;
οὔτ' ἀπ' ἀρρώστια εἶνε χλωμὸς οὔτ' ἀφ' τὸν ἥλιο μαῦρος,
ἡ ἀγάπη τὸν ἐρέλανε τσαὶ θέλει νὰ πεθάνῃ.»

«Ἄουρε, τί εἶν' τὰ δόσα σου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσῃς;
— Σᾶς δίνω τὸ στσιαδάτσι μου τὸ μαργαριταρένιο,
σᾶς δίνω τσαὶ τὰ ῥοῦχά μου τὰ ὡραιοκαθημερνᾶτα,
σᾶς δίνω τσαὶ τὸ μαῦρό μου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσω!
— Ἔχε το τὸ στσιαδάτσι σου νὰ μὴ σὲ κάῃ ὁ ἥλιος,
ἔχε τα τσαὶ τὰ ῥοῦχά σου ν' ἀλλάζῃς νὰ διαλλάζῃς,
ἔχε το τσαὶ τὸ μαῦρό σου νὰ περισιργιανίζῃς,
χάριτσέ μας τὴ ζώνη σου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσῃς.
— Ἐμέν' ἀξίζ' ἡ ζώνη μου ἐννιὰ πύργους λογάρι

τσαὶ δέκα πέντε μάλαμμα τσ' ὀχτὼ μαργαριτάρι,
μὰ γιὰ τῆς ρούσας τὸ φιλὶ ἂς εἶνε χάρισμά σας.»
Τρία μῆλα τοῦ δώκανε τσαὶ μέσα μαγεμένα,
τῆς λύγερης τὰ ἔστειλε, τῆς λύγερης τὰ στέλνει.
Τὸ νά ῥῆξε 'ς τὸ τρίστρατο τσαὶ πάψαν οἱ διαβάταις
τ' ἄλλό ῥῆξε 'ς τοὺς ποτάμους τσαὶ πάψαν τὰ ποτάμια,
τ' ἄλλο πλανέθη τσ' ἔφαε τσαὶ πιάκαν την τὰ μάγια.
«Ὦ σκλάβαις μου τσαὶ δούλαις μου τσαὶ παραρρηξιμαῖς μου,
παποῦτσα εἰς τὰ πόδια μου, σκέπη 'ς τὴ τσεφαλή μου,
λαμπάδες εἰς τὰ χέρια μου 'ς τοῦ Δούκα νὰ βρεθοῦμε.
— Τσουρά, μὴν ἐτρελάθητσες, μὴν ἔχατσες τὸ νοῦ σου;»

Ἡ λύγερη ἐτσίνητσε 'ς τὴν πόρτα του εὐρέθη
τσ' ἡ μάννα του τὴν ἄκουτσε τσ' ἡ μάννα του τῆς λέει·
«Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀπὸ βραδίς, ἄστρο τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τοῖς πολιτσαῖς νὰ προβατοῦν τὴν νύχτα;»
Τὸ δαχτυλίδι ἔβγαλε ἀπὸ τὸ δάχτουλό της
πού χε τριγυρόσουρο μάλαμμα τσαὶ μέσα τὸ φαρμάτσι
τσαὶ τό σουρε 'ς τ' ἀχείλι της τσ' ἔτσεῖ ἐφαρμακεύθη!
Ὡς πού νὰ βγῆ ἡ τοῦ Δούκα ὁ γιὸς ἀπὸ τὴν κάμαρή του,
βρίστσει τ' ἀντζελούδι κὸ κορμὶ τσεῖ χάμω ξαπλωμένο!

«Ἂν ἤθελες, μανούλ' α μου, νὰ εἶχες γιὸ τσαὶ νύφη,
μὲ τὴ φωνὴ πού ἄκουτσες νὰ ἔβγαινες ν' ἀνοίξῃς.»
Τὸ χατζαράκι τ' ἔβγανε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι
τσαὶ τὴν καρδιά του τό' μπηξε σὰν ἄξο παλληκάρι.
Ἔτσεῖ πού χώκανε τὸ νιό, ἐβγῆτσε τσουπαρίσσι,
τσ' ἐτσεῖ, πού χώκανε τὴ νιά, ἐβγῆτσε καλαμιῶνας.
Τσαὶ κάθε Σάββατο βραδύ, κάθε καλὴν ἡμέρα
ἀπογιουρίζει ὁ κάλαμος φιλάει τὸ τσουπαρίσσι.
Ὁ βασιλιᾶς τὰ βίγγλιζε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι·
«Γιὰ ἰδές τα τὰ κακόμοιρα, τὰ πολυαγαπημένα,
πού ζωντανὰ ἀγαπιώντουσαν τσαὶ τώρα πεθαμένα!

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ΠΕ. 74.—Σ. τ. Δ.]

8.

Τοῦ Δούκα ὁ γιὸς κ' ἡ Λύγερη.

Σαββάτο τὸ βραδὺ-βραδὺ κόρη ξαθὴ λουόταν
τσ' ὅσ' ἄρχοντες περάκανε ὅλοι τὰ στσιάδια βγάναν,
μά να μικρ' ἀρχοντόπουλλο τὸ στσιάδι του δὲ βγαίνει.
Παίρνει τσαὶ πάει 'ς τὴ μάννα του 'ς τὰ δάκρυα βουτημένο,
'ς τὰ δάκρυα τσαὶ τὰ κλάματα περικουκουλωμένο.
Ἡ μάννα του τ' ἀνερωτάει, ἡ μάννα του τοῦ λέει·
«Γιέ μου, τί εἶνε τὰ κλάματα ἡ ἐδικιή σ' ἀντάρα;
— Μάννα, τὴγ κόρη, πού εἶδα γώ, γυναῖκα νὰ τὴν εἶχα.
— Γιέ μου, σ' εἶσ' ἀρχοντόπουλλο, τσείνη φτωχὴ κουρτέσσα.
Μάννα μου, νά με ἤθελε, μάννα μου, νά με θέλῃ
τσ' ἂς ἐπερικατέβαινα τσ' ἀπὸ τὴν ἀρχοντιά μου.
Μάννα μ' ὄντες τὴν εἶδα γὼ χρουσοῦς φελλοὺς ἐφόρειε,
μάλαμμα εἶχε 'ς τὸ λαιμὸ τσαὶ μάλαμμα 'ς τὰ χέρια.
Τὴν εἶδα τσαὶ λουότανε 'ς ὁλόχρουσο λεγένι,
τοῖς σκλάβαις της ἐμάλωνε, τοῖς σκλάβαις της μαλώνει,
γιατί δὲ τῆς ἐβάνανε μόσκο 'ς τὴν ἀλησσίβα.
— Ἂν εἶνε, γιέ μου, σὰν μοῦ λές, νὰ στείλω μηνυτάδες.»
Στέλνει παππάδες δώδεκα, μητροπολίταις τριάντα.
Σαράντα μέραις κάνανε τοῖς σκάλαις ν' ἀνεβοῦνε
τσ' ἄλλαις σαράντα τέσσερες τὴ λύγερη νὰ ἰδοῦνε.
Ὄντες τοὺς εἶδ' ἡ λύγερη τοῦτο τὸ λόγο λέει·
«Θρονιὰ βάντε νὰ κάτσουνε, τραπέζι νὰ γευτοῦνε.
— Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νὰ φάμε τσαὶ νὰ πιοῦμε,
τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς μᾶς ἔστειλε, γυναῖκα νά σε πάρῃ.
Μᾶς εἶπε νὰ τοῦ δώτσετε κρεββατοστρώσαις τριάντα,
οἱ δεκοχτὼ χρουσόφανταις τσ' οἱ ἄλλαις βελουδένιαις,
τσ' ἡ μάννα σου τσ' ὁ τσούρις σου σκλάβοι νὰ τοῦ γραφτοῦνε.
— Σὰν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ τὴ γῆ τσ' ὁ τσούρις μ' ἀφ τὸν ἄδη,
τότες τσ' ἐτοῦνος μένανε γυναῖκα θελὰ πάρῃ.
Ὄντες θὰ βρέξ' ὁ Θεὸς κρασὶ νὰ κάνωμε τὸ γάμο,
τότες τσ' ἐγὼ ἐτσείνονε ἄνδρα θὰ τόνε πάρω.

Χρουσὸ γκολφάτσι τσ᾽ ἂν γινῇ τσαὶ πέτσῃ ᾽ς τὴν αὐλή μου,
δὲν τὸ καταχρειάζομαι νὰ στσούψω νὰ τὸ πάρω.»

Τοῦ Δούκ᾽ ὁ γιὸς ἀπάντεχε κάτω ᾽ς τὸ σταυροδρόμι.
«Καλό ᾽ς τους τσαὶ τοὺς ἄρχοντες τσαὶ τοὺς μητροπολίταις,
καλὰ χαμπάρια νά μου εἰποῦν καλὰ ν᾽ τοὺς πεστσεσάρω.»
— Καλὸ νὰ ἔχῃς, Δούκα γιέ, τόσο καλὰ δὲν εἶνε!
Ἄμα ἐμεῖς τῆς εἴπαμε τὰ λόγια ποὺ μᾶς εἶπες,
ἐτσείνη ἐξαγρίεψε τσαὶ μὲ θυμὸ μᾶς εἶπε·
«Σὰν ἔρθ᾽ ἡ μάννα μ᾽ ἀφ τὴ γῆ τσ᾽ ὁ τσούρις μ᾽ ἀφ τὸν ἅδη,
τότες τσ᾽ ἐτοῦνος μένανε γυναῖκα θελὰ πάρῃ.
Ὄντες θὰ βρέξ᾽ ὁ Θεὸς κρασὶ νὰ κάνωμε τὸ γάμο,
τότες τσ᾽ ἐγὼ ἐτσείνονε ἄνδρα θελὰ τὸμ πάρω.
Χρουσὸ γκολφάτσι τσ᾽ ἂν γινῇ τσαὶ πέτσῃ ᾽ς τὴν αὐλή μου,
δὲν τὸ καταχρειάζομαι νὰ στσούψω νὰ τὸ πάρω.»

Παίρνει τσαὶ πάει ᾽ς τὴ μάννα του ᾽ς τὰ δάκρυα βουτημένο,
᾽ς τὰ δάκρυα τσαὶ τὰ κλάμματα περικουκουλωμένο.
«Οἱ πεθαμένοι της γονιοί, ἂν ἔρθουν ἀφ τὸν ἅδη,
τότες τσ᾽ ἐτσείνη μένανε ἄνδρα θελά με πάρῃ.
Ὄντες θὰ βρέξ᾽ ὁ Θεὸς κρασὶ νὰ κάνωμε τὸ γάμο,
τότες τσ᾽ ἐγὼ ἐτσείνηνε γυναῖκα θελὰ πάρω.
Χρουσὸ γκολφάτσι τσ᾽ ἂν γινῶ τσαὶ πέτσω ᾽ς τὴν αὐλήν της,
δὲ μὲ καταχρειάζεται νὰ στσούψῃ νά με πάρῃ.
— Ἔμπα ᾽ς τὴ μέσα κάμαρη, ᾽ς τὴ μέσα καμαρίτσα,
τσαὶ μάζωξε τὸ μάλαμμα τσαὶ τὸ μαργαριτάρι
τσαὶ στεῖλέ το ᾽ς τὸ χρουσοφὸ τσαὶ κάνε το ζωνάρι.
Σ᾽ τὴ μέση βάνε τὸ Χριστό, ᾽ς τὴν ἄκρη τὸ βαγγέλιο,
τσαὶ τὴμ πρώτη καιάνακρη νὰ βάνῃς τὴν ἀγάπη.»
Μπαίνει ᾽ς τὴ μέσα κάμαρη, ᾽ς τὴ μέσα καμαρίτσα
τσ᾽ ἐμάζωξε τὸ μάλαμμα τσαὶ τὸ μαργαριτάρι
τσαὶ τά στειλε ᾽ς τὸ χρουσοφὸ τσαὶ τά καμε ζωνάρι.
Σ᾽ τὴ μέση βαίνει τὸ Χριστό, ᾽ς τὴν ἄκρη τὸ βαγγέλιο,
τσαὶ τήμ πρωτη κατάνακρη ἔβανε τὴν ἀγάπη,
᾽ς τὴ μέση του τὴν ἔβανε τσαὶ ῥύμνη κατεβάζει.

Δυὸ μάγισσαις ἀπάντητσε, μάννα τσαὶ δεχατέρα,
ἡ μάννα δὲν ἐμίλητσε τσ᾽ ἡ κόρ᾽ ἀπηλοήθη.
«Λέπεις τον τσεῖνο τὸ χλωμό, ποὺ κατεβάζει ῥύμνη;
οὔτ᾽ ἀφ τὴμ πρίκα νε χλωμὸς οὔτ᾽ ἀφ τὴν ἀρρωστία,
ἡ ἀγάπη τὸν ἐτρέλανε τσαὶ θέλει νὰ πεθάνῃ!»

«Τσαί τί μας δίνεις, ἄουρε, τὴγ κόρη νὰ φιλήτσῃς;
— Πάρετε τὸ στσιαδάτσι μου τὸ χρουσοτσεντημένο,
πάρετε τσαὶ τὸ μαῦρό μου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσω!
— Ἔχε το τὸ στσιαδάτσι σου νὰ μὴ σὲ κάῃ ὁ ἥλιος,
ἔχε το τσαὶ τὸ μαῦρό σου νὰ περισιργιανίζῃς,
χάριτσέ μας τὴ ζώνη σου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσῃς.
— Νά! πάρετε τὴ ζώνη μου τὴγ κόρη νὰ φιλήτσω.»
Τριὰ μῆλα τοῦ δώκανε ᾽ς ὁλόχρουσο μαντήλι,
τῆς λύγερης τὰ ἔστειλε μὲ τσείνηνε νὰ μείνῃ.
Τό νά ρηξε ᾽ς τοὺς ποταμοὺς τσαὶ πάψαν τὰ ποτάμια,
τ᾽ ἄλλό ρηξε ᾽ς τὸ τρίστρατο τσαὶ πάψαν οἱ διαβάταις,
τ᾽ ἄλλο πλανέθη τσ᾽ ἔφαε τσαὶ πιάκαν την τὰ μάγια.
«Παποῦτσα εἰς τὰ πόδια μου στσέπῃ ᾽ς τὴν τσεφαλή μου
τρία τσεριὰ ᾽ς τὰ χέρια μου ᾽ς τοῦ Δούκα νὰ βρεθοῦμε!
— Τσουρά, μήν ἐτρελάθητσες, τσουρὰ μὴν ἐλωλάθης
τσ᾽ ἂν ἤπιες ἄδολο κρασί, γοργὰ νὰ τὸ ξεράτσῃς.
— Παποῦτσα εἰς τὰ πόδια μου, στσέπῃ ᾽ς τὴν τσεφαλή μου,
τρία τσεριὰ ᾽ς τὰ χέρια μου ᾽ς τοῦ Δούκα νὰ βρεθοῦμε.»

Μονάχη της ἐτσίνητσε ᾽ς τὴ σκάλα του εὑρέθη,
ψηλὴ φωνίτσα ἔσουρε δση τσ᾽ ἂν ἐδυνάστη.
«Γιὰ ἔβγα, ἔβγα, Δούκα γιέ, τὴμ πόρτα νὰ μ᾽ ἀνοίξῃς.»
Ἡ μάννα του τὴν ἄκουτσε τσ᾽ ἡ μάννα του τῆς λέει·
«Ποιὸς εἶδε ἥλι᾽ ἀποβραδίς, ἄστρο τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τοῖς πολιτιτσαῖς νὰ προβατοῦν τοῖς νύχταις;
— Τὰ μάγια σου μ᾽ ἐφέρανε τσ᾽ ὄχι ἡ ἀρχοντιά σου!»

Τὸ δαχτουλίδι ἔβγανε ἀπὸ τὸ δάχτουλό της,
πού χε ἀπ᾽ ὄξω μάλαμμα τσαὶ μέσα τὸ φαρμάτσι

τσαὶ τό σουρε ᾽ς τ᾽ ἀχείλι της τσ᾽ ἐτσεῖ ἐφαρμακώθη!
Ὡς πού νὰ βγῇ τοῦ Δούκ᾽ ὁ γιὸς εἰς τὸ σαραντασκάλι,
βρίστσει τ᾽ ἀντζελικὸ κορμὶ τσεῖ χάμω ξαπλωμένο!

«Σὰν ἤθελες, μαννούλα μου, νὰ εἶχες γιὸ τσαὶ νύφη
μὲ τὴ φωνή, πού ἄκουτσες, νὰ ἔβγαινες ν᾽ ἀνοίξῃς.»
Τὸ μαχαιράτσι τ᾽ ἔβγανε ἀπ᾽ ἀργουρὸ φηκάρι
τσαὶ ᾽ς τὴγ καρδιά του τό μπηξε σὰν ἄξο παλληκάρι.
Ἔτσεῖ πού βάνανε τὴ νιὰ ἐβγῆτσε καλαμιῶνας
τσ᾽ ἐτσεῖ πού βάνανε τὸ νιὸ ἐβγῆτσε τσουπαρίσσι.
Ὁ βασιλιὰς τὰ βίγγλιζε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι·
«Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργιόλικα, τὰ πολυαγαπημένα,
πού ζωντανὰ ἀγαπιώντουσαν τσαὶ τώρα πεθαμένα!»

[Παραλλαγὴ τοῦ προηγουμένου.—Σ. τ. Δ.]

9.

Ἀναγνώρισις.

᾽Σ τὸ σπίτι,᾽ ᾽ς τὸ ἀρχοντικὸ ἀρχόντου ξακουσμένου
ἡ Ἐρηνιὼ τοῦ Τρίκαλη τσ᾽ ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα
τσ᾽ ἡ τσουρὰ Κουβουκλιώτισσα, τὰ τριά μορφα κορίτσα,
σουβούλιο ἐκάνανε εἰς τὸ λουτρὸ νὰ πᾶνε.
Πρώτη ἀπ᾽ ὅλαις ἡ Ἀρετή, πρώτη ἀπ᾽ ὅλαις λέει·
«Θέλω νὰ πᾶμε ᾽ς τὸ λουτρό, θέλω το τί μ᾽ ἀρέσει,
μὰ σὰ θυμᾶμαι τὸ κακό, πού γίνητσε τοῖς ἄλλαις,
πού ρθαν κουρσάροι ἄξαφνα τσαὶ κούρσεψαν τὴ χώρα
τσαὶ μπῆκαν μέσα ᾽ς τὸ λουτρὸ τσαὶ λύγεραις ἐπῆραν,
ἀκόμα τρέμω σούστολη, ἀκόμα φόβος μ᾽ ἔχει.
Δὲν εἶνε πλιὸ καλλίτερα νὰ κάτσουμε ᾽ς τ᾽ αὐγά μας;»
Ἡ τσουρὰ Κουβουκλιώτισσα, πού ταν σὰν Ἀνεράϊδα,
πού χ᾽ Ἀνεράϊδας ὁμορφιαῖς, πού χ᾽ Ἀνεράϊδας κάλλη,
μά χε τσαὶ γνῶσι περισσή, εἶχε τσαὶ νοῦ γερόντου,
σιγὰ σιγὰ τσαὶ ταπεινὰ τοῦτον τὸ λόγο λέει·
«Δὲ ξέρω, δὲ θέλω νὰ εἰπῶ τὸ τί μου βαίνει ὁ νοῦς μου.
Αὔριο δὲ πηγαίνουμε, πού εἶγ καλὴ ἡμέρα;»

Ἡ Ἐρηνιὼ ἡ ὄμορφη τσ᾽ ἡ πολυχαϊδεμένη,
πού χε τὰ χάϊδια περισσὰ τσαὶ τὰ φλωριὰ μελίσσι,
πού χε καρδιὰ παλληκαριοῦ, πεῖσμα μικροῦ παιδίου,
μὲ χαλασμένη τὴγ καρδιά, μὲ πεῖσμα σουντουχαίνει·
«Ἐγὼ θὰ πάω ᾽ς τὸ λουτρὸ τσαὶ ὅ,τι βρέξ᾽ ἂς στάξῃ!
— Γιατί χαλάει σ᾽ ἡ καρδιά, γιατί, Ρηνιώ, θουμώνεις;
τσ᾽ ἐμεῖς θὰ ρθοῦμε ᾽ς τὸ λουτρὸ τσαὶ ὅ,τι μέλλει ἂς γίνῃ.»
Ἡ μάννα της τῆς ἔλεε· «Κάσε, Ἐρήνη, κάσε.»
τσ᾽ ὁ τσούρις της τῆς ἔλεε· «Σοῦρε, Ἐρήνη, σοῦρε.
Τσ᾽ ἐγὼ γιὰ τὸ χατίρι σου τρεῖς βάρδιαις θελὰ βάνω,
μία θὰ βάνω ᾽ς τὸ βουνό, ἄλλη ᾽ς τὸ περιγιάλι,
τὴν τρίτη τὴγ καλλίτερη εἰς τοῦ λουτροῦ τὴμ πόρτα.»

Μὲ γέλια τσαὶ μὲ χωρατὰ τσινήκανε τσαὶ πᾶνε
τσαὶ μπαίνουν μέσα ᾽ς τὸ λουτρὸ τσαὶ ὅλο τραουδᾶνε.
Ἔτσεῖ πού τραουδούσανε, ἀκοῦν φωναῖς ἀπ᾽ ὄξω.
«Τί εἶν᾽ ἐτούταις οἱ φωναῖς, τὸ σάλαο τί εἶνε;»
Στήνουν φιτί, βαίνουν φιτὶ μὲ φόβο μὲ τρομάρα.
Φωνάζει ἡ βάρδια τοῦ βουνοῦ «μιὰ φούστα κατεβαίνει,»
φωνάζ᾽ ἡ βάρδια τοῦ γιαλοῦ «μέσ ᾽ς τὸ λιμάνι μπαίνει,»
φωνάζ᾽ ἡ βάρδια τοῦ λουτροῦ «Ἐρήνη, πιάκανέ σε!»
Ὡς πού ν᾽ ἀλλάξ᾽ ἡ Ἀρετή, νὰ στολιστῇ ἡ Ἐρήνη,
ἄλλοι ἀφ τὴμ πόρτα μπήκανε, ἄλλοι ἀφ τὸ παλαιθούρι.
Ἡ Ἐρηνιὼ ἐξέφυγε τσαὶ κρύφτη σ᾽ ἕνα ῥέμα,
ἄλλος κανεὶς δὲν εἶδέ την, μόν να μικρὸ Τουρκάτσι,
τρέχει τσαὶ πάει τσαὶ πιάνει την τσαὶ τήνε πάει ᾽ς τὴ φούστα.
«Γιὰ πές μου, πές μου, λύγερη, ποῦθε κρατάει ἡ σειριά σου;
— Ἀφ τὴ ρημιά, τὴ σκοτεινιὰ τσαὶ τὴγ κατοὴ τὴν ὥρα.
Ἡ μάννα μ᾽ εἶνε ἀφ τὴ Βλαχιὰ τσ᾽ ὁ τσούρις μ᾽ Ἀρβανίτης,
εἶχα τσ᾽ ἕναν ἀδερφὸ τσαὶ πιάκαν τον οἱ κουρσάροι.»
Ἡ Ἐρηνιὼ δὲν ἔπανε νὰ κλαίῃ, ν᾽ ἀναστενάζῃ,
τσαὶ τσεῖνο τὴ λυπήθητσε τσαὶ τὴμ παρηγοράει·
«Πάψε, Ρηνιώ, τὰ κλάματα, πάψέ τα μὴ φοβᾶσαι,
μόν᾽ ἄνοιξε τὴ προύσα σου, ἄνοιξε τὴμ ποδιά σου!»
Βαίνει της περισσὰ φλωριά, μαλάμματα ἀκρᾶτα

τσαὶ ἀφ τὸ χέρι πιάνει την τσ' ὄξ' ἀφ τὴ φούστα βγάζει.
«Σοῦρε, Ρηνιώ, 'ς τὸ σπίτι μας, σοῦρε 'ς τὰ γονικά μας,
σοῦρε νὰ εἰπῇς τῆς μάννας μας νὰ πάψῃ τοῖς κατάραις
γιατί οἱ πριτσαῖς κατάραις της μ' ἐκάνανε κουρσάρο!»
['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ΠΕ 86. — Σ. τ. Δ.]

10.

Ἀναγνώρισις.

Ἄχ τὸν τσαιρὸ τοῦ Βαγδατιοῦ ποὺ πῆραν τὸ Βαγδάτι,
πῆραν διακόσιαις λύγεραις, τριακόσιαις παντρεμέναις,
ἐπῆραν τσαὶ μιὰ λύγερη 'ς τὸν κόσμο δὲν ἐφάνη!
Ἐφτὰ πασάδες τήνε πᾶν τσ' ὀχτὼ γενιτσαραῖοι.
Μά νας μικρὸς γενίτσαρος, χρουσένιος μπερεντένιος,
φοράει παπούτσα κρεμεζὰ τσαὶ σκάλτσαις μπερεντένιαις,
ἀπὸ τὸ χέρι τὴν τραυάει 'ς τὴν τέντα του τὴμ πάει
τσ' ἀπὸ τὴν τέντα 'ς τὸ λουτρὸ τσ' ἀφ τὸ λουτρὸ 'ς τὴ φούστα.
Ἐτσεῖ, ποὺ τὴν ἐπήγαινε, ἐτσεῖ τὴν ἐρωτοῦσε·
«Πὸ ποῦθε εἶν' ὁ τόπος σου, ποῦθε κρατάει ἡ σειριά σου;
— Ἄς εἶν' ἀπὸ τὴν ἀστραπὴ τσ' ἀφ τὴ βαριὰ τὴν ὥρα.
Ἡ μάννα μ' εἶν ἀφ τὸ Μωριὰ τσ' ὁ τσούρις μ' ἀφ τὴμ Προῦσσα,
εἶχ' ἀδερφό, πρωτάδερφο, τσαὶ τὸν ἐπιάκαν φούσταις.
Τσ' ἄλλοι μᾶς λένε πέθανε, ἄλλοι μᾶς λένε χάθη,
τσ' ἄλλοι μᾶς λένε τούρτσεψε γενίτσαρος ἐγίνη!
— Πιάτσε, κόρη, τὴμ προύσα σου, πιάτσε τσαὶ τὴμ ποδιά σου.
Βαίνει 'ς τὴ προύσα της φλωριὰ τσαὶ τὴμ ποδιά της γρόσα.»
«Σοῦρε, κόρη, 'ς τὸ σπίτι μας, σοῦρε 'ς τὰ γονικά μας,
σοῦρε νὰ εἰπῇς τῆς μάννας μας νὰ πάψῃ τοῖς κατάραις.»
[Παραλλαγὴ τοῦ προηγουμένου. — Σ. τ. Δ.]

11.

Ἡ ἄπιστος γυναῖκα.

Ὁ ῥήγας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆγε ς' τὸ τσουνήγι
τσ' ἄφητσε γιὸ 'ς τὰ γράμματα τσαὶ γιὸ 'ς τὸ ψαλιτήρι.

Ὁ γιὸς σκολάει ἀφ τὸ σκολειὸ 'ς τοὺς σπίτι τους πηγαίνει,
βρίστσει τσ' ἔπαιζ' ἡ μάννα του μὲ ξένο παλληκάρι·
«Ἔννοια σου, μάννα μ', ἔννοια σου τσ' ἂν δὲ σὲ μαρτουρήτσω!
— Τσαὶ τί δες τσαὶ τί ἄκουτσες τσαὶ τί θὰ μαρτουρήτσῃς;
— Καλά εἶδα τσαὶ καλ' ἄκουκα, καλὰ θὰ μαρτουρήτσω.»
Ἔβγαλε ἀφ τὴμ προύσα της κάστανα τσαὶ καρούδια,
τσαὶ μὲ λογάτσα χαδευτὰ τσαὶ γελαστὰ τοῦ λέει·
«Ἔλα μου δῶ, παιδάτσι μου, ἔλα μου δῶ, Κωστῆ μου!»
Σὰν τὸ λαγὸ τὸ ἔπιατσε, σὰμ πετεινὸ τὸ σφάζει
τσαὶ τ' ἄντερα, τὰ σκότια του 'ς τὸ μάγερα τὰ πάει·
«Μάγερα, τσαὶ μαγέρεψε μικροῦ λαγοῦ σκοτάτσα.»
Ὕστερα πάλι γιούριτσε τσ' ἔπιατσε τὴ δουλειά της.
Ὁ ῥήγας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπρόβαλε 'ς τοὺς κάμπους
τσ' ἔφερνε λάφια ζωντανὰ τσ' ἀρκούδια μερωμένα
τσαὶ 'ς τὴν ὀρὰ τοῦ μαύρου του δέντρα ξερριζωμένα
τσ' ἕνα μικρὸ λαφόπουλλο τοῦ Κωσταντῆ νὰ παίζῃ.
Δίνει βιτσὰ τοῦ μαύρου του 'ς τὸ σπίτι του πηγαίνει
«Γυναῖκα, ποῦ ν' ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ νε τὸ παιδί μας;
— Τὸ ἔλουκα, τὸ χτένικα τσαὶ 'ς τὸ σκολειὸ τὸ πῆγα.»
Δίνει βιτσὰ τοῦ μαύρου του 'ς τὸ δάσκαλο πηγαίνει·
«Δάσκαλε, ποῦ ν' ὁ Κωσταντῆς τσαὶ ποῦ νε τὸ παιδί μου;
— Ἔχω τρεῖς μέραις νὰ τὸ ἰδῶ τσαὶ τρεῖς νὰ τ' ἀπαντήτσω.»
Δίνει βιτσὰ τοῦ μαύρου του 'ς τὸ σπίτι του πηγαίνει·
«Γυναῖκα, ποῦ ν' ὁ Κωσταντῆς τσαὶ ποῦ νε τὸ παιδί μας;
— Τὸ ἔλουκα, τὸ χτένικα τσαὶ 'ς τὴ μαμμή του πῆγε.»
Δίνει βιτσὰ τοῦ μαύρου του 'ς τὴ μάννα του πηγαίνει·
«Μάννα, τσαὶ ποῦ ν' ὁ Κωσταντῆς τσαὶ ποῦ νε τὸ παιδί μου;
— Ἔχω τρεῖς μέραις νὰ τὸ ἰδῶ τσαὶ τρεῖς νὰ τ' ἀπαντήτσω
τσ' ἂν δὲν τὸ ἰδῶ τσαὶ σήμερα τὸ νοῦ μου θέλ' ἀφήτσω.»
Δίνει βιτσὰ τοῦ μαύρου του 'ς τὸ σπίτι του πηγαίνει·
«Γυναῖκα, ποῦ ν' ὁ Κωσταντῆς τσαὶ ποῦ νε τὸ παιδί μας;
— Δουλειά χα τσαὶ τὸ ἔστειλα τσαὶ τώρα τὸ προσμένω.
Κάσε νὰ φᾷς, κάσε νὰ πιῇς τσ' ὅπου τσ' ἂν εἶνε θά ρθῃ.»
Πρώτη μπουτσά, ποὺ κάρφωτσε, ἤτανε τὸ σκοτάτσι
τσαὶ τὸ σκοτάτσι ἔβγαλε ἀνθρωπινὴ μιλίτσα·

τ' Ἂν εἶσαι Τοῦρκος, φᾶέ με, Ὀβριὸς τσαὶ μάσητσέ με,
ἂν εἶσαι τσαὶ πατέρας μου, στσοῦψε τσαὶ φίλητσέ με.»
Τὸ μαχαιράτσι τ' ἔβγαλε ἀπ' ἀργουρὸ φηκάρι,
τῆς πῆρε τὸ τσεφάλι της, σὰν ἄξο παλληκάρι,
'ς τὸ κάνεστρο τὸ ἔβανε 'ς τὸν ἄνεμο τὸ ῥήχνει·
«Ἄνεμ' ἀνεμογιούρισε μιᾶς ἄπιστης τσεφάλι,
γιὰ νὰ τὸ μάθουν οἱ λύγεραις νὰ μὴ τὸ κάνῃ ἄλλη.»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ 91. —Σ. τ. Δ.]

12.

Ἡ ἄπιστος γυναῖκα.

Κάθετ' ἡ Μάρω, κάθεται 'ς τοῦ Γιάννου τὰ παλάτια,
'ς τοῦ Γιάννου τὰ παπλώματα, 'ς τοῦ Γιάννου τὰ μεντέρια,
γυαλὶ βαστᾷ 'ς τὸ χέρι της, τὰ κάλλη της τσοιτάζει·
«Ὦ μοῦτρα, μοῦτρα μ' ὄμορφα τσ' ἀστήθι μου χιονᾶτο,
τάχας τοῦ Γιάννου νά σαστε, τάχας τοῦ Κωσταντίνου;»
Ὁ Κωσταντῖνος πέρατσε παίζοντας τὸ μπουζούτσι,
τσ' ἡ Μάρω τὸν ἐφώναξε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι·
«Γιὰ ἔλ' ἀπάνω, Κωσταντῆ, νὰ φᾶμε τσαὶ νὰ πιοῦμε.
—Στσιάζομαι, Μάρω, στσιάζομαι, τὸ Γιάννο τὸ φοβᾶμαι·
—Γιὰ ἔλ' ἀπάνω, Κωσταντῆ, τὸ Γιάννο μὴ φοβᾶσαι,
τ' ὁ Γιάννος εἶνε 'ς τὰ βουνὰ νὰ τσουνηγήτσῃ λάφια.»
Ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστετσε τσ' ἡ σουντουχιὰ ἀποκράτειε,
ὁ Γιάννος ἐξεπρόβαλε καβάλλα 'ς τ' ἄλογό του,
τσ' ἔφερνε λάφια ζωντανὰ τσ' ἀρκούδια μερωμένα
τσαὶ 'ς τὴν δρὰ τοῦ μαύρου του δεντρὰ ξερριζωμένα·
«Ἄνοιξε, Μάρω μ', ἄνοιξε νὰ μπάσω τὸ τσουνήγι.
—Στσιάζομαι, Γιάννο, στσιάζομαι τ' ἀρκούδια τὰ φοβᾶμαι,
μόν' σοῦρέ τα 'ς τῆς μάννας σου, ὁπού νε μαθημένη.»
Βιτσὰ δίνει τοῦ μαύρου του 'ς τὴ μάννα του πηγαίνει·
«Ἄνοιξε, μάννα μ, ἄνοιξε νὰ μπάσω τὸ τσουνήγι.
—Φωτιὰ νὰ κάψῃ, Γιάννο μου, σένα τσαὶ τὸ τσουνήγι.
Σὺ προβατᾷς τσαὶ τσουνηγᾷς τσ' ἡ Μάρω μὲ τὸν Κώστα!»
Βιτσὰ δίνει τοῦ μαύρου του 'σ τὸ σπίτι του πηγαίνει.

Κλωτσὰ δίνει τῆς πόρτας του, ἡ ὄξω μέσα μπαίνει.
Πιάνει τὴ Μάρω ἀφ τὰ μαλλιά, τὸν Κωσταντῆ ἀφ τὴ γρούντα.
«Τί θέλεις δῶ, βρὲ Κωσταντῆ, τί θέλεις δῶ, βρὲ Κώστα;
—Γιάννο μ', ἡ Μάρω μ' ἔφερε νὰ φᾶμε τσαὶ νὰ πιοῦμε.»
Τσαὶ τὸ σπαθί του τραύηξε, τοὺς ἔκαμε κομμάτια,
κομμάτια, κὸμματόπουλλα, σὰν τὸ κουτσὶ τὸ στάρι·
τσαὶ 'ς τὸ σατσὶ τοὺς ἔβανε 'ς τὸ μύλο τοὺς πηγαίνει.
«Γειά σου, χαρά σου, μυλωνᾶ,—Καλό 'ς τονε τὸ Γιάννο.
—Στάρι σ' ἔφέρα, μυλωνᾶ, 'ς τὸ μύλο νὰ μ' ἀλέτσῃς.
—Μετὰ χαρᾶς σου, Γιάννο μου, τσ' ὅ,τι μοῦ πῇς θὰ κάμω.
—Ἄλεσε, μύλο μ', ἄλεσε τῆς Μάρως τὰ βουζάτσα,
ποὺ τὰ λιμπίστη ὁ Κωσταντῆς τσ' ἔτρεχε τὰ σοκάτσα,
γιὰ νὰ τὸ μάθουν οἱ λύγεραις, ἄλλη νὰ μὴ τὰ κάνῃ,
τῆς Μάρως τὰ καμώματα τοῦ Κωσταντῆ τὸ χάλι.»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογραφίᾳ Ε' 565, 9—Σ. τ. Δ.]

13.

Ἡ κατάρα.

'Σ τὴμ παραπάνω γειτονιὰ 'ς τὴμ παρακάτω ῥούγα,
ἐτσεῖ κάθεται μιὰ γριὰ ἀντάμα μ' ἕνα γέρο,
μά χουν ἕνα κακὸ στσουλλὶ τσ' ἑνά μορφο κορίτσι.
Θέ μου, νὰ ψόφα τὸ στσουλλί, νὰ πέθαινε τσ' ὁ γέρος,
Θέ μου, νὰ πέθαινε τσ' ἡ γριά, νά παιρνα τὸ κορίτσι!
Κορίτσι κρουφογγάστρωτο τσαὶ κρουφογγαστρωμένο
'ς τὸ παλαιθούρι κάθεται τοὺς μήνους λογαριάζει,
τί μῆνα ἐγγασῑρώθητσε, τί μῆνα θὰ γεννήτσῃ.
«Σεφτέβρ' 'Οχτώβρι δροσερέ, Νοέβρι τσαὶ Δητσέβρι,
Γενάρι, γέννησι Χριστοῦ τσ' ἀρχιμηνιὰ τοῦ χρόνου,
Φλεβάρι, φλέβαις ἄνοιξε τοῖς ῥώγαις τῶ βυζῶ μου,
γιὰ νὰ βυζάξω τὸ παιδὶ νὰ περιμεγαλώτσῃ
τσαὶ νὰ τὸ στείλω 'ς τὸ σκολειὸ γράμματα ν' ἀναγνώτσῃ.
Μάρτι μου, μὲ τὰ λέλουδα, τσ' Ἀπρίλι, μὲ τὰ ῥόδα,
Μάϊ, τσαὶ μάγεψέ τονε τὸ νιό, ὅπου μ' ἀγάπα,
ὅπου με φίλειε τσ' ἔλεε, «κόρη, δὲ σ' ἀπαρνιέμαι,»

τσαὶ τώρα μ' ἀπαρνίστητσε π' ὁ Θεὸς νὰ τοῦ τὸ δώτση.
Μ' ἀρνίστητσε τσαὶ μ' ἄφητσε, σὰγ καλαμιὰ 'ς τὸγ κάμπο.
Θερίζουν, παίρνουν τὸγ καρπὸ τσ' ἡ καλαμιὰ πομένει,
βαίνουν φωτιὰ 'ς τὴν καλαμιὰ τσ' ἀπομαυρίζ' ὁ κάμπος!
Πιάνω νὰ τοῦ καταραστῶ, μὰ πάλι τὸ λυπᾶμαι,
τσαὶ πάλι ἂς τοῦ καταραστῶ τσ' ὅ,τι τοῦ μέλλ' ἂς πάθη.
'Απὸ ψηλὰ νὰ κρεμιστῇ τσαὶ χαμπηλὰ νὰ πέτση
τσ' ἡ γῆ ξουράφια νὰ γινῇ νὰ τόνε κατακόψη.
Σὰν τὸ λιβάνι νὰ καῇ, σὰν τὸ τσερὶ νὰ λειώση,
πέντε γιατροὶ ν' τόνε βαστοῦν τσαὶ δέκα μαθητάδες
τσαὶ γὼ διαβάτρα νὰ γενῶ ἀπ' ὄξω νὰ διαβαίνω.
«Καλὸ 'ς τὰ κάμετε, γιατροί, καλὸ 'ς τὰ πολεμᾶτε.
Ἂς κόβουν τὰ ξουράφια σας, καρδιά σας μὴ λυπᾶται
τσαὶ γὼ λινὸ πανὶ βαστῶ σαράντα πέντε πήχες·
ἂς πᾶνε πέντε γιὰ ξαντὸ τσαὶ πέντε γιὰ μουτάρι
τσαὶ τὸ περισσευόμενο ἂς πάῃ γιὰ σάββανό του!»
Ὁ νιὸς τῆς ἀποκρίθητσε μὲ τὸ καϊμέν' ἀχεῖλι.
«Μωρή, δὲν ἐθουμόσουνα τοῖς νύχταις τοῖς μεγάλαις,
ὅπου ξημερωνόσουνε μέσ 'ς τοῖς ὀιτσαῖς μ' ἀγκάλαις!
Μωρὴ στσούλλα, μωρ' ἄνομη, Ὀβριὰ μαγαρισμένη,
δὲν ἦταν κρίση νά με πάῃς, κριτής, γιὰ νά με κρίνῃ,
μόν μ' ἔρριξες εἰς τὸ Θεό, ποὺ γλήγορα τὸ δίνει!»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ΠΕ 128 Β—Σ. τ. Δ.]

14.

Ὁ βασιλιὰς Ἀλέξανδρος κ' ἡ Ἐλενίτσα.

Ὁ βασιλιὰς Ἀλέξαντρος, ποὺ ταν ἀφ τὴν Ἀχράμβια
ἦτανε τσαὶ παράμορφος ἀπὸ καθένα ἄντρα,
ἠθέλητσε τσ' ἀγάπητσε κόρη βασιλοπούλλα.
Ἦταν τσ' αὐτὴ παράμορφη σὰμ ποὺ ταν βηγοπούλλα.

Στ. 1. Ἀχράμβια ἀντὶ τούτου ἤκουσα καὶ Χράμβια. Ἀγνοῶ καὶ τὴν λέξιν καὶ τὸ πρᾶγμα. Μὴ εἶνε Ἀράμπια ἢ Ἀράπια, ἡ Ἀραβία; Ἐν παραλλαγῇ ἐν τόμ. Β', σελ. 175 τῆς Λαογραφ. φέρεται Φιλάντρα.

Ἡ μάννα της τσ' ὁ τσούρις της πολὺ τὸν ἐμισοῦσαν,
σὰν ἕνα βρωμερὸ στσουλλὶ 'ς τὸ δρόμο τὸμ πετοῦσαν.
Τσ' ὁ βασιλιὰς Ἀλέξαντρος δὲν εἶχε τί νὰ κάμῃ,
μὸν νὰ στερέψῃ τὰ νερά, γιὰ νὰ τοὺς ἀπεθάνῃ.
Ἐστέρεψε τσαὶ τὰ νερά, ἔκοψε τσαὶ τὴ βρύση,
μόν' ἀφ τὴν Ἐλενίτσα του νὰ μὴν ἀποχωρίτσῃ.
Διψοῦν τὰ λάφια 'ς τὰ βουνὰ τσαὶ τὰ πουλιὰ 'ς τοὺς κάμπους,
διψοῦν τσαὶ τ' ἀρχοντόπουλλα τὰ καλομαθημένα.
Τότες τσ' ὁ δόλιος τσούρις της μὲ πολλὴ πρίκα λέει.
«Σήκω, Λενιώ μου, τσ' ἄλλαξε τσαὶ σοῦρε 'ς τὴν εὐκή μου
τσ' ἂς πιάτσω πὼς τὴν ἔχακα σήμερα τὴν τιμή μου!»
Στολίζεται τὸ Ἐλενιὼ τσαὶ βαίνει ῥακαμάδα,
ἀνάβει, σβαίνει σὰν τσερί, σὰν τὴ χρουσῆ λαμπάδα,
ἐπῆρε τσαὶ 'ς τὸ χέρι της μαλαμματένια βίτσα
τσ' ἐτσίνητσε τσαὶ πήγαινε μὲ μιὰ μικρὴ σκλαβίτσα.
Ἐπῆρε τσαὶ 'ς τὸ ἄλλο της ὁλόχρουσο λεμόνι,
ἐπῆγε τσαὶ τὸ χτυύπητσε 'ς τοῦ ῥήγα τὸ παβιόνι.
Ὄντες ὁ ἥλιος ἔλαψε τὸ λαμπερό του μάτι,
ἡ Ἐλενιὼ ἀνέβαινε ἀπάνω 'ς τὸ παλάτι.
Τσ' ὄντες τὴν εἶδ' ὁ βασιλιὰς ὅλος ἀνεταράχτη
τσ' ἀφ τὰ νύχι' ὡς τὴγ κορφὴ ἐννιὰ φοραῖς ἀλλάχτη!
«Καλὸ 'ς τὴν Ἐλενίτσα μου, καλὸ 'ς την τὴν τσουρά μου
τσαὶ πῶς ἐκαταδέχτητσες τσαὶ μπῆτσες 'ς τὸν ὀντᾶ μου;
—Ἦρθα νὰ πάψῃ τὸ ῥουπὶ τσαὶ τὸ ῥουπὶ 'ς τὴ στράτα,
γιὰ νὰ ἀφήτσῃς τὰ νερὰ νὰ πιοῦνε τὰ φουσᾶτα,
νὰ πιοῦν τὰ λάφια 'ς τὰ βουνὰ τσαὶ τὰ πουλιὰ 'ς τοὺς κάμπους,
νὰ πιοῦν τσαὶ τ' ἀρχοντόπουλλα τὰ καλομαθημένα.
—Μετὰ χαρᾶς σου, Ἐλενιώ, τσ' ὅ,τι μου πῇς νὰ κάμω,
μπροστά σου βρύσι νὰ σταθῶ, ῥοδόσταμο νὰ δράμω!
—Περικαλῶ σας βασιλιά, τσαὶ πάλι ὅπως ὁρίτσῃς,
τούτη τὴ νούχτα τσ' ἄλλη μιὰ νὰ μοῦ τηνε χαρίτσῃς.»
Ὁλονουχτὶς τσουμώτανε, σὰν νὰ ἦτανε 'ς τὴ βίγγλα
τσαὶ τὴν αὐγὴ σηκώθητσε τσ' ἔκαμε σὰν τὴ στρίγγλα.
Ἔβγανε τὸ μαχαίρι του ἀπ' ἀργουρὸ φηκάρι
τσαὶ τὸ τσεφάλι τ' ἔκοψε, σὰν ἄξο παλληκάρι

τσαὶ 'ς τὸ σπαθὶ τὸ κάρφωτσε τσαὶ πῆρέ το τσαὶ πάει!
Ὁ τσούρις της ἐβίγγλιζε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι.
«Καλὸ 'ς τὴν Ἑλενίτσα μου, καλό 'ς το τὸ παιδί μου,
τσ' ἂς πιάτσω πὼς τὴν ἔχακα σήμερα τὴν τιμή μου!
—Πατέρα μου, μὴ θλίβεσαι, μὴ φτείρῃς τὴ ζωή σου
τσαὶ τρίχα δὲν ἐρράϊτσε ἀπάνω 'ς τὴν τιμή σου.
Τὸ τσεφαλάτσι τ' ἔφερα ἀπάνω 'ς τὸ σπαθί του!»
[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν Λαογρ. Β' 176—Σ. τ. Δ.]

15.

Τὸ στοίχημα τοῦ γιοῦ τοῦ ναύτη.

Τοῦ ναύτ' ὁ γιὸς πανεύτητσε μπροστὰ 'ς ἕναν ἀφέντην·
«Ἀφέντη, γὼ τὴ θάλασσα κολύμπι τὴμ περνάω.
—Ἂν τὴμ περνάῃς, ναύτη γιέ, τὴ θάλασσα κολύμπι,
γαμπρὸ 'ς τὴμ πρώτη μ' ἀδερφή, γαμπρὸ 'ς τὴ δεύτερή μου,
γαμπρὸ 'ς τὴ δεχατέρα μου τὴ νυχτογεννημένη,
ὁπού γεννήθη σκοτεινὰ τσαὶ λάψ' ὁ κόσμος ὅλος,
ἔλαψ' ἡ γῆ, ἡ θάλασσα τσ' ὅλα τὰ περιγιάλια.»
Σὰν τ' ἄκουτσε τοῦ ναύτ' ὁ γιός, 'ς τὴ θάλασσα κατέβη,
γδύνεται, ξυπολίζεται τσ' ἀρχίνητσε νὰ πλέῃ.
Σαράντα μίλια διάει ὁ νιὸς παίζοντας τσαὶ γελῶντας
τσ' ἄλλα σαράντα τέσσερα πάει μοιρολογῶντας.
«Θάλασσα, πικροθάλασσα τσαὶ πρικοτσουματοῦσα,
ὅλοι σὲ λένε θάλασσα τσαὶ γὼ σ λέ' ἀθοῦσα,
ὁπού εἶν τὰ ψάρια σου γλυκὰ τσαὶ σ' εἶσαι ἁρμυροῦσα.
Πολλαῖς φοραῖς σ' ἐπέρακα γελῶντας τραουδῶντας,
τώρα ποὺ στοιχημάτικα βουλήθης νά με πλίξῃς.»
Ἡ θάλασσα σὰν τ' ἄκουτσε πολὺ τῆς κακοφάνη
τσ' ἀφ τὰ μαλλιὰ τὸν ἔπιατσε 'ς τὸ φοῦντο τόνε πάει.
Ἔτσεῖ ποὺ πλίγητσε ὁ νιὸς πύργος ἐθεμελιώθη,
πύργος ἁλυσιδόχτιστος τσ' ἁλυσιδοχτιαμένος
τσαὶ μέσα κόρη κάθεται τριὰ χρόνια ξωριαμένη.
Ἡ μάννα της τῆς ἔλεε τσ' ἡ μάννα της τῆς λέει·
«Ἀρνήσου τηνε, κόρη μου, τοῦ ναύτη τὴν ἀγάπη.

—Ἀρνιέσαι σὺ τὴν ἐκκλησιά, τὰ δώδεκα βγαντζέλια,
τότες ἀρνιοῦμαί την τσ' ἐγὼ τοῦ ναύτη τὴν ἀγάπη!»
[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ΠΕ 90 Α—Σ. τ. Δ.]

16.

Κωσταντῖνος ὁ ἀνδρειωμένος.

Μιὰ καλογριὰ γαστρώθητσε τσ' ἔκαν' ἀντρειωμένο.
Σ' τὸ μῆνα βγῆτσε μὲ σπαθί, 'ς τοὺς δύο μὲ τουφέτσι
τσαὶ 'ς τοῖς ἑφτὰ τσαὶ 'ς τοὺς ὀχτὼ ἐφάν' ἡ ἀντρειά του.
Ἡ μάννα του τοῦ ἔλεε, ἡ μάννα του τοῦ λέει.
«Κάσε, παιδί μου, φρόνιμα, τσοίταξε τὴ δουλειά σου,
νὰ μὴν τὸ μάθ' ὁ βασιλιὰς τσαὶ στείλῃ τσαί σε πάρῃ!
—Ἐγώ, μάννα, τὸ βασιλιὰ καθόλου δὲ φοβᾶμαι.»
Ὁ βασιλιὰς σὰν τό μαθε πολὺ τοῦ κακοφάνη,
βαίνει τελάλη 'ς τὰ χωριά, 'ς ὅλα τὰ βιλαέτια.
«Ποιὸς εἶν' ἄξος τσαὶ γλήγορος τὸγ Κωσταντῆ νὰ φέρῃ;»
Κανεὶς δὲν ἀποκρίθητσε 'ς ὅλα τὰ βιλαέτια,
μόν να μικρὸ κλεφτόπουλλο ἔτσεῖν' ἀπηλοήθη.
«Ἐγώ μ' ἄξος τσαὶ γλήγορος τὸγ Κωσταντῆ νὰ φέρω,
μὰ θέλω χίλιους ἀπὸ μπρὸς τσαὶ χίλιους ἀπὸ πίσω
τσαὶ χίλιους ἀφ τὴ μιὰ μεριὰ τσαὶ χίλιους ἀφ τὴν ἄλλη.»
Τοὺς μάζωξε, τοὺς σούναξε τρεῖς τέσσερες χιλιάδες.
Σ' τὸ δρόμον ποὺ πηγαίνανε τὸ Θεὸ περικαλοῦσε.
«Θέ μου, νὰ βρῶ τὸγ Κωσταντῆ 'ς τὴγ κλίνη νὰ τσουμᾶται,
νά χῃ τσαὶ τὸ τουφέτσι του 'ς τὸν τουφεξῆ παεμένο,
νά χῃ τσαὶ τὸ μαχαίρι του 'ς τὸ μπιτσαξῆ παεμένο.»
Τσεῖνος Ἅγιος δὲν ἤτανε, σὰν Ἅγιος ἀπακούστη,
ὅπως περικαλειότανε πηγαίνει τσαὶ τὸν βρίστσει.
«Ὥρα καλή σου, Κωσταντῆ.—Καλὸ 'ς τὰ παλληκάρια.
Κάτσετε χάμω, βρὲ παιδιά, νὰ φᾶμε τσαὶ νὰ πιοῦμε.
—Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νὰ φᾶμε τσαὶ νὰ πιοῦμε,
ὁ βασιλιὰς μᾶς ἔστειλε δεμένο νά σε πᾶμε.
—Μετὰ χαρᾶς σας, βρὲ παιδιά, δεμένο νά με πᾶτε.»
Ἔτότες τὸ κλεφτόπουλλο θαρρεύει τσαὶ τοὺς λέει·

«Φέρτε τζιτζίμα δεκοχτὼ τσαὶ θέστε του τὰ χέρια,
φέρτε μεταξωτὴ κλωστὴ τσαὶ ῥάφτε του τὰ μάτια,
φέρτε τσαὶ μιὰ μυλόπετρα τσαὶ βάντε του 'ς τοῖς πλάταις.
—Περικαλῶ σας, βρὲ παιδιά, τ' εἶμ' ἀρρεβωνιασμένος,
μὴ μὲ περνᾶτ' ἀφ τὰ στενά, ἀφ τὰ Παλιοκαλούβια,
μὴν ἀγναντέψῃ τσαὶ μὲ δῇ ἡ δόλια σαστική μου.»
Μὰ τσεῖνοι δὲ τ' ἀκούκανε τσαὶ ξαργουτοῦ τὸ κάνουν,
ἴσα ἐτσεῖ τὸμ πάουνε πὸ τσεῖ τόνε περνᾶνε,
τσαὶ ὄξω βγαίνει ἡ λύγερη τσαὶ τὸμ περιγελάει.
«Δὲ 'ς τό εἶπα γώ, βρὲ Κωσταντῆ, μὴ γίνῃς παλληκάρι,
μὴ τσαὶ τὸ μάθ' ὁ βασιλιὰς τσαὶ στείλῃ τσαί σε πάρῃ;
—Ἔννοιά σου σένα, λύγερη, θὰ ἰδῇς τὸ τί θὰ γίνῃ,
ἄσε νὰ βγοῦμ' ἀφ τὰ στενὰ νὰ πιάτσωμε τοὺς κάμπους,
νὰ ἰδῇς τσεφάλια πὼς σκροποῦν, νὰ ἰδῇς κορμιὰ πὼς πέφτουν!»
Ἐβγήκανε ἀφ τὰ στενὰ τσαὶ πιάκανε τοὺς κάμπους,
τὰ μάτια τ' ἀναντράνισε τσαὶ σπάκαν τὰ μετάξα,
τὰ χέρια τ' ἀνατίναξε τσαὶ σπάκαν τὰ τζιτζίμια,
ἅρπαξε τὴ μυλόπετρα τὴμ πέταξε σὰν τόπι,
ἁπλώνει, παίρν' ἕνα σπαθὶ ἀπὸ τὰ παλληκάρια,
ζερβὰ μεριὰ τοὺς ἔπιατσε, δεξὰ τοὺς θημωνιάζει,
ἄφητσε ἕνα γέροντα τσ' ἐτσεῖνο λαβωμένο.
«Σοῦρε νὰ πᾷς 'ς τὸ βασιλιὰ νὰ τόνε χαιρετήσῃς,
ἂν ἔχῃ τσ' ἄλλα πρόβατα νὰ στείλῃ νὰ τὰ σφάξω!»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν Λαογραφ. Ϛ' 549. Πρόσθες καὶ τὸ αὐτ. σ. 595,5. — Σ. τ. Δ.]

17.

Ὁ τραγουδιστὴς τσ' ὁ δράκοντας.

«Ποιὸς ἦταν ποὺ τραούδητσε παράωρα 'ς τὴ βάρδια,
ξυπνάει τὰ λάφια 'ς τὸ βουνὸ τσαὶ τὰ πουλιὰ 'ς τοὺς κάμπους,
ξυπνάει τσαὶ τὸ δράκοντα, ὅπου βαριὰ τσουμᾶται,
πού χε τὸν ὕπν' ἀγοραστὸ σαράντ' ἁμάξια μόσκο;
—Ἐγώ μουν, ποὺ τραγούδητσα παράωρα 'ς τὴ βάρδια,
ξυπνῶ τὰ λάφια 'ς τὸ βουνὸ τσαὶ τὰ πουλιὰ 'ς τοὺς κάμπους,

ξύπνησα τσαὶ τὸ δράκοντα, ὅπου βαριὰ τσουμᾶται,
πού χε τὸν ὕπν' ἀγοραστὸ σαράντ' ἁμάξια μόσκο.
—Ποινοῦ ὑγιὸς εἶσαι ἐσύ, π' ἀντιμιλᾷς τοῦ δράκου;
—Τῆς ἀστραπῆς εἶμαι ὑγιὸς τσαὶ τῆς βροντῆς ἐγγόνι,
ὅπ' ἀστραπὴ τσ' ὅπου βροντὴ τοὺς δράκους ξεσπλαιώνει!»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν Λαογρ. Ε' 81,57 — Σ. τ. Δ.]

18.

Λύγερη καπετάνιος 'ς τοὺς κλέφταις.

Ποιὸς εἶδε τέτοια λύγερη, τέτοια πανώρια κόρη,
νά χ' ἀσημένιο ἀργαλειὸ τσαὶ φιλντιζένιο χτένι;
Βαίνει φωτιὰ 'ς τὸν ἀργαλειό, τσατσίζει τσαὶ τὸ χτένι,
τὴ λεβεντιὰ λιμπίστιτσε τσαὶ πάει μὲ τοὺς λεβέντας.
Σαράντα χρόνους ἔκαμε 'ς τοὺς κλέφταις καπετάνιος.
Μὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Τσουριατσή, μιὰ πίσημη ἡμέρα
βγῆκαν νὰ παίξουν τὸ σπαθί, νὰ ρίξουν τὸ λιθάρι,
ἔσπατσε τ' ἀσημόκουμπο τσαὶ φάνη τὸ βυζί της.
Ἄλλοι τὸ λένε μάλαμμα, ἄλλοι τὸ λέν' ἀσήμι,
μά να μικρὸ κλεφτόπουλλο, ἕνα μικρὸ κλεφτάτσι,
τσεῖνο δὲν ἐγελάστητσε τσ' ἐτσεῖνο σουντουχαίνει·
«Τσεῖνο δὲν εἶνε μάλαμμα, τσεῖνο δὲν εἶν' ἀσήμι,
μόν' εἶνε κοπελιᾶς βυζὶ τσαὶ κορασίδας κόρφος!»

['Αναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν ΠΕ 72 Β. — Σ. τ. Δ.]

19.

Τὸ φιλὶ τοῦ μαύρου.

Ὅσο καυχώμουν τσ' ἔλεα μαῦρο μή με φιλήτσῃ,
μήτε μαῦρος, μήτ' ἄστσημος μήτε τοῦ ἡλιοῦ καϊμένος,
μὰ πλάνητσέ με ἡ αὐγὴ τσαὶ φίλητσέ μ' ὁ μαῦρος.
Μ' ἀλήθεια μαῦρος ἦτανε τσαὶ μαῦρο τόνε λέαν!
Ὅσό χω μαύρου φίλημα, πέραμα θελὰ φτειάσω,
πέραμα, διπλοπέραμα, μικρὸ περαματάτσι,
νὰ πάω νὰ βρῶ τὴ μάννα του νὰ τὴν ἀνερωτήξω,

τὸ τ' ἔτρωε 'ς τὸ γάστρι της, ὅπου μυρίζ' ὁ γιός της.
«Μῆλο ἔτρῶε τὸ πρωΐ, τσίτρο τὸ μεσημέρι
τσαὶ κάθε ἥλιου ξέγερμα ἔτρωε μόσκ' ἀκρᾶτο.»

20.

Τὸ δενδρί.

Δενδρό μου εἰς τὸν ἥστσό σου νὰ ρχόμουν κάθε μέρα
ἡ δολιεμένη μου καρδιὰ νὰ πάρῃ λίγ' ἀέρα,
Μά ρθαν ὀχτροὶ τσαὶ σοῦ πανε, δενδρί, νά με παιδέψῃς,
τὸν ἥστσό σου τσαὶ τὸγ καρπὸ νὰ μοῦ τονε στερέψῃς.
"Αν μου στερέψῃς, δένδρι μου, τὸν ἥστσό σου τσαὶ τ' ἄνθη,
κάλλιο τσαὶ δῶσ' μου θάνατο νὰ λουτρωθῶ ἀφ τὰ πάθη.
Κάντιο τσαὶ κάντιο ζάχαρι ῥαΐζει τσαὶ ῥαΐζει,
ἀλλοὶ κακό, ποὺ γίνεται, ἡ ἀγάπ' ὄντες χωρίζει!

21.

Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸ θαῦμά.

Δὲν εἶνε τοῦτο θάμαμα τσ' ἕνα κακὸ μεγάλο,
νὰ τουραγνιέται τὸ τσοινὸ μ' ἕνα θεριὸ μεγάλο.
Ἔτσεῖ, ποὺ εἶνε τὰ νερά, ἔτσεῖ ποὺ εἶν' ἡ βρύσι,
ἕνα θεριὸ ἐρρίζωτσε, τὸ τρέμει ὅλη ἡ χτίσι!
Ἔτσεῖ κάθεται τὸ θεριό, κάθε Σαββάτο βράδυ,
ἂν δὲν τοῦ πᾶνε ἄνθρωπο νὰ πιάτσῃ ν' τόνε φάῃ,
νερὸ νὰ πάρουν δὲμ μποροῦν, νερὸ νὰ κουβαλήτσουν
τσαὶ ὅλοι τσινδυνεύουνε τῆς δίψας νὰ ψοφήτσουν.
Ἐρρήξανε λαχνοὺς νὰ ἰδοῦν σὲ ποίνανα θὰ πέτσῃ,
νὰ πάῃ τὸ παιδάτσι του εἰς τὸ θεριὸ πεστσέσι.
Μὲ τοὺς λαχνοὺς ἐβάνανε τσαὶ τῆς βασιλοπούλλας,
ὁποὺ τὴν εἶχ' ὁ βασιλιᾶς μόνη τσαὶ ἀκριβούλλα,
τσαὶ πρῶτος ἔλαχ' ὁ λαχνὸς γιὰ τὴ βασιλοπούλλα,
ὁπού χε χάδια περισσά, σὰμ πού ἦταν μοναχούλλα.
Ὁ βασιλιὰς σὰν τ' ἄκουτσε, θρηνολογάει τσαὶ κλαίει
τσαὶ μὲ πολὺ παράπονο τῆς δωδεκάδας λέει·

«Γιὰ πάρτ' ὅλα τὰ ἔχει μου τσ' ἀφῆτε τὸ παιδί μου
τσαὶ πάρτε τὴγ κορώνα μου ἀπὸ τὴν τσεφαλή μου.
Κανένας δὲν ἐμίλητσε, κανεὶς λόγο δὲν εἶπε.
Τότες τσ' αὐτὸς μὲ κλάματα ἐτοῦτο πάλι εἶπε·
«Στολίστε τὸ παιδάτσι μου τσαὶ κάμετέ το νούφη,
γιὰ νὰ τὸ στείλω τοῦ θεριοῦ γλυκᾶ νὰ τὸ μασήσῃ!»
Σ' τὸ δρόμο ποὺ πηγαίνανε, 'ς τὸ δρόμο ποὺ πηγαίνουν,
ποτάμι δάκρυα χύνουνε τσαὶ μοιρολόγια λέουν.
Ἕνας λεβέντης φάνητσε καβάλλα 'ς τ' ἄλογό του,
κοντάρι χε 'ς τὸ χέρι του, σπαθὶ εἰς τὸ πλευρό του,
τρέχει, ζυγώνει, τοὺς ρωτάει, τί ἔχουνε, ποῦ πᾶνε,
γιατί τὰ τόσα δάκρυα, γιατί μοιρολογᾶνε;
«Τί μας ρωτάεις, ἀφέντη μου, τί θέλεις νὰ σοῦ εἰποῦμε,
μαῦρά γραψε ἡ μοῖρά μας τσαὶ ὅλοι θὰ χαθοῦμε.»
Ἐπήγανε τὴ λύγερη τσ' ἀφῆκαν την δεμένη
τσαὶ τρέχουνε τσαὶ φεύγουνε σὰν στσοῦλλοι λυσσασμένοι.
Ὁ καβαλάρης ἔτρεξε, πάει, πεζεύει ὁμπρός της,
παραμερίζει τ' ἄλογο, κάθεται 'ς τὸ πλευρό της.
«Τί χεις, βασιλοπούλλα μου, ὁπού σαι λυπημένη
τσαὶ μὲ αὐτὰ τὰ σίδερα, ποὺ σ' ἔχουνε δεμένη;
—Γιὰ φεῦγα, φεῦγα, ἀφέντη μου, γιὰ φεῦγ' ἀπὸ τὰ μένα,
γιατί θὰ ἔρθῃ τὸ θεριὸ νὰ φάῃ σὲ τσ' ἐμένα.
—Ἄσε με ν' ἀποτσουμηθῶ ς τὰ γόνατά σ' ἀπάνω
τσαὶ σὰν θὰ ἔρθῃ τὸ θεριό, εἰπές μου «σήκ' ἀπάνω»
τσαὶ γὼ σκοτώνω τὸ θεριὸ τσ' ἀπὸ ἐδῶ σὲ βγάνω.
—Λόγια μοῦ λές, ἀφέντη μου, νά με παρηγορήτσῃς,
μὰ σὰν θελά ρθῃ τὸ θεριό, θὰ φύγῃς νὰ μ' ἀφήτσῃς.»
Τὸν ἄρητσε, τσουμήθητσε πάνω 'ς τὰ γόνατά της,
ἐτρέχανε τὰ μάτια της, ἐβρέχαν τὴμ ποδιά της
τσαὶ μὲ τὴν ὥρα τὴμ πολλὴ λέπ τὸ νερὸ τσ' ἀφρίζει
τσαὶ τὸ θεριὸ τὰ δόντια του ἀπάνω τους τὰ τρίζει.
«Γιὰ σήκω, σήκω, ξένε μου, τσαὶ φεῦγ' ἀπὸ τὰ μένα,
γιατὶ τὸ φοβερὸ θεριὸ θὰ φάῃ σὲ τσ' ἐμένα.»
Εὐθὺς ὁποὺ σηκώθητσε σὰμ παραλογισμένος,
τὸ κονταράτσι τ' ἔπιατσε σὰμ πού ἦταν σπουδασμένος.

Μιὰ κονταριὰ τοῦ ἔδωτσε καταμεσῆς ᾽ς τὸ στόμα
τσαὶ τὸ θεριὸ τσουλιώτανε κάτω ᾽ς τὴ γῆ ᾽ς τὸ χῶμα.
«Σοῦρε, κόρη, ᾽ς τὸ σπίτι σας, σοῦρε ᾽ς τὰ γονικά σου
τσ᾽ ἀπὸ τὰ σήμερ᾽ ἡμεροῦ ἔχε την τὴ ζωή σου.
—Γιὰ πές μου, πές μ᾽, ἀφέντη μου, τί λένε τὸ ὄνομά σου,
ἂμ πάω τσαὶ κάνω χάρισμα νά νε τῆς ἀφεντιᾶς σου;
—"Αμ πάῃς τσαὶ κάνῃς χάρισμα φτειᾶσε μιὰν ἐκκλησία
᾽ς τὸν "Αγιο Γιώργη μάρτυρα ἀφ τὴγ Καππαδοτσία.
Δεξιὰ μεριὰ ᾽ς τὴν ἐκκλησὰ γράψ᾽ ἕνα καβαλλάρη,
ἁρματωμένο μὲ σπαθὶ τσ᾽ ὁλόχρουσο κοντάρι
τσαὶ ᾽ς τὴ ζερβιά του τὴ μεριὰ γράψου τσαὶ μοναχή σου.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ δημώδη ἑλληνικὰ ᾄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Λαογρ. Δ' 185 κέ.—Σ. τ. Δ.]

22.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ἀφηκραστεῖτε νά σας πῶ τῆς Χίος μας τὰ πάθη,
τέτοια ῥωμαίικη σκλαβιὰ ᾽ς τὸγ κόσμου δὲν ἐστάθη.
Σ᾽ τὰ χίλια ὀκτακόσια ἔτος εἴκοσι δύο
Σαμιώταις βουληθήκανε νὰ πάρουνε τὴ Χίο.
Σαμιώταις βουληθήκανε νὰ πάρουν τὰ πρωτεῖα.
μὰ ὄρντινο δὲν εἴχανε ἀπὸ τὰ τριὰ νησία.
Ὁ Λογοθέτης τσ᾽ ὁ Μπουρνιᾶς σουνάξανε τ᾽ ἀστσέρι
τσαὶ τῶ Χιωτῶ μηνύκανε πὼς ἔχουνε σεφέρι.
Σ᾽ τὰ Θυμανὰ ξεμπάρκαραν τσαὶ κάμουν τοιμασία,
τὴ Χιὸ νὰ τήνε πάρουνε τὴν ἄξα πολιτεία.
Οἱ Χιώταις σὰν τ᾽ ἀκούκανε πᾶν τσαὶ τὸμ προστσουνοῦνε,
θαρρέψαν οἱ βαριόμοιροι πὼς θὰ λευτερωθοῦνε.
Ὡσὰν Θεὸ τὸμ προστσουνοῦν, Θεὸ τόνε δοξάζουν
τσαὶ τσεῖνος τοὺς παράντζειλε τὸ ζήτω νὰ φωνάζουν.
Ζητοῦν τοῦ κάστρου τὰ κλειδιά, τὸ κάστρο νὰ πατήτσουν,
τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ κάμουνε Ρωμιοὺς νὰ προστσουνήσουν.

Μεγάλη Πέφτη πρόβαλε τοῦ Τούρκου ἡ ἁρμάδα,
Σαμιώταις σὰν τὴν εἶδανε τοὺς ἔπιατσε τρομάρα.
Φίνουν τοῖς τάμπιαις μοναχαῖς, φίνουν τσαὶ τὰ κανόνια
τσ᾽ ὁλημερὶς μοιρολογοῦν σὰν τά μορφα παγώνια,
τσαὶ ᾽ς τὰ βουνὰ ἐτρέχανε σὰν ἄγρια κατσίτσα,
᾽ς ἀκρογιαλιαῖς γιουρίζανε, γιὰ νά βρουνε καΐτσα.
Τότες τὸ κάστρο σιάρησε μιὰ πράσινη παντιέρα,
ἀλλοὶ καϊμὸς τί γίνητσε ἐτσείνη τὴν ἡμέρα!
Τοῦ Κάστρ᾽ ἡ πόρτα ἄνοιξε, βγῆκαν τὰ ταγκαλάτσα
τσαὶ τὰ σπαθιά τους βγάνανε τσαὶ πιᾶκαν τὰ σοκάτσα.
Τουλουμπατζῆδες κόβανε τσαὶ τὰ παλληκαράτσα,
γυναῖκες σκλάβαις πέρνανε μὲ τὰ μωρὰ παιδάτσα.
Κορίτσα, σὰν τὸ κρυὸ νερό, μὲ τὰ μαλλιὰ ᾽ς τὸ χέρι
τὰ ταγκαλάτσα τὰ περνοῦν ᾽ς τσ᾽ Ἀνατολῆς τὰ μέρη.
Πατῆκαν τ᾽ ἀρχοντόσπιτα, πού ταν σὰγ κωνσολᾶτα,
πού χαν ἀσημικὰ πολλὰ τσαὶ περισσὰ διαμάντια.
Χιώταις μου ψιλοαίματοι, τσαὶ ψιλομαθημένοι,
πού ᾽ς τ᾽ ἄλογα καθόσαστε, ὡσὰν γενιτσαραῖοι,
πού δὲν ἐμπεγεντίζατε
τὴ γῆ νὰ τὴν πατήτσετε,
σκάλαις δὲγ κατεβαίνατε
μὴ τύχῃ τσ᾽ ἀρρωστήτσετε,
κακὸ μεγάλο πάθατε τώρα κατακαϊμένοι!
Γράμματα στέλλουν ᾽ς τὴ Φραντζὰ καὶ ἄλλα ᾽ς τὴ Ρουσσία,
γιὰ τὸ κακό, πού πάθανε, γιουρεύουν προστασία.
"Ολα στσοῦρμα γινήκανε, τίποτ᾽ ὀρθὸ δὲ μένει,
μόνε ὁ μαῦρος ὁ καπνός, πού ἀφ τὴ Χίο βγαίνει.
Πουλάτσα τοῦ Μισεμενῆ τσαὶ τοῦ Ντεληθανάση,
πλέας μὴ τσιλαϊδήτσετε, γιατὶ ἡ Χιὸς ἐχάθη.

23.

Ὁ ξένος

Μικρός, μικρὸς ταξίδεψα ἀφ τὰ δικά μου μέρη
τσαὶ βρίσκομαι ᾽ς τὴ ξενητειὰ τσαὶ βρίσκομαι ᾽ς τὰ ξένα.

Ξένοι πλύνουν τὰ ῥοῦχά μου, ξένοι μοῦ τὰ μπαλώνουν.
Τὰ πλύνουν μιά, τὰ πλύνουν δυό, τὰ πλύνουν τρεῖς τσαὶ πέντε
μὰ πλέας βαρεθήκανε νὰ πλύνουν νὰ μπαλώνουν.
Τσαὶ μία μέρα βροχερή, μέρα φουρτουνιασμένη,
ποὺ πῆγα, ὅπως πήγαινα, ν' τὰ πάρω νὰ ξαλλάξω,
ἀκούω τους καὶ λένε μου μὲ θλῖψι τσαὶ μὲ πρίκα·
«Πᾶρε, ξένε, τὰ ῥοῦχα σου τσαὶ σοῦρε 'ς τὴ δουλειά σου,
σοῦρε νὰ πᾷς 'ς τὴ μάννα σου, σοῦρε 'ς τὰ γονικά σου.»
Σ' τὸ δρόμο, ὅπου πήγαινε, 'ς τὸ δρόμο, ὅπου πάει,
ψιλὴ βροχὴ τὸν ἔπιασε τσαὶ τὸ βαρὺ χαλάζι
τσ' ἦρθε τὸ μαῦρ' ὡς τὸ λαιμὸ τσ' ὁ νιὸς ὡς τὸ ζωνάρι.
Τὸ μονοπάτι τούς βγανε 'ς ἕνα μεγάλο κάστρο.
Σαράντα βόλταις τό φερε, τὴμ πόρτα δὲν τὴν ηὗρε
τσαὶ 'ς τοῖς σαράντα τέσσερες ὁ νιὸς ἀναστενάζει.
«Δὲν εἶν' ἐδῶ βιγγλάτορες, δὲν εἶν' ἐδῶ καστριώταις,
δὲν εἶναι καστροφυλαχτὴς, ὁποὺ φυλάει τὸ κάστρο;»
Μιὰ λύγερη τοῦ σούντουχε ἀπό να παλαιθούρι·
«Ἐγώ μαι τσαὶ βιγγλάτορας, ἐγώ μαι τσαὶ καστριώτης,
ἐγώ μαι καστροφυλαχτής, ὁποὺ φυλάω τὸ κάστρο.
Τὴν ὥρα, πού ρθες, ξένε μου, ἡ πόρτα δὲν ἀνοίγει.»
Κοντὰ εἰς τὰ μεσάνιουχτα ψόφητσε τ' ἄλογό του
τσαὶ 'ς τὰ γλυκοχαράματα ψουχομαχάει τσ' ἀτός του.
«Νά χα νερ' ἀφ τὸ σπίτι μας τσαὶ μῆλ' ἀφ τὴ μηλιά μας
τσ' ἕνα κλωνὶ βασιλικὸ ἀφ τὰ βασιλικά μας.»
Τρεῖς λύγεραις τ' ἀκούκανε τσαὶ πᾶν τσαὶ τοῦ τὰ φέρνουν.
Ἡ μιὰ τοῦ φέρνει τὸ νερό, ἡ ἄλλη φέρνει μῆλο
τσ' ἕνα κλωνὶ βασιλικὸ ἡ τρίτη τοῦ τὸ φέρνει.
«Γιὰ πίε, ξένε, τὸ νερὸ τσαὶ δάγκωτσε τὸ μῆλο,
μέριτσε τὸ βασιλικὸ μπέλτσι τσαὶ σοῦ ρθ' ὁ νοῦς σου.
—Νά χα τῆς μάννας γόνατα τῆς ἀδερφῆς ἀγκάλη.»

24.

Ἡ καλὴ γειτόνισσα.

Κρῖμα 'ς τὸ νιό, ποὺ πιάκανε ἐχτὲς προχτὲς 'ς τὴ βάρδια.
Μάννα δὲν ἔχει ν' τόνε κλαίῃ, τσούρι ν' τόνε λουπᾶται

μήτ' ἀδερφὸ μήτ' ἀδερφὴ ν' τόνε ψουχοπονᾶται,
μόν ἔχει μιὰ γειτόνισσα τσαὶ τσείνη τὸν λουπᾶται.
Βέλνει φλωριὰ 'ς τὴμ προῦσα της τσαὶ γρόσα 'ς τὴμ ποδιά της,
παίρνει τσαὶ πάει τσαὶ βρίστσει τον 'ς τὰ σίδερα δεμένο.
Ὅντες τὴν εἶδ' ὁ ἄμοιρος 'ς τὰ δάκρυα βουτήχτη,
τσ' ἀφ τὰ πολλά του κλάματα ἐπιάστητσ' ἡ φωνή του.
Φωνὴ νὰ βγάνῃ δὲ μπορεῖ, μιλιὰ νὰ τῆς μιλήτσῃ.
«Γιὰ σώπα, σώπα, ἄουρε, τσαὶ μὴ πολυλουπᾶσαι.
Φλωριὰ τσαὶ γρόσα ἔφερα νὰ ἰδῇς τὴ λευτεριά σου.»
Ὁ νιὸς ἀπηλοήθητσε μὲ τὸ καϊμέν' ἀχείλι·
«Σοῦρε, κόρη, 'ς τὸ σπίτι σας, σοῦρε 'ς τὰ γονικά σου
τσ' ἂν ἔχῃς γρόσα φύλα τα, φλωριὰ τσαὶ φόρετσέ τα,
τσαὶ σὰν ἀσπρίτσ' ὁ κόρακας τσαὶ γίνῃ πελιστέρι,
τότες τσ' ἐγ' ὁ κακόμοιρος θὰ βρῶ τὴ λευτεριά μου.

25.

Ὁ χρυσοφὸς τσ' ἡ κόρη.

Τοῦ Μέγα Γιώργη τὸ βουνό, τοῦ Μέγα Κωνσταντίνου
μήτε πουλλὶ τ' ἀνέβαζε μήτ' ὥριο χελιδόνι,
κόρη ξανθὴ τ' ἀνέβαζε πλέχνοντας τὸ γαϊτάνι,
πλέχνοντας τσ' ὡριοπλέχνοντας τσαὶ γλουκοτραγουδῶντας.
Ὁ χρυσοφὸς τὴ βίγγλιζε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι.
«Θελὰ σοῦ στείλω, λύγερη, ἕνα σκουλλὶ λινάρι,
νὰ κάμῃς τριὰ ποκάμισα τσαὶ τέσσερα σεντόνια
τσαὶ τὸ περισσεμάτσι του δικό σου πεστεμάλι.
—Ἐπαίνεψές με, χρυσοφέ, τσαὶ γὼ θὰ σὲ παινέψω.
Θελὰ σοῦ στείλω, χρυσοφέ, ἕνα δραμάτσ' ἀσῆμι
νὰ κάμῃς γκόλφι τσαὶ σταυρὸ τσ' ἀργιουροδαχτυλίδι
τσαὶ τὸ περισσεμάτσι του δικό μπελεζίτσι.»

26.

Ἡ Ρωμιοπούλλα.

Ἕνα μικρὸ Τουρκόπουλλο ἑνοῦ ῥηγα κοπέλλι
μιὰ Ρωμιοπούλλ' ἀγάπητσε νὰ τήνε κάνῃ ταῖρι

Ἡ Ῥωμοπούλλα τ' ἄκουτσε πολὺ τῆς βαρυφάνη.
Τσαὶ πιάνει τὸ στρατὶ στρατί, στρατὶ τὸ μονοπάτι,
τὸ μονοπάτι βγαίνει την μέσ 'ς Ἅϊ-Γιωργιοῦ τὴμ πόρτα.
«Ἅγιε μου Γιώργη, κροῦψέ με ἀφ τοῦ Τούρκου τὰ χέρια,
νὰ φέρνω λίτρα τὸ τσερὶ τσαὶ λίτρα τὸ λιβάνι
μὲ τὸ βουβαλοτούλουμου νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι.»
Ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα τσαὶ μπαίν' ἡ κόρη μέσα.
Ὁ Τοῦρκος τὴν ἐβίγγλιτσε 'ς τὴν ἐκκλησά, ποὺ μπῆτσε,
τρέχει τσ' αὐτὸς 'ς τὰ τέσσερα 'ς τὴν ἐκκλησὰ πηγαίνει.
Τηράζει δῶ, τηράζει τσεῖ, τὴ λύγερη δὲ λέπει
τσαὶ τότες ἐκατάλαβε, πὼς μέσα ναι κρουμμένη.
«Ἅγιε μου Γιώργη, βγάν τηνε τὴγ κόρη, πού χεις μέσα,
νὰ φέρνω λίτραις τὸ τσερὶ τσαὶ λίτραις τὸ λιβάνι,
μὲ τὸ καμηλοτούλουμο νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι,
νὰ κάμω τ' ὄξω σου χρουσὸ τὸ μέσα σ' ἀσημένιο
τσαὶ τὰ τσεραμιδάτσα σου νὰ τ' ἀσημοκαπνίτσω,
τὸν τόπο, ὅπου κάθεσαι, νὰ τὸν μαλαματώτσω,
νὰ βαφτιστῶ 'ς τὴ χάρι σου τσαὶ Γιώργης 'ς τ' ὄνομά σου.»
Ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα τσ' ἡ κόρη βγαίνει ὄξω.
Ὁ Τοῦρκος δὲ χάνει τσαιρὸ ἀφ τὰ μαλλιὰ τὴμ πιάνει.
«Ἄσε με, Τοῦρκ', ἀφ τὰ μαλλιὰ τσαὶ πιάτσε μ' ἀφ τὸ χέρι,
δυὸ λόγια ἔχω γιὰ νὰ εἰπῶ τσαὶ νὰ γενοῦμε ταίρι.
Σὰν τὸν Ἅϊ-Γιώργη δίγνωμος ποιὸς ἄλλος ἅγιος εἶνε,
νὰ παραδώνῃ τοὺς Ῥωμιοὺς μέσ 'ς τῶ Τουρκῶ τὰ χέρια!»
Ὁ Τοῦρκος ἐβαφτίστητσε τσαὶ Γιώργης ὠνομάστη,
τὴγ κόρη στεφανώθητσε, γιουναῖκα του τὴμ πῆρε.

[Αἱ παραλλαγαὶ ἐν ΠΕ 72. καὶ Λαογρ. Γ' 528 ἀρ. 15. — Σ. τ. Δ.]

27.

Κόρη ταξειδεύτρια.

Μιὰ κόρ' ἀπὸ τὴν Ἀμουργὸ νὰ ταξειδέψῃ θέλει.
Γιουρεύει βάρκ' ἀπὸ σκαρὶ τσ' ἄρμεν' ἀπὸ βελόνι,
γιουρεύει ναύταις διαλεχτοὺς τσαὶ νιὸ καραβοτσούρι.

Χίλια φλωριὰ ν' ὁ ναῦλός της, ὁ ναῦλος τοῦ κορμιοῦ της,
τσαὶ ἄλλα χίλια ἑκατό, νὰ πάῃ μὲ τιμή της.

Ἀκόμα δὲν ἐπήγανε δυὸ μίλι' ἀφ τὸ λιμάνι,
ξξαδιαντράπ' ὁ ναύπλερος τσ' ἀπάνω της ἁπλώνει.
Τσ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ φόβο της τσ' ἀπὸ τὴν ἐντροπή της
λιγοθυμιὰ τὴ βάρετσε τσαὶ ἴδρως τοῦ θανάτου.
Τσ' ὁ ναύπλερος ἐπίστεψε πὼς ἦταν πεθαμένη,
τσ' ἀφ τὰ μαλλιὰ τὴν ἔπιατσε, 'ς τὴ θάλασσα τὴ ῥίχνει.
Ἦταν ἀέρας 'ς τὴ νοτιὰ τσαὶ πάει 'ς τὴ τρεμουντάνα,
τὴμ πήρανε τὰ ῥέματα, τὴμ πᾶν 'ς τὴν Ἀλεξάντρα.
Μιὰ Τσουριατσή, μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πίσημη ἡμέρα
βγῆκαν οἱ Ἀλεξαντρινάϊς νὰ πᾶν νὰ σουργιανίσουν,
βρίσκουν τ' ἀντζελικὸ κορμὶ 'ς τὴν ἄμμο ξαπλωμένο.
«Γιὰ δὲς κορμὶ γι' ἀγκάλιασμα, μέση σὰν δαχτυλίδι
τσαὶ δάχτυλα μασουρωτά, νὰ σούρνουν τὸ κοντύλι.»

[Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν Λαογρ. Δ' 85 ἀρ. 27. — Σ. τ. Δ.]

28.

Τὰ κακὰ πεθερικά.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικροπαντρεμένος
τὸ Μάϊ μηλιὰ ἐφύτεψε, τὸ Μάϊ μῆλο ἔφαε,
τὸ Μάϊ τοῦ ῥθε μήνυμα νά πάῃ 'ς τὸ σεφέρι.
Ἡ κόρη ποὺ τὸν ἀγαπᾷ τσαὶ τὸ καλό του θέλει,
μὲ θλῖψι τσαὶ μὲ πρίκα της λέει του ξαναλέει·
«Ἐσὺ μυσεύεις, Κωνσταντῆ, τσαὶ μένα ποῦ μ' ἀφίνεις;
—Πρῶτα σ' ἀφίνω 'ς τὸ Θεὸ τσαὶ δεύτερα 'ς τοὺς Ἁγίους
τσαὶ τρίτα 'ς τὴ μανούλλα μου τσαὶ 'ς τὰ γλυκά μ' ἀδέρφια.
—Τί νά μου κάμ' ἡ μάννα σου τσαὶ τὰ γλυκά σ' ἀδέρφια;
Χωρὶς ἐσένα, Κωσταντῆ, μοῦ εἶναι ὅλα μαῦρα.
—Θὰ ἔχῃς τὴν ἀγάπη τους, θά χῃς τὴ συντροφιά τους,
ὡς ποὺ νὰ δώτσῃ ὁ Θεὸς πάλι κοντά σου νά ῥθω.
Φεύγω τσαὶ γειὰ ἀφίνω σου τσαὶ μὲ καλὸ νὰ σ' εὕρω.
—Ἡ Παναγία τσ' ὁ Χριστὸς νά ναι πάντα κοντά σου,

γιὰ νὰ γιουρίτσῃς μὲ καλὸ ν' ἀνοίξῃ ἡ καρδιά μου.»
Μήτ' ἕνα μίλι διάει ὁ νιός, μήτ' ἕνα μήτε δύο,
τσαὶ 'ς τὸ σκαμνὶ καθίζουν την τσ' ἀντρίτσα τὴγ κουρεύουν.
Τῆς δίνουν πέντε πρόβατα τσαὶ πέντε καρυμάδια
τσ' ἀπὸ τὸ χέρι τὴ τραυοῦν τσ' ἕνα βουνὸ τῆς δείχνουν·
«Λέπεις το τσεῖνο τὸ βουνὸ τὸ ὑψηλὸ τὸ μέγα,
ὁπού χ' ἀντάρα 'ς τὴγ κορφὴ τσαὶ κατακνιὰ 'ς τὴ ῥίζα;
ἐτσεῖ νὰ κάμῃς τὸ μαντρί, ἐτσεῖ νὰ κάμῃς στάνη.
Τσ' ἂν δὲ χιλιάξῃς τὸ μαντρὶ τσ' ἂν δὲ τὸ τρισχιλιάξῃς
'ς τοὺς κάμπους 'ς τοῖς ἀκρογιαλιαῖς νὰ μὴ τὰ κατεβάτσῃς,
'ς τοὺς κάμπους νὰ μὴ κατεβῇς σὲ γούρνους μὴ ποτίτσῃς
τσαὶ εἰς τὰ ποταμόχειλα φλοέρα νὰ μὴ παίξῃς.»
Εἶδ' ὁ Θεὸς τὴν ἀδιτσὰ τσαὶ τὸ μεγάλο κρῖμα,
τ' ἀρνὶ ἀρνὶ ἐγέννας τσ' ἡ προβατῖνα πέντε
τσαὶ χίλιαξέ το τὸ μαντρί, τό καμε τρεῖς χιλιάδες.
'Σ τοὺς κάμπους, 'ς τοῖς ἀκρογιαλιαῖς τὸ σουχνοκατεβάζει,
'ς τοὺς κάμπους τὸ κατέβαζε, σὲ γούρναις τὸ ποτίζει
τσαὶ εἰς τὰ ποταμόχειλα φλοέρα πάει τσαὶ παίζει.
Ὁ Κωσταντῆς ἐγιούριζε καβάλλ' ἀφ τὸ σεφέρι.
«Ὥρα καλή σου, μπιστιτσέ.—Καλὸ 'ς τὸ καβελλάρη.
—Γιὰ πές μου, πές μου, μπιστιτσέ, τὰ πρόβατα ποινοῦ νε;
ποινοῦ ν' αὐτὸς ὁ μπιστικὸς ὁ γαϊτανοφρουδᾶτος;
—Τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ μικροῦ, τοῦ μικροπαντρεμένου,
ὁποὺ τοῦ ἤρθε μήνυμα τσαὶ πῆγε 'ς τὸ σεφέρι,
τσεινοῦ νε τσαὶ τὰ πρόβατα, τσεινοῦ νε τσαὶ ἡ στάνη,
τσεινοῦ νε τσαὶ ὁ μπιστικός, ὅπου τοῦ τὰ φυλάει.»
Δὲν εἶπε ἄλλο τίποτα, μήτε νὰ εἰπῇ ἠμπόρειε.
Τὸ μαῦρό του γονάτιτσε τσ' ἀπάνω τὴν ἐπῆρε
τσ' ἀπὸ ἐτσεῖ 'ς τὰ τέσσερα 'ς τὸ σπίτι του ἐπῆγε.
Τὸ τ' ἔκαμε τῆς μάννας του, τὸ τί 'ς τοὺς ἀδερφούς του,
μόνε ὁ Θιὸς ἠξέρει το τσ' ἀπός του τσ' ἀπατός του.

[Αἱ Παραλλαγαὶ ἐν Λαογρ. Γ' 592 ἀρ. 4.—Σ. τ. Δ.]

29.

Ἡ κόρη τσαὶ ὁ χάρος.

Μιὰ κόρη ἐκαυχήστητσε τὸ Χάρο δὲ φοβᾶται,
γιατ' εἶν' τὰ σπίτια της ψηλὰ τσαὶ μαρμαροχτισμένα,
γιατ' ἔχει τοὺς ἐννιὰ ἀδερφούς, τὸγ Κωσταντῖνο ἄντρα.
Ὁ Χάροντας σὰν τ' ἄκουτσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη.
Μαῦρο πουλάτσι γίνητσε, μαῦρο χιλιδονάτσι
τσαὶ πῆρε 'ς τοῖς φτερούγαις του σαΐττας μὲ φαρμάτσι
τσαὶ πάει τσαὶ σαϊττεύει την ἀπὸ τὸ παλαιθούρι.
Πόνος τὴμ πιάνει 'ς τὴγ καρδιά, πόνος 'ς τὰ φυλλοκάρδια,
πονεῖ, φωνάζει τσαὶ γκογκᾶ, κλαίει τσ' ἀναστενάζει.
Ἡ μάννα της μπαινόβγαινε τσ' ἡ μάννα της τῆς λέει·
«Τί χεις, παιδί μου, τσαὶ γκογκᾶς τσαὶ βαριαναστενάζεις;
—Μάννα, πον' ἡ καρδούλλα μου, μάννα πον' ἡ καρδιά μου!
—Τὸμ πόνο, πού χεις 'ς τὴγ καρδιά, γιατρὸς θὰ τὸν γιατρέψῃ.
—Τὸμ πόνο, πού χω 'ς τὴγ καρδιά, γιατρὸς δὲν τὸν γιατρεύει,
μήτε γιατρὸς τῆς Βενετιᾶς μήτε γιατρὸς τῆς Πόλις,
γιατ' εἶνε Χάρου λόχεμα τσαὶ μπῆτσε 'ς τὴγ καρδιά μου.
—Κόρη, σὰν ἔρθ' ὁ Κωσταντῆς τ' ἀπολογιὰ ν' τοῦ δώτσου;
—Μάννα, σὰν ἔρθ' ὁ Κωσταντῆς, μὴ τὸγ κακοκαρδίτσῃς.
Πές του πὼς βάφτικα παιδὶ τσαὶ λείπω 'ς τοὺς κουμπάρους,
βάν τὸ τραπέζι σου λερὸ τσαὶ τὸ πεστσέρι μαῦρο
τσαὶ τὸ ποτήρι, ποὺ τσερνᾶς, ἂς εἶν κορνιαχτισμένο.»
Ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστετσε τσ' ἡ σουντουχιὰ ποκράτειε,
ὁ Κωσταντῖνος ξάντιτσε 'ς τοὺς κάμπους κατεβαίνει
μὲ τετρακόσους ἄρχοντες, μὲ χίλια παλληκάρια.
Μὰ τσεῖ, ὅπου πηγαίνανε, κακὸ τοῦ βέλν' ὁ νοῦς του.
Ἀνασηκώνεται γοργὰ 'ς τὸ σπίτι του τηράζει
τσαὶ μὲ πολλὴ του ταραχὴ γιουρίζει τσαὶ τοὺς λέει.
«Μεριὰ σταθῆτε, ἄρχοντες, μεριὰ τὰ παλληκάρια,
'ς τοῦ πεθεροῦ μου τὴν αὐλὴ λέπω σταυρὸ στημένο.
Μὴ πεθερός μου πέθανε, μὴ πεθερά μου χάθη,
ἀφ τὰ γιουναικαδέρφια μου κανένα μὴ ραΐστη;»

Τὸ μαῦρό τ' ἦταν ἄλαλο, τότες φωνίτσα βγαίνει·
«Ὁ πεθερὸς δὲμ πέθανε, μήτε ἡ πεθερά σου,
τσ' ἀφ τὰ γιουναικαδέρφια σου κανένα δὲ ραΐστη,
μόν ἡ καλή σου πέθανε, μόν' ἡ καλή σου πάει.
—Γιὰ σώπα, σώπα, μαῦρό μου, τσαὶ θά σε τουραγνίτσω,
θὰ πάω σε 'ς τὴν ἁλουτσὴ νά σε φορτώτσ' ἁλάτι
τσ' ὁπού νε λάσπαις τσαὶ νερά, θά σοῦ βαρῶ νὰ τρέχῃς
τσ' ὁπού νε μαυρολίθαρα, θὰ σὲ ξεκαλουβώνω.»
Βιτσά δωτσε τοῦ μαύρου του 'ς τὴν ἐκκλησὰ πηγαίνει.
Βρίστσει τὸ πρωτομάστορη τσ' ἔφτειανε τὸ τσιβούρι·
«Γιὰ πές μου, πρωτομάστορη, ποινοῦ νε τὸ τσιβούρι;
—Ἐτσείνης πού χ' ἐννὶ ἀδερφούς, τὸγ Κωνσταντῖνο ἄντρα.
—Φτειάσ το μακρύ, φτειάσ το πλατὺ νὰ παίρνῃ δυὸ νομάτους
τσαὶ 'ς τὴ δεξά του τὴ μεριὰ ἄσε παλαιθουράτσι,
νὰ μπαίν' ὁ ἥλιος τὸ πρωΐ, δροσὰ τὸ μεσημέρι.»
Τὸ μαχαιράτσι τ' ἔβγανε ἀπ' ἀργιουρό φηκάρι
τσαὶ 'ς τὴγ καρδιά του τό μπηξε σὰν ἄξο παλληκάρι.
Ἐτσεῖ πού χώκανε τὸ νιό, ἐβγῆτσε κρούα βροῦσι
τσ' ἐτσεῖ, ποὺ χώκανε τὴ νιά, ἐβγῆτσε τσουπαρίσσι,
τὸ τσουπαρίσσι ἔστσουβε τσ' ἀγκάλιαζε τὴ βροῦσι.
Ὁ βασιλιᾶς τὰ βίγγλιζε ἀπὸ τὸ παλαιθούρι·
«Γιὰ ἰδές τα τὰ κακόμοιρα, τὰ πολυαγαπημένα,
ποὺ ζωντανὰ ἀγαπιώντουσαν τσαὶ τώρα πεθαμένα!»

[Αἱ παραλλαγαὶ ἐν ΠΕ 217.—Σ. τ. Δ.]

30.

Ἡ κακὴ μάννα.

«Διώχνεις με, μάννα, διώχνεις με τσαὶ γὼ νὰ φύγω θέλω,
νὰ κάμῃς μήνους νά μ' ἰδῇς, χρόνους νὰ μ' ἀπαντήξῃς,
νὰ ἔρθ' ἡ μέρα τ' Ἁϊ-Γιωργιοῦ, πρώτη ὁρτὴ τοῦ χρόνου,
νὰ πᾷς, μάννα, 'ς τὴν ἐκκλησὰ νὰ κάμῃς τὸ σταυρό σου,
νὰ ἰδῇς τὸν τόπο μ' ἀδειανὸ τσαὶ τὸ στασίδι μ' ἄδειο,
νὰ ἰδῇς τοὺς νιούς, νὰ ἰδῇς τοῖς νιαῖς, νὰ ἰδῇς τὰ παλληκάρια,
νὰ βγῇς, μάνν', ἀφ τὴν ἐκκλησά, πού καμες τὸ σταυρό σου,

νὰ μπαμπαλιάτσ' ἡ γλῶσσά σου ρωτῶντας τοὺς διαβάταις.
Φεύγω, ἤρθ' ὥρα, μάννα μου, τσαὶ καλ' ὑγειὰ σ' ἀφίνω.»
Αὐτὴ ἡ ἀθεόφοβη ἀπολογιὰ δὲν δώνει,
στρίφει τὰ μοῦτρά της ἀλλοῦ, τὸν οὐρανὸ τηράζει.
Τοὺς πρώτους χρόνους δὲ ρωτᾷ μηδὲ νὰ μάθῃ θέλει,
γιατ' ἡ κακομοιρία της ἀκόμα τὴν ἐκράτειε.
Μὰ σὰμ περάσαν ἓξ ἑφτά, θουμήθη τί τῆς εἶπε.
Γιούριτσ' ὁ νοῦς της 'ς τὸ καλό, ἤρθε 'ς τὰ φρενικά της,
τσ' ἐπῆρε ὄρη τσαὶ βουνά, ρωτοῦσε τοὺς διαβάταις·
«Διαβάταις ποῦθ' ἐρχόσαστε, διαβάταις ποῦθε πᾶτε;
Μὴν εἴδατε τὸ γιόκα μου, ποὺ λείπει δέκα χρόνους;
—Πές μας σημάδια τοῦ κορμιοῦ, μπέλτσι τὸν βάν' ὁ νοῦς μας.
—Ἕνας ψηλός, ἕνας λυγνός, ἕνας καμαροφρύδης.
—Ἔχτές, προχτὲς τὸν εἴδαμε 'ς τὴν ἄμμο ξαπλωμένο·
μαῦρα πουλλιὰ τὸν τρώανε, ἄσπρα τὸν τριγιουρίζαν.
Μά να πουλλί, καλὸ πουλλὶ δὲν ἤθελε νὰ φάῃ.
Τἄλλα πουλλιὰ τοῦ λέανε, τἄλλα πουλλιὰ τοῦ λένε·
«Φάε τσαὶ σὺ καλὸ πουλλὶ ἀπ' ἀντρειωμένου πλάτες,
νὰ κάμῃς πῆχυ τὸ φτερὸ τσαὶ πιθαμὴ τὸ νῦχι.»
Ὁ νιὸς ἀπηλοήθηκε μὲ τὸ καϊμέν' ἀχείλι·
«Ἀφῆστέ μου τὴ γλῶσσά μου τσαὶ τὸ δεξό μου χέρι
θέλω νὰ γράψω μιὰ γραφή, τῆς μάννας μου νὰ στείλω,
νὰ τὴ διαβάζ' ἡ μάννα μου, νὰ κλαί' ἡ ἀδερφή μου,
νὰ τὴ διαβάζ' ἡ ἀδερφή, νὰ κλαί' ἡ ποθητή μου,
νὰ τὴ διαβάζ' ἡ ποθητή, νὰ κλαί' ὁ κόσμος ὅλος!»

[Αἱ παραλλαγαὶ ἐν ΠΕ 164 καὶ Λαογρ. Ε' 115 ἀρ. 112.—Σ. τ. Δ.]

31.

Σὰν ἀρρωστήτσω.

Σὰν ἀρρωστήστσω, μάτια μου, πιάτσε τὴ στράτα τσ' ἔλα
τσαὶ ἂν ἰδῇς τὴ μάννα μου διπλοχαιρετηστῆνε,
διπλοχαιρέτητσέ τηνε τσαὶ πές της «ποῦ ν' γιός σου,
ἐμένανε τὰ μάτια μου τσ' ἐσένανε τὸ φῶς σου;»

Ἡ μάννα μου θελὰ σοῦ πῇ λόγια νά σε ποντάρῃ
τσ' ἂν εἶσ' ἀγάπη γκαρδιατσὴ 'ς τὸ νοῦς σου μὴ τὰ βάνῃς.
Ὄντες ἰδῇς πὼς ἔσβετσε ἐλπίδα τῆς ζωῆς μου,
ἔλα 'ς τὸ προστσεφάλι μου, πιάτσε τὴ τσεφαλή μου
τσαὶ κλαῖέ μου λουπητερὰ ὡς νά βγῃ ἡ ψυχή μου.
Τσαὶ σὰν ἔβγ' ἡ ψουχούλλα μου, πιάτσε σαβάνωτσέ με
τσαὶ βάνε μου τὰ ροῦχά μου τσ' ὁμορφοστόλιτσέ με.
Ῥοῦχά μου βάνε τσικ-μαβὶ ἀκόμα τσαὶ τὸ ἄλλο,
ὅπου 'ς τὸν ᾅδη μοῦ λεε ἡ μάννα μου νὰ βάνω.
Τσαὶ ὄντες με περάτσουνε ἀπὸ τὴ γειτονιά σου,
ἔβγα κρουφ' ἀφ τὴ μάννα σου τσαὶ τραύα τὰ μαλλιά σου.
Τσαὶ ὄντες μ' ἀκκουμπήσουνε 'ς τῆς ἐκκλησιᾶς τὴμ πόρτα,
τότες νὰ βάνῃς μιὰ φωνὴ νὰ μαραθοῦν τὰ χόρτα.
Τσαὶ σὰν με κατεβάτσουνε 'ς τὸ μαυρισμένο ᾅδη,
τότες νὰ βάνῃς μιὰ φωνὴ νὰ κλαῖν μικροὶ μεγάλοι.
Τσαὶ σάν με ἀποχώτσουνε τσαὶ σβέτσουν τὰ κεριά μου,
τσαὶ τότ' ἀγαπημένη μου μέσ' εἶσαι 'ς τὴγ καρδιά μου.
Τσαὶ ὄντες σου τὰ φέρουνε, τὰ κόλυβά μου φά τα
τσαὶ πὲς ὁ Διὸς σχωρέτσῃ τον τὸ νιό, ὁποὺ μ' ἀγάπα.
—Ποιὸς ἔχει στόμα νὰ τὰ φά, δόντια νὰ τὰ μασήτσῃ,
λαιμὸ γιὰ νὰ τὰ καταπῇ νὰ σ' ἀπαλησμονήτσῃ;

[Αἱ παραλλαγαὶ Λαογρ. Δ' 698 ἀρ. 4. — Σ. τ. Δ.]

Τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τῆς Αἰγίνης εἶχον ἀρχίσει νὰ καταρτίζω ἀπὸ τοῦ 1869, ὅτε ἐνεγράφην εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς δευτέρας τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ ἔχων συνέριθον τὴν μακαρίτισσαν μητέρα μου καὶ τὰς ἀδελφάς της ἐντὸς ὀλίγου σχεδὸν ἔφθασα εἰς ὃ σημεῖον εἶχον τότε ὁρίσει νὰ φθάσω. Ἐκ ταύτης ἔχουσι δημοσιευθῆ ἐν δυσὶ προγράμμασι τοῦ Ἑλλην. Σχολείου Αἰγίνης ὁ Κακοκοιραμένος κλπ. (1890) καὶ παραμύθιον, ὃ παρεχώρησα εἰς φίλον καὶ ἐδημοσίευσε. Νῦν ἴσως ἤθελεν ἐρωτήσει τις, διατὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον δὲν ἐδημοσιεύθη πλέαν ἐκ ταύτης τι ἢ καὶ τὸ ὑπόλοιπον; Τὴν ἀπάντησιν ἀλλαχοῦ θὰ δώσω καί, πιστεύω, σύντομα, ἐνταῦθα δὲ μόνον λέγω, ὅτι ὅσον ἀληθεύει τὸ scripta manent, ἄλλο τόσο ἐπαληθεύει καὶ τὸ scripta ruunt, ὅπερ συνέβη. Κατὰ τὴν μεγάλην κλοπὴν τῆς βιβλιοθήκης μου μετὰ τῶν κλαπέντων βιβλίων συναπεκομίσθησαν καὶ πλεῖστα χειρόγραφα ταύτης καὶ ἄλλα ἄλλης ὕλης, ἐσώθησαν ὅμως εὐτυχῶς πλεῖστα τῶν πρώτων σημειωμάτων μου, ἐξ ὧν θὰ δυνηθῶ ὁπωσδήποτε νὰ θεραπεύσω τὸ κακόν.

Ἐν τῷ δημοσιευθησομένῳ Λεξιλογίῳ,—καὶ τούτου τὸ πλεῖστον ἀπώλετο.—ἐξηγοῦνται αἱ τυχὸν ἄγνωστοι λέξεις ἐν τοῖς τραγουδίοις.

ΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

ὑπὸ

ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ᾄσματα καὶ αἰνίγματα, τὰ ὁποῖα ἐν Κύπρῳ εὑρισκόμενοι κατὰ τὸ 1913 ἀντεγράψαμεν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 652 κώδικος τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου τοῦ XVIII αἰῶνος, τοῦ ὁποίου τὴν περιγραφὴν ἔδωκεν ὁ Χρ. Γ. Παντελίδης ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς, δημοσιευθέντι ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνήμονι τοῦ Λάμπρου Ι σ. 203 ὑπ' ἄρ. 6. Ὁ κῶδιξ φαίνεται συγκεκροτημένος ἐκ διαφόρων τετραδίων, ὡρισμένως δὲ εἶναι ἀντίγραφον παλαιοτέρου κώδικος πιθανῶς καὶ τούτου ἐλλιποῦς. Ἐν φ. 64α σημειοῦται τὸ ἔτος ΑΨΠΗ, ἐν δὲ φ. 72α «*Ἐτελειώθη δὲ τὸ παρὸν βιβλίον διὰ χειρὸς ἐμοῦ, τοῦ εὐτελοῦς καὶ ἀναξίου Χαραλάμπου, τοῦ κυκότου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου ἐκκλησιάρχου, κυρίου Μητροφάνους, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑπτακοσιοστόν, ἐνενικοστὸν ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ*». Τὰ χρονικὰ ὅμως σημειώματα τὰ ἐν φ. 90β κἑ. ἀναφέρουν τὴν χρονολογίαν «*1696 μηνὶ μαρτίο 20*», ἥτις πιθανῶς εἶναι ἡ χρονολογία τοῦ παλαιοτέρου χειρογράφου, ἐξ οὗ ἀντεγράφη τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἡ ὀρθογραφία τοῦ κώδικος, ὡς συνήθως τῶν κωδίκων τῶν τελευταίων αἰώνων εἶναι οἰκτρά, διώρθωσα δ' αὐτὴν σιωπηρῶς, σημειώσας μόνον τὰς σπουδαιοτέρας τῶν διορθώσεων, ὅσας ἔκαμα διὰ νὰ ἀποκαταστήσω ὄχι πλέον τὴν ὀρθογραφίαν, ἀλλὰ τὴν διεφθαρμένην λέξιν τοῦ κειμένου. Ἐπίσης ἐσημείωσα καὶ τὰς διορθώσεις, ὅσας ἔκαμα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου, ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ αὐτὸ τὸ κείμενον καὶ τὴν σημερινὴν κυπριακὴν χρῆσιν. Καὶ ἡ στίξις δὲ σιωπηρῶς διωρθώθη. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς στίξεως παρατηρῶ ὅτι συνήθως, ὁσάκις οἱ στίχοι εἶναι ἀνὰ δύο γεγραμμένοι εἰς μῆκος μιᾶς σειρᾶς, τελεία μὲν τίθεται ἐν τῷ τέλει τῆς σειρᾶς, ἐν δὲ τῷ μέσῳ χωρίζονται οἱ στίχοι διὰ κόμματος. Ἄλλως

τὰ πλεῖστα τῶν στιχουργημάτων εἶναι καταλογάδην γεγραμμένα, ἡ δὲ διαίρεσις εἰς στίχους ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ[1]. Δυστυχῶς καὶ ἡ κατάστασις τῶν κειμένων εἶναι ἐλεεινή. Λόγῳ δὲ τῆς ἡμιμαθείας καὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἀντιγραφέως εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις ποῖα εἶναι τὰ λάθη ἑκατέρου. Αὐτὰ δὲ ἴσως τὰ λάθη καθιστῶσιν ἔτι αἰνιγματικώτερα τὰ καθ' ἑαυτὰ αἰνιγματώδη στιχουργήματα τοῦ στιχουργοῦ. Καὶ τὰ μὲν πλεῖστα τῶν στιχουργημάτων φαίνονται καὶ εἶναι αὐτοτελῆ, εἴς τινα ὅμως καὶ μάλιστα ἐκ τῶν αἰνιγματωδῶν εἶναι ἀσαφὲς ἐάν, ὅπως εἶναι χωρισμένα, ἔχωσι καλῶς ἢ ἐὰν ἔπρεπε νὰ διαιρεθοῦν κατ' ἄλλον τρόπον. Τινῶν εἶναι προφανὴς ἡ σχέσις, εἶναι ὅμως ἀμφίβολον ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ συνενωθοῦν. Ἀλλ' ἂς ἐξετάσωμεν αὐτὰ καθ' ἕκαστον.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 1 εἶναι γνωστὸν βυζαντινὸν αἴνιγμα, δημοσιευθὲν ἤδη ἐν τῇ ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ τ. Ϛ' σ. 108, Β ὑπὸ τοῦ Βέη καὶ ἐν Λαογραφίᾳ Α' σ. 574, 1 ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου-Κεραμέως καὶ ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι τ. ΙΑ' σ. 39, 3 ὑπὸ τοῦ Λάμπρου, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ καὶ ἐν τόμ. ΙΓ' σ. 130 ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 367 Παλατίνου κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ. Ἐκ τῶν πέντε κειμένων τὸ μὲν τοῦ Βέη καὶ τοῦ Λάμπρου εἶναι ἐφθαρμένα, πληρέστερα δὲ τὰ δύο ἄλλα, παραλλαγὴν δ' ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον. Ἐκ τούτων πάλιν μᾶλλον ἀδιάφθορον εἶναι τὸ ἐνταῦθα δημοσιευόμενον, μολονότι αἱ διαφοραὶ εἶναι ἐλάχισται. Ταύτας σημειώνω ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 2 εὕρηται ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ Append. VII 34, παρὰ Boissonade, An. Graeca τ. 3, σ. 431 ζ, ἐδημοσιεύθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου-Κεραμέως ἐν Λαογραφίᾳ Α' σ. 575, 2. Τὰ κείμενα παρουσιάζουν ἐλαχίστας καὶ ἀσημάντους διαφοράς. Εἰσεχώρησε δὲ τὸ αὐτὸ αἴνιγμα καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς θεολογικοὺς διαλόγους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐτίθεντο καὶ ἐλύοντο ὑπὸ τὸν τύπον ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων διάφορα ζητήματα θεολογικά, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλουν τὸ πνεῦμα τῶν χριστιανῶν ἢ μᾶλλον τῶν

[1] Ὁ τοιοῦτος διὰ τῆς στίξεως χωρισμὸς τῶν στίχων δὲν εἶναι ἀσυνήθης καὶ εἰς τὰ ἔντυπα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία καὶ εἰς τὰ χειρόγραφα, τὰ περιέχοντα ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. Ἀξίζει δὲ νὰ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν περὶ τὴν μετρικὴν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ἀσχολουμένων.

καλογέρων, οἷον παρὰ *Heinrici*, Griechisch-Byzantinische Gesprächsbücher σ. 68 ἀρ. 110, ὅπου ὅμως, ὡς συνήθως, δίδεται εἰς αὐτὸ ἄλλη λύσις, ἐκκλησιαστική, τὴν ὁποίαν σημειώνω εἰς τὰς ὑποσημειώσεις.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 ἔχει καὶ αὐτὸ δημοσιευθῇ ἤδη ὑπὸ τοῦ Βέη ἔνθ. ἀν. σ. 109, Ι καὶ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου-Κεραμέως ἐν Λαογραφίᾳ Α' σ. 575,3. Τὸ κείμενον καὶ εἰς τὰς τρεῖς ἐκδόσεις του παρουσιάζει φθοράς τινας, εἰς τὴν πρόδηλον διόρθωσιν τῶν ὁποίων, προέβην σημειώνων ἐν τῇ ὑποσημειώσει τὰ τῶν ἐκδόσεων. Τὸ αἴνιγμα τοῦτο εἶναι σήμερον καὶ δημοτικόν. Ἐξ Αἴνου εὑρίσκω ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ τὴν ἑξῆς παραλλαγήν:

Μιὰ μητέρα μαλλιαρὴ γεννᾷ παιδὶ ἀμάλλιαστο
καὶ τ' ἀμάλλιαστο παιδὶ γεννᾷ μητέρα μαλλιαρή.

ἐκ Λέσβου δὲ τὴν ἑξῆς·

Μιὰ μητέρα φτερουτὴ
κάνει γιὸ ἀφτέρουτου,
κ' ἡ γιὸς γ' ἀφτέρουτους
κάνει μητέρα φτερουτή.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 4 ἐδημοσιεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου-Κεραμέως ἐν Λαογραφίᾳ Α' σ. 575,4, ὑπὸ τοῦ Λάμπρου ἐν ΝΕ τ. ΙΑ' σ. 43, εὑρίσκεται δὲ καὶ παρὰ Heinrinci ἔνθ. ἀν. σ. 57 ἀρ. 18.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 5 εἶναι εἰς στίχους διασκευὴ τῆς ἐν τοῖς διαλόγοις συνήθους αἰνιγματώδους περὶ Ἰωνᾶ ἐρωτήσεως, οἷον παρὰ *Heirici*, ἔνθ. ἀν. σ. 56 ἀρ. 9. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ περὶ Λαζάρου αἰνιγματώδης ἐρώτησις. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 6 καὶ 7 ἐκ τοιούτων ἐρωτήσεων προέρχονται, ἃς σημειοῦμεν ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσιν. Εἶναι δὲ ἀξία σημειώσεως ἡ αἰνιγματοποίησις αὕτη τῶν αἰνιγματωδῶν θεολογικῶν ἐρωτήσεων, διότι εἰς αὐτὴν εὑρίσκει ἓν ἐπὶ πλέον ἐξ ἀναλογίας στήριγμα ἡ θεωρία περὶ τῆς μυθολογικῆς καὶ σοφῆς τοῦ αἰνίγματος προελεύσεως.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 8 φαίνεται ἀτομικὸν στιχούργημα ἡμιλόγιον τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς ποιητοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα στιχουργήματα τῆς συλλογῆς ταύτης. Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 9, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν δὲν εὑρίσκω. Ἴσως ἐννοεῖ τὸν νοῦν τὸν ἔχοντα κατὰ τὴν παροιμιώδη ἔκφρασιν τὰ τετρακόσια δράμια

καὶ ὁ ὁποῖος ἀμαθὴς μὲν ὢν εἶναι τυφλός, διδαχθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ τῆς ψυχῆς διδασκάλου ἀνοίγει τοὺς ὀφθαλμούς του.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 10 εἶναι συνήθης αἰνιγματώδης ἐρώτησις ἐν τοῖς θεολογικοῖς διαλόγοις, σημειώνω δ' ἐν ὑποσημειώσει τὴν παρὰ Heinrinci.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 11 εἶναι ἐπίσης ἀτομικὸν στιχούργημα ὡς τὸ ὑπ' 8, καθὼς καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 12, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν δὲν εὑρίσκω. Ἡ σημειουμένη εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 11 λύσις *ἀὴρ* δὲν φαίνεται τελείως ὀρθή. Τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ στ. 10 τὰ πάντα δεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ αἰνίγματος, δηλοῦντος τὸν ἄγγελον. Ἴσως τοιοῦτόν τι εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητής, τὸ ὁποῖον ἀτέχνως διασκευάσας προσήρμοσεν εἰς τὴν λύσιν *ἀήρ*. Τὸ ὑπ' ἀρ. 13 προφανῶς ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ὑπ' ἀρ. 12 καὶ διὰ τοῦτο συνῆψα ἀμφότερα.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 14 μέχρι μὲν τοῦ στίχου 13 φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ μέρος γνωμικοῦ ποιήματος, τοῦ ὁποίου λείπει ἡ ἀρχὴ ἢ διότι εὑρίσκετο εἰς ἄλλο τετράδιον, μὴ περιληφθὲν κατὰ τὴν στάχωσιν εἰς τὸ χειρόγραφον, ἢ διότι ἔλειπεν ἤδη ἐκ τοῦ ἀντιβολαίου. Τὰ δ' ἀπὸ τοῦ στ. 14 κἑ. εἶναι ἀπόσπασμα ποιήματος, ἀναφερομένου εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, φύσεως ὁμοίας πρὸς τὰ ἡμιλόγια ἅμα καὶ ἡμιλαϊκὰ ποιήματα διὰ διαφόρους ἑορτάς, ὡς εἶναι τὰ διάφορα κάλαντα, ὁ θρῆνος τῆς Παναγίας τῆς Μεγ. Παρασκευῆς κ.τ.τ.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 15 ἀποτελεῖ μακρὸν λογιώτερον στιχούργημα εἰς ὀκτασυλλάβους τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς ποιητοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ οὗτος ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας του, παρακαλῶν τὴν Παρθένον Μαρίαν ὅπως συγχωρήσῃ αὐτόν. Ἡ ὅλη τεχνοτροπία τοῦ ποιήματος ὑπομιμνήσκει ἀνάλογα βυζαντινὰ ὡς τοὺς *Στίχους Ἀνακρεοντείους ἐν σχήματι ἐξομολογήσεως« τοῦ θειοτάτου καὶ σοφωτάτου Ἰωάννου Κομνηνοῦ τοῦ Σωζοπολίτου»* δημοσιευθέντας ὑπὸ τοῦ Boissonade, An. Gr. III 456 κἑ.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 16 ἀποτελεῖ στιχούργημα αἰνιγματῶδες, τοῦ ὁποίου τὴν ἑρμηνείαν ἀφήνω εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα δεινούς. Ὡσαύτως καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 17, τοῦ ὁποίου ἴσως συνέχεια εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. 18. Πρὸς ταῦτα φαίνεται ἔχον σχέσιν καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 29, τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ περὶ ποταμοῦ καὶ φυτευτοῦ φραγμοῦ, καὶ βρύσης καὶ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν διὰ τῶν ἀκροστίχων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν κατορθώνω

νὰ διακρίνω. Ὡς πρὸς τοὺς στίχους 5 καὶ 6 τοῦ ὑπ' ἀρ. 17 *Γένος εἶσαι λογικόν | ἐπιστήμης δεκτικόν* παρατηρῶ ὅτι ἀποτελοῦν τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τοῖς θεολογικοῖς διαλόγοις· *τί ἐστιν ἄνθρωπος; ἄνθρωπός ἐστιν ζῷον λογικόν, θνητὸν ὂν καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν*[1].

Τὸ ὑπ' ἀρ. 19 φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἢ μᾶλλον ἐκ τριῶν τμημάτων. Τὸ πρῶτον μέχρι τοῦ στ. 12 ἀποτελεῖ διάλογον περὶ τῆς ἀξίας τῆς τιμῆς καὶ τῆς σοφίας, τοῦ ὁποίου τὸ ἓν μέρος εἶναι μέχρι τοῦ στ. 8, τὸ δὲ ὑπόλοιπον μέχρι τοῦ στ. 12. Τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ στ. 13 μέχρι τοῦ στ. 48 ἀποτελεῖ αἴνιγμα, χωρίζεται δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, ὅστις ἐν στ. 48 ὁμιλεῖ περὶ 36 κλώνων, οἵτινες ὡρισμένως εἶναι οἱ 36 στίχοι τοῦ τμήματος τούτου. Τὸ τρίτον ἀποτελεῖ αὐτοέπαινον τοῦ συγγραφέως, συνήθη καὶ εἰς τὰ ἄλλα στιχουργήματα, παρεμβαλλομένης καὶ τῆς ἀπόρου ἐρωτήσεως *ὅσα δένδρα ξερανίσκουν διατὶ νερὸ δὲν εὑρίσκουν;*

Τὸ ὑπ' ἀρ. 20 εἶναι ἐπίσης δυσνόητον. Ἴσως ν' ἀποτελῇ αἴνιγμα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν βάπτισιν, τοὺς μαθητάς, καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Οἱ στίχοι ὅμως 23 καὶ 24 ἀποτελοῦν σαφῶς αἴνιγμα, σημαῖνον τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Εἰς δὲ τοὺς στίχους 25 καὶ 26 ἐπαναλαμβάνονται τὰ τοῦ ποταμοῦ, πηγῆς καὶ βρύσης, τὰ ὁποῖα εὑρίσκομεν ἐκ νέου, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 29.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 21 αἰνιγματῶδες στιχούργημα ὡρισμένως ἀναφέρεται εἰς τὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τῶν συνόδων καὶ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ πόλις εἶναι πιθανώτατα ὁ κόσμος οὗτος, τὰ δὲ 12 τοιχεῖα καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πύργοι, οἱ μῆνες καὶ αἱ ὧραι τοῦ ἡμερονυκτίου, εἰκόνες αἰνιγματώδεις, αἱ ὁποῖαι πιθανῶς ἐλήφθησαν ἔκ τινος αἰνίγματος τοῦ χρόνου, ὁμοίου πρὸς τὸ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Αἰσώπου[2], καθ' ὃν τρόπον ἄλλαι παρόμοιαι αἰνιγματικαὶ εἰκόνες μὲ τοὺς αὐτοὺς ἀριθμοὺς ἐξ ὁμοίων αἰνιγμάτων παραληφθεῖσαι, εἰσεχώρησαν καὶ εἰς τοὺς διαλόγους ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ ἑρμηνείας, καθὼς π. χ. φέρεται παρὰ Heinrici σ. 51, ἀρ. 53

[1] Desdensis A 187 παρὰ Heinrici σ. 18.
[2] *Eberhard*, Fabulae Romanenses σ. 295.

ζεύγη βοῶν τέταρα, παρασπαρτάδες δώδεκα καὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα θερισταί εὐτύχησεν ἡ χώρα καὶ ἐποίησεν μόδια τρία, τί σημαίνει; ἀποκρ. ζεύγη βοῶν τέταρά εἰσιν οἱ τέταρες εὐαγγελισταί, παρασπαρτάδες δώδεκά εἰσιν οἱ δώδεκα ἀπόστολοι. καὶ οἱ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα θερισταί εἰσιν οἱ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ψαλμοί . . . τὸ δὲ εὐτύχησεν ἡ χώρα . . . . εἶναι ἡ ἁγία τριάς.[1] Ὅτι ταῦτα παρελήφθησαν ἐξ αἰνίγματος δηλοῦντος τὸν χρόνον φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ ὑποσημειώσει παρὰ Heinrici παρατιθεμένης παραλλαγῆς, καθ' ἣν οἱ *δώδεκα παρασπαρταὶ* εἶναι οἱ δώδεκα μῆνες, προστίθενται δὲ καὶ *σκεπασταὶ κδ'*, οἱ ὁποῖοι προφανῶς ἐδήλουν τὰς 24 ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου, ἡρμηνεύθησαν ὅμως ὡς δηλοῦντες τὰ *εἴκοσι τέσσαρα γράμματα*. Τὸ πρᾶγμα παρετήρησεν ἤδη ὁ W. Schultz ἐν Λαογρ. Δ' 372,12. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, τὰ δὲ θηρία οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταί, τῶν ὁποίων ἡ διὰ τῶν θηρίων τῆς ἀποκαλύψεως μυστικὴ ἐξήγησις καὶ ὁ συμβολισμός, ἀρξάμενος ὡς γνωστὸν ἀπὸ τοῦ Εἰρηναίου, εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς διαλόγους.[2] Τὸ *ἴνδι* εἶναι τὸ γνωστὸν Ἰησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς Ἰουδαίων, τὰ 150 ἀρνία οἱ 150 ψαλμοί, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης ἐρωταποκρίσεως, τὰ δὲ κατωτέρω 318 εἶναι οἱ πατέρες τῆς Νικαίας, τὰ δὲ 12 ἐλαφόπουλα τὰ 12 ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τὰ δὲ *τρία καὶ ἦτον ἕνα* τὸ περὶ ἁγίας Τριάδος δόγμα. Οὕτω τὸ αἴνιγμα φαίνεται οἱονεὶ συγκέντρωσις καὶ ἀνάπτυξις τῶν συνήθων ἐν τοῖς διαλόγοις αἰνιγματωδῶν ἐρωτήσεων, οἷα ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα *ζεύγη βοῶν* κτλ.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 22 πιθανῶς δηλοῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ, εἶναι δὲ καταφανὴς καὶ τούτου ἡ σχέσις πρὸς τοὺς διαλόγους. Ἡ παρομοίωσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρὸς ναὸν στηρίζεται ἐπὶ τῆς

[1] Ἡ ἐρώτησις ἔγινε καὶ αἴνιγμα δημοτικόν·

Δώδεκα βούδια,
τέσσαρες παρασπαρτάδες,
ἑκατὸν πενῆντα θεριστάδες,
κ' ἡ χώρα ἔκαμε σοδεία
μόνο τρία μόδια στάρι.

Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Α' 214, 121.

[2] *Heinrici*, ἔνθ. ἀν. σ. 21,1 . . . . παρείκασται δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος τῷ ἀνθρώπῳ . . Μᾶρκος δὲ τῷ λέοντι . . Λουκᾶς δὲ βοΐ . . Ἰωάννης δὲ τῷ ἀετῷ . . .

γνωστῆς χριστιανικῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ σώματος ὡς ναοῦ τοῦ Θεοῦ, αἱ τέσσαρες *κολῶνες* εἶναι πιθανῶς τὰ τέσσαρα ἄκρα, τὰ δὲ εἴκοσι *βολίκια*[1] οἱ εἴκοσι δάκτυλοι. Τὴν γνώμην ταύτην, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνισχύει καὶ ὁ κατωτέρω χαρακτηρισμὸς τοῦ ναοῦ ὡς πηλίνου (στ. 6), ὅστις εἶναι συνήθης ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος[2]. Αἱ ἀναφερόμεναι κατόπιν θυρίδες εἶναι αἱ ὀπαὶ τῆς κεφαλῆς. Παρὰ Heinrici 64 ἀρ. 80 φέρεται ἐρώτησις *Κανδήλας δύο καὶ θυρίδες δώδεκα καὶ ἕνα κλειδίν*, πρὸς τὴν ὁποίαν παραβάλλει ὁ Schultz[3] τὰ παρὰ τῷ Ἐκκλησιαστῇ XII 3,4 αἰνιγματώδη· *καὶ ἤρχησαν αἱ ἀλήθουσαι ὅτι ὠλιγώθησαν καὶ σκοτάσουσιν αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς. Καὶ κλείσουσιν θύρας ἐν ἀγορᾷ* . . . . Τούτων τὴν ἑρμηνείαν παρέχει τὸ Ταλμοῦθ, καθ' ὃ *αἱ βλέπουσαι ἐν ταῖς ὀπαῖς* εἶναι οἱ ὀφθαλμοί, *αἱ δὲ θύραι* αἱ ὀπαὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τοιαύτην αἰνιγματικὴν εἰκόνα ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς νεοελληνικὰ αἰνίγματα, οἷον

Ἕνας πύργος ἀψηλὸς
ἔχει δυὸ παναθυρούδια.

Ἄνθρωπος καὶ ὀφθαλμοί.

(Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, Αἶνος)

Γνωστὸν δὲ καὶ σύνηθες εἶναι καὶ τὸ αἴνιγμα τῆς κεφαλῆς

Κολοκύθι ἑφτάτρουπο
κάθε τρύπα κι ὄνομα.

(Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Α' 232,225)

Οἱ *ἑπτὰ ἄγγελοι* εἶναι τὰ ἑπτὰ αἰσθητήρια ὄργανα, τὰ ἐντεθειμένα ἐν ταῖς ὀπαῖς, *πέντε δὲ θεῖα πνεύματα ἀσώματα καὶ νοερὰ* εἶναι αἱ *πέντε* αἰσθήσεις. Ἡ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ καθημένη ἀόρατος γυνὴ εἶναι ἡ ψυχή, ἡ *πορτάρισσα ἡ μελωδοῦσα τὴν λύραν* ἡ γλῶσσα, οἱ δὲ παρὰ τὴν θύραν δηλ. τὸ στόμα πεφυτευμένοι λίθοι οἱ ὀδόντες. Ὁ μέγας ἄγγελος, ὁ ἐπὶ τοῦ βήματος καθήμενος καὶ κυβερνῶν τὸ τέρας πιθανῶς εἶναι ὁ νοῦς. Τί εἶναι αἱ εἰς τὰ τοιχεῖα τοῦ ναοῦ *πέντε πορίες* δὲν δύναμαι καλῶς νὰ ἐννοήσω, διότι καὶ ἡ

[1] Ἐν Κύπρῳ *βολίτσα* λέγονται αἱ πλάγιοι δοκοί, αἱ ὑπὸ τὴν στέγην.

[2] *Heinrici*, ἔνθ. ἀν. 77,15. συναπῆλθε τοίνυν ἡ τοῦ ἁγίου ψυχὴ ἐκείνου οἷς καὶ τῆς θέας ἠξιώθη ἐν τῷ πηλίνῳ οὔσα τῷ σώματι.

[3] Λαογρ. Δ' 360.

λέξις δὲν φαίνεται παραδεδομένη καλῶς, εἶναι δὲ καὶ ἀσαφῶς ἐν τῷ χειρογράφῳ γεγραμμένη. Ἐκ τῶν περαιτέρω ξανθές, σγουρὲς κτλ. θὰ ἠδύνατο νὰ εἰκάσῃ τις μετὰ πιθανότητος ὅτι πρόκειται περὶ τῶν δύο ὀφρύων, τῶν δύο μυστάκων καὶ τοῦ γενείου. Τὰ δ' εἰς τὰ μεσότοιχα τέλος τοῦ ναοῦ ποτάμια πιθανῶς εἶναι τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα ἢ ὁ ἐντερικὸς σωλήν.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 23 εἶναι αἴνιγμα, δηλοῦν τὴν ἐκ πτερσῦ γραφίδα. Τὸ δένδρον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, αἱ ῥίζαι τοῦ ὁποίου δηλοῦν τοὺς πόδας, οἱ δὲ κλῶνοι τὰς χεῖρας καὶ τὰ κλωνάρια τοὺς δακτύλους. Τὰ δάκρυα εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς χυνομένης μελάνης, τὰ δὲ γεννηθέντα τέκνα εἶναι τὰ μὲν 17 ἀρσενικὰ τὰ σύμφωνα, τὰ δὲ 7 θηλυκὰ τὰ φωνήεντα. Εἶναι δὲ αἱ πλεῖσται τῶν ἀνωτέρω εἰκόνων συνήθεις καὶ εἰς δημώδη αἰνίγματα, τὰ ὁποῖα ὅμως πάντα ἐλέγχουν κάποιαν λογίαν προέλευσιν. Οὕτω π. χ. ἐν Νεοελλ. Ἀναλ. Α΄ 209 ἀρ. 94 δημοσιεύεται αἴνιγμα, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωσταὶ καὶ ἄλλαι παραλλαγαί, ἔνθα ἡ γραφὶς εἰκονίζεται ὡς πτηνόν·

Ποιὸ εἶν' ἐκεῖνο τὸ πουλί, ὁποῦ γεννᾷ ὀχ τὴ μύτη;
. . . . . .
τρεῖς τὸ κρατοῦν ὄντας γεννᾷ, μ' ἀλήθεια πρῶτα πίνει
καὶ τὰ πουλάκια ὁποὺ γεννᾷ ὀπίσω του τ' ἀφήνει.
. . . . . .

Εἰς ἄλλο αἴνιγμα ἐξ Αἰγίνης (Λαογρ. Ἀρχεῖον) φέρεται

Τρεῖς μὲ κρατοῦν ὅταν γεννῶ καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω,
μαῦρα τὰ κάνω τὰ παιδιὰ καὶ πίσω μου τ' ἀφήνω.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 24 εἶναι σκοτεινόν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀποτελεῖ συγκρότημα πλειόνων αἰνιγμάτων. Ἡ αἰνιγματώδης εἰκὼν τοῦ οἴκου, τὸν ὁποῖον κατοικοῦν αἱ δύο ἀδελφαί, εἶναι συνήθης εἰκὼν ἐν ταῖς αἰνίγμασι τοῦ χρόνου, ὡς ἐν τῷ ἀνωτέρω μνημονευθέντι αἰνίγματι τοῦ βίου τοῦ Αἰσώπου. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα αἰνίγματα ἡ αὐτὴ εἰκὼν ἐπαναλαμβάνεται προκειμένου περὶ τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ὡρῶν[1]. Ἀκατανόητα εἶναι τὰ τῶν ἀετῶν, καθὼς καὶ τὰ ἀκόλουθα *πέντε*

[1] *Schultz*, Rätsel aus dem Hellenischen Kulturkreise, Leipzig 1909 I σ. 25 ἀρ. 5, σ. 27 ἀρ. 7.

εἶναι οἱ τροχοὶ κτλ. Μόνον οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 12 μᾶς ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔτους, 7 ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος καὶ 12 μῆνες. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει παραμένει δυσερμήνευτος ὁ ἀριθμὸς 5.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 25 εἶναι προφανῶς στιχούργημα τοῦ ποιητοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν δὲν εὑρίσκω.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 26 ἐπαναλαμβάνεται ἡ εἰκὼν τοῦ δένδρου, τοῦ ἔχοντος δύο ῥίζας καὶ δύο κλώνους καὶ ἡ ὁποία εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 23 ἐδήλου ὡρισμένως τὸν ἄνθρωπον. Τὰ κατωτέρω εἶναι δυσπαρακολούθητα.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 27 ἀποτελεῖ ἔλεγχον τῶν ἀμαθῶν, ὁ ὁποῖος καταλήγει εἰς αἰνιγματώδεις ὁδηγίας.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 28 ἔχει τὴν μορφὴν ἐλέγχου ποιητικοῦ ἀντιπάλου, ὅπως καὶ σήμερον γίνεται μεταξὺ τῶν Κυπρίων ποιητάρηδων κατὰ τοὺς μεταξύ των ποιητικοὺς ἀγῶνας.

Περὶ τοῦ ὑπ' ἀρ. 27 εἴπομεν ἤδη.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 30 δὲν ἐννοῶ τί δηλοῖ. Ἄξιοι ὅμως σημειώσεως εἶναι οἱ στ. 15 καὶ 16, οἵτινες θέτουν εἰς σχέσιν πρὸς ἄλληλα τὰ αἰνίγματα, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 29 στιχούργημα, ὡς ἔργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 31 εἶναι στιχούργημα, ἀναφερόμενον εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐνανθρώπισιν τοῦ Χριστοῦ, ἀνάλογον πρὸς τὰ κατασκευάσματα τῶν σημερινῶν Κυπρίων ποιητάρηδων.

Καὶ τέλος τὸ ὑπ' ἀρ. 32 ἀποτελεῖ παρόμοιον πρὸς τὸ ἀνωτέρω στιχούργημα, τοῦ ὁποίου κεκολοβωμένη παραλλαγὴ ἤδετο πρὸ ἐτῶν κατὰ τοὺς χοροὺς τῆς Λαμπρῆς ἐν Αἰγίνῃ[1]. Παρόμοιον πρὸς τοῦτο ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ Ε΄ 139,11.

* * *

Ἡ γλῶσσα πάντων τῶν ἀνωτέρω στιχουργημάτων, πλὴν ἐννοεῖται τῶν βυζαντινῶν αἰνιγμάτων, εἶναι γλῶσσα λογία, πολλάκις ἀρχαΐζουσα, ἀνάμεικτος ποῦ μὲν ὀλιγώτερον, ποῦ δὲ περισσότερον μὲ στοιχεῖα δημώδη καὶ μάλιστα ἰδιωματικὰ κυπριακά, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὸν ποιητὴν Κύπριον τὴν καταγωγήν. Τοιαῦτα στοιχεῖα π. χ. εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ διπλοῦ *ν* εἰς τὰ εἰς *να* λήγοντα ῥήματα

[1] Βλ. ἀνωτ. σ. 73.

οἷον καταπίννω, στερεώννω κτλ. ἡ διατήρησις τοῦ ν τῶν οὐδετέρων οἷον γράμμαν, πρᾶμαν, βαρύν, πολλύν, οἱ ρηματικοὶ τύποι εἰς *ασι* οἷον ἐπωλούσασι κτλ., αἱ προστακτικαὶ λούθου, βρέχθου κτλ. ὡς καὶ ὡρισμέναι ἰδιωματικαὶ λέξεις οἷον ἀδροικῶ, ἀππέσω, λογχαρίζω, ἀναρή, ράσσω, κάτης, ταπισόν, χολέτρα, ἀμάντα, κόντρα, στρατούριν καὶ εἴτι ἄλλο, τῶν ὁποίων τὰς σημασίας ἀναφέρω ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι.

Μέτρα μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς τὰ συνήθη μέτρα τῆς δημώδους ποιήσεως, τὸν δεκαπεντασύλλαβον, τὸν ὀκτασύλλαβον καὶ τὸν ἑπτασύλλαβον. Εἶναι δὲ ἀξία σημειώσεως ἡ ἀνάμειξις τῶν μέτρων τούτων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἑπτασυλλάβων καὶ ὀκτασυλλάβων, ἡ ὁποία ἐνιαχοῦ φαίνεται ὡς ἀπόπειρα πρὸς μόρφωσιν συστήματος. Πλὴν τούτων ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 20 γίνεται χρῆσις καὶ δεκατρισυλλάβου στίχου φέροντος τομὴν μετὰ τὸν τέταρτον ἰαμβικὸν πόδα, δηλ. μετὰ τὴν ὀγδόην συλλαβήν. Οὕτω τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον εἶναι αὐτὸ τὸ τοῦ δεκαπεντασυλλάβου, ἐνῷ τὸ δεύτερον παρουσιάζεται περικεκομμένον κατὰ δύο συλλαβὰς ἄνευ τινος ἄλλης μεταβολῆς. Ἡ τόσον χαρακτηριστικὴ καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν δεκαπεντασύλλαβον κατάληξις εἰς παροξύτονον φυλάσσεται. Ἄξια παρατηρήσεως εἶναι καὶ τὰ μέτρα τοῦ ὑπ' ἀρ. 12 στιχουργήματος, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν σύστημα μετρικόν, ἐκ δύο ὀκτοσυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων καὶ δύο ἑπτασυλλάβων ἐπίσης ὁμοιοκαταλήκτων. Τὸ σύστημα τοῦτο, σύνηθες καὶ εἰς ἄλλα δημοτικὰ ἄσματα, προῆλθεν ὡρισμένως ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ δεκαπεντασυλλάβου, τὴν ὁποίαν προυκάλεσε ἡ συνήθεια τῆς παρεμβολῆς τῶν καλουμένων *γυρισμάτων*. Συνηθίζουν δηλ. πολλάκις ᾄδοντες μετὰ τὸ τέλος ἑκάστου στίχου ἢ καὶ ἡμιστιχίου νὰ παρεμβάλλουν λέξεις τινὰς ἢ φράσεις ἐν εἴδει ἐπιφωνήσεων, ἀσχέτων πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ᾄσματος, αἱ ὁποῖαι πολλάκις εἶναι ἰσοσύλλαβοι πρὸς τὸ προηγούμενον ἡμιστίχιον. Οἷον παρὰ Passow 507.

Ἀνάμεσα τρεῖς θάλασσες
—τριανταφυλλάκι μ' κόκκινο—
πύργος θεμελιωμένος
—νεράντσι μου γραμμένο.

Τὰ γυρίσματα ταῦτα συνήθως ἀκολουθοῦν ἀμετάβλητα καθ' ὅλον

τὸ ᾆσμα. Οὐχὶ σπανίως ὅμως, ὅταν μάλιστα ἐπικρατῇ ἡ ὁμοιοκαταληξία, μεταβάλλονται, ὅπως ὁμοιοκαταληκτήσουν πρὸς τὸ ἡμιστίχιον, τὸ ὁποῖον παρακολουθοῦν. Οὕτως ἐμορφώθη μετρικὸν σύστημα ἐκ δύο ὀκτασυλλάβων καὶ δύο ἑπτασυλλάβων, τὸ ὁποῖον κατόπιν ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν ποίησιν ἐν συνεχείᾳ, χωρὶς δηλ. ἀναγκαίως οἱ δεύτεροι στίχοι νὰ ἀποτελοῦν γυρίσματα τῶν πρώτων.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων προκύπτει ὅτι ὁ συγγραφεύς, καὶ τὰ πλεῖστα τοὐλάχιστον ἐκ τῶν ἀνωτέρω στιχουργημάτων καὶ μάλιστα τὰ αἰνιγματώδη φαίνονται τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, εἶναι κάτοχος τῆς καλογηρικῆς σοφίας, τὴν ὁποίαν, ὡς ἐδείχθη ἐκ τῆς ἐξετάσεως μερικῶν ἐκ τῶν στιχουργημάτων, ἀντλεῖ ἐκ τῶν προχείρων εἰς τοὺς καλογήρους καὶ λαϊκωτέρων οὕτως εἰπεῖν θεολογικῶν διαλόγων. Ἡ δὲ χρῆσις τῶν ἀριθμῶν, τῆς δηλώσεως δηλ. τοῦ ἀθροίσματος τῆς ποσοτικῆς ἀξίας τῶν γραμμάτων τῆς λέξεως, τὴν ὁποίαν τὸ αἴνιγμα δηλοῖ, φανερώνει καὶ οἰκειότητα πρὸς τοὺς βυζαντινοὺς αἰνιγματογράφους, εἰς τοὺς ὁποίους αὕτη ἦτο λίαν προσφιλής. Ἱκανὴν δὲ παίδευσιν δεικνύει καὶ ἡ λογία καὶ ἐν πολλοῖς ἀρχαΐζουσα αὐτοῦ γλῶσσα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ συγγραφεὺς φαίνεται οἰκείως ἔχων καὶ πρὸς τὴν ἡμιδημώδη κυπριακὴν ποίησιν τῶν ποιητάρηδων, τῆς ὁποίας τὸ οὐσιωδέστατον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ ρίμα, χάριν τῆς ὁποίας καὶ ὁ τονισμὸς καὶ αἱ λέξεις καὶ ἡ ἔκφρασις ἀκόμη δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ. Ἀφήνω κατὰ μέρος τοὺς πλατυασμοὺς καὶ τὰς ἐπαναλήψεις καὶ τὰ παραγεμίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα χάριν τῆς ρίμας καὶ μόνης ἀναγκάζονται νὰ καταφεύγουν οἱ τοιοῦτοι ποιηταὶ καὶ τῶν ὁποίων δείγματα παρέχουν καὶ τὰ ὑπ' ὄψιν στιχουργήματα. Πόσην δὲ σημασίαν ἀποδίδουν οἱ ποιηταὶ εἰς τὴν ρίμαν ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ἐκλήθησαν *ρίμες* καὶ αὐτοὶ ἐνιαχοῦ, ὡς ἐν Κρήτῃ, *ριμαδόροι*. Καὶ ὁ ἡμέτερος ποιητὴς ὁμιλεῖ ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 19 στ. 51 ποιήματί του περὶ τῶν ἰδίων ἔργων ἀποκαλῶν αὐτὰ *ριματολογίες*. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἀγωνιστικὸν ὕφος, τὸ ὁποῖον πολλάκις λαμβάνουν εἰς τὸ τέλος τὰ στιχουργήματα ταῦτα, ὅπου ὁ μὲν στιχουργὸς παρουσιάζει ἑαυτὸν ὡς δεινόν, τὸν δὲ μὴ δυνάμενον νὰ ἐννοήσῃ τοὺς λόγους του ὡς ματαίως καυχώμενον ἀνταγωνιστήν, ὅστις ἔχει ἀνάγκην εἰσέτι διδασκαλίας καὶ μαθητεύσεως. Τὸ ὑπ' ἀρ. 28 στιχούργημα εἶναι ὁλόκληρον τοιοῦτον·

ὑπομιμνήσκει δὲ καὶ μὲ τὴν φρασεολογίαν του τοὺς ποιητικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι καὶ σήμερον συγκροτοῦνται μεταξὺ τῶν ποιητάρηδων, ὁσάκις συναντηθοῦν εἰς δημοσίας πανηγύρεις ἢ γάμους ἢ ἁπλᾶς διασκεδάσεις.

Αἱ ἀγωνιστικαὶ αὗται καταπλεῖδες εἶναι ἄξιαι παρατηρήσεως καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀποδίδουν εἰς τὸ αἴνιγμα. Τὸ αἴνιγμα κατ' αὐτὰς δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῆν πνευματικὴν παιδιάν, ὅπως παρ' ἡμῖν, ἀλλ' *ἐπιστήμην* καὶ *μάθησιν* καὶ *παίδευσιν* καὶ *σοφίαν*. Ἔχει δηλ. τὴν αὐτὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, τοὺς χρόνους τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, ἀσχολοῦνται δὲ περὶ αὐτὸ οὐχὶ τὰ παιδία, ὅπως παρ' ἡμῖν, ἀλλ' *οἱ σοφοὶ* καὶ οἱ *σοφισταὶ* καὶ *σοφροὶ διδάσκαλοι*, *ὑπέρσοφοι* δὲ εἶναι οἱ λύται τῶν αἰνιγμάτων Αὐτὸς δ' οὗτος ὁ ποιητὴς τῶν στιχουργημάτων περὶ ἑαυτοῦ ὁμιλῶν ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 29 στιχουργήματι, προβάλλων τὰ ποιήματα αὐτοῦ, καλεῖ πάντα ὅπως ἐπαινέσῃ

. . . . . *μέλος*
τοῦ σοφοῦ μικροῦ σπουδαίου
διδασκάλου τε τοῦ νέου.

Τίς νῦν οὗτος ὁ ποιητὴς βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν ἀσφαλῶς νὰ ὁρισθῇ. Εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ νέον διδάσκαλον. Ἐὰν δὲ πρὸς τοῦτο συνδυάσωμεν τὸ ἐν φ. 72α σημείωμα τοῦ βιβλιογράφου, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω παρεθέσαμεν, ἴσως δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ εἶναι οὗτος ὁ ἐκεῖ μνημονευόμενος διδάσκαλος τοῦ βιβλιογράφου, *ἅγιος ἐκκλησιάρχης κύριος Μητροφάνης*. Ἀλλὰ καὶ ἂν οὗτος δὲν εἶναι, ἐκ τῆς γλώσσης τῶν στιχουργημάτων ἐξάγεται ὅτι πάντως θὰ εἶναι τις σύγχρονος αὐτοῦ.

1.

Μέσον ἵσταμαι τοῦ πόλου καὶ τῆς γαίας,
τρίγραμμον εἰμί, συλλαβὴν μίαν φέρω,
ἀριθμὸν ἔχω χίλια πενταχόσια.
Ὁ ἐρευνήσας καὶ εὑρών με σοφὸς ἐστίν,
ὁ δ' ἐρευνήσας καὶ μὴ εὑρών με οὐκ οἶδε τὸ α.

Φῶς

Στ. 1. ΕΠ, Μ. ἵ. τῆς γαίας κ.τ.π. ΝΕ, Ἄνω ἵσταμαι τῆς γαίας κ.τ.π. —Στ. 2. ΕΠ, ΝΕ, τρίγραμμος, Λ, σ. φέρω μίαν, ΝΕ, συλλαβὴν μίαν ἔχων.— Στ. 3. ΕΠ, ΝΕ, λείπει. Λ, τὸ ψῆφος μου ἀναβαίνει ᾱφν'.— Στ. 4. ΕΠ, ΝΕ, λείπει. Λ, καὶ ὁ ἐ....— Στ. 5. ΕΠ, λείπει, Λ, καὶ ὁ ἐ. κ. μ. εὑ. τὸ ἄλφα οὐκ ἐπίσταται. ΕΠ, ὁ εὑρὼν ἄνθρωπος· ὁ δὲ μὴ οὐκ ἤδει ἑαυτόν. ΝΕ, καὶ ὁ ⟨κατα⟩νοῶν με πολυμαθὴς γὰρ ἔσται.

Ὡς λύσις ἐν ΝΕ φέρεται «Εἶναι τὸ φῶς τῆς κανδήλας». Ἐν ΝΕ, Π' σ. 130 δημοσιεύεται ἡ ἑξῆς παραλλαγή:

Σὺ τὸ τρίγραμμον συλλαβὴν φέρεις μίαν
δηλοῖς καθαρῶς τὸ ἀνέσπερον φέγγος
ἤρτησαι δὲ μέσον πόλου καὶ Δήμητρας,
Φέρεις δὲ ψῆφον πεντακῶς πρὸς τοῖς χιλίοις,
Ἑρμηνεία Φῶς, ἔχει ψῆφον αφ'.

2.

Ἔζων ποτὲ ἔζων, πλὴν λόγου παντὸς δίχα,
νῦν ἄρτι θανὼν καὶ γέμω παντὸς λόγου

Μεμβράνα

Στ. 1. ΑΡ, Β, Ἔ. ὅτ' ἔ., Λ, ἔ. ποτ' ἔζων.— Στ. 2. ΑΡ, Β, ἔθανον ἄρτι.... Πρβλ. καὶ Heinrici 68,110. Τίς ζῶν οὐκ ἐλάλει καὶ ἀποθανὼν ἐλάλει καὶ οἱ ἀκούοντες τὸν Θεὸν ἐδόξαζον; Ἀπόκρ. τὸ σήμαντρον.

3.

Γυνὴ μαλλωτός, τίκτει παῖδα ἄμαλλον,
ἡ δὲ παῖς ἡ ἄμαλλος τίκτει παῖδα μαλλωτὸν

Ὄρνις

Στ. 1. Λ Πατὴρ μαλλωτὸς παιδάριον ἀμάλλωτον τίκτει, ΕΠ Μήτηρ μ. τ. π. ἀμάλλωτον.— Στ. 2. ἡ δὲ παῖδα ἄμαλλος, Λ, οἶδα παιδάριον ἀμάλλωτον τίκτει μητέρα μαλλωτόν, ΕΠ, παῖς δὲ ἡ ἀμάλωτος τ. π. μ.

Ἑρμηνεία τῶν ἐπιτμήσεων. ΕΠ=Ἑπετηρὶς Παρνασσοῦ τ. Ϛ' σ. 108. Λ=Λαογραφία τ. Α' 574 κέ. ΑΡ=Anthol. Palat. Append. VII 34. Β=*Boissonade*, Anecdota Graeca τ. III σ. 429 κέ. ΝΕ=Νέος Ἑλληνομνήμων τ. ΙΑ' σ. 38 κέ.

4.

Ὁ πατήρ μου μὲ ἐγέννησεν ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ ἐγὼ ἐγέννησα τὴν γυναῖκα μου, καὶ ⟨οἱ⟩ υἱοὶ τῆς γυναικός μου ἐγέννησαν τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου.

Ἀδὰμ

Λ, Ὁ πατήρ μου μὲ ἐγέννησέ με, ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ ἐγὼ ἐγέννησα τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου. Heinrici σ. 57;18. Ὁ πατήρ μου ἐγέννησέ με ἐκ κοιλίας μητρός μου κἀγὼ ἐγέννησα τὴν μητέρα τῶν υἱῶν μου καὶ εἰς υἱοὺς τῶν υἱῶν μου ἐγέννησα τὴν μητέρα τοῦ πατρός μου.—Θεὸς—γῆ—Εὔα—Θεοτόκος.—Πρβλ. καὶ NE. Καὶ παρὰ *Πολίτῃ*, Παροιμίαι Α΄ 32, 9.

5.

Τίς τρεῖς φορὲς ἀπέθανε καὶ μίαν ἐγεννήθη,
τὴν τρίτην δὲ ἐφάπαξ πλέον οὐκ ἀναστήθη;

⟨Ἰωνᾶς⟩

Heinrici σ. 56,3. Τίς τρεῖς (sic) ἀπέθανεν; Ἀπόκρ. ὁ Ἰωννᾶς· οὗτος γὰρ ἦν τῆς χήρας ὁ υἱὸς ὁ ἀναστήσας Ἠλίας τῆς Ἀρέθα τῆς Ἰουδαίας, δεύτερον δὲ ὃν ἐν τῷ κήτει καὶ τρίτον τὸ τελευταῖον αὐτοῦ. —Πρβλ. καὶ τὰ σημειούμενα αὐτόθι ὡς καὶ αὐτ. 59,39—NE σ. 42:

Ποῖος ἀπέθανεν δύο φορές;
Ὁ Λάζαρος, καὶ μίαν ἐγεννήθη.

6.

Καὶ ἄλλος τὶς ἐγέρασε καὶ ἐπῆγεν ὅθεν ἦλθεν,
εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μάννας του, ἐκεῖ ὅπου ἐξῆλθεν.

Ἀδὰμ

Πρβλ. Heinrici σ. 64,74 σημ. Τὶς μετὰ τὸ γεννηθῆναι καὶ γηράσαι πάλιν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰσῆλθεν; ὁ Ἀδάμ. ἐκ τῆς γῆς γὰρ ἐγένετο καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν εἰσῆλθεν.—Καὶ 67,99. Τὶς μὴ γεννηθεὶς ἀπέθανεν καὶ πάλιν ἦλθεν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ; Ἀπόκρ. Ἀδάμ.—Καὶ παρὰ *Πολίτῃ*, Παροιμίαι Α΄ 66, 15.

7.

Καὶ ἄλλος τίς ἐπόθανε 'ς τὴν γῆν καὶ δὲν ἐχώθη[1],
καὶ ἔμεινεν ἄταφος ἕως τοῦ νῦν καὶ οὐδὲ κὰν ἐβρώθη.

Πρβλ. Heinrici σ. 64,73 ἐν ὑποσημειώσει. Τίς ὁ ἀποθανὼν οὐκ ἐτάφη οὔτε ὤζετο; Ἡ γυνὴ τοῦ Λὼτ φεύγουσα ἀπὸ Σοδόμων γέγονε στήλη ἁλμυρὰ καὶ ἵσταται μέχρι τῆς σήμερον.—Τὶς ἀπέθανεν καὶ οὐκ ὤζησεν οὔτε ἐρρέθην(!) οὔτε ἐτάφη; γυνὴ Λὼτ ὅτε ἀπελιθώτην καὶ γέγονεν στήλη ἁλμυρά.

8.

Μισθωτὸς εὑρίσκομαι
καὶ ἐργάτης γίνομαι,
χωρὶς πόδας περπατῶ
καὶ βαρὺν πρᾶγμα κρατῶ.
Ἔχω μύτην καὶ ὠτία
καὶ μεγίστην τε κοιλίαν,
φάρυγγα καὶ καταπίνω
καὶ ποτέ μου δὲν τὸ πτύνω.
Εἶμαι ζυγὰ δὲ καὶ μόνα,
κάθημαι εἰς τὸν νυμφῶνα,
τούτην ἐπιστήμην πράττω,
ἄλλο τὶ δὲν διατάττω·
δίδω ὅλους καὶ σοδιάζουν,[1]
πάλιν τὸ ἐξοδιάζουν.

Στάμνος

Στ. 13. σνοδιάζουν.

9.

Ἕνας πτωχὸς γυμνὸς ἄπορος,
χωρὶς πρᾶξιν διάφορος,
τοῦτον ἐπωλούσασι
πέντε φόλλες ὀβολῶν,

[1] Ἐχώθη=ἐτάφη, ἐν τῷ Κυπρ. ἰδιώματι.

νὰ τὸν ἀγοράσωσι
δὲν τὸν ἤθελε κανεὶς
ἄρχοντας περιφανής,
ὅτι ⟨ἦτο⟩ γυμνωμένος,
πτωχικὰ ἐνδεδυμένος.
Ἕνας σοφιστὴς τὸν εἶδεν
καὶ ἕνα στάτον τὸν ἐπῆρεν,
εἰς τὸ ζύγι τὸν ζυγιάζει
καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους κράζει.
«Ἰδοὺ ὧδε ὁ γυμνὸς,
ἄρχοντες ἀκροαταί.
Πέντε φόλλες τὸν ἐπῆρα
διὰ τὴν καλήν του μοῖραν.
Οὐ φορεῖ οὐδὲ θωρεῖ,
τυφλὸς εἶναι δὲν ἠβλέπει.
Ἕνας ἰατρὸς τὸν εἶδεν
καὶ ἔδωκέν του φῶς καὶ βλέπει.
Τὸν ἐζύγιασα γυμνόν,
δρέμα τετρακόσια,
καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἔνδυσα,
πάλιν τὸν ἐζύγιασα·
ἴσον βάρος ἕτερον,
πάλιν ὡς τὸ πρότερον·
οὐδ' αὐξήνθην οὐ λατιώθην,
ἀλλ' οὔτε πάλιν ἐπιντώθη[1].

Ὁ νοεῖν (sic) νοείτω

10.

Αἷμα σταφυλῆς, φυτὸν λίμνης, καρπὸς θαλάσσης, ἐλύπησαν τὸν δίκαιον

Κάλαμος, σπόγγος καὶ ὄξος

Πρβλ. Heinrici σ. 59,36. φυτὸν λίμνης, ἄνθος θαλάσσης, κτηνῶν μέλος καὶ αἷμα ξύλου ἄνδρα δίκαιον ἐλύπησεν. τί σημαίνει; Ἀπόκρ. φυτὸν λίμνης ὁ κάλαμος, ἄνθος θαλάσσης ὁ σπόγγος, κτηνῶν μέλος ἡ χολὴ καὶ αἷμα ξύλου ὁ ὄζος (!)

[1] πιντώννω=προσδένω, αὐξάνω.

11.

Οὐράνιος ἐπίγειος ἐκ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων
ἔγινα καὶ εὑρίσκομαι μέσα 'ς τὸν κόσμον ὅλον.
Οὐράνιος δὲ λέγομαι, ὅτι ἀπὸ τὰ ὕψη
τοῦ πλαστουργοῦ μου ἡμῶν θεοῦ ποτὲ δὲν θέλω λείψει,
ἐπίγειος ὅτι ἐκ τῆς γῆς δὲν λείπω καθ' ἑκάστην,
ἀλλ' εἰς τὰ πέρατα αὐτῆς φέρομαι χωρὶς τάξιν.
Ἀνθρώπῳ δὲν συνομιλῶ ποτέ μου μίαν ὥραν,
ἀπὸ σιμά του δὲν λείπω οὔτε στιγμὴν οὐδ' ὅραν.
Κάτω 'ς τὴν γῆν εὑρίσκομαι καὶ εἰς τὰ ἄνω εἶμαι,
ἀνθρώπου ἔχω τ' ὄνομα καὶ ἄνθρωπος δὲν εἶμαι.
Τὸ ὄνομά μου ἴσταται εἰσὲ ψηφία τρία,
'ς τὸν ἀριθμὸν εὑρίσκονται γὰρ ἑκατὸν ἐννέα.
Ὅστις λοιπὸν εὑρῇ αὐτὸ χωρὶς ἀργοπορίαν,
καλοῦ διδασκάλου μαθητὴς εἶναι ἐν ἀληθείᾳ.
Καὶ ὅστις δὲν εὕρῃ αὐτὸ ἀλλὰ μὲ διορίαν
ἐκεῖνος δὲν ἐπίσταται τὸ ἄλφα καὶ τὸ βῆτα.
Δὲν πρέπει νὰ φιλονικᾷ, ἀλλὰ εἰς τὰ σχολεῖα,
νὰ μπῇ νὰ μάθῃ γράμματα ὡς τὰ μικρὰ παιδία.

Ἀὴρ

12.

Ἄνθρωπος εἶμαι ἐν τῇ γῇ,
περιπατῶ χωρὶς ψυχὴ,
πουλλὶν ἐν τῷ ἀέρι,
πέτομαι μὲ τὸ ταῖρι.
Δένδρον εἰμὶ μὲ τοὺς ἀνθοὺς,
εἰς τὸν καιρὸν μὲ τοὺς καρποὺς,
καὶ κάθε λογῆς ζῷον
ὑπάρχω κἀγὼ σῷον.
Ἐν πόλεσι καὶ ἐν βουνοῖς
πόρρω γὰρ εἶμαι καὶ ἔγγὺς
ὡς καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ
καὶ τὶς νὰ μὴν θαυμάσῃ;

Δὲν βλάπτομαι ἐκ τοῦ πυρὸς,
ἀλλ' ὅμως εἶμαι καθαρὸς,
οὔτε καμμία ἄλλη
παίδευσις μου τυγχάνει.
Θαύμασε τώρα τὸ λοιπὸν,
τὸ εἶδος μοῦ ναι μελανὸν,
ἐμὴ ὀνομασία
εἰς τέσσαρα ψηφία.

13.

Εὕρῃς τὸν τούτων ἀριθμὸν
δύο φορὲς τὰ ἑκατὸν
καὶ τρεῖς πάλιν τὰ δέκα
καὶ ὕστερα ἄλλο ἕνα.
Εἰ ἔχεις γνῶσιν θαυμαστὴν
καὶ μάθησιν ἐπαινετὴν,
δεῖξε τώρα σοφίαν,
μὴν εἶσαι εἰς ἀπορίαν.
Ἐξήγησε δὲ τὸ παρὸν,
νὰ σὲ παινέσω τὸ λοιπὸν,
εἰ δὲ καὶ δὲν τὸ εὕρῃς,
γράμματα δὲν ἠξεύρεις.
Δὲν πρέπει νὰ φιλονικᾷς,
ἀλλὰ συχνὰ νὰ ἐρωτᾷς,
μὲ τὴν ταπεινοσύνην
χωρὶς ψηλοφροσύνην,
ἂν θέλῃς νὰ μανθάνῃς
ἕως νὰ ἀποθάνῃς.

Οἱ στίχοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν, στίζονται ἐν τῷ μέσῳ διὰ κόμματος καὶ ἐν τέλει διὰ τελείας στιγμῆς.

14.

73α διὸ πολλὰ σ' ἔδει παθεῖν, ἵνα αὐτὴν εὑρήσῃς.
Ὅταν ὁ προεστὼς τιμᾷ τὰς ἐναρέτους πράξεις,
νέοι καὶ γέροντες τιμοῦν αὐτὰς καὶ ὅλαι αἱ παρατάξεις.

Κύρακα τὸν ἁρπακτικὸν εὔκολα συγχωροῦσιν,
τὸ περιστέριν τὸ ἄκακον ἄπονα τιμωροῦσιν.
Ἐπιτήδειον ἄνεμον πλέουσιν οἱ τιμῶντες
τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ ταύτην ἀγαπῶντες,
οἱ δὲ πολέμιοι αὐτῆς ἀντίμαχοι τῶν θείων
ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν ἔχουσι διὰ βραβεῖον.
Τῆς Ἀθηνᾶς τὸ δίδαγμα τὸ σκῆπτρον στερεώνει
τὴν φήμην καὶ τὸ ὄνομα λαμπρῶς ὑπερυψώννει.
Καλότυχος ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ὁμοῦ ἑνώσῃ
μάθησιν καὶ χρησιότητα, τὸ κράτος καὶ τὴν γνῶσιν.

Ἤκουσεν ὁ σκληρότατος Ἡρώδης πὼς εἰσῆλθεν
τῶν βασιλέων βασιλεὺς τὸν Ἰσραὴλ νὰ κρίνῃ
καὶ νὰ κρατήσῃ τοῦ Δαυὶδ τὸ σκῆπτρον καὶ τὸν θρόνον
καὶ παρευθὺς ἐβόησε τύραννος ὁ παράφρων.
«Ἐφθασεν ὁ διάδοχος ἦλθεν νὰ μὲ διώξῃ,
δράμετε δορυφόροι μου γυμνώσατε τὰ ξίφη,
καὶ ὅλα κατασφάξετε τῆς Βηθλεὲμ τὰ βρέφη
μήπως καὶ θανατώσητε καὶ τὸν Χριστὸν σὺν τούτοις.

Στ. 6 τιμόνες.— Στ: 10 Ταῖς Ἀθεῖναις.— Στ. 11 λαμπρῶς ὑπερῃώννει.

15.

73α Ὑπερέβην τοὺς ἀθέους
καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους,
ὑπερέβην τὰ θηρία
καὶ αὐτὰ ἐν ἀληθείᾳ,
ὑπερέβην πάντα ὄρον
καὶ αὐτὸν τὸν Ἑωσφόρον,
μίαν ὥραν 'ς τὸν καιρόν μου,
73β μίαν ὥραν τὸν θεόν μου,
τὸν Χριστόν μου τὸν δεσπότην,
τὸν καλόν μου τροφοδότην,
τὸν αὐθέντην τὸν γλυκύν μου,
εὐεργέτην τὸν πολύν μου,

δὲν ἐτίμησα ἀξίως,
δὲν ἐδούλευσα κυρίως.
Ἂν ἐζοῦσα αἰωνίως
εἰς τὸν κόσμον ὁ ἀχρεῖος,
καὶ ἂν εἶχα ἐξουσίαν
εἰς τὰ πάντα αἰωνίως,
ἤθελα ἐπ' ἀληθείας
[νὰ] κάμω τόσας [τόσας] ἁμαρτίας
ὡς τὸν ἄμμον τῆς θαλάσσης,
ποταμοὺς τῆς γῆς ἁπάσης.
Τοῦτο προορῶν ὁ κτίστης,
ἡ σωτήριος μου πίστις,
ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου,
ὁ πανάγαθος θεός μου,
ὁ θεὸς ὁ αἰνετός μου,
ὁ θεὸς ὁ ὑψηλός μου,
ἔστησε πρὸ ὀφθαλμῶν μου
τὸ σπαθὶ τὸ δήμιόν μου
διὰ τέλος τῶν κακῶν μου,
τῶν πολλῶν ἁμαρτιῶν μου,
τὰ ὁποῖα ἂν θελήσω
ὅλα τώρα νὰ μετρήσω.
Ἀπὸ πέντ' ἐτῶν παιδίον
καταστρέφω εἰς τὸν βίον,
καὶ τὰς ὄψεις καταισχύνω
καὶ τὰς ἀκοὰς μολύνω
πάντων τε τῶν ἀκουόντων
καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων.
Ἥμαρτον, παρθένε, λίαν,
ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίναν,
ἥμαρτον, κόρη, μεγάλως,
ὡς οὐδεὶς ἄνθρωπος ἄλλος.
Ἥμαρτον ὑπὲρ τὰ κτήνη,
ἄκρα μου ἡ ἀφροσύνη.
Τὴν κακίαν μου, κυρία,

ἀτηλιπεύω παρρησίᾳ.
Τὰ δεινά μου θριαμβεύω,
κόρη, καὶ ἐξαφορεύω,
παριστάμενος ἐμπρός σου
θοῦλος ὁ ἐλεεινός σου,
διὰ νὰ τ' ἀκούσουν ἅλοι,
ἄγγελοι, βροτοί, διαβόλοι.
Ἥμαρτον, ἄγγελοι, λίαν
ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίναν,
ἥμαρτον, βροτοί, μεγάλως,
ὡς οὐδεὶς ἄνθρωπος ἄλλος.
Ἄφθαστος ἡ ἁλμύρα,
ἄφθαστος ἡ πονηρία,
74a ὑπὲρ νοῦν ⟨ἡ⟩ ἁμαρτία,
ὑπὲρ λόγον ἡ κακία,
θάλασσα ἡ δολιότης,
πέλαγος ἡ αὐστηρότης,
ἄβυσσος ἡ λαιμαργία,
ᾅδης ἡ φιλαργυρία.
Ἀπερίγραπτος ὁ τάλας
εἰς αὐτὰς εἶμαι καὶ ἄλλας.
Ἔνοχος εἶμαι θανάτου,
καὶ θανάτου κατωτάτου,
ἔνοχος εἶμαι γεέννης,
τοῦ πυρὸς καὶ τῆς γεέννης,
ἔνοχος τοῦ ἰοβόλου
σκωλήκος καὶ διαβόλου,
ἔνοχος φρικτοῦ Ταρτάρου,
κόλασης τε τοῦ βαθυτάτου.
Διὰ ἐμένα δυσκολίες
εἰς τὸν κόσμον καὶ πτωχεῖες,
διὰ ἐμέναν ἀρρωστίες
καὶ πανοῦκλες καὶ φωτίες,
διὰ ἐμέναν βασκανίες,
ἀδικίες καὶ αὐθεντίες,

διὰτ' ἐμέναν καὶ κουρσάροι,
πεῖνες, κλέπται καὶ ταρτάροι,
τέλος πάντων διὰτ' ἐμένάν
ὁ θεὸς βεβαιωμένα
θέλει κάμει ἄλλον ᾄδην,
πλιὸν δεινὸν καὶ πλιὸν μεγάλον.
Ἀλλά, ἄσπιλε Μαρία,
ὑπερένδοξε κυρία,
τῶν ἀγγέλων τῶν ἀνθρώπων,
μάλιστα τῶν καλοτρόπων,
ἄνθος τοῦ εὐαγγελίου,
ῥόδον οὐρανοῦ τοῦ θείου,
ἥλιε τῆς πίστεώς μου,
ὁ αὐγερινὸς τοῦ κόσμου,
τῶν ἐθνῶν ἡ προστασία,
τῶν πιστῶν ἡ βασιλεία,
ἱερέων εὐκληρία,
μοναχῶν παρηγορία,
γυναικῶν μεγαλωσύνη,
τῶν ἀνδρῶν ἡ εὐφροσύνη
ὁ τερπνὸς παράδεισός μου,
αὖ τε καὶ αἰώνιός μου,
οὔτε μέγεθος πταισμάτων,
οὔτε πλῆθος ἐγκλημάτων,
οὔτε μοι τοῦ ἱερέως,
οὔτε δὲ τοῦ βασιλέως,
οὔτε γέροντος οὐ νέου,
ἀλλὰ δὲ ⟨καὶ⟩ τοῦ Ἑβραίου
ὑπερβαίνει τῆς κυρᾶς μου,
τῆς καλῆς καὶ τῆς χαρᾶς μου,
τὴν πολλὴν μακροθυμίαν.
Ἀλλ' ἐλέῳ συμπαθείας,
ἀλλὰ πλήθει εὐμενείας
τοὺς θερμῶς μετανοοῦντας
καὶ οἰκτρῶς παρακαλοῦντας

ἐκκαθαίρεις καὶ λαμπρύνεις
καὶ φωτίζεις καὶ φαιδρύνεις
κοινωνοὺς ἐργαζομένη,
δέσποινα εὐλογημένη,
τῆς σῆς ὄψεως τῆς θείας
καὶ τῆς σῆς συνομιλίας.
Κάθαρόν με, κόρη, τοίνυν,
τοῦ ἀεί σε μεγαλύνειν.
Λάμπρυνόν με τῷ φωτί σου,
δὸς συγγνώμην τῷ παιδί σου.
† Ἑαυτὰς τὰς ἁμαρτίας
ἄφες, μῆτερ εὐσπλαχνίας,
ἵνα καθαρᾷ καρδίᾳ
περιτρόμου διανοίας
ἐκ ψυχῆς εὐφραινομένη,
δέσποινα εὐλογημένη,
σὲ δοξάζω διὰ βίου
ἅμα μετὰ τοῦ κυρίου
τῆς πτωχῆς μου τῆς ζωῆς μου,
τῆς τιμῆς καὶ τῆς τροφῆς μου,
τοῦ ἀγαλλιάματός μου,
καὶ τοῦ ἁγιάσματός μου,
τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας,
καὶ ψυχῆς μου τῆς ἀθλίας.
Τοίνυν μετ' εὐχαριστίας
καὶ ἐξ ὅλης διανοίας
προσκυνῶ σε, Παναγία,
καὶ δοξάζω σε, Κυρία,
ὦ εὐλογημένη οὖσα
καὶ εὐλογητὸν τεκοῦσα
νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν.

Στ. 22 ποταμοὺς καὶ γῆς.— Στ. 105 πτεσάτων.— Στ. 128 σὴν γνώμην.— Στ. 135 ἐκ δοξάζω.— Οἱ στίχοι 17-44 καὶ 69-78 ἄλλη χειρί. Οἱ στίχοι γεγραμμένοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμὴν ὡς δεκαεξασύλλαβοι.

16.

74β

Φανερὸν εἶναι καθ' ἕνας
πὼς παινᾶται πᾶσα ἑνάς,
τὰ ἀκούω δὲν πιστεύω,
μόνον τοῦτο ἑρμηνεύω.
Σκάλα εἶναι καὶ ἀνεβαίνει,
νοῦς ἀνάγει κατεβαίνει
τὰ συγγράμματα ξηγᾷ
καὶ σπουδαίους ὁδηγᾷ·
μουλωτὰ σιωπητὰ
ξήγα μόν δὲ τὰ φωτά.
Πρόνοια θεοῦ ἡ ὁδός,
ἐδῶ φαίνεται ἡ γνῶσις.
Θύρα εἶναι καὶ ἀνοίγει,
ποταμὸν σοφίας βρύει,
μὰ εὑρίσκεται κλεισμένη,
δὲν εἶναι ἀνεῳγμένη.
Νὰ φωνάζῃς μυστικά,
ὁ πορτάρης ἀδροικᾷ,[1]
κάθεται ἀππέσω[2] κτίζει
καὶ κοιμᾶται λογχαρίζει[3]
Θάρρος ἔχεις νὰ γνωρίζῃς,
τότε μπαίννεις καὶ μυρίζεις.
Ρῆξι τούτοις ὁ σοφός,
τοῦ μιλῇς καὶ εἶναι κωφός,
σῶμαν ἔχει δὲν βαρεῖ·
κ' εἶναι σὰν τὴν ἀναρῴν,[4]
νοῦς ὁρᾶν καὶ στοχορᾶν
καὶ τὰ πάντα θεωρᾶν,

[1] Ἀδροικῶ κατὰ τὸ Κυριακὸν ἰδίωμα τὸ ἀγροικῶ=ἐννοῶ.
[2] Ἔσωθεν.
[3] Τὸ κοινὸν ροχαλίζει.
[4] Ἡ Κυπριακὴ μυζήθρα.

ἢ σοῦ ἀκούεις τὴν ὁδὸν
καὶ τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν.
Ἄδε βλέψε ἀγνωσίαν,
δὲν ἔχεις ποσῶς σοφίαν,
τὸ ποτάμιν ἀπερνᾷς
καὶ ἔτσι ψεύματα μερνᾷς.
Γραπτολόγος εἶμαι γὼ
καὶ τὴν γνῶσιν προδηλῶ,
μάταια νοᾷς [καὶ] κοπιάζεις,
ταῦτα οὐδὲ ἢ οὐκ κροάζεις.
Τὰ παλλὰ σὲ ἐμεθύσαν,
καὶ τὸν νοῦν σ' ἀλληγορῆσαν,
Δὲν σοῦ μίλησα δεινά,
μόνον τοῦτα τὰ ταπεινά.
Ξεύρεις ἔχω νὰ σὲ εἰπῶ
καὶ νὰ μὴν σὲ ἐντραπῶ,
καὶ ὅπου λάχῃς ἢ παίσε νά σαι.
μὴν φουμίζῃς καὶ ἐπαινᾶσαι.
Σὺ ὡς ἄνους ἐπαινέθης,
τώρα ἀμαθὴς εὑρέθης.
Σέλας εἶναι φάος φῶς,
ἡ σοφία καὶ τὸ φῶς.
Δοῦλος πιὸν[1] κὰ ὑποταχθῇς,
καθ' ἑνὸς καὶ νὰ κραχθῇς.
Γεμισμένης τῆς πηγῆς,
ἄκραν ἔρχου μὴν πνιγῇς,
λούθου δὲ ποὺ τὸ νερόν,
ἐκ τοῦ χείλους θολερόν,
εἰς ὅλα σου τὰ μέρη βρέχθου,
καὶ μετ' ἐμένα διαλέχθου.

Στ. 16 ἀνωγμένοι.—Στ. 31 βλεψαγνωσίαν.—Στ. 37-38 ἄλλη χειρί. —Στ. 36 ἐμέθησαν.—Στ. 40 σαλληγόρισα.—Στ. 51 ποτον.—Οἱ στίχοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν.

[1] Πλέον, εἰς τὸ ἑξῆς.

17.

75α Χάρις ἂν τὰ ἐρευνήσῃς,
ἐὰν τοῦτα ἐξηγήσῃς.
Ζῷα πέτονται γυρίζουν
καὶ τὸν κυνηγὸν γνωρίζουν.
Γένος εἶσαι λογικόν,
ἐπιστήμης δεκτικόν,
παραδείσου κληρονόμος·
κατὰ πῶς φαίνεται δρόμος.
75β Νόμος εἶναι καὶ ἡ γνῶσις
τὰς γραφὰς ν' ἀναγινώσκῃς.
Στάζει γάλα ἡ σοφία
καὶ δροσίζει τὴν καρδίαν,
γεννημένη ἐκ σπουδῆς·
γύρεψε νὰ τὴν ἰδῇς,
νικητὴς δὲ νὰ φανῇς·
νὰ μὴν τὸ ξεύρῃ δῶ κανείς.
Ἀνίσως καὶ πιάσῃς χεῖλος,
εὑρίσκει τὸ νερὸν ὁ μύλος.
Κλάδοι εἶναι εἰς τὸν φραγμὸν
καὶ ⟨τὰ⟩ δένδρα εἰς τὸν κρημνόν,
νόθεις τα ἀπὸ τὸν κτύπον
καὶ τῆς δυσωδίας ρύπον.
Εἰ ποθεῖς νὰ τὰ γευθῇς,
τὴν γλυκάδαν νὰ ἰδῇς,
κι εἰς τοὺς κλώνους νὰ καθήσῃς
ποῦ τὰ ἄνθη νὰ μυρίσῃς,
τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτά,
πλάγια εἶναι καὶ † σθητά.
Μουδαμῶς γὰρ οὐδαμῶς,
δασερὸς εἶν' ὁ φραγμός.
Εἰς τὰ ἀκρόδια κοιτάζουν
καὶ τὰ ὄρνεα φωνάζουν.

Κία κία κιλαδοῦσιν,
καὶ ὅσοι ξεύρουν ἂς τὰ ἰδοῦσιν.

Στ. 2 σθητά. Ἴσως ἐφθαρμένον ἀντὶ στητά; = ὀρθά. — Στ. 31 κιτάζου.

18.

75β Κλάδοι εἶναι δεκαεπτὰ
καὶ τὰ γράμματα γραπτὰ
φυτευμένοι ὄκθον ὄκθον[1],
νὰ γνωρίσῃς κόπον μόχθον.
Σὰν τὰ εὕρῃς νὰ σὲ ἐνδύσω,
γλυκερὰ νὰ σὲ ταγίσω,
καὶ νὰ πίῃς ἀπὸ τ' ἀσχί,[2]
ἀπὸ τὸ θολερὸν βλασχί,
νὰ γνωρίσῃς τὴν γλυκάδα
καὶ τὴν τόσην νοστιμάδα,
πάλιν νὰ ξαναζητήσῃς,
καὶ ὀλίγον νὰ ρουφήσῃς.

Στ. 3 ὄκθ ὄκθον. — Οἱ στίχοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν.

19.

75β Ἡ τιμὴ καὶ ἡ σοφία
εἶναι περισσὴ ἀνδρεία,
καθαρὲς ὥσπερ χρυσάφι,
οὕτως ἡ σοφία γράφει.
Ὅλες οὖν οἱ ἐπισῆμες
δὲν ἔχουν τοιαῦτες φῆμες,

[1] Ὄκθος ὁ ἀλλαχοῦ ὄχτος· τὸ ἀρχαῖον ὄχθος.

[2] ἀσχὶ καὶ κατωτέρω βλασχὶ ἀντὶ ἀσκί, βλασκί. Πιθανῶς διὰ τοῦ σχ θέλει νὰ δηλώσῃ τὴν ἰδιάζουσαν προφορὰν τοῦ σκ+ι ἢ ε ἤτις εἶναι ἡ τοῦ σσ (sch). Καὶ κατωτέρω ἀρ. 21,14 φέρεται βοσχὸς ἀντὶ βοσκός, ὅπου τὸ χ πιθανῶς εἰσεχώρησεν ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ βοσ'οὶ (=βοσκοί).

ὑπερβαίνουν ᾽ς τὴν ἀξίαν
κατὰ πρᾶξιν θεωρίαν.
᾽Αληθῶς εἶρηκας τοῦτο
καὶ ἔχουν περισσὸν τὸν πλοῦτον.
Ποίαν γὰρ σπουδὴν σπουδάζεις
καὶ αὐτὲς δὲν τὰς πεικάζεις;
Ὦ σοφέ, ποὺ τὲς σοφίζεις
καὶ εὔμορφα τὲς καλλωπίζεις,
σὰν τὸ δένδρον εἶν᾽ οἱ κλάδοι,
πίννουν ἀπὸ τὴ πηγάδι.
Σήμερον ἀκούω θρῦλον
καὶ τὸν βρυκηλιὸν τῶν φύλλων,
ἕνα περιβόλι ἔχει
καὶ κανεὶς δὲν τὸ κατέχει.
Ἂν πόθῃς τὸ περιβόλι
θέλουν σε † τημᾶκεῖν ὅλοι.
Ἴσα ἴσα νὰ μετρήσῃς
καὶ ⟨τοὺς⟩ στίχους νὰ διαλύσῃς,
νὰ ἀνθοκαρποφορήσῃς
καὶ νὰ μὲ πληροφορήσῃς,
ὁλοψύχως νὰ νοήσῃς,
ἔπειτα νὰ μοῦ μιλήσῃς.
Ὕψος, βάθος, μῆκος, πλάτος
καὶ τοῦ περιβολιοῦ τὸ κράτος
συνεχῶς νὰ τὰ σπουδάζῃς
καὶ νὰ μὴν τὰ παραλλάζῃς.
Ἄξια ῥητὰ οὖν γράφω,
ἀμὴ ἐσὺ δὲν ἠξεύρεις εἶντα γράφω.
Νά τουν ὁποὺ νὰ τὰ ἐξήγας,
ἐκρατούσουν ὡσὰν ῥήγας.
Πήγαινε εἰς τὸ σκολειὸν νὰ κάτζῃς
καὶ ἐτοῦτα νὰ σπουδάζῃς.
Μάχεσαι μὲ ξένες ῥῆσες,
διὰ ν᾽ ἀποκτήσῃς βρύσις,

ἤξευρε μάταια πράττεις
καὶ τὸν νοῦν σου παραλλάττεις
συλλαβὲς καὶ συμφωνίες
καὶ μὲ ξένες ἁρμονίες.
Ἐστώντας καὶ σύ σαι κτίσιης
τῆς σοφίας ἐφουμίστης,
περισκέπεις μου τοὺς κλώνους
τοὺς τριαντάξι τούτους μόνους.
Ἔχω καὶ ἄλλους νὰ σοῦ γράψω,
χωρὶς κὰν νὰ τοὺς συνάψω,
ῥιματολογίες πλεῖστες
καὶ ὅσον † ἄρχεις θεωρεῖς τες.
Ἴσθι τοίνυν πρὸς ἐμέ,
κοίταξε τὰ συνθεμένα,
γύρις τὸ περιβόλι τοῦτο
καὶ νὰ ἰδῇς τὸν πλεῖστον πλοῦτον.
Ἔλα μέσα εἰς τὴν βρύσιν
νὰ ξηγήσῃς τούτην ῥῆσιν.
Ὅσα δένδρα ξερανίσκουν
διατὶ νερὸν δὲν εὑρίσκουν,
Ὑψηλά ναι παλλομένα
εἰς τοὺς κάμπους φυτεμένα.
Σὺ σοφὲ σοφὰς σοφίζεις
σόφιστὰ τὲς ἱστορίζεις
ἀμὴ ὁ κόσμος δὲν ἀκούει,
πᾶσα ἕνας τὴν πόρταν κρούει.
Νῦν δὲ τέλος νὰ τελειώσω
καὶ τοὺς στίχους νὰ πληρώσω.

Οἱ στίχοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν. Στίζονται δὲ ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐν τῷ τέλει. Τελεία στιγμὴ οὐδαμοῦ ὑπάρχει. Ἡ στίξις ἀνήκει εἰς ἐμέ.

---

[1] Ἡ ἔλλειψις τοῦ ἄρθρου ἕνεκα μετρικῶν λόγων, συνεργούσης καὶ τῆς νεωτέρας κυπριακῆς χρήσεως, ἥτις δὲν παραλείπει μὲν τὸ ἄρθρον συγκόπτει ὅμως τὴν ἀντωνυμίαν, τοῦν τὴν ῥῆσιν π. χ. τοῦν τὸ πρᾶμμαν κ.τ.τ.

20.

76β Ὄρος ὑψηλὸν γὰρ εὑρίσκεται καὶ τρεῖς γὰρ βρύσες,
γραμμένες δὲν εὑρίσκονται αὐτὲς αἱ ρῆσες,
μὰ ἦτον ἕνας ποταμὸς καθὼς μοῦ λέγουν,
ὁποὺ τὸν εἶδαν βέβαια καὶ ἀληθεύουν.
Ἕνας μέγας ἀετὸς ἐκεῖ κατέβη,
ὡς τὸ χεῖλος δὲ τοῦ ποταμοῦ ἐκεῖ γναντεύει,
κ᾽ οἱ κυνηγοὶ τὸν ἔτρεχαν νὰ τὸν τοξέψουν,
μὰ δὲν ἠμποροῦσαν αὐτοὶ νὰ τόνε βλάψουν.
Ὅμως πολλὰ γὰρ ὄρνεα ἐσυναχθῆκαν,
ὡς τὸν ἀετὸν γὰρ ἦλθαν καὶ ἐκριθῆκαν,
ἐκεῖ ἐστοχάσθησαν καὶ τὸν σαϊτεύουν
εἰς τὸ πλευρὸν τὸ δεξιὸν ἐκεῖ δὲ τὸν τοξεύουν.
Τρία πηδήματα λοιπὸν κάμνει διὰ νὰ φύγῃ,
οἱ κυνηγοὶ θαρρήσησαν πὼς ἀκόμαν νὰ μείνῃ·
ὡς τὰ ἄνω διεπέτασαν ὁμοῦ σὺν τοῖς ὀρνέοις
καὶ κιλαδῆσαν, ἀληθῶς, νὰ τοὺς ἀκούσῃς, κλαίγεις.
Καὶ τὸ σημάδιν τοῦ πτεροῦ ἤγουν τοῦ βέλους
στέκει λοιπὸν αἰώνια ἕως τοῦ τέλους.
Ὅτι γὰρ ἦν ὁ θάνατος ὁ ἀετός, ὡς λέγουν,
τὰ ὄρνεα τὴν σήμερον πλέον ἀκόμη κλαίουν.
Καὶ πάλιν καρτερούμενα διὰ νὰ τὸν ἰδοῦσιν
καὶ αὖθις εἰς τοῦ λόγου του νὰ πάσιν νὰ κριθοῦσιν.
Μοναρχικὴ ἡ θάλασσα, δίστρατος ὁ λιμένας
καὶ πηγὴ τρισυπόστατος σμίονται, γίνονται ἕνα.
Ὁ φευρετὴς τοῦ ποταμοῦ πηγῆς τε καὶ τῆς βρύσης
77α παρακαλῶ σε, φίλε μου, τοῦτο νὰ μοῦ ξηγήσῃς.

Στ. 14 ἀκόμα να μίσι.—Ἡ στίξις κατὰ στίχους διὰ κομμάτων.

21.

Μία πόλις ἐκτίστηκεν μὲ δώδεκα τοιχεῖα
μὲ πύργους εἰκοσιτέσσερες καὶ μὲ θεοσοφίαν

καὶ ἕνας ποὺ τοὺς βασιλεῖς ἐκάθησεν ἐκεῖ μέσα
καὶ ἐκυρίευεν ἐκεῖ τὰ κτήρια † τοῦ ρήα τοῦ ρέσκαν.
Φωνὴν λοιπὸν ἐπρόσταξεν μὲ προσταγὴν μεγάλην
νὰ προσκυνήσουσιν αὐτόν, ὁποὺ ναι τὸ κεφάλιν.
Ἐρώτησέν τους ἅπαντας, ποὺ ἦλθαν νὰ τὸν ἰδοῦσιν,
τὴν χώραν τίς τὴν ἔκτισεν διὰ νὰ τοῦ τὸ ποῦσιν.
Ζῷα θηρία τέσσερα παρὸν ἐκεῖ εὑρεθῆκαν,
αὐτὰ γὰρ ἐμιλήσασιν καὶ τοῦ ἀπεκριθῆκαν.
Τοῦ ἑνὸς εἶναι τ᾽ ὄνομα [καὶ κτήριον] τοῦ πρώην βασιλέως
ἀπὸ Ἑλλήνων γενεὰ μ᾽ αὐτὸς εἶναι Ἑβραῖος.
Ἕνας εἶναι ὁ μάστορας καὶ ὁ μαθητὴς προστάσσει,
καὶ ἕνας εἶναι ὁ βοσχός, ὁποὺ τὴν μάνδραν φράσσει.
Βλέπει ἀρνία ἑκατὸν πενῆντα μανδρισμένα
καὶ εἴκασι κεφάλαια ταυρία χωρισμένα.
Καὶ πρόσταξεν ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ τὰ μετρήσῃ,
ἂν εἶναι ὅλα ἀκέραια τὴν μάνδραν νὰ σφαλήσῃ.
Ὅλα ἐσυναχθήκασι καὶ εὐθὺς ἐμετρηθῆκαν,
τριακόσια δεκαοκτὼ παράνω[1] δὲν εὑρεθῆκαν.
Δύο βοσχοὶ εὑρέθησαν ἀρνῶν καὶ ἐλαφίων,
τὰ ἀρνία νὰ μανδρίζουσιν εἰς ὅλον τους τὸν βίον.
Εἰς ἕνα ὄρος ὑψηλὸν τὴν μάνδραν τους ἐκτίσαν
καὶ οἱ βοσχοὶ ἐχάρησαν, φωνὴν ἐμελωδῆσαν.
77β Ὀκτὼ φορὲς ἐλάλησαν ἐτοῦτοι μόνοι,
πλέον δὲν ἐκιλάδησαν παροὺ αὐτὸν τὸν τόνον.
Καὶ τὰ τριακόσια ἀρνία ἐγεννῆσαν,
δώδεκα ἐλαφόπουλλα ἐγενεαλογῆσαν.
Τὰ δώδεκα ἐγέννησαν τρία καὶ ἦτον ἕνα,
ἀχώριστα εὑρίσκονται καὶ εἶναι ἑνωμένα.
Μία ἐστὶν ἡ κορυφὴ κ᾽ ἡ τρεχαμένη βρύση
καὶ κάθε ἀμαθέστατος ἂς διανοήσῃ.
Τοῦ βασιλέως ἤρεσεν ἐτούτη ἡ ὁμιλία,
τὸ πὼς ἀρνία ἐγέννησαν δώδεκα ἐλαφία.
Κὶ ὁ βασιλεὺς τὰ εὐλόγησεν τὰ δώδεκα νὰ μείνουν,
νὰ μηδὲν κάμουν γέννησιν ἀλλ᾽ οὔτε νὰ αὐξήνουν,

[1] Παραπάνω.

Αὐτὸν εἶναι τὸ πέλαγος καὶ ἡ βαθέα βρύση
καὶ ὅποιος εἶναι ἐπαινετὸς ἂς μοῦ τὸ διαλύσῃ.

Στ. 4 τοῦ ρία.—Στ. 8 τ. χ. δὲν τὴν ἔκτισαν.—Στ. 15 κεφάλαια. Διὰ τούτου προφανῶς θέλει νὰ εἴπῃ κεφάλια.

22.

77β Ἀχειροποίητος ναὸς θεόκτισμένος,
ἐν τέσσαρσι κολῶναις ἱσταμένος,
ἀπὸ τὸν κύριον Θεὸν προωρισμένος,
καὶ βολικίοις[1] εἴκοσι πεφυτευμένος.
Καὶ ἡ κορυφὴ δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ τρικλίνου
ἐκείνου τοῦ πανθαυμαστοῦ καὶ τοῦ πηλίνου,
πάνω ς τὸ ὕψος τοῦ ναοῦ τοῦ οὐρανοῦ τὸ σχῆμα,
ς τὸ καταπέτασμα Θεοῦ ὁπού ἦτον τὸ βῆμα,
κατέναντι ἀνατολῆς εἶχεν θυρίδες
καὶ ἑπτὰ ἄγγελοι ἵστανται θεοῦ μερίδες
καὶ πέντε θεῖα πνεύματα ἀγαλλομένα,
ἀσώματά τε νοερά, ἐπτερωμένα.
Καὶ εἰς τὸ ἔνδον τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ἀθεωρίαν,
78α ἐκεῖ γυνὴ καθέζηται βασίλισσα ἁγία
καὶ περιβλέπει τὸν ναὸν ὡς προσταγμένη,
ἀπὸ τὸν μέγαν κτίτορα ἐτζ' εἶναι ὡρισμένη.
Εἰς τὸ παραθαλάσσιον, εἰς τοῦ ναοῦ τὴν θύραν,
εἶναι γυνὴ πορτάρισσα καὶ μέλῳδεῖ τὴν λύραν
καὶ δὲν ἀφήνει τὸν καθὲν μέσα διὰ νὰ ῥάξῃ[2]
νὰ μβῇ ς ἐκεῖνον τὸν ναὸν διὰ νὰ τὸν κοιτάξῃ.
Ἐκεῖ λοιπὸν εὑρίσκονται λίθοι πεφυτευμένοι
καὶ εἶναι οἱ θρόνοι τίμιοι μεγάλων βασιλέων,
ὅσοι σεβαίνουν ς τὸν ναὸν μετὰ τῶν ἱερέων.
Πάνω ς τὸ βῆμα τὸ ψηλόν, εἰς τοῦ ναοῦ τὸν θρόνον
μέγας ἄγγελος κάθηται ὑπερνοᾷ τὸν μόνον.

[1] βολίτσα=τὰ ξύλα τῆς στέγης. Τὰ ἀλλαχοῦ πέταυρα.
[2] ράσσω ἢ ρέσσω ἰδιωματικὴ κυπριακὴ λέξις=πηγαίνω

Ἐκεῖνος εἶν' ὁ βασιλεύς, ποὺ κυβερνᾷ τὸ πέρας,
ὁ ὕψηλὸς καὶ γλήγορος καὶ ἔκλαμπρος ἀστέρας.
Καὶ εἰς τὰ τοιχεῖα τοῦ ναοῦ εἶναι πέντε † πορίες
ξανθές, σγουρὲς καὶ ποίκιλες καὶ ἄλλες θεωρίες.
Ποτάμια ἀπλήρωτα διαπορευομένα
εἰς τὰ μεσότοιχα ναοῦ καὶ διαστρεφομένα.
Ὅστις ἐκεῖνος εὑρεθῇ νὰ πῇ τὰς ἐξηγήσεις,
σοφὸς εἶναι διδάσκαλος ἀνατολῆς καὶ δύσης.
Πόλλὴ εἶναι ἡ ἔρευνα κατασκευὴ μεγάλη,
εἰς τοῦτο συνταράσσονται πολλοὶ δὲ διδασκάλοι.
Καὶ μὴ καυχῶνται οἱ σοφοὶ ἐν τῇ αὐτῶν σοφίᾳ,
ὅτι γὰρ ἔχει † τένεξιν καὶ κάτη[1] θανοίαν.
Καὶ πάντα οἱ ἀμαθεῖς ποιεῖτε μετανοίας
ὅσοι δὲν ἐσπουδάξετε μάθησιν καὶ σοφίαν.

Στ. 29 Ποίκηρες.—Στ. 37 τὴν ξῆν (;).—Ἡ στίξις διὰ κόμματος κατὰ στίχους.

23.

78β **Αἴνιγμα θειότατον καὶ ὑπερσοφώτατον.**

Ἐμψυχωμένον ὄρνεον ἐπέτουν ἐν ἀέρι
καὶ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἦλθα κάτω ς τὰ μέρη,
ς τὴν γῆν κ' εἰς τὰ ἐπίγεια κάτω ς τὸν κόσμον τοῦτον
καὶ ἀποκτῆσαν οἱ σοφοὶ τὸν μέγαν τοῦτον πλοῦτον.
Δένδρον εὑρῆκα ὑψηλὸν μὲ δύὸ κλώνους
καὶ ἀπὸ κτίσεως Ἀδὰμ ἦτονε τόσους χρόνους.
Αἱ δύο ῥίζαι φυτευταὶ κ' εἰς τὰ πλευρὰ οἱ κλῶνοι
καὶ εἰς τὴν κόρμην τοῦ δενδροῦ ἦτον οἱ δύο μόνοι.
Καὶ εἶχεν ὁ καθεὶς πέντε κλωνάρια,
τὸ ἕνα ἐκ τοῦ ἄλλοθεν ἦτον ἀλάργ' ἀλάργα.
Καὶ οἱ βλαστοὶ τῆς κορυφῆς εἶχαν καρποὺς ὡραίους,
τὸ δένδρον ἐκατάγετον μέσα ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους.

[1] Κάτης ὁ=ἡ γαλῆ.

Ἄνθη καὶ φύλλα καὶ κλωνία εἶχεν μυρία
καὶ εἰς τὴν ρίζαν τοῦ δενδροῦ εἶχεν θηρία.
Καὶ φώτισέν το ὁ θεὸς καὶ καλλιέργησέν το
καὶ τοῦτο γὰρ εὐλόγησεν καὶ ἐχαρίτωσέν το.
Καὶ σὰν ἐπέτουν 'ς τὰ ψηλὰ ἐπίβλεψα τὸ κάλλος
τοῦ δένδρου κείνου τοῦ φυτοῦ, ποὺ δὲν τὸ εἶχεν ἄλλος.
Εὐθὺς ἐφύσησεν ἀὴρ καὶ μ' ἔφερε 'ς τὸν κέδρον
'ς ἐκεῖνον τὸ πανθαύμαστον, ἐξακουομένον δένδρον.
'Σ τὸν ἕνα κλῶνον ἐκάθησα καὶ εἰς τρία κλωνάργια
καὶ φύσαν γὰρ ὁ ζέφυρος καὶ στάσαν μου τὰ δάκρυα.
Καὶ ἡ μύττη μου ἤτονε ψηλὴ καὶ βεβαμμένη
καὶ περιπάτουν εἰς τὴν γῆν καὶ ἤτονε βρεμένη.
Τὸν τόπον ἐσημάδευα ἐκεῖ ποὺ ἐπαρπάτουν,
ὁ κλῶνος ἦτον ταπισὼν[1] καὶ γώ μουν ἐμπροσιά του.
Καὶ μύρια δάκρυα ἔχυννα μεμελανωμένα
καὶ εὐλόγησέν τα ὁ θεὸς νά ναι χαριτωμένα.
'Σ τὸν ἕνα κλῶνον τοῦ δενδροῦ ἐκτύπαν μού ἄέρας,
βιαίως ἐπερπάτειεν ὁ φωτεινὸς ἀστέρας.
'Σ τὰ τρία γὰρ κλωνάρια καὶ τοῦ δενδροῦ τοὺς κλώνους
ἐγέννησα τὰ τέκνα μου ἐκεῖ μὲ δίχως πόνους.
Δεκαεπτὰ ἐγέννησα ἀρσενικὰ παιδία,
καὶ ἄλλα ἑπτὰ γὰρ θηλυκὰ εἰκοσιτέσσαρά τὴν χρείαν.
Πάνω 'ς τὰ φύλλα τοῦ δενδροῦ ὡσὰν ἐπεριπάτουν,
τὰ τέκνα μου κρεμνίζονται καὶ ππέσαν ἐμπροστά μου
Καὶ πλέον δὲν ἐκοίταξα οὐδὲ νὰ τὰ σκοπήσω
καὶ νὰ τὰ πιάσω νὰ τὰ ἰδῶ οὐδὲ νὰ τ' ἀριθμήσω.
Οὗτος σοφὸς διδάσκαλος βρίσκεται κατὰ φύσιν
ταῦτα ⟨τὰ⟩ ρητορήματα ὁποὺ νὰ τὰ ξηγήσῃ,
θέλω γνωρίσειν καὶ ἐγὼ τί ἐπιστήμην ξεύρει.
Εἰδὲ καὶ εἶναι ἀπαίδευτος, ἂς ἔλθῃ νὰ μὲ εὕρῃ.
Σοφὸς σοφίαν ἔκτισεν, σοφιστικὴν οἱ στίχοι,
ὑπέρσοφος διδάσκαλος, ὁποὺ νὰ τοὺς συντύχῃ.

Στ. 4 ἀπόκτησαν. — Στ. 12 ἐβαῖους. — Στ. 27 μύρα δ. — Ἡ στίξις ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις.

[1] ὄπισθεν.

24.

79α Οἶκος εἶναι ἐκτισμένος,
ἀπὸ μάστορον ὡρισμένος,
διὰ νὰ εἶναι κατοικία
εἰς αὐτὴν τὴν παροικίαν.
Δύο ὅμως κατοικοῦν
πάντοτε φιλονικοῦν,
κάποιαι δύο ἀδελφαί,
ὥσπερ λέγουν αἱ γραφαί,
τοῦ πατρὸς γὰρ θυγατέρες
καὶ μετροῦσι τὲς ἡμέρες,
καὶ μακάριος ἀνήρ,
ὁποὺ νὰ φανῇ πατήρ,
καὶ κερδήσῃ καὶ τὲς δύο
εἰσὲ ὅλον του τὸν βίον.
† Νέμοι τότε πᾶσα χάρις,
ἂν κερδήσῃς καὶ τὲς πάρῃς,
79β ὅποιος ἔχει ὑπομονήν,
ἂν τὸν φήσῃ ἡ μονή,
τίς ἀτός του δύναται
ὅλοι λοιπὸν κρίνατε.
Γῦρον εἶναι ἀετοί,
παραβλέπουν τὸ στρατί,
ῥάσσουν ὅλοι μέσ 'ς τὸν δρόμον,
πολὺν φόβον ἔχουν τρόμον.
Ὁ νοῶν νόα νοείτω
καὶ ἐν τέλει γὰρ εὑρείτω.
Πέντε εἶναι οἱ τροχοὶ
καὶ ἑπτὰ γὰρ οἱ βροχοί,
δώδεκα μετρᾷ τοὺς κλώνους
καὶ † ἔχουνουν ἀμέτρους πόνους.
Πέντε εἶναι ποὺ ξηγοῦν
καὶ τὴν δήλωσιν δηλοῦν

ταύτης τῆς ἀντιπαθείας
καὶ ζωῆς, τῆς μακαρίας.
Ἀναγνώνεις καὶ διαβάζεις
ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἀπεικάζεις.
Εἶναι μέγα καὶ μικρὸν
καὶ τὸ ξήγημα πικρὸν
καὶ σοφὴ ἐξήχησις
εὔμορφη διήγησις.

Στ. 20 ὅλοι ποιπόν.—Στ. 25 ὁ νὸν νόα νοήτο.—Στ. 26 εὑρίτο.—Οἱ στίχοι ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν.

25.

79β Πατὴρ γυμνὸς μ' ἐγέννησεν [ἔσπειρεν], μὲ ἔνδυσεν μητέρα,
καὶ ἔτζι μὲ ἀνέθρεψαν λοιπὸν ἀπὸ ἀέρα.
Καὶ ὅταν μὲ ἐβύζανε μήτηρ ἢ ποθητή μου,
τριγύρου μου ἐστέκοντο ὅλοι οἱ ἀδελφοί μου.
Καὶ κάθε εἷς ἐς τὸ σπίτι μου ἦτον ἐνδεδυμένος,
δισέντητος, τρισέντητος, ἦτον ἐνδεδυμένος.
Ἕνας ἦτον ὁ πρώταρχος τῆς γενεαλογίας
καὶ ἦτον σχεδὸν χίλιοι οἱ υἱοὶ τῆς εὐλογίας.
Καὶ τώρα εἴμεσθεν γυμνοί, ἐκδεδυμένοι ὅλοι,
καὶ ἔτζι περιγυρίζομεν εἰς κάθε μίαν πόλιν.
Καὶ ὅμοιοι ὦμεν τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἱστορίαν,
μακρὸν κοντὸν τὸ μῆκος μας, χολέτρα[1] ἡ κοιλία.
Πέντε εἰσὶ τὰ γράμματα τὰ τοῦ ὀνόματός μου,
ὁ εὑρετὴς τοῦ ψήφους μου εἶναι διδάσκαλός μου.
80α Ἑπτακόσια ἵστανται τὰ ἀριθμητικά μου,
περὶ τὰ ὀγδοήκοντα τὸ περινόημά μου.

29.

80α Εἶναι δένδρον ὄρθιον
δίριζον καὶ δίκλωνον,

[1] Ἡ ὑδρορρόη τῆς στέγης.

πέντε ρίζες τὸ ποτίζουν,
καὶ αἱ δύο ἐξεβλύζουν.
Δύο βλέπουν καὶ θωροῦν
καὶ αὐτὸ ἀνθηφοροῦν,
δύο ρίζαι φυτευταὶ
καὶ αἱ δύο πορευταί.
Εἶναι τέσσερις οἱ κλῶνοι
καὶ εἶναι εἴκοσι οἱ θρόνοι,
ἡ μεγάλη βρύση ἄνω,
φθάννει ἀπὸ γῆς εἰς τὰ ἄνω.
Ἄνω δὲ εἶναι τὸ ὄρος
καὶ ὑποκάτω εἶν' ὁ πόρος
καὶ ὁ ποταμὸς κ' ἡ βρύση
καὶ ὅστις ξεύρει ἂς τὸ ξηγήσῃ.
Εἶναι παλαιὸν καὶ νέον
πρὸ τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων,
μία ρίζα καὶ βλαστᾷ
καὶ εἶναι λόγια χρηστά.
Ἀμαθεῖς τε καὶ σοφοὶ
ξεύρουν τὴν ἀποστροφήν,
ὅμως ὅστις δὲν τὸ πῇ
πρέπει νὰ τὸ ἐντραπῇ.
Ὅτι τὸ φορεῖς θωρεῖς,
νὰ τὸ πῇς δὲν ἠμπορεῖς.
Δύο ὄρη τὸ κρατοῦν
κ' εἰς τὴν μέσην τὸ βαστοῦν
καὶ βλαστάνει καὶ ἀνθεῖ,
ἕως δὲ νὰ μαρανθῇ.
Ἐδῶ γράφω καὶ δείκτω ἁπλᾶ
σαγίνην, τόξα καὶ τὰ λαμπρά,
γνώμη εἶναι καὶ βάθος πολύ,
ποὺ ἀποκτίζει ἄνθρωπος τὴν χολήν.
Ῥῆσις εἶναι καὶ γνώμη ἁπλῆ
καὶ ἔτζι γνωρίζονται οἱ τυφλοί.

27.

80α Ζῇς περιπατεῖς μὲ τὰ κτήνη καὶ πετεινὰ
ζωοτροφεύεις ὁμοίως καὶ τὰ κτηννὰ[1]
τὸν τρόπον σου ὅλον τὸν φθονερόν,
πίννεις τον ἔτζι σὰν τὸ νερόν.
Τύπος εἶναι νὰ φεύγουν οἱ σοφισταί,
80β ὅταν τοὺς τρέχουσιν οἱ ληστταί,
φλόγα εἶναι καὶ θλίψις πολλὴ
νὰ ὀνειδίζωνται οἱ ἁπλοῖ.
Πλεῖστα συγγράμματα ἔχω νὰ πῶ
καὶ τὸν καθένα νὰ μὴν ἐντραπῶ.
Τὸν δρόμον θωροῦσι δὲν περπατοῦν,
ἀμαθεῖς γὰρ ὑπάρχουν δὲν ἐρωτοῦν.
Μάχεσαι πάσχεις ὅσον μπορεῖς
καὶ τὰ νοήματα δὲν τὰ θωρεῖς.
Θυρὰ εἶναι ἡ πόρτα ὅπου περνᾷς
καὶ τὴν ζωήν σου ἐπέρασες καὶ γερνᾷς,
† τεύξεις τριβόλους βλαστοὺς αὐγή,
ὁ νοῦς σου ὁ ἄγνωστος δὲν ἐνεργεῖ,
μένοντας ἔτζι ἁπλὸς καὶ κωφός,
καὶ δὲν ἠξεύρεις ποῦ εἶναι τὸ φῶς.
Τρέχει ἡ βρύση πολλὴν νερὸν
καὶ δὲν ἠξεύρετε τόσον καιρόν.
Τὸν δρόμον σᾶς ἔδειξα, τὴν ὁδόν,
καὶ δείκτουν τὰ ἴχνη δὲ τῶν ποδῶν.
Περιπάτει ᾽ς τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ
καὶ ἔρχου τὴν στράταν δὲ τοῦ κρημνοῦ,
φανερὰ περιπάτει μὴν φοβηθῇς
καὶ εὕρῃς τὰ δένδρη ἐκεῖ καὶ κρυφθῇς.
Νέφος εἶναι τοῦ οὐρανοῦ
καὶ δὲν εὑρίσκεις τὸν δρόμον ὠκεανοῦ,

[1] τὸ χτηννὸν=ὁ ὄνος εἰς τὸ Κυπριακὸν ἰδίωμα.

στάθου ὀλίγον ἐκεῖ παρὼν
80β καὶ τρίψε τὸν νοῦν σου πολὺν καιρόν.
Τὸν τροχὸν τῆς ἁμάξης κάμε νὰ δῇς
καὶ πέρασε, ράξε,[1] μὴν φοβηθῇς.
Τὸν ὄφιν φυλάττου σὰν περπατῇς
καὶ βέργαν ᾽ς τὸ χέρι σου μὴν κρατῇς.
Ἀμάνταν[2] δὲν βρίσκεις, εὐθὺς σὲ ρουφᾷ,
πάραυτα σὲ ἁρπάζει ἔτζι κρυφά.
Θηρίον ὑπάρχει δὲν τὸ θωροῦν,
νὰ τὸ πιάσωσι δὲν ἠμποροῦν,
εἰς ὅλα τὰ πάντα εἶναι σοφὸν
καὶ ἐπαινᾷ το ἡ ῥῆσις τῶν συγγραφῶν.

Στ. 5 Τίπως.—Στ. 15 θηρὶ ἢ θηρὰ ἀσαφές—Στ. 17 τεῦξις.—Στ. 42 ἐπενάτο.—Κατὰ δύο σελίδας γεγραμμένον.

᾽Ακολουθεῖ τὸ ἑξῆς.

Τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ ᾽Αδὰμ

α′. Τὴν σοφίαν	—	ὁ Σολομών.
β′. Τὴν πραότητα	—	ὁ Δαυίδ.
γ′. Τὴν σωφροσύνην	—	ὁ ᾽Ιωσήφ.
δ′ Τὴν τρίχαν	—	ὁ ᾽Αβεσαλώμ.
ε′ Τὴν φιλοξενίαν	—	ὁ ᾽Αβραάμ.
ς′ Τὴν ἀνδρείαν	—	ὁ Σαμψών.
ζ′ Τὴν ὑπομονὴν	—	ὁ δίκαιος ᾽Ιώβ.

28.

80β ᾽Εδῶ γνωρίζεις τὸν τυφλὸν καὶ τὸν μαθητευμένον
καὶ τὸν περιφανέστατον καὶ τὸν ὠνειδισμένον,
ἐδῶ εἶναι ἡ θάλασσα, ποὺ πλεύουν οἱ ἰχθύες
καὶ κυνηγοῦσιν οἱ σοφοὶ τοὺς ἀμαθεῖς ὡς μυῖες,
τοῦτο ἔστι τὸ δίκτυον, ὃν ἁλιεῖς ζωγροῦσιν,
81α τὰ ὀψάρια δὲν βλέπουσιν καὶ ἔτζι τὰ κυνηγοῦσιν.

[1] Προστ. ἀορ. τοῦ ράσσω.
[2] ᾽Αμάντα=χάρις, ἔλεος.

Ὅμως γοῦν, ἀμαθέστατε, κάμε νὰ ἀναγινώσκῃς
καὶ ἔξω ᾽ς τὰ ξωχώραφα ἐσὺ νὰ πὰς νὰ βόσκῃς,
ὥσπερ τὰ ζῷα τρέφονται ἁπλῶς μέσα ᾽ς τὰ χόρτα,
διατὶ σὰν ζῷον ἔχασες τ᾽ ἀφέντη σου τὴν πόρταν.
Γυμνὸς ἔξω εὑρέθηκες, σὰν ζῷον δίχως ράμμαν
καὶ ἔτζι μπεριπαίκτηκες τυφλὸς μὲ δίχως γράμμαν·
καὶ μὴν περιφανεύεσαι στραόν, τυφλὸν γαϊδούριν,
καὶ φάνηκεν ἡ κόντρα[1] σου μὲ δίχως τὸ στρατοῦριν[2].

29.

81ᵃ Διάβασε τὰ ἀκρόστιχα καὶ θωρεῖς τὸν ποταμόν,
πού γὰρ τρέχει καὶ ὑπάγει εἰς τὸν φυτευτὸν φραγμόν.
᾽Εκεῖ θέλεις ἰδεῖν τὴν βρύσην
εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν,
πὼς ἀρχίζει καὶ τελειώνει
ἡ ἡμέρα καὶ νυκτώνει,
ἤγουν ἡ ἀρχὴ καὶ τέλος,
καὶ νὰ ἐπαινέσῃς μέλος,
τοῦ σοφοῦ μικροῦ σπουδαίου
διδασκάλου τε τοῦ νέου.

30.

81ᵃ Βότανον εὑρίσκεται καὶ ἰατρεύει ἀστενεῖς,
ῥόδον εἶναι τὸ δενδρόν, δὲν τὸ εὑρίσκει κανείς.
Ἄνθος εἶναι καὶ βλαστός,
καὶ εὐλογᾷ τον ὁ Χριστός,
χόρτον εἶναι σὰν τὰ ἄλλα,
διαφέρει πού τὰ ἄλλα.
᾽Ιατρεύει τοὺς τυφλούς,
τοὺς χοντροὺς καὶ τοὺς ἁπλοῦς,

[1] Ἡ ῥάχη τοῦ ὄνου.
[2] Τὸ Κυπριακὸν σάγμα τοῦ ὄνου.

μυρισμένος εἶν᾽ ὁ κλῶνος,
ἀμὴ βλάπτει τον ὁ φθόνος.
Ἡ μυριανθοῦσα αὐλαξ
ἀνεβλάστησεν ὡς ἄνθραξ,
σὰν χρυσάφιν ἀπαστράπτει
καὶ ἐκεῖ γὰρ ὑπορράπτει.
Ὁ ἐφευρετὴς τοῦ ποταμοῦ, πηγῆς τε καὶ τῆς βρύσης
παρακαλῶ σε, φουμιστή, τοῦτο νὰ μοῦ ξηγήσῃς

Οἱ στίχοι 3-14 ἀνὰ δύο εἰς μίαν γραμμήν.

31.

Μεγαλοδύναμος θεὸς ἔπλαοε πᾶσα μέρα,
ὅλα του τὰ ποιήματα εἶναι στερεωμένα.
Τὴν πρώτην τὴν κυριακὴν τὴν περευλογημένην
ἐποίησε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν τὴν στεργωμένην,
καὶ τὴν δευτέραν ἄρχισε τὰ τάγματα νὰ ποιήσῃ,
τὰ Χερουβείμ, τὰ Σεραφείμ, τὸν θρόνον του νὰ στήσῃ.
᾽Εποίησε τὰ τάγματα καὶ ὅλους τοὺς ἀγγέλους,
τὸν Μιχαήλ, τὸν Γαβριήλ, ὅλους τοὺς ἀσωμάτους.
Πάλιν τὴν τρίτην ὥρισε τὰ δένδρη νὰ βλαστήσουν,
καὶ νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν γῆν, νὰ πρασινολογήσουν.
Καὶ τὴν τετάρτην ὥρισε νὰ ποίσῃ τοὺς ἀστέρας,
νὰ στέκωνται ᾽ς τὸν οὐρανόν, νὰ λάμπουν νύχτες μέρες.
᾽Εποίησε τὸν ἥλιον, τ᾽ ἄστρη καὶ τὸ φεγγάριν,
καὶ ἔχει πολλοὺς πού λέγουσιν, ὁ ἥλιος ἔχει παράνω χάριν.
Πάλιν τὴν πέμπτην ὥρισε τὴν θάλασσαν νὰ ποίσῃ,
νὰ στερεώσῃ καὶ τὴν γῆν π᾽ ἀνατολὴν ὡς δύσιν.
᾽Εποίησε τὴν θάλασσαν εὔμορφην καὶ καθάριαν,
καὶ στέκεται ἀπὸ τοῦ νῦν κ᾽ εἶναι γεμάτη ψάρια.
Καὶ πάλιν τὴν παρασκευὴν τὴν περευλογημένην,
ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον ᾽ς τὴν γῆν τὴν στεργωμένην·
καὶ πιάσεν χῶμαν πὸ τὴν γῆν, μοναῦτα ἀνάσασέν τον,
καὶ πάλιν μὲ τὸ φύσημαν ψυχὴν καὶ ἀνάστησέν τον,
Μεγαλοδύναμος θεὸς μὲ τὴν πολλὴν σοφίαν

πάλε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἔβγαλε μὰν παγίδαν,
καὶ ποίησέν του σύντροφον κ' ἔκαμέν τους ζευγάριν,
νὰ περπατοῦσιν εἰς τὴν γῆν νά χουν μεγάλην χάριν.
Ἐποῖσεν τὸν παράδεισον μὲ τὴν πολλὴν σοφίαν
καὶ μέσα τοὺς ἐκάθισεν νά χουν τὴν βασιλείαν,
καὶ ἔδωκέν τους λογισμὸν διὰ νὰ τὸν δοξάζουν,
καὶ τὰ ποιήματα τῆς γῆς νὰ τὰ ἐξουσιάζουν.
Καὶ Μαμωνᾶς ἐζήλευσεν καὶ πῆγεν ἐξήβγαλέν[1] τους
ἔξω ἀπ' τὸν παράδεισον, μακρὰ καὶ ξώρισέν τους.
Τότε καλὰ γνωρίσασιν πὼς εἶν καὶ δυὸ πταισμένοι,
«πολλὰ καλά, πολλὰ γαθὰ εἴμεσθεν στερημένοι,
καὶ ἀπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἴμεσθεν ξωρισμένοι.»
Τότες ἐργάζοντο τὴν γῆν ὅσον καὶ ἂν ἠμποροῦσαν,
νὰ κάμωσιν ψωμὶ νὰ φὰν καὶ ροῦχα νὰ φορέσουν,
ὕστερον ποθανῶντας τους τὴν κόλασιν εὑρίσκαν.
Μεγαλοδύναμος θεὸς μὲ τὴν πολλὴν σοφίαν
ἔστειλε τὸν ἀρχάγγελον καὶ πὰ 'ς τὴν Παναγίαν.
Εἶπεν της· «Χαῖρε, δέσποινα. Χαῖρε, χαριτωμένη.
Υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ βρέθεσαι γγαστρωμένη,
διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν πολλοί, ὅσοι ναι κολασμένοι.»
Τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστον τὴν λέγουν Βηθλεέμ,
ἐκεῖ ἐγεννήθην ὁ Χριστὸς μέραν χαριτωμένην,
τὲς εἰκοσιπέντε τοῦ Δικεμβριοῦ μηνὸς ὥραν εὐλογημένην.
Ἀπάνω ποὺ τὸ σπήλαιον στέκει χρυσὸς ἀστέρας,
καὶ λάμπει σὰν τὸν ἥλιον, ποὺ λάμπει τὴν ἡμέραν.
Μάγοι ποὺ τὴν Ἀνατολὴν ἦλθαν νὰ τὸν ἰδοῦσιν,
ἂν εἶναι βασιλέας τους διὰ νὰ τὸν προσκυνοῦσι.
Ἐφέρασι τὰ δῶρα τους κ' οἱ τρεῖς καὶ προσκυνῆσαν
καὶ τρισυπόστατον θεὸν τὸν ἐδοξολογῆσαν.
Ὅταν ἐγίνην ὁ Χριστὸς εἰς μέτρον ἡλικίας,
ἐπεριπάτεν εἰς τὴν γῆν μετὰ τῆς Παναγίας.
Ὅσοι πιστεῦσαν εἰς αὐτόν, ἐβάπτισέν τους ὅλους,
καὶ περπατοῦσεν εἰς τὴν γῆν μὲ δώδεκ' ἀποστόλους.

[1] Ἤπάτησεν.

Στ. 3 ὑπερευλογημένην.—Στ. 5 ποιήσει.—Στ. 11 ὥρισε νὰ ποιήσει.—Στ. 16 ἀπὸ ἀ. ἕως δ.—Στ. 19 ὑπερευλογημένην.—Στ. 21 χῶμαν ἀπο.—Στ. 27 ἐποίησεν.—Στ. 32 ἀπὸ.—Στ. 34 ἀγαθά.—Στ. 42 ἐγγαστρωμένη.—Τὸ ποίημα, καταλογάδην γεγραμμένον.

32.

82β

Δόξαν νὰ ἔχῃ πᾶσα μέρα
ὁ υἱὸς μὲ τὸν πατέρα
καὶ τὸ πνεῦμα τῷ ἁγίῳ,
τῷ φωτὶ τῷ τριοηλίῳ,
τὸ ζωαρχικὸν καὶ θεῖον,
νὰ εἶναι δόξα καὶ εἰς τὰ τρία
μὲ τὴν δέσποιναν Μαρίαν.
Ἄνωθεν νὰ φικραστῆτε,
νὰ σᾶς δείξω νὰ ἰδῆτε,
εἰς τοὺς οὐρανοὺς χορὸν καὶ σχόλην,
τὸν βαστοῦν οἱ Ἀποστόλοι.
Τὸν κρατοῦσιν καὶ χορεύουν,
τὸν παράδεισον γυρεύουν.
Παίρνουν ἀρετῶν τὰ ἄνθη,
καὶ πὸ φοκραστῇ νὰ μάθῃ,
πὼς μὲ λούλουδα καὶ φύλλα
πλέκουν στεφάνους καὶ φοροῦσιν,
σταυρωτὸν χορὸν κρατοῦσι.
Δώδεκα εἶναι εἰς τὸ μέτρος,
σύρει τὸν χορὸν ὁ Πέτρος,
πιάννει Παῦλος τὸν Ἀνδρέαν,
καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐννέα,
Ἰάκωβος τὸν Ἰωάννην,
καὶ Θωμᾶς εἰς μέσην πιάννει,
τότε Μᾶρκος μὲ καρδίαν
Φίλιππον καὶ τὸν Ματθίαν.
Πιάνει Σίμων τὸν Θαδαῖον
καὶ ἕτερον Βαρθολομαῖον,

καὶ οἱ προφῆται τραγουδοῦσιν,
σταυρωτὸν χορὸν κρατοῦσιν,
ψάλλουν καὶ κανο⟨ναρχοῦσιν⟩
. . . . . .

Στ. 16 λούλλουδα τὰ φύλλα.—Στ. 18 κροτοῦσι.—21 πιάννει. Διετήρησα τὰ νν διὰτὴν κυπριακὴν προφοράν.—Τὸ ποίημα εἶναι καταλογάδην γεγραμμένον, ἡ δὲ συνέχεια λείπει. Ἐν τῷ φύλλῳ 83ᵃ ἀνάξια λόγου σημειώματα ἐκ τροπαρίων.

Σημείωσις. Αἱ εἰς τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ δημοσιευόμενα βυζαντινὰ αἰνίγματα αἱ παρατεθεῖσαι δημοσιευμέναι παραλλαγαὶ παρελήφθησαν ὡς ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν, παρελείφθη δὲ ἡ διόρθωσις λαθῶν τινων εἴτε ἐν τῷ κειμένῳ εἴτε εἰς τὴν διάταξιν ἐνίων στίχων ὡς λίαν προφανῆς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΩΝ ΑΡΤΟΠΟΙΩΝ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΥΠΟ

Ι. Κ. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΟΥ

Συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ

Ὅπως παρ' εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς ἀνεπτύχθησαν, ἤδη μάλιστα ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος, ὡρισμένων λαϊκῶν τάξεων συνθηματικαὶ γλῶσσαι, λ. χ. ἡ ἐν Γαλλίᾳ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν ἐπαιτῶν, τὸ Argot, ἐν Γερμανίᾳ τὸ Rotwelsch, ἐν Ἰταλίᾳ τὸ Furbesco, ἐν Ἱσπανίᾳ ἡ Germania, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκομεν τοιαύτας συνθηματικὰς γλώσσας ὡρισμένων ἐπαγγελματικῶν τάξεων ἢ τοπικῶν περιοχῶν αἵτινες κοινῶς λέγονται *κορακιστικά*, ὡς ἡ τῶν Κραβαριτῶν ῥαπτῶν ἡ τῶν Ζαγορησίων ἰατρῶν, ἡ τῶν Σωπικιωτῶν τῆς Ἠπείρου, ἡ τῶν Κατσάνων τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ τῶν Στεμνιτσιωτῶν τῆς Ἀρκαδίας.[1]

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι ὅτι αἱ τρεῖς τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν συνθηματικῶν ἑλληνικῶν γλωσσῶν ἐγεννήθησαν ἐν Ἠπείρῳ, διὰ τῆς παρούσης δὲ μελέτης δύο νέαι προστίθενται εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς συνθηματικὰς γλώσσας, ἡ τῶν Ζαγορησίων ἀρτοποιῶν καὶ ἡ τῶν ἐκ Κονίτσης τεκτόνων[2]. Καὶ ἦσαν μὲν μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα περὶ αὐτῶν γνωστὰ ἐκ μικρῶν ἀνακοινώσεων τοῦ Κρυστάλλη[3] καὶ Λαμπρίδου,[4] σαφῆ δὲ ἔννοιαν λαμβάνομεν περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ζαγορησίων ἀρτοποιῶν ἐκ τῶν κατωτέρω.

---

[1] Ἄλλου εἴδους *κορακιστικὰ* πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν χρήσει, μάλιστα ὑπὸ παίδων, εἶναι ἡ παρεμβολὴ ἀσήμου συλλαβῆς μεθ' ἑκάστην συλλαβὴν τῶν λέξεων τῆς καθημερινῆς ὁμιλίας. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ γενικά τινα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν *κορακιστικῶν* ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ν. Γ. Πολίτου σημειωθεῖσιν ἐν Λαογραφ. Α΄ 681 ἑ.

[2] Τοῦ γλωσσαρίου τούτου περιελήφθησαν λήμματα ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

[3] Περιοδ. Ἑβδομὰς 1891, ἀρ. 17, σ. 4.

[4] Ἠπειρωτ. Μελετ. τεῦχ. 7, σ. 54.

Ἐν κώδικι τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας ὑπ' ἀριθ. 125 ἓξ φύλλα ἐν ἀρχῇ περιέχουσι «lexiques de l'argot parlé par les Καταφυγιανοὶ et les boulangers de Zagori»[1] κατὰ τὴν ἰδιόγραφον ἐπιγραφὴν τοῦ ἄλλοτε ἐν Παρισίοις νεοελληνιστοῦ Ém. Legrand εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ κῶδιξ. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κώδικος τούτου ἐπείσθην ὅτι ἡ πραγματεία περὶ τῶν Ζαγορησίων ἀρτοποιῶν ἐγράφη ὑπό τινος λογίου ἠπειρώτου χάριν αὐτοῦ τοῦ Legrand· διὰ τοῦτο πολλῶν νεοελληνικῶν λημμάτων παρατίθεται ἡ ἀντίστοιχος γαλλικὴ λέξις καὶ πολλῶν συνθηματικῶν λέξεων διὰ λατινικῶν στοιχείων ἀποδίδεται ἡ προφορά.

Καθ' ὃν δὲ τρόπον ἐν τῷ γαλλικῷ argot αἱ περισσότεραι λέξεις εἶναι αὐταὶ αἱ τῆς γαλλικῆς γλώσσης, αἵτινες ὅμως δυσκόλως ἀναγνωρίζονται ὡς ἐκ τῆς νέας σημασίας, ἣν προσέλαβον ἢ τοῦ νέου τύπου ὡς, poire=κεφαλή, louffe=fou, ἄλλαι δὲ εἶναι δάνειοι ἐξ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ὡς mèche=ἰταλ. mezzo, schloffer =γερμαν. schafen, πολλαὶ δ' εἶναι ὅλως ἀνεξήγητοι, οὕτω παρατηροῦμεν ἐπὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν ὅτι τοῦ λεξιλογίου αὐτῆς τὸ πλεῖστον εἶναι λέξεις τῆς νέας κοινῆς ἑλληνικῆς ἐν ἄλλῃ ὅμως σημασίᾳ λαμβανόμεναι, τινὲς δὲ εἰσήχθησαν λέξεις καὶ ἐκ τῆς ἰταλικῆς καὶ βλαχικῆς γλώσσης, τινὲς δὲ ὅλως αὐθαίρετοι εἶναι.[2]

Ἐκδίδων εὐθὺς κατωτέρω τὴν ἀνώνυμον ταύτην πραγματείαν ἀποκατέστησα τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν σελίδων, ἐν μέρει διαταραχθεῖσαν ἐν τῇ συμπήξει τοῦ κώδικος, ἐν μέρει δὲ ὀφειλομένης τῆς διαταράξεως εἰς αὐτὸν τὸν συγγραφέα, χωρὶς νὰ μεταβάλω τι· εἰμὴ τὴν ὀρθογραφίαν ἐνιαχοῦ, ὅπου αὕτη ἐχώλαινε.

[Κείμενον]

1α Ἐν Ἠπείρῳ ὑπάρχουν τρία γλωσσάρια (trois espèces d'argots). Τὸ πρῶτον ὁμιλεῖται ἀπὸ τοὺς Καταφυγιανοὺς καὶ τοὺς ψωμᾶδες τοῦ Ζαγορίου, τὸ δεύτερον ἀπὸ τοὺς μαστόρους (maçons)

[1] *Σ. Λάμπρου*, Ν. Ἑλληνομνήμ. 7, 474.

[2] Ὁ Κρυστάλλης ἔνθ' ἀνωτ. περιγράφει τὴν συνθηματικὴν γλῶσσαν τῶν Κατσανοχωριτῶν ὡς κρᾶμα ἑλληνικῶν πεποιημένων ἢ συμβολικῶν λέξεων καὶ παρεφθαρμένων ἀλβανικῶν καὶ βλαχικῶν.

καὶ λεπτουργοὺς (menuisiers) τῆς Κόνιτζας καὶ τὸ τρίτον ἀπὸ τοὺς Κατσανοχωρίτας[1]. Ἐνταῦθα σημειώνομεν λέξεις τινὰς καὶ φράσεις ἀπὸ τὸ γλωσσάριον τοῦ Ζαγορίου, τὸ ὁποῖον ὁμιλοῦσιν ὅλοι οἱ ψωμᾶδες (boulangers) τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τῶν Καταφυγιανῶν.

Τὸ γλωσσάριον σύγκειται μόνον ἀπὸ ὀνόματα, ἐπίθετα καὶ ῥήματα, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται (qui prennent les mêmes terminaisons) καὶ συντάσσονται (et la construction du grec populaire)[2] κατὰ τοὺς τύπους καὶ κανόνας τῆς χυδαίας ἑλληνικῆς, ἐκ τῆς
1β ὁποίας δανείζονται καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς λέξεις τοῦ λόγου. ‖ Παρατήρησις: Αἱ περισσότεραι λέξεις τοῦ γλωσσαρίου τούτου εἶναι τῆς χυδαίας νεοελληνικῆς, λαμβάνονται ὅμως εἰς σημασίαν ἄλλην, ἔχουσαν κάποιαν σχέσιν καὶ ἀναλογίαν μεμακρυσμένην πρὸς τὴν κυρίαν των σημασίαν. Παραδείγματος χάριν· τὸ βούτυρον ὠνομάσθη *ἀλοιφή*, διότι ἀλείφει, rend crasse· τὸ ξύλον ὠνομάσθη *καυτερόν*, διότι καίει· τὸ κριθάρι *χλεμίτι* διότι τὰ ἄλογα δι' αὐτὸ χλεμετοῦν (hennisent après.), ἡ ῥακὴ *λαμπύρω* διότι κάμνει νὰ λάμπουν τὰ ὄμματα· ἡ ἐλαία καὶ τὸ λάδι *οὐζδῖνα* ἀπὸ τὸ χωρίον τῆς Ἠπείρου Οὐζδῖναν
2α ὅπου γίνονται ἐλαῖαι καλαί. ‖ Ὁ χριστιανὸς *δέξιος* ὡς ἀνάλογόν τι μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα· τὸ ἄλας *γνῶσι* (inteligence) διότι νοστιμεύει τὰ φαγητά, ὅσον εἰς τὰ ἠθικὰ ἀξίζει ὁ νοῦς· τοῦ κατῆ ἡ κατοικία *λελέκια*, διότι ἐκεῖ τρέφονται τὰ πάσχοντα λελέκια (cigognes).

Ὁμοίως μεταφορικὴν σημασίαν ἔχουν καὶ πολλαὶ ἄλλαι· πλὴν εἶναι καί τινες λέξεις βλαχικαὶ ἢ ἰταλικαί. Οἷον, τὸ μικρὸν ἢ ἐλλιπὲς λέγεται *πίκλο* ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν piccolo· ὁ Ἀλβανὸς *κάπρα*=capra καὶ *βετούλι*=μὲ τὸ λατινικὸν vitula· τὸ κλείειν *καπιρώνειν*= μὲ τὸ coprire· τὸ βλέπειν *βιζιώνειν* ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ la visione· ἄρχοντας *παδοβάνα*, ἐπειδὴ ἐφόρει ἄλλοτε abiti di panno padovano. ‖

2β Τελευταῖον εἶναι καί τινες αὐθαιρέτως κατεσκευασμέναι (arbitrairement fabriquès).

[1] Ἄγνωστος εἰς τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα εἶναι ἡ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν Ζαγορησίων πρακτικῶν ἰατρῶν καὶ ἡ τῶν Σωπικιωτῶν.

[2] Ἀτελὴς ἀπομένει ἐνταῦθα ἡ γαλλικὴ φρασις.

Λεξικὸν τῶν Καταφυγιανῶν

ψωμᾶς=*σφήνιαρης* (sfignaris)
σιμίτι=*σφήνα*
ψωμάδικα[1] ἢ κατα φυγιανὰ } =*σφηνιάρικα* (sfignarica)
ψωμὶ=*πζιούρι* (pegeoure)
τυρὶ=*γκαλμὰ* (galma)
κρασὶ=*σιόρος* (chioros=μὲ τὸ ἰτ. scioro)[2]
κρέας=*μαζαράκι* (masaraki)
βούτυρον=*ἀλοιφὴ* (alefi)
φοῦρνος=*μαυρομούτζινος*
ἀλεύρι=*μπράσινο* (brassino)
πίτυρα ἢ κριθάρι=*χλεμίτια*
σακκὶ=*κλέτα* (cleta)
βακὴ=*λαμπύρω*
λάδι=*οὐζδῖνα* (ouzdina)
ἀβγὸν=*γκυλιστήρι* (guilistiri)
ἀρνὶ=*μπαλατσιούρι* (balaccioui)
γάτα=*μακρυνόρα*
νερὸν=*πλαϊνὸς*
ἅλας=*γνῶσι* ||
λίγδα (graisse)=*τζάμα* (dzama)
φωτιὰ=*φωταριστὴ*
ψάρι=*πλεούμενον*
βεζνὲς (trébuchet)=*βέργα πίκλη*
βρίζα=*πορδοῦ*
ἀραποσίτι=*σκαστοχείλω*
αἶρα (ivraie)=*κολοβὴ*
σπαθὶ=*κοφτερὸν*
ἅρματα=*μπρούζινα* (brusina)

Τοῦρκος=*πάτσιος* (paccios)
Ἀλβανὸς=*βέτα* ἢ *βετούλι* ἢ *κάπρα*
Χριστιανὸς=*δέξιος*
εὐγενὴς ἢ ἄρχοντας=*μπάνκος* ἢ *μπανδοβάνα* (bancos, badovana)
κατῆς (cadi)=*λαχανᾶς*
κατοικία τοῦ κατῆ=*λελέκια*
πτωχὸς=*νησιτικὸς*
πλούσιος=*χορταμένος* ||
κατάσκοπος (espion)=*ντζὲς* (dzes)
τὰ χέρια=*τὰ παλαμάρια* ||
τὰ πλευρὰ=*τὰ γκιμίκια*
ἡ μύτη=*τὸ μποῦρνο*
ἡ κοιλία=*ἡ νταλέκω*
τὸ στῆθος=*τὸ γκουόρε* (ἰτ. cuore)
τὰ ὀδόντια=*τὰ ζέμπια*
καθάρσιον=*πουλευτικὸν*
ἐμετικὸν=*σαϊστικὸν*
κλυστήρι=*ζήλιο* ||
Θεὸς=*ντομνιζέος* (Βλάχικον)
ἐκκλησία=*ἁγιότουφα*
κατοικία=*τούφα*
ἓν=*λόθρα*
δύο=*ἔπτάρι*
τρία=*παλαβὸν*
τέσσερα=*δέλτα*
δέκα=*ἰῶτα* (ἑλλην.)
εἴκοσι=*μεντσάδι*
σαράντα=*δέλτα ἰῶταν*
πενήντα=*μέντσο πατούμενα*

[1] Ἐν τῷ κώδικι ψωμάτικα.
[2] Ἐν τούτοις ἡ λέξις δὲν εἶναι ἰταλική, ὁ *σιόρκος* κουτσοβλαχ.=δευτερίας οἶνος.

ἑκατὸν=*πατούμενα*
τρία πεντάγροσα=*παλαβὸν μπὲς* (béche)
πλοῖον=*καζάκι*
ὄρνιθα=*καβάκω*
χαρτὶ=*φλετούρι*
κρέας=*μαζαράκι*
ὑψάρια=*πλεούμενα*
κηρὶ=*μπουμπουνάρι*
γέρων=*βαρέλας*
γραῖα=*κουτζούνω*
πόλις=*φώϊκα*
χωρίον=*σέλο* (Βουλγ.)
σταφύλια=*μαγώνια*
μοναστήρι=*μάνος*
κρομμύδια=*καυτερὰ*
ἀρνὶ=*μπαλαζούρι* ||
φόβος=*ντζένος* (zenos)
πόλεμος=*σέφος*
ἥλιος=*γκιρλόκι*
ἡμέρα=*φωτεινὴ*
νύκτα=*σκοτεινὴ*

χειμὼν=*χεῖμος*
βροχὴ=*σπαρωτὴ*
τραπέζι=*σόφος*
χιόνι=*σινέκι*
γυαλὶ=*κρουγυάλι*
σιώπα=*μούζιο* ||
ζυγίζω=*βεργώνω*
ζυγισμένον=*βεργωμένον*
ἐψήνω=*φαταρίζω*
ἐψημένον=*φαταρισμένον*
ἀνέψητον=*ἀφουτέριγον*
παίρνω ἢ κλέπτω=*ντζουμακεύω* (dzoumakevo)
φεύγω ἢ κρύπτομαι=*πουλεύω*
κρυμμένον=*πουλεμένον*
ἀπολύω ἢ ἀφήνω=*λοξιώνω* (μὲ τὸ ἰταλ. losciono[1])
εἶμαι ἢ φαίνομαι=*μπανίζω* (baniso)
γελῶ=*φαγκρίζω*
δίδω=*γράζω*
κλείω=*καπιρώνω*
βλέπω=*βιζιώνω* ||

Φράσεις.

δός του βακὴν καὶ κρασὶ =*γράξε του λαμπύρω καὶ σιόρο*
μὴ γελᾷς μή σε καταλάβῃ ὁ Τοῦρκος=*μὴ φαγκρίζῃς μὴν ἐπάρῃ βίζιο ὁ πάτσιος*
ἦλθεν ὁ ζυγιαστὴς ἀπὸ τὸν Κατὴν=*μπανίζει ὁ βέλιος* (veglios) *ἀπὸ τοῦ λαχανᾶ*
δός του τίποτε, νὰ φύγῃ =*γράξε του τίποτε νὰ πουλέψῃ.*
τὸ ψωμὶ εἶναι ξίκικον (léger) =*τὸ πζιούρι μπανίζει πίκλο*
φύγε μή σε πιάσῃ =*πούλεψε μή σε σουφρώσῃ*

[1] Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἰταλικόν.

κρύψου πίσω ἀπὸ τὸ ἀμπάρι (grénier) =*πούλεψε ὀπίσω ἀπὸ τὸ κούφαλο.*
κλεῖσε τὸ ἐργαστήρι σου καὶ πάρε κοντά σου τὸ κλειδί ‖ =*καπίρωσε τὸ περγαντί σου καὶ σούφρωσε τ' ἀνοιχτάρι.*
4β ὁ φούρναρης ἐκεῖνος κλέπτει τὴν λίγδαν καὶ τὸ κρέας ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα τῶν ἄλλων· =*ὁ σφίνιαρης ἐκεῖνος τζουμακώνει τὴν τζάμα[1] καὶ τὸ μαζαράκι ἀπὸ τὰ κουβοτάρια.*
ἐκεῖνος εἶναι γιατρὸς καλὸς ‖ =*ἐκεῖνος εἶναι μαλατόρος μπάνκος.*
3α πῶς πηγαίνει ὁ ἄρρωστος; =*πῶς πουλεύει ὁ σαρωμένος;*
εἶναι καλὰ =*γράζει μπάνκα.*
ὡς τὴν νύκτα ἀποθνήσκει =*ὡς τὴν σκοτεινὴν τουφεκώνει.*
τί ἔχει; θέρμην. =*τί γράζει; ζοῦ.*
τὸν πονεῖ τὸ κεφάλι =*τὸν κριτζίζει ἡ καραφῖνα.*
κάμε συμφωνίαν μὲ αὐτὸν =*μπάνισε πάτσο.*
δὲν θέλει. =*δὲν ζηλιώνει.*
ἄφησέ τον! =*ζιφάρισέ τον!*
κοίταξε ποίαν ἀσθένειαν ἔχει =*βίζιωσε τί σαχλαμάρα.*
τὸν πονοῦν τὰ ποδάρια =*τὸν κριτζίζουν τὰ πατούμενα.*
3β φύγε, μᾶς ἐνόησεν ὁ γέρων =*πούλεψε, μᾶς ἄνθισεν ὁ σαρέλας.*
λάβε τον ἀπὸ τὸ χέρι =*σούφρωσέ τον ἀπὸ τὸ παλαμάρι*
εἶναι κακὰ =*γράζει σαχούλικα.*

[1] Ἐν τῷ κώδ. νζάμα, ἀλλ' ἰδὲ ἀνωτ.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΜΙΧΑΗΛ ΔΕΦΝΕΡ

Ἡ Πεντάμορφη τοῦ Κόσμου.

Κόκκινη κλωστὴ βαμμένη,
Στὴν ἀνέμη τυλιμμένη,
Δός της μπάτσους νὰ γυρίσῃ
Παραμύθι ν' ἀρχινήσῃ.

Ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ καὶ καλὴ σπέρα τῆς ἀφεντιᾶς σας.

Μιὰ φορὰ κι' ἕναν καιρό, μιὰ χειμωνιάτικη ἡμέρα, ποῦ ἤτανε ἕνα κρύο φαρμακεμμένο κι ἔπεφτε τὸ χιόνι ἀπ' τὸν οὐρανὸ κομμάτια κομμάτια, μιὰ ὄμορφη βασίλισσα καθότανε στὸ παράθυρό της καὶ κεντοῦσε ἀπάνω σ' ἕνα τελάρο ἀπὸ μαῦρο ξύλο ἀπ' τὸ πιὸ ὄμορφο ποῦ μπορεῖ νὰ γείνῃ.

Ἐκεῖ ποῦ κεντοῦσε καὶ κύταζε ἀνάμεσα ἀπ' τὸ τελάρο της τὸ χιόνι ποῦ ἔπεφτε, ἀγκύλωσε τὸ δάχτυλό της μὲ τὴ βελόνα της κι ἔσταξαν τρεῖς σταλαγματιὲς αἷμα ἀπάνω στὸ ἄσπρο παννὶ ποῦ κεντοῦσε. Τότες εἶπε ἡ βασίλισσα μέσα της· «Νὰ εἶχα ἕνα παιδὶ ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι, νάχῃ μάγουλα κόκκινα σὰν κι αὐτὸ τὸ αἷμα μου καὶ μαλλιὰ μαῦρα σὰν τὸ τελάρο μου.»

Δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ

Ἀ Πεντάμορφο τοῦ Κόσμου.

Κοτσινὰ κωνὰ βαφτά,
τ'ὰν ἀνέμη κ'υλιτ'ά,
δί νι μπάτσου νὰ γιουρζίσῃ,
παρανύθι ν' ἀρχινήσῃ.

Ἀρχὴ τοῦ παρανυθίου τζαὶ καλὴ σπέρα τᾶρ ἀφεγκία νιούμου.

Νία φορὰ τζ' ἕναν τζαιρέ, νία χειμωνιάτσιχο ἀμέρα, π'ἔκη νία κρζάδα δενατὰ τζ' ἔκη τσιτ'αίνδα ἀ χιόνα ἀπὸ τὸν οὐρανὲ κομμάκια κομμάκια, νία ὄμορφο βασίλισσα ἔκη κασημένα τ'ὸ πανεθοῦρζι σι τζ' ἔκη πουνίζα τᾶνου σ' ἕνα τελάρο ἀπὸ κουβάνιου κάλι, ἀπὸ τὸ πλέον ὄμορφο ὀπ' ἔμ' πορεῦντα νὰ ναθῇ.

Ὀπὰ π' ἔκη πουνίζα τζ' ἔκη ξικάζα ἀπὸ τᾶσου ἀπὸ τὸ τελάρο σι τὰ χιόνα π' ἔκη τσιτ'αίνδα, ἐτζεντῆτζε τὸ δάτ'υλέ σι μὲ τὰ τόζαθία σι τζ' ἔστραντζίαϊ τσζεῖ κ'ιαοῦλε αἷμα τᾶνου τ'ὸ λεκὸ ἴτ'ε π'ἔκη πουνίζα. Τότ'ε ἐπέτζε ἀ βασίλισσα τᾶσου σι· «Νὰ 'μα ἔχα ἕνα καμπζὶ λεκὸ σὰν τὰ χιόνα, νὰ ἔχῃ μάγουα κοτσινὰ σὰν ἔκεινι τὸ αἷμα μι ἴζαὶ τσζίχε κουβάνοι σὰν τὸ τελάρο μι.»

Δὲν ἐπεράτζε πᾶσε τζαιρὲ, τζ' ἐ-

γέννησε ἕνα κοριτσάκι ἄσπρο σὰν τὸ χιόνι, τὰ μάγουλά του ἤτανε κόκκινα σὰν τὸ αἷμα καὶ τὰ μαλλιά του κατάμαυρα καὶ τῶβγαλαν Πεντάμορφη. Μὰ ἡ καϊμμένη ἡ βασίλισσα ἔπαθε στὴ λεχωνιά της, γιατὶ δὲν πρόσεξε ἡ μαμμή, καὶ πέθανε. Ὁ καϊμμένος ὁ βασιλιᾶς ἐβάσταξε τὴ λύπη ἕνα χρόνο· μὰ ἔπρεπε πάλι νὰ πανδρευθῇ γιὰ ν᾽ ἀφήσῃ διάδοχο στὸ βασίλειο, κι ἀπάνω στὸ χρόνο ποῦ πέθανε ἡ πρώτη του γυναῖκα, πῆρε μιὰ ἄλλη. Αὐτὴ ἤτανε πολὺ ὤμορφη, μὰ ἤτανε περήφανη καὶ φαντασμένη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἀκούσῃ, πῶς ἴνε στὸν κόσμο ἄλλη πιὸ ὠμορφήτερη ἀπὸ κείνη. Εἶχε κι᾽ ἕνα καθρέφτη, κι ὅταν στεκότανε ᾽μπρὸς σ᾽ αὐτὸν καὶ κυταζότανε, τὸν ἐρωτοῦσε·

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ ᾽πές μου τώρα,
πιὰ ἴν᾽ ἡ ὠμορφήτερη μέσ᾽ σ᾽ ὅλη
μου τὴ χώρα;»

κι ὁ καθρέφτης τῆς ἀποκρινότανε·

«Σύ ᾽σαι, κυρὰ βασίλισσα,
ἡ πιὸ ὤμορφη στὴ χώρα.»

Αὐτὸ τὴν εὐχαριστοῦσε, γιατὶ ἤξερε, πῶς ὁ καθρέφτης τῆς ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Μὰ ἡ Πεντάμορφη μεγάλονε, κι ὅσο μεγάλονε, τόσο ὠμόρφαινε· κι ὅταν ἔγεινε ἑφτὰ χρονῶν, ἤτανε τόσο ὤμορφη, ποῦ νὰ ᾽πῇ τοῦ ἥλιου νὰ σταθῇ, τ᾽ αὐγερινοῦ νὰ λάμψῃ· πέρναε καὶ τὴν ἴδια τὴ βασίλισσα στὴν ὠμορφιά.

γεννᾶτζε νία σατέρα λεκὰ σὰν τὸ χιόνα, τὰ μαγουά σι ἤγκιαϊ κοτσινὰ σὰν τὸ αἷμα τζαὶ οἱ τοζίχε σι πάσου κουβάνοι, τζαὶ νι ἐμπαλήκαϊ τὸ ὄνομά σι Πεντάμορφο. ᾽Αμ᾽ ἃ καϊμμένα ἃ βασίλισσα ἐπαθῆτζε τ᾽ὰν ὀχωνιά σι, γιατὶ δὲν ἐπροσὲ ἃ μαννὴ, τζ᾽ ἐπενᾶτζε. Ὁ καϊμμένε ὁ βασιλῖα ἐβαστάτὰ λύκη ἕνα χρόνε· ἄμ ἔκη πρέπουντα νὰ παντρεφτῇ γιὰ ν᾽ ἀφῇ κληρονόμο τ᾽ὸ βασιλεῖε σι, τζαὶ τᾶνου τὸ χρόνε π᾽ ἐπενᾶτζε ἃ πρῶτε σι γουναῖκα, ἄντζε νία ἄβα. Ἔτηναῖ ἔκη πάσου ὤμορφο, μὰ ἔκη περζήφανε τζαὶ φαντασιὰ τζ᾽ ὤκη μποροῦα νὰ νιάῃ, π᾽οὔρ ἕνι τ᾽ὸν κόσμο ἄβα ὠμορφουτέρα ἀπὸ ᾽τηνανί. Ἔχα ἔκη τζ᾽ ἕνα γιαλὶ τζ᾽ ὅταν ἔκη στέκα π᾽ουρτέσε σι τζ᾽ ἔκη ξικασκουμένα, νι ἔκη ρωτοῦα·

Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἄλει μοι,
ποία τ᾽ὰ χώρα ἔντανὶ
ἔνι ἃ ὠμορφουτέρα;

τζαὶ τὸ γιαλὶ νι ἔκη ἀοῦντα·

«᾽Εκιού, τζυρὰ βασίλισσα,
ἃ ὠμορφουτέρα ἔσσι.»

Ἔκεινι νι ἔκη εὐχαρζιστοῦντα, γιατσὶ ἔκη ξέρα, π᾽ἦ τὸ γιαλὶ νι ἔκη ἀοῦντα τὰν ἀλήθεια. Μὰ ἃ Πεντάμορφο ἔκη ἀτσεραῖνα τζ᾽ ὅσου ἔκη ἀτσεραῖνα, τόσου ἔκη ὠμορφαῖνα, τζαὶ ὅταν ἐνάτ᾽ε ἑφτὰ χρονοῦ, ἔκη τόσου ὤμορφο, π᾽ἦ νι ἀλῇ τ᾽ὸν ἥλιε νὰ σταθῇ, τ᾽ὸ ἄζι τᾶρ᾽ ἀμερῆ νὰ φουκίσῃ ἔκη περαΐχα τζαὶ τὰν ἴδιε τὰ βασίλισσα τ᾽ὰν ὠμορθία.

Ὅταν λοιπὸν ἡ βασίλισσα ἐπῆγε μιὰ μέρα μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ τὸν ἐρώτησε·

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ ᾽πές μου τώρα,
πιὰ ἴν᾽ ἡ ὠμορφήτερη μέσ᾽ σ᾽ ὅλη
μου τὴ χώρα;»

κι ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε·

«᾽Εμορφ᾽ εἶσαι καὶ καλή ᾽σαι,
μὰ Πεντάμορφη δὲν εἶσαι!!»

ἔμεινε ξερή, κι ἀπ᾽ τὴ ζήλια της κι ἀπ᾽ τὴν κακία της ἔγεινε κατακίτρινη. Ἀπὸ τότε πιὰ ἄμα ἔβλεπε τὴ βασιλοπούλα, ἔστριβε ἀπ᾽ τὴν ἔχτρα ποῦ τῆς εἶχε. Ἡ ζήλια της κι ἡ κακία, ὅσο πήγαιναν καὶ χειρότερα καὶ κατήντησαν νὰ μὴν τὴν ἀφήνουν νὰ ἡσυχάσῃ μήτε μέρα μήτε νύχτα· καὶ τίποτε δὲν συλλογιζότανε παρὰ πῶς νὰ ξεπαστρέψῃ τὴν Πεντάμορφη. Τί μηχανεύεται λοιπὸν ἡ κακιὰ ἡ γυναῖκα; Τὴν φωνάζει καὶ τῆς λέγει· «Νὰ ἑτοιμαστῇς νὰ πᾷς μὲ τὸν καμαργιέρη σου στὴν ἐτάδε ἐξοχὴ κι ὕστερα θὰ ᾽ρθοῦμε κι ἐμεῖς μὲ τὸν πατέρα σου.» Αὐτηνῆς τῆς εἶπεν ἔτσι· μὰ φωνάζει κι ἕναν ἀπ᾽ τοὺς δούλους της κι ἀφοῦ τοῦ ἔταξε πολλὰ χρήματα καὶ τοῦ ποσκέθηκε, πῶς δὲν θὰ τὸν μαρτυρήσῃ σὲ κανένα, τοῦ εἶπε· «Πάρε μαζύ σου τὴν Πεντάμορφη καὶ πήγαινέ την ἔξω στὸν λόγγο, γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴν βλέπω μπρός μου, κι ἐκεῖ σφάξ᾽ την καὶ φέρε μου πίσω τὸ φλεμόνι της καὶ τὸ μαῦρο σκῶτι, γιὰ νὰ πιστέψω, πῶς τὴ σκότωσες.»

᾽Α βασίλισσα λοιπόν, ὅταν ἐζᾶτζε νίαν ἀμέρα π᾽ουρτέσε τ᾽ὸ γιαλὶ τζαὶ νι ἐρωτῆτζε·

«᾽Εα γιαλί τζαὶ ἄλει μοι,
ποία τ᾽ὰ χώρα ἔντανὶ
ἔνι ἃ ὠμορφουτέρα;»
τζ᾽ ἔκεινι νι ἐπέτζε·
«ὤμορφ᾽ ἔσσι τζαὶ κὰ ἔσσι,
μὰ Πεντάμορφο δὲν ἔσσι!!»

ἀραμᾶτζε τσερὰ ἀπὸ τὰ ζήλια σι τζαὶ ἀπὸ τὰν κατζία σι ἐνάτ᾽ε κατατζίτρζινε. ᾽Απὸ τότ᾽ε πλέα, ὅταν ἔκη ὁροῦα τὰ βασιοπούα, ἔκη σζοῦφα ἀπὸ τὰν ἔχτρα π᾽ἦ νι ἔκη ἔχα. ᾽Α ζήλια σι τζαὶ ἃ κατζία σι ἤγκιαϊ ἔγκουντε τ᾽ὸ χειρούτερε τζαὶ καταντζήαϊ νὰ μή νι ἀφήνωϊ νὰ ἄρζῃ ἡσυχία οὔτε μέρα οὔτε νιοῦτ᾽α, τζαὶ τσίπτα ὤκη συννοϊνδουμένα παρὰ π᾽οῦ ν᾽ ἀπομπάλῃ τὰμ Πεντάμορφο. Τσ᾽ ἔνι μηχανεγγουμένα λοιπὸν ἃ κακὰ γουναῖκα; Νι ἔνι φωνιάνδα τζιὶ ἀοῦα: «Νὰ σαχτῆρε νὰ ζᾶρε μὲ τὸν ὑπηρέτα ντι τ᾽ὰν τάδε ἐξοχή, τζαὶ ὕστερα ἔμμε θὰ μόλωμε τζ᾽ ἐνεῖ μὲ τὸν ἀφέγκη ντι». ᾽Ετηνᾶρι νι ἐπέτζε ἔτρου, ἀμὴ ἐφωνιάε τζ᾽ ἕνα ἀπὸ τοὺρ ὑπηρέτοι σι τζαὶ νι ἐτάτ᾽ε περσοὺ παράδε τζαὶ νι ὑποστζέφτε, π᾽ὤν θά νι μαρτυρζῇ σὲ γκανένα, τζαὶ νι ἐπέτζε· «᾽Αρε μαζύ ντι τὰμ Πεντάμορφο τζαὶ ἀπόσου νι τᾶτσου τ᾽ὸ δάσι, γιατσὶ ὤνι μποροῦα νά νι δρήνου π᾽ουρτέσε μι, τζαὶ ὀπὰ θῦε νι τζαὶ φέρε μοι κίσου τὸ πλεμόνι σι τζαὶ τὸ κουβάνιου σζκῶκι, γιὰ νὰ κιστίου π᾽ἦ νι ἐσκοτούτζερε.»

Ὁ δοῦλος καθὼς τ᾽ ἄκουσε, ἔμεινε ξερός, μὰ τί ᾽μποροῦσε νὰ κάμῃ; βασίλισσα ἦταν αὐτή· ἂν τὸν ἔδιωχνε ἀπ᾽ τὸ παλάτι; Τὴν πῆρε λοιπὸν καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὸ λόγγο. Ἅμα ἔβγαλε τὸ μαχαῖρι κι ἑτοιμαζότανε νὰ τὸ μπήξῃ στὴν καρδιὰ τῆς Πεντάμορφης, ἄρχισε αὐτὴ τὰ κλάμματα καὶ τοὔλεγε· «Ἄχ, καλέ μου ἄνθρωπε, χάρισέ μου τὴ ζωή, κι ἔννια σου, ἐγὼ δὲν θὰ γυρίσω σπίτι, μόνο θὰ πάρω τὸ λόγγο.»

Ὁ δοῦλος τότε τὴ λυπήθηκε, γιατὶ τὴ γνώριζε ἀπὸ μικρὸ παιδὶ κι ἦταν καὶ τόσο ὥμορφη καὶ χωρὶς νὰ τοῦ κάμῃ αὐτουνοῦ τίποτε, δὲν ἐβάστηξε ἡ καρδιά του καὶ τῆς εἶπε: «Πήγαινε, παιδί μου, κι ὁ Θεὸς νὰ σὲ λυπηθῇ, μὰ γλήγορα θὰ σὲ φάννε τ᾽ ἀγρίμια.»

Ὁ καϊμμένος ὁ ἄνθρωπος ἔβγαλε ἕνα βάρος ἀπὸ τὴν καρδιά του, γιατὶ γλύτωσε τὸ κορίτσι· μὰ ἔλα τώρα σ᾽ αὐτόν, πῶς θὰ πήγαινε πίσω στὴ βασίλισσα χωρὶς τὰ σημάδια; Ἐκεῖ λοιπὸν ποῦ συλλογιζότανε, νά, καὶ βλέπει νὰ περνάῃ ἀπὸ μπρός του ἕν᾽ ἀγριογούρουνο μικρό· τὸ σκοτόνει λοιπόν, τοῦ βγάζει τὸ φλεμόνι καὶ τὸ σκῶτι καὶ τὸ πάει στὴ βασίλισσα. Ἡ βασίλισσα τἄδωκε τοῦ μάγερα νὰ τἀλατίσῃ καὶ νὰ τὰ μαγερέψῃ, κι ἀφοῦ τὰ μαγέρεψε, κάθησε καὶ τάφαγε καὶ χαιρότανε ἡ κακιὰ ἡ γυναῖκα μὲ τὴν ἰδέα, πῶς ἔφαγε τὸ φλεμόνι καὶ τὸ σκῶτι τῆς Πεντάμορφης.

Ὁ ὑπηρέτα, ἅμα νι ἐνιᾶτζε, ἀραμᾶτζε τσερέ, ἀμ᾽ τσ᾽ ἔκη ποροῦ νὰ πῇ; βασίλισσα ἔκη ἔτηναϊ· ἄν νι ἔκη μπλέγκα ἀπὸ τὸ παλάκι; Νι ἄντζε λοιπὸν τζ᾽ ἐδοῦτζε νία τζ᾽ ἐζᾶτζε τ᾽ὸ δάσι. Ὅταν ἐμπαλῆτσε τὸ μαχαῖρζι τζ᾽ ἔκη ἑτοιμασκούμενε νά νι γκῆτσῃ τ᾽ὰν καρδία τᾶ Πεντάμορφο, ἀρχινίε ἐτήνα τὰ βάματα τζαὶ νι ἔκη ἀοῦα· «Ἄχ, καλέ μι ἄνθρωπο, χάρζισέ μοι τὰ ζωή, τζ᾽ ἔννια ντι, ἔζου ὦνι θὰ γιουρζίσου τ᾽ὰν τζέα· ἔνι θὰ ζάω τ᾽ὸ δάσι.»

Ὁ ὑπηρέτα τότ᾽ε νι ἐλυπῆτ᾽ε, γιατσὶ νι ἔκη νιρζίζου ἀπὸ μιτσὶ καμπζί, τζ᾽ ἔκη τζαὶ τόσο ὥμορφο, τζαὶ ποτὲ δέ νι ἐμποῖτζε κακό· δὲν ἐβαστάε ἃ καρδία σι τζαὶ νι ἐπέτζε: «Ἔντζε, καμπζί μι, τζαὶ ὁ Θεὸ νά ντι λυπηθῇ· ἀμὴ γλήγορα ἴνι θά ντι φάνι οἱ λιοῦτζοι.»

Ὁ καϊμμένε ὁ ἄνθρωπο ἐμπαλῆτζε ἕνα βάρι ἀπὸ τὰν καρδία σι, γιατσὶ ἐγλυτοῦτζε τὰν ἰσάτη· ἀμ᾽ ἔα ἔδαρι σ᾽ ἔτηνενὶ, π᾽οῦρ ἔκη θὰ ζάῃ κίσου τ᾽ὰ βασίλισσα χωρὶς τὰ σημάδια; Ὀπὰ λοιπὸν π᾽ἔκη συννοϊνδούμενε, νά, τζὲ δρᾶτζε νὰ περήνῃ π᾽ουρτέσε σι ἕνα ἀγρζόχιουρε μιτσί· νι ἐσκοτοῦτζε λοιπόν, νι ἐμπαλῆτζε τὸ πλεμόνι τζαὶ τὸ σζκῶκι σι τζαὶ σ᾽ ἀπυσοῦτζε τ᾽ὰ βασίλισσα. Ἃ βασίλισσα σ᾽ ἐδοῦτζε τοῦ μαγέρου, νὰ σ᾽ ἀκίσῃ τζαὶ νά σι βράσῃ τζ᾽ ὅταν ἐβρᾶνι, ἐκατσᾶτζε τζαὶ σ᾽ ἐφαῆτζε τζ᾽ ἔκη χαιρουμένα ἃ κακὰ γουναῖκα· ἔκη κιστία π᾽οῦρ ἐφαῆτζε τὸ πλεμόνι τζαὶ τὸ σζκῶκι τᾶ Πεντάμορφο.

Ἡ Πεντάμορφη ἔτρεχε μέσ᾽ στὸ λόγγο ἔρημη κι ὁλομόναχη καὶ φοβώτανε τόσο πολύ, ποῦ ἔτρεμε ὅλη· κύταζε γύρω γύρω καὶ δὲν ἤξερε τί νὰ κάμῃ. Τότες ἄρχισε νὰ τρέχῃ ἀπάνω σὲ πέτρες καὶ σ᾽ ἀγκάθια κι ἐμπρός της ξεπετιόντουσαν ταγρίμια, μὰ δὲν τὴν πείραζαν. Ἔτρεχε λοιπὸν ὅσο βαστοῦσαν τὰ πόδια της, ὡς ποῦ κόντευε νὰ βραδιάσῃ. Τότες πιὰ εἶδε ἕνα σπιτάκι κι ἐμπῆκε μέσα, γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ. Μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ σπιτάκι ἦταν ὅλα τὰ πράγματα μικροκαμωμένα, μὰ τόσο ὥμορφα, ποῦ λόγο δὲν εἶχανε· ἦταν ἕνα τραπεζάκι στρωμένο μὲ ἑφτὰ πιατάκια, κάθε πιατάκι μὲ τὸ χουλιαράκι του καὶ παρακεῖ ἑφτὰ μαχαιράκια, ἑφτὰ πιρουνάκια κι ἑφτὰ ποτηράκια· κοντὰ στὸν τοῖχο ἦταν ἀραδιασμένα ἑφτὰ κρεββατάκια μὲ σεντονάκια κατάσπρα.

Ἡ Πεντάμορφη ἐπῆρε ἀπὸ κάθε πιάτο λίγο χορταρικὸ καὶ λίγο ψωμάκι κι ἀπὸ κάθε ποτηράκι ἀπὸ μιὰ στάλα κρασάκι· γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ φάῃ ὅλο ἀπὸ ἕνα πιάτο καὶ νὰ ταδιάσῃ. Ἀφοῦ ἔφαγε, πῆγε νὰ πέσῃ σ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ κρεββατάκια νὰ κοιμηθῇ, γιατὶ ἤτανε κατακουρασμένη ἀπ᾽ τὸ δρόμο. Μὰ τόνα κρεββάτι τῆς ἐρχότανε μεγάλο, τἄλλο δὲν τὴ χωροῦσε, ὅσο ποῦ πιὰ ἦρθε στὸ τελευταῖο καὶ τῆς ἦρθε ἴσα ἴσα· σ᾽ αὐτὸ πιὰ πλάγιασε, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν προσευκή της, κι ἀποκοιμήθηκε.

Ἃ Πεντάμορφο ἔκη δρανίνδα τἄσου τ᾽ὸ δάσι ἔρμο τζαὶ μοναχὰ τζ᾽ ἔκη φοζουμένα τόσου, ὅπ᾽ ἔκη τσζέμα ὅα· ἔκη ξικάζα ἕνα γιοῦρε τζ᾽ ὦκη ξέρα τσί νὰ πῇ. Τότ᾽ε ἀρχινίε νὰ τσζάχῃ τἄνου τ᾽οὺ πέτσζουνε τζαὶ τ᾽οὺ κ᾽οὖλοι τζαὶ π᾽ουρτέσε σι ἤγκιαϊ ἀνεμουκ᾽ούμενα τὰ τσζακάλια τζαὶ οἱ λιοῦτζοι, ἀμ᾽ οὔγκιαϊ κειράζουντά νι. Ἔκη τσζάχα λοιπὸν ὅσου οἱ ποῦε σι ἤγκιαϊ τσζάχουντε, ὡς τὰν οὔρα π᾽ἔκη κοντέγκουντα νὰ καγκιούῃ. Τότ᾽ε πλέα δρᾶτζε ἕνα τζεάρζι τζ᾽ ἐμπᾶτζε τἄσου γιὰ νὰ ἀνασάνῃ. Τἄσου σ᾽ ἔκεινι τὸ τζεάρζι ὅα τὰ πράματα ἤγκιαι μιτσούλικα, ἀμ᾽ ἤγκιαϊ τόσου ὥμορφα, ὅπ᾽ἦ οὔγκιαϊ ἔχουντα ὄγο. Ἔκη ἕνα τραπεζάτζι στρουτὲ μὲ ἑφτὰ καβάθια, κάθε καβάθι μὲ τὸ μυσζί σι, τζαὶ πάραπὰ ἑφτὰ μαχαιρούλια, ἑφτὰ κηρουνάντζα τζ᾽ ἑφτὰ ποκηράντζα· κοντὰ τ᾽ὸν τοῖχο ἤγκιαι ἀραδιαστὰ ἑφτὰ στρουμάντζα μὲ σενδογάντζα κατάλεκα.

Ἃ Πεντάμορφο ἄντζε ἀπὸ κάθε καβάθι ὀλίγα ἀχάνια τζαὶ ὀλίγο ἀντοῦτσζι τζ᾽ ἐγκίτζε ἀπὸ κάθε κουτούλι ἀπὸ νία κ᾽ιαούα βότσζε· γιατσὶ ὦκη θέα νὰ φάῃ ὅλιου ἀπό᾽να καβάθι τζαὶ νά νι ἀδειάσῃ. Ὅταν ἐφαῆτζε, ἐζάτζε νὰ τσιτ᾽άτσῃ σ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ στρούματα νὰ κιούῃ, γιατσὶ ἀπομπᾶτζε ἀπὸ τὰμ πορία. Ἀμὴ τὸ ἕνα στροῦμα νι ἔκη παρζίνδα ἀτσζέ, τὸ ἄλλιου ὦκη χωροῦντα νι, ὅσο π᾽ ἐκάνε τ᾽ὸ ὑστερζινὲ τζαί νι ἐκάνε καλέ. σ᾽ ἔκεινι πλέα ἐτσιτ᾽άτζε, σὰν ἐμποῖτζε τὰν προσευκή σι, τζ᾽ ἐκιοῦβε (ἢ ἀπομπᾶτζε).

Ἄμα βράδιασε, ἤρθαν οἱ νοικοκυραῖοι τοῦ σπιτιοῦ· αὐτοὶ ἤτανε ἑφτὰ τζουτζέδες ποῦ δούλευαν ἀπάνω στὰ βουνὰ κι ἔβγαζαν ἀπ᾽ τὴ γῆς μέταλλα. Ἄναψ ὁ καθένας τὸ λυχναράκι του καὶ μὲ τὸ φῶς εἶδανε πῶς κάποιος ἦρθε, γιατὶ τὰ πράμματα δὲν ἤτανε στὴν ἴδια τάξι ποῦ τὰ εἶχανε ἀφήσει. Τότες ὁ ἕνας γύριζε κι ἔλεγε τῶν ἄλλων· «πὸς κάθησε στὴν καρέκλα μου;» ὁ ἄλλος «ποιὸς ἔφαγε ἀπ᾽ τὸ πιάτο μου;» ὁ ἄλλος· «ποιὸς δάγκασε ἀπὸ τὸ ψωμί μου;» ὁ ἄλλος «ποιὸς ἔφαγε ἀπ᾽ τὸ χορταρικό μου;» ὁ ἄλλος «ποιὸς ἔφαγε μὲ τὸ πιροῦνι μου;» ὁ ἄλλος ποιὸς ἔκοψε μὲ τὸ μαχαῖρι μου;» κι᾽ ὁ τελευταῖος «ποιὸς ἤπιε ἀπ᾽ τὸ ποτῆρι μου;»

Τότες ὁ πρῶτος κοίταξε γύρω γύρω κι εἶδε, πῶς τὸ κρεββάτι του ἤτανε λίγο τσαλακωμένο, καὶ εἶπε· «ποιὸς ἐμπῆκε στὸ κρεββάτι μου;» Ἤρθανε, τρέξανε κι οἱ ἄλλοι καὶ εἶπαν· «καὶ στὸ δικό μου κάπιος πλάγιασε». Ἔτρεξε κι ὁ τελευταῖος κι ὅταν παρατήρησε τὸ κρεββάτι του, εἶδε τὴν Πεντάμορφη, ποῦ κοιμώτανε μέσα. Τότες φώναξε καὶ τοὺς ἄλλους κι ὅλοι μαζὺ φώτιζαν μὲ τὰ λυχναράκια τους τὴν Πεντάμορφη κι ἀπόρεσαν. «Ἔλα Χριστὲ καὶ Παναγιά μου!» ἔλεγαν κι εἶχαν τόσο μεγάλη χαρά, ποῦ δὲν τὴν ἐξύπνησαν, μόνο τὴν ἄφησαν νὰ κοιμᾶται ἀκόμη στὸ κρεββάτι, γιὰ νὰ τὴν βλέπουν· ὁ τελευταῖος τζουτζές, ποῦ στὸ κρεββάτι του κοιμώτανε ἡ Πεντάμορφη, πῆγε καὶ κοιμήθηκε στῆς κουμπάρας του.

Τὰργὰ ἐκάναϊ οἱ νοικοτζοῦρζοι τᾶ τζελῆ· ἔτηνεϊ ἤγκιαι ἑφτὰ κοντοπίθουλοι, π᾽ἤγκιαϊ δουλέγκουντε τ᾽οὺ σζίνοι τζ᾽ ἤγκιαϊ μπάντε μέταλλα ἀπὸ τὰν ἰγῆ. Ἀνάβε ὁ κάθε ἕνα τὸ λυχνοῦτσζι σι τζαὶ ὅταν ἐφουκίε ἆ τζέα, ὥράκαϊ π᾽οῦ κάποιερ ἐκάνε, γιατσὶ τὰ πράματά σου οὔγκιαϊ τ᾽ὰν ἴδιε τάξι π᾽ὴ σ᾽ ἤγκιαϊ ἔχουντε ἀφητά. Τότ᾽ε ὁ ἕνα ἐγιοῦρτζε τζ᾽ ἐπέτζε τ᾽οὺρ ἄλλοι· «ποῖερ ἐκατσάτζε τ᾽ὸ σκαμνί μι;» ὁ ἄλλε· «ποῖερ ἐφαῆτζε ἀπὸ τὸ σκουτέλι μι;» ὁ ἄλλε· «ποῖερ ἐφαῆτζε ἀπὸ τ᾽ ἀχάνια μι;» ὁ ἄλλε· «ποῖερ ἐφαῆτζε μὲ τὸ κηρούνι μι;» ὁ ἄλλε· «ποῖερ ἐκόβε μὲ τὸ μαχαῖρζι μι;» τζαὶ ὁ ὑστερζινέ· «ποῖερ ἐγκίτζε ἀπὸ τὸ ποκῆρζι μι;»

Τότ᾽ε ὁ πρῶτε ἔξικάε ἕνα γιοῦρε τζαὶ ὥράτζε, π᾽οῦ τὸ στροῦμα σι ἔκη ὀλίγο σαλεφτέ, τζ᾽ ἐπέτζε· «Ποῖερ ἐμπᾶτζε τ᾽ὸ στροῦμα μι;» Ἐκάναϊ, ἐδρανίαϊ τζαὶ οἱ ἄλλοι τζ᾽ ἐπέκαϊ· «τζαὶ τ᾽ὸ ἐδικό μι κάποιερ ἐκιοῦβε». Ἐδρανίε τζαὶ ὁ ὑστερζινὲ τζαὶ ὅταν ἔξικάε τὸ στροῦμα σι, ὥράτζε τὰμ Πεντάμορφο, π᾽ἔκη κιουφτὰ τᾶσου. Τότ᾽ε ἐφωνιάε τζαὶ τοὺρ ἄλλοι τζαὶ ὅλοι μαζὺ ἐφουκίαϊ μὲ τὰ λυχνοῦτσζα σου τὰμ Πεντάμορφο τζαὶ ἀπορέκαϊ. «Ἔα Χρζιστὲ τζαὶ Δέσποινά μοι!» ἤγκιαϊ ἀοῦντε τζ᾽ ἤγκιαϊ ἔχουντε τόσα ἀτσζὰ χαρά, ὁπ᾽ἤ δέν νι ἐξυπνίαϊ τζαὶ νι ἀφήκαϊ νὰ ἔνι κιουφτὰ τ᾽ὸ στροῦμα, γιὰ νά νι ὁρήνωϊ· ὁ ὑστερζινὲ ὁ κοντοπίθουλε, ὁπ᾽ ἔκη κιουφτὰ ἆ Πεντάμορφο τ᾽ὸ στροῦμα σι, ἐ-

Τότε τοὺς διηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία, πῶς ἡ μητρυιά της τῆς εἶπε, νὰ πάῃ στὴν ἐξοχὴ μὲ τὸν καμαργιέρη της, μὰ στὸν καμαργιέρη ἔδωκε παραγγελία, νὰ τὴ σκοτώσῃ, κι ὁ καμαργιέρης τὴν ἐλυπήθηκε καὶ τῆς ἐχάρισε τὴ ζωή, κι ἀφοῦ τῆς χάρισε τὴ ζωή, αὐτὴ πῆρε τὰ μάτια της κι ἔτρεχε ὅλη τὴν ἡμέρα, καὶ πῶς ἡ τύχη της τὴν ἔβγαλε μπροστὰ στὸ σπίτι τους.

Οἱ τζουτζέδες ἀφοῦ τ᾽ ἄκουσαν ὅλα αὐτά, ἐλυπήθηκαν οἱ καϊμμένοι καὶ τῆς εἶπαν· «Σοῦ ἀρέσει λοιπόν, Πεντάμορφη, νὰ καθίσῃς ἐδῶ, νὰ κάνῃς τὸ νοικοκυριό μας, νὰ μᾶς μαγερεύῃς, νὰ μᾶς ράβῃς, νὰ μᾶς μπαλόνῃς, νὰ μᾶς πλένῃς, νὰ μᾶς πλέκῃς, καὶ νὰ μᾶς σιγυρίζῃς, ὅπου δὲν ἔχομεν κι ἐμεῖς κανένα νὰ μᾶς τηράζῃ· ἂν θέλῃς, κάθισε, καὶ σένα πάλι δὲν θὰ σοῦ λείπῃ τίποτε, θὰ σοῦ φέρνωμε ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σου, καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα ἀκόμη».

ζάτζε τζ᾽ ἐκιοῦβε τ᾽ὰν κουμπάρα σι.

Σὰν ἐξημεροῦτζε ὁ Θεὸ τὰν ἀμέρα, ἐξυπνίε ἆ Πεντάμορφο, ἀνοῖε τοὺς ἐψηού σι τζαὶ ὥράτζε, π᾽ ἤγκιαι ἕνα γιοῦρε οἱ ἑφτὰ κοντοπίθουλοι, τζ᾽ ἐτρομάε. Ἀμὴ τὰ ἀνθρωπάντζα νι ἐκαοκιάκαϊ περσοῦ τζαί νι ἐρωτήκαϊ· «Π᾽οῦ ντ᾽ἴνι ἀοῦντε;» «Πεντάμορφο τοῦ κόσμου μ᾽ ἴνι ἀοῦντε!» σὲ ἀποκρίτ᾽ε ἐτήνα. «Τζαὶ π᾽οῦρ ἐρέστερε ὥγὶ τ᾽ὰν τζέα νάμου;» νι ἐρωτήκαϊ πάλι οἱ κοντοπίθουλοι.

Τότθε σ᾽ ἀφηγῆτ᾽ε ὅα τὰν ἱστορία, π᾽οῦ ἆ μετσζύα σι νι ἐπέτζε, νὰ ζάῃ τ᾽ὰν ἐξοχὴ μὲ τὸν ἄνθρωπό σι, ἀμὴ τ᾽ὸν ὑπηρέτα σι νι ἐπαραντζελῆτζε, νά νι σκοτούῃ, τζαὶ ὁ ὑπηρέτα νι ἐλυπήτ᾽ε τζαὶ νι ἐχαρζίε τὰ ζωή, τζαὶ σάν νι ἐχαρζίε τὰ ζωή, ἔτηναϊ ἄντζε τοὺρ ἐψηού σι τζ᾽ ἔκη τσζάχα ὅα τὰν ἀμέρα, τζαὶ π᾽οῦ ἆ τύχη σι νι ἐμπαλῆτζε π᾽ουρτέσε τ᾽ὰν τζέα σου.

Οἱ κοντοπίθουλοι σὰν ἐνιάκαϊ ὅα ἔτηναϊ, ἐλυπήτ᾽αϊ οἱ καϊμμένοι τζαὶ νι ἐπέκαϊ· «Ἀρεσκούμενε ντ᾽ ἔνι, Πεντάμορφο, νὰ ἀραμᾶρε ὥγί, νὰ ποίνερε τὰ δουλεία τὰ τζελῆ νάμου, νὰ νάμου μαγερέμψερε, νὰ νάμου σζάφερε, νὰ νάμου μπαούτσερε, νὰ νάμου κ᾽ρζίζερε, νὰ πρέγερε τζαὶ νὰ συγυρζίζερε, ὁπ᾽ῆ ὥμμ᾽ ἔχουντε γκανένα νὰ νάμου ξικάζῃ; Ἂν ἔσοι θέα, κάτσα τζαὶ ὥνι γιὰ νά ντι λείπῃ τσίπτα, ἔμμε θά ντι φερζίκ᾽ωμε ὅτσι ἔνι ἐπιθυμοῦα ἆ καρδία ντι τζαὶ τοῦ πουλίου τὸ γὰ ἀκόνη

Ἡ Πεντάμορφη, ἀπελπισμένη ἡ καϊμένη, τί νὰ κάμῃ καὶ ποῦ νὰ πάῃ ἀλλοῦ, τοὺς ποσκέθηκε νὰ τὰ κάνῃ ὅλα αὐτὰ κι ἐκάθισε. Ἔγεινε λοιπὸν μιὰ καλὴ νοικοκυρὰ κι ἂν δὲν ἤξερε ἀπὸ τέτιες δουλιές, ἡ ἀνάγκη τὴν ἔκαμε νά τες μάθῃ. Ὅταν ἔξημέρωνε ὁ Θεὸς τὴν ἡμέρα, οἱ τζουτζέδες ἔπαιρναν τὰ βουνὰ κι ἔψαχναν νὰ βροῦν μάλαμα κι ἀσῆμι. Ἡ Πεντάμορφη ἔμενε ἔτση εὐχαριστημένη, μὰ ὅλη τὴν ἡμέρα ἦταν καταμόναχη, γιατὶ οἱ τζουτζέδες ἔφευγαν τὸ πρωΐ καὶ τὸ βράδυ πλέον ἐρχόντουσαν, κι ὅταν ἔφευγαν τὸ πρωΐ, τῆς ἔλεγαν· «Ἔχε γειά, Πεντάμορφη, καὶ κοίταξε καλά, νὰ μὴν ἀφήσῃς κανένα νὰ μπῇ μέσα, γιατί τί ξέρεις κι᾽ ἂν τὸ μάθῃ ἐκείνη ἡ μητρυιά σου, πῶς εἶσαι ἐδῶ, κι ἔχεις πάλι βάσανα.»

Ἂς ἀφήσωμε τώρα τὴν Πεντάμορφη κι ἂς ἔρθωμε στὴ βασίλισσα· αὐτὴ πιὰ ἐνόμιζε, πῶς ἡ Πεντάμορφη πλέον δὲν ζοῦσε καὶ πῶς ὁ καμαργιέρης τῆς ἔφερε τὸ πλεμόνι καὶ τὸ σκῶτι της, καὶ πῶς ἄλλη πλέον ἀπὸ αὐτὴ ὡραιότερη δὲν ἦτον. Λοιπὸν ἐπῆγε καὶ στάθηκε μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ τοῦ λέγει·

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γειὰ πές μου τώρα,
πιὰ ἴν᾽ ἡ ὠμορφήτερη μέσ᾽ σ᾽ ὅλη
[μοὺ τὴ χώρα;»

κ᾽ ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε·

«Ὄμορφ᾽ εἶσαι καὶ καλή ᾽σαι,
μὰ Πεντάμορφη δὲν εἶσαι!»

Καθὼς ἄκουσε, πῶς ζῇ ἀκόμη ἡ Πεντάμορφη, τί τὴν θές, τῆς ἦρθε κεραυνός, ἔκλεισε ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ἡ ὄρεξίς της, μήτε νὰ φάγῃ, μήτε νὰ κάνῃ τίποτε, γιατί ὁ καθρέπτης δὲν ἔλεγε ποτὲ ψέμματα. Τότε κατάλαβε, πῶς ὁ δοῦλος τὴν εἶχε γελάσει· τὸν ἐφώναξε λοιπὸν καὶ τοῦ εἶπε: «Τότε ποῦ σὲ ἔστειλα νὰ σκοτώσῃς τὴν Πεντάμορφη, τὴν ἐσκώτωσες; αὐτὴ ζῇ, πῶς λοιπὸν μὲ ἀπάτησες; τώρα θὰ εἰπῶ στὸ βασιλιᾶ νὰ διατάξῃ νὰ σοῦ πάρουν τὸ κεφάλι». Ἐκεῖνος ὁ κακομοίρης ἔπεσε πλέον στὰ ποδάρια της κι ἄρχισε τὰ κλάμματα. «Πολυχρονεμένη μου βασίλισσα, καὶ στὴ φωτιὰ ἀκόμη ἂν προστάξῃς νὰ πέσω, πέφτω, μὰ τὴν ἐσκότωσα τὴν Πεντάμορφη».

Αὐτὴ πλέον δὲν ἤξερε τί νὰ κάμῃ, τί νὰ μηχανευθῇ γιὰ νὰ ξολοθρέψῃ τὴν Πεντάμορφη, νὰ μὴν ὑπάρχῃ στὸν κόσμο· τί νὰ κάμῃ λοιπόν; τί νὰ κάμῃ; Ἀποφάσισε νὰ πάῃ μόνη της νὰ τὴν εὕρῃ! Ἐφθασιδώθηκε λοιπόν, ἔβαλε ἄλλα ροῦχα κι ἔγεινε μιὰ παλιόγρια κι ἔκανε τὴν πουλήτρα, καὶ ἐπῆρε καὶ μαζύ της δύο ζευγάρια σιδερένια παπούτσια κι ἕνα φόρεσε, κι ἀποφάσισε νὰ πάῃ στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, ἂν ἦταν νὰ τὴν εὕρῃ.

Ἐξεκίνησε λοιπόν, ἄφαντη ἀπ᾽ τὸ παλάτι, καὶ πάει, πάει· ὕστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἔλιωσε τὸ ἕνα ζευγάρι τὰ παπούτσια· τόσο περπατοῦσε ἡ σκύλλα· τὰ ἔβγαλε, τὰ πέταξε, βάζει τὸ δεύτερο ζευγάρι,

Ἁ Πεντάμορφο, ἀπελπιστὰ ἁ κουβάνα, τσὶ νὰ πῇ τζαὶ κιᾶ ἄλλιᾶ νὰ ζάῃ; σὲ ὑποσκέτ᾽ε νά σι ποίνῃ ὅα ἔτηναϊ τζαὶ ἐκατσᾶτζε. Ἐνᾶτ᾽ε λοιπὸν νία κὰ νοικοτζουρά, τζαὶ ἂν ὤκῃ ξέρα ἐστάπε δουλεῖε, ἁ ἀνάντζῃ νι ἐμποῖτζε νά σι μάθῃ. Ὅταν ἔκῃ ξημεροῦ ὁ Θεὸ τὰν ἁμέρα, οἱ κοντοπίθουλοι ἤγκιαϊ ἀρζίκ᾽ουντε τοῦ βράχοι τζαὶ ἤγκιαϊ ψάφουντε νὰ ἐρέσωϊ μάμα τζαὶ ἀσήνι. Ἁ Πεντάμορφο ἔτρου ἔκῃ ἀραμοῦα εὐχαρζιστητά, ἀμὴ ὅα τὰν ἁμέρα ἔκῃ καταμόναχο, γιατσὶ τὰ ἀνθρωπάντζα ἤγκιαϊ φύντα τὰ σύνταχα τζαὶ τ᾽ ἀργὰ ἤγκιαϊ παρζίντα, τζαὶ ὅταν τὰ σύνταχα ἤγκιαϊ φύντα, ν᾽ ἤγκιαϊ ἀοῦντε· «Ἔχε γειά, Πεντάμορφο, τζαὶ ὅρα κά, νὰ μὴν ἀφίερε γκανένα νὰ μπάῃ τᾶσου, γιατσί, π᾽ῆ νι ἔσσι ξέρα, ἂν νι μάθῃ ἔτηναϊ ἁ μετσζύα ντι, π᾽οῦρ ἔσσι ὠγί, τζ᾽ ἔσσ᾽ ἔχα πάλι βάσανα».

Ἄνι ἀφήωμε ἔδαρι τὰν Πεντάμορφο τζαὶ ἄνι μόλωμε τ᾽ὰ βασίλισσα. Ἐτήνα ἔκη κιστία π᾽οῦ ἁ Πεντάμορφο ὤκη πλέον ζοῦα, σὰν ὁ ὑπηρέτα νι ἐνέντζε τὸ πλεμόνι τζαὶ τὸ σζκῶκι σι, τζαὶ π᾽οῦ ἄβα ἀπὸ ἐτήνα ὠμορφουτέρα ὤκη ἐρζικ᾽ουμένα. Λοιπὸν ἐζᾶτζε τζ᾽ ἐστάτ᾽ε π᾽ουρτέσε τ᾽ὸ γιαλὶ τζαὶ νι ἐπέτζε·

«Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἄλει μοι,
ποία τ᾽ὰ χώρα ἔντανὶ
ἔνι ἁ ὠμορφουτέρα;»

τζαὶ τὸ γιαλὶ ἐπέτζε νι·

«Ὤμορφ᾽ ἔσσι τζαὶ κὰ ἔσσι,
ἂμ Πεντάμορφο δὲν ἔσσι».

Σὰν ἐνιᾶτζε, π᾽οῦρ ἔκη ζοῦα ἀκόνη ἁ Πεντάμορφο, τσί νι ἔσσι θέου, νι ἐτσιτ᾽άε ἀστραπά, ἐχάτζε ἁ ὄρεξί σι ἀπό_τηναν τὰν ἁμέρα, τζαὶ οὔτε τσζοῦα οὔτε ποία ἔκη τσίπτα, γιατσὶ τὸ γιαλὶ ὤκη ἀοῦντα ποτὲ ψέματα. Τότ᾽ε καταβῆτζε, π᾽οῦρ ὁ ὑπηρέτα νι ἀναμπαιζάτζε· ἐφωνιάε νι λοιπὸν τζαί νι ἐπέτζε·

«Τότ᾽ε, ὁπ᾽ῆ ντ᾽ ἀπολύκα νὰ σκοτούερε τὰμ Πεντάμορφο, ἐσκοτούτζερέ νι; ἔτηναϊ ἔνι ζωντανά· π᾽οῦ με ἀναμπαιζάτζερε; ἔδαρι ἔνι θὰ ἀλήου τ᾽ὸ βασιλῆα νὰ προστάξῃ νά ντι κόψωϊ τὰ τζουφά». Ἐτῆνε ὁ κακόμοιρε ἐτσιτ᾽άε τ᾽οὺ ποῦε σι τζ᾽ ἀρχινίε τὰ βάματα. «Πάσου χρόνου νἄχερε, βασίλισσά μι, τζαὶ τ᾽ὰν ἰκ᾽άρα ἀκόνη ἂν προστάξερε νὰ τσιτ᾽άτσου, ἔνι τσιτ᾽αίνδου, ἂμ᾽ τὰμ Πεντάμορφο νι ἐσκοτοῦκα».

Ἐτήνα πλέα ὤκη ξέρα τσὶ νὰ ποῖ, τσὶ νὰ μηχανευτῇ γιὰ νὰ ξολοθρέψῃ τὰμ Πεντάμορφο, νὰ μὴν ἔνι τ᾽ὸν κόσμο. Τσὶ νὰ ποῖ λοιπόν; Ἀποφασίε νὰ ζάῃ μοναχά σι νά νι ἐρέσῃ. Ἄε λοιπὸν τὸ πρόσωπό σι, ἐφορέτζε ἄβα εἴδιτα τζ᾽ ἐνάτ᾽ε ἕνα κακογραΐδι τζ᾽ ἐμποῖτζε τὸν πραματευκή, ἄντζε μαζύ σι δύο ζευγάρζα σιδερένια τσζέρβα· ἐφορέτζε τὸ ἕνα, τζ᾽ ἀποφασίε νὰ ζάῃ τ᾽ὰν ἄκρα τοῦ κόσμου, νά νι ἐρέσῃ.

Ἐνάτ᾽ε ἄφαντε ἀπὸ τὸ παλάκι, τζαὶ ξετζινῆτζε τζ᾽ ἐζάτζε, ἐζάτζε. Ὕστερα ἀπὸ ὀλίγε ἀμέρε ἐλῦτζε τὸ ἕνα ζευγάρι τὰ τσζέρβα· τόσου ἔκη τσζάχα ἁ κουνάρα· ἐμπαλῆτζε σι, ἀνεμοῦτζε σι, ἐβαλῆτζε

καὶ ξεκίνησε πάλι. Πέρασε κόσμο, πέρασε, ἤρθε σὲ μιὰ πολιτεία· ἀμέσως ἄρχισε· «Πραμματεῖες καλές, πάρτε κουβαράκια, σκουλαρίκια ὡραῖα». Ἐβγῆκαν λοιπὸν ἀπ' τὰ παράθυρα ὁ κόσμος κι ἐψούνιζαν πρὸς βραχιόλια, πρὸς σκουλαρίκια, ὅ,τι ἤθελε ὁ καθένας. Αὐτὴ τὰ μάτια της τέσσαρα γιὰ τὴν Πεντάμορφη, μὰ πουθενὰ Πεντάμορφη. Ἀπελπίστηκε λοιπὸν κι ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος κι ἐτράβηξε νὰ φύγῃ· ἐκεῖ ποῦ ἔφευγε, εἶδε κάτι σπιτάκια μικρά. «Ἂς πάω», εἶπε, «κι ἀπὸ κεῖ μπορῶ νὰ τὴν πετύχω».

Πέρασε λοιπὸν ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ σπιτάκια. «Πάρτε πραγματεῖες καλές, ὡραῖα σκουλαρίκια». Δὲν εἶχε ἀκόμη τελειώσει καὶ νὰ! καὶ πετάχθηκε στὸ παράθυρο ἡ Πεντάμορφη· εἶδε μία πουλήτρα ἡ καϊμμένη· ποῦ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς της, πῶς ἦταν ἡ μητρυιά της! Μὰ αὐτὴ ἡ σκύλλα τὴν ἐγνώρισε τὴν Πεντάμορφη ἀμέσως καὶ τῆς εἶπε· «Πολλὰ τὰ ἔτη, κορίτσι μου! μὴ θέλεις νὰ ψουνίσῃς τίποτε;» «Τί ἔχεις;» ἐρώτησε ἡ Πεντάμορφη.

«Ἔχω πολὺ ὡραῖα πράμματα, ἔχω δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, ζῶνες», ἀποκρίθηκε ἡ πουλήτρα. Τότες διάλεξε ἡ Πεντάμορφη μιὰ ζώνη, ποῦ ἦταν καὶ ἀπ' τὲς δύο μερτὲς κεντημένη καὶ εἶπε μὲ τὸ νοῦ της· «Τί καλὴ γυναῖκα ἡ καϊμμένη! ἂς τῆς εἰπῶ, νἄμπῃ μέσα νὰ καθίσῃ». Ἄνοιξε λοιπὸν τὴν μπόρτα καὶ τῆς εἶπε· «Κότὸ ἄλλιου ζευγάρι τζ' ἐτζινῆτζε πάλι. Ἐπεραῖε κόσμο πᾶσε, ἐκάνε σὲ νία χώρα τζαὶ ἀρχινίε νὰ φωνιάνδῃ· «Πραγμακεῖε καλέ, ἄρτε κουβαρζούλια, σκαρζίτζα ὄμορφα». Ἐμπαίκαϊ λοιπὸν ἀπὸ τὰ πανεθοῦρζα ὁ κόσμο τζ' ἤγκιαϊ ἀγοράντε ἄλλε βραχιόλια, ἄλλε σκαρζίτζα, ὅ,τσ' ἔκη θέου ὁ καθένα. Ἐτήνα ἔκη ἔχα τοὺρ ἐψιού σι τέσσερoι γιὰ τὰμ Πεντάμορφο, ἂμ κίπτα Πεντάμορφο. Ἀπελπίστε λοιπὸν ἀπό_τηναϊ τὰ μερζία τζ' ἐτζινῆτζε νὰ φύτσῃ. Ὀπὰ π' ἔκη φύα, ὡρᾶτζε κάτσι τζεάρζα μιτσὰ τζ' ἐπέτζε· «ἄνε ζάου τζ' ἕνι μποροῦα ὀπὰ νά νι πετύχου».

Ἐπεράτζε λοιπὸν ἀπό_τηναϊ τὰ τζεάρζα· «ἄρτε πραμμακεῖε καλέ, ὄμορφα σκαρζίτζα!» Ἀκόνη δὲν ἐτελειοῦτζε τζ' ἀνεμοῦτ'ε ἃ Πεντάμορφο τ'ὸ πανεθοῦρζι· ὡρᾶτζε ἃ κουβάνα νία γουναῖκα ποῦα πραμακεῖε π'ῆ νὰ βάλῃ τ'ὸ νοῦ σι, π'οῦρ ἔκη ἃ μετσζύα σι. Ἀμ' ἔτηναϊ ἃ κουνάρα νι ἐνιρζίε τὰμ Πεντάμορφο τ'ὰ στιγμὴ τζαὶ νι ἐπέτζε· «Πάσου χρόνου ν' ἄχερε, σάτη μι! μὴν ἔσσι θέα ν' ἀγοράσερε τσίπτα;» «Τσ' ἔσσι ποῦα;» νι ἐρωτῆτζε ἃ Πεντάμορφο.

«Ἔχα_νι πράματα περσοῦ κά δαχτυλίδια, σκαρζίτζα, ζουνάρζα», νι ἀποκρίτ'ε ἃ κακογρία. Τότ'ε ἐζαλὲ ἃ Πεντάμορφο ἕνα ζουνάρζι, ὀπ' ἔκη τζαὶ ἀπὸ τοῦ δύου μερζίλε πουνιστέ, τζ' ἐπέτζε μὲ τὸ νοῦ σι· «Τσί κὰ γουναῖκα π'ἔνι ἃ κουβάνα! ἄ νι ἀλήου νὰ μπάῃ τᾶσου νὰ κατσάῃ». Ἀνοῖε λοιπὸν τὸμ πόρε τζαί νι ἐπέτζε· «Ὄρζισε

πιασε μέσα, κυρά». Ἐμπῆκε λοιπὸν μέσα ἡ πουλήτρα, κι ἀγόρασε ἡ Πεντάμορφη τὴν πιὸ ὡραία ζώνη.

«Κορίτσι μου», εἶπε ἡ γριά, «τί ὡραῖο ποῦ εἶσαι! δὲν ἔρχεσαι ἐγὼ νὰ σοῦ σφίξω τὴ ζώνη, ὅπως πρέπει;» Ἡ καϊμμένη ἡ Πεντάμορφη μὲ ὅλη τὴν ἀθωότητα ἐπῆγε στὴν γριά, γιὰ νὰ τῆς σφίξῃ τὴ ζώνη· ἡ ἀθεόφοβη μητρυιά της τὴν ἔσφιγγε καὶ τὴν ἔσφιγγε τόσο πολύ, ὅπου τὴν ἔσκασε.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔπεσε κάτω πεθαμμένη ἡ Πεντάμορφη, «ἄ! τώρα εἶσαι ἡ ὠμορφήτερη», εἶπε ἡ μητρυιὰ κι ἔφυγε· κανεὶς δὲν ἦταν ἐκεῖ νὰ τὴν πιάσῃ· ἔρημος τύπος.

Ὕστερα ἀπὸ λίγο, ἅμα ἔπιασε νὰ σκοτιδιάζῃ, ἤρθαν κι οἱ ἑφτὰ τζουτζέδες καὶ ηὗραν τὴν πόρτα ἀνοιχτὴ καὶ ἀμέσως ὑποπτεύθηκαν καὶ εἶπαν· «Τί τρέχει ἐδῶ;» Ἀμέσως λοιπὸν τρέχουν μέσα καὶ τί νὰ ἰδοῦν! βλέπουν τὴν Πεντάμορφη χάμω πεθαμμένη. Τότες ἔβαλαν τὲς φωνές, ἐτραβοῦσαν τὰ γένια τους οἱ καϊμμένοι, γιατὶ τὴν ἀγαποῦσαν πολύ.

Ἔπιασαν λοιπὸν νὰ τὴν σηκώσουν, γιὰ νὰ τὴν βάλουν στὰ ψηλά, κι ἐκεῖ ποῦ τὴ σήκοναν, ἕνας τζουτζὲς εἶδε, πῶς ἦταν σφιχτὰ ζωσμένη, κι ἀμέσως ἔβγαλε τὸ μαχαιράκι του κι ἔκοψε τὴ ζώνη. Ἀμέσως λοιπὸν ἡ Πεντάμορφη πῆρε τὴν ἀναπνοή της τᾶσου, τζυρά». Ἔτρου λοιπὸν ἃ κακογρία ἐμπᾶτσε τᾶσου τζαὶ ἃ Πεντάμορφο ἀγοράτζε τὸ καλλίτερο ζουνάρζι·

«Σάτη μι», νι ἐπέτζε ἃ γρία, «τσὶ ὡραία π'ἔσσι! Ὥσσι παρζία, νά ντι σφίξου ἐζοὺ τὸ ζουνάρζι, ὅπ'ουρ ἔμ' πρέπουντα;» Ἃ καϊμμένα ἃ Πεντάμορφο, ἄκακα τζαὶ ἀπονήρευτα, ἐζᾶτζε τ'ὰ γρία γιὰ νά νι φορέῃ τὸ ζουνάρζι, τζαὶ ἃ ἀθεόφοβο μετσζύα σι νι ἔκη σφίγγα τόσου πάσου, ὀπ'ῆ νι ἐκ'ράε.

Ὅταν ὡρᾶτζε τὰμ Πεντάμορφο τζ' ἐτσιτ'άε πενατά, «ἄ! ἔδαρι ἔσσι ἃ ὠμορφουτέρα!» ἐπέτζε ἃ μετσζύα σι τζ' ἐφύντζε, γιατσὶ ἄκη γκαρένα ὀπά, νά νι κιάσῃ, τζ' ἔκη ἔρμο τόπο.

Ὕστερα ἀπὸ λιγάτζι, σὰν ἐκιάτζε νὰ καγγιούῃ, ἐκάναϊ οἱ ἑφτὰ κοντοπίθουλοι τζ' ἐρέκαϊ τὸμ πόρε ἀνοιτ'ὲ τζαὶ τ'ὰ στιγμὴ ὑποπτεύταϊ τζ' ἐπέκαϊ· «Τσ' ἔν' τσζάχουντα ὠγί;» Ἐδρανίαϊ τ'ὰ στιγμὴ τᾶσου τζαὶ τσὲ ὡράκαϊ; Ὡράκαϊ τὰμ Πεντάμορφο χάμου τ'ὰν ἰγῆ πενατά. Τότ'ε ἐβαλήκαϊ τοὺ σζκουιτοὺ τζ' ἤγκιαι τραβίνδουντε τὰ γένεια σου οἱ κακόμοιροι, γιατσὶ ν' ἤγκιαϊ ἀγαποῦντε πάσου.

Ἐκιάκαϊ λοιπὸ νά νι ἀτ'αΐσωϊ, γιὰ νά νι βάλωϊ σὲ ψελὲ μέρι, τζ' ὀπὰ π'ῆ ν' ἤγκιαϊ ἀτ'αΐχουντε, ἕνα κοντοπίθουλε ὡρᾶτζε, π'ἔκη ἃ μισά σι δειτὰ σφιχτὰ τζαὶ τ'ὰ στιγμὴ ἐμπαλήτζε τὸ μαχαιρζούλι σι τζ' ἐκόβε τὸ ζουνάρζι σι. Τ'ὰ στιγμὴ λοιπὸν ἃ Πεντάμορφο ἄντζε

καὶ σιγὰ σιγὰ ξανάζησε. Οἱ καϊμένοι οἱ τζουτζέδες καθὼς τὴν εἶδαν κι ἄνοιξε πάλι τὰ μάτια, χαρές, πράμματα, δὲν ἤξεραν τί νὰ τῆς πρωτοκάμουν· τὴν ἐρώτησαν λοιπὸν νὰ μάθουν τί τρέχει. Ἡ Πεντάμορφη τοὺς τὰ εἶπε ὅλα, πῶς πέρναε μιὰ γριὰ καὶ πούλαε πράμματα, καὶ νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, τὴν ἔσφιξε μὲ τὴ ζώνη πολὺ καὶ τὴν ἔσκασε. Ἅμα τὰ ἄκουσαν οἱ τζουτζέδες αὐτά, τῆς εἶπαν· «Ἐκείνη ἡ γριὰ πουλήτρα ἦταν ἡ βασίλισσα. Δὲν σοῦ εἴπαμεν ἐμεῖς, νὰ μὴ μπάζῃς ἄνθρωπο μέσα, ὅταν ἡμεῖς δὲν εἴμαστε ἐδῶ;»

Ἂς ἔρθωμε τώρα καὶ στὴ βασίλισσα· αὐτὴ ἡ κακιὰ γυναῖκα, ὅταν γύρισε πίσω στὸ παλάτι, πάει ἴσα στὸν καθρέφτη καὶ τὸν ρωτάει·

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πές μου τώρα,
μιὰ ἴν' ἡ ὠμορφήτερη μέσ' σ' ὅλη
[μας τὴ χώρα;»

κι ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε·

«Ἔμορφ' εἶσαι καὶ καλή σαι,
μὰ Πεντάμορφη δὲν εἶσαι!»

Ὅταν ἄκουσε πάλι, πῶς ζῇ ἡ Πεντάμορφη, τῆς ἦρθε τρέλλα· ὅσο συλλογιζότανε, πῶς ἦταν ἡ Πεντάμορφη ζωντανὴ ἀκόμη, δὲν τὴ χωροῦσε τὸ σπίτι· «γιὰ αὐτὴ θὰ ζήσῃ» ἔλεγε «γιὰ ἐγώ!» Ἀ μὰ τώρα θὰ σοῦ φκιάσω μιὰ δουλιά, ποῦ θὰ σὲ βάλω στὸν τάφο, βρώμα!» ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ της, καὶ μὲ τὰ μαγικὰ ποῦ ἤξευρε — ἦταν ἀλήθια πρωτομάγισσα! — ἔκαμε ἕνα φαρμακωμένο τὰν ἀναπνοή σι τζαὶ ἀπὸ λίγο λίγο ἐξαναζῆτζε. Οἱ καϊμένοι οἱ κοντοπίθουλοι, σὰν ὡράκαι τζ' ἀνοῖε πάλι τοὺρ ἐψιού σι, ἐπετάκαι ἀπὸ τὰ χαρά σου· οὔγκιαϊ ξέρουντε τσί νά σι πρωτοποίωϊ νι ἐρωτήκαϊ λοιπὸν νὰ μάθωϊ, τσ' ἔν' τοζάχουντα. Ἀ Πεντάμορφο σ' ἐπέτζε ὅα, π' οὖ νία γρία ἔκη περοῦα τζ' ἔκη ποῦα πράματα, τζαὶ γιὰ νὰ μὴν ἀλήωμε περσά, νι ἐσφίε πάσου μὲ τὸ ζουνάρζι τζαὶ νι ἐκ'ράε. Σὰν ἐνιάκαϊ ἔνταϊ οἱ κοντοπίθουλοι, νι ἐπέκαϊ· «Ἔτηναῖ ἁ γρία π' ἔκη ποῦα, ἔκη ἁ βασίλισσα. Δὲν ντ' ἐπέκαμε ἐνεῖ νὰ μὴ μπαΐχερε ἄνθρωπο τᾶσου, ὅταν ἐνεῖ ὥμμε ὠγί;»

Ἀνὲ μόλωμε ἔδαρι τζαὶ τ' ἁ βασίλισσα. Ἔνταϊ ἁ κακὰ γουναῖκα, ὅταν ἐγύρτζε κίσου τ' ὸ παλάκι, ἐζάτζε ἴσα τ' ὸ γιαλὶ τζαὶ νι ἐρωτῆτζε ἔτρου·

«Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἄλει μοι,
ποία τ' ἁ χώρα ἔνταν ὶ
ἔνι ἁ ὠμορφουτέρα;»

τζαὶ τὸ γιαλὶ νι ἀποκρζίτ' ε·

«Ὤμορφ' ἔσσι τζαὶ κὰ ἔσσι,
ἀμ' Πεντάμορφο δὲν ἔσσι.»

Σὰν ἐνιᾶτζε πάλι π' ἔκη ζοῦα ἁ Πεντάμορφο, νι ἐκάνε ντρέα τζαὶ ὅσου ἔκη συογισκουμένα, π' οὖρ ἔκη ἀκόνη ζωντανὰ ἁ Πεντάμορφο, ἁ τζέα ὤκη χωροῦα νι. «Ἤ ἐτήνα ἔνι θὰ ζῇ», ἔκη ἀοῦα, «ἤ ἐζού!» Ἐδαρὶ δὰ ἔνι θά ντι ποίου νία δουλεία, π' ἔνι θά ντι βάλου τ' ὸν τάφο, βρώμα!» ἔκη ἀοῦα μὲ τὸ νοῦ σι, τζαὶ μὲ τοὺ μαγεῖε σι, π' ἔκη ξέρα,— ἀληθινὰ ἔκη πρωτομάγισσα!— ἐμποῖτζε ἕνα χτένι φαρμακουτέ, ἄε πάλι τὰ ὑγιούματά σι τζαὶ τὸ πρόσωπό σι τζ' ἐνάτ' ε πάλι νία κακογρία τζ' ἐξετζινῆτζε πάλι μὲ τὰμ πραμακεία σι· ἄντζε πάλι τὰ σιδερένια τσζέρβα σι, ἐπεράτζε πάλι τόπου τζαὶ χῶρε τζ' ἐζάτζε ἴσα τ' ἀμ Πεντάμορφο, γιατσὶ τὰμ ποῖα πλέα νι ἔκη ξέρα, τζ' ἀρχινίε νὰ φωνιάνδῃ· «Χτένια, κὰ χτένια!» Ἅμα νι ἐνιάτζε ἁ Πεντάμορφο, ἀνεμοῦτ' ε πάλι τ' ὸ πανεθοῦζι. Τ' ἁ στιγμὴ ἁ κακογρία μὲ τὰ χτένια νι ἐνυζίε τζαὶ νι ἐπέτζε·

«Ἀρχόγκισσά μι, ὥσσι θέα γκανένα χτένι νὰ χτενίζισου; ἔα κάτου νά σι ὥρᾶρε τζαὶ ν' ἄρερε ὅποιου ντ' ἔνι ἀρεσκούμενε.»

Ἐτήνα ὡς μάγισσα ἔκη ξέρα, π' ὥκη θὰ κ'αμπάῃ, τζαὶ νι ἔκη ἀοῦα ἔτηναῖ.

«Ὤνι μποροῦα νὰ κ'αμπάσου, τζυρά μι, μὰ ἕνα χτένι π' ἔνι χρζασκουμένα—ἐτυχίτζε ἁ κακά σι μοῖρα νὰ μὴν ἔχῃ χτένι—ντ' ἔνι ξερζίχα νία κωνά, νά μι δεήρε τὸ καλλίτερο, τζ' ἔζου ντ' ἔνι ξερζίχα τοὺ παράδε.»

Ἐξερζίε λοιπὸν τὰν κωνὰ τζ' ἐτραβίε τᾶνου τὸ χτένι. Ἅμα νι ἐκιάτζε τζ' ἐμποῖτζε νὰ χτενιστῇ, τ' ἁ στιγμὴ ἐφαρμακοῦτ' ε. Ἅμ' ἐπενᾶτζε τ' ἁ στιγμὴ τζαὶ δὲν ἐπροφτάτζε νὰ μπάλῃ τὸ χτένι ἀπὸ τοὺ τσζίχε σι.

Ἁ βασίλισσα νι ἐβαλῆτζε τ' ἁ τέσσερα τζαὶ οὔτε λεφτὰ ἀντεχίτ' ε νὰ ἄρζῃ οὔτε τσίπτα· ἔκεινι π' ἔκη θέα, νι ἐμποῖτζε.

Τ' ἀργὰ οἱ κοντοπίθουλοι κατὰ τὰ συνήθειά σου ἐγύρκαϊ κίσου τζ' ἐντούκαϊ τὸμ πόρε, ἐντούκαϊ τὸμ

χτένι, ἄλλαξε πάλι τὰ ροῦχα της καὶ τὸ πρόσωπό της κι ἔγεινε πάλι μιὰ γριὰ γυναῖκα πουλήτρα, καὶ μιὰ καὶ δυὸ ξεκινάει πάλι· πῆρε πάλι τὰ σιδερένια παπούτσια, πέρασε πάλι κόσμο καὶ ντουνιὰ κι ἴσα στὴν Πεντάμορφη, γιατὶ τὸν ἤξευρε πλέον τὸν δρόμο, κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ· «Χτένια, καλὰ χτένια». Καθὼς τ' ἄκουσε ἡ Πεντάμορφη, πετάχθηκε πάλι στὸ παράθυρο. Ἀμέσως τὴν ἐγνώρισε ἡ παλιόγρια μὲ τὰ χτένια, καὶ τῆς λέγει·

«Κυρά μου, δὲν θὲς κανένα χτένι νὰ χτενίζεσαι; ἔλα κάτω νὰ τὰ ἰδῇς, νὰ πάρῃς ὅποιο σ' ἀρέσει».

Ἐκείνη, μάγισσα, ἤξερε, πῶς δὲν θὰ κατέβαινε, καὶ τῆς τὰ ἔλεγε αὐτά.

«Δὲν μπορῶ, κυρά, νὰ κατεβῶ, μὰ ἕνα χτένι ποῦ χρειάζομαι,— ἔτυχε ἡ κακή της μοῖρα νὰ μὴν ἔχῃ χτένι—σοῦ ρίχνω μιὰ κλωστή, δέσε μου τὸ καλλίτερο κι ἐγὼ σοῦ ρίχνω τὰ λεπτά».

Ἔρριξε λοιπὸν τὴν κλωστή, ἐτράβηξε κι ἀπάνω τὸ χτένι. Καθὼς τὸ ἔπιασε καὶ ἔκαμε νὰ χτενισθῇ κι ἀμέσως φαρμακώθηκε· μὰ πέθανε ἀμέσως καὶ δὲν πρόφθασε νὰ βγάλῃ τὸ χτένι ἀπ' τὰ μαλλιά της.

Ἡ βασίλισσα τῶβαλε στὰ τέσσαρα, μήτε νὰ καρτερέσῃ νὰ πάρῃ λεπτά, μήτε τίποτε· ἐκεῖνο ποῦ ἤθελε, τῶκαμε.

Τὸ βράδυ, κατὰ τὸ συνήθειο γύρισαν πάλι οἱ τζουτζέδες πίσω, χτυποῦν τὴν πόρτα, χτυποῦν τὴν μακουτέ, ἄε πάλι τὰ ὑγιούματά σι τζαὶ τὸ πρόσωπό σι τζ' ἐνάτ' ε πάλι νία κακογρία τζ' ἐξετζινῆτζε πάλι μὲ τὰμ πραμακεία σι· ἄντζε πάλι τὰ σιδερένια τσζέρβα σι, ἐπεράτζε πάλι τόπου τζαὶ χῶρε τζ' ἐζάτζε ἴσα τ' ἀμ Πεντάμορφο, γιατσὶ τὰμ ποῖα πλέα νι ἔκη ξέρα, τζ' ἀρχινίε νὰ φωνιάνδῃ· «Χτένια, κὰ χτένια!» Ἅμα νι ἐνιάτζε ἁ Πεντάμορφο, ἀνεμοῦτ' ε πάλι τ' ὸ πανεθοῦζι. Τ' ἁ στιγμὴ ἁ κακογρία μὲ τὰ χτένια νι ἐνυζίε τζαὶ νι ἐπέτζε·

«Ἀρχόγκισσά μι, ὥσσι θέα γκανένα χτένι νὰ χτενίζισου; ἔα κάτου νά σι ὥρᾶρε τζαὶ ν' ἄρερε ὅποιου ντ' ἔνι ἀρεσκούμενε.»

Ἐτήνα ὡς μάγισσα ἔκη ξέρα, π' ὥκη θὰ κ'αμπάῃ, τζαὶ νι ἔκη ἀοῦα ἔτηναῖ.

«Ὤνι μποροῦα νὰ κ'αμπάσου, τζυρά μι, μὰ ἕνα χτένι π' ἔνι χρζασκουμένα—ἐτυχίτζε ἁ κακά σι μοῖρα νὰ μὴν ἔχῃ χτένι—ντ' ἔνι ξερζίχα νία κωνά, νά μι δεήρε τὸ καλλίτερο, τζ' ἔζου ντ' ἔνι ξερζίχα τοὺ παράδε.»

Ἐξερζίε λοιπὸν τὰν κωνὰ τζ' ἐτραβίε τᾶνου τὸ χτένι. Ἅμα νι ἐκιάτζε τζ' ἐμποῖτζε νὰ χτενιστῇ, τ' ἁ στιγμὴ ἐφαρμακοῦτ' ε. Ἅμ' ἐπενᾶτζε τ' ἁ στιγμὴ τζαὶ δὲν ἐπροφτάτζε νὰ μπάλῃ τὸ χτένι ἀπὸ τοὺ τσζίχε σι.

Ἁ βασίλισσα νι ἐβαλῆτζε τ' ἁ τέσσερα τζαὶ οὔτε λεφτὰ ἀντεχίτ' ε νὰ ἄρζῃ οὔτε τσίπτα· ἔκεινι π' ἔκη θέα, νι ἐμποῖτζε.

Τ' ἀργὰ οἱ κοντοπίθουλοι κατὰ τὰ συνήθειά σου ἐγύρκαϊ κίσου τζ' ἐντούκαϊ τὸμ πόρε, ἐντούκαϊ τὸμ

πόρτα, ποῦ ἡ πόρτα ν' ἀνοίξῃ. Ἀναγκάστηκαν πλέον νὰ τὴ σπάσουν, μὰ τί τὸ θές, τοὺς ἔφαγαν τὰ φείδια· μπαίνουν μέσα, τί νὰ ἰδοῦν; βρίσκουν τὴν Πεντάμορφη πεθαμμένη.

Ἀμέσως λοιπὸν κατάλαβαν, πῶς ἡ μητρυιά της εἶχε ἔρθει καὶ τὴν εἶχε πάλι σφιγμένη. Ψάχνουν λοιπὸν στὴ μέση γιὰ νἄβρουν καμμιὰ ζώνη, μὰ τίποτε.

Δὲν ἤξεραν λοιπὸν τί νὰ κάμουν, τὰ εἶχαν χαμένα οἱ καϊμένοι· ἀπελπίστηκαν λοιπόν, τὴ σήκωσαν ἀπὸ κάτω καὶ εἶπαν·

«Ἄχ τὴν καϊμμένη, κι ὅτι ἔπιασε νὰ χτενισθῇ κιόλας· τίποτε! θὰ πέθανε, θὰ τῆς ἤρθε ξαφνικό!»

Ποῦ νὰ βάνῃ ὁ νοῦς τους, πῶς ἦταν τὸ χτένι μαγεμμένο! νὰ πῇς γιὰ τὴν μπόρτα, μήπως μπῆκε κανεὶς μέσα, τὴν ηὗραν κλειστή. Ἄρχισαν πάλι οἱ καϊμμένοι τὰ κλάμματα, τὲς φωνές, καμμιὰ ἐλπίδα δὲν εἶχαν νὰ ζωντανέψῃ· ἀποφάσισαν λοιπὸν νὰ τὴ συγυρίσουν· τὴν ἐσήκωσαν ἀπὸ κάτω, τὴν ἔβαλαν ἀπάνω σ' ἕνα τραπέζι, καὶ πιὸς τῆς ἔβαζε τὰ παπούτσια, πιὸς τὸ φουστάνι.

Ἔπιασε κι ἕνας νὰ τὴ χτενίσῃ καὶ καθὼς κάνει νὰ τραβήξῃ τὸ χτένι ἀπ' τὰ μαλλιά, ζωντάνεψε ἀμέσως ἡ Πεντάμορφη. Ἀμέσως μετεβάλθηκε ἡ λύπη τους σὲ χαρά, δόξασαν τὸ Θεό, χαρές, εὐχαριστήθηκαν πλέον. Τότες λοιπὸν κατάλαβαν. «Βρέ! τὸ χτένι ἤτανε!» εἶπανε ὅλοι μ' ἕνα στόμα, κι ἀμέσως τῶκαμαν πόρε τζαὶ ὁ πόρε ὥκη ἀνοίνδου. Ἔτρου ἀναγκάσταϊ νά νι κατσζοῦνι, μὰ τσί νι ἔσσ' θέου, σ' ἐφαῆτζε ὁ οὔθι ἐμπάκαϊ τᾶσου τζαὶ τσὲ ὡράκαϊ; ἐρέκαϊ τὰμ Πεντάμορφο πενατά.

Τ'ὰ στιγμὴ λοιπὸν ἐκαταβήκαϊ, π'οὔρ ἆ μετσζύα σι ἔκη φερτὰ πάλι τζαὶ νι ἔκη ἔχα σφιχτά. Ἐψαφίκαϊ λοιπὸν τ'ὰ μισά σι, γιὰ νὰ ἐρέσωϊ γκανένα ζουνάρζι, ἀμ' τσίπτα.

Οὔγκιαϊ λοιπὸν ξέρουντε τσὶ νὰ ποίωϊ, σ' ἤγκιαϊ ἔχουντε χατὰ οἱ κουβάνοι· ἀπελπίσταϊ λοιπόν, νι ἀτ'αῖαϊ ἀπὸ χάμου τζ' ἐπέκαϊ·

«Ὤχ τὰν κουβάνα, τἄνου π' ἐκιάτζε νὰ χτενιστῇ· τσίπτα! ὅτσ' ἂν αλήωμε, τοῦ κάκου, θά νι ἐκάνε ξαφνικό!»

Π'ῆ νὰ βάλῃ ὁ νοῦ σου, π'οὔρ ἔκη τὸ χτένι μαγευτέ! Ν' ἀλήερε γιὰ τὸμ πόρε, μῆνα ἐμπᾶτζε γκαρένα τᾶσου, νι ἐρέκαϊ κλειστέ. Ἀρχινίαϊ πάλι οἱ κουβάνοι τὰ βάματα τζαὶ τὰ σζκουΐσματα, ἐλπίδα καννία οὔγκιαϊ ἔχουντε ν' ἀνασταθῇ· ἀποφασίαϊ λοιπὸν νά νι συγυρζίσωϊ. Ἀτ'αῖαϊ νι ἀπὸ χάμου, ἐβαλήκαϊ νι τἄνου σ' ἕνα τραπέζι, τζαὶ ὁ ἕνα νι ἔκη φοροῦ τὰ τσζέρβα τζαὶ ὁ ἄλλε τὸ βραχάνι.

Ἐκιάτζε τζ' ἕνα νά νι χτενίσῃ, τζαὶ σὰν ἐμποῖτζε νὰ τραβήτσῃ τὸ χτένι ἀπὸ τοὺ τσζίχε σι, ἔζωνταν εὖε τ'ὰ στιμὴ ἆ Πεντάμορφο. Τότ'ε ἆ λύκη σου ἐγύρτζε σὲ χαρά, ἐδοξάνι τὸ Θεό, εὐχαριστήτ'αϊ πλέα. Τότ'ε λοιπὸν ἐκαταβήκαϊ, «Βρέ! τὸ χτένι ἔκη!» ἐπέκαϊ ὅλοι μ' ἕνα τ'οῦμα τζαὶ τ'ὰ στιγμὴ νι

χίλια κομμάτια καὶ τὸ πέταξαν. Τότε τοὺς διηγήθηκε τὸ περιστατικὸ ἡ Πεντάμορφη, μὰ ποτὲ δὲν ἤλπιζε, νὰ ἦταν ἡ ἴδια ἡ πρώτη γριά· ἔπειτα εἶχε ἀνάγκη κι ἀπ' ἕνα χτένι· ἔ! τὸ ἀγόρασε.

Τότε τὴν ἐμάλλωσαν οἱ τζουτζέδες καὶ τῆς εἶπαν· «μήπως ἦταν πρᾶγμα νὰ φᾷς νὰ τὸ ζηλέψῃς; μποροῦσες νὰ μᾶς πῇς ἐμᾶς νὰ σοῦ φέρωμε ὅ,τι ἤθελες. Ὅμως ὅ,τι ἔκαμες, ἔκαμες πλέον, ἄλλη φορὰ νὰ προσέχῃς νὰ μὴ ψουνίσῃς τίποτε».

Ἂς ἔρθωμε τώρα καὶ στὴ βασίλισσα· αὐτὴ πῆγε στὸ παλάτι καὶ πῆγε πάλι ἴσα στὸν καθρέφτη καὶ τὸν ἐρώτησε·

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πές μου τώρα,
πιὰ ἴν' ἡ ὠμορφήτερη μέσ' σ' ὅλη
[μου τὴ χώρα;»

κι ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθηκε·

«Ἔμορφ' εἶσαι καὶ καλή 'σαι,
μὰ Πεντάμορφη δὲν εἶσαι.»

Ὅταν ἄκουσε πάλι τὸν καθρέφτη καὶ τῆς εἶπε, πῶς ζῇ ἡ Πεντάμορφη, τῆς ἤρθε νὰ σκοτωθῇ. Πάει λοιπὸν σὲ μιὰ κρυφὴ κάμαρα, κλειδώθηκε μέσα, καὶ μὲ τὰ μαγικά της ἔκαμε ἕνα μῆλο ἀπ' ἔξω πολὺ ὡραῖο, τῶβλέπες καὶ τὸ ρεγότανε ἡ καρδιά, ἄσπρο καὶ κόκκινο, μὰ ἀπὸ μέσα τὸ μισὸ ἦταν τόσο φαρμακεμμένο, ὅπου λίγο ἂν ἔβαζε κανεὶς στὸ στόμα του, θὰ πέθαινε στὴ στιγμή.

Ἅμα τὸ ἐτελείωσε τὸ μῆλο, ἐμποίκαϊ χίλια κομμάκια τζαί νι ἀνεμούκαϊ. Τότ'ε ἆ Πεντάμορφο σ' ἐδιηγήτ'ε τὸ περζιστατικό· ἀμ' ὥκη ἐλπίζα ποτέ, νὰ ἔκη ἆ ἴδιε ἆ πρῶτε γρία, τζαὶ ἀπὸ τὸ ἄλλιου μέρι ἔκη ἔχα ἀνάντζη τζ' ἀπό-'να χτένι, τζαὶ νι ἀγοράτζε.

Τότ'ε οἱ κοντοπίθουλοι νι ἐμαούκαϊ τζαὶ νι ἐπέκαϊ· «Μὴν ἔκη πρᾶμμα νά νι φᾶρε νά νι ζηλέψερε; ἔσσα ποροῦα ν' ἀλήερε ἐμούνανε νά ντι φέρωμε ὅτσ' ἔσσα θέα. Ἐδαῖρι ὅτσ' ἐμποίτζερε, ἐμποίτζερε πλέα, ἄβα φορὰ νὰ προσέχερε νὰ μὴ ψωνίσερε τσίπτα.»

Ἄνε μόλωμε ἔδαῖρι τζαὶ τ'ὰ βασίλισσα· ἔνταϊ ἐζάτζε τ'ὸ παλάκι τζ' ἐζάτζε ἴσια πάλι τ'ὸ γιαλὶ τζαὶ νι ἐρωτῆτζε·

«Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἀλει μι
ποία τ'ὰ χώρα ἔνταϊ νὶ
ἔνι ἆ ὠμορφουτέρα;»

τζ' ἔκεινι νι ἀποκρζίτ'ε·

«Ὤμορφ' ἔσσι τζαὶ κὰ ἔσσι,
Μὰ Πεντάμορφο δὲν ἔσσι.»

Σάν νι ἐνιάτζε πάλι τὸ γιαλὶ τζαί νι ἐπέτζε, π'οὔρ ἔ'νι ζοῦα ἆ Πεντάμορφο, νι ἔκανε νὰ θανατουθῇ. Ἐζάτζε λοιπὸν σ' ἕνα μυστικὸ μέρι τοῦ παλακίου, ἐκλειδοῦτ'ε τᾶσου τζαὶ μὲ τοὺ μαγεῖε σι ἐμποῖτζε ἕνα μᾶλι ἀπ' ὅτσου πάσου ὤμορφο,—νι ἔσσα ὁροῦ τζαί νι ἔκη ζηλέγγα ἆ καρδία ντι, λεκὸ τζαὶ κοτσινέ, ἀμ' ἀπὸ τᾶσου τὸ ἔμισου ἔκη τόσου φαρμακουτέ, ὁπ'ῆ, ἂν ἔσσα βάνου λιγάτζι τ'ὸ τ'οῦμα ντι, τ'ὰ στιγμὴ ἔσσα πενάκ'ου.

Σὰν ἐτελειοῦτζε τὸ μᾶλι, ἐφκι-

φθιασιδώθηκε πάλι κι ἔβαλε ἄλλα ροῦχα κι ἔγεινε μιὰ χωριάτισσα, καὶ ξεκίνησε νὰ πάῃ πάλι, καὶ καλὰ καὶ σώνει νὰ ξεπαστρέψῃ τὴν Πεντάμορφη.

Μιὰ καὶ δυὸ λοιπόν, ἀφοῦ φόρεσε πάλι τὰ σιδερένια παπούτσια, βρέθηκε στὴν πόρτα τῆς Πεντάμορφης· ἐχτύπησε λοιπὸν νὰ τῆς ἀνοίξῃ. Ἡ Πεντάμορφη ἔβγαλε τὸ κεφάλι ἀπ' τὸ παράθυρο, κι ἀφοῦ τὴν εἶδε, τῆς λέει· «Τί θές, κυρά; δὲν μπορῶ νὰ μπάσω ἄνθρωπο μέσα, γιατὶ δὲν θέλουν οἱ ἑφτὰ τζουτζέδες». «Μὴ μὲ μπάσῃς καὶ μένα, κορίτσι μου» ἀποκρίθηκε ἐκείνη «τὰ μῆλα μου θέλω νὰ ξεκάμω· ἔλα νὰ σοῦ χαρίσω ἕνα.» «Ὄχι» εἶπε ἡ Πεντάμορφη, «δὲν μπορῶ νὰ πάρω τίποτε.» «Μήπως σοῦ περνάει ἀπ' τὴν ἰδέα, κόρη μου, πῶς εἶναι φαρμακεμμένο;» τῆς εἶπε ἡ γριά· «μπὰ κορίτσι μου, νὰ φάω ἐγὼ τὸ μισὸ πρῶτα, νὰ ἰδῇς ἂν σὲ γελάω.»

Ἔβγαλε λοιπὸν ἕνα μαχαιράκι κι ἔκοψε στὴ μέση τὸ μῆλο· ἐκείνη λοιπὸν ἐκράτησε κι ἔφαγε τὸ ἄσπρο, τὸ κόκκινο ὅμως, ποῦ φάνταζε περισσότερο τὸ καλλίτερο, τὸ ἔδωκε στὴν Πεντάμορφη. Ἡ Πεντάμορφη ἀφοῦ εἶδε τὴ χωριάτισσα κι ἔτρωγε ἀπ' τὸ μῆλο, εἶπε· «Ἄς τὸ πάρω λοιπόν, νά, ποῦ ἔφαγε κι αὐτή!» καὶ πῆρε τὸ φαρμακωμένο μῆλο. Μὰ καθὼς ἐδάγκασε λίγο, πέθανε στὴ στιγμή.

Τότε πλέον καθὼς τὴν εἶδε ἡ βασίλισσα ποῦ πέθανε, ἐχάρηκε ἀστε πάλι τζ' ἐβαλῆτζε ἄβα ἀγγούρματα τζ' ἐνάτ'ε νία βάχα τζ' ἐξετζινῆτζε νὰ ζάῃ πάλι τζαὶ χωρζὶς ἄλλου ν' ἀπομβάλῃ τὰμ Πεντάμορφο.

Τζαὶ νία τζαὶ δύου λοιπόν, σὰν ἐφορέτζε τὰ σιδερένια τσζέρβα, ἐρέστε τ'ὸμ πόρε τᾶ Πεντάμορφο· ἐντοῦτζε λοιπὸν νά νι ἀνοίτσῃ. Ἀ Πεντάμορφο ἐμβαλῆτζε τὰ τζουφά σι ἀπὸ τὸ πανεθοῦρζι τζαὶ σὰν νι ὡρᾶτζε, νι ἐπέτζε· «Τσ' ἔσσ' θέα, τζυρά, ἔζοὺ ὦνι μποροῦα νὰ μπαίσου ἄνθρωπο τᾶσου, γιατσὶ οὔνι θέντε οἱ ἑφτὰ κοντοπίθουλοι.» «Ὦνι θέα νά μι μπαΐσερε, σάτη μι», ἀποκρζίτ'ε ἐτήνα, «θέα 'νι νὰ πουλήου τὰ μᾶβα μι, ἔα νά'ντι χαρζίσου ἕνα.» «Ὄχι», νι' ἐπέτζε ἄ Πεντάμορφο, «ὦνι μποροῦα ν' ἄρου τσίπτα.» «Νὰ μὴν ἔσσι φοζουμένα, σάτη μι, π'οὔρ ἔνι φαρμακουτέ;» νι ἐπέτζε ἀ γρία· «ὄχι, σάτη μι, ὅρα, π' ἔνι θὰ φάου ἔζοὺ τὸ ἔμισου πρῶτα, γιὰ νὰ ὁρᾶρε, ἂν' ντ' ἔνι γεοῦα.»

Ἐμπαλῆτζε λοιπὸν ἕνα μαχαιρζοῦλι τζ' ἐκόβε τ'ὰ μισὰ τὸ μᾶλι· ἐκ'οντοῦτζε ἐτήνα τζ' ἐφαῆτζε τὸ λεκό, ἀμὴ τὸ κοτσινέ, π'ἔκη φαντάζουντα περσούτερε τὸ καλλίτερε, νι ἐδοῦτζε τ'ὰμ Πεντάμορφο. Ἀ Πεντάμορφο, σὰν ὡράτζε τὰ βάχα τζ' ἔκη τσζοῦα ἀπὸ τὸ μᾶλι, ἐπέτζε· «Ἄ νι ἄρου νὰ φάου τζ' ἔζού, σὰν ἐφαῆτζε ἐτήνα!» τζ' ἄντζε τὸ φαρμακουτὲ μᾶλι. Ἀμὴ ἅμα ἐκατζίιζε λιγάτζι, ἐπενᾶτζε τ'ὰ στιγμή.

Τότ'ε πλέα, π'ῆ νι ὡράτζε ἄ βασίλισσα, π' ἐπενᾶτζε, ἐχαρζίτ'ε τζαὶ

κι ἄρχισε νὰ γελάῃ δυνατὰ καὶ εἶπε· «Ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, κόκκινη σὰν τὸ αἷμα, μαύρη σὰν τὸ κάρβουνο! ἂμ τούτη τὴ φορὰ δὲν θὰ σὲ ἀναστήσουν οἱ τζουτζέδες». Μιὰ καὶ δυὸ λοιπὸν γύρισε πίσω στὸ παλάτι ἴσα στὸν καθρέφτη.

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πές μου τώρα,
πιὰ 'ν' ἡ ὠμορφήτερη μέσ' σ' ὅλη
[μου τὴ χώρα;»

ὁ καθρέπτης τῆς ἀποκρίθηκε πλέον·

«Σύ 'σαι, κυρὰ βασίλισσα,
ἡ πιὸ ὥμορφη στὴ χώρα»

Τότε τῆς ἔγεινε ἡ καρδιά, ἔβαλε κρέας ἀπάνω της καὶ ζοῦσε ἥσυχα πλέον· μὰ τί ἥσυχα νὰ ζήσῃ ἕνας φθονερὸς ἄνθρωπος σὰν κι αὐτή;

Ἂς ἔλθωμε τώρα στοὺς τζουτζέδες· οἱ τζουτζέδες ἅμα βράδιασε, ἐπῆγαν στὸ σπῆτι, μὰ τί νὰ βροῦν; βρίσκουν τὴν Πεντάμορφη πάλι πεθαμμένη. Τὴν ψάχνουν λοιπὸν ὅλη, γιὰ νὰ βροῦν πάλι κανένα χτένι, καμμιὰ ζώνη γιὰ τίποτε ἄλλο, μὰ τοῦ κάκου· ἐπροσπάθησαν οἱ καϊμμένοι καὶ τὰ παπούτσια τῆς ἔβγαλαν, τοῦ κάκου! ἡ Πεντάμορφη εἶχε πεθάνει στὰ ἀληθινὰ πλέον.

Τότε ἔκλαιγαν καὶ θρηνοῦσαν πλέον καὶ χτυποῦσαν τὰ κεφάλια τους. Γιατί νὰ μὴν τὴν φυλάῃ ἕνας! πάλι θὰ ἦρθε ἡ μητρυιά της! τί ξέρεις τί θὰ τῆς ἔκαμε;» ἄχ! βάχ! τὴν ἔκλαιαν μέρα νύχτα. Εἶπαν λοιπὸν οἱ τζουτζέδες·

ἀρχινίε νὰ γελήνῃ δενατά, τζ' ἐπέτζε· «Λεκὰ σὰν τὰ χιόνα, κοτσινὰ σὰν τὸ αἷμα, κουβάνα σὰν τὸ κάρβουνε! ἂμ' ἔνταν' τὰ φορὰ οὔνι θά ντι ἀναστάνοϊ τὰ κοντοζάκουρα.» Ἐδοῦτζε ὦγὶ τζ' ὀπὰ τζ' ἐγύρτζε κίσου τ'ὸ παλάκι τζ' ἐζάτζε ἴσα τ'ὸ γιαλί.

«Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἄλει μι,
ποία τ'ὰ χώρα ἔνταν'ὶ
ἔνῃ ἃ ὠμορφουτέρα;»

τζαὶ τὸ γιαλὶ νῃ ἀποκρζίτ'ε πλέα·

«Ἐκοὺ, τζυρὰ βασίλισσα,
ἃ ὠμορφουτέρα ἔσσι.»

Τότ'ε ἐνᾶτ'ε ἃ καρδία σι, ἐβαλῆτζε κρίε τᾶνου σι τζ' ἔκη ζοῦα ἥσυχα πλέα· ἂμ' π'οῦ νὰ ζῇ ἥσυχα ἕνα φτονερὲ ἄνθρωπο σὰν τζ' ἔτηναν'ί;

Ἄνε μόλωμε ἔδαρι τ'οὺρ κοντοπίθουλοι. Ἐτῆν'οι τὰν οὖρα π' ἐκαγκιοῦτζε, ἐζάκαϊ τ'ὰν τζέα, μὰ τσὶ νὰ ἐρέσωϊ; Ἐρέκαϊ τὰμ Πεντάμορφο πάλι πενατά. Ἐψαφήκαϊ νι ὅα, γιὰ νὰ ἐρέσωϊ πάλι γκάνα χτένι, γκίνα ζουνάρζι, ἢ τσίπτα ἄλλου, ἀμὴ τοῦ κάκου! Ἐπροσπαθήκαϊ οἱ καϊμμέν'οι τζαὶ τὰ τσζέρβα νι ἐμπαλήκαϊ, τοῦ κάκου! Ἀ Πεντάμορφο ἔκη πλέα ἀληθινὰ πενατά!

Τότ'ε ἤγκιαϊ βοῦντε τζαὶ θρηνογοῦντε πλέα τζ' ἤγκιαϊ χκιουποῦντε τοὺ τζουφάλε σου. «Γιατσὶ νὰ μή νι φυάτ'ῃ ἕνα νάμου; Θὰ ἐκάνε πάλι ἃ μετσζύα σι! Πὲρ ἐν' ξέρου, τσί νά νι ἐμποΐτζε! Ὤχ, δυστυχία!» Μέρα τζαὶ νιοῦτ'α νι ἤγκιαϊ βοῦντε. Ὕστερα ἐπέκαϊ οἱ κοντοπίθουλοι·

«Ἐμεῖς πρέπει νὰ τῆς κάμωμε μὲ τὸ μάλαμμα ποῦ συνάζομε μιὰ ὁλόχρυση κάσσα, μὲ διαμάντια καὶ πυρλάντια, καὶ νὰ τὴν βάλωμε μέσα καὶ νὰ τὴν φυλᾶμε ὅσο ζοῦμε.» Ἔκαμαν λοιπὸν μιὰ τέτια πολύτιμη κάσσα διαμαντένια καὶ τὴν στόλισαν πλέον σὰν νύφη καὶ τὴν ἔβαλαν μέσα καὶ φαινότανε ἀπ᾽ ὅλες τὲς μερτὲς τὸ σῶμά της, κι ἔγραψαν ἀπὸ πάνω μὲ χρυσᾶ γράμματα τὸ ὄνομά της καὶ πῶς βασίλισσα τὴν ἐσκότωσε· ἔβαλαν λοιπὸν τὴν κάσσα στὸ βουνὸ κι ἕνας ἀπ᾽ τοὺς τζουτζέδες τὴν ἐφύλαγε πάντα. Τ᾽ώρα ἔβαλαν γνῶσι.

Μὰ τόσο ὡραία ποῦ ἦταν καὶ πεθαμμένη ἀκόμη, καὶ τόσο ὡραῖα τὴν εἶχαν στολίσει, ποῦ κι αὐτὰ τὰ ἄγρια θηρία ἦρθαν καὶ τὴν ἔκλαψαν καὶ τὰ κυπαρίσσια ἔσκυψαν τὲς κορυφές τους νὰ δείξουν πῶς λυποῦνται, καὶ τὰ δένδρα ἔρριξαν τὰ φύλλα τους. Πέρασε λοιπὸν ἕνας χρόνος, δυὸ χρόνια καὶ ἡ Πεντάμορφη δὲν ἔλιονε καὶ πάντα τὴν ἐφύλαγε ὁ τζουτζές, καὶ εἶχε τέτιο ὡραῖο λείψανο, ὅπου νόμιζες πῶς κοιμώτανε, γιατὶ ἦταν ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι, κόκκινη σὰν τὸ αἷμα καὶ τὰ μαλλιά της κατάμαυρα σὰν τὸ φτερὸ τοῦ κόρακα.

Ἐκεῖνο τὸν καιρό, ἦτον ἕνας βασιλέας καὶ μιὰ βασίλισσα καὶ εἶχαν ἕνα παιδὶ μοναχογιό· αὐτὸ τὸ παιδὶ ἀγαποῦσε πολὺ τὸ κυ-

«Ἐνεῖ ἔνι πρέπουντα, νά νι ποίωμε μὲ τὸ χρυσάθι π᾽ ἔμμε μαζούκ᾽ουντε, ἕνα χρυσὲ σεντοῦτζι μὲ γιαμάγκια τζαὶ περλάντια τζαὶ νά νι βάλωμε τᾶσου τζαὶ νά νι φυάτ᾽ωμε ὅα νάμου τὰ ζωή.» Ἐμποίκαϊ λοιπὸν ἕνα ἐστάκιου σεντοῦτζι γιαμαντένιε τζαί. νι ἐστολίαϊ σὰν νύθη τζαί νι ἐβαλήκαϊ τᾶσου, τζ᾽ ἔκη δενάχου ἀπ᾽ ὅλε τοὺ μερζίε ὁ κορμό σι, τζ᾽ ἐγράβαϊ ἀπ᾽ ἀνοῦσε μὲ χρυσᾶ γράμματα τὸ ὄνομά σι τζαὶ π᾽οῦ νία βασίλισσα νι ἐσκοτοῦτζε. Ἐβαλήκαϊ λοιπὸν τὸ σεντοῦτζι τ᾽ὸ σζῖνα τζ᾽ ἕνα ἀπὸ τοὺ κοντοπίθουλοι νι ἔκη φυάτ᾽ου πάντα. Ἔδαρι ἐβαλήκαϊ γνῶσι.

Ἀμ ἔκη τόσου ὤμορφο, τζαὶ πενατὰ π᾽ ἔκη, τζαὶ τόσου κὰ ν᾽ ἤγκιαϊ ἔχουντε στολιστά, ὁπ᾽ἤ τζ᾽ ἔτηναῖ τὰ ἄγρζα θερζία ἐκάναϊ τζαὶ να ἐβάκαϊ τζαὶ τὰ τζυπαρζίσια ἐγύρκαϊ τοὺ φοῦντε σου, γιὰ νὰ δενάτσωϊ, π᾽οῦρ ἤγκιαϊ λυπικ᾽ούμενα, τζαὶ τὰ δεντσζικὰ ἐξερζίαϊ τὰ φύα σου. Ἐπεράτζε λοιπὸν ἕνα χρόνε, δύου χρόνου, τζαὶ ἁ Πεντάμορφο ὄκη λύα, τζαὶ ὅλιου ὁ κοντοπίθουλε νι ἔκη φυάτ᾽ου. Τζ᾽ ἔκη ἔχα ἐστάκιου ὤμορφο λείψανε, ὁπ᾽ ἔσσ᾽ ἀοῦ π᾽οῦρ ἔκη κιουφτά, γιατσὶ ἔκη λεκὰ σὰν τὰ χιόνα, κοτσινὰ σὰν τὸ αἷμα τζαὶ οἱ τσζίχε σι κουβάνοι σὰν τὸ φτερὲ τοῦ κόρακα.

Ἔτηνεν᾽ι τὸν τζαιρὲ ἔκη ἕνα βασιλία τζαὶ νία βασίλισσα τζ᾽ ἤγκιαϊ ἔχουντε ἕνα καμπζὶ μονάκρζιβο· ἔκεινι τὸ καμπζὶ ἔκη

νήγι. Τῶφερε λοιπὸν ἡ τύχη νὰ περάσῃ κι ἀπ᾽ τὸ μέρος, ὅπου εἶχαν τὴν Πεντάμορφη· καθὼς εἶδε τὸ βασιλόπουλο ἐκείνη τὴν κάσσα καὶ τοῦ χτύπησαν στὰ μάτια τὰ πυρλάντια καὶ διαμάντια καὶ εἶδε μέσα τὴν Πεντάμορφη, σταμάτησε, δὲν μποροῦσε νὰ κάμῃ πάσο· παρατηρεῖ λοιπὸν καλὰ καὶ διαβάζει τὸ ὄνομα ποῦ εἶχαν γράψει ἀπὸ πάνω ἀπ᾽ τὴ κάσσα, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, ἐπῆγε κοντά· τί νὰ ἰδῇ! τί νὰ ἰδῇ! τοῦ ἔφυγαν τὰ μυαλά του.

Ἄρχισε λοιπὸν τὰ παρακάλια στὸν τζουτζέ. «Δόσε μου μένα αὐτὴ τὴ κάσσα», τοῦ ἔγεγε «καὶ σοῦ δίνω ὅ,τι μοῦ ζητήσῃς· καὶ τὸ μισό μου βασίλιο ἀκόμη, ἂν τὸ ζητήσῃς».

Τότε ἦρθαν καὶ οἱ ἄλλοι τζουτζέδες ἐκεῖ κι ἔμαθαν τί ἤθελε τὸ βασιλόπουλο, καὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν· «Ἐμεῖς δὲν τὴν ἀλλάζομε γιὰ ὅλο τὸν κόσμο». «Λοιπὸν χαρίσατέ μου την», τοὺς λέγει τὸ βασιλόπουλο, «γιατὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω μήτε μία ὥρα, χωρὶς νὰ βλέπω τὴν Πεντάμορφη· ἐγὼ δὲν θὰ ἀγαπῶ ἄλλο πρᾶγμα στὸν κόσμο περισσότερο ἀπ᾽ αὐτή».

Καὶ τοὺς παρακαλοῦσε τόσο πολύ, ὥστε ποῦ οἱ τζουτζέδες τὸν λυπήθηκαν καὶ τοῦ τὴν ἐχάρισαν.

Ἀμέσως λοιπὸν διάταξε τὸ βασιλόπουλο τοὺς δούλους του καὶ τὴν πῆραν τὴν κάσσα στὸν ὦμο τους κι ἀφοῦ τοὺς εὐχαρίστησε ἀγαποῦντα πάσου τὸ τζυνήγι. Ἐνέντζε νι λοιπὸν ἁ τύχη νὰ περάῃ τζαὶ ἀπὸ τὸ μέρι ὁπ᾽ ἤγκαϊ ἔχουντε τὰμ Πεντάμορφο. Ἅμα ὥρατζε τὸ βασιόπουλε ἔκεινι τὸ σεντοῦτζι τζαὶ νι ἐθαμπούκαϊ τοὺρ ἐψιοὺ τὰ περλάντια τζαὶ γιαμάγκια, τζαὶ ὥρατζε τᾶσου τὰμ Πεντάμορφο, ἐστάτ᾽ε τζ᾽ ὥκη ποροῦ νὰ ζάῃ παραπά· ἐπαρατηρζῆε λοιπὸν κὰ τζ᾽ ἐζβαῖε τὸ ὄνομα, ὁπ᾽ ἤγκαϊ ἔχουντε γραφτὲ τᾶνου τὸ σεντοῦτζι, τζαὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, ἐζάτζε κοντὰ τζαὶ τσὲ ὥρατζε; τσὲ ὥρατζε; νι ἐφύγκαϊ οἱ μαλοί σι.

Ἀρχινίε λοιπὸν νὰ παρακαλήνῃ τὸν κοντοπίθουλε. «Δί μι ἔκεινι τὸ σεντοῦτζι», νι ἔκη ἀοῦ, «τζαὶ ντ᾽ ἕνι δίου ὅτσι μοι κουνίτσερε, τζαὶ τὸ ἔμισού μι βασίλεῖε ἀκόνη, ἄν μι νι κουνίτσερε».

Τότ᾽ε ἐκάναϊ τζαὶ οἱ ἄλλοι κοντοπίθουλοι ὀπὰ τζ᾽ ἐμαθήκαϊ, τσ᾽ ἔκη θέντα τὸ βασιόπουλε, τζαὶ νι ἀποκρζίτ᾽αϊ· «Ἐνεῖ ὤμμ᾽ ἄσσουντέ νι μὲ ὅλε τὸν κόσμο». «Χαρζίστε μί νι λοιπόν», σ᾽ ἐπέτζε τὸ βασιόπουλε, «γιατσὶ ὤνι μποροῦ νὰ ποίου οὔτε νία οὔρα, χωρὶς νὰ ὁρήνου τὰμ Πεντάμορφο. Ἔζοὺ ὤνι γιὰ ν᾽ ἀγαπήνου ἄλλιου πρᾶμα τ᾽ὸν κόσμο περσούτερα ἀπό τηναί».

Τζαὶ σ᾽ ἔκη παρακαοῦ τόσου πάσου, ὁπ᾽ οἱ κοντοπίθουλοι νι ἐλυπήτ᾽αϊ τζαὶ νι ἐχαρζίκαϊ.

Τ᾽ὰ στιγμὴ τὸ βασιόπουλε ἐδιατάε τὰ κοπέλια σι τζαὶ ἄγκαϊ τὸ σεντοῦτζι τ᾽ὸν ὦμο σου, τζαὶ ὕστερα, ἀπότσι σ᾽ ἐδοῦτζε τ᾽οὺ

τοὺς τζουτζέδες ὅσο μποροῦσε πλέον, πῆγε κι αὐτὸς ἀπὸ κοντὰ κι ὅλο ἕνα ἔβλεπε τὴν Πεντάμορφη.

Μὰ ἐκεῖ ποῦ πήγαιναν, ἐσκόνταψε ἕνας δοῦλος σὲ μιὰ πέτρα καὶ κουνήθηκε δυνατὰ ἡ κάσσα μὲ τὴν Πεντάμορφη, κι ἀπάνω στὸ κούνημα πέφτει τὸ φαρμακωμένο μῆλο ἀπ' τὸ στόμα της κι ἀμέσως ἐζωντάνεψε.

Κατάλαβε λοιπὸν ἀμέσως πῶς κάπου τὴν πήγαιναν ἄνθρωποι κι ἀμέσως σηκόνεται. «Ἄχ, Θεέ μου, ποῦ εἶμαι ἐδῶ;» εἶπε.

Τότε τὸ βασιλόπουλο τρελλὸ ἀπ' τὴν χαρά του· «Μαζύ μου εἶσαι!» τῆς λέγει, καὶ τῆς διηγεῖται, πῶς τὴν πῆρε ἀπ' τοὺς τζουτζέδες, καὶ τῆς λέγει· «Κανέναν ἄλλον στὸν κόσμο δὲν ἀγαπῶ σὰν καὶ σένα, πάμμε στὰ παλάτια μου, ἐκεῖ θὰ σὲ πάρω γυναῖκα μου».

Ἡ Πεντάμορφη ἐδόξασε τὸν Θεό, ποῦ βρέθηκε ἄνθρωπος πάλι γιὰ νὰ σωθῇ, καὶ μὲ χαρὰ μεγάλη πῆγε μαζὺ μὲ τὸ βασιλόπουλο στὸν πατέρα του.

Ἐφθασαν τέλος πάντων στὸ παλάτι, τὴν ἐπαρουσίασε ἀμέσως στὸν πατέρα του καὶ στὴ μητέρα του, τοὺς διηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία της καὶ τοὺς εἶπε, πῶς αὐτὴ θὰ πάρω γυναῖκα, κι οἱ γονεῖς του ἄκουσαν τὰ παθήματά της κι ἔκλαψαν κι εὐχαριστήθηκαν πολύ, ποῦ θὰ τὴν κάμουν νύφη, γιατὶ ἦταν κι ἀπὸ βασιλικὸ αἷμα κι ἦτον τόσο ὡραία, ὅπου καὶ χωριατοπούλα ἂν ἦταν, ἔπρεπε νὰ τὸ θελήσουν.

κοντοπίθουλοι τὰν εὐχαρζίστησι, ὅσου ἔκη μποροῦ, ἔζάτζε τζ' ἐτῆνε κοντὰ τζαὶ ὁ ψιλέ σι ἔκη ὅλου τ'ὰμ Πεντάμορφο.

Ἀμ' ὁπὰ π' ἤγκαϊ ἔγκουντε, ἐσκοντάβε ἕνα κοπέλι σ' ἕνα πέτσζε τζ' ἐταράτ'ε δενατὰ τὸ σεντοῦτζι μαζὺ μὲ τὰμ Πεντάμορφο, τζαὶ τἄν' τ'ὸ τάραμα ἐτσιτ'άε τὸ φαρμακουτὲ μᾶλι ἀπὸ τὸ τ'σύμα σι τζαὶ τ'ὰ στιγμὴ ἐζωντανεῦε.

Ἐκαταβῆτζε λοιπὸν τ'ὰ στιμή, π'ῆ κάκια ν' ἤγκι' ἔγκουντε ἀθρζοῖποι, τζαὶ τ'ὰ στιγμὴ ἐτ'ᾶτζε. «Ἄχ, Θέ μι», ἐπέτζε, «κιᾶ ἕνι ἐρζικ'ουμένα ὥγί;»

Τὸ βασιόπουλε, ντρελὲ ἀπὸ τὰ χαρά σι, ι κι ἐπέτζε· «Ἔσσι μ' ἐνίου!» τζαί νι ἀφηγῆτ'ε, π'οῦ νι ἄντζε ἀπὸ τοὺ κοντοπίθουλοι, τζαί νι ἐπέτζε· «Σ' ἔντενι τ'ὸν κόσμο γκανένα ἄλλε ὥνι ἀγαποῦ σὰν τζ' ἐτίου· ἄνε ζάμε τ'ὰ παλάκια τοῦ ἀφέγκη μι, ὀπὰ ἕνι θά ντ' ἄρου γουναῖκα».

Ἀ Πεντάμορφο ἐδοξάε τὸ Θεό, π'ἐρέστε πάλι ἄθρωπο νά νι σούσῃ, τζαὶ μὲ ἀτσζὰ χαρὰ ἐζάτζε μαζὺ μὲ τὸ βασιόπουλε τ'ὸν ἀφέγκη σι.

Ἐσούκαϊ πλέα τ'ὸ παλάκι, ἐδενάε νι τ'ὰ στιμὴ τ'ὸν ἀφέγκη σι τζαὶ τ'ὰ μάτη σι, σὲ ἀφηγῆτ'ε ὅα ὅσα ἀκολουθήκαϊ, τζ' ἐπέτζε σου, π'οῦ ἔνταν' θὰ ἄρζῃ γουναῖκα, τζαὶ οἱ γονίε σι ἐνιάκαϊ τὰ ὅσα ἐπαθῆτζε τζ' ἐβάκαϊ τζ' εὐχαρζισιήτ'αϊ πάσου, π' ἴν' θά νι ποίωϊ νύθη σου, γιατσὶ ἔκη τζαὶ ἀπὸ αἷμα βασιλικὸ τζ' ἔκη τζαὶ τόσου ὥμορφο, ὅπ'ῆ, τζαὶ βάχα ἂν ἔκη, ἤγκιαϊ θά νι θελήσωϊ.

Ἔτσι λοιπὸν μὲ τὴν εὐχή τους, ὄργανα, τούμπανα, χαρὲς μεγάλες, μεγάλος γάμος στὸ παλάτι, προσκάλεσαν ὅλους τοὺς βασιλιάδες ἀπ' ὅλα τὰ βασίλια, προσκαλέστηκε λοιπὸν κι ἐκείνη ἡ θεοκατάρατη μητρυιά της στὸ γάμο. Ἐντύθηκε λοιπὸν ὡραῖα μὲ βελοῦδα καὶ μὲ διαμαντικά, κι ἀφοῦ στολίστηκε καλὰ καλά, πῆγε στὸν καθρέφτη.

«Καθρέφτη μου, καθρέφτη μου,
ἔλα γιὰ πές μου τώρα,
πιὰ ἴν' ἡ ὠμορφήτερη
μέσ' σ' ὅλη μου τὴ χώρα;»

κι ἐκεῖνος τῆς ἀποκρίθη·

«Καλὴ κι ὤμορφη κυρά μου εἶσαι,
μὰ σὰν τὴ νιὰ βασίλισσα δὲν εἶσαι!!»

Τότες ἄρχισε τὲς κατάρες ἡ κακιὰ γυναῖκα καὶ στενοχορεύθηκε τόσο πολύ, ποῦ κόντεψε νὰ σκάσῃ· ἔπιασε λοιπὸν νὰ γδυθῇ καὶ νὰ μὴ πάῃ καθόλου στὸ γάμο, μὰ ὁ φθόνος δὲν τὴν ἄφινε σὲ ἡσυχία· ἀπεφάσισε νὰ πάῃ γιὰ νὰ ἰδῇ τὴ νιὰ βασίλισσα, ποῦ ἦταν ὡραιότερη ἀπ' αὐτήν.

Ξεκίνησε λοιπὸν καὶ πῆγε στὸ γάμο, μὰ καθὼς ἔφθασε στὸ σπίτι κι ἀνέβηκε στὸ παλάτι καὶ εἶδε τὴν νύφη ποῦ τῆς εἶπεν ὁ καθρέφτης πῶς ἦταν ὠμορφήτερη ἀπ' αὐτήν, ἀμέσως τὴν ἐγνώρισε πῶς ἦταν ἡ Πεντάμορφη, κι ἀπὸ τὸ κακό της, ποῦ δὲν μπόρεσε νὰ τῆς κάμῃ τίποτε καὶ μὲ τὸ φαρμακωμένο μῆλο, ἔσκασε σὰν τὸ κουκκί.

Τὴν πῆραν λοιπὸν οἱ δοῦλοι

Ἔτρου λοιπόν, μὲ τὰν εὐκή σου, καραμοῦτζε, τούμπανα, ἀτσζὲ χαρὲ τζαὶ ἀτσζὲ γάμο τ'ὸ παλάκι. Ἐκαλέκαϊ τ'ὸ γάμο ὅλοι τοὺ βασιλιάδε ἀπ' ὅα τὰ βασίλεια, ἐκαλέστε λοιπὸν τζ' ἔτηναῖ ἃ καταρατὰ ἃ μετσζύα σι τ'ὸ γάμο. Ἐγκοῦτ'ε λοιπὸν κὰ, μὲ βεοῦδα τζαὶ μὲ γιαμάγκια, τζαὶ σὰν ἐστολίστε κὰ, κά, ἔζάτζε τ'ὸ γιαλί.

«Ἔα, γιαλί, τζαὶ ἄλει μι,
ποία τ'ὰ χώρα ἔνταν' ἰ
ἔνι ἃ ὠμορφουτέρα;»

τζ' ἔκεινι νι ἀποκρζίτ'ε·

«Ὠμορφο τζαὶ κὰ, τζυρά μι, ἔσσι,
ἀμ' σὰν τὰ νέα βασίλισσα δὲν [ἔσσι!!»

Τότ'ε ἃ κακὰ γουναῖκα ἀρχινίε τοὺ κατάρε τζ' ἐστενοχωρεῦτε τόσου πάσου, ὅπ' ἐκοντεῦε νὰ κ'ράτσῃ. Ἐκράτζε λοιπὸν νὰ γυμνουθῇ τζαὶ νὰ μὴ ζάῃ τέλει τ'ὸ γάμο, ἀμ' ὅ φτόνε ὤκη ἀφίνου νι σὲ ἡσυχία. Ἀποφασίε λοιπὸν νὰ ζάῃ νὰ ἰδῇ τὰ νέα βασίλισσα, ὅπ' ἔκη ἀπὸ ἐτήνα ὠμορφουτέρα.

Ἐξετζινῆε λοιπὸν τζ' ἔζάτζε τ'ὸ γάμο, ἀμ' σὰν ἐσοῦτζε τ'ὰν τζέα τζ' ἐμπαῆτζε τ'ὸ παλάκι τζ' ὥράτζε τὰ νύθη, π'ῆ νι ἐπέτζε τὸ γιαλί, π'οῦρ ἔκη ὠμορφουτέρα ἀπὸ ἐτήνα, τ'ὰ στιμὴ νι ἐνυρζίε π'οῦρ ἔκη ἃ Πεντάμορφο, τζαὶ ἀπὸ τὰν κατζία σι, π'ῆ δὲν ἐμπορέτζε νά νι ποῖ τσίπτα μήτε μὲ τὸ φαρμακουτὲ μᾶλι, ἐκ'ράε σὰν τὸν ἀκ'ό.

Ἔτρου λοιπὸν νι ἄγκαϊ τὰ

τοῦ παλατιοῦ καὶ τὴν ἔδωκαν στοὺς δούλους της, μὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔμειναν στὸ παλάτι, ὥσπότε ἐτελείωσε ὁ γάμος. Ὕστερώτερα ἔφαγαν, χόρεψαν, μουσικές, πράμματα, καὶ μοὔδωκαν καὶ μένα ἕνα κόκκαλο.

Μήτ' ἐγὼ ἤμουν ἐκεῖ, μήτε σεῖς νὰ τὸ πιστέψητε.

κοπέλια τοῦ παλακίου τζαὶ νι ἐδούκαϊ τ'ὰ κοπέλια σι, τζαὶ οἱ ἄλλοι ὅλοι ἀραμάκαϊ τ'ὸ παλάκι, ὡς π' ἐτελειοῦτζε ὁ γάμο. Ὕστερα ἐφαήκαϊ, ἐχορεύαϊ, ὄργανα τζαὶ τούμπανα, χαρὲ τζαὶ πράματα μ' ἐδούκαϊ τζ' ἐνίου ἕνα κόκκαλε.

Μήτ' ἔζουὺ ἔμα ὀπά, μήτ' ἐμοῦ νά νι κιστίετε.

ΤΟ ΤΡΑΟΥΔΙΝ ΤΗΣ ΖΩΓΓΡΑΦΟΥΣ

ΥΠΟ

ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Τὸ κυπριακὸν τοῦτο ἐπύλλιον, καθὼς ἐδήλωσα καὶ ἐν τῇ «Ἀθηνᾷ» (τόμ. ΙϚ' (1904) σ. 269 σημ. 1) μοῦ εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστόν, ἀνέβαλλα ὅμως τὴν ἔκδοσιν, ἐλπίζων ὅτι θὰ εὕρισκα τὸ λεῖπον αὐτοῦ τέλος. Ἀλλ' ἡ ἐκ Σιλίκου παραλλαγή, ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Λαογραφίαν» (τόμ. Ε' (1915) σ. 373) ἐξ ἀντιγράφου τοῦ φιλοτίμου διδασκάλου κ. Ξ. Φαρμακίδου, διακοπτομένη εἰς τὸ αὐτὸ περίπου σημεῖον, ὀλιγοστεύει πολὺ τὴν πιθανότητα περὶ ἀνευρέσεως τοῦ τέλους, παρέχει δὲ τὴν ἀφορμὴν εἰς γενικωτέρας παρατηρήσεις περὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ὁμοίων κυπριακῶν «τραουδκιῶν».

I

Τὸ τραγούδι εἶχα γράψει ἰδιοχείρως εἰς τὸ Μονάγρι τῆς Λεμεσοῦ ἐξ ἀπαγγελίας τοῦ νέου Χαραλαμπῆ Κουτῆ, ἔπειτα δὲ μοῦ ἐστάλη ἐκεῖθεν καὶ ἄλλο ἀντίγραφον παρὰ τοῦ ἀξίου διδασκάλου κ. Μ. Στεφανοπούλλου ἄνευ σημειώσεως τῆς πηγῆς. Αἱ διαφοραὶ τοῦ χειρογράφου τούτου δὲν ἦσαν πολλαὶ—ὥστε ὁ Κουτῆς ἀπεμνημόνευεν ἀρκετὰ καλῶς 250 στίχους. Τὰς διαφορὰς ταύτας διακρίνω ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ (Μ) διὰ τοῦ γράμματος Χ. Τὸ Χ φθάνει μόνον μέχρι τοῦ στίχου 214. Ἀλλὰ καθόλου οἱ στίχοι εἶναι ὅμοιοι, ἐπίσης ὁμοιοκατάληκτοι, μετὰ τῶν αὐτῶν παρεμβλημάτων (π. χ. στ. 10—13) καὶ προέρχονται βεβαίως ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγῆς.

Ἀλλ' ἡ παραλλαγὴ τῆς Σιλίκου παρουσιάζει πολλὰς διαφοράς, ὧν ἡ κυριωτάτη εἶναι ὅτι δὲν ὁμοιοκαταληκτεῖ. Ἀντιγραφεῖσα «ἀπὸ κακογραμμένου χειρογράφου ἀνήκοντος εἰς νέον τινὰ ὀνομαζόμενον Παναῆν, ὅστις ἔγραψεν αὐτὸ καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς μάμμης του» εἶναι καὶ αὐτὴ κολοβὴ διακοπτομένη περίπου εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Ὁ ἀντιγράψας αὐτὴν ἤκουσεν εἰς τὴν Σιλίκουν ὅτι «οἱ 2—3 ποῦ

τὸ ἐγνώριζον ὅλον, ἀπέθανον». Τὸ ἀνομοιοκατάληκτον τοῦτο δὲν εἶναι παλαιότερον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ μᾶλλον συγκεχυμένη ἀνάμνησις αὐτοῦ, θὰ ἴδωμεν δὲ ὅτι ἡ μάμμη δὲν ἀπεμνημόνευε καλῶς.

Εἰς τὸ Μονάγρι ἔμαθα ὅτι πρὸ ἐτῶν ὑπῆρχεν ὅλον «παπαδίστικα γραμμένον» καὶ ὅτι τὸ ἤξευρεν ἕνας Νικολῆς, τὸ ἤξευρε δὲ εἰς τὸν Ἅη Γεώργην καὶ ὁ Χατζῆ Χαρίτος.

Τὰ τρία ταῦτα χωρία Σιλίκου, Μονάγρι καὶ Ἅη Γεώργης (τοῦ διαμερίσματος Κυλανίου τῆς ἐπαρχίας Λεμεσοῦ) εἶναι πλησίον τῆς *Συρκᾶς*, τῆς σκηνῆς τῆς «περιλοῆς».

Ἀλλ' ἤκουσα πρὸς τούτοις ἀορίστως ὅτι τὸ ποίημα τῆς Ζ. ἐσῴζετο γραμμένον καὶ εἰς τὸ Πολέμιν ἢ ἄλλην κώμην τῆς Πάφου, ἀναφέρω δὲ ταῦτα, διὰ νὰ φανῇ πόσον ἀραιὰ καὶ ἀτελὴς ἐγίνετο ἐν Κύπρῳ ἠχειρόγραφος παράδοσις τῶν τραγουδιῶν καὶ ὅτι ταῦτα παραδιδόμενα προφορικῶς μετεβάλλοντο, καθὼς θὰ ἴδωμεν, μεγάλως.

II

Ὑπόθεσις τοῦ ποιήματος εἶναι ὁ ἔρως ἑνὸς Ἕλληνος ἄρχοντος, ποῦ κατοικεῖ εἰς τὸ Μονάγρι καὶ ἔχει ἀδελφὸν «κούσουλον» τοῦ Κελλακιοῦ, πρὸς μίαν Ναπολιτάναν (Σ 3, 17, 56. Μ 47, 59) ὀνομαζομένην Ζωγγραφοῦν καὶ κατοικοῦσαν μὲ δύο ἀδελφάς της εἰς τὸν πύργον τῆς *Συρκᾶς*.

Κατὰ τὰς ὁμοιοκαταλήκτους παραλλαγὰς τὴν κατάκτησιν τῆς ὡραίας Ζωγγραφοῦς ὑπεσχέθη ἤδη εἰς τὸν ἥρωα κοιμώμενον, ὁ ἅγιος Γεώργιος (Μ 30–51) εἰς ὃν εἶχεν αὐτὸς ἀνάψει ἑπτὰ λαμπάδας (Μ 25). Καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἁγίου ὁ ἐρωτευμένος ἀκολουθήσας ἕνα περδίκι, συνήντησε τὴν Ζωγραφοῦν ἔξωθεν τοῦ πύργου της, ὅπου ἐκείνη εἶχε στήσει τὴν σκηνήν της (Σ 13—31. Μ 51—85). Θαμβωμένος ἐπιστρέφει εἰς τοὺς γονεῖς του καὶ ὁμολογεῖ τὸν ἔρωτά του εἰς τὴν ἀδελφήν του, ἡ ὁποία τὸν παρηγορεῖ (Σ 32—44. Μ 85–105). Ἄρρωστος δὲ πλέον, (ὡς ὁ Κωσταντῆς τῆς Ἡλιογέννητης) γράφει πρὸς τὸν ἀδελφόν του νὰ ἔλθῃ, διότι ἀποθνήσκει καὶ στέλλει τὸ γράμμα διὰ νυκτὸς (103) μὲ «δοῦλον» ἢ κατωτέρω (στ. 123, 227) «πάνιν» ὀνομαζόμενον Γιαννακὸν καὶ «γυιὸν τῆς Μαριάννας» κατὰ τὸ Σ (55) ἢ Σκληρόπουλλον (Σκληρὸν) κατὰ τἄλλα (125, 249). Ὁ ἀδελφὸς ἀκούσας τὴν εἴδησιν, ἱππεύει τὸν «μαῦρον» του καὶ

ἔρχεται δρομαῖος (Σ 63—91. Μ 119—167) ἀλλ' ἀφοῦ ἔμαθε τὴν ἀφορμὴν τοῦ πάθους (Σ 97—98 τἄλλα σιγῶσιν) ἀποτρέπει τὸν ἐρωτευμένον, διότι κατὰ τὰς ὁμοιοκαταλήκτους παραλλαγὰς (175) ἡ Ζωγγραφοῦ ἀνῆκει εἰς Σιλικιώτην «κούσουλον» (πατέρα της ἢ ἐραστήν· πρβ. Μ 175, 207) ἔξοχον εἰς τὸ σπαθὶ καὶ τὸ κοντάρι. Ὁ ἥρως ὅμως ἐπιμένει καὶ ἀναβιβάζει τὸν ἀδελφὸν εἰς τὸ ἀνώγειον καὶ διὰ «πποὺσουλα» τοῦ δεικνύει τὴν Ζωγραφοῦν περιπατοῦσαν ἐπὶ τοῦ πύργου της μὲ τὰς δύο της ἀδελφάς. Τότε ὁ ἀδελφὸς πείθεται καὶ ἀμφότεροι ὁπλισθέντες μὲ σπαθιὰ καὶ κοντάρια, κατὰ δὲ τὰς ὁμοιοκαταλήκτους παραλλαγάς, παραλαβόντες καὶ τὸ «πάνιν» τὸ Σκληρόπουλλον, ἀπέρχονται ἀπὸ τὸ Μονάγρι «γιὰ ναῦρουσιν ἀγάπην».

Διελθόντες διὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀνάπτουσι κεριὰ, (Μ 212) ἔπειτα δὲ ἀρχίζει τὸ πρῶτον ἐπεισόδιον. Εἰς τὴν τοποθεσίαν Σκουτελλᾶς (Μ 214) συναντῶσι νεαρὰν Φράγκισσαν συνάγουσαν βαμβάκι καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἰσχυροῦ ἀφέντη (πιθανῶς τοῦ «κουσούλου» τῆς Σιλίκου). Τὴν πειράζουσι καὶ οἱ τρεῖς ζητοῦντες «φιλεῖν», ἀλλὰ μετὰ τὴν ὀργίλην ἀπάντησίν της καὶ τὴν ἀπειλὴν ὅτι θὰ τοὺς ῥίψῃ τὴν σαγίτταν της προχωροῦσι πρὸς τὸν πύργον τῆς Ζωγγραφοῦς (Σ 115–125. Μ 215–241).

Ἀλλ' ἐκεῖ μάτην ζητοῦσι τὴν εἴσοδον τοῦ πύργου. Ἦτο κλειστὸς καὶ ἀπαραβίαστος (καθὼς τὸ Κάστρο τῆς Ὡριᾶς). Ἀφοῦ ἔκαμαν τρεῖς γύρους περὶ αὐτόν, (Σ 128. Μ 244–6) ἀπελπισθέντες ἠκολούθησαν τὸ πετραύλακον καὶ εὑρόντες τὸν δοῦλον τοῦ Δεσπότη (τὸν ὁποῖον τὸ Σ ὀνομάζει Χαττούμαγαν) εἰσέρχονται εἰς τὴν κατοικίαν τούτου κατὰ τὸ Μ (226), κατὰ δὲ τὸ Σ (142) παραπέμπονται εἰς τὴν κατοικίαν ἄλλου κουσούλου, τοῦ Περισκιάνη.

Ἐντὸς τοῦ οἴκου, ὅπου εἰσῆλθαν, συμβαίνει δεύτερον ἐπεισόδιον. Ὁ ἥρως προσκαλούμενος νὰ καθίσῃ εἰς κάθισμα φραγκικόν, *τσαέραν*, ἐξοργίζεται καὶ ἀπαντᾷ (Σ 154. Μ 238)

Ἐγιώνη Βράγκος δέν εἶμαι
Εἶμαι παιδὶν τοῦ Ἕλληνα

καὶ ἐξαφθεὶς ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατὰ τὸ Μ (242) καὶ ἔτρεψεν ὅλους εἰς φυγήν. Κατὰ τὸ Σ ἡτοιμάζετο νὰ φύγῃ (στ. 157 διορθωτέος *νὰ πάῃ τὸν ὁδόν του, ὄχι στὸν ναόν του)* ὅτε ὁ οἰκοδεσπότης διώρθωσε τὴν φράσιν του, εἰπὼν ἀντὶ τῆς φραγκικῆς *τσαέρας*,

«καὶ φέρτε του χρυσὸ σκαμνὶν καὶ τὸ χρυσὸν πανέριν» (Σ 159) ἐπὶ τοῦ ὁποίου στρώνεται πρόχειρον γεῦμα. Ἐκεῖ ὁ μέγας Χατζηλάμπρος (Σ 162) ἀρχίζει τραγούδι πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος.

Ἐδῶ σταματᾷ τὸ σωζόμενον μέρος—πιθανῶς τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου· ἀλλὰ τὸ τέλος πιθανώτατα θὰ ἦτο ἡ διὰ δόλου μᾶλλον κατάκτησις τῆς ὡραίας Ζωγγραφοῦς ὑπὸ τοῦ ἐρωτευμένου Ἕλληνος, ἴσως δὲ καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς, καθὰ προλέγει ὁ στίχος 7,

νὰ κάμω τὰ ματάκια σας νὰ τρέξουσ σὰν τὴν βρύσιν.

III

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης ἀμέσως βλέπει καθεὶς ὅτι ἡ μὲν ὑπόθεσις εἶναι ῥωμαντικὴ (κατάκτησις ὡραίας), τὸ δὲ σύνολον ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας, εἶναι δὲ πράγματι τὸ χαρακτηριστικώτατον τῶν χρόνων ἐκείνων κυπριακὸν ᾆσμα.

Οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πρώτη αὐτοῦ ἀρχὴ—τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν κατόπιν,—κάποιος Κύπριος ποιητάρις τῶν περὶ τὸ Μονάγρι κωμῶν τὸ ἐνετόπισε τελείως.

Ὄχι μόνον ἀναφέρονται τέσσαρα χωρία *Σιλίκου, Μονάγριν, Ἅις Γεώργις* καὶ τὸ ἀπώτερον *Κελλάκιν*, ἀλλὰ καὶ ὑποτίθεται ὑπάρχων ὁ πύργος τῆς *Συρκᾶς*, ἀναφέρονται δὲ καὶ ἄλλα σῳζόμενα ὀνόματα τοποθεσιῶν τῆς Σιλίκου *Κρυὸν αὐλάκιν* (Μ 65) *Τσούροιες, Φραγκοῦλλα* (Σ 22. Μ 67) καὶ *Σκουτελλᾶς* (Μ 214).

Ἡ τοποθεσία *Συρκὰ*—φερομένη στ. 46, 58 καὶ Συρκάνα—κεῖται μεταξὺ Σιλίκου καὶ Ἁγ. Γεωργίου, ὅπου δυστυχῶς δὲν ὑπῆγα, οὐδ' ἔγιναν ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαὶ (τὰ περὶ Σιγισμούνδου εἶναι παραμύθια) ἀλλ' ὡς μαρτυρεῖ ὁ κ. Ξ. Φαρμακίδης, ὑπάρχουσιν «ἐρείπια πενιχρὰ» ἔμαθα δὲ καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ περιοχὴ ἔχει περιβόλια καὶ βρύσιν κτιστὴν μὲ καμάραν, τοιαῦτα δὲ μηνύουσι κτῆμα φραγκικόν, ὅπως *Φράγκικον* ὀνομάζεται καὶ ἕνα ἐκεῖ χωράφι, ἀλλ' ἐννοεῖται δὲν ἀποδεικνύουσι καὶ πραγματικὴν ὕπαρξιν πύργου.

Τῶν χρόνων ἐκείνων εἶναι καὶ ὁ ὁπλισμὸς τοῦ ἥρωος, τὸ μακρὺ *σπαθὶν* καὶ τὸ *κοντάριν* (Μ 206) καὶ ἡ *σαγίττα* της Φραγκοῦς (241) —σαγίτταν, ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Μαχαιρᾶς (Σάθα Μεσ. Βιβλιοθήκη τόμ. Β΄ σ. 112) καὶ ὁ Βουστρώνιος (σ. 463).—Ἐπίσης φραγκικὸν εἶναι τὸ *περροὺνιν* (perron), ὅπου ἐπάτουν, ὅπως ἱππεύουσιν οἱ

Φράγκοι καβαλλάριδες (Μαχαιρᾶ, 191, Βουστρωνίου 416· πρβ. καὶ Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ΄ (1900) σ. 370) καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς ῥήξεως ἡ *τσαέρα* (Μ 234 Σ 93, 153) ἤτοι chaiere ἢ chaere (Μαχαιρᾶ 151 «μὲ τὸ τζαρίν», γρ. τσαερὶν καὶ πρβ. Ἀθηνᾶς σ. 365). Φραγκικὰ εἶναι καὶ τὰ «διπλούνια» τῆς Φραγκιᾶς, ἤτοι doublons, δουβλώνια. Ἐπίσης δὲ τὸ ὄνομα τῆς Φραγκούλλας ὅπερ ἀπέμεινεν εἰς πολλὰς φραγκοκρατηθείσας ἑλληνικὰς νήσους, λεγόμενον κατ' ἀρχὰς ὡς ἔπαινος καλλονῆς (Φράγκα ἐν Χίῳ, Ἄνδρῳ, Φραγκοῦλλα ἐν Τήνῳ, Πάρῳ κλ.).

Ἀλλ' ἰδίως τὰ ἔθιμα καὶ ἡ ῥωμαντικὴ τοῦ ποιήματος ὑπόθεσις φραγκίζουσι. Οἱ εὐγενεῖς, οἱ λεγόμενοι «κούσουλοι» ἔχουσιν ὑποτακτικὸν καλούμενον «πάνιν». Ὁ ἥρως βλέπων ἐνύπνιον, ἐξέρχεται εἰς τὸ κυνήγι, τὴν ἀγαπητὴν ἐνασχόλησιν τῶν «καβαλλάριδων» (Μαχαιρᾶ 177)· ἡ ὡραία ἐξέρχεται τοῦ πύργου της διὰ «νὰ συργιανίσῃ» καὶ στήνει «τσιατίριν» (σκηνὴν) καὶ «παγκέραν» (σημαίαν)· ὁ ἥρως ἀσθενεῖ ἀπὸ τὸν ἔρωτα· ἀναγκάζεται νὰ συγκρουσθῇ χάριν τῆς ἐρωμένης πρὸς ἀντίπαλον δεινὸν εἰς τὰ ὅπλα· ἐκστρατεύει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς κατάκτησιν αὐτῆς καὶ μάτην περιφέρεται περὶ τὸν ὀχυρὸν πύργον.

Ἀλλ' ἄξια προσοχῆς εἶναι κυρίως τὰ δύο ἐπεισόδια, ἰδίως τὸ δεύτερον, ὅπου ὁ ἥρως καυχώμενος ὅτι εἶναι «παιδὶν τοῦ Ἕλληνα» ἐμβάλλει τὸν τρόμον εἰς πάντας. Φιλονικίαι μεταξὺ Φράγκων καὶ Ἑλλήνων συνέβαιναν πράγματι πανταχοῦ τῶν φραγκοκρατουμένων Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἦσαν δὲ συχναὶ καὶ ἐν Κύπρῳ, περὶ θρησκευτικῶν μάλιστα ζητημάτων. Ἐνταῦθα ἔχομεν φανερὰν φυλετικὴν ἀντιζηλίαν, ἐπεκτεινομένην καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν γυναικῶν, ὅπως ἐμφαίνει καὶ τὸ πρῶτον ἐπεισόδιον, τὸ πείραγμα τῆς νεαρᾶς Φραγκοῦς, τὴν ὁποίαν ηὗραν ἐργαζομένην. Κατὰ δὲ τὸ Μ καὶ ἡ ὅλη ἐκστρατεία γίνεται ἀφοῦ ὁ Ἕλλην ἥρως ἐδαπάνησε πολλὰ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀλλοδαπῆς ὡραίας. Τοῦ ὑβριστικοῦ δὲ τούτου τρόπου παράδειγμα ἔχομεν καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια (ὡς τὸ ἐν Λαογραφίᾳ Ε΄ 195, ὅπερ ἐναι παραλλαγὴ τοῦ παρὰ Σακελλαρίῳ Β΄ 157 ἀρ. 48 «ἄσματος τοῦ Χαρζανῆ») χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι ὁ ἥρως καὶ ὁ ἀδελφός του εἶναι εὐγενεῖς ἀντίπαλοι ἄλλων ἐπίσης εὐγενῶν, οὓς προκαλεῖ ἀνακράζων ὅτι αὐτὸς εἶναι Ἕλλην. Ἀλλ' ἐνταῦθα γεννᾶται ἡ δυσκολία ὅτι Κύπριοι εὐγενεῖς δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ

ὀλίγιστοι, τὸ δὲ σπουδαιότερον δὲν ὠνομάζοντο Ἕλληνες. Ὁ Μαχαιρᾶς γινώσκει μόνον «τὸ βοτάνιν τὸ κρίζουν λαμπρὸν Ἑλληνικὸν» (σελ. 244 πρβ. καὶ σελ. 294). Διότι ἐπὶ μακρὸν οἱ Κύπριοι ἀφ' ἧς ἀπεσπάσθησαν τοῦ κράτους τῶν *Ῥωμαίων* ἐθεώρουν ἑαυτοὺς «Ρωμιοὺς» ἤτοι ἀνήκοντας εἰς τὸν *βασιλέα* τῆς Πόλεως. Ἀφοῦ δὲ τὸ κρατίδιον τῶν Λουζινιανῶν ἀπεμονώθη καὶ οἱ Φράγκοι ὡμίλουν καὶ ἑλληνικά, καὶ ἐγένοντο καὶ ἐπιγαμίαι, καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι τῶν δύο δογμάτων ἀνεμείχθησαν, ἀνεπτύχθη κοινὴ τῶν δύο φυλῶν φιλοπατρία καί, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀλλοδαπούς, ἐγνωρίζοντο πάντες ὡς «Κυπριῶτες» (βλ. Μαχαιρᾶ σ. 178—187). Ἀπιθανώτατον δὲ εἶναι ὅτι ὁ τότε ποιητάρις ἐγνώριζε τὴν «Διήγησιν τοῦ Ἀχιλλέως» ὅπου ὁ ἀπειλῶν τοὺς Φράγκους ἥρως ὀνομάζεται «τὸ φρένος τῶν Ἑλλήνων» (ἔκδ. Hesseling, Amsterdam 1919 στ. 1264).

Περίεργος δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπωνυμία τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου «κούσουλοι». Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἥρωος εἶναι «*κούσουλος*» (120, 121, 149, 169, 193) καὶ δὴ *μέγας κούσουλος* (143, 145) ἢ *μέγας κουσουλᾶτος* (124) καὶ συγκατοικεῖ μὲ «*ἄλλους κούσουλους*» (121). Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑπερασπίζων τὴν ἡρωΐδα Ζωγγραφοῦν εἶναι καὶ αὐτὸς *Σιλικιώτης κούσουλος* (175) καὶ ἔχει συμπολεμιστὰς ἐπίσης *κούσουλους* (174). Τὸ δὲ νοστιμώτερον, καὶ ὁ νεώτερος ποιητάρις καλεῖ εἰς ἀκρόασιν τῆς «περιλοῆς» ἐκτὸς τῶν κληρικῶν καὶ τῶν γιουλαμάδων καὶ τὰ *δώδεκα κουσουλικά*.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι, καθὼς θὰ ἴδωμεν, ἐντυπώσεις νεώτεραι, τῶν τελευταίων τουρκικῶν χρόνων, ἀλλὰ «κούσουλοι» ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ consoli τῶν Γενοατῶν, οἵτινες πολλάκις προσέβαλαν τὴν Κύπρον καὶ τέλος κατέλαβαν, ὡς γνωστόν, τὴν Ἀμμόχωστον (Μαχαιρᾶ σ. 260, 300) ἀδιακόπως δὲ ἐπεζήτουν ἀφορμὰς ῥήξεως πρὸς τοὺς «Κυπριώτες». Ὁ Μαχαιρᾶς (σ. 242) λέγει «καὶ οἱ κούσουλοι (τῶν Γενουΐσων) διὰ φόρους τοῦ κομουνίου ἔσυράν τους μὲ τὸ κουμοῦνιν καὶ . . . . ἐβάλαν τους εἰς τὰς φυλακάς». Πανταχοῦ στηλιτεύει τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν (σ. 256 «τοὺς ἀθέους Γενουβίσους». Πρβ. σ. 268 καὶ 335) εἶναι δὲ πιθανόν, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ δι' ἄλλους λόγους, ὅτι ἐπιδρομή τις γενουατικῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀνατολήν, (πρβ. Μαχαιρᾶ σ. 190) ἤτοι «κουσουλικῶν» ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὸ τραγούδ. Πρβ. τοὺς στ. 13—14.

Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ φυλετικὴ ἀντιζηλία καταφαίνεται εἰς τὴν ἐθνικότητα τῆς ἡρωΐδος, ἡ ὁποία καὶ κατὰ τὰς δύο παραλλαγὰς εἶναι Ἀναπολιτάνα. «Κάστρον τῆς Ἀνάπολης» καὶ «ρῆγα τῆς Ἀνάπολης» μνημονεύει καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Ἡμπερίου καὶ τῆς Μαργαρώνας (Λάμπρου Romans Grecs, Paris, 1880 στ. 246 καὶ 247). Ἀλλ' ἀκριβῶς Ἀναπολιτᾶνοι καὶ Λουμπάρδοι, ἀναφέρονται πολλοὶ ἐν Κύπρῳ ὑπὸ τοῦ Μαχαιρᾶ (σ. 343 καὶ ἀλλαχοῦ), σημειωτέον δὲ ὅτι καθόλου ἐπὶ τῶν Λουζινιανῶν πάντες οἱ Ἰταλοί, καλούμενοι Ταλιᾶνοι, οὐδόλως ἦσαν ἀγαπητοὶ (πρβ. Βουστρώνιον σ. 493).

Τοιουτρόπως ὁ ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας «ποιητάρις», ἠδύνατο ἀπὸ συνήθων παραδειγμάτων νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς φυλετικὰς ἀντιζηλίας περὶ ὡραίων γυναικῶν, ἔλαβε δὲ ὡς σκηνὴν τὸν παρὰ τὴν Σιλίκου πύργον τῆς *Συρκᾶς*, ὅπου ἐφαντάσθη ὠχυρωμένην τὴν Ἀναπολιτάναν.

IIII

Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ πύργου παρέχει καὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ τραγουδιοῦ, ὅτι δηλ. τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν πανελλήνιον μῦθον τοῦ κάστρου τῆς Συριᾶς.

Ὁ ἀείμνηστος Πολίτης εἰς τὰς «Ἐκλογὰς ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ» (σ. 88) μεταξὺ τῶν Ἀκριτικῶν ὑπ' ἀρ. 73 κατέλεξε καὶ τἀναφερόμενα εἰς τὰ «Κάστρα τῆς Ὡριᾶς ἢ τῆς Σουριᾶς», εἰς δὲ τὰς Παραδόσεις (σ. 717) κατέλεξε τὰ «Πολλαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν φρούρια, μεσαιωνικὰ τὰ πλεῖστα» τὰ φέροντα τὸ αὐτὸ ὄνομα Κάστρο τῆς Ὡριᾶς· εἰς αὐτὰ δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἤδη καὶ τὸ ἐν Χίῳ «τῆς Ὡριᾶς ἢ τῆς Τσουριᾶς τὸ κάστρο»· ὅπερ μνημονεύει ὁ κ. Ἄμαντος ἐν «Ἀθηνᾶς» τόμ. ΚΖ΄ (1915) παράρτ. σ. 35.

Ὁ διπλοῦς οὗτος τύπος τύπος λέγεται καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς π. χ. ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅπου κατὰ Μηλιαράκην (Γεωγραφία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας σ. 40) ὑπάρχει ὁ «ὑψηλὸς βουνὸς τοῦ Κάστρου τῆς Συριᾶς», ἐνῷ τὸ ἐν τριμέτροις ᾄσμα (σ. 180) λέγει «τῆς Οὐριᾶς τὸ κάστρο».

Ἀλλ' ἡ προκειμένη κυπριακὴ παραλλαγὴ λύει σαφῶς τὸ ζήτημα ὅτι τὸ πανελλήνιον τραγούδι βάσιν ἔχει πύργον ἢ κάστρον τῆς *Συριᾶς*, τὸ δὲ τῆς *Ὡριᾶς* εἶναι παρετυμολογία τῶν ἀγνοούντων τὸ ὄνομα *Συρία*. Διότι ὁ Κύπριος, ὁ προφέρων διπλᾶ σύμφωνα, διέ-

κρινε καὶ διακρίνει καλῶς τὸν πύρκον τῆΣ' Συρκᾶς, καὶ δὲν ἔκαμε τὴν συνήθη παρετυμολογίαν.

Εἶναι ἤδη φανερὸν ὅτι τῶν ποιημάτων εἶχε προηγηθῆ θρῦλος περὶ δυσαλώτου τινὸς πύργου τῆς Συριᾶς, ὅπου ἔζη ποτὲ κάποια ὡραία, ὅτι ἡ παράδοσις—πιθανῶς ἀκριτικὴ—ἐνετοπίζετο ἑκασταχοῦ εἰς χαλασμένα κάστρα, καὶ γίνεται πιθανωτέρα ἡ εἰκασία τοῦ κ. Μ. Δ. Χαβιαρᾶ (Λαογραφίας Β' 557) ὅτι τὸ «κάστρον τῆς Σουριᾶς κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ ζητηθῆ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Συρίᾳ».

Π.

Ἀλλὰ δυνάμεθα, νομίζω, νὰ διακρίνωμεν καὶ ἓν τῶν περιφερομένων ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ποῦ ἐγνώριζεν ὁ Κύπριος ποιητής. Ἐκ τῶν διαφόρων περὶ «τοῦ κάστρου τῆς Συριᾶς» ἢ τῶν συγγενῶν «τῆς Ἡλιογέννητης» (Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀρ. 74 σ. 90 καὶ 281) θὰ εἶχεν ἀκούσει καὶ τὴν «Ῥήμαν τῆς ἁλώσεως τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, δῆλον κάστρου τῆς Ἰκαρίας εἰς τὸν Κοσκινᾶ τοῦ τμήματος Μεσαρίας». Ταύτην ἐδημοσίευσεν ὁ W. M. Ramsay ἐν Journal of Hellenic Studies τόμ. I σ. 294, καὶ ἀνεδημοσίευσεν ὁ Ε. Σταματιάδης Ἰκαριακὰ (ἐν Σάμῳ 1893) σ. 36. Ἐν πρώτοις ὁ περὶ καραβιῶν ἀκατάληπτος στίχος

Σ 8 *τὰ δώδεκα* (Μ 15 *τὰ ἤμισα*) *'ν κουσουλικά, τἄλλα πουλοῦφ φανάρκα*

ἑρμηνεύεται διὰ τῶν Ἰκαρίων στίχων

1. *Ἀνάθεμα τὸ Γγένοβα μὲ τόνε Κρυφοράφτη*
σὰν ἤρτασιν ἀράξασι μπροστὰ εἰς τὸ Φανάρι

ὅπου ὁ ἐκδότης παρατηρεῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ Δρεπάνου ἀκρωτηρίου τῆς Ἰκαρίας ὑπάρχει πύργος καλούμενος τὸ Ἱερὸν ἢ Φανάρι. Ἀλλὰ τὴν Ἰκαριακὴν τοπωνυμίαν μετέβαλεν εἰς παράδοξον ἐμπόρευμα—«πουλοῦφ φανάρκα»—τὸ τραγούδι τῆς Ζωγγραφοῦς! Ὁ δὲ Γγένοβας, ὡς παρετήρησεν ὁ ἐκδότης εἶναι προσωποποιία αὐτῆς τῆς Γένοβας καὶ τοῦτο ἑρμηνεύει τὰ «κουσουλικὰ καράβια», τὰ κατόπιν ἐξαφανιζόμενα ἀπὸ τὴν κυπριακὴν «περιλοήν», ὅπου ὁ πύργος εἶναι μεσόγειος. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ «Ῥήμα» ἱκετεύει τὸν Ἅγιον Γεώργιον τῆς Ἰκαρίας

Ἅγιε μου Γεώργη Δοργανᾶ, μεγάλο τὄνομά σου.

Κατὰ τὸν ἐκδότην ἡ «ῥήμα» πιθανῶς ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τοῦ ιδ' αἰῶνος (πρὸ τοῦ 1363) ἴσως δὲ καὶ ἡ ἀρχικὴ σύνθεσις τῆς κυπριακῆς «περιλοῆς» δὲν ἀπέχει πολὺ τῶν χρόνων τούτων.

ΙΙΙ.

Ἀλλὰ πῶς παρεδόθη κατόπιν τὸ ποίημα τῶν φραγκικῶν χρόνων; Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι διδακτικὸν περὶ τῆς ἐν Κύπρῳ παραδόσεως τῶν τοιούτων μακροτέρων τραγουδιῶν.

Φυσικὰ τοὺς παλαιοτέρους Ἀκριτικοὺς στίχους ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπὶ τῆς Φραγκοκρατίας «ποιητάρις» ὅσον καὶ οἱ κατόπιν. Οὕτως ἀνεμείχθη ὁ Ἀφρίτης ποταμὸς (8), ὅπερ εἶναι παρετυμολογία τοῦ Εὐφράτου, καὶ ὁ «πετροκαταλύτης μαῦρος» ἵππος ποῦ πίνει τὸν ποταμὸν (105), οἱ προσκαλοῦντες ἀνδρειωμένους εἰς γεῦμα στίχοι, οἱ περιέχοντες τὸ ἀνεξήγητον «ἄδριν τοῦ λαοῦ»[1] καὶ καὶ τὸ «ἀρκοκεράμιδον». Ἀλλὰ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ εἰς τὰς ὁμοιοκαταλήκτους παραλλαγὰς ἀνάμειξις τοῦ Σκληροῦ' ἢ Σκληροπούλλου (Μ 125) ποῦ ἐνθυμίζει τὸν Συρόπουλον, τὸν ἁρπάζοντα τὴν γυναῖκα τοῦ Διγενῆ. Ἀλλ' ὁ Σκληρὸς εἰς τὴν ἀνομοιοκατάληκτον παραλλαγὴν (Σ 55) ὀνομάζεται Γιαννακός.

Τῷ ὄντι οἱ παραλαβόντες τὸ τραγούδι ποιητάριδες τῆς τουρκοκρατίας μετέβαλαν καὶ ὀνόματα καὶ πράγματα καὶ στίχους, εἴτε ἀσυναισθήτως παρερμηνεύοντες τὰς φραγκικὰς λέξεις, εἴτε καί σκοπίμως προσαρμόζοντες τὴν «περιλοὴν» πρὸς τὸ ἀκροατήριόν των. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν μνημονευθέντων χωρίων, ὅπου ἐσώθη τὸ τραγούδι, δηλ. τοῦ Μοναγρίου, τῆς Σιλίκου καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἦσαν μέχρις ἐσχάτων οἱ πλεῖστοι μωαμεθανοί, ἀλλὰ μόνον κατ' ἐπίφασιν, ὡς οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Βαλαᾶδες καὶ οἱ ἐν Τραπεζοῦντι Σταυριῶται καὶ πολλοὶ δίγλωσσοι. Οὕτως ἐξηγεῖται διατί π. χ. ἐνῷ τὸ τραγούδι τῆς Διογέννητης, 18 λέγει

στεῖλε νὰ κράξῃς ἄρχοντες καὶ μητροπολιτᾶδες

---

[1] Ὁ κ. Βασ. Φάβης (Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν 1921, σ. 110) νομίζει ὅτι ἀρχικῶς θὰ ἦτο «νὰ φᾶ συννέβριν τοῦ λαοῦ» ἔπειτα δὲ ἡ λέξις παρεφθάρη ἢ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς λέξεως ἄβριν (ἄγριν) ἄδριν». Τοῦτο δὲν εἶναι διόλου πιθανόν.—Ἄλλο φαγητὸν ἡ *«τσιβκιὰ τοῦ λαοῦ»* εἶναι λέξις φραγκική, δηλαδὴ civet de lièvre (ἀρχαιότερον civé).

ὁ ποιητάρις τῆς Ζωγγραφοῦς καλεῖ, 5

ἐλᾶτε οὖλοι οἱ κληρικοί, Τοῦρκοι καὶ γιουλαμᾶδες

δηλ. οὐλεμᾶδες. Αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος μετεβλήθη χαρακτηριστικώτατα. Οἱ λινοβάμβακοι, καθὼς παρετήρησα ἐν Ἀθηνᾷ ΙϚ΄ (1904) σ. 272, εἶχαν ὀνόματα ἰδικά των, μεταξὺ δὲ τούτων ἀνέφερα καὶ τὸ γυναικεῖον ὄνομα *Κικκεκοῦ* ἢ Τσ'ιτσ'εκκοῦ, ἤτοι Ἀνθοῦλλα (ἐκ τοῦ τουρκικοῦ τσ'ιτσ'έκκ, ἄνθος). Τούτου ἀντίστοιχον εἶναι τὸ Τσ'ιτσ'εκλῆς, ὅπως μετεφράσθη διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον ὁ Ἕλλην ἥρως πιθανῶς ὁ Κωσταντῆς τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἡλιογέννητης! Ἀλλ' ἔχει καὶ δεύτερον ὄνομα Γεωρκάκις, ὅπως εἶχαν οἱ λινοβάμβακοι! Καὶ τὸ Ζωγγραφοῦ (ἤτοι Ζωγραφιὰ) εἶναι, καθὼς ἐσημείωσα, ὄνομα περιοριζόμενον ἐκεῖ [1].

Ἀλλ' ὁ νεώτερος ποιητάρις καὶ πάντας τοὺς διαμαχομένους ἄρχοντες τῆς Φραγκοκρατίας, τοὺς «κούντηδες», «καβαλλάριδες» (Μαχαιρᾶ 254) ἢ «ἀφέντες» (Μαχ. 268) μετωνόμασεν, ὅπως εἴδαμεν, εἰς «κουσούλους». Καὶ τοῦτο διότι ἐσχέτισε τοὺς «κουσούλους» τῆς Γένοβας πρὸς τοὺς ἐν Λάρνακι κατὰ τὸν ιη΄ καὶ ιθ΄ αἰῶνα «κουσούλους», ἤτοι προξένους τῶν μεγάλων δυνάμεων, οἵτινες μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς κατοχῆς ἦσαν πρόσωπα τόσον ζηλευτά, ὥστε καὶ σήμερον λέγεται ἡ εὐχὴ «ποῦ νὰ σέ 'δω κούσουλον» καὶ τὰ παιδιὰ θωπευτικῶς προσφωνοῦνται «κούσουλέ μου». Ἡ δὲ παραλλαγὴ Σ μνημονεύει καὶ ὡρισμένον κούσουλον, τὸν Περισκιάνην (στ. 141, 145) ὅστις εἶναι πιθανώτατα ὁ Μᾶρκος Περιστιάνης, ὁ κατὰ τὰ 1815 καὶ μετὰ ταῦτα πρόξενος ἐν Λάρνακι τῆς Ρωσσίας καὶ Σουηδίας! (Βλ. Π. Μ. Κοτογιάννη, οἱ Προστατευόμενοι ἐν Ἀθηνᾷ τόμ. ΚΘ΄ (1917) σ. 81).

Καὶ τὰ παλαιὰ ὅπλα τοῦ ἥρωος τὸ σπάθι καὶ τὸ κοντάρι μεταβάλλονται κατόπιν εἰς τὸ *τουφέκκιν* (42) ἢ τὸ ταυτόσημον *σκοπέτον* (53) ἤτοι schioppo, καὶ *καραπίναν* (242) ἤτοι carabine, τὸ δὲ περιεργότερον, πρὸς παρατήρησιν τοῦ μακρὰν κειμένου πύργου τῆς Ζωγγραφοῦς ὁ ἥρως «*ππούσουλαν* ἐπέταξεν», ἤτοι bossola, πυξίδα.

Ὅτι παρενεβλήθησαν καὶ λέξεις τουρκικαὶ (Σ 21 «*τσιατίριν*»

[1] Ἡ ζωγραφιὰ ἐν Κύπρῳ λέγεται «*ζωγγραφιά*» (ἤτοι ζονγκρ.) καὶ ὁ «*ζωγγράφος*». Ἀπίθανον εἶναι ὅτι ἐπέδρασε τὸ λόγιον *συγγράφω*. Φαίνεται μᾶλλον ὅτι ὁ φθόγγος *ογρ* ἔγινεν ἔρρινος, διότι καὶ τὸ Σκόδρα πολλοὶ Κύπριοι μαθηταὶ προφέρουσι *Σκόνδρα*.

«σαντζιάκκιν» (ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ Μ 66 «παγκέρα» bandiera, σημαία, βλ. Βουστρώνιον σ. 500 καὶ 502) 67 «λικκιρτὶν» 129 «χαττουμαγᾶ» 138 «κουππαγᾶς», Μ 178 «ποὺ τὸν σεβτὰν») εἶναι φυσικὸν ἐν μέσῳ διγλώσσων ἀκροατῶν, καθὼς καὶ ὅτι τὸ «πάνιν» ἔγινε «μπέης» εἰς τὸ Μ 178, 201, 227.

Ἀλλ' ὁ ποιητάρις, ὁ γνωρίζων τὸν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως «κούσουλον» Περιστιάνην, ἀκούσας τότε ἀπὸ κανένα διδάσκαλον ἢ ἱερέα ἐξυμνούμενον τὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνος καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλληνίδος, παρέστησε τὸν ἥρωά του Τσιτσεκλῆν λέγοντα πρὸς τοὺς Φράγκους

εἶμαι παιδὶν τοῦ Ἕλληνα, παιδὶν τῆς Ἑλληνί(δ)ας

(ὅπερ ἡ γηραιὰ μάμμη (Σ 155) ἀπεμνημόνευσε «ρίζα τῆς Ἑλλαδίας»!) καὶ τὸ ἐγκώμιον ἐπανελάμβαναν οἱ διασώσαντες τὴν περιλοήν, λησμονοῦντες ὅτι εἶχαν καλέσει πρὸς ἀκρόασιν αὐτῆς καὶ «Τούρκους γιουλαμᾶδες» καὶ ὅτι κατὰ τὸ Σ 5, αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι γιουλαμᾶδες τοῦ χωριοῦ «ἐβκάλαν τὸ τραούδιν»! Habent sua fata libelli et carmina.

Ὅσοι κιὰν ἦστε χρισκιανοὶ κιὰν ἦστε βαφτισμένοι,
ἐλᾶτε νὰ γροικήσετε περιλοὴ γραμμένην·
Τὴ ξήησιν τῆς Ζωγγραφοῦς τὴβ βαρυφουμισμένην
ποὺ τὴν ἐπεριγράψασιν πισκόποι καὶ γουμένοι·
ἐλᾶτε οὖλ' οἱ κληρικοί, τοῦρκοι καὶ γιουλαμᾶδες 1 Σ
καὶ δώδεκα κουσουλικὰ καὶ πέντε δεσποτᾶδες.
νὰ κάμω τἀμμιατάκια σας νὰ τρέξουσ σὰν τὴ βρύσιν
σὰν τὸν Ἀφρίτην ποταμὸν ἀντὰν νὰ ξηχειλίσῃ
καὶ δίολα καὶ τρίολα οὖλα νὰ τὰ ποτίσῃ.
[σὰν τὴ βριάδαν τῆς Συρκᾶς ποῦ πά' νὰ πολεμήσῃ
τὲς ἐβριάδες τοῦ ππασιᾶ νὰ τὲς κατατσακκίσῃ

3 τῆς 6 νης Χ. 4 τῆς Πόλις οἱ γ. Χ. 10 σὰν ἐβρ. Χ.

Διὰ παχυτέρων στοιχείων παριστάνονται οἱ ἐν τῇ προφορᾷ παραλλάσσοντες φθόγγοι τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου: *γγ*=*γκ* ng(e), *κ*=tch, *κκ*=*τσ*=cc(i) ἰταλικόν, *χ*=sh, *χχ*=*σκ*=διπλοῦν sh, *ξι*=ksh. Τὰ τελικὰ ν ἀφομοιοῦνται πρὸς τὰ ἑπόμενα σύμφωνα πλὴν τῶν κ, π, τ. (Κακῶς ἐν τῇ παραλλαγῇ Σ (τῆς Σιλίκου) ἐν τόμ. Ε, 373 φέρονται ἀφομοιούμενα καὶ ταῦτα).

νὰ μὲν πλαστῇ ἀλλαξανὰ στὸν νόσμον νὰ γυρίσῃ]
Ἀπού τὸν Μάρτιν καὶ νὰ πά' ἀθκοῦν τὰ μουσκοκάρκια
Ἤρτασιν εἰς τὴθ θάλασσαν ὀγδοντανιὰ καράβκια 7 Σ
Τὰ ἤμισα 'ν κουσουλικά, τἄλλα πουλοῦφ φανάρκα.
Ὁ Κκικκεκλῆς σὰν τἄκουσεν πάει μὲ τὰ κοντάρκα
ὀγδόντα γρόσια ἔδωκεν καὶ πκιάννει ναφ φανάριν

κ' ἐξόδκιασε στὸν πύρκον της ἐννιὰ πύρκους λουβάριν,
καὶ δεκαπέντε ξυλαλᾶν κ' ἐννιὰ μαρκαριτάριν
κιἀκόμα πού τὸ στόμαν της λόον ἔν μπορα πάρῃ.
Καὶ μιὰν ἄϊαν Κερκακήν, δεσποτικὴν ἡμέραν
ἐξέηκεν ἡ Ζωγγραφοῦ, ἡ ἄσπρη περιστέρα,
κ ἐθέλησεν ὁ Κκικκελῆς νὰ πά στὴν ἐκκλησίαν
πκιάννει κερκὰ στὰ χέρκα του στὴν ἐκκλησιὰν καὶ μπαίννει
Ἐφτὰ λαμπάδες ἔκλωσεν ταὶ Γιωρκοῦ κιἀφταίννει
«Ἐλ', ἄϊ Γιώρκι μου καλέ, ποὖρτα νὰ προσκυνήσω
τὴν κόρην ὅπου πεθυμῶ νὰ τὴ σπλαχναγαπήσω».
Ἐτέλειωσεν ἡ λουτουρκὰ κ ἔπῆε στὸ κονάκιν
Ὕπνος γλυκὺς τοῦ φάνηκεν εἰς τὸ παναθυράκιν
Ννά σου τὸν ἄϊν Γιώρκιον κ' ἐκάθισεν κοντά του
ἐγύρισεν κ ἐφίλησεν τὰ καμαρόβρυδά του.
Κ' ἐπολοήθην ἅγιος τοῦ Κκικκεκλῆ καὶ λέει.
(ὁ Κκικκεκλῆς τοῦ ἄκουεν κιἀρκίνησεν νὰ κλαίῃ)·
—«Ἰντἄχουν τὰ χειλούδκια σου κ ἐν ἔτσι μαραμμένα;
Ἔλα, Γεωρκάκη Κκικκεκλῆ, νὰ μ' ἀκροστῆς κ ἐμένα.
—Μὲν ἀρωτᾶς τὰ χείλη μου ἰντἄχουν τὰ καμένα
γιατ' ἔχουν φοβεροὺς καμοὺς στὰ βερκολυϊσμένα.
—Γέλασε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, γέλασε, περιστέριν,
τὴν κόρην, ὁποῦ πεθυμᾷς νὰ σοῦ τὴν κάμω ταίριν.

16 Αὐτὸς ἐν π' ἀρματώθηκεν καὶ πιάνει καὶ κ. Χ. 17 κ' ἐπῆρεν ἔφ. φο. Μ. Μεταξὺ 17 καὶ 18 φανερὸν χάσμα. 18 καὶ εἰς τὸν Πύρκον ξώδ. Χ. 21—23 λείπουσιν ἐκ τοῦ Χ. 26 Γιώρκιε κ. Χ. 28 στὸ παλάτιν Χ. 30 κ' εὑρέθηκεν Χ. 31 τοῦ Τσιτσεκλῆ κ' ἐφ. Χ. Οἱ στ. 34—37 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ.

Αὔριον ἐν Κυριακή, στὴν ἐκκλησιὰν μὲν πάῃς
καὶ μήτε νὰ λουτουρκηθῇς, μ' ἀντίδερον νὰ φάῃς.
Ἔπαρε τὸ ττουφέκκισ σου καὶ λάμνε στὸν παξιέσ σου,
ἕναν περτίκιν νὰ βρεθῇ ἀππέξω στὸ βραμόσ σου.
Ἐσούνη στάθου στὸ βραμὸν πῶς νὰ τὸ κυνηήσῃς
καὶ κεῖνον ἔνι ἥμερον καὶ θέλει σε γνωρίσει
κ' ἐννὰ πετάσῃ κ' ἐννὰ πά, νὰ πάῃ στὴσ Συρκάναν
πάνω στὸν πύρκον ν' ἀνεβῇ τῆς Ἀλαπολιτάνας.
Ἐσὺ καλὸς καὶ πέρκαλλος νὰ πάῃς ταπισόν του,
νὰ πὰς νὰ δῇς τὴν Ζωγγραφοῦν τὸ φῶς τῶν ἀμμαδκιῶσ σου.
Ἐννὰ θελήσ' ἡ Ζωγγραφοῦ νὰ βκῇ νὰ συρκιανίσῃ
καὶ μέσα στὰ κρυὰ νερὰ νὰ βκῇ ἔξω νὰ γυρίσῃ».
Ὡσὰν τοῦ εἶπεν ἔκαμεν κἀὶ σὰν τοῦ παραγγέλλει.
Ἔπκιασε τὸ σκεπέττον του καὶ στὸν παξιὲν πααίννει, 13 Σ
ἕναν περτίκιν ἔμπλασεν πἀππέξω στὸ βραμόν του
κ' ἔβαλέν εἰς τὴν ἔννοιαν του πῶς ἤτουν τὸ δικόν του.
Βκαίννει κ' ἐστάθη στὸ βραμὸν πῶς νὰ τὸ κινηήσῃ
καὶ κεῖνον ἤτουν ἥμερον, τὸν νέσν ἀγρωνίζει
πετᾷ κ' ἐπεριπέτασεν κ' ἐπῆε στὴν Συρκάναν,
πάνω στὸν πύρκον ἔκατσεν τῆς Ἀλαπολιτάνας
κεῖνος καλὸς καὶ πέρκαλλος ἐπῆεν ταπισόν του
νὰ πὰ νὰ δῇ τὴ Ζωγγραφοῦν, τὸ φῶς τῶν ἀμμαδκιῶν του·
Ἐθέλησεν ἡ Ζωγγραφοῦ νὰ βκῇ ἔξω νὰ γυρίσῃ 18 Σ
καὶ μέσα στὰ κρυά νερὰ νὰ βκῇ νὰ συρκιανίσῃ.
Ἐπρόσταξεν τὸν δοῦλον της τὸμ μέγαν Νικολάκιν
νὰ στήσῃ τὸ τσιατήριν της εἰς τὸ Κρυὸν αὐλάκιν, 21 Σ
νὰ στήσῃ τὴν παγκέραν της εἰς τὴν Κιτρομηλοῦλλαν,
κεῖ μέσα κεῖ σιοὺς Τσούροιες πόξω ποὺ τὴ Βραγκοῦλλαν,
νὰ παρπατῇ ὡραικὰ ἡ κυρὰ Ζωγγραφοῦλλα.
Ἐμπέην ἔσσω κιἄλλαξεν ροῦχα τῆς φορησιᾶς της,
μὲ μακρυὰ μηὲ κοντά, ἴσια τῆς ἑλικιᾶς της.

43 νὰ πλαστῇ Χ. 49 νὰ πὰ νὰ δῇς ποῦ κάθεται νὰ μάθῃ τὸ σκοπόν του Μ. Οἱ στ. 45 καὶ 46 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 56 κεῖνος ἐστάθηγν Μ. 66 ἀππέξω στὴ Φραγκοῦλλαν Χ. 67 εἰς τὴν Κιτρομηλοῦλλαν Χ. Ὁ στ. 69 λείπει ἐκ τοῦ Μ.

Παππέσον φόρησε γρυσᾶ, παππέξω γρυσταλλένα, 25 Σ
τέλεια παππέξω φόρησεν γρυσᾶ μαλαματένα.
Ἐπκιάσασιν κ' ἐζῶσαν την τρᾶντα πουγγιῶν ζωνάριν, 28 Σ
ἤτουν καὶ τὰ χειλούδκια της περτίκιν τοῦ Γεννάρη.
Ἐπκιάσαν κ' ἐφορῆσαν της ἕναν κινοῦρκο σιάλιν,
ἐλάλες τὰ χειλούδκια της ἐμ μουσκοκάρφιν ἄλιν.
Βάλλουν τριαλλοκόπια πάνω στὴν κεφαλήν της,
χίλια διπλούνια τῆς Βραγκιᾶς ἄξιζεν τὸ φιλεῖν της.
Χερκὲς χερκὲς ἐπκιάσασιν καὶ βκαίνουν ποὺ τὸν πύρκον
«Φέρτε μου γρόσια περισσὰ τοῦ κόσμου γιὰ νὰ δίνω.
Ἐσειόντο κ' ἐλυΐζοντοσ σὰν τὰ φιλοκουτούνια,
κιὸ καϋμένος Κικκεκλῆς ἐθῶρεν τὰ καντούνια. 31 Σ
Ἐπῆρεν τον τἀμμάτιν του κ' εἶδεν τὴν Ζωγγραφοῦλλαν,
κείνην τὴν νὰν τὴν ὄμορφην, τὴσ σιαρέγην ποῦλλαν.
Ἐθάμπωσαν τἀμμάδκια του κ' ἐγύρισεν ὁ γοῦς του 32 Σ
κ' ἔφτασεν κουρτουμπελλιστὸς κ' ἐπῆε στοὺς γονιούς του.
Ἔπκιασεν τὸ γρικέλλιν του κ' ἐσείστην ἡ αὐλή του
κ' ἐπολοήθην ἡ Μαριοῦ ἡ κυρὰ ἀδερφή του·
«Ποιὸς πκιάνει τὸ γρικέλλιμ μου κ' ἐσείστην ἡ αὐλή μου; 37 Σ
καὶ ἔσσο δέν ἐνι τωρὰ κ' ἐμὲν ὁ Κικκεκλῆς μου,
—Ἄνοιξε μου, ἀρφοῦλλα μου, κ' εἶμαι ὁ Κικκεκλῆς σου,
νὰ πτέσω νὰ ψυχομαχῶ ἀπτέσσω στὴν αὐλήσ σου.
Ἔν κ' ἐ σπαθκιὲς γιὰ κονταρκὲς καὶ καρτερῶ νὰ γάνω,
ἐν οἱ καμοὶ τῆς Ζωγγραφοῦς καὶ φτάννω νὰ πεθάνω.»
Ἐπολοήθην Μαριοῦ τοῦ Κικκεκλῆ καὶ λέει.
Ἐσφόγγισεν τἀμμάδκια της, ποὺ τὸν καμιόν της κλαίει.
«Ἐμπᾶσσω, ἀδερφούλλη μου, καὶ κάτσε στὴν καρέκλαν
κἄλλες καλλύτερες π' αὐτὴν ἀγάπες κάμνεις δέκα.
Καὶ μὴ κακόσ σ', ἀδέρφιμ μου καὶ πλουμιστὸν ξιφτέριν, 42 Σ
νὰ νέβῃ στὴν καρτοῦλλασ σου τὸ δίστομόμ μαχαίριν.

72 καὶ κάζακκαν ὁλόγρυσην κ' ἐσκέπασέν τα τέλεια Χ. 78 χίλια χρυσᾶ βενέτικα Μ. 80 νὰ δκνείζω Χ. 82 ἔβλεπεν τὰ Χ. 83 τὸ βλέμμαν του. 88—90 ἐσείστην κ' ἐλυΐστηκεν ἡ κυρὰ ἀδερφή του | *K'* ἐπολοήθην Μαριοῦ τοῦ Κικκελῆ καὶ λέει | κ' ἤτουν τἀμ μάδκια του στεγνὰ κι ἀρκίνησε νὰ κλαίῃ Μ. Οἱ στ. 92—98 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. Οἱ στ 99

Καὶ μὴ κακόσ σου, Κικκεκλῆ, νὰ κεφαλοπονήσῃς.
Τὴ Ζωγγραφοῦν τὴν ἄχαρην νὰ τὴν παλησμονήσῃς,
τὴ Ζωγγραφοῦν τὴν ἄχαρην, τὴβ βαρυφουμισμένην,
ποῦ σέναν ἐξηπλάνησεν, ποῦ νὰ τήδ δῶ καμένην.
—Καὶ μούλλωσε, ἀρφοῦλλα μου, καὶ μέν τη ξητιμάζῃς,
ἄρκον κάμνει με ταίριν της κ' ἐννά μας ἰσκεπάζῃς.
Στρώσετε μου τὰ ῥοῦχα μου τὰ παραγρουσωμένα, 45 Σ
νὰ πτέσω γιὰ τὴ Ζωγγραφοῦν ἀπᾶν καλλιὼν πὸ μέναν.
Φέρτε τὴμ μασυλοῦκαμ μου, τὴμ μαρκαριταρένην 46 Σ
οὖλο γρυσάφιμ μάλαμαν ἔχω τὴ γεμωσμένην.
Φέρτε τὸ καλαμάριμ μου, τὸ μαρκαριταρένον, 49 Σ
νὰ γράψω τἀδερφούλλη μου νἄρτῃ κ' ἐννὰ ποθαίνω.»
Μὲ τὸ κερὶν τὸ γράφουσιν καὶ πάμ μὲ τὸ φεγγάριν, 51 Σ
τὸδ δοῦλον του ἐπρόσταξεν νὰ πὰ νὰ τοῦ τὸ πάρῃ.
Ἔδωσεν του τὸμ μαῦρον του τὸν πετροκαταλύτην,
ποῦ καταλυεῖ τὰ σίδερα καὶ πίννει τὸν Ἀφρίτην.
Ἐτσὰ τἀνατολήματα ἔμπηκεν τὸ Κελλάκιν
κιὸ μαῦρος ἐχιχχίνησεν ποὺ κάτω ποὺ ταὐλάκιν. 62 Σ
Κιὸ Κούσουλος ἐκάθεταν πάνω 'ς χρυσὸν κρεβάτιν.
Καὶ πολοᾶτ' ὁ Κούσουλος καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους,
κείνους τοὺς ἄλλους κούσουλους ποῦ κάθετομ μαζίν τους.
«Τἀππάριν ποὺ 'χιχχίνισεν ἔνι ποὺ τὸ Μονάγριν 65 Σ
κ' ἔνι τοῦ Μέγα Κικκεκλῆ τὸ ζηλιασμένον πάνιν.»
Ὁ λόος ἐν ἐτέλειωσεν τοῦ Μέγα Κουσουλάτου
νιάσου καὶ τὸ Σκληρόπουλλον εὑρέθηκεν κοντά του. 68 Σ
Στέκει καὶ δκιαλοΐζεται πῶς νά τους χαιρετίσῃ
καὶ νὰ τοὺς πῇ μουσκοκαρφκιά, μουσκοκαρφκιά 'χει κόμπους
καὶ νὰ τοὺς πῇ τρανταφυλλιά, τρανταφυλλιά 'χει ἀγκάθκια.
«Ἄτ' ἂς τοὺς χαιρετίσωμεν σὰν πρέπει σὰν ἀχρήζει.

—102 λείπουσιν ἐκ τοῦ Χ. Οἱ στ. 103 καὶ 104 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 105 Ἡσύχασε, ἀρφ. Χ. 106 σύντροφον Μ. Οἱ στίχοι 108—110 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. Μετὰ τὸν στ. 111 Δὲν ἠμπορῶ νὰ κάθωμαι καὶ νάμ' ἀναπαμένος Χ. 113 φανάριν Μ. Οἱ στ. 115 καὶ 116 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 117 τὰ λιοβουττήματα Χ. 122 Τὸ Σ. 123 τὸ ντολιασμένον (;) πάνιν. 125 ἐκάθισεν Μ.

—Καὶ γειά σας, τὰ Κουσουλικά, κιῶρα καλὴ καὶ γειά σας, 70 Σ
μόσκους καὶ ζοδοστέμματα στὰ καμαρόβρυδά σας.»
Κ' ἐπολοήθην Κούσουλος καὶ τοῦ Σκληροῦ καὶ λέει·
«Καλῶς ἤρτες, Σκληρόπουλλον, νὰ φὰς νὰ πκιῆς μιτά μου, 72 Σ
ποὖσαι τοῦ μέγα Κκικκελῆ, καὶ κάθισε κοντά μου,
νὰ φάῃς ἄδρυν τοῦ λαοῦ, νὰ φὰς ὀρτὸν περτίκιν,
ἀπὸχεις τοῦ ἀλόου σου ὁλόγρυσον καλλίκιν,
νὰ φὰς ἀρκοκεράμιδον, ποῦ τρὸν ἀντρειωμένοι,
νὰ πκῆς γλυκόποτον κρασίν, ποῦ πίννουν φουμισμένοι,
κιὰποῦ τὸ πίννουν ἄρωστοι καὶ βρέθουνται γιαμμένοι
καὶ βκαίνουν εἰς τὸν πόλεμον μὲ τὰ σπαθκιὰ ζωμένοι.»
Καὶ πολοᾶται τὸ Σκληρὸν τοῦ Κούσουλου καὶ λέει 78 Σ
κ ἤτουν τἀμμάδκια του στεγνὰ κιὰρκίνησεν νὰ κλαίῃ.
«Δέν ἤρτα, μέγα Κούσουλε, νὰ φὰ νὰ πκιῶ μιτά σου,
μόνον ἐγὼ 'ρτα, Κούσουλε, μαντᾶτον νά σου φέρω.
'Άκουσε, μέγα Κούσουλε, τί θέννα σου μιλήσω·
νὰ πάμεν εἰς τοῦ Κκικκελῆ, πίσω νά μέσ' ἀφήσω.
'Αφέντης μου ἐν ἄρωστος κ' ἔνι βαρὺμ μαντᾶτον·
ἀπὸ τὴν πλῆξιν τὴν πολλὴν πάει στὸν Ἅδην κάτω.»
Ποὺ τἄκουσεν ὁ Κούσουλος ἔγειρεν κ' ἐλλιώθην, 84 Σ
στὰ ροῦχα τὸν ἐβάλασιν καὶ στοὺς γιατροὺς ἐδόθην.
Πκιάνουν καὶ πολλιώννουν του, στέκει καὶ δκιαλοέται,
στέκουν καὶ τὸν παρηοροῦν κι αὐτὸς ἀποφορκέται.
Μὰν πιοκαλίστραν ἔβαλεν κ ἐφτάσαδ δέκα δοῦλοι.
«Φωνάξετε τοὺς δούλους μου νὰ μαζευτοῦσιν οὖλοι.
Καὶ φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου, τὸν ἀνεμοπετάσην· 87 Σ
μάρμαρα κάμνει κορτιαχτοὺς στοὺς οὐρανοὺς καὶ πάσαν.
Βάρτε του χάχες δώδεκα καὶ μπροστελλῖνες δέκα
καὶ ποκοιλίτες δεκαχτώ, γιὰ νὰ βαστᾷ στὸ ἔβκα·
βάρτε τὸ χαλινάριν του καὶ φέρτε φτερνιστήριν,

Οἱ στ. 126—132 ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 133 καὶ 134 μιτά μας—κοντά μας Μ. Οἱ στ. 141 καὶ 142 λείπουαιν ἐκ τοῦ Χ. 143 Ἐγὼ δὲν ἤρτα Κούσ. Χ. Οἱ στ. 144—146 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. Οἱ στ. 151 καὶ 152 μετὰ τὸν 153 ἐν τῷ Μ. 155 τὸν πετροκαταλύτην | ποῦ καταλύει τὰ σίδερα καὶ πίννει τὸν Ἀφρίτην Χ. 159 νὰ βάλω καὶ στὸ πόδιμ μου γέρημο φτ. Χ.

νὰ κόψουμεν τὸ δρόμομ μας σὰρ βέσσουν τὸ γιοφύριν.
Περρούνιδ δὲν ἐγύρεψεν γοιὸν ἤτουμ μαθημένος 89 Σ
καὶ μονομιᾶς εὑρέθηκεν πάνω μαρκελλωμένος.
Ἱπηδᾷ κ' ἐκαβαλλίκεψεν σὰν τέφος ἀγκομένον
καὶ φαίνεταί τους καὶ πετᾷ πουλλάκι φτερωμένον.
"Οσο νὰ πῇ «ἔχετε γειὰν» ἔκοψεν πέντε μίλια,
ὅσον νὰ ποῦν «εἰς τὸ καλὸν» ἔκοψεν ἄλλα τρία.
'Ετσὰ τὰ λιοβουττήματα ἐμπῆκαν τὸ Μονάγρι. 91 Σ
'Ο Κκικκελῆς ἐκάθετουν πάνω 'ς χρυσὸν κρεβάτιν

Κ' ἐπολοήθην Κούσουλος τοῦ Κκικκελῆ καὶ λέει 99 Σ
κιὸ Κκικκελῆς ποῦ τἄκουσεν ἀρκίνησεν νὰ κλαίῃ.
«Καὶ μὴ κακός σου, ἀρφούλλη μου, νὰ κεφαλιπονήσῃς,
τὴν κεφαλήσ σου τὴ γρυσῆν μαντήλιν νὰ τὴδ δήσῃς.
Γενᾶικες ἔν κ' ἐχάθησαν, ἔχει γιὰ ν' ἀγαπήσῃς·
νὰ κάτσῃς μὲ τοὺς κούσουλους ἐσὺ νὰ πολεμήσῃς.
Τὸσ Σιλιπιάτην κούσουλον κράζουν τον παλληκάριν,
ἐμ μαθημένος τὸ σπαθὶν πολλὰ καὶ τὸ κοντάριν.»
Καὶ πολοᾶται Κκικκελῆς τοῦ Κούσουλου καὶ λέει, 102 Σ
ποὺ τὸν καμὸν τῆς Ζωγγραφοῦς ἀρκίνησεν νὰ κλαίῃ.
«'Εμήνυσά σ', ἀδέρφι μου, νὰ μὲ παρηορήσῃς,
καὶ τώρα ἤρτες σὺ 'ς ἐμὲν νά μοῦ παραλαλήσῃς.
'Εθάρειὰ, ἀρφούλλη μου, πῶς ἤρτες γιὰ καλόμ μου, 105 Σ
μμάκρουσες τὴν καρτοῦλλαμ μου κιᾶφες μου τὸ λαμπρόμ μου.»
Σηκώθηκεν ὁ Κκικκελῆς σὰν τὸν πεζαρισμένον,
ὡσὰν καὶ τὸ μωρὸν παιδὶν ποῦ νᾶνι μεθυσμένον·
χτὶπᾷ υρὸν τοῦ πόρκου τοῦ καὶ βκαίνουν πὰ στ ἀνώειν, 105 Σ
βαστᾷ γρυσῆν πατερηὴν κ ἐτραύαν κομπολόιν·
καὶ ππούσουλαν ἐπέταξεν, καὶ εἶεν τὴσ Συρκάναν. 106 Σ

Οἱ στ. 161 καὶ 162 ἐλλείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 163 καὶ 164 λείπουσιν ἐκ τοῦ Χ. Οἱ στ. 165 καὶ 166 λείπουσιν ἐκ τοῦ Μ. 167 τἀνατολήματα. 172 τὴν Ζωγγραφοῦν τὴν ἄχαρην νὰ τὴν παλησμονήσῃς Μ. Μετὰ τὸν 174 καὶ δὲν ἠξέρεις, Γεωρκί, ἀνίσως καὶ νικήσῃς Μ. 178 ποῦ τὸσ σεβτᾶν Μ. Μετὰ τὸν 178 Καὶ πειαχαμαὶ τοῦ Κκικκελῆ πολλὰ τοῦ ἀκκοφάνην | ποὺ τὸσ σεβτᾶν τῆς Ζ. ἔφτασεν νὰ πεθάνῃ Μ. 187 κ' ἐπῆεν τὴν Χ.

Κ' ἡ Ζωγγραφοῦ δκιανεύκετουν εἰς τὴδ διπλοκαμάραν.
Καὶ πολοᾶται Κκικκεκλῆς τοῦ Κούσουλου καὶ λέει
καὶ βκάλλει λαύραν ἡ καρκιὰ καὶ τὸ κορμίν του καίει.
«Ἔλα νὰ δῇς, ἀρφούλλι μου, ἴντα μυστήρκοθ θάμμαν,
μυστήρκον καὶ παράδοξον, τοῦ παραδόξου φκειάσμαν.»
Καὶ πολοᾶται Κούσουλος τοῦ Κκικκεκλῆ καὶ λέει·
«Ἀληθινά, ἀδερφούλλη μου, μὲς στὴν καρκιάμ μ' ἐμπέηκ.
Κ' ἡ μιά ἐνι ἡ Ζωγγραφοῦ, τὸ ταίριν της πκοιὸν ἔνι;
καὶ περπατοῦχ χερκὲς χερκές, τόσον ἀναπαμένες;
—Κ' ἡ μιά ἐνι ἡ Ζωγγραφοῦ, κι ἄλλη Μαντζουρανοῦλλα, 112 Σ
ποὺ τὴ ζαβρήν της τὴμ μερκὰν στέκεται ἡ Βραγκοῦλλα.»
Καὶ πολοᾶται Κούσουλος καὶ λέει καὶ λαλεῖ του
καὶ ἐξέβαιννεν πολλὺλ λαμπρὸν ποὺ μέσα στὸ βλαγκίν του.
«Παίρνει τὸ πάνιν τὴ Βραγκοῦν κ' ἐγὼ Μαντζουρανοῦλλαν
κιὸ Κκικκεκλῆς τὴν Ζωγγραφοῦν, τὸ ἄθθος τῆς δαφνούλλας.»
Ἐμπήκασιν κιάλλάξασιν ῥοῦχα τῆς φορησιᾶς τους·
φορῆσαν τὰ ὁλόγρυσα κ' ἐπιάσαν τἄρματά τους·
Ὁ Γεωρκάκις Κκικκεκλῆς τὸ μέγαν παλληκάριν
πκιάννει ἑφτὰ πράτσα σπαθὶν κιὀχτὼ πράτσα κοντάριν.
«Ὁ Σιλικιώτης κούσουλος, ποῦ κράζουν παλληκάριν,
ἂν ἐν καλὸς καὶ ἄξιος, ἂς ἔρτη νὰ τὴν πάρῃ».
Οὔλην τὴ στράταν πκιάννουσιν κιοὖλον τὸ μονοπάτιν 115 Σ
καὶ πάσιν οὖλοι δυνατοὶ γιὰ ναῦρουσιν ἀγάπην.
Τὸ μονοπάτι βκάλλει τους κεῖ πὰ στὸν ἄϊ Γιώρκην,
βκάλλουν κερκὰ κιἀφταίννουσιν, μιὰ τὸ κακὸδ δὲν κόβκει.
Καὶ βκαίννουν ποὺ τὴν ἐκκλησιὰν καὶ πάν εἰς τὴν Συρκάναν,
στὸ Σκουτελλᾶν ἐφτάσασιν ποκάτω κιἀνεφάναν.
Μικρὴ Βραγκοῦν ἐμπλάσασιν ποῦ 'σύναεν παμπάκιν 117 Σ
κ ἦτον χρυσάφιμ μάλαμαν τῆς κόρης τὸ κανάκιν.

Οἱ στ. 189 καὶ 190 λείπουσιν ἐκ τοῦ Χ. 194 ἐνέγν Μ. Ὁ 195 λείπει ἐκ τοῦ Χ. Μετὰ τὸν 196. Καὶ πολοᾶται **Κκ.** τοῦ Κούσουλου καὶ λέει | σὰν νᾶνι ὁκυὸ στὸν πόλεμον καὶ νάνι θυμωμένος Μ. Οἱ στ. 190 καὶ 200 λείπουσιν ἐκ τοῦ Χ, 201 παίρνει ὁ Μπέης Χ. Ἀφέντης Μ. 207 ποῦ λέσιν Μ. 208 ἂν τὸν κρατῇ ὁ κῶλος του Χ. 210 σὰν ἤτουν οὖλοι Χ. Μετὰ τὸν 214 λήγει τὸ Χ

Ἐφάνην τῶν Κυυσουλικῶν πῶς νὰ τὴν περιπαίξουν,
κιἂν ἦτου βρόνιμη πολλά, ἐλεύτερα νὰ ῥέξουν.
Καὶ πολοᾶται Κούσουλος καὶ λέει καὶ λαλεῖ της,
μὲ τόσην περηφάνειαν ἐσύντυχεμ μαζίν της.
«Νὰ μὄδωσες ἕναφ φιλεῖν ποκάτω στὸ κανάκιν, 121 Σ
ἐμεί νισκα κ' ἐσύναα μαζίσ σου τὸ παμπάκιν.»
Κ' ἐπολοήθην ἡ Βραγκοῦ τοῦ Κούσουλου καὶ λέει
λόγια ποῦ δὲν ἀξίζασιν, ἔτσι ν' ἀκούσῃ θέλει·
«Λάμνε, ὀχτρέ. στἀνάθθεμαν καὶ λεῖψε ἀπὸ μπρός μου
γιατ' ἂν τἀκούσ' ἀφέντης μου, κόβκει μου τὸλ λαιμόμ μόν.
Καὶ πολοᾶται πάνιν τους καὶ λέει καὶ λαλεῖ της
καὶ μ' ἕνα βλέμμαν ἄσκημον, ποῦ σειεῖ τὴν κεφαλήν της.
«Νά μὄδωσες ἕναφ φιλεῖν ποὺ τὴδ δεξιάσ σου βοῦκκαν
μαρκαριτάριν σὄπεμπα μέσα 'ς γρυσῆν ἀμποῦσταν.»
Καὶ πολοᾶται κ' ἡ Βραγκοῦ καὶ λέει καὶ λαλεῖ του·
«Ἐγὼ 'χ' ἀφέντηδ δυνατὸν καλλύτερον πὸ 'σέναν,
πρέπει κ' ἐσοὺ νὰ μοῦ λαλῇς μὲ λόγια τιμημένα.».
Καὶ πολοᾶται Κκικκεκλῆς καὶ τῆς Βραγκοῦς καὶ λέει,
νὰ μάθῃ καὶ τὴ γνώμην της καὶ τὸ γλυκύν της λέει·
«Τὸμ μῆναν ποῦ γεννήθηκες οὖλα τὰ δέντρ' ἀθκιοῦσαν
κ' ἐππέφταν τἄθθη πάνω μας κ' ἐμυρωδοκοποῦσαν.»
Καὶ πολοᾶται κ' ἡ Φραγκοῦ καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους,
γὴ νὰ περάσουν στὸ καλὸν γὴ σπᾷ τὴν κεφαλήν τους.
«Περάστε, τὰ Κουσουλικά, μέσ' σας κακοδικήσω, 123 Σ
νὰ σύρω τὴσ σαΐταμ μου καὶ νά σας κυνηήσω.»
Οὔλην τὴ στράταν πκιάννουσιν κιοὖλον τὸ μονοπάτιν 125 Σ
κ' ἐφτάσασι στῆς Ζωγγραφοῦς ποκάτω στὸ παλάτιν·
χτυποῦϳ γυρὸν τοῦ πύρκου της καὶ πόρταδ δὲν εὑρίσκουν.
Τότες ἐστάθησαν κ' οἱ τρεῖς, σὰν τὰ χτηνὰ μεινίσκουν.
Χτυποῦϳ γυρόν, ἄλλοϳ γυρὸν καὶ κόβκουν πῶναρ ῥῶδιν 129 Σ
καὶ πκιάννουν τὸ πετραύλακον καὶ πὰν εἰς τοῦδ δεσπότη.
Ἤβρασιν καὶ τὸδ δοῦλον του κ' ἔβκαιννεμ μὲ τὸν μπότην·

227 ὁ Μπέης τους. 236 γεννήθημαν. 250 χάσμα 2 ἢ 4 στίχων.

«Ὥρα καλή, Σκληρόπουλλον, καὶ δοῦλε τοῦ δεσπότη,
ποῦ πάεις μὲ τὸ ῥοδόστεμμαν κ' ἐχέμωσες τὸν μπότην;» 130 Σ
Καὶ τὸδ δεσπότην προσκυνοῦν καὶ στέκουσιν ἀλάρκα,
ἔτσι καὶ μὲ ταπείνωσιν τἄμορφα παλληκάρκα.
Καὶ πολοᾶτ' ὁ δικάκος του καὶ λέει καὶ λαλεῖ τους·
ἐκεῖνος ἐν πῶμίλησεν κ' ἐπῆρεν τὴβ βουλήν τους.
«Καλόστα τὰ Κουσουλικὰ νὰ φὰν νὰ πκιοῦν μιτά μας, 132 Σ
τὰ μέγα παλληκάρκα μας, τὰ γειτονόπουλλά μας.
Νὰ φάτε ἄδριν τοῦ λαοῦ, νὰ φάτ' ὀφτὸν περτίκιν,
πὄχετε τῶν ἀλόωσ σας ὁλόγρυσον καλλίκιν.
Φέρτε τσαέρα βράγκικην τοῦ Κκικκελῆ νὰ κάτσῃ, 153 Σ
πῶνι τοῦ δρόμου κ' ἔρκεται τωρὰ νὰ ἡσυχάσῃ.»
Καὶ πολοᾶται Κκικκελῆς καὶ λέει καὶ λαλεῖ τοὺς,
ἀποὔτουν τόσοδ δυνατὸς καὶ σειοῦν τὴν κεφαλήν τους.
«Παιδὶν τοῦ Βράγκου δὲν εἶμαι καὶ βράγκικα νὰ κάτσω 154 Σ
καὶ Βράγκον νὰ μὲ κάμετε καὶ τὄνομαν ν' ἀλλάξω.
Εἶμαι παιδὶν τοῦ Ἕλληνα, παιδὶν τῆς Ἑλληνίδας
τρᾶντα τσαέρες ἀρκυρὲς μοιράδιον ἐπῆρα.» 154 Σ
Τραυᾷ τὴν καραπίναν του κιἀπὸ τὰ τρᾶντα βόλια
ἐππέσαν τὰ παράθυρα, ποῦ ἦταν τὰ σεντόνια(;)
Ἐθύμωσεν ὁ Κκικκελῆς καὶ ζάφτιδ δὲν τὸν κάμνουν;
οὔλομ μὲ παρακάλησες στἀγκάλια τους· τὸβ βάλλουν.
Ἐχάλασεν τὸ ζέφκιν τους ποῦχαν καὶ ξηφαντῶνναν
κ' ἐμείνασιν ἐκεῖν' οἱ τρεῖς μέσα-κιἀνακατῶνναν.
Ἐξέβησαν κ' ἐφύασιν ὅσοι ἦσασ σωρεμένοι
κ' ἐκεῖν' οἱ τρεῖς σὰν ἄγγελοι μὲ τὰ σπαθκιὰ ζωμένοι.
Τῆς Ζωγγραφοῦς ὁ ἀδερφὸς ἐπῆε στὸ παλάτιν,
ὁποῦχαν μὲ τὸ Κκικκελῆν πολλὰ κρυφὴν ἀγάπην.

* * * * *

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Δημώδη ᾄσματα Καρδαμύλων τῆς Χίου.

1.

Ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία
ἦτανε ἡ Ἀράβία
τοῦ Σουλτάνου βοηθεία
κ' ἐναντίον τῆς Ρωσσίας.
Ὁ Μεμενταλῆς σηκώθη
γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀνδρείαν,
'ς τὰ βασίλεια μεγάλος
καὶ εἰς τὴν πολεμικήν.
Τοῦ Σουλτάνου πὰ καὶ λέγει
«Βάστα ὅρσα δυνατὰ
καὶ τοῦ Ρούσσου τοῦ γκιαούρη
μὴν τοῦ κάμῃς ἔβαλλα.
—Ἔχ' ἀσκέρια, παλληκάρια,
καὶ καράβια δυνανά,
καὶ τοῦ Ρούσσου τοῦ γκιαούρη
δὲν τοῦ κάμνω ἔβαλλα.»
Δώδεκα καράβια παίρνει
'ς τὸ Σινώπη καὶ τὰ πά,
μέσι 'ς τὸ Σινώπη ράξαν
μὲ καρδίαν καθαράν.
Ἄχ τὸ ξέρουν οἱ Μισοῦροι,
πὼς δὲν θὰ γυρίσουν πιά;
Ἕνα ρωσσικὸ παπόρι
ζᾶν ἀτὸς ἐξεπροβαίλει,
ἄλλα τέσσερα καράβια
ἔχουν ἐκλεκτὰ λιοντάρια,
τὸν χαιρετισμὸν τῶν δίνει,
κοσιδυὸ κανόνια ρήχνει
καρτερεῖ ἀφ τὴν Ἀραβίαν,
γιὰ νά ῥήξῃ κοσιτρία
κ' ὕστερι μιλῆσαν
πέντε κόμματα γινῆκαν.
Δύο νὰ βαροῦν 'ς τὸ κάστρο
καὶ τὰ δύο 'ς τὴν ἁρμάδα.
'Αρχινοῦσι μὲ τὶς μπάλλες
ὡς διακόσια τόπια ῥῆξαν.
Ἔτσι νὰ βαροῦν οἱ μπάλλες
'ς τῶν Ἀράπων τὲς κεφάλες.
Βρὲ Ἀράπουδες Κουτρούλοι!
Ἐγεμίσαν τ' ἀκρογιάλια
ὅλο ἀράπικα κεφάλια.
Παίρνουν πὰν εἰς τὴν Ὀδέσσαν,
πῆραν τὴν ἀπόξω μέσα.

2.

'Σ τὰ χίλια ὀκτακόσια, ἔτος πενῆντα τρία
πνεῦμα Κυρίου ἔππεσε μέσα εἰς τὴν Ρωσίαν;
Νικόλαον ἐφώτισε νὰ κτίσῃ ἐκκλησίαν.
'Απῆς τὴν ἐτελείωσε, λαμπρὰ γκωμιασμένη,
τὴν θεωρεῖ ἕναν πρωῒ νεροπλημμυρισμένη.
Τοὺς ἱερεῖς ἐκάλεσε νὰ τοῦ τὸ ἐξηγήσουν,
ὅ,τι γνωρίζουν φανερὰ νὰ τοῦ τὸ μολογήσουν.
Ὡς ἱερεῖς μὲ προσευχὴν θεὸν παρακαλοῦνε,
νὰ δοῦν τοῦ αὐτοκράτορος τί ἔχουν νὰ τοῦ ποῦνε.
Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας τῶν ἤμπεν 'ς τὴν καρδίαν
καὶ ὅλοι τὸ ξηγούσανε μὲ μίαν συμφωνίαν·
Αὐτὸ ἐτάραξε τὸ πᾶν καὶ ἄλην τὴν Ρωσσίαν,
εἰς δάκρυα τῶν χριστιανῶν, ποὺ εἶναι 'ς τὴν Τουρκίαν.

3.

Ἀνδρούτσ' Ἀγᾶς ἠθέλησε νὰ πὰ εἰς τὸ κυνῆγι,
ἀφήνει γιὸ 'ς τὰ γράμματα καὶ γιὸ εἰς τὸ ψαλτῆρι.
Ὁ δάσκαλος τὸ σχόλασε νὰ πὰ νὰ γιοματίσῃ.
(Σ' τὸ δρόμο ποὺ διαβαίνει,)
βλέπει τὴν μάνναν του ἐκεῖ δὰ μὲ [τὸν] Τοῦρκον γκαλιασμένη.
«Μάννα καὶ τί θέλεις αὐτοῦ καὶ τ' εἶν' αὐτὰ ποὺ κάμνεις;
μὰ νά λθῃ καὶ ὁ πατέρας μου καὶ νὰ σὲ μαντατεύσω!
—Βρὲ τ' εἶδες σὺ καὶ τί θὰ πῇς, καὶ τί θὰ μαντατεύσῃς;
—Καλά δα γιό, καλὰ θὰ πῶ, καλὰ θὰ μαντατεύσω.»
Σ τὴν κάμαράν του τό βαλε νὰ τὸ γλυκοκοιμήσῃ,
σὰν προβατάκι τό σφαξε, σὰν πρόβατο τὸ σφάζει,
σὰν μακελλάρης φοβερὸς τὸ ζιεράκι βγάζει,
τοῦ μάγειρά της τό στειλε, νὰ τῆς τὸ τηγανίσῃ.
Ὁ μάγειρας τὸ γνώρισε, πῶς ἦν τοῦ Κωσταντῆ της,
ἐννιὰ νεράκια τό πλυνε καὶ ξεπλυμὸν δὲν εἶχε,
σκύβγει καὶ τὸ γλυκοφιλεῖ κι ἀπὲ τὸ τηγανίζει.
Βραδὺ πού λθεν ὁ Ἀνδροῦτσ' Ἀγὰς ἀφ τὸ λαφοκυνήγι,
φέρνει τὰ λάφια ζωντανὰ καὶ τ' ἄγρια μερωμένα.
καὶ ἕνα μικρὸ λαφόπουλο τοῦ Κωσταντῆ νὰ παίξῃ.
«Γυναῖκα, ποῦ 'ναι ὁ Κωνσταντῆς καὶ ποῦ 'ναι τὸ παιδί μου;
ἂς ἔβγῃ ὄξω νὰ τὸ δῶ, τώρα θὰ βγῇ ἡ ψυχή μου.
—Τωρά λθε καὶ γιομάτισε καὶ 'ς τοῦ δασκάλου πάγει.»
Βιτσιὰ βαρεῖ 'ς τὸν μαῦρον του καὶ 'ς τοῦ δασκάλου πάγει.
«Δάσκαλε, ποῦ ν ὁ Κωνσταντῆς καὶ ποῦ ν ὁ Κωνσταντάκης;
—Δυὸ μέρες ἔχω νὰ τὸν δῶ καὶ τρεῖς νὰ τοῦ διεβάσω,
μ' ἂν δὲν τὸν δῶ καὶ σήμερι τὸν νοῦν μου θὰ τὸν χάσω.»
Βιτσιὰ βαρεῖ 'ς τὸν μαῦρο του 'ς τὸ σπίτι του καὶ πάγει.
«Γυναῖκα ποῦ ναι ὁ Κωνσταντῆς καὶ ποῦ ναι τὸ παιδί μου;
—Τωρά λθε καὶ γιομάτισε 'ς τῆς μάννας σου καὶ πάγει.»
Βιτσιὰ βαρεῖ 'ς τὸν μαῦρον του 'ς τὸ σπίτι του καὶ πάγει.
«Μάννα, καὶ ποῦ ναι ὁ Κωνσταντῆς καὶ ποῦ ναι τὸ παιδί μου;
ἂς ἔβγῃ ὄξω νὰ τὸ δῶ, τώρα θὰ βγῇ ἡ ψυχή μου.
—Δυὸ μέρες ἔχω νὰ τὸν δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸν κτενίσω,
καὶ ἂν δὲν τὸν δῶ καὶ σήμερον, τώρα θὰ ξεψυχήσω.»
Βιτσιὰ βαρεῖ 'ς τὸν μαῦρο του 'ς τὸ σπίτι του καὶ πάγει.
«Γυναῖκα ποῦ ναι ὁ Κωσταντῆς καὶ ποῦ ναι τὸ παιδί μου;
ἂς ἔβγῃ ὄξω νὰ τὸν δῶ καὶ ἂς ἔβγῃ ἡ ψυχή μου.
—Τωρά ρθε καὶ γιομάτισε καὶ ὅπου καὶ ἂν εἶναι θά λθῃ.
Βάζει τραπέζι σκοτεινὸ καὶ τὸ ποτῆρι μαῦρο,
ἡ πατσαβοῦρα πού πιασε μαύρη σκοτεινιασμένη.
Βγάζει τὸ ζιεράκι του ἀπ' ἀργυρὸ σεντοῦκι,
τὸ ζιεράκι ὡμίλησε ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ πιάτο.

«Ἂν εἶσαι Τοῦρκος, φάγε με, Ὀθραῖος, δάκασέ με,
ἂν εἶσαι ὁ πατέρας μου σκύψε καὶ φίλησέ με.»
Τίποτε δὲν τῆς ἔκαμε, τίποτε δὲν τῆς κάμνει,
τὴν κεφαλήν της ἔκοψε, τοῦ μυλωνᾶ τὴν πάγει.
«Ἄλεσε, μύλιον', ἄλεσε τῆς λυγερῆς κεφάλι,
ἄλεσε καὶ ξανθὰ μαλλιά, πλεμένα μὲ χρυσάφι.»

4.

Κοράσιον ἔκλαιε καὶ ἔπλυνε κάτω 'ς τὴν κρυὰν τὴν βρύσην,
τ' ἄντρα της τὰ μεταξωτὰ καὶ τὰ δικά της ροῦχα.
Χίλιους πεζοὺς ἐμέτρησε καὶ μύριους καβαλλάρους,
τὸν ἄντρα της δὲν ἐγνώρῳ, τὸν εὐλογητικόν της,
«Κόρη, καὶ εἶντά θελες ἐδῶ σὲ τόσο μυριοψύχι:
Κόρη, γιὰ νάσερε νερὸ ἀ πιῶ ἐγὼ κι ὁ μαῦρος.»
Σαράντα σίκλες ἔσυρε, 'ς τὰ μάτια δὲν τὸν εἶδεν
καὶ ἄλλες σαράντα τέσσερες καὶ βγαίνει βρουχισμένη.
«Κόρη, καὶ ἂν κλαίς γιὰ τὸ νερὸ καὶ ἂν κλαίς γιὰ τὸ πηγάδι,
καὶ ἂν κλαῖς καὶ γιὰ τὸν κόπον σου πληρώνω το καὶ κεῖνο.
—Δὲν κλαίγω γὼ γιὰ τὸ νερὸ μηδὲ γιὰ τὸ πηγάδι,
μὸν κλαίγω γιὰ τὸν ἄντρα μου, ποὺ λείπει δὲν θὰ νά λθῃ.
—Γιὰ πέ μου τὰ σημάδια του, μὴν τύχῃ καὶ τὸν εἶδα.
—Ψηλὸς λιγνὸς σὰν τὸ βεργί καὶ ὔσιος σὰν καλάμι,
καὶ ἀποβεργίζει ἡ μέση του ὡσὰν τὸ κυπαρίσσι,
κι ἂν μὴν ἐφόρεις τὰ φορεῖς, ἔλεγα κεῖνος εἶσαι.
—Κόρη, ἐσὸν τὸν ἄντρα σου ἐχτὲς τὸν ἐσκοτῶσαν,
κι ἤβγαλα τὸ σπαθάκι μου, μνημοῦρι ἄνοιξά του,
καὶ μὲ τὸ σπαθοφήκαρο χῶμα καὶ πέτρωσά του,
μὰ δάνεισά του καὶ παννί κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.
—Μὰ σὰν τοῦ δάνεισες παννί, διπλοῦν νὰ σοῦ τὸ δώκω.
—Μὰ δάνεισά του καὶ κερὶ κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώκῃς.
—Μὰ σὰν τοῦ δάνεισες κερί, τριπλοῦν νὰ σοῦ τὸ δώκω.
—Μ' ἀφῆκεν ἀσυχχωρεσιὰν γυναῖκα νὰ σὲ πάρω,
ὄχι ὡρινὴ προσωρινὴ μόνον παντοτεινή μου.
—Δώδεκα χρόνους ἔκαμα μηδ' ἄντρα μήδε χήρα,
ἂς κάμω ἄλλους δώδεκα γιὰ τὴν τιμὴν τ' ἀντρός μου.
—Κόρη, ἐγὼ μαι ὁ ἄνδρας σου, ἐγὼ μαι κι ὁ καλός σου.
—Πέ μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι ἀπὲ νὰ σὲ πιστεύω.
—Ἔχω αὐλὲς μαρμαρωτὲς καὶ τάβλες ἀσημένιες,
'ς τὴν κλίνην, ποὺ κοιμούμεσθε, σ' ἔχω ζουγραρισμένη . . . .
—Καλὸ 'ς τὸ σεντουκάκι μου, τὸ ἀργυροκλειδωμένο,
ὅπου τ' ἀργυροκλείδωσα καὶ τό θρα κλειδωμένο.»

5.

Πέντε καράβια κρητικὰ ἐρχόνται ἀφ τὴν Κρήτην,
ὅλα λιμνιῶνα βρήκανε κι ὅλα καλὰ ραμένα,

τ' Ἀλῆ Πασᾶ τὸ κάτεργο στέκει καὶ δὲν ἀράσσει.
«Ῥάξε, καράβι κρητικό, πολὺς καιρὸς θὰ σ' εὕρῃ.
-Δὲν τὸν φοβοῦμαι τὸν καιρόν, φυσήσει δὲν φυσήσει,
καὶ ἔχω κατάρτια μπρούζινα καὶ ἀντένιες ἀτσαλένιες,
ἔχω καὶ τρία ναυτόπουλα, ποὺ τὸν καιρὸν γνωρίζουν,
τό να γνωρίζει τὴν αὐγήν, τ' ἄλλο τὸ μεσημέρι,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μέσα τὸ μεσονύκτι.
Γιὰ νάβα, βρὲ ναυτόπουλο, ἀπάνω 'ς τὸ κατάρτι,
νὰ δῇς καὶ τί καιρὸς φυσᾷ καὶ τί καιρὸς θὲν ἔρθῃ.»
Παιζογελῶντας νάβαινε, κλαίγοντας κατεβαίνει.
«Τί ἔχεις, βρὲ ναυτόπουλο, καὶ κλαὶς καὶ κατεθαίνεις;
--Τὰ εἶδα, καπετάνιο μου, ὁ θιὸς νὰ μὴ τὰ δώσῃ.
Βλέπω τὴν πούλια κι ἄστραφτε, καὶ τὸ φεγγάρι χάθη,
κάτω 'ς τῆς Μάρτας τὰ νερὰ χοντρὸ χαλάζι ρίχτει·
Ὅρσα νὰ τά γυρίσωμε, ἴσως μᾶς πάρῃ ὁ κάβος.»
Κι ὥστε νὰ τὰ γυρίσωμε, πὰς καὶ τὰ πάρῃ ὁ κάβος,
γεμίζει θάλασσα παννιὰ κι ἡ ἄμμος παλληκάρια,
μά ἕνα μικρὸ ναυτόπουλο ψιλὴ φωνίτσα βγάζει.
«Ἄμε φωνὴ τῆς μάννας μου, φωνὴ τῆς ἀδελφῆς μου,
φωνὴ τῆς ἐξαδέλφης μου, τῆς ἀγαπητικῆς μου.»

6.

Ἕνα μωραϊτόπουλο, ἀφ τὸ Μωριὰ μωράκι,
λαλεῖ καμήλια δώδεκα, λογάρι φορτωμένα,
μωρὲ τραγούδει καί κλαιγε, μωρὲ τραγουδεῖ καὶ λέγει·
«Δὲν εἶναι κλέφτες 'ς τὰ βουνά, δὲν εἶναι χαραμᾶδες,
νὰ χαραμίσουν καὶ τὸν νιόν, νὰ πάρουν τὸ λογάρι.»
Μηδὲ τὸν λόγον ἔφταξε, μηδὲ τὸν λόγον φτάγει,
νὰ καὶ ἔρχονται ἀπὸ καρσὶ σαράντα πέντε κλέφτες.
Πέντε πιάνουν τὸ ἄλογον, δέκα τὸν καβαλλάρην,
εἰς τό μπα χίλιους ἔκοψε καὶ εἰς τό μπα δυὸ χιλιάδες,
'ς τὰ κλειθογυρίσματα μήδ' εἶναι μήδ' ἀφῆκε.
Κι ἀφοῦ τοὺς ἀποσκότωσε, ἐρμάτωσε νὰ φύγῃ,
μιὰ μπαλουτιὰ τοῦ ρήξανε ἀπάνω 'ς τὸ σικῶτι.
Κι ἀφοῦ τὸν ἐποσκότωσε, κάτσε [τὸν] ἀνερωτᾷ τον.
«Βρὲ ἀπ ποῦ καὶ ἡ μάννα σου, ἀπὸ ποῦ κρατεῖ χενιά σου;
--Ἡ μάννα μου εἶναι ἀφ τὸ Μωριὰ καὶ ὁ κύρης μου ἀφ τ' Ἀνάπλι,
εἴχαμε καὶ ἕνα ἀδελφὸν καὶ λέγαν το Γιαννάκη.
Μικρὸν μᾶς τὸν ἐκλέψανε οἱ κλέφτες ἀφ τὴν κούνιαν.»
Ἀφοῦ τὸν ἐκατάλαβε, πὼς ἦτο ἀδελφός των,
ἀφ τὸ χεράκι τὸν ἁρπᾷ καὶ 'ς τοῦ γιατροῦ τὸν πάνε.
«Γιατρέ, ποὺ γιαίνεις τὲς πληγές, γιάνε καὶ τοὺς γιαράδες,
γιάννε μου καὶ τὸν ἀδελφόν, μὴν λυπηθῇς παράδες.
—Ἐγὼ βρὲ γιαίνω τὲς πληγές, γιαίνω καὶ τοὺς γιαράδες,
μὰν σὰν ἐτούτη τὴν πληγὴν ἀκόμη δὲν τὴν εἶδα.»

Ἀφοῦ τὸν ἀπεφάσισε, πὼς ἤθεν νὰ πεθάνῃ,
τὸ μαχαιράκι τού βγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
τὸ τίναξε 'ς τοὺς οὐρανοὺς καὶ 'ς τὴν καρδιάν του μπαίνει.

Γ. ΜΑΛΙΑΣ
Καθηγητὴς

'Η Ἀναστασιά.

Τὸ βλέπεις κεῖνο τὸ βουνό, π' ἄλλο ψηλὸ δὲν εἶναι;
Ἐκεῖ ναι πύργος γυάλινος μὲ κρουσταλλένια τζάμια,
μεσὰ κοιμᾶται μιὰ ξανθή, μιᾶς χήρας δυχατέρα.
Καὶ πῶς νὰ τὴν ξυπνήσωμε, κι ἂμ πῶς νὰ τῆς τὸ εἰποῦμε;
«Ξύπνα, καϊμένη Ἀναστασιά, ξύπνα, καϊμένη χήνα.
ξύπνα κι ἀνάψε τὴ φωτιὰ καὶ σβύσε τὸ λυχνάρι.
γιατὶ μᾶς πῆρε ἡ χαραυγή, τὸ δόλιο μεσημέρι,
πὰν τὰ πουλάκια 'ς τὲς βοσκὲς καὶ οἱ ὄμορφες 'ς τὴ βρύση.

Ἐξ Ἀρβανιτοκερασιᾶς

Ἡ ὑπηρέτρια τῆς ἐξαδέλφης μου Κατίνα Βλάχου ἐξ Ἀδάμαντος Μήλου προσέθεσε τοὺς ἑξῆς στίχους, οὓς ἤκουσεν ᾀδομένους ἀπὸ Μανιάτες ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῶν ἀνωτέρω εἰς Μῆλον, οἵτινες προέρχονται ἐκ τοῦ ᾄσματος τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ξενιτεμένου.

Πάω καὶ γὼ νερὸ νὰ πιῶ, νὰ πιῶ καὶ νὰ γεμίσω
βρίσκω τὴν κόρη κ' ἔπλενε κ' ἔλουζε τὰ μαλλιά της.
Λίγο νερὸ τῆς γύρεψα, 'ς τὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
καὶ 'ς τὰ σαραντατέσσερα τὴ βλέπω δακρυσμένη.
«Τ' ἔχεις, κόρη, ποὺ θλίβεσαι βαριὰ κι ἀνιστενάζεις;
—Ἄντρα ἔχω 'ς τὴν ξενιτειὰ σαράντα πέντε χρόνια,
ἄλλοι μοῦ λὲν ἀπέθανε, ἄλλοι μοῦ λὲν σκοτώθη.
. . . . . .
Ὁ τελευταῖος στίχος εἶναι
Ξένε μ' ἐσύ σαι ὁ ἄντρας μου, ἐσύ σάι κι 'δ καλός μου.
Γύρισμα: Καϊμένη Ἀναστασιά.

ΜΙΧΑΗΛ ΤΡΑΝΟΣ
δημοδιδάσκαλος

1.— *Τί λέγει τὸ σιτάρι.*

Μὶ σπέρνς, ἂς μὶ σπέρνς
μὶ θιρίζῃς, ἂς μι θιρίζῃς,
μ' ἁλουνίζῃς, ἂς μ' ἁλουνίζῃς,
μ' ἀλέθς, ἂς μ' ἀλέθς,
μι ζμώνς, ἂς μι ζμώνς,
μι ψένς, ἂς μι ψένς,
μι ξαναψένς, ἂς μή μι χορταίνς.

Διὰ τοῦτον θέλουσιν, ὅς φαίνεται νὰ παραστήσωσι πόσον ὀρεκτικὸς εἶναι ὁ διτυρίτης (παξιμάδι).

Παράφρασις.—Μὲ σπέρνεις, ἂς με σπέρνῃς, μὲ θερίζεις, ἂς μὲ θερίζῃς, μὲ ἀλωνίζεις, ἂς μ' ἀλωνίζῃς, μ' ἀλέθεις, ἂς μ' ἀλέθῃς, μὲ ζυμώνεις, ἂς μὲ ζυμώνῃς, μὲ ψήνεις, ἂς με ψήνῃς, μὲ ξαναψήνῃς, ἂς μή με χορταίνῃς.

2. - *Παροιμίαι.*

1. Ἥλιους κὶ βρουχὴ παdρεύουd' οἱ φτουχοί.
2. Ἥλιους κὶ χιόν, παdρεύουd' οἱ ἀρκόντ.
3. Ἥλιους κὶ χαλάζ παdρεύουd' οἱ δασκάλ.

3.—*Παραδόσεις.*

Ὅντις μπουμπουνίζ', ἡ θιὸς κουρκλάει[1] τὰ βαρέλια τ' ἀπάνου 'ς τὰ σύννιφα. Τὰ βαρέλια χτυπιῶντι τό 'να μὶ τ' ἄλλο κὶ βγάν.νι ἀσπέθς κὶ αὐτούνου εἶνι τ' ἀστραπόβουλου.

4.—*Μετεωρολογία.*

1. *Εἴδη βροχῆς.* — Μπόρα[2], δαρτή[3], σγανή[4], ψιχάλα, δρουλάψ[5], στύλους[6], καθόρ[7], καγκιόλα[8], σιτζιμουτή[9]. Ρίχτ' μι τοὺ καρδάρ[10], μπουρίν[11]. Χιονόνιρου[12].
2. Συννιφιά, κατακνιά[13], πάχν, δρουσιά[14], μελαίς[15].
3. Μπουμπουντό[16], ἀστραπόβουλου[17].

(*Ἐξ Ἁγίου Γεωργίου Νηλείας—Πηλίου*)

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΒΙΟΣ
Σχολάρχης

Κυπριακαὶ ἐπῳδαί.

1. *Ὁ πάππος.*

Ἅμα δκιασ'ελίσουν[18] κανενοῦ τὰ ροῦχά του ἢ τζ'εἶνον τὸν ἴδκιον γεναῖκα ξοιρωμένη[19] ἢ σ'ύλλα, ποὺ νά σ'ῃ σ'υλλούδκια, βκάλλουν (ἢ κάμνουν) τὸν πάππον. Παίρνει ἡ μητέρα τοῦ μωροῦ[20] ἢ ὁ ἄρωστος ὁ ἴδιος, ὅταν εἶναι μεγάλος, φύλλα ἐλιᾶς τῶν Βαϊῶν, κουτζ'ιὰ θηλυκά[21], ἕνα βρουκάλλιν[22] ἄπαννον[23], μετάξιν κότσ'ινον, ὅσον ἔν τὸ μπόϊν τοῦ ἀρρώστου, ρεξούμενον[24], πὰς 'ς τὸ βελό-

[1] Κυλίει. [2] Ῥαγδαία βροχὴ οὐχὶ διαρκής. [3] Ῥαγδαία βροχή. [4] Σιγανή. [5] Ῥαγδαία βροχὴ (ὑδρολαῖλαψ). [6] Δυνατὴ βροχὴ κάθετος. [7] Ῥαγδαία καὶ ἄφθονος βροχή. [8] Ῥαγδαία βροχὴ μετ' ἀνεμοστροβίλου. [9] Ἔχουσα σχῆμα σιτζιμιοῦ (λεπτοῦ σχοινίου). [10] Φρίσις σημαίνουσα ὅτι πίπτει ἄφθονος βροχή. [11] Βροχὴ μετ' ἀνέμου. [12] Λεπτὴ βροχή. [13] Ὁμίχλη. [14] Δρόσος. [15] Ὁμίχλη. [16] Βροντή. [17] Κεραυνός. [18] Διασκελίσουν. [19] Εὑρισκομένη εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐμμήνου ῥήσεως· ἄλλως οὐδεμίαν ἀσκεῖ κακὴν ἐπίδρασιν. [20] Μικροῦ παιδιοῦ μέχρις ἑπτὰ ἐτῶν. [21] Θηλυκὰ κουκιὰ λέγονται τὰ κατὰ τὰ ἄκρα πεπιεσμένα καὶ μὴ ἀπολήγοντα εἰς ὀξύ. [22] Σάρωθρον ἄνευ κοντοῦ. [23] Καινουργές. [24] Περασμένον.

τον. Παίρνει τζ'αὶ ἕναν δαχτυλίδιν ἢ πελεζίκκιν[1] ἀσημένον, ἕναν αὐκὸν τταζέτικον[2] τῆς τρίτης, τζ'αὶ ἕναν στούππωμαν τοῦ μοιρασιοῦ[3]. Γιὰ νὰ βκῇ ὁ πάππος πρέπει τὸ φεγγάριν νὰ ἔνι ποὺ τὲς ἐννιὰ τζ' ἐπάνω, ὄχι λιώτερον. Τζ'είνη ποὺ φέρει τὴν εὐτζ'ὴν βάλλει τὸν ἄρρωστον τζ'αὶ κάθεται κατανάτολα, ἅμα γεννιέται ὁ ἥλιος. Τότε πκιάννει τὸ αὐκὸν τζ'αὶ σταυρώνει το ποπίσω ποὺ τὴν ράσ'ην τοῦ ἀρρώστου τρεῖς βολὲς[4] τζ'αὶ λέει τοὺν τὴν εὐτζ'ήν.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τζ'αὶ τοῦ Υἱοῦ τζ'αὶ τοῦ ἁγίου Πνέματος ἀμήν.

Ἀποτεινομένη δὲ πρὸς τὸν ἥλιον λέγει:

Ὁ τζ'ήρης σου ὁ γάδαρος, ἡ μάννα σου πουλάριν,
τζ'αὶ σοὺ τὸ ἀρκοπούλαρον[5] ποῦ τό βρες τὸ φεγγάριν;
Ἔν τὰ σὲ κάμω γάδαρον ποὺ πάνω τὸ σαμάριν.

Μεγάλον τὸ ὄνομα τῆς Ἁΐας Τριάδας, τζ'αὶ νὰ ξορίσῃ ὁ Θεὸς πᾶσα κακόν, πᾶσα δυσκολίαν, πᾶσα ὀφταρμόν, ποὺ κακὸν δκιασ'έλιμαν τῆς κατζ'ῆς γεναίκας τζ'αὶ τῆς κατζ'ῆς σ'ύλλας, ἀπὸ τὴν δούλην τοῦ θεοῦ «δεῖνα» ἀμήν.

Ἅμα τελ'ώσῃ ἡ εὐτζ'ὴ σπάζει τὸ αὐκὸν πάνω 'ς τὰ σ'είλη τοῦ στουππωμάτου τζ'αὶ βάλλει 'ς τὸ στούππωμαν, γεμᾶτον νερόν, ὅλα ὅσα ἔφερεν ὁ ἄρρωστος ἔξω ἀπ τὸ βρουκάλλιν. Τὸ στούππωμαν, ὅπως εἶναι, βάλλει το τὴν νύχτα 'ς τὰ ἄοτρα, τζ'αὶ γιὰ νὰ μὴν ἠντζ'ίσῃ μήτε σ'ύλλος μήτε κάττος μέσα, *λιλεῖ* πάλε τοὺν τὴν εὐτζ'ήν:

Ἄϊε μου Δουκᾶ Δουκᾶ
σιεροπενταδάχτυλε,
τζ'αὶ σιεροχαλίνωσε[6]
τὸν ὄφιν τζ'αὶ τὴν ὄφιοσαν[7]
τζ'αὶ τὴν κατζ'ήν γειτόνισσαν.

Γυρισόντα μέρας[8], πρὶν νὰ γεννηθῇ ὁ νήλιος, συνάει[10] ἄψιμον[11] ποὺ μονοσέφανες, ἔρκεται τζ' ὁ ἄρρωστος. Τότες ἡ γεναῖκα περνᾷ ἕναν τζ'αὶ ἕναν τὰ πράματα πὸν[12] μέσα 'ς τὸ στούππωμαν πὰ 'ς τὴν κλωστὴν τὴν μεταξένην, τρία φύλλα τῆς ἐλιᾶς, δήνει τα μαζὶ τζ'αὶ καπνίζει τὸν ἄρρωστον μὲ ἄλλην ἐλιάν. Πκιάννει τζ'αὶ τὸ μετάξιν τζ'αὶ κάμνει ἕναν σημάδιν τοῦ σταυροῦ πάνω 'ς τὴν κουτάλαν[13] τοῦ ἀρρώστου. Οὔλλα τὰ πράματα, ποὺ ἔρεξεν πὰς 'ς τὸ μετάξιν ρεμμάζει τα μέσ' 'ς τὴν τσιμνιὰν γιὰ νισκιάν[14]. Ὅταν περνᾷ ἕναν τζ' ἕναν τὰ κοντσιά, τὴν ἐλιὰν τζ'αὶ τὰ αὐκότσιλλα[15] πὰ 'ς τὸ μετάξιν, λέγει πάλι τοὺν τὴν εὐτζ'ήν:

[1] Βραχιόλι. Ἡ λ. τουρκική. [2] Φρέσκο. Ἡ λ. τουρκική. [3] Κάλυμμα χύτρας (*μαγειρίσσας* ἐν Κύπρῳ, ἢ *τσουκάλας*) χάλκινον ἐκ κληρονομίας προερχόμενον. Λέγεται καὶ *τρία σαφέρκα*. [5] Μικρὸς πῶλος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐτέθη εἰσέτι τὸ σάγμα, τὸ κυπριακὸν *στρατούριν*. [6] Λέγεται κακὴ ἡ γυναῖκα ἐνταῦθα ὡς κακοβούλως καὶ ἐν ἐπιγνώσει πατήσασα τὰ φορέματα. Λέγεται δὲ κακὴ ἡ γυναῖκα ὡς ἔχουσα καὶ βάσκανον ὀφθαλμόν, ὡς φαίνεται εἰς τὸ *νὰ ξορίσῃ ὁ θεὸς πᾶσα ὀφταρμόν*. [7] Ἡ ὑπαγορεύουσα ἠρμήνευσε: *δέσε τὰ χέρια*. [8] Τὴν κουφήν, τὴν ἔχιδναν. [10] Συνάζει. [11] Προσάναμμα, φρύγανα ξηρά, ὡς θυμάρια, λεγόμενα *θρομπιὰ* κ.τ.τ. [12] Ποὺ εἶναι. [13] Ὁ βραχίων. [14] Τσιμνιὰ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὴν νισκιὰν (=ἑστίαν) μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνάπτουσιν οἱ χωρικοὶ φωτιὰν διὰ τὰ μαγειρέψουν. Ἡ τσιμνιὰ ὅμως εἶναι εἰς μέρος αἰθούσης καὶ οὐχὶ εἰς μαγειρεῖον καταμαυρισμένον. [15] Τὸ κέλυφος τῶν ᾠῶν.

Ὅπως τὸ ρέσσω τοῦτον τὸ κουτσ'ίν, τζ'αὶ τρυπᾷ τζ'αὶ ρέσσει, ἔτσι νὰ ρέξῃ τζ'
ζῆλος τζ' ὁ ἀφταρμὸς τῆς κατζ'ῆς γεναίκας τζ'αὶ τῆς κατζῆς σ'ύλλας ἀπὸ τὴν δοῦλ
τοῦ θεοῦ δεῦα. Ἀμήν.

Τότε στρέφεται καρτζ'ίν[1] τοῦ βορκᾶ τζ'αὶ πετάσσει τὸ αὐκὸν ποὺ μέσ
στούππωμαν, τζ'αὶ λαλεῖ τὴν εὐτζ'ήν, ποὺ εἴπαμεν ὀμπρύττερα[2].

Ὁ τζ'ήρις σου ὁ γάδαρος κ.τ.λ.

Τότε βράζει τὸ νερὸν μὲ τὸ ἄψιμον, ποὺ ἐσύναξεν, μὲ τὸ ἴδιον τὸ στούπ
πωμαν καὶ βάλλει τὸν ἄρρωστον νὰ ξιντυθῇ τζ'αὶ νὰ πατήσῃ τίτζυρος[3] τ
ἀλυπόλυτος[4] πὼς 'ς τὸ βρυκάλλιν τζ'αὶ νὰ θωρῇ καρτζ'ίν τοῦ ἥλιου. Μὲ τὰ
φύλλα τῆς ἐλιᾶς, ποὺ ἔδησεν, καπνίζει τὸν ἄρρωστον τζ'αὶ ρίβκει τὰ κάρβουν
μέσα 'ς τὸ στούππωμαν, τὸ ὁποῖον ὁ ἄρρωστος κρατεῖ πάνω 'ς τὴν τζ'εφαλ
του, ἅπως κρατεῖ ὁ παπᾶς τὰ ἅγια.

Ἀφόντις σβύσουν τὰ κάρβουνα λούννει τὸν ἄρρωστον τζ'εῖνον τὸ νερὸ
μὲ τὰ σβυσμένα κάρβουνα, τζ'αὶ λαλεῖ πάλε τὴν ἴδκιαν εὐτζ'ήν, ποὺ εἴπε
πρωττύτερα

Ὁ τζ'ήρις σου ὁ γάδαρος κ.τ.λ.

Τότες ντύνεται ὁ ἄρρωστος τζ'αὶ λαλοῦν πὼς πάει τὸ πᾶσα κακόν. Τὴν ὥρ
ποὺ πετάσσει τὸ αὐκὸν ποὺ μέσ τὸ στούππωμαν τζ'αὶ θωρεῖ καρτζ'ίν τ
βορκᾶ, παρατηρᾷ, τζ'αὶ ἂν ἔσ'ῃ κόμπον γαῖμαν μέσα 'ς τὸν κρόκον τοῦ αὐ
ἕνι γεναῖκα ποὺ ἐδκιασ'έλισεν τὰ ροῦχα, εἰδὲ μὴ τζ'αὶ τὸ αὐκὸν ἐπολακτάρ
σεν[5] τζ'αὶ ἔσ'ει τέσσερα πόδκια ἕνι σίγουρα σ'ύλλα. Τὸ ἀσημένον πελεζίκι
τὸ δαχτυλίϊν βάλλουν το μέσα 'ς τὸ στούππωμαν γιὰ νὰ καθαρίσῃ ἡ ἀρρώ
τζ'αὶ νὰ γενῇ σὰν τὸ ἀσῆμιν.

Κατέγραψα ἀκούσας παρὰ τῆς Σταυροῦς Χαρῆ ἐξ Ἀγλαντζ'ίας. Ἡρώτη
τὴν γυναῖκα τί πληρώνεται ὅταν *κάμῃ τὸν πάππον* καὶ μοῦ εἶπεν, ὅτι τ
πάρουν τὸ δέχεται, τὸ *βρυκάλλιν*, τὸ *περίσσεμαν τοῦ ἀρμάτου*, *ποὺ βράζει τὸ*
ρόν, *κανένα ὀκάλιν*, *λίγον ἀλεύριν*, *λίον σιτάριν*, *λίον κρεθάριν*, *κανένα φού*
κανένα χαλλούμιν (τυρὸν κυπριακόν), *καμιὰν ἀναρὴν* (κυπρ. μυζήθραν), *κα*
πετεινάριν, *καμιὰν μαντιλιάν*, *κανένα τσάπιν παντὸν* κ.τ.λ. Τὴν ἠρώτησα ἔπειτα
ποῦ ἔμαθεν αὐτὴν τὴν τέχνην, καὶ μοῦ εἶπεν «*Γενιὰ τῶν γενιῶν μας, ἡ γιαγ*
(μάμμη) *ἔμαθε τὴν μάναν μου τζ' ἡ μάνα μου ἐμέν, τζ' ἐγιὼ τὴν κόρην μου*».

2. *Τζαννίν.*

Ἐξῆλθεν ἡ Παναγία ἡ Δέσποινά ποὺ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μὲ ἑκατὸν
λιάδες ἀντζ'έλων τζ'αὶ ἀρκαντζ'έλων τζ'αὶ ἔμπλασεν[6] τὸν ὄχταρον[7] 'ς τὴ στρ
ταν τζ'αὶ λέει του· «Ποῦ ὑπάγεις, ὄχταρε, τζ'ίτρινε, πράσινε, χλωμὲ τζ'αὶ σ

[1] Ἀπέναντι. Ἡ λ. τουρκική. [2] Πρωτύτερα. [3] Ὁλόγυμνος. [4] Ἀννπόδη
[5] Ἐσκόρπισεν. [6] Συνήντησε. [7] Ὁ ὑπαγορεύσας ἡρμήνευσε, τὸν ἐχθρὸν τὸν
γάλον, ὡς μεγεθυντικὸν τοῦ ὀχτρός, ὄχταρος κατὰ τὸ πουλάριν, πούλαρ
[Προδήλως ὅμως πρόκειται περὶ διαλεκτικῆς ἐκφορᾶς τῆς λέξεως ὄχτρος
ἡ σημασία ἠγνοήθη, καθ' ὅσον ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς λέξεως τζαννίν.—Σ. τ. Δ

γωγῆ[1] τοῦ θανάτου τζ'αὶ ἀθελφὲ τοῦ χάροντα;» Λέει της· «Τί μ' ἀριτῆς παῦ
ὑπάω; Ἐμὲν τὰ ὄρη μὲ εἶδαν τζ'αὶ μὲ ἐφοήθησαν, ἡ θάλασσα μὲ εἶδεν τζ
ἐβριξεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφην εἰς τὰ ὀπίσω, τζ'αὶ αὐ ἐρωτᾷς με ποῦ ὑπάω;
Παιάννω εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ . . . νὰ μπῶ ποὺ τὴν πλευράν του, νὰ βγῶ
ποὺ τὴν τζ'εφαλήν του.» Λέει του ἡ Παναγία ἡ Δέσποινα «Ξορκίζω σε, ἐς τὰ
εἰκοσι τέσσερα γράμματα τοῦ ἥλιου, ἐτζ'εῖ νὰ φᾷς, ἐτζ'εῖ νὰ πιῇς, ἐτζ'εῖ τὸ
θυμός σου νὰ ρίψῃς. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τζ'αὶ τοῦ Υἱοῦ τζ'αὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος.» — Ἐπαναλαμβάνεται τρίς.

Περὶ τὴν δύνα ιν τῆς Θεοτόκου. Κόβκω σιερατζάνγιν[2], ποδατζάννιν, τζε
φαλοτζάννιν[3], λουτζοτζάννιν[4]. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τζ'αὶ τοῦ Υἱοῦ τζ'αὶ
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμήν, πὼ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ . . . ,

Παρὰ τοῦ ὀγδοηκονταετοῦς Τσοφῆ Χατζηκατερίνας ἐκ Λαζανιᾶς. Τὸ τζαν
νὶν λέγουν οἱ χωρικοὶ *κελιντζ'ὶκ τουρκιστί*. Πολλαὶ δὲ τούρκισσαι ἐπιτηδεύονται
τὰς εὐχὰς ταύτας. Περὶ ἄλλων ἐπῳδῶν διὰ τὸν ἕκτερον ἐκ Κύπρου βλέπε Χιωγραφ. Τ' σ. 611.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΜΑΧΑΙΡΙΩΤΗΣ

Γεωργικὸς βίος.

Γεωργικαὶ ἐργασίαι καὶ λέξεις τῆς Ζακύνθου.

Ὡς γνωστόν, ἐν τῇ ἐκτεταμένῃ πεδιάδι τῆς Ζακύνθου καλλιεργεῖται μάλι
στα ἡ σταφὶς καὶ ἡ ἄμπελος. Ποικίλαι δ' ἐργασίαι ἀναφέρονται εἴς τε τὴν
καλλιέργειαν αὐτῶν καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν των, πλεῖσται δ' εἶναι αἱ
λέξεις, αἱ δηλοῦσαι τὰς ἐργασίας ταύτας καὶ τὰ δι' ὧν ἐκτελοῦνται ἐργαλεῖα.

Ἡ καλλιέργεια τῆς σταφίδος καὶ ἀμπέλου εἶναι καθόλου εἰπεῖν ἡ αὐτή.
Ἀρχίζει ἀπὸ τὸν *κάθαρο* καὶ τελειώνει εἰς τὸ *τσίτσισμα*. Μὲ τὰ *κλαδευτήρια* ἀπο
κόπτονται οἱ ἄχρηστοι κλαδίσκοι, περιορίζονται δὲ αἱ ἐπιμήκεις *βέργες*, διότι
αὗται παράγουσαι συνήθως κατ' ὅλον τὸν τὸ μῆκος καρπὸν ἐξαδυνατοῦσι τὸ
ὅλον φυτὸν (*κλῆμα*, *κούτσουρο*, *κούρβουλο*), τὸ ὁποῖον τοιουτοτρόπως εἶναι κίν
δυνος μετὰ 3—4 ἔτη καὶ νὰ ξηρανθῇ τελείως. Διὰ τοῦτο συμφέρον τοῦ ἰδιοκτή
του εἶναι νὰ μὴ ἀφίνωνται κατ' ἔτος εἰς τὸ *κούρβουλο* πολλαὶ τοιαῦται *βέργες*
(αἱ ἀποῖαι εἰδικῶς ὀνομάζονται *ἀπολύτες*), διότι οὕτω συγκομίζει μὲν ὀλιγώ
τερον καρπόν, ἀλλ' ἀποφεύγει τὸν ἀνωτέρω δηλωθέντα φόβερὸν κίνδυνον. *Ἀπο*
λύτες πολλαὶ ἀφίνονται, ὅταν τὸ κλῆμα γίνῃ *κληματαριά*, ὃς λέγεται ἀλλαχοῦ
περγουλιὰ ἢ ἐν Ζακύνθῳ.

Συμπλήρωμα τοῦ *κάθαρου* (γινομένου κατ' Ὀκτώβριον) εἶναι τὸ *κλάδεμα*[2],

[1] Ἀφορμὴ νὰ ἔλθῃ ὁ θάνατος. [2] Τζανὶν τῶν κλειδώσεων τῆς χειρός. [3] Τῶν
ἄρθρων τῶν ποδῶν. [4] Τῆς κεφαλῆς. [5] Τῆς ὀσφύος καὶ τῆς σπονδυλικῆς στήλης.
[1] *Κλήματα* καλοῦνται ἐν Ζακύνθῳ καὶ τὰ θέματα, εἰς ἃ συναιρεύονται μετὰ
τὴν ἀποκοπὴν αἱ *βέργες* αὗται.
[2] Λέγεται καὶ *κλάδος* (ὁ)· εἶναι δὲ καὶ σύνθετον *κλαδοκάθαρος*.

τὸ ὁποῖον γίνεται κατ' Ἰανουάριον καὶ διὰ τοῦ ὁποίου αἱ ἀπομείνασαι *βέργες* περιορίζονται εἰς τὸ προσῆκον μῆκος.

Σπουδαῖον τῆς καλλιεργείας μέρος εἶναι τὸ *σκάψιμο*, τὸ ὁποῖον γίνεται μὲ τὴν *ἀξίνα*, ἀλλ' εἰς τὰ σκληρότερα τῆς νήσου ἐδάφη χρησιμοποιεῖται διὰ τὸ σκάψιμο ἡ *τσαπώνα* (*τσαπούνα*, τὸ *τσαπώνι*). Οἱ ἐργάται σκάπτουσιν ὑπὸ τὰ κλήματα ἀκολουθοῦντες τὴν σειράν, καθ' ἣν ἔχουσι φυτευθῆ ταῦτα καὶ ἥτις ὀνομάζεται *ὁρμίνι* (τό). Μικρὸν δὲ χρόνον μετὰ τὸ σκάψιμο ἐπακολουθεῖ ὡς συμπλήρωμα τὸ *σκάλισμα* (ὁ *σκάλος*), δι' οὗ ἰσοπεδοῦνται τὰ διὰ τοῦ *σκαψίματος* εἰς μικροὺς σωροὺς μεταβληθέντα χώματα. Χρόνος συνήθης τοῦ σκαψίματος εἶναι ἀπὸ τῶν μέσων Ἰανουαρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Μαρτίου, κανονιζόμενος κυρίως ἐκ τῶν βροχῶν, τοῦ δὲ *κλαδέματος* (ἢ καὶ *κλάδου*) ὁ Ὀκτώβριος.

Ἔκτακτοι πρὸ τοῦ *σκαψίματος* ἐργασίαι εἶναι τὸ *χείλισμα* καὶ τὸ *κρόπισμα*. Τὸ τελευταῖον θεωρεῖται ἀναγκαῖον ἀνὰ πᾶν τρίτον ἢ τέταρτον ἔτος ἰδίως εἰς ὡρισμένα λεπτὰ ἐδάφη, διὰ δὲ τοῦ *χειλίσματος* πληροῦται τὸ κτῆμα ἐν ἡμέραις συνεχῶν βροχῶν (οὐχὶ σπανίων ἐν Ζακύνθῳ) ὑδάτων, κατερχομένων ἀπὸ ὑψηλοτέρων μερῶν ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, τὸ κτῆμα κεῖται ἐν *καταλλήλῳ* θέσει, διότι ἄλλως τὸ *χείλισμα* εἶναι ἀδύνατον. Τὰ ὕδατα πλημμυροῦσιν ἐπὶ ἡμέρας τὰ κτήματα ταῦτα, θεωροῦνται δὲ διὰ τοῦτο ὠφελιμώτατα, διότι προσθέτουσι πολλὴν ἰλὺν εἰς τὰ χειλιζόμενα ἐδάφη, οὕτω δὲ καὶ χῶμα νέον καὶ λίπασμα οὐκ ὀλίγον εἰς αὐτὰ δίδουσι.

Παραλειπομένων ἄλλων ἐκτάκτων καὶ δευτερευουσῶν ἐργασιῶν μεταβαίνομεν εἰς τὸ *δειάφισμα*. Τοῦτο μετὰ ἐτῶν καταστροφὰς εὑρέθη μόνον φάρμακον κατὰ τῆς *ἀοπρίλας*, ὅπως ὠνόμασεν ὁ λαὸς ἐκ τοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνουσι τὰ φύλλα τῶν προσβαλλομένων κλημάτων, τὴν διὰ τοῦ θείου θεραπευομένην νόσον. Τὸ δειάφισμα ἐπαναλαμβάνεται δὶς (*πρῶτο χέρι*, *δεύτερο χέρι*), ἐνίοτε δὲ καὶ τρίς. Γίνεται δὲ μὲ τὸ *βούσουλα* καὶ μὲ τὸ *φουσούνι*. Εἶναι δὲ ὁ μὲν βούσουλας μικρὸν κυλινδρικὸν ἐκ ψευδαργύρου κυτίον, ἔχον ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν βάσεων μικρὰς ὀπάς, δι' ὧν ἐκτινάσσεται ἐπὶ τοῦ κλήματος τὸ θεῖον, τὸ δὲ φουσούνι μικρὸς φυσητήρ, δι' οὗ ἐκ μικρᾶς ἀποστάσεως ἐξακοντίζεται τὸ θεῖον.

Σύγχρονον περίπου ἢ μικρῷ προγενέστερον αὐτοῦ (Ἀπρίλιον—Μάϊον) εἶναι τὸ *φατσινάρισμα* καὶ τὸ *ράδισμα*[1]. Τὸ φατσινάρισμα (*γαλίδισμα*, *χαράκωμα*) γίνεται μὲ τὴν *γαλίδα* ἢ μὲ τὴν *φατσετούλλα*. Δι' αὐτῶν χαράσσονται εἰς ὡρισμένα μέρη τοῦ κλήματος γραμμαὶ καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν αὐτοῦ, ἀπαιτεῖται δὲ μεγάλη προσοχὴ κατὰ τὴν χάραξιν τῶν γραμμῶν τούτων, διότι ἐκ τοῦ βάθους αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τοῦ *χαρακώματος*, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτὴ τοῦ κλήματος. Σκοπὸς δὲ τοῦ χαρακώματος εἶναι νὰ καταστήσῃ παχυτέρας τὰς ῥᾶγας τῆς σταφίδος[2] διὰ τοῦτο *ἀγαλίδιγη* (ἀχαράκωγη) *σταφίδα* καταντᾷ νὰ σημαίνῃ *γριλὴ* (=μὲ λεπτὰς ῥᾶγας) *σταφίδα*. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτε ἡ *γριλὴ σταφίδα* πωλεῖται ἀκριβότερον ἢ ἡ *χοδρή*, οὐκ ὀλίγοι ἀπωφεύ-

[1] Τὸ *ράδισμα* κανονίζει κυρίως ὁ χρόνος τῆς βλαστήσεως καὶ αἱ βροχαί. Ὅταν ἡ βλάστησις (τὸ *ἄνομα*) εἶναι πρώϊμος καὶ ὁ καιρὸς βροχερός, πρέπει ταχέως ν' ἀρχίσῃ τὸ ράδισμα.

[2] Αἱ ἄμπελοι δὲν χαρακώνονται.

γουσι τὸ χαράκωμα, ἐπανέρχονται δ' οὕτω εἰς πολὺ παλαιοτέρων ἐτῶν συνηθείας, ὅτε τὸ χαράκωμα ἦτο ἄγνωστον.

Τὸ δὲ ράδισμα σκοπὸν ἔχει νὰ προφυλάξῃ τὰ κλήματα ἀπὸ τοῦ περονοσπόρου καὶ γίνεται διὰ τοῦ *ψεκαστῆρος*. Ἡ νόσος αὕτη ἀνεφάνη, ὡς γνωστόν, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἡ δ' ὀνομασία καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ὀργάνου τῆς θεραπείας της εὐκολώτατα παρεληφθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐκλίθησαν κατὰ τὸν οἰκεῖον αὐτῷ τύπον (ὁ περονόσπορος, τοῦ περονόσπορου—ὁ ψεκαστήρας, τοῦ ψεκαστήρα· ὁ ψεκαστὴρ λέγεται ἐνίοτε γενικώτερον *μηχανή*). Τὸ ράδισμα, ἂν ἐπακολουθήσῃ ὑγρασία, ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις.

Ἂν κατὰ τὴν ὡρίμανσιν τοῦ καρποῦ ὁ καιρὸς εἶναι βροχερός, κίνδυνος ὑπάρχει νὰ σαπηθῶσιν αἱ σταφίδες καὶ σταφυλαί, τὰς ὁποίας μάλιστα φέρουσιν *οἱ ἀπολυτές*, διότι ἅπτονται τοῦ ἐδάφους. Ἀνάγκη λοιπὸν τότε νὰ ἐγερθῶσιν ὀλίγον ἐκ τοῦ ἐδάφους οἱ ἀπολυτὲς καὶ πρὸς τοῦτο ἐμπηγνύονται εἰς αὐτὸ παρὰ τὸ κλῆμα μικρὰ καλάμια (*τσίτες*), ἐφ' ἃν στηρίζονται *οἱ ἀπολυτές*.

Ὅμοια μὲ τὴν *τσίτα* εἶναι ἡ *φουρκάδα* μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἡ τελευταία εἶναι μεγαλυτέρα καὶ κατασκευάζεται οὐχὶ ἐκ καλαμίων[1] ἀλλ' ἐκ ξύλων· χρησιμεύει δὲ κυρίως εἰς τὸ νὰ στηρίξῃ τὰ τὸ πρῶτον ἀναπτυσσόμενα κλήματα.

Τοιαύτη ἐν τοῖς κυρίοις ἡ καλλιέργεια τῶν σταφίδων καὶ ἀμπέλων· πρὶν δ' εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν καρπῶν αὐτῶν συγκομιδῆς ἀνάγκη νὰ προστεθῇ τοῦτο· ὅταν ἐν τῷ κτήματι ἔχωσιν ἀραιωθῆ τὰ κλήματα, ἀντικαθίστανται τὰ ἐκλιπόντα *μὲ τσὶ καταβολάδες*.[2] Ἡ κατάλληλος ἀπολυτή, χωρὶς ν' ἀποκοπῇ ἐκ τοῦ κλήματός της, ἐμφυτεύεται πλησίον, ἐν καταλλήλῳ δὲ χρόνῳ ἀποκοπτομένη δημιουργεῖ νέον κλῆμα.

Ὁ τρύγος τῆς σταφίδος διεξάγεται συνήθως μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουλίου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Αὐγούστου. Αἱ ἐξαιρέσεις εἶναι σπάνιαι. Ἂν ἡ ὡρίμανσις δὲν εἶναι κανονική, γίνεται τὸ λεγόμενον *δγιάλεμα*, καθ' ὃ τρυγῶνται μόνον αἱ ὡρίμοι σταφίδες, ἀναβάλλεται δ' εἰς ἄλλον χρόνον καὶ τῶν ἄλλων ὁ τρυγητός. Ὅταν δ' ὅμως ἡ ὡρίμανσις εἶναι κανονική, τότε ὁ *τρύγος* γίνεται *ἀράδα*, δηλ. κόπτονται πᾶσαι αἱ σταφίδες πλὴν τῶν πολὺ μικρῶν (*τσάβουρα*), αἱ ὁποῖαι τρυγῶνται βραδύτερον μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὅλου τρυγητοῦ. Καλεῖται δ' ὁ τρυγητὸς τῶν ἐπιφυλλίδων τούτων, εἴτε σταφίδες εἶναι εἴτε σταφυλαί, *τσαβουρολόϊσμα* (τὸ ῥῆμα *τσαβουρολογάω*).

Αἱ τρυγώμεναι σταφίδες *ἁπλώνονται* εἰς τὰ *ἁλώνια*. Ἀλλὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἔχωσι προπαρασκευασθῆ καταλλήλως πρὸ 1—2 ἡμερῶν. Ἡ προπαρασκευὴ δὲ

[1] Μὲ *καλάμια* περιφράττονται ἀρκετὰ φιλοκάλως κατὰ μῆκος οἱ ἀνὰ τὰ κτήματα στενοὶ δρομίσκοι, *τὰ στρατώνια*, οἱ ὁποῖοι, ὅταν εἶναι εὐρύτεροι καὶ μακρότεροι, καλοῦνται *μαΐστρες*. Μετὰ τῶν καλαμίνων τούτων περιφραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὀναμάζονται *λεσίες*, περιπλέκονται τεχνικῶς καὶ *οἱ βέργες* τῶν ἐγγὺς κλημάτων, οὕτως ὥστε νὰ παρέχῃ ὡραῖον θέαμα ἡ ὅλη *λεσία* μὲ τὰς κρεμαμένας ἐπ' αὐτῆς σταφίδας καὶ σταφυλάς. (Περὶ τῆς προφορᾶς τῆς λ. *καλάμια* πρβλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΚΕ' σ. 201 ὑποσημ. καὶ 202).

[2] Ἐν τῇ δηλώσει τῆς ἐργασίας ταύτης γίνεται χρῆσις τοῦ ῥήματος *ρίχνω*. (*ρίχνω καταβολάδες*, *ἔριξα καταβολάδες* κ.λ.π.).

αὐτὴ ἀποτελεῖται 1) ἐκ τῆς ἀποκοπῆς τῶν ἐπὶ τῶν ἀλωνίων φυτῶν γινομένης διὰ τῆς ξύστρας· αὐτὴ εἶναι σιδηρᾶ, ἐμπηγνυμένη δ' εἰς ξύλινον σκαλίφι ὡθεῖται τῆς ξύστρας αὐτὴ εἶναι σιδηρᾶ, ἐμπηγνυμένη δ' εἰς ξύλινον σκαλίφι ὡθεῖται, 2) ἐκ τοῦ ἐπιμεδι' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἁλωνίου καὶ ἀποξέει πᾶν ἐπ' αὐτοῦ φυτόν· 3) ἐκ τοῦ ἐπιμελοῦς σαρώματος τοῦ ἁλωνίου, τὸ ὁποῖον γίνεται μεζὰ φαγητὰ σαρώματα, κατασκευαζόμενα συνήθως ὑπὸ γυναικῶν τῶν τὴν σταφίδα συγκομιζόντων ἐκ τοῦ γνοστοῦ θάμνου ἀφάνας, καὶ 3) ἀπὸ τὸ χόβωμο. Τὸ χόβωμο γίνεται διὰ βυσσίου κόσκινου (*σβουνιᾶς*), ἡ ὁποία ἐπί τινας ἡμέρας *μουσκεύει* (*μουσκεύεται*) ἔντὸς μικροῦ βυτίου πλήρους ὕδατος, καὶ σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τῶν ἁλωνίων κόνιν νὰ ἐπικολληθῇ ἐπὶ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἁπλουμένης σταφίδος.

Ἡ σταφὶς ἀφοῦ προσεκτικῶς ἁπλωθῇ ἐπὶ τῶν ἁλωνίων, μένει ἐπ' αὐτῶν 15—20 ἡμέρας, μέχρις οὗ ἀποξηρανθῇ (*γιηθῇ*). Ἐνίοτε *γυρίζεται* ἡ σταφὶς ἐπὶ τῶν ἁλωνίων τὸ *γύρισμα* δὲ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, ὅταν πέσῃ βροχὴ ἰδίως κατὰ τὰς τελευταίας τῆς ἀποξηράνσεως ἡμέρας καὶ γίνεται μὲ τὸ *ὀχάλι*. Εἰς τὸ ἄκρον μακροῦ καλάμου ἐμπηγνύεται καθέτως ξύλάριον, εἰς ὃ διασχεθὲν ὀδόντας, μὲ τὸ *ὀχάλι* δὲ τοῦτο ἀνατρέπονται ἐν τῇ θέσει των αἱ ἁλωθεῖσαι σταφίδες, οὕτως ὥστε νὰ δεικνύωσιν εἰς τὸν ἥλιον τὴν μέχρι τοῦδε ἐγγίζουσαν τὸ ἔδαφος ἄκευράν των.

Ὅταν ἐπὶ τέλους τελείως ἀποξηρανθῇ ἡ σταφίς, *τρίβεται* (ἢ *γραβαλίζεται*). Τὸ ἐργαλεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται τὸ *τρίψιμο*, καλεῖται *γραβάλος*, εἶναι ξύλινος ἢ σιδηροῦς, ἔχει πολλοὺς ὀδόντας, καὶ ἐμπηγνύμενος καθέτως ἐπὶ μακροῦ καλάμου σύρεται κατ' ἐπάλληψιν ἐλαφρῶς ἐπὶ τῶν σταφίδων, οὕτω δὲ ἀφίνει ἐπὶ τῶν ἁλωνίων ἀποκεκομμένας τὰς ξηρανθείσας ῥᾶγας, ἀλλὰ συμπαρασύρει τὸ λοιπὸν ἄχρηστον μέρος τῆς σταφίδος (*ρουφάλες, ρόποδα*). Οἱ *ρουφάλες*, ἀφοῦ ἐπιμελῶς τιναχθῶσιν, ἵνα ἐκπέσωσιν ἐξ αὐτῶν αἱ τυχὸν παρασυρθεῖσαι ῥᾶγες, συσσωρεύονται καὶ καίονται.

Τὴν αὐτὴν τοῦ *γραβαλίσματος* ἡμέραν ἡ σταφὶς ἢ *σωρεύεται* ἢ, ἂν ὑπάρχωσιν ἀκόμη πολλαὶ ῥᾶγες, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποξηράνθησαν τελείως, γίνεται *λαμνί*. Διαφέρει δ' ὁ *σωρὸς* ἀπὸ τὸ *λαμνὶ* κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἶναι περίπου κυκλοτερής, καταλαμβάνει μικροτέραν ἔκτασιν, ἀλλ' ἔχει μεῖζον ὕψος, ἐνῷ τὸ λαμνὶ ἔχει σχῆμα ὀρθογωνίου τετραπλεύρου, ἔκτασιν μεγαλυτέραν, ἀλλ' ὕψος πολὺ μικρότερον, διὰ νὰ ἐπενεργῇ ἐπ' αὐτοῦ εὐκόλως ὁ ἥλιος.

Καὶ ὁ σωρὸς καὶ τὸ λαμνὶ γίνονται μὲ τὰ *φτυάργια* καὶ *ἀφανίκια σαρώματα*· ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ χαράσσονται διὰ τῆς λαβῆς τοῦ *φτυαργιοῦ* σταυροὶ καὶ διάφορα γράμματα· ἐνίοτε ὁ σταυρὸς καὶ τὰ γράμματα γίνονται δι' ἀπλασσομένου χώματος, σκοπὸν δ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχουσι νὰ προλάβωσι κλοπὴν παρ' αὐτῶν τῶν ἐργατῶν γινομένην.[1]

[1] Ἡ φύλαξις τῶν σταφίδων καὶ σταφυλῶν γίνεται ἐν Ζακύνθῳ δι' ἰδίων δι' ἕκαστον κτῆμα φυλάκων, οὓς πληρώνει ὁ ἰδιοκτήτης, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἀγρότης, ὅτε αὐτὸς φυσικὰ φυλάττει τὸ κτῆμά του. Οἱ φύλακες οὗτοι καλοῦνται *βεργάτες*. Ἀλλ' οὐχὶ σπανίως τὴν φύλαξιν διενεργοῦσιν οἱ καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰς ἑκάστοτε συμφωνίας μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου λαμβάνουσι διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν φύλαξιν τὸ $^1/_n$ ἢ τὰ $^2/_n$ τοῦ καρποῦ. Ἐν ταῖς συμφωνίαις ταύταις ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι τινὲς λεπτομέρειαι. Οἱ τοιοῦτοι

Ἀφοῦ *σωρευθῇ* ἡ σταφίς, ἐπακολουθεῖ τὸ *λίχνισμα*, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ σταφὶς καθαρίζεται ἀπὸ τὰ μικρὰ *ρόποδα* (*κότσαλα*), τεμάχια τοῦ ξηρανθέντος μάχου, καὶ ἄλλα ξυλάρια, τὰς χονδρὰς καὶ σεσηπυίας ῥᾶγας, καὶ ἄλλας ἀκαθαρσίας. Τὸ λίχνισμα σήμερον γίνεται τέλειον μὲ τὴ *μηχανὴ* ἢ *μάκινα* (ἐντεῦθεν καὶ ῥῆμα *μακινάρω*)· ἀλλ' εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν, ὅτε αἱ τοῦ λιχνίσματος μηχαναὶ ἦσαν σπάνιαι, ἐγίνετο μὲ τὸ *δρομάνι*. Ἦτο δὲ τοῦτο (σπανίως καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν χρήσει) μέγα κόσκινον, τὸ ὁποῖον κατά τι μέρος τῆς περιφερείας του προσεδένετο διὰ μικροῦ σχοινίου εἰς τὸ ἄκρον μακροῦ ὀρθίου καλάμου· ἐκ δὲ τοῦ ἀντιθέτου ἀκριβῶς μέρους κρατῶν τὸ κόσκινον τοῦτο ὁ ἐργάτης, ἐφ' ὑψηλοῦ ἱσταμένος διὰ τὸ ὕψος τοῦ καλάμου, ἐκίνει αὐτὸ ὁριζοντίως, ἑκάστοτε ὑπ' ἄλλου πληρούμενον σταφίδος, διὰ δὲ τῶν μεγάλων ὀπῶν του διερχομένη ἡ σταφὶς μέχρις οὗ ἤθελε καταπέσῃ κάτω, ἐκαθαρίζετο ὑπὸ τοῦ ἀνέμου (διότι μόνον ἐπὶ ἡμέρας διανατοῦ ἀνέμου ἐγίνετο τὸ *λίχνισμα*). συμπαρασύροντος τὰ *κάτσαλα* κλπ. Τὰς βαρυτέρας ἀκαθαρσίας ἀφῄρουν κατὰ τὸ δυνατὸν ἄλλοι ἐργάται διὰ τῶν χειρῶν.

Μετὰ τὸ λίχνισμα ἐπακολουθεῖ τὸ *βάσιμο*, δηλ. ἡ μεταφορὰ τοῦ σταφιδοκάρπου εἰς τὴν ἀποθήκην τοῦ ἐμπόρου συνήθως ἢ καὶ τοῦ ἰδιοκτήτου (ἀμφότεραι καλοῦνται *σαράγες*). Ὅσας δ' ἡμέρας ἤθελε, μείνει ἐπὶ τοῦ ἁλωνίου ἡ σταφίς, εἴτε ὡς *σωρὸς* εἴτε ὡς *λαμνί*, καλύπτεται κατὰ τὴν νύκτα (καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐν βροχῇ) μὲ τὰ *ψαθία*, ἢ τὰ *παπλὰ* (*λιόπανα*). Ὁ παραγωγὸς πωλεῖ τὴν σταφίδα ταύτην εἰς ἐκεῖνον συνήθως τὸν σταφιδέμπορον (*σαραγιάντε*), παρὰ τοῦ ὁποίου ἔχει δανειαθῇ χρήματα ἔχει ἀγοράσει ἐπὶ πιστώσει θεῖον, θειικὸν χαλκόν κλπ. Ἐν παλαιοτέρους δὲ χρόνους εἰς τὸν ἔμπορον ἄφινεν ὁ παραγωγὸς λίτρας τέσσαρας ἐπὶ ταῖς ἑκατὸν ἐκ τοῦ πωλουμένου σταφιδοκάρπου· τὸ ποσὸν τοῦτο ἐκαλεῖτο *σαραγιάτικο*, ἐδικαιολογεῖτο δὲ καὶ ὡς *φύρα* (ἐλάττωσις τοῦ βάρους) τῆς σταφίδος, μέχρις οὗ ὁ *σαραγιάκες* ἤθελε μεταπωλήσει αὐτὴν εἰς τὸν *μεγαλέμπορον*, καὶ ὡς ἐνοίκιαν τῆς ἀποθήκης, διότι πολλάκις ὁ πωλητὴς ἀφίνει ἀπώλητον τὸν σταφιδόκαρπον ἐν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ ἐμπόρου μέχρι βελτιώσεως τῆς τιμῆς. Ὁ λαὸς ἔχει διὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην τὴν φράσιν *τὴν ἔκανε νάτα*.

Ὁ μεγαλέμπορος καταβάλλει εἰς τὸ δημόσιον τὸν φόρον, ὅταν ἐξάγῃ τὴν σταφίδα, ἀλλ' αὐτὸν πληρώνει κυρίως ὁ παραγωγός, διότι ὁ μεγαλέμπορος φροντίζει φυσικὰ καθορίζων τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς τῆς σταφίδος (εἰς πολὺ παλαιοτέραν ἐποχὴν ὁ καθορισμὸς οὗτος, ἐδηλοῦτο διὰ τῆς φράσεως *ἔβγηκε σκριτούρα*), νὰ προαφαιρῇ πᾶν ἔξοδον καὶ φόρον, ἀλλ' ὁ παραγωγὸς γνωρίζει μόνον, ὅτι ἡ τρέχουσα τιμὴ τῆς σταφίδος του εἶναι σήμερον π. χ. δρ. 150 κατὰ χιλιόλιτρον, ἀγνοεῖ δὲ τελείως, τίνα ποσὰ προαφῃρέθησαν ἀπὸ τῆς τιμῆς ταύτης, οὕτω δὲ πληρώνει ὅλως ἀσυναισθήτως καὶ ἄρα ὅλως ἀγογγύστως, φόρον, ὅστις, ὡς βε-

καλλιεργηταὶ καλοῦνται *σέβροι* καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει λέγεται ὅτι ἔχουσι τὸ κτῆμα τριτάρικα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ *ἀναπεδίς*. Ὅταν δ' ὁ καλλιεργητὴς ἔχῃ πληρώσει τὸ τέταρτον τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος, ἐν περιπτώσει διαλύσεως τῆς συμφωνίας, θὰ λάβῃ τὸ τέταρτον τοῦ κτήματος. Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι ἡ *δεηνικὴς ἀγροληψία*, ἣν ὁ λαὸς καλεῖ μὲ ξενικὴν λέξιν, *νιπροπετιά*, τὸ ἔχει *νιπροπέσει*. Περὶ τῆς λέξεως *βεργάτης* πρβλ. Λιμνογ. Ε', 602 καὶ Ἀθηνᾶς ΚΗ', 105.

βαιοῦσιν οἱ ἐπαΐοντες, εἶναι ἀρκετὰ βαρύς. Εἶναι τὸ εὐφυὲς φορολογικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας, τὸ ὁποῖον καὶ τὸ δημόσιον ὠφελεῖ καὶ τὸν φορολογούμενον οὐδαμῶς ἐνοχλεῖ, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας ἰσχύει μέχρι σήμερον ἐν Ἑπτανήσῳ.

Τῶν δὲ σταφυλῶν ὁ τρυγητὸς ἀρχίζει ἀπὸ τῶν μέσων Σεπτεμβρίου καὶ περατοῦται ἐντὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὀκτωβρίου. Σταφυλῶν ἐν Ζακύνθῳ ὑπάρχουσι πλεῖστα εἴδη. Ἀναγράφω τινά, τὰ ὁποῖα ἔχω πρόχειρα ἐν τῇ μνήμῃ μου· ἀγουστελίδι (συνηθέστερον γουστελίδι), ἀγουστιάτης, ἀϊτονύχι, βγιολεύτό, γυφτοκόριθο (καὶ γύφτος), κορίθι, λαρδέρα, μοσκάτο, ξυρίχι, πάϋλος, πετροκόριθο, ροϊδίτης, σαββατιανό, σαλαμίνα, τουρκοπούλλα, τσαούσης, φλέρι, φτερούγατης, χλώρα.

Εἴδη τινὰ τῶν σταφυλῶν (π. χ. ὁ ἀγουστγιάτης), τρυγώμενα πρὸ τοῦ νὰ *πατηθῶσι*, μένουσιν ὀλίγας ἡμέρας ἐκτεθειμένα εἰς τὸν ἥλιον ἢ ἐν τῷ *ληνῷ*, ἢ συνηθέστερον εἰς *τζιβγιέρες*, αἱ ὁποῖαι εἶναι ξύλιναι καὶ ἔχουσι σχῆμα ὀρθογωνίου τετραπλεύρου. Ἀλλὰ τὸ σύνηθες εἶναι νὰ *πατῶνται* μετὰ τὸν τρυγητὸν αἱ σταφυλαὶ ἐν τῷ *ληνῷ*, ὅπου καὶ συσσωρεύονται τρυγώμεναι. Ὁ *ληνὸς*[1] εἶναι λίθινον τετράγωνον οἰκοδόμημα, συνήθως ἄστεγον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔδαφος εἶναι πλακόστρωτον, οἱ δὲ τέσσαρες τοῖχοι ὕψους 1—1'/$_2$ μέτρων. Ὁ εἷς τῶν τοίχων ἀφίνει ἀνάλογον ἄνοιγμα, διὰ νὰ εἰσέρχωνται εἰς αὐτὸν οἱ τρυγῶντες καὶ πατοῦντες τὰς σταφυλάς, νὰ τοποθετῆται δὲ καὶ ἡ *μαστέλλα*. Τὸ ἔδαφος τοῦ ληνοῦ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν κατάλληλον κλίσιν, ἵνα ὁ *μοῦστος* καταρρέῃ εἰς τὴν κατὰ τὸ μέσον ἑνὸς τῶν τοίχων ἀνεφγμένην ὀπήν, ἧς κατὰ τὴν βάσιν ἔχει ἐγκτισθῇ λίθος βαθὺ φέρων κοίλωμα. Ὁ λίθος οὗτος λέγεται *σουληνάρι* καὶ ἐξέχει ἀρκετὰ ἔξω τοῦ ρηθέντος τοίχου, διὰ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσρέῃ δι' αὐτοῦ ἀσφαλῶς ὁ *μοῦστος* εἰς τὸ ὑπὸ τὸ σουληνάρι τοποθετούμενον μικρὸν βυτίον (τὸ *ποδόχι*). Ἀπὸ τὸ *ποδόχι* μεταφέρεται ὁ *μοῦστος* μὲ *ἄσκια* ἢ εἰς τὰ μεγάλα βυτία (*βουτσὶτο*) ἢ εἰς τὴ *μαστέλλα*. Συνήθως δὲ κατὰ τὴν μεταφορὰν ταύτην καὶ μετρεῖται ὁ μοῦστος μὲ τὸ *μισόσταμνο* καὶ εὑρίσκεται πόσα *σταμνιὰ* εἶναι. Τὸ *μισόσταμνο* εἶναι πήλινον ἢ μετάλλινον, διὰ δὲ τὴν πλήρωσιν αὐτοῦ, ὅταν ὁ *μοῦστος* δὲν εἶναι ἀρκετὸς εἰς τὸ *ποδόχι*, ὥστε δι' ἁπλῆς ἐμβαπτίσεως νὰ γεμίσῃ τὸ μισόσταμνο, χρησιμοποιεῖται μικρὰ ξυλίνη ἀρύταινα (*σέσουλα*)[2].

Ἡ *μαστέλλα* εἶναι μέγα βυτίον, ἀνοικτὸν κατὰ τὴν ἄνω βάσιν, τὸ ὁποῖον τοποθετεῖται ὀρθιον κατὰ τὸν ἀνοικτὸν τοῦ ληνοῦ τοῖχον. Ἐν αὐτῇ *μαστελλάρεται* ὁ μοῦστος μέχρι 6—10 ἡμέρας, καθ' ἃς ἀνακατεύεται ἅπαξ ἢ δὶς τῆς ἡμέρας μὲ τὸ *φτυάρι*, ῥίπτεται ἐντὸς αὐτοῦ *ὕψος*, πολλάκις δὲ καὶ χρωματίζεται, ἐμβαλλομένων ἐντὸς αὐτοῦ τῶν καταλλήλων στεμφύλων (*τσίπουρα*). Ὅταν τελειώσῃ τὸ *μαστελλάρισμα*, ὁ μοῦστος ἐκρέει ἀπὸ τὴ *μαστέλλα* δι' ὀπῆς κατὰ τὴν βάσιν της, κεκλεισμένης μέχρι τοῦδε διὰ κυλινδρικοῦ ξύλου, καλουμένου *πίρου*[3], εἰς τὸν λινὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸ ποδόχι καὶ μεταφέρεται πλέον εἰς τακτικὰ βυτία.

[1] Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰσήχθησαν εἰς Ζάκυνθον καὶ τὰ κινητὰ *πιεστήρια*.

[2] Ὅπως ὁ μοῦστος μετρεῖται μὲ τὸ μισόσταμνο, οὕτως ἡ σταφίς, ὅταν γεμίζωνται τὰ *σακκιά, γιὰ νὰ δὴ βάσουνε*, μετρεῖται μὲ τὸ *μισοβάτσελο* καὶ εὑρίσκεται πόσα *βατσέλια* εἶναι.

[3] Περὶ τῆς λέξεως βλ. τὰ ὑποσημειούμενα ἐν Λαογρ. Τόμ. Γ' σ. 660.

Διὰ τοῦ πατήματος, τὸ ὁποῖον γίνεται διὰ τῶν ποδῶν, οὐχὶ προσηκόντως πάντοτε καθαριζομένων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπιεσθῇ ἐκ τῶν σταφυλῶν ὅλον τὸ γλεῦκος· διὰ τοῦτο αἱ πατηθεῖσαι σταφυλαὶ (*τσίπουρα*) ἐμβάλλονται πρὸς τελείαν ἀποστράγγισιν εἰς τὴν *τσιπουρία*, ἡ ὁποία εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ληνοῦ. Ἡ *τσιπουρία* εἶναι ξυλίνη πλὴν τῆς βάσεώς της, ἡ ὁποία σπανίως εἶναι καὶ αὐτὴ ἐκ ξύλου, συνηθέστερον δὲ εἶναι ὀγκόλιθος προσηκόντως λελαξευμένος. Κατὰ τὰ ἄκρα τῆς βάσεως ταύτης ὑπάρχουσι δύο ὀπαί, ἐντὸς τῶν ὁποίων στηρίζονται μὲ σιδηρᾶς *σφῆνες* τὰ δύο ὑψηλὰ *ἀδράχτια*, ἂν εἰς ἑκάτερον κοχλιοῦται, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνὰ ἓν *σφοδύλι*. Μεταξὺ τῶν δύο *ἀδραχτιῶνε* τοποθετεῖται ἐπὶ τῆς βάσεως ἡ *γάδη*, μικρὸν βυτίον ἀνοικτὸν κατ' ἀμφοτέρας τὰς βάσεις του καὶ φέρον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν μικρὰς ὀπάς, ἐξ ὧν ἐκρέει ὁ διὰ τῆς *τσιπουρίας* ἀπὸ τὰ *τσίπουρα* ἐκθλιβόμενος *μοῦστος* (*τσιπουρίτης*). Ἡ γάδη πληροῦται ἀπὸ *τσίπουρα*, ἔπειτα δὲ ἐμβάλλεται εἰς αὐτὴν ἐπάνω εἰς τὰ *τσίπουρα* ὁ *παπᾶς*, ξύλον πολὺ παχὺ σχήματος κυλινδρικοῦ στενούμενον συνήθως κατὰ τὸ μέσον. Ἐπὶ τοῦ *παπᾶ* τοποθετεῖται ἡ *πλάδρα*, ξύλον παχὺ σχήματος ὀρθογωνίου τετραπλεύρου, οὗτινος διὰ τῶν δύο κατὰ τὰ ἄκρα ὀπῶν εἰσέρχονται τὰ *ἀδράχτια*. Κατόπιν κοχλιοῦνται τἀνωτέρω δηλωθέντα *σφοδύλια*, ξύλα ὀγκώδη τριγωνικὰ μετὰ καταλλήλου ὀπῆς, κατὰ μέσον τελείως προσαρμοζομένης εἰς τὴν κοχλίωσιν τῶν *ἀδραχτιῶνε*. Διὰ τῆς προϊούσης κοχλιώσεως πιεζομένη ἡ *πλάδρα* πιέζει καὶ αὐτὴ τὸ *βατσί*, οὕτω δὲ συνθλίβονται τὰ ἐν τῇ γάδῃ τσίπουρα καὶ ἐκρέει διὰ τῶν ὀπῶν αὐτῆς ὁ μοῦστος[1]. Διὰ δὲ τὴν τελειοτέραν σύνθλιψιν γίνεται χρῆσις εἰς τὰ *σφοδύλια* καὶ τῆς *μανουέλας*, μεγάλης ξυλίνης ῥάβδου, ἥτις ἐπενεργεῖ ἐπ' αὐτῶν ὡς μοχλὸς καὶ τὰ καταβιβάζει ὅσον τὸ δυνατὸν κατωτέρω εἰς τὰ *ἀδράχτια*. Τοιουτοτρόπως τὰ τσίπουρα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρουν τὴν γάδην, συνθλιβέντα κατέλαβον τώρα τὸ ἥμισυ αὐτῆς, ἀφοῦ δ' ἔμειναν ἐν αὐτῇ ἀρκετὴν ὥραν, ἵνα καταστραγγίξῃ ὁ μοῦστος, ἐξάγονται ἐκ τῆς γάδης αἰρομένης, ὅτε ἀποτελοῦσιν ὄγκον ὅμοιον αὐτῇ, ὅστις καὶ αὐτὸς καλεῖται *τσιπουρία*.

Ὑπολείπεται τελευταία ἐργασία. Αἱ ἀνωτέρω δηλωθεῖσαι *τσιπουρίες* δὲν εἶναι ἀκόμη ἄχρηστοι· ἐξάγεται ἐξ αὐτῶν τὸ *λάγερο* κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον. Αἱ *τσιπουρίες* διασπείρονται ἐντὸς τοῦ ληνοῦ, βρέχονται δι' ὕδατος καὶ πλήττονται ἐπὶ πολλὴν ὥραν διὰ μεγάλης ῥάβδου. Ἔπειτα τὰ οὕτω παρασκευασθέντα *τσίπουρα* ἐμβάλλονται ἐκ νέου εἰς τὴν *τσιπουρία* καὶ ἐκθλίβεται ὁ δευτερίας (*λάγερο*)[2].

ΚΩΝΣΤ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΣ
Δ. Φ. Γυμνασιάρχης

Δεισιδαίμονες συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἐν Σοποτῷ τῶν Καλαβρύτων.

1. Γιὰ νὰ ξέρουν ἂν ἡ γκαστρωμένη θὰ γεννήσῃ σερνικὸ ἢ θηλυκό· α') Ἅμα ἀποὔφάνῃ ἡ γυναῖκα, παίρνει μὲ τὸ στόμα της τὴν κομπόβεργα τ' ἀργαλειοῦ καὶ,

[1] *Τσιπουρίτης*.

[2] Λάκυρος· στεμφυλίας οἶνος (Ἡσύχ.)

ἂν τὸ πρῶτο ὄνομα ποὺ θ' ἀκούσῃ εἶναι σερνικό, τὸ παιδί, ποὺ θὰ γεννήσῃ ἡ γκαστρωμένη, θὰ εἶναι σερνικό, ἂν ἀκούσῃ θηλυκὸ ὄνομα, θὰ γεννηθῇ κορίτσι. β') Πωρνει τὴν κομπόβεργα 'ς τὸ στόμα καὶ, ἂν πρωτρϊδῇ ἄνδρα, θὰ γεννηθῇ σερνικό, ἂν ἰδῇ γυναῖκα θὰ γεννηθῇ θηλυκό. γ') Ἅμα μαδᾶνε τὴν πατσιὰ καὶ ἀνοίξουν τὴ σαγωνιά, ἅμα ἡ σαγωνιὰ βγῇ μὲ κρέας, θὰ γεννηθῇ σερνικό, ἀλλιῶς θηλυκό. δ') Βάνουν ἕνα νεφρὸ 'ς τὴ φωτιὰ χαραμένο 'ς τὴ μέση καὶ, ἂν κλείσῃ, θὰ γεννηθῇ σερνικό, ἂν δὲν κλείσῃ, θηλυκό. ε') Τὸ κοκκαλάκι, ποὺ εἶναι 'ς τὰ σπλάχνα τοῦ πουλιοῦ, ποὺ εἶναι σὲ δύο ἀνοιμένο, τὸ βάνουν 'ς τὴ φωτιὰ καὶ, ἂν κλείσῃ, γίνεται σερνικό, ἀλλιῶς θηλυκό. ς') Ρένουν 'ς τὴ φωτιὰ κουκούτσι ἀπὸ μπαμπάκι καὶ, ἂν σκάσῃ, θὰ γεννηθῇ σερνικό, ἀλλιῶς θηλυκό. Ἀντὶ γιὰ κουκούτσι ρίνουν καὶ γαρύφαλο.

2. Ἅμα τὰ πουλιὰ τῆς κλώσσας βγοῦν μονομηνέικα (2—3 τοῦ Θεριστῆ νὰ εἰποῦμε) τότε βάνουν τὰ πουλιά, ἅμα βγοῦν 'ς τὸ τηγάνι ἁπάνω 'ς τὴν πρόσοψιά καὶ μιὰ ἄλλη γυναῖκα ρωτάει «Τί τηγανίζεις σύτσι; — Δὲν τηγανίζω ἀβγά, τηγανίζω μονομηνέικα πουλιά.» Ἀλλιῶς τὰ πουλιὰ δὲν βγαίνουν πέρα.

3. Ἂν τύχῃ καὶ εἶναι 'ς τὸ σπίτι μονομηνέικα ἀδέρφια (γεννημένα τὸν ἴδιο μῆνα) δὲν κάνει νὰ δίνουν ἀβγὰ γιὰ κλῶσσα. Καὶ τ' ἀδέρφια αὐτὰ δὲν κάνει νὰ εἶναι τὸ ἕνα μπροστὰ 'ς τὰ βαφτίσια ἢ 'ς τὸ γάμο τοῦ ἄλλουνοῦ, γιατὶ πεθαίνει τὸ πρῶτο.

4. Ἅμα ἡ κότα γεννήσῃ σημαδάβγουλο (ἀβγὸ πολὺ μικρὸ χωρὶς κορκό), κάτι κακὸ θὰ γίνῃ 'ς τὸ σπίτι. Τὸ ρίνουν τὸ σημαδάβγουλο 'ς τὸ τρίστρατο καὶ, ἂν πρωτοπεράσῃ γυναῖκα, θὰ πάθῃ γυναῖκα, ἂν περάσῃ παιδί, παιδί. Κάμμιὰ φορὰ στρέει 'ς τὸ κεφάλι τῆς κότας καὶ ψοφάει ἡ ἴδια.

5. Τὸ ἀβγό, ποὺ παίρνει μιὰ γυναῖκα ἀπὸ ἄλλη γιὰ κλῶσσα, δὲν κάνει νὰ τὸ γλέπ' ὁ ἥλιος.

6. Ἀλάτι, ξύδι, ἀλεύρια, κρισάρα, προζύμι δὲν κάνει νὰ δανείζῃς τὴ νύχτα οὔτε τὴν πρωτομηνιά, γιατὶ παθαίνει τὸ σπίτι ζημιά. Ἂν τύχῃ καὶ δανείσῃς ἐκείνη, ποὺ θὰ τὰ πάρῃ, νὰ τὰ κρύψῃ ἀπουκάτου 'ς τὴν ποδιά της, νὰ μὴ τὰ ἰδοῦν τ' ἀστέρια.

7. Ἅμα ταξιδέψῃ κανεὶς ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ, δὲν κάνει νὰ σκουπίσουν 'ς τὸ σπίτι ἐκείνη τὴν ἡμέρα.

8. Ὅποια δανεισθῇ ἀλεύρια καὶ τὰ γυρίσῃ τὸν ἄλλο μῆνα, πρέπει νὰ μὴ δώσῃ ἀπὸ δικά της, ἀλλὰ γὰ τ' ἀλλάξῃ σὲ ἄλλο σπίτι καὶ τότε νὰ τὸ δώσῃ γιατὶ παθαίνει κακὸ ἐκείνη ποὺ τὰ δάνεισε.

9. Τὸ Μάη τὸ μῆνα μὴ διαστῇ
ὁπόχει γιὸ μονογενῆ.

Τὸ εἶπ' αὐτὸ μιὰ μάννα. Τὴν τρίτ' ἡμέρα, ποὺ 'ρθαν οἱ μοῖρες νὰ μοιράνουν τὸ παιδί της, ἄκουσε τὴ μία ποὺ εἶπε θὰ γίνῃ καλὸς ἄνθρωπος, τὴν ἄλλη ποὺ εἶπε τὸ ἴδιο καὶ ἡ τρίτη εἶπε «θὰ πεθάνῃ ἅμα σπάσῃ αὐτὴ ἡ μποτίλια ποὺ εἶναι 'ς τὸ τζάκι.» Τότε ἡ μάννα τὴν πῆρε καὶ τὴν ἔχτισε τὴν μποτίλια μέσ 'ς τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ νὰ μὴ σπάσῃ. Ὕστερα ἀπὸ 25 χρόνια φδιαζόταν μιὰ ἡμέρα τοῦ Μαγιοῦ καὶ ἔμπηξε τὸ παλοῦκι 'ς τὸν τοῖχο κι ἐκεῖ ἔσπασε ἡ μποτίλια καὶ τὴν ἴδια ὥρα τῆς ἔφεραν τὸ παιδί της ἀπὸ τὸ παζάρι νεκρό.

10. Ὅποια τύχῃ καὶ διαστῇ τὸ Μάη, δὲν κάνει νὰ δώκῃ νὰ φορέσῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο παννὶ πατέρας καὶ παιδί.

11. Ὅποιος φταρνιστῇ μπροστὰ 'ς τὸν πεθαμένο πρέπει νὰ ξυλώσῃ κάτι ἀπὸ τὰ ροῦχα του, γιατὶ πεθαίνει.

12. Ὅποια ἀκουμπήσῃ τὰ μαλλιά της ἀπάνου 'ς τὸν πεθαμένο, θὰ τῆς πέσουν.

13. Ἀπού πίνου ἀπὸ τὸν πεθαμένο δὲν κάνει νὰ περάσῃ τίποτε οὔτε γάτα οὔτε καὶ χέρι ἀκόμα, γιατὶ βρυκολακιάζει ὁ πεθαμένος.

14. Ἂν τύχῃ καὶ γυαλιστῇ τὸ λείψανο, πάει κι ἄλλος κοντά.

15. Ἅμα βγῇ τὸ λείψανο ἀπὸ τὸ σπίτι, ρίνουν ὄξω νὰ σπάσῃ ἢ πιάτο ἢ ποτῆρι, ἢ κεραμίδι, κι ἂν γίνῃ πολλὰ κομμάτια, θὰ πεθάνῃ κι ἄλλος.

16. Τὴν πατσιάρα καὶ τὸ χτένι, ποὺ χτενίζουν τὸν πεθαμένο, τὸ βάνουν κοντά, γιατὶ δὲν κάνει νὰ χτενιστῇ ἄλλος. Κοντὰ βάνουν καὶ τὴ βελόνα, ποὺ ράβουν τὸ προσκέφαλο τοῦ πεθαμένου.

17. Τὰ ροῦχα τοῦ πεθαμένου πρέπει νὰ τὰ πλύνουν τρεῖς γυναῖκες ὕστερ ἀπὸ 3 ἡμέρες ἢ 5 ἢ 7, πάντα μονὲς νὰ εἶναι.

18. Ὅταν θὰ πάῃ κανεὶς συγγενὴς παρηγοριὰ 'ς τοὺς λυπημένους, ἡ φουσκόπιτα, τὸ ψωμὶ ποὺ θὰ πάν, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ὁλόκληρη, πρέπει νὰ λείψῃ ἕνα κομματάκι. Τὰ πιάτα ποὺ θὰ πάν, τὶς πετσέτες ἢ τὰ πηρούνια πρέπει νὰ τὰ πάρουν τὴν ἴδια ἡμέρα πίσω ἢ τὴν τρίτη, ὄχι τὴ δεύτερη. Δὲν κάνει.

19. Τὰ σπερνά, ἢ ὅτι ἄλλο μοιράζουν 'ς τὸ λείψανο, δὲν κάνει νὰ τὰ φέρνῃ κανεὶς πίσω καὶ νὰ τὰ μπάζῃ 'ς τὸ σπίτι.

20. Ὅποια γυρίζει ἀπὸ τὸ λείψανο πρέπει νὰ πλένῃ τὰ χέρια της 'ς τὴ βρύση.

21. Σ. ἐκεῖνο τὸ παννί, ποὺ θὰ κόψουν τὸ σάβανο, δένουν ἕνα κόμπο καὶ τὸ βάνουν 'ς τὴν ἀστράχα 40 ἡμέρες.

22. Ἂν τύχῃ καὶ βραχῇ τὸ λείψανο, ποὺ θὰ τὸ πηγαίνουν 'ς τὸ νεκροταφεῖο, κάποιος ἄλλος συγγενὴς θὰ πεθάνῃ. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ἅμα τὸ λείψανο εἶναι γελαστό.

23. Ὅταν διάζωνται κάτου μὲ παλαύκια 'ς τὴ γῆ, δὲν κάνει νὰ περάσῃ κανεὶς ἀπού πάνου, νὰ δρασκελίκῃ τὸ νέμα, γιατὶ παίρνει πολλὰ ὑφάδια τὸ βηλάρι. Καὶ οἱ τραῦπες, ποὺ ἀφήναν τὰ παλούκια 'ς τὴ γῆ, ὕστερα πρέπει νὰ κλειοῦν ἀμέσως γιὰ τὸν ἴδιο λόγο.

24. Τὸ ἀντὶ τοῦ ἀργαλειοῦ δὲν κάνει νὰ τὸ βάνῃ καμμιὰ 'ς τὸν ὦμο της, γιατὶ θὰ φύγῃ τὸ χωριό (;)

Π. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ
Ἐπιθεωρητὴς δημ. σχολείων

Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγορίου.

1. Ὄντα πιρβατάρ[1] κάνας μὶ τό να[2] πουδὰρ πουδημένου κὶ τἄλλου ξπόλτου, πιθνῆσ'κ' ἡ μάννα τ'.

2. Ὄντα πὰν νὰ βουσ'κῆσν πράματα κὶ ὄντα πὰν γιὰ ξύλα κὶ φέρν τοὺ ψουμὶ πίσου, πιθνῆσ'κ' ἡ μάννα κὶ σὺ πατέρας τ.

[1] Περιπατῇ. [2] Μὲ ἕνα πόδι ὑποδημένον καὶ τὸ ἄλλο ξυπόλυτο (ἀνυπόδητο).

3. "Οντ' ἀφίν' κάνένας τ' χαψιά τ', ἔτσιν ἀφίν' ἡ γ'ναῖκά τ'.

4. "Αμα νὰ κοιμθῇς ἀπουκάτου ποὺ 'ν οὐστρέχα [1], παθαίνς, σιληάζισι [2].

5. "Αμα προυτουπάμι σ' ὅποια βρύσ', θ' ἀφήκουμι σμάδ'· θὰ κόψουμι ἕνα ξισιούν [3] ἀπού τὰ σκτιά μας [4], γιὰ νὰ μή μας πιάν' ἀρρώστια.

6. "Αμα προυτουμπαίν' ἡ νύφ' στ' σάλα [5] τ' πιθιροῦ τς, πρέπ' νὰ βάλ' τοὺ διξὶ τοὺ πουδάρ' πρῶτα κὶ νὰ ντρασ'κιλίσ' [6] τοὺ φόρτουμα τς κὶ τὰ τσ'απράκια, γιὰ νὰ βγῇ γιρή. Μιὰ νύφ' τς εἶπαν. «Μὶ τοὺ διξί, μὶ τοὺ διξί, νύφ'! — "Ε! μὶ τοὺ διξὶ κι μὶ τοῦ ζιρβί, λέει, σάματ' [7] θὰ κάμου τοὺ πουλύ!» Δὲν εἶχιν ηὐχαρίστησ' νὰ κάτσ' στοὺ πιθιρκό τς. "Ηθιλι νὰ φύγ.

7. "Αμα πὰν στὰ πστρόφια [8], πρέπ' νᾶνι μουνοί, νὰ μὴν εἶνι ζ'γοί. Φουβοῦντι μὴ χηρέψ κὶ ματαπαντριφτοῦν (= μὴ ξαναπαντρευτῇ.) Στὰ πστρόφια δίν'ν πέτνουν κὶ κόττα ὅτ χρῶμα νά νι.

8. "Αμα νὰ στιφανουθῇ ἡ νύφ', θά τς ἀνοίξν τοὺ κασσίν' τς. "Αμα νᾶνι ἀνχτό, δὲν τ' ἀπουδέν'ν [9] τ' ἀντρόϋνου.

9. "Αμα νᾶνι ἀγγαστρουμέν', νὰ μὴ τρώῃ μὶ 'μ πατοῦνα [10] στοὺ λιμό, γιατὶ βγαίν' τοὺ παιδὶ γκιρλιασμένου [11]. Κλώθιτι ἕνα ἄντιρου στοὺ λιμό τ' κὶ γκιρλιάζιτι. Κὶ σιαλιαραῖοι [12] νὰ μὴ τρώῃ, γιατὶ κάμ' τὰ παιδιά τς μύξις [13].

10. "Αμα φάῃ κἄνας προυτάρς [14] χαλάζ' κ' ἔχ' σπριά [15], τ' φέγν.

11. "Αμα πλύνς τὰ σκτιὰ τ' μκροῦ τ' πιδιοῦ 'γ Κυριακή, καίτι (= θὰ ἀποθάνῃ ἀσφαλῶς ἐκ τῶν καυμάτων του).

12. "Αμα ἕνα βρέφου δὲν οὐμιλάῃ γληγουρα, τοὺ βάν'ν σ' ἕνα σακκὶ κὶ τοὺ φέρν γύρα στοὺ χουριὸ σ' ὅλα τὰ σουκάκια, κι' ἅμα ῥουτήσ' καένας «Τί ἔεις αὐτοῦ;» ἀπαντοῦν «"Εχου ἕνα σακκὶ λόια» γιὰ νά κρίν' [16] τοὺ παιδί.

13. "Οντα ξικ'νοῦν τούν ξινθιμένου [17] φέρν κλαδιὰ ἀπού κρανιά, πουρνάρ' κὶ γαλατσίδα, ἐπειδὴς ἡ κρανιὰ εἶνι γιρή, νὰ σταθῇ κι' αὐτὸς γερὸς στοὺ ταξίδ'· πουρνάρ' κὶ τ' γαλατσίδα, γιατὶ βαστοῦν τὰ φύλλα τς κὶ τοὺ χ'μῶνα κὶ νάντέχ' κι' αὐτὸς σὰν τοὺ πουρνάρ' κὶ νὰ τοῦν τζνοῦν τὰ τζίνια [18] κὶ νὰ μὴ στέκ' πουλὺ στοὺ ταξίδ', νά χ' τοὺ νοῦ τ νὰ ξαναγυρίσ ὑλήγουρα.

14. Τ' "Αϊ Βασλιοῦ παίρν ἕνα πουρνάρ' κὶ κάθουντι ἀπάνου σ' αὐτὸ κουντά

---

[1] Τὸ ἐξέχον τῆς στέγης, τὸ γεῖσον. [2] Βραχυτ. τύπος τοῦ σεληνιάζομαι (ὅθεν καὶ σιληασμὸς = σεληνιασμός.) [3] Τὴν λέξιν μοὶ ἠρμήνευσεν ἡ ἰδία γυνή, ἡ ὁποία μοὶ ἀνεκοίνωσε τὰς ἀνωτέρω προλήψεις: φιλιουλίθρια, κουμμάτ' ξισ'κμένου. [4] Σκουτιὰ = ῥοῦχα, φορέματα. [5] Ὁ διάδρομος, ὃν συναντῶμεν ἅμα τῇ εἰσόδῳ εἰς τὴν οἰκίαν. [6] Διασκελίσῃ, ὑπερπηδήσῃ. [7] Ὡσὰν νὰ πρόκειται νὰ μείνω ἐπὶ πολύ. [8] Τὰ (ἐ)πιστρόφια εἶναι ἐκ τῶν γαμηλίων ἐθίμων τῆς πατρίδος μου πρβλ. Λαογράφ. Ε' 1 κέ. [9] "Ητοι, ὡς μοι ἐξήγησε τὴν λέξιν ἡ ἰδία γυνὴ «δὲν τοὺ μαεύ'ν τ' ἀντρόϋνου νὰ μὴ κάν'ν 'ν τέτοια τ' δλειά», πρὸς παρασιώπησιν διὰ τῆς περιφράσεως τῆς συνουσίας. [10] Μὲ τὴν πατούνα, τὴν κάλτσα, ἡ ὁποία δὲν ἐπλέχθη ἀκόμη ὁλόκληρος. [11] Πνιγμένο. [12] Κοχλίας. [13] Διὰ τῆς λέξεως δηλοῦνται περιφρονητικῶς τὰ κάτισχνα καὶ καχεκτικὰ βρέφη. [14] Πρωτογενής, πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν. [15] Ἐξανθήματα. [16] Διὰ νὰ ὁμιλήσῃ, νὰ λυθῇ ἡ γλῶσσά του. [17] "Οταν ξεκινοῦν ἤτοι προπέμπουν, ξεπροβοδοῦν τὸν ταξιδεύοντα, ξενιτεμένον. [18] Νὰ τὸν κεντοῦν τὰ τζίνια τοῦ πουρναριοῦ, τὰ ἀκανθώδη φύλλα.

στ' γουνιὰ [1] γιὰ νὰ πέφν [2] τὰ τζίνια κὶ λέν. «"Οσα φύλλα κὶ κλαδιά, | τόσα γρόσια καὶ φλουριά.» Μ' αὐτὸ τοὺ πουρνάρ' ὕστιρα φκειάν'ν 'μ παρόπτα [3].

15. Γιὰ νὰ μὴ ματιάζουντι τὰ μβλάρια κὶ νὰ μὴ παίρν ἀπού μάτ', κριμοῦν στ' μπάλα τς τρίχις μὶ τουμάρ' ἀπού γρούν, κὶ κόκκαλου ἀπού λύκουν. Στοὺ λιμό κριμοῦν χαμαῖλὶ [4], πῶχ' μέσα σκόρδου, θυμιάμα, μπαροῦτ', τρία ῥιβίθια κὶ λίγου ἅλας. Γιὰ τὰ πιδιὰ τς φκειάν'ν σταυρὸ ἀπού βουρβουλιά [5]. "Οποιους τοὺ προυτουιδῇ τοὺ βρέφου γιὰ νὰ μὴν ἀβασκαθῇ, τοὺ φτυοῦν κὶ τ' λὲν «Τφού! νὰ μὴν ἀβασκαθῇς!» Τ' βάν' κὶ [6] λίγου σιάλ' στοὺ στόμα μὶ τοὺ δάχλου [7] τς κι' ὄντα νὰ κλαίῃ πουλύ, τ' βάν' κὶ λίγου λᾶδ' ἀπού 'γ καντήλα γιὰ νὰ σγήσ' [8]. "Οντα νὰ λέῃ λόια [9], τ' ἀλλάζν κὶ τοὺ θυμιατίζν γιὰ νὰ μὴν ἀβασκαθῇ. "Οντα τοὺ προυτουπὰν [10] σ'ἄλλου σπίτ' τ' βάν'ν λίγου ἀλεῦρ' στ' μπάλα, γιὰ νὰ πὰν κὶ γέρουντας μ' ἄσπρα μαλλιά.

16. "Αμα ἰδῇς νφίτσα, νὰ μὴ τ' χπήῃς" [11] κὶ νὰ μὴ τ' μαλώῃς. Νά τς πῇς «Καλό τς' νύφ' τ' Γιάνν'!» Γιατὶ ἔρχιτι στοὺ σπίτ' κὶ σ' κόφτ' τὰ φουρέματα.

17. "Αμα ἀναβάλς [12] τοὺ πουντίκ' τ'μ ποϋντικουδιφτέρα [13], σ' κόφτ' τὰ σκτιά· τὰ χουράφια στὰ κόφτ' κὶ τὰ κάμ' σιάδ' [14].

18. "Αμ ι πὰς πθινὰ καὶ προυσπιράσ' [15] λαγός, δὲ βρίσ'κς καλὰ κὶ μ' ἰρκουλία γιὰ δ,τ' δλειὰ πάς. "Αμα προυσπιράσ' φίδ', τότι εἶνι καλό. "Οπ' νὰ πάς, καλὰ θὰ γυρίῃς [16].

19. Τ' δρύμ' δὲμ πὰν στ' ἀμπέλ' (τρεῖς μέρις ὄντα μπαίν' κὶ τρεῖς ὄντα βγαίν' οὐ Μάρτς κι' οὐ Αὔγουστους εἶνι δρύμις) οὔτι σκτιὰ πλέν'ν. Κόφτουντι. Δὲμ κουτίζν τὰ λάχανα· δρυμιάζουντι [17]. Κί τς πατάτις [18].

20 Τ' αὐγούστου δρύμις 'στὰ παννιὰ κὶ τοῦ Μαρτιοῦ στὰ ξύλα.

Ἑρμηνεία. "Αμα κόψ'ς ἕνα ξύλου χρειαζούμινου τς δρύμις τ' Μαρτιοῦ, σαρακώνιτι τοὺν αὐγούστου νὰ πλύν'ς τ' δρὺμ κόφτουντι τὰ παννιά.

Γ. Π. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ

---

[1] Παρὰ τὴν ἑστίαν. [2] Ἀντὶ πέφτν, πέφτουν. [3] "Η, ὡς ἀλλαχοῦ λέγεται, βασιλόπιτα. [4] Περίαπτον. [5] Εἶδος βάτου, βατσινιᾶς. [6] Δάκτυλον [7] Καί. Αἱ λέξεις καί, μέ, σέ, κ.τ.λ, ἐπειδὴ ἐν τῇ συνεπείᾳ εἶναι ἄτονοι, διὰ τοῦτο πάσχουν τροπὴν τοῦ φωνήεντος ε εἰς ι. Εἶναι γνωστὸν ὅτι παρ' ἡμῖν τὰ ἄτονα ο, ε τρέπονται εἰς τοὺς κωφοτέρους φθόγγους ου, ι Πρβλ. τὴν διατριβήν μου Περὶ τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζαγορίου. Θεσ/νίκη 1915 σ. 7. [8] Σιγήσῃ, παυθῇ. [9] Εὐφυολογίας [10] "Οταν τὸ ὁδηγοῦν διὰ πρώτην φοράν. [11] Χτυπήσῃς [12] Ἀναφέρῃς. Ἐκ τοῦ ῥημ. ἀναβάνω = ἀναφέρω, ἀόρ. ἀνάβαλα, ὅθεν καὶ ἀνάβαλτος = ἐκεῖνος, ποῦ δὲν πρέπει νὰ ἀναβάνωμεν, νὰ ἀναφέρωμεν. [13] "Η ἄλλως πεθαροδευτέρα. [14] Ἰσιάδι, ἤτοι τὰ ῥίπτει κάτω, τὰ καταστρέφει. [15] Προσπεράσῃ, διασχίσῃ τὸν δρόμον καθέτως καὶ πρὸ σοῦ. [16] Θὰ ἐπιστρέψῃς ἐπιτυχὼν τὸν σκοπόν σου. [17] Σήπονται («σέπουντι, χαλνοῦν»). [18] Ἐννοεῖται καὶ αὐτὰς δὲν τὰς ποτίζουν.

Ἀ γ ῶ ν ε ς

Τὰ διάφορα χωριὰ τῆς περιφερείας Δράμας ἔχουν κατὰ ὡρισμένας ἑορτὰς τοῦ ἔτους κάθε ἕνα καὶ τὸ πανηγῦρί του. Διὰ τὴν Νιγρίταν εἶνε ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ. Ἡ ἀποκλειστικὴ διασκέδασις τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἶνε οἱ ἀγῶνες.

Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία, μαζεύονται οἱ κάτοικοι μὲ τὰς οἰκογενείας των καὶ τὴν μεγάλην των στολὴν εἰς ἕνα μέρος, τὸ ὁποῖον εἶνε ἕνας δρόμος καὶ γῦρο ἀπὸ αὐτὸν δύο ὑψώματα. Ὁ δρόμος ἀποτελεῖ τὸ στάδιον, τὰ δὲ ὑψώματα τὰ ἐδώλια τῶν θεατῶν. Διορίζεται ἐκ τῶν προτέρων ἡμερῶν ἡ Ἑλλανόδικος Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς πλέον ἐγκρίτους, καὶ ὁ κῆρυξ, ὁ ὁποῖος εἰς μίαν σαλπιγγὴν ὅταν ἴδῃ ὅτι προσῆλθε τὸ πλῆθος, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγώνων καὶ τὸ πρῶτον ἀγώνισμα. Ὡς τοιοῦτον ὡρίσθη τότε τὸ λιθάρι, πέτρα ½ δκ. βάρος. Προσέρχονται οἱ ἀθληταὶ κατὰ σειρὰν καὶ λαμβάνουν μέρος. Ἡμποροῦν νὰ ἐπαναλάβουν τὸ πείραμα ὅσας φορὰς θέλουν, ὅταν τοὺς περάσῃ ἄλλος, λαμβάνει δὲ ὑπ' ὄψιν ἡ μεγαλυτέρα των ἐπιτυχία. Ὁ κῆρυξ ἐκφωνεῖ πανηγυρικῶς τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ, ὅστις λαμβάνει συνήθως ὡς ἔπαθλον ἕνα ἀρνί, συνήθως ὡραῖον τῶν πιστῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι λαμβάνουν ἐπίσης διάφορα ἀντικείμενα, ἰδίως μανδήλια μεταξωτὰ κεντημένα, κάλτσες κλπ. δῶρα τῶν καριτῶν τῆς κωμοπόλεως. Κατόπιν ἦτο τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου, ὅστις εἶνε ἀχύτητος μᾶλλον, διαστήματος 500 μ., καιόπιν τῆς ἱππασίας ἐκ 200 μέτρων. Κατόπιν ἔρχεται τὸ ἅλμα ὅπερ εἶνε πάντοτε τριπλοῦν καὶ μετὰ φορᾶς οἱ νικῶντες λαμβάνουν τὰ αὐτὰ ἔπαθλα.

Συνήθως μὲ αὐτὰ τὰ ἀγωνίσματα τελειώνουν τὴν μεσημβρίαν, ὁπότε διασκορπίζεται ἡσύχως τὸ πλῆθος καὶ οἱ νικηταὶ καμαρώνουν τὰ ἔπαθλά των.

Τὸ ἀπόγευμα, ὁπόταν πρόκειται νὰ διεξαχθῇ τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης, ἀλλάσσουν μέρος καὶ πηγαίνουν εἰς ἓν εἶδος πλατείας, ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶνε ὕψωμα διὰ τοὺς θεατάς. Τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἔχει τὴν μεγάλην ὑπόληψιν διὰ αὐτούς, ἐξακολουθεῖ δὲ ὅλο τὸ ἀπόγευμα. Οἱ ἀγωνισταὶ φοροῦν εἶδος περισκελίδος, ἔχοντες τὸν κορμὸν γυμνόν. Προσέρχεται δὲ συνήθως πρῶτον ὁ εἰς ἀφοῦ ἀλειφθῇ μὲ λάδι, ὅστις καὶ προσκαλεῖ ἕνα ἀντίπαλον. Οὗτος δὲν βραδύνει νὰ φθάσῃ καὶ ἀρχίζουν τὰ στριφογυρίσματα, καραδοκοῦντος τοῦ ἑνὸς πότε νὰ πληγώσῃ καὶ νὰ ἁρπάξῃ εἰς κατάλληλον θέσιν τὸν ἄλλον. Περνᾷ ἀρκετὴ ὥρα ἕως ὅτου γίνῃ αὐτὸ καὶ ἐμπλακοῦν εἰς τὴν πάλην, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας οὐδένα κανόνα τηροῦν ἀπαγορευομένων μόνον τῶν κτυπημάτων. Νικητὴς θεωρεῖται ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ἡ πλάτη «ἔφαγε χῶμα». Ἐπειδὴ οἱ παλαισταὶ εἶνε καλὰ γυμνασμένοι, ἀγνίθως ὁ ἀγὼν διαρκεῖ ἀρκετὴν ὥραν ὑπὸ τὴν ἀδημονίαν τῶν θεατῶν, οἵτινες διδοῦν, ὡς εἴπομεν, καὶ τὴν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο. Ἐπακολουθοῦν καὶ ἄλλα ζεύγη παλαιστῶν. Οἱ νικηταὶ δὲ λαμβάνουν πάντοτε ἔπαθλον καὶ ἕνα ἀρνί, ἔχουν δὲ καὶ τὸ δικαίωμα συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἠττηθέντος νὰ προβοῦν καὶ εἰς ἕραν ἀπὸ ταὺς θεατάς. Εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς καὶ δὴ εἰς τὴν πάλην δέχονται καὶ Τούρκους. Ἄλλοτε μάλιστα τὰ εἶχαν μεγάλην χαρὰν Ἕλλην νὰ νικήσῃ Τοῦρκον. Ἐπῆγαιναν δὲ παλαισταὶ καὶ μεμακρυσμένων ἐπαρχιῶν.

Τὰς δὲ ἡμέρας αὐτάς, ποὺ γίνονται οἱ ἀγῶνες, οἵτινες σημειωτέον ἐπαναλαμ-

βάνονται κατὰ σειρὰν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς ἑλληνικοὺς χωρίους τῆς περιφερείας κατὰ καθωρισμένας ἑορτάς, ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀφοσιώνονται εἰς αὐτούς, ἀφήνουν δὲ τοὺς χωροὺς καὶ τὰς ἄλλας διασκεδάσεις δι' ἄλλας ἑορτὰς τοῦ ἔτους.

Β. ΓΑΝΩΝΗΣ
Νομογεωπόνος Δράμας πρώην φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΠΑΝΘΙΣΜΑΤΑ

Τὰ κάλαντα Ζακύνθου.

Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον δημοσιεύει ἐν τῷ περιοδικῷ «Μοῦσαι» τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1918 ἀρ. 394 ὁ Λεωνίδας Χ. Ζώης τὰ ἀκόλουθα.

Εἰς τὸν Β΄ τόμον (τεῦχος ἀδ' 1911) τοῦ Λελτίου τῆς Ἑλλην. Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ὁ φίλος κ. Δεβιάζῆς ἐδημοσίευσε τὰ Κάλαντα τῆς Ζακύνθου, καθ' ὑπαγόρευσιν, ὡς γράφει, γραίας ἐκ τοῦ χωρίου Βολυμιῶν τῆς αὐτῆς νήσου Ζακύνθου. Ἀλλὰ εἰς τὸν αὐτὸν τόμον (τεῦχος Δ΄) ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῶν γραφέντων ἐκείνων ἐδημοσίευσα, μετὰ καὶ τινων παρατηρήσεών μου, παραλλαγὴν τῶν Καλάντων, ὡς εἶχα δημοσιεύσει ταῦτα εἰς τὴν Ζακυνθίαν ἐφημερίδα *Ἐπιθεώρησις* τοῦ ἔτους 1904. Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων, ὡς ἀνωτέρω, ἐδημοσιεύθησαν, φέρω εἰς φῶς ἀνέκδοτον ἐπιστολήν, περιελθοῦσαν εἰς χεῖράς μου, ἐκ τῆς ὁποίας γίνεται γνωστὸν ὁποῖα πράγματι ἦσαν τὰ Κάλαντα ἐν Ζακύνθῳ, κατὰ τὸ ἔτος 1824, ἐὰν ταῦτα δὲν ἔχωσι καθαρῶς οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα.

Ἡ ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἐκ Ζακύνθου παρὰ τοῦ Ἰωάννου Κόμ. Λούντζη πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ἑρμάννον, τὸν κατόπιν εὐσυνείδητον ἑπτανήσιον ἱστοριογράφον, σπουδάζοντα τότε, ὡς ὑπότροφον, ἐν Σιένῃ τῆς Ἰταλίας, παρὰ τοῖς μοναχοῖς τοῦ τάγματος delle Scuole pie, παρὰ τὸν ὁποῖον φέρει αὕτη οἰκογενειακὸν χαρακτῆρα, τυγχάνει ἀξία δημοσιεύσεως διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναγραφὴν τοῦ ποιήματος τῶν Καλάντων, ὡς τότ' ἐψάλλετο ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ζάκυνθο νὰς 25 Δεκεμβρίου 1824 ἔ. Π.

Φίλτατε Ἑρμάνε.

Σήμερον ἔχουμε Χριστοῦ καὶ σήμερα ὀπίσω τοῦ ἁγίου Βασιλείου διὰ νὰ καταφθάσῃ ἡ γραφή μου δὲν τὸ ἐλπίζω διὰ τότες, θέλως ἐὰν δὲν ἀξίζει διὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χρόνου, ἂς εἶναι διὰ τὰ φῶτα τὰ κάλαντά μου.

Ἀρχὴ καὶ ἀρχὴ τὰ κάλαντα καὶ ἀρχὴ τοῦ Γενναρίου,
καὶ αὔριο ξημερώνεται τοῦ ἁγίου Βασιλείου.
Ὁ Ἅϊς Βασίλειος ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κρισαρίτσα[1].
Βασταίνει πέννα καὶ χαρτί, χαρτὶ καὶ καλαμάρι
ὃ καὶ τὸ ραβδί του ἀκούμπισε νὰ εἰπῇ τὸ ἀλφαβητάρι.
Μὰ τὸ ραβδί του ἦταν ξερό, χλωρούς βλαστοὺς ἐπέτα
καὶ ἀπάνου ἀπ' τοὺς χλωροὺς βλαστοὺς περδίκια κορκορώτα[2]
καὶ ὄχι περδίκια μοναχὰ μόνε[3] καὶ περιστέρια.

[1] Ἡ Καισάρεια. — [2] Τὸ ἀρχαῖον κακκάζω. — [3] Ἀλλά.

Σ' τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλὸ τὸ μαρμαροχτισμένο
ὀγλήγωρα νὰ μπάσουμε γαμπρὸ καμαρωμένο.
Σ' τοῦτο τὸ σπίτι τὸ ψηλὸ πέτρα νὰ μὴν ραΐσῃ
καὶ ὁ νοικοκύρις τοῦ σπιτιοῦ χίλιους χρόνους νὰ ζήσῃ.
Νὰ ζήσῃ μὲ τὸ ταῖρί του, νὰ ἀσπρίσουν τὰ μαλλιά του
καὶ νὰ περνάῃ εἰρηνικὰ πάντα εἰς τὴν φαμελιά του.
Καὶ ἂς τὸν καλησπερίσωμε τοῦτον μας τὸν ἀφέντη,
ὁποῦ ἔχει ἀνώγεια δίπατα καὶ αὐλὲς μαρμαρωμένες
καὶ παρεθύρια προύντζινα καὶ πόρτες ἀτζαλένιες.
Σ' τ' ἀνώγεια του, κατώγεια του χρυσὸς ἀητὸς περνάει,
ἐκεῖ περνάει χρυσὸς ἀητὸς πεζὸς καὶ καβαλάρης.
Στὰ ἔμπα του, τὰ ἔβγα του, ραΐζει τὸ φτερό του,
ραΐζει τὸ φτεροῦγί του, τὸ χρυσοφτέρουγό του.
Καὶ διαλαγιὰν ἐβάλανε εἰς οὖλη τὴν οἰκουμένη,
ποιὸς ἔχει ἀσῆμι ἄδουλο [1] καὶ μάλαμα καθάριο
καὶ χρυσικὸ ἀφ' τὴ Βενετιὰ νὰ χύσῃ τὸ φτερό του,
νὰ χύσῃ τὸ φτερούγι του, τὸ χρυσοφτέρουγό του;
Βασιλοπούλα τὸ ἄκουσε ἀπὸ τὸ παρεθύρι
«Ἐγὼ ἔχω ἀσῆμι ἄδουλο καὶ μάλαμα καθάριο
καὶ χρυσικὸ ἀφ' τὴ Βενετιὰ νὰ χύσῃ τὸ φτερό του,
νὰ χύσῃ τὸ φτερούγι του, τὸ χρυσοφτέρουγό του.
Ἂς εἶναι ἡ χῆνα σας παχειὰ καὶ ἡ πήττα σας μεγάλη
καὶ ἂς ἔχῃ τὸ φλασκὶ κρασὶ νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια,
νὰ πιοῦν, νὰ ξεβραχνιάσουνε, νὰ εἰποῦν τὸν Ἂϊ Βασίλει.»
Ἂϊ Βασίλεις ἔρχεται, Γενάρις ξημερόνει.
Τότες ἐθέλησε ὁ Χριστὸς εἰς τὴ γῆς νὰ προβατήσῃ
καὶ ἐπῆγε κι' ἐχαιρέτησε οὖλους τοὺς ζευγολάτες
καὶ ἐπῆγε κι' ἐχαιρέτησε τὸν Μέγαν Ἂϊ Βασίλει.
«Καλὰ τὰ κάνεις, Βασιλειό, καλὸ ζευγάρι κάνεις.
—Καλὸ εἶναι καὶ περίκαλο καὶ περιβλεπτεμένο,
ὁποῦ τὸ εὐλόγησε ὁ Χριστὸς μὲ τὸ δεξί του χέρι,
μὲ τὸ δεξί, μὲ τὸ ζερβί, μὲ τὸ ἕνα καὶ μὲ τ' ἄλλο.»
Ἔσπειρε καὶ ἐφύτρωσε καὶ ἔκαμε τρία ἀστάχυα,
τὸ ἕνα τὸ ἐπῆρε ὁ ἀμπελουργὸς καὶ τἄλλο ὁ βεργάτης,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὸ ἐπῆρε ὁ ζευγολάτης.
Ἐθέρισε καὶ ἀλώνισε καὶ ἔκαμε χίλια μόδια,
μὲ τὰ ἀποκοσμενίδια του χίλια καὶ πεντακόσια
«Σήκω, βάγια, ἄναφ' τὸ κερὶ καὶ ἄναψε τὸ λυχνάρι,
νὰ σηκωθῇ ὁ ἀφέντης μας ὁ μουσκοκανακάρης;
νὰ λυσοδέσῃ τὸ πουγγὶ τὸ ἀργυροξομπλιασμένο,
ὅπου τοῦ τὸ ξομπλιάσανε τρία ἀπάρθενα κοράσια.
Τὸ ἕνα ἦτον ἀφ' τὴν Πάντοβα καὶ τὸ ἄλλο ἀφ' τὴ Μοθώνη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο ἦτον ἀφ' τὴν Κορώνη.

[1] Ἀδούλευτον ἔτι.

Καὶ ἂν εἶναι ἀσῆμι, δός μας το, καὶ ἂν εἶναι καὶ λογάρι
καὶ ἂν εἶναι καὶ χρυσὸ φλωρί, μὴ μᾶς κακοτρατάρῃς.»
Τὸ εἴπαμε καὶ τοῦ ἀφεντός, ἂς ποῦμεν καὶ τοῦ γυιοῦ του.
«Σοῦ πρέπει ἐσέ, ἀρχοντόπουλο, σέλα καὶ σαλιβάρι,
νὰ προβατῇς, νὰ χαίρεσαι 'ς τοὺς κάμπους καβελόρῃς.»
Εἴπαμε καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἂς ποῦμε καὶ τῆς μάννας.
«Ἐσὲ σοῦ πρέπει, ρήγισσα, βασίλισσα νὰ γένῃς,
εἰς τὸ θρονὶ νὰ κάθεσαι ταῖς ρήγισσαις νὰ κρένῃς.
Καὶ ἐσὲ σοῦ πρέπει, ρήγισσα, νὰ τρῶς κουλούρια ἀφρᾶτα,
καὶ τὸν ἀνθὸ τσῆ ἀμυγδαλιᾶς νὰ γεύεσαι σαλάτα.»
Εἴπαμε καὶ τσῆ Κυρᾶς, ἂς ποῦμε καὶ τσῆ βάγιας,
ὁποῦ ἡ ὠμμορφιά τση βούλεται τὸν ἥλιο νὰ θαμπώσῃ,
σκλάβους ἀπὸ τὴν Παρπαριὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ.»

Θαραπάψου Κάλαντα, χόρτωσε! Ὁ Ἀκούτης εἶναι ὁ Ποιητὴς καὶ σὲ χαιρετάει μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τοῦ σπιτιοῦ μας . . .

Ἐντεῦθα τελειώνει ἡ ἐπιστολή, ἄγνωστος δὲ τὶς ὁ μνημονευόμενος ποιητὴς Ἀκούτης.

Κάλαντα Σίφνου.

Ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀθῆναι» τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1916 ὁ Ἰάκ. Χ. Λαγάτσης ἐδημοσίευσε περὶ τῶν καλάνδων ἐν Σίφνῳ νὰ ἐξῆς:

Μὲ ἰδιόρρυθμον μέλος, μὲ ξεχωριστὸν τόνον, ντροπαλὰ ντροπαλὰ τὰ παιδιὰ τῶν καλλιτέρων σπιτιῶν μὲ τὸ φαναράκι των, μὲ τὸ καλαθάκι των ἔρχονται νὰ χτυπήσουν τοῦ σχολάρχη τὴν πόρτα, τοῦ εἰρηνοδίκη τὴν πόρτα, τοῦ δημάρχου τὴν πόρτα καὶ ὕστερα πηγαίνουν στοὺς συγγενεῖς. Τὸ θεωροῦν προσβλητικόν, ὅταν δὲν πᾶνε νὰ τοὺς ποῦνε τὰ κάλαντα. Καὶ δὲν λένε τὰ ἴδια παντοῦ. Ὄχι. Ἄλλα εἶνε τοῦ ἑνός, ἄλλα τοῦ ἄλλου. Κάθε ἕνας ἀκούει τὰ δικά του. Πειρακτικὰ πολλαῖς φοραῖς, γραμμένα ὅμως ὡραῖα, ἐνίοτε ἀπὸ γέρους καὶ γρηαῖς, ποὺ δὲν εἶδαν ποτέ τους βιβλίο. Καὶ μπαίνουν ἀπ' ἐδῶ καὶ βγαίνουν ἀπὸ κεῖ καὶ τὸ καλαθάκι γεμίζει ἀπὸ δῶρα καὶ γλυκὰ καὶ τὰ σπήτια ἀπὸ εὐχαῖς, εὐχαῖς παιδικαῖς, εὔμορφαις ποὺ τῆς χαρίζει ὁ ἅγιος ἀπὸ τὴν Καισαρεία, ὁ ἅγιος μὲ τὸ χαρτὶ καὶ τὸ καλαμάρι.

Ἀπὸ τέτοια Κάλαντα, σωζόμενα εἰς ἀρχοντικὴν τῆς Σίφνου οἰκογένειαν, γραμμένα δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον, σᾶς στέλλω τὰ κατωτέρω καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῶν παιδικῶν μας χρόνων καὶ εἰς διάσωσιν ἑνὸς τόσον ὡραίου ἐθίμου. Εἶνε πολὺ ἐπίκαιρα. Φαίνεται ὅτι ἐγράφησαν εἰς κάποιαν ἀνωμαλίαν ἐθνικὴν πρὸ τοῦ 1860 πάντοτε, ἀφοῦ τὰ παιδάκια εὔχονται μὲ τὴν λύραν εἰς τὸ χέρι νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡσυχάσῃ ὁ Ἄρης. Εἶνε ἀγρίως ἀνορθογραφημένα. Τὰ δημοσιεύω ἐν διορθώσει.

Τὸ ὅτι εἶνε ἀρχιμηνιὰ κι' ἄρχεται νέον ἔτος,
νομίζω τὸ γνωρίζετε πάντες ἀνεξαιρέτως,
καθὼς καὶ τὴν συνήθειαν, ἥτις ἀπὸ αἰώνων
παρέμεινε καὶ εἰς ἡμᾶς, ἤδη ἐκ τῶν προγόνων.
Αὕτη δὲ ἡ συνήθεια, εἶνε ἡ ἐγνωσμένη,

ὁ φίλος εἰς τὸν φίλον του ἀπόψε νὰ πηγαίνῃ.
Τοῦτο μὲ παρεκίνησε κ' ἐτέντωσα τὴ λύρα
κ' ἦλθον μετὰ τοῦ φίλου μου κ' ἐκτύπησα τὴν θύρα,
ἔχοντες τὴν πεποίθησι πῶς δὲν σᾶς ἐνοχλοῦμεν,
διὰ τὸ τόλμημα αὐτὸ π' ἤλθαμε νὰ σᾶς δοῦμεν.
Δόστε λοιπὸν ἄδειαν στὴν λύρα μου ν' ἀρχίσῃ,
μετὰ τῶν φίλων ποῦ τραβᾷ νὰ σᾶς καλησπερίσῃ,
ἤτοι νὰ σᾶς ἐπευχηθῇ μετὰ τῆς συντροφίας
τὸ νέον ἔτος εὐτυχὲς καὶ μετ' εὐδαιμονίας.
Ὁ σήμερον τιμώμενος βλαστὸς Καππαδοκίας
δέεται πρὸς τὸν ὕψιστον ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας
καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς καλὰ ὑπῆρξαν ἀπ' αἰώνων
παρακαλεῖ νὰ μᾶς δοθοῦν ὁ αὐτὸν τὸν νέον χρόνον.
Ζητεῖ νὰ ἔλθῃ ἐπὶ γῆς πάλιν ἡ θεία χάρις,
νὰ βασιλεύσῃ ἡ Ἀθηνᾶ, νὰ κρημνισθῇ ὁ Ἄρης.
Ὦ ἅγιε Βασίλειε, τῶν Καππαδόκων κέρας,
δεόμεθα γονυκλινῶς δὸς τῶν δαιμόνων πέρας.
Καὶ οὕτω νὰ συζήσωμεν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ
τοῦ πλάσαντος σᾶς καὶ ἡμᾶς εἰς δόξαν αἰωνίαν.
Τέλος ἀμήν, ἀμήν, ἂς ποῦμε ἐκ συμφώνου,
εὐχόμενοι στοὺς φίλους μας ὑγείαν καὶ τοῦ χρόνου.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐφημερίδι «Θάρρος» τοῦ Ἰανουαρίου 1917 καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι «Σημαία» τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1918 ἐδημοσίευσε σειρὰν καλάνδων, γραφέντων ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐν Σίφνῳ ποιητοῦ Γ. Ἁλιμπέρτη. Εἰς τὸ πρῶτον, τοῦ 1862, οἱ παῖδες καὶ οἱ νέοι οἱ ψάλλοντες ἐπαινοῦν τὸν πάρεδρον διὰ τὰ ἔργα του καὶ προσπαθοῦν νὰ διεγείρουν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἄλλων, τὰ δεύτερα εἶναι τοῦ ἔτους 1859

Κάλαντα διὰ τὸ χωρίον Ἀρτεμῶνος τοῦ ἔτους 1862.

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἔρχομαι ὡς ἄλλος Καζαμίας
εἰς τὸ νὰ ψάλω Κάλανδα τῆς ἑορτῆς τῆς θείας,
μάντις νὰ γείνω τῶν καλῶν ποῦ μέλλουσι νὰ γείνουν,
ἅτινα εἰς τοῦ τόπου μας τὴν πρόοδον θὰ τείνουν.
Θὰ δείξω κατορθώματα τοῦ ἐπιόντος ἔτους,
ὅσα δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ πρόγονοι ποτέ τους.
Καλλωπισμοὺς τοῦ δήμου μας, τοὺς δρόμους λιθοστρώτους,
εἰς τὸ ἑξῆς τοὺς πόδας σας θὰ ἔχετε ἀτρώτους.
Μία τῶν ἀποφάσεων, πλὴν δὲν προβλέπω ποία,
ὁρίζει πῶς θ' ἀνεγερθοῦν κοιναὶ νεκροταφεῖα.
Καὶ περὶ τούτων ἀληθῶς οὐσιωδῶς τῶν δύο
προβλέπω ὅτι θὰ γενῇ εἰς τὰ ἑξηνταδύο.
Κι' ἀκόμη περισσότερα θὰ γείνουν, μὴ σᾶς μέλῃ,
ἐὰν καὶ ὑπακούετε στὸν πάρεδρό μας Βέλλη.
Γιατ' ἀπ' αὐτὸν τὰ πράγματα παρατηρῶ ὀρθοῦνται

ὁ δὲ λαὸς τὸν σέβεται κι' εὐκόλως κατορθοῦνται.
Κι' εἰς τῶν Γουρνιῶν τὸ πέρασμα σ' ἐκεῖνο τὸ ποτάμι,
κι' ἐκεῖ ἀκόμη γέφυρα, ἂν ζήσῃ, θὰ σᾶς κάμῃ.
Τοιοῦτοι ἄνδρες δίκαιοι ποτὲ νὰ μὴν πεθάνου(ν)
γιὰ νὰ ὑψοῦται ἡ δόξα τους ὡς κέδρος τοῦ Λιβάνου. (!)
Παρεῖδε τὰ συμφέροντα ποῦχ' ἀπ' τὴν ἁλιείαν
κι' ἐδόθη μετ' ἐπιμονῆς εἰς τὴν ὁδοποιΐαν.
Κι' ἄμποτε νὰ τὸν μιμηθοῦν κι' οἱ πάρεδροι οἱ ἄλλοι
Σταυρίου κι' Ἐξαμπέλων δὲ καὶ Κάστρου καὶ Πετάλι.
Ζήτω λοιπὸν ὁ πάρεδρος χωρίου Ἀρτεμῶνος,
ὅστις πληροῖ τὰ χρέη του μὲ ζῆλον ἐπιμόνως.

Καὶ κατατείνοντες τοιοῦτον ἐγκώμιον τοῦ παρέδρου των οἱ παῖδες, ἔκαμνον καὶ τὸ πρόγραμμα τὸ ἐκλογικὸν τῶν ἔργων του διὰ τὸν καλλωπισμὸν τοῦ χωρίου καὶ τὴν ἐκτέλεσιν χρησίμων ἔργων, οἷα ἡ γέφυρα τῶν Γουρνίων, ἡ ὁποία ἔγεινε πολὺ κατόπιν ἐπὶ χειμάρου κατὰ τὴν θέσιν ταύτην, ὀνομαζομένην οὕτω ἀπὸ τὰς γούρνας, ἐν αἷς ἔπλυνον αἱ γυναῖκες τῆς κώμης, τὸ κοινὸν νεκροταφεῖον, διότι πρωτήτερα ἔθαπτον ἐν τοῖς ναοῖς καὶ περὶ αὐτούς, ἡ ὁδοστρωσία, ἐπειδὴ πρωτήτερα ὄχι μόνον ἄτρωτοι δὲν ἔμενον οἱ πόδες, ἀλλὰ καὶ νὰ σκοτωθῇ ἠδύνατο κανεὶς ἕνεκα τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Ὁ Ἀρτεμῶνας, ὅπως λέγεται κοινῶς, καὶ τὸ Σταυρὶ καὶ τὰ Ἐξάμπελα καὶ τὸ Κάστρο καὶ τὸ Πετάλι εἶνε ὀνόματα τῶν κωμῶν τῆς νήσου.

Τελειώνω τὸ σημερινόν μου νησιώτικον σημείωμα μὲ στίχους τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, διὰ ζώσης περισωθέντας, ἐπαινετικοὺς τῆς πατρίδος του:

Τὸ λάφι ὑψηλοφρονεῖ διὰ τὰ κέρατά του,
ὁ γάδαρος γιὰ τὴ φωνή, τὰ μακριὰ αὐτιά του,
ὁ Παριανὸς γιὰ τῆς συκιαῖς καὶ τὰ καλὰ νερά του,
ὁ Νάξιος στηρίζεται στὰ κἄμπολίβαδά του
καὶ ὁ Σιφνιὸς στὴ γνῶσί του καὶ τὰ καλὰ μυαλά του.

Καρόλου καὶ Ἀπ. Βαφία (ἀδελφῶν).

Καὶ κατὰ χρέος ἤλθομεν στοὺς ἀδελφοὺς Βαφία,
ὅπου ὑπάρχουν ἄφθονα πάντα τῇ ἀληθείᾳ.
Ἀπὸ τὸν μεγαλόδωρον κοσμοπολίτην Κάρλο
ἐλπίζομεν νὰ λάβωμεν κίτρινον δίχως ἄλλο,
κατὰ τὸ χαρακτῆρά του ὡς ἄλλος τις Κολόμβος
πρέπει νὰ λύσῃ ὁ χρυσοῦς τοῦ φυλακείου κόμβος.

Ν. Ψαραύτη (δημοδιδασκάλου).

Δεόντως, φίλε, ἤλθομεν, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τάξις,
διότι ἀπεφάσισας τὰ τέκνα νὰ διδάξῃς
τῆς εὐτυχοῦς πατρίδος μας τοσούτους ἤδη χρόνους,
ἐν ᾧ εἰς μεγαλούπολεις σοῦ παρεχώρουν θρόνους.
Καὶ διὰ σοῦ τὰ τέκνα μας διδάσκονται ἀλλήλοις

καλὲ δημοδιδάσκαλε, πατρίδος σου τῆς φίλης.
Γνωρίσασα τὰ χρέη της καὶ ἡ πατρίς μας αὕτη,
τιμὰς εὐχαριστήσεως προσφέρει σε Ψαραύτη!

Ζαννῆ Δημητριάδου (ἰατροῦ).

Καὶ κατὰ χρέος ἤλθομεν εἰς τοῦ ἐξοχωτάτου,
δημοτικοῦ μας ἰατροῦ καὶ ὠφελιμωτάτου,
ὅστις διὰ τῆς τέχνης του πάσχοντας θεραπεύει,
μικρὰ εὐχαριστούμενος, μεγάλα δὲν γυρεύει.
Γρανώτατα ἀπέδειξας, Ζαννῆ Δημητριάδη,
ὅτι πολλοὺς ἀνέστησας σχεδὸν ἀπὸ τὸν Ἅδη.

Σταματίου Βερώνη (εἰρηνοδίκου ἀλλοδαποῦ).

Εἰρηνοδίκη δίκαιε, Σταμάτιε Βερώνη,
εἰς τὴν δικαιοσύνην σου ὁ Δῆμος καμαρώνει.
Καὶ διὰ πάντα πρόσεξε εὐθύδικος νὰ εἶσαι·
ἀξίζεις ἀπὸ τέτοιον Δῆμον νὰ ἐπαινῆσαι.
Δὲν εἶναι Δῆμος ἄσημος, δὲν εἶν' ἀμελημένος,
ἀπὸ μεγάλα πρόσωπα εἶνε κατηρτισμένος.
Κι' ὁ βιομήχανος λαὸς αὐτῆς τῆς μικρᾶς Νήσου
ὡς φίλεργος καὶ ἱκανὸς δοξάζεται ἐξ ἴσου.

Τελώνου (ἀλλοδαποῦ).

Κ' εἰς σὲ, Τελῶνα, ἤλθομεν μὲ σέβας κατὰ χρέος,
νὰ ἴδῃς τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου μας ὡς νέος,
νὰ μάθῃς τὰ συστήματα, τοὺς τρόπους τοὺς δικούς μας,
καὶ νὰ συμπολιτεύεσαι καλῶς τοὺς ναυτικούς μας.
Ἄπεχε τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τὰς διαιρέσεις,
σὺ πρόσεχε τὸ χρέος σου, τῶν ναυτικῶν ν' ἀρέσῃς.
Καὶ τὴν ἀθῶαν συμβουλὴν αὐτὴν μου παραδέξου,
ἂν θέλῃς οἱ παμπόνηροι Σιφνιοὶ νὰ μὴ σὲ μπλέξουν.

Ζαφειρίου Διαλησμά (ἀντιδημάρχου).

Τὸ χρέος τοῦ Καλαντιστῆ ὑποχρεώνει νὰ 'ρχου'
τὸ πρῶτον ποῦ θὰ εὔγωσι στὸν οἶκον τοῦ Δημάρχου,
καὶ ὄχι μόν' ἀπὸ βραδύς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμέρα,
σεβόμενοι τὸ πρόσωπον ὡς τέκνα τὸν πατέρα·
καὶ οὕτω ἀποδεικνύουσι κοινὴν ἀγάπην, θάρρος,
καὶ δὲν μπορεῖ παντάπασι νὰ τὸ νομίσῃ βάρος.

Κάτω ἀπὸ τὰ Κάλαντα ταῦτα ὑπάρχει ἡ ἑξῆς σημείωσις τοῦ ἀντιγράφοντος.

«Κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος (1859) ὕλην ἀξιόλογον εἰς ἐμὲ νὰ γράψῃ δὲν εἶχε. δι' ὃ καὶ περιωρίσθη εἰς τὰ συνήθη τῆς ἑορτῆς τοῦ Νέου ἔτους, εὐχὰς καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅθεν καὶ τὰ παραλείπω, ἂν καὶ εἶχον ὕφος στιχουργικόν· παραθέτω δὲ μόνον

τὰ πρός τινας φίλους του ἰδιαίτερα, ἅπερ ὄπισθεν τῶν τῆς ἑορτῆς εἶχε γεγραμμένα καὶ ἐψάλλοντο παρὰ τοῦ μουσικοῦ Ν. Γοζαδίνου διὰ τῆς λύρας του.»

Εἶνε δηλ. τὰ ἀνωτέρω συμπληρώματα τῶν γενικωτέρων εὐχῶν, ὧν πολλὰς ἐδημοσίευσα ἤδη, μετὰ τὰς ὁποίας ἐστρέφοντο καὶ πρὸς τὸ πρόσωπον, ὃ ἐπισκέπτεντο οἱ Καλαντισταί.

Εὐτράπελος διήγησις.

Ζακυνθίαν παραλλαγὴν τῆς εὐτραπέλου διηγήσεως, περὶ ἧς διελάβομεν ἐν Λαογραφ. Γ' 666-7, δημοσιεύει ὁ κ. Λεωνίδας Χ. Ζώης ἐν Λεξικῷ Ζακύνθου λ. σύντας (ἐν τῷ περιοδικῷ «Αἱ Μοῦσαι» 1 Μαΐου 1919 ἀρ. 603).

Οἱ μὲν στίχοι τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Σίντας ἐπεθάναμεν,
πεπόνια δὲν ἐφάγαμε,
καὶ τώρα ποῦ τὰ βρήκαμε,
θὰν τὰ ξαθυμίσουμε.(;) [1]

Ὁ δὲ μῦθος οὕτως: «Ἔχων τις πεπονόκηπον πλησίον νεκροταφείου, εἰς οὐδένα ἐπέτρεπε νὰ πλησιάσῃ. Τέσσαρες πονηροί, ἐνδυθέντες λευκά, δίκην φαντασμάτων, μετέβησαν νύκτωρ, καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης εἰς τὸν κῆπον καὶ ἔδρεπον τοὺς πέπονας, ψάλλοντες τ' ἀνωτέρω. Ὁ ἰδιοκτήτης ἐκλαβὼν αὐτοὺς ὡς φαντάσματα, ἐτράπη εἰς φυγήν.»

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Ἐν τῇ ἐν Σύρῳ ἐκδιδομένῃ ἐφημερίδι *Ἑρμουπόλει* ἐδημοσιεύθη τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1916 ὡς χρονογράφημα ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς Δράμας*» ἀξιόλογον σημείωμα περί τινων δεισιδαιμόνων ἐν Δράμᾳ συνηθειῶν. Τὸ χρονογράφημα ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ραγδαία βροχὴ συνοδευομένη μὲ συνεχεῖς βροντὰς καὶ ἀστραπὰς μὲ ἠνάγκασε νὰ μείνω εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Ἐκαθήμην κοντὰ στὴ φωτιά, ἡ ὁποία καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀνάπτει εἰς τὰ Μακεδονικὰ σπήτια, χρησιμεύουσα ὡς μαγειρεῖον καὶ ὡς θερμάστρα καὶ ἐκουβέντιαζα μὲ τὴν νοικοκυράν μου, σεβαστὸν γραΐδιον, ὅτε ἡ βροχὴ μετεβλήθη εἰς πυκνὴν χάλαζαν. Αἴφνης ἐψιθύρισε μερικὰς ἀκαταλήπτους δι' ἐμὲ φράσεις ἡ παρὰ τὸ μαγκάλι καθημένη γραῖα, ἥρπασε μὲ τὴν μασιὰν ἀπὸ τὴν φωτιὰ τὴν τρίποδα ἐσχάραν καὶ τὴν ἔρριψεν ἔξω εἰς τὴν αὐλήν. Ἡ πυρακτωμένη ἐσχάρα πεσοῦσα εἰς τὸ νερὸν ἔσβυσε καλυφθεῖσα ἀπὸ καπνόν, ἐνῷ ἡ γραῖα ἐσταυροκοπεῖτο.

— Γιατὶ θείτσα τὴν ἔρριξες ἔξω τὴν ἐσχάραν; τὴν ἠρώτησα.

— Ἄ! παιδί μου, τὴν ἔρριξα γιὰ νὰ παύσῃ τὸ χαλάζι. Νὰ τὸ ξέρῃς. Ἅμα ρίχτῃ χαλάζι νὰ πετᾷς ἀνάποδα τὴ σχάρα νὰ σβύσῃ στὴ βροχὴ καὶ σταματᾷ τὸ κακό.

---

[1] [Ἴσως *ξαραθυμίσουμε*. — Σ. τ. Δ.]

Μετ' ὀλίγον ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ καταιγὶς ἐπέστρεψε καὶ ὁ μπάρμπα Δῆμος ἀπὸ τὴν δουλειὰ βρεγμένος. Ἀφοῦ τοῦ ἔδωσεν ἡ γρηά του ροῦχα νὰ ἀλλάξῃ, τοῦ ἔβαλεν εἰς τὸ στῆθός του ὀλίγο ψωμί.

— Γιατὶ θείτσα τοῦ ἔβαλες τὸ ψωμὶ τοῦ μπάρμπα Δήμου; τὴν ἠρώτησα περίεργος.

— Παιδί μου, ἅμα ἀλλάζῃς, ποτὲ νὰ μὴν βγαίνῃς ἔξω χωρὶς νὰ κρατῇς ἐπάνω σου κομμάτι ψωμί, γιατὶ καθὼς εἶσαι καθαρός, περνᾷ ἄλλος καὶ σοῦ ρίχνῃ ἐπάνω σου τὸ κακό. Νὰ προσέχῃς τὴν κακιὰ ὥρα, ἀπὸ φωτιά, ἀπὸ νερό, καὶ ἀπὸ κάθε κακό. Ἐγὼ ἔχασα ἔτσι ἕνα παλληκάρι, σὰν καὶ σένα, — κακὸ νὰ μὴν ἔχῃς — γιατὶ βγῆκε καθαρὸ καὶ ἐπέρασε ἀπὸ τὰ νερὰ χωρὶς φυλαχτό.

Τοῦ Σταυροῦ τοῦ κλέφτη.

Ὁ αὐτὸς Ἰάκ. Δραγάτσης ἐν τῇ ἐφημερίδι «Θάρρος» τῆς 14ης Σεπτεμβρίου 1916 δημοσιεύει τὰς ἑξῆς ἐκ Σίφνου συνηθείας.

Εἰς τὰς 14 Σεπτεμβρίου ἑορτάζει ἡ ἐκκλησία μας τὴν ὕψωσιν τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ. Εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὡραιοτέρας καὶ μεγαλειτέρας ἑορτάς, μὲ τόσας ἀναμνήσεις, ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ τὴν ἁγίαν Ἑλένην μετὰ τῶν Σταυρῶν τῶν δύο ληστῶν καὶ τὴν ὕψωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὑπὸ τοῦ τότε Πατριάρχου, ἐπιφωνούντων ἐν γονυκλησίᾳ τῶν χιλιάδων τῶν πιστῶν τὸ «Κύριε ἐλέησον».

Εἰς τὸ νησί μας τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς ταύτης ὑπάρχει συνήθεια πολὺ παράδοξος, μόνον ἐκεῖ, ὡς τοὐλάχιστον γνωρίζω, ἐπικρατοῦσα. Τὰ παιδιὰ τοῦ χωρίου ἢ τῶν Ἐξαμπέλων, ἢ τῆς Καταιβατῆς καὶ τοῦ Παπαφώτη, ἢ τοῦ Σταυρίου καὶ τοῦ Πεταλίου, ἢ τοῦ Ἀρτεμῶνα καὶ τοῦ Κάστρου ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν τους. Σκορποῦν στ' ἀμπέλια καὶ ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ τὸν τρύγο δικαιοῦνται νὰ ἁφαιρέσουν, ἢ νὰ κλέψουν, τοὺς καμπανοὺς (κουδούνια) ἢ κανένα λησμονημένο τσαμπὶ σταφύλι, κανένα σῦκο ἀπὸ τῆς συκιάς. Ἀλλὰ κοντὰ στὰ ἀμπέλια ἐπεκτείνουσι τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ εἰς τὰ περιβόλια καὶ ὅ,τι εὕρουν δὲν τὸ ἀφίνουν, καὶ ἀχλάδια καὶ ροδάκινα, ἀκόμη καὶ ρόδια καὶ κυδώνια. Αὐτὸ ἐγίνετο στὸν καιρό μας, ἐδῶ καὶ πενῆντα χρόνια. Ἀπὸ τότε ὅμως ἄλλαξαν τὰ πράγματα κάπως. Διότι καὶ οἱ νοικοκυραῖοι ἔλαβαν τὰ μέτρα των, καὶ δὲν ἠκούοντο σπάνια καὶ τουφεκαὶς μὲ κριθάρι ἀντὶ σκάγια, διὰ τὸ ἀβλαβέστερον.

Ἀπὸ τὸ ἔθιμον αὐτὸ ἀκριβῶς τῆς ἐλευθέρας εἰσβολῆς τῶν παιδιῶν εἰς τὰ ἀμπέλια ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς ἡμέρας. Προσετέθη δηλ. ἡ ὀνομασία τοῦ Κλέφτη εἰς τὸν Σταυρόν, δηλοῦσα τὸ ὅτι κλέπτονται τὴν ἑσπέραν τῆς παραμονῆς τὰ ἀπομεινάρια τῶν ἀμπέλων καὶ οἱ κῆποι, κατὰ ἀπομείναρα παλαιὰν παράδοσιν, ὅτι ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται. Διατί; Οὐδεὶς γνωρίζει. Τὸ μόνον ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἀκούει ἡ ἑορτὴ αὕτη τὴν ὀνομασίαν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κλέφτη.

***

Καὶ κάποια ἄλλη συνήθεια ὑπάρχει στὸ νησί, ἧς πικρὰν ἔχω τὴν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὸν μακαρίτην παπᾶ Σταυρῆν τῆς πέρα γειτονειᾶς, τὸν περιώνυμον κυνηγὸν τοῦ χωριοῦ.

Τὰ χωριὰ λάμπουν τὴ βραδυὰ ἐκείνη ἀπὸ τοὺς καψάλους (φωτιαὶς) ἐπάνω

εἰς τὰ δώματα τῶν σπιτιῶν τὰ κυλινδρισμένα. Ἀσπροκοκκινίζουν τὰ σπίτια, τὰ ὁλοκάθαρα, σὰν πανόραμα, ἀπὸ μακρυά. Ἀφοῦ προτήτερα ξηράνουν τὴς σησαμιὰς εἰς τὰ ἁλώνια καὶ τινάξουν τὰ κορίτσια μὲ τραγούδια εὔμορφα τὸ σησάμι εἰς ἕνα μεγάλο ἁπλωμένο σενδόνι, φυλάττουν τὰ δέματα τῶν ξηρῶν σησαμιῶν διὰ τὴν νύκτα ταύτην τοῦ Σταυροῦ. Μόλις νυκτώσῃ ἀνάβουν μιὰ σησαμιὰ καὶ σταυρώνουν τὸ δῶμα κάθε σπιτιοῦ. Κάμνουν δηλ. τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ τῆς φωτιᾶς τῆς σησαμιᾶς καὶ ἔπειτα τὴν ρίπτουν εἰς τὸ μέσον τοῦ δώματος καὶ καίουν καὶ τὰς ἄλλας ἐπ' αὐτῆς.

Τὸ σπίτι μας δὲν εἶχε δῶμα. Ἦτο μόνον αὐτὸ καὶ τοῦ Πατμίου στὸ χωριό, ἀλλὰ καὶ στὴ Σίφνο ὅλη τότε, μὲ κεραμίδια. Εὑρήκαμε ὅμως τὴν εὐκαιρία νὰ πηδήσωμεν εἰς ἓν δωματάκι ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι, στεγάζον δυσώνυμον μέρος αὐτοῦ καὶ ἐπεθυμήσαμεν νὰ τὸ σταυρώσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀφοῦ, νοεῖται, δὲν ἀφήσαμε καμπανοὺς εἰς τὰ ἀμπέλια τοῦ χωριοῦ. Εἴχομεν ἀνάψει τὴν πρώτη σησαμιά, ὅτε ἐπεφάνη πέρα ἀπὸ τὸν κάμπο τοῦ Χωροπισκοπίδη, ἐξελθὼν τοῦ πύργου του μὲ τὰ κόκκινα παραθυρόφυλλα, ὁ παπᾶ Σταυρῆς μὲ τὸ σκουφάκι του καὶ τὰ αἰωνίως ἀνασυρόμενα εἰς τὴ ζώνη ράσα του. Ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ πατρός μας, ὁσάκις ἔλειπε ἀπὸ τὴν Σίφνο, καὶ ἐπιτηρητής μας. Ἀκόμη θυμοῦμαι τὸ κυνηγητὸ μὲ τὴς ὑπολοίπους σησαμιὰς καὶ τὴς φωναῖς του, ἐνῷ συγχρόνως ἔψαλλε καὶ τὸ «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου». Τί ὡραῖα χρόνια! Ἀπὸ τότε κάθε χρόνο ἔχω στὸ νοῦ μου τὴ βραδυὰ αὐτή, τὴν ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κλέφτη καὶ τὸ σταύρωμα τῶν δωμάτων μαζὺ μὲ τοῦ παπᾶ Σταυρῆ τὸ σταύρωμα καὶ κάνω ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ σταυρό μου.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίαν τόμ. Γ'. σ. 301.

Τὰ ἐν σελίδι 301 τοῦ Γ'. τόμου τῆς «Λαογραφίας» σημειούμενα, προέρχονται ἐκ πληροφοριῶν ἀνθρώπων ἀγνοούντων ὅλως τὰ Ἀθηναϊκά.

Τσουλήθρα (καὶ ὄχι τσουλίστρα ὡς σημειοῖ καὶ ὁ Θ. Φιλαδελφεὺς) ἐλέγετο εἰς τὰς Ἀθήνας πᾶς ὀλισθηρὸς λίθος (μάρμαρο ἢ βραχόπετρα) χρήσιμος διὰ τὴν γνωστὴν παιδιάν.

Ξουλιάστρα δὲ εἰδικῶς ἀπεκαλεῖτο, ὁ πρὸς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον ὀλισθηρὸς λίθος (βραχόπετρα) πρὸς ἣν, ὡς γνωστόν, σχετίζεται ἡ περὶ εὐτοκίας (ὄχι δὲ τεκνοποιΐας) δεισιδαιμονία.

Τοῦ ὅρου *ξουλιάστρα*, γνωστοῦ εἰς πάντας τοὺς γνησίους Ἀθηναίους γέροντας, πρῶτος ὁ Κ. Πιττάκης τῷ 1835 ἤδη ἔκαμε χρῆσιν προκειμένου περὶ σχετικῆς παροιμιώδους ἐκφράσεως. («L'ancienne Athènes» p. 462. Πρβ. καὶ τὰ ἐν τῇ ἡμετέρα ἱστορίᾳ τ. Γ'. σ. 61-62, καὶ τὰ ἐν τῷ Δικτύῳ σ. 47 καὶ 48). Αἱ παρατιθέμεναι ἄλλως τε ἐν τῇ αὐτῇ «Λαογραφίᾳ» λίαν προσφυῶς ἀρχαῖαι λέξεις *κυλινδήθρα* καὶ *ἐξαλίστρα* λύουσιν ὅλως τὸ γλωσσικὸν τοῦτο μικροζήτημα.

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τόμ. Γ'. σ. 283.

Χάριν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς παρατηρῶ ὅτι κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς τοῦ Φωτίου Βιβλιοθήκης ἑτοιμάζει ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ ἐν Βόννῃ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Anton Elter. Πρβλ. καὶ τὴν ὑπὸ ἐκτύπωσιν διατριβήν μου «Παρατηρήσεις εἰς τὴν τοῦ Φωτίου Βιβλιοθήκην» ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. 31 (1919).

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ

Δῶμαν - Ἄγριν - Ἀρκοτσέραμιδον - Ἀρκοτσεραμιώνας.

Ἐν Λαογραφίᾳ Γ' 401 κἑ. ἐξετάζων τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ κειμένου τριῶν κυπριακῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος τοῦ Διγενῆ καὶ κάβουρα παρετήρησα ὅτι ἐν αὐταῖς πολλαὶ ἐφθαρμέναι λέξεις ὑπάρχουν, τῶν ὁποίων δυσδιάγνωστος εἶναι ἡ ἀρχή. Τοιαύτας λέξεις μεταξὺ ἄλλων ἐσημείωσα ἐν σ. 407 τὴν λέξιν *δῶμαν* ἐν τῷ στίχῳ *πού ναι τ' ἀγκάθθιν πιθαμὴ τσ'αὶ τὸ πριόνιν δῶμαν* (δ. γ. τὸ τριόλιν δόλιν, βίος, φόνος, πήχη), ἐν σ. 415 τὴν λέξιν *ἄγριν* (δ. γ. ἄδριν, ἄγρη, ἄβρη, ἄφριν, ἄχνη, ἄρκα), ὡς καὶ τὴν λέξιν *ἀρκοτσέραμιδον* (δ. γ. ἀρκοτσέραμιον, βροτσεράμιδον, κ.τ.λ.) ἐν τοῖς στίχοις *νὰ φάῃ ἄρδη τοῦ λαοῦ, νὰ φὰ ὀφτὸν περτίτσ'ιν | νὰ φὰ ἀρκοτσέραμιδον, ποὺ τρὼν ἀντρειωμένοι.*

Τῶν λέξεων τούτων τὴν ἀποκατάστασιν καὶ ἑρμηνείαν ἐπεχείρησεν ὁ συντάκτης τοῦ Λεξικοῦ Β. Φάβης ἐν τῷ πανηγυρικῷ τεύχει τοῦ καθηγητοῦ Χατζιδάκι σ. 119 κἑ. Καὶ τὴν μὲν λέξιν *δῶμαν* ἡρμήνευσε λίαν πιθανῶς ὡς προελθοῦσαν ἐκ τῆς λέξεως *γόνα*, ἥτις ἐνταῦθα προσαρμόζεται λίαν ἐπιτυχῶς, αἱ ἑρμηνεῖαι ὅμως τῶν ἄλλων εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον δὲν φαίνονται πιθαναί. Ἡ παραγωγὴ τοῦ *ἄγριν* ἐκ τῆς λέξεως *συνέφριν* εἶναι πολὺ τολμηρά. Εἶναι δέ, ἐνταῦθα τοὐλάχιστον, καὶ ἀπίθανος, *καθ'* ὅσον ὁ στίχος ἀπαιτεῖ λέξιν δισύλλαβον καὶ οὐχὶ τρισύλλαβον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν λέξιν *ἀρκοσέραμιδον*, ἣν παράγει ἔκ τινος λέξεως *ἀγριοχιμάριδον*, δηλούσης τὴν ἀγρίαν αἶγα, ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι εἰς τὰ **Anecdota Graeco-Byzantina** τοῦ Vassiliev σ. 275 φέρεται τὸ ἑξῆς· «Ἀναστᾶσα δὲ ἡ Δεβόρ(ρ)α καὶ κοσμήσασα ἑαυτὴν, λαβοῦσα δὲ καὶ μεθ' ἑαυτῆς δύο παιδίσκας βασταζούσας παντοίας ὀπώρας καὶ ἑτέρας δύο βαστάζοντας οἶνον παλαιὸν ἔκκριτον καὶ συλίγνια καὶ *ἀφρακεράμιδα*. καὶ ἐξελθούσης τῆς πόλεως αὐτῆς ἀπίῃ πρὸς τὸν Ἀρτασίριν, κτλ.» Τὰ *ἀφρακεράμιδα* ταῦτα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ *ἀρκοτσέραμιδα* τῶν κυπριακῶν ᾀσμάνων. Ζήτημα δὲ εἶναι ἐὰν δύνανται ἐνταῦθα νὰ ἑρμηνευθῶσιν ὡς σημαίνοντα ἄγρια αἰγίδια, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἡ Δεβόρρα ἐξέρχεται ἐκ πολιορκουμένης πόλεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ παράθεσίς των πρὸς τὰ *συλίγνια*, τὰ ὁποῖα ὡς γνωστὸν σημαίνουν ἄρτους σεμιδαλίτας, φέρει εἰς τὴν ὑπόνοιαν ὅτι μᾶλλον εἶδος τι ἄρτου ἢ πλακουντίων δηλοῦσι. Τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἴσως ὑποστηρίζει καὶ ἡ συνήθεια νὰ στέλλουν εἰς ἀσθενεῖς ἢ ὡς προσφορὰς ἀκριβῶς ὡς καὶ ἐνταῦθα, οἶνον, ὀπώρας καὶ ἄρτους σεμιδαλίτας. Οὕτω παρὰ **Ducang** ἐν λ. συλίγνια φέρεται· *ἐπεδίδου αὐτῷ εὐλογίας διά τε συλιγνίων καὶ μήλων καὶ οἴνου ἐπιλέκτου*. Κατὰ ταῦτα καὶ ἐνταῦθα ἔχομεν τὰς ὀπώρας, τὸν οἶνον καὶ τοὺς ἄρτους, *συλίγνια* καὶ *ἀφρακεράμιδα*. Πόθεν τώρα ἡ λέξις *ἀφρακεράμιδα* δὲν δύναμαι νὰ εἴπω. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν, ἐὰν,

ἐννοεῖται ἡ παράδοσις τῆς λέξεως εἶναι ὀρθὴ, ὑπομιμήσκει τὸ *ἀφρατίτζιν* τοῦ Πτωχοπροδρόμου, τὸν ἀφρᾶτον δηλ. ἄρτον, τὸ δὲ δεύτερον τὴν *κεραμίδα*! Μήπως πρόκειται περὶ ἄρτων ἢ πλακουντίων κατ' ἰδιαίτερόν τινα τρόπον ἐπὶ κεράμου ἑψομένων, ὁπόθεν ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα; Ἀλλὰ πάλιν ἡ τοιαύτη σύνθεσις θὰ ἦτο λίαν παράδοξος. Ὁπωσδήποτε τὸ ζήτημα ἐκ τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἔχομεν σήμερον ὑπ' ὄψιν, δὲν δύναναι νὰ λυθῇ. Κατόπιν τούτων δὲν δέχομαι καὶ τὴν προτεινομένην ὑπὸ τοῦ Φάβη ἑρμηνείαν διὰ τὴν λέξιν *ἀρκοτσεραμιῶνας*, ἡ ὁποία ὀρθῶς εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρεται ὡς *ἀρκοκαλαμιῶνας*, καὶ τὴν ὁποίαν ἐξακολουθῶ νὰ θεωρῶ ὡς παραφθαρεῖσαν ἐκ τῆς ἀνωτέρω λέξεως, δι' οὓς λόγους εἶπον ἐν Λαογραφίᾳ Γ'. 404.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

† Σπυρίδων Π. Λάμπρος.

Ἀπέθανε τῇ 23ῃ Ἰουλίου 1919 εἰς ἡλικίαν 68 ἐτῶν. Ἱστορικὸς καὶ κυρίως μεσαιωνοδίφης ἐρευνητὴς ἐνθουσιώδης καὶ ἀκαταπόνητος ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν σκοτεινῶν χρόνων τοῦ Μεσαίωνος, ἐν τοῖς ὁποίοις κεῖνται τὰ σπέρματα τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βίου. Εὑρεῖαν δ' ἔχων παίδευσιν καὶ ἀντίληψιν ὀρθὴν καὶ πολυμερέστατον ἐνδιαφέρον, κατέλιπεν ἔργον ἐκδεδομένον καὶ ἀνέκδοτον σημαντικώτατον οὐ μόνον διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐν γένει ἱστορίαν αὐτοῦ, τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου. Εἰς τὸ εὐρὺ τοῦτο ἔργον τοῦ Λάμπρου σημαίνουσαν θέσιν κατέχει καὶ ἡ Λαογραφία[1].

Ὁ Σπυρ. Λάμπρος βεβαίως δὲν ἦτο λαογράφος, ἀλλ' ἀντελαμβάνετο πληρέστατα τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τοῦ βίου τῶν λαῶν. Τοῦτο δ' ἔδειξε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. Κατὰ τὸ 1879 δημοσιεύων πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πρῶτον δημῶδες ᾄσμα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης», ἐν ᾗ ἀποκαθιστᾷ τὸ κείμενον τοῦ σκωπτικοῦ ᾄσματος τῶν δήμων διὰ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον, ἐπάγεται «Ἐπεμείναμεν δ' εἰς τὴν δυνατὴν διαλεύκανσιν αὐτοῦ, αἰδούμενοι τὴν παλαιότητα τοῦ ᾄσματος καὶ ἀνευρίσκοντες ἐν αὐτῷ τὰς ἀρχὰς τῆς παρ' ἡμῖν δημῴδους ποιήσεως, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον. Τὸν αὐτὸν δὲ σεβασμὸν ἀναμένουσι τἀρχαῖα ταῦτα λείψανα τῆς ἑλληνικῆς Μούσης καὶ παρὰ πάντων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐθνικῆς

[1] Περὶ τοῦ ἔργου ἐν γένει τοῦ Λάμπρου καθὼς καὶ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀνδρέας Σκιᾶς ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι τ. ΙΔ' σ. 5 κἑ. Ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει ἐξεδόθη καὶ πλήρης κατάλογος τῶν ἔργων αὐτοῦ καθὼς καὶ τῶν καταλοίπων. Περὶ τοῦ αὐτοῦ ὡμίλησεν εἰς πολιτικὸν μνημόσυνον ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, τοῦ ὁποίου ὁ λόγος πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει.

ποιήσεως. 'Ο περὶ τὰ τοιαῦτ' ἀδιαφορῶν ἢ περιφρονητικῶς πρὸς αὐτὰ ἔχων θὰ ὡμοίαζε τὸν σπουδαστὴν τῆς ἀρχαίας τέχνης τὸν ἀμελοῦντα τῶν ἀτέχνων ἀρχῶν τοῦ αἰγυπτιάζοντος τρόπου. Ἵνα ἐκτιμηθῇ δεόντως ἡ ἀκμή, ἀνάγκη νὰ μελετηθῶσιν ἐπαρκῶς αἱ ἀρχαί. 'Αμουσίας δὲ πρέπει νὰ κατηγορηθῇ πολλῷ μᾶλλον ὁ ἀδιαφόρως προσμειδιῶν πρὸς τ' ἀτελῆ πτερυγίσματα τῆς ἐθνικῆς Μούσης ἢ ὁ εὐλαβῶς περὶ ταῦτα διατρίβων.»[1] Κατὰ δὲ τὸ 1892 γράφων ἐν τῇ πρωτοεκδιδομένῃ τότε Byzantinische Zeitschrift τοῦ Krumbacher διὰ τὰ βυζαντινὰ Desiderata[2] ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην τῆς μελέτης τῶν λαογραφικῶν μνημείων, ὡς εἶναι οἱ βίοι τῶν ἁγίων, ἐξ ὧν θέλουσι πλουτισθῇ αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Βυζαντινῶν, τὰ δημώδη ᾄσματα, τὰ αἰνίγματα, αἱ παροιμίαι καὶ οἱ μῦθοι. «Τὰ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην μέχρι τοῦδε γενόμενα, λέγει,[3] εἶναι μόλις που ἄξια μνείας. Τὸ πρῶτον ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις ἐξεδηλώθη διὰ τὰ εἴδη ταῦτα θερμότερον ἐνδιαφέρον. Καὶ ὅμως ἡ μελέτη αὐτῶν εἶναι σπουδαία διὰ δύο λόγους. Τοῦτο μὲν ἡ ἐξεύρεσις τῆς βυζαντιακῆς λαογραφίας διευκολύνει τὴν ἀναδρομικὴν καὶ παραβολικὴν ἐξέτασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἰνδογερμανικῆς καθόλου λαογραφίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διαφωτίζει τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ νεοελληνικοῦ χαρακτῆρος, τοῦτο δὲ εἶνε καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀξία λόγου διὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου καὶ τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντίνων. Μελετῶντες τὰς ἐλευθέρας ταύτας καὶ ὅσον οἷόν τ' ἐλάχιτ' ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐπιβολῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱασδήποτε σχολικῆς παραδόσεως ἐξαρτωμένας παραδόσεις τοῦ βυζαντιακοῦ 'Εγώ, δυνάμεθα νὰ παραμονεύσωμεν τὴν ἀδίαστον πνευματικὴν κίνησιν τοῦ κατωτέρου λαοῦ, τὴν χαρμονὴν τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τὴν εὐτραπελίαν. Διὰ τοιούτου δὲ τρόπου δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρίστην ὁδὸν πρὸς διεξέτασιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα θὰ εἶχε σημασίαν μεγίστην πρακειμένου περὶ λαοῦ, ὃν ὁ Κιρπίτσνικωφ ὠνόμασεν ὀρθῶς τὸ δεισιδαιμονέστατον ἁπάντων τῶν φιλολογικῶς πεπαιδευμένων χριστιανικῶν ἐθνῶν.»

'Εργῳ δ' ἐφαρμόζων τὰς σκέψεις αὐτοῦ ταύτας κατὰ τὰς πολυμόχθους εἰς κονιορτοβριθεῖς βιβλιοθήκας ἐρεύνας του, οὐδέποτε ἀπέφυγε νὰ σημειώσῃ πᾶν τὸ προστυγχάνον αὐτῷ λαογραφικὸν μνημεῖον, πᾶσαν λαογραφικὴν πληροφορίαν. 'Ιδιαίτατα δὲ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ προσείλκυσαν τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, τὰ ᾄσματα καὶ τὰ αἰνίγματα καὶ αἱ παροιμίαι καὶ οἱ μῦθοι. Τὰς δ' ἐκδόσεις τοιούτων κειμένων συνώδευε συνήθως διὰ παρατηρήσεων πολλάκις λίαν ἀξιολόγων οὐ μόνον διὰ τὴν γνῶσιν τῶν δημοσιευομένων κειμένων ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν εἰδῶν. Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότατα. Κατὰ τὸ 1879 ἐδημοσίευσε τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πρῶτον δημῶδες ᾆσμα κτλ.» πραγματείαν, ἔνθα ἐξετάζων τὰ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀποφαίνεται ὅτι ἐν τῷ 'Ιπποδρόμῳ ἔνθα ἐλευθέρως ἀνέπνεε καὶ ἔζη ὁ λαὸς ὁ βυζαντιακός, πρέπει νὰ ζητήσωμεν, ὡς εἰκός, τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς δημώδους γλώσσης καὶ στιχουργίας,» προχωρῶν δὲ ἀναγνωρίζει ὡς πρῶτον γνωστὸν δημῶδες ᾆσμα τὸ σκω-

[1] *Λάμπρου*, Μικταὶ σελίδες σ. 394.
[2] 'Εδημοσιεύθη καὶ ἐν ταῖς Μικταῖς σελίσι σ. 362 κέ.
[3] *Ἔνθ. ἀν. σ.* 369.

πτικὸν ᾆσμα τῶν δήμων διὰ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιον, τοῦ ὁποίου ἀποκαθιστᾷ καὶ τὸ κακῶς ὑπὸ τοῦ Deville ἀποκατασταθὲν κείμενον. Ἓν ἔτος μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1880, εἶδε τὸ φῶς ἡ Collection de Romans Grecs, ἔργον σπουδαιότατον διὰ τὴν σπουδὴν τῆς δημώδους, ἑλληνικῆς ποιήσεως οὐ μόνον διὰ τὰ δημοσιευόμενα κείμενα ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μακρὰν καὶ ἀξιολογωτάτην εἰσαγωγήν, ἥτις καὶ μόνη θὰ ἦτο ἀρκετή, ἵνα δώσῃ θέσιν εἰς τὸν Λάμπρον ἐπιφανῆ μεταξὺ τῶν λαογράφων ἐρευνητῶν τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως. Αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτῃ περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἱστορίας τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ποιήσεως, μολονότι στηριζόμεναι ἐπὶ ἀρχομένων ἐρευνῶν δὲν λύουν ὁριστικῶς τὰ ζητήματα, εἶναι ὅμως πλείστου λόγου ἄξιαι, διότι δι' αὐτῶν θίγονται ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ περαιτέρω ἐνδελεχὴς ἔρευνα δύναται ν' ἀποβῇ γονιμωτάτη διὰ τὴν γνῶσιν τῆς δημώδους ποιήσεως.

'Αλλὰ δὲν εἶναι μόνον τὰ ᾄσματα, τὰ ὁποῖα προσείλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ Λάμπρου. Κατὰ τὸ 1882 δημοσιεύει μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ ἀναγνώσματα τῶν πάππων μας,» ἔνθα ἐξετάζει τὴν προέλευσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς περιφήμου φυλλάδας τοῦ Μπερτόλδου, ἥτις ἐπὶ τόσα ἔτη ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἀκόμη προσφιλέστατον λαϊκὸν ἀνάγνωσμα. Κατὰ τὸ 1883 δημοσιεύει ἀνέκδοτον λόγον Παχωμίου τοῦ Ρουσάνου περὶ δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα μόνον καὶ μόνον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας λαογραφικὰς εἰδήσεις, κατὰ τὸ 1885 «Βυζαντιακὰ αἰνίγματα», ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ὁποίων ὑπόσχεται καὶ ἰδίαν περὶ αὐτῶν πραγματείαν, ἥτις ὅμως δυστυχῶς δὲν ἐδημοσιεύθη, κατὰ τὸ 1893 ἐν τοῖς παραφύλλοις βενετικοῦ κώδικος ἀνακαλύπτει καὶ δημοσιεύει ἀξιόλογον δημοτικὸν ᾆσμα, κατὰ τὸ 1895 ταξιδεύων εἰς τὴν θεσσαλικὴν μονὴν τοῦ Βησσαρίωνος δὲν ἀπαξιοῖ ἀναγραφῆς καὶ δημοσιεύσεως τοπικὴν παράδοσιν διὰ τὸ *μάρμαρο τῆς κερᾶς*, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος δημοσιεύει καὶ τὴν τοπικὴν περὶ τῆς Ὑπερείας παράδοσιν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπίσης ἔτος ἐδημοσίευσε καὶ ἀξιόλογον καθαρῶς λαογραφικὴν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐθνικαὶ ὕβρεις», ἔνθα ἐξετάζει τά τε ἀρχαῖα καὶ νεώτερα σκώμματα, δι' ὧν ἔσκωψε καὶ σκώπτει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ξένους λαοὺς ἢ καὶ ὡρισμένους ἑλληνικοὺς τόπους. Κατὰ τὸ 1896 ἐξ ἁγιορειτικῶν κωδίκων δημοσιεύει τοὺς μύθους Γεωργίου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ ἀποσπάσματα τοῦ Σπανέα, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀξιόλογον μελέτην περὶ τῆς ὀνοματολογίας τῆς 'Αττικῆς καὶ τῆς εἰς τὴν χώραν ἐποικήσεως τῶν 'Αλβανῶν, κατὰ δὲ τὸ 1902 ἐν τῷ Πανελληνίῳ ἰατρικῷ συνεδρίῳ κάμνει ἀνακοίνωσιν διδακτικωτάτην περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἑλληνικῶν ἰατροσοφίων, τὰ ὁποῖα ἐν πολλοῖς ὑπῆρξαν ἡ πηγὴ τῆς δημώδους ἑλληνικῆς ἰατρικῆς.[1]

'Από τοῦ 1904 ὁ Σπυρ. Λάμπρος ἀρχίζει τὴν ἔκδοσιν τοῦ Νέου 'Ελληνομνήμονος, ὁ ὁποῖος δύναταί τις ἄνευ ὑπερβολῆς νὰ εἴπῃ ὅτι ἀποτελεῖ ταμεῖον εἰδήσεων διὰ τὴν λαογραφίαν. Διότι πλὴν τῶν μεμοναμένων εἰδήσεων, αἵτινες κρύπτονται εἰς πολλὰ τῶν δημοσιευομένων μεσαιωνικῶν κειμένων, πλὴν τῶν ἐν τοῖς συμμίκτοις πολυπληθῶν παντοίων πληροφοριῶν, ἐδημοσιεύθησαν ἐν αὐτῷ

[1] Αἱ πλεῖσται τῶν ἀνωτέρω ἐργασιῶν, δημοσιευμέναι κατ' ἀρχὰς εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ βιβλία, συνεκεντρώθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐν ταῖς κατὰ τὸ 1905 δημοσιευθείσαις Μικταῖς σελίσι.

καὶ κείμενα καθαρῶς λαογραφικὰ καὶ ἐργασίαι καθαρῶς λαογραφικαί. Οὕτω διὰ νὰ ἀναφέρω τὰ κατὰ τοὺς τρεῖς μόνον πρώτους τόμους, ἐν τῷ Α' ἐδημοσιεύθη πραγματεία περὶ τῶν ἰχνῶν τοῦ μητρικοῦ δικαίου παρὰ τοῖς νέοις Ἕλλησι τῆς Ἀνκίας, Μάρκου Μοναχοῦ Σερρῶν Ζήτησις περὶ βουλκολάκων, ἡ Φυσιολογικὴ διήγησις τοῦ Ὑπερτίμου κρασοπατέρος Πέτρου τοῦ Ζυφομούστου, ἐν τῷ Β' τὸ Ἔθος τοῦ μασχαλισμοῦ παρὰ τοῖς Μανιάταις τῶν Μέσων αἰώνων, τὰ Μητρωνυμικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, οἱ Ὕμνοι τῶν δέκα μων εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, ἐν τῷ Γ'. Δημώδεις παραδόσεις ἐκ Τζουμέρκων, ὁ Λόγος παρηγορητικὸς περὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας κατὰ τὸν κώδικα τῆς Λειψίας, Τορευτὸν ἀγγεῖον Καλαρρυτιωτικῆς τέχνης καὶ εἴ τι ἄλλο. Ἄξια δὲ ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ ΙΑ' τόμῳ δημοσιευθέντα «Δεκατρία δημώδη ᾄσματα μετὰ μουσικῶν σημείων» ἐξ ἁγιορειτικοῦ κώδικος τῆς μονῆς Ἰβήρων.

Ἀξιόλογος δ' ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ Λάμπρου καὶ εἰς τὸ μέγα παροιμιογραφικὸν ἔργον τοῦ συναδέλφου καὶ συναγωνιστοῦ καὶ φίλου αὐτοῦ Ν. Γ. Πολίτου. Ἐκ τῶν ἐν τῷ Α' τόμῳ τῶν Παροιμιῶν δημοσιευομένων ἑπτὰ συλλογῶν βυζαντινῶν παροιμιῶν αἱ πέντε ἐξ Ἀθωνικῶν κωδίκων προερχόμεναι, ὀφείλονται, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς (σ. θ'.) «εἰς τὴν εὐγενῆ παραχώρησιν τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου κ. Σπ. Π. Λάμπρου», ὅστις, κατὰ μὲν τὸ 1880 εἶχεν ἀποκομίσει δύο μόνον ἀντίγραφα, ἀνέλαβε δὲ τῇ παροτρύνσει τοῦ Πολίτου «*μετ' ἀγαστῆς προθυμίας*» νὰ ἀντιγράψῃ καὶ τὰς ἄλλας, τοῦθ' ὅπερ ἐπετέλεσε κατὰ τὸ δεύτερον αὐτοῦ εἰς Ἄθω ταξίδιον τὸ 1895. Καὶ τὴν μὲν μίαν ἀντέγραψεν ὁ ἴδιος, τὰς δ' ἄλλας δύο ὁ συνοδεύων αὐτὸν νῦν καθηγητὴς κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, ἀντέβαλε δὲ πάσας αὐτὸς ὁ Λάμπρος.

Πλὴν τούτων ἀνυπολόγιστοι εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας παρέσχεν ὁ Λάμπρος εἰς τὴν Λαογραφίαν καὶ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν καταλόγων τῶν βιβλιοθηκῶν, δι' ὧν, ἀποκαλύψας τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς παρῳχημένων γενεῶν, ηὐκόλυνε τὰ μάλιστα τὴν λαογραφικὴν αὐτῶν ἔρευναν.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Λάμπρος διὰ τὴν Λαογραφίαν. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἀπώλετο δι' αὐτὴν ἐνθουσιώδης φίλος, ὁ ὁποῖος δαψιλῆ παρεῖχεν εἰς αὐτὴν τὴν τροφὴν ἐκ τοῦ κεκλεισμένου κόσμου τῶν χειρογράφων, ἐν τῷ ὁποίῳ ὡς ἐν θησαυρῷ λανθάνει κεκρυμμένος ὁ παλαιότερος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ βίος καὶ τοῦ ὁποίου αὐτὸς κατεῖχε τὰς κλεῖδας.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ
Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

Ἐγκύκλιοι πρὸς περισυναγωγὴν Λαογραφικῆς ὕλης.

Ἐν τῷ τεύχει 4 τοῦ Δελτίου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοῦ Ἀπριλίου 1916 ἐδημοσιεύθη ἡ ἑξῆς ἐγκύκλιος «*Περὶ περισυλλογῆς καὶ περιγραφῆς τῶν ἐπιχωρίων παιδιῶν*».

Πρὸς

τοὺς κ. κ. γενικοὺς ἐπιθεωρητὰς, καὶ ἐπιθεωρητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Ἐπιθυμοῦντες νὰ περισυλλέξωμεν πάσας τὰς μέχρι τοῦδε περισωθείσας ἐπ-

χωρίους παιδιὰς κἀθὼς καὶ τὰς διαφόρους σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ ἐπιδείξεις ῥώμης, εὐστροφίας καὶ δεξιότητος, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ὅπως ἀπευθυνθῆτε πρὸς ἅπαν τὸ ὑφ' ἡμᾶς διδακτικὸν προσωπικὸν ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ προσκαλέσητε αὐτοὺς ἵνα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ προσεχοῦς Δεκεμβρίου 1919, ἀποστείλωσιν ἡμῖν περιγραφὰς τῶν παιδιῶν καὶ ἀσκήσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐπιδίδονται οἱ παῖδες καὶ τὰ κοράσια κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των καθὼς καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ ἄνδρες κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς, τὰς θρησκευτικὰς πανηγύρεις, τοὺς γάμους καὶ ὁμοίας φύσεως περιστάσεις.

Αἱ περιγραφαὶ αὗται δέον νὰ περιλαμβάνωσιν εὐλήπτως ἀλλὰ καὶ ἐν σχετικῇ βραχυλογίᾳ,

α') τὸ ὄνομα τῆς παιδιᾶς καὶ τὰς τυχὸν ὑπαρχούσας γνωστὰς εἰς τὸν γράφοντα παραλλαγάς του (π. χ. ἀμπάριζα λέγεται ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μπάρα ἢ ἄμπαρα, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ σκλαβάκια),

β') τὸν ἀριθμὸν τῶν παικτῶν καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν (π. χ. παίζεται ἀπὸ τόσους παῖδας μικροὺς ἢ μεγάλους ἢ καὶ πάσης ἡλικίας),

γ') τὰ ὄργανα τῆς παιδιᾶς (π. χ. τόπι μικρὸ ἢ μεγάλο, ῥαβδί, βόλοι, ἀστράγαλοι, λιθάρια, καρύδια, ἀμάδες, σχοινί, λουρί, μαντῆλι κλπ.),

δ') τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν διασκευὴν τοῦ χώρου (π. χ. τόσα περίπου μέτρα μῆκος καὶ πλάτος χαράσσεται γραμμή, τετράγωνον, κύκλος, ἐμπήγονται ξύλα, τοποθετοῦνται πέτρες ἢ λιθάρια, σκάπτεται κοιλότης, γοῦβα, λάκκος κλπ.),

ε') ἂν οἱ παῖκται παίζουν ὅλοι μαζὶ ἢ χωρίζονται εἰς δύο ἢ καὶ περισσοτέρας ἀνταγωνιζομένας ὁμάδας ἢ στρατόπεδα, ἂν ἐκλέγουν ἀρχηγοὺς ἢ διαιτητὰς καὶ κατὰ τίνα τρόπον γίνεται ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν (π. χ. παίζουν κορῶνα ἢ γράμματα, φτυσμένο ἢ ἄφτυστο, παραπηδοῦν καὶ ὁποιος νικήσῃ, ἢ παρατρέχουν κλπ.),

ς') τὰς φράσεις, τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται κατὰ τὰς διαφόρους φάσεις τῆς παιδιᾶς (π. χ. παίρνω ἀμπάριζα καὶ βγαίνω· ζύμη καὶ προζύμι, ἀπροζύμωτος, σ' ἔχω κλπ.),

ζ') τὰς ὀνομασίας τὰς σχετικὰς πρὸς τὸν χῶρον, τὰ ὄργανα καὶ τοὺς ὅρους τῆς παιδιᾶς (π. χ. γκεζὶ ἢ γκεζάκι, μπάστακας, λέγγα ἢ στιλίκι, φίτσος ἢ τόκας, ἀμάδα ἢ σιουμάδα, γρούνα, ἀστράγαλοι ἢ κότσια ἢ σίκια κλπ.),

η') τὰς φράσεις ἢ τοὺς στίχους, τοὺς ὁποίους τυχὸν ἀπαγγέλλουν ἢ τραγουδοῦν οἱ παῖκται κατὰ τὴν παιδιὰν (π. χ. ἄναψέ μου τὸ κεράκι, στὴν παρακάτω γειτονιά. Πινακωτή, πινακωτὴ ἔλα ἀπὸ τ' ἄλλο μου τ' αὐτί. Τ' εἶν' ἀπάνω, οὐρανός· τ' εἶναι κάτου, γῆ· τί τρῶς, ἀγγοῦρι· πέσε κάτω σὰ γαϊδοῦρι κλπ.),

θ') ἀναλόγους φράσεις σχεδὸν ἀκαταλήπτους, προελθούσας πιθανῶς ἐκ διαστροφῆς ξένων λέξεων καὶ φράσεων (π. χ. Ἄμ, στράμ, ντάμ, πίκι πίκι, ῥάμ· ποῦρι ποῦρι, ῥάμ· ἄ, στράμ, ντάμ, ἢ τὸ παρόμοιον ἠπειρωτικὸν· ντίνι, μίνι, ντίο, ῥὸ κλπ. ἢ τὸ πιπιντὸ ἀ λὰ ρεβεράνσε, μιὰ καὶ δύο καὶ κοφέρα φράνσε κλπ.).

Πάντα ταῦτα πρέπει νὰ ἀναγραφοῦν πιστότατα καὶ μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβολογίας.

Καὶ ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἀσκήσεις καὶ ἐπιδείξεις ῥώμης κλπ. ἤτοι δρόμους καὶ πηδήματα, πάλην, ῥίψεις καὶ πάσης φύσεως ἀνταγωνιστικὰς ἀσκήσεις θὰ περιγράψωσιν αὐτὰς ἐπίσης εὐλήπτως καὶ πιστῶς, περισώζοντες ἐν πάσῃ δυνατῇ ἀκριβείᾳ τοὺς ὅρους καὶ τὰς λέξεις ἢ φράσεις (π. χ. πάλεμα μέση μὲ μέση

τρικλοποδιὰ ἢ κωλοπόδι, πήδημα στὴ μία ἢ στὶς τρεῖς, λιθάρι, παίρνω φόρα ἢ μαζεύω φόρα, βγῆκ' ἔξω ἢ πάτησ' ἔξω, ἀχνάρια ἢ ποδάρια κλπ.).

Τὰς περιγραφὰς ταύτας θὰ συγκεντρώσωσιν ἐκ μὲν τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως οἱ κ. κ. γενικοὶ ἐπιθεωρηταί, ἐκ δὲ τῶν τῆς δημοτικῆς οἱ ἐπιθεωρηταὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ θὰ ἀποστείλωσιν αὐτὰς ἐντὸς τῆς ταχθείσης προθεσμίας εἰς τὸ 'Υπουργεῖον. Μετὰ δὲ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ὑπηρεσίας μελέτην αὐτῶν θὰ ἀπονεμηθῶσιν ὑπὸ τοῦ 'Υπουργείου πλὴν τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικαὶ ἀμοιβαὶ ἐπαρκεῖς εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀποστείλωσι τὰς ἀρίστας καὶ πιστοτέρας περιγραφάς.

'Επειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς ἐργασίας ταύτης δὲν εἶναι μόνον ἡ περισυλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ ἐπιλογὴ τῶν ἀρίστων ἐξ αὐτῶν πρὸς ἀναγραφὴν ἐν τῷ προγράμματι τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων καὶ διάσωσιν ἑπομένως ἀπὸ τῆς μοιραίως ἐπελευσομένης λησμοσύνης καὶ τῆς ἀχρηστίας, διὰ τοῦτο τὸ 'Υπουργεῖον βέβαιον ὂν ὅτι οὐδένα τῶν σχολικῶν ἀνδρῶν διαλανθάνει ἡ σπουδαιοτάτη σημασία τῶν ἐπιχωρίων ἀσκήσεων καὶ τῶν παιδιῶν ὄχι μόνον διὰ τὸν σχολικὸν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν καθόλου ἐθνικὸν ἡμῶν βίον εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βέβαιον ὅτι πάντες θὰ σπεύσωσι νὰ ἐκπληρώσωσι προθύμως, ταχέως καὶ ἀκριβῶς τὴν διαταγήν του ταύτην, ἀποβλέποντες πρωτίστως εἰς τὸ ἔργον καὶ ἀποδεχόμενοι τὸ ἔπαθλον μόνον ὡς ἁπλῆν ἐπιβράβευσιν εὐχαρίστου καθήκοντος.

'Εν 'Αθήναις 24 Μαΐου 1919.

'Εν τῷ αὐτῷ δὲ δελτίῳ τ. 9 καὶ 10 τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου καὶ 'Οκτωβρίου ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ 'Αρχείου ἡ ἀκόλουθος ἐγκύκλιος.

'Εγκύκλιος πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης.

Δὲν εἶναι ἄγνωστος ἡ πολλαπλῆ σπουδαιότης, τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ ἐν τῷ στόματι καὶ ταῖς κατὰ παράδοσιν ἐνεργείαις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ζῶντα μνημεῖα τοῦ παρελθόντος καὶ μάλιστα διὰ τὴν μελέτην καὶ διαφώτισιν καὶ τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ μακραίωνος διανοητικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ τοῦ λαοῦ βίου. Τὴν σπουδαιότητα ταύτην ἤτις, σήμερον ἀποτελεῖ κοινοτάτην καὶ ἀναμφήριστον ἀλήθειαν, ἀναγνωρίσαν τὸ ὑπουργεῖον τῶν 'Εκκλησιαστικῶν, καθ' οὓς ἔτι χρόνους εὐάριθμοι μόνον λόγιοι τὴν ἀνεγνώριζον, αἱ δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα μελέται καὶ ἀσχολίαι πολλαχῶς κατεφρονοῦντο καὶ ἐμυκτηρίζοντο, συνέστησε δι' ἐγκυκλίου του κατὰ τὸ ἔτος 1857 εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως ὡς ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν νὰ στρέψωσι κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των τὰς φιλοπόνους αὐτῶν ἐρεύνας καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, περισυλλέγοντες καὶ διασῴζοντες ἐκ τῆς προϊούσης λήθης «τὰ ζῶντα ταῦτα ἱστορικὰ μνημεῖα».

Εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὑπουργείου πλεῖστοι τῶν λειτουργῶν προθύμως καὶ φιλοτίμως ὑπακούσαντες ὑπέβαλον πολλὰς λαογραφικὰς συλλογάς, ὧν αἱ ἀξιολογώτεραι ἐδημοσιεύθησαν διὰ τῆς ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν.

'Εκτοτε, καθ' ὅσον προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεγνωρίζετο ἡ σπουδαιότης τῶν τοιούτων μελετῶν, πολλοὶ φιλοτίμως εἰργάσθησαν,

ἐξ ἰδίων ἐκδίδοντες τὰς συλλογὰς αὐτῶν, σύλλογοι δὲ καὶ ἑταιρεῖαι καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος, ὁ Παρνασσὸς καὶ ἡ 'Ιστορικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἑταιρεία μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐπελήφθησαν τῆς διὰ διαγωνισμάτων καὶ ἄλλων μέσων περισυλλογῆς καὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν λαογραφικῶν μνημείων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1887 ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ νῦν καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ πρόεδρος τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου κ. Ν. Γ. Πολίτης νέαν ἐξαπέλυσεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκπαιδεύσεως, δι' ἧς παρεκάλει αὐτοὺς ὅπως συνεχίζοντες τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1857 ἐγκαινιασθὲν ἔργον τῆς περισυλλογῆς τῶν λαογραφικῶν μνημείων βοηθήσωσι προσωπικῶς αὐτὸν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν συλλογῶν του, τὰς ὁποίας μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας εἶχε συμπήξει, συγκεντρώσας πᾶν τὸ ἐκδεδομένον καὶ ἱκανὸν ἀνέκδοτον ὑλικόν. 'Η πρόσκλησις αὕτη δὲν ὑπῆρξεν ἄκαρπος. Πολλοὶ ἀπήντησαν εἰς αὐτήν, πλούσιον δὲ ὑλικὸν συνελέγη, τοῦ ὁποίου δείγματα ἔχομεν ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσι λαογραφικοῖς συγγράμμασι τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου.

Σταθμὸν σημαντικώτατον διὰ τὰς λαογραφικὰς ἐν 'Ελλάδι μελέτας σημειώνει ἡ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ αὐτοῦ ἀκαμάτου ἐρευνητοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἵδρυσις τῆς ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας κατὰ τὴν 28ην Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1908. 'Η ἑταιρεία αὕτη συγκεντρώσασα περὶ ἑαυτὴν πάντας τοὺς λαογράφους ἐρευνητάς, διὰ τῆς ἐκδόσεως ἰδίᾳ τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς, οὗ μόναν νέαν ἄθησιν καὶ διάδοσιν εἰς τὰς λαογραφικὰς ἐν 'Ελλάδι μελέτας ἔδωκεν, οὐ μόνον πλούσιον ὑλικὸν συνεκέντρωσε καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἓξ τόμους τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπιστημονικώτερον καταρτισμὸν τῶν συλλογῶν αὐτῶν συνετέλεσεν, ἐν ᾧ δυστυχῶς οἱ παλαιότεροι συλλογεῖς ζῆλον μὲν πολὺν εἶχον, στερούμενοι ὅμως ὑγιῶν ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων, κακῶς συνέλεγον καὶ τὰ συλλεγόμενα πολλάκις ἔφθειρον οὕτως, ὥστε πλεῖσται τῶν συλλογῶν αὐτῶν νὰ εἶναι σήμερον ἐπιστημονικῶς ἄχρηστοι. Δυστυχῶς οἱ ἀνεπαρκεῖς χρηματικοὶ πόροι τῆς ἑταιρείας δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πλήρη ἐκτέλεσιν τοῦ εὐρυτάτου ἐπιστημονικοῦ αὐτῆς προγράμματος, ὡς τοῦτο ἐξηγγέλλετο ἐν τῷ 2ῳ ἄρθρῳ τοῦ κανονισμοῦ αὐτῆς. Οὔτε ἀποστολαὶ πρὸς λαογραφικὴν ἔρευναν διαφόρων ἑλληνικῶν τόπων, οὔτε διαγωνισμοὶ πρὸς συναγωγὴν λαογραφικῆς ὕλης κατωρθώθη νὰ γίνωσιν, οὔτε συλλογαὶ ἐνδυμάτων, σκευῶν, ἐργαλείων, μουσικῶν ὀργάνων κτλ. νὰ καταρτισθῶσι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ δημοσιεύσεις περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, ἀδυνάτου καταστάσης τῆς δημοσιεύσεως οἱουδήποτε ἄλλου ἔργου καὶ μάλιστα τῆς συνεχίσεως τῶν μεγάλων συλλογῶν τῶν παροιμιῶν καὶ παραδόσεων τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου, ὧν ἡ ἔκδοσις μὲ τὴν διακοπὴν τῆς βιβλιοθήκης Μαρασλῆ εἶχε σταματήσει. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπῆλθεν ἀρωγὸς καὶ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὸ ἐν 'Ελλάδι λαογραφικὸν ἐπιστημονικὸν ἔργον ἡ 'Ελληνικὴ πολιτεία.

Αὕτη ἤδη πρότερον ἐνθαρρύνασα καὶ ὑποστηρίξασα τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ 'Ιστορικοῦ λεξικοῦ, τὰς μελέτας τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν Γενικῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους, ὡς καὶ τὴν σπουδὴν τῆς δημώδους μουσικῆς διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς 'Εθνικῆς μουσικῆς συλλογῆς, ἔγνω νὰ συμπληρώσῃ «τὸ ὑπὲρ τῆς διασώσεως καὶ περισυλλογῆς τῶν μνημείων τοῦ διανοητι-

κοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔργον» διὰ τῆς ἱδρύσεως καὶ νέου ἐπιστημονικοῦ ἱδρύματος, τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν εἰσηγητικὴν τοῦ νόμου ἔκθεσιν «δι' ὀργανωμένης μονίμου ὑπηρεσίας καὶ ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην ἐποπτείαν εἰδικῶν ἀνδρῶν θὰ περισυλλέγῃ, διασῴζον τῆς ὁλονὲν ἐπεκτεινομένης καταστροφῆς, τὰ ἀνεκτίμητα ψυχικὰ κειμήλια τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν κληρονομίας καὶ ἐπιμελούμενον τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν θὰ παρέχῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιστήμης τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς διὰ μέσου τόσων αἰώνων πάλης καὶ δουλείας καὶ ἀπελευθερώσεως πολυτρόπως δοκιμασθείσης καὶ πολυμόρφως, ἀλλ' ἀνευ διασπάσεως τῆς ἀρχικῆς ἑνότητος, διαπλασθείσης ἑλληνικῆς ψυχῆς.»

Ἀλλ' ἵνα τὸ μέγα τοῦτο ἐθνικὸν ἔργον ἀχθῇ εἰς πέρας καὶ ὀρθωθῇ μνημεῖον αἰώνιον τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοπονίας καὶ ἐπιστήμης βεβαίως οὔτε αἱ δυνάμεις οὔτε ὁ χρόνος τῶν ἐν τῷ ἀρχείῳ μονίμως ἐργαζομένων εὐαρίθμων ἐπιστημόνων ἐπαρκοῦσι. Διὰ τὴν περισυλλογὴν ἰδίᾳ καὶ ἀποθησαύρισιν τοῦ ἀφθονωτάτου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον φέρεται ἀθησαύριστον καὶ ἀκατάγραφον εἰσέτι παρὰ τῷ λαῷ, εἶναι ἀνάγκη τῆς συνεργασίας πάντων τῶν δυναμένων νὰ καταρτίσωσι λαογραφικὰς συλλογάς. Ἐν πλήρει τούτου συναισθήσει τὸ Λαογραφικὸν ἀρχεῖον ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς ἐραστὰς καὶ θαυμαστὰς τῆς ἀκραιφνοῦς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὅπως συνεπικουρήσωσιν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἰδιαιτέρως δὲ ἀπευθύνεται εἰς τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μάλιστα τῶν διδασκάλων τοῦ λαοῦ. Οὗτοι ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ζῶντες ἐν τοῖς κόλποις τοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ λαοῦ τῶν χωρίων, ὅστις μακρὰν τοῦ ῥεύματος τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ τῶν πόλεων διατηρεῖ ἀκραιφνέστερα τὰ πατροπαράδοτα κειμήλια, δύνανται καλύτερον καὶ εὐκολώτερον παντὸς ἄλλου κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς αὐτῶν, οἱονεὶ παίζοντες, νὰ μελετήσωσι τὸν βίον αὐτοῦ ὑφ' ὕλας του τὰς ἐπόψεις καὶ νὰ καταρτίσωσι μελέτας καὶ συλλογὰς ἀξιολογωτάτας.

Αἱ οὕτω καταρτιζόμεναι μελέται καὶ συλλογαί, ἀποστελλόμεναι εἰς τὸ Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, θέλουσι κατατίθεσθαι ἐν αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀποστολέων, ἐξ αὐτῶν δ' αἱ κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου δημοσιευόμεναι ἐν τοῖς δημοσιεύμασι τοῦ Ἀρχείου θέλουσιν ἀμείβεσθαι κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον, οἱ δὲ συλλογεῖς θέλουσι λαμβάνει καὶ ἀριθμὸν ἀντιτύπων τῶν ἔργων των.

Ἀλλ' ἵνα μὴ ὁ ζῆλος καὶ ἡ φιλοπονία τῶν ἐργαζομένων δαπανᾶται ματαίως, ἀλλ' ὑπὸ ὡρισμένον πρόγραμμα πρὸς ὡρισμένον σκοπὸν κατατείνῃ ἐν ἐπιγνώσει τῶν μέσων τῆς ἐκπληρώσεως αὐτοῦ, καὶ ἵνα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ἀποβῶσι πηγαὶ αἰώνιαι διὰ τὰς ἐρεύνας τῆς παγκοσμίου λαογραφικῆς ἐπιστήμης, θέλουσι συνταχθῆ καὶ ἀποσταλῆ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς λαογραφικὰς ἐργασίας ὁδηγίαι, αἵτινες θὰ περιλαμβάνωσι τοῦτο μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρη ἀναγραφὴν τῶν θεμάτων, περὶ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἀσχοληθῇ ὁ λαογράφος, τοῦτο δὲ συμβουλὰς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δέον νὰ περισυλλέγωνται καὶ καταγράφωνται τὰ μνημεῖα διὰ νὰ εἶναι πάντοτε χρήσιμα ἐπιστημονικῶς. Ταύτας ἀκολουθοῦντες οἱ συλλογεῖς δύνανται νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι παραδίδουσιν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ὑλικὸν ἐσαεὶ χρήσιμον καὶ πολύτιμον, ὑλικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου τίς οἶδε πόσαι καὶ ποῖαι μελέται, διαφωτίζουσαι τὸν βίον καὶ τὰς τύχας καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, θὰ στηριχθῶσι.

Καὶ ὅσοι δὲ τῶν διδασκάλων ἔτυχε νὰ ἀσκῶσι τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν ἔργον εἰς χωρία ξενόφωνα, ἀλβανόφωνα, βλαχόφωνα, σλαβόφωνα ἢ τουρκόφωνα, ἂς μὴ ἀπαξιώσωσι μηδὲ ἀποκνήσωσι πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀλλογλώσσων τούτων συμπατριωτῶν μας, καθ' ὅσον ἐπὶ ταύτης καὶ μόνης δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἀσφαλῆ πορίσματα οὐ μόνον περὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων τὴν Βαλκανικήν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀμφισβητουμένης ἑλληνικῆς καταγωγῆς πολλῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, οὓς ἡ βία ἐπιδρομέων βαρβάρων καὶ ἄλλαι ὀδυνηραὶ ἱστορικαὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς περιπέτειαι ἀπεστέρησαν τῆς πατρίου γλώσσης.

Ἔχομεν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἔκκλησις ἡμῶν αὕτη θέλει μᾶς προσπορίσει πολλοὺς προθύμους συνεργάτας, μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν πολὺ ταχέως νὰ προαγάγωμεν τὸ μέγα ἔργον τῆς περισυλλογῆς καὶ ἀποθησαυρίσεως τῶν κειμηλίων τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς.

Σημειωτέον ἐν τέλει ὅτι οἱ συλλογεῖς δύνανται νὰ ἀποστέλλωσι τὰς συλλογὰς αὐτῶν καὶ κατὰ τμήματα, καθ' ὅσον προχωροῦσιν εἰς τὰς ἐργασίας των, χωρὶς νὰ περιμένωσι νὰ συγκεντρώσωσιν αὐτὰς εἰς ὄγκον. Ὁ τρόπος οὗτος ἔχει τοῦτο τὸ καλὸν διὰ τὴν ὅλην ἐργασίαν, καθ' ὅσον δίδεται εὐκαιρία συχνοτέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἀνταλλαγῆς γνωμῶν καὶ σκέψεων μεταξὺ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἀρχείου καὶ τῶν συλλογέων, λυομένων οὕτω πολλῶν ἀποριῶν, τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιάζωσι τὰ συλλεγόμενα, καὶ προαγομένων τῶν συλλογέων εἰς τὴν μεθοδικωτέραν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου των ὑπὸ τὰς ἀμέσους ὁδηγίας τῶν ἐπιστημόνων τοῦ Ἀρχείου.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ
Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου.

Λαογραφικὸν διαγώνισμα

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος ἀπέστειλεν ἡμῖν τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος ἄσμενος ἀποδεχθεὶς τὴν ἐκ 3,000 γαλλικῶν φράγκων κατάθεσιν τοῦ Ἐξοχωτάτου κ. Ἀλεξάνδρου Μαυρογένους, κηρύττει τὸ «***Μαυρογένειον διαγώνισμα λαογραφίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ***».

1) Ἐν τῷ διαγωνίσματι τούτῳ γίνονται δεκταὶ πρὸς κρίσιν καὶ βράβευσιν λαογραφικαὶ συλλογαὶ (ἢ λαογραφικαὶ μελέται) τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς, ἤτοι τῶν παραλίων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ ἀνατολικοῦ Βοσπόρου, μέχρι Φαναρακίου, τῆς Προποντίδος μέχρι Παντειχίου, τῶν Πριγκηπονήσων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας, μέχρις Ἁγίου Στεφάνου, ἐσωτερικῶς δὲ τῶν Γαλαταρίων, Ἁγίων Πάντων, Καλφᾶ καὶ Λιτρῶν.)

2) Ἐν ταῖς συλλογαῖς ταύταις α') Θὰ καταγράφωνται τὰ ζῶντα μνημεῖα τῆς δημώδους ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐνταῦθα ἤτοι δημοτικὰ ᾄσματα ποικίλης φύσεως, ἐπῳδαὶ (ἐξόρκια, γητέματα), αἰνίγματα (εὑρετὰ) καὶ λογοπαίγνια, εὐχαί, χαιρετισμοί, κατάραι, ὅρκοι, παροιμίαι μετὰ τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν, μῦθοι, εὐτράπελοι διηγήσεις, παραμύθια, δημώδεις παραδόσεις, λέξεις καὶ φράσεις ἰδιάζου-

σαι ἐνταῦθα, ἰδίᾳ δ' ἐκεῖναι δι' ὧν δηλοῦνται συνήθειαι, δοξασίαι καὶ προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὰ ἔργα καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ κλπ. β') Θὰ περιγράφωνται ἤθη, ἔθιμα, δεισιδαιμονίαι, δοξασίαι, βίοι (ναυτικός, ἁλιευτικός, κυνηγετικός κλπ.), δημώδης λατρεία, δημώδης ἰατρική, μαντική, ἀστρολογία, δημώδης καὶ λιτεχνία κλπ.

3) Οἱ συλλογεῖς δέον νὰ καταγράφωσι καὶ περιγράφωσι μετὰ πάσης τῆς ***δυνατῆς ἀκριβείας καὶ προσοχῆς*** τὰ ζῶντα μνημεῖα, ὡς φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ, ἄνευ διορθώσεως, σημειοῦντες τὸ μέρος ἐν ᾧ ταῦτα ἐπιχωριάζουσι καὶ τὰ πρόσωπα, εἰ δύνατόν, παρ' ὧν ἤκουσαν, καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ ἰδιότητα αὐτῶν, ὁσάκις τοῦτο κρίνεται ἀναγκαῖον. Ἀποκλείονται δὲ ᾄσματα λογίας προελεύσεως.

4) Τὸ Μαυρογένειον λαογραφικὸν διαγώνισμα κηρυχθήσεται ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη, διατιθεμένων 1500 φράγκων δι' ἑκάτερον ἔτος πρὸς βράβευσιν λαογραφικῶν συλλογῶν (ἢ μελετῶν) τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ ὑπὸ τῆς τριμελοῦς ἑλλανοδίκου ἐπιτροπῆς, ἥτις καὶ ὁρίζει τὸ εἰς ἑκάστην βραβευθησομένην, ἢ ἀξίαν λόγου κριθησομένην συλλογὴν δοθησόμενον ποσόν, ἀνολόγως τῆς ἐκτιμήσεως αὐτῆς.

5) Οἱ συλλογεῖς, ἢ συγγραφεῖς θ' ἀποστείλωσι τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, καθαρῶς καὶ εὐαναγνώστως γεγραμμένα καὶ ἀνωνύμως μετὰ συνημμένου δελτίου ἐσφραγισμένου, φέροντος ἔνδοθεν μὲν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἔξωθεν δὲ ρητὸν γεγραμμένον καὶ ἐπὶ τοῦ ἔργου.

6) Τὰ εἰς τὸ διαγώνισμα ὑποβληθησόμενα ἔργα γίνονται δεκτὰ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου 1921, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου 1922. Μετὰ τὰς ἡμερομηνίας ταύτας τὸ φιλολογικὸν τμῆμα ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ αὐτοῦ ἐκλέγει τριμελῆ ἀγωνόδικον ἐπιτροπήν, ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἥτις διεξελθοῦσα τὰ εἰς τὸν ἀγῶνα ὑποβληθέντα ἔργα συντάσσει καὶ ἀναγινώσκει διὰ τοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς εἰσηγητοῦ τὴν κρίσιν αὐτῆς τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἐπιόντος ἔτους, ὅτε καὶ ἐν γενικῇ ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ τοῦ Συλλόγου ἀπονεμηθήσονται τὰ βραβεῖα.

7) Τὰ ὑποβληθησόμενα χειρόγραφα ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιστρέφονται, οἱ δὲ ἀποστολεῖς δικαιοῦνται νὰ λάβωσιν ἀντίγραφον ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Συλλόγου.

8) Ἂν τὸ πρῶτον ἔτος μηδὲν ἔργον βραβευθῇ ἢ ἐκ τῶν διατιθεμένων 1,500 φράγκων μείνῃ ποσόν τι διαθέσιμον, τοῦτο προστεθήσεται εἰς τὸ τοῦ ἑπομένου ἔτους. Ἂν δὲ καὶ πάλιν μηδεμία ἀξία λόγου ὑποβληθῇ συλλογὴ ἢ λαογραφικὴ μελέτη, ἢ μείνῃ ἱκανὸν ποσὸν ἀδιάθετον, τὸ φιλολογικὸν τμῆμα δύναται νὰ παρατείνῃ καὶ ἐπὶ τρίτον ἔτος τὸν ἀγῶνα, ἢ νὰ ὁρίσῃ, τῇ συναινέσει τοῦ ἀγωνοθέτου, καὶ ἄλλο θέμα, δι' ὃ προκηρύσσεται νέος ἀγών.

Ἡ ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ ἀγῶνος εἰδικὴ ἐπιτροπεία
Δ. Μ. ΣΑΡΡΟΣ
ΧΡ. ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ

Σημ. Διάγραμμα λεπτομερὲς τῶν κυριωτάτων λαογραφικῶν θεμάτων καὶ πλείονας ὁδηγίας διὰ τὰς ἐν λόγῳ ἐργασίας δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ ἤδη ὁ βουλόμενος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 212 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 3ης Ὀκτωβρίου 1918 ἐδημοσιεύθη Βασιλικὸν Διάταγμα «Περὶ ἐκδόσεως δημοσιευμάτων τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου». Κατὰ τοῦτο.

Ἄρθρον 1.

Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἐκδίδονται ἀποφάσει καὶ ἐπιμελείᾳ τῆς ἐφορευτικῆς ἐπιτροπῆς α') εἰς τόμους αὐτοτελεῖς, β') εἰς φυλλάδια, γ') εἰς ἐνάριθμα τεύχη, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα ὑπὸ τύπον δελτίου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Εἰς τοὺς συλλογεῖς τῆς οὕτω δημοσιευομένης λαογραφικῆς ὕλης παρέχεται ἀμοιβὴ κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον ὀγδόου σχήματος α') δραχμῶν 25 διὰ συλλογὰς δημοτικῶν ᾀσμάτων, μύθων, εὐτραπέλων διηγήσεων, παραμυθίων καὶ παραδόσεων, β') δραχμῶν 30 διὰ συλλογὰς ἐπῳδῶν, αἰνιγμάτων, παροιμιῶν, εὐχῶν, καταρῶν κτλ. διὰ γλωσσικὰς συλλογὰς λαογραφικοῦ περιεχομένου καὶ διὰ περιγραφὰς κατὰ παράδοσιν πράξεων ἢ ἐνεργειῶν, γ') δραχμῶν 70 διὰ συλλογὰς ἐπεξεργασμένας ἐπιστημονικῶς ἢ πραγματείας λαογραφικάς.

Τὰ λοιπὰ ἄρθρα ἀναφέρονται εἰς τὴν λογιστικὴν διαχείρησιν τῆς ἐπιτροπῆς.

***

Ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀρ. 65 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῆς 17ης Μαρτίου 1920 ἐδημοσιεύθη ὁ νόμος 2093 «περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεών τινων τοῦ νόμου 1304 «περὶ ἱδρύσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου», κατὰ τὸ ἄρθρον 4 τοῦ ὁποίου «παρέχονται, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργοῦ, μέχρι δύο χιλιάδων δραχμῶν εἰς τὴν Λαογραφικὴν Ἑταιρείαν λόγῳ ἀποζημιώσεως διὰ τὰς ἐν τῷ δελτίῳ αὐτῆς δημοσιεύσεις λαογραφικῆς ὕλης καὶ ἄλλων τοῦ Ἀρχείου ἐργασιῶν.»

Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία.

Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1920 συνῆλθον κατόπιν δευτέρας προσκλήσεως οἱ Ἑταῖροι τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ὁ γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας Στίλπων Π. Κυριακίδης ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων, διαγρόψας τὴν ὅλην κατάστασιν τῆς Ἑταιρείας, ἡ ὁποία ἕνεκα τῆς φοβερᾶς ὑπερτιμήσεως τοῦ χάρτου καὶ τῶν τυπογραφικῶν δυσκολεύεται νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀνελλιπῆ ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, ἀνεκοίνωσε δὲ ἅμα τὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἔχει τὸ Συμβούλιον περὶ βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἑταιρείας διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἀρωγῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Μεθ' ὃ ἡ συνέλευσις ἐξέλεξε τριμελῆ ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Παναγ. Θεοδωροπούλου, Ἀθαν. Μπούτουρα καὶ Γερασ. Σαλβάνου.

Τὴν 15ην Μαρτίου ἐγένετο νέα συνέλευσις, καθ' ἣν ἀνεγνώσθη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀναγνωρίσασα τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν πόρων

τῆς Ἑταιρείας ἐπρότεινεν, ὅπως αὐξηθῇ ἡ ἐτησία τῶν ἑταίρων πρὸς τὴν Ἑταιρείαν συνδρομή. Ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως περὶ τούτου συγκληθῇ νέα συνέλευσις, καθ' ἣν νὰ ληφθῶσι καὶ μέτρα περὶ τῆς τακτικῆς εἰσπράξεως τῶν συνδρομῶν. Μετὰ τοῦτο ἡ Συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ἐξελέγησαν παμψηφεὶ Πρόεδρος μὲν ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Δ. Αἰγινήτης, Μ. Δέφνερ καὶ Δ. Παππούλιας, γραμματεὺς ὁ κ. Στίλπων Π. Κυριακίδης, ταμίας ὁ κ. Δ. Ν. Μουτσόπουλος, σύμβουλοι οἱ κ. κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ἰ. Βλαχογιάννης, Σωκρ. Κουγέας, Δ. Λάμψας, Μαν. Τριανταφυλλίδης, Χρ. Τσούντας καὶ ἀναπληρωματικοὶ οἱ κ. κ. Π. Λωρεντζάτος, Κ. Ἀμαντος, Ἀθ. Μπούτουρα, Γερ. Σαλβάνος καὶ Φ. Κουκουλές.

***

Τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1921 ἀπέθανεν ὁ Πρόεδρος καὶ ἱδρυτὴς τῆς Ἑταιρείας Ν. Γ. Πολίτης. Τὸ Συμβούλιον συνελθὸν εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν ἀπεφάσισε 1ον) ὅπως κατατεθῇ στέφανος ἐκ μέρους τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Παππούλια, 2ον) ὅπως τὸ Συμβούλιον παρακολουθήσῃ ἐν σώματι τὴν κηδείαν, 3ον) ὅπως ἐκφρασθοῦν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποθανόντος τὰ συλλυπητήρια τῆς Ἑταιρείας καὶ 4ον) ὅπως δημοσιευθῇ τὸ ψήφισμα εἰς τὰς ἐφημερίδας.

Τὴν 21ην Ἰανουαρίου τὸ Συμβούλιον προέβη εἰς συμπλήρωσιν ἑαυτοῦ προσλαβὸν ἐκ τῶν ἀναπληρωματικῶν μελῶν τὸν κ. Π. Λωρεντζᾶτον. Ἀπεφάσισε δὲ τὴν συνέχισιν τῆς ἐκδόσεως τῆς Λαογραφίας, τῆς ὁποίας τὴν ἐπιμέλειαν ἀνέλαβεν ὁ γραμματεὺς κ. Στίλπων Π. Κυριακίδης, ἀπεφάσισε δ' ὡσαύτως ὅπως εἷς αὐτῆς τόμος ἀφιερωθῇ εἰς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ ἀποθανόντος προέδρου.

Τὴν 25 Ἰανουαρίου τὸ Συμβούλιον ἀπεφάσισεν ὅπως ἀφεθῇ ἐπί τινα χρόνον κενὴ ἡ θέσις τοῦ προέδρου τιμῆς ἕνεκεν πρὸς τὸν ἀποθανόντα, ἀνατεθῶσι δὲ τὰ ἔργα τοῦ Προέδρου εἰς τὸν ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων κ. Λημ. Παππούλιαν.

Τὴν 9ην Φεβρουαρίου 1921, κατόπιν δευτέρας προσκλήσεως συνῆλθον ἐν τῇ Σιναΐᾳ Ἀκαδημίᾳ ἡ Συνέλευσις τῶν Ἑταίρων, ἐν ᾗ ὑπὸ τοῦ γραμματέως κ. Στίλπωνος Π. Κυριακίδου ἀνεκοινώθη ὁ θάνατος τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Ν. Γ. Πολίτου, ἐξετέθη δὲ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν Λαογραφίαν ἐν γένει καὶ τὴν Λαογραφικὴν Ἑταιρείαν διὰ τῶν ἑξῆς:

Ἀξιότιμοι κ. Ἑταῖροι.

Τὸ Συμβούλιον ἐφέτος δυστυχῶς δὲν ἔχει νὰ ἀνακοινώσῃ ὑμῖν πεπραγμένα. Ὡς εἶναι γνωστὸν τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας ἕνεκα τῶν γλίσχρων αὐτῆς πόρων περιωρίσθη εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς εἰς μόνην τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ, ἥτις καὶ αὐτὴ δυστυχῶς εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη κατέστη δύσκολος καὶ προβληματική. Ὅταν πέρισυ ἐξελέξατε ἡμᾶς, ὑπῆρχεν ἡ ἐλπὶς ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα ἐντὸς τοῦ ἔτους νὰ δημοσιεύσωμεν ἂν ὄχι ὁλόκληρον ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἥμισυ τόμιον τῆς Λαογραφίας. Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθημεν νὰ κάμωμεν κἂν ἔναρξιν τῆς ἐκτυπώσεως. Πᾶσαν πρὸς τοῦτο ἐνέργειαν ἀνέκοψεν ἡ ἀσθένεια τοῦ Προέδρου καὶ ἱδρυτοῦ τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν Ν. Γ. Πολίτου, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους ἐπέφερε καὶ τὸν μοιραῖον αὐτοῦ θάνατον. Ἡ Ἑταιρεία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ προέδρου αὐτῆς

ἀπώλεσε τὸν ἱδρυτὴν καὶ πεφωτισμένον ἡγήτορα, ὅστις ἐνεψύχωνεν αὐτὴν καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως διέθετε τὸν χρόνον αὐτοῦ καὶ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν διοίκησιν τῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ της, τῆς πεφιλημένης του Λαογραφίας, τὴν ὁποίαν εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς ἀνήγαγεν εἰς περιοδικὸν ἐφάμιλλον πρὸς τὰ ἐν Εὐρώπῃ ἐκδιδόμενα. Τί ὀφείλει εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Λαογραφία καὶ τί ὀφείλει εἰς τὸν ἀείμνηστον Νικ. Πολίτην ἡ Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ καθόλου Λαογραφία εἶναι δύσκολον εἰς ὀλίγας λέξεις νὰ ἑρμηνευθῇ. Ἂς μοι ἐπιτρέψῃ μόλα ταῦτα ἡ Συνέλευσις τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον, διότι θὰ ἦτο ἀσύγγνωστος παράλειψις, ἐὰν εἰς τὴν πρώτην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προέδρου καὶ ἱδρυτοῦ Συνέλευσιν δὲν ἐξετίθετο ἐνώπιον αὐτῆς εἰς τιμὴν τῆς μνήμης του ἔστω καὶ δι' ὀλίγων τὸ μέγα αὐτοῦ διὰ τὴν Λαογραφίαν ἔργον.

Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας, ἀπὸ 13 ἐτῶν παιδίον, ὁ Νικ. Πολίτης εἶχεν ἀρχίσει νὰ σημειώνῃ καὶ νὰ συλλέγῃ. Τὰ τετράδια αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπεθησαύριζε παντοῖον ὑλικόν, ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ 1865, αἱ δὲ πρῶται αὐταὶ σημειώσεις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ παιδικαί. Δεικνύουν πρόωρον ὡριμότητα. Εὐθὺς δ' ἀπὸ τότε διακρίνονται αἱ τάσεις αὐτοῦ καὶ ἡ ἀγάπη καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν νέον, τῶν ὁποίων κατόπιν τόσον βαθέως ἠσθάνετο τὴν ἄρρηκτον συνοχήν.

Εἰς τὰ 1871 δέκα ἐννέα ἐτῶν τὴν ἡλικίαν δημοσιεύει «τὴν Μελέτην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων» βραβευθεῖσαν προηγουμένως εἰς τὸ Ροδοκανάκειον φιλολογικὸν διαγώνισμα. Ἐν αὐτῇ βλέπει τις τὸν Πολίτην τὸν ἀκάματον ἐρευνητήν, τὸν ἐπίμονον καὶ ἀκριβολόγον ἐπιστήμονα. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἐγίνοντο λαογραφικαὶ συλλογαὶ καὶ πραγματεῖαι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ κατ' ἐπίδρασιν ξένην, καθ' ὅσον ἠκούετο ὅτι οἱ ξένοι ἐξετίμων τὴν λαϊκὴν ἡμῶν λογοτεχνίαν, ὡς π. χ. ἐγένετο τοῦτο διὰ τὰ ᾄσματα, εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ὥθησιν ἔδωκεν ἡ ἐργασία τοῦ γάλλου Fauriel, ἢ ἐκ πνεύματος πολεμικοῦ πρὸς τὰς συνταρασσούσας τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον καὶ μάλιστα τὸν ἑλληνικὸν θεωρίας τοῦ Fallmerayer, τῶν ὁποίων τὸ σαθρὸν προσεπάθουν ν' ἀποδείξουν διὰ τῶν περισωζομένων σήμερον εἰς τὸν λαὸν λειψάνων τοῦ παρελθόντος, εἴτε εἰς τὴν γλῶσσαν εἴτε εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα, εἴτε εἰς τὰς δοξασίας καὶ τοὺς μύθους. Καὶ τὸν νεαρὸν τότε Πολίτην εἶναι βέβαια ἀληθὲς ὅτι ἐμπνέει εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο κυρίως ὁ αὐτὸς φιλόπατρις ζῆλος, ὅπως ἀναιρεθοῦν τὰ τοῦ Fallmerayer καὶ ἀποδειχθῇ ἡ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἀδιάκοπος συνέχεια τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἤδη διαφαίνονται παρ' αὐτῷ αἱ εὐρύτεραι τάσεις, οἱ ἀνοικτότεροι ἐπιστημονικοὶ ὁρίζοντες. Ἤδη ἔκτοτε συγκρίνων καὶ παραβάλλων τὰ ἑλληνικά, ἀρχαῖα καὶ νέα, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων λαῶν, καὶ ἀναγνωρίζων τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν προχωρεῖ περαιτέρω καὶ κάμνει τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην ὄχι πλέον ἀποκλειστικῶς ἐθνικήν, ἀλλ' ἐπιστήμην παγκόσμιον. Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς Γερμανίαν ὡς ὑπότροφος τῆς κυβερνήσεως ἐξηκολούθησε τὰς σπουδάς του ἐν Μονάχῳ καὶ τὰς ἐπιμόνους μελέτας καὶ σημειώσεις του, σημειώσεων καὶ κατατάσσων ὑπὸ διαφόρους τίτλους ποικιλώτατον ἐπιστημονικὸν καὶ δὴ λαογραφικὸν ὑλικόν. Ἐκεῖ δὲ κατήρτισε νέαν σειρὰν τετραδίων, ἐκ τῶν ὁποίων κατόπιν ὡς ἐκ πηγῆς ἀκενώτου ἤντλει τὰς διαφόρους αὐτοῦ πραγματείας. Ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας, πρὶν ἀκόμη εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, κατὰ τὴν ὀλιγο-

χρόνιον παραμονήν του εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, δὲν ἐλησμόνησε ἐν μέσῳ τῆς καταθλιπτικῆς ὑπηρεσιακῆς ἐργασίας τοὺς ἐπιστημονικούς του ἔρωτας. Ἐξαπολύει ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς Μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως περὶ συλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης, ἐντὸς ὀλίγου δὲ κατορθώνει νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του πλουσιώτατον ὑλικόν.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον παρὰ τὸ κύριον αὐτοῦ μάθημα, τὰς πολιτικὰς ἀρχαιότητας καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων, ἀναλαμβάνει αὐτοβούλως καὶ μαθήματα λαογραφίας, σκοπεύων νὰ κινήσῃ διὰ τρύτων τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φοιτητῶν διὰ τὸν νέον ἑλληνικὸν βίον. Εἰς δὲ τὰ φροντιστήρια αὐτοῦ κρίνει τὰς ὑποβαλλομένας λαογραφικὰς ἐργασίας, ἐνθαρρύνει καὶ καθοδηγεῖ τοὺς φοιτητὰς εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐπιστήμην. Ἐν τῷ μεταξὺ ἱδρύεται ἡ βιβλιοθήκη Μαρασλῆ καὶ ὁ Πολίτης ἀρχίζει τὰς δημοσιεύσεις τῶν μνημειωδῶν ἔργων του, τῶν Παροιμιῶν καὶ τῶν Παραδόσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται ὁ παγκόσμιος πλέον λαογράφος. Ξένοι ἐπιστήμονες δοκιμώτατοι τὸν ἀνακηρύττουν ὡς ἕνα τῶν μεγίστων παροιμιολόγων τοῦ κόσμου καὶ δικαίως. Διότι αἱ παροιμίαι του ἀποτελοῦν τὸ κάτοπτρον τῶν σκέψεων οὐ μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλὰ ὅλων τῶν λαῶν παλαιῶν καὶ νέων, περὶ ὧν ἔχομεν σχετικὰς πληροφορίας. Εἰς τὰς Παροιμίας καὶ τὰς Παραδόσεις τοῦ Πολίτου ἡ Λαογραφία παύει πλέον νὰ θηρεύῃ τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τὸν σημερινὸν βίον, ἀλλ' ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην παγκόσμιον, ἥτις ἁπλώνει τὸ βλέμμα της ἐπὶ τοῦ βίου ὅλων τῶν λαῶν, πεπολιτισμένων καὶ ἀπολιτίστων, συγχρόνων καὶ ἀρχαιοτέρων, ζητοῦσα ὅπως ἐξ αὐτῶν ἀντλοῦσα ἑρμηνεύσῃ τὰς ἐκδηλώσεις ἐκείνας τοῦ βίου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, ὅσαι δὲν προῆλθον ἐξ ἐπιδράσεως γνωστῶν ἱστορικῶν προσώπων, ἀλλ' εἶναι συνέχεια ἢ διαδοχὴ προηγηθεισῶν κοινωνικῶν καταστάσεων ἢ μεταβολὴ ἢ παραφθορὰ ἄλογος ἑλλόγων ἐκδηλώσεων τοῦ βίου ἐν τῷ παρελθόντι.

Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς ἐπιστημονικῆς τοῦ Νικ. Πολίτου δράσεως διὰ τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν ὑπῆρξεν ἡ ἵδρυσις τῆς Ἑταιρείας ταύτης, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦμεν, καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ Περιοδικοῦ αὐτῆς. Ἐὰν ὁ Πολίτης διὰ τῶν μεγάλων αὐτοῦ συγγραφῶν ἀνεδείχθη εἷς τῶν κρατίστων τοῦ κόσμου λαογράφων, διὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς ἀνεδείχθη ὁ ὀργανωτὴς τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Ὅσοι σήμερον Ἕλληνες ἀσχολούμεθα περὶ τὴν λαογραφίαν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰ μαθήματα τοῦ Πολίτου καὶ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν Ἑταιρείαν καὶ τὸ Περιοδικὸν αὐτῆς τὸ ὀφείλομεν. Τὸ περιοδικόν, ἡ «Λαογραφία», ὑπῆρξε τὸ πεφιλημένον τοῦ Πολίτου ἔργον κατὰ τὰ τελευταῖα του ἔτη. Ἔργον πραγματικῶς ἰδικόν του, εἰς ἑκάστην σελίδα τοῦ ὁποίου ἀνευρίσκει κανεὶς τὸν τύπον του, τὴν σφραγῖδα τοῦ πνεύματός του. Δὲν περιορίζεται μόνον νὰ δημοσιεύῃ τὰ ἀποστελλόμενα, τὰ ἐπιθεωρεῖ, τὰ ἐλέγχει, ζητεῖ πληροφορίας παρὰ τῶν ἀποστολέων διὰ τὰ ἀμφίβολα, συμβουλεύει καὶ καθοδηγεῖ καὶ ἐν τέλει συμπληρώνει τὰς συλλογὰς μὲ τὰς πολυτίμους παρατηρήσεις καὶ σημειώσεις του, αἱ ὁποῖαι αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς εἶναι ἀρκεταὶ ὅπως καθοδηγήσουν εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐργασίας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι ἐκ τοιούτων τινῶν συμπεπυκνωμένων σημειώσεων περὶ τῶν *Ἑκατολόγων τῆς ἀγάπης* ξένοι ἐρευνηταὶ ὁ Hesseling καὶ ὁ Pernot συνε-

πλήρωσαν τὴν ἐργασίαν αὐτῶν περὶ τοῦ *Ἀλφαβήτου τῆς ἀγάπης*, ὃν ἐξέδωκαν ὑπὸ τὸ τίτλον *Ἐρωτοπαίγνια*. Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη εἰς τοὺς πρώτους τόμους ἐπιθεώρησις ὅλων τῶν ἑλληνικῶν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν κατωρθώθη νὰ συνεχισθῇ καὶ εἰς τοὺς ὑστερωτέρους, καθιστᾷ τὴν Λαογραφίαν τὸ ταμεῖον τῆς ὅλης λαογραφικῆς ἐν Ἑλλάδι κινήσεως. Ἐν τῇ Λαογραφίᾳ ἀπεκτήσαμεν οἱ Ἕλληνες λαογράφοι τὸ ἐπιστημονικόν μας ἐντευκτήριον, ὅπου ἀνακοινοῦμεν πρὸς ἀλλήλους τὰς ἐργασίας μας, συνεζητοῦμεν, συνεπληροῦμεν ἀλλήλους, διηγειρόμεθ' ἀλλήλους εἰς νέας ἐρεύνας, ἐν δὲ τῷ σεβαστῷ προσώπῳ τοῦ Προέδρου καὶ Διευθυντοῦ αὐτῆς εἴχομεν τὸν σοφὸν σύμβουλον, ὅστις καθωδήγει καὶ συνεπλήρου ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀπεράντων αὐτοῦ γνώσεων. Δυστυχῶς ὁ σοφὸς οὗτος σύμβουλος ἐξέλιπε, ἀφήσας κενὸν δυσαναπλήρωτον. Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας συντετριμμένον ἐκ τῆς σκληρᾶς ἀπωλείας καὶ θέλον νὰ τιμήσῃ τὸν ἀποθανόντα Πρόεδρόν του εἰς ἔκτακτον συνεδρίαν συνελθὸν ἐψήφισεν, ὅπως κατατεθῇ στέφανος ἐπὶ τοῦ νεκροῦ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Παππούλια, παρακολουθήσῃ τὸ Συμβούλιον τὴν κηδείαν καὶ ἐκφρασθῶσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποθανόντος τὰ συλλυπητήρια τῆς Ἑταιρείας. Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του δ' ὅπως καὶ πνευματικῶς τιμηθῇ ἡ μνήμη τοῦ ἀειμνήστου προέδρου ἀπεφάσισεν ὅπως ὁ κατὰ τὸ παρὸν ἔτος μέλλων νὰ ἐκδοθῇ τόμος τῆς Λαογραφίας ἐκδοθῇ εἰς τιμὴν τῆς μνήμης του.

Ἀλλ' ἡ καλυτέρα τιμὴ καὶ ἡ καλυτέρα ἱκανοποίησις πρὸς τὴν ἱερὰν σκιὰν τοῦ τεθνεῶτος εἶναι ἡ συνέχισις τοῦ ἔργου του, ἡ συνέχισις τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας καὶ ἡ συνέχισις τοῦ Περιοδικοῦ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐμόχθησε, ἀφιέρωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του. Τὸ Συμβούλιον ἔχει ἀπόφασιν νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον, ἐλπίζει δ' ὅτι εἰς τοῦτο θέλει ἔχει ἀμέριστον τὴν ἀρωγὴν τῶν Ἑταίρων.

***

Κατὰ τὴν αὐτὴν συνέλευσιν ἐξελέγησαν ὡς ἐλεγκταὶ οἱ κ. κ. Φ. Κουκουλὲς, Π. Φουρίκης καὶ Ἰ. Βογιατζίδης.

Τὴν 12ην Μαρτίου 1921 ἐγένετο κατόπιν δευτέρας προσκλήσεως νέα συνέλευσις τῶν Ἑταίρων ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν ᾗ ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κ. Π. Φουρίκης ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς διά τε τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ταμειακὴν διαχείρισιν τῆς Ἑταιρείας, ἐξ ἧς προκύπτει ὅτι μετὰ μεγάλης φειδοῦς ᾠκονομήθησαν τὰ τῆς Ἑταιρείας, ἥτις κέκτηται νῦν κεφάλαιον ἐκ δραχμῶν τριῶν χιλιάδων διακοσίων εἴκοσι ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα πέντε ἑκατοστῶν.

Ἀκολούθως ἡ συνέλευσις προέβη εἰς τὴν συζήτησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου προταθεισῶν μεταβολῶν τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, αἵτινες καὶ ἐγένοντο δεκταί. Εἶναι δὲ αἱ τροποποιήσεις αὗται αἱ ἑξῆς:

1ον) Ἡ § 3 τοῦ ἄρθρου 3 τροποποιεῖται ὡς ἑξῆς:

Οἱ τακτικοὶ Ἑταῖροι ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσιν ἐνιαύσιον συνδρομὴν εἰς τὴν Ἑταιρείαν, οἱ μὲν δημοδιδάσκαλοι καὶ οἱ φοιτηταὶ δραχμὰς ὐώδεκα, οἱ δὲ λοιποὶ δραχμὰς εἴκοσι.

2ον) Ἡ § 4 τοῦ αὐτοῦ ἄρθρου ὡς ἑξῆς:

Ὁ μὴ καταβαλὼν τὴν ἐτησίαν συνδρομὴν ἐντὸς τοῦ ἔτους διαγράφεται ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν τακτικῶν ἑταίρων μετ' ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου.

3ον) Τὸ ἐδάφ. 1 τῆς § 2 τοῦ ἄρθρου 4 ὡς ἑξῆς:

Ἐν περιπτώσει παραιτήσεως, μακροχρονίου κωλύματος ἢ θανάτου μέλους τοῦ συμβουλίου τὸ συμβούλιον πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ μέχρι λήξεως τῆς τριετίας ἐκλέγει ἕνα τῶν τακτικῶν Ἑταίρων.

4ον) Ἡ § 1 καὶ ἡ § 2 τοῦ ἄρθρου 12 τροποποιεῖται ὡς ἑξῆς:

Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἑκάστου ἔτους συγκαλοῦνται οἱ Ἑταῖροι διὰ προσωπικῶν προσκλήσεων, ἀποστελλομένων πρὸ πέντε ἡμερῶν, εἰς γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ἀνακοινοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου πεπραγμένα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ἔτι δὲ καὶ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ, ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν τακτικῶν Ἑταίρων τριμελὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέλεγξιν τοῦ ταμείου καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὑποβάλλονται ὑπὸ τῶν βουλομένων ἑταίρων προτάσεις περὶ ἔργων τῆς Ἑταιρείας καὶ ἀνὰ πᾶν τρίτον ἔτος γίνεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου. Ἐκλιπόντος ὁπωσδήποτε μέλους τινὸς τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους, τὰ λοιπὰ ἐκλέγουσι τὸν ἀντικαταστάτην αὐτοῦ ἐκ τῶν τακτικῶν ἑταίρων.

5ον) Ἡ § 3 τοῦ ἄρθρου 12 γίνεται § β.

6ον) Εἰς τὸ κατὰ τὰ ἀνωτέρω μεταβληθὲν ἐδάφ. 1 τῆς § 2 τοῦ ἄρθρου 4 προστίθενται καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐὰν μέλος τοῦ Συμβουλίου ἀπουσιάσῃ ἀδικαιολογήτως ἐπὶ πέντε συνεχεῖς αὐτοῦ συνεδρίας θεωρεῖται παραιτηθέν.

Αἱ τροποποιήσεις αὗται ὑποβληθεῖσαι κατὰ τὸν νόμον εἰς τὸν Πρόεδρον τῶν ἐν Ἀθήναις Πρωτοδικῶν ἀνεγνωρίσθησαν ὡς ἔχουσαι ἰσχὺν διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 973 ἐγγράφου αὐτοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γ. Σωτηρίου, Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς τῶν κληρικῶν. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς τόμ. Γ' σ. 237-247, 359-370, 452-460, 546-551.

Τὴν ἀνωτέρω διατριβήν, ἥτις ἀποτελεῖ ἓν κεφάλαιον μήπω ἐκδοθέντος ἔργου «περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀμφίων τοῦ ὀρθοδόξου Ἑλληνικοῦ κλήρου», διήρεσεν ὁ συγγραφεὺς εἰς τρία μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων πραγματεύεται περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐνδύματος τῶν κληρικῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Χριστιανικοὺς χρόνους, ἐν τῷ δευτέρῳ κατὰ τοὺς κυρίως Βυζαντινοὺς καὶ ἐν τῷ τρίτῳ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ἐγένετο δ' ἡ διαίρεσις αὕτη ἀπὸ σκοποῦ, διὰ τὸν ἑξῆς λόγον.

Ὁ συγγραφεύς, εἰς παλαιοτέρας ἐν μέρει στηριζόμενος γνώμας, δέχεται ὅτι κατὰ πάσας τὰς ἀνωτέρω περιόδους τὰ ἐξωτερικὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν ἦσαν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῶν λαϊκῶν[1], πλὴν τοῦ χρώματος, ὅπερ, ἀπὸ ὡρισμένης ἐποχῆς, διὰ τοὺς ἱερωμένους ἔπρεπε νὰ εἶναι μέλαν. Τούτου δεκτοῦ γενομένου, ἔδει νὰ δηλώσῃ τίνα φορέματα κατὰ καιροὺς ἔφερον οἱ λαϊκοί, ἐντεῦθεν δ' ἡ κατὰ περιόδους διαίρεσις.

Οὕτως ἡ μονογραφία πραγματεύεται ἐν τῶν σπουδαιοτάτων λαογραφικῶν θεμάτων, τὸ τῆς ἐξωτερικῆς ἐνδυμασίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικούς, τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους, ὅπερ δυστυχῶς, μέχρι σήμερον δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης ἐρεύνης. Ὅσα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Σ. Βυζαντίου ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει του (3, 102 ἑξ. καὶ 400 ἑξ.) δὲν δύνανται ν' ἀποτελέσωσι βάσιν ἐρεύνης, ἅτε στηριζόμενα ἐπὶ ὑλικοῦ μὴ συλλεγέντος καὶ ἐξετασθέντος κατὰ σύστημα. Συστηματικώτερα καὶ πλη-

[1] Ὁ *Α. Βερναρδάκης*, Περὶ ἀμφιέσεως σ. 232, 235 δέχεται ὅτι ἀπὸ τοῦ Ε'. μ. Χ. αἰῶνος τὸ φόρεμα τῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἤρχιζε νὰ διαφέρῃ, γενόμενον στενώτερον διὰ τοὺς λαϊκούς.

ρέστερα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Α. Βερναρδάκη ἐν τῷ περὶ ἀμφιέσεως ἔργῳ του γραφέντα. Δι' αὐτὸ μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως ἐπεξέρχεταί τις τὴν ἀνωτέρω μελέτην, ἐν ᾗ ὁ συγγραφεὺς μετ' ἀκριβείας καὶ γνώσεως τῶν σχετικῶν ζητημάτων ἐπραγματεύθη τὸ πολύπλοκον καὶ ἀρκούντως δυσχερὲς θέμα.

Καὶ ἔχει μέν, γενικῶς εἰπεῖν, δίκαιον ὁ κ. Σωτηρίου προσπαθῶν νὰ περιορίσῃ τὴν χρονικὴν ἔκτασιν τοῦ θέματός του, νομίζω ὅμως ὅτι αἱ περίοδοι, ἃς ὁρίζει, εἶναι ἀρκούντως μακραί, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ κατ' αὐτὰς τρόπου τοῦ ἐνδύεσθαι τῶν κληρικῶν. Ἡ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους αἰῶνας ἐνδυμασία τῶν ἀνθρώπων διέφερε κατὰ τόπους καὶ χρόνους. Ὅ,τι συνεθίζετο εἰς μίαν ἐπαρχίαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, δὲν ἦτο ἐν χρήσει ἐν ἄλλῃ, καὶ τὸ φόρεμα τοῦ Ε΄. φέρ' εἰπεῖν μ. Χ. αἰῶνος δὲν ἦτο καθ' ὅλα τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ Θ΄., ἔστω καὶ ἂν ἔφερε τὸ αὐτὸ κατὰ τοὺς εἰρημένους αἰῶνας ὄνομα.

Μεγάλαι καὶ βίαιαι βεβαίως μεταβολαὶ τῆς ἐνδυμασίας, ὁποῖαι ἕνεκα βιομηχανικῶν λόγων, παρατηροῦνται κατὰ τοὺς χρόνους μας, δὲν ἦσαν δυναταὶ κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς καὶ τοὺς μέσους αἰῶνας, οὐδεὶς δ' ὅμως θ' ἀρνηθῇ ὅτι ὁ συρμὸς καὶ ἡ πρὸς τὰς ξένας χώρας ἐπικοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον[1] συνετέλουν εἰς μεταβολὴν τοῦ ἐνδύματος κατὰ περιόδους. Τὸ πρᾶγμα παρετήρησε καὶ διετύπωσε σαφέστατα κατὰ τὸν ΙΒ΄. αἰῶνα ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης ἱεράρχης Εὐστάθιος, ὅστις, ὁμιλῶν περὶ τοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρου τρόπου τοῦ ἐνδύεσθαι, εἶπεν (1185, 13). «Ἁπλῶς οὖν εἰπεῖν ἢ νόμῳ ἢ ἔθει ἢ προσώπων ἰδιότητι κατὰ καιροὺς ἄλλοτε ἄλλους τὰ τοιαῦτα ὁ κατ' ἀνθρώπους βίος διοικονομεῖται».

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὰ περὶ φορεμάτων εἰρημένα ἰσχύουσι κατὰ μείζονα λόγον καὶ περὶ τῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς, δι' αὐτὸ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (σελ. 365) ὅτι οἱ πῖλοι (σκοῦφοι) κατὰ

[1] Τὴν ξενικὴν προέλευσιν πλείστων φορεμάτων καὶ ὑφασμάτων Βυζαντινῶν δεικνύουσι τὰ ἐξῆς ὀνόματα· *καββάδιον* ἐκ τῆς μεταξὺ Περσίας καὶ Ἀρμενίας χώρας Καββαδινῆς, κατὰ τὸν *Π. Φουρίκην*, *σκαραμάγγιον*, κατὰ τὸν αὐτόν, ἐκ τῆς Καραμανίας, *καμουχᾶς* ἐκ τῆς Σινικῆς πόλεως Kimpha, *ἀντερὶ* ἐκ τῆς ὁμωνύμου πόλεως τῆς Συρίας, κατὰ τὸν Ἀχμὲτ Βεφὶκ, καὶ ἄλλα.

Στολὴ Ἐπτανησίου μεγάλου πρωτοπαππᾶ ἐπὶ Βενετοκρατίας.

Στολὴ Ἑπτανησίου ἱερέως ἐπὶ Βενετοκρατίας.

τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους εἶχον κυρίως πυραμιδοειδὲς σχῆμα δέον νὰ θεωρηθῇ οὐχὶ ἀκριβές.

Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ δώσῃ σαφῆ ἰδέαν τοῦ σχήματος τῶν ἡμετέρων κληρικῶν κατὰ τὰς ἀνωτέρω περιόδους, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ τί ἐφόρουν οἱ πρόγονοι ἡμῶν κατὰ αἰῶνας καὶ κατὰ τόπους χωριστά. Δύο παραδείγματα θ' ἀρκέσωσι ν' ἀποδείξωσι τὸν ἰσχυρισμόν μου.

Ὑπεστηρίχθη ὅτι καθ' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τὰ φορέματα τῶν μοναχῶν καὶ κληρικῶν ἦσαν μέλανα, μέλαν δὲ καὶ τὸ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κάλυμμα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸν ΙΒ'. αἰῶνα, ὅτε ὁ Ἀλεξανδρείας Ἐλευθέριος εὑρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πρωτοδιάκονόν του, οὗτινος, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιον (Opusc. 239. 71) «ἡ ἀναβολὴ λίνεος χιτὼν λάμπων ὅσα καὶ φῶς, οὗ τῷ καθ' ἡμᾶς βαθὺ καὶ πλατὺ προκόλπιον ἀπεστέγωτο περὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον, ἰθαγενεῖ τρόπῳ, καὶ τὸ κάλυμμα δὲ αὐτῷ τῆς κεφαλῆς ἐξ ὀθόνης μακρᾶς καὶ λεπτῆς καὶ λευκῆς εἱλιγμένον ἔσκεπεν αὐτήν.» [1]

Ποία ἦτο ἡ ἐνδυμασία τῶν ἡμετέρων ἐπισκόπων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας γνωρίζομεν· καὶ ὅμως ταύτην δὲν ἔφερεν ὁ μεγάλος πρωτοπαππᾶς (χωροεπίσκοπος) ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Οὗτος, κατὰ τὰς εἰκόνας ἃς ἔχομεν καὶ κατὰ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας, ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πλατύγυρον ἐκ βελούδου ἐρυθρὸν πῖλον, ἀφ' οὗ ἐκρέμαντο τοῦ αὐτοῦ χρώματος μεταξίνοι κροσσοὶ καὶ ἱματισμὸν χρώματος ἐρυθροῦ, [2] τοῦθ' ὅπερ δεικνύει τὴν Λατινικὴν ἐπίδρασιν, (εἰκ. 1), ἥτις φαίνεται ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὸ *Ἀποστολικό*, τὸν τρίκογχον δῆλα δὴ σκοῦφον τῶν ἱερέων τῆς Κερκύρας, ὅστις εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἐν Ζακύνθῳ ἐκαλεῖτο *τρικαντό*. [3]

---

[1] Ὁ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος ἔγραφε κατὰ τὸ 1815 ὅτι «εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας ὁ Ἀφρικανός, ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὁ Ρωμαῖος ἐκκλησιαστικὸς δὲν εἶχον τὸ αὐτὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἕκαστος ἐφόρει ἐκεῖνο τοῦ τόπου του» *Γ. Σωτηρίου*, Ἔνθ' ἀν. σ. 256. Ἰδοὺ ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπεκράτει ἐν Αἰγύπτῳ καὶ κατὰ τὸν ΙΒ'. ἀκόμη αἰῶνα.

[2] *Ἑρμάκωνος Ἰούντζη*, Περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Ἐνετῶν σ. 105. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα σ. 109 ἐν Κερκύρᾳ δὲν ἐγίνετο δεκτὸν πρόσωπον ἔχον τίτλον καὶ ἔνδυμα ἐπισκόπου τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος.

[3] *Α. Ζώη*, Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου ἐν λ.

Ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηρίου (σ. 547) ὅτι οὐδεμία πληροφορία πείθει ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἱερεῖς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφερον τὸ σκιάδιον· ἐξ εἰκόνος ἐν τούτοις ἑπτανησίου ἱερέως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας, ἣν περιέλαβεν ἐν τῷ ἐν μέρει ἀνεκδότῳ χρονικῷ του ὁ Δ. Βαρβιάνης, φαίνεται σαφέστατα ὅτι τοιοῦτο σκιάδιον ἐξηκολούθουν νὰ φέρωσιν ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις οἱ ἱερεῖς.[1]

Ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ θέματός του ἔλαβε κυρίως ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν, ἥτις λύει ἐναργέστερον τῶν πηγῶν τὸ ζήτημα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀληθές, διότι αἱ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι πληροφορίαι εἶναι τοιαῦται καὶ πολλάκις τοσαύτης σπουδαιότητος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον αὗται νὰ τεθῶσι κατὰ τὴν ἔρευναν ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ. Ἓν παράδειγμα ἀρκεῖ τὰ δείξῃ τοῦτο. Ἐν τοῖς τοῦ G. Gerola, Monumenti Veneti nell' isola di Greta (τόμ. Β΄.) παριστάνονται ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα, κατὰ σύμπτωσιν δὲ οὐχὶ μὲ βράκαν. Τί θὰ ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ τις ἐντεῦθεν, ἂν ἔλειπον ἐκ παραλλήλου αἱ ἐκ συγγραφέων πληροφορίαι; Ἐν ἴσῃ λοιπὸν μοίρᾳ πρὸς τὰς εἰκόνας πρέπει νὰ τεθῶσι καὶ αἱ ἐκ συγγραφέων μαρτυρίαι.

Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς λαμβάνουσιν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσωσι περὶ τοῦ φορέματος τῶν κληρικῶν, κυρίως ὅμως καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν μοναχῶν, πρέπει δὲ νὰ κάμωμεν περίοδον, ἵνα καταλήξωμεν εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα, ἐξετάζοντες ἂν καὶ κατὰ πόσον τὰ μοναχικὰ φορέματα ὡμοίαζον πρὸς τὰ τῶν παππάδων. Ἔχομεν μαρτυρίαν τοῦ Γεωργίου Κεδρηνοῦ (Σύνοψις Ἱστορ. 2. 339. 9. 11) καθ' ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίνου Ζ΄. Ρωμανὸς ὁ Β΄. «κληρικόν τινα Ἰωάννην ἐκτομίαν, τὸ μοναχικὸν ἀμφιασάμενον σχῆμα.....

[1] Ὅρα τὴν ὑπ' ἀρ. 2 παρατιθεμένην εἰκόνα, ἣν μετὰ τῆς προηγουμένης, ἐκ τοῦ χειρογράφου ἀντιγράψας, προθύμως ἀπέστειλέ μοι ὁ φίλος ἱστοριοδίφης κ. Λεωνίδας Ζώης, εἰς ὃν πολλὰς καὶ ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου ἐκφράζω εὐχαριστίας, καὶ πβ. τὴν ἐν ἔτει 1560 εἰκόνα τοῦ Ραρτούρου τὴν ἀπεικονισμένην ἐν τῇ προμετωπίδι τοῦ ἔργου του «Διδαχαὶ Ἀλεξίου ἱερέως τοῦ Ραρτούρου καὶ χαρτοφύλακος Κερκύρας.» Φέρεται δ' ἡ παράδοσις ὅτι Σουλτάνος τις ἰδὼν τὸν Πατριάρχην μετὰ τῶν συνοδικῶν καὶ τῆς ἀκολουθίας των φέροντας σκιάδια καὶ ἐκλαθὼν αὐτοὺς ὡς Ἕνετούς, οὓς ἀπηχθάνετο, ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τοῦ σκιαδίου καὶ ἐπέβαλε τὸ καμελαύκιον ὅρα *Α. Βερναρδάκη*, Περὶ ἀμφιέσεως 57.

τοῦ τῶν μοναχῶν ἀποδύσας σχήματος καὶ τὰ τῶν κληρικῶν μεταμφιάσας τοῖς ἑαυτοῦ θαλαμηπόλοις κατέταξεν», οὗτος ὅμως, τοῦ Ρωμανοῦ τελευτήσαντος, «τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἀμφιέννυται αὖθις».

Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν ὅτι τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν ἦτο διάφορον τοῦ τῶν κληρικῶν, ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη ἴσχυε, φαίνεται, μόνον διὰ τὰ ἐσωτερικὰ φορέματα· τὰ ἐξωτερικὰ ἦσαν ὅμοια καὶ μέλανα. Τοῦτο πιστοποιεῖ τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου (Opusc. 265.3) «καὶ ἔστιν ὥσπερ ὁ γάμος κοινωνία λαϊκοῦ ἀνδρὸς καὶ παπᾶ, οὕτω *συνδρομὴ μοναχοῦ πρὸς παπᾶν τὸ τοῦ ἐξ ἐπιπολῆς φορήματος μέλαν*». Ὅσα λοιπὸν λέγονται περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ φορέματος τῶν μοναχῶν ἰσχύουσιν ἀπολύτως καὶ περὶ τοῦ τῶν κληρικῶν.

Ὑπεστηρίχθη, ὡς εἴπομεν, ὅτι τὰ φορέματα τῶν κληρικῶν ἦσαν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῶν λαϊκῶν, μόνον μέλανα τὸ χρῶμα.[1] Τοῦτο πιστοποιεῖται καὶ ὑπὸ μαρτυριῶν συγγραφέων. Ὁ Πατριάρχης Λουκᾶς Χρυσοβέργης τῷ 1157, ἀπαγορεύων νὰ καταγίνωνται οἱ ἱερωμένοι περὶ τὴν ἰατρικήν, γράφει·[2] «ἀνένδοτον εἶναι τοὺς μετὰ φαινολίων καὶ στιχαρίων τὰ ἅγια μεταχειριζομένους, *κοσμικὰς στολὰς ἐνδιδύσκεσθαι* καὶ μετὰ λαϊκῶν ἀνδρῶν, τῶν ἰατρῶν δῆλα δή, προπομπεύειν», ἀντιδιαστέλλει δῆλα δὴ τὰ τῶν ἱερωμένων ἅμφια πρὸς τὰς καθ' ἡμέραν στολὰς αὐτῶν, ἃς καλεῖ *κοσμικάς*.

---

[1] Παλαιότερον λευκά, πιθανῶς δὲ καὶ φαιά, ὡς τὰ τῶν φιλοσόφων. Ὅρα *Α. Βερναρδάκη*, Περὶ ἀμφιέσεως 205. 225. 232. Ὅτι καὶ φαιὰ ἔφερον οἱ μοναχοὶ κατὰ τὸν ΙΓ΄. αἰῶνα ἀρχόμενον πιστοποιεῖ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἐν ᾗ ἀναγινώσκομεν. «Οὐκ ἐν μέσῳ αὐτῶν (τῶν μοναχῶν) ὡς διακονῶν, οὐχ ὡς διακονούμενος, οὐχ ὡς ἄρχων, οὐχ ὡς ἀρχόμενος; Οὐ τὸ αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἀμπίσχει φαιὸν τριβώνιον;» (Σπ. *Λάμπρου*, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου τὰ σωζόμενα 2. 115.) Περὶ τοῦ μέλανος χρώματος τῶν μοναχικῶν φορεμάτων ἐπανειλημμένως ὡμίλησεν ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἐν τοῖς μικροτέροις πονηματίοις του «οὐδὲ μέλαν φόρημα ἀκριβολογεῖ τὸν μοναστηριακόν» Opusc. 239. 2. Ἔτι διανοοῦ καὶ ὅτι τὸ προφαινόμενον ἐν σοὶ μέλαν καὶ ὡς εἰς θανάτου σύμβολόν σοι προκέκριται Opusc. 236. 55. Ἐπίθι καὶ 232. 72., 235. 88. 95, 236. 8. Καθ' ὅλου κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τὰ μέλανα ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τὰ λαϊκὰ φορέματα.

[2] Ὅρα καὶ *Θ. Βαλσαμῶνα* εἰς ΙΣΤ΄. κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 3. 334.

Καὶ ὑπάρχουσι μὲν χωρία, ἐν οἷς τὰ παπαδικὰ ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τὰ λαϊκὰ φορέματα ὡς λ. χ.

ἔκβαλε τὰ παπαδικὰ καὶ γίνου προχεράρις
καὶ φόρει τὸ προσώμιν σου καὶ τὸν πηλὸν κουβάλει [1]

ἡ διαφορὰ ὅμως νοητέα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα μόνον.

Ἔχομεν ἐπ' ἴσης ποικίλας μαρτυρίας, καθ' ἃς τὰ φορέματα τῶν μοναχῶν ἀντιδιαστέλλονται πρὸς τὰ κατὰ κόσμον ἄμφια [2], ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη, πλὴν τοῦ χρώματος, ἀποβλέπει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ φορέματα, τὰ ὁποῖα παρὰ τοῖς μοναχοῖς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παππᾶδες, δὲν ἦσαν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῶν λαϊκῶν.

Τὰ φορέματα λοιπὸν τῶν κληρικῶν ἦσαν ὄντως τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῶν λαϊκῶν, μόνον δὲ κατὰ τὸ χρῶμα διέφερον καὶ πρότερον μέν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ε΄. μ. Χ. αἰῶνος γενικῶς [3].

Δὲν διέφερον λοιπὸν καθ' ὅλου κατὰ τὸ ἐξώτερικὸν σχῆμα οἱ κληρικοὶ ἀπὸ τοὺς κατὰ συνήθειαν μέλανα φέροντες λαϊκοὺς [4] καὶ

[1] Hesseling-Pernot, Poèmes Prodromiques. 4. 140.

[2] Ἐκδύονται γὰρ (οἱ μοναχοὶ) τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὴν ἀρχήν, οἷς ἀποδύονται τὰ κατὰ κόσμον ἄμφια Tafel, Eustathii Opusc. 232. 19. Λογίζονται γὰρ (οἱ μοναχοὶ) εἰς γνώσεως τύπον τήν τε ἐν χρῷ κουρὰν καὶ τὴν τῶν κατὰ κόσμον ἀμφίων ἀπόδυσιν. Ἔνθ' ἀν. 233. 35. Ἐάν τινες γογγύζωσι τῶν ὑποψηφίων μοναχῶν, ἀποδυσάσθωσαν τὰ μέλανα καὶ τὰ κοσμικὰ ἐνδυσάσθωσαν. Τυπικὸν τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ Miklosich-Müller, Acta et Diplomata 5. 406. Ἐάν τις ἴδῃ κατ' ὄναρ ὅτι ἐκάρη καὶ ἠμφιάσθη ὡς μοναχὸς ἐν πενίᾳ καὶ θλίψει ἀποθανεῖται. *Ἀχμέτ*, Ὀνειροκρ. λ΄. σ. 26. Ὑπεσχόμην Θεῷ πάντων χωρισθῆναι τῶν κοσμικῶν..... καὶ διὰ τοῦτο ἐνδυσάμην καὶ τοῦτο τὸ ἅγιον ἔνδυμα. L. Petit, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ Anal. Boll. 24,7. Ἀλλά γε καὶ τὸν τούτων ἱερέα (Διὸς καὶ Ἄρεως) ταῖς μαγείαις ἐξέστησαν (οἱ Χριστιανοί), ὥστε ἀποθρίξασθαι αὐτὸν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ῥίψαντα ἀναθεματίσαι αὐτὸν τοῖς θεοῖς ἡμῶν. Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Λουκιλλιανοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Anal. Boll. 31. 188. Ἡ ιγ΄. διάταξις τοῦ α΄. τίτλου τῶν Νεαρῶν λέγει «οἱ παραγγέλλοντες εἰς μονήρη βίον, εἴτε ἐλεύθεροι εἴτε δοῦλοι, πρότερον τριετίαν προσκαρτερείτωσαν, κουρᾷ τε καὶ ἐσθῆτι χρώμενοι τῶν λαϊκῶν *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 2. 666 Ἀντιδιέστειλε δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ Τζέτζης τὰ μοναχικὰ φορέματα πρὸς τὰ ὀχλώδη καὶ κοινὰ περιβόλαια, ἐν οἷς ἔγραψεν· «Ἡμάρτανόν δὲ ἄρα, ὡς ἔοικε, τῷ ἱερῷ τρίβωνι καὶ τῇ περιτιάρᾳ προσχὼν καὶ προτιθεὶς ταῦτα περιβολαίων τῶν ὀχλωδῶν καὶ κοινῶν.» Th. Pressel, Johannis Tzetzae epistolae 36. 41.

[3] Wetzer, Kirchen Lexicon λ. Kleider (σ. 751).

[4] Ὅτι καὶ μὴ πενθηφοροῦντες ἐμελανειμόνουν ἐνίοτε οἱ Βυζαντινοὶ δεικνύουσι τὰ ἑξῆς χωρία ἐκ τοῦ Ὀνειροκριτικοῦ τοῦ *Ἀχμέτ*. κ. σιη΄ σελ. 190.

δὴ καὶ τοὺς πενθηφοροῦντας, οἵτινες γνωρίζομεν ὅτι ἐμελανειμόνουν; Παρὰ πάντα τἀνωτέρω καὶ τὴν ἐν κανονικαῖς περιστάσεσι διαφορὰν τῆς κόμης (οἱ κληρικοὶ εἶχον τὴν λεγομένην παπαλήθραν) φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον διακριτικὰ γνωρίσματα τοῦ κληρικοῦ, τοιαῦτα δ' ἦσαν ὁ τρόπος τοῦ ζώννυσθαι, τοῦ διευθετεῖν τὴν τραχηλέαν καὶ τὰ μανίκια τοῦ φορέματος, ἔτι δὲ καὶ τοῦ φέρειν τὸ καμελαύκιον. Οἱ κληρικοὶ δῆλα δή, ἀποφεύγοντες τὰ ἀνθηρὰ ἀμφιάσματα, [1] ὤφειλον νὰ μὴ καταβιβάζωσι τὸ καμελαύκιάν των μέχρι καὶ κάτω τῶν ὀφθαλμῶν [2], νὰ μὴ ζώννυνται χαμηλούτσικα, κάτωθεν δῆλα δὴ τῆς ὀσφύος, προκλητικότητα καὶ παλληκαρισμὸν ἐπιδεικνύοντες, μηδὲ νὰ ἀναστρέφωσι τὰ κάτω ἄκρα τῶν μανικίων, ἀφίνοντες ἀκόμβωτον τὸ περὶ τὸν τράχηλον μέρος τοῦ φορέματός των [3]. Ὁ βλέπων λοιπὸν μελανειμονοῦν πρόσωπον ἀμέσως ἠδύνατο ἐκ τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν νὰ γνωρίζῃ, ἂν τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν ἢ μή, ἀκριβῶς ὡς νῦν ὁ καθολικός, βλέπων ρεδιγκοτοφοροῦντα, δύναται ἐκ τῆς τραχηλέας καὶ τοῦ λαιμοδέτου αὐτοῦ ἀμέσως τὰ ἐννοήσῃ, ἂν οὗτος εἶναι ἱερεὺς ἢ μή.

Μικρὸν ἀνωτέρω ὡμίλησα περὶ χειρίδων· ὅτι τὸ ἄξίωμα τῶν κληρικῶν θὰ διεστέλλετο καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ πλάτους τῶν χει-

Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι φορεῖ ἱμάτια μέλανα συνήθη, εὑρήσει χαρὰν ἀνάλογον τῆς ἐνδύσεως. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἦν αὐτῷ ἔθος, εὑρήσει θλῖψιν ἀνάλογον τῆς βαθύτητος. Ὁμοίως ἐὰν ἴδῃ τις, συνήθης ὢν ἐνδύσεως μελαίνης, ὅτι ἐνεδύσατο ἱμάτια λευκά...

[1] Tafel, Eustathii Opusc. 236. 64. Πρβ. καὶ *Γ. Σωτηρίου*, ἔνθ' ἀν. 362. Ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Χρυσοστόμου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς κληρικοὺς οὐ μόνον τὰ Σηρικὰ ἱμάτια φέρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ περιβάλλεσθαι ἱμάτια λαμπρότερα τῶν συνήθων. *Χρυσοστόμου*, Εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὴν ὁμιλία Θ΄. Migne PG. 62. 251.

[2] Tafel, Eustathii Opusc. 250. 38, 262. 63, *Νικήτα Χωνιάτου*, Χρονικ. Διήγ. 622. 26.

[3] Οὕτως ὁ ἡγούμενος παρίσταται λέγων πρὸς τὸν μοναχὸν Πρόδρομον·

μὴ ζώνου χαμηλοὐτσικα καὶ μὴ συχνοκτενίζου·
ἀπέσω τὰ μανίκια σου, ἀπ' ἔσω ἡ τραχηλέα σου.

Hesseling-Pernot, Poèmes Prodromiques 3. 51 Ὅρα καὶ *Φ. Κουκουλέ*, Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν σ. 62. Τούτοις πρόσθες καὶ ὅσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ΄. αἰῶνος περὶ τῶν κληρικῶν λέγει ὁ Θεσσαλονίκης Νικήτας. «Τὸ δὲ ἀμφιέννυσθαι ἀκατάλληλα τῷ οἰκείῳ σχήματι καὶ ραβδοφορεῖν καὶ νυκτοπορεῖν..... οὐκ ἐπαινετόν ἐστιν.» *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 5. 385.

ρίδων τῶν φορεμάτων των εἶναι πιθανόν, ὑποστηρίζει δὲ τοῦτο καὶ ἡ γνωστὴ παροιμία, «καλὰ 'ν τὰ φαρδομάνικα, τά χουν οἱ δεσποτάδες».

Ὁ μέλλων νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς τοῦ ἡμετέρου κλήρου ἀνὰ τοὺς διαφόρους αἰῶνας πολλὰ θὰ διδαχθῇ παραβάλλων καὶ ἐκεῖνα τῶν σημερινῶν φορεμάτων, ὅσα διὰ τοῦ ὀνόματός των ἀναπολοῦν παρελθόντας αἰῶνας. Τὴν σύγκρισιν ἐννοεῖται ταύτην πρέπει νὰ κάμῃ μετὰ πολλῆς προσοχῆς, διότι ἡ σημασία τῶν λέξεων ἐξειλίχθη πολύ, ὑπὸ ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ ὄνομα δύνανται νὰ δηλῶνται διάφορα φορέματα.

Ὁ λαμβάνων π. χ. ὑπ' ὄψιν ὅτι νῦν ἐν Σινώπῃ *μαφόρι* λέγεται μεταξωτὸν φόρεμα πεμπόμενον ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν νύμφην καὶ θέλων ἐξ αὐτῆς καὶ μόνης τῆς μαρτυρίας νὰ συμπεράνῃ ὁποῖον ἦτο τὸ Βυζαντινὸν μαφόριον, βεβαίως θὰ πλανηθῇ. *Ἰμάτι, ἰμάτ'* ἢ *ἰμέτ'* ἤτοι ἱμάτιον, λέγεται ἐν Καππαδοκίᾳ τὸ ὑποκάμισον [1], *μάτα* δὲ τὸ αὐτὸ ἐν Κύπρῳ [2]. Τὴν σημασίαν ταύτην εἶχε βεβαίως ἡ λ. καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους [3], θὰ καταλήξῃ ὅμως εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα ὁ μόνον τοῦτο λαμβάνων ὑπ' ὄψιν, διότι ἡ λ. περὶ μὲν μοναχῶν καὶ κληρικῶν προκειμένου, ἐδήλου τὸ μαῦρον ράσον [4] ἢ τὸ ἐξωτερικὸν φόρεμα τῶν λαϊκῶν ἢ καθ' ὅλου τὰ φορέματα [5], σημασία, ἣν διετήρησε νῦν ἡ λ. ἐν Πάφῳ τῆς Κύπρου [6]

[1] *R. Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor σ. 604.

[2] *Α. Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ 2. 652.

[3] Wagner, Carmina Graeca medii aevi σ. 111 στιχ. 180. Ἡ λ. ἐπὶ τῆς σημασίας ταύτης καὶ ἐν ταῖς Ἀσίζαις καὶ τῷ Χρονικῷ τοῦ Μαχαιρᾶ.

[4] Κοντῶ τὸν συψωμίτην μου, σύρνω τον ἐκ τὸ ἱμάτιν Hesseling-Pernot, Poèmes Prodromiques 2. 302 πρβ. καὶ *Α. Κοραῆ*, Ἄτακτα 1. 338. Ἱμάτιον κατάμαυρον ἀναφέρει καὶ Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος Fr. Warren, The Ritual Ordinance of Neophytus, Archaeologia 47. 29. Ἱμάτιον τὸ μέλαν, τὸ τῶν ἱερωμένων *Ι. Τζέτζου*, Χιλ. 8· 189. 312. Ἕκαστος τοιγαροῦν τῶν ἐν τῇ μονῇ μοναχῶν ὀφείλει χάριν ἐνδυμενείας λαμβάνειν κατ' ἔτος διπλοῦν ἱμάτιον ἓν, ὑποκάμισα δύο, καλίγια ζυγὰς δύο L. Petit, Typicon du monastère de la Kosmosotira Izwestia 13. 49.

[5] Πρβ. τὴν μεσαιωνικὴν παροιμίαν· «πρὶν τοῦ ποταμοῦ τὰ ἱμάτιά σου σήκωνε.» K. Krumbacher MGS. σ. 87. Ἐν τῷ Ὀνειροκριτικῷ τοῦ Ἀχμὲτ ρβ'. σ. 69 ἀναγινώσκομεν. «Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι ἀπὸ πληγῆς ἢ ῥεύσεως καταῤῥεῖ αἷμα ἐρυθραῖνον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἢ τὰς σάρκας» καὶ ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Φωτίου «ἐσθήματα ἱμάτια.»

[6] Πανδώρας τόμ. 4. 114.

Καρκάλλι, ἤτοι καρακάλλι, λέγεται νῦν ἐν Σίφνῳ γυναικεῖον ὑποκάμισον ἄνευ περιτραχηλίου, ἐν Σικίνῳ δὲ ὁ νυκτερινὸς χιτών. Ὁ θέλων ἐντεῦθεν νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἀρχῆθεν Κελτικοῦ στρατιωτικοῦ ἐνδύματος caracalla καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ καρακάλλου ἢ καρακαλλίου βεβαίως θὰ ἀπατηθῇ.

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ἐν Νάξῳ αἱ γυναῖκες κατώρθωνον, τῇ βοηθείᾳ μπανελλῶν, κυκλικῶς διατιθεμένων εἰς τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ φορέματος, νὰ προκαλῶσι τὴν ἐξόγκωσιν αὐτοῦ. Τὸ οὕτω διερρυθμισμένον φόρεμα ἐκάλουν *κολόβι*. [1] Πόσον δὲν ἀπέχει τοῦτο ἀπὸ τὰ κολοβὰ καὶ βραχέα τῶν ὀνειροκριτικῶν τοῦ Ἀρτεμιδώρου (ε. 11) καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ κολοβίου! [2]

Σκλαβούνικο νῦν ἐν Ρόδῳ λέγεται τὸ περιστήθιον τῶν βρακοφόρων, σκλαβῖνα ὅμως μέχρι τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ'. αἰῶνος ἐλέγετο ἡ σισύρα. Τοὐναντίον πολὺ θὰ ὠφεληθῇ ἐν τῇ ἐρεύνῃ του ὁ ἀντιπαραβάλλων τὰ σημερινὰ καὶ πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων πολλαχοῦ διασωζόμενα *καββάδια* πρὸς τὰ μεσαιωνικά, ἔτι δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Λατινοκρατίας ἐπικρατήσαντα *κουρτσοβράκια* (=κουτσοβράκια), τὰ μέχρι δήλα δὴ τῶν γονάτων καθικνούμενα καὶ στενούμενα βρακία, πρὸς τὰ σημερινὰ *κοντοβράκια* ἢ *κοντόβρακα*.

Πόσον συχνὰ δὲ μετεβάλλοντο τὰ ὀνόματα τῶν φορεμάτων καὶ πόσον προσεκτικὸς ἑπομένως πρέπει νὰ εἶναί τις περὶ τὸν ταυτισμὸν αὐτῶν, δεικνύει τὸ ὅτι νῦν οὐχὶ πολλὰ τῶν ἀρχαίων ἢ μεσαιωνικῶν ὀνομάτων φορεμάτων ἐσώθησαν καὶ ταῦτα μετὰ μεταβεβλημένης ἐνίοτε σημασίας. Γνωρίζομεν δῆλα δὴ εἰσέτι τὸ *ἱμάτιν, μαντίον, καββάδιν, φουστάϊνον* (ὑπὸ τὸν τύπον φουστάνι), τὴν *βράκαν*, τὸ *κουρτσοβράκιον* (ὑπὸ τὸν τύπον κοντοβράκι), τὴν *ἀλλαγήν*, *φορεσίαν*, τὰ *ῥοῦχα*, τὴν *στολήν*, ἐν τοῖς ἐπιθέτοις *δμορφόστολος* (Θήρα) *ἀνοστόλης*=ἀνοστοστόλης (Λακωνικὴ) καὶ *παραστόλης* (*Ν. Πολίτου* Παροιμ. 2. 240, *Σ. Ξανθουδίδου*, Λέξεις Ἐρωτοκρίτου ΑΑ. 1. 168) [3] παρὰ

[1] *Μ. Κρίσπη*, Χόρτα διάφορα τ. 2. 252.

[2] Ὁ Reiske ἐν τῷ ὑπομνήματί του εἰς τὸ περὶ τῆς βασιλείου τάξεως τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ κολοβίου ὁμιλῶν (σελ. 185) δικαίως παρατηρεῖ ὅτι «variis temporibus longe diversarum vestium fuit appellatio.»

[3] Ὁ Θ. Πρόδρομος εἶπε καὶ λερωμενοστόλης «ὁ πουλιτσίτσης ὁ πτωχός, ὁ λερωμενοστόλης» Hesseling-Pernot, Poèmes Prodromiques 3. 400 gg.

ταῦτα ὅμως καὶ πλεῖστα ἄλλα ἐντελῶς ἄγνωστα κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας.

Ἐπέρχεται δὲ πολλάκις σύγχυσις μὲ τὰ ξενικὰ ὀνόματα, διότι διὰ αὐτῶν δηλοῦται μὲν καὶ ὁ τόπος τῆς προελεύσεως τοῦ ὑφάσματος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ κατασκευαζόμενον φόρεμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ ὅλους τοὺς αἰῶνας τὸ αὐτό· φουστάϊνα π. χ. ἐφόρουν οὐ μόνον αἱ γυναῖκες κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες, σκαραμάγγιον δ' ἦτο καὶ ἔνδυμα, ἀλλὰ καὶ πῖλος.

Ἡ ὀνομασία καὶ χρησιμοποίησις ἐνίων Βυζαντινῶν φορεμάτων δὲν εἶναι ἀκόμη ἐξηκριβωμένη, μὴ ἐξετασθεισῶν χρονολογικῶς τῶν διαφόρων πηγῶν. Τούτου ἕνεκα μετ' ἐνδοιασμοῦ πρέπει νὰ δεχθῇ τις ὅσα ὁ συγγραφεὺς λέγει περὶ σφιχτουρίου. Τὸ σφιχτούριον λέγει (σ. 360. 454) εἶναι ὁ ἀρχαῖος χιτὼν ἀποβὰς ποδῆρες, στενόν, κομβωτὸν περὶ τὸν λαιμὸν ἔνδυμα. Τοῦτο ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν συγγραφέων δὲν πιστοποιεῖται. Ὁ Α. Κοραῆς, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τοῦ παρὰ Προδρόμῳ μεταξοσφικτουρᾶτος,[1] λέγει ὅτι σφικτούριον εἰς τοὺς Γραικορωμαίους ἐσήμαινεν ἴσως μάλλινον ἐπανωφόριον· σαφέστερον δὲ ἐδήλωσε τὸ πρᾶγμα Ἰωάννης ὁ Τζέτζης σημειώσας τὰ ἑξῆς (Σχόλια εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰς Ἡμέρας στίχ. 534) «χλαῖνα δὲ καὶ χλαινίσκιον τὸ νῦν καλούμενον σφικτούριον καὶ πᾶν παχὺ ἱμάτιον.» Κατὰ τὸ Ὀνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμὲτ (κ. σλϐ'. σ. 205) ἦτο φόρεμα κοντὸν καὶ ὑψηλόν, διάφορον δὲ τοῦ ἱματίου θεωρεῖται καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς αὐτὸ ἀναφέρεται ὑπὸ *Κωνστ. τοῦ Πορφυρογεννήτου*. (Ἔκθ. περὶ τῆς βασιλ. τάξεως 473-13). Ὁμοίως ὁ *Γ. Κωδινὸς* (Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας 145-22) τὸ σφικτούριον διαστέλλει τοῦ ὑποκαμισοβρακίου καὶ τοῦ ἱματίου. Ἐπ' ἴσης δὲ περὶ καββαδίου λέγονται ὑπὸ τοῦ κ. Σωτηρίου δὲν εἶναι ἀσφαλῆ.

Κατὰ τὸν συγγραφέα (σ. 360) *συρματέϊνα* καὶ *σωληνωτὰ* ἐλέγοντο τὰ φορέματα τὰ ἔχοντα ἔσωθεν σύρμα, ἵνα διατηρῶνται καλῶς καὶ ἔχωσιν ἄψογον ἐφαρμογήν. Συρματέϊνα ὅμως κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐλέγοντο οὐ μόνον τὰ νῦν ἐν Θράκῃ, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, *συρματένια*, τὰ ὑφάσματα δῆλα δὴ καὶ φορέματα τὰ ἔχοντα ἐνυφασμένον σύρμα,[2] χρυσόνημα δῆλα δή, ἀλλὰ καὶ

[1] *Α. Κοραῆ*, Ἄτακτα 1. 55.

[2] Ἐπιτραχήλιον καὶ γενάτιον χρυσόπαστον ἀναφέρεται ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1167

τὰ διὰ τοιούτου σύρματος, πολλάκις καὶ ἀργυροῦ, κεντημένα. Σωληνωτὰ ἀφ' ἑτέρου ἐκαλοῦντο τὰ *χρυσοσωληνοκέντητα*, (Πορφυρ. Ἔκθεσις περὶ τῆς βασιλείου τάξεως 80. 11) φορέματα δῆλα δὴ κεντημένα μὲ χρυσὸν περιειλημμένον ἐν εἴδει σωλῆνος, κοινῶς νῦν τιρτίρι. Τὸ κατωτέρω χωρίον Παύλου τοῦ Σιλεντιαρίου (Ἔκφρ. 2. 364) ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὸ πρᾶγμα·

πᾶσα δ' ἀπαστράπτει χρυσέῃ στολίς· ἐν γὰρ ἐκείνῃ
τρητὸς λεπταλέος περὶ νήματα χρυσὸς ἑλιχθεὶς
σχήμασιν ἢ σωλῆνος ὁμοίιος ἤ τινος αὐλοῦ
δέσμιος ἱμερόεντος ἐρείδεται ὑψόθι πέπλου,
ὀξυτύροις ραφίδεσσι δεθεὶς καὶ νήμασι Σηρῶν.

Ὁ κ. Σωτηρίου φρονεῖ ὅτι τὸ χρυσόπαστον κολόβιον τῶν Βυζαντινῶν ὠνομάσθη βότρυς, ἴσως ἕνεκα τοῦ σχήματος (σελ. 361). Τὸ ὄνομα ἔλαβεν ἀσφαλῶς ἐκ τῶν ἐνυφασμένων βοτρύων. Ὅτι σχήματα καρπῶν ἐνυφαίνοντο ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὑφασμάτων γνωρίζομεν· πβ.

ἦν σοῦσον ἁλουργὲς πεντεκαιδεκαπηχαῖον
ἔχον μὲν ζῶδα καὶ θεοὺς καὶ περσικὰ καὶ σοῦσα[1]

Καὶ νῦν δὲ *μῆλα* ἐν Χαλκιδικῇ καλοῦνται ποικίλα κοσμήματα ὑφασμάτων, ρομβοειδὲς ἢ μαιάνδρου σχῆμα ἔχοντα, *κουκκουνάρια* ἕτερα ἐν Μεγάροις, *καρπίδια* ἄλλα ἐν Αἰτωλίᾳ, ἐν Καρπάθῳ[2] δὲ εἶναι γνωστὸν τὸ πουκάμισο *μηλᾶτο, σταφυλᾶτο* καὶ *σπερτουνᾶτο*, ἀναλόγως τοῦ ἐνυφαινομένου σχήματος. Ὡς δὲ *γρυπόναγροι* καὶ *ταῶνες* ἐλέγοντο τὰ βῆλα τὰ σχήματα ὁμωνύμων ζώων ἐνυφασμένα ἔχοντα[3], οὕτω καὶ βότρυες ἐκαλοῦντο τὰ βότρυς ἐνυφασμένους ἔχοντα.

Syll. 225. 171, ἐπιτραχήλιον δὲ καὶ ἐπιγονάτιον συρματεῖνον ἢ μετὰ χρυσοῦ σύρματος ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1396 Miklosich-Müller, Acta et Dipl. 2. 568.

[1] *Ι. Τζέτζου*, Χιλ. Ι. ἱστορ. 29. 813. Πϐ. καὶ τὰ μετὰ ριζῶν κόκκινα ἱμάτια, τὰ ἔχοντα δῆλα δὴ ὡς διακοσμητικὸν θέμα τὴν ἔλικα ἢ τὴν κληματίδα, περὶ ὧν ὡμίλησεν ὁ κ. Σωτηρίου σ. 369. καὶ πρόσθες ὅτι ὁ *Χρυσόστομος* (Migne PG. 58, 501) ὡμίλησε διὰ τὸν περιεργαζόμενον «νημάτων ἀρετὴν καὶ χρωμάτων καὶ τοὺς *κισσοὺς* τοὺς ἀπὸ τῶν τοιούτων ὑφασμάτων».

[2] *Ε. Μανωλακάκη*, Καρπαθιακὰ 110.

[3] *Κωνσταντ. Πορφυρ.*, Ἔκθεσις περὶ τῆς βασιλείου τάξεως 128.14; 589. 9.

Περὶ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς προκειμένου, παρατηρῶ ὅτι ἔχομεν ὡρισμένην μαρτυρίαν ὅτι τοῦτο ἦτο μέλαν, τὴν τοῦ Προδρόμου, ὅστις λέγει ὅτι, ἀντὶ νὰ τρέφῃ δεκατρία πρόσωπα ἐν τῷ οἴκῳ του, προτιμᾷ

νὰ βάλῃ ράσον καὶ μανδὶν καὶ μαῦρον καλαμαύχιν [1].

Εἰς τοῦτο προσθέτω ὅτι τὸ καμελαύκιν, ὅπερ ἦτο γενικὴ ὀνομασία καὶ τοῦ λαϊκοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ἐλέγετο καὶ *καμαλαύκα*,[2] τὸ δὲ *περιτιάρα* ἦτο σύνηθες ὄνομα πρὸς δήλωσιν τοῦ λευκοῦ καλύμματος τῶν λαϊκῶν καὶ κληρικῶν. Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τῶν λεγομένων τοῦ I. Τζέτζου καὶ τοῦ σχολιαστοῦ του· «εἰ δέ γε τοῦτ' οὔθ' οὕτως οὔτε ἐκείνως ἔχον ἐστίν, ἀλλ' ἄρα τῷ τρίβωνι καὶ τῇ περιτιάρᾳ γεγαύρωνται (οἱ ἀντίπαλοί μου)». Ἡμάρτανον δὲ ἄρα, ὡς ἔοικε, τῷ ἱερῷ τρίβωνι 'καὶ τῇ περιτιάρᾳ προσχών.»[3]

«Περιτιάρα· κίδαρις, περικεφαλαία λευκή.[4]

περιτιάρα,

τῆς κεφαλῆς τὸ φόρημα τῶν πολιτῶν κυρίως.[5]

Θὰ ἦτο δέ, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀρχικῶς περιτιάρα ἡ λευκὴ ταινία ἡ τὴν τιάραν περιθέουσα, κατόπιν δὲ τὸ ὅλον κάλυμμα. Πρὸς τοῦτο συμφωνοῦσι τὰ παρὰ Du Cange ἐν λ. περιστέρα καὶ τὰ τοῦ da Somavera, σημειοῦντος ὅτι περιστέρα εἶναι ἡ οὐρὰ ἡ κρεμαμένη ὄπισθεν τοῦ σκούφου τοῦ Ἕλληνος ἱερέως.

Ἐκ πληροφοριῶν διαφόρων γνωρίζομεν ὅτι πατριάρχαι τοῦ Βυζαντίου προσέφερον κατὰ τὸν ΙΔ'. αἰῶνα λευκὰς καλύπτρας εἰς Ρώσσους ἀρχιεπισκόπους, ἃς καὶ φέρουσιν οἱ διάδοχοί των.[6] Ἐνταῦθα ἂς προστεθῇ ὅτι δύο περίπου αἰῶνας πρότερον παρὰ τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου μανθάνομεν ὅτι οἱ ἐπίσκοποι ἔφερον λευκὸν ἐπανωκαλύμαυκον.[1]

Οἱ ἡμέτεροι κληρικοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἔφερον λευκὸν φέσιον,[2] πρότερον δὲ καὶ σκοῦφον ὑψηλὸν ἐκ πίλου, ἵνα συγκρατῶσι τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς των, περιέβαλλον αὐτὸ εἴτε διὰ λευκοῦ μανδηλίου ἢ φακεωλίου ἢ καὶ διὰ μέλανος, ὡς ἀκριβῶς σήμερον πολλαχοῦ οἱ φεσοφοροῦντες διὰ τῆς *σερβέττας*, ἢ *καπαστῆς*. ἢ *πέτσας*, τρύτων, δ' ὑπόλειμμα εἶναι ἡ ἔτι καὶ νῦν περὶ τὴν βάσιν τοῦ καμελαυκίου τιθεμένη λευκὴ ἢ μέλαινα ταινία[3] πλάτους δύο δακτύλων, μετὰ σταυροῦ περὶ τὸ πρόσθιον μέρος.[4]

Ὁ παρατηρῶν τὴν εἰκόνα τοῦ σκούφου, ὃν ἔφερον οἱ κληρικοὶ ἡμῶν κατὰ τὸν ΙΔ'. αἰῶνα ἀρχόμενον[5], δύναται εὐκόλως νὰ κατανοήσῃ πῶς ἐξειλίχθη τὸ τεπελίδικο καμελαύκι. Τοῦτο δῆλα δὴ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ μεσαιωνικὸς ἐκεῖνος σκοῦφος πιεσθεὶς πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὴν ἄνω περιφέρειαν αὐτοῦ.[6]

---

[1] *Hesseling - Pernot*, Poèmes Prodromiques 2. 26. 1.

[2] Τῶν μοναχῶν τῶν τὴν καμαλαύκαν χαλώντων μέχρι καὶ κάτω τῶν ὀφθαλμῶν καὶ γενειάδας ἐχόντων μεγάλας *Νικήτ. Χωνιάτου*, Χρονικὴ διήγησις 622. 26. Ὁρα καὶ *Φαίδωνος Κουκουλέ*, Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν σ. 64.

[3] Th. Pressel, Johannis Tzetzae epistolae. Ἐπιστ. 1. 1.; 36. 41.

[4] Σχολιαστὴς *Ι. Τζέτζου* Χιλ. 8. 310.

[5] *Ι. Τζέτζου*, Ἱστορ. Η'. στίχ. 310.

[6] Ὁρα προχείρως *Γ. Σωτηρίου* σελ. 368. 546 καὶ ὅσα ἔγραψεν ὁ *Γ. Λαμπάκης* ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 3. 103.

[1] Tafel, Eustathii Opuscula 239. 93 ἑξ.

[2] Ὅσοι δὲ (ἀλλογενεῖς) τῷ τῆς δουλείας ὑπέπεσον ζυγῷ γραφέντες δοῦλοι τοῦ ἀρχηγοῦ, οὗτοι λευκόχροα φοροῦσι τὰ τῆς κεφαλῆς περιβόλαια ἐκ πίλου λευκοτάτου, ἡμισφαιρὲς ὅσον χωρεῖν κεφαλήν, ἔχον περιττεῦον ἄνωθεν τῆς κορυφῆς ὅσον καὶ σπιθαμῆς, εἰς ὀξὺ καταλῆγον *Μιχ. Δούκα*, Ἱστορ. 138. 9. Ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τοῦ Δελτίου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας σ. 21, μεταξὺ τῶν εἰς τὸ Χριστιανικὸν μουσεῖον ἀποσταλέντων δώρων, ἀναφέρεται ἀποσταλὲν ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως φέσιον χαρακτηριζόμενον ὡς ἐκκλησιαστικὸν κάλυμμα ψαλτῶν. Ὅρα καὶ *Γ. Σωτηρίου* σ. 366.

[3] Ἐν Φιλιππουπόλει μέχρι 1850 οἱ ἱερεῖς ἔφερον λευκὸν τσεβρὲν περὶ τὴν βάσιν τοῦ καμελαυκίου των (Λαογραφίας Ε' 253). Καὶ ἱερατικὸν δὲ κάλυμμα, *ταίνα*, τῶν ἐγγάμων κληρικῶν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, ἀποκείμενον ἐν τῷ Χριστιανικῷ μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 3499 φέρει κατὰ τὴν βάσιν πέριξ λευκὴν ταινίαν πλάτους δύο δακτύλων.

[4] Ὁ Δωρόθεος Πρώϊος μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, σφαγεὶς κατὰ τὸ 1821, ἐν εἰκόνι του ἀποκειμένῃ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας φέρει τὴν ταινίαν ταύτην. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι μέλαιναν ταινίαν περὶ τὴν βάσιν τοῦ καμελαυκίου των ἔφερον οἱ ἀρχιεπίσκοποι μέχρι πρὸ τριακονταετίας.

[5] Τὴν εἰκόνα ταύτην ὅρα παρὰ *Φ. Κουκουλέ*, Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν σ. 91.

[6] Τὸ σχῆμα τοῦ σημερινοῦ καμελαυκίου ἔχουσι τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς τῶν μεταβάντων εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ὅρα *Σ. Λάμπρου*, Νέον Ἑλληνομν. 4. πίν. 6.

Ὁ κ. Σωτηρίου εἰς τὰ γενικὰ ὀνόματα τῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς καταλέγει τὸ *σκιάδιον* καὶ τὴν *σκούφιαν*. Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ τὸ *καμελαύκιον* [1], τὸ *κουκούλλιον* [2] καὶ τὸ *καπάσιον*, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Γ. Φραντζῆς [3] καὶ ὅπερ, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν λεξικογράφων Βλάχου τοῦ Κρητὸς καὶ da Somavera, ἐξηκολούθει νὰ δηλοῖ καθ' ὅλον τὸν πῖλον τῆς κεφαλῆς καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰῶνας καὶ σήμερον δ' ἔτι ἐν Τήλῳ, Σκύρῳ καὶ ἀλλαχοῦ περιφέρεται. Λίαν λοιπὸν εἶχον οἱ περιηγηταὶ Spon καὶ Wheler καλοῦντες τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων καπάσιον, οὐδὲ ὠνόμασαν αὐτὸ οὕτω, ὡς δέχεται ὁ κ. Σωτηρίου (σ. 548) ἐκ συγχύσεως πρὸς τὴν Τουρκικὴν λέξιν *κασπαστί*, τὴν δηλοῦσαν τὴν τὸ κάλυμμα περιθέουσαν λευκὴν λωρίδα.

Περὶ τῆς σημασίας καὶ ἐτυμολογίας τῆς λ. καμελαύκι ἐσημείωσέ τινα ἐν τῇ διατριβῇ του ὁ κ. Σωτηρίου (σ. 367). Ὁ θέλων νὰ μάθῃ πλείονα περὶ τοῦ θέματος, ἂς ἴδῃ, πλὴν τοῦ γλωσσαρίου τοῦ Du Cange ἐν λ. καμελαύκιον, τὸν Σουΐδαν ὑπὸ τὴν αὐτὴν λέξιν, τὸ ὀνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμὲτ ἐν τῷ περὶ καλυμμαυχίου σιθ'. κεφαλαίῳ, τὸ ὑπόμνημα τοῦ Reiske εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον 2. 652. 41, 654, τοῦ Σ. Παπαδημητρίου, Theodoros Prodromos σ. 210 ὑποσ. 195 καὶ τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Σ. Καραθεοδωρῆ ἐν τῷ περιοδικῷ Κόσμῳ (τ. 315). [4]

Ὁ συγγραφεύς, ὡς προείρηται, ἔλαβεν ὡς βάσιν τῆς διατριβῆς του κυρίως τὰς εἰκόνας, κατόπιν ὅμως τῶν εἰρημένων, πιστεύω ὅτι ἐδείχθη ὅτι ἐξ ἴσου σπουδαία καὶ ἀναγκαία εἶναι καὶ ἡ μελέτη τῶν

[1] Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι φορεῖ καλυμαύκιον ἐκ τῶν συνήθως πᾶσι φορουμένων Ἀχμέτ, Ὀνειροκριτ. σιθ'. σ. 191.

[2] Κατὰ τὸν da Somavera *κουκούλλι* ἐκάλεττο ἡ σκούφια, *κουκούλλ'* δὲ καλεῖται νῦν ἡ αὐτὴ ἐν Πόντῳ καὶ *κουκούλλι* ἐν Νάξῳ, Ζωγρ. Ἀγ. 1.440.

[3] Ὅταν περιπατοῦν (οἱ υἱοὶ τοῦ Δεσπότου Θεοδώρου) εἰς τὴν στράταν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκεπάζονταί τους καὶ τιμοῦν τους, ἂς ἀποσκεπάζονται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάσι των ἢ ὀλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον, ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους *Γ. Φραντζῆ*, Χρονικ. 421. 11.

[4] Διὰ τὸ ζήτημα τοῦ σχήματος τῶν πίλων κατὰ τὸν ΙΔ'. αἰῶνα πολλὰ θὰ διδάξῃ ὁ ὑπ' ἀριθ' 3632 κῶδιξ τῆς ἐν Βονωνίᾳ Πανεπιστημιακῆς βιβλιοθήκης, ἐν ᾧ ἐνενήκοντα πρόσωπα παριστάνονται φέροντα σκούφους καὶ διάφορα ἄλλα καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Ὅρα *Σπ. Λάμπρου*, Τὸ μεταὶ Σολομωνικῆς ἰατροσόφιον τῆς Βονωνίας Ν. Ἑλληνομν. 15. 31.

κειμένων, ἐξ ἧς μανθάνομεν πλείστας λεπτομερείας μὴ δυναμένας δι' ἁπλῶν εἰκόνων νὰ κατανοηθῶσι, πρὸ πάντων δὲ τὰς κατὰ καιροὺς καὶ τόπους ὀνομασίας καὶ χρησιμοποιήσεις διαφόρων φορεμάτων.

Ὁ πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων τῶν Βυζαντινῶν δύναται νὰ εὕρῃ πολλὰς ἢ ὀλίγας σχετικὰς πληροφορίας εἰς διάφορα μεσαιωνικὰ κείμενα, ἰδίᾳ ὅμως πρέπει νὰ ζητήσῃ ταύτας εἰς τὸ περὶ τῶν ὀφφικιαλίων ἔργον τοῦ Κωδινοῦ καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει περὶ τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἰς τὰ συναξάρια, εἰς τὸ Ὀνειροκριτικὸν τοῦ Ἀχμὲτ καὶ εἰς τὰ τυπικὰ τῶν διαφόρων μονῶν, τὰ περὶ ἐνδυμενείας κεφάλαια τῶν ὁποίων παρέχουσιν ἀρκούσας περὶ φορεμάτων καὶ ὑποδήσεως πληροφορίας. Ἐπωφελῶς δὲ θὰ συνεβουλεύετο, διὰ μὲν τοὺς παλαιοτέρους Χριστιανικοὺς χρόνους τὸ edictum Diocletiani καὶ ὅσα ἐσημείωσεν ὁ Du Cange εἰς τὰς πρώτας σελίδας τῆς διατριβῆς του De imperatorum Constantinopolitanorum seu de inferioris aevi vel imperii uti vocant numismatibus, διὰ δὲ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον τὸ ὑπόμνημα τοῦ G. Gretser εἰς τὸ περὶ τῶν ὀφφικιαλίων ἔργον τοῦ Κωδινοῦ, τὸ εἰς τὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς βασιλείου τάξεως ὑπόμνημα τοῦ Reiske, τὸ τελευταῖον ὅμως τοῦτο μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Τέλος διὰ τὰ φορέματα τῶν κληρικῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου τὰ παρὰ Mansi (τόμ. 31) κείμενα, ὧν συγγραφεύς, κατὰ τὸν Vast, εἶναι αὐτὸς ὁ Βησσαρίων.

Ὡς βοηθητικὸν βιβλίον διὰ τὰς ἀνωτέρω περιόδους παραμένει πάντοτε τὸ τοῦ Thomassin, Ancienne et nouvelle discipline de l'église καὶ τοῦ Martin, De antiquis ecclesiae regibus (τόμ. 4), χρήσιμον δ' εἶναι, καὶ τὸ περὶ ἀμφιέσεως ἔργον τοῦ *Α. Βερναρδάκη*.

Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου ἔφθασα, λέγω ὅτι διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐνδύματος τῶν ἡμετέρων κληρικῶν κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τοὺς τῆς Τουρκοκρατίας, λίαν βοηθητικὴ θὰ ἦτο ἡ μελέτη τοῦ ἐνδύματος τῶν μὴ Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κληρικῶν τῶν μετὰ τοῦ δόγματος καὶ τὸ ἔνδυμα ἐκ τοῦ Βυζαντίου παραλαβόντων.

Τὸ τρίτον μέρος τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Σωτηρίου πραγματευόμενον περὶ τοῦ ἐνδύματος τῶν κληρικῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ δύο ἄλλα, φαίνεται σύντομον

καὶ κατὰ τρόπον γενικώτερον διατετυπωμένον, ἐν ᾧ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ περίοδος παρέχει καὶ εἰκόνας καὶ κείμενα ἀρκετά, διαφωτιστικὰ τοῦ θέματος. Τὸ νὰ ὑποδείξῃ βεβαίως τις ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πηγὰς καὶ βοηθήματα θὰ ἦτο εὔκολον π. χ. Guilio Ferrario, Il costume antico e moderno (τόμ. 7ος μέρ. 2ον σ. 148) Picart, Cerémonies et coutumes religieuses de tous les peuples du monde (τόμ. 3. 133. 142) *Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου*, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κτλ. Ταῦτα ὅμως εἶναι σταγόνες ἐν τῷ ὠκεανῷ. Ἀπαιτεῖται γενικωτέρα ἐξερεύνησις τῶν κειμένων καὶ ἀκριβεστέρα καὶ καθολικωτέρα μελέτη τῶν τοιχογραφιῶν, ἥτις ἀσφαλῶς πολλὰ θὰ διδάξῃ, γενομένη μάλιστα παρ' εἰδήμονος ἐρευνητοῦ, οἷος ὁ κ. Σωτηρίου. Οὕτως ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν Δελφοῖς, λήγοντος τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος, ἔχει γραφῇ εἰκὼν ἁγίου Νικολάου τοῦ Καρπενησιώτου μαρτυρήσαντος τῷ 1672 παριστῶσα αὐτὸν μὲ τὴν ἐγχώριον ἐνδυμασίαν [1], μὲ τὰ ἐνδύματα δὲ τῆς ἐποχῆς του εἰκονίζεται ἐν τριμόρφῳ ὁ κατὰ τῷ 1592 ἱερεὺς Χαρμαντάνης ὁ ἱδρύσας τὸν ἐν Κυθήροις ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου [2].

Ἀλλ' ἀρκοῦσιν αἱ παρατηρήσεις. Ἡ δόκιμος μονογραφία, παρ' ὅλην τὴν δυσχέρειαν τῶν θεμάτων τὰ ὁποῖα πραγματεύεται, ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς καὶ ἀποτελεῖ πολύτιμον βοήθημα διὰ τὸν μέλλοντα ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς τῶν προγόνων μας κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικούς, τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους.

ΦΑΙΔΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ

Arnaudoff, Die bulgarischen Festbräuche. Leipzig. 1917 8ον σ. 82 Bulgarische Bibliothek, Band IV.

Τὸ βιβλίον, καθὼς καὶ ὁ συγγραφεὺς λέγει, δὲν σκοπεῖ τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχῆς τῶν διαφόρων λατρευτικῶν ἐθίμων, ἀλλὰ μόνον νὰ δώσῃ τὸ ἀναγκαῖον ὑλικὸν διὰ τὰ μᾶλλον ἐξ αὐτῶν ἐνδιαφέροντα. Ὡς τοιοῦτον τὸ βιβλίον ἀποτελεῖ ἀξιόλογον συμπλήρωμα τοῦ παρὰ

[1] Ὅρα ὅσα σχετικὰ ἔγραψεν ὁ *Γ. Λαμπάκης* ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 3. 41. 42.

[2] Ἔνθ' ἀν. 1. 113.

Strauss κεφαλαίου IV Festgebräuche [1], εἶναι δὲ λίαν εὐπρόσδεκτον καὶ δι' ὅλους μὲν ἐν γένει τοὺς λαογράφους, διότι καθιστᾷ προσιτὸν ἓν μέρος ἐκ τοῦ πλουσιωτάτου βουλγαρικοῦ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς βουλγαρικὴν γλῶσσαν ἀπεθησαυρίσθη εἰς τοὺς τόμους τοῦ ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας νῦν δὲ ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἀκαδημείας ἐκδιδομένου περιοδικοῦ Sbornik za narodna [2] κλπ. εἶναι ἀπρόσιτον εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν ἐπιστημόνων, δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας πολὺ περισσότερον, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ λαοῦ γειτονικοῦ καὶ ἐνιαχοῦ καὶ συνοίκου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ ὑπέστη πολλαχῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Τὰ Βουλγαρικὰ ἤθιμα, παρατηρεῖ ὁ συγγραφεύς, καθὼς καὶ τὰ ποιητικὰ προϊόντα δὲν εἶναι ἀπομεμονωμένα. Ἔχουσι τὰ ἀντίστοιχα αὐτῶν καὶ πολλάκις καὶ τὴν ἀρχὴν των εἰς τὰς συγγενεῖς ποιητικὰς καὶ μυθολογικὰς παραδόσεις ἄλλων λαῶν, οἵτινες ἤσκησαν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐπίδρασιν, ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου πολιτισμοῦ ἵστανται. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ εὑρίσκει ὁ ἐπιστήμων τὴν εὐχάριστον καὶ γόνιμον ἐνασχόλησιν, νὰ δείξῃ τὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν καὶ νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνικῶν πνευματικῶν προϊόντων.»

Καὶ ἕως ἐδῶ μὲν ἔχει καλῶς. Ὁ συγγραφεὺς ὅμως δὲν λησμονεῖ καὶ ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ αὐτοῦ ἔργῳ τὴν καλλιέργειαν τῆς προπαγάνδας, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς εἰς τὴν Γερμανικὴν ἐκδόσεως τῆς βουλγαρικῆς ταύτης βιβλιοθήκης. Κατὰ τὸ 1917 οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχον εἰσέτι συντριβῆ. Εἶχον ἤδη εἰς τὴν κατοχὴν των τὴν Δυτικὴν Θρᾴκην καὶ μολονότι σύμμαχοι τῶν Τούρκων προσεπάθουν νὰ δημιουργήσουν τίτλους καὶ διὰ τὴν Ἀνατολικήν. Ἕνεκα δὲ τούτου καὶ ὁ συγγραφεὺς φροντίζει ἐπιμελῶς ν' ἀναφέρῃ λεπτομερῶς ὅσας λαογραφικὰς εἰδήσεις ἔχει ἐκ τῶν σποραδικῶν βουλγαρικῶν συνοικισμῶν τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θρᾴκης καὶ ἐκείνων ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι χάνονται ἐντὸς τοῦ συμπαγοῦς ἑλληνικοῦ ὄγκου, ὡς εἶναι π. χ. ὁ συνοικισμὸς τῆς Τσατάλτζας, ἵνα τοιουτο-

[1] *Strauss Ad.*, Die Bulgaren. Ethnographische Studien, Leipzig. 1898 σ. 329 κέ.

[2] Μέχρι τοῦ 1915 εἶχον ἐκδοθῆ τριάκοντα καὶ εἷς τόμοι.

τρόπως παρουσιάσῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνυπόπτου καὶ ἀπείρου καὶ μὴ πολυπραγμονοῦντος εὐρωπαϊκοῦ κοινοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον προορίζεται τὸ βιβλίον, τὴν Θράκην ὡς ὑπὸ Βουλγάρων κατοικουμένην.

Ἡ ἐξέτασις ὅμως αὐτῶν τούτων τῶν εἰδήσεων ἄγει εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τοῦ πλήθους τῶν ἐν Θράκῃ Βουλγάρων. Διὰ τὸν ἔχοντα πεῖραν τῶν πραγμάτων ἀναγνώστην εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ὁμοιότης, ἵνα μὴ εἴπω ἡ ταὐτότης, τῶν παρατιθεμένων ἐθίμων πρὸς τὰ ἑλληνικά, διὰ πολλὰ δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι καταφανὴς ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ἀναμφισβήτητος ἡ ἑλληνικὴ προέλευσις, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὸ ὀλιγάριθμον τῶν βουλγάρων ἐν Θράκῃ, οἵτινες ἐγκατασταθέντες σποραδικῶς καὶ πολλάκις μεμονωμένως ἐν μέσῳ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν ὑπέστησαν κατ' ἀνάγκην ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ τόπος, ὅπως δι' ἓν ἕκαστον τῶν ἐν λόγῳ ἐθίμων παραθέσωμεν τὰ ἀντίστοιχα ἑλληνικὰ καὶ δείξωμεν τὴν πλήρη αὐτῶν ταὐτότητα. Ἓν ἢ δύο παραδείγματα νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας. Οὕτω κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ συγγραφέως (σ. 14) ἐν Ξάνθῃ εἶναι διαδεδομένη ἡ δοξασία ὅτι ἀπὸ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανείων ἀπὸ τῆς ἑσπέρας μέχρι τῆς πρώτης κραυγῆς τῶν ὀρνίθων τὰ κακὰ πνεύματα Pogantscheta ἢ Kalakanseri περιφέρονται καὶ εἰς πάντα, τὸν ὁποῖον συναντῶσι, φέρουν ἀσθένειαν καὶ θάνατον. Ἀλλ' οἱ Καλλικάντζαροι ἢ τὰ Παγανὰ εἶναι καθαρῶς ἑλληνικοὶ ἢ μᾶλλον νεοελληνικοὶ δαίμονες[1]. Ὡσαύτως ὡς ἑλληνικὴ ἐπίδρασις φαίνεται καὶ ἡ δοξασία περὶ ἀνοίγματος τοῦ οὐρανοῦ καὶ προσκυνήσεως τῶν δένδρων καὶ τῶν ὀρέων, ἀφ' οὗ δὲν ἀναφέρονται παράλληλοι ἐξ ἄλλων καθαρῶς βουλγαρικῶν μερῶν[2]. Ἐπίσης τὸ ἄναμμα πυρῶν κατὰ τὰς ἀπόκρεω εἶναι σύνηθες ἐν Θράκῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν βουλγαρικῶν αὐτῶν ὀνομάτων (σ. 24) σημειώνω καὶ τὸ ἑλληνικῆς προελεύσεως Lambadia (λαμπάδια ἢ λαμπάδες). Εἰς ἑλληνικὴν δὲ τέλος ἐπίδρασιν ὀφείλονται καὶ τὰ ἐν τῇ Βορειοανατολικῇ Θράκῃ Ἀναστενάρια (Nestenari) ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει.

[1] *Πολίτου*, Παραδόσεις Β'. 1240 κέ.
[2] *Πολίτου*, Παραδόσεις Β'. σ. 828

λυπηρὸν εἶναι ὅτι διὰ τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι βιβλίον ἀντίστοιχον πρὸς τὸ τοῦ Arnaudoff. Ἡ παραβολὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων πρὸς τὰ βουλγαρικὰ ἤθελε καταστήσει καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἀντιληπτὸν τὸ μέγεθος τῆς ἑλληνικῆς ἐπὶ τοὺς βουλγάρους ἐπιδράσεως.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Βίου Σ. Γ. καθηγητοῦ ἐν τῷ Γυμνασίῳ Χίου, Χιακὰ γλωσσικά. Πραγματεία βραβευθεῖσα ἐν τῷ γλωσσικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1918. Δαπάνῃ Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννου Λιβανοῦ. Ἐν Χίῳ. Τύποις Παγχιακῆς. 1920. 8ον σ. 114. Τιμᾶται δραχμῶν 5.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι γνωστὸς ἐκ λαογραφικῶν αὐτοῦ δημοσιευμάτων ἐν τῇ Λαογραφίᾳ, ὡς καὶ ἐκ τῆς συμμετοχῆς του εἰς διαφόρους διαγωνισμούς, ὡς ἐπιμελὴς καὶ ἀκαταπόνητος καὶ προσεκτικὸς συλλογεὺς γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. Εἰς τὴν πραγματείαν του ταύτην θέλει νὰ μᾶς δώσῃ κάτι περισσότερον, μίαν ἐπιστημονικὴν μελέτην κυρίως περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν Καρδαμύλων. Δυστυχῶς ἡ μελέτη αὕτη φαίνεται μετά τινος σπουδῆς γεγραμμένη καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς συνήθους εἰς τὸν συγγραφέα ἐπιμελείας. Οὕτως εἰς τὸ φωνητικὸν μέρος δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν οὐδὲ παραπέμπει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ λεπτομερῆ ἐργασίαν τοῦ H. Pernot περὶ τῆς φωνητικῆς τῶν ἰδιωμάτων τῆς Χίου[1]. Ἔπειτα πενιχρότατον εἶναι καὶ τὸ ἐν τέλει λεξιλόγιον, τὸ ὁποῖον μετὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Πασπάτη καὶ τοῦ Ἀμάντου[2] ἔπρεπε νὰ συμπληροῖ αὐτὰς καὶ ὄχι νὰ ὑπολείπεται. Πλὴν τούτου καὶ αἱ ἑρμηνεῖαι ἐνιαχοῦ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι πληρέστεραι, ἰδίως ὁσάκις πρόκειται περὶ λέξεων δηλουσῶν πράγματα. Πενιχραὶ εἶναι ἐπίσης καὶ ἐν σ. 72-88 παρατιθέμεναι μεταφορικαὶ φράσεις. Μοῦ φαίνεται δὲ περίεργον διατὶ ὁ συγγραφεὺς μεταχειρίζεται τὸν τίτλον *μεταφορικαὶ φράσεις*, ἐνῷ κατὰ τὸ πλεῖστον πρόκειται περὶ παροιμιῶν καὶ παροιμιωδῶν ἐκφράσεων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ συγγραφεύς, πανελλήνιων. Δυστυχῶς δ' αἱ φράσεις αὗται ἔχουν καὶ

[1] *Hub. Pernot*, Etudes de linguistique Néo-Hellénique I Phonetique des parlers a Chio 1907.
[2] Χιακὰ χρονικὰ τεῦχ. β'. σελ. 93

ταύτην τὴν ἔλλειψιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρέχει μὲν τὴν σημασίαν τῶν φράσεων ταύτων, δὲν παρέχει ὅμως, ὅπου χρειάζεται, καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, τοὺς μύθους δηλ. καὶ τὰ πράγματα, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν αἱ παροιμιώδεις μεταφοραί.

Μίαν ἀκόμη παρατήρησιν ἔχω νὰ κάμω ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὸ φθογγολογικὸν μέρος. Ὁ συγγραφεὺς παραλαμβάνει ἕκαστον φθόγγον φωνήεντα ἢ σύμφωνον καὶ ἐξετάζει ἔπειτα ὅλα τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα παθήματα ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας καὶ ἂν προέρχωνται. Ὁ τοιοῦτος τῆς πραγματείας τρόπος, τὸν ὁποῖον πολλοὶ μετεχειρίσθησαν, εἶναι ἐντελῶς ἐξωτερικὸς καὶ ὄχι πολὺ ἀξιοσύστατος διὰ τοιούτου εἴδους μελέτας, δὲν δύναται δὲ καὶ νὰ παράσχῃ ἐναργῆ τὴν φωτητικὴν εἰκόνα τοῦ ἐξεταζομένου ἰδιώματος. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον συνενοῦνται καὶ συνεξετάζονται παθήματα, τῶν ὁποίων διάφοροι εἶναι αἱ παραγωγοὶ αἰτίαι καὶ πολλάκις μάλιστα καὶ ὄχι φωνητικαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ χωρίζονται ἐν τῇ ἐξετάσει φαινόμενα, τὰ ὁποῖα, τὴν αὐτὴν γενεσιουργὸν αἰτίαν ἔχοντα, ἔπρεπε καὶ νὰ συνεξετάζωνται. Οὕτω π. χ. ἐν τῷ προκειμένῳ βιβλίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον *Περὶ τοῦ φθόγγου α* ἐξετάζεται ἡ *ἀφαίρεσις τοῦ α*, ἡ *ἀποβολὴ τοῦ α*, ἡ *πρόθεσις τοῦ α*· παθήματα ὑπαγόμενα εἰς τὰ γενικώτερα φαινόμενα τῆς ἀνομοιώσεως ἐν τῇ συνεπείᾳ, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουν καὶ αἱ ἀφαιρέσεις καὶ προθέσεις καὶ ἄλλων φθόγγων οἷον τοῦ ε, τοῦ ο κ.τ.τ., ἔνια δὲ καὶ εἰς τὴν ἀναλογίαν. Εἰς τὴν ἀναλογίαν δ' ἐπίσης ἀνήκουν καὶ αἱ ὑποκαταστάσεις τοῦ α ὑπὸ τοῦ ε ἐν τοῖς ῥήμασι κτλ. καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ ι.

Καθ' ἡμᾶς ὁ καλύτερος τρόπος τῆς ἐξετάσεως εἶναι ὁ σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τῶν παθήσεων κατὰ τὰ διδάγματα τῆς ἐπιστήμης. Τὴν σειρὰν ταύτην εὑρίσκει ὁ Ἕλλην ἐρευνητὴς εἰς τὸν Γ΄ τόμ. τῶν Ἀκαδημικῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ Γ. Χατζηδάκι σ. 71 κέ. Κατὰ ταύτην πρέπει νὰ προηγεῖται ἡ ἐξέτασις τῶν φωνητικῶν μεταβολῶν, ὅσαι ἐτελέσθησαν ἐν τοῖς φθόγγοις ἕνεκα μεταβολῆς τινος περὶ τὴν ἄρθρωσιν. Ἂς σημειώσωμεν δ' ἐνταῦθα ὅτι πλὴν τῶν σαφῶς δεδηλωμένων φωνητικῶν μεταβολῶν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο πρέπει νὰ προστίθεται καὶ ἡ σημείωσις τῆς ἰδιαζούσης προφορᾶς ἑνὸς ἑκάστου τῶν φθόγγων, ἡ ὁποία δὲν εἶναι

πανταχοῦ ἡ αὐτή. Ἡ προφορὰ αὕτη συνήθως μένει ἀπαρατήρητος, προσελκύουν δὲ τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν μόνον αἱ προκεχωρημέναι καὶ καταφανεῖς πλέον φάσεις τῶν φωνητικῶν μεταβολῶν. Καὶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρῆται καὶ νὰ σημειώνεται, διότι ἀκριβῶς αἱ ἀποχρώσεις αὗται τῆς προφορᾶς, ἀποτελοῦσαι τὴν προβαθμῖδα τῶν σπουδαιοτέρων φωνητικῶν μεταβολῶν, μᾶς δίδουν καὶ τὸν μίτον τῆς ἑρμηνείας αὐτῶν. Οὐδέποτε π. χ. θὰ δυνηθῇ τις νὰ νοήσῃ πῶς τὸ *λ* ἔγινεν ἔν τισι ἰδιώμασι τῆς Β. Θρᾴκης *ου* ἐὰν δὲν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ ἔν τισι τόποις ὑπερωϊκὴν προφοράν. Οὕτω τὸ κεφάλαιον τοῦτο θέλει παρέχει ἐναργῆ τὴν φωνητικὴν εἰκόνα τοῦ ἐξεταζομένου ἰδιώματος. Μετὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἐξετάζωνται αἱ συνδυασταὶ ἢ ἐξηρτημέναι ἀλλοιώσεις ἐν τοῖς φθόγγοις, καὶ τελευταῖον αἱ ἁλματικαὶ ἀλλοιώσεις, ἤτοι ἀνομοιώσεις, ἀναπτύξεις, ἀφομοιώσεις καὶ θέσεως ἐναλλαγαί. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶναι συντεταγμένη ἡ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ Βελβεντοῦ μελέτη τοῦ Εὐθ. Μπουντώνα, ὡς καὶ τὸ ἔργον τοῦ Kretschmer διὰ τὴν διάλεκτον τῆς Λέσβου.

Παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας ταύτας ἡ μελέτη τοῦ Βίου εἶναι λίαν εὐπρόσδεκτος, πρῶτον μὲν διότι συμπληροῖ ὡς πρὸς τὸ τυπικὸν καὶ τὸ ἐτυμολογικὸν τὸν Pernot, τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία καθόσον τοὐλάχιστον γνωρίζω δὲν συνεπληρώθη εἰσέτι ὡς πρὸς τὰ μέρη ταῦτα, καὶ δεύτερον διὰ τὴν ἀπόπειραν, ἡ ὁποία γίνεται ἐν τῇ προτασσομένῃ γενικῇ ἐπισκοπήσει πρὸς χωρισμὸν τῶν ἐν Χίῳ λαλουμένων ἰδιωμάτων. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη εἶναι ἴσως τὸ σπουδαιότατον τοῦ βιβλίου τοῦ Βίου. Ὁ συγγραφεὺς παρετήρησεν ὅτι ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον τὸ ἰδίωμα τῆς Χίου παρουσιάζει πολλὰς ἀποχρώσεις, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ διακρίνει τέσσαρας κυρίως ἀποχρώσεις, τὸ Καστρινὸν ἰδίωμα, τὸ τῶν Μαστιχοχώρων, τὸ τῶν Μεστῶν καὶ τὸ τῶν Καρδαμύλων, τῶν ὁποίων ἀκολούθως παρέχει τὰ κύρια χαρακτηριστικά. Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Βίου εἶναι ἀξιολογώταται διὰ τὴν γλωσσογεωγραφίαν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἰδιωμάτων. Δὲν ἐννοῶ ὅμως διατί, ἐνῷ παρατίθενται αἱ διαφοραὶ καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἑκάστης ἀποχρώσεως, ἀφήνονται ἀμνημόνευτοι αἱ ὁμοιότητες, τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά. Ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν; Ὅπως παρουσιάζονται ὑπὸ τοῦ Βίου αἱ

ἀποχρώσεις αὗται φαίνονται μᾶλλον ὡς ἰδιώματα τελείως κεχωρισμένα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀρκετὰ παράδοξον, προκειμένου μάλιστα περὶ χώρας περιωρισμένης, περὶ νήσου, τῆς ὁποίας τὰ διάφορα διαμερίσματα βεβαίως δὲν παραμένουν ἀποκεκλεισμένα καὶ ἄνευ ἐπικοινωνίας πρὸς ἄλληλα. Οὕτω δὲν ὑπάρχει Χιακὴ διάλεκτος κοινή, ἔχουσα κατὰ τόπους ἀποχρώσεις, ἀλλὰ Χιακὰ ἰδιώματα ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων. Εἶναι τοῦτο ἀληθές; Ἄξια παρατηρήσεως εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ περὶ τόνου λεγόμενα. Ὁ τόνος τῆς τε λέξεως καὶ τῆς προτάσεως δὲν εἶναι πανταχοῦ ὁ αὐτός, ἀποτελεῖ δ' ἓν ἀπὸ τὰ κυριώτερα διακριτικὰ τῶν ἰδιωμάτων. Καὶ ἐὰν π. χ. ὑποθέσωμεν ὅτι οὐδεμία ἄλλη διαλεκτικὴ διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ Κυπριακοῦ ἰδιώματος καὶ τῶν ἰδιωμάτων φέρ' εἰπεῖν τῆς Θράκης, ἤρκει μόνον ὁ τόνος διὰ νὰ διακρίνῃ τις ἀμέσως τὸν Κύπριον τοῦ Θρᾳκός. Δυστυχῶς τὸν τόνον τοῦτον δὲν προσέχουν οἱ συλλογεῖς γλωσσικοῦ ὑλικοῦ, πολλάκις δὲ καὶ οἱ ἐρευνηταί. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸν προσέξουν εἶναι τι λίαν δυσαπόδοτον διὰ τῶν συνήθων μέσων, τὰ ὁποῖα διαθέτει ἡ γραφή. Μόνον δι' ὀργάνων, οἷα ἐχρησιμοποίησεν ὁ Pernot, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σημειωθοῦν καὶ νὰ μελετηθοῦν τὰ τοῦ τόνου. Ὁ τρόπος, τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ Βίος μόνον ἀμυδρότην τινὰ ἰδέαν δύναται νὰ παράσχῃ.

Ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ὡς παραδείγματα τοῦ ἰδιώματος τῶν Καρδαμύλων καὶ διαλεκτικά τινα κείμενα, δύο μύθους πανελληνίους περὶ τῆς ἀκαμάτρας, ἓξ ἱστορικὰ ἀνέκδοτα Χίων πολεμιστῶν καὶ δύο παραλλαγὰς γνωστῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, τῆς πέρδικας, καὶ τοῦ Ἀκριτικοῦ τοῦ Πορφύρη. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς θέλει συνεχίσῃ τὰς μελέτας αὐτοῦ καὶ συμπληρώνων τὸ βιβλίον του θέλει μᾶς παράσχει ἐν προσεχεῖ μέλλοντι ἄρτιον περὶ τοῦ χιακοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἔργον.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ἰωάννου Ν. Ψύλλα, Ἱστορία τῆς νήσου Κέως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ Κείων. Ἐν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον «Ἑστία». 1921. Σχ. 8ον σ. 344. Τιμ. δρ. 15.

Τὸ βιβλίον συγγραφὲν κατὰ τὸ 1899 ἐκδίδεται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συγγραφέως φιλοτίμῳ μερίμνῃ καὶ διαπάνῃ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ Κείων ἐκ ζωηροῦ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου των ἐνδιαφέροντος. Ὁ συγγραφεύς, ἰατρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἐπάγγελμα, ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν φιλτάτων ἐκείνων τῆς παρελθούσης γενεᾶς, διὰ τοὺς ὁποίους ἰδιαίτερον εἶχε θέλγητρον ἡ ἀσχολία μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου των, καὶ εἰς τὸν ζῆλον τῶν ὁποίων πλείστας ἀξιολόγους πληροφορίας ὀφείλομεν. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν τοιούτων βεβαίως δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ζητῇ μέθοδον καὶ ἐπιστήμην, εἶναι ὅμως πολλάκις χρησιμώτατα διὰ τὸ πλῆθος τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας περιέχουν.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τοιούτων ἔργων ἀνήκει καὶ τὸ ὑπ' ὄψιν. Ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς μεθόδους τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, βεβαίως δὲν εἶναι, εἶναι ὅμως πάντως χρήσιμον διὰ τὰς παντοειδεῖς πληροφορίας, τὰς ὁποίας μετ' ἀγάπης πολλῆς συνεκέντρωσεν ὁ ἀποθανών. Ἐνδιαφέρει δὲ καὶ τὴν Λαογραφίαν, διότι ἔχει ἀποθησαυρισθῇ ἐν αὐτῷ παντοειδὲς λαογραφικὸν ὑλικόν, ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα ἀρκετά, τοπωνυμίαι ἐπίσης, τριακόσιαι ὀγδοήκοντα ἓξ παροιμίαι, κατάραι καὶ ἄλλαι φράσεις, ἤθη τινὰ καὶ ἔθιμα καὶ παραδόσεις καὶ δεισιδαιμονίαι, εἰδήσεις περὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ ἄλλα διάφορα. Θὰ ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ λαογραφικαὶ αὗται πληροφορίαι πολὺ σπουδαιότεραι, ἐὰν ἦσαν ἀρτιώτεραι καὶ ἐὰν ὁ συγγραφεὺς εἶχε γνῶσιν καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Διὰ τὰς παροιμίας οὐσιωδες ἐλάττωμα εἶναι ὅτι ἔχουν διορθωθῇ γλωσσικῶς, προσαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν κοινὴν λαλουμένην, ἥτις δὲν πιστεύω νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸ ἐν Κείῳ λαλούμενον ἰδίωμα. Ἀξιόλογα λαογραφικῶς εἶναι καὶ πολλὰ τῶν ἐν τέλει δημοσιευομένων ἐγγράφων, προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὰς εἰδήσεις καὶ λέξεις καὶ ὀνόματα καὶ τοπωνύμια παλαιοτέρων χρόνων, τὰς ὁποίας περιέχουν.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Α. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, ἡρωϊκῶν, ἱστορικῶν, πολεμικῶν, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τοῦ χοροῦ κλπ. κλπ. καὶ ἁπασῶν τῶν κρητικῶν παροιμιῶν μετὰ μαντινάδων ἤτοι κρητικῶν διστίχων τῆς λύρας καὶ μεθ' ἑρμηνευτικῶν ὑποσημειώσεων. Ἐν Ἀθήναις 1921. 8ον σ. 496 Τιμᾶται δρ. 15.

Ὁ Κριάρης παλαίμαχος τῆς κρητικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνθουσιώδης λάτρης τῆς δημώδους κρητικῆς μούσης, ἐφιλοδόξησεν, ἀδρότατα ἐκ τῶν ἰδίων δαπανῶν, νὰ μᾶς δώσῃ μίαν πλήρη συλλογὴν τῶν κρητικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, τῶν παροιμιῶν καὶ διστίχων. Ἐὰν εἴχομεν τὸ εὐτύχημα νὰ ἔχωμεν καὶ ἄλλους ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐμπνεομένους, βεβαίως οἱ ποιητικοὶ θησαυροὶ τοῦ λαοῦ δὲν θὰ εἶχον δι' ἡμᾶς σημεῖα ἄγνωστα καὶ τὸ ἔργον τῶν ἐπιστημόνων λαογράφων θὰ ἦτο πολὺ πλέον εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, διότι θὰ εἰργάζοντο, ἂν ὄχι μὲ πλήρες ὑλικόν, πάντως ὅμως μὲ ἀσυγκρίτως ἀφθονώτερον.

Εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην ὁ Κριάρης περιέλαβε τὴν παλαιοτέραν του συλλογὴν τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐν Χανίοις κατὰ τὸ 1909, σχεδὸν δ' ὁλόκληρον πλὴν ἐλαχίστων τὴν συλλογήν τοῦ Jeannaraki, Kretas Volkslieder, προσέθηκε δὲ καὶ πεντήκοντα περίπου νέα ᾄσματα. Πλὴν τούτων προσέθηκεν καὶ περὶ τὰς 1000 παροιμίας ἀπέναντι τῶν 200 τοῦ Jeannaraki καὶ 369 δίστιχα ἀπέναντι τῶν 225 τοῦ αὐτοῦ. Ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὅμως ὁ ἐνθουσιώδης συλλογεὺς μερικὰς παρατηρήσεις ἐπί τινων ἀτελειῶν τοῦ ἔργου του, τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν ἐπιδέχονται διόρθωσιν καὶ ἴσως εἶναι καὶ ἀνάγκη νὰ διορθωθοῦν, ἄλλαι δὲ εἶναι κάπως θεωρητικώτεραι ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι πάντως δὲν μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ συγκομισθέντος ὑλικοῦ. Οὕτως ἐν τῇ ἀνατυπώσει τινῶν ἔκ τε τῆς παλαιοτέρας συλλογῆς τοῦ ἰδίου καὶ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Γιάνναρη εἰσεχώρησαν λάθη τὰ ὁποῖα μειώνουν τὴν ἀξίαν τῆς ἀνατυπώσεως. Δὲν εἶναι δὲ τὰ λάθη ταῦτα πάντοτε ἀσήμαντα. Ἐσημείωσα ἓν τισι καὶ παραλείψεις μέχρι πέντε στίχων. Εὐτυχῶς αἱ παραλείψεις αὗται καὶ τὰ λάθη δὲν εἶναι πολὺ συχνὰ καὶ θὰ ἦτο δυνατὸν εἰς δύο τρία πρόσθετα φύλλα νὰ διορθωθοῦν. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀξιοσύστατος ἡ διόρθωσις ἐνίων καὶ ἰδίᾳ ἡ τοῦ σφακιανοῦ ἰδιώματος εἴς τινα ἐκ τοῦ Jeannaraki παραληφθέντα σφακιανὰ τραγούδια. Δὲν θὰ ἐστερεῖτο δὲ σημασίας διὰ

τὴν ἐπιστήμην νὰ μᾶς πληροφορῇ ὁ συλλογεὺς καὶ περὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν προσώπων, παρ' ὧν συνελέγησαν τὰ νέα.

Πλὴν τῶν ἀτελειῶν τούτων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διορθωθοῦν, ἔχει ἡ συλλογὴ καὶ ἄλλας μερικὰς ἀτελείας, αἱ ὁποῖαι ὅμως καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, δὲν μειώνουν τὴν ἀξίαν τῶν συλλεχθέντων. Καὶ πρῶτον λείπει ἡ συνεχὴς ἀρίθμησις τῶν ᾀσμάτων καθὼς καὶ ἡ ἀρίθμησις τῶν στίχων, ἡ ὁποῖα δυσχεραίνει πολὺ τὰς ἐπιστημονικὰς παραπομπάς. Ἔπειτα ὡς πρὸς τὰς παροιμίας ὁ ἀλφαβητικὸς τρόπος τῆς κατατάξεως δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος. Αἱ παροιμίαι μετὰ τὰς ὑποδειγματικὰς ἐργασίας τοῦ Ν. Γ. Πολίτου πρέπει νὰ κατατάσσωνται κατὰ τὰς κυρίας λέξεις, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθοῦν καὶ χρησιμοποιηθοῦν καταλλήλως.

Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν θὰ θεωρήσῃ συντελεσθὲν τὸ ἔργον του. Πλὴν τῶν ᾀσμάτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἴδη μνημείων τοῦ λόγου, τῶν ὁποίων ἔπίσης σπουδαία καὶ εὐπρόσδεκτος εἶναι ἡ συλλογή. Εἶναι πρῶτον τὰ δίστιχα, ἔπειτα αἱ ἐπῳδαὶ (γηθειὲς καὶ ξόρκια), τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις κτλ. καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ᾀσμάτων τὰ νανουρίσματα, τὰ παιδικά, δηλ. τὰ ὑπὸ παιδίων ἢ πρὸς παιδία λεγόμενα, τὰ διάφορα ἑορταστικά, κάλαντα, βαΐτικα, τοῦ Λαζάρου, χελιδονίσματα, τῆς κούνιας, τὰ ἐργατικὰ καὶ εἴ τι ἄλλο, τὰ ὁποῖα πάντα ἀξίζουν νὰ τύχουν τῆς προσοχῆς τοῦ μελετητοῦ τοῦ βίου τοῦ κρητικοῦ λαοῦ.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ἐκπαιδευτικὸς ὅμιλος τῆς Αἰγύπτου. Τραγούδια τοῦ Λαοῦ μας ἀνθολογημένα γιὰ τὰ παιδιά. Ἀλεξάνδρεια 1921, 8ον σ. 120. Τιμὴ Γρ. Δ. 12 Δραχμ. 3.

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς ὅμιλος Ἀλεξανδρείας, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ λαϊκὴ ποίησις ἀποτελεῖ προσφορώτατον λογοτεχνικὸν ἐντρύφημα διὰ τὰ ἑλληνόπουλα, προέβη εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἔκδοσιν τῆς προκειμένης συλλογῆς, τῆς ὁποίας κατὰ ταῦτα ὁ σκοπὸς εἶναι καθαρῶς παιδαγωγικὸς καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ κριθῇ.

Ἡ σκέψις βεβαίως ἐκ τῆς ὁποίας ὡρμήθη ὁ Ὅμιλος, ὑπό τινας πάντοτε περιορισμοὺς ὡς πρὸς τὴν γενικὴν αὐτῆς ἔκφρασιν εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις μόνον ὡς ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα δύναται νὰ θεωρηθῇ. Ὁ καταρτίζων μίαν συλλογὴν διὰ παιδία πρωτίστως πρέ-

πει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀντίστοιχον ἐμπειρίαν τῶν παίδων, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβον διόλου ὑπ' ὄψιν οἱ ἐκδόται καὶ οὕτως ἡ συλλογή, τὴν ὁποίαν κατήρτισαν διὰ μικρὰ μὲν παιδία δημοτικοῦ σχολείου περιέχει πλεῖστα ἀκατάλληλα, διὰ παιδία δὲ γυμνασίου εἶναι ἀνεπαρκής.[1] Λιότι διὰ τὰ μικρὰ μὲν παιδία πλὴν τῶν καθαρῶς παιδικῶν, τῶν ὁποίων δείγματα δὲν φαίνονται νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν οἱ ἐκδόται, καὶ τῶν θρησκευτικῶν, καλάνδων, χελιδονισμάτων κτλ. μόλις εἶναι κατάλληλα τὰ κλέφτικα καὶ ταῦτα ὄχι ὅλα, ἐντελῶς δὲ ἀκατάλληλα οἱ παράλογες καὶ τὰ ἀκριτικά, τὰ ἐρωτικά, τῆς ξενιτειᾶς, καὶ τὰ μοιρολόγια, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ παρέλαβον οἱ ἐκδόται, διὰ δὲ τὰ μεγάλα, τοὺς γυμνασιόπαιδας, οἱ ὁποῖοι πρέπει πλέον νὰ μελετοῦν τὴν δημώδη ποίησιν καὶ ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος, χρειάζονται περισσότερα πράγματα καὶ πρὸ παντὸς χρειάζεται ἡ κατάλληλος διαίρεσις, ἡ ὁποία νὰ ἐμφανίζῃ σαφῆ τὴν εἰκόνα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Τὴν διαίρεσιν ταύτην εἰσήγαγεν ὁ Πολίτης εἰς τὰς ἐκλογάς του καὶ εἰς αὐτὴν τὸ ἔργον τοῦτο ὀφείλει μέγα μέρος τῆς ἀξίας αὐτοῦ, δὲν βλέπω δὲ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἀπεμακρύνθησαν αὐτῆς οἱ ἐκδόται, ἀφ' οὗ μάλιστα

[1] Μετὰ πόσης περισκέψεως καὶ προσοχῆς πρέπει νὰ καταρτίζωνται αἱ τοιαῦται συλλογαὶ παρετήρησεν ἤδη ἄνθρωπος μὴ παιδαγωγὸς μέν, ἔχων ὅμως ὀρθὴν τὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ὁ Καλομοίρης ἐν τῷ Δελτίῳ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου τ. Γ'. σ. 202, ὅπου λέγει τὰ ἑξῆς ὀρθότατα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν οἱ καταρτίσαντες τὴν ἐκλογήν. «Χρειάζεται ὅμως μεγάλη προσοχὴ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ποὺ θὰ δώσωμεν 'ς τὰ σχολειά μας· πολλά, τὰ περισσότερα μάλιστα ἀπὸ τὰ δημοτικά μας τραγούδια τραγουδᾶνε πάθη καὶ ψυχολογικὲς καταστάσεις μεγάλων. Πρέπει πολὺ νὰ προσέξωμε ὥστε τὰ τραγούδια ποὺ θὰ διαλέξωμε νάναι τόσο 'ς τὴν ποίηση ὅσο καὶ στὴ μουσικὴ κατάλληλα γιὰ παιδιά. Μᾶς χρειάζεται καὶ μία σχολικὴ συλλογὴ ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια διαλεγμένα μὲ μεγάλη προσοχή, μὲ μίαν ἁπλούστατη, ἀλλὰ καλὰ ἐναρμονισμένη συνοδεία· τότε τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι θὰ πιάσῃ τὴν ἰδία θέση στὴ σχολικὴ μουσικὴ ἐκπαίδευση, ποὺ ἔχει στὴ Γερμανία τὸ Γερμανικὸ Volkslied.» Εἰς τὰ ἀνωτέρω παρατηρεῖ ὁ Δελμούζος αὐτ. σ. 206 ὡς πρὸς τὰ ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόμενα δημοτικὰ ᾄσματα τὰ ἑξῆς· «Μὰ καὶ σ' αὐτὰ δὲ γίνεται καμία ἐπιλογὴ καὶ συχνὰ συμβαίνει νὰ διδάσκουν οἱ δάσκαλοι στὰ παιδιὰ δημοτικὰ τραγούδια ποὺ οὔτε τὸ περιεχόμενό τους μποροῦν νὰ καταλάβουν οὔτε τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ σκοπό τους νὰ αἰσθανθοῦν καὶ νὰ τραγουδήσουν. (Ἐδῶ πρέπει νὰ γίνῃ ἀρκετὴ ἐργασία: νὰ ζητηθοῦν πληροφορίες ἀπὸ διάφορα σχολεῖα τί τραγούδια διδάσκουν, ἂν τὰ τραγούδια αὐτὰ ταιριάζουν μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν κλπ.».

ἡ ἐκλογὴ των περιλαμβάνει καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ εἴδη τῶν ᾀσμάτων.

Πλὴν τούτων καὶ οἱ τίτλοι, τοὺς ὁποίους ἐνιαχοῦ μετεχειρίσθησαν οἱ ἐκδόται, δὲν εἶναι πάντοτε ἐπιτυχεῖς. Ἀνεπιτυχέστατος δὲ εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ᾄσματος, τοῦ συνήθως λεγομένου τοῦ Νεκροῦ ἀδελφοῦ, *ὁ Νυχτερινὸς ἱππασμός*, ὅστις οὐδὲν λέγει. Ἀκατάλληλος δὲ εἶναι καὶ ἡ λέξις ἱππασμὸς καὶ μάλιστα ὡς δημοτική. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος Ἀλεξανδρείας δὲν θὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἔκδοσιν ταύτην, ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς πληρώσεως μιᾶς ἐλλείψεως, θέλει μετὰ περισσοτέρας ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς προβῆ εἰς τὸν καταρτισμὸν περισσοτέρων ἐκλογῶν, καταλλήλων διὰ παιδία διαφόρων ἡλικιῶν.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ἑλληνικὴ Χαλιμᾶ. Τὰ ὡραιότερα παραμύθια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκλογὴ καὶ διασκευὴ Γ. Δροσίνη. Ἐκδότης Ἰωάννης Σ. Σιδέρης. Ἀθῆναι. Σειρὰ πρώτη σσν σ. 160.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν προηγουμένην ἀρίστη εἶναι ἡ προκειμένη ἐκλογὴ τοῦ Δροσίνη μάλιστα διὰ παιδία, διὰ τὰ ὁποῖα ἀληθὲς ἐντρύφημα εἶναι νὸ παραμῦθι. Ὁ Δροσίνης διὰ τῆς συλλογῆς ταύτης ἑλληνικῶν παραμυθιῶν ἔκαμε ὅ,τι πρὸ πολλοῦ ἔπρεπε νὰ εἶχον κάμει οἱ ἡμέτεροι παιδαγωγικοί, ἀντὶ νὰ μεταφράζουν τὰ παραμύθια τοῦ Grimm. Τὴν συλλογὴν κατήρτισε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ καλύτερα καὶ χαριέστερα παραμύθια, ἡ δὲ διασκευή, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη, καὶ πραγματικῶς ἀναγκαία ἦτο, προκειμένου περὶ παιδίων, καὶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως ἐγένετο καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ δημῶδες κείμενον.

Ὁ Δροσίνης μετέβαλε μόνον τὴν διαλεκτικὴν μορφὴν ἐνίων, ἀντικαταστήσας τοὺς διαλεκτικοὺς τύπους καὶ τὰς λέξεις διὰ κοινοτέρων. Ἡ φράσις ἡ δημώδης, ἡ λιτὴ καὶ ἀπέριττος καὶ ἀφελής, ἡ τόσον προσηρμοσμένη εἰς τὴν παιδικὴν τοῦ παραμυθιοῦ ψυχήν, διετηρήθη μετ' εὐλαβείας. Ἐκ δὲ τῶν ἐπεισοδίων παρελείφθησαν ἐλάχιστα, ἴσως ἓν μόνον, καὶ τοῦτο καλῶς. Μία μεταβολὴ μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἔγινε καλῶς. Εἰς τὸ παραμῦθι τῶν Τριῶν συμβουλῶν ἐν σ. 132 εἰς τὸ πρωτότυπον ὁ ἄνδρας φεύγοντας λέει ς' τὴ γυναῖκα του πὼς θὰ πάῃ νὰ δουλέψῃ ς' τὴν Πόλι, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὰ παρα-

μύθια καθὼς καὶ εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἤσματα εἶναι ἡ ἰδεώδης πόλις τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Δροσίνης τὴν ἀντικατέστησε διὰ τοῦ ἀορίστου καὶ ἀψύχου, ς' *τὴ μεγάλη πολιτεία*, ὄχι ἐπιτυχῶς.

Ἐξ ὅλης τῆς συλλογῆς, ἀποτελουμένης ἐξ εἴκοσι καὶ ἓξ παραμυθίων, μόνον δι' ἕνα ἢ δύο, ὡς τοῦ Νεσκιτζὶν Γάσπαρη καὶ τοῦ Γεννημένου κλέφτη, θὰ εἶχον κάποιον ἐνδοιασμὸν ἐκ παιδαγωγικῶν λόγων, ἐὰν ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν. Πλὴν τούτων δι' ἓν ἢ δύο ὑπάρχουν καὶ καλύτεραι παραλλαγαί. Π. χ. εἰς τὸ παραμῦθι τοῦ Πολυροβιθᾶ, εἰς ἄλλας παραλλαγάς, φερόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ Τριορογᾶς, ἀναμειγνύεται ἡ ἀλεποῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλονται καὶ αἱ διάφοροι πανουργίαι, δι' ὧν ὁ Τριορογᾶς γίνεται γαμβρὸς τοῦ βασιλέως, ἐνῶ εἰς τὴν παραλλαγήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Δροσίνης, αἱ πανουργίαι καὶ τὸ σύνολον ἐν γένει δὲν δικαιολογεῖται ἐπαρκῶς.

Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι ἦτο δύσκολον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ Δροσίνης τὰς παραλλαγὰς ταύτας. Διότι ὅπως σήμερον εἶναι τὰ παραμύθια, σκορπισμένα εἰς διάφορα δημοσιεύματα, εἶναι δυσκολωτάτη ἡ ἀνεύρεσις τῆς καλλίστης τῶν παραλλαγῶν. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ συνεκεντροῦντο εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς πλέον θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντλοῦν οἱ εἰς διαφόρους ἄλλους σκοποὺς καὶ ἰδίως οἱ εἰς παιδαγωγικοὺς ἀποβλέποντες.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ.

Δημ. Κοντογιάννη, Συλλογὴ δημοτικῶν παραδόσεων. Πρώτη ἔκδοση. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 96 τιμ. δρ. 3,50

Τὸ βιβλίον, καθὼς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ συγγραφέως, κατηρτίσθη χάριν σκοπῶν διδακτικῶν, εἶναι δὲ προϊὸν τῶν τάσεων, αἵτινες ἀπὸ ἐτῶν ἐκδηλωθεῖσαι ἐτέθησαν εἰς συστηματικωτέραν ἐφαρμογὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅπως δημιώδη στοιχεῖα τοῦ νεοελληνικοῦ βίου εἰσαχθοῦν βαθμηδὸν εἰς τὴν ἐπαίδευσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀναμφισβήτητος κατ' ἀρχὴν ἡ ὀρθότης τῶν τοιούτων τάσεων, ἀπαιτεῖται ὅμως ἔρευνα καὶ μελέτη πολλὴ πρὸς καθορισμὸν τῶν λαογραφικῶν ἐκείνων στοιχείων, τὰ ὁποῖα πρέπει, δύνανται δὲ καὶ ἄνευ τινὸς βλάβης νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἂν δὲ καὶ διὰ τὰ

ἤσματα καὶ τὰ παραμύθια, ὡς παρετηρήσαμεν εἰς τὰς ἀνωτέρω βιβλιοκρισίας, ἀπαιτεῖται πολλὴ προσοχὴ καὶ περίσκεψις, πολὺ περισσοτέρα ἀπαιτεῖται διὰ τὰς παραδόσεις. Διότι ἡ λαϊκὴ παράδοσις φέρει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀκλόνητον πίστιν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν ἀλήθειάν της, ἢ μᾶλλον τὰ λεγόμενά της εἶναι προϊὸν βαθείας λαϊκῆς πίστεως, ἡ ὁποία πολλάκις, ὡς καλλιεργοῦσα καὶ ὑποθάλπουσα τὸν δεισιδαίμονα φόβον, βεβαίως δὲν εἶναι κατάλληλος δι' ὡρισμένα στάδια τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἔπειτα μὲ τὰς παραδόσεις συμβαίνει καὶ τοῦτο. Αἱ παραδόσεις πᾶσαι δὲν εἶναι πανελλήνιοι. Πλεῖσται τούτων εἶναι ἐντελῶς τοπικαί, ἀρρήκτως συνδεδεμέναι πρὸς ὡρισμένους τόπους, βράχους, δένδρα, κρήνας, λίμνας κτλ. Αἱ τοιαῦται, ἐκπατριζόμεναι, χάνουν πολὺ ἀπὸ τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον των. Ὅθεν προκειμένου περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν παραδόσεων ἐν τοῖς σχολείοις πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν τρία τινά. Πρῶτον ποῖαι ἐν γένει ἐκ τῶν παραδόσεων πρέπει καὶ δύνανται νὰ διδαχθοῦν, δεύτερον ποῖαι ἐξ αὐτῶν ἁρμόζουν δι' ἕκαστον στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως, δι' ἑκάστην τάξιν καὶ δι' ἑκάστην ἡλικίαν, διότι πλημμελὴς εἶναι ὁ περιορισμὸς αὐτῶν εἰς μόνην τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ τρίτον πῶς αὗται θὰ διδαχθοῦν. Δὲν εἶναι τόπος ἐνταῦθα νὰ δοθῇ λεπτομερὴς ἀπάντησις εἰς ἓν ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω ζητημάτων, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἀνήκει εἰς τοὺς παιδαγωγικούς. Ἡμεῖς ἐδῶ σκέψεις μόνον τινὰς θὰ διατυπώσωμεν καὶ ταύτας ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὸ κρινόμενον βιβλίον.

Ἐκεῖ, ὅπου νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ἡ συστηματικὴ διδασκαλία ὅλων ἐν γένει τῶν εἰδῶν τῶν παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι συγκροτοῦν τὴν νεοελληνικὴν μυθολογίαν, καὶ ὑπὸ τὸν τύπον ἀκριβῶς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ὡς κεφαλαίου τῆς ὅλης λαογραφίας, εἶναι αἱ ἀνώτεραι γυμνασιακαὶ τάξεις καθὼς καὶ τὰ διδασκαλεῖα, ὅπου κίνδυνος μὲν ἀναπτύξεως δεισιδαιμονιῶν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νέου δὲν ὑφίσταται πλέον, ἡ ἀνάγκη δὲ καὶ ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι πολλαπλῆ. Δι' αὐτῆς ὁ ὥριμος πλέον νέος ἀναγνωρίζει τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει, μανθάνει τοὺς πόθους του καὶ τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς φόβους του, εἰσέρχεται εἰς τὸν μυθολογικὸν καὶ ποιητικὸν τρόπον τῆς σκέψεώς του, καλλιεργεῖ δ' οὕτως αὐτομάτως καὶ ἀσυναισθήτως καὶ τὸ ἴδιον ποιητικὸν αἴσθημα. Πλὴν

τούτου κατανοεῖ ἐκ ψηλαφητῶν πλέον ἀποδείξεων τὴν ἀδιάσπαστον συνέχειαν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς σήμερον, ὑπὸ τῶν συγχρόνων δὲ τούτων στοιχείων βοηθούμενος, εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὸ ποιητικὸν καὶ μυθολογικὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευθέντων κλασσικῶν ἀριστουργημάτων. Ἔπειτα ἡ κατὰ τὰς ἐκδρομὰς ἰδίως διδασκαλία τῶν τοπικῶν παραδόσεων εἰς τοὺς νέους τούτους εἶναι ἄριστον μέσον οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ποιητικοῦ πρὸς τὴν πάτριον φύσιν αἰσθήματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν καὶ κραταίωσιν τῆς πρὸς τὴν πατρικὴν γῆν ἀγάπης. «Πρὸ παντός, γράφει γερμανὸς παιδαγωγός,[1] τὰ ἔθιμα καὶ αἱ παραδόσεις τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας, ὅπου τὸ ἐκπαιδευτήριον ἀνήκει, πρέπει μὲ ζωντανὸν τρόπον νὰ διδάσκωνται. Ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ διδασκαλία τῶν γερμανικῶν πρέπει νὰ συνδέεται στενώτατα μὲ τὴν πατριδογνωσίαν. Ὁσάκις τὸ παιδίον περιπατεῖ ἔξω εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς λειμῶνας, πρέπει οἱ λίθοι, τὰ βουνά, οἱ ποταμοί, τὰ δένδρα νὰ τοῦ ὁμιλοῦν, εἰς ἕκαστον βῆμα πρέπει νὰ ζωντανεύουν εἰς τὴν ψυχήν του αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ποιητικοῦ κόσμου τῶν προπατόρων. Τότε μία οἱαδήποτε ἁπλῆ χωρικὴ οἰκία, ἓν παλαιὸν ἄλσος, ἓν ἠρειπωμένον τεῖχος, μία ἐρημικὴ λίμνη θὰ προβάλλουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του μὲ νέαν ἐντελῶς ὄψιν καὶ θὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτόν του δεσμευόμενον πρὸς τὴν πατρίδα ὁλοένα μὲ νέους ἀδιασπάστους δεσμούς. Συναίσθημα παρόμοιον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον κατέχει τὸν κλασσικὸν φιλόλογον ἢ τὸν κλασσικῶς πεπαιδευμένον, ὅταν πατῇ τὸ ἔδαφος τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, τῶν πατρίδων τῶν ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργουμένων κλασσικῶν ἀναμνήσεων, θέλει κρατήσει αἰχμάλωτον μὲ θέλγητρον ἀκαταμάχητον τὴν νεαρὰν ψυχήν, ὅταν αὕτη ἐφωδιασμένη μὲ ὅλα τὰ μέσα γερμανικῆς παιδεύσεως, συναντᾷ παντοχοῦ ἐν τῇ γερμανικῇ πατρίδι τὰ μαρτύρια μεγάλου παρελθόντος.» Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ γερμανοῦ παιδαγωγοῦ, οἱ περὶ γερμανῶν λεγόμενοι, πολὺ μᾶλλον ἁρμόζουσι διὰ τὰ κατ' ἐξοχὴν κλασσικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐδάφη τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος.

Εἶναι δὲ τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία ἡ διδασκαλία οὐ μόνον τῶν

[1] *Lyon*, Der deutsche Unterricht in Handbuch für Lehrer höherer Schulen. Teubner. Leipzig 1906 σ. 214

παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων κεφαλαίων τῆς λαογραφίας, εἰς τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν, ἥτις εἶναι κυρίως ἡ ἐκπαίδευσις τῶν παιδίων τῶν πόλεων, καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, καθ' ὅσον εἰς μὲν τὰ χωρία ὑπάρχει ἐλπὶς ἢ μᾶλλον ἡ βεβαιότης ὅτι τὸ παιδίον θὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ πάππου ἢ τῆς μάμμης του τὰς παραδόσεις τοῦ τόπου του, ἐνῶ εἰς τὰς πόλεις τοιαύτη ἐλπὶς δὲν ὑπάρχει. Πόσοι Ἀθηναῖοι σήμερον ξεύρουν τὰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς παραδόσεις καὶ τὰ παλαιὰ ἔθιμα; Οἱ πληθυσμοὶ τῶν πόλεων καὶ μάλιστα αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοῦ λαοῦ καὶ δημιουργεῖται χάσμα δυσπλήρωτον μεταξὺ τῆς σκέψεως τῶν τάξεων τούτων καὶ τῆς λαϊκῆς σκέψεως ἰδίως τῶν μεγάλων ἀγροτικῶν ὄγκων, τὸ ὁποῖον μόνον μία σκόπιμος λαογραφικὴ διδασκαλία δύναται νὰ γεφυρώσῃ. Πόσων δὲ ἀτόπων τὸ χάσμα τοῦτο δύναται νὰ γίνῃ καὶ γίνεται πρόξενον ἔν τε τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ κοινωνικῷ βίῳ, δὲν ἔχει ἀνάγκην λόγων διὰ νὰ ἀποδειχθῇ.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μέσην ἐκπαίδεσιν, εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ συγγραφεύς, χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ καὶ περίσκεψις διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν διδαχθησομένων παραδόσεων, καθὼς καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὗται θὰ διδαχθοῦν. Ἐν γένει δὲ εἶναι ὀλίγαι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἄνευ ἀντιρρήσεως εἶναι κατάλληλοι πρὸς συστηματικὴν διδασκαλίαν. Καὶ τοιαῦται εἶναι πρῶτον αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις, καὶ αὗται ὅμως ὄχι πᾶσαι. Τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων ὀλίγαι ἢ μᾶλλον ἐλάχισται εἶναι πανελλήνιοι, αἱ ὁποῖαι καὶ πανελλήνιον ἔχουν ἐνδιαφέρον, ὡς εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν κτίσιν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διδαχθοῦν πανταχοῦ εἴτε αὐτοτελῶς εἴτε ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ἱστορικὸν μάθημα. Αἱ πλεῖσται τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων εἶναι καθαρῶς τοπικαί, ταύτας δὲ πρέπει νὰ ἀναζητῇ ὁ διδάσκαλος ἐπὶ τόπου καὶ νὰ χρησιμοποιῇ καταλλήλως, διότι ἐλάχισται ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἀποθησαυρισθῇ μέχρι τοῦδε εἴτε εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πολίτου εἴτε εἰς τοὺς τόμους τῆς Λαογραφίας. Ἐξ αὐτῶν δὲ πάλιν πρέπει νὰ ἐκλέξῃ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔρχονται εἰς κατάφωρον ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἱστορικὰς γνώσεις τοῦ παιδίου. Οὕτω π. χ. ἡ ἐν Ἀττικῇ τοπικὴ παράδοσις περὶ τοῦ Πεζοδρόμου τοῦ Μαραθῶνος, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ περὶ ἐπιδρομέων Τούρ-

κων, δὲν εἶναι κατάλληλος πρὸς διδασκαλίαν ὡς ἔχει, διότι ὁ παῖς διδάσκεται ἐν τῷ ἱστορικῷ μαθήματι ὅτι Πέρσαι καὶ οὐχὶ Τοῦρκοι ἦσαν οἱ ἐπιδρομεῖς. Αἱ τοιαῦται τοπικαὶ παραδόσεις διδάσκονται καλύτερον ἐπὶ τόπου κατὰ τὰς διαφόρους σχολικὰς ἐκδρομάς, δύνανται δὲ ἄριστα νὰ συναφθῶσι πρὸς τὸ μάθημα τῆς πατριδογνωσίας.

Κατὰ δεύτερον λόγον κατάλληλοι διὰ παιδία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι πολλαὶ τῶν περὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ φυτὰ παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι καὶ πλησιέστεραι πρὸς τὴν παιδικὴν ψυχὴν εἶναι καὶ αὐτοτελῶς δύνανται νὰ διδαχθῶσιν, ὡς ἀκριβῶς διδάσκονται καὶ οἱ μῦθοι τῶν ζώων.

Παραδόσεις περὶ διαφόρων δαιμονίων, νεραϊδῶν, βρυκολάκων, καλλικαντζάρων, στοιχειῶν κλπ. δὲν δύνανται νὰ διδαχθοῦν χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ ἐμφυτεύσουν εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν φόβον δεισιδαίμονα. Μόνον ἴσως τυχούσης εὐκαιρίας νὰ παρεμβάλλωνται δύνανται, καὶ τοῦτο, ὅπως ἐκριζωθῇ ὁ ἐξ αὐτῶν φόβος, ὁ ὁποῖος ζωηρὸς ἀκόμη διατηρεῖται εἰς τὸν ἀγροτικὸν μάλιστα λαόν. Πρέπει δ' ἐντελῶς νὰ ἀποφεύγωνται ὡς τελείως ἀκατάλληλοι διὰ τὴν παιδικὴν ψυχὴν παραδόσεις τρομακτικαί, ὡς εἶναι ἐγκατορύξεις καὶ θεμελιώσεις, μακάβριοι σκηναὶ βρυκολάκων κτλ.

Ὡς πρὸ τὸν τύπον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον θὰ διδαχθοῦν αἱ παραδόσεις ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς. Ἡ παράδοσις δὲν ἀποτελεῖ λαϊκὸν λογοτεχνικὸν εἶδος, (ὅπως εἶναι π. χ. τὸ παραμῦθι καὶ τὸ ᾄσμα) τὸ ὁποῖον νὰ φέρῃ τὴν σφραγῖδα τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ δι' αὐτὸ νὰ εἶναι ἀπαραβίαστον. Ἡ λαϊκὴ αὐτῆς διατύπωσις εἶναι φυσικὴ διατύπωσις μιᾶς πίστεως καὶ δοξασίας ἢ γεγονότος, ἥτις ποικίλει πολλάκις ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον. Ὅθεν ἐπιδέχεται καὶ λογοτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν, ἀρκεῖ νὰ μὴν ἀπομακρύνεται αὕτη πολὺ τῆς φυσικῆς, ἀπείρτου καὶ ἀφελοῦς λαϊκῆς διατυπώσεως, ἡ ὁποία τόσον εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἁπλότητα, ἀφέλειαν καὶ διαύγειαν τῆς λαϊκῆς πίστεως.

Συμφώνως νῦν πρὸς τὰς σκέψεις ταύτας ἐξεταζόμενον τὸ βιβλίον τοῦ Κοντογιάννη φαίνεται ἀνεπαρκές. Τὸ βιβλίον ὁ συγγραφεὺς προορίζει κυρίως διὰ τοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι πρόκειται νὰ διδάξουν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἀλλ' οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἕως τώρα οὐδεμίαν εἴδησιν κἂν εἶχον τοιούτων πραγ-

μάτων, ἔχουν ἀνάγκην πολὺ πληρεστέρας συλλογῆς, ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένης, ὅπως εἶναι π. χ. αἱ ἐκλογαὶ τοῦ Πολίτου διὰ τὰ ᾄσματα, τῆς ὁποίας νὰ προτάσσεται εἰσαγωγὴ ἀρκετὰ διεξοδικὴ καὶ σαφής, ἡ ὁποία νὰ παρέχῃ σαφῆ ἰδέαν τῆς φύσεως τῶν παραδόσεων, τῆς γενέσεως καὶ τῆς προελεύσεως αὐτῶν, τῶν διαφόρων αὐτῶν εἰδῶν, καθὼς καὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ παιδαγωγικῆς αὐτῶν σημασίας. Ἐκ τοῦ τοιούτου βιβλίου οὐ μόνον θὰ δύνανται νὰ ἀντλῶσιν τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν διδασκαλίαν ὑλικόν, ἀλλὰ ἔχοντες πλέον τὰς ἀπαραιτήτους γνώσεις, θὰ δύνανται καὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκονται καὶ διδάσκουν, νὰ περισυλλέγουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν καταλλήλως τὰς τοπικὰς παραδόσεις. Αἱ σημειώσεις, τὰς ὁποίας προσθέτει ὁ συγγραφεύς, παραλαμβάνων ἐν ἐπιτομῇ τὰ τοῦ Πολίτου, δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς διὰ νὰ πληρώσουν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνωτέρω εἰσαγωγῆς καὶ νὰ διαφωτίσουν ἐπαρκῶς τοὺς διδασκάλους. Ἐκτὸς ὅμως τούτου τὸ βιβλίον τοῦ Κοντογιάννη ἀμφίβολον εἶναι ἂν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἄνευ ἐπιφυλάξεως καὶ ὡς βοήθημα ἁπλῶς τῶν διδασκάλων, ὡς συλλογή, ἐξ ἧς ἀνεπιφυλάκτως νὰ ἀντλοῦν διὰ τὰς διδακτικάς των ἀνάγκας. Διότι περιέχει πολλὰ ἀκατάλληλα. Πολλαὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν παραδόσεων, τὰς ὁποίας παραλαμβάνει, ἔχουν ἐντελῶς τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν δύνανται νὰ διδαχθοῦν παντοῦ, ἄλλαι εἶναι ἐκ τοῦ εἴδους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἔρχεται εἰς καταφανῆ ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἱστορικὰς γνώσεις τῶν παιδίων, ἄλλαι τέλος εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλοι πρὸς διδασκαλίαν. Μὲ πολὺ περισσοτέραν περίσκεψιν εἶναι κατηρτισμένη ἡ συλλογὴ τοῦ Π. Κωνσταντινοπούλου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ 8ῳ τόμῳ τοῦ Δελτίου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Τὸ θέμα ἀξίζει νὰ ἀπασχολήσῃ ἐκ νέου τὸν φιλόπονον συγγραφέα, ὅστις δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν συλλογὴν μόνον τοῦ Πολίτου, ἀλλὰ καὶ τὰς μετέπειτα συλλογάς, τὰς ἐν τῇ Λαογραφίᾳ κυρίως δημοσιευθείσας, νὰ ἴδῃ, καὶ τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ νὰ ἀναζητήσῃ καὶ συλλέξῃ ὅ,τι δὲν τοῦ παρέχουν αἱ συλλογαί.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Roussel Louis, ancien membre de l'Ecole d'Athènes. Professeur à l'institut Supérieur annexè à l'Ecole d' Athènes. Karageuz ou un théâtre d'ombres à Athènes. Tom. I Nos 1-242 (σ. 32+52+53). Tom. II Nos 242—497 σ. 116. Athènes. 1921 8ον.

Ὁ συγγραφεύς, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, δὲν ἠθέλησε διὰ τοῦ ἔργου τούτου νὰ ἐπιχειρήσῃ συνολικὴν περὶ τοῦ Καραγκιόζη καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἔρευναν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ τοῦ ἐχρειάζοντο καὶ ταξίδια πολλὰ ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Β. Ἀφρικήν, ὅπου ὑφίσταται ὁ Καραγκιόζης, καὶ ἡ γνῶσις πλειόνων, ἰδίως ἀνατολικῶν γλωσσῶν, ἠθέλησε μόνον νὰ δώσῃ μίαν περιγραφὴν ἁπλῆν καὶ καθαρὰν τοῦ ἑλληνικοῦ Καραγκιόζη, ὅστις παρ' ἡμῖν ἐλάχιστα ἔχει μελετηθῇ, εἰς δὲ τοὺς ξένους ἐρευνητὰς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος. Εἶναι δὲ ἄξιος μελέτης καὶ καθ' ἑαυτόν, διότι παρὰ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ τουρκικὴν προέλευσιν ἀποτελεῖ ἐκδήλωσιν σπουδαιοτάτην τοῦ σατιρικοῦ πνεύματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐὰν ἀληθεύουν αἱ γνῶμαι τοῦ Reich περὶ τοῦ τουρκικοῦ Καραγκιόζη, ἔχομεν εἰς αὐτὸν τὸν τελευταῖον ἀπόγονον τῶν ἑλληνικῶν μίμων [1]. Ὁ Τουρκικὸς καὶ Ἀραβικὸς καραγκιόζης ἔχει σήμερον ἀρκετὰ μελετηθῇ. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Γάλλου Champfleury καὶ τῶν Kunos, v. Luschan καὶ Jacob τὸν περιέγραψαν ἀκριβέστατα καὶ τὸν κατέστησαν ἀρκετὰ γνωστόν, ἀρκετὰ δὲ καὶ κείμενα αὐτοῦ ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ἐν μεταφράσει.

Ὁ ἑλληνικὸς καραγκιόζης ἕως τώρα τοὐλάχιστον δὲν εἶχε τοιαύτην τύχην. Πλὴν μερικῶν ἄρθρων δημοσιευθέντων εἰς ἐφημερίδας ὑπὸ τῶν κ. Τσοκοπούλου καὶ Παπαντωνίου καὶ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ γάμου τοῦ καραγκιόζη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν οὐδεμία ἄλλη περὶ αὐτοῦ ἐργασία ἔχει γίνει. Ἡ ἐργασία ὅθεν τοῦ Roussel ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἓν πραγματικὸν κενὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν.

Ὁ Roussel μᾶς παρέχει πρῶτον ὀνόματα καὶ πληροφορίας περὶ διαφόρων καραγκιοζοπαικτῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἐπιφανεστάτου μεταξὺ ὅλων τοῦ Μόλλα, μᾶς δίδει κατόπιν μίαν περιγραφὴν τοῦ καραγκιόζη καὶ τῶν προσώπων του, μᾶς παρέχει ἀκολούθως τὸ κείμενον μιᾶς κωμῳδίας τοῦ καραγκιόζη τοῦ Μόλλα ὑπὸ τὸν τίτλον *Δίγο ἀπ' ὅλα* εἰς τὸ πρωτότυπον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως, εἰς δὲ τὸν Β'. τόμον τὴν περίληψιν εἴκοσι ὀκτὼ ἄλλων κωμῳδιῶν. Μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ ἀξιόλογον λεξιλόγιον τῶν ἰδιορρύθμων τοῦ καραγκιόζη λέξεων, ἀκολουθεῖ πίναξ καὶ συμπληρωματικαί τινες εἰδήσεις ἐξ ἐφημερίδων, βιβλίων καὶ ἀνακοινώσεων.

Παρὰ τὴν ὁμολογουμένην ὅμως ἀξίαν τῆς ἐργασίας ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁ συγγραφεὺς μερικὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐλπίζω ὅτι θὰ τοῦ δώσουν ἀφορμὴν νὰ συμπληρώσῃ αὐτήν.

Ἐν πρώτοις ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ τεχνικοῦ μέρους τοῦ καραγκιόζη παρατηρῶ ὅτι οὐσιωδεστάτη ἔλλειψις εἶναι ἡ ἔλλειψις εἰκόνων. Οὔτε ἡ περιγραφὴ τῆς σκηνῆς, οὔτε αἱ περιγραφαὶ τῶν χαρτίνων προσώπων καὶ τῶν ἄλλων μέσων σκηνοθεσίας εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι σαφὴς ἄνευ εἰκόνων. Δεύτερον ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὡς βάσιν τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ τὸν Μόλλαν. Ὁ Μόλλας παρὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ τεχνικὰς ἀρετὰς εἶναι νεωτεριστὴς καὶ ὀλιγώτερον προσκεκολλημένος εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ὡς πρὸς τὸ κείμενον καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα. Πολλαὶ εὐφυολογίαι, πολλοὶ τρόποι ἐκφράσεως εἶναι ἐντελῶς ἰδικοί του. Ὁ Σταυράκης ἔπειτα καὶ ὁ ὑδραῖος Νικολὸς καὶ ὁ Σανναλέμε εἶναι πρόσωπα ἰδικῆς του, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐμπνεύσεως, εἶναι ἀληθές, ὄχι τόσον ἐπιτυχοῦς. Θὰ ἔπρεπε λοιπὸν εἰς μίαν τοιαύτην ἐργασίαν πρωτίστως νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ περισσότερον ἀντιπροσωπεύοντες τὴν παράδοσιν καὶ πρὸς αὐτοὺς κατόπιν νὰ παραβληθῇ ὁ Μόλλας, ὅπως δειχθῇ τοιουτοτρόπως καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐξελίσσεται ὁ καραγκιόζης καὶ δημιουργοῦνται οἱ νέοι τύποι.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαξ ὁ κ. Roussel ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸν ἑλληνικὸν καραγκιόζη, δὲν θὰ ἦτο ἄσχημον ἐὰν ἐπεξέτεινε τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ καὶ περισυνέλεγε περισσοτέρας πληροφορίας καὶ περὶ τῆς παλαιοτέρας ἱστορίας τοῦ καραγκιόζη ἐν Ἑλλάδι. Εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ περισυλλεγῶσιν ἐν Ἀθήναις ἀξιόλογοι πληροφορίαι ἀπὸ τοὺς παλαιοτέρους Ἀθηναίους καὶ τοὺς γνωρίζοντας τὰ Ἀθηναϊκὰ πράγματα. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ζητηθῇ πόθεν καὶ πότε εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ καραγκιόζης. Εἶναι περίεργον ὅτι εἰς τὴν Ἤπειρον,

[1] Τὴν ὀρθότητα τῶν γνωμῶν τούτων εὐλόγως ἀμφισβητεῖ ὁ Jacob, ὁ ὁποῖος μᾶλλον εἰς τὴν μιμικὴν διήγησιν τῶν Meddax διαβλέπει τὴν συνέχειαν τῶν ἑλληνικῶν μίμων.

τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θρᾴκην, τὴν Σμύρνην, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον εἶναι ἄγνωστος ὁ ἑλληνικὸς καραγκιόζης, ἀγνοῶ δὲ ἂν εἶναι ἐπίσης ἄγνωστος καὶ εἰς τὴν Κωνσταντιτούπολιν. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν μερῶν τούτων, διαδίδεται ἀπὸ καρακιοζοπαίκτας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν κέντρον καλλιεργείας τοῦ καρακιόζη εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, δὲν φαίνεται νὰ ἦτο γνωστὸς πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως. Θὰ ἦτο λοιπὸν ἀρκετὰ σημαντικὸν νὰ ἠμποροῦσε νὰ καθορισθῇ ποῦ τὸ πρῶτον ἐξελληνίσθη ὁ καραγκιόζης.

Ἔπειτα θὰ ἦτο ἐπίσης ἀξιόλογος ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τοῦ καραγκιόζη ἐν Ἑλλάδι. Ὡς γνωστὸν ὁ τουρκικὸς καραγκιόζης ἔχει βωμολοχικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τούτου ὅτι τὸ ἀκροατήριον ἀποτελεῖται καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ ἄνδρας. Εἰς σπανίας μόνον περιστάσεις, ὅταν αἱ παραστάσεις γίνωνται εἰς τὰ κονάκια μεγιστάνων, παρακολουθοῦν καὶ γυναῖκες αὐτάς, κεκρυμμέναι ὄπισθεν παραπετασμάτων. Ἐξελληνισθεὶς ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον, διότι τὰς παραστάσεις παρηκολούθουν καὶ γυναῖκες. Ὅπως λοιπὸν ἀπέβαλε ἢ μᾶλλον μετέβαλε τὸν φαλλὸν εἰς τεράστιον καὶ δυσανάλογον χέρι, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέβαλε καὶ τὴν βωμολοχίαν. Παρὰ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ν. Γ. Πολίτου ἤκουσα τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀγνοῶ τὴν ἀρχικὴν πηγήν. Κάποτε ὁ Μακρυγιάννης μὲ τὰ παλληκάρια του εἶχεν εἰσέλθει εἰς ἕνα καραγκιόζη, τοῦ ὁποίου τὸ ἀκροατήριον ἦτο μεικτὸν καὶ ὁ καραγκιόζης ἀπέφευγε τὰς βωμολοχίας. Ὁ Μακρυγιάννης διεμαρτυρήθη διὰ τὸ μασκάρεμα αὐτὸ τοῦ καραγκιόζη, ἔβγαλε τὰς γυναῖκας ἔξω καὶ διέταξε τὸν καραγκιοζοπαίκτη *νὰ πῇ κεῖνα ποὺ ἤξερε*. Ἔπειτα βαθμηδὸν ὁ καραγκιόζης προσηρμόσθη καὶ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν περιβάλλον. Οἱ τύποι τοῦ Ζακυνθινοῦ καὶ ἰδίως ὁ τύπος τοῦ Μπαρμπαγεώργου, ὁ ὁποῖος ὀφείλεται καθὼς ἔγραψεν ὁ κ. Παπαντωνίου, εἰς τὸν περίφημον καραγκιοζοπαίκτην Ρούλιαν, ἐξελλήνισαν τὸν καραγκιόζη. Διὰ τῆς περισυλλογῆς τοιούτων πληροφοριῶν, χωρὶς νὰ πελαγώσῃ ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ ἀτελείωτον, καθὼς νομίζει, ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ καραγκιόζη, θὰ μᾶς δώσῃ μίαν εἰκόνα πλήρη τοῦ νεοελληνικοῦ καραγκιόζη καὶ τῆς ἱστορίας του.

Μίαν ἀκόμη παρατήρησιν ἔχω νὰ κάμω. Ὁ συγγραφεὺς παρε-

ζηγεῖ τὸ ἐπίθετον βλάχος, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες τῶν πόλεων ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ἀξέστους ἀγρότας καὶ νομίζει ὅτι εὑρίσκει εἰς τὴν προφορὰν αὐτοῦ προφορὰν τῶν ρουμανικῶν διαλέκτων, πρᾶγμα ἐντελῶς ἀστήρικτον. Ἡ προφορὰ τοῦ Μπαρμπαγεώργου εἶναι ἡ καθαρὰ Ρουμελιώτικη προφορά, ἡ κατ' ἐξοχὴν προφορὰ τῶν βορείων νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Ν. Γ. Πολίτου. Λαογραφικὰ Σύμμεικτα (2 τόμοι, ἐκ σελ. 304+376, ἐν Ἀθήναις, 1920 καὶ 1921. — Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου, ἀρ. 1 καὶ 2).

Ἡ ἀπὸ ἔτους σχεδὸν διακοπεῖσα πηγὴ τῶν λαογραφικῶν ἐρευνῶν ἀνοίγει καὶ πάλιν τὰ νάματά της διὰ πάντα φίλον καὶ μελετητὴν τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἀπὸ τὸν τάφον του ὁ ἀείμνηστος Ν. Γ. Πολίτης καταρτίζει διὰ τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην πλουσιώτατον, ὅπως πάντοτε, ἐπιστημονικὸν μεταλλεῖον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὰ σήμερον δημοσιευόμενα μελετήματά του, δὲν εἶναι νέαι ἔρευναι, ἀλλ' ἀναδημοσίευσις παλαιῶν. Συνενοῦμεναι ὅμως μετὰ ἔτη πολλὰ εἰς ἓν ἀπὸ παλαιῶν λησμονημένων περιοδικῶν, ἔχουν ἀξίαν ὡς ἐὰν τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύοντο, διότι καθίστανται πρόχειρα βοηθήματα εἰς πάντα ἐρευνητήν. Ἀλλὰ σπεύδω νὰ ἔλθω εἰς τὴν κρίσιν τῶν δύο δημοσιευθέντων τόμων.

Κατ' ἀπόφασιν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Λαογραφικοῦ ἀρχείου δημοσιεύονται πέρυσι καὶ ἐφέτος δύο τόμοι ἀρκετὰ πυκνοὶ παλαιῶν λαογραφικῶν ἀρθρῶν καὶ ἐργασιῶν τοῦ Πολίτου. Ὀνομάζονται *Λαογραφικὰ σύμμεικτα* καὶ ἀληθῶς ἐπιτυχὴς εἶναι ὁ τίτλος. Διότι περιέχονται μελετήματα κατὰ καιροὺς ἀπὸ 45 ἐτῶν δημοσιευθέντα πολυποικίλου λαογραφικοῦ περιεχομένου. Ὁ πρῶτος τόμος, ὡς σημειοῦται, εἰς τὴν προτασσομένην σημείωσιν, παρέχει διατριβὰς γραφείσας χάριν τῶν πολλῶν. Γενικῶς ὅμως παρατηρητέον, ὅτι δὲν εἶναι χρήσιμοι διατριβαὶ μόνον εἰς τοὺς πολλούς. Ὅλαι καὶ αἱ εἰς τοὺς δύο τόμους διατριβαὶ παρέχουσι ἀφ' ἑνὸς μὲν τερπνὸν ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς πολλούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολύτιμον ὑλικὸν εἰς τοὺς ἐρευνητάς, πάντοτε δὲ συνεισφέρουσι νέον τι εἰς τὴν ἑρμηνείαν ἐθίμων τοῦ λαοῦ εἴτε λαογραφικῶν φαινομένων.

Σκοπιμωτάτη ἦτο ἡ ἰδέα τοῦ ἀειμνήστου ἐρευνητοῦ νὰ προτάξῃ εἰς τὸν Α' τόμον τὴν μελέτην του περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς Λαογραφίας (σημειωτέον, ὅτι ὁ ἴδιος ἔκαμε τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν δημοσιευθέντων). Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν διακρίνεται ἡ διττὴ ἐργασία τοῦ λαογράφου, ἡ *καταγραφὴ* καὶ ἡ *περιγραφή*, καθορίζονται τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου (ᾄσματα, ἐπῳδαί, αἰνίγματα κλπ.), ἔπειτα αἱ κατὰ παράδοσιν πράξεις ἢ ἐνέργειαι, καὶ τέλος δίδονται ὁδηγίαι περὶ τοῦ πλέον ἐπιστημονικοῦ τρόπου τῆς συλλογῆς ὑλικοῦ. Οὕτως ἡ περὶ *Λαογραφίας* διατριβὴ προτάσσεται ὡς καλλίστη εἰσαγωγὴ τῶν ἐπακολουθούντων δι' εἰδικὰ θέματα μελετημάτων. Ἡ ἀμέσως δ' ἐπακολουθοῦσα διατριβὴ «*δημώδεις δοξασίαι περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*» ἔρχεται ὡς ὡραιότατον χαρακτηριστικὸν τῆς ὅλης ἐργασίας τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός. Πρῶτος αὐτὸς μετ' ἀκριβείας καὶ σαφηνείας καθώρισεν εἰς τυπικοὺς οὕτως εἰπεῖν ὁρισμοὺς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὰς κοινὰς ἐλπίδας καὶ πόθους αὐτοῦ, οἵοι διεμορφώθησαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Μεσαιωνικῆς ἡμῶν Αὐτοκρατορίας. Καὶ τοῦτο ἂς εἶναι ὁ κάλλιστος ἔπαινος τοῦ κολοσσιαίου ἔργου τοῦ Πολίτου.

Ἀπὸ τὰς ἄλλας διατριβάς, αἵτινες δημοσιεύονται εἰς τὸν Α' τόμον ἀναφέρω ἰδιαιτέρως: «Δεισιδαιμονίαι — Διατὶ ἡ τρίτη θεωρεῖται ἀποφρὰς ἡμέρα — Ἕλληνες ἢ Ῥωμιοὶ — Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων». Παραλείπω πλεῖστα ἄλλα ἀξιομνημόνευτα, διὰ νὰ μὴ παραθέσω ἐνταῦθα ξηρὸν κατάλογον. Ἡ διατριβὴ «Δημώδη βιβλία» ἔχει πάντοτε, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται ἄλλως, ἐπίκαιρον σημασίαν. Ἐκ τῶν 1476 Ἑλληνικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας μέχρι τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἡμετέρου κράτους, ὀλίγιστα εἶναι τὰ καθαρῶς δημοτικὰ βιβλία, τὰ προσφιλῆ καὶ ἐπιζήτητα παρὰ τῷ λαῷ. Εἰς δὲ τὴν ἐν ἄλλῃ διατριβῇ παρατήρησιν περὶ τοῦ νεκρωσίμου τροπαρίου «ἐπελθὼν ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα *ἐξηφάνισται*», μεμφόμενος τὴν διόρθωσιν εἰς *ἐξηφάνισεν*, κάμνει τὴν γενικὴν παρατήρησιν, ὅτι αὕτη θὰ μᾶς μετέφερεν εἰς ἄλλον κόσμον θρησκευτικῶν παραστάσεων, εἰς τὴν προσωποποιίαν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Τοῦτο ἀνέφερα ὡς μικρὸν παράδειγμα, διὰ νὰ δείξω, ὅτι παρὰ τὴν ἐγνωσμένην λεπτομέρειαν

τῶν εἰδικῶν παρατηρήσεων, πάντοτε ἀνέρχεται ὁ ἐρευνητὴς ἀπὸ τούτων εἰς γενικώτερα συμπεράσματα. Καὶ τοῦτο εἶναι ἄλλο ἀξιολογώτατον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἔργου του.

Ὅπως καὶ εἰς τὸν Α', ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Β' τόμον εὑρίσκω διατριβάς, αἵτινες πρέπει ν' ἀνασυρθῶσιν ἐκ τοῦ ἄλλου πλήθους: «Ὁ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημώδεις μύθους – Ἡ Σελήνη κατὰ τοὺς μύθους καὶ τὰς δοξασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ – Τὰ γαμήλια Σύμβολα», πρὸ παντὸς δὲ αἱ μὲ τὰς βυζαντινὰς μελέτας σχέσιν ἔχουσαι: «Ἑλληνικοὶ μεσαιωνικοὶ μῦθοι περὶ Φειδίου, Πραξιτέλους καὶ Ἱπποκράτους — Βυζαντιναὶ παραδόσεις (ὁ μαγικὸς καθρέπτης, ὁ θαυμαστὸς Πλάτανος, Κασία)».

Ἡ μελέτη περὶ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων γίνεται ἐξ ἀφορμῆς δημοσιεύματος τοῦ ἀοιδίμου Σάθα, εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος, κατὰ τὴν συνήθειάν του, εἶχε συσσωρεύσει παντοίας παραδοξολογίας, τὰς ὁποίας ἀναιρεῖ ὁ ἐπικριτής. Ὡς πρὸς τὴν περὶ τῆς κόρης τοῦ Ἱπποκράτους παράδοσιν πρέπει νὰ λεχθῇ, διὰ νὰ γείνῃ κατανοητὴ ἡ περὶ αὐτῆς ἔρευνα, ὅτι σχετίζεται μὲ τὸν ἀρχαῖον μυθικὸν κύκλον περὶ δρακοντοκτόνων ἡρώων καὶ μὲ τὰς νεωτέρας ἡμῶν παραδόσεις περὶ δρακοντοκτόνων ἁγίων καὶ δὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Εἰς τὴν ἄλλην μελέτην *Βυζαντιναὶ παραδόσεις* εὑρίσκομεν τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντα σημειώματα περὶ τῶν μαγικῶν κατόπτρων, τὰ ὁποῖα συχνὰ ἀναφέρονται εἰς παραδόσεις καὶ παραμύθια. Ὡς πρὸς τὴν παρατήρησιν περὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀναφερομένων κατόπτρων δίδεται ὀρθότατα ἡ ἐξήγησις, ὅτι αἱ θαυμάσιαι αὗται διηγήσεις εἶναι ἀπήχησις τῶν παραδόσεων περὶ τῆς Ἀλεξανδρικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἐνταῦθα προσθέτω, ὅτι καὶ ὄντως ὑπῆρχον τοιαῦτα θαυμάσια κάτοπτρα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ περιφήμου Φάρου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἐργαλείων ὑπῆρχε καὶ τεράστιον κάτοπτρον ἐστιλπνωμένου χάλυβος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντενακλᾶτο τὴν ἡμέραν ἡ εἰκὼν τῶν πλοίων, μόλις ταῦτα ἐνεφανίζοντο εἰς τὸν λιμένα. Μεγάλην ἀναλογίαν εὑρίσκω μεταξὺ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ κατόπτρου καὶ τῶν μαγικῶν κατόπτρων τῶν παραμυθιῶν μας. Δὲν ἔχω δὲ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κατόπτρου τούτου, διότι ἀναφέρεται ἐν παλαιαῖς ἀραβικαῖς πηγαῖς καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ περιφήμου Ἄραβος γεωγράφου Ἰδρισῆ (ΙΒ΄ αἰ.). Ἀλλὰ

καὶ περὶ παλαιᾶς ἂν πρόκειται παραδόσεως, πάλιν ἔχομεν εἰς τὸ Ἀλεξανδρινὸν κάτοπτρον τοῦ Φάρου αὐτὸ τοῦτο τὸ μαγικὸν κάτοπτρον τῶν παραμυθιῶν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν θαυμαστὴν πλάτανον, νομίζω, ὅτι ὑπάρχει μεγαλυτέρα σχέσις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν πραγματικῶν δένδρων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅτι ὑπῆρχον εἰς τὴν βασίλειον αὐλὴν τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Τρίτην Βυζαντινὴν παράδοσιν ἔχομεν τὴν γνωστὴν περὶ τῆς Κασίας καὶ τοῦ βασιλέως Θεοφίλου, τὴν σχετιζομένην μὲ τὸ ἰδιόμελον τῆς μεγάλης τετάρτης «κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή». Εἰς τὰς σοφὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς παραδόσεως θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ μνημονευθοῦν τὰ ἔθιμα περὶ τῆς προσκλήσεως εἰς τὰ παλάτια τῶν μοσχοβιτῶν τσάρων τῶν ὡραιοτέρων κορῶν καὶ τῆς ἐκλογῆς νύμφης κατὰ παρόμοιον μὲ τὸν θρυλούμενον ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως τρόπον.

Χρήσιμον ἐνόμισα τὴν μνείαν ἀξιολογωτάτων τινῶν μελετημάτων ἐκ τῆς πλουσιωτάτης λαογραφικῆς πηγῆς, ἡ ὁποία διαχέεται σήμερον διὰ τῆς νέας δημοσιεύσεως ταύτης. Εἶναι μεγίστη ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, διὰ τῆς εἰς ἓν συνενώσεως τῶν κατεσπαρμένων παλαιῶν διατριβῶν. Ἀπὸ τὰ περιοδικὰ ἢ τὰς ἐφημερίδας, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον δημοσιευθῆ, πολλαὶ εἶνε δυσεύρετοι ἢ ἔχουσιν ἐξαφανισθῆ (ἡ παλαιὰ Ἑστία, ἡ Ἐπετηρὶς τοῦ Παρνασσοῦ, Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀσωπίου, Αἰών, Ἀγὼν κτλ.). Ἄλλαι πάλιν εἶναι εἰς ἰδιαίτερα φυλλάδια, ἄλλαι ἔγειναν ὡς διαλέξεις, ἄλλαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἄλλας γλώσσας (γαλλιστί, γερμανιστί). Δὲν ὑπάρχει περισσότερον δυσάρεστον πρᾶγμα διὰ τὸν ἐπειγόμενον ἐρευνητὴν παρὰ ν' ἀναζητῇ εἰς βιβλιοθήκας—ἐνίοτε καὶ εἰς μάτην—τοιαῦτα παλαιὰ ἔντυπα. Ἔπειτα—εἶναι καὶ τοῦτο σπουδαιότατον—ἡ εἰς ἓν συνένωσις τῶν μελετημάτων τούτων καθιστάνει τὴν γνῶσιν αὐτῶν, ὡς προχειροτέραν, δυνατὴν εἰς εὐρύτερον κύκλον. Ἀξίζει δὲ ἡ τοιαύτη διάδοσις νέων καὶ πρωτοτύπων πορισμάτων μακρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης.

Ὡς πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν δημοσίευσιν σημειωτέον, ὅτι αἱ διατριβαὶ καὶ τοῦ Α΄ καὶ τοῦ Β΄ τόμου εἶναι ἁπλαῖ ἀνατυπώσεις. Συμπληρώσεις ἔγιναν εἰς τὰ περὶ τοῦ Ἡλίου καὶ τὰ περὶ τῆς Σελήνης κ. ἀ. Τὴν ἐκτύπωσιν μέχρι τινὸς ἐπεῦλεψεν ὁ ἴδιος. Τὰ τελευταῖα τυπογραφικὰ δοκίμια διώρθωσεν ὁ παρὰ τὸ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ ἐπίκουρος ταξινόμος κ. Δ. Ἀποστολίδης. Εἰς τὸ τέλος ἑκάστου τόμου προστίθεται Πίναξ ὀνομάτων καὶ πραγμάτων, ὁ ὁποῖος εἶναι λεπτομερέστατος εἰς τὸν Β΄ τόμον, συνεπλήρωσε δ' αὐτὸν ὁ ἐπίκουρος ταξινόμος κ. Ἰ. Μ. Ἀποστολάκης. Τὸ μοιραῖον ἠμπόδισε τὸν ἀκάματον ἐρευνητὴν νὰ λάβῃ τὴν χαρὰν νὰ ἴδῃ ἐργασίας, τὰς ὁποίας μὲ τόσην ἀγάπην ἔγραφε καὶ ἐδημοσίευεν ἀπὸ ἐτῶν, εἰς ἓν δημοσιευμένας καὶ εἰς αὐτοτελεῖς τόμους. Ἡ εὐχαρίστησις, μετὰ τῆς θλίψεως διὰ τὸν ἀπόντα, ἔμεινεν εἰς τοὺς τιμῶντας τὸ ἔργον ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἑνὸς πρῶτος ἀνέσυρεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὰς ἐνδομύχους ἀπὸ αἰώνων ἰδέας του, ἀφ' ἑτέρου ἔδωκε γενναίαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν αὐστηρῶς κριτικὴν περισυλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Παντ. Μ. Κοντογιάννη, Ἡ Ἑλληνικότης τῶν νομῶν Προύσης καὶ Σμύρνης. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 224.

Στ. Β. Ψάλτη, Ἡ Θρᾴκη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἐν αὐτῇ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Α΄ στατιστικαὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πληροφορίαι. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 367.

Α. Α. Παπαδοπούλου, Ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος ἐθνικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐξεταζόμενος. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 144.

Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Ἡ Δυτικὴ Θρᾴκη καὶ οἱ Βούλγαροι. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 222.

Κωνσταντίνου Ι. Ἀμάντου, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 143.

Φωτίου Ἐπισκόπου Εἰρηνουπόλεως, Ἐπίσημα ἔγγραφα καὶ ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς βουλγαρικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν βουλγαρικῶν κακουργιῶν πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας. Ἐν Ἀθήναις 1919 8ον σ. 462.

Δημητρίου Εὐαγγελίδου, Ἡ Βόρειος Ἤπειρος. Ἐν Ἀθήναις. 1919 8ον σ. 143.

Γεωργίου Α. Σωτηρίου, Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 114.

Δ. Η. Οἰκονομίδου, Ὁ Πόντος καὶ τὰ δίκαια τοῦ ἐν αὐτῷ Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ χωρογραφικῆς, ἐθνογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 168.

Γεωργίου Σακκάρη, Ἱστορία τῶν Κυδωνιῶν. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 263.

Παντ. Μ. Κοντογιάννη, Γεωγραφία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν Ἀθήναις 1921 8ον σ. 453.

Μιχ. Ἀντ. Λεκοῦ, Περὶ Τσακώνων καὶ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 96.

Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα (δημοσιεύματα Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 1) τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 304.

Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα (δημοσιεύματα Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 2) τόμ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1921 8ον σ. 375.

Χρήστου Β. Μαυροπούλου, Τουρκικὰ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Ἱστορίαν τῆς Χίου (μετάφρασις). Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 334.

Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς τόμ. Ε'. Ἐν Ἀθήναις 1920 8ον σ. 455.

Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερίς, περιοδικὸν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τεῦχ. 1-3 1918 4ον σ. 114.

Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τόμ. 3 1917 ἐν Ἀθήναις 4ον σ. 503 καὶ τόμ. 4 1918 τεῦχ. 1-2 σ. 104 μετὰ παραρτήματος, τεῦχ. 3-4. 1921 σ. 105-184 μετὰ παραρτημάτων.

Ι. Κ. Βογιατζίδου, Ἡ πρόθεσις «ἀπὸ» ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ε' τόμου τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς). Ἐν Ἀθήναις 1918 8ον, σ. 33.

Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξικογραφικοῦ ἀρχείου τόμ. Γ'.) Ἐν Ἀθήναις 1921 8ον σ. 72-87.

Mitteilungen der Geographisch – Ethnographischen Gesellschaft Zürich 1918/19, Band XIX (Fortretzung der Jahresberichte I-XVIII) 8ον σ. 102 καὶ Band XX (Fortsetzung des Jahresberichte I-XIX), Zürich 1920 8ον σ. 115).

Γερασίμου Ι. Σαλβάνου, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων. Ἐν Ἀθήναις 1918 4ον σ. 52.

Π. Λορεντζάτου, Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ε' τόμου τοῦ Λεξ. ἀρχ. τῆν μέσης καὶ νέας ἑλληνικῆς). Ἐν Ἀθήναις 1918 8ον σ. 8.

Στ. Β. Ψάλτη, Περὶ τῶν ὑποθετικῶν λόγων ἐν τῇ μέσῃ καὶ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ. (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ε' τόμου τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς). Ἐν Ἀθήναις 1918 8ον σ. 18.

Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Περὶ τῶν Λέξεων «μαγαζί» καὶ «μασχαρᾶς». (ἀνατύπωσις ἐκ του Ε' τόμ. τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς). Ἐν Ἀθήναις 1918 8ον σ. 10.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν σ. 8 στ. 2 ἀντὶ τετριμμένον γράφε τετρημένον.

Ο ΛΕΙΔΙΝΟΣ ΕΝ ΑΙΓΙΝΗ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓ. Ν. ΗΡΕΙΩΤΟΥ δ. φ.

Τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου καὶ συγκεκριμένως ἡ δεκάτη τετάρτη αὐτοῦ, ἡμέρα ἑορτῆς τῆς Ἀνυψώσεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, εἶναι ἐν Αἰγίνῃ τὸ τέρμα τῶν ἐαρινῶν καὶ θερινῶν ἐργασιῶν τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐν γένει ἐργαζομένων καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν φθινοπωρινῶν καὶ χειμερινῶν ἐργασιῶν των. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς συμφωνίαις, ἃς κλείουσιν οἱ Αἰγινῆται σχετικῶς πρὸς τὰς ἐαρινὰς καὶ θερινὰς ἐργασίας, ὁρίζουσιν ὡς τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς ἐκτάσεως τούτων τὴν ἡμέραν ταύτην. Ὁ φύλαξ λ. χ. τῶν ἀμπέλων (δραγάτης) τὴν ἑσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς ἡμέρας ταύτης καίει[1]) τὴν καλύβην του, ἐν ᾗ διέτριβε τὸ ἔαρ καὶ ἰδίᾳ τὸ θέρος, ὡς σημεῖον τῆς λήξεως οἱονεὶ τῆς θητείας του. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου παύουσι νὰ κοιμῶνται ἐν ὑπαίθρῳ τὴν νύκτα οἱ ἄνθρωποι, παύουσι ν' ἀφίνωσι νὰ διανυκτερεύωσιν ὁμοίως ἐν ὑπαίθρῳ τὰ ζῷά των φοβούμενοι τὸ ἄστατον τοῦ καιροῦ καὶ ἐν γένει γίνεται προπαρασκευὴ τῶν ἀφορώντων τὰ τῶν φθινοπωρινῶν καὶ χειμερινῶν ἐργασιῶν των καὶ τὰ τοῦ βίου των, ἵνα ἀντιμετωπίσωσι τὸν χειμῶνα. Περὶ τῶν τοῦ βίου των, τῆς διαίτης των, ἡ πρόνοια, προπαρασκευὴ καὶ συμπλήρωσις τῶν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένων ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Αὐγούστου, διότι λέγουσιν *ἀπὸ τῆς Σωτείρας σωτήρευε τὰ ῥοῦχα σου νὰ τἄχῃς τὸ χειμῶνα*. Οἱ παλαιότεροι ναυτικοὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου

[1]) Ἦτο συνήθεια μέχρι τῆς χθὲς καὶ πρῴην, ὅτε τὰ ξύλα ἦσαν εὐθηνότατα, κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς παραμονῆς ταύτης νὰ πράττῃ τοῦτο ὁ δραγάτης καὶ νὰ ἀπέρχηται οἴκαδε· ὅθεν ἡ φράσις *ὁ δραγάτης τὴν ἔκαψε τὴν καλύβα* ἢ *ὁ δραγάτης τὴν ἔκαψε* κατέστη παροιμιακή, δηλοῦσα τὸ τέρμα πάσης ἐργασίας ἢ συμφωνίας.

τούτου ἔπαυον καθ' ὁλοκληρίαν νὰ πλέωσιν εἰς χώρας μακρινάς, εἰς ἃς θὰ μετέβαινον πολυχρονίως πλέοντες ἡμέρας καὶ νυκτὸς δι' ἀνοικτῆς θαλάσσης· ἐὰν δὲ τυχὸν ἀνάγκη τις ἐπέβαλε νὰ ἐπιχειρήσωσι πλοῦν τινα μακρινὸν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἀνελάμβανον τοιοῦτον, δι' οὗ πάντοτε ἐγγὺς ξηρᾶς ἢ νήσων θὰ διήρχοντο, ὥστε καταληφθέντες ὑπὸ τρικυμίας ἢ ὑπὸ τῆς νυκτὸς νὰ δύνανται εὐχερῶς νὰ εἰσέρχωνται εἰς λιμένα ἢ ὅρμον τινὰ καὶ ἐξασφαλισθῶσι, διότι λέγουσιν *ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ σταύρωνε κι' ἀρμένιζε κι' ἀπονωρὶς σὲ λιμῶνα*, ὃ δηλοῖ ὅτι ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσιν ὅλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, ἃ ἡ ναυτικὴ ἐπιβάλλει κατὰ τὸν πλοῦν. Ταῦτα ἐποίουν γνωρίζοντες ἐκ πείρας τὸ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἄστατον τοῦ καιροῦ, τὰς αἰφνιδίως συμβαινούσας θυέλλας, τὰ *μπουρίνια*. Ἀλλὰ νῦν... νῦν indociles ferre paupertatem τὰ πάντα τολμῶσιν, ὅθεν καὶ τὰ συχνὰ δυσάρεστα καὶ πένθιμα ἀποτελέσματα τῆς τόλμης των. Ἀλλὰ ἐκτὸς τούτου ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου παύουσι καὶ συνήθειαί τινες συμπαρομαρτοῦσαι τῷ ἔαρι καὶ τῷ θέρει, οἷαι εἶναι ὁ μεσημβρινὸς ὕπνος, ἢ ἐπὶ δίωρον[1]) διακοπὴ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐργασίας τῶν ὁπωσδήποτε ἐν γένει ἐργαζομένων, τὸ κατὰ τὴν δείλην λαμβανόμενον μικρὸν γεῦμα, ὃ καλοῦσι δειλινόν, καὶ κατὰ τὸ αἰγινητικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα *λειδινό*, ὡς καλοῦσιν οὕτω καὶ τὴν ὥραν ταύτην τῆς ἡμέρας. Εἶναι ἄρα ὁ χρόνος οὗτος ἢ ἀκριβέστερον ἡ ἡμέρα αὕτη ἡ δεκάτη τετάρτη Σεπτεμβρίου, ἡμέρα τοῦ θανάτου τῶν συνηθειῶν τούτων καὶ δὴ ἰδίᾳ τοῦ *λειδινοῦ* καὶ διὰ τοῦτο, δι' αὐτὸ ἰδίᾳ τὸ *λειδινό*, ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ κάτι τι, ὥσει ἐπρόκειτο περὶ θανάτου ἐμψύχου τινὸς ὄντος, κάτι τι παριστῶν, εἰκονίζον ὡς πραγματικὸν θάνατον· καὶ τοιοῦτον γίνεται.

Κατὰ ταῦτα δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς δεκάτης τετάρτης Σεπτεμβρίου ἀκούεται μεταξὺ τῶν γυναικῶν,—διότι γυναικῶν ἦ μᾶλλον τοῦ γυναικείου φύλου ἔργον εἶναι,—διερωτωσῶν ἀλλήλας *θὰ κάμωμε τὸ λειδινό;—θὰ φτειάσωμε τὸ λειδινό;—θὰ βράσωμε τὸ λειδινό;—θὰ κλάψωμε τὸ λειδινό;—θὰ θάψωμε ἢ χώσωμε τὸ λειδινό;—θὰ φάωμε τὸ λειδινό;* Τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας θὰ δώσῃ καὶ ἐξηγήσῃ ἢ ἀμέσως ὧδε γινομένη ἔκθεσις τοῦ πράγματος.

[1]) Εἶναι συνήθεια ἐκτὸς τοῦ χρόνου, τοῦ δαπανωμένου πρὸς λῆψιν τοῦ μεσημβρινοῦ γεύματος, νὰ διακόπτεται καὶ ἐπὶ δίωρον ἡ ἐργασία τῶν ἐργαζομένων ἐν γένει. Τοῦτο δὲ γίνεται μόνον τὸ θέρος, οὐχὶ τὸν ἄλλον χρόνον, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἔχοντες νὰ ἐκτελέσωσιν ἐργασίας ἐν γένει ἐν τοῖς ἀγροῖς ἢ ἀλλαχοῦ ἀπαιτούσας ἐργατικὰς χεῖρας ἀποφεύγουσι κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ ἐκτελέσωσι τότε ταύτας.

Τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ εἰρημένου μηνὸς γυναῖκες καὶ κοράσια συγγενεῖς ἢ φίλαι πρὸς ἀλλήλας συνέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν μιᾶς τούτων κομίζουσαι κατ' ἀναλογίαν τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς παρασκευὴν ἰδίου τινὸς ἐδέσματος. Τὰ κομιζόμενα εἶναι σῖτος, σταφίδες, ῥοΐδια, ἀμύγδαλα, στραγάλια καὶ ὀλίγος μαϊντανός. Ὁ σῖτος βράζεται, ὁ ζωμός του χύνεται καὶ εἶτα ἐνρίπτονται εἰς τὸν οὕτω στραγγισμένον σῖτον ἀφθόνως σταφίδες, κόκκοι ῥοϊδίου, πυρῆνες ἀμυγδάλων κεκαθαρμένοι ἀπὸ τοῦ λεπτοῦ περικαλύμματός των (ἄσπραις καρδίαις ἀμύγδαλα), στραγάλια καὶ ὀλίγος μαϊντανός· εἶναι δηλαδὴ τὸ ἔδεσμα τοῦτο ἓν εἶδος κολύβων, διότι καὶ πράγματι, ὡς ἀμέσως θὰ ἴδωμεν, περὶ νεκροῦ πρόκειται, καλεῖται ὅμως *λειδινός*.

Περὶ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἐδέσματος τούτου ἀπασχολεῖται ἓν μέρος τῶν συνελθουσῶν γυναικῶν, τὸ δ' ἄλλο μέρος ἀσχολεῖται περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ διακόσμησιν μιᾶς πλαγγόνος. Τὴν πλαγγόνα ταύτην παριστῶσαν νεανίαν ἐνδύουσι μὲ ἀνάλογα ἐνδύματα λαμπρά, κοσμοῦσι καὶ δι' ἀνθέων φυσικῶν, ἐξ ὧν ἀπαραίτητον εἶναι τὸ ἄνθος τὸ καλούμενον *δειλινὸν* ἢ αἰγινητιστὶ *λειδινό*. Ἡ πλαγγὼν αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὸ λειδινὸ γεῦμα, ὅθεν καὶ *Λειδινὸς* καλεῖται. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας ταύτης τοποθετεῖται τράπεζα ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης τῆς οἰκίας, ἥτις αἴθουσα πρέπει νὰ εἶναι ὡς ἄριστα ηὐτρεπισμένη, καὶ ἐπὶ ταύτης ἐπιστρώννυται τὸ ὡραιότερον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπαρχόντων τραπεζομανδήλων. Ἐπὶ τῆς τραπέζης ταύτης τίθεται νεκρικὰ ἡ πλαγγών, ὁ Λειδινός, ἐφ' οὗ ῥίπτουσι παντοῖα ἄνθη, ἐξ ὧν πρέπει νὰ πλεονάζῃ τὸ ἄνθος δειλινόν· εἶναι τὸ ἄνθος του. Πέριξ τῆς τραπέζης τοποθετοῦνται καρέκλαι, ἐφ' ὧν κάθηνται αἱ μέλλουσαι νὰ θρηνήσωσι τὸν νεκρὸν Λειδινόν, οὗ ὁ θρῆνος ὅδε[1])

I.

Λειδινέ μου, Λειδινέ μου,
τσαὶ κλησαρωμένε μου!
Ὅπου σὲ κλησαρώνανε μὲ τὴ ψιλὴ κλησάρα

[1]) [Ἐντεῦθεν παρέλαβον τὸ κατωτέρω ᾆσμα καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Λαογραφίᾳ μου Α΄ σ. 36—Σ. Π. Κυριακίδης].

τσαὶ ὅπου σε περνούσανε ἀφ' τὴν Ἁγιὰ Βαρβάρα,
Λειδινέ μου, Λειδινέ μου!

2

Φεύγεις, πάεις, Λειδινέ μου,
τσ' ἐμᾶς ἀφίνεις κρύους,
πεινασμένους, διψασμένους
τσ' ὄχι λίγο μαραμένους.
Λειδινέ μου, Λειδινέ μου!

3.

Πάλι θἄρθῃς, Λειδινέ μου,
μὲ τοῦ Μάρτη τοῖς δροσαῖς,
μὲ τ' Ἀπρίλι τὰ λουλούδια
τσαὶ τοῦ Μάϊ τοῖς δουλειαῖς.
Λειδινέ μου, Λειδινέ μου!

4

Ἤρθ' ἡ ὥρα νὰ μᾶς φύγῃς,
πάαινε εἰς τὸ καλό,
τσαὶ μὲ τὸ καλὸ νὰ ἔρθῃς
τσ' ὅλους νὰ μᾶς βρῇς γερούς.
Λειδινέ μου, Λειδινέ μου,
τσαὶ κλησαρωμένε μου!

Μετὰ τοῦτο τίθεται ἐντὸς μικροῦ φερέτρου ἐπὶ τοῦτο κατεσκευασμένου μεθ' ὅλων τῶν ἀνθέων, ἃ εἶχον ῥιφθῆ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ παραδίδεται εἰς παῖδας, οἵτινες μετὰ μικρῶν σημαιῶν δίκην ἐξαπτερύγων περιάγουσιν ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως ἀναφωνοῦντες· *Λειδινέ μου, Λειδινέ μου τσαὶ κλησαρωμένε μου!* Καὶ τέλος φέρεται εἰς τὸν τόπον, ὅπου θὰ ἐνταφιασθῇ καὶ δὴ ἐκεῖ, ὅπου κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχεν ἐνταφιασθῆ τοιοῦτος. Ὁ τάφος ἔχει προηγουμένως ἀνοιχθῆ καὶ ἔχει ἐκταφῆ ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκεῖ ἐνταφιασθείς, χωρὶς ἐνίοτε νὰ λείπῃ καὶ ὁ μῦθος, ὅτι δὲν ἀνευρέθη ἐκεῖ οὗτος, ὃ μὲ ἄλλας λέξεις δηλοῖ, ὅτι εἶχεν ἀναστῆ! Χρειάζονται καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ τοὺς ἁπλοϊκωτέρους καὶ εὐπίστους, ἃ ἄλλως τε εἶναι ἐνισχυτικὰ τῆς περὶ τοῦ Λειδινοῦ δόξης. Ὁ ἐνταφιασμὸς πρέπει νὰ γίνῃ κατὰ τὴν δείλην ἢ ἀκριβέστερον περὶ τὸ τέλος ταύτης. Ὅταν τεθῇ ἐν τῷ τάφῳ καὶ

ἀρχίσωσι νὰ ῥίπτωσι χῶμα πρὸς κάλυψιν αὐτοῦ, οἱ θάπτοντες ἐπιλέγουσι· *πάψε, φτωχέ, τὸ λειδινό, τσαὶ σ' ἄρχοντα τὸν ὕπνο,* μεθ' ὃ ἀρχίζονται: *τοῦ χρόνου νὰ μὴν εἶναι ὅποιος πάει τσαὶ τὸν ξεχώσῃ!* Ὁ Λειδινὸς ἀπέθανεν, ἐτάφη, τώρα πρέπει *νὰ φᾶνε τὰ κόλυβά του τσαὶ νὰ τὸν συχωρέτσουνε.* Τὰ κόλυβα εἶναι ἕτοιμα, διότιτ ὁ περιγραφὲν ἔδεσμα, ὡς εἶπον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κόλυβα, καὶ κόλυβα τοῦ ἀποθανόντος Λειδινοῦ. Αἱ συνελήλυθυῖαι καταβροχθίζουσι ταῦτα, τὰ ὁποῖα δὰ δὲν εἶναι καὶ ὀλίγον εὔγευστα, συγχωροῦσαι τὸν μακαρίτην καὶ μετὰ τὸ *συχώριο* ἀρχίζει χορὸς καὶ τραγούδι. Οὕτω λήγει ἡ πένθιμος αὕτη πρᾶξις ἣ ἀφορῶσα τὰ τοῦ Λειδινοῦ [1]).

Ἐν τῇ Παλαιᾷ Χώρᾳ, τῇ προτέρᾳ πρωτευούσῃ τῆς νήσου, περὶ ἧς τὰ εἰκότα ἔχω γράψει ἐν τῇ περὶ τοῦ χοροῦ τῆς Λαμπρᾶς πραγματείᾳ μου [2]), ὅπου ἄλλαι κοινωνικαὶ συνθῆκαι ἐπεκράτουν, ἡ κοινωνία μικρά, τὰ ἤθη ἀρχαιοπρεπέστερα, τὰ κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Λειδινοῦ ἐτελοῦντο μετὰ μεγάλης σοβαρότητος καὶ σεμνοπρεπείας. Αἱ τοῦ πένθους τούτου μετέχουσαι γυναῖκες ἅπασαι συνηκολούθουν μέχρι τοῦ τάφου καὶ ἐκεῖθεν ἐν σώματι ἅπασαι ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν εἶχον συνέλθει καὶ τελέσει τὴν περιστολὴν τοῦ Λειδινοῦ κλπ. καὶ ἐτέλουν τὸ περίδειπνον καταβιβρώσκουσαι τὸ ἐκ σίτου ἔδεσμα καὶ εἶτα διεσκέδαζον χορεύουσαι καὶ ᾄδουσαι.

Κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην Σεπτεμβρίου καὶ οἱ μὴ τελοῦντες τὰ τοῦ Λειδινοῦ ἢ μὴ μετέχοντες εἰς τὰ τούτου ὑπ' ἄλλων τελούμενα παρασκευάζουσι κατ' ἰδίαν τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν ἔδεσμα, ὃ καλοῦσι καὶ αὐτὸ *λειδινὸ* εἰς ἀρσενικὸν γένος, ὡς παρασκευαζόμενον οὕτω μόνον κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ Λειδινοῦ καὶ χάριν αὐτοῦ, πρὸς διάκρισιν τοῦ κατὰ τὴν δείλην λαμβανομένου μικροῦ γεύματος, λειδινοῦ καὶ τούτου καλουμένου, ἀλλὰ γένους οὐδετέρου, τὸ λειδινό. Τὸ ἔδεσμα αὐτὸ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν μόνον ὑπὸ πάντων παρασκευάζεται, εἰς πᾶσαν ἄλλην ὄχι, καὶ ἐσθίεται κατὰ τὸ τέλος τῆς δείλης ταύτης, τ. ἔ. κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκπνεύσεως τῆς τελευταίας δείλης, ἀφ' ἧς πλέον παύει γινόμενον τὸ κατὰ ταύτην

[1]) Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ὁ γράφων τὰ ἀνωτέρω ταῦτα οὐχὶ ἅπαξ μετέσχε τοῦ πένθους καὶ τῆς κηδείας τοῦ Λειδινοῦ· καὶ ἐν τῇ πατρικῇ του οἰκίᾳ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οὐχὶ ἅπαξ ἐτελέσθη ὅ,τι περιγράφεται.

[2]) Λαογρ. Η' σ. 67 κἑ.

ἕως τότε γινόμενον μικρὸν γεῦμα, τὸ λειδινό· εἶναι ἄρα τὰ κόλυβα τοῦ οἱονεὶ θανόντος, παύοντος ἀπὸ τότε πλέον δειλινοῦ γεύματος, διὸ ἡ οὕτω παρασκευὴ αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα, νῦν δὲ λεκτέον τί σημαίνει τὸ *κλησαρωμένος* κλπ.

Ὁ ἄρτος, ὃν ἤσθιον παλαιότερα οἱ πλεῖστοι τῶν Αἰγινητῶν κατεσκευάζετο ἐξ ἀλεύρου κριθῆς καὶ εἰς κουλλούρας, ἃς ἔφρυγον ὡς τὸν διπυρίτην. Χάριν τοῦ κατὰ τὴν δείλην μικροῦ φαγητοῦ, τοῦ λειδινοῦ, κατεσκεύαζον μερικὰς ἐκλεκτάς. Τὸ κρίθινον ἄλευρον ἐσήθετο δίς, διὰ μιᾶς κρησάρας χονδρῆς καὶ εἶτα δι' ἑτέρας λεπτῆς, ψιλῆς *(ψιλὴ κλησάρα)*, ἵνα ληφθῇ τὸ λεπτότατον ἐξ αὐτοῦ καὶ οὕτω κατασκευασθῶσιν ἐξαιρετικῶς ὡραῖαι καὶ εὔθρυπτοι κουλλοῦραι. Αἱ οὕτω κατασκευαζόμεναι κουλλοῦραι καλοῦνται *κλησαρωμέναι, κλησαρωταί, κλησαρισταί* εἶναι αἱ ὀνομασταὶ κλησαρωμέναι αἰγινητικαὶ κουλλοῦραι. Τοιούτων γίνεται χρῆσις καὶ ἀκόμη ἐν μέρει διὰ τὸ λειδινό, ὃ εἶναι γεῦμα λιτόν. Ὀλίγος τυρὸς ἢ ἐλαῖαι, κανὲν σκόροδον, μία ἢ δύο τοιαῦται κουλλοῦραι καὶ ὀλίγη ῥετσίνα ἀπετέλουν συνήθως καὶ ἀποτελοῦσι τὸ δειλινὸν γεῦμα. Κλησαρωμένος λοιπὸν ἐπικαλεῖται ὁ Λειδινός, διότι κατὰ τὸ γεῦμα τοῦτο τοιούτου ἄρτου χρῆσις ἐγίνετο καὶ ἐν μέρει γίνεται, ὡς καὶ ἡ ψιλὴ κλησάρα ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἄνω ὧδε ῥηθέντων. Τὸ *ἀπὸ τὴν Ἁγιὰν Βαρβάραν* δεικνύει, ὅτι ὁ θρῆνος ἔχει τὴν καταγωγήν του ἀπὸ τῶν περὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Βαρβάρας οἰκούντων, παρ' ᾧ καὶ ἀνεμόμυλοι ὑπάρχουσιν. Οἱ κριθὴν πρὸς ἄλεσιν κομίζοντες εἰς τούτους καὶ μετὰ τοῦτο ἐκ τούτων τὸ ἄλευρον ἐκεῖθεν διήρχοντο, ἐκτὸς ἂν ὁ τὸν θρῆνον ποιήσας εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ἔρριψε τὰς λέξεις αὐτὰς μὴ ἔχων ἢ μὴ γνωρίζων τι σημαντικώτερον νὰ εἴπῃ καὶ ἀποτελέσῃ τοὺς στίχους. Ταῦτα ἐξηγοῦσιν ἐπαρκῶς, νομίζω, πᾶν ὅ,τι δεῖται ἐξηγήσεως.

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων προφανῶς καταφαίνεται, ὅτι ἔχομεν προσωποποίησιν τοῦ κατὰ τὴν δείλην γινομένου μικροῦ γεύματος, τοῦ λειδινοῦ. Τὸ γεῦμα τοῦτο, τὸ λειδινό, ἄρχεται ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Μαρτίου καὶ παύει ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου. Ὁ Λειδινός, ὁ τὸ δειλινὸν γεῦμα ἐκπροσωπῶν, ὁ ὡς ἔμψυχόν τι ὄν, μετέχον ὅμως καὶ ἀθανασίας, πλασθείς, ἀποθνήσκει τὴν δεκάτην τετάρτην Σεπτεμβρίου, τ. ἔ. παύει τότε τὸ γεῦμα γινόμενον, καὶ ἀνίσταται περὶ τὰ μέσα Μαρτίου, τ. ἔ. ἄρχεται πάλιν τότε τοῦτο γινόμενον, διότι τοὐντεῦθεν αἱ ἡμέραι ἄρχονται μείζονες γινόμεναι, ἐν αἷς κατὰ τὴν δείλην καθίσταται αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη ὀλίγης τροφῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σώματος ἰδίᾳ τῶν ἐργαζομένων.

Τὸ δειλινὸν λοιπὸν γεῦμα ἐπροσωποποιήθη, ἐπλάσθη ὡς ἔμψυχόν τι ὄν, μετέχον καὶ ἀθανασίας, ἤ, ἐὰν θέλετε, ὡς θεῖόν τι ὄν, ζῶν καὶ ἀποθνῆσκον καὶ πάλιν ἀνιστάμενον, μετέχον τοῦ τελείου καὶ ἀτελοῦς συμφώνως πρὸς τὴν χρησιμότητά του ἐν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Λειδινός. Ζῇ ἐφ' ὅσον εἶναι ὠφέλιμον τοῖς ἀνθρώποις ἢ μᾶλλον ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνάγκη νὰ ὠφελῇ, βοηθῇ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ θνήσκει, ὅτε πλέον οὐδεμιᾶς βοηθείας οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἀνάγκην, ἵνα πάλιν ἀναστῇ ἐν δέοντι. Παραθέτω τὸν περὶ αὐτοῦ μῦθον, ἵνα λίπῃ περὶ τούτου πᾶσα ἄσκοπος μακρηγορία, προσθέτω δὲ μόνον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ μῦθος ἔχει πλασθῇ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὡς πλεῖστοι μῦθοι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τῆς παλαιᾶς ἀρχαιότητος.

Ὁ περὶ τούτου μῦθος ἔχει ὧδε. Τὸ Κολατσὸ (ἄριστον), τὸ Γέμα (γεῦμα) καὶ τὸ Λειδινὸ (δειλινὸν γεῦμα) εἶναι τρεῖς ἀδελφοὶ *ὁμόκοιλοι*, τρίδυμοι. Πρῶτος ἐκ τούτων ἐγεννήθη τὸ Κολατσό, δεύτερος τὸ Γέμα καὶ τρίτος τὸ Λειδινὸ (ὁ Λειδινός). Ἡ μήτηρ του [1]) τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των κατὰ τὰ εἰωθότα *ἔβανε καὶ τοὺς τρεῖς στοῖς μοίραις* [2]) καὶ ἤκουσεν αὐτὰς μοιραινούσας τούτους. Τὸ Κολατσὸ καὶ τὸ Γέμα ἐμοιράνανε νὰ βοηθῶσι, νὰ συντρέχωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὅλην των τὴν ζωήν, νὰ φροντίζωσι περὶ αὐτῶν καὶ νὰ εἶναι ἀθάνατοι. Ὅταν δὲ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Λειδινόν, ὅστις ἦτο βρέφος καχεκτικόν, ἰσχνόν, εἶπαν· *αὐτὸ τὸ ἀποζούζουλο, τὸ νιάνιαρο τί θὰ τὸ κάμωμε, αὐτὸ γλήγορα θὰ πεθάνῃ.* Ἡ μεγάλη μοῖρα τότε εἶπε· *Τὸ βλέπω κι' ἐγὼ πῶς γλήγορα θὰ πεθάνῃ, μὰ ποὺ εἶναι χρήσιμο εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι συντρεχτικὸ εἰς αὐτοὺς πάνω κάτω σὰν τὰ ἄλλα του τ' ἀδέρφια. — Τότες τί νὰ γίνῃ;*

[1]) Τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς εἶναι ἢ Πεϊνὰ ἢ Λίμα ἢ Βλούμια (βουλιμία) eligat lector! Ἐρωτήσας τὸν διηγούμενόν μοι τὸν μῦθον γέροντα περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς των ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν· *ἡ μάννα τους ξέρει!* παίζων οὕτω ἐκάλυψε τὴν ἄγνοιάν του.

[2]) Περὶ τοῦ ἐθίμου τούτου ἔχω γράψει ἐν Προγράμματι τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ἑλλ. σχολ. ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ σχ. ἔτ. 1887-1888. *Ὁ κακομοιραμένος* κλπ.

εἶπον αἱ δύο ἄλλαι μοῖραι. *Θὰ τὸν μοιράνωμεν*, εἶπεν ἡ μεγάλη μοῖρα, *ἓξ μήνους νὰ ζῇ κι' ἓξ μήνους νὰ εἶναι πεθαμένος, γιατὶ πιὸ πολὺ δὲ χρειάζεται.* — *Μὰ κι' ἂν ἐχρειαζότανε πιὸ πολύ, αὐτὸ δὲ μπορεῖ, δὲν ἔχει ἀνάκαρα νὰ κάνῃ τὴ δουλειά του καπῶς πρέπει. Τόσο σώνει· δὲν χρειάζεται καὶ πιὸ πολὺ νὰ βοηθῇ καὶ νὰ συντρέχῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴ ζωή τους, εἰς τὴ δουλειά τους. Πρέπει νὰ ἡσυχάζῃ, νὰ καταλαγιάζῃ ἓξ μήνους. Δὲν βλέπετε τὰ χάλια του;* Γιὰ τοῦτο ὁ Λειδινὸς ζῇ μονάχα ἓξ μήνους.

Τὸν πρῶτον χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Λειδινοῦ ἀνέφυ ἓν πολὺ ὡραῖον καὶ εὔοσμον ἄνθος ἐπὶ τοῦ τάφου του, ὃ ὠνόμασαν ἐκ τοῦ ὀνόματός του. Εἶναι τὸ γνωστὸν ἄνθος δειλινὸν καὶ αὐτὴ ἡ περὶ αὐτοῦ δόξα.

Ὁ μῦθος εἶναι ἁπλοῦς καὶ εὔληπτος· εἶναι καλοφτειασμένος. Ὁ Λειδινὸς καὶ τὰ τοῦ Λειδινοῦ δὲν δύνανται κατ' ἀναλογίαν νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὸν Ἄδωνιν καὶ τὰ Ἀδώνια;

ΒΟΥΡΒΟΥΛΑΚΑΣ

ΥΠΟ

ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Τὴν ἀσαφῆ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως νομίζω ὅτι διεφώτισεν ἐπαρκῶς ὁ κ. Στυλ. Δεινάκις [1]) καὶ ὅτι εὐλόγως ὁ κ. Στίλπων Κυριακίδης [2]) ἀποδέχεται τὴν γνώμην αὐτοῦ. Κατωτέρω δὲ θὰ διασαφήσω ταύτην καὶ ἐγὼ διά τινων προσθηκῶν, ἀναφερομένων καὶ εἰς τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως καὶ τὸ σπουδαιότερον εἰς τὴν παράδοσιν τῶν *βουρβουλάκων* ἢ κατὰ μετάθεσιν *βρουβουλάκων, βρουκολάκων, βουρκολάκων, βρυκολάκων*. Ὁ μακρότερος περὶ τῆς λέξεως λόγος δὲν εἶναι περιττός, διότι κακῶς ἐνομίσθη ὡς ξένη, ἐνῷ ἐκφράζει ὡρισμένην δεισιδαιμονίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Ὁ Κοραῆς [3]) σχετίσας τὸ *βρυκόλακας* πρὸς τὸ *μορμολύκη*, ἐπέτυχε κατὰ τοῦτο, ὅτι καὶ αἱ δύο εἶναι λέξεις *πεποιημέναι*. Τοιαύτη ὀνοματοποιΐα διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ φθόγγου, περιέχοντος τὸ ρ, συμβαίνει ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦδε. Φυσικὸν δὲ εἶναι ὅτι αἱ παραστάσεις τῶν ἤχων εἶναι καθόλου στοιχειώδεις καὶ αἱ ἔννοιαι προσδιορίζονται *κατὰ συνθήκην*. Πλὴν τοῦ *βάρ-βα-ρος*, ὅπερ ὑπέδειξεν ὁ Στράβων [4]), ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἀμφισβητοῦσιν [5]), ἔχομεν *βόρ-βορ-ος*, σημαῖνον κυρίως ἀκάθαρτον ῥύακα, *κάρ-χαρ-ος*, κυρίως *χάρ-χαρ-ος*, ὁ καταβροχθίζων, *μάρ-μαρ-ος* κυρίως ὁ σπινθηροβόλος, ἐν Κύπρῳ *μούρ-μουρ-ος* ὁ μουρμουρίζων, *Τάρ-ταρ-ος* ὁ παγερός, καὶ ῥῆμα *γαρ-γαρ-ίζω* σημαῖνον κάμνω γαργαρισμούς, ἐνῷ *γαρ-γαλ-ίζω* θὰ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς κάμνω τινὰ νὰ

[1]) Λαογρ. Ζ' (1923) σ. 275-284
[2]) Ἑλληνικὴ Λαογραφία σ. 204
[3]) Ἄτακτα τόμ. Β' σ. 84
[4]) 10' σ. 662.
[5]) Βλ. *Χατζιδάκι*, Ἀκαδ. Ἀναγν. Γ' 264 σημ. Ἀλλ' ὁ Boisacq (Dict. Etymolog. σ. 115) θεωρεῖ πάσας τὰς συγγενεῖς λέξεις onomatopées.

φωνήσῃ *γρ-γρ*, *γουρ-γουρ-ίζω* καὶ ἐν Κύπρῳ *κουρ-κουρ-ίζω*, *μουρ-μουρ-ίζω*, *τουρ-τουρ ίζω* (=τρέμω) κλ., σημαίνοντα διὰ τῆς διαφορᾶς τοῦ πρὸ τοῦ *ρ* συμφώνου ἐννοίας ὅλως διαφόρους. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι καὶ τὰ ρήματα *που-μπου-ρίζω* (=βροντῶ), *τσι-τσι-ρίζω*, (=τηγανίζω λαρδὶ) καὶ *ψου-ψου-ρίζω* (=ψυθυρίζω) προσέλαβαν πρὸ τοῦ *-ίζω* τὸ *ρ*.

Ὅμοιον πρὸς τἀνωτέρω εἶναι καὶ τὸ *βουρ-βουρ-ίζω* ἐκ τοῦ ἤχου τῶν γεμάτων ἀσκῶν σημαῖνον καὶ γέμω, καθὼς τὸ ὁμόηχον ἀρχαῖον *βρύω* (δηλ. *βρού-ω*), καὶ γραφὲν ὑπὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου

Ὁ κόρφος του βουρβούριζεν ψεῖρας ἀμυγδαλάτας

ὅπου ἄλλη παραλλαγὴ λέγει

Αὐτὸς ὁ κόρφος του ἔγεμε φθεῖρας ἀμυγδαλάτας [1])

Ὅντως δὲ τὸ *βουρβουρίζω* λέγεται καὶ σήμερον ἐν Θράκῃ περὶ τῶν ἀσκῶν, σημαῖνον γέμω [2]).

Ὅπως δὲ τοῦ *κάρ-χαρ-ος* ὑπάρχει καὶ οὐσιαστικὸν μεγεθυντικὸν *καρ-χαρ-ίας*, ὁ μέγας καταβροχθίζων ἰχθύς, οὕτως ἐλέχθη καὶ *βούρβουρος-βουρβουλλᾶς*· σημαίνει δ' ἐν Κύπρῳ τὸ *βουρβουλλᾶς* τὸ ἐντὸς τῶν ἀκαθάρτων νερῶν ἐξοιδαινόμενον μαλάκιον, κοχλίαν χωρὶς κέλυφος, ἀηδέστατον τὴν ὄψιν. Τούτου δὲ μεγεθυντικώτερον εἶναι τὸ *βουρ-βούλ-ακας*, σημαῖνον κατὰ τἀνωτέρω κυριολεκτικῶς τὸν ἔχοντα *βουρβουρίζουσαν*, γεμάτην ἀκαθαρσιῶν, πρησμένην τὴν κοιλίαν, δηλαδὴ τὸν τυμπανίτην νεκρόν, καθὼς ὑπέδειξεν ὁ κ. Δεινάκις, τὸν «*ἀσκόν*», καθὼς ὀνομάζουσιν οἱ Ἀλβανοὶ τὸν βρυκόλακα κατὰ τὸν κ. Φουρίκην.

Ὅτι ἡ κατάληξις τοῦ *βουρβούλακα* εἶναι μεγεθυντικὴ διέκρινεν ἤδη ὁ ἀείμνηστος Πολίτης [3]), αἰσθανόμενος αὐτὴν ἐκ τῆς διαλέκτου τῆς Μάνης, ὅπου λέγεται π. χ. *Γιάνν-ακας Μανώλ-ακας*, *Νικόλ-ακας* κτλ., προφανῶς δὲ τὸ *βουρβούλ-ακας* ἐκφράζει τὸ μέγεθος τῆς κοιλίας. Ὀρθῶς δ' ἐσημείωσεν ὁ Πολίτης ὅτι τὸ *-ακας* εἶναι τὸ ἀρχαῖον *-αξ*, ὅπερ ἐξέφραζεν ἐπίσης μεγεθυντικὴν καὶ περιφρονητικὴν σημασίαν· οὕτω π. χ. ὑπὸ Ἑρμείου τοῦ Κουριέως [1]) ἐλέχθη πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς

Ἀκούσατ' ὦ Στώακες ἔμποροι λήρου.

Ἀλλ' ὁ Πολίτης, παραδεχόμενος [2]) τὸν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ σχετισμὸν τοῦ *βορβόλακας* πρὸς τὸ *μορμολύκη*, ἐγενίκευσε, πιστεύω, τὴν σαφῆ σημασίαν τῆς νεωτέρας λέξεως. Ἐπίσης σχετίσας ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ἄσματος τοῦ Νεκροῦ Ἀδελφοῦ [3]) τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἀναπήδησιν τοῦ Κωσταντᾶ πρὸς τὴν κατὰ Φλέγοντα τὸν Τραλλιανὸν ἐμφάνισιν τῆς Φιλιννίου εἰς τὸν μνηστῆρά της ἀπεμακρύνθη, νομίζω, τῆς ἀληθινῆς ἐννοίας τοῦ *βρυκόλακα*. Κατ' αὐτὰς τὰς παραλλαγάς, ποῦ εἶχε σωρεύσει ὁ ἴδιος μετὰ τόσης προσοχῆς, ὁ Κωσταντῆς εἶχεν ἀναθεματισθῆ ἀπὸ τὴν μητέρα του, καὶ ὡς *ἀναθεματισμένος* ἐσηκώθη ἐκ τοῦ τάφου, *ἐσαρκώθη*, καθὼς λέγουσιν ἐν Κύπρῳ. Ἡ μητέρα του εἶχεν εἰπεῖ (Παραλλαγὴ Β΄, 14 σ. 232).

Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ μ' καὶ Μικροκωσταντῖνε,
Γ΄, 16 σ. 284 (1) =Ε΄, 23, σ. 237=Ϛ΄, 20 σ. 239.

Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, ὦ μύρι ἀναθεμά σε
Δ΄, 18, σ. 235.

Πέτρα νὰ γίνῃ ὁ Κωσταντῆς, λιθάρι, νὰ μὴ λειώσῃ
Ζ΄, 17 σ. 240=ΙΑ΄, 24 σ. 249.

Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, ἐσὲ καὶ τὸ καλό σου
ΙΔ΄, 17 σ. 274.

Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὴ βουλή σου
ΙΕ΄, 13 σ. 255.

Τὴν πίσσα νἄχῃ ὁ Κωσταντῆς στὸν Ἅδη ὅπου κοιμᾶται
ΙΖ΄, 23 σ. 258.

Ὅλοι μου οἱ γιοὶ νὰ λειώσουνε κι ὁ Κώστας νὰ μὴ λειώσῃ.

Τέλος τὸ γνωστότατον (Θ΄, 27 σ. 244=Τ, 33 σ. 246) λέγει

Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔβγαλε μέσ' ἀπὸ τὸ κιβούρι (τὸν Κωσταντῆ).

Ὁ βρυκόλακας λοιπὸν δὲν εἶναι, καθὼς ὀρθῶς παρετήρησε καὶ ὁ κ. Δεινάκις «σκιὰ [νεκροῦ] ἐμφανιζομένη εἰς τοὺς ζῶντας», ἀλλὰ κα-

[1]) Ἔκδ. Hesseling-Pernot σ. 73 (IV στ. 11).
[2]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Ἀδ. Διαμαντοπούλου.
[3]) Παροιμιῶν τ. Γ΄ σ. 261 σημ.

[1]) Παρ' Ἀθηναίῳ ΙΓ΄ σ. 563 στ.
[2]) Ἔνθ. ἀν.
[3]) Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τ. Β΄ σ. 228.

τηραμένον πτῶμα, νεκρὸς μὴ δυνάμενος νὰ διαλυθῇ καὶ τρόπον τινὰ ν' ἀποθάνῃ τελείως καὶ ν' ἀναπαυθῇ ὁριστικῶς, ὡς πάντες οἱ λοιποὶ νεκροί, ἀλλὰ βασανιζόμενος καὶ μετὰ θάνατον καὶ ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ τάφου πρὸς τρόμον τῶν ζώντων, οἵτινες ἀπομακρύνονται τούτου ὡς δυσώδους καὶ κατηραμένου. Τοιοῦτον ἀναθεματισμένον «βρυκόλακα» παρέστησε ζωηρότατα καὶ τὸν Θανάσην Βάγιαν ὁ Βαλαωρίτης, λέγων ἐν τῷ προλόγῳ «Ἠθέλησα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ γενικὸν *ἀνάθεμα* νὰ ῥίψω τὸν λίθον κατὰ τοῦ κακούργου τούτου». (Βίος καὶ ἔργα τόμ. Β' σ. 52). Καὶ παριστάνει τὴν χήραν του λέγουσαν[1]

Πές μου δὲν ἔλυωσες, Θανάση, ἀκόμα;

Ὅτι οἱ τοιοῦτοι «ἄλυτοι» νεκροὶ ἐπεφαίνοντο ἔξω τοῦ τάφου ἦτο δυνατὸν καὶ ν' ἀληθεύῃ, ἂν ἡ ταφὴ ἐγίνετο, καθὼς τοὐλάχιστον εἰς πολλὰ χωρία τῆς Κύπρου, ἐπιπολαία, ἡ δὲ κοιλία τοῦ δι' ὀλίγου χώματος σκεπασθέντος διαστελλομένη ἕνεκα τῶν ἀερίων ἠδύνατο ν' ἀναφανῇ ἀηδέστατα ἐκχέουσα σκώληκας καὶ τὰς λοιπὰς ἐντὸς ἀκαθαρσίας. Ἐκ τοιούτων περιστατικῶν ἦτο φυσικὸν ν' ἀναπτυχθῇ μεταξὺ τῶν πολλῶν ἡ δεισιδαιμονία, ὅτι ὁ «ἄλυτος» νεκρὸς τιμωρεῖται διὰ τὰς κακάς του πράξεις, διότι δηλαδὴ περιέπεσεν εἰς κοινὸν ἀνάθεμα ἢ ἀφορισμὸν τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο ῥητῶς ἐκφράζει ἡ νεκρώσιμος Ἀκολουθία *«τὸ μὲν σῶμα εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη διάλυσον»* εἴτε ἄλλα ἥμαρτε, εἴτε *«ὑπὸ Ἀρχιερέως βαρυτάτῳ ἀφορισμῷ περιέπεσεν»* [1]).

Λοιπὸν ἡ ἡμετέρα παράδοσις ἀποχωριζομένη τῶν ἀρχαίων ἢ οἱωνδήποτε συγγενῶν δεισιδαιμονιῶν εἶναι καθαρῶς χριστιανική.

Ἀλλὰ ποῖος ἦτον ὁ πρῶτος *βουρβούλακας* τῶν Χριστιανῶν; Ποῖος ἁμαρτωλὸς ἐπρήσθη τόσον, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ εἰς ἅπαντας τὴν φρίκην; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ τὸ ἑπόμενον ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου χωρίον [2]).

«Οὐ γὰρ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ἐπεβίω καθαιρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας ὁ Ἰωάννου μαθητὴς ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς Ἐξηγήσεως τῶν Κυριακῶν λόγων, λέγων οὕτως· «Μέγα δὲ ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰούδας, πρησθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε

[1]) Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, ἐπιδιορθωθὲν ὑπὸ Ι. Μαρτίνου. Ἐν Ἀθ.1899 σ. 237.
[2]) Migne, Ἑλλ. Πατρολογίας, τόμ. 5 στ. 1261 Α.

μηδὲ ὁπόθεν ἅμαξα ῥᾳδίως διέρχεται, ἐκεῖνον δύνασθαι διελθεῖν. Ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον αὐτοῦ. Τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ φασι τοσοῦτον ἐξοιδῆσαι, ὡς αὐτὸν μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν· τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ μηδὲ ὑπὸ ἰατροῦ διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι· τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας. Τὸ δὲ αἰδοῖον αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀηδέστερον καὶ μεῖζον φαίνεσθαι, φέρεσθαι δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ (γρ. τοὺς) ἐξ ἅπαντος τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχῶράς τε καὶ σκώληκας εἰς ὕβριν δι' αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγκαίων. Μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας ἐν ἰδίῳ φασὶ χωρίῳ τελευτήσαντα καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἔρημον καὶ ἀοίκητον τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι· ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς σήμερον δύνασθαί τινα ἐκεῖνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ· τοιαύτη διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἔκρυσις ἐχώρησε.»

Ἡ παράδοσις αὕτη τοῦ Παπίου σῴζεται καὶ παρ' Ἀπολλιναρίῳ καὶ παρ' Οἰκουμενίῳ (1), καὶ κατήντησε δημοτική. Ὁ μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν, ὃν γινώσκομεν ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐπιζήσας, καὶ πρησθεὶς δυσώδης καὶ φοβερὸς εἰς ἅπαντας Ἰούδας ἦτον ὁ περιπατῶν μετὰ θάνατον καὶ καταστήσας «ἔρημον καὶ ἀοίκητον» τὸν τόπον τῆς τελευτῆς του. Ἀκριβῶς δὲ τὴν πρὸς τὸν πρησθέντα νεκρὸν ἀποστροφὴν ἐκφράζουν οἱ καλοῦντες αὐτὸν *βουρβούλακα*.

[1]) Βλ. στ. 1260Β'.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

ΥΠΟ

ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἐπεκράτει ἡ πρόληψις ὅτι ἠδύνατό τις νὰ βλάψῃ τὸν ἐχθρόν του καὶ διὰ μαγικῶν μέσων, ὧν ἓν ἦσαν καὶ οἱ κατάδεσμοι. Συνίσταντο δ' οὗτοι ἢ εἰς τὴν κατόρυξιν, ἐντὸς μάλιστα τάφων, μεταλλίνου ἐλάσματος, ἐφ' οὗ εἶχε γραφῇ τὸ ὄνομα τοῦ μισουμένου μετὰ σχετικῶν ἀρῶν ἢ εἰς τὴν δι' ἥλων ἢ πασσαλίσκων καταπερόνησιν ὁμοιώματος τοῦ ἐχθροῦ, ἥτις καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν ἀναλόγους βλάβας, παρατροπὴν φέρ' εἰπεῖν τῶν φρενῶν, ἂν ἐγίνετο κατὰ τὴν κεφαλήν, παράλυσιν τῶν ἄνω ἢ κάτω ἄκρων, ἂν κατὰ τὰ ἄρθρα τῶν χειρῶν ἢ ποδῶν, καρδιακὴν νόσον ἢ θάνατον, ἂν κατὰ τὴν καρδίαν, τύφλωσιν, ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς κατὰ συμπάθειαν μαγείας ἐπιστεύθη ὅτι διεδόθη ἐξ Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν Ἑλληνιστικῶν μάλιστα χρόνων, ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, Αἴγυπτον καὶ Ἰταλίαν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Ρωμαιοκρατίας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως [1]), τὸ ἔθιμον ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι παμπάλαιον καὶ πάγκοινον, ἀφ' οὗ καὶ σήμερον πιστοποιεῖται ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ καὶ εἰς λαοὺς κατὰ φύσιν, ὡς τοὺς ἰθαγενεῖς τοῦ Μεξικοῦ [2]).

[1]) *A. Audollent,* Defixionum tabellae quotquot innotuerunt tam in Graecis orientis quam in totius occidentis partibus praeter Atticas in corpore inscriptionum Atticarum editas XLII, CVIII. Εἶπεν ἐν τούτοις ὁ αὐτὸς ἔνθ. ἀν. XLIII, ἐξεταστέον ὅμως μήπως καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλοθεν ἦλθον οἱ κατάδεσμοι.

[2]) *R. Pagenstecher,* Rachepuppen aus Mexico und verwandtes ἐν

Τὰ κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς καταδέσμους εἶναι ἡμῖν σήμερον ἀρκούντως γνωστὰ καὶ ἐξ ἐργασιῶν ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ μάλιστα τῶν τοῦ R. Wuensch [1]) καὶ A. Audollent [2]), δι' ὃ ἐπὶ τὸ θέμα αὐτὸ δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν. Σκοπὸς τῆς παρούσης πραγματείας εἶναι νὰ ἐξετάσῃ, ἂν οἱ ἀρχαῖοι κατάδεσμοι ἐξέλιπον, καὶ ἀπὸ πότε ἤ, ἂν διὰ τοῦ μέσου αἰῶνος ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν, καὶ πῶς.

Ἐκ τῶν ἐρευνητῶν ἡ Miss Macdonald ὑπεστήριξεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Δ'. μ.Χ. αἰῶνος κατάδεσμοι παρ' ἡμῖν δὲν ὑπάρχουσι πλέον [3]), ὁ R. Wuensch ὅτι ἡ χρῆσις τῶν καταδέσμων ἔπαυσε μὲ τὴν λῆξιν τῶν ἱπποδρομικῶν ἀγώνων [4]), ὁ δ' Audollent ὅτι μετὰ τὸν Δ'. μ. Χ. αἰῶνα μόλις ἀναφέρονται παρ' ἡμῖν καταδέσμων παραδείγματα [5]).

Ὁ μέλλων νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν καταδέσμων θὰ πεισθῇ ἀκραδάντως ὅτι οὗτοι οὐδέποτε ἔπαυσαν ὄντες ἐν χρήσει ἐν Ἑλλάδι. Καὶ παρατηροῦνται μὲν μεταβολαί τινες ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ὕλης καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς κατορύξεως, τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει σημασίαν.

Τὴν κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς αἰῶνας πίστιν εἰς τοὺς καταδέσμους καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν μαρτυροῦσι, πλὴν τῶν μαγικῶν παπύρων (2-4 μ.Χ. αἰών) ὅ τε Φλάβιος Ἰώσηπος λέγων «οἱ τὰ δαι-

Archiv für Religionswissenschaft 15.313 ἑξ. Ὅρα καὶ Vernagel eines Menschen ἐν Jahresbericht der geograph. ethnolog. Gesellschaft in Zürich 1909 σ. 127.

[1]) *R. Wuensch,* Defixionum tabellae Atticae τοῦ αὐτοῦ 1) Antikes Zaubergerät aus Pergamon ἐν Archäol. Jahrb. Erg. Heft VI. 2) Eine antike Rachepuppe ἐν Philologus LXI σ. 26 ἑξ. 3) Aus einem Zauberpapyrus 4) Neue Fluchtafeln ἐν Rh. M. N. F. 55 (1900) 232-271. 5) Sethianische, Verfluchungstafel. Τὰς νεωτέρας περὶ τοῦ θέματος ἐργασίας ἐσημείωσεν ὁ *Ch. Dugas,* Figurines d'envoûtement trouvées à Délos B. C. H. 39 (1915) 413-423.

[2]) Ἔνθ' ἀν.

[3]) *Miss Macdonald,* Inscriptions relating to the sorcery in Gyprus ἐν Proceedings of the society of biblical archaeology 13 σ. 167.

[4]) *R. Wuensch,* Neue Fluchtafeln ἐν Rh. M. N. F. 55. 271. ὁ Wuensch, δυστυχῶς, δὲν ὁρίζει, ἂν ἐννοῇ τοὺς ἐν τῇ Δύσει ἢ τῇ Ἀνατολῇ ἱπποδρομικοὺς ἀγῶνας.

[5]) *A. Audollent,* Ἔνθ' ἀν. CXXVIII. Ὁ αὐτὸς ἐν τούτοις ἀλλαχοῦ τοῦ ἔργου του (σ. CXXIV) παρατηρεῖ ὅτι οἱ κατάδεσμοι οὐδέποτε μέχρι τῆς ἐποχῆς μας ἐξέλιπον. Πβ. καὶ σ. LXXX. Περὶ τῆς ἐν τῇ Δύσει μνείας καταδέσμων κατὰ τὸν Ζ'. καὶ Η'. αἰῶνα ὅρα *E. Rhode,* Psyche[3] 425.

μόνια ἐνδούμενοι ὡς μηκέτι ἐπανελθεῖν» [1]) καὶ Ἰουστῖνος ὁ Μάρτυς τάδε ἀναφέρων· *«ἤδη μέντοι οἱ ἐξ ὑμῶν ἐπορκισταὶ τῇ τέχνῃ, ὥσπερ καὶ τὰ ἔθνη χρώμενοι ἐξορκίζουσι καὶ θυμιάμασι καὶ καταδεσμοῖς χρῶνται»* [2]), προσέτι δὲ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὰ ἑξῆς σημειῶν· *«Γυναῖκες πολλάκις ἐπαοιδαῖς τισι καὶ καταδέσμοις φίλτρον ἐπάγεσθαί τινας πειρώμεναι»* [3])· καὶ ὁ Χρυσόστομος λέγων ἀφ' ἑνὸς μὲν *«καὶ τί δεῖ λέγειν τὰς μαγγανείας τὰς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις, τὰς ἐν ταῖς τῶν θηρίων ἁμίλλαις»* [4]), ἀφ' ἑτέρου δὲ *«φιλονεικοῦσαι γὰρ ἐκεῖναι τῷ αὐτῶν ἔρωτι προσδῆσαι τέλεον τὸν ταύταις προσέχοντα μαγγανείας ἐκίνησαν καὶ φίλτρα κατεσκεύασαν καὶ πολλὰς γοητείας ἔρραψαν . . . . . λαβοῦσά σε μετὰ ἀδείας ἡ πόρνη καὶ τοὺς αὐτῆς καλέσασα δαίμονας καὶ τὰ πέταλα γράψασα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐργασαμένη μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας περιγίγνεταί σου τῆς σωτηρίας»* [5]). Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἑλενουπόλεως Παλλάδιος [6]) περὶ ἀνδρὸς Αἰγυπτίου ζητοῦντος νὰ προκαλέσῃ τὸν ἔρωτα γυναικός· *«Προσωμίλησε γόητι ὁ κακόσχολος, λέγων αὐτῷ· ἢ ἕλον ταύτην πρὸς τὸ ἀγαπῆσαί με ἢ ἔργασαί τι τῇ τέχνῃ σου, ἵνα ρίψῃ αὐτὴν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Λαβὼν οὖν ὁ γόης τὸ ἱκανὸν παρ' αὐτοῦ ἐχρήσατο ταῖς ἑαυτοῦ γοητείαις καὶ μαγγανείαις»*.

Διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς εἰς μεταγενεστέρους αἰῶνας χρησιμοποιήσεως τῶν καταδέσμων, πλὴν τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων παραδειγμάτων, ἃς ἀρκέσουν τὰ ἑξῆς χωρία· α΄) τοῦ Σωφρονίου, ὑφ' οὗ μνημονεύεται ἐγκαταλειφθεῖσα ἐρωμένη Ἰουλιανοῦ τινος ὡς *«αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας τῷ φαρμάκῳ (=μαγγανείᾳ) συνδήσασα καὶ πᾶν αὐτοῦ μέλος τοῦ σώματος καταργήσασα»* [7])· β΄.) τοῦ Μιχ. Ψελλοῦ [1])· *«Διὸ (τὰ δαιμόνια) καὶ ῥᾷστα χειροῦνται τοῖς περιττώμασι, λέγω δὴ σιέλοις καὶ ὄνυξι καὶ θριξὶ παρὰ τοῦ μαροῦ τῶν γοήτων γένους καὶ μολύβδῳ καὶ κηρῷ καὶ λεπτῷ προσδεθέντα μίτῳ διὰ τῶν ἀθεμίτων ἀφορκισμῶν πάθη τραγικὰ κατεργάζονται»*· γ΄) τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Θεοδώρου *«Εἰ περίεστί σοι βίβλος ἐνεργητική, ἄγαγε εἰς τὸ μέσον, καὶ πάντα ἄνθρωπον, ὃν περιειργάσω, ἢ οἶκον ἢ ἄλογον, ἤτοι πᾶν, λῦσον τοῦ καταδέσμου τῆς περιεργίας* [2])· δ΄) τοῦ Ι. Κιννάμου [3]) *«Ἀπεράντου τέ τινα βαττολογίαν ὑποψάλλουσα δαιμονιώδει τινὶ μαγγανείᾳ Ρωμαίους ξυνδεῖν ᾤετο»* καὶ ε΄) τοῦ Ι. Τζέτζου [4]) *«Οὐδὲν διεπραξάμην, ἵστω θεός, ἄρρητον· οὐδὲ μὴν ἄλλον ἀρρητουργοῦντα ἰδεῖν ὑπέμεινα καίτοι καὶ ἐπῳδάς τε καὶ συνδέσμους καὶ συνθήματα πάμπολλα ξυνειλοχὼς πολυσύμφορα»*. Τέλος οἱ ἀφορκισμοὶ ἀρχαγγελικοὶ κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐν χ. τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἔνθα ἀναφέρονται φρίκη, φοβερισμός, φαντασία, φαρμακία, φθόνος, ζῆλος καὶ *κατάδεσμος* [5]).

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐκ χειρογράφων μαρτυρίας, περὶ τούτων θὰ γίνῃ κατωτέρω, καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ, ὁ προσήκων λόγος.

Ἀνωτέρω ὡμίλησα περὶ τῆς ὕλης τῶν καταδέσμων.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κατάδεσμοι ἐγράφοντο ἐπὶ μεταλλίνων καὶ δὴ κυρίως μολυβδίνων ἐλασμάτων· τοιαῦτα ἀληθὲς εἶναι ὅτι δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο συνήθως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, πάντως ὅμως ὑπῆρχον καὶ τότε ἐν χρήσει· ἐν τῷ βίῳ τοῦλάχιστον τοῦ ὁσίου Εὐθυμίου ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ Ρωμανοῦ παθόντος, τῇ ἐνεργείᾳ ἐχθροῦ του, ἐξ ὑδρωπιάσεως, *«ἐξήγαγε πέταλον κασσιτερινὸν ἔχον χαρακτῆράς τινας»* [6]), ἐν τοῖς Ἱπποκρατικοῖς, πρὸς θεραπείαν τῆς ποδάγρας, συχνὰ ἀναφέρονται γράμματα γραφόμενα εἰς πέταλον κασσιτέρινον ἢ λάμαν κασσιτερίνην [7]), ἐν τῇ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σολομῶντος φερομένῃ Διαθήκῃ ἡ ἀσθένεια τῶν πλευρῶν Ἄκτον ἀποχωρεῖ *«ἐάν τις γλύψῃ ἐν ὕλῃ χαλκοῦ ἀπὸ πλοίου*

[1]) *Φλ. Ἰωσήπου*, Ἰουδ. Ἀρχαιολ. 8.2. 5 πβ. καὶ *J. Tambonino*, De antiquorum daemonismo σ. 8. Ἐπιθι καὶ ὅσα κατωτέρω λέγονται περὶ τῆς καταδέσεως τοῦ δαίμονος.

[2]) *Ἰουστ. Μάρτυρος*, Πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον διάλογος(Migne,PG. 6.676 C).

[3]) Ὅρα *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 4. 114. καὶ ἐπιθι καὶ τὰ ἐν τῷ Α'. κεφαλαίῳ τοῦ Β'. μέρους περὶ φιλτροκαταδέσμων λεγόμενα.

[4]) *Χρυσοστ.* Εἰς ἐπιστολὴν Α' πρὸς Κορινθίους ὁμιλία ΙΒ' (Migne, PG.61. 103).

[5]) *Χρυσοστ.* Περὶ γυναικῶν καὶ κάλλους (Migne PG. 63.657).

[6]) *Παλλαδίου* ἐπισκόπου Ἑλενουπόλεως, Ἡ πρὸς Λαῦσον ἱστορία (Migne, PG. 34.1044 A). Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις τοῦ Χρυσοστόμου πρόκειται περὶ φιλτροκαταδέσμου.

[7]) *Σωφρονίου* μοναχοῦ, Διήγησις θαυμάτων τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν σοφῶν Ἀναργύρων Migne, PG. 87. 3.3456 D.

[1]) *Μιχ. Ψελλοῦ*, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων Migne, PG. 122.869 A.

[2]) *Θ. Ἰωάννου*, Μνημεῖα ἁγιολογικὰ σ. 396.

[3]) *Ι. Κιννάμου*, Ἱστορ. 246.7

[4]) Παρὰ *Cramer*, Anecd. Oxon. 3. σ. 187.

[5]) *Fr. Pradel*, Griechische und süditalienische Gebete σ. 20.

[6]) Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, Νέα Σιὼν 9.796-7.

[7]) Ὅρα Notices et extraits des manuscrits 21. 2. 69.

ἀστοχήσαντος τὰς λέξεις Μαρμαραώθ, Σαβαώθ, Ἄκτον μὲν δίωξον καὶ περιάψῃ τῷ ἰσχίῳ αὐτοῦ» [1]), ἐν εὐχῇ τοῦ μεγαλομάρτυρος Τρύφωνος ἀπειλοῦνται τὰ ζωῦφια τοῦ ἀγροῦ ὅτι θὰ δεθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «κατὰ τὸ μέγα αὐτοῦ ὄνομα μετὰ μολύβδου καὶ σιδήρου» [2]), ἐπὶ φυλακτηρίου κατὰ τῆς Γυλλοῦς ἀναγινώσκεται «Ἅγιε Σισύνιε καὶ Συνόδωρε, δήσατε καὶ μολυβδώσατε πᾶν εἰδωλικὸν καὶ ἀέριον» [3]), ἐν φυλακτηρίῳ ἀναγομένῳ εἰς τὴν τάξιν τῶν καταδέσμων ἀναγινώσκομεν «Ποίησον καὶ κασσιτήριον πλάκαν καὶ χάραξον ἐν αὐτῇ μετὰ σιδήρου πάντων σου τῶν ἐχθρῶν τὰ ὀνόματα» [4]), ἐν ἀστρολογικοῖς κώδιξι, πρὸς πρόκλησιν ἀκαρπίας τῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων τοῦ ἀντιπάλου, φέρεται «Γράφε δὲ ἐν μετάλλῳ Κρόνου (=μολύβδῳ) καὶ ῥῖπτέ το εἰς χωράφιον καὶ οὐδέποτε καρπὸν δώσει» [5]), ἐν τῷ βίῳ τῆς ὁσίας Δομνίκης λέγεται περὶ γυναικὸς περιεργασθείσης ὑπὸ τῶν ἰδίων θεραπόντων ὅτι «διαρραγέντος τοῦ προσκεφαλαίου, ὅπερ εἰς ὑπουργίαν αὐτῆς ἐπεφέρετο, εὑρέθησαν ἔνδοθεν πέταλά τινα περιέργους γραμμὰς ἔχοντα, πανουργίᾳ σατανικῇ κεχαραγμένας» [6]), ὁ Μιχ. Ψελλὸς εἶπε περὶ τῶν δαιμονίων ὅτι κατεργάζονται τραγικὰ πάθη «μολύβδῳ καὶ κηρῷ καὶ λεπτῷ περιδεθέντα μίτῳ» [7]), ἐν εὐχῇ πρὸς λύσιν ἀνδρογύνου ἀποδιδομένῃ εἰς τὸν ἅγιον Κυπριανὸν ἀναφέρεται ὅτι ὁ κατάδεσμος ἐγένετο «ἢ ἐν χρυσῷ ἢ ἐν ἀργύρῳ ἢ ἐν χαλκῷ ἢ ἐν σιδήρῳ ἢ ἐν μολύβδῳ ἢ ἐν κασσιτέρῳ [8]), ἐν καταδέσμῳ λύκου [9]) φέρεται «Γράφε ταῦτα τὰ γράμματα εἰς μόλυβδον καὶ θὲς

[1]) Migne, PG. 122. 1345 A.

[2]) *Fr. Pradel*, Griechische und süditalienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters σ. 12.

[3]) *L. Allatii*, De Graecorum hodie quorundam opinationibus σ. 125.

[4]) *A. Vassiliev*, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 345.

[5]) Cod. astr. VI. Append. σ. 77. 16 ἑξ. Πβ. *A. Abt*, Die Apologie des Apuleius σ. 193. Λυποῦμαι σφόδρα μὴ δυνηθεὶς νὰ λάβω κατὰ τὴν ἐργασίαν μου ὑπ' ὄψιν τὸν Catal. cod. astrol. Graec. μὴ ὑπάρχοντα ἐν Ἀθήναις.

[6]) *Θ. Ἰωάννου*, Μνημεῖα ἁγιολογικὰ σ. 277.

[7]) *Μιχ. Ψελλοῦ*, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων Migne, PG. 122. 869 A.

[8]) *Κ. Βελεφάντου*, Κυπριανάριον σ. 14 (ἔκδ. 1913). Καὶ ὁ *R. Wuensch*, D.T.A. XXX παρατηρῶν ὅτι κατὰ τοὺς Χριστιανικοὺς χρόνους σπανιώτερον ἐγίνετο χρῆσις καταδέσμων δέχεται τὴν ὕπαρξιν τούτων κατὰ τοὺς εἰρημένους χρόνους. Πβ. καὶ σ. XXXII.

[9]) Ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Ὅρα *Fr. Pradel*, Ἔνθ' ἀν. σ. 34.

αὐτὰ σκεπάσας μέσα τῆς μάνδρας καὶ οὐ μὴ ἔλθῃ ἐκεῖ κακόν», κατὰ Σολομωνικὴν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὁ ἀπόδεσμος ἀνδρογύνου γίνεται διὰ σαγκορράφας μολυβδίνης οὕτω καμφθείσης, ὥστε ἡ αἰχμὴ αὐτῆς νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ [1]). Τέλος καὶ εἰς τὰς νεωτέρας Σολομωνικάς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ O. Crusius προέρχονται ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μαγικῶν παπύρων [2]), πάλιν γίνεται μνεία μεταλλίνων ἐλασμάτων [3]).

Ταῦτα, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐκ χαλκοῦ καταπεπερονημένα ἁγαλμάτια «καὶ μολύβδῳ πάντῃ κατειλημμένα», περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος ἐν τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ κεφαλαίῳ. Ἂς σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι καὶ σήμερον ἐν Ἀμισῷ τοῦ Πόντου καταδένουσι τὸν μελλόνυμφον διὰ μολυβδίνου ἐλάσματος, οὕτινος κάμπτοντες ἑνοῦσι τὰ δύο ἄκρα, ἢ διὰ δύο μολυβδίνων πλακῶν, ἃς μασῶντες ἑνοῦσι καὶ εἶτα ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ κηρὸς δὲν ἦτο ἄγνωστος κατὰ τὰς μεσαιωνικὰς καταπασσαλεύσεις· μάρτυρες ὅ τε Μιχαὴλ Ψελλὸς λέγων ὅτι τὰ δαιμόνια κατειργάζοντο τραγικὰ πάθη «μολύβδῳ καὶ κηρῷ καὶ λεπτῷ περιδεθέντα μίτῳ» καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμὼν ἀναφέρων «κηρόπλαστα εἴδωλα» ῥιπτόμενα ὑπὸ μάγων εἰς τὰς γωνίας τῶν θαλάμων τῆς ἀσθενούσης Ζωῆς, συζύγου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ [4]).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τόπον, παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συνήθως κατέθαπτον τοὺς καταδέσμους ἐντὸς τάφων [5]). Τὸ ἔθιμον τοῦτο, οὗ-

[1]) Χ. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθηνῶν ἀρ. 1265 φ. 598.

[2]) *O. Crusius*, Ἐφέσια γράμματα ἐν Philol. 49 (1890) 547.

[3]) *N. Πολίτου*, Παλαιογραφικὴ σταχυολογία ἐκ μαγικῶν βιβλίων BZ. 1.538.

[4]) Ὡς ἐκ χειρογράφων τοῦ ΙΘ' αἰῶνος φαίνεται, καὶ ἡ κήλη τότε κατεπασσαλεύετο διὰ κηρίνου ἥλου, κήρινον δ' εἰδώλιον καρφωμένον διὰ καρφίδων εὑρέθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1915 ἐντὸς φρέατος ἐρριμμένον. Ἐπίσης κατὰ μαρτυρίαν τῆς κ. Ἀργ. Νικολάου αἱ γυναῖκες ἐν Ἀθήναις μαλάσσουσαι κηρὸν καὶ τοῦτον διὰ καρφίδων διαπερῶσαι καταπασσαλεύουσι τὰς ἀντιπάλους. Σήμερον ἐν Πάφῳ τῆς Κύπρου ἀποδένουσι τοὺς νεονύμφους διὰ κηρίου περιελισσομένου περὶ μαχαιρίδιον, ἐν Κερασοῦντι δὲ τοῦ Πόντου τὸν ἐχθρὸν διὰ σχοινίου κεκηρωμένου.

[5]) Τοῦτο, ἵνα ὁ καταδεσμούμενος εὐκολώτερον παραδοθῇ εἰς τὰς θεότητας τοῦ Ἅδου. Πβ. *R. Wuensch*, D. T. A. II. IV. *A. Audollent*, D. T. CXI. Γνωστὸν ὅτι παρ' ἀρχαίοις κατάδεσμοι ἐτίθεντο καὶ εἰς τεμένη ἢ καὶ θε. μέλια οἰκοδομημάτων. *R. Wuensch*, D. T. A. XII.

τινος πλέον σήμερον ἀμυδρὰ ἴχνη σῴζονται, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου μέρους [1]), εἶχεν ἀτονίσει κατὰ τὸν μεσαίωνα, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐξαλειφθῇ, ἂν τις κρίνῃ ἐκ τῶν ἑξῆς μαρτυριῶν. Κατὰ τοὺς ἐξορκισμοὺς τοῦ Μ. Βασιλείου δῆλα δὴ ἐξορκίζεται τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ προσπελάσαν ἄφνω «*ἐκ μνήματος εἰδωλικοῦ*» [2]), κατὰ τὸν Ματθαῖον Βλαστάρην «*αἱ μὲν γοητεῖαι δαιμόνων ἔχουσιν ἐπικλήσεις κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους ἐπᾳδομένας* [3]), ὥστε τινὰ *παρεθῆναι τὰ μέλη τυχὸν καὶ διὰ βίου κατακλιθῆναι καὶ ἀβίωτον αὐτῷ τὸν βίον γενέσθαι*» [4]), κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν εὐχὴν τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ τοῦ δεδεμένου ἀνδρογύνου ἡ δέσις ἠδύνατο νὰ γίνῃ «*ἐν μέσῳ μνημάτων ἢ ἐν τάφῳ δικαίου ἢ ἁμαρτωλοῦ ἢ ἐν καυκάλῳ ἀνθρώπου*» [5]), κατὰ Σολομωνικὴν τοῦ ΙΖ΄. αἰῶνος ὁ κατάδεσμος ἀνδρογύνου ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς τοποθετήσεως μολυβδίνης σακκορράφας «*εἰς τὸ μνῆμα τοῦ νεκροῦ*» [6]) καὶ τέλος, κατὰ τὴν αὐτὴν Σολομωνικήν, τὰ ἑξῆς συνιστῶνται πρὸς ἐπιτυχίαν καταδέσμου· «*Γράφε ἡμέραν Σάββατον ἢ Τρίτην ἀπὸ τὲς εἴκοσι τοῦ φεγγαρίου καὶ ὕστερα καὶ βάρ*[ε] *το εἰς Ἑβραϊκὸν κιβούριν μὲ μίαν κλειδωνιὰν καὶ λέγε· ἐδῶ ἐκλειδώσαμεν μὲ τὸ χέρι τοῦ Σολωμὼν ἐτοῦτα τάδε σημεῖα εἰς Ἑβραϊκὸν μνημούριν*» [7]).

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ κατάδεσμοι ἐρρίπτοντο καὶ εἰς

[1]) Οὕτω σημειῶ ὅτι πρὸς κατάδεσιν τοποθετεῖται ἐπὶ τάφου καρδία ζῴου διὰ καρφίδων καταπερονηθεῖσα, ἐν Αἰτωλίᾳ δ' ὅτι κατιδένεται ὁ ἀντίπαλος δι' ᾧοῦ τεθέντος ἐπὶ μίαν νύκτα ἐντὸς τάφου ἀνθρώπου νεωστὶ ταφέντος καὶ κατωτέρω ὅτι ἐν Μ. Ἀσίᾳ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐπανειλημμένως ἐπισυμβαίνοντος θανάτου μελῶν μιᾶς οἰκογενείας τίθεται κλεῖθρον ἐν τῷ τάφῳ τοῦ τελευταίου ἐξ αὐτῶν ἀποθανόντος.

[2]) Migne, PG. 31. 1681 C

[3]) Κατὰ Νομοκάνονα τοῦ 1678 (χ. Ἐθν. Βιβλ. 2017 ἀσελίδωτον περὶ τὸ τέλος), ἔχοντα ὑπ' ὄψιν τἀνωτέρω «*γοητεία λέγεται ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρήνων, ὁποὺ κάποιοι ἔχουν συνήθειαν καὶ κάμνουν εἰς τοὺς τάφους....*».

[4]) *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 6. 359-60. Πβ. καὶ Σουΐδαν ἐν λ. μαγεία. Ὅρα καὶ *N. Πολίτου*, Αἱ ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ Δ.Ι.Ε.Ε. 1. 5 καὶ σημείωσον ὅτι διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως ἐπιδιώκεται ἡ πάρεσις τῶν μελῶν τοῦ ἀντιπάλου.

[5]) *Κ. Βελεφάντου*, Κυπριανάριον σ. 14.

[6]) Χ. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθην. ἀρ. 1265 φ. 59β.

[7]) Χ. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθην. ἀρ. 1265 φ. 22β.

φρέατα [1]) ἢ εἰς τὴν θάλασσαν [2]). Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς σημερινῆς διαδόσεώς του, πρέπει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦτο πολὺ διαδεδομένον καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα· ἅπαξ μάλιστα ἔχομεν καὶ μνείαν ἀπορρίψεως εἰς τὴν θάλασσαν ἀγαλματίου καταπερονηθέντος μὲ τὴν ἑρμηνείαν, ὅτι τοῦτο συνέβαινεν, ἵνα μηδέποτε ἀναλυθῇ ἡ μαγεία αὐτή [3]). Ἡ ἑρμηνεία δ' ὄντως αὕτη διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶναι ἡ μόνη ὀρθή. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν δῆλα δὴ περίοδον, λησμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς αἰτίας τῆς κατορύξεως τῶν καταδέσμων, ἐθεωρήθη ὅτι οὗτοι ἐρρίπτοντο εἰς φρέατα ἢ εἰς θάλασσαν ἢ κατεθάπτοντο, ἵνα μὴ εὑρεθῶσι καὶ ἑπομένως ἄλυτος μείνῃ ἡ μαγεία [4]), ἡ ἀντίληψις δ' αὕτη εὐρύτατα μέχρι τοῦ νῦν εἶναι διαδεδομένη.

Πρὶν ἢ τὸν περὶ μεσαιωνικῶν καταδέσμων λόγον ἀρχίσω, σκόπιμον κρίνω, χάριν εὐκολωτέρας καὶ ἀκριβεστέρας τοῦ θέματος πραγματείας, νὰ διαιρέσω αὐτοὺς εἰς δύο μεγάλα τμήματα, εἰς τοὺς κυρίως καταδέσμους, τοὺς γινομένους δῆλα δὴ διὰ καταδέσεως νήματος ἤ τινος τοιούτου, καὶ εἰς τὰς καταπερονήσεις ἢ *καταπασσαλεύσεις* [5]),

[1]) *A. Audollent*, D. T. CXVII Ἡ Miss Macdonald ἀνέσυρεν ἐν Κύπρῳ ἓξ φρέατος δέκα καὶ ἓξ καταδέσμους. Ὅρα καὶ *A. Audollent*, Ἐνθ' ἀν. XXV.

[2]) *A. Audollent*, Ἐνθ' ἀν. 129. 8 ἑξ καὶ *R. Wuensch*, D. T. A. IV.

[3]) Ὅρα τὰ περὶ τῆς καταπασσαλεύσεως τοῦ Θεοφίλου κατωτέρω λεγόμενα.

[4]) Διὰ αὐτὸν τὸν λόγον κατετάφη καὶ τὸ κλεῖθρον τοῦ κατηνίου, δι' οὗ εἶχον καταδεθῇ οἱ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφορμοῦντες πολέμιοι, ὡς θὰ ἐκθῇ ἐπ' ἴσης κατωτέρω.

[5]) Διὰ ἀμφότερα τὰ εἴδη τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μαγείας μεταχειρίζονται οἱ ἐρευνηταὶ σήμερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους (Πβ. καὶ *R. Wuensch*, D. T. A. III καὶ *E. Kuhnert* ἐν Pauly-Wissowa Realencycl. ἐν λ. defixio) τὸν ὅρον κατάδεσμος. Φρονῶ ὅτι τὸ ἕτερον τῶν εἰδῶν ὀρθότερον θ' ἀπεκαλεῖτο καταπερόνησις ἢ μᾶλλον *καταπασσάλευσις* πβ. *περονῶ σου ἡ δεῖνα τὸν ἐγκέφαλον . . . . περονῶ τὸ ποιὸν μέλος τῆς δεῖνα ὅπως μηδενὸς μνησθῇ, πλὴν ἐμοῦ μόνου τοῦ δεῖνος. C. Wessely*, Griechische Zauberpap. von Paris und London 321 ἑξ. . . . *τόπους ἅπαντας καταδῶ, ἀφανίζω, κατορύττω, καταπατταλεύω. A. Audollent* D. T. 49. 16. Οὕτω θὰ ὑπῆρχεν ἀνάλογος ὅρος πρὸς τὴν τῶν Λατίνων defixio καὶ τὸ σημερινὸν *κάρφωμα*, ὅπερ διαστέλλεται ἀπὸ τὸ *δέσιμο* ἢ *ἀ(μ)πόδεμα*. Τὸν ὅρον *καταπασσάλευσις* προέτεινα κατὰ τὸ 1918 ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας (Ἀθηνᾶ τόμ. 30 σ. 441), εὐχαρίστως δὲ βλέπω ὅτι μετὰ ταῦτα τὸν μετεχειρίσθη μετὰ τοῦ ὅρου προσήλωσις καὶ ὁ φίλος κ. *Α. Κεραμόπουλος* ἐν τῷ ἀξιολόγῳ ἔργῳ του «*Ὁ ἀποτυμπανισμός*» σ. 74.

τὰς δι' ἥλου δῆλα δὴ ἢ ἄλλου αἰχμηροῦ ὀργάνου διελάσεις ὁμοιώματος ἀνθρώπου ἢ ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου.

Ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις τὰς καταπασσαλεύσεις.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

Κατὰ τὸν ΚΔ΄ κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου, ὅστις σχεδὸν αὐτολεξεὶ φέρεται καὶ εἰς τοὺς κανόνας τοῦ Μ. Βασιλείου [1]), «*Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας*» [2]).

Καὶ εἶναι μὲν γενικὰ τὰ περὶ ἀνευρέσεως τῶν φαρμακειῶν λεγόμενα, τὰς ὁποίας νεώτερος Νομοκάνων ὁρίζει ἁπλῶς ὡς μάγια [3]) καὶ αἵτινες ἐξηκολούθουν ὑφιστάμεναι καὶ κατὰ τὸν ΙΒ΄ καὶ ΙΔ΄ αἰῶνα, ὡς ἐκ τῆς φρασεολογίας τῶν ὑπομνηματιστῶν τῶν ἱερῶν κανόνων Θ. Βαλσαμὼν καὶ Μ. Βλαστάρη φαίνεται [4]), ἂν τις ὅμως ἀπίδῃ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μαγειῶν τούτων, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ διὰ τῆς καταπασσαλεύσεως ἐπιτυγχανόμενον, τότε θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ δεχθῇ ὅτι ἐνταῦθα περὶ καταπασσαλεύσεως καὶ καταδέσμων πρόκειται. Τοιαύτην δὲ γνώμην θὰ εἶχον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ὑπομνηματισταί, ἀφ' οὗ ὁ μὲν Θ. Βαλσαμών, ὑπομνηματίζων

[1]) Ὅρα *Migne*, PG. 32. 808 B. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι παρὰ Μ. Βασιλείῳ ἀντὶ πενταετίας ἀναγινώσκεται ἑξαετίας.

[2]) *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 3. 66.

[3]) *Καὶ ὅσοι μαγεύονται εἰς τὰς Αἰγύπτισσας καὶ ὅσοι φέρνουν μάντιν εἰς τὸ σπίτι των καὶ ἐβγάλουν μάγια, ἂν τύχῃ καὶ εἶναι ἀσθενεῖς ἢ ἄλλο τι, χρόνους πόσι μὴ κοινωνήσουν.* Χ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἑταιρ. 208 φ. 159α

[4]) *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 3. 67 καὶ 6. 357-8.

τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον, ἀναφέρει, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, «*κηρόπλαστα εἴδωλα*», ὁ δὲ Μ. Βλαστάρης χαρακτηρίζει τὰς γοητείας ὡς «*ἐπικλήσεις κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους ἐπᾳδομένας, ὥστε τινὰ παρεθῆναι τὰ μέλη τυχὸν*» [1]).

Κατὰ τὸν Ε΄ μ. Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὅτι ὁ ὅσιος Ὑπάτιος εὗρέ τινα «*καταπονούμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ*», ὅστις «*γοητεύσας αὐτὸν ἔκφρονα ἐποίησε*» καὶ ὅτι πάλιν ὁ αὐτὸς ἐθεράπευσεν ἕτερον, Ἄλκιμον καλούμενον, ὅστις «*περιεργασθείς (= μαγευθείς) ἡμίξηρος ἐγένετο*» [2]).

Λαμβανομένου καὶ πάλιν ὑπ' ὄψιν τοῦ ἀποτελέσματος τῆς γοητείας, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι περὶ μαγικῆς καταπασσαλεύσεως ἐνταῦθα πρόκειται [3]).

Σαφεστάτην μαρτυρίαν καταπασσαλεύσεως ἔχομεν κατὰ τὸν ΣΤ΄ αἰῶνα τὴν ἑξῆς. Οἱ ἅγιοι Κῦρος καὶ Ἰωάννης, ἀφ' οὗ ἐθεράπευσαν τὸν Κύπριον Θεόδωρον ὑπὸ μαγείας γενόμενον λορδόποδα, τοῦ εἶπον· «*Ἀπόστειλόν τινα τῶν σοι διακονουμένων εἰς Λάθιπον καὶ πρὸ τοῦ κοιτῶνος τοῦ σοῦ σκάψε διάταξον· ἐκεῖσε γὰρ εὑρήσεις τὸ τοῦ δεδρακότος κακούργημα ὑπὸ τὸ πρόθυρον ἀφανῶς καλυπτόμενον· ὃ καὶ φανερούμενον εὐθὺς ἀναιρεῖ τὸν ποιήσαντα. Πέμψας δὲ Θεόδωρος, ὡς κεκέλευστο, κατὰ τὸν λεχθέντα τόπον τὸ τῆς ἀρρωστίας εὗρισκεν αἴτιον καὶ τοῦτο φανὲν ἀφανὴς εὐθέως ὁ κακουργήσας ἐγένετο, θανάτου τοῦτον παραχρῆμα συλήσαντος καὶ μαρτύρων ροπῇ τὸν Θεόδωρον ἐκδι-*

[1]) Ἡ πάρεσις τῶν μελῶν ἐθεωρεῖτο ὡς δεσμὸς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος γενόμενος, διὰ τοῦτο ἀνὴρ νέος, πάρετος γενόμενος, παρεκάλει τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους «*λυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ δήσαντος αὐτὸν δαίμονος*» *L. Deubner*, Kosmas und Damian 107.5. Κατὰ τὸν Λιβάνιον (Μάγου κατηγορία 4.733 Reiske) τὰ πονηρὰ δαιμόνια διὰ τῶν μάγων «*πόδας ἔδησαν, χεῖρας ἐπήρωσαν, σῶμα συνέτηξαν*». Καὶ ἡ τύφλωσις κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἐκ καταδέσεως ἠδύνατο νὰ προέλθῃ· τοὐλάχιστον κατὰ τὸν βίον Συμεῶνος τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ (*Migne*, PG. 93. 1729 A) τὰ κοράσια, τὰ ἐμπαίζοντα τὸν Συμεῶνα καὶ αἰφνιδίως τυφλωθέντα, μετανοήσαντα ἐφώναζον «*ἀνάλυσον, σαλέ, ἀνάλυσον, καὶ ὤρκιζον, ἵνα ἀναλύσῃ τὸ ἔδησε*».

[2]) *Καλλινίκου*, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ὑπατίου σ. 25. 28 (ἔκδ. Seminarii Bonnensis).

[3]) Ἡ μνεία πολλῶν παραδειγμάτων καταδέσμων κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους καθίσταται δυσχερής, διότι οἱ συγγραφεῖς μεταχειρίζονται γενικὰς ἐκφράσεις πρὸς δήλωσιν τοῦ τρόπου τούτου τῆς μαγείας, ὡς π. χ. περιεργασθείς, ὑπὸ περιεργείας ἢ μαγγανείας παθών, γοητευθείς κτλ., αἵτινες ἐμβάλλουσιν εἰς ἀμφιβολίαν τὸν ἐρευνητήν. Ὅρα καὶ Du Cange ἐν λ. περίεργος.

κήσαντος. Ἑβραῖος δ' ἦν καὶ τοιαύτης ὑπολήψεως οὐκ ἐλεύθερος [1]».

Ὅτι ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας ὁ Θεόδωρος ἀνασκάψας θ' ἀνεῦρεν ἀνθρωπόμορφον εἴκασμα καταπεπερονημένους τοὺς πόδας ἔχον, οὐδεμία ἀμφιβολία.

Ἕνα αἰῶνα μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸν Ζ' δῆλα δή, Θεόφιλός τις παραλυθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας τότε μόνον ἐθεραπεύθη, ὅταν τῇ ὑποδείξει τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου ἐξήχθη ἐκ τῆς θαλάσσης ἀγαλμάτιον ἔχον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας προσηλωμένους, τὸ ὁποῖον οἱ ἐχθροί του ἐπίτηδες ἔρριψαν εἰς τὸν βυθόν, ἵνα μηδέποτε ἀνευρεθῇ καὶ μηδέποτε ἑπομένως λυθῇ ἡ κατ' αὐτοῦ καταπασσάλευσις [2].

Κατὰ τὴν σχετικὴν διήγησιν, ὁ Θεόφιλος, κρατηθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, παρακαλεῖ τοὺς ἁγίους Κῦρον καὶ Ἰωάννην νὰ τὸν θεραπεύσωσιν. Αὐτοὶ ἐπιφανέντες καθ' ὕπνους τοῦ λέγουν νὰ κομισθῇ εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀντὶ ἀμοιβῆς παρὰ τοῦ ἁλιέως ὃν θὰ ἴδῃ ρίπτοντα τὸ δίκτυον νὰ τοῦ δώσῃ ὅ,τι οὗτος ἀγρεύσῃ. Ῥίπτεται ὄντως τὸ δίκτυον καὶ ἀνάγεται βραχύτατον κιβώτιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου «*ξόανον ἦν ἀνδρείκελον ἐκ χαλκοῦ λαχὸν τὴν ὑπόστασιν, εἰκονίζον μορφῇ τὸν Θεόφιλον καὶ ἥλους ποσὶ καὶ χερσὶ καθηλωθέντας ἔφερε τέτταρας, ἥλου ἑνὸς καθ' ἑκάστου μέλους ὑπάρχοντος*». Τοῦτο ἰδὼν ὁ Θεόφιλος «*τῶν παρεστώτων τινὶ ἀποσπᾶν εἰ δύναιτο τοὺς ἥλους ἐκέλευσεν. Ὡς δὲ τὸν ἀνδριάντα δεξάμενος ἥλου τε τῇ δεξιᾷ χειρὶ πεπηγότος δραξάμενος σὺν δυνάμει πολλῇ βιαίως ἑλκύσας ἀφῆλωσεν· οὗπερ ἀποσπασθέντος ἡ δεξιὰ Θεοφίλου χεὶρ εὐθὺς ἀπελύετο καὶ τῆς ὀδύνης τὸν ὄγκον ἀπέβαλε καὶ τὸ μετὰ ὀδύνης ἀκίνητον. Τότε πᾶσιν ἐγνώσθη τοῖς βλέπουσιν ἡ εἰς αὐτὸν μισαρὰ περιεργία, ἣν οἱ γόητες ἐκεῖνοι σὺν μιαροῖς καὶ κακίστοις δαίμοσι πράξαντες θαλαττίῳ βυθῷ ὡς οὐκ ἀναλυθησομένην ἐνέβαλον*» [3].

Τρεῖς μετὰ ταῦτα αἰῶνας, τὸν Ι' δῆλα δή, ὁ ὅσιος Νίκων ὁ Μετα

[1]) *Migne*, PG. 87.3. 3625, *E. Rhode*, Psyche[2]. 425 *A. Audollent*, D T. CXXII.

[2]) *Migne*, PG. 87. 3, 3541-48. Ὅρα καὶ *R. Wuensch*, Eine antike Rachepuppe, Philolog. 61 (1902) (26-31). *A. Audollent*, Ἔνθ' ἀν. CXXII-CXXIII.

[3]) *Σωφρονίου* μοναχοῦ τοῦ Σοφιστοῦ, Διήγησις θαυμάτων τῶν ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου τῶν σοφῶν Ἀναργύρων, *Migne*, PG. 87. 3. 3541-548 καὶ κυρίως 3545.

νοεῖτε ἐκ Ναυπλίου διερχόμενος εὑρέ τινα Ἰωάννην Βλαβεντέριον «*ἔκ τινος περιεργείας καὶ γοητευτικῆς μαγγανείας περιεργασθέντα*» τοῦτον τότε «*ἰάσατο, φωράσας καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔμελλεν ἀθλίως κινδυνεύειν καὶ θριαμβεύσας τὴν γοητευτικὴν μαγγανείαν, κεχωρισμένην οὖσαν καὶ κατωρυγμένην παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, ὅπερ ἵστατο εἰς τὸ μέσαυλον*» [1].

Ἐνταῦθα δὲν λέγεται σαφῶς, ἂν πρόκειται περὶ καταθάψεως ἀνδρεικέλου διὰ καρφίδων διαπεπαρμένου, ἐκ τῶν συμβαινόντων ὅμως σήμερον, ἅτινα σαφῶς ἀντιγράφουσι τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα, φαίνεται ὅτι περὶ τοιαύτης μαγείας πρόκειται.

Ὅτι δὲ βραδύτερον κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἐξηκολούθουν οἱ Βυζαντινοὶ νὰ καταμαγεύωσι καὶ καταπασσαλεύωσι τοὺς ἐχθρούς των, κήρινα αὐτῶν ὁμοιώματα μεταχειριζόμενοι καὶ ταῦτα καταδένοντες καὶ καταπερονῶντες καὶ εἰς ἀπόκρυφα μέρη τοῦ οἴκου ρίπτοντες, μάρτυς ἀφ' ἑνὸς μὲν Θεόδωρος ὁ Βαλσαμὼν λέγων περὶ τῆς Ζωῆς τῆς συζύγου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὅτι ἐκάλει ἐθνικούς τινας, οἵτινες «*ἐπαγγειλάμενοι θεραπεῦσαι αὐτὴν δῆθεν ἀπὸ μαγικῶν μαγγανειῶν νοσηλευομένην ἔρριπτον κρύφα ἐν γωνίαις κηρόπλαστα εἴδωλα καὶ σατανικῶς προεμήνυον τὴν τούτων ἀναψηλάφησιν καὶ εὕρεσιν*» [2]) καὶ ἀναφέρων «*τοὺς εἰσάγοντάς τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν*» ἢ ἐκείνους οἵτινες «*νοσηλευόμενοι καὶ νομίζοντες ἀπὸ μαγειῶν πάσχειν . . . . μετεκαλοῦντο γόητας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, ἐφευρεῖν ἐπαγγελλομένους ἐν αὐτοῖς τὰς μαγείας, ἐξ ὧν δῆθεν κατεκλίθησαν*» [3]), ἀφ' ἑτέρου δὲ Νικήτας ὁ Χωνιάτης, ὅστις ἀναφέρει Ἑβραῖόν τινα ἐκ Κορίνθου Ἀαρὼν ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ζῶντα, ὅστις «*ἑάλω μαγείαις προσανέχων καὶ προΰκειτο χελώνης ἔκφορον μίμημα ἔνδον στέγον τῆς χέλυος ἀνθρωπόμορφον εἴκασμα πεπεδημένον ἄμφω τὼ πόδε καὶ τὸ στέρνον ἐληλαμένον ἥλῳ διαμπερές* [4]).

[1]) *Σπ. Λάμπρου*, Ὁ βίος Νίκωνος τοῦ Μετανοεῖτε, Νέος Ἑλλην. 3. 160-61.

[2]) *Θ. Βαλσαμών*, Ἑρμηνεία εἰς τὸν ΠΓ' κανόνα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 2. 251. Ἔπιθι καὶ *Μ. Γεδεών*, Κανονικαὶ διατάξεις 2. 6-7 καὶ *Α. Κεραμοπούλου*, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 70.

[3]) *Θ. Βαλσαμών*, Ἑρμηνεία εἰς τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 3. 67.

[4]) *Ν. Χωνιάτου*, Χρονικὴ Διήγησις 190. 16. Ὁ *Lysimaque Oeconomos* La vie religieuse dans l'empire Byzantin aux temps des Comnènes et

Τὴν ὕπαρξιν τῆς τοιαύτης μαγείας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πιστοποιεῖ καὶ ὁ ἑρμηνευτὴς τῶν κανόνων Ματθαῖος Βλαστάρης, ὅστις ἑρμηνεύων τὸν ΚΔ' κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου ὁμιλεῖ δι' ἐκείνους οἵτινες *«εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους μάντεις εἰσάγουσιν ἐπὶ ἀνευρέσει δῆθεν μαγειῶν καὶ φαρμακειῶν»* [1]), προσέτι δὲ καὶ Δημήτριος ὁ Χωματιανός, διηγούμενος τὰ ἑξῆς. Ἐν Ἰωαννίνοις προσέλαβέ τις μετὰ τὸν γάμον του, δῆθεν ὡς ὑπηρέτριαν, μίαν τῶν παλλακῶν τοῦ *«Τούτου δὲ γενομένου ἤρξαντο εὑρίσκεσθαι σκευωρίαι τινὲς μαγικαὶ ταῖς τοῦ οἰκήματος γωνίαις παραδυόμεναι, ἤγουν ὄφεων κεφαλαὶ συνδεδεμέναι ἀνθρωπίναις θριξὶ καὶ ἄλλα τινὰ τοιαύταις μηχαναῖς κατεσκευασμένα ἀκολούθως δὲ καὶ νόσου βολαὶ τῆς γυναικὸς καταπέτεσθαι καὶ κλινήρη ταύτην ποιεῖν»* [2]). Τίνα ἦσαν τὰ ἄλλα τὰ τοιαύταις μηχαναῖς κατεσκευασμένα δὲν μᾶς διεσάφησεν ὁ Χωματιανός, ἂν ὅμως λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ καθ' ἧς ἡ μαγεία, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰδίου ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπέθανεν ὑπὸ ἡμιπληγίας, τότε θὰ συμφωνήσῃ μεθ' ἡμῶν ὅτι ταῦτα ἦσαν ὁμοιώματα ταύτης κατὰ τὴν καρδίαν δι' ἥλων διαπεπαρμένα.

Οὐδ' εἶναι ἄσχετος πρὸς τὰς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καταπασσαλεύσεις καὶ ὁ ἑξῆς στίχος ἐκ τοῦ ὀνειροκριτικοῦ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ εἰλημμένος

ραφὶς ἐν ὕπνῳ, φαρμάκων δηλοῖ τρόπον [3]).

Τέλος ἐνταῦθα θὰ ἠδύνατό τις, ἴσως, ν' ἀναφέρῃ τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφερομένην μέθοδον τοῦ Νεκτεναβώ, καθ' ἣν οὗτος ἐβύθιζε τὰ πλοῖα τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς στρατοὺς αὐτῶν θέτων ἐντὸς λεκάνης καὶ βυθίζων τῇ ἐνεργείᾳ τῶν δαιμόνων κήρινα ὁμοιώματα ἀνθρώπων καὶ πλοίων [4]).

---

des Anges σ. 80, ἀναφέρων τὸ ἀνωτέρω χωρίον, προσθέτει· «ainsi donc l'envoûtement n'était pas inconnue à Byzance.

[1]) Ὅρα *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 6. 357-8.

[2]) *Δ. Χωματιανοῦ*, Πονήματα διάφορα ἐν *Pitra*, Analecta sacra et classica 119.120.

[3]) *Franz Drexl*, Das Traumbuch des Patriarchen Germanos στιχ. 198 ἐν Λαογρ. τόμ. 7. 444.

[4]) Βίος Ἀλεξάνδρου παρὰ *Wagner*, Trois poèmes grecs du moyen âge σ. 43 μολονότι τὸ χωρίον ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὸν Ψευδοκαλλισθένη καὶ ὄχι εἰς τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Πβ. καὶ *Ernst Kuhnert*, Feuerzauber ἐν Rh. M. 49 (1894) σ. 44.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους αἱ καταπασσαλεύσεις συνεφύρθησαν πολλαχῶς μετὰ τῶν τελεσμάτων· κατασκευάζοντες δῆλα δὴ οἱ Βυζαντινοὶ ὁμοιώματα ἀνθρωποειδῆ καὶ ταῦτα εἰς ὄνομα ἐχθρικῶν ἐθνῶν τελοῦντες κατέθαπτον εἶτα ὑπὸ ὡρισμένα ἀγάλματα οὕτως ἁπλῶς ἢ καὶ ἥλοις διαπείροντες. Ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, τὰ καταθαπτόμενα φυλακτήρια παρέμενον εἰς ἣν ἐτέθησαν θέσιν, οἱ ἐχθροὶ πάντοτε ἐμειονέκτουν. Τοιοῦτόν τι π.χ. συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ φόρῳ τῆς ὁποίας Ταύρῳ εἶχε στηθῆ ἵππος χαλκοῦς ἔχων κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν ἀριστερὰν ὁπλὴν κατατεθαμμένον ἀνθρώπινον ὁμοίωμα χάλκινον, χλαῖναν περικείμενον, δι' ἥλου διαμπερὲς διειλημένον καὶ πανταχόθεν διὰ μολύβδου περιδεδεμένον, παριστῶν κατά τινας μὲν Ῥῶσσον ἢ Βούλγαρον, κατ' ἄλλους δὲ Λατῖνόν τινα. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ἅμα οἱ Λατῖνοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὡς καθ' ἑαυτῶν στοιχειωθέν, κατεχώνευσαν [1]).

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὑπακτέον καὶ τὸ ἐν τῷ Κυνηγίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάτωθεν ἀνδριάντος κατατεθαμμένον ἀγαλμάτιον τὸ παριστῶν ἄνδρα τεθνεῶτα, ἀφ' οὗ τοῦτο, πεσόντος ποτὲ τοῦ ὑπερκειμένου ἀγάλματος, προυκάλεσε τὸν θάνατον ἀνδρός, καθ' οὗ, φαίνεται, εἶχε στοιχειωθῆ [2]).

Οὐ μόνον δὲ διὰ κατορύξεως καὶ καταπασσαλεύσεως ἀγαλματίων προυκάλουν βλάβην καὶ καταδέσμευσιν τῶν ἀντιπάλων οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀποκοπῆς ὡρισμένων μερῶν ἀγαλμάτων στοιχειωθέντων ὑπὲρ ὡρισμένων προσώπων ἢ ἐθνῶν. Οὕτω Ρωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς ὑπὸ Ἰωάννου τινὸς ἀστρονόμου καταπεισθείς, διέταξε ν' ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἱσταμένου ἄνωθεν τῆς ἐν Ξηρολόφῳ ἁψῖδος καὶ ἐστοιχειωμένου ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Συμεών. Ὅντως δέ, ὡς διηγεῖται ὁ

---

[1]) *«Ἀναμοχλεύσαντες τοίνυν (οἱ Λατῖνοι) τὸ πέλμα τὸ ἵππειον ἀνθρωπόμορφον εὑρίσκουσιν ἴνδαλμα ὑποκείμενον . . . . . εἰς τὸ διαμπερὲς ἐληλαμένον ἧλῳ καὶ μολύβδῳ πάνυ κατειλημμένον»* *Ν.Χωνιάτου*, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν συμβάντα τῇ πόλει 849.9. *«Εὕρηται καὶ τὸ ἐν τῇ ὁπλῇ τοῦ ἵππου ἐντυμβευμένον χαλκῆρες ἴνδαλμα καὶ ἦν περικείμενον χλαῖναν ὁποίαν τῶν θρεμμάτων τὰ ἔρια πλέκουσιν»*. Ἔνθ' ἀν. 858. 15. Κατὰ τὸν συγγραφέα τῶν Πατρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως 2. 176 (Preger) τὸ αὐτὸ ἀγαλμάτιον ἦτο *«ἀνθρωποειδὲς χαλκούργημα, βραχὺ παντελῶς, καὶ δεδεμένον γονυκλινές»*.

[2]) *Th. Preger*, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως 2. 163. 15.

Χρονογράφος «αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, καθὼς ἐπέγνω σημειωσάμενος ὁ Βασιλεύς, ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Συμεὼν τέθνηκε νόσῳ κατὰ καρδίας ἁλούς» [1]. Δι' ὁμοίαν αἰτίαν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατετεμάχισε τὸ ἐν τῷ Κωνσταντινείῳ φόρῳ ἱστάμενον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπερ «ἐδόκει τοῖς ἄφροσι σύρφαξιν ὑπὲρ τῶν ἐξ ἑσπέρας ἐστοιχειῶσθαι», διότι «εἰς ἑσπέραν ἀφορῶν διετέινετο καὶ οἷον ἐπισπᾶσθαι χειρὶ τὰ ἐκ δυσμόθεν στρατεύματα» [2]), διὰ τὴν αὐτὴν δὲ πιθανώτατα αἰτίαν καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλεξίου Ἰσαακίου Ἀγγέλου «ἀρρητουργίαις καὶ μαντείαις προσκειμένη τοῦ Καλυδωνίου συὸς τὸ ῥύγχος ἀπέτεμεν . . . . . καὶ τὸν Καλλίνικον Ἡρακλῆν πολλαῖς κατὰ νώτου ξαίνειν διενοεῖτο . . καὶ ἄλλων ἀνδρεικέλων ἀφῄρει μόρια καὶ σφυρῶν καρατομαῖς ἐκαρατόμει ἕτερα» [3]).

Διὰ καταπασσαλεύσεως φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους οὐχὶ μόνον τοὺς ἐχθροὺς ἔβλαπτον, ἀλλὰ καὶ τὸν κλέπτην ἐξήλεγχον· τοὐλάχιστον ἐν κώδικι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἀναγινώσκομεν [4]· «Πρὸς τὸ εὑρεθῆναι κλέπτην. Λαβὼν τὸ λευκὸν τοῦ ᾠοῦ μεῖξον μετὰ μολύβδου καὶ γράψον εἰς τοῖχον ὀφθαλμὸν καὶ στῆσον τοὺς ὑπόπτους ὥστε βλέπειν πρὸς αὐτόν· καὶ ὁ κλέψας δακρύσει· εἰ δὲ ἀρνεῖται, πῆξον ἧλον ἐν τῷ γραφέντι ὀφθαλμῷ καὶ ὁμολογήσει· κύκλῳ δὲ τοῦ ὀφθαλμοῦ γράψον τό· ὁ δὲ παράνομος Ἰούδας οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι».

Ἀλλὰ καὶ τοῦ πονηροῦ ὀφθαλμοῦ καταπασσάλευσις θὰ ἐγίνετο κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν [5]). Τοὐλάχιστον τοῦτο σαφῶς ὑποδηλοῦσιν ἡ τριαινα ἢ τὰ τρία μαχαίρια, δι' ὧν ἐπὶ μεσαιωνικῶν φυλακτηρίων καρφώνεται ὁ πονηρὸς ὀφθαλμός ὡς καὶ τὰ ἐντὸς φυλακτηρίων τιθέμενα καρφία [6]).

[1]) *Μιχ. Γλυκᾶ*, Βίβλος Χρονική 558. 20.

[2]) *N. Χωνιάτου*, Χρον. Διήγ. 738. 11; 740. 3.

[3]) *N. Χωνιάτου*, Ἔνθ' ἀν. 687. 16 ἑξ.

[4]) *A. Vassilliev*, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 341.

[5]) *O. Jahn*, Über den Aberglauben des bösen Blicks bei den alten ἐν Berrichte d.Sächs. Gesell. d. Wiss. (1855) σ. 96 πίν. 3.

[6]) Ὅρα *G. Schlumberger*, Amulettes byzantins anciens ἐν Revue des études Grecques 5. 74. 82. Ἐπιθι καὶ *E. Kuhnert* ἐν Pauly-Wissowa, Real-encycl. ἐν λ. defixio στήλ. 2374. Τὰ τρία ταῦτα μαχαίρια ἔχουσι τὴν ἀρχὴν των πιθανῶς εἰς τὴν τρίαιναν, δι' ἧς ἐν ἀναγλύφοις παρίσταται ἀνὴρ κατακεντῶν τὸν πονηρὸν ὀφθαλμὸν (ὅρα τὸ ὑπὸ *Millingen* δημοσιευθὲν ἀνάγλυφον ἐν Archaeologia 19. 70) καὶ ὀνομάζονται σήμερον ἐν Κύπρῳ *μαχαίριν τρικάρφιν*. Τὸ μαχαίριν τοῦτο μεταχειρίζονται ἐν Κύπρῳ ὅταν κατεπάδωσι τὸ ζηληκούρτιν (νόσον τῶν ἵππων) ἢ γητεύουν τὸ καματερὸν (μεταξοσκώληκα) ἢ τὸ δῆγμα τοῦ ὄφεως (*Γ. Λουκᾶ*, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 56. 57) ἢ τὴν πληγὴν ἀνθρώπου ἢ ζῴου περιέχουσαν σκώληκας ἢ τὴν ἐπίτοκον, ἵνα πέσῃ εὐκόλως ὁ πλακοῦς (ταίριν) (κατ' ἀνακοίνωσιν *Ξ. Φαρμακίδου*).

Ἐν μεσαιωνικοῖς φυλακτηρίοις παριστάνεται ἔφιππος ὁ Σολομὼν διαπερῶν διὰ τοῦ δόρατος τὴν ὑπὸ μορφὴν γυναικὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένην ἀσθένειαν μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν πέριξ· «φεῦγε, μεμισημένη, Σολομών σε διώκει» [1]). Ἐντεῦθεν ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἐπίστευον εἰς τὴν καταπασσάλευσιν ἀσθενειῶν, εἰκασίαν ἣν ὑποστηρίζουσι καὶ τὰ σήμερον συμβαίνοντα, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὡς καὶ τὰ περὶ ἀδελφικοῦ ἐν χειρογράφοις ἀναγινωσκόμενα. Ἐν χειρ. δῆλα δὴ τοῦ 1497 τὰ ἑξῆς φέρονται περὶ ἐκείνου ὃν πιάνει τὸ ἀδελφικόν, ἤτοι ἡ ἐπιληψία· «Πιάνει βήσσαλον Ἑλληνικὸν καὶ γράφει πεντάλφαν εἰς τὰς δύο μερὰς καὶ σκύπτει καὶ χώνει τὸ βήσσαλον ἐκεῖ ἔνθα εὕρῃ τον ἡ ἀνάγκη. Εὐγνάτεια (sic) εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἂς πήγῃ ἐκεῖ μαχαίρι μαυρομάνικον καὶ ἀναγνώθει κζ' φοράς [2]).

Τὸ τί ἀναγνώθει ὁ πάσχων φαίνεται ἐκ τοῦ τῶν λέξεων τούτων προηγουμένου ἐξορκισμοῦ εἰς τὸ «ἀδελφικὸν ὅταν πιάσῃ τὸν ἄνθρωπον».

Καὶ δένδρα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διὰ καταπασσαλεύσεως ἐμαραίνοντο, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς [3]).

[1]) *G. Schlumberger*, Amulettes byzantins anciens ἐν Revue des études Grecques 5. 74. 82. 84. πβ. τὴν κατὰ τοῦ λειχῆνος ἀρχαίαν ἐπῳδήν, *φεύγετε, κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει*. *N. Πολίτου*, Αἱ ἀσθένειαι κατὰ τοὺς μύθους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δ.Ι.Ε.Ε. 1.2 καὶ *R. Heim*, Incantamenta magica ἐν Fleckeis. Zahrb. Suppl. Bd. 19. 481, τὰς ἐν τῷ Κυπριανάριῳ φερομένας εὐχὰς εἰς κεφαλόπονον· «*φεῦγε πόνε τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἡμικράνου, χεὶρ Κυρίου σὲ διώκει μετὰ ὀξυκαλάμου*» ἢ εἰς πύρωμα «*φεῦγε, φεῦγε, πύρωμα . . . Ἰησοῦς Χριστὸς διώκει σε*» (*Κ. Βελεφάντου*, Κυπριανάριον σ. 6. 31) καὶ τὴν σημερινὴν κατὰ τοῦ πόνου τῶν ἐντέρων. «*φεῦγε, πόνε τῶν ἀντέρων τσ' ἑ Χριστὸς σὲ καταδιώχτει*» (*Α. Διαμαντάρᾳ*, Γητέματα Καστελλορίζου ἐν Λαογρ. 4. 503) ἢ κατὰ τοῦ ἀνεμοπυρώματος· «*φεῦγε, πύρωμα, ὁ θεὸς σ' ἐκδιώκει*» (*Γ. Λουκᾶ*, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις σ. 53).

[2]) *A. Vassiliev*, Anecdota Graeco-Byzantina σ. 336. 337.

[3]) «*Ὥστε «κάρυον ξηρᾶναι ἢ ἕτερον οἱονδήποτε δένδρον, ἧλον πεπυρωμένον εἰς τὴν ῥίζαν ἔμπηξον*» Γεωπον. 10. 67. 2. Ὅρα καὶ *E. Kuhnert*, Ἔνθ' ἀν. στήλ. 2374 καὶ ἐπιθι ὅσα κατωτέρω λέγονται περὶ τοῦ σημερινοῦ καρφώματος τῶν δένδρων.

Σήμερον, ὡς κατωτέρω θὰ λεχθῇ, οἱ κυνηγοὶ ἐν Οἰνοῦντι καταπασαλεύουσι τὴν ἀναποδιάν, τὴν ἐν τῷ κυνηγίῳ δῆλα δὴ ἀστοχίαν, καρφώνοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ξυλάριον καὶ λέγοντες

«*καρφώνω τὴν ἀναποδιὰ καὶ τὴν ἀναμουτζωμάρα*» [1]).

Νομίζω ὅτι δὲν ἀστοχῶ τοῦ ὀρθοῦ διισχυριζόμενος ὅτι τὴν ὕπαρξιν τῆς καταπασσαλεύσεως ταύτης κατὰ τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνα ὑπαινίσσεται Ἰωσὴφ ὁ Βρυέννιος, ὅταν λέγῃ· «*Ἐπὶ ἀγρῶν εὐφορίᾳ καὶ βοσκημάτων πληθυσμῷ καὶ ὑγείᾳ, κυνηγεσίων ἐπιτυχίᾳ τε καὶ ἀμπέλων ἐπικαρπίᾳ, αἱ ἐπῳδαὶ ἡμῖν καταφύγιον*» [2]).

Ἂν τις ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἤθελε νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ μαγικοῦ ἐθίμου τῆς καταπασσαλεύσεως κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, θ' ἀπεφαίνετο ὅτι τοῦτο ἦτο περιωρισμένον. Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως. Ἂν ἔχωμεν ὀλίγας σχετικῶς μαρτυρίας διὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχήν, τοῦτο συμβαίνει, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εὑρέθησαν κατατεθαμμένοι κατάδεσμοι μεσαιωνικοί, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀπέφευγον ἰδιαιτέρως περὶ αὐτῶν νὰ κάμωσι λόγον, ἀφ' οὗ οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κατεδικάζοντο ὡς ἔργα τοῦ διαβόλου [3]). Ὄντως γνωρίζομεν ὅτι ἐναντίον τῶν μετερχομένων τοιαύτας μαγγανείας ἐνωρὶς εἶχον λάβει μέτρα ἥ τε πολιτεία καὶ ἐκκλησία, ἐκείνη μὲν εἰς ἀποκοπὴν τῆς γλώσσης, ἀμαύρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν [4]), διαπόμπευσιν [5]), εἴτε καὶ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν καταδικάζουσα τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους [6]), αὕτη δὲ τὸ ἀνάθεμα κατ' αὐτῶν ἐκσφενδονίζουσα [7]).

[1]) *Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακά σ. 127.

[2]) *Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου*, Τίνες αἱ αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν ἐν τοῖς ὑπὸ Ε. Βουλγάρεως ἐκδοθεῖσι παραλειπομένοις του 3. 121.

[3]) Περὶ τῆς ἀσκήσεως τῶν μαγικῶν καθ' ὅλου κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα ὁμιλῶν Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών (*Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 2. 446) εἶπεν. «*Εἴπερ οὖν εἶχον καιρὸν ἀφηγήσασθαι ὅσα εἶδον τοιαῦτα* (μαγικὰ) *συνοδικῶς ἐκδικασθέντα, μεγάλην ἂν τὴν περὶ τούτων ἐποιησάμην ἀφήγησιν*».

[4]) Ὅρα *N. Χωνιάτου*, Χρον. Διήγ. 191. 20; 192. 11.

[5]) *Γ. Παχυμέρ.* 1. 394. 8 ἑξ.

[6]) Ὅρα τῶν Νεαρῶν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ διάταξιν ΞΕ΄ ἐν *Migne*, PG. 107. 568 A καὶ ἔπιθι Epanagoge aucta τίτλ. 52. 10 Ecloga privata τίτλ. 17.40. ἐν *J. v. Lingenthal*, Jus Graecoromanum 4.46 καὶ 4. 352, ἔτι δὲ *Κωνστ. Πορφυρ* Ἐκλογὴ τῶν νόμων ἐν *Migne*, PG. 113. 540 Καταδίκην γοήτων εἰς ἀνασκολοπισμὸν ἀναφέρει καὶ *Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκάτης*, 1.11.21 (De Boor).

[7]) Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Καλλίστου τοῦ Α΄, ὡς ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων φαίνεται, ἐξεδόθη νέα διδασκαλία κατὰ τῶν εἰς τοὺς μάγους προστρεχόντων. *Μ. Γεδεών*, Πατριαρχικοὶ πίνακες 427. Περὶ τῶν εἰς τοὺς μαγικὰ ἀσκοῦντας ἐπιβαλλομένων ποινῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα ὅρα *Alfred Maury*, La magie et l'astrologie σ. 107. 117 καὶ τὸν Cod. Theodosianum βιβλ. IX τίτλ. 16 (τόμ. 3 σ. 126 ἔκδ. Ritter) *Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 1.180. 190. 2.442. 4.434-5 καὶ τὴν 21ην ἐπιστολὴν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου PG. 32. 801 B. Περὶ τῶν εἰς παρομοίας περιστάσεις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπιβαλλομένων ποινῶν ὅρα *Roehl*, Inscriptiones Graecae antiquissimae N° 497 σ. 136 καὶ *Πλάτωνος*, Νόμ. 933 Δ.

[1]) Οἱ ἀναλαβόντες νὰ θεραπεύσωσι τὴν Ζωήν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θ. Βαλσαμών, ἦσαν, ὡς εἴδομεν, «*ἐθνικοί τινες*» πβ. καὶ τὰ λεγόμενα «*περί τινων ἁπλουστέρων καὶ ἀσυνετωτέρων, οἳ προσέρχονταί τισι ἐθνικοῖς διισχυριζομένοις εἰς τοὺμφανὲς ἀγαγεῖν τὰς φαρμακείας κρυπτομένας*» (*Ράλλη-Ποτλῆ*, Σύνταγμα 4. 250). Ὁ διὰ μαγείας κατωστήσας τὸν Κύπριον Θεόδωρον λορδόποδα εἴδομεν ὅτι ἦτο Ἑβραῖος καὶ τὸ ὑπὸ Νικήτα δὲ τοῦ Χωνιάτου ἀναφερόμενον ὄνομα τοῦ Κορινθίου γόητος Ἀαρὼν Ἑβραϊκὴν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ὑπεμφαίνει. Κατὰ τὸν *Μιχ. Γλυκᾶν* (Βίβλ. Χρον. 493. 11). Κοάδης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς «*ἔν τινι φρουρίῳ λίθους τιμίους μαθὼν ἀπρικεῖσθαι καὶ κωλυόμενος παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατοικούντων δαιμόνων ἀναλαβέσθαι αὐτούς, πάσῃ μαγγανείᾳ ἐχρήσατο Ἰουδαίους τε καὶ πάντας ἄλλους προσκαλεσάμενος.*» Κατὰ Νομοκάνονα τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ψέγονται «*ὅσοι μαντεύονται εἰς Ἑβραίους*» Λαογρ. 3. 338.

[2]) Πβ. «*Μάγοις καὶ μάντεσιν Ἀθιγγάναις καὶ γόησι προσκείμεθα ὁσημέραι.*» *Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου*, Τίνες αἱ αἰτίαι τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν 3. 121. Κατὰ Νομοκάνονα νεώτερον (Χ. Ἱστορ. Ἑθν. Ἑταιρ. 208. 159α) ἀναφέροντα τὸν ΚΔ΄ κανόνα τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου «*ὅσοι μαντεύονται εἰς τὰς Αἰγύπτισσας καὶ ὅσοι φέρουσι μάντιν εἰς τὸ σπίτι τους καὶ ἐβγάλουν μάγια, ἂν τύχῃ καὶ εἶναι ἀσθενεῖς ἢ ἄλλο τι, χρόνους* $\overline{\varepsilon}$ *μὴ κοινωνήσουν.*»

[3]) Ἀρμένιον τὰ μαγικὰ ἀσκοῦντα ἀναφέρει ὁ *Μιχ. Ψελλός*, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων *Migne*, PG. 122 857 C.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ περὶ τοὺς καταδέσμους καταγινόμενοι συνήθως ἀναφέρεται ὅτι ἦσαν ἐθνικοί, κυρίως δ' Ἑβραῖοι [1]), Ἀθίγγανοι [2]), Ἀρμένιοι [3]) καὶ Τοῦρκοι. Κατὰ Νομοκάνονα δὲ τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος (*Ν. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 385 388) ψέγονται ὅσοι μαντεύονται *εἰς ἀλλόφυλον ἢ εἰς Ἀγαρηναίς*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΧΡΟΝΟΥΣ.

Ἡ καταπασσάλευσις, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, εἶναι σήμερον εὐρέως διαδεδομένη, ἀφ' οὗ δ' ἦτο καὶ κατὰ τοὺς με-

σαιωνικοὺς χρόνους ἐν χρήσει, φυσικὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἔπαυσε χρησιμοποιουμένη καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐκ χειρογράφων περὶ ταύτης μαρτυρίαι δὲν εἶναι τόσαι ὅσαι αἱ περὶ ἀποδέσμων, πάντως ὅμως εἶναι ἀρκεταὶ νὰ πιστοποιήσωσι τὴν εἰς αὐτὴν πίστιν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Κατὰ τὸν ΙΖ΄ λοιπὸν αἰῶνα, ὡς μαρτυρεῖ σύγχρονος Νομοκάνων [1]), αἱ γυναῖκες *«ἐκάρφωνον τὰ συνήθειά τους εἰς τὸ νὰ μὴ κάμνουσι παιδία»* [2]) καὶ *«ἔρριχτον τὰ θηλυκὰ μὲ φακῆν ἢ μὲ μαυρομάνικον μαχαίρι»* ἤτοι διὰ τῆς ἐμπήξεως μαυρομάνικου μαχαιρίου καὶ τῆς ἀπαγγελίας ὡρισμένων ἐπῳδῶν ἐνήργουν, ἵνα αἱ ἀντίπαλοί των γεννοῦν θήλεα [3]).

Φαίνεται δ' ὅτι καὶ φιλτροκατάδεσμοι θὰ ἐγίνοντο τότε διὰ καταπασσαλεύσεως. Τοὐλάχιστον ἐν Σολομωνικῇ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης [4]) γεγραμμένη κατὰ τὸν ΙΖ΄. αἰῶνα ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα θαυμαστῶς ὑπομιμνήσκουσι τοὺς ἐν μαγικοῖς παπύροις φιλτροκαταδέσμους [5]).

«Ἔπαρον κηρὸν παρθένον, ἤγουν ἀκάπνιστον καὶ ποίησον εἰκόναν εἰς τὸ ὄνομα τῆς δεῖνα, ἤγουν νὰ ζωγραφίσῃς τὴν νεότην της καὶ σκάψε τὴν ἱστίαν καὶ κάρφωσε αὐτὴν ἀνάσκελα εἰς τὸ στῆθος μετὰ ἀκάνθης ρεγνουὴμ τὴν λέγουσιν, ἁλατήγη στάκιαν οὐρσένα καί, ἂν δύνεσαι, νὰ κλέψῃς ἀπὸ χαλκέαν καρφὶν ἄμεινον, ἤγουν νὰ μὴ μείνῃ εἰς τὸ χῶμα καὶ διὰ ἐκεῖνον εἶνε καλὸν καὶ κάρφωνε καὶ λέγε οὕτως· ἐδῶ καρφώνω τὴν καρδίαν καὶ τοὺς διαλογισμοὺς [6]) *καὶ τὸν νοῦν τῆς δεῖνα γυναικός, ἵνα ἀποθνήσκῃ διὰ τ' ἐμὲν καὶ νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ φάγῃ, οὔτε νὰ πίῃ, οὔτε νὰ κοιμηθῇ, ἀμὴ ὡσὰν ἡ θάλασσα δὲν ἔχει ἀναμονήν, οὕτως νὰ μὴ ἔχῃ ἀναμονὴν ἡ δεῖνα ἡ κόρη τῆς δείνας διὰ ἐμέναν καὶ διὰ τὴν ἐμὴν ἀγάπην· βλέπε καρφώνω τὴν σκιάν του· εἶτα ὕπαγε παράξω ἀδημονῶν καὶ δέρνε ἄξ (sic) καὶ λέγε οὕτως· καὶ τί νὰ ποιήσω*

[1]) *N. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος. Λαογρ. 3. 386. 388.

[2]) Ὅρα ὅσα λέγονται κατωτέρω περὶ τοῦ καρφώματος τῆς τσούπας.

[3]) Τὸ ρίκτω τὰ θηλυκά τοῦ κώδικος λέγεται νῦν ἐν Ζωπανίῳ τοῦ Σισανίου «ρίχνω τὰ κορίτσια».

[4]) Χ. 1265 φ. 38α

[5]) Ὅρα *C. Wessely*, Griechische Zauberpap. στίχ. 295 ἑξ.

[6]) Ἐν τῷ περιθωρίῳ, λογισμόν.

ἐγὼ ὁ ἐλεεινός; ὤχου μέναι! Τί νὰ ποιήσω ἐγὼ ὁ ἄθλιος ὅπου ἡ δεῖνα γυναῖκα ἀποθνήσκει διὰ ἐμέναν; καὶ χῶσον καὶ ἄψον πῦρ».

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον δὲν ἦσαν καὶ αἱ ἀσθένειαι ἀπηλλαγμέναι τοῦ καρφώματος.

Χειρόγραφον τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τότε ἐγίνετο κάρφωμα τοῦ ἀδελφικοῦ, ἤτοι τῆς ἐπιληψίας, καὶ δὴ ὡς ἑξῆς·

Ἕτερον

Ποιήσας εἰς τὸν μέγαν ἄνεμον καὶ μέτρησον τὴν ἡλικίαν τοῦ πάσχοντος καὶ καρφὶν σαγιττοδοξαρίου κόψον ἀπὸ τὸ ξύλον, ἴσον τὸ καρφίν, καὶ κόψον τὰς ὀνύχας τῶν ποδῶν καὶ τῶν χερῶν τοῦ πάσχοντος, κόψον καὶ ὀρνιθίου ὀνύχε, ἵνα ἐξέλθῃ αἷμα, νὰ ματώσῃ τὸν πάσχοντα καὶ τύλιξε τὸ καρφὶν καὶ τὸ κομμάτι τῆς σαγίττας εἰς τοὺς ὀνύχας τοῦ πάσχοντος καὶ φύτευσέ τα εἰς τὴν γῆν νὰ μηδὲν διαβαίνῃ ἀπὰς ἀπ' ἐκεῖσε καὶ βράσε θερμὸν καὶ ζεμάτισε εἰς τὸν τόπον ὅπου τὸ θέλεις βάλει [1]).

Κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα ἐκάρφωνον καὶ τὴν πανώλη· ὑπάρχει μάλιστα καὶ ἐγκύκλιος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου—Κεφαλληνίας τὴν 12ην Μαρτίου 1728 ἀπολυθεῖσα, ἐξ ἧς πληροφορούμεθα ὅτι τῇ 6 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους *«ἔγινε εἰς διαφόρους τοποθεσίας ταύτης τῆς πόλεως τὸ κάρφωμα τῆς παναγύκλας, καρφώνοντας γατζούλια μὲ περόνους μέσα εἰς τὴν γῆν»* [2]).

Τὰς ἀνωτέρω, ἐννοεῖται, ἀντιλήψεις ὑποδηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις, καθ' ἣν ἡ Παλαιόχωρα τῆς Αἰγίνης κατεστράφη, ἐξ ὅτου οἱ χωρικοί, καλλιεργοῦντες τὴν γῆν, εὗρον καὶ ἀπέσπασαν ἥλους, δι' ὧν εἶχον καταπασσαλευθῆ αἱ ἀσθένειαι τοῦ τόπου [3]).

Χειρόγραφον τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος [4]) μᾶς παρέχει ἐπ' ἴσης τὴν πλη-

[1]) *F. Pradel*, Ἐνθ' ἀν. σ. 36.

[2]) Ὁ καρφώσας τότε ἐν Ζακύνθῳ ἐκαλεῖτο Γεώργιος Ξένος, ἀπήτησε δὲ νὰ τοῦ δοθῇ ἓν δουκᾶτον διὰ τὰ ἔξοδα τῶν καρφίων καὶ νὰ κτισθῇ ἐκκλησία εἰς ὃν τόπον θελήσῃ αὐτός. Μετὰ τὸ κάρφωμα συνέστησε νὰ κτισθῇ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, εἰς ὃν ὁ λαὸς καὶ ἀποδίδει συνήθως τὸ κάρφωμα τῆς πανούκλας. *Α. Ζώη*, Τὸ κάρφωμα τῆς πανούκλας ἐν τῷ περιοδικῷ Σπινθῆρι ἔτ. 1. ἀρθ. 8. σ. 4 καὶ 5. Ἔπιθι καὶ *Ν. Πολίτου*, Παραδ. 1. 554.

[3]) Πβ. Νέου Ἑλληνομνήμονος τόμ. 1. 505.

[4]) Χ. Ἐθν. Βιβλ. Ἀθην. 1501 φ. 120α.

ροφορίαν ὅτι τότε ἐκάρφωνον καὶ τὴν κήλην. Τὸ σχετικὸν χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς·

Διὰ ἐκείνους ὅπου κατεβαίνει τὸ ἀξίγκι τους.

Κόψε τὰ νύχια του καὶ τῶ χεριῶ του καὶ τῶν ποδῶν καὶ ἀπὸ τὰ μάτια του τρίχες καὶ ἀπὸ τὴν κορφήν του καὶ ζύμωσέ τα μὲ κερί, κάμε το σὰν καρφίν· ἔπαρε ἕνα ἄνθρωπον μαζί σου, πήγαινε εἰς ἕνα δέντρο νὰ εἶναι μεγάλη ἐορτὴ καὶ νὰ ἐρωτᾷ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Τί κάνεις αὐτοῦ; καὶ ὁ ἄλλος νὰ λέγῃ· καρφώνω τοῦ δεῖνα τὸ ἀξίγκι τρεῖς φορές· καὶ νὰ ἔχῃ μία τρύπα μὲ τὸ τρυπάνι καμωμένη, νὰ βάλῃ τὸ καρφὶ τὸ κέρινο μέσα καὶ μὲ χῶμα νὰ τὸ σκεπάσῃ καὶ νὰ φύγῃ καὶ γιαίνει ἀμέσως καί, ἂν δὲν γιάνῃ, νὰ τὸ μετακάμῃ ἕως νὰ τὸ πιτύχῃ καὶ νὰ εἶναι ὕστερες τοῦ φεγγαρίου.

Πλὴν τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐκάρφωνον καὶ ζῴων ἀσθενείας κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰῶνας. Τοὐλάχιστον ἐν τῷ προμνημονευθέντι Νομοκάνονι τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος ἀναγινώσκομεν· «*καρφώνουσι τὰ ζῷα αὐτῶν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀποθάνωσι*» [1]), ἀντέγραψε δὲ καὶ ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου ἀποκειμένου ἐν τῷ Δημαρχείῳ Μυκόνου τὰ ἑξῆς [2])· «*Ἅμα βγαίνει τὸ ἄστρο νὰ βγάζουν τὴν καρδιὰ ἑνὸς ζῴου καὶ νὰ πάρουν ἐννέα* [3]) *καλεμκεριὰ* [4]) *καὶ νὰ καρφώσουν λέγοντας ταῦτα τὰ λόγια· ἐδῶ καρφώνω τὸ κακὸ τῶν ζωντανῶ καὶ νὰ μὴν τὸν ἐδώσω* [5]) *πλέον, ἀλλὰ σὰν σπάγος 'ς τἀγκάθια τῶν βουνῶν*».

Ἐκ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος μανθάνομεν πρὸς τούτοις ὅτι τότε «*ἐκάρφωνον τὸν λύκον μὲ κάρβουνα ἢ μὲ τὰ λανάρια, ἵνα μὴ φάγῃ τὰ ζῷα*» [6]). Πῶς ἐγίνετο τὸ κάρφωμα τοῦτο ἀγνοοῦμεν, ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι θὰ ἐγίνετο διὰ τῆς καθηλώσεως τεμαχίου ἄνθρακος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μετὰ τῶν σχετικῶν ἐπῳδῶν ἢ διὰ τῆς συνδέσεως δύο λαναρίων.

Πάλιν ὁ αὐτὸς Νομοκάνων μᾶς πληροφορεῖ ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ΄

[1]) *Ν. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 388.
[2]) *Τρ. Εὐαγγελίδου*, Ἡ Μύκονος σ. 280.
[3]) Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῶν πολλαπλασίων τοῦ τρία.
[4]) Μανδήλια δῆλα δή, δι' ὧν αἱ γυναῖκες καλύπτουσι τὴν κεφαλήν.
[5]) Ἴσως *νὰ μὴ τόνε ντώσω* = χαλαρώσω.
[6]) *Ν. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 386.

αἰῶνα ἐκάρφωνον τὴν βροχὴν καὶ τὴν χάλαζαν, ἀφ' οὗ ἀναφέρει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι «*ἀποδένουσι τὸ χαλάζι μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι ἢ τὴ βροχή*» [1]), πιστοποιεῖ δὲ περὶ τῆς χαλάζης τὸ πρᾶγμα καὶ χειρόγραφον τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος, ἐν ᾧ τὰ ἑξῆς ἀναγράφονται·

Περὶ νὰ σταματήσῃς χαλάζιν.

Ὅταν ἰδῇς ὁποῦ ἀρχίζει νὰ πέφτῃ χαλάζιν, τῆς ὥρας νὰ ἔχῃς μαυρομάνικον μαχαίριν ἢ ξύλινα ἢ κοκκαλένια τὰ μανίκια, νὰ τὸ πάρῃς εἰς τὸ χέριν σου τὸ δεξιόν, νὰ σταματήσῃς τὰ νέφη καθὼς εἶναι, ἤγουν νὰ τὰ σιρώσῃς εἰς τὸν οὐρανόν, ὁποῦ ρίκτουν τὴν βροχὴν καὶ τὸ χαλάζιν [2]), *νὰ εἰπῇς ἔτζι. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· καί, καθὼς τὸ εἰπῇς, παρευθὺς νὰ καρφώσῃς τὸ μαχαίριν εἰς τάβλαν ἢ εἰς γῆν καὶ τῆς ὥρας στέκεται τὸ χαλάζιν. Εἰ δ' ἂν εἶσαι εἰς καράβιν καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλον τόπον...* [3])

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΑΙ ΚΑΤΑΠΑΣΣΑΛΕΥΣΕΙΣ ΣΗΜΕΡΟΝ

Νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὰς Νεοελληνικὰς καταπασσαλεύσεις, τὰ κοινῶς *καρφώματα* [4]).

Ἡ χρησιμοποίησις ἀνθρωπόειδῶν ὁμοιωμάτων πρὸς καταπασ-

[1]) *Ν. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 386. Κατὰ τὸν αὐτὸν Νομοκάνονα, τότε, ὅταν ἔπιπτε χάλαζα, ἔρριπτον ἔξω σίδηρα δι' ἐμπόδιον. (Ἔνθ' ἀν. σ. 387). Κατὰ νεώτερον βροντολόγιον, θέλων νὰ ἐμποδίσῃς τὴν χάλαζαν «Ἀπτοῦ πτερὸν τὸ δεξιὸν λαβὼν μέσον τοῦ χωρίου χῶσον καὶ οὔτε ἡ ἄμπελος οὔτε τὰ σπέρματα ὑπὸ χαλάζης ἀδικηθήσονται». *Χ. Γαλιατσάτου*, Βροντολόγιον, σεισμολόγιον καὶ προγνωστικὸν σ. 23.

[2]) Πβ. «*ἐγὼ ὑετῶν πάχνας καὶ ἀέρος καὶ ὁρμὰς νεφελῶν ἐχαλίνουν*». Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου *Ληπτοῦ*, Hagios Nikolaos 1. 335. 16.

[3]) Τὰ λοιπὰ ἐλλείπουσι. *G. Abbott*, Macedonian Folklore σ. 363.

[4]) Τὰς περὶ Νεοελληνικῶν καταδέσμων μαρτυρίας, ὅσας δὲν γνωρίζω αὐτός, παρέλαβον ἢ ἐκ τῶν συγγραμμάτων εἰς ἃ παραπέμπω ἢ ἐκ τῶν χειρογράφων τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Πληροφορίας πρὸς τούτοις σχετικὰς μοὶ ἔπεμψαν δι' ἐπιστολῶν οἱ κ. *Λ. Ζώης* (Ζάκυνθος), *Ἀθ. Δεκατσᾶς* (Ἰθάκη), *Γ. Μαδιᾶς* (Χίος), *Ξ. Φαρμακίδης* (Κύπρος), *Ἀχ. Διαμαντάρας* (Μεγίστη) καὶ *Ν. Λάσκαρης* (Γορτυνία). Εἰς πάντας τούτους ἐκφράζω ἀπὸ τοῦ χώρου τούτου τὰς θερμάς μου εὐχαριστίας.

σάλευσίν τινος δὲν ἔπαυσε καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ μετεχειρίζοντο μὲν ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις *κοσσόναν* (=πλαγγόνα) κηρίνην [1]), ἣν διεπέρων διὰ καρφίδων [2]), καὶ νῦν δ' ἐνιαχοῦ [3]) καὶ δὴ καὶ ἐν Ρεθύμνῃ ἐπάδοντες «*τόσους πόνους εἰς τὸ κορμὶ τοῦ τάδε*» [4]), γενικῶς ὅμως εἰπεῖν κηρὸς δὲν συνηθίζεται πολύ, μόλυβδος δ' οὐδόλως. Αἱ πλαγγόνες κατασκευάζονται ὅλως ἄτεχνοι ἐξ ὑφάσματος, ἐφ' οὗ ζωγραφίζονται διὰ μέλανος ὀφθαλμοὶ καὶ ρίς, οὕτω δ' ἔχουσαι περονῶνται διὰ καρφίδων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ καταδένων θέλει νὰ βλαβοῦν (κεφαλήν, ὀφθαλμούς, καρδίαν, πόδας, χεῖρας, κτλ). Ἂν τὸ πεῖσμα εἶναι μεγαλύτερον, τότε, ἀντὶ καρφίδων, τίθενται ἧλοι, ὡς συμβαίνει ἐν Ζακύνθῳ λ. χ. καὶ Ἀθήναις. Δὲν εἶναι δὲ πολλάκις μόνη ἡ πλαγγών. Αὕτη ἢ περιδένεται διὰ μετάξης (Ζάκυνθος) ἢ καὶ διὰ τριχῶν [5]), αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς βεβαίως θὰ ἀνῆκον εἰς τὸ μισούμενον πρόσωπον [6]).

[1]) *Δ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 3. 60.

[2]) Πρώτη μνεία βελονῶν ἀντὶ καρφίων γίνεται ἐν φιλτροκαταδέσμῳ τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων «.....*καὶ λαβὼν δέκα βελόνας χαλκᾶς πῆξον α'. ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου λέγων· περονῶ σου ἡ δεῖνα τὸν ἐγκέφαλον*» *C. Wessely*, Griechische Zauberpap. von Paris und London 321.

[3]) Κατὰ τὴν ἐφημερίδα Ἑσπερινὴν τῆς 22 Ἰουνίου τοῦ 1915 ἀριθ. φ. 4331 εἰς τὸ φρέαρ τῆς ἐν Ἀθήναις συνοικίας τῶν Πευκακίων ἄγνωστος «*ἔρριψε κήρινον ὁμοίωμα παιδίου καρφωμένον μὲ καρφιὰ καὶ μεγάλας καρφίδας*».

[4]) *Ernst Kuhnert*, Feuerzauber Rh. M. 49 (1894) σ. 44. Ἐν Ρεθύμνῃ τῆς Κρήτης αἱ μάγισσαι Τούρκισσαι ἀνέλυον ἄλλοτε κατὰ τὸν Θεοκρίτειον τρόπον (Εἰδύλ. 2. 28) εἰς τὴν φλόγα κήρινον ὁμοίωμα, κατὰ δὲ τὸν *Γ. Χατζιδάκιν* νῦν κατακλύζουσι διὰ θερμοῦ ὕδατος σχοινίον ἐκ κηροῦ, ἐπάδοντες· «*ὅπως λεῖ τὸ κέρι τοῦτο, νὰ λύσῃ καὶ νὰ χαθῇ τὸ κορμὶ τοῦ δεῖνα*» *Ernst Kuhnert*, Ἔνθ' ἀν. σ. 55.

[5]) Ὅταν γίνωνται συγχρόνως καὶ τὰ δύο εἴδη τῆς μαγείας, τότε λέγεται ὅτι ὁ μαγεύων *καρφοδένει*, ἡ δὲ πρᾶξις καλεῖται *καρφόδεμα*. Ἐν Ἀθήναις πολλάκις ἀντὶ πλαγγόνος ρίπτουσι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐχθροῦ τολύπην ἀνθρωπίνων τριχῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔχουσι τοποθετήσει καρφίδας ἢ καταθάπτουσι τρίχας περιπεπλεγμένας μὲ ἄλλα μαγικὰ ἀντικείμενα *Δ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 1. 217. Καὶ παρὰ Θεοκρίτῳ ἡ τὰ μαγικὰ πράττουσα μεταχειρίζεται τρίχας τοῦ καθ' οὗ ἡ μαγεία προσώπου (Εἰδύλ. 2. 53). Καὶ κατὰ τὸν Λουκιανὸν δὲ ἡ φαρμακὶς Σύρα, ἵνα προσελκύσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ Φανίου, θέλει νὰ ἔχῃ αὐτοῦ «*ἱμάτια ἢ κρηπῖδας ἢ ὀλίγας τῶν τριχῶν*» (Λουκιαν. Ἑταιρ. Διάλ. 4. 4). Μεταχειρίζονται δὲ κατὰ τὰς μαγικὰς πράξεις τρίχας καὶ ὄνυχας, διότι ταῦτα εἶναι τμῆμα τῆς ζωτικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, τούτων δὲ φθειρομένων, φθείρεται ἓν τμῆμα τοῦ ἐγὼ αὐτοῦ. Πβ. *A. Abt*, Die Apologie des Apuleius σ. 106.

[6]) Κατὰ τὸν *Α. Ζώην*, Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου ἐν λ.

Ἐν Ἀθήναις μάλιστα πρὸ δεκαετίας κατὰ τὴν συνοικίαν Πιθαράδικα εὑρέθη τοιαύτη πλαγγὼν ἔχουσα προσδεδεμένον τεμάχιον κλήματος [1]) φέρον δέκα καὶ τρεῖς ἐντομάς, πρὸς ἃς, ἴσως, θὰ δυνηθῇ τις νὰ παραβάλῃ τὰς δέκα καὶ τρεῖς βελόνας, ὧν μνεία γίνεται ἐν τῷ προμνημονευθέντι φιλτροκαταδέσμῳ.

Ἐπὶ τῆς πλαγγόνος τέλος τοποθετοῦσι καὶ ἀνθρωπίνους ὄνυχας.

Ὅταν πρόκειται νὰ καταπασσαλευθῇ ἓν καὶ μόνον πρόσωπον, τότε γίνεται παρ' ἡμῖν χρῆσις ἑνὸς καὶ μόνου ὁμοιώματος, πλειόνων δέ, ἂν οἱ βλαβησόμενοι εἶναι πολλοί. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ εἶχον, φαίνεται, καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ἄλλως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἰκίας ἐν Δήλῳ δὲν θὰ εὑρίσκοντο τέσσαρα ἀγαλμάτια [2]), τὸ ἔθιμον, λέγω, τοῦτο δύναμαι νὰ πιστοποιήσω ἐκ Μήλου, ἔνθα γυνή, θέλουσα νὰ βλάψῃ τὴν ἀντίπαλον, ἔγραψε κατὰ τὴν βάσιν τῆς κλίμακος ἐκείνης ντάμαν ἐντὸς τῶν τετραγωνιδίων τῆς ὁποίας ἔθεσε τόσα κήρινα ὁμοιώματα διὰ καρφίδων καταπεπερονημένα, ὅσα ἦσαν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της. Σκοπός της ἦτο νὰ διασκελίσῃ ἡ ἀντίπαλος τὰ ὁμοιώματα καὶ ἑπομένως νὰ πάθῃ μεθ' ὅλων τῶν οἰκείων της.

Καταπασσάλευσις οὐχὶ πλαγγόνος, ἀλλ' εἰκόνος, γίνεται ἐν Ζακύνθῳ, κυρίως ἐν φιλτροκαταδέσμοις. Ἐν τῇ νήσῳ δῆλα δὴ ταύτῃ ὁ θέλων νὰ προσελκύσῃ τὸν ἔρωτα προσώπου τινὸς λαμβάνει εἰκοσιπέντε παιγνιόχαρτα, ἐν οἷς ὑπάρχει τὸ τρία μπαστούνι, ὁ φάντες καρρὸς καὶ ὁ ρῆγας καρρός. Τὰ τρία τελευταῖα, ἀντιπροσωπεύοντα κατὰ σειρὰν τὴν καρδίαν, τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ποθουμένου, διατρυπᾷ ὁ ἐρῶν διὰ καρφίδος καὶ εἶτα δένει μετὰ τῶν ἄλλων εἰκοσιδύο φύλλων διὰ ταινίας ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, οὕτω δ' εἶναι βέβαιος ὅτι ἐξασφαλίζει τοῦ ποθουμένου προσώπου τὸν ἔρωτα [3]).

μάγια, ὁ εὑρίσκων ἐν τῇ οἰκίᾳ του τοιαῦτα μάγια, ἵνα μὴ μαγευθῇ, τὰ φασκελώνει καὶ πτύει τρίς.

[1]) Περὶ τῆς χρήσεως ἀμπελίνων ξύλων ἐν τῇ μαγείᾳ ὅρα *A. Abt*, Ἔνθ' ἀν. σ. 163.

[2]) *Ch. Dugas*, Figures d'envoûtement trouvées à Delos B. C. H. 39 (1915) 415. 419. Ἐν καταδέσμῳ ἀρχαίῳ (*R. Wuensch*, D. T. A. 102. 6) ἀναγινώσκομεν. *Τιβιτίδα τὴν Χοιρίνης ἐμὲ ἀδικοῦσαν, θυγατέρα καὶ τὰ τρία παιδία ἐκείνης.*

[3]) Ἐν τοῖς φιλτροκαταδέσμοις κατὰ τὸν *Α. Κεραμόπουλον*, (Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 70) γράφουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τὸ σχῆμα τῆς καρδίας τοῦ μισουμένου καὶ δι' αὐτοῦ πηγνύουσιν ἧλον. Ἂς μὴ παραλειφθῇ δὲ ἐνταῦθα ὅτι τὴν χρῆσιν

Ἄλλοτε, ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῶσι πλαγγόνα κατὰ τὴν καταπασσάλευσιν, καρφώνουσιν ἁπλῶς τὴν σκιὰν τοῦ μισουμένου, ἡ ὁποία φυσικά, ἀντιπροσωπεύει αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀντίπαλον. Οὕτω ποιοῦσιν ἐν Οἰνοῦντι καρφώνοντες κατὰ πρωτίμησιν τὴν σκιὰν κατὰ τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς ἢ τῆς καρδίας [1]), ἐν Τριφυλίᾳ, Δωρίδι καὶ Λάστᾳ τῆς Γορτυνίας, ἔνθα μεταχειρίζονται διὰ τὸ καρφωμὰ τρία καρφιὰ ἄφορνα, ἤτοι καινουργῆ, ἀχρησιμοποίητα.

Ἀλλαχοῦ, ἀντὶ νὰ καρφώσωσι τὴν σκιάν τινος, φροντίζουσι τὰ πέση αὕτη ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀνεγειρομένου οἰκοδομήματος ἢ γεφύρας, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀμέσως ἐπιθέτουσι τὸν θεμέλιον λίθον [2]).

Οὕτως ὡς λέγουν, «*καρφώνουν τὸν ἄνθρωπο*» [3]) ἢ «*θεμελιώνουν τὸν ἥσκιο*» [4]) ἢ «*στοιχειώνουν τὸν ἄνθρωπο*» [5]), ὅστις ἀσθενῶν καὶ φθίνων μετὰ πάροδον τεσσαράκοντα τὸ πολὺ ἡμερῶν ἢ σπανιώτερον ἔτους [6]), ἀποθνήσκει, τὸ στοιχειὸ τοῦ οἰκοδομήματος καθιστάμενος.

Τοῦ ἐθίμου τούτου, ὅπερ σχετίζεται μὲ τὰς μεσαιωνικὰς στοιχειώσεις καὶ καταθάψεις ἀτόμων παρὰ τὰ θεμέλια ἀνεγειρομένων οἰκοδομημάτων [7]), σαφῆ μαρτύρια ἔστωσαν τὰ δημώδη ἡμῶν ἄσματα

καρφώματος ἐν φιλτροκαταδέσμοις ὑποδεικνύει καὶ ἡ ἐν Πλατάνῳ τῆς Ναυπακτίας φράσις «*ἡ δεῖνα καρφώθηκε ἀπὸ τὸν δεῖνα*» ἤτοι ἐνέπεσεν εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ δεῖνος.

[1]) Ὅρα τὸ περιοδικὸν Μαλεβὸν ἔτ. Β΄. φύλ. 9α σ. 5 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν τὰ μάγια καὶ τὸ καρφωμά.

[2]) Οὕτως ἐν Οἰνοῦντι (Μαλεβὸς ἔτ. Α΄. φύλ. 5 σ. 5) Καλαβρύτοις, Λάστᾳ (*Ν. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της σ. 37), Ἠπείρῳ (*Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, Λαογραφικὰ ἐξ Ἠπείρου ἐν Λαογρ. 5. 47), Αἰτωλίᾳ, Τριφυλίᾳ. Ὅρα καὶ *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1087. Τούτου ἕνεκα αἱ κατὰ τὴν κατάθεσιν θεμελίου παριστάμενοι ἐπιμελῶς φροντίζουσι νὰ μὴ πέσῃ ἡ σκιὰ τῶν ἐντὸς τῶν θεμελίων. Ὅρα καὶ *Ν. Πολίτου*, ΜΝΕ. 13. 139 ἑξ. καὶ Λαογρ. 3. 166.

[3]) Ἐν Καλαβρύτοις καὶ Τριφυλίᾳ. Ὅρα καὶ *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις, 1.263.

[4]) Ἐν Αἰτωλίᾳ, Εὐρυτανίᾳ, Ἀνδριτσαίνῃ (*Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 1. 269). Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐν Σισανίῳ ἀπειλὴ «*θά σε θεμελιώσω*» ἢ «*θά σε καταθεμελιώσω*».

[5]) Πβ. τὸν ἐκ τοῦ ποιήματος περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας δημώδη στίχον

τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε κι' οἱ τρεῖς μαγιστοιχειωμένες.

[6]) *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1087.

[7]) *Ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ Μάμαντι ποτε ἵστατο γέφυρα φοβερὰ περὶ δώδεκα λόφους καὶ καμάρας ἔχουσα..... Ἔνθα καὶ δράκων ἵστατο χαλκοῦς παμμεγέθης διὰ τὸ λέγειν τινὰς δράκοντα κατοικεῖν ἐν τῷ γεφυρίῳ ἐκείνῳ. Ἐν αὐτῷ οὖν πολλαὶ παρθένοι διύθησαν καὶ προβάτων καὶ ὀρνέων πλῆθη πολλὰ καὶ βοῶν.* *Th. Preger*, Scriptores originum Constantinopolitanarum 1. 33. 1. Τὸ συναξάριον ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου λέγει περί τινος ἐν Ἐφέσῳ βαλανείου «*ἐνῴκει δὲ τῷ λουτρῷ τούτῳ δαίμων τις ἄγριος, ὃς τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔπνιγεν ἔνδον νεανίσκον ἢ νεάνιδα· ἠνίκα γὰρ ἐκτίζετο διορυττομένων τῶν θεμελίων νεανίσκον καὶ νεάνιδα τούτῳ ἐνέβαλον, κἀντεῦθεν ἡ τοιαύτη μιαιφονία ἤρξατο γίνεσθαι*» *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 2.1113 *A. Wuttke*, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart² σ. 281.

τὰ εἰς τὴν ἵδρυσιν γεφυρῶν ἀναφερόμενα, ἐν οἷς συνηθέστατοι εἶναι οἱ στίχοι

ἂν δὲν στοιχειώσετ' ἄνθρωπο, γεφύρι [καμάρα] δὲν στεριώνει [1])

ἂν δὲν καρφώσετ' ἄνθρωπο, γεφύρι δὲ στεριώνει [2])

ἂν δὲν θεμελιώσετ' ἄνθρωπο, γεφύρι δὲ στεριώνει [3]).

Ἐν Φιλιπουπόλει καὶ Στενημάχῳ οἱ τέκτονες, ἀντὶ νὰ θεμελιώσουν (καρφώσουν) τὴν ὅλην σκιὰν τοῦ ἀνθρώπου, θεμελιώνουν μόνον τὴν σκιὰν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μάλιστα ὅταν εἶναι νέος, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προκαλεῖ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν θάνατον, διὰ τοῦτο οἱ παρ' ἀνεγειρομένην οἰκίαν παρερχόμενοι νέοι συγχέουσι τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτῶν.

Τέλος, ἵνα μὲ τὸ ζήτημα τῆς σκιᾶς τελειώσωμεν, λέγομεν ὅτι ἄλλοτε εἰς τὰ θεμέλια τῶν οἰκοδομημάτων ἐνετείχιζον οὐχὶ τὴν σκιὰν τοῦ μέλλοντος νὰ καρφωθῇ καὶ στοιχειωθῇ, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦ σώματος αὐτοῦ ἢ τῶν ποδῶν του [4]), ὅπερ ἐλάμβανον διὰ νήματος ἢ διὰ ράβδου [5]).

Ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις, διὰ νὰ καρφώσωσί τινα, ἐλάμβανον τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ καὶ τοῦτο διατρυποῦντες διὰ καρφίδων κατέθαπτον. Οὕτω διηγεῖται ὁ Δ. Καμπούρογλους τὸ πρᾶγμα ἐν σχετικῇ Ἀθηναϊκῇ παραδόσει του. «*Εἶχαν δεμένη τὴν παπαδιὰ..... ἐξέχωσε ἡ μάγισσα ἕνα κουτί· ἐκεῖ ἦτο ἕνα ὑπόδημα ποῦ ἦτο καρφωμένον μὲ ἕνα μεγάλο καρφί..... ἔβγαλε ἡ μάγισσα τὸ καρφὶ καὶ ἡ παπαδιὰ ἔγινε καλά*» [6]).

[1]) Ἐν Οἰνοῦντι, (Μαλεβὸς ἔτ. Α΄. φύλ. 5. σελ. 5), Αἴνῳ, Γορτυνίᾳ (*Π. Παπαζαφειροπούλου*, Περισυναγωγὴ σ.122) καὶ Κορινθίᾳ (*Μ. Δελέκου*, Ἐπιδόρπιον 1.218).

[2]) Ἐν τῇ περιοχῇ τῶν Καλαβρύτων καὶ ἐν Πελοποννησιακοῖς ἄσμασι περὶ τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας.

[3]) Ἐν Νιγρίτῃ τῆς Μακεδονίας *Ι. Σιούλα*, Δημώδη ἄσματα Νιγρίτης τῆς Μακεδονίας Λαογρ. 5. 577 καὶ Καρυαῖς Ἀνατ. Ρωμυλίας *Μ. Λουλουδοπούλου*, Ἀνέκδοτος συλλογὴ τῶν Καρυῶν σ. 65.

[4]) *Δ. Λουκοπούλου*, Σύμμεικτα Αἰτωλικὰ λαογραφικὰ Λαογρ. 8. 21.

[5]) *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 2. 1101.

[6]) *Δ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 1. 217.

Τοῦτο ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὴν Θεοκρίτειον φαρμακίδα Σύραν, ἥτις χρειάζεται, ἵνα προσελκύσῃ τοῦ Φανίου τὸν ἔρωτα, «τοῦ ἀνδρὸς *ἱμάτια ἢ κρηπῖδας ἢ ὀλίγας τῶν τριχῶν ἢ τι τῶν τοιούτων* [1])».

Ἀνωτέρω εἴδομεν ὅτι, διὰ νὰ καρφωθῇ τις, χρειάζεται νὰ λη-φθῇ τι ἀνῆκον εἰς αὐτὸν καὶ τοῦτο νὰ καταπασσαλευθῇ. Τοῦτο δύ-ναται νὰ εἶναι ὑπόδημα, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τεμάχιον ἐκ τῶν φορε-μάτων αὐτοῦ [2]). Ἐν Μακεδονίᾳ φέρ' εἰπεῖν, ἵνα καταδέσωσι τοὺς νεονύμφους, λαμβάνουσι τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐνδύματος αὐτῶν ἢ τρίχας ἐκ τῆς κεφαλῆς των, ταῦτα δὲ κρύπτουσιν ὑπὸ τὴν γῆν διὰ τριῶν ἥλων καρφώνοντες καὶ τὰ ὀνόματα τῶν νεονύμφων ἐπιλέγοντες [3]), ἐν Οἰνοῦντι δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, μαγικοὺς λόγους λέγοντες, καρφώνουσι μὲ ἓν ἢ πλείονα καρφία εἰς δένδρον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ γαμβροῦ κείμενον τεμάχιον ὑφάσματος, ὅπερ ἀσφαλῶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ καρφωνομένου τὰ ἐνδύματα ἀρχικῶς θὰ ἐλαμβάνετο [4]). Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν Οἰνοῦντι καὶ τὴν ὅλην οἰκογένειαν τοῦ ἐχθροῦ καρφώνου-σιν ἐπὶ δένδρου [5]), τοὺς ἀντιπάλους δὲ καθόλου καὶ ἐν Ἠπείρῳ [6]).

Ἐν Κύπρῳ [7]) ἡ ἐπὶ δένδρου καταπασσάλευσις γίνεται ὡς ἑξῆς. Ὁ μαγγανευτὴς μεταβαίνων εἰς σιδηρουργόν, καθ' ὃν χρόνον ἡ σε-λήνη ἄγει τὸ τελευταῖον τέταρτον, παραγγέλλει *καρφὶν μονόπυρον*, τὸ ὁποῖον κατασκευάζεται ἐπὶ παρουσίᾳ του· παραλαμβάνων ἔπειτα αὐτὸ

[1]) *Λουκιανοῦ*, Ἑταιρ. Διάλ. 4. 4. Ἐν εὐχῇ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ εἰς λύσιμον ἀνδρογύνων (Κυπριανάριον σ. 14) ἀναφέρεται «*ἔλυσα καὶ λύω πᾶσαν δερματίνην καὶ εἰς σανδάλια μαγείαν*».

[2]) Κατὰ τὸν *Κ. Ἀαρζώκαν*, Συλλογή, Ζωγρ. Ἀγ. 1.15 «*Συλλέγοντες τρίχας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τινος καὶ κομμάτια ἀπὸ τὰ διάφορα αὐτοῦ ἐνδύματα καὶ ψάλτσες ἐπ' αὐτῶν ἐπφδάς τινας μυστηριώδεις ἀποκαθιστῶσι τὸν δυστυχῆ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου ἀφῃ-ρεσαν ταῦτα μωρὸν καὶ ἠλίθιον, ἀσθενῆ καὶ παράλυτον*». Ὅρα καὶ τὸ ἀνωτέρω σημειωθὲν χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ καὶ πβ. καὶ τοὺς Εὐριπιδείους στίχους (Ἱππ. 513-515) *δεῖ δ' ἐξ ἐκείνου δή τι τοῦ ποθουμένου | σημεῖον ἢ λόγον τινὰ ἢ πέπλων ἄπο | λαβεῖν συνάψαι τ' ἐκ δυοῖν μίαν χάριν*.

[3]) *Χαρισίου Πουλίου*, Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ γένους τῶν νῦν Ἑλλήνων καὶ τινων ἠθῶν καὶ ἐθῶν αὐτῶν μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων σ. 53.

[4]) Δι' αὐτὸ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Σύμῃ δοξάζουσιν ὅτι οἱ νεόνυμφοι δὲν πρέπει νὰ καρφώσωσί τι ἐπὶ ἓν ἔτος μετὰ τὸν γάμον των, ἵνα μὴ ἀποθάνωσι. Ζωγρ. Ἀγ. 1. 213.

[5]) *Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακὰ σ. 127.

[6]) *Κ. Βαρζώκα*, Συλλογή, Ζωγρ. Ἀγ. 1. 15

[7]) Κατ' ἀνακοίνωσδιν τοῦ κ. Ξ. *Φαρμακίδου*.

καὶ μεταβαίνων μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς ἐρημικοὺς τόπους, στρεφό-μενος πρὸς ἀνατολάς, ἐμπηγνύει αὐτὸ ἐπὶ κορμοῦ δένδρου, καὶ δὴ κατὰ προτίμησιν συκῆς [1]), συνοδεύων ἕκαστον πλῆγμα διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων· «*δικιάολε, καρφώνω τὸν δεῖνα*» καὶ τοῦτο ἕως ὅτου τελείως ἐμπηχθῇ τὸ καρφίον.

Ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλους τρόπους δύνανται νὰ καρφώσωσί τινα. Ἐν Λάστᾳ λ.χ. τῆς Γορτυνίας καρφώνουσι τὸν ἐχθρόν των διὰ τριῶν καινουργῶν καρφίων, ἅτινα ἐμπηγνύουσι εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, ἣν διασκελίζει οὗτος [2]). Ἐν Πάτραις λαμβάνουσι χελώνην καί, ἀφ' οὗ ταύτην περονήσωσι διὰ καρφίδων, τὴν ἀφίνουσιν ἐντὸς τῆς αὐ-λῆς ἢ παρὰ τὴν κλίμακα τοῦ ἐχθροῦ. Ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, χρόνον φθίνει τὸ ζῷον, ἐπὶ τοσοῦτον μαραίνεται καὶ ὁ καθ' οὗ τὸ κάρφωμα, ὅστις τέλος καὶ συναποθνήσκει μετὰ τῆς χελώνης.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ καρφώματος ὑπενθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὸ καύ-καλον τῆς χελώνης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ προμνημονευθὲν χω-ρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, ὁ ἐκ Κορίνθου ὁρμώμενος Ἀαρὼν εἶχε θέσει κήρινον ὁμοίωμα ἥλοις διαπεπαρμένον, δεικνύει δ' ὅτι ὁ τρό-πος οὗτος τῆς μαγείας ἦτο κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Πελοποννήσου ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων γνωστός.

Ἐν Ἀθήναις πληροφοροῦμαι ὅτι καρφώνουσί τινα διὰ κεκαμ-μένου καρφίου τιθεμένου ἐντὸς τῶν στρωμάτων του μετὰ τεμαχίων ἀνθρωπίνων ὀστῶν. Ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ δι' ὀστῶν καταδέσμου εἶναι παλαιός, ἀπόδειξις τὸ ἑξῆς χωρίον Δίωνος τοῦ Κασσίου (57.18) «*Ἀπέθανε δ' ἐν Ἀντιοχείᾳ* (ὁ Γερμανικὸς) *ὑπό τε τοῦ Πίσωνος καὶ ὑπὸ τῆς Πλαγκίνης ἐπιβουλευθείς· ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα καὶ ἐλασμοὶ μολύβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες ζῶντος ἔθ' εὑρέθη*» [3]).

Ἐν Κρήτῃ, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν σαρκικὴν μεῖξιν τῶν νεονύμ-φων, τοὺς καρφώνουσιν, κατὰ παλαιοτέραν συνήθειαν, ὡς ἑξῆς. Καθ'

[1]) Τοῦτο, ἵνα φθειρομένου καὶ σηπομένου τοῦ δένδρου, ταχέως ἀποθάνῃ καὶ ὁ καρφωνόμενος.

[2]) Ὁμοίως ἐν Ἠπείρῳ *χτυποῦν καρφιὰ* ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας ἐκείνων, οὓς θέλουν νὰ βλάψουν *Κ. Βαρζώκα*, Συλλογή, Ζωγρ. Ἀγ. 1. 15.

[3]) Ὅρα *A. Audollent*, D. T. CXX καὶ *A. Abt*, Die Apologie des Apuleius σ. 167.

ὃν χρόνον ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν στέψιν λέγει εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρός, θερμαίνουσι βελόνην καὶ κάμπτουσιν αὐτὴν ἕως ὅτου τὸ αἰχμηρὸν ἄκρον εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀντίθετον ἄκρον ὀπὴν ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐμπηγνύουσιν ἧλον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ εἰς φύλλα φραγοσυκῆς [1]).

Ἄλλος τρόπος καρφώματος εἶναι ὁ γινόμενος διὰ τῆς καρδίας προβάτου ἢ ἄλλου ζῴου, συνηθιζόμενος πρὸ πάντων ἐν Πειραιεῖ καὶ Ἀθήναις. Λαμβάνουσι δῆλα δὴ οἱ καταπασσαλεύοντες καρδίαν προβάτου καὶ ταύτην διαπερῶντες διὰ καρφίδων ρίπτουσιν εἰς τὴν στέγην τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, ἐφ' ὅσον ἡ καρδία σήπεται, φθίνει, ἕως ὅτου τέλος θνήσκει [2]). ἢ τέμνοντες καρδίαν προβάτου ἢ ἄλλου ζῴου θέτουσιν ἐντὸς αὐτῆς τολύπην ἀνθρωπίνων τριχῶν καὶ καρφίδας καὶ βελόνας, διὰ τῶν ὁποίων ἔχει διαπερασθῆ κλωστὴ καὶ ταύτην ρίπτουσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μισουμένου [3]). Ἄλλοτε τὴν καρδίαν ταύτην περιτυλίσσουσι πολλάκις σταυροειδῶς διὰ λεπτῆς ταινίας, ἣν κατὰ τὴν πρώτην περιέλιξιν καρφώνουσι διὰ τριῶν καρφίδων, κατὰ τὴν δευτέραν δι' ἓξ, κατὰ τὴν τρίτην δι' ἐννέα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὴν οὕτω παρασκευασθεῖσαν καρδίαν ρίπτουσιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' οὗ ὅμως πρῶτον τὴν ἀφήσουν ἐπὶ μνήματος ἐπὶ τρεῖς νύκτας, «*διὰ νὰ τὴν δοῦν τάστρα*» [4]).

Ἐν Κερκύρᾳ τέλος καταπασσαλεύουσί τινα ἐμπηγνύοντες ἐπὶ *σπληνόφυλλου*, φύλλου δῆλα δὴ φραγκοσυκιᾶς, δώδεκα *καλαμόπροκες* [5]) ἤτοι πασσαλίσκους ἐκ καλάμου καὶ τὰ σχετικὰ μαγικὰ λόγια λέγοντες, ἐν Μάνῃ δὲ διὰ μικρᾶς πίττας, τὴν ὁποίαν, ἀφ' οὗ παραγεμίσωσι διὰ καρφίδων καὶ τηγανίσωσι, ρίπτουσιν εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ τρώγει ὁ μέλλων νὰ βλαβῇ.

Ὁ συνηθέστατος ὅμως τρόπος καταπερονήσεως σήμερον εἶναι ὁ

[1]) *Γ. Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις Δ.Ι.Ε.Ε. 2. 333.

[2]) Οὕτως ἐν Πειραιεῖ.

[3]) Ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἀντὶ τῆς καρδίας μεταχειρίζονται καὶ τεμάχιον κρέατος ἁπλῶς.

[4]) Ὁμοίως ἐν Ἀθήναις. Σημείωσον δ' ἐνταῦθα τὴν σπανίαν περίπτωσιν, καθ' ἣν οἱ κατάδεσμοι ἔρχονται εἰς σχέσιν μὲ τοὺς τάφους, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν, καθ' ἣν συνήθως οἱ κατάδεσμοι ἐντὸς τάφων κατεθάπτοντο.

[5]) Ἐν εὐχῇ εἰς κεφαλόπονον φέρεται «*φεύγε, πόνε τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἡμικράνου, χειρ Κυρίου σε διώκει μετὰ ὀξυκαλάμου*» *Κ. Βελεφάντου*, Κυπριανάριονσ. 6

διὰ σάπωνος. Λαμβάνοντες δῆλα δὴ τεμάχιον σάπωνος οἱ μαγγανεύοντες καὶ τοῦτο διατρυπῶντες ἢ δι' ἀορίστου ἀριθμοῦ καρφίδων ἢ ὡρισμένως διὰ τεσσαράκοντα [1]) ἢ ἑξήκοντα [2]) ἔπειτα δὲ περιβάλλοντες δι' ἀνθρωπίνων τριχῶν ρίπτουσιν εἰς φρέαρ ἢ τὴν θάλασσαν [3]) λέγοντες «*ὅπως λειώνει τὸ σαπούνι ἔτσι νὰ λειώσῃ καὶ ὁ ἢ ἡ δεῖνα*» [4]). Ἐννοεῖται ὅτι κακὰ τὰς προλήψεις, ἐφ' ὅσον τήκεται ὁ σάπων, φθίνει καὶ μαραίνεται καὶ ὁ μισούμενος [5]), ὅστις καὶ ἀποθνήσκει ἅμα τῇ ἐντελεῖ διαλύσει αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα ἴσως πρέπει νὰ καταλεχθῇ καὶ ὁ δι' ᾠοῦ κατάδεσμος. Ἐν Αἰτωλίᾳ δῆλα δή, ὅταν θέλωσι νὰ θανατώσωσι τὸν ἀντίπαλόν των καὶ δὴ ἐν διαστήματι τὸ πολὺ τεσσαράκοντα ἡμερῶν, θάπτουσι κατὰ τὰ ἐξημερώματα πρὸ τῆς θύρας του ᾠόν, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλην τὴν νύκτα παρέμεινεν ἐν τῷ τάφῳ νεκροῦ ταφέντος τὴν προηγουμένην [6]). Ἐν Κερασοῦντι τέλος καρφώνουσι καὶ τὸ ἀναστημά των. Ὁ θέλων δῆλα δὴ νὰ μὴ αὐξηθῇ περαιτέρω τὸ ἀνάστημά του προσηλώνει που ἧλον μέχρι τοῦ ὕψους τῆς κεφαλῆς καὶ κατόπιν ἵσταται ὑπ' αὐτὸν ὄρθιος.

Εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ὁ καρφωνόμενος εἶναι ἀντίπαλος, ἐπειδὴ δ' ὡς τοιοῦτος θεωρεῖται καὶ εἶναι κατὰ τὰς παιδιὰς ὁ συμπαίκτης διὰ τοῦτο, ὅταν οὗτος κερδίζῃ, ὁμοίως καρφώνεται. Τοῦτο γίνεται ἐν Κρήτῃ [7]), ἔνθα ὁ χάνων λαμβάνων καρφίαν καὶ ἐμπηγνύων αὐτὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν κερδίζοντα· «*μωρέ, θὰ σὲ καρφώσω*», ἤτοι θὰ κάμω νὰ μὴ ἐπιτυγχάνῃς πλέον παίζων.

[1]) Ὡς ἐν Χίῳ.

[2]) Ὡς ἐν Κερασοῦντι *Ἀριστ. Νεοφύτου*, Περὶ τῶν ἐν Κερασοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων ΚΠ. 22. 150.

[3]) Ἐν Σαλαμῖνι κατορύσσουσι τὸν σάπωνα πρὸ τοῦ οὐδοῦ ἢ ὑπὸ πλάκα τῆς αὐλῆς.

[4]) Τοῦτο συνηθίζεται ἐν Ἀθήναις, Χίῳ, Ζακύνθῳ, Κυκλάσι καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅρα καὶ *B. Schmidt*, Der böse Blick und ähnlicher Zauber im neugriechischen Volksglauben ἐν Neüe Jahrbücher f. d. klass. Altertum τόμ. 31. 612 ὑποσ. 1.

[5]) Διὰ τοῦτο ἐν Ζακύνθῳ μεταχειρίζονται μέγα τεμάχιον σάπωνος, ἵνα ὁ ἐχθρὸς ἐπὶ πολὺ βασανίζεται. Πιστεύουσι δ' αὐτόθι ὅτι ὁ διὰ σάπωνος καρφωθεὶς ἀδύνατον εἶναι νὰ διαφύγῃ τὴν καταστροφήν.

[6]) *Δ. Λουκοπούλου*, Σύμμεικτα Αἰτωλικὰ λαογραφικὰ Λαογρ. 4. 418.

[7]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. *Σ. Ξανθουδίδου*.

Ἐν Μεσολογγίῳ καρφώνουσι καὶ τοὺς τσοῦπες. Ἵνα δῆλα δὴ γυνή τις ἀποφύγῃ τὴν περαιτέρω γέννησιν θηλέων, τὰ ὁποῖα πολλάκις τῆς ῥίχτουν [1]), καρφώνει εἰς τὸν τοῖχον τρία καρφία λέγουσα ἑκάστοτε· «*καρφώνω τοὺς τσοῦπες καὶ κάνω ἀρσενικά*» [2]). Ἐν Τρικκάλοις τῆς Κορινθίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καρφώνουσι δι' ἀτράκτου τὸν πλακοῦντα (ὕστερο) τῆς γεννώσης θήλεα, ἐν Βρεσθένοις δὲ τοῦ πρώην δήμου Οἰνοῦντος τῆς Λακεδαίμονος πλήττουσιν αὐτὸν αἱ γυναῖκες διὰ ῥάβδου, μετὰ τὴν γέννησιν θήλεος, τοῦτο δ' ἵνα κατὰ τὸν προσεχῆ τοκετὸν γεννηθῇ ἄρρεν. Οὐδ' εἶναι ἄσχετον, κατὰ τὴν σημερινὴν πάντοτε ἀντίληψιν, πρὸς τὴν καταπασσάλευσιν ταύτην καὶ τὸ κάρφωμα τῆς *γάστερας* ἢ *ἀστέρας*, τῆς στειρώσεως τουτέστι τῆς νύμφης. Ἐν Λάσπῃ δῆλα δὴ τοῦ Δήμου Καρπενησίων, ὅταν πρωτοεισέλθῃ ἡ νύμφη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ τοῦ δίδει *χατζάρι*, μὲ τὸ ὁποῖον σύτος πλήττει τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας τρίς, εἰς τὴν ἐρώτησιν δὲ *τί κόβ;* ἀπαντᾷ· *τὴν ἀστέρα τς νύφς*. Τὰ αὐτὰ περίπου γίνονται καὶ ἐν Ἀλμαλῇ Μαλγάρων τῆς Θρᾴκης μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ ἀνάδοχος καὶ οὐχὶ ὁ γαμβρὸς κτυπᾷ τρὶς διὰ μαχαίρας τὴν κόρδαν, τὴν διάτονον δῆλα δὴ δοκόν, ὑψούμενος ὑπὸ τῶν παρόντων. Ὅτι δὲ πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας σχετίζεται τό τε Κρητικὸν ἔθιμον, καθ' ὃ οἱ τῆς γαμηλίου ἀκολουθίας χαράσσουσι μὲ τὰ αἰχμηρὰ μαχαίρια τῶν (πασσαλίδες) γραμμὰς ἢ σταυροὺς ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τῆς θύρας τοῦ γαμβροῦ, ἅμα εἰσέλθῃ ἡ νύμφη [3]), καὶ τὸ ἐν Γορτυνίᾳ ἐπικρατοῦν, καθ' ὃ ὁ γαμβρὸς ἅμα

[1]) *Ῥίχνω τὰ κορίτσια* (Ζωπάνι Σισανίου) εἶναι φράσις σημαίνουσα διὰ μαγικῶν μέσων ἐνεργῶ ἵνα γυνή τις γεννᾷ μόνον θήλεα, ἡ ὁποία τότε λέγεται ὅτι εἶναι ῥιγμένη μὲ μάγια. (Ἤπειρος *Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 148). Ἐπιτυγχάνεται δὲ τὸ ῥῖξιμο διὰ τοῦ ψαλιδίσματος τῆς περισκελίδος (Ἑρμούπολις) ἢ καὶ τοῦ φορέματος τῆς ἀντιπάλου Οἰνοῦς (*Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακὰ σ. 30. 99. 126. Ἤπειρος Ζωγρ. Ἀγ 1.16). Σημείωσον δ' ὅτι ἐν Ζωπανίῳ τοῦ Σισανίου ῥίχνουν ὄχι μόνον κορίτσια, ἀλλὰ καὶ ἀγόρια καὶ πρόσθες ὅτι τὸ ἔθιμον εἶναι καὶ παλαιότερον, ἀφ' οὗ, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἐν Νομοκάνονι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀναφέρονται «*ὅσαι ῥίκτουσι τὰ θηλυκὰ μὲ φαχῆν ἢ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι*» (*Ν. Πολίτου*, Ἓν κεφάλαιον Νομοκάνονος ἐν Λαογρ. τόμ. 3. σ. 386). Ὅρα καὶ *Κ. Ῥωμαίου*, Τὸ ὑνὶ κατὰ τὸν γάμον Λαογρ. 7. 355.

[2]) Ἐν χειρογράφῳ *Ἀνδρ. Μαρούλη*, ἐπιγραφομένῳ Ξόρκια σ. 68. Ὅρα καὶ *Α. Κεραμοπούλλου*, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 71.

[3]) *E. Byhilakis*, Neugriechisches Leben σ. 39.

τῇ εἰσόδῳ τῆς νύμφης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ χαράσσει ἐπὶ τῆς θύρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, θεωρῶ πολὺ πιθανόν [1]).

Εἴπομεν ὅτι ἀποτέλεσμα τοῦ καρφώματος εἶναι ἡ ἀτονία καὶ ὁ μαρασμὸς τοῦ καρφωνομένου· ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ συμπτώματα παρουσιάζει καὶ ἡ βασκανία, διὰ τοῦτο ἐνιαχοῦ νῦν τὸ καρφώνω κατέστη συνώνυμον τῷ βασκαίνω καὶ τὸ κάρφωμα τῷ βασκανία [2]). Ὡς δὲ καρφώνει τις τὸν ἐχθρόν του, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν ὀφθαλμόν, κατ' ἀντίληψιν τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ ἡμῶν πρόγονοι, οἵτινες ἐντὸς τῶν φυλακτηρίων των ἔθετον καρφία, δι' οὐδένα βεβαίως ἄλλον λόγον ἢ διὰ νὰ καρφώσουν τὸν πονηρὸν ὀφθαλμόν [3]). Ἐν Σύμῃ λοιπόν, ἅμα τις βασκανθῇ, ἐμπηγνύοντες ἐπὶ σανίδος τὴν αἰχμὴν μαχαιρίου λέγουσιν· «*ἔτσι νὰ καρφωθῇ καὶ τὸ μάτι*» [4]), ἐν Μενιδίῳ δ' ἄλλοτε ἡ νεόνυμφος εἰσερχομένη τὸ πρῶτον εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ ἐκάρφωνε τὸν πονηρὸν ὀφθαλμὸν ἐμπηγνύουσα ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ λέγουσα «*ἔτσι νὰ καρφωθοῦν οἱ ὀχτροὶ καὶ κάθε κακὸ μάτι*» [5]).

Ὄχι μόνον δ' ὁ ἄνθρωπος καρφώνει, ἀλλὰ καὶ ὁ δαίμων, ὅστις προκαλεῖ οὕτω πεῖσμα ἀχαλίνωτον ἢ καὶ φιλαργυρίαν ἄκρατον, ὡς δεικνύουσιν αἱ φράσεις «*τὸν κάρφωσε ὁ διάβολος*» = τὸν πῆρε ὁ διάβολος [6]) ἢ ἐπείσμωσεν ἰσχυρῶς [7]), «*τὸν ξεκάρφωσε ὁ δαίμονάς του*»

[1]) Περὶ παροιμιῶν ἐθίμων ὅρα *Κ.Ῥωμαίου*, Τὸ ὑνὶ κατὰ τὸν γάμον Λαογρ. 7.355

[2]) Ὡς ἐν Ῥόδῳ. (*Βενετοκλέους*, Βραχεῖαί τινες παρατηρήσεις σ. 73 καὶ Ἐφημ Φιλομ. 10. 2097), ἐν Λιθησίῳ, Τήνῳ καὶ Μεγίστῃ. Ἐν Βρουλλιᾷ τῆς Λακεδαίμονος «*καρφωμένος 'ς τὰ μάτια*» λέγεται ὁ καταμαγευθείς, καρφώνω ἐν Μεγ. Κάψῃ τῆς Φθιώτιδος λέγεται τὸ καταμαγεύω καὶ ἐν Βασιλικῇ τῆς Τριφυλίας «*τὸν κάρφωσε μὲ τὰ μάτια*» σημαίνει τοῦ ἐπροξένησε μέγα κακόν

[3]) Ὅρα *G. Schlumberger*, Amulettes byzantins anciens ἐν Revue des études grecques 5. 74.

[4]) Πβ. καὶ τὴν ἐν Δομιανοῖς τῆς Εὐρυτανίας φρ. «*καρφιὰ 'ς τὰ μάτια του*» ἤτοι εἴθε νὰ πάθῃ κακόν τι, εἴθε νὰ τοῦ ἐξορυχθοῦν οἱ ὀφθαλμοί. Πρόσθες δ' ὅτι καὶ ἐν Μεγίστῃ νῦν, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας, καρφώνουσι βελόνην ἢ καρφίδα ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τῶν παιδίων *Α. Διαμαντάρα*, Γητέματα Καστελλορίζου ἐν Λαογρ. 4. 511.

[5]) *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518. Ἡ πρᾶξις αὕτη σχετιστέα ἀναμφιβόλως καὶ μὲ τὴν εὐθὺς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν.

[6]) Ἐν Διαβολιτσίῳ Μεσσηνίας.

[7]) Ἐν Ἠπείρῳ. Ὅρα Λαογρ. 3. 176.

ἤτοι ἐξεθύμωσε ἢ *ατὸν ἐκάρφωσε ὁ διάβολος* [1]) ἢ «*εἶναι καρφωμένος*» [2]) ἤτοι εἶναι λίαν φιλάργυρος.

Ἀντιστρόφως δ' ἐνίοτε καρφώνουσι τὸν δαίμονα, τοῦτο δ' ἵνα ἐκλίπωσιν αἱ δυσκολίαι, ἀτυχίαι ἢ καὶ ἔριδες, ἃς οὗτος προκαλεῖ ἢ ἵνα εὑρεθῇ ἀντικείμενόν τι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ὁποίου πιστεύουσιν ὅτι αὐτὸς προυκάλεσε. Τὴν πρᾶξιν ταύτην ὑπαινίσσονται αἱ φρ. «*θὰ σὲ καρφώσω σὰν τὸ διάβολο*» ἢ «*θὰ σὲ καρφώσω, σατανᾶ*», ὧν ἡ μὲν πρώτη λέγεται ὑπὸ τοῦ ἐν ψυχικῇ διεγέρσει διατελοῦντος [3]), ἡ δὲ δευτέρα ὑπὸ τοῦ ἀγανακτοῦντος, διότι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου τινὸς εὑρίσκει δυσκολίας [4]).

Ἐν Βόλῳ μὲ ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ σύζυγος φιλέριδος λαβοῦσα ἐν στιγμῇ ἀπελπισίας καρφίον, ἐνέπηξεν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰποῦσα «*νὰ καρφώσω τὸ σατανᾶ νὰ ἡσυχάσω*».

Ἐν Βιτρινίτσῃ τῆς Δωρίδος, ὅταν παῖς τις χάσῃ τι, καρφώνει τὸν προκαλέσαντα τὴν ἀπώλειαν δαίμονα, ἐμπηγνύων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πασσαλίσκον καὶ λέγων· *μπήχνω, μπήχνω* ὅταν δ' ἐρωτηθῇ ὑπ' ἄλλου *τί μπήχνεις; ἕνα διαβολάκι*, ἀπαντᾷ οὗτος· *ἢ νὰ τὸ βρῇς ἢ νὰ σκάσῃς*, προσθέτει τότε ὁ ἐρωτήσας. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως ὁρμώμενοι καὶ οἱ παῖδες Ἀναβρυτῆς τῆς Λακωνικῆς καρφώνουσι καρφίον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὁσάκις χάνουσιν ἐν παιχνιδίῳ. Ἐν Αἰδηψῷ τῆς Εὐβοίας, ὅταν τις χάσῃ οἱονδήποτε ἀντικείμενον λ.χ. δακτυλίδιον, καρφώνει αἰχμηρὸν ξυλάριον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὅταν δ' ἐρωτᾶται τί καρφώνει, ἀπαντᾷ· «*καρφώνω τὸν τρισκατάρατο καὶ δὲν θὰ τὸν ξεκαρφώσω, ἂ δὲ βρῶ τὸ δαχτυλίδι μου*». Ἐν Ναυπάκτῳ πολλάκις μεταξὺ τῶν παίδων γίνεται ὁ ἑξῆς διάλογος. Α. *Καρφώνω* — Β. *Τί καρφώνεις*; — Α. *Ἕνα διάβολο* — Β. *Γιατί;* — Α. *Μοῦ χασε μιὰ δεκάρα.* — Β. *Κάρφωσέ τον τὸν κερατᾶ.* — Α. *Ἐδῶ θὰ σ' ἔχω καρφωμένο ὡς ποῦ νὰ μοῦ τὴν εὕρῃς* [1]).

Καὶ ἐν Βασσαρᾷ δὲ τοῦ πρὸ ἡμῶν δήμου Οἰνοῦντος τῆς Λακεδαίμονος πολλάκις οἱ μαθηταὶ καρφώνουσι τὸ διάτανο ἐμπηγνύοντες καρφίον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δ' ἵνα εὕρωσιν ἀπολεσθὲν μικροαντικείμενον [2]).

Τέλος ἐν Σαλαμῖνι, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν [3]), καρφώνουσι καρφίον ἢ καρφίδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοίχου ἢ ξύλου.

Πλὴν τοῦ δαίμονος, ἐνιαχοῦ καρφώνουσι καὶ τὰ φαντάσματα ἢ δαιμονικὰ ὄντα (ἀερικὰ) τὰ βλάβας εἰς τοὺς ἀνθρώπους προξενοῦντα.

Κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, ἐκάρφωνον οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν θύραν των ἦλον φερέτρου πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν φαντασμάτων [4]).

Ἐν Μυκόνῳ, Κεφαλληνίᾳ καὶ Σωζοπόλει ὁ νυκτωθεὶς που καὶ ἐπίθεσιν τῶν νυκτερινῶν πνευμάτων φοβούμενος, τὰ καρφώνει χαράσσων μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι περὶ σταυρὸν κύκλον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐμπηγνύων τὴν μάχαιραν [5]), ἐν Γκιουμουλτζίνῃ δὲ τῆς Θράκης, ὅταν ἀρρωστήσῃ κἀνείς, ρίπτουν εἰς τὸ σταυροδρόμι, Τετάρτην καὶ Παρασκευήν, τὴν νύκτα, ἅμα λαλήσῃ ὁ πρῶτος πετεινός, «*κριθάρι, ζάχαρι καὶ ἕνα καρφί, γιὰ νὰ πιράσῃ κὶ νὰ καρφουθῇ ἐκεῖνον ποῦ ἔλαχι*» [6]).

Τέλος ἐν Καρπάθῳ ὁ σύζυγος εἰσερχόμενος νύκτωρ εἰς τὴν οἰκίαν λεχοῦς καρφώνει πᾶν ἐναέριον δαιμόνιον ἐμπηγνύων ὄπισθεν τῆς θύρας μαυρομάνικο μαχαίρι.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ σίδηρος καὶ τὰ λοιπὰ μέταλλα ἔχουσιν ἀποκρουστικὴν τῶν δαιμονίων δύναμιν, φρονῶ ὅμως ὅτι δὲν

[1]) Ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Γορτυνίᾳ *Π. Παπαζαφειροπούλου*, Περισυναγωγὴ σ. 435. Ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τοῦ ἄγαν φιλαργύρου λέγουσιν ὅτι «*ὁ διάολος τοῦ πάτησε τὴ βούλλα*» ἢ «*ὁ διάολος τὸν ἔχει βουλλωμένο*» *Ι Καλαϊσάκη*, Κρητικαὶ προλήψεις Δ.Ι.Ε.Ε.2. 227. Κατὰ τὴν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν Ἁγαπίου Λάνδου τοῦ Κρητὸς (Μέρ. Α'. κεφ. 9), ἀνοιγέντος τοῦ τάφου φιλαργύρου ἐφάνησαν ἐν αὐτῷ δυο δαίμονες φλωρίτ ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ καρφώνοντες.

[2]) Ἐν ταῖς περιφερείαις Μεσσηνίας, Ὀλυμπίας, Γορτυνίας, Ναυπακτίας καὶ Λεβαδείας. Ἐν Τετραπόλει τῆς Δωρίδος περὶ ἀνθρώπου φυλαργύρου λέγουσιν «*αὐτὸς καρφώθηκε τώρα*».

[3]) Ἡ φρ. συνηθίζεται ἐν τῷ χωρίῳ Ἀγριλυβάτῳ Ἀνδανείας τῆς Μεσσηνίας.

[4]) Ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ.

[1]) *Α. Κεραμοπούλου*, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 70.

[2]) Ὥρα Μαλεβὸν ἔτ. Β'. φ. 10 σ. 4. Ἀλλαχοῦ, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, ὁ δαίμων δὲν καρφώνεται, ἀλλὰ δένεται διὰ τῆς καταδέσεως κόμβου ἐπὶ μανδηλίου.

[3]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. *Π. Φουρίκη*.

[4]) *Pouqueville*, Voyages dans la Grèce 4.409.

[5]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀοιδίμου *Γ. Σβορώνου*. Τοῦτο γίνεται καὶ εἰς πολλὰς τῶν Κυκλάδων. Ἐν Σωζοπόλει ὁ καρφώνων ἐπιφωνεῖ «*Ἰσοῦς Χριστὸς νικᾷ οὖλα τὰ δαιμονικά*» *Π. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 495. *Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 154.

[6]) *Στ. Κυριακίδου*, Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι (ἐκ Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης) Λαογρ. 2. 410.

εἶναι, ἴσως, ἄσχετον εἰδικῶς πρὸς τὴν καταπασσάλευσιν τῶν Δριμῶν, τὸ ὅτι ἐν μὲν ταῖς Κυκλάσι αἱ γυναῖκες κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου, ὁπότε εἶναι αἱ Δρίμες, προτοῦ νὰ πλύνουν θέτουσι καρφίον ἐντὸς τῆς σκάφης, ἐν Σινώπῃ δὲ τοῦ Πόντου οἱ ἀπὸ τῆς 1ης μέχρι 3ης Αὐγούστου λουόμενοι, πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ρίπτουσιν εἰς αὐτὴν καρφίον.

Σύνδεσμον τοῦ ἐθίμου τοῦ περισχοινίσματος καὶ τοῦ καρφώματος στοιχειοῦ διαβλέπω ἐν τῇ παραδόσει, καθ' ἣν τὸ χωρίον, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ βλάπτοντος αὐτὸ στοιχειοῦ, πρέπει «*νὰ βάλουνε σταυρωτὰ γῦρο 'ς τὸ χωριὸ τέσσερα ἀφόρηγα περόνια καὶ νὰ δέσουνε τὴν κλωνὰ γῦρο, γῦρο, 'ς τὸ χωριό, ἀπάνου 'ς τὰ τέσσερα περόνια*» [1]).

Ἐπειδὴ δὲ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες πιστεύουσιν ὅτι ἐν τῇ δίνῃ τοῦ ἀνεμοστροβίλου οἰκοῦσι δαιμόνια ταύτην προκαλοῦντα, διὰ τοῦτο καρφώνουσι καὶ τὸν σίφωνα (τρούμπαν) πέντε φὰ ἢ σταυρὸν χαράσσοντες ἐπὶ τῆς πρῴρας ἢ τοῦ ἱστοῦ τοῦ ταξιδεύοντος πλοίου [2]), ἢ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἂν ἐν ξηρᾷ εὑρίσκωνται [3]) καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τούτων μαυρομάνικο μαχαίρι ἐμπηγνύοντες.

Ἐν Θρᾴκῃ καρφώνουσι καὶ τὴν χάλαζαν συμβολικῶς κινοῦντες μαυρομάνικο μαχαίρι, ἐν Τρικκάλοις δὲ τῆς Κορινθίας μαυρομάνικο μαχαίρι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐμπηγνύοντες καὶ τὰ ἑξῆς λέγοντες· «*Μάννα καὶ δυχατέρα πηγαίναν τὴν ἀκροπελαγιὰ κι' ἀπαντήσαν τὸ Χριστὸ καὶ τὴν Παναγιά· στάθηκαν ἔτσι νὰ σταθῇ καὶ τὸ χαλάζι ὄξω ἀπὸ τὰ ὄρη, ὄξω ἀπὸ τὸν τόπο· νὰ πάῃ 'ς τἄγρια βουνά, ὅπου πετειν᾽ὸς δὲ λαλεῖ, σκυλλὶ δὲ βαβίξει, παππᾶς δὲ λειτουργεῖ στῶμεν καλῶς.*»

[1]) *Ν. Πολίτου*, Παραδ. 1. 525. *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518.

[2]) Οὕτως εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰ Κύθηρα, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἀλλαχοῦ.

[3]) Ἐν Οἰνοῦντι κατὰ τὴν ἔνσκηψιν ἀνεμοστροβίλου χαράττουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σταυρὸν διὰ μαχαίρας ἢ πελέκεως *Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακὰ σ. 117. Ἐν Κυθήροις τὸ κάρφωμα τοῦ μαχαιρίου συνοδεύει καὶ ἡ ἑξῆς ἐπῳδὴ ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου εἰλημμένη. «*Ἕνας εἶναι ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος εἶναι πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ λόγος*». (*Ι. Φωτίου*, Ἐπῳδαὶ καὶ κατάδεσμοι Λαογρ. 4.58). Καὶ ἐν Κερασοῦντι δέ, ἐνσκήψαντος σίφωνος, κινοῦσι συμβολικῶς μάχαιραν, λέγοντες· «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος*» ἢ «*Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν*». (*Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 155).

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀστραπὴν καρφώνουσιν ἐν Αἰτωλίᾳ ἐμπηγνύοντες πέλεκυν ἢ μάχαιραν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους [1]).

Οὐ μόνον δὲ τἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ τὸ κακὸ συναπάντημα συνηθίζουσιν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ καταπασσαλεύωσι, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, πρὸ πάντων ἀντιπροσωπεύει ὁ ἱερεύς. Ὅταν λοιπὸν εἰς κυνήγιον ἢ μακρὰν πορείαν πορεύωνται ἢ καὶ ἁπλῶς ἐξέρχωνται τοῦ οἴκου καὶ συναντήσωσιν ἱερέα, ρίπτουσιν ἐνιαχοῦ καρφίδα κατὰ γῆς, ἵνα ἐξουδετερώσωσι τὴν ἐκ τοῦ κακοῦ ἐνοδίου συμβόλου ἐπήρειαν [2]).

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀστοχία ἐν κυνηγίῳ, ἥτις εἶναι ἀποτέλεσμα κακοῦ ἐνοδίου συμβόλου, δὲν μένει ξένη τοῦ κύκλου τῶν καταπασσαλεύσεων. Ἐν Οἰνοῦντι τοὐλάχιστον, ἵνα εὐοδωθῇ τὸ τέως ἀστοχοῦν κυνήγιον, λαμβάνει ὁ κυνηγὸς αἰχμηρὸν ξύλον καί, ἐμπηγνύων αὐτὸ εἰς τὴν γῆν, λέγει·

καρφώνω τὴν ἀναποδιὰ καὶ τὴν ἀναμουτζωμάρα
καὶ ὅγιος μᾶς ἀπάντησε γὼ τοῦ γαμῶ τὴ μάννα [3]).

Ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο θὰ ἦτο ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὸν ΙΕ΄. αἰῶνα, ἦκασα ἀνωτέρω ἐκ χωρίου Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ «*ἐπῳδῶν ἐπὶ κυνηγεσίων ἐπιτυχίᾳ*», πιστεύω δ' ὅτι ὁ ἀναγνώστης, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, πιθανὴν θὰ εὑρίσκῃ τὴν εἰκασίαν μου ἐκείνην.

Ἤλθωμεν νῦν ἐπὶ τὸ κάρφωμα τῶν ἀσθενειῶν.

Ἐν Λεμεσῷ τῆς Κύπρου, ἅμα σεληνιασθῇ τις καὶ πέσῃ, εὐθὺς ἐμπηγνύουσιν εἰς τὴν γῆν παρὰ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ «*μαχαίριν τρικάρφιν* [4]) *μαυρομάνικον*» [5]), ἐξάγοντες δ' ἔπειτα αὐτὸ καὶ ἀνασκάπτον-

[1]) *Δ. Λουκοπούλου*, Σύμμεικτα Αἰτωλικὰ Λαογρ. 8. 39.

[2]) Πολλαχοῦ ἀντὶ καρφώματος ἐπὶ ὁμοίας περιπτώσεως, ὡς θὰ λεχθῇ κατωτέρω, γίνεται κατάδεσμος.

[3]) *Φ. Κουκουλέ*, Οἰνουντιακὰ σ. 127.

[4]) Τὸ μαχαίριον τὸ πρὸς ἀποτροπὴν ἀσθενειῶν ἢ πονηρῶν πνευμάτων ἀντικαθιστᾷ τὴν τοὺς δαίμονας ἀποδιώκουσαν σπάθην (*Pradel*, Ἔνθ' ἀν. 130), εἶναι δὲ συνηθέστατον παρ' ἡμῖν ἐν ἐξορκισμοῖς καὶ ἄλλαις μαγικαῖς πράξεσι, μάλιστα ὅταν ἔχῃ μέλαιναν λαβὴν (μαυρομάνικο). Οὕτω μὲ τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι ἀποτρέπουσι τὸν σίφωνα, τὴν χάλαζαν, ἐξορκίζουσι τὴν βασκανίαν, καταπασσαλεύουσι τὴν γαστέρα (στείρωσιν), ἐξορκίζουσι τὸ ἀνεμοπύρωμα (ἐν Μοσχονησίοις) τὰς πληγὰς καθ' ὅλου (Ἀθῆναι) τὸ δῆγμα τοῦ ὄφεως (Αἰτωλία) κτλ. Ὅρα καὶ *Α. Παπαδοπούλου*, Νεοελληνικὴ μαντεία Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 2. 154. 155 καὶ *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 495.

[5]) Τὸ ἔθιμον τῆς καθηλώσεως νόσων ἦτο συνηθέστατον ἐν Ρώμῃ, ἔνθα πρὸς

τες εἰς ὃ μέρος εἶχεν ἐμπαγῆ εὑρίσκουσιν, ὡς πιστεύουσι, τρεῖς μικροὺς ἄνθρακας, οὓς καὶ διαλύοντες ἐντὸς ὕδατος παρέχουσι πρὸς πόσιν εἰς τὸν παθόντα [1]).

Ἐν Λιγουριῷ τῆς Ἀργολίδος εἰς τὸ μέρος ἔνθα πίπτει ὁ σεληνιασθεὶς χαράσσουσι σταυρὸν μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ ἐπ' αὐτοῦ καρφώνουσι *ἄβαλτο* (=ἀμεταχείριστον) *καρφί*, παρέχουσι δ' εἰς τὸν πάσχοντα ἐντὸς ὕδατος ἀναλελυμένον ἀνθράκιον εὑρισκόμενον, ὡς πιστεύουσιν, ἐν ᾧ τόπῳ ἔπεσεν οὗτος ἢ καὶ χῶμα ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους εἰλημμένον [2]).

Ἐν Λάστᾳ τῆς Γορτυνίας [3]) ἄλλοτε ἐκαρφώνετο ἡ θέρμη κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον· ὁ θερμαινόμενος ἤνοιγε τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ κορμοῦ δένδρου, ὁ δὲ μαγγανευτὴς ἐκάρφωνε μεταξὺ τοῦ λιχανοῦ καὶ μέσου, μέσου καὶ παραμέσου καὶ παραμέσου καὶ μικροῦ «τρία *καρφιὰ ἀφόρητα*» ἤτοι καινουργῆ. Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνετο τὸ κάρφωμα, ὁ πάσχων ἠρώτα τὸν καρφώνοντα. «*Τί καρφώνεις αὐτοῦ;* — *Θέρμες καρφώνω*» ἀπήντα οὗτος, οὕτω δ' ἐπήρχετο καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς νόσου, κατὰ τὰς δημώδεις προλήψεις.

Ἐκ τῶν ἀσθενειῶν τέλος τὰ χελώνια «*καρφώνουν 'ς τὴ σουκεά*» ἐν Κερκύρᾳ ἐπὶ ἐννέα ὑστερόπεφτα [4]), τρὶς καθ' ἑκάστην Πέμπτην τὰ ἑξῆς κατὰ τὴν καθήλωσιν ἐπιλέγοντες.

Ἅγιοι Ἀνάργυροι τοῦ Χριστοῦ, πρῶτοι γιατροὶ τοῦ κόσμου,
ποῦ ἐγιατρέψατε πολλούς, γιατρεῦτε καὶ τὸν δεῖνα.
Τί καρφώνεις αὐτοῦ; Καρφώνω τὰ χελώνια, τὰ θηλυκά, τὰ ρο-

ἀποφυγὴν λοιμοῦ ἐκάρφωνον καρφίον εἰς τὴν cellam Jovis (*T. Livii*, 7. 3, 8.18) ἐπ' ἴσης δὲ συνήθης εἰδικῶς καὶ ἡ τῆς ἐπιληψίας καθήλωσις, περὶ ἧς τὰ ἑξῆς λέγει ὁ Πλίνιος (N.H. 28.63) clavum ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corruens morbo comitiali absolutorium ejus mali dicitur. Παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἐπιστεύετο ὅτι ἧλος ἐκ σταυρωθέντος ἢ ἐκ πλοίου ναυαγήσαντος ληφθεὶς ἐχρησίμευεν ὡς φυλακτήριον κατὰ τῆς ἐπιληψίας *Ἀλέξ. Τραλλ.* 1. 15 σ. 18 ὅρα καὶ σ. 571, ὡς μέσον δὲ θεραπείας ἡ ἐπὶ ἑπτὰ Ἑβδομάδας περίδεσις περὶ τὸν βραχίονα τοῦ πάσχοντος ὀθονίου ἐκ ναυαγήσαντος πλοίου. Ἔνθ. ἀν.

[1]) *Σ. Φαρμακίδου*, Ὁ σεληνιασμὸς Λαογρ. 3. 507.

[2]) *Χρ. Γιαμαλίδου*, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῷ Ἀργολίδος Λαογρ. 5. 646-7.

[3]) Κατ' ἀνακοίνωσιν *Ν. Λάσκαρη*.

[4]) Ὑστερόπεφτα λέγονται αἱ τελευταῖαι Πέμπται τοῦ μηνὸς καὶ τῆς σελήνης.

νικά, τὰ νεροχέλωνα, τὰ ποτιστικά, τὰ ἀναραϊδικά [1]), ἐν Βιθυνίᾳ δὲ τὴν νταλάκαν (ὑδρωπίασιν) ἐπὶ οἱουδήποτε δένδρου, ὡς ἑξῆς· ὁ γητεύων χαράσσει ἐπ' αὐτοῦ διὰ μαχαίρας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐρωτώμενος δ' ὑπὸ τοῦ πάσχοντος «*τί κόβεις;*» ἀπαντᾷ «*τὴν νταλάκα σου κόβω*» [2]).

Ἐν Κερκύρᾳ ἐπ' ἴσης καρφώνουσι καὶ τὴν σπλῆνα, ὡς ἑξῆς· ὁ ἐξορκίζων λαμβάνει ἓν σπληνόφυλλον [3]) καὶ θέτων αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ποδὸς τοῦ πάσχοντος ἀρχίζει νὰ τὸ κόβῃ. «*Τί κόβεις αὐτοῦ;* τὸν ἐρωτᾷ τότε ὁ πάσχων καὶ ἐκεῖνος ἀπαντᾷ· *Τὴ σπλῆνά σου, τὸ σπληνοστόμαχό σου, τὴ θέρμη σου, τὸ κρύο σου, τσ' ἑβδομηνταδυὸ ἀρρώστιες τοῦ κορμιοῦ σου*». Ἀφ' οὗ τοῦτο τετράκις ἐπαναληφθῇ, λαμβάνει πάλιν ὁ ἐξορκίζων καλάμιον καὶ κόπτων ἐξ αὐτοῦ δώδεκα καλαμόπροκες, αἵ ὁποῖαι ἀντιπροσωπεύουσι, κατὰ τὰς δημώδεις προλήψεις, τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, ἀρχίζει νὰ καρφώνῃ ἐπὶ τοῦ φύλλου λέγων. «*Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἅγιοι Ἀνάργυροι τοῦ Χριστοῦ, πρῶτοι γιατροὶ τοῦ κόσμου, ὅπου ἐγιατρέψατε πολλούς, γιατρεῦτε καὶ τὸν δεῖνα*». «*Τί καρφώνεις αὐτοῦ;* ἐρωτᾷ πάλιν ὁ πάσχων, καὶ ὁ ἐξορκιστὴς ἀπαντᾷ· *Τὴ σπλῆνά σου, τὸ σπληνοστόμαχό σου, τὴ θέρμη σου, τὸ κρύο σου, τοὺς ἑβδομηνταδυὸ ἀρρώστιες τοῦ κορμιοῦ σου*». Ἀφ' οὗ ταῦτα λεχθῶσι δωδεκάκις, ἀναρτῶσί που τὸ σπληνόφυλλο μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πασσαλίσκων καί, ἂν μὲν ἡ ἀσθένεια τοῦ πάσχοντος εἶναι νερήσια, πιστεύουσιν ὅτι θ' ἀναβλαστήσῃ τὸ φύλλον, ἂν δὲ ξερική, θὰ μαρανθῇ [4]).

Τὸ κάρφωμα τῆς σπλήνας ἐν Κύπρῳ γίνεται ὡς ἑξῆς·

Ὁ γητευτὴς λαμβάνει φύλλον φραγοσυκῆς, ἐφ' οὗ ἐμπήγει τεσσαράκοντα μικρὰ ξύλινα καρφία, εἰς ἕκαστον δὲ κάρφωμα λέγει· «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καρφώνω τὴσ σπλῆναν τοῦ δεῖνος, νὰ μαράνῃ, νὰ ξεράνῃ, εἰς τὸν τόπον της νὰ πάῃ*». Τὸ ἐξόρκιον ἐπαναλαμβάνεται τεσσαρακοντάκις. Μετὰ ταῦτα

[1]) Ἡ ἐξορκίστρια, μετὰ τὴν τρίτην φοράν, ῥίπτει ὄπισθέν της τὴν πέτραν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκάρφωνε τὰ καρφιά. *Σπ. Καβάσιλα*, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας Λαογρ. 2. 647.

[2]) *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 516.

[3]) Ἤτοι φύλλον φραγοσυκῆς.

[4]) *Σπ. Καβάσιλα*, Ἔνθ' ἀν. 2. 651.

ἀναρτᾶται τὸ φύλλον εἰς τὴν ἀνάκαπνην (καπνοδόχην), εἰς τόσην ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ὥστε νὰ μὴν τὸ φθάνουν αἱ φλόγες παρὰ μόνον ὁ καπνὸς καὶ μένῃ οὕτως ἐξηρτημένον ἕως ὅτου μαρανθῇ καὶ τελείως ξηρανθῇ, ὁπότε καὶ παύει ἡ οἴδησις τῆς σπληνός [1]).

Ἐν Σαλτικίῳ τῆς περιοχῆς Διδυμοτείχου καρφώνουσι καὶ τοὺς δοθιῆνας ὡς ἑξῆς· κατασκευάζουσι νύκτωρ καὶ σιγῶντες καρφὶ ἄβρεχο, μὴ σβεσθὲν δῆλα δὴ ἐντὸς ὕδατος, τοῦτο δὲ δίδουσιν εἰς τὸν πάσχοντα, ὅστις, ἐρχόμενος, τὸ καρφώνει ἐπὶ δένδρου, ἀκριβῶς εἰς ὃ σημεῖον φθάνει τὸ ἄκρον τῆς κεφαλῆς του, ἔπειτα δ' ἀπέρχεται, ἀφ' οὗ διασκορπίσῃ ἀραβόσιτον ἢ βαμβακόσπορον καὶ εἴπῃ «*ὅπουτι φυτρώσ' αὐτό, τότε νὰ φυτρώσ' κὶ τὰ λουθνάρια*».

Ἐν Κουρουτζὶ τῆς αὐτῆς περιφερείας ὁ πάσχων ἐκ δοθιήνων ἀνοίγει ἕνα ἐξ αὐτῶν μὲ ἀφόρητο καρφί, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ πύου μεμολυσμένον καρφώνει ἐπὶ ξηροῦ κορμοῦ δένδρου λέγων· «*ἄντα βγάλ' αὐτὸ τὸ gdούπ'* (=ξηρὸς κορμός, κούτσουρο) *φυλλίτσια* (=φυλλάρια) *τότε νὰ βγοῦν κὶ τὰ τυφλικόλ'κα κεῖνα*» [2]).

Καὶ τοῦ ὄφεως δὲ τὸ δῆγμα ἐν Αἰτωλίᾳ καρφώνουσι, τρὶς πτύοντες, τρὶς φυσῶντες καὶ μαυρομάνικο μαχαίρι ἐμπηγνύοντες, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἑξῆς ἐξόρκιον ἀπαγγέλουσιν·

ὅσου μάκρους τοῦ φιδιοῦ
τόσου σ' ἀγαποῦ κι' ἰγού [3]).

Κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι ἐνιαχοῦ ἀποδένουσι καὶ τὸν θάνατον Πρὸς τὸ κάρφωμα τούτου ἴσως νὰ μὴ εἶναι ἄσχετον α΄.) ὅτι ἐν Μυριοφύτῳ, Κουρουτζίῳ καὶ Καλαμιτσίῳ τῆς Ἀν. Θράκης, μετὰ τὴν ἐκφορὰν τοῦ νεκροῦ, θέτουσι καρφίον ἐπὶ τοῦ τόπου ἐφ' οὗ οὗτος ἐξέπνευσεν [4]) β΄.) ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἄλλοτε, προκειμένου ψυχορραγοῦντος, ἐκάρφωνον τοὺς μανδάλους τῶν θυρῶν, ἵνα οὗτος ταχέως ἀποθάνῃ [5]) καὶ γ΄.) ὅτι ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφ' οὗ

[1]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Ξ. *Φαρμακίδου*. Ἐν Ἑρμουπόλει πρὸς θεραπείαν τῆς σπληνὸς ἐπιθέτουσιν ἐψηθὲν φύλλον φραγοσυκῆς, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι θερμόν.

[2]) *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 516.

[3]) *Δ. Λουκοπούλου*, Αἰτωλικαὶ ἐπῳδαὶ Λαογρ. 4. 37. Τὸ μαχαίρι ἀποσπῶσι τῆς θέσεώς του τὴν ἑπομένην τοῦ γητέματος.

[4]) Ἐν Κουρουτζίῳ ὁ ἦλος οὗτος καλύπτεται μὲ χῶμα *Γ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν Λαογρ. 7. 518.

[5]) *Χ. Μεγδάνου*, Λύχνος τοῦ Διογένους σ. 273.

σφάξωσιν ὄρνιθα, ἵνα ταχέως ἐκπνεύσῃ, ἐμπηγνύουσι μάχαιραν εἰς τὴν γῆν.

Οὐχὶ δὲ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ζῴων νόσοι καρφώνονται παρ' ἡμῖν. Ἐν Ἐμπάρῳ π. χ. τῆς Α. Κρήτης ἄλλοτε ἐκάρφωνον τὸν φλέμονα τῶν ὀζῶ, τὴν φλόγωσιν δῆλα δὴ τοῦ πνεύμονος, ἥπατος καὶ σπληνὸς τῶν αἰγοπροβάτων μὲ ἐννέα αἰχμηροὺς πασσαλίσκους ἀποκοπέντας ἀπὸ ἑπτακόνδυλον κάλαμον μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι, ὡς δεικνύει τὸ σχετικὸν ἐξόρκιον, ἔχον ὧδε·

Ἀϊ Μάμας κλαίει καὶ θρηνᾶται,
τοῦ Θεοῦ παραπονᾶται.
Ἄγγελος τὸν ἐρωτᾷ·
εἰδά χεις, ἄϊ Μάμα, καὶ κλαίεις καὶ θρηνᾶσαι,
τοῦ Θεοῦ παραπονᾶσαι;
Ἀποῦ χα χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια
καὶ πῆά τα κάτω 'ς τὸ γιαλό, 'ς τὸ περιγιάλι
νὰ φάνε βοτρύλι νὰ χορτάσουνε
καὶ τὴ dρίχα dως ν' ὀλλάξουνε,
κι' ἐκεῖνα φάγα καὶ ψοφήσανε.
Κοdὸ δὲν εὑρέθηκε ἄνθρωπος
βαφτισμένος, μυρωμένος,
τοῦ Θεοῦ παραδομένος,
νὰ πιάσῃ μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι
νὰ κόψῃ ἑφτακόdυλο καλάμι
νὰ κάμῃ ἐννεὰ πείρους,
νὰ καρφώσῃ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τῶν ὀζῶ τὸ φλέμονα,
τὸν ἄσπρο, τὸ μαῦρο, τὴ σπλῆνα, τὸ σκώτι,
'ς τὴν καρδιά, 'ς τὸ ἀφτὶ
καὶ τὸ κάθε κακὸ
νὰ λείψ' ἀποὺ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ τῶν ὀζῶ [1]).

Καὶ ἐν Λιγουριῷ δὲ τῆς Ἀργολίδος [2]), ὅταν τὰ πρόβατα παθαίνουν ἀπὸ λάβωμα, ὁ βοσκὸς «*πρέπει νὰ σφάξῃ ἕνα, ἀλλὰ νὰ μὴν τὸ φάγῃ, παρὰ νὰ πάρῃ τὴν σπλῆνά του, νὰ τὴν καρφώσῃ μ' ἕνα ἄβαλτο καρφὶ εἰς ἕνα σταυροδρόμι καὶ νὰ μὴν περάσῃ πλέον ἀπὸ κεῖ τὰ πρόβατά του*».

[1]) *Α. Ζερβάκι*, Γηθειὲς ἐξ Ἐμπάρου Λαογρ. 4. 517/18.

[2]) *Χρ. Γιαμαλίδου*, Προλήψεις καὶ δοξασίαι ἐν Λιγουριῷ Ἀργολίδος Λαογρ. 5. 647.

Ἐν Λακωνικῇ τέλος καρφώνουσι καὶ τὴν Μόραν, ἤτοι τὸν Ἐφιάλτην, καὶ δὴ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς λέγει τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν, ὁ πάσχων ἀναφωνεῖ· «*ἐγὼ καρφώνω τὴ στρίλα*».

Ἐνταῦθα ἐπιθυμῶ νὰ εἴπω δύο λέξεις περὶ τῆς φρ. «*καρφώνω τὰ ζῷα*» [1]). Ἡ φρ. αὕτη ἐθεωρήθη ὅτι κεῖται ἐκ παρανοήσεως τοῦ καρφώματος τῶν νόσων τῶν ζώων [2]), εἶναι ἐν τούτοις στερεότυπος λεγομένη κατὰ βραχυλογίαν ἀντὶ τοῦ προφυλάσσω τὰ αἰγοπρόβατα καρφώνων τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν ἢ τὰ ζῷα τὰ βλάπτοντα αὐτά. Οἱ μεσαιωνικοὶ ἔλεγον «*ἀποδένω διὰ τὰ ζῷα*», ἡ φράσις δ' αὕτη εἶναι ἡ διάμεσος μεταξὺ τῆς ἀρχικῆς καὶ τῆς σημερινῆς. Πβ. τὰ ἐκ Νομοκάνονος [3]). «*Ὁ γόης καὶ ὁ μάγος καὶ ὁ μάντις ὁποῦ χύνει κερὶ ἢ μολύβι καὶ μαντεύει ἢ ἀστρονομεῖ ἢ ἀποδένει ἀνδρόγυνα εἰς τὸ μὴ μίγνυσθαι ἢ ἀποδένει ζῷα νὰ μὴν τὰ φάγῃ ὁ λύκος.... Ἐκεῖνοι δὲ ὁποῦ ὑπαγαίνουν εἰς τοὺς μάντεις καὶ μαντεύονται ἢ ἀστρονομοῦνται ἢ ἀποδένουν διὰ τὰ ζῷά τους νὰ μὴν νὰ φάγῃ ὁ λύκος.....*» καὶ πρόσθες ὅτι καὶ νῦν ἐν Κρήτῃ *δένω τἀρνιὰ* σημαίνει καταδένω τὰ ἁρπακτικὰ ὄρνεα καὶ τοὺς ἀγρίους αἰλούρους, ἵνα μὴ φάγωσι τἀρνιά.

Πλὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ προσωποποιουμένων ὄντων (δαίμονος, ἀσθενειῶν) οἱ νεώτεροι Ἕλληνες καρφώνουσι καὶ ζῷα. Ἐν τοῖς ὀρεινοῖς δήμοις φέρ' εἰπεῖν τῆς Ζακύνθου, ὡς πληροφορεῖ ὁ κ. Λ. Ζώης ὁ φθονῶν τινα διὰ τὴν κυνηγετικὴν ἱκανότητα τοῦ κυνός του, καρφώνει τὸ ζῷον τοῦτο, καθ' ὃν χρόνον κυνηγεῖ, μάλιστα λαγωόν, πάσσαλον ἐμπηγνύων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὸν διάβολον κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ καρφώματος ἐπικαλούμενος. Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ κάρφωμα ὡς ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν πλήρη ἀνικανότητα τοῦ κυνὸς περὶ τὸ κυνηγεῖν [4]).

[1]) *Καρφώνουσι τὰ ζῷα αὐτῶν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀποθάνωσι.. Ν. Πολίτου.* Ἐν κεφάλαιον Νομοκάνονος Λαογρ. 3. 388.

[2]) *Α. Κεραμοπούλου,* Ὁ ἀποτυμπανισμὸς σ. 73.

[3]) Χ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἑταιρ. 208 φ. 158β.

[4]) Ἡ καταπασσάλευσις κυνῶν δὲν ἦτο ἄγνωστος καὶ κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐξ ὧν ἔχομεν καρφίον μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν cane (canes tui) ne appetant rura.....in cortem nostram non intrent, pecora nostra non tangant et asinos nostros non molestant. *O. Jahn,* Ἔνθ' ἀν. 108. Περὶ τῆς καταδέσεως κυνῶν, ἥτις νῦν εἶναι συνηθεστέρα τῆς καθηλώσεως, ὅρα τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον.

Ἐν Κύπρῳ *καρφοδένουσι* [1]) τὸ ἀλούπιν (ἀλώπεκα) καὶ δὴ ὡς ἑξῆς. Ὁ μαγγανευτὴς λαμβάνων λινῆν κλωστὴν καὶ καρφὶν μονόκυρον στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς καὶ καρφώνων τὸ καρφίον λέγει τὸ ἑξῆς ἐξόρκιον, τὸ *δκιάολε ἐπιφωνῶν*, ὁσάκις τὴν λέξιν *δήννω* ἀπαγγέλλει [2]). «*Εἰς τὸ ὄνομαν τοῦ πατρὸς τσ'αὶ τοῦ υἱοῦ τσ'αὶ τοῦ ἁΐου πνέματος, ἀμήν. Δήννω ἀλουπὸν ἀρσενικὸν τσ'αὶ θηλυκόν, δήννω τσ'αὶ τὰ δόνκια του, δήννω τὲς ἐνενηνταεννιὰ βλέες τοῦ λαιμοῦ του, τὲς ἐνενηνταεννιὰ τῶν ποδκιῶν του, τὲς ἐνενηνταεννιὰ τῶν σ'ερκῶν του, τὲς ἐνενηνταεννιὰ τῆς ράσ'ης του, τὲς ἐνενηνταεννιὰ τῶν ἀμμαδκιῶν του. Νὰ πάῃ 'ς τὸ ὄρος νὰ φάῃ ξύλον δέντρον ἄκαρπον, τσ'αὶ τὰ πρόβατα τοῦ δεῖνα νὰ μὲν τὰ πειράζῃ. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τσ'αὶ τοῦ υἱοῦ τσ'αὶ τοῦ ἁΐου πνέματος ἀμήν*». Καὶ ἡ κατὰ τὸ λύσιμον δ' ἀνδρογύνου ἐν Κύπρῳ λεγομένη ἐπῳδὴ ἡ ἐκ τοῦ Κυπριαναρίου εἰλημμένη «*λῦσον τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα καὶ τὰ κτήνη του ἀπὸ δήματος καὶ κρατήματος*» [3]) φανερώνει ὅτι ὄντως εἰς κάρφωμα ὑπόκεινται τὰ ζῷα.

Ἂν δ' εἰς τὸ κάρφωμα ζῷον ὑπάγεται, ὡς πιστεύουσιν οἱ Κρῆτες, καὶ τὸ δέσιμον τῶν αἰγοπροβάτων, ἡ διὰ τεμαχίου δῆλα δὴ ὀστοῦ λαγωοῦ, ἰχθύος ἢ πέρδικος καταπερόνησις τοῦ μηροῦ κριῶν καὶ αἰγοπροβάτων, ἵνα μὴ ταῦτα συλλαμβάνωνται ὑπὸ τῶν ζφοκλεπτῶν, πολὺ ἀμφιβάλλω. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ διΐδῃ τις μᾶλλον τῶν κλεπτῶν κάρφωμα [4]).

Ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Γορτυνίας Ἰμβραὴμ φαίνεται ὅτι καρφώνουσι καὶ τὴν κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐπιτυχίαν, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τῆς συνήθους αὐτόθι φράσεως· «*αὐτόνε τὸν ἔχουνε καρφωμένο καὶ δὲ βλέπει Θεοῦ πρόσωπο*».

Ἐν Σαλαμῖνι, ἵνα βλάψωσί τινα, ἐμπηγνύουσι πολλάκις ἥλους μέχρι τῆς ἐντεριώνης τῶν δένδρων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ μαραίνονται. Τοῦτο βέβαια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ κάρφωμα, ὑφ' ἣν ἡμεῖς ἐννοοῦμεν ἔννοιαν, φράσεις ὅμως τινὲς λεγόμεναι νῦν ὑποδηλοῦσιν ὅτι δὲν ἦσαν καὶ τὰ δένδρα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῶν ἀπαλλαγμένοι τῆς

[1]) Καρφόδεμα λέγεται ὁ τρόπος ἐκεῖνος τοῦ καταδέσμου, καθ' ὃν γίνεται συγχρόνως κάρφωμα καὶ ἀπόδεσμος.

[2]) *Στ. Κυριακίδου,* Κυπριακαὶ ἐπῳδαὶ Λαογρ. 6. 610.

[3]) *Κ. Βελεφάντου,* Κυπριανάριον σ. 23.

[4]) Ὅρα *Γ. Καλαϊσάκη,* Κρητικαὶ προλήψεις Δ.Ι.Ε.Ε. 2.334. Ἔπιθι καὶ ὅσα λέγονται κατωτέρω περὶ καταδέσμου τοῦ λύκου.

τοιαύτης μαγείας. Δὲν ἄγουσιν ἄρα εἰς τὴν σκέψιν ταύτην τὸ ὅτι νῦν ἐν Ρόδῳ *καρφωμένα σῦκα* λέγοντα τὰ μαραμένα καὶ κακοτυχήσαντα [1]), «*καρφωμένες ἐλιὲς*» ἐν Κύπρῳ αἱ σκωληκόβρωτοι ἐλαῖαι [2]), καθ' ὅλου δὲ *καρφωμένοι καρποὶ* οἱ ὑπὸ σκωληκιάσεως παθόντες [3]).

Ἵνα ὁ καταπασσαλεύων βλάψῃ περισσότερον καὶ ταχύτερον τὸν μισούμενον, ἀνάγκη εἶναι τὰ *περίεργα* αὐτοῦ, ὡς ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, τὰ τῆς μαγείας δῆλα δὴ μέσα, ἢ νὰ θέσῃ εἰς μέρος ὅπερ θὰ εἶναι πολὺ πλησίον τοῦ ἐπηρεαζομένου, τὸ ὁποῖον, εἰ δυνατὸν θὰ διασκελίσῃ οὗτος, ἢ καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τόπον ὅπου ποτὲ δὲν θὰ εὑρεθοῦν, ἵνα οὕτως ἄλυτος ἐσαεὶ μείνῃ ἡ καταπασσάλευσις. Συνηθίζουσι λοιπὸν σήμερον νὰ καταθάπτωσι τὰς πλαγγόνας ὑπὸ τὸν οὐδὸν τῆς θύρας (Ἀθῆναι [4]), Σαλαμὶς) ἢ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς οἰκίας (Σαλαμὶς) [5]) ἢ καὶ κατὰ τὸ κάτω μέρος τῆς κλίμακος (Μῆλος-Πάτραι) ἢ καὶ νὰ ρίπτωσιν, ὡς καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, εἰς σκοτεινὴν γωνίαν τῆς οἰκίας (Ζάκυνθος, Κωνσταντινούπολις) ἢ κάτωθεν τῆς κλίνης [6]) ἢ εἰς φρέατα ἢ τὴν θάλασσαν, ὡς συμβαίνει ἐν Ἀθήναις καὶ ἄλλοτε ἐν Κερασοῦντι [7]).

Ἂν ἡ μαγεία γίνεται δι' ἤλων μόνον, τότε καρφώνονται οὗτοι ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας, δι' ἧς εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ὁ καταδεσμούμενος ἢ ἐπὶ δένδρου τῆς αὐλῆς (Οἰνοῦς καὶ ἀλλαχοῦ), ἂν δὲ διὰ σάπωνος, οὗτος ἐμβάλλεται εἰς φρέατα ἢ τὴν θάλασσαν, ἵνα διαλυθῇ καὶ εἰς ὄλεθρον ἑπομένως συμπαρασύρῃ τὸν καθ' οὗ προωρίσθη [8]).

Ἀποτέλεσμα τοῦ καρφώματος εἶναι ἀνορεξία, ἀρρωστία, μαρα-

[1]) Ἐφημ. Φιλομ. 10.2195.

[2]) *Π. Γενναδίου*, Λεξικὸν Φυτολογικὸν σ. 284.

[3]) *Π. Γενναδίου*, Ἔνθ' ἀν. σ. 374.

[4]) *Δ. Καμπούρογλου*, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων 3. 61.

[5]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. *Π. Φουρίκη*.

[6]) Πβ. καὶ τὸ ἐκ Κύθνου δίστιχον

τὸ Μάϊ ἐγεννήθηκα καὶ μάγια δὲ φοβοῦμαι,
ὄξω νὰ μοῦ τὰ κάμουνε 'ς τὴν κλίνη ποῦ κοιμοῦμαι.

[7]) *Ἀριστ. Νεοφύτου*, Περὶ τῶν ἐν Κερασοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων ΚΠ. 22. 150.

[8]) Ἂς μὴ λησμονηθῇ ὅτι ἐν Πειραιεῖ ἡ τὰς καρφίδας φέρουσα καρδία τοῦ ζῴου ρίπτεται εἰς τὴν στέγην τῆς οἰκίας τοῦ ἐχθροῦ, εἰς τὴν αὐλὴν δ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις. Ἐν Ἀθήναις, ἵνα μηδέποτε λυθῇ τὸ κἀρφωμα, καίουσι τὴν καταπερονηθεῖσαν πλαγγόνα.

σμός [1]), ἀνικανότης περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συζυγικῶν καθηκόντων [2]), ταραχὴ καὶ ἀποστόμωσις [3]), τέλος δὲ θάνατος [4]), ὅστις εἶναι ἀναπόφευκτος, ἂν μὴ ἐγκαίρως ἐπέλθῃ τὸ *ξεκάρφωμα*. Δι' αὐτὸ ὁ παθὼν ἢ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ φροντίζουσιν ἐγκαίρως νὰ εὕρωσι τὸν *ξεκαρφωτὴν* ἢ καὶ αὐτὸν τὸν καρφώσαντα, ὃν καὶ πείθουσι ν' ἀπαλλάξῃ τὸν πάσχοντα.

Εἶναι δ' ἡ ἀπαλλαγὴ οὐχὶ δυσχερὴς συνισταμένη εἰς εὕρεσιν τῶν μαγγανειῶν καὶ ἀπόσπασιν ἀπ' αὐτῶν τῶν καρφίδων ἢ καρφίων μετὰ τῆς ἀπαγγελίας ὡρισμένων λέξεων, αἵτινες δὲν μᾶς παρεδόθησαν, ἀλλ' ὧν ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἑξῆς· Ὡς ξεκαρφώνω τὸ καρφὶ τοῦτο, οὕτω νὰ λυθῇ καὶ τὸ πάθημα τοῦ δεῖνος [5]).

Ἐν Κύπρῳ μόνον γνωρίζομεν ὅτι ὁ ξεκαρφώνων, ἀποσπῶν τὰ καρφία, καθ' ἣν ὥραν καὶ τὰ ἐκάρφωσε, λέγει· «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ δεῖνος νὰ πάῃ πᾶσα κακόν*», ἢ στρεφόμενος πρὸς ἀνατέλλοντα ἥλιον ἐπιφωνεῖ· «*Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* (τρίς) *Ὁ Θεὸς ὁ καλέσας σε εἰς Ἀνατολὰς βάρβαρα ὄρη πορεύεσθαι, ὁ λύσας Ἑβραίων παῖδας, ὁ λύσας Ἑβραίων γένος, ὁ λύσας τὴν μήτραν τῆς Σάρρας, οὕτω λῦσον καὶ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ δεῖνα καὶ τὰ κτήνη του ἀπὸ δέματος καὶ κρατήματος καὶ ἀπὸ πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας*» [6]).

[1]) Καὶ καρφὶ ἤτανε λέγουσιν ἐν Ἑρμουπόλει ἐπὶ τῆς ἕνεκα μαγείας φθινούσης

[2]) Τοῦτο μόνον ἐν Ζέζα τοῦ δήμου Οἰχαλίας τῆς Μεσσηνίας, ἔνθα ὁ κοινῶς ἄλλως ἀμποδεμένος λέγεται *καρφωμένος*. Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ καρφώματος ἔθετον ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐπὶ τῆς νυμφικῆς κλίνης ψαλίδα ἀνοικτήν. *Δ. Καμπούρογλου*, Γάμοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν Ἑστίᾳ τόμ. ΙΔ'. σελ. 582.

[3]) Ἐν Τεγέᾳ Μαντινείας τὸν ἐκάρφωσε σημαίνει τὸν ἀπεστόμωσε.

[4]) Ἐντεῦθεν ἐν Ρόδῳ «*κάρφωμα νὰ τὸν εὕρῃ*» σημαίνει εἴθε νὰ πάθῃ μέγιστον κακόν. (Ἐφημ. Φιλομ. 10. 2097). Ἐν Νέᾳ Ἐφέσῳ δεινοτάτη ἀρὰ εἶναι «*ποῦ νὰ σὲ καρφώσουνε*», συνήθης δ' ἀπειλὴ μεταξὺ γυναικῶν ἐν Ράφτῃ τῆς Γορτυνίας «*θά σε καρφώσω νὰ πεθάνῃς*».

[5]) Ἐν Ζακύνθῳ ὁ βλέπων ἐν τῇ αὐλῇ του καρφώματα, πρὸς ἀποτροπήν, τὰ τυφλώνει· ἐν Ἀθήναις δ' ἡ ὑποπτεύουσα ὅτι κάτωθεν τοῦ οὐδοῦ κατεχώσθησαν τοιαῦτα, πρὶν ἀνέλθῃ τὴν κλίμακα, ἀναφωνεῖ· «*Κλούβια κὶ ἅπιαστα*».

[6]) Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. *Ξ. Φαρμακίδου*. Ἡ αὐτὴ ἐπῳδή, ἐκ τοῦ Κυπριαναρίου εἰλημμένη, λέγεται καὶ πρὸς λύσιν ἀνδρογόνου. *Κ. Βελεφάντου*, Κυπριάριον σ. 23.

Ἄλλος τρόπος ξεκαρφώματος εἶναι ὁ ἑξῆς· Ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ παθόντος ποιοῦσι τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ θέτουσι μαυρομάνικον μαχαίρι ἢ προσκαλοῦσι γητευτήν, ὅστις, ἀφ' οὗ κάμῃ μὲ μαυρομάνικον μαχαίρι τεσσαρακοντάκις τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, τὸ ἐμπηγνύει εἴτα εἰς τὴν θύραν ἢ εἰς τὸν τοῖχον ἐξόρκια ἐπιλέγων καὶ τρία καρφία ἐντὸς πινακίου καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἐξορκισμοῦ θέτων [1]).

Ἐν Σαλαμῖνι τέλος, κατὰ τὸν κ. Π. Φουρίκην, ραντίζουσι τὸν παθόντα μὲ ἅφρὸν τεσσαράκοντα κυμάτων προκληθέντων ἐκ τῆς εἰς τὴν θάλασσαν ἐπιρρίψεως τεσσαράκοντα λιθαρίων, ἢ τὸν ἐνδύουσι μὲ φορέματα τεσσαρακοντάκις λειτουργηθέντα.

(Ἕπεται συνέχεια).

[1]) Οὕτως ἐν Κύθνῳ.

DAS

ANONYME TRAUMBUCH DES COD. PARIS. GR. 2511.

VON

FRANZ DREXL

Auf das Traumbuch, welches ich hier vorlege, habe ich bereits in meiner Abhandlung «Das Traumbuch des Patriarchen Nikephoros» (Beiträge zur Geschichte des christl. Altertums und der byzant. Literatur. Festgabe für Alb. Ehrhard. Bonn 1922, S. 94 ff.) S. 97 hingewiesen. Es steht zusammen mit mehreren onirokritischen und vielen mantischen Schriften im cod. Paris. gr. 2511 saec. XIV. exeunt. auf fol. 27r-36v. In meiner Dissertation «Achmets Traumbuch» Freising 1909, S. 17 habe ich über die Hs eingehend gehandelt [1]). Hier wiederhole ich nur, dass die Schrift wie beim Achmetfragment eine schwer lesbare Minuskel mit zahlreichen sehr starken Abkürzungen ist. Der Text ist von *einer* Hand in 1 Kolumne zu etwa 25 Zeilen geschrieben. Die Orthographie ist gut; Akzent und Spiritus sind regelmässig und zumeist richtig gesetzt, das Jota subscriptum fehlt. Am Rand der meisten Blätter stehen mehr oder weniger zahlreiche alphabetisch geordnete Sentenzen, deren Entzifferung erhebliche Schwierigkeiten bereitet.

Unser Traumbüchlein enthält 440 Deutungen in alphabetischer Reihenfolge; leider fehlen die letzten drei Buch-

[1]) Vgl. auch *H. Omont,* Inventaire sommaire des Mss. grecs de la Bibl. nat. etc., tom. II p. 275.

staben χ, ψ und ω. Es ist anonym; das ist verwunderlich, wenn man bedenkt, dass andere von demselben oder gar geringerem Umfang einem bestimmten, wenn auch fingierten Autor zugeschrieben werden. Die Ueberschrift sagt nur: ἀπὸ πείρας φρονίμων. In der Tat ist es, wie man aus den Belegstellen unter dem Text sehen kann, aus verschiedenen Quellen zusammengearbeitet: aus dem nach M. Försters Vermutung [1]) wohl schon dem IV. nachchristlichen Jahrhundert angehörenden Ὀνειροκριτικόν des Propheten *Daniel* [2]) (bei den Buchstaben η, θ und ι ist sogar die Reihenfolge der Gesichte ziemlich genau eingehalten), aus dem Verstraumbuch des Patriarchen *Nikephoros* (vor allem die Versionen des Ambros. 592 und des Borbon. 166) und aus dem Werk des *Achmet* [3]). Einiges ist wörtlich oder fast wörtlich herübergenommen, das meiste im Wortlaut beträchtlich geändert. Gerade die Entlehnungen aus Nikephoros und Achmet beweisen, dass unser Ὀνειροκριτικόν nicht vor dem ersten Drittel des IX. Jahrhunderts entstanden sein kann. Einen «terminus post quem non» bietet das Alter der Hs, das Ende des XIV. Jahrhunderts.

Die grammatisch-syntaktische Form hält sich, wie man das bei derartigen volkstümlichen Erzeugnissen gewohnt ist, nicht streng an die Schulregeln; immerhin steht unser Büchlein in erfreulichem Gegensatz zu dem in dieser Hinsicht arg verwahrlosten Traumbuch des Patriarchen Germanos (s. unten S. 349) Man vergleiche im übrigen die

[1]) Vgl. *M. Förster,* Das älteste kymrische Traumbuch (Zeitchr. f. celt. Philol. XIII [1921] 55 ff.) S. 58.

[2]) Da *de Stoop* für seine Ausgabe eine junge und unvollständige Hs benützt hat, mussten auch die von *M. Förster* veröffentlichten mittellateinischen Uebersetzungen (s. unten S. 349) herangezogen werden. De Stoops Ausgabe erfährt übrigens durch unsern Text manche Berichtigung. Ich hoffe, demnächst eine Neuausgabe des Ps.-Daniel vorlegen zu können.

[3]) Vielleicht könnte man aus Achmet noch mehr Belege beibringen; aber der Mangel eines Index in der Ausgabe von Rigault (s. unten S. 349) erschwert das Suchen sehr.

Ausführungen von *M. Förster* im Archiv f. d. Stud. d. neu. Spr. u. Liter. 134 (1915) 267 Anm.

In der Hs sind die unter einem Buchstaben vereinigten Gesichte durchgeschrieben. Ich trenne sie der Uebersichtlichkeit halber und numeriere sie.

Die Schwankungen der Hs in der Schreibung der Vokale und in der Doppelkonsonanz, die Vertauschung der Akzente und offenbare sinnlose Verschreibungen lasse ich in der Textherstellung unberücksichtigt; die Abkürzungen löse ich auf. In den Belegen und Fussnoten gebrauche ich folgende

Abkürzungen:

Achmet = Artemidori Daldiani et Achmetis Ser. fil. oneirocritica, ed. *N. Rigaltius.* Paris 1603.

Artemidor = Artemidori Daldiani Onirocriticon libri V, ed. *R. Hercher.* Leipzig 1864. — Ich zitiere nach Seiten und Zeilen.

Dieterich Unters. = *K. Dieterich,* Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache usw. Leipzig 1898.

Du Cange = *Ch. Du Cange,* Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis. Lugduni 1688.

Förster Kymr. = *M. Förster,* Das älteste kymrische Traumbuch (Zeitschr. f. celt. Philol. XIII [1921] 55 ff.).

Förster IV und V = *M. Förster,* Beiträge zur mittelalterlichen Volkskunde IV (Archiv f. d. Stud. d. neu. Sprach. u. Liter. 125 [1910] 39 ff.) und V (ebenda 127 [1911] 31 ff.).

Germanos = *F. Drexl,* Das Traumbuch des Patriarchen Germanos (Λαογραφία τόμ. Ζ′ [1923] 428 ff). — Die Ziffer bedeutet die Nummer des Traumgesichtes.

Hatzidakis Einl. = *G. Hatzidakis,* Einleitung in die neugriech. Grammatik. Leipzig 1892.

Hepites = *Α. Θ. Ἠπίτου,* Λεξικὸν Ἑλληνογαλλικὸν τῆς λαλουμένης Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις 1908—1910.

Koraïs At. = *Ἀ. Κοραῆ,* Ἄτακτα κτλ. Ἐν Παρισίοις 1828-1835.

Nikephoros = *F. Drexl*, Das Traumbuch des Patriarchen Nikephoros (Beiträge zur Geschichte des christl. Altertums und d. byzant. Liter. Bonn 1922. S. 94 ff.) — Die Ziffer bedeutet die Nummer des Traumgesichtes.

Ps.-Daniel = *E. de Stoop*, Onirocriticon du prophète Daniel etc. (Revue de philol., de litt. et d'hist. anc. 33 [1909] 93 ff.) — Die Ziffer bedeutet die Nummer des Traumgesichtes.

Sophocles = *E. A. Sophocles*, Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods. New York 1893.

Stephanus = *H. Stephanus*, Thesaurus graecae linguae. Neu bearbeitet von C. B. Hase usw. Paris 1831–1865.

Ἕτερον ⟨ὀνειροκριτικὸν⟩ [1]) ἀπὸ πείρας φρονίμων.

⟨Ἀρχὴ τοῦ ἄλφα⟩.

1 Ἐὰν ἴδῃ τις ἑαυτὸν γεγονότα καθ' ὕπνους χρυσὸν ἢ ἀργυρόν [2]), πραγμάτων μεγάλων ἐμπόδιον ὑπομενεῖ.

2 Ἀργυροῦν τι σκεῦος χειρώσασθαι ἐπικέρδειαν πραγμάτων σημαίνει.

3 Ἀψίνθιον πιεῖν δυσχερεῖς μάχας σημαίνει.

4 Ἀνδριάντας ποιῆσαι φίλους πιστοὺς καὶ γνησίους δηλοῖ κτήσασθαι.

5 Ἄρνας καὶ ἐρίφους ἐὰν ἴδῃ τις, ἐπικέρδειαν αὐτῷ πραγμάτων δηλοῖ.

6 Ἀνελθεῖν ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου μεθ' ἵππου, δούλοις μὲν ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ λοιποῖς καλὸν σημαίνει.

1 Am Rand steht ein rotes ā | 5 αὐτοῦ Hs |

1 Vgl. Ps.-Daniel 3 | 2 Vgl. Germanos 12 und Förster, Kymr. S. 66, XXII unten; bei Ps.-Daniel 2 ist die Deutung anders | 3 Vgl. Ps.-Daniel 4 | 4 Vgl. Ps.-Daniel 23 | 5 Vgl. Ps.-Daniel 93 und Förster V S. 53, 3 | 6 Vgl. Ps.-Daniel 6 und 12, auch Germanos 14 f. |

[1]) In der Hs gehen drei Traumbücher voraus (vgl. *H. Omont*, Inventaire sommaire des mss grecs de la bibl. nat. II, 275 f.); unmittelbar vorher steht ein «ὀνειροκριτικὸν ἕτερον ἐκ τῶν τῆς σελήνης ἡμερῶν», welches ich in den Bayer. Blättern für das Gymnas.-Schulwesen 1923 S. 214 f. herausgegeben habe.

[2]) Zu den Formen χρυσὸς und ἀργυρὸς statt χρυσοῦς und ἀργυροῦς vgl. *Dieterich*, Unters. S. 179.

7 Ἀποκεφαλισθῆναι ἑαυτὸν ἰδεῖν τινα μέγαν κάμ⟨α⟩τον [1]), ἀποβαλέσθαι δηλοῖ· οἱ δέ φασιν, τὸν ἑαυτοῦ αὐθέντην.

8 Ἀπὸ πλοίου εἰς στερεὰν γῆν πηδῆσαι ἀπαλλαγὴν τοῦ ἰδίου τόπου σημαίνει.

9 Ἀφ' ὑψηλοῦ ἐπιβλέπειν φιλίας δυνατῆς σύμβασιν δηλοῖ.

10 Ἀστραπὰς βλέπειν ἀπροσδόκητον κέρδος δηλοῖ.

11 Ἀνυπόδητον ἑαυτὸν ὁρᾶν ἢ περιπατεῖν ζημίαν σημαίνει.

12 Ἄλευρα μεταχειρίζεσθαι κέρδος δηλοῖ.

13 Ἀδελφὸν ἢ ἀδελφὴν ἤ τινα τῶν ἰδίων θανόντων ἐὰν ἴδῃ τις, ζωῆς προσθήκην αὐτῷ σημαίνει.

14 Ἀλέκτορας παλαίοντας ἀποχωρίσαι ἰδεῖν τινα φυλαττέσθω δ τοιοῦτος, μή τι ἐναντίον πάθῃ.

15 Ἄρρωστον ἑαυτὸν ἰδεῖν στενοχωρίαν βαρεῖαν σημαίνει.

16 Ἄλαλον καὶ βωβὸν [2]) ἰδεῖν ἑαυτὸν χαρὰν μεγάλην δηλοῖ.

17 Ἁρπαζόμενος ἐν ποταμῷ παραφυλάττου, μή τι πάθῃς κακόν.

18 Ἄστρα θεωρῆσαι ἐπικέρδειαν σημαίνει.

19 Ἅρματα φορεῖν τιμὴν δηλοῖ.

20 Αἷμα ἐκ τοῦ στόματος ἐξέρχεσθαι κίνδυνον σημαίνει.

21 Ἀκάνθας ἀνανεωμένας ἰδεῖν ἢ κατέχειν ἐχθρῶν ἐπανάστασιν δηλοῖ.

22 Ἄρκτος ἐν χρήμασί τινος ἐρχομένη μάχας σημαίνει.

23 Ἄμπελον ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἰδεῖν ⟨γενομένην⟩ ἢ φυτευομένην ἐπιτήδειον καὶ καλὸν καιρὸν δηλοῖ.

23 γενομένην ergänze ich nach Ps.-Daniel 25 |

7 Vgl. Ps.-Daniel 5 | 8 Vgl. Ps.-Daniel 11 | 9 Vgl. Ps.-Daniel 7,19 und 121; aber nirgends unsere Deutung | 10 kann ich nicht belegen; bei Artemidor 92,8 bedeutet Blitz ohne Donner φόβον μάταιον | 11 Vgl. 50 | 12 Vgl. Ps.-Daniel 9 | 13 Vgl. Ps.-Daniel 10 | 14 kann ich nicht belegen | 15 Vgl. Ps.-Danie 16 | 16 Vgl. 160 und Ps.-Daniel 17 | 17 Vgl. Förster, Kymr. S. 78, CXVII unten, auch Ps.-Daniel 18 (hier aber andere Deutung) | 18 Vgl. Förster V S. 55, 8e unten | 19 Vgl. 436 und Nikephoros 329 | 20 Vgl. Ps.-Daniel 20 | 21 Allgemeines über die ἄκανθαι steht bei Artemidor 181, 11 und bei Achmet S. 188 Z. 1 ff. | 22 Vgl. Ps.-Daniel 26 | 23 Vgl. Ps.-Daniel 25 |

[1]) Die Hs hat κάμτον; ähnlicher Schwund des unbetonten α findet sich in 181, 250, 333, 421 und 427. *Hatzidakis*, Einl. S. 311 will zwar den Schwund des α nicht zugeben; aber s. *Dieterich*, Unters. S. 37 Fussnote 1

[2]) = stumm; vgl. *Sophocles* s. v.

Ἀρχὴ τοῦ βῆτα.

24 Βαστάζεσθαί τινα ὑφ' ἑτέρου πρᾶγμα αἰσχρὸν αὐτῷ σημαίνει.
25 Βοῶν ἐπικαθημένου τινὸς ἀροτριώντων ἀξίαν αὐτῷ δηλοῖ.
26 Βόας τρέχοντας ἰδεῖν χαρὰν σημαίνει.
27 Βόας βοσκομένους ἰδεῖν χαρὰν καὶ κέρδος δηλοῖ.
28 Βόες τρυσσοὶ [1]) χρόνον κακὸν δηλοῦσιν.
29 Βόας παλαίοντας ἰδεῖν χαρὰν καὶ κέρδος σημαίνει.
30 Βοείου κρέατος ἐσθίειν λύπην καὶ ἀηδίαν σημαίνει.
31 Βουτύρου φαγεῖν ἀγγελίας μακρόθεν καλὰς σημαίνει.
32 Ἐν βαλανείῳ λούσασθαι αἰφνίδιον θόρυβον δηλοῖ.
33 Βαλάνους συνάγειν ἢ φαγεῖν ἐλευθερίαν πραγμάτων μετὰ κέρδους σημαίνει.
34 Βαῖον δέξασθαι καὶ κατέχειν τιμὴν δηλοῖ.
35 Βροντὰς ἀκοῦσαι ἀπ' οὐρανοῦ ἀγγελίαν καλὴν σημαίνει.
36 Βόλια κατέχειν καὶ ἰδεῖν πίπτοντα ἀπὸ τῶν χειρῶν βίου ἀποβολὴν δηλοῖ.
37 Βαίνειν ἐν κεράμοις ἀπαλλαγὴν δηλοῖ δυσμενῶν βρόχου.

Ἀρχὴ τοῦ γάμμα.

38 Γένεια ἔχειν ὑπαρὰ τοῖς μὲν ἐν δικαστηρίοις παραμένουσι καλόν, τοῖς δὲ λοιποῖς καὶ πτωχοῖς κακόν.

28 τρυσσοὶ] τρεῖς Hs | 32 Am Rand: ἀλλὰ καὶ |

24 Vgl. Ps.-Daniel 28 | 25 Vgl. Ps.-Daniel 31 | 26 Vgl. Ps.-Daniel 33 | 27 Vgl. Ps.-Daniel 32 | 28 Vgl. Achmet S. 215 Z. 3 | 29 Vgl Ps.-Daniel 34, aber andere Deutung | 30 Vgl. Ps.-Daniel 37 | 31 Vgl. Ps.-Daniel 43 | 32 Vgl. Ps.-Daniel 35 | 33 Vgl. Ps.-Daniel 42 | 34 Vgl. Ps.-Daniel 48 | 35 Vgl. Ps.-Daniel 49; dort heisst es ἐν ὀρείοις, dem unser ἀπ' οὐρανοῦ entschieden vorzuziehen ist, wenn nicht ὀρείοις überhaupt eine paläographisch wohl zu erklärende Entstellung von οὐρανοῖς ist | 36 Vgl. Ps.-Daniel 50 | 37 Vgl. Nikephoros 42 | 38 Vgl. Ps.-Daniel 52 (widersinnig entstellt!) |

[1]) Wenn man das τρεῖς der Hs lässt, so finde ich für den Satz keinen Beleg. Bei Achmet S. 215 Z. 3 und 14 deuten *magere* Rinder auf schlechte Jahre. So schreibe ich τρυσσοὶ (nach Hesychios = schwächlichen), was, worauf mich Herr Prof. Heisenberg hinweist, leicht in der Form τρυσ^{οι} in der Vorlage unserer Hs gestanden sein kann.

39 Γραῖ συνδοιάσαι πλησμονὴν πραγμάτων δηλοῖ.
40 Γένεια ξυριζόμενα ἢ πίπτοντα πᾶσι χαλεπόν ἐστιν. fol. 28 r
41 Γένεια ἄσπρα ἐννοίας δηλοῦσιν· οἱ δὲ τιμὴν λέγουσι⟨ν⟩.
42 Ὁ γλυκὺ τρώγων πολλοῖς κακοῖς ἐμπεσεῖται.
43 Ὁ γενέθλια οἰαδήτινα ἰδὼν τελευτήσει ἐν τάχει.
44 Γάλα πίνειν ἱλαρότητα δηλοῖ.
45 Γράμματα χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἰδεῖν τοῖς μὲν τεχνίταις πάνυ καλόν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀσύμφορον.
46 Γυναικὶ γνωστῇ συγγενέσθαι ἰδεῖν καλὸν σημαίνει.
47 Γράμματα εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἰδεῖν μάστιγας δηλοῦσιν.
48 Γελᾶν καθ' ὕπνους λύπην σημαίνει.
49 Γάμους ποιεῖν ζημίαν ἐπικίνδυνον δηλοῖ.
50 Γυμνοῖς ποσὶ περιπατεῖν ζημίαν σημαίνει.
51 Γνάθους τύπτειν ἐλευθερίαν δηλοῖ.

Ἀρχὴ τοῦ δέλτα.

52 Δακτύλους περισσοὺς ἔχειν προσθήκην πλούτου σημαίνει.
53 Δακτύλιον ἀργυροῦν φορεῖν παντὸς κακοῦ ἐλευθερίαν σημαίνει· σιδηροῦν ἐνθήκης προσθήκην σημαίνει.
54 Διάδημα ἰδεῖν ἔχειν εὐπραγίαν καὶ καλὸν σημαίνει.
55 Δένδρα ἰδεῖν καρποφόρα εἴσοδον σημαίνει, ξηρὰ δὲ ἀποτυχίαν.
56 Δένδρα κοπτόμενα ἰδεῖν ἐλευθέροις μὲν ζημίαν, δούλοις δὲ κέρδος δηλοῖ.
57 Δένδρα ἰδεῖν ἐκριζούμενα πόλεμον καὶ πτῶσιν ἀνθρώπων σημαίνει.

39 Vgl. Nikephoros 65 | 40 Vgl. Ps.-Daniel 53 | 41 kann ich nicht belegen | 42 Vgl. Ps.-Daniel 55 | 43 Vgl. Ps.-Daniel 56, wo das ἐντύχει der Hs natürlich ἐν τύχῃ, nicht εὐτυχεῖν gelesen werden muss; s. auch Germanos 37 | 44 Vgl. Ps.-Daniel 58 | 45 kann ich nicht belegen | 46 Vgl. Ps.-Daniel 60 | 47 Vgl. Ps.-Daniel 61, wo statt unseres σῶμα fälschlich στόμα steht | 48 Vgl. Ps.-Daniel 57 und Nikephoros 58 | 49 Vgl. Ps.-Daniel 65 | 50 Vgl. 51; vgl. auch Förster IV S. 75,103 und Förster, Kymr. CLXXIX unten; auch Ps.-Daniel 64 | 51 Vgl. Nikephoros 63 | 52 Vgl. Ps.-Daniel 68 | 53 Vgl. Ps.-Daniel 69 (der erste Teil fehlt dort); statt unseres richtigen ἐνθήκης soll in der Hs ἐν θέους stehen, woraus de Stoop ἔνθεον gemacht hat | 54 Vgl. Ps.-Daniel 70 | 55 Vgl. Ps.-Daniel 72 f. | 56 Vgl. Ps.-Daniel 74 | 57 kann ich nicht belegen |

58 Δραμεῖν μὴ δύνασθαι ἰδεῖν ἐμπόδιον πραγμάτων δηλοῖ.
59 Δραμεῖν ἐν τάχει κέρδος σημαίνει.
60 Δράκοντα ἰδεῖν καὶ διώκεσθαι παρ' αὐτοῦ πρῶτον μὲν φόνον, ἔπειτα δὲ τιμὴν δηλοῖ.
61 Δύο κεφαλὰς ἔχειν συζυγίαν φίλων δηλοῖ.
fol. 28 v 62 Δελφῖνα ἰδεῖν | ἀγγελίαν καλὴν σημαίνει.
63 Δαίμονας ἰδεῖν στενοχωρίαν δηλοῖ.
64 Δῶρα ἀποστεῖλαί τινι, ὁράτω μὴ ζημίαν ὁ ἰδὼν πάθῃ.
65 Διαθήκην ποιήσασθαι ἀποτυχίαν πραγμάτων σημαίνει.
66 Δράκοντα ὁ ἰδὼν εἰς τὸν ἑαυτοῦ εἰσιόντα οἶκον καλὸν αὐτῷ ἔστιν.
67 Δίκτυα χειρίσασθαι κακοπραγμοσύνην καὶ ἀποτυχίαν πραγμάτων σημαίνει.
68 Δύο ἡλίους ἰδεῖν μακροτέραν ζωὴν τῷ ἰδόντι σημαίνει.
69 Δυσωδίαν αἰσθανθῆναι ἀκηδίαν σημαίνει.
70 Δῶρα λαμβάνειν κέρδος δηλοῖ.

Ἀρχὴ τοῦ ε΄.

71 Ἔνοπλον ἑαυτὸν ἰδεῖν τιμὴν αἰφνίδιον ἄνευ κινδύνου σημαίνει.
72 Ἐλάφους ἰδεῖν ἢ διῶξαι φθόνον ἄνευ κινδύνου δηλοῖ.
73 Ἐλάφειον κρέας ἐσθίειν καλὸν σημαίνει.
74 Ἐλέφαντος ἐπικαθέζεσθαι μεγάλην τιμὴν δηλοῖ.
75 Ἐλέφαντα ἰδεῖν ἢ καὶ διώκεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἐπικράτειαν ἐχθρῶν σημαίνει.
76 Ἐκδυόμενον ἑαυτὸν ἰδεῖν ἀρρώστοις μὲν καλόν, ἄλλοις δὲ δυσχέρειαν δηλοῖ.

58 δραμεῖν] δρόμον Hs |

58 Vgl. Ps.-Daniel 77 | 59 Vgl. Ps.-Daniel 76 | 60 Vgl. Ps.-Daniel 80, wo statt unseres φόνον das wohl richtigere φόβον steht | 61 Vgl. Ps.-Daniel 82 | 62 Vgl. Ps.-Daniel 81 | 63 Vgl. Ps.-Daniel 83 | 64 Vgl. Ps.-Daniel 84 | 65 Vgl. Ps.-Daniel 85 | 66 Vgl. Ps.-Daniel 86 | 67 Bei Artemidor 207,23 ff. ist von den Netzen auch in diesem Sinn die Rede | 68 Vgl. 93, auch Ps.-Daniel 87 und Nikephoros 106, Apparat | 69 Vgl. Nikephoros 81, Apparat | 70 Vgl. Nikephoros 82 | 71 Vgl. Ps.-Daniel 88 | 72 Vgl. Ps.-Daniel 91 | 73 Vgl. Ps.-Daniel 92 | 74 Vgl. Ps.-Daniel 94 | 75 Bei Artemidor 103,13 wird der E. auf νόσον und θάνατον gedeutet, bei Achmet S. 249 Z. 12 ff. (ähnlich S. 250 Mitte) auf einen hochgestellten und reichen Mann, aber auch auf mässige Feindschaft | 76 Vgl. Ps.-Daniel 95 | 77 Vgl. Ps.-Daniel 96, wo κοινὴν statt unseres καινὴν steht | 78 Vgl. Ps.-Daniel 99 | 79 Vgl. Ps.-Daniel 117 | 80 kann ich nicht belegen | 81 Vgl. Ps.-Daniel 115 | 82 Bei Artemidor 60,19 bedeutet dies φαρμακείαν ἢ νόσον; bei Achmet S. 224 Z. 6 ff. ist ἔ. τρώγειν schlimm gedeutet | 83 Vgl. Förster IV S. 62,490. auch Ps.-Daniel 116; bei Achmet S. 223 Z. 12 f. bedeutet es πικρίαν | 84 Vgl. Ps.-Daniel 119 | 85 Vgl. Ps.-Daniel 122 | 86 Vgl. Ps.-Daniel 125 (dort σκοποῦ statt unseres κόπου) | 87 Vgl. Ps.-Daniel 131 und Nikephoros 105 | 88 und 89 Vgl. Nikephoros 104, Apparat (AB); auch Ps.-Daniel 132 f. | 90 Vgl. Ps.-Daniel 135 | 91 Vgl. Ps.-Daniel 136 | 92 Vgl. Ps.-Daniel 137 |

77 Ἐπιστολὴν ἀναγινώσκειν καινὴν χαρὰν σημαίνει.
78 Ἐμπρησμὸν ἰδεῖν ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ κίνδυνον δηλοῖ.
79 Εὔχεσθαι καλὸν καιρὸν σημαίνει.
80 Ἐλευθερίαν λαβεῖν καθ' ὕπνους ἐλευθέροις μὲν καλὸν καὶ κέρδος, δούλοις δὲ κακόν.
81 Ἐλαίῳ περιχεῖσθαι ἢ ἀλείψασθαι καλὸν καιρὸν σημαίνει.
82 Ἔλαιον πιεῖν ἀρρωστίαν σημαίνει.
83 Ἐλαίας τρώγειν καλὸν δηλοῖ.
84 Ἑρπετὰ ἰδεῖν αὐστηρῶς πρός τινα ἐρχόμενα ἐπανάστασιν ἐχθρῶν σημαίνει.
85 Ἐσθῆτα ἀποδύσασθαι ζημίαν σκληρὰν δηλοῖ.
86 Ἐλάινον ἢ δρύινον ἢ ἀπὸ δάφνης στέφανον φορεῖν πορείαν fol. 29 r μετὰ κόπου σημαίνει.

Ἀρχὴ τοῦ ζ΄.

87 Ζώσασθαι ἐν ὁράματι ταξειδίου πορείαν δηλοῖ.
88 Ζώνην ἀπολέσαι κακόν ἐστι καὶ κοπῆναι ὥσαύτως (darüber: θάνατον σημαίνει).
89 Ζῷον χαῶσαι ἔκπτωσιν τιμῆς μεγάλης σημαίνει.

Ἀρχὴ τοῦ ἡτα.

90 Ἥλους συνάξαι ἢ πῆξαι ζημίαν δηλοῖ.
91 Ἥλιον ἰδεῖν καθαρὸν κέρδος σημαίνει.
92 Ἥλιον αἱματοέν⟨τα⟩ [1]) ἰδεῖν ζημίαν δηλοῖ.

84 ἑρπέτα Hs |

[1]) Es sollte αἱματόεντα heissen; zur Akzentveränderung (nach Analogie von μελανθέντα u. dgl.) vgl. *Hatzidakis*, Einl. S. 419.

93 Ἥλιους δύο ἰδεῖν ἐξουσίαν καὶ ἄλλην σημαίνει.
94 Ἥλιον ἀνατέλλοντα ἢ λάμπο⟨ν⟩τα μὴ καθαρῶς ἰδεῖν κίνδυνον κοσμικὸν δηλοῖ.
95 Ἥλιον καὶ σελήνην τρέχοντας ἐν τῷ ἅμα ἰδεῖν ἀηδίας κα μάχας σημαίνει.
96 Ἥλιον ἀπ' ἀνατολῆς ἐξιόντα ἰδεῖν πάγκαλον δηλοῖ.
97 Ἥλιον ἰδεῖν τρέχοντα ὑπὸ τῶν νεφελῶν κέρδος καὶ πρᾶξιν καλὴν σημαίνει.
98 Ἥλιον ἰδεῖν καὶ σελήνην ὧδε κἀκεῖσε τρέχοντας χωρισμὸν ἀνδρογύνου δηλοῖ.
99 Ἥλιον ἀπὸ οὐρανοῦ ἰδεῖν πεσόντα τῷ ἰδόντι καλὸν σημαίνει, ἄνακτι δὲ κακόν.

Ἀρχὴ τοῦ θῆτα.

100 Θηρίον ἀνθρωπίνως λαλοῦν ἰδεῖν ὄχλησιν δηλοῖ καὶ θηρίους συνεῖναι ὡσαύτως.
101 Θηρία ἰδεῖν πρὸς ἄλληλα μαχόμενα φόβον ἄνευ κινδύνου σημαίνει.
102 Θηρίον δαμάσαι καὶ ταπεινῶσαι ἰδεῖν ἐπ' ἐχθροὺς φιλίωσιν δηλοῖ.
fol. 29 v 103 Θηρία ἰδεῖν τρέχοντα ἀνὰς ταραχὰς δηλοῖ.
104 Θέρος παρὰ καιρὸν ἰδεῖν ἀνθρώπων θάνατον δηλοῖ.
105 Θεὸν ἰδεῖν ἢ προσκυνεῖν ἢ ἐπερώτᾶν παντὸς πράγματος ἐλευθερίαν σημαίνει.
106 Ὁ θεὸν ἰδὼν ἐξιόντα τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου οὗτος καταλείψει τὸν ἑαυτοῦ οἶκον.
107 Ὁ θεὸν καταφιλήσας ὑπεύθυνος ἔσεται, ὅθεν οὐ προσδοκᾷ.
108 Θεὸν ἐν πλατεῖ τόπῳ ὁρᾶν ἀμεριμνίαν δηλοῖ.

96 πανκαλὸν Hs | 106 ἑαυτοῦ [1] steht in der Hs über der Zeile |

93 Vgl. 68; auch Nikephoros 106, Apparat (AB) und Ps.-Daniel 138 | 94 Vgl. Ps.-Daniel 139 | 95 Vgl. Ps.-Daniel 140 (das von de Stoop geforderte οὐρανῷ erscheint mir überflüssig) | 96 Vgl. Ps.-Daniel 141 | 97 Vgl. Ps.-Daniel 142 | 98 Vgl. Nikephoros 106, Apparat (AB) | 99 Vgl. Nikephoros 106 Apparat (AB), auch Ps.-Daniel 144 | 100 Zum 2. Teil vgl. Ps.-Daniel 145 | 101 Vgl. Ps.-Daniel 146 | 102 Vgl. Ps.-Daniel 147 | 103 Vgl. Ps.-Daniel 148 | 104 Vgl. Nikephoros 118 f. | 105 Vgl. Germanos 84 und Förster V S. 63, 49a unten | 106 Vgl. Ps.-Daniel 150 | 107 Vgl. Ps.-Daniel 151 | 108 kann ich nicht belegen |

109 Θύραν ἰδεῖν τοῦ ἰδίου οἴκου ἢ χαλάσαι ἢ λεῖψαι ἀποβολὴν τῆς ἰδίας δηλοῖ γυναικός.
110 Θλασθεῖσα ῥάβδος κακὸν σημαίνει.
111 Θανών τις καθ' ὕπνους δίχα φροντίδος ἔσται.

Ἀρχὴ τοῦ ἰῶτα.

112 Ἱμάτια ἀμφιέννυσθαι λαμπρὰ ἰδεῖν τερπνότητα δηλοῖ.
113 Ἰσχυρότερον ἑαυτὸν ἰδεῖν ἐπικέρδειαν πραγμάτων σημαίνει.
114 Ἱππικὸν θεωρῆσαι μάχας καὶ ἀηδίας δηλοῖ.
115 Ἵππου λευκοῦ ἐπικαθέζεσθαι ἐνθήκης προσθήκην σημαίνει· ἵππου δὲ ψαροῦ ἀγγελίαν μετὰ ζημίας δηλοῖ· ἵππου βαδίου [1]) ὁδὸν ἐπικερδῆ σημαίνει· ἵππου μεγάλου προσθήκην ζωῆς δηλοῖ· ἵππου μαυροῦ ⟨ζημίαν σημαίνει⟩.
116 Ἵππου πεσεῖν πτῶσιν βίου δηλοῖ.
117 Ἰσμαηλίταις συσχεθεὶς καλὸν σημαίνει.
118 Ἰχθύας θεωρῆσαι ἐχθροῦ ἀνασόβησιν δηλοῖ.
119 Ἰχθύας τρώγειν ἀηδίαν σημαίνει.
120 Ἰχθύας τηγανίζειν τῆξιν δηλοῖ.
121 Ἱμάτια φορεῖν ὁλοσήρικα [2]) φθόνον δηλοῖ.
122 Ἱμάτια πλύνειν | ἀηδίας καὶ αἰσχύνης ἀπαλλαγὴν σημαίνει. fol. 30 r
123 Ἱμάτια μεμολυσμένα ἢ ἐμπεπλωμένα φορεῖν ⟨οὐ⟩ καλὸν δηλοῖ·

115 ⟨ζημίαν σημαίνει⟩ (in der Hs ist eine kleine Lücke) ergänze ich nach Ps.-Daniel 157 und Förster V S. 65, 57 | 123 ⟨οὐ⟩ ergänze ich nach Nikephoros 131, Apparat (B) und nach Ps.-Daniel 163 |

109 Vgl. Ps.-Daniel 153 | 110 Vgl. Nikephoros 123 | 111 Vgl. Nikephoros 115 | 112 Vgl. Ps.-Daniel 154 | 113 Vgl. Ps.-Daniel 155 und Nikephoros 141, Apparat (B) | 114 Vgl. Ps.-Daniel 156 | 115 Vgl. Ps.-Daniel 157, 158 und 166 (in 158 ist βραδέῳ natürlich in βαδίῳ zu ändern; bei Förster V S. 65, Fussnote zu 56 steht, badius M); vgl. auch Förster V S. 54 und V S. 65, 56 f. | 116 Vgl. Nikephoros 137 | 117 Vgl. Nikephoros 140 | 118 Vgl. Ps.-Daniel 161 und Nikephoros 142, Apparat (AB) | 119 Vgl. Germanos 93; die gegenteilige Deutung steht bei Nikephoros 142, auch bei Artemidor 65, 1; bei Förster V S. 77, 121a unten scheinen zwei Gesichte kontaminiert zu sein, denn F. *sehen* ist überall auf *Feinde* bezogen | 120 kann ich nicht belegen | 121 Vgl. Ps.-Daniel 160 | 122 Vgl. Ps.-Daniel 162 | 123 Vgl. Ps.-

[1]) = kastanienbraun; s *Stephanus* s. v.
[2]) Zum Akzent s. *Sophocles* s. v.

124 Ἱππασθαι δίχα πτερῶν τοῖς ἐν ξενιτείᾳ καλόν, τοῖς δὲ λοιποῖς ἀσύμφορον.

125 Ἱππασθαι ἔνθεν κἀκεῖθεν καιροὺς ταραχώδεις σημαίνει.

126 Ἱστὸν ἄνδρα ὑφαίνειν μάχην σημαίνει.

127 Ἱμάτια πολύχροα φορεῖν φόβον καὶ τιμωρίαν δηλοῖ.

128 Ἱμάτια ἀπολέσαι θλῖψιν σημαίνει.

129 Ἱμάτια λευκὰ φορεῖν χαρὰν δηλοῖ, κίτρινα δὲ ἀρρωστίαν· τὰ δὲ πράσινα καλὴν πίστιν σημαίνει.

130 Ἱστὸν ἰδεῖν ὑφαινόμενον ἄνευ ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς καλὸν δηλοῖ.

Ἀρχὴ τοῦ κάππα.

131 Κοδίμεντα [1]) ἐσθίειν ἀγγελίαν αἰσχρὰν σημαίνει.

132 Κολόκυνθον ἐσθίειν ἀρρωστίαν δηλοῖ.

133 [Ὁ]κηρὸν ἰδεῖν ἢ χειρίσαι ἀγαθὴν ἀγγελίαν σημαίνει.

134 Κονδάκια ἀναγνῶναι ἢ ἰδεῖν ἀναγινωσκόμενα εὐτυχίαν καιροῦ δηλοῖ.

135 Κύμβαλα ἰδεῖν κυμβαλιζόμενα ἢ κρατούμενα ἢ ὀρχουμένους μάχην καὶ θρῆνον σημαίνει.

136 Κατώφορον κατέρχεσθαι καλὸν δηλοῖ.

137 Κολόβιον ἰδεῖν κέρδος διὰ γυναικὸς σημαίνει.

138 Κόρεις θεωρῆσαι ἢ ψηλαφῆσαι βάρος ἡμερῶν δηλοῖ.

139 Κόρακας ἢ κορώνας θεωρῆσαι κραζούσας ἐπικερδῆ πρᾶξιν σημαίνει.

140 Κύνας θεωρῆσαι ἢ διώκεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἔχθραν μεγάλην δηλοῖ.

141 Κιθαρίζειν δυσημερίαν δηλοῖ.

Daniel 163 und Nikephoros 131, Apparat (B) | 124 Vgl. Ps.-Daniel 164 (wo statt unseres δίχα πτερῶν das widersinnige δίπτερον steht) und Artemidor 159, 6 | 125 kann ich nicht belegen | 126 Vgl. Ps.-Daniel 165 und Nikephoros 141 | 127 Vgl. Förster V S. 71,87b unten und Achmet S. 131 Z. 1 ff. | 128 Vgl. Achmet S. 132 Z. 10 ff. | 129 Vgl. Achmet S. 130 Z. 16,13 v. u. und 9 v. u. | 130 Vgl. Ps.-Daniel 167 und Nikephoros 141, Apparat (B) | 131 Vgl. Ps.-Daniel 168 (aber καλὴν ἀ.!) | 132 Vgl. Ps.-Daniel 170 | 133 Vgl. Ps.-Daniel 173 | 134 kann ich nicht belegen | 135 Vgl. Ps.-Daniel 176 | 136 Vgl. Ps.-Daniel 178 | 137 Vgl. Ps.-Daniel 179 (wo de Stoop das handschriftliche γένα—bei uns γυναικὸς—in γενέσθαι geändert hat | 138 Vgl. Ps.-Daniel 181 | 139 Vgl. Ps.-Daniel 182 | 140 Vgl. Ps.-Daniel 183 | 141 Vgl. Ps.-Daniel 184 (wo fälschlich καθαρίζειν steht), auch Artemidor 53,8 und

[1]) = Petersilie, s. *Du Cange* s. v.

142 Κεράσια φαγεῖν | ἢ ψηλαφῆσαι ἀρρωστίαν σημαίνει. fol. 30 r

143 Κηρία ἰδεῖν ἁπτόμενα καιροὺς δηλοῖ· κηροὺς δὲ ἐσβεσμένους κρατεῖν τοὐναντίον. κηροὺς πάλιν κρατεῖν οὕτως περιαγωγὴν σημαίνουσιν· εἰ μὲν παχεῖς, εἰς χρόνους, εἰ δὲ λεπτοί, εἰς μῆνας καὶ ἡμέρας κατὰ τὸ ποιὸν καὶ ποσὸν αὐτῶν.

144 Κρημνοῦ ἐκπεσεῖν κακὸν δηλοῖ.

145 Κρέας ἀνθρώπειον ἢ φαγεῖν ἢ ψηλαφῆσαι ἀλλοτρίαν οὐσίαν λήψεσθαι σημαίνει.

146 Παρὰ καμήλου διώκεσθαι ἀνάγκην παρὰ δυνατοῦ προσώπου δηλοῖ.

147 Καμήλου ἐπικαθέζεσθαι κέρδος σημαίνει.

148 Κόμητα ἰδεῖν τινα γενόμενον οὐ καλὸν δηλοῖ τοῖς ἐν πράγμασιν οὖσιν ἢ δικαζομένοις.

149 Κάμηλον διώκειν καλὸν σημαίνει.

150 Κλῆμα κατέχειν ἔγκλησιν δηλοῖ.

151 Κυνηγὸν ἑαυτὸν ἰδεῖν ἢ ἐν θήρᾳ τρέχοντα κέρδος σημαίνει.

152 Κεραυνοὺς θεωρῆσαι δούλοις μὲν ἀγαθόν, τοῖς δὲ λοιποῖς, καὶ μάλιστα πένησιν, οὐκ ἀγαθόν· ἀσύμφορον γάρ.

153 Καρδίαν οἱανδήτινα φαγεῖν κατὰ τὸν οἶκον τοῦ ἰδόντος μάχην σημαίνει.

154 Καλεῖσθαί τινα καὶ μὴ ἀποκρίνεσθαι δεινόν ἐστιν· ἂν δὲ ἀποκριθῇ, καλὸν δηλοῖ.

155 Κηλήτην ἑαυτὸν ἰδεῖν ἐν πολλοῖς ἐμπεσεῖται κακοῖς ὁ ἰδών.

156 Κατάκομον ἑαυτὸν ἰδεῖν κέρδος σημαίνει.

157 Κεφαλὴν ἰδεῖν πολιὰς ἔχουσαν κέρδος καὶ τοῦτο δηλοῖ.

143 In περιαγωγὴν sind die letzten 5 Buchstaben unsicher |

Achmet S. 235 Z. 17 v. u. — Vgl. auch 135 | 142 Vgl. Ps.-Daniel 185 (aber andere Deutung!) und Artemidor 66,15. Uebrigens scheint bei Ps.-Daniel eine Kontamination mit 175 Κρέας..) vorzuliegen; s. unser 145; vgl. auch Ps.-Daniel 202 (κρέας ἐψημένον!) | 143 Vgl. Nikephoros 154 f. und Ps.-Daniel 173 f. | 144 Vgl. Nikephoros 167; auch Artemidor 12,17 | 145 Vgl. Ps.-Daniel 175 (wo das ὀπὼν der Hs wohl aus ἄνων entstellt ist) und meine Bemerkung zu 142 | 146 Vgl. etwa Achmet S. 211 Z. 16 f. | 147 Vgl. Ps.-Daniel 187 | 148 und 149 kann ich nicht belegen | 150 Vgl. Nikephoros 159 | 151 Vgl. Ps.-Daniel 188 | 152 Vgl. Artemidor 93,20 f; 94,5; 94,14 | 153 Vgl. Ps.-Daniel 189 | 154 Vgl. Ps.-Daniel 186 | 155 Vgl. Ps.-Daniel 192 | 156 Vgl. Ps.-Daniel 193 | 157 Vgl. Ps.-Daniel 194 |

158 Ἐν κλίνῃ ἀφοδεῦσαι ἀρρ⟨ω⟩στίαν σημαίνει.
159 Εἰς καταρτίαν ἀναβαίνειν ὀλίγον τι καλὸν δηλοῖ.
160 Κωφὸν ἑαυτὸν ἰδεῖν ἀμεριμνίαν σημαίνει.
fol.31 r 161 Κεφαλὴν ἑαυτοῦ κεκαρμένην ἰδεῖν | ζημίαν δηλοῖ.
162 Κεφαλὴν καλλωπίζειν ἢ λούειν καλὸν σημαίνει.
163 Κεφαλὰς νεκρῶν λαβεῖν κέρδος ἀπὸ ἐξουσιαζόντων δηλοῖ.
164 Κεφαλὴν ἀποτιλύνειν ἐλευθερίαν πάσης ὀχλήσεως σημαίνει.
165 Καρρούχας ἐπικαθεσθῆναι ἀρρωστίαν σημαίνει.
166 Κύνα ἰδεῖν παίζοντα μετά σου φιλίαν μετ' ἐχθροῦ σημαίνει.
167 Κύνα ἑαυτὸν ἰδεῖν προσδοκίαν πολυχρονίου ἀποδημίας δηλοῖ.
168 Κύνας ὑλακτοῦντας ἀκούειν ἐνέδρας ἐχθρῶν σημαίνει.
169 Κρέα ἑφθὰ ἐσθίειν καλὸν δηλοῖ.
170 Κρέας γυναικεῖον ἐσθίειν ἀπροσδόκητον κέρδος σημαίνει.
171 Κύνας πλείστους ἰδεῖν ἐχθρῶν ἀποσόβησιν δηλοῖ.
172 Κολυμβᾶν ἐλευθερίαν πολλῶν κακῶν σημαίνει.
173 Κόσμια βαστάζειν τιμὴν μετὰ φθόνου δηλοῖ.
174 Κόρην μικρὰν λαβεῖν τιμὴν αὐξάνουσαν [1]) σημαίνει.
175 Κρέας ὠμὸν ἐσθίειν πορνείαν δηλοῖ.
176 Κλαίειν καλὸν δηλοῖ.
177 Καθεσθῆναι ἐφ' ἁμάξης ἔχθραν καὶ λύπην σημαίνει.
178 Κλάδον ἀπὸ δένδρου κλάσαι ἀποχὴν φίλου δηλοῖ.
179 Κωπηλατεῖν τεθορυβουμένον καιρὸν δηλοῖ.
180 Καταπεπτωκότα ἰδεῖν ἑαυτὸν ἐπήρειαν σημαίνει.
181 Κασσύματα ἀποπίπτοντα ἐξ ὑποδημάτων ἐμπόδιον δηλοῖ.

181 κατσύματα Hs [2]) |

158 Vgl. Ps.-Daniel 124 | 159 Vgl. Artemidor 152,6 | 160 Vgl. 16 | 161 Vgl. Ps.-Daniel 195 | 162 Vgl. Ps.-Daniel 196 | 163 Vgl. etwa Achmet S. 98 Z. 21 ff., und S. 99 Z. 7 ff. v. u. | 164 Vgl. Ps.-Daniel 200 | 165 Vgl. Ps.-Daniel 198 | 166 Vgl. Ps.-Daniel 199 | 167 kann ich nicht belegen | 168 Vgl. Ps.-Daniel 201, auch Artemidor 99,18 | 169 und 170. Bei Ps.-Daniel 202 erscheinen diese beiden Sätze kontaminiert | 171 Vgl. Ps.-Daniel 191 | 172 Vgl. Ps.-Daniel 207 | 173 Vgl. Ps.-Daniel 209 | 174 Vgl. Ps.-Daniel 210 | 175 Vgl. Ps.-Daniel 211 | 176 Vgl. Ps.-Daniel 212 | 177 Vgl. 165 und Ps.-Daniel 106 | 178 Vgl. Ps.-Daniel 213 | 179 Vgl. Ps.-Daniel 214 | 180 Vgl. Ps.-Daniel 215 (wo fälschlich ἐχίρρουαν statt unseres ἐπήρειαν steht; vgl. Förster V S. 59,31c unten) | 181 Vgl. Ps.-Daniel 216 |

[1]) Hier intransitiv gebraucht. [2]) Zum Schwund des α vgl. S. 351.

182 Κάτω ὑπτιασθαι πάθος ζημίας σημαίνει.
183 Κρέας λεόντειον ἐσθίειν νίκην κατ' ἀντιδίκου δηλοῖ.
184 Κάρυα σεσωρευμένα ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἰδεῖν κέρδος μέγα σημαίνει.
185 Καρύας ξύλον εὑρεῖν χρήσιμον εὑρεῖν πρᾶγμα δηλοῖ.
186 Κίτρινον ὀπώραν εὑρεῖν ἢ μεταχειρίζεσθαι ἢ ἐσθίειν ἀρρωστίαν σημαίνει.
187 Κυπάρισσον ἰδεῖν ἔν τινι τόπῳ εὐγενῆ γυναῖκα ἰδεῖν δηλοῖ.
188 Κύνειον γάλα πίνειν φόβον καὶ νόσον μακρὰν δηλοῖ. fol.31 v
189 Ἐὰν ἴδῃ τις κύνα δακόντα καὶ σείοντα τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀτιμίαν παρὰ ἐχθρῶν σημαίνει.
190 Κράββατον ἑστρωμένον καλῶς ἰδεῖν ζωὴν καλὴν μετὰ γυναικὸς δηλοῖ.
191 Κοπέλιον [1]) ἰδεῖν χαρὰν σημαίνει.
192 Κρέας κυνὸς ἐσθίειν ἐπικέρδειαν πλούτου ἐχθροῦ σημαίνει.
193 Κάτου δὲ κρέας ἐσθίειν κέρδος ἀπὸ κλέπτου δηλοῖ.
194 Κάτου δορὰν εὑρεῖν ἐπικέρδειαν βίου παντὸς κλέπτου σημαίνει.
195 Κάτου ὄνυξι πληγῆναι νόσον ὀξυτάτην δηλοῖ.
196 Κάτῳ πολεμῆσαι καὶ δεσμεῦσαι τοῦτον κλέπτην δεσμεῦσαι δηλοῖ.
197 Κορώνην εὑρεῖν ψευδολόγον εὑρεῖν τινα δηλοῖ.
198 Κώνωπας ἰδεῖν θλῖψιν καὶ μέριμναν σημαίνει· κωνώπων δὲ πλῆθος πλῆθος ἐχθρῶν δηλοῖ.

187 κυπαρίσσον Hs [3]) | 188 καὶ] οὐ Hs [3]) |

182 Vgl. Ps.-Daniel 217 | 183 Vgl. Ps.-Daniel 218 (wo δίκην statt unseres νίκην steht) | 184 Vgl. Achmet S. 175 Z. 16 v. u. und S. 224 Z. 3; bei Förster V S. 75,102a unten ist die Deutung schlimm, auch bei Artemidor 65,26 | 185 Vgl. Achmet S. 175 Z. 11 v. u. | 186 Vgl. Achmet S. 228 Z. 18 und S. 177 Z. 5 ff. v. u. | 187 Vgl. Achmet S. 175 Z. 5 | 188 Vgl. Achmet S. 256 Z. 3 | 189 Vgl. 140 und 171, auch Achmet S. 255 Z. 7-3 v. u. | 190 Vgl. Ps.-Daniel 204 | 191 kann ich nicht belegen | 192 Vgl. Achmet S. 256 Z. 1 f. | 193 Vgl. Achmet S. 256 Z. 12 v. u. | 194 Vgl. Achmet S. 256 Z. 9 v. u. | 195 Vgl. Achmet S. 256 Z. 7 v. u. | 196 Vgl. Achmet S. 256 Z. 16 v. u. | 197 Vgl. 139; auch Achmet S. 267 Z. 14 v. u. | 198 Vgl. Achmet S. 271 Z. 8 und 18 |

[1]) = Bursche, Diener; s. *Du Cange* s. v. und das Neugr. [2]) Vgl. *Hatjidakis*, Einl. S. 422. [3]) καὶ schreibe ich nach Achmet S. 256 Z. 3.

199 Καρκίνον φαγεῖν ἀπὸ ἀνδρὸς στρεβλοῦ κέρδος σημαίνει.
200 Κατακλεῖδας εἰς ἑαυτὸν ἰδεῖν ἰσχυρὰν νίκην κατ' ἐχθρῶν σου σημαίνει.
201 Καυλὸν τὸν ἴδιον ἰδεῖν ἰσχυρὸν τιμὴν καὶ τέκνα κτήσασθαι δηλοῖ.
202 Καυλοῦ κοπέντος θάνατον τέκνου καὶ τιμωρίαν σημαίνει.
203 Κόπρον ἀνθρωπείαν εὑρεῖν κέρδος ἄδικον εὑρεῖν σημαίνει· κόπρον δὲ ταύτην φαγεῖν ἐφάμαρτον κέρδος δηλοῖ.

Ἀρχὴ τοῦ λάμδα.

204 Λευκὴν ἐσθῆτα φορεῖν μαλακίαν σημαίνει.
205 Λιθαζόμενον ἰδεῖν ἑαυτὸν κατηγορίαν παρ' ἐχθρῶν δηλοῖ.
206 Λαρδίον χειρίσασθαι θάνατον συγγενῶν δηλοῖ.
207 Λάθυρον συνάγειν ἀρρωστίαν σημαίνει.
208 Λύκον ἰδεῖν αὐστηρῶς εἰς σεαυτὸν ἐρχόμενον ἐχθρῶν ἀνάδειξιν δηλοῖ.
209 Λέοντα ἰδεῖν ὡσαύτως ἐρχόμενον μέγαν ἐχθρὸν δηλοῖ.
210 Λέοντα τρέχοντα ἰδεῖν ἐπικερδὲς πρᾶγμα σημαίνει.
fol. 3. r 211 Λίθον ἀκοντίσαι ζημίαν δηλοῖ.
212 Λίθους συλλέγειν ἀρρωστίαν σημαίνει.
213 Λησταὶς ἰδεῖν κέρδος δηλοῖ.
214 Λύχνον καιόμενον ἰδεῖν ἀποκρυβὴν [1]) πραγμάτων σημαίνει.
215 Λύκον φαγόντα ἰδεῖν λύτρωσιν μεγάλης ὀχλήσεως δηλοῖ.
216 Λάκκῳ καθεσθῆναι ἰδεῖν κακόν ἐστιν.
217 Λούπην [2]) ἐὰν ἴδῃς, στρατιώτην ἐλθόντα ἴδοις.

199 Vgl. Achmet S. 273 Z. 16 v. u. und Z. 7 ff. v. u. | 200 Vgl. etwa Achmet S. 50 Z. 4 ff. v. u. | 201 Vgl. Achmet S. 64 Z. 5-1 v. u. | 202 Vgl. Achmet S. 65 Z. 17-23 | 203 Vgl. Achmet S. 71 Z. 3 ff. und Z. 10 ff. | 204 Vgl. Ps.-Daniel 219 (aber andere Deutung) | 205 Vgl. Ps.-Daniel 221 | 206 Vgl. Ps.-Daniel 222 (dort muss χωρίων — die Hs hat χωρίαν — natürlich in χειρίσαι geändert werden; vgl. Förster IV S. 59,404 und V S. 71, 87ª unten) | 207 kann ich nicht belegen | 208 Vgl. Ps.-Daniel 229 | 209 Vgl. Ps.-Daniel 223 | 210 Vgl. Ps.-Daniel 224 | 211 Vgl. Ps.-Daniel 225 | 212 kann ich nicht belegen | 213 Vgl. Ps.-Daniel 226 | 214 Vgl. Ps.-Daniel 227 (aber gegenteilige Deutung!) | 215 Die Deutung stimmt zu Ps.-Daniel 228 (λάκκον... unser 216!), was an sich gut zusammenpassen würde. Offenbar ist hier nicht alles in Ordnung | 216 Vgl. Nikephoros 175; S. auch 215 | 217 Vgl. Achmet S. 266 Z. 2 v. u. |

[1]) S. *Sophocles* s. v. [2]) = Taubenfalke; s. *Du Cange* s. v.

218 Λούπην ἀποκτεῖναι ἄνδρα ἀναιδῆ πατάξεις.
219 Λαγωοῦ κρέας ἑφθὸν [ὁ] ἐσθίων νόσον καὶ πλοῦτον ἀπὸ γυναικὸς κομίσαιο.
220 Λαγωὸν ὁ καταδιώκων γυναῖκα πόρνην ποθήσει.

Ἀρχὴ τοῦ μι.

221 Τὸ μετὰ μείζονος συλλέγειν τι κέρδος σημαίνει.
222 Μείζονι συγκαθίσαι [1]) τὸ αὐτὸ σημαίνει.
223 Μεθύοντα ἰδεῖν ἑαυτὸν ἀρρωστίαν σημαίνει.
224 Μάγους θεωρῆσαι αἰσχύνην καὶ κατηγορίαν δηλοῖ.
225 Μύλωνα [2]) ἐὰν ἴδῃς, ἀμεριμνίαν πραγμάτων σημαίνει.
226 Μητέρα ἰδεῖν ζῶσαν, κἂν τεθνηκυῖα ᾖ, κέρδος σημαίνει.
227 Μικροὺς μαργάρους ἰδεῖν ἢ ψηλαφῆσαι κακοπραγίαν δηλοῖ· κρίνουσι δ' αὐτοὺς καὶ εἰς δάκρυα.
228 Μικρὸν ὄντα τὴν ἡλικίαν μείζονα ἰδεῖν κέρδος σημαίνει, τὸ ἀνάπαλιν δὲ ζημίαν.
229 Μάρμαρα ἰδεῖν ἢ ψηλαφῆσαι ἀρρωστίαν δηλοῖ.
230 Μῆλα φαγεῖν ἢ κρατεῖν ἔρωτα μετὰ γυναικὸς σημαίνει.
231 Μητέρα ἰδεῖν ἐν πορνείᾳ κίνδυνον δηλοῖ.
232 Μελίσσας ἐξιούσας ἰδὼν ἐχθροὺς κατά σου νόει.
233 Μελίσσας ἐσθίειν λύπην σημαίνει.
234 Μέλι σύκηρον [3]) εὑρὼν πλοῦτον μετὰ βίας εὑρήσεις.
235 Μέλι ἐψητὸν μετὰ ἀρωμάτων ἐσθίειν θλῖψιν σημαίνει.

221 τι steht in der Hs über der Zeile | 234 σύκηρον ist nicht ganz sicher |

218 Vgl. Achmet S. 267 Z. 1 | 219 Vgl. Achmet S. 255 Z. 13 | 220 Vgl. Achmet S. 255 Z. 15 | 221 Vgl. Ps.-Daniel 234, auch Förster IV S. 66,624 und V S. 61,89ª unten | 222 S. 221 | 223 Vgl. Förster IV S. 54,230 | 224 Vgl. etwa Achmet S. 13 Z. 3 v. u. | 225 Vgl. etwa Achmet S. 168 Z. 10 ff. v. u. und S. 170 Z. 5 ff. | 226 Vgl. Förster IV S. 60,438 und V S. 73,94ᵉ unten | 227 Vgl. Nikephoros 184 | 228 Vgl. Förster V S. 73,96; auch Artemidor 46,7 | 229 kann ich nicht belegen | 230 Vgl. Nikephoros 191; auch Achmet S. 175 Z. 13 | 231 kann ich nicht belegen | 232 Vgl. Ps.-Daniel 231 | 233 Vgl. Ps.-Daniel 233 (dort μέλι ἐ.; eine ähnliche Verwirrung bei Nikephoros 190, Apparat (A und P); vgl. übrigens 235 | 234 Vgl. Achmet S. 261 Z. 10 v. u. | 235 Vgl. 233 |

[1]) Hier intransitiv gebraucht. [2]) Zur Form μύλωνα vgl. *Stephanus* s. v. [3]) = mit Wachs vermischt? (Nicht belegt). Eigentlich sollte es σύγ-

fol. 32 v 236 *Μύλας ἰδεῖν ἐν τόπῳ | μήνυμα ἐχθρῶν σημαίνει.*
237 *Μύρμηκας ἐν οἴκῳ ἰδεῖν ταχὺν θάνατον δηλοῖ.*
238 *Μύρμηκας ἰδεῖν εἰς τὸν σὸν οἶκον ἀπερχομένους νόσον δηλοῖ καὶ φαμιλίας* [1]) *πλῆθος.*
239 *Μύρμηκας σιτοφόρους ἰδεῖν τοῦ σοῦ οἴκου ἐξερχομένους νόσου καὶ κακῆς φαμιλίας λύτρωσιν σημαίνει.*
240 *Μιμὼ ἰδὼν ἐχθρὸν πλούσιον καὶ ὀλιγοδύναμον θεάσῃ.*
241 *Μανιάκιν* [2]) *φορεῖν μετὰ λίθων καὶ μαργάρων ἄξίωμα δηλοῖ.*

Ἀρχὴ τοῦ νί.

242 *Νοσοιὰς πετεινῶν ἰδεῖν προσθήκην βίου σημαίνει.*
243 *Νεκρὸν ἰδεῖν ⟨ἀν⟩ιστάμενον κέρδος σημαίνει.*
244 *Νεκροὺς ὁρᾶν νέκρωσιν πραγμάτων δηλοῖ.*
245 *Νεκρὸν ἑαυτὸν ἰδεῖν ζημίαν σημαίνει.*
246 *Νεφέλας ἰδεῖν τρεχούσας ἀγῶνα πραγμάτων δηλοῖ.*
247 *Νύμφην ἐξιέναι τοῦ οἴκου θάνατον δηλοῖ.*
248 *Ναὸν μετὰ θεοῦ ἰδεῖν τιμὴν σημαίνει.*
249 *Νύμφη περιτεθεῖσα κόσμια ταχέως τεθνήξεται.*
250 *Νεύμ⟨α⟩τι* [3]) *ποιῆσαί τινι μυστήριον ἐξειπεῖν σημαίνει.*
251 *Νεύσας γυναικὶ χαρὰν εὑρεῖν δηλοῖ.*
252 *Νοσῆσαι καὶ ἀπαγορευθῆναι πλοῦτον ἐλάττονα σημαίνει.*

Ἀρχὴ τοῦ ξί.

253 *Ξένον ἑαυτὸν ἰδεῖν ποικίλης ζωῆς δηλωτικόν ἐστιν.*
254 *Ἐν ξένῳ τόπῳ ἑαυτὸν ὁρᾶν αἰφνίδιον κέρδος σημαίνει.*

236 Vgl. Nikephoros 196 | 237 Vgl. Förster IV S. 55,280; auch Artemidor 171,16 ff. | 238 und 239 kann ich nicht belegen | 240 Vgl. Achmet S. 258 Z. 4 ff. | 241 Vgl. Achmet S. 238 Z. 6 | 242 Vgl. Ps.-Daniel 243 | 243 Vgl. Ps.-Daniel 241 | 244 Vgl. Nikephoros 202 und Förster IV S. 61,454. 245 Vgl etwa Achmet S. 94 Z. 1 | 246 Vgl. Ps.-Daniel 242 | 247 Vgl. Ps.-Daniel 244 | 248 Vgl. Ps.-Daniel 245 | 249 Vgl. Achmet S. 84 Z. 12 f. | 250 Vgl. Achmet S. 84 Z. 4 v. u. | 251 Vgl. Achmet S. 85 Z. 6 ff. | 252 Vgl. Achmet S. 97 Z. 9 | 253 kann ich nicht belegen | 254 Vgl. Ps.-Daniel 109 |

κηρον heissen; zum Schwund von γ vór κ vgl. *Dieterich*, Unters. S. 114
[1]) S. *Sophocles* s. v. [2])=Halsband; s. *Sophocles* s. v. [3]). Zum Schwund des α in der handschriftlichen Form νεύμτι v. u. S. 351 Fussnote 1.

255 *Ξένους ἰδεῖν ἐν οἴκῳ φθόνον σημαίνει.*
256 *Ξυρίζεσθαι ζημίαν σημαίνει.*
257 *Ξύλινον εἴδωλον προσκυνῆσαι δέησιν ποιῆσαι δηλοῖ πρός τινα καὶ οὐκ εἰσακουσθήσεται.*
fol. 33 r 258 *Ἐπὶ ξένης τις ὢν ἐὰν ἴδῃ νεκρῶν ἀνάστασιν, θεάσεται ταχέως τὰ ἴδια.*
259 *Ξανθοὺς σφῆκας θεωρῆσαι κοῦρσον* [1]) *ἐχθρῶν σημαίνει.*
260 *Ξείν⟨ι⟩ον* [2]) *δέξασθαι παρά τινος ὄνον χαρὰν ἀπροσδόκητον δηλοῖ.*
261 *Εἰ ἴδοι τις πεσεῖν ἐν ξένῳ στρώματι ἐπὶ κλίνης κειμένῳ, χαρὰν καὶ ἐξουσίαν σημαίνει.*
262 *(Ξηρὸν χόρτον συνάγειν πλοῦτον σημαίνει).*
263 *Ξένην χώραν ἰδεῖν θεριζομένην σφαγὰς ἀλλοτρίας δηλοῖ.*
264 *Ξηρὸν πλίνθον εὑρεῖν πλοῦτον σημαίνει.*
265 *Ξένῳ ἵππῳ ἐπικαθίσαι χαρὰν μετὰ γυναικὸς ἀλλοτρίας σημαίνει.*
266 *Ξηρὸν τυρὸν ἐσθίειν πονηρὸν πρᾶγμα σημαίνει.*

Ἀρχὴ τοῦ ὀ.

267 *Ὅπλα βαστάσαι ἀσφάλειαν πραγμάτων σημαίνει.*
268 *Ὅπλα χειρίσασθαι ἐλευθερίαν παντὸς κινδύνου σημαίνει.*
269 *Ὄξος πιεῖν μάχας δηλοῖ.*
270 *Ὄνου μαυροῦ ἐπικαθεσθῆναι θάνατον σημαίνει.*
271 *Ὄνους ἰδεῖν μεγάλας ὀχλήσεις δηλοῖ.*
272 *Ὄνους λευκοὺς ἰδεῖν ἢ ἐπ' αὐτῶν καθεσθῆναι δόξης τιμὴν σημαίνει.*

262 ist in der Hs durchgestrichen | 266 ξηρὸν] κηρὸν Hs | 267 ἀσφαλείαν Hs |

255 Vgl. Ps.-Daniel 247 | 256 Vgl. Ps.-Daniel 248 (ξυρᾶσαι...) und Förster V S. 63,42; auch Artemidor 23,23 | 257 Vgl. Achmet S. 14 Z. 9 ff. | 258 Vgl. etwa Achmet S. 9 Z. 8-5 v. u. | 259 Vgl. Achmet S. 261 Z. 5 ff. | 260 Vgl. Achmet S. 211 Z. 1 | 261 Vgl. Achmet S. 198 Z. 16 ff. | 262 Vgl. Achmet S. 187 Z. 18 ff. | 263 kann ich nicht belegen | 264 Vgl. Achmet S. 155 Z. 1ff. | 265 Vgl. Achmet S. 125 Z. 7 | 266 Vgl. 418 | 267 Vgl. Ps.-Daniel 252 | 268 Vgl. Ps.-Daniel 253 | 269 Vgl. Förster V S. 57,17; auch Artemidor 60,17 | 270 Vgl. Ps.-Daniel 254 | 271 Vgl. Ps.-Daniel 255 | 272 Vgl. etwa Achmet

[1]) = Raubzug; s. *Sophocles* s. v. [2]) So schreibe ich nach Achmet S. 211 Z. 1 (...ὅτι ὄνους *ξένια* ἐδέξατο παρά τινος...).

273 Ὄνους ὀγκαρίζοντας [1]) ἀκοῦσαι ἢ ἰδεῖν ἢ λελυμένους ἢ τρέχοντας φθύνον σημαίνει.
274 Ὄνους ἀροτριῶντας ἰδεῖν ἀπραξίαν μετὰ ζημίας δηλοῖ.
275 Οὐρανὸν πυρώδη ἰδεῖν κοσμικὴν ὄχλησιν σημαίνει.
276 Οὐρανοῦ ἅψασθαι πᾶσι δυσκολίαν σημαίνει.
277 Οὐρανὸν χαμαὶ πεσεῖν ἐμπόδιον πραγμάτων δηλοῖ.
278 Ὄφιν ἐν κλίνῃ ἰδεῖν ἄγαμον γυναῖκα σημαίνει γήμασθαι· ἐχούσης δὲ | ἄνδρα χηρείαν δηλοῖ. fol.33 v
279 Ὀδόντας ἀποβαλεῖν συγγενῶν θάνατον σημαίνει· ἀνενεγκεῖν δὲ πάλιν ὀδόντας κέρδος δηλοῖ.
280 Ὀδόντας καθαρίζειν ἀλλοτρίους καμάτους φαγεῖν σημαίνει.
281 Ὀδόντας ἄνευ πόνων ἐκβαλεῖν ἀμεριμνίαν δηλοῖ.
282 Ὀδόντας μέλανας ἔχειν ἢ πάνυ λευκοὺς ἀρρωστίαν σημαίνει.
283 Ὄψιν σεαυτοῦ ἐὰν ἴδῃς ἐν ὕδατι, μακροχρονήσεις.
284 Ὄψιν δὲ τὴν σὴν καθαρὰν ἐὰν ἴδῃς, καλὸν σημαίνει· τὴν αὐτὴν δὲ σαπρὰν ἐὰν ἴδῃς, πολλοῖς κακοῖς ἐμπεσῇ.
285 Ὄρνις [2]) ἰδεῖν ᾠῶν ἐπικαθημένας καλὸν σημαίνει.
286 Ὄργανα ᾄδοντα ἀκοῦσαι γειτόνων μάχην δηλοῖ.
287 Ὀστᾶ ψηλαφῆσαι κέρδος σημαίνει.
288 Οἶνον μέλανα πιεῖν ἐλάττωσιν σώματος δηλοῖ.
289 Οἶνον ἁπλῶς πίνειν . . . . . .

273 ὀγγαρίζοντας Hs; ἀκοῦσαι ἢ steht über ἰδεῖν | 280 In φαγεῖν ist das γ nicht sicher [3]) | 289 Hinter πίνειν ist eine kleine Lücke |

S. 209 Z. 12 v. u. | 273 Vgl. Förster IV S. 48,20 und Ps.-Daniel 256 | 274 Vgl. Ps.-Daniel 257 (dort steht εὐπραγίαν statt unseres wohl richtigen ἀπραξίαν) | 275 Vgl. Ps.-Daniel 258 (aber verderbt!) | 276 Vgl. Ps.-Daniel 261 | 277 Vgl. Ps.-Daniel 260 | 278 Vgl. Ps.-Daniel 262 | 279 Vgl. Ps.-Daniel 263 | 280 Vgl. Ps.-Daniel 264 (aber gegenteilige Deutung!) | 281 Vgl. Ps.-Daniel 265 | 282 Vgl. Ps.-Daniel 266 | 283 Vgl. Ps.-Daniel 267 | 284 Vgl. Förster V S. 67,62 f. | 285 Vgl. Ps.-Daniel 269 | 286 Vgl. Förster IV S. 62,482 und V S. 75,106 | 287 Vgl. Ps.-Daniel 271 und Förster IV S. 62,486 (aber andere Deutungen!). 288 und 289

[1]) ὀγκανίζειν oder γκαρύζειν bedeutet nach *Hepites* s. v. und *Korais*, At. II, 9 'wie ein Esel schreien'; unsere Form ist eine kontamination aus den beiden. [2]) = Akkusativ Plur., vgl. *Kühner-Blass*, Ausführl. Gramm. d. griech. Sprache (1890), I S. 510. [3]) Doch siehe 297.

290 Οἶνου χυθέντος μάχης κατάπαυσιν δηλοῖ.
291 Ὀφθαλμοὺς μικροὺς ἰδεῖν ζημίαν σημαίνει.
292 Ὀφθαλμοὺς ἀποβαλεῖν θάνατον δηλοῖ.
293 Ὀπώρας κιτρίνας ἢ ὀξώδεις τρώγειν ἀρρωστίαν σημαίνει.
294 Ὀπώρας ἐγκαίρους ἰδεῖν καλὸν δηλοῖ.
295 Ὀστέα ἐκλέγεσθαι οἱαδήποτε φίλους πιστοὺς ἀποβαλεῖν σημαίνει.
296 Ὄνυχας ἔχειν μεγάλους ἀμεριμνίαν πραγμάτων δηλοῖ.
297 Ὄνυχας ἐσθίειν ἀλλοτρίοις καμάτους φαγεῖν σημαίνει.
298 Ὁμίχλην ἐπάνω γῆς ἰδεῖν πραγμάτων ἀνωμαλίαν δηλοῖ πάσης τῆς οἰκουμένης.
299 Ὀρχηστὰς ἰδεῖν ἱλαρότητα σημαίνει.
300 Οἶνον λευκὸν πίνειν ἱλαρότητα δηλοῖ, μεθ' ὕδατος δὲ ἀηδίαν βαρεῖαν.
301 Ὄφιν ἀποκτείνας τὸν ἐχθρόν σου νικήσεις. fol. 34 r
302 Ὄρνιθας ἐναλίους ἰδεῖν ἢ ψηλαφῆσαι ποθούμενον εὑρεῖν πρᾶγμα σημαίνει.

Ἀρχὴ τοῦ Π'.

303 Πύργον πεσόντα ἰδεῖν θάνατον ἄρχοντος μεγάλου σημαίνει.
304 Πέτρας καθεσθῆναι ἐλπίδας χρηστὰς δηλοῖ.
305 Πόδας κοπῆναι ἀργίαν πραγμάτων σημαίνει.
306 Πετεινὰ κρατεῖν ἀπροσδόκητον κέρδος δηλοῖ.
307 Πηγὴν ὕδατος ἰδεῖν θλίψεως λύτρωσιν μεγάλης δηλοῖ· ἂν δὲ καὶ πίῃ, ἀγγελίαν σημαίνει· εἰ δὲ πλεύσαι ἢ κολυμβήσαι ἐν αὐτῇ, νόσον δηλοῖ.

293 κίτρινας (?) Hs | 306 ἀπροσδόκητος Hs | 307 In μεγάλης ist die Endung unsicher |

Vgl. Förster IV S. 66, 606; s. auch 300 | 290 Vgl. Nikephoros 225 | 291 Vgl. Ps.-Daniel 273 | 292 Vgl. Förster V S. 75,107a unten | 293 Vgl. Ps.-Daniel 274 und Förster V S. 61,39x unten | 294 kann ich nicht belegen | 295 Vgl. 287; etwa auch Ps.-Daniel 271 | 296 Vgl. Ps.-Daniel 276 | 297 kann ich nicht belegen | 298 Vgl. Ps.-Daniel 270 und Förster IV S. 62,476 | 299 kann ich nicht belegen | 300 Vgl 288; einen Beleg finde ich nicht | 301 Vgl. Ps.-Daniel 230 und Förster V S. 81,135 | 302 Vgl. Achmet S. 273 Z. 8 ff. | 303 Vgl. Nikephoros 270 | 304 Vgl. Nikephoros 256 | 305 Vgl. Nikephoros 264 | 306 Vgl. Ps.-Daniel 277 | 307 Vgl. Ps.-Daniel 279 und

308 *Πηγὴν εἰς τὸν οἶκον ἰδεῖν ἀναβρῦσαι κέρδος σημαίνει.*
309 *Πλάγιον ἀνέρχεσθαι κάματον σημαίνει, κατελθεῖν δὲ καλὸν καιρὸν δηλοῖ.*
310 *Πίθους ἰδεῖν ἢ ἐν αὐτοῖς παρακύψαι κ⟨αι⟩νὴν ἀγγελίαν σημαίνει.*
311 *Πλούσιον ἑαυτὸν ὁ ἰδὼν πτωχεύσει.*
312 *Πλανώμενον ἰδεῖν ἑαυτὸν μεγάλως στενοχωρηθήσεται.*
313 *Πεζὰ* [1]) *τρέχειν διάφορον σημαίνει.*
314 *Πεζὰ πολεμίζειν τιμὴν δηλοῖ.*
315 *Προβάτοις ὁμιλεῖν ἀρρωστίαν σημαίνει.*
316 *Πρόβατα κεῖραι ζημίαν δηλοῖ.*
317 *Πρόβατα προεκπέμψαι κέρδος σημαίνει.*
318 *Ἐὰν ἐπὶ μαυρῶν προβάτων ἐπικάθῃ, ὅρα, μή πως καὶ τὰ σὰ ἱμάτια ἀπολέσῃς· ἐπὶ δὲ λευκῶν, καλὸν σημαίνει.*
319 *Πρόβατα εὐπορῆσαι πλεῖστα ἀμελγόμενα πλοῦτον καὶ χαρὰν δηλοῖ.*
320 *Πρόβατα ποιμαίνειν καὶ ἀπολέσαι ταῦτα πτωχείαν μεγάλην σημαίνει.*
321 *Προβάτων γάλα πίνειν χαρὰν σημαίνει.*
322 *Προβάτου κρέας ὠμὸν ἐσθίειν ἰδίαν φήμην κακὴν σημαίνει.*
323 *Πρόβατον ἐὰν ἴδῃ τις ἐκδαρμένον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, θάνατον οἰκεῖον σημαίνει.*
324 *Προβάτων κεφαλὰς ἐσθίειν κέρδος ἀπροσδόκητον καὶ μακρὰν ζωὴν σημαίνει.*
fol 34 v. *325* *Προβάτου ἧπαρ ἐσθίειν χρυσίον μέγιστον σημαίνει.*
326 *Πέπερι ἢ σίνηπι ψηλαφᾶν νόσον, θλῖψιν καὶ κλαυθμὸν σημαίνει.*

310 In κ⟨αι⟩νὴν sind der 2. und 3. Buchstabe radiert |

285 | 308 Vgl. Ps.-Daniel 287 | 309 und 310 kann ich nicht belegen | 311 Vgl. Ps.-Daniel 282 | 312 Vgl. Ps.-Daniel 284 | 313, 314 und 315 kann ich nicht belegen | 316 f. Vgl. Ps.-Daniel 293 | 318 kann ich nicht belegen | 319 Vgl. Achmet S. 220 Z. 6 ff. v. u. | 320 Vgl. Achmet S. 221 Z. 1ff. | 321 Vgl. Achmet S. 221 Z. 8 | 322 Vgl. Achmet S. 221 Z. 19 (Deutung etwas abweichend) | 323 Vgl. Achmet S. 221 Z. 21 ff. 324 Vgl. Achmet S. 221 Z. 15 ff. v. u. | 325 Vgl. Achmet S. 222 Z. 1 | 326 Vgl. Achmet S. 182 Z. 10 ff. v. u.; auch

[1]) Ist wohl Adverb von πεζός (= πεζῇ); vgl. *Hatzidakis*, Einl. S. 52 (Anm. 3) und 307.

327 *Πέπερι ἀγοράζειν ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ μάχην δηλοῖ· τὸ αὐτὸ ἐσθίειν τιμωρίαν σημαίνει.*
328 *Παιδίον τεθνεὸς ἰδεῖν καλὴν ἐλπίδα καὶ κέρδος σημαίνει.*
329 *Παιδίον ἰδεῖν γηρᾶσαν θλῖψιν καὶ ἀπώλειαν σημαίνει.*
330 *Παίζειν μετὰ παιδίου τάχιον* [1]) *κέρδος δηλοῖ.*
331 *Πετεινὸν οἷον ἂν ἴδῃς, ὅτι ἐδέξω, δόξαν καὶ πρᾶξιν καλὴν δηλοῖ.*
332 *Συμπαίζειν κατὰ μόνας παιδίῳ χαρὰν σημαίνει.*
333 *Πλῆθος τετραπόδων ἰδεῖν ἄκαιρον κάμ⟨α⟩τον* [2]) *δηλοῖ.*
334 *Πόρνας ἰδεῖν καὶ μετ' αὐτῶν συνδοιάσαι αἰφνίδιον ταραχὴν σημαίνει.*
335 *Πλοῖον ἰδεῖν ἐν πελάγει τρέχον μεγάλην χαρὰν δηλοῖ.*
336 *Πλέειν καθ' ὕπνους καλὸν σημαίνει.*
337 *Πλοῖον καιόμενον ἰδεῖν θόρυβον σημαίνει.*
338 *Πλοῖον ἰδεῖν ἐν ξηρᾷ ἱστάμενον ἐν ἰδίῳ οἴκῳ λύπην δηλοῖ· ἐὰν δὲ ἁρμενίζῃ* [3]) *ἐπὶ χέρσου, ἀπώλειαν σημαίνει.*
339 *Πλοῖον πεφορτισμένον ἀπὸ μακρόθεν ἰδεῖν καλὴν ἀγγελίαν σημαίνει.*
340 *Πλέειν ἐν σκοτεινοῖς τόποις ἀργίαν σημαίνει.*
341 *Πατέρα ζῶντα ἢ τεθνεῶτα ἰδεῖν χαρὰν σημαίνει.*
342 *Πορφύραν οἱανδήποτε ἐπιδεῖν ἀρρωστίαν σημαίνει.*
343 *Παστέλιν* [4]) *δέξασθαι ἢ ἐσθίειν κέρδος σημαίνει.*
344 *Προσφάγια ἢ βρώματα διάφορα καὶ πλεῖστα φαγεῖν ἑταιρείαν μετὰ κέρδους σημαίνει.*

340 In σκοτεινοῖς ist nur σκοτ deutlich |

Förster V S. 77, 118 und Artemidor 63,7 | 327 Vgl. Achmet S. 183 Z. 1 und S. 182 Z. 3 v. u. | 328 kann ich nicht belegen | 329 Vgl. Ps.-Daniel 296 | 330 Vgl. Förster, Kymr. S. 81, CXXXVI unten; s. auch 332 | 331 Vgl. Ps.-Daniel 1; s. auch 306 | 332 Vgl. 330 | 333 Vgl. Ps.-Daniel 288 | 334 Vgl. Ps.-Daniel 289 und 240 | 335 Vgl. Ps.-Daniel 290 | 336 Vgl. Ps.-Daniel 291 | 337 Vgl. Ps.-Daniel 292 | 338 Vgl. Achmet S. 158 Z. 15 ff. v. u. | 339-341 kann ich nicht belegen; zu 341 vgl. 226 | 342 Vgl. etwa Artemidor 126,28 | 343 Vgl. Ps.-Daniel 295 | 344 kann ich nicht belegen |

[1]) Zu dieser Komparativform vgl. *Kühner-Blass*, Ausführl. Gramm. d. griech. Sprache (1890), I S. 556. [2]) Zum Schwund des α vgl. S. 351 Fussnote 1. [3]) =segeln s. *Sophocles* s. v. [4]) = ein Gemisch von Sesam und Honig (im Neugr.); s. *Du Cange* s. v.

345 Προάστεια καιόμενα ἰδεῖν ἀποτυχίαν σημαίνει.
346 Προαγορεύοντά σοι θεωρῆσαι μάχην σημαίνει.
347 Ποντικοὺς [1]) ἢ γαλᾶς ἰδεῖν τινα ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ διάγοντας ξένα πρόσωπα μετὰ κέρδους δηλοῖ.
348 Πετεινὰ πρὸς ἄλληλα μαχόμενα μάχην σημαίνει.

fol. 35 r

Ἀρχὴ τοῦ ϱ΄.

349 Ῥεφάνων ψηλαφᾶν ἢ ἐσθίειν αὐτοὺς φυλακτέον ἀπὸ δηλητηρίου.
350 Ῥεφάνους ἐν τραπέζῃ παρα⟨τι⟩θεμένους ἰδεῖν βουλὴν κακὴν ἐγεῖραι δηλοῖ.
351 Ῥεφάνους σπείρειν ἢ μεταφυτεῦσαι κακοπραγμοσύνην καὶ διαβολὴν σημαίνει.
352 Ῥητίνην ἢ πίσσαν ἢ τεάφην [2]) ἰδεῖν βίαν τινὰ σημαίνει.
353 Ῥοφᾶν ἐν ὕπνῳ φάρμακον νόσου σημαίνει.
354 Ῥόδα συνάγειν χαρὰν ἀπὸ ἀνθρώπου πονηροῦ δηλοῖ.
355 Ῥόδα ῥαντιζόμενα ἰδεῖν ἐν οἴκῳ μεγάλην χαρὰν καὶ καλὴν ἀγγελίαν σημαίνει.
356 Ῥάβδον κρατεῖν ἐν ὕπνῳ φίλον καλὸν σημαίνει.
357 Ῥάβδον πεσεῖν ἀπὸ χειρῶν ἢ κλασθῆναι φίλου καλοῦ ἀποβολὴν σημαίνει.
358 Ῥάβδῳ τύψαι τινὰ εὐεργεσίαν εἰς τὸν τυφθέντα δηλοῖ.
359 Ῥοιὰν ψηλαφῆσαι, εἰ μὲν γλυκεῖά ἐστι, πλοῦτον ἀπὸ ἀνδρὸς πλουσίου σημαίνει· εἰ δὲ ὀξώδης, θλῖψιν δηλοῖ.

Ἀρχὴ τοῦ σίγμα.

360 Σταυρωθέντα ἰδεῖν ἑαυτὸν ἀπὸ μεγάλου προσώπου τιμὴν σημαίνει.

349 δηλητερίου Hs | 359 γλυκιά? Hs |

345 Vgl. Ps.-Daniel 98 | 346 kann ich nicht belegen | 347 Vgl. Ps.-Daniel 299 | 348 Vgl. Ps.-Daniel 278 | 349 Vgl. Ps.-Daniel 600 und Artemidor 61,15 | 350 Vgl. Achmet S. 184 Z. 10 ff. | 351 Vgl. Achmet S. 184 Z. 15 ff. | 352 Vgl. Ps.-Daniel 302 | 353 kann ich nicht belegen | 354 Vgl. Ps.-Daniel 301 | 355 Vgl. Achmet S. 180 Z. 8 ff. | 356 Vgl. Achmet S. 189 Z. 1 ff. | 357 Vgl. Achmet S. 189 Z. 4 ff. | 358 Vgl. Achmet S. 189 Z. 13 ff; auch Nikephoros 275, wo offenbar der Vordersatz fehlt | 359 Vgl. Achmet S. 175 Z. 7 und besonders Z. 8 ff. v. u. | 360 Vgl. Ach-

[1]) π. = 'mus ponticus' bei *Stephanus* s. v.
[2]) = Schwefel; s. *Stephanus* s. v.

361 Στέφανον οἱονδήποτε λαβεῖν ἱλαρότητα σημαίνει.
362 Στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς βαστάζειν μεγάλην τιμὴν σημαίνει.
363 Στέφανον σὺν βαΐῳ δέξασθαι ἐχθρῶν ἐπικράτειαν δηλοῖ.
364 Στέφανον ἀπὸ ῥόδων βαστάζειν κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῶν καλὸν σημαίνει· εἰ δὲ παρὰ καιρόν, βάσανον δηλοῖ.
365 Στέφανον ἀπὸ δάφνης ἔχειν πᾶσι καλὸν σημαίνει.
366 Στέφανον ἀπὸ κυπαρίσσων ἔχειν ἀρρωστίαν σημαίνει.
367 Στέφανον χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἔχειν ἀρρωστίαν καὶ τοῦτο σημαίνει.
368 Στέφανον διὰ λίθων ἢ μαργάρων φορεῖν μεγάλην τιμὴν δηλοῖ.
369 Σάκχαρ εὑρὼν κέρδος μέγα σημαίνει. fol. 35v
370 Σῶμα χλωρὸν ἔχειν ἐμπόδιον πραγμάτων δηλοῖ.
371 Σύζυγον ἑαυτοῦ ἰδεῖν φίλους καλοὺς ἢ ἀγαθὴν πρᾶξιν εὑρεῖν δηλοῖ.
372 Σύζυγον ἑαυτοῦ εἰς πορνείαν καθεζομένην ἰδεῖν οἰκεῖον κίνδυνον σημαίνει.
373 Σύζυγον τεθνηκυῖαν ἰδεῖν πᾶσι καλὸν σημαίνει.
374 Σύζυγον βασανίζειν ἀποβολὴν ἐνθήκης σημαίνει.
375 Συμποδισμὸν φορεῖν θλῖψιν μακρὰν σημαίνει.
376 Σελήνην αἱματηρὰν ἰδεῖν ζημίαν δηλοῖ.
377 Σελήνην μειουμένην ἰδεῖν κέρδος σημαίνει.
378 Σελήνην λαμπρὰν ὁρᾶν πραγμάτων καλὴν πρᾶξιν δηλοῖ.
379 Σελήνην ἐλάττονα ἰδεῖν ζημίαν σημαίνει.
380 Σελήνην πληρεστάτην ἰδεῖν ἐν ἀνάγκῃ μὲν ὄντων καλόν, ἄλλως δὲ κακόν.

363 ἐπικρατίαν Hs | 364 αὐτῶν] αὐτοῦ? Hs |

met S. 62 Z. 3 v. u. und Artemidor 152,4 | 361 Vgl. Förster IV S. 50,94 und Artemidor 70,1 | 362 und 363 kann ich nicht belegen | 364 Vgl. Artemidor 70,12 ff. | 365 Vgl. Artemidor 71,12 | 366 Vgl. 187 | 367 Vgl. Artemidor 71,21 | 368 Vgl. Achmet S. 229 Z. 11 ff. | 369 Vgl. Achmet S. 234 Z. 1 ff. | 370 Vgl. Ps.-Daniel 304 | 371 kann ich nicht belegen | 372 Vgl. Ps.-Daniel 305 | 373 und 374 kann ich nicht belegen | 375 Vgl. Förster V S. 61,39v unten (aber andere Deutung!) | 376 Vgl. Förster IV S. 59,394 und S. 71,84 | 377 kann ich nicht belegen | 378 Vgl. Ps.-Daniel 312 (das in der Hs stehende πράξεις gehört also in den Text!) und Förster V S. 71,83a unten (Förster IV S. 59,390 hat 'inuidiam', was scheinbar durch das unmittelbar Nachfolgende beeinflusst ist) | 379 Vgl. Ps.-Daniel 311 | 380 kann ich nicht belegen |

381 Σάλπιγγος ἀκούειν θόρυβον σημαίνει.
382 Σιδήρῳ κρούειν ἑαυτὸν μερίμνας δηλοῖ.
383 Σίδηρον κατιούμενον ἰδεῖν οἱονδήποτε ἀρρωστίαν σημαίνει.
384 Ὁ σπεκουλάτορα [1]) ἑαυτὸν ἰδὼν ὁράτω, μὴ ἁμάρτῃ ἢ ἐμποδισθῇ ἔν τινι.
385 Σκᾶλαν [2]) ἀνελθεῖν ἐμπόδιον σημαίνει.
386 Σάρκας σκηνωμάτων [3]) ἐσθίειν ἀμεριμνίαν σημαίνει.
387 Σαγίττας ἰδεῖν ἢ τοξεύειν ἐναντίωσιν πραγμάτων δηλοῖ.
388 Σεισμὸς καθ' ὕπνους γενόμενος κοσμικὴν ὄχλησιν σημαίνει.
389 Σκότον ἰδεῖν κατ' ὄναρ ⟨ἀρ⟩ρωστίαν [4]) σημαίνει.
390 Σταφυλὴν μέλανα⟨ν⟩ [5]) φαγεῖν θόρυβον καὶ μάχην βαρεῖαν σημαίνει.
391 Σηπίας τρώγειν νόσον σημαίνει.
392 Στολὴν γυναικείαν φορεῖν αἰσχύνην καὶ ἀνάγκην σημαίνει.
fol. 36r 393 Σπάθην κρατεῖν κέρδος σημαίνει· γυμνὴν δὲ οὖσαν ἄνευ θήκης θάνατον γυναικὸς ἰδίας σημαίνει· κλασθεῖσαν δὲ θάνατον παιδὸς δηλοῖ.
394 Σανδάλια βαλεῖν καὶ βαδίζειν ταξείδιον σημαίνει· βαλεῖν δὲ καὶ μὴ βαδίζειν γυναῖκα εἰς γάμον ἀνάγηται [6]) ὁ ἰδών.
395 Στρῶμα κλαπὲν ἀπώλειαν γυναικὸς σημαίνει.
396 Σίσαρον τρώγειν ἢ ἔχειν προσδοκία πλούτου.
397 Στρουθοὺς κρατεῖν ἀτιμίας ἐκ φίλου προσδοκία.
398 Στρουθία πολλὰ κρατήσας δίκας καὶ μάχας μετὰ φίλων προσδόκα.

387 ἐναντίασιν? Hs |

381 Vgl. Ps.-Daniel 307 | 382 Vgl. Ps.-Daniel 237 | 383 Vgl. Ps.-Daniel 310 | 384-386 kann ich nicht belegen | 387 Vgl. Ps.-Daniel 314 (aber andere Deutung!) | 388 Vgl. Achmet S. 111 Z. 13 ff. und Förster V S. 81, 139 | 389 Vgl. Nikephoros 291 | 390 Vgl. Artemidor 66,9 ff. | 391 Vgl. Nikephoros 289 | 392 Vgl. Artemidor 250,24 | 393 Vgl. Achmet S. 231 Z. 12-7 v. u. und Förster V S. 69,72a unten | 394 Vgl. Achmet S. 202 Z. 6 f. und Z. 12 f. | 395 Vgl. Achmet S. 197 Z. 11 v. u. und Förster V S. 71 Z. 87 | 396 kann ich nicht belegen | 397 Vgl. Achmet S. 272 Z. 5 v. u. | 398 Vgl. Achmet

[1]) s. *Sophocles* s. v. [2]) =Treppe; s. *Sophocles* s. v. [3]) Hier = Leichen; s. *Sophocles* s. v. [4]) ἀρ ist unter dem Einfluss des Vorhergehenden ausgefallen. [5]) Zu dieser Form vgl. *Dieterich*, Unters. S. 178. [6]) Konjunktiv Aorist statt Indikativ Futur; vgl. *Hatjidakis*, Einl. S.218 unten.

399 Στρουθία ἐν οἴκῳ ἰδεῖν εἰσελθόντα καὶ κελαδοῦντα ἐξόδιον εἰς αὐτὸ δηλοῦσιν ⟨ἢ δι' ἑαυτοῦ⟩ [1]) ἢ γνησίου τινός.

Ἀρχὴ τοῦ ταῦ.

400 Τρίχας ἀλείφειν ἐλαίῳ αὔξησιν πλούτου σημαίνει.
401 Τρίχας τὰς τῆς κεφαλῆς καλὰς καὶ αὐξανομένας ἰδεῖν ἄρχοντι μὲν τιμὴν καὶ δόξαν σημαίνει, πένητι δὲ πλοῦτον.
402 Τριχῶν τῶν τῆς κεφαλῆς κοπέντων βασιλεῖ μὲν ἐλάττωσιν τῶν θησαυρῶν αὐτοῦ σημαίνει, ἑτέροις δὲ πτωχείαν, τῇ δὲ γυναικὶ λύπην ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.
403 Τρίχας τῆς γενειάδος πολλὰς καὶ δασείας ἰδεῖν, ἤγουν πλέον τοῦ δέοντος, πενίαν καὶ λύπην σημαίνει.
404 Τρίχας πεπολιωμένας ἔχειν ἄρχοντι μὲν ἐλάττωσιν τιμῆς σημαίνει, ἑτέροις δὲ πενίαν. πάλιν τρίχας ὁλοπόλιας [2]) ἔχειν ἅπασι θλῖψιν σημαίνει.
405 Τρίχας τῆς ὑπήνης πληθυνθῆναι ⟨τοῖς ἐξουσιασταῖς⟩ [3]) αὔξησιν τοῦ οἴκου σημαίνει καὶ δόξαν, τοῖς δὲ λοιποῖς αὔξησιν καὶ πλοῦτον.
406 Τρίχες τῆς ὑπήνης πεσοῦσαι πτωχείαν καὶ ἀδοξίαν σημαίνουσιν.
407 Τρίχας τῶν μασχαλῶν πληθυνθῆναι πλοῦτον τῶν θυγατέρων καὶ τῶν τοῦ γένους γνησίων γυναικῶν σημαίνει.
408 Τόξον τεταμένον εὑρεῖν ὁδὸν καὶ ὑποστροφὴν χαρίεσσαν σημαίνει.
409 Τόξα καὶ βέλη κρατεῖν νίκην κατ' ἐχθρῶν σημαίνει. fol. 36v
410 Τόξου κλασθέντος φόβον ἐξ ἐχθρῶν καὶ νόσον γυναικὸς σημαίνει.

S. 272 Z. 3 v. u. | 399 Vgl. Achmet S. 273 Z. 1 ff. | 400 Vgl. Achmet S. 23 Z. 9 ff. v. u. | 401 Vgl. Achmet S. 21 Z. 9 ff. | 402 Vgl. Achmet S. 21 Z. 17 ff. | 403 Vgl. Achmet S. 29 Z. 6 ff. | 404 Vgl. Achmet S. 21 Z. 17-12 v. u. | 405 Vgl. Achmet S. 33 Z. 15 ff. | 406 Vgl. Achmet S. 32 Z. 22 | 407 Vgl. Achmet S. 32 Z. 25 ff. | 408 Vgl. Achmet S. 232 Z. 10 | 409 Vgl. Achmet S. 232 Z. 15 und Förster V S. 57,17d unten | 410 Vgl. Achmet S. 232 Z. 17 ff. |

[1]) Ich ergänze nach Achmet S. 273 Z. 1 ff. [2]) =ganz grau; s. *Sophocles* s. v.; zum Akzent vgl. *Hatjidakis*, Einl. S. 418. [3]) Ich ergänze nach Achmet S. 33 Z. 15 ff.

411 Τόξον εὑρεῖν καὶ σαγίττας ἐξουσίαν σημαίνει.
412 Τοξευθῆναί τινα νόσον βαρεῖαν σημαίνει.
413 Τοῖχον τοῦ οἴκου πεσεῖν θάνατον τῆς ἰδίας γυναικὸς δηλοῖ καὶ ζημίαν· κτισθῆναι δὲ τοῦτον αὔξησιν πλούτου ἐξ αὐτῆς δηλοῖ.
414 Τραγῳδεῖν ἢ τρώγειν καλόν ἐστιν.
415 Τεθνεῶτα περιπατοῦντα ἰδεῖν καλὴν ἀγγελίαν σημαίνει.
416 Τεθνεῶτα ἰδεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐκκομιζόμενον πασῶν τῶν ἑαυτοῦ θλίψεων ἐλευθερίαν σημαίνει.
417 Ταύρους ἰδεῖν ἢ φαγεῖν ἢ κρατῆσαι τιμὴν μεγίστην σημαίνει.
418 Τυρὸν ἐσθίειν ξηρὸν πονηρὸν πρᾶγμα δηλοῖ· εἰ δὲ χλωρόν, καλόν ἐστιν.

Ἀρχὴ τοῦ υ΄.

419 Ὕδωρ βραστὸν [1]) πιεῖν ἀρρωστίαν σημαίνει, κρυὸν [2]) δὲ ζωὴν μακραίωνα.
420 Ὕδωρ ψυχρὸν δέξασθαι ἐκ πηγῆς μακρὰν ζωὴν σημαίνει.
421 Ὕδωρ πιεῖν ἀπὸ ποταμοῦ ἐν καιρῷ ὀλίγῳ κάμ⟨α⟩τον [3]) σημαίνει.
422 Ὕδωρ τεταραγμένον πιεῖν ἢ διὰ μέσου αὐτοῦ περᾶσαι ἐμπάθειαν δηλοῖ.
423 Ὕδωρ καθαρὸν πιεῖν κέρδος σημαίνει.
424 Ὑαίνης κρέας ἐσθίων ὅρα, μή τι μαγικὸν πάθῃς ἀπὸ κακῆς γυναικός.

411 ἐξκούσιαν Hs [4]) |

411 Vgl. etwa Förster Kymr. S. 69, XLV unten (aber andere Deutung!) | 412 Vgl. etwa Achmet S. 231 Z. 16 ff. und S. 232 Z. 20 ff. | 413 Vgl. Achmet S. 231 Z. 10 f. und Artemidor 97,8 ff. | 414 Vgl. etwa Achmet S. 235 Z. 15 v. u. | 415 kann ich nicht belegen | 416 Vgl. Nikephoros 117 | 417 Bei Artemidor 102,3 andere Deutung | 418 Vgl. Achmet S. 235 Z. 2 ff. und Förster V S. 63,46a unten; vgl. auch 266 | 419 Vgl. Förster V S. 53,3f unten und Förster, Kymr. S. 70, LIV unten | 420 Vgl. Achmet S. 161 Z. 6 v. u. | 421 Vgl. Nikephoros 317 | 422 kann ich nicht belegen | 423 Vgl. Nikephoros 318 | 424 Vgl. Achmet

[1]) = 'assus' bei *Stephanus* s. v. (neugr.=siedend heiss). [2]) = eiskalt; s. *Du Cange* s. v. und *Stephanus* s. v. [3]) Zum Schwund des α vgl. S. 351 Fussnote 1. [4]) Bei *Du Cange* ist ἐξκουσσεία='excusatio' belegt. Aber bei Achmet geht die Deutung verschiedener Waffen auf ἐξουσία; s. S. 232 Z. 9, 10 v. u. und 2 v. u. und S. 233 Z. 1 und 7.

425 Υἱὸν γεννῆσαι πάθος σημαίνει.
426 Ὕλας ἰδεῖν δασείας ἤτταν ὑπό τινος σημαίνει.
427 Ὑποδήμ⟨α⟩τα [1]) φορεῖν . . . . . .

Ἀρχὴ τοῦ φ΄.

428 Φίλον ἰδεῖν ἢ πλησιάσαι κέρδος σημαίνει.
429 Φυλακῇ διάγειν στενοχωρίαν δηλοῖ.
430 Φαλακροὺς ἰδεῖν πολλοὺς βαρεῖαν ὄχλησιν δηλοῖ.
431 Φαλακρὸν ἑαυτὸν ἰδεῖν φίλων καὶ ἐνθήκης ἀποβολὴν δηλοῖ.
432 Φυγεῖν θέλειν καὶ μὴ δύνασθαι ἐμπόδιον σημαίνει.
433 Φλεγμονὴν ποδῶν ἰδεῖν πένησι μὲν καὶ δούλοις καλόν, πλουσίοις δὲ δεινόν.
434 Φρέατι λούεσθαι κέρδος σημαίνει.
435 Φυλακισθεὶς καὶ ἐν δεσμοῖς ὧν τις ἐν κακοῖς πολλοῖς ἐμπεσεῖται.
436 Φορτίον βαστάζειν ἐλευθερίαν σημαίνει.
437 Φῶτα δέξασθαι κέρδος σημαίνει.
438 Φωλεοὺς ἰδεῖν πετεινοῦ ἐπικέρδειαν σημαίνει.
439 (Φῶς καλόν.)
440 (Φίλῳ συντρώγειν ἢ βασιλεῖ καλὸν σημαίνει.)

Die Buchstaben χ, ψ und ω fehlen.

427 Hinter φορεῖν hat die Hs eine kleine Lücke | 438 ἐπικερδίαν Hs | 439 und 440 sind hinter dem Schlusskreuz von erster Hand in Klammern angefügt |

S. 253 Z. 17 und Artemidor 104,20 | 425 Vgl. Förster, Kymr. S. 79, CXXVI unten | 426 Vgl. Artemidor 124,16 | 427 Vgl. Förster IV S. 51, 118 und 122; Förster V S. 63,43 f; Germanos 239 f. (Ὑποδήματα καινούργια φορῶν πάγκαλον δηλοῖ. Ὑποδήματα παλαιὰ φορεῖν ἔξεις ζημίαν) | 428 Vgl. 440 | 429 Vgl. Förster IV S. 51,110 | 430 Vgl. Nikephoros 323 | 431 kann ich nicht belegen | 432 Vgl. 58 und Ps.-Daniel 77 | 433 kann ich nicht belegen | 434 Vgl. Ps.-Daniel 104 | 435 Vgl. 429 und Ps.-Daniel 105 und 113 | 436 Vgl. Nikephoros 329; die dortige Stelle wird durch unsern Satz erhellt | 437 Vgl. Förster V S. 71,87f unten und Nikephoros 332 | 438 kann ich nicht belegen | 440 Vgl. Nikephoros 328 |

[1]) Zum Schwund des a vgl. S. 351 Fussnote 1.

Η ΑΝΤΙΛΑΒΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΤΑΡΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

ΥΠΟ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΤΡΑΧΙΛΗ

Ἡ ἀντιλαβὴ εἶναι συχνὸν φαινόμενον εἰς τὰς κατάρας, ἀπαντᾷ δὲ ἐκεῖ, ἔνθα ὁ καταρώμενος ἐν ὀργῇ διατελῶν δι' ἀπάντησιν, λέξιν, ἣν ἤκουσεν, ἁρπάζει ἢ ταύτην ἢ ὁμόηχόν τινα καὶ ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀφετηρίας ὁρμώμενος σχηματίζει κατάραν [1]). Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέχεται εἰς τὸν ἐν ὀργῇ ἢ ἀγανακτήσει διατελοῦντα πρόχειρός λαβὴ πρὸς τὴν διὰ λόγου ἐκδήλωσιν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ὁμόηχον, ἡ παρήχησις, ἠχεῖ τρόπον τινὰ ὡς ῥάπισμα πρὸς ῥάπισμα, ὡς κτύπος πρὸς κτύπον. Πολλαὶ κατάραι τοιαύτην ἔχουν τὴν ἀρχήν, πολλάκις δὲ καὶ ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν συλλογέων ἡ προηγηθεῖσα ἀφορμή, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ἀφοῦ ἅπαξ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκφραστική τις κατάρα, εἰσῆλθεν ἔπειτα εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν καταρῶν ἄνευ συσχετίσεως πλέον πρὸς ἀκουσθεῖσαν λέξιν. Τοιαύτας κατάρας ἐκ πολλῶν ἀναφέρω τὰς ἑξῆς λαμβάνων ἐκ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου·

Δὲ θέλω—Θηλιὰ καὶ σαπούνι, Ὄχι—Ὀχιὰ καὶ δενδρογαλιά, Ναὶ—Νέκρα καὶ κασσίδα, Εἶμαι γέρος—Γεράκια νά σε φάνε, Δὲν ξέρω—Νὰ ξεραθῇς σὰν τὴν ἄκαρπη συκιά, Θά σε φάω—Νὰ φὰς τὸ κριάς σου, Θὰ τὸ πῶ—Νὰ πήξῃ τὸ αἷμα μέσα σου, Θὰ τὸ πάρω—Νὰ παρθῇ ἡ μιλιά σου, Ἔφταιξα—Νὰ φτύσῃς αἷμα, Μωρὲ—Μώρα νὰ σοῦρθῃ κ. ἄλ. π

Εἴς τινας κατάρας ἡ ἀντιλαβὴ περιέχει λέξεις καὶ ἐπιφωνήματα δυσδιακρίτου σημασίας, οἷον

Ναὶ—Ναίξις καὶ ξερὸς (Οἰνόη), *Ἔ* (ἀντὶ τοῦ *λέτε, ὁρίστε*)—*Ἔξι καὶ ξερός σου, ἔξισου καὶ ξηρὸς* (Ἤπειρος), *Ὄχι—Ὄξ καὶ ξηρὸς* (Βιτρινίτσα), *Ἄ;—Ἀξυλιὰ καὶ κόψιμο, Ἄξ κι' ἀλλὰξ* (Ἤπειρος), *Οὔξ κι' ἀπούξ, Ἄξινους κι' ἀπόξινους, Οὔξινους κι' ἀπούξινους* (πρὸς ἐρωτῶντα διὰ τοῦ *Οὔ ἢ γογγύζοντα*, Αἶνος), *Ἀχρὰς* (πρὸς βήχοντα, Δημητσάνα), *Ἀχρὰς* [2]) *νά σε κόψῃ* (Λακωνικὴ) κ. ἄλ.

[1]) *Σ. Κυριακίδου*, Ἑλλην. Λαογραφία σ. 116.

[2]) Τὸ *Ἀχρά*, τὸ ὁποῖον οἱ συλλογεῖς ἐξηγοῦσιν ἢ διὰ τοῦ *κόρακας* ἢ διὰ τοῦ *ἀγραπίδι*, φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπομίμησις τῶν ἀσήμων φθόγγων τοῦ βήχοντος καὶ ἀποχρεμπτομένου: *Ἄχρ·χρ—Ἀχρά σου—ἀχρὰς* (πρβλ. *ἔξ—ἔξι—ἔξισου—ξηρός σου*) σημαίνουσα *τὸ ἐκ τοῦ βηχὸς ἀπορριπτόμενον ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου*, ἔπειτα δὲ ἐθεωρήθη ὡς ἐκ τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν λέγεται, ὅτι σημαίνει ἀόριστόν τινα νόσον (*Ἀχρὰς νά σε κόψῃ*).

Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν καταρῶν τούτων φαίνεται ὅτι μετ' ἀγανακτήσεως καὶ χλεύης ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀκουσθεῖσα μονοσύλλαβος λέξις ἢ φθόγγος (*ἔ, ἄ, οὔ*) κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὰς πρὸς τὰ ζῷα ἐπιφωνήσεις, ἰδίᾳ τὰς *ἔξω, ὄξου, οὔξου, οὔς*.

Εἰς τὴν ἀντιλαβὴν δύναται νὰ ἀναχθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τῆς κοινοτάτης παροιμίας *Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι καὶ στὴν κορφὴ κανέλλα*. Περὶ αὐτῆς ὁ Ν. Γ. Πολίτης γράφει ἐν ταῖς *Παροιμίαις*, «Φαίνεται ὅτι ἡ παροιμία ἀπετέλει στίχον δημώδους ᾄσματος, ὅστις παρανοηθεὶς ἐγένετο παροιμιώδης καὶ προσέλαβε τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Προσῆκε δὲ τοιοῦτος στίχος εἰς ᾆσμα παλιννοστοῦντος ναύτου, ὅστις προσεκάλει τὴν ἐρωμένην του νὰ προσδράμῃ, ὅπως μακρόθεν ἀπὸ κορυφῆς τινος κατοπτεύσῃ τὸ ἐπαναφέρον αὐτὸν εἰς τὸν λιμένα τῆς πατρίδος πλοῖον. Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι καὶ στὴν κορφὴ κᾶν ἔλα». Ἀλλὰ τοιαύτη ὑπόθεσις δὲν εἶναι πολὺ πιθανὴ καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους (δὲν εἶναι γνωστὸν τοιοῦτον ᾆσμα· ἀνέμενέ τις τὸ *ἔβγα* ἢ *ἀνέβα*· διὰ τί εἰς τὴν κορυφὴν καὶ ὄχι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως), ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸ στερούμενον νοήματος *κᾶν*. Θεωρῶ πιθανώτερον ὅτι τὸ πρῶτον ἐλέχθη αὕτη κατ' ἀντιλαβὴν ὑπὸ διδασκάλου, ὅστις εἶχεν αὐτὴν ὡς προσφιλῆ του ἔκφρασιν πρὸς εἰρωνικὴν ἐπίκρισιν τῶν μαθητικῶν ἀπαντήσεων.

Διδ. *Πόθεν προέρχεται...* Μαθ. *Προέρχεται..* (ἀσυνάρτητος ἀπάντησις)
Διδ. *Βασίλη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;*
Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι... καὶ στὴν κορφὴ κανέλλα.

Οὕτω τὴν ἀφετηρίαν πρὸς ἀντιλαβὴν ἔδωκε τὸ ῥῆμα *προέρχεται*. Ἡ φαντασία δὲ τοῦ διδασκάλου δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ πλέξῃ περὶ αὐτὴν διανόημα, εἰρωνικῶς χαρακτηρίζον τὴν ἀπάντησιν τοῦ μαθητοῦ. Ἕκαστος ἔχει πρόχειρον εἰς τὴν μνήμην του κεφάλαιόν τι διστίχων, ᾀσμάτων, ἐκκλησ. ῥήσεων *γνωστοτάτων*, ἅτινα δι' οἱανδήποτε ἐκάστοτε ὁμοιότητα, ἐγγὺς ἢ πόρρωθεν, πρὸς ὡρισμένην περίστασιν ἀναθρώσκουν καὶ αὐτομάτως ἔρχονται εἰς τὰ χείλη· ὑπάρχουν δὲ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τινὲς ἰδιαζόντως εἰς τοῦτο ἐπιρρεπεῖς. Οὕτως ἀρχαὶ ᾀσμάτων καὶ ἐκκλησ. ῥήσεων κατέστησαν παροιμιώδεις, οἷον *Τρία πουλάκια κάθουνταν (καὶ πίνουν καὶ ταμπάκο*, Γορτυνία), *Δεῦτε τελευταῖον, Ἔχετε γειὰ ψηλὰ βουνά, Τ' Ἀνάστα ὁ Θεὸς* κλ. Καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν μας τὸ *προέρχεται* ἀνεκάλεσε τοὺς ἀνωτέρω ἐκ τῶν Καλάνδων πασιγνώστους στίχους, ὧν ὁ δεύτερος πλὴν τῆς κοινότητος τοῦ ῥήματος *προέρχεται—ἔρχεται* ἔχει καὶ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἀπάν-

τησιν τοῦ μαθητοῦ ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι ἀρχὴ ἀπαντήσεως μαθητοῦ (τοῦ Μ. Βασιλείου), ἐν τῷ συνόλῳ μὴ ἀπηλλαγμένης παραδόξων καὶ θαυμασίων φαινομένων (τὸ ξηρὸ ῥαβδὶ ἀπέλυσε βλαστάρια κλ.). Τὸ παράδοξον δὲ τοῦτο θέλων καὶ ὁ διδάσκαλος ἀπαραιτήτως νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν εἰρωνικὴν κρίσιν του παρέλαβεν ἐκ τοῦ ᾄσματος ὅ,τι τοῦ ἐφαίνετο ἱκανὸν νὰ προσκολληθῇ ἀσυναρτήτως. Εἶναι γνωστοὶ ἐν τῇ συνεχείᾳ τοῦ ᾄσματος οἱ στίχοι·

Καὶ στὴν κορφὴ τοῦ βλασταριοῦ περδίτσια ξεφωλιάζουν (Αἶνος)
Κι' ἀπάνω στὴν κορφίτσια του πέρδικα φωλεμένη (Θήρα)
Χρυσᾶ 'ταν τὰ κλωνάρια του κι' ὁλάργυρ' ἡ κορφή του (Νίσυρος)
Νᾶστε καλὰ νὰ χαίρεστε μὲ μόσχους, μὲ κανέλλες (Κάρυστος)

Καὶ ἐκ διστίχου Νισύρου:

Ὁμορφο ποὖναι τὸ δενδρὶ τὸ καρυδοφυλλᾶτο,
ποὺ βγάζει πάνω στὴν κορφὴ τὸν μόσχο τὸν ἀφρᾶτο.

Ἐκ τούτων λοιπὸν παραλαβὼν καὶ τὰ λοιπὰ ἀπήρτισε σκωπτικῶς τὸν στίχον, *καὶ στὴν κορφὴ κανέλλα*. Διὰ τί δὲ προετίμησε τὸ *κανέλλα* καὶ ὄχι τὸ *βλαστάρι* ἢ ἄλλο, οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ· ἴσως διὰ παρήχησίν τινα πρὸς τὸ *κορφή*, ἴσως δι' ἀνάμνησιν τῆς εἰς τὴν κορυφὴν ἐδεσμάτων ἐπιπασσομένης κανέλλας. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ στίχου *Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι*, αἱ περισσότεραι μὲν τῶν παραλλαγῶν φέρουσιν ἢ τὸ *Ἀπὸ τὴ μάννα μ'* ἢ τὸ *Ἀπὸ τὸ σπίτι μ'*, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἀρκεταί, π.χ.

Ἀπὸ τὸν τόπο μ' ἔρχομαι, στὸν Ἅγιο Τάφο πηγαίνω (Αἶνος), *Ἀπὸ τὰ ξένα ἔρχομαι* (Σισάνιον), *Ἀπὸ τὴν Πόλι ἔρχομαι* (Θήρα), *στὰ γράμματα* (Κεσσάνη), *στὸ δάσκαλο* (Μακεδονία).

Ἓν λοιπὸν ἐκ τῶν δύο εἶναι δυνατόν, ἢ ὅτι ὁ πρῶτος μετασκευάσας καὶ μεταχειρισθεὶς παροιμιωδῶς τὸν στίχον εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν παραλλαγὴν φέρουσαν τὸ *Ἀπὸ τὴν Πόλι*, ὅπως ἡ τῆς Θήρας, ἢ ὅτι παραλειφθέντος ἐνωρὶς τοῦ πρώτου στίχου καὶ λησμονηθείσης [1]) τῆς ἐκ τῶν Καλάνδων προελεύσεως τοῦ ἀπομείναντος δευτέρου ἀντικατεστάθη ὁ *Ἀπὸ τὴ μάννα μ' ἔρχομαι* διὰ τοῦ *Ἀ. τὴν Πόλι ἔ.* Ἡ Πόλις, ἡ ὀνομαστὴ καὶ περιβόητος, ἁπαντᾷ συνηθέστατα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ εἰς τὰς παροιμίας, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολος ἡ ἀντικατάστασις.

---

[1]) *Σ. Κυριακίδου*, Ἑλλην. Λαογραφία σ. 327.

DAS

VOLKSTÜMLICHE DISTICHON BEI DEN NEUGRIECHEN

Ein Beitrag zur Kenntnis der neugriechischen Volksdichtung

VON

GUSTAV SOYTER

Literaturverzeichnis

1. Distichonsammlungen

Ἀνάλεκτα, Νεοελληνικὰ περιοδικῶς ἐκδιδομένα ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, Τόμος I. (1870 f.), Τόμος II. (1874). Disticha Τόμος I, S. 257-310.

Arabantinos, Συλλογὴ = Συλλογὴ δημωδῶν ᾀσμάτων τῆς Ἠπείρου ὑπὸ *Π. Ἀραβαντινοῦ*. Athen 1880. Disticha S. 299ff. S. ια΄ff. Übersicht über ältere Distichonsammlungen.

Fauriel, Chants populaires = Chants populaires de la Grèce moderne recueillis et publiés . . . . par *C. Fauriel*. Paris I. 1824, II. 1825. Disticha II. S. 270ff.

Fauriel-Müller, Neugriechische Volkslieder. Leipzig 1825. Deutsche Übersetzung des vorigen Werkes. Disticha S. 130ff.

Hesseling-Pernot, Ἐρωτοπαίγνια = Ἐρωτοπαίγνια. (Chansons d'amour) publiées d'après un manuscrit du XVe siècle avec une traduction, une étude critique sur les Ἑκατόλογα (chanson des cent mots). . . . . par Dr *C. Hesseling* et *Hubert*

Pernot, Paris-Athen 1913. In Bibliothèque grecque vulgaire Tome X°.

Jeannaraki, Kretas Volkslieder=Ἄισματα Κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν, Kretas Volkslieder....herausgegeben von *Anton Jeannaraki*, Leipzig 1876. Disticha S. 259ff.

Kanellakis, Χιακὰ Ἀνάλεκτα=*Κωνσταντίνου Ν. Κανελλάκη*, Χιακὰ Ἀνάλεκτα...Athen 1890. Disticha S. 143ff.

Kukules, Ἐκ Βάμου=Λαογραφικὰ σύμμικτα ἐκ Βάμου τῆς Κρήτης ὑπὸ Φ. Κ. in Λαογραφία Α' (1909) S. 283-308. Disticha S. 286ff.

Legrand, Recueil=Recueil de chansons populaires grecques publiées et traduites par *Emile Legrand*, Paris 1873. Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique. Nouvelle Série N° I. Disticha S. 338ff.

Διανοτράγουδα = Διανοτράγουδα ἤτοι συλλογὴ διστίχων δημοτικῶν ᾀσμάτων ὑπὲρ τὰς 2000 ὧν τὰ πλεῖστα ἀνέκδοτα. Herausgegeben von *K. Τσαρίκης*, Athen 1866.

Marcellus, Chants=Chants du peuple en Grèce par M. de Marcellus, Paris 1851. Disticha in Bd. II S. 389ff.

Passow, Carmina=Τραγούδια Ῥωμαΐϊκα. Popularia carmina Graeciae recentioris ed. *Arnoldus Passow*, Leipzig 1860. S. VI. f. Verzeichnis älterer Sammlungen. Disticha S. 478 ff.

Philomeides Aphrodite=Φιλομειδὴς Ἀφροδίτη ἤτοι συλλογὴ ᾀσμάτων διστίχων, κλεφτικῶν καὶ πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ Ἀλίγο ἀπ ὅλα καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος... Athen 1905.

Politis, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Athen 1914.

Sakellarios, Τὰ Κυπριακά=Τὰ Κυπριακὰ ἤτοι γεωγραφία, ἱστόρια καὶ γλῶσσα τῆς νήσου Κύπρου.. ὑπὸ *Ἀθανασίου Α. Σακελλαρίου* Ἁγιοπετρίτου, Athen 1890. 1891 Disticha in Bd. II. S. 209ff.

Saliberos, Ἀνθολογία = Νέα Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία... ὑπὸ *Μιχαὴλ Ι. Σαλιβέρου*, Athen 1906. Disticha S. 539ff.

Sanders, Volksleben = Das Volksleben der Neugriechen dargestellt u. erklärt aus Liedern, Sprichwörtern, Kunstgedichten... von Dr *D. H. Sanders*, Mannheim 1844. Disticha S. 144-203.

Theros, Τραγούδια = *Ἅγις Θέρος*, Δημοτικὰ τραγούδια μετὰ προλόγου καὶ εἰκονογραφιῶν ὑπὸ Π. Ῥούμπου, Athen 1909. Disticha S. 111ff.

Thumb, Handbuch=Handbuch der neugriechischen Volkssprache von *A. Th.*, Strassburg 1910². Disticha S. 213-217.

Tommaseo, Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci, Venezia 1842. Disticha in Vol. III. S. 437ff.

Wagner, ABC=Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης, ABC der Liebe, eine Sammlung rhodischer Liebeslieder... von *Wilhelm Wagner*, Leipzig 1879.

Im vorliegenden Verzeichnis sind nur die grösseren Distichonsammlungen aufgeführt. Vereinzelt finden sich Disticha in zahlreichen Reisebeschreibungen [1]), in neugriechischen Chrestomathien [2]) und Lesebüchern [3]) und in Zeitschriften [4]).

2. Sonstige häufiger zitierte Werke.

Benizelos, Παροιμίαι=Παροιμίαι δημώδεις συλλεγεῖσαι καὶ ἑρμηνευθεῖσαι ὑπὸ *Ι. Βενιζέλου* διηγόρου, Hermupolis 1867².

BZ = Byzantinische Zeitschrift, herausgegeben von K. Krumbacher (Bd. I.—XVIII; 1892-1909), von Aug. Heisenberg u. P. Marc (Bd. XIX.—XXIII. 1910-1920).

Dieterich Karl, Geschichte der byzant. u. neugriech. Literatur, Leipzig 1902.

---

[1]) Vgl. unten S. 407.

[2]) Z. B. in der Chrestomathie grecque moderne publiée par *Emile Legrand* et *Hubert Pernot*, Paris 1899, S. 1-3; in der Chrestomazia neoellenica von *Eliseo Brighenti*, Milano (Manuali Hoepli) 1908, S. 43ff.

[3]) Z. B. in *Kalitsunakis'* Neugriechischem Lesebuch (Sammlung Göschen N° 726). Leipzig 1914, S. 110ff.

[4]) Z. B. in den Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα der Gesellschaft Παρνασσός, Athen Bd. II., S. 459ff. Über die zahlreichen kleinen, aber wertvollen Sammlungen in der Λαογραφία, Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, Athen 1909 ff. s. unten S. 405 Anm. 3 u. 5, S. 406 Anm. 3, S. 411 A. 1.2 u. o.

— Sporaden = Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden von *K. Dieterich*, Wien 1908. In den Schriften der Balkankommission der Kais. Akademie der Wissenschaften.

Drerup Engelbert, Homer. Die Anfänge der hellenischen Kultur. 2. Aufl, Mainz 1915.

— Homerische Poetik I., Würzburg 1921.

Heisenberg, Dialecte und Umgangssprache = Dialekte und Umgangssprache im Neugriechischen. Festrede gehalten in der öff. Sitzung der K. Academie der Wiss. am 29. Mai 1918 v. *Aug. Heisenberg*, München 1918.

Krumbacher, GBL = Geschichte der byzantinischen Literatur von *Karl Krumbacher*, München 1897[2] in J. von Müllers Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX.,1.

Kukules, Παρατηρήσεις = Παρατηρήσεις εἰς τὰ Carmina Graeca medii aevi τοῦ G. Wagner ὑπὸ *Φαίδωνος Κουκουλέ* in Λαογραφία Γ′ (1911) S. 358-381.

Lübke, Satura Viadrina = Über die rhodischen Liebeslieder in ihren Beziehungen zur neugriechischen Volksdichtung von *Hermann Lübke* in Satura Viadrina, Festschrift zum 25jährigen Bestehen des philol. Vereins zu Breslau 1896.

— Volkslieder = Volkslieder der Griechen in deutscher Nachdichtung von H. L., Berlin 1897 (Zweite Auflage der «Neugriechischen Volks = und Liebeslieder»).

Meyer, Anfang und Ursprung = Anfang u. Ursprung der lateinischen und griechischen rythmischen Dichtung von *Wilhelm Meyer* aus Speyer. In den Abhandlungen der k. bayer. Academie d. Wiss. I.Cl. XVII. Bd. II. Abt. München 1884.

Murko, Südslav. Volksepik = *Math. Murko*, Neues über südslavische Volksepik in d. Neuen Jahrbüchern f. d. klass. Altertum u. s. w. Bd. 43 (1919) S. 273ff.

Politis, Ἐρωτόκριτος = Ὁ Ἐρωτόκριτος ὑπὸ *N. Γ. Πολίτου* in Λαογραφία Α′ (1909) S. 19ff.

Reitzenstein, Epigramm und Skolion. Ein Beitrag zur Geschichte der alexandrinischen Dichtung., Giessen 1893.

Ross Ludwig, Reisen auf den griechischen Inseln, Stuttgart und Tübingen 1840.

Sathas, Κρητικὸν θέατρον = *K. N. Σάθα* Κρητικὸν θέατρον ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ ἀγνώστων δραμάτων, Venedig 1879.

Thumb Albert, Die neugriechische Literatur in «die Kultur der Gegenwart» herausgeg. v. P. Hinneberg, Berlin -Leipzig 1908 Teil I. Abt. IX.

Tommaseo, Canti popolari greci da *Niccolò Tommaseo*. per cura di *P. E. Pavolini* (1903) in Biblioteca dei popoli da Giovanni Pascoli, Milano-Palermo-Napoli.

Wagner, Carmina = Carmina Graeca medii aevi ed. Guil. W., Leipzig 1874.

Vorwort.

Von den neugriechischen Volksliedern, die wir in den Sammlungen der abendländischen Philhellenen des vorigen Jahrhunderts finden [1]), sind bereits viele der Vergessenheit anheimgefallen. Innerhalb der hundert Jahre seit der Gründung des Königreiches Hellas haben sich die kulturellen und politischen Verhältnisse des Landes derart verändert, dass die meisten Lieder, die vor hundert Jahren noch allgemein gesungen wurden, heute ihrem Inhalt nach nicht mehr verstanden oder wenigstens nicht mehr lebendig empfunden werden können [2]).

Die Heldenlieder der Freiheitskriege erregen nur

[1]) Vgl. die Literaturangaben S. 379 ff.

[2]) Dazu kommt, dass die moderne neugriechische Kunstdichtung vielfach einen Ersatz für die Volksdichtung bietet. Infolge der besseren Schulbildung ist auch das Lesepublicum zahlreicher geworden. Das neue griechische Buch ist, wie die letzten Athener Ausgaben zeigen, auch in der äusseren Form gefälliger geworden. «Ὁ καιρὸς ποὺ τὸ Ἑλληνικὸ... βιβλίο ἔθγαινε κ' ἐσάπιζε στὰ ὑπόγεια τοῦ ἐκδότη ἐπέρασε γιὰ πάντα.... Τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ σήμερα ἐπλήθυνε καὶ ἡ δίψα γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ βιβλίο εἶνε ἡ ἴδια ποὺ ἦταν ἄλλοτε γιὰ τὸ ξένο» sagt *K. Karzis* im Vorwort seiner Ausgabe der «55 Ἑλληνικὰ διηγήματα», Athen 1920.

mehr historisches Interesse, da der Balkan- und der Weltkrieg jene kleinen Kämpfe der Klephten in den Schatten gestellt haben [1]). An Stelle jener Liebesballaden, welche noch den Geist mittetlalterlicher Ritterromantik atmen [2]), singt das Volk heute lieber Ariens und Kouplets aus modernen Opern und Operetten, die es in den Theatern und cafés chantants Athens und der Provinzstädte oft genug zu hören bekommt. Mit dem Aussterben alten Aberglaubens und alter Sitten kommen auch viele alte Lieder, wie die Verse zum Klidonas [3]) und die bei Hochzeiten und anderen Festen gesungenen immer mehr ausser Gebrauch. Wer daher alte Volkslieder hören oder sammeln will, der muss eigens ältere Leute aufsuchen und sie ausdrücklich um den Vortrag solcher Lieder bitten [4]). Nur eine Art der Volksdichtung kann man heute noch jung u. alt unaufgefordert singen hören: die Distichen, die «Volksdichtung auf kleinstem Raum», wie A. Thumb [5]) sie genannt hat. Auch ich konnte in den Jahren 1907-1909 als Lehrer in Smyrna und in den Jahren 1916-1918 als Dolmetscher im Griechenlager zu Görlitz wiederholt die Beobachtung machen, dass das Distichon noch am meisten von allen Volksdichtungen lebendig ist [6]).

[1]) Vgl. M. Murkos Ausführungen über den Niedergang der Volksepik bei den Südslaven in den Neuen Jahrb. 43. Bd. (1919) S. 295. — *Drerup*, Homer² S. 26.

[2]) Vgl. *Passow*, Carmina S. 363 No CCCCLXXXV f.

[3]) Vgl. *Albert Thumb*, Zur neugriechischen Volkskunde III. Der Klidonas. In der Zeischrift des Vereins für Volkskunde 1892, 4. Heft S. 392 ff.

[4]) Vgl. die zahlreichen kleinen Sammlungen in der Λαογραφία, Athen 1909 ff. Sehr dankenswert ist es auch, dass im Griechenlager zu Görlitz von dem noch vorhandenen Schatz der Volksdichtung durch phonographische Aufnahmen manches gerettet worden ist. Vgl. *A. Heisenberg*, Dialecte und Umgangssprache S. 28-32.

[5]) In «die neugr. Lit.» S. 252.

[6]) Vgl. unten S. 408 f. u. 423.

I. Name und Begriff.

Der aus der Antike stammende Name δίστιχον gibt nur an, dass die Strophe ein Zweizeiler ist [1]), ohne das Metrum näher zu bestimmen oder sie dem Inhalt nach einer bestimmten Literaturgattung zuzuweisen.

Der besonders auf Kreta gebräuchliche italienische Ausdruck μαντινάδα [2]) = Morgenständchen passt auf jene Disticha, welche erotischen Inhalts sind und als Ständchen gesungen werden können; wie aber unten S. 406 ff. nachgewiesen werden soll, lässt sich nur ein Teil derselben mit diesem Namen bezeichnen.

Verwandt mit μαντινάδα ist die Benennung πατινάδα [3]) oder genauer τραγούδια τῆς πατινάδας [4]) = Serenadenlieder.

Die Ausdrücke λιανοτράγουδα [5]) und στιχοπλάκια [6]) bezeichnen weder Form noch Inhalt näher und geben nur an, dass man es mit kleinen Dichtungen zu tun hat.

Nach dem Osten des griechischen Kulturkreises weist das türkische μανέδες [7]).

In der folgenden Untersuchung ist an dem Ausdruck 'Distichon' festgehalten, da er sich als literarischer Fachausdruck eingebürgert hat, und zwar wird darunter eine Strophe von zwei 15silbigen (iambischen oder trochäischen) politischen Versen verstanden [8]).

[1]) So besteht das δίστιχον ἐπίγραμμα, welches sich Lukian (Verae Historiae II c. 28) von Homer dichten lässt, aus zwei Hexametern. Die Verbindung des Hexameters mit dem Pentameter, welche wir als Distichon zu bezeichnen pflegen, hiess bei den Alten ἔλεγεῖον (Heph. V.119 c).

[2]) Vgl. *Jeannaraki*, Kretas Volkslieder S. 259 u. S. 261 No 17. Ferner *Kukules*, Ἐκ Βάμου S. 283. S. Nachtrag S. 426.

[3]) Vgl. *Jeannaraki*, Kretas Volkslieder S. 271 No 104 u. S. 360, wo das Wort von einem italienischen «patinata» abgeleitet wird.

[4]) Λαογραφία IV (1912/3) S. 703.

[5]) S. Verzeichnis der zitierten Werke unter Διανοτράγουδα, S. 380.

[6]) Vgl. *Arabantinos*, Συλλογή S. 316.

[7]) Vgl. *P. G. Petru*, Ἀισμάτια κωμαστικὰ ἐκ Σωζοπόλεως (Τραγούδια τῆς Παντινάδας ἢ Μανέδες) in Λαογραφία IV (1912/3) S. 703.

[8]) Über Distichen im weiteren Sinn (d. h. zweizeilige Strophen von beliebigem Metrum) vgl. unten S. 418 ff.

Oft werden mehrere Distichen lose aneinandergereiht wie Perlen an einer Schnur. 'Diese Liedchen', sagt Lübke (Volkslieder S. XI) 'bilden, gleichsam die Bausteine des erotischen Gesanges, durch deren Zusammensetzung ein gewandter Bursche ohne Mühe ein mehrstrophiges Liebeslied bilden kann'. Der innere Zusammenhang zwischen den einzelnen Distichen bleibt aber auch dann stets ein lockerer.

Goethe hat daher das Wesen des Distichons verkannt, als er folgende nicht zusammengehörige Distichen

Θὰ πάρω κάμπον καὶ βουνὰ τ'ἀγρίμια νὰ ῥωτήσω,
μήνα μ' εὑροῦν τὸ ἰατρικὸν γιὰ νὰ σὲ λησμονήσω.
Κι' ὁ κάμπος τί θὰ μὲ εἰπῇ; φύγ' ὅτι σὲ λυποῦμαι
καὶ τόσον μὲ φαρμάκωσες ποῦ δὲν μεταστολιοῦμαι [1]).
Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάμματα, ἡ χαρὰ μὲ τὴν πρίκαν,
εἰς μίαν ὥραν σπάρθηκαν, μαζὶ ἐγεννηθῆκαν [2])

zu dem einheitlichen Gedicht zusammenfasste:

Immerhin und immerfort, *Wiese sagte: «Geh nach Haus,*
Allzu schön erscheinend, *Lass' dich dort bedauern!*
Folgt sie mir von Ort zu Ort, *Siehst mir gar zu traurig aus,*
Und so hab ich weinend *Möchte selber trauern.*

Überall umsonst gefragt, *Endlich fasse dir ein Herz*
Feld und Flur durchmessen, *Und begreif's geschwinder!*
Auch hat Fels und Berg gesagt: *Lachen, Weinen, Lust und*
«Kannst sie nicht vergessen.» *Schmerz*
Sind Geschwisterkinder» [3]).

II. Alter.

A. Angebliche antike Reste im neugriechischen Distichon.

Karl Dieterich hat in seiner «Geschichte der byzantinischen

[1]) *Fauriel,* Chants populaires II., S. 270 No 1.
[2]) *Fauriel,* Chants populaires II., S. 274 No 14. Vgl. auch unten S. 402
[3]) *Goethes* Werke, Weimar 1890. Band III. S. 223.

und neugriechischen Literatur» S. 126 den Versuch gemacht in einigen neugriechischen Distichen das Fortleben von Stellen aus «Hero und Leander» nachzuweisen. Das moderne Distichon:

Ἀπὸ τὰ μάτια πιάνεται, στὰ χείλια κατεβαίνει,
κι' ἀπὸ τὰ χείλια στὴν καρδιὰν ριζώνει καὶ δὲ βγαίνει [1]).

ist nach Dieterich (a. a. O. S. 134) «fast wörtlich aus Musaeos 'Hero und Leander' entnommen». Die Verse bei Musaeos [2]), welche Dieterich nur in deutscher Übersetzung anführt, lauten aber:

ὀφθαλμὸς ὁ' ὁδός ἐστιν ἀπ' ὀφθαλμοῖο βολάων
κάλλος ὀλισθαίνει καὶ ἐπὶ φρένας ἀνδρὸς ὁδεύει.

Die Gegenüberstellung zeigt deutlich, dass von einer wörtlichen Entlehnung keine Rede sein kann. Aber auch der Inhalt ist so allgemein, dass an eine Abhängigkeit des modernen Distichons von den Versen des Grammatikers nicht gedacht zu werden braucht.

Überhaupt wird man nicht in der antiken oder hellenistischen *Kunstliteratur* Vorläufer des heutigen volkstümlichen Distichons suchen dürfen, sondern nur in den antiken *Volksliedern*. So kann man in den bei Athenaeus, Dipnosophist. 695c überlieferten Skolien

(ιζ') *Εἴθε λύρα καλὴ γενοίμην ἐλεφαντίνη*
καί με καλοὶ παῖδες φέροιεν Διονύσιον ἐς χορόν.
(ιη') *Εἴθ' ἄπυρον καλὸν γενοίμην μέγα χρυσίον*
καί με καλὴ γυνὴ φοροίη καθαρὸν θεμένη νόον

die antiken Vorbilder jener verliebten Wünsche erblicken,

[1]) Ich zitiere nach *N. G. Polites,* Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Athen 1914. Bei *Hesseling-Pernot,* Ἐρωτοπαίγνια S. 115, 12 f. lautet der Schluss: «καὶ στὴν καρδιὰν ριζώνει». Vgl. auch *Passow,* Carmina S. 407 No DXXVIII. Dieterich führt nur die deutsche Übersetzuug an ohne seine Quelle zu nennen.
[2]) V. 94f. (nicht 103 f!)nach der Ausgabe *Arthur Ludwichs,* Bonn 1912.

die uns sowohl im mittelalterlichen [1]) als auch im modernen [2]) Distichon begegnen.

Durch die Art des Vortrages — als Arbeitslied! — erinnert ferner das unten S. 413 angeführte Distichon von Chios an das alte lesbische Müllerliedchen [3]).

Dass auch die Wettgesänge der Hirten schon im Altertum zum Teil aus distichisch angeordneten Strophen bestanden, beweisen die 5. und 6. Idylle Theocrits. Die Art, wie Komatas und Lakon in Distichen [4]) um den Kampfpreis streiten, erinnert lebhaft an die ἀγῶνες [5]) der Neugriechen, die ebenfalls in Distichen ausgefochten werden. Mit Recht bemerkt daher Andrew Lang in der Einleitung zu seiner Übersetzung der griechischen Bukoliker [6]): «We have the best reason to suppose that the peasants of Theocritus's time expressed refined sentiment in language adorned with colour and music, because the modern love-songs of Greek shepherds sound like memories of Theocritus».

In all diesen Fällen handelt es sich jedoch nur um das Fortbestehen der weitverbreiteten Volkssitte, in den Stunden geselligen Beisammenseins oder bei der Arbeit sich durch Absingen oder Improvisieren kurzer Lieder zu unterhalten. Dass einzelne Verse oder gar ganze Distichen aus dem Altertum durch einen Zeitraum von über 2000

[1]) Vgl. *Legrand*, Recueil S. 238 No 115. v. 4 u. 5: Κανάτι, ξυλοκάνατο, νάχα τὸ ῥιζικό σου! u. *Wagner*, ABC, S. 34 No 57.

[2]) Vgl. *Passow*, Carmina S. 542 f. No 614-620.

[3]) Überliefert bei Plutarch, Τῶν ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον 157 E.

[4]) Idyll. V. V. 74-137. Die Distichen bestehen aus je zwei Hexametern.

[5]) Vgl. unt. S. 421 und *Arabant.* Συλλογή S. ιη'. Wie alt derlei ἀγῶνες bei den Griechen waren, zeigt der ἀγὼν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, der wohl noch ins 6. Jhrhdt. v. Chr. hinaufreicht. Vgl. zuletzt v. *Wilamowitz*, Die Ilias und Homer 1916, Beilage 2 «Zwei alte Volksbücher» S. 396 ff.

[6]) *Andrew Lang*, Theocritus, Bion and Moschus. Golden Treasury Series (Macmillan and Co, Ltd 1896). Langs Buch war mir nicht zugänglich. Mein Zitat stammt aus : *Abbott*, Songs of modern Greece, Cambridge 1900, S. 210.

Jahren bis heute sich erhalten haben, wird niemand erwarten.

B. Byzantinische volkstümliche Distichen.

Von den mittelalterlichen Distichen scheiden für unsere Untersuchung alle im antiken Versmass (Hexameter und Pentameter) abgefassten Epigramme aus, welche in den Anthologien eines Konstantinos Kephalas und Maximos Planudes Aufnahme gefunden haben oder in den Schriften eines Michael Psellos und anderer Gelehrter uns begegnen. Denn diese kommen als gelehrte Buchdichtungen für die Erforschung der damals vom Volke gesungenen Lieder nicht in Betracht. Auch unter den politischen Versen und den Jamben des Prodromos, des Tzetzes und des Philes habe ich vergeblich nach Spuren volkstümlicher Distichen gesucht.

Dagegen beweisen die vielfach in politischen Versen abgefassten, distichisch gegliederten erbaulichen Alphabete, die sich in byzantinischer Zeit der grössten Beliebtheit erfreuten [1]), dass — wenn nicht schon im 10., so doch sicher im 13. Jahrhundert — das Distichon eine volkstümliche Strophe war. Leo Allatius [2]) weist nämlich das mit dem Distichon

ἀπὸ βλεφάρων δάκρυα, ἀπὸ καρδίας πόνους,
ἀπὸ ψυχῆς μετάνοιαν προσφέρω σοι τῷ κτίστῃ.

beginnende Alphabet dem Symeon Metaphrastes (2. Hälfte des 10. Jahrhunderts) zu. Da es aber zweifelhaft ist, ob Symeon Metaphrastes der Verfasser ist, so ist auch die Datierung dieser Distichen unbestimmt [3]). Sicher datiert ist dagegen das von Dr N. Anastasijewic' veröffentlichte [4])

[1]) Vgl. *K. Krumbacher*, GBL S. 717 unten No 3, S. 815 No 4.

[2]) *Leo Allatius*, De scriptis Symeonis Metaphrastae diatriba, in Patrologia Graeca 114, S. 132. Vgl. auch *K. Krumbacher*, GBL S. 719 No 12.

[3]) Vgl. *Fabricius*, Bibl. gr. ed. Harles Hamburg 1807. Bd. X. p. 182 f.

[4]) BZ XVI (1907) S. 493.

Klagelied des Makarios Kalorites, welches mit dem Zweizeiler beginnt:

Ἀπὸ ψυχῆς στενάξωμεν, κλαύσωμεν ἐκ καρδίας
τὸ τέλος ἐνθυμούμενοι, τὰς πράξεις μεμνημένοι.

Da die Handschrift—Cod. Vatic. Palat. gr. 367—dem 13. Jahrhundert entstammt, so bildet dieses Jahrhundert die Spätgrenze für die Abfassungszeit des Klageliedes.

Dass die religiöse Dichtung sich nicht scheute Profandichtung des Volkes in der Form nachzuahmen, hat bereits H. Reich in seinem Buche über den Mimus [1]) nachgewiesen. Allerdings sind diese geistlichen Distichen nicht in der Vulgärsprache, sondern zunächst [2]) noch in der Schriftsprache gedichtet.

Volkstümliche, in der Vulgärsprache und in politischen Versen abgefasste Distichen aus byzantinischer Zeit sind uns bis jetzt nicht bekannt.

Wenn auch die metrischen Acclamationen der Byzantiner vielfach distichisch gegliedert [3]) sind, so dürfen doch diese Acclamationen, von denen nur die bei Konstantinos Porphyrogennetos, De caeremoniis p. 367,19 ff. angeführten vier Zeilen einwandfrei als politische Verse festgestellt sind, wohl kaum als Vorläufer der modernen Distichen angesprochen werden.

Ferner können die von Legrand [4]) angeführten, aus der unveröffentlichten und verlorengegangenen Sammlung des Jesuiten Xavier de Montaigu stammenden beiden Distichen nicht als byzantinisch gelten. Legrand zwar setzt sie «spätestens ins 12. Jahrhundert». Sie lauten:

[1]) *H. Reich*, Der Mimus, Berlin 1903. I. Bd. S. 130 ff.

[2]) Erst in neugriechischer Zeit tauchen erbauliche Distichon-alphabete in vulgärem Griechisch auf. Vgl. *Krumbacher*, GBL. S. 815.

[3]) Vgl. *P. Maas*, Metrische Acclamationen der Byzantiner, BZ XXI (1912) S. 28 ff.

[4]) Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néohellénique, Nouv. Serie 1 S. VIII f.

Λουλοῦδιν ἀνοιξάτικον, ἐαρινέ μου κρῖνε,
Ὁ σὸς εἰμί, σοὶ δέδωκα σῶμα, ψυχὴν καὶ εἶναι.
Δός μοι φιλίν, γλυκὸ φιλίν, φῶς τῶν ἐμῶν ὀμμάτων [1])
Ἤ ἄφες με, ἀγάπη μου, νὰ ξεψυχῶ ἐμπρός σου.

Ich vermute aber, dass die Distichen, wenn sie überhaupt echt sind, frühestens ins 15. Jahrhdt gehören. Die gelehrten Formen (ὁ σός, εἰμί, σοί, δέδωκα, der Infinitiv εἶναι), die im 12. Jahrhundert längst nicht mehr vom Volke gebraucht wurden, stehen im Gegensatz zu dem Reim im ersten Distichon, der vor dem 15. Jahrhundert nicht nachweisbar ist (s. u. S. ff. 420).

So bleiben als früheste Proben des volkstümlichen Distichons.

C. Neugriechische Distichen vom 15.-18. Jahrhundert.

1) Die wohl vor 1500 [2]) niedergeschriebenen Zweizeiler im Cod. addit. mss. 8241 des Britischen Museums und.

2) Die etwas jüngeren im Cod. Vindob. theol. gr. 244, der aus den Jahren 1508 bis 1560 stammt [3]).

Erstere sind bis auf eine Ausnahme [4]) noch ungereimt; von den Distichen der Wiener Handschrift sind rund zwei Drittel gereimt, ein Drittel ungereimt. Wenngleich feststeht dass — soweit wir kontrollieren können—der Reim in der griechischen Vulgärpoesie um 1450 zum erstenmal auftritt [5]),

[1]) Die Anrede φῶς τῶν ἐμῶν ὀμμάτων findet sich oft in Distichen, aber in der weniger gelehrten Form φῶς τῶν ὀματιῶν μου, so *Hesseling—Pernot*, Ἐρωτοπαίγνια S. 14 Z. 137 u. S. 54 Z. 632.

[2]) *Psichari*, Essais de grammaire historique néogrecque. Paris 1886 I S. 110 f. verweist die Lieder ins 15. Jahrhdt wegen der weiblichen Nominative auf—ες gegen W. Wagner, der sie ins 14. Jahrhdt hinaufrückt (ABC S. 4). Bei *Hesseling-Pernot*, Ἐρωτοπαίγνια S. 157 wird die Handschrift sowohl aus paläographischen als auch aus grammatikalischen Gründen nicht nach 1500 angesetzt.

[3]) Vgl. *K. Krumbacher*, GBL S. 797.

[4]) S. S. 394 Anm. 2.

[5]) s. S. 420 f.

so ist man doch nicht berechtigt alle ungereimten Distichen vor diesem Zeitpunkt anzusetzen; denn es wurden auch nach Einführung des Reimes noch viele ungereimte Distichen gedichtet. Auch sonst bieten die Zweizeiler der beiden Handschriften keine Anhaltspunkte für eine genauere Datierung. Wegen ihres allgemeinen, erotischen Inhaltes fehlen Anspielungen auf geschichtliche Ereignisse; bei der Kürze ihres Textes ist es auch nicht möglich auf Grund sprachlicher Eigentümlichkeiten [1]) die Abfassungszeiten der einzelnen Disticha näher zu bestimmen.

3) Gleichaltrig mit den Distichen der Wiener Handschrift dürften die drei ungereimten sein, die Martin Crusius in Turcograecia (Basel 1584) p. 513 mitteilt und die sein Schüler Catalina auf einer Griechenlandreise gesammelt haben soll.

4) Disticha enthalten ferner zwei Handschriften des Meteoraklosters Μεταμορφώσεως Cod. B 19 und B[3]29, veröffentlicht von N. Βέης in den Παναθήναια 1909—10, Band ιθ′ S. 213-216. Die erste Handschrift enthält – im 16. bis 17. Jahrhdt nachträglich auf leere Blätter eingeschrieben – τὰ Ἑκατόλογα τῆς ἀγάπης, meist ungereimte Disticha [2]). Der Cod. B[3]29 weist auf einem Beiblatt zehn gereimte, im 17.-18. Jahrhdt niedergeschriebene Distichen auf.

Sonst ist mir keine Hs mit volkstüml. Distichen bekannt.

D. Neugriechische Distichen seit dem 19. Jahrhundert.

Die Distichen der gedruckten Sammlungen [3]) weisen bereits alle das moderne Gemeingriechisch auf und gestatten daher nicht aus ihrer Sprachform Schlüsse auf ihre Entstehungszeit zu ziehen [4]).

[1]) Vgl. *Hesseling-Pernot,* Ἐρωτοπαίγνια S. 157 ff. und *Legrand,* Recueil S.X. f. Die beiden Handschriften haben übrigens die vulgären Formen ziemlich treu bewahrt. Vgl. auch *Psichari,* Essai II S. 48.

[2]) Mit Ausnahme des gereimten Distichons (V. 42 f.) auf f. 24 β. abgedruckt bei *Hesseling-Pernot,* Ἐρωτ. S. 67-70.

[3]) S. oben S. 379 ff.

[4]) Vgl. *A.Thumb,* Die neugriechische Literatur, S.250: «Nur selten ist es uns möglich, das Alter einzelner Stücke (d. h. der Volkslieder überhaupt) zu bestimmen—schon deshalb nicht, weil die schöpferische Phantasie des Volkes die Texte ständig um- und weiterdichtet».

Zur Veröffentlichung volkstümlicher Disticha — wie ihrer Volkslieder überhaupt — wurden die Griechen erst durch die Sammlungen abendländischer Philhellenen angeregt. Nachdem 1824 zu Paris *Fauriels* Chants populaires de la Grèce moderne, 1825 *Müllers* deutsche Ausgabe dieses Werkes zu Leipzig und 1842 zu Venedig *Tommaseos* Canti popolari, dann besonders 1860 *Passows* Popularia Carmina Graeciae recentioris zu Leipzig erschienen waren, gingen auch die Griechen an die Herausgabe ihres Volksliederschatzes. Als erster [1]) Grieche hat Γ. Εὐλάμπιος in seinem Buche Ὁ Ἀμάραντος ἤτοι τὰ ᾄδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος 1843 zu Petersburg griechische Volkslieder veröffentlicht, die aber noch keine Disticha enthielten. Die erste mir bekannte Distichonsammlung sind die Λιανοτράγουδα mit über 2000 Zweizeilern, welche von K. Τσφαρίκης i. J. 1866 zu Athen herausgegeben wurden. In dieser und in den zahlreichen späteren, auf ihr fussenden griechischen Volksausgaben ist nie die Herkunft der Disticha angegeben. Erst in den nach modernen Grundsätzen angelegten Sammlungen in der Λαογραφία wird stets die Heimat der Disticha, bisweilen auch Stand und Alter der vortragenden Personen genau bezeichnet.

III. Ueberlieferung.

Was K. Krumbacher [2]) über die Überlieferung vulgärgriechischer Dichtungen im allgemeinen sagt, das gilt von den Distichen als der bescheidensten Form der Volkspoesie in noch höherem Grade: Von den gelehrten und kirchlichen Kreisen verachet, wurden sie in früherer Zeit nur selten der schriftlichen Aufzeichnung und der Aufbewahrung in

[1]) Vgl. *Arabantinos,* Συλλογή S. ιϛ′ unten.

[2]) In GBL, S. 797.

Bibliotheken gewürdigt. Nur als Füllsel oder Federproben begegnen auf den Beiblättern der Handschriften öfter einzelne Verse oder auch ganze Volkslieder [1]). So kam es, dass uns von den älteren nur die wenigen bereits genannten Distichen handschriftlich erhalten sind.

Die 23 – mit einer Ausnahme [2]) ungereimten — Distichen des Cod. addit. mss. 8241 s. 15 des Britischen Museums sind zum Teil Bruchstücke eines Alphabetes [3]), zum Teil einzelne in kleinere Liedersammlungen verstreute Zweizeiler [4]).

Die einzige handschriftlich erhaltene eigentliche Sammlung von Distichen stellen die 93 Zweizeiler des Cod. Vindob. theol. gr. 244 s. 16 [5]) dar, welchen Augier Busbeck, der Gesandte Ferdinands I. nach Wien brachte. Ich vermute, dass diese Sammlung im Auftrage eines abendländischen Philhellenen, vielleicht Busbecks selbst, von einem Gelehrten angefertigt wurde. Hiefür spricht der Charakter der Handschrift, da — wie mir Professor Heisenberg gütigst mitteilte — die Züge von der Hand eines Gelehrten zu stammen scheinen, der verständig genug war die vulgären Formen unverändert zu lassen.

Was die schriftliche Fixierung der Distichen überhaupt betrifft, so ist zu bedenken, dass ein niedergeschriebenes Distichon immer nur eine von vielen Varianten darstellt. Neuerdings hat A. Heisenberg [6]) bei seinen pho-

[1]) Βέης in Παναθήναια 1909-1910, Band 16 S. 211.

[2]) Distichon Π Vers 125 f. der Ausgabe von *Hesseling-Pernot*, Ἐρωτοπαίγνια.

[3]) Ἐρωτοπαίγνια S. 12 ff. 14 Distiche sind erhalten; die Buchstaben Δ, Z, Θ, I, Λ, M, Ξ, P, Y fehlen; Ω ist dreizeilig.

[4]) Im ganzen neun: V 358 f., 438 f., 596 f., 618 f., 630 f., 641 f., 643 f., 645 f., 659 f.

[5]) Beschreibung der Handschrift bei *Wagner*, Carmina S. IX ff. und *Legrand*, Recueil S. IX f. Die Distichen sind veröffentlicht bei *Legrand*, Recueil S. 337-369.

[6]) *A. Heisenberg*, Dialekte und Umgangssprache S. 7 u. S. 35 Anm. 7. Vgl. auch *Murko*, Südslavische Volksepik S. 286. Über die Aufnahme von Gesängen russischer Kriegsgefangener, bei denen die gleiche Erscheinung auftritt, s. *Drerup*, Homerische Poetik I S. 55 Anm. 2.

nographischen Aufnahmen von Volksliedern vielfach die Beobachtung gemacht, dass selbst ein und derselbe Vortragende bei wiederholtem Vortrag desselben Stückes den Text erheblich variierte.

So ist es bei der spärlichen schriftlichen Überlieferung in früheren Jahrhunderten, bei den willkürlichen Variationen, die sich jeder Vortragende gestattet, und endlich bei der Verbesserungssucht der modernen Herausgeber [1]) im allgemeinen unmöglich den «Urtext» der einzelnen Liedchen festzustellen und es gilt für die neugriechischen Distichen dasselbe, was M. Murko [2]) hinsichtlich der südslavischen Volkslieder sagt: «den ursprünglichen Text eines mündlich in die Welt gesetzten und verbreiteten Liedes können wir nie rekonstruieren».

Im einzelnen aber vermag uns sorgfältige Beobachtung doch in manchen Fällen ein Entwicklungsgeschichte solcher kurzer Liedchen zu erschliessen, die uns auch wohl zu einigen allgemeineren Feststellungen berechtigt. Zu diesem Zwecke müssen wir den Distichen moderner Sammlungen ihre vermutlichen Vorbilder gegenüberstellen ohne natürlich von vornherein anzunehmen, dass die modernen Distichen immer geradlinige Nachkommen der entsprechenden älteren seien [3]).

[1]) Griechische Herausgeber moderner Sammlungen fühlen sich meist verpflichtet formelle u. inhaltliche «Verbesserungen» an den Texten vorzunehmen. So heisst der zweite Vers des ungereimten Distichons (*Passow*, Carmina S. 501 No 184)

Δὲν εἶδανε τὰ μάτια μου τέτοιονε κυνηγάρι
νὰ κυνηγᾷ τοὺς πέρδικες τὴ νύχτα στὸ σκοτάδι.

in der Φιλομειδὴς Ἀφροδίτη S. 12 in «geglätteter» Form u. auf die erste Zeile gereimt:

νὰ κυνηγᾷ τὲς πέρδικες τὴν νύχτα μὲ φεγγάρι.

[2]) In «Südslavische Volksepik S. 287.

[3]) Das Material zu einer erschöpfenden Untersuchung dieser Art könnte nur ein Grieche zusammenstellen, der von dem grossen Schatz

Im Gegenteil muss man sich von der verbreiteten Vorstellung freimachen, die in jedem Distichon ein historisch Gewordenes sehen will. Die meisten Zweizeiler sind nur Kinder einer augenblicklichen Stimmung und werden so schnell wie sie entstehen auch wieder vergessen. Sicherlich sind K. Dieterich[1]) und sein Gewährsmann K. Lübke[2]) in der Vermutung von Beziehungen zwischen Liedern des Cod. addit. mss. 8241 des Brit. Museums und neugriechischen Distichen zu weit gegangen, wenn sie auch durch Gegenüberstellung deutscher Übersetzungen ihre Behauptungen zu beweisen gesucht haben. Wie willkürlich aber Lübke dabei vorgegangen ist, mag das Beispiel Satura Viadrina S. 75 dartun, wo er die Verse 697 f. der Ἐρωτοπαίγνια also übersetzt:

Und seitdem ich dich gesehen, meinem Herzen Blut entquillt,
Reiche mir zum Kuss die Lippen und mein Leiden ist gestillt

und sie dem Distichon vergleicht:

Du küsstest mich, da ward ich krank; küss' mich, dass ich gesunde,
Und küss' mich wieder, dass mir nie mag nah'n die Todesstunde.

---

der noch unveröffentlichten Distichen möglichst viele im Gedächtnis hat. Leider sind aber solche Studien über Alter und Überlieferung neugriechischer Disticha noch nicht systematisch gemacht worden. Nur für die Sprichwörter gibt es bereits eine treffliche Arbeit von *N. G. Politis*: Δημώδεις παροιμίαι ἐν τοῖς στίχοις τοῦ Μιχαὴλ Γλυκᾶ BZ VII (1908) S. 138 ff. Distichonspuren konnte ich bei dem Moralprediger Glykas keine finden. Glykas wird auch unter den meist erotischen Zweizeilern des Volkes wenig Geeignetes für seine theologischen Deutungen gefunden haben.

[1]) In «Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Literatur» S. 134.

[2]) In «Satura Viadrina» S. 72: «Und so möchten sich für *jedes* der Liedchen Parallelen aus dem heutigen Volksgesang finden lassen».

Im Original aber lauten die 4 Verse folgendermassen. Ἐρωτοπαίγνια v. 697 f.

καὶ ἀπὸ τὴν ὥραν κ' εἶδα σε, στάσου ἡ καρδιά μου τόμά,
κ' ἤθελα νὰ σ' ἐφίλησα στὰ χείλη καὶ στὸ στόμα.

Passow, Carmina S. 539 No 579:

Μ' ἐφίλησες κι' ἀρρώστησα, φίλει με γιὰ νὰ γιάνω,
καὶ πάλι μεταφίλει με, μὴν πέσω κι' ἀπαιθάνω.

Lübke hat also den Schluss des ersten Distichons dem Schluss des zweiten ähnlich gemacht um so seine Behauptung beweisen zu können.

Die Formgebung der volkstümlichen Distichen werden wir uns am besten vergegenwärtigen, wenn wir sie mit der neuerdings erst genauer bekannt gewordenen Formgebung der volkstümlichen Epik vergleichen, die sich in ihren früheren Stadien durchaus durch Improvisation vollzieht. Durch Sängermund überliefert werden hier nur die Liedstoffe, die z. T. schon in einem frühen Stadium dieser Dichtung durch bestimmte Dichterarbeit sich kristallisieren, wie natürlich auch in allen späteren Phasen inhaltlich neue Lieder gedichtet werden können. Überliefert werden ferner die formellen Elemente der epischen Sprache, die nicht nur in einzelnen formelhaften Wendungen bestehen, sondern zu ganzen Formelversen, ja Versgruppen sich verdichten können [1]).

Ganz Ähnliches nun beobachten wir auch in der Überlieferung der Distichen, wenn wir zunächst

A.) ihre *rein gedächtnismässige Überlieferung* ins Auge fassen; denn hier findet sich öfters

a.) der Anfang des ersten Zeile formelhaft erhalten [2]).

---

[1]) Vgl. *Drerup*, Homer. Poetik I. 1920 S. 50 ff.

[2]) In den Zitaten dieses Abschnittes ist: *Legrand*, Recueil = Cod. Vindob. 244, Ἐρωτοπαίγνια = Cod. Brit. mus. 8241.

Mit ἀλλοίμονον beginnen bereits bei *Legrand,* Recueil S. 338 No 2 und 3, dann bei *Passow,* Carmina S. 486 f. die Zweizeiler 31-41; andere Beispiele sind leicht in den übrigen Sammlungen aufzufinden, da sie alphabetisch geordnet sind. *Δὲν μὲ λυπᾶσαι...*, ist der Anfang des 22. Liedes bei *Legrand,* Recueil S. 344. Ebenso beginnen bei *Passow,* Carmina S. 504 No 213 u. 214, bei *Arabantinos,* Συλλογὴ S. 304 No 45 und 46. Der Anfang *Δὲν ἠμπορῶ, δὲν δύνομαι Legrand,* Recueil S. 344 No 20 lebt fort in *Passow,* Carmina S. 502 No 201 und 202. Mit der Aufforderung *Ἔβγα.. στὸ παραθύρι* heben an *Legrand,* Recueil S. 346 No 25 und *Passow,* Carmina S. 506 No 235, 236, 237, 238. *Ἐδῶ 's τούτην τὴν γειτονιὰν Legrand,* Recueil S. 346 No 29 kehrt wieder als Anfang bei *Arabantinos,* Συλλογὴ S. 326 No 379 und Λιανοτράγουδα S. 41 V. 963 f. und 965 f.

Verliebte Wünsche beginnen gern mit *Ἤθελα.. .νὰ* bei *Legrand,* Recueil S. 350 No 37 und 38, bei *Passow,* Carmina S. 520 f. No 384-392.

Die Gleichheit der Anfänge vieler Distichen erklärt sich daraus, dass beim Wettstreite improvisierender Sänger nach alter Sitte [1]) der zweite stets sein Distichon mit demselben Worte beginnen muss wie der erste. Es haben also vor allem gewisse Anfänge durch die Improvisation formelhaften Charakter angenommen.

Eine stärkere Stütze gewinnt das Gedächtnis, wenn

b.) ausser dem Anfang der ersten Zeile noch ein oder beide Reimworte erhalten sind.

Hiefür seien drei Beispiele angeführt: Das alte Distichon bei *Legrand,* Recueil S. 344 No 18.

Δὲν ἔνεν πλειὸ χειρότερον, οὐδὲ δαρμοὶ οὐδὲ πόνοι,
σᾶν ἀγαπᾷ κάνεὶς κρυφὰ καὶ δὲν τὸ φανερώνει

[1]) Vgl. *Arabantinos,* Συλλογὴ S. 301 ff. στιχουργικοὶ ἀγῶνες und oben S. 387; die bei Athenaios überlieferten Skolien.

kehrt in drei modernen Varianten wieder: bei *Jeannaraki,* Kretas Volkslieder S. 266. No 64:

Δὲν εἶναι πόνος νὰ πονῇ, πόνος νὰ θανατώνῃ
σὰν τὴν ἀγάπη τὴν κρυφὴ ποῦ δὲν ξεφανερώνει.

bei *Passow,* Carmina. S. 502 No 193.

Δὲν εἶναι πρᾶμα ν' ἀρρωστᾷ, πρᾶμα νὰ θανατώνῃ
σὰν τὴν ἀγάπην τὴν κρυφὴν ποῦ δὲν ξεφανερώνει.

bei *Arabantinos,* Συλλογὴ S. 323 No 337.

Δὲν εἶναι ἄλλο βάσανο τὸν νειὸν νὰ θανατώνῃ
ὅσῳ ἡ ἀγάπη ἡ κρυφὴ ποῦ δὲν τὴ φανερώνει.

Alle drei Varianten zeigen, dass der Anfang der ersten Zeile (vielfach auch noch der zweiten) und der Reim die festen Punkte sind, innerhalb deren der Wortlaut variiert.

Als zweites Beispiel vergleiche man *Legrand,* Recueil S. 356 No 55.

Νᾶσαν τὰ στήθη μ' ἀνοικτὰ ν' ἄδες τὰ σωθικά μου,
πῶς φυτρωμένη βρίσκεσαι μέσα εἰς τὴν καρδιά μου

mit *Passow,* Carmina S. 544 No 635

Νᾶτον τὸ στῆθος μού γυαλί, νὰ βλέπῃς τὴν καρδιά μου,
νὰ δῇς πῶς τσιροφλίστηκαν μέσα τὰ σωτικά μου.

Die Reimworte sind beibehalten, aber umgestellt. Endlich sei auf das Distichon *Legrand,* Recueil S. 358 No 64

Ποτὲ 'κ τὸ παραπόταμο δὲν λείπει πρασινάδα,
μηδέ, κόρη, ἐκ τὰ χείλη σου δὲν λείπει κοκκινάδα

hingewiesen, das bei *Passow,* Carmina S. 559 No 795 lautet:

Ποτὲ 'πὸ πρύμη καραβιοῦ δὲ λείπει πρασινάδα
ποτὲ κι' ὄχ τα χειλάκι σου ἡ ῥόδοκοκκινάδα.

In den Λιανοτράγουδα S. 123 V. 2898 f. steht das nämliche Distichon in «geglätteter» Form (πρύμνη statt πρύμη und ἀπ' statt ὀχ).

Anders liegt der Fall bei Vermittlung von Distichen durch literarisch Gebildete, wobei wir nicht selten auf

B.) absichtliche, redaktionelle Aenderungen stossen.

Diese ergeben sich

a) infolge der *Loslösung eines Distichons aus einem grösseren Zusammenhang.*

In der sog. «Verführungsgeschichte» antwortet der junge Mann dem Mädchen auf die Frage nach dem Verlobungsring mit dem Distichon (*Legrand,* Recueil S. 30 V. 109 f.)

Καὶ πάντις εἶμαι χρυσοχὸς[1]*) νὰ κάμνω δακτυλίδια*
νὰ τὰ χαρίζω 'δῶ κ' ἐκεῖ αὰν μυρισμένα 'πίδια;

Nach Zerlentis[2]) lebt die «Verführungsgeschichte» in verkürzter Form noch heute auf Korfu. In dieser modernen Fassung lautet die eben angeführte Stelle (BZ XI S. 133, V. 3 f.):

Τιγάρις εἶμαι χρυσοχὸς νὰ φτιάνω δαχτυλίδια
νὰ περπατῶ νὰ τὰ πουλῶ γιὰ μάτια καὶ γιὰ φρύδια;

die erste Zeile ist abgesehen von den unwesentlichen Änderungen *πάντις* 〉*τιγάρις, κάμνω*〉 *φτιάνω* geblieben; in der zweiten Zeile ist der Inhalt geändert.

In dieser letzteren Form nun sind die beiden Verse zum Distichon geworden: *Passow,* Carmina S. 523 No 416

Θέλω νὰ γένω χρυσοχὸς νὰ φτιάνω δαχτυλίδια,
νὰ περπατῶ νὰ τὰ πουλῶ διὰ μάτια καὶ διὰ φρύδια!

Die formelle Änderung ergab sich leicht: es musste nur der Anfang geändert werden, um das Distichon aus dem Zusammenhang loszulösen und allgemein anwendbar zu machen. Dies geschah am einfachsten dadurch, dass man die Frage in einen Wunsch verwandelte.

In ähnlicher Weise ist die Stelle der kerkyräischen «Verführungsgeschichte» (BZ XI S. 134 V. 29 f.), wo das Mädchen zu seinem Verführer sagt:

[1]) Im Cod. Ambros. Y 89 p. sup. (ed. *Legrand,* Bibl. grecque vulg. II, S. 54 V. 111) beginnt die Stelle: *καὶ πάντις μ' ἤμας χρυσαχὸς...*

[2]) *Ζερλέντης,* Κερκυραϊκὸν δημοτικὸν ποίημα, BZ XI (1902) S. 132 ff. Auch anderwärts finden sich Varianten dieses Liedes, wie mir Herr Professor N. G. Politis brieflich mitteilte. Vgl. auch *K. Dieterich,* Sporaden S. 297.

Ἔτσι τ' ὄχετε σεῖς οἱ νεοὶ ἐκεῖ 'ποῦ ἀγαπᾶτε
ἀφόντες φᾶτε τὸν καρπόν, τὸ δένδρο λησμονᾶτε

durch eine leichte Änderung des Anfanges — eine Umstellung der Worte — in ein Einzeldistichon abgeändert worden, *Passow,* Carmina S. 514 No 321:

Ἐσεῖς οἱ νέοι τ' ὄχετε, τὸ δέντρο ν' ἀγαπᾶτε;
Κι' ἀπόντες φᾶτε τὸν καρπόν, τὸ δέντρο λησμονᾶτε.

Andrerseits wurden nicht selten auch Veränderungen im Wortlaut dadurch hervorgerufen, dass

b.) ein noch ungereimtes Distichon dem Reimzwange sich fügte, der gerade für das moderne Distichon bezeichnend ist.

Geringe Abänderung erführen zu diesem Zwecke z. B. die beiden ersten Verse eines sechszeiligen reimlosen Gedichtes (*Legrand,* Recueil S. 68 No 48):

Χιλιδονάκι νὰ γενῶ στὴν κλίνην σου νὰ ἔλθω,
νὰ κτίσω τὴν φωλίτσαν μου εἰς τὰ προσκέφαλά σου[1]).

Hier wurde die zweite Hälfte der ersten Zeile geändert, im übrigen ist fast alles geblieben, und so entstand *Passow,* Carmina S. 586 No 1082

Χελιδονάκι θὰ γενῶ ν' ἄρτω στὴν κάμαρά σου,
νὰ κάμω τὴν φωλίτσα μου εἰς τὰ προσκέφαλά σου[2])

Wesentlichere Änderungen des Reimes halber[3]) weisen auf die zwei Zeilen der Ἐρωτοπαίγνια S. 36 V. 422 f.

Θαυμάζομαι ὅταν πορπατεῖς, πῶς οὐ μυρίζει ἡ ὁδός σου,
πῶς οὐ μυρίζουν τὰ βουνά, πῶς οὐκ ἀνθοῦν οἱ κάμποι.

Aus sprachlichen Gründen wurde hier statt οὐ die Ne-

[1]) Dazu eine alte freie Variante: Ἐρωτοπαίγνια S. 12 V. 125 f.

[2]) Dazu zwei moderne Varianten: *Passow,* Carmina S. 586. No 1083 u. 1084.

[3]) Vgl. *Hesseling-Pernot,* Ἐρωτ. S. 131 (über die neugr. Fassung der mittelgr. ἑκατολόγια): «La tradition moderne est très flottante à cause des exigences de la rime».

gation δὲν, statt ἡ ὁδὸς das Fremdwort οἱ ῥοῦγες gesetzt, ein neuer zweiter Vers wurde schlecht passend hinzugereimt und dies ergab dann (Λιανοτράγουδα S. 66 V. 1548 f.)

Θαυμάζομαι σὰν περπατεῖς, πῶς δὲν ἀνθοῦν οἱ ρουγες
καὶ πῶς δὲν γίνεσαι ἄϊτὸς μὲ τὶς χρυσὲς φτερουγες.

Endlich ist hier noch mit einem dritten Fall zu rechnen, dass nämlich auch

c.) *einzelne im Volke verbreitete Distichen von Kunstdichtern in grössere Dichtungen hineinverwoben* wurden.

Wohl das älteste Beispiel hierfür bietet Chortatzes' Erophile. Hier nämlich beginnt in der 1. Scene des III. Aktes die Heldin ihren Monolog mit den Versen[1]):

Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάψματα, μὲ τὴν χαρὰν ἡ πρίκα
μιὰν ὥραν ἐσπαρθήκασι κι' ὁμάδι ἐγεννηθῆκα.

Dieser Zweizeiler begegnet—seiner dialektischen Eigenart entkleidet—als gemeingriechisches Distichon allenthalben, z. B. bei *Passow,* Carmina S. 570 No 910.

Τὰ γέλοια μὲ τὰ κλάμματα, ἡ χαρὰ μὲ τὴν πρίκαν,
εἰς μίαν ὥραν σπάρθηκαν, μασὺ ἐγεννηθῆκαν[2]).

Seinen Wortlaut hat dieses Distichon wohl nur deshalb treuer als andere bewahrt, weil das Drama, in dem es an einer markanten Stelle steht, öfter aufgeführt und sein Text durch zahlreiche Drucke[3]) schon früh fixiert wurde.

In seinem Ursprunge aber dürfte der Spruch doch auf volkstümliche Poesie zurückleiten, wie wir dies in einem

[1]) *Sathas,* Κρητικὸν Θέατρον II. S. 368 und in italienischer Transcription bei *Legrand,* Bibl. grecque vulg. II. S. 364.

[2]) In den Λιανοτράγουδα S. 142 V. 3344 ist auch noch das kretische πρίκα=Bitternis, durch πίκρα ersetzt; offenbar um eine Verwechslung mit προῖκα zu vermeiden.

[3]) Vgl. *K. Krumbacher,* G.B.L. S. 872: Editio princeps Venedig 1637; weitere Ausgaben: Venedig 1648, 1676, 1772, 1804 u. 1820.

zweiten Falle mit hoher Wahrscheinlichkeit annehmen können.

Das Distichon nämlich Λιανοτράγουδα S. 139 V. 3283 f.[1]).

Στοῦ Χάρου τὶς λαβωματιὲς βοτάνια δὲν χωροῦνε
μήτε γιατροὶ γιατρεύουνε μήτ' ἅγιοι βοηθοῦνε.

zeigt uns, dass im griechischen Volk der alte Spruch «Wider den Tod ist kein Kraut gewachsen» noch heute lebt. Wenn nun im Digenisepos des Ignatios Petritzis (1670) die Verse stehen:

Ἀλλὰ 'ς τοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν[2]).

so liegt die Vermutung, Petritzis habe ein vielgesungenes Distichon in sein Epos verflochten, nahe, jedenfalls näher als die Erklärung, das griechische Volk habe aus der wenig verbreiteten Kunstdichtung des Petritzis einen Vers herausgelöst und daraus ein Distichon gemacht[3]).

Wenn nun schon bei dem Kunstdichter die Verwendung volkstümlicher Verse sich nachweisen lässt, so sollte man erwarten, dass in der vulgärsten Form des Digenisepos, die uns in dem Cod. Escor. Ψ IV 22 erhalten ist, volkstümliche Distichen in grösserer Zahl eingeflochten seien. Ich habe jedoch in dem von D. C. Hesseling in der Λαογραφία Γ' (1912) S. 555 ff. veröffentlichten Text nur zwei Zeilen

[1]) Auch bei *Passow,* Carmina S. 594 No 1155.

[2]) Ed. *Lambros,* in Coll. de Romans Grecs, Paris 1880, S. 234 V. 3023 f.

[3]) Auch sonst kenne ich unter den vulgären Distichen keine einzige sichere Entlehnung aus der Kunstdichtung, nicht einmal aus dem Erotokritos-Epos, dessen Helden noch heute im volkstümlichen Distichon als Vorbilder treuer Liebender fortleben (Vgl. *Politis,* Ἐρωτόκριτος, S. 23). Dass keine Verse aus dem in lauter Distichen geschriebenen Κῆπος Χαρίτων des Konstantinos Daponte († um1789) im Volksmunde fortleben, darf uns nicht Wunder nehmen, da Daponte selbst ganz offen erklärt, er dichte keine ἄρρητα ῥήματα, wofür der strenge Moralprediger die meist erotischen Zweizeiler des Volkes gehalten haben mag. Vgl. die Ausgabe von Gabriel Sophoklis. Athen 1880, S. 274 oben.

gefunden, in denen mir ein solches Distichon zu stecken scheint. Es sind die Verse 702 f;

Ὁ Ἔρων τίπτει τὸ φιλὶν καὶ τὸ φιλὶ τὸ πόθον,
ὁ πόθος δίδει μέριμνας, ἐννοίας τε καὶ φροντίδας.

Eine neugriechische Parallele kann ich allerdings nicht dazu anführen.

IV. Örtliche Verbreitung.

Arabantinos' Behauptung, dass die Distichen «ausschliesslich Kompositionen der Städte» seien und dass Jannina der Ort sei, von wo aus sie «von jeher in alle griechischen Provinzen verbreitet» worden seien [1]) ist nicht zutreffend. Allerdings mag auf den Inseln und an den Küsten des Festlandes, wo in den Städten unter dem Einfluss des abendländischen Rittertums und der italienischen Seefahrer auch bei den Griechen die Liebespoesie ihre ersten Blüten zeitigte, der Boden für die erotischen Distichen günstiger gewesen sein als in den abgeschlossenen Bergen des Kontinents. Keine Stadt aber kann den Anspruch erheben, allein die Heimat der Distichen zu sein.

Heute sind Distichen im ganzen griechischen Sprachgebiet [2]) verbreitet, wenn sie auch nicht überall gleich stark vertreten sind. In Makedonien und Thrakien scheinen sie z. B. seltener zu sein als auf Chios, den südlichen Sporaden, Cycladen, Cypern und Kreta. Eine genaue Aufstellung über ihre Verbreitung, bzw. ihr Fehlen in einzelnen Gegenden lässt sich zur Zeit noch nicht machen, solange die lokalen Sammlungen, wie sie seit 1909 in der Λαογραφία veröffentlicht werden, nicht abgeschlossen sind. Hier kann ich darum nur die äussersten Grenzpunkte ihrer

[1]) *Arabantinos*, Συλλογὴ S. ι'.

[2]) *Tommaseo-Pavolini*, Canti popolari Greci S. 21: «quei distici che ... s'improvvisano dai giovani amanti dovunque la greca favella s'intenda, da Trebisonda alla Corsica.»

Verbreitung fixieren: Im Westen Epirus [1]) und Terra d'Otranto [2]), im Norden Sozopolis am Schwarzen Meer [3]), im Osten Trapezunt und Chaldia [4]), im Süden Cypern [5]) und Kreta [6]).

Wenn in Distichen Ortsnamen genannt werden, so darf man aus diesen keine Schlüsse auf die Herkunft der betreffenden Zweizeiler ziehen, denn die Vortragenden lieben es in Verse, die sie von auswärts übernahmen, einheimische Ortsnamen einzusetzen. So kann man z. B. von Kretern [7]) die Verse hören:

Ἔλα νὰ κάμωμεν παννιὰ νὰ κάτσω στὸ τιμώνι,
*νὰ ἰδῶ τῆς **Κρήτης** τὰ βουνὰ νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.*

Ein Konstantinopolitaner [8]) setzt statt ἔλα—πότε und statt Κρήτης—Πόλις. Bei Arabantinos (Συλλογὴ S. 307 No 93) ist im gleichen Distichon die Ortsbezeichnung durch das allgemeine βουνὰ *τοῦ τόπου μου νὰ* ἰδῶ ersetzt.

Ein anderes Beispiel bietet Passow (Carmina, S. 506 N. 239):

Ἐγέρασαν τὰ πάθη μου σὰν τοῦ Χελμοῦ τὸ χιόνι,
π' δσον νὰ λυώσῃ τὸ παλαιὸ καινούργιο τὸ πλακώνει.

In diesem Distichon ist bei Τεφαρίωης—wie mir scheint mit Absicht—τοῦ Χελμοῦ gestrichen und dafür στὸ βουνό eingefügt, wahrscheinlich, damit es in den Διανοτράγουδα (S. 39 V. 916 f.) besser verwandt werden konnte.

[1]) Vgl. *Arabantinos*, Συλλογὴ S. 299-372.

[2]) Vgl. *Gius. Morosi*, Studi sui dialetti Greci della Terra d'Otranto-Lecce 1870. Es werden allerdings S. 86 nur 5 Disticha angeführt.

[3]) Vgl. Λαογραφία IV (1912/13) S. 703 ff.

[4]) Vgl. *Oeconomides*, Lautlehre des Pontischen, Leipzig 1908 S. 133. 137. Distichen aus der Umgebung von Chaldia und Trapezunt.

[5]) Vgl. *Sakellarios*, Τὰ Κυπριακὰ II. S. 209-235, Ferner Λαογραφία VI. 1917 S. 78 ff.

[6]) Vgl. *Jeannaraki*, Kretas Volkslieder S. 259-290, ferner *Kukules*, Ἐκ Βάμου S. 286-299.

[7]) *G.N.Chatzidakis* in Ἐτυμολογικὰ καὶ Συντακτικά. Ἐπετηρὶς 1917/8 S. 9.

[8]) Διανοτράγουδα S. 123. V. 2896 f.

V. Inhalt.

Nach Thumb [1]) sind die Distichen neben den Sprichwörtern «am besten geeignet einen Einblick in die griechische Volksseele zu geben». Und in der Tat ist der Inhalt der Distichen so mannigfaltig, dass er alle Seiten des Volkslebens wiederspiegelt. In den Sammlungen haben allerdings fast nur erotische Zweizeiler Aufnahme gefunden; die zahlreichen Gelegenheitsgedichte in Distichen, wie z. B. die Verse über Politik oder Tagesereignisse sind wegen ihrer oft rein persönlichen oder nur lokalen und ephemeren Bedeutung nicht durch Veröffentlichung weiteren Kreisen bekannt gemacht und infolgedessen auch von den Literarhistorikern bisher nicht gebührend [2]) berücksichtigt worden.

Es sei daher gestattet die Hauptgruppen der Distichen dem Inhalte nach hier zusammenzustellen und für die bisher wenig beachteten Gruppen Beispiele anzuführen.

1. Distichen auf Feste und Tagesereignisse.

Zahlreich sind in den modernen, Sammlungen die Zweizeiler auf Familienfeste vertreten, vor allem Hochzeits-Distichen. Vergl. *Passow*, Carmina S. 457 f. *Kanellakis*, Χιακὰ Ἀνάλεκτα S. 143-148.

Auch die einzelnen Abschnitte des Kirchenjahres werden an manchen Orten mit Distichen gefeiert; so begrüsst man auf Skyros [3]) die Fastenzeit mit den Versen:

Ἐπέρασ' ἡ ἀποκριὰ μὲ γέλοια, μὲ τραγούδια,
μᾶς ἦρθε κ' ἡ σαρακοστὴ μ' ἐλιᾶς καὶ μὲ κρομμύδια.

[1]) In «Die neugriechische Literatur» S. 252, wo die neugriechischen Distichen auch mit den bayerischen «Schnadahüpf'ln» verglichen werden.

[2]) Auch Pernot hat in seiner Aufzähluug (Anthologie populaire de la Grèce moderne, Paris 1910 S. 231) die politischen Distichen vergessen; nur E. Legrand hat sie in seinen Chansons populaires grecques, Paris 1876, S. 10 flüchtig erwähnt.

[3]) Vgl. *Δ. Παπαγεωργίου*, Αἱ ἀπόκρεω ἐν Σκύρῳ in Λαογραφία II (1910) S 45.

Häufig werden zu Ehren eines hohen Besuches Distichen eigens gedichtet und beim Empfang vorgetragen. So berichtet Ross in den «Reisen des Königs Otto und der Königin Amalia in Griechenland» [1]), dass die Königin, als sie am 10, Juni 1845 zum erstenmal nach Arachowa kam, von Frauen und Mädchen mit den Versen begrüsst wurde:

Βασίλισσά 'σαι, μάτια μου, βαστεῖς καὶ τὴν κορώνα
ἔχεις καὶ τὸν αὐγερινὸν στὰ χείλη καὶ στὸ στόμα.

Ὅταν θ' ἀναίβῃς στ' ἄλογον, ὅλος ὁ κόσμος τρέχει,
ποιὸς πρῶτος νὰ σὲ πρωτοϊδῇ, ποιὸς νὰ σὲ πρωτοβλέπῃ.

Ἡ μέση σου εὐλύγιστος, τ' ἀγγελικόν σου σῶμα
φαίνεται 'πάνω στἄλογον σὰν ἄγγελος στὸ δῶμα.

Ὅταν σὲ πρωτοΐδαμεν στὸ κάστρον ν' ἀναβαίνῃς,
ὁ ἥλιος ἐσκοτίνιασε καὶ σὺ ἄρχισες νὰ φέγγῃς [2]).

Aus der Zeit, wo es noch keine Zeitungen gab, stammt wohl die Sitte lokale Ereignisse chronikartig in Distichen zu erzählen. Ein Bewohner der Insel Thera hat z. B. 80 Jahre nach dem Erdbeben von 1570-73 nach Berichten von alten Augenzeugen das Naturereignis geschildert:

καὶ στὸν καιρόν τους ἔγινε νησὶ ποῦ λὲν «Καμμένη»,
ὀγδόντα χρόνοι εἶπασι πῶς ν' ἄναι περασμένοι

und getadelt, dass die Alten keine genauen Aufzeichnungen hinterliessen:

[1] Halle 1848 S. 190.

[2]) Das erste Distichon – ein Liebesgedicht! – habe ich fast wörtlich in den Διανοτράγουδα S. 26 V. 611 f. gefunden. Es wurde also ein bekanntes Distichon angeschlagen, gleichsam um die Versmühle in Gang zu bringen. Das zweite—schlecht genug! – ist offenbar für die Situation erst gedichtet worden. Im dritten erinnert der Schluss der ersten Zeile an *τ' ἀγγελικό σου τὸ κορμὶ* (*Arabantinos*, Συλλογὴ S. 302 No 15), im vierten der Anfang an ὅταν σὲ πρωτοείδανε (*Passow*, Carmina S. 553 No 737). Vgl. auch die Disticha auf König Otto, welche bei *Passow*, Carmina S. 235 V. 8-15 abgedruckt sind.

Κ' ἔσφαλλαν οἱ γονέοι μας· τὰ δάτα δὲν τὰ γράψαν
καὶ πήρασι τὰ εἴδασι [1]*), μαζύ τους τὰ ἐθάψαν.*

Auch *Unglücksfälle* werden oft in Distichen berichtet, z. B. in Pyrgi auf Chios [2]):

Τ' ἄϊ Πλατάνου βρα[δ]υνὴ ἐ[γ]ίνην τὸ σημάδι
τσαὶ πνί[γ]ητσεν ὁ Κωνσταντῆς· κρῖμα στὸ παλληκάρι!

Originell ist ein Bericht über den Selbstmord eines jungen Mädchens, das sich aus unglücklicher Liebe in Burnoba bei Smyrna vergiftet hatte. Besonders der Schluss erinnert an die Verse alter Moritaten [3]).

2. Politische Distichen.

Da die Politik von jeher im Leben der einstigen Oströmer [4]) wie der heutigen Griechen eine grosse Rolle spielte, so sind auch politische Distichen seit dem Aufkommen dieser Liedgattung wohl zu allen Zeiten gedichtet und gesungen worden.

Als im Jahre 1908 auch in der Türkei durch die Verfassung freie Meinungsäusserung in politischen Dingen gestattet wurde, konnte man z. B. in Smyrna wiederholt beobachten, wie sich das griechische Volk in Distichen erregt über Bulgaren oder Türken äusserte. Ich habe damals zwei Flugblätter gekauft, denen folgende Zweizeiler entnommen sind:

[1]) *Ross*, Reisen auf den griechischen Inseln I Bd. S. 192. Ich schreibe εἴδασι statt οἴδασι.

[2]) *Kanellaki*, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, S. 347.

[3]) *Passow*, Carmina S. 350 No CCCCLXVIIb. V. 15 f.

Μὲς στὲς εἰκοσιτέσσερες ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της,
στὴν κόλασιν ἐπάησεν ἡ σκύλα τὴ ψυχή της.

[4]) Vgl. hierzu *P. Maas*, Metrische Akklamationen der Byzantiner BZ XXI (1912) S. 28 ff. Ferner die Stelle Tzetzes, Chil. XIII V. 487-491, wo erwähnt wird, dass die Schreiber der *φάμενσα (= ἔγγραφα ληρήματα κατὰ τῶν ὑπερόχων)* gesetzlich bestraft wurden.

Das eine Blatt trägt den Titel: *Τὸ μῖσος τῶν Βουλγάρων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ τρομερὰ βάσανα τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ τραγικὸν ποίημα αὐτῆς* und enthält eine Reihe lose aneinandergefügter Disticha. Komisch wirkt besonders eines, in dem den Bulgaren mit den tapferen Burschen des Dorfes Kukludscha bei Smyrna gedroht wird:

Ν'ἄσουνα Μακεδονία μεσ' τῆς Σμύρνης τὰ χωριά,
γιὰ νὰ δῇς τὰ παλικάρια π' ὄχει μέσ' τὸν Κουκλουτζᾶ.

Dann wird plötzlich Ἑλλὰς selbst klagend über ihre Ohnmacht eingeführt:

Τί νὰ κάνω ἡ καϋμένη, ποὖμαι ἀλυσοδετή,
δὲν μ' ἀφίνουν αἱ Δυνάμεις νὰ σηκώσω τὸ σπαθί.
Τὸ σπαθί μου εἶναι ἄοπρο, εἶν' ἀνάγκη νὰ βαφῇ
μὲ τῶν Βούλγαρων τὸ αἷμα καὶ μετὰ νὰ δοξασθῇ.

Zum Schlusse stellen sich die beiden Dichterlinge [1])—jeder in einem Distichon vor und geben sogar ihre Adresse an.

Das andere Flugblatt, betitelt: *Τὸ δρᾶμα τοῦ Σεβδίκιοϊ. Τὸ μνημόσυνον τῶν δολοφονηθέντων*, beginnt mit dem Distichon:

Μέ τί καρδιά, μὲ τί ψυχὴ τὰ χείλη μου ν' ἀνοίξω [2])
τοὺς φόνους τοῦ Σεβδίκιοϊ γιὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω;

Darauf wird geschildert, wie es bei einer sonntäglichen Seiltänzervorstellung wegen eines Kindes zum Streit zwischen Griechen und türkischen Polizisten kam, wobei die letzteren mehrere Griechen durch Schüsse töteten und verletzten. Zum Schlusse werden die «Mörder» in einem Distichon verflucht:

Καταραμένοι ν' ἄσασθε, ἄτιμοι δολοφόνοι,
τὸ αἷμα τῶν θυμάτων σας πάντα θὰ σᾶς σιμώνῃ!

[1]) Vgl. *Chr. G. Pantelidis'* Aufsatz Οἱ Ποιητάριδες τῆς Κύπρου in Λαογραφία Z' (1923) S. 115 ff.

[2]) Vgl. den Beginn der Schilderung des Erdbebens auf Chios im Jahre 1881 bei *Kanellakis*, Χιακὰ Ἀνάλεκτα S. 77: *Μέ τὴν καρδιάν, μὲ τὴν ψυχὴν τὰ χεῖλη μου θ' ἀνοίξω.*

In Görlitz wiederum war mir Gelegenheit geboten zu beobachten, wie griechische Soldaten die Eindrücke, die sie an der mazedonischen Front, auf der Reise nach Görlitz und im dortigen Lager gewonnen hatten, in Distichen niederlegten.

Besonders interessant war in dieser Hinsicht das Tagebuch eines keineswegs deutschfreundlichen Kreters, der teils in Prosa, teils—besonders an Stellen, wo ihn Begeisterung oder Wut packte,—in Distichen seine Erlebnisse niederschrieb und seine Μοῖρα beklagte. In naiver Weise schilderte er allen Ernstes die Mobilisierung, wobei er Kaiser Wilhelm II., König Konstantin, Sophia, Venizelos und andere Personen redend einführte. Seiner Wut über den unfreiwilligen Aufenthalt im Lager machte er in den gehässigen Distichen Luft:

Κλεισμένοι μέσα στὸ μανδρὶ σὰν τοῦ βοσκοῦ τὰ γίδια
πολὺ μᾶς ἐστενοχωρεῖ αὐτὴ ἡ μαύρη πεῖνα.

Ἀνάθεμά σας, Γερμανοί, δέκα φορὲς στὴν ὥρα!
γιατὶ μᾶς ἐτραβήξατε στὴν ἐδική σας χώρα;

Während diese Verse nur im Stillen einem Tagebuch anvertraut wurden, sang die königstreue Partei in geselligen Stunden laut das Distichon:

Τάζω κερὶ στὴν Παναγιὰ καὶ στὴν ἁγιὰ Τριάδα,
ἔμεῖς κι ὁ Κωνσταντῖνος μας νὰ πᾶμε στὴν Ἑλλάδα.

3. Erotische Distichen.

Die zahllosen als Ständchenverse verwendbaren Zweizeiler, die nach alter Sitte alphabetisch oder nach Zahlen [1]) oder als Zwiegespräch zweier Liebender [2]) angeordneten Distichen, die Verse zum Klidonas [3]) sind aus den modernen

[1]) z. B. die ἑκατόλογα in Ἐρωτοπαίγνια S. 65-124.
[2]) Vgl. *Passow*, Carmina S. 470 f. No DCXXXVIII.
[3]) Vgl. *Passow*, Carmina S. 491 No 85; ferner oben S. 384 Anm. 4. und *Jeannaraki*, Kretas Volkslieder S. 253 u. 340.

Sammlungen bereits hinreichend bekannt. Seltener begegnet man in den Ausgaben derben Spottliedern, wie

Ἀπὸ τὴν πόρτα σου περνῶ, βήχω τσαὶ ξεροβήχω,
τσ' ἀδ δὲ γυρίσῃς νά με δῇς, σοῦ κατουρῶ τὸν τοῖχο. [1])

oder

Αἱ ἔρωτάς σου μ' ἔφαε, μ' ἔβαλεν πολλὴ λύπη,
μὰ πιὰ πολλά μ' ἐπλήωσεν τὸ δόντιν ποῦ σὲ λείπει [2]).

Meist unveröffentlicht werden die zahlreichen obszönen Disticha bleiben, die vielfach in die Form zweideutiger Rätsel gekleidet werden [3]).

Abschliessend möchte ich hier noch auf die Ähnlichkeit hinweisen, die zwischen griechisch erotischen Distichen und den venezianischen Villotte sowohl dem Inhalt [4]) als auch der Art des Vortrages [5]) nach zu bestehen scheint.

[1]) Vgl. Ἀχ. Σ. Διαμαντάρα, Ἄσματα δημοτικὰ ἐκ Καστελλορίζου in Λαογραφία III. (1911) S. 469 No 21.
[2]) ebenda S. 470 No 34.
[3]) z. B. *Kanellakis*, Χιακὰ Ἀνάλεκτα S. 170 No 41; S. 183 No 110; S. 186 N. 130.
[4]) Vgl. *Angelo Dalmedico*, Canti del popolo Veneziano. Venezia 1848, S. 27 No 24:

Anzola bela, da quel bel guardare,
Tute le rose tu le fai smarire.
L' acqua che xe nel mar la fai secare;
E Toni belo tu lo fai morire.

klingt an die neugriechischen Verse an:

Ἡ ὀμορφιά σου ἠμπορεῖ τὸν ἥλιον νὰ θαμπώσῃ.

(bei *Arabantinos*, Συλλογὴ S. 329 No 443) oder an

Ἡ μαύρη γῆς ξεραίνεται, δὲν βγάνει πλειὸ λουλοῦδι

(ebenda S. 309 No 123).

Auch fehlt es in den Villotte nicht an Hinweisen auf den Orient, z. B. a. a. O. S. 32 No 41:

Bela, che vu nascesti nel Levante.

Das griechische πηροῦνι findet sich statt *forchette* in dem scherzhaften Wunsch (a. a. O. S. 179 No 14):

I remi de galèa fuss' i pironi!

[5]) s. unten S. 422.

4. Sentenzenartige Verse.

Dass die Sitte moralische Ermahnungen und Lebensregeln in die Form von Distichen zu kleiden, bei den Griechen schon im späteren Mittelalter bestand, beweisen die distichisch gegliederten erbaulichen Alphabete in politischen Versen [1]); Die Sprichwörter selbst waren im Mittelalter meist einzeilig, wenn sie in politischen Versen abgefasst waren [2]); heute sind Distichonsprichwörter ziemlich häufig. Als Beispiele seien folgende zwei herausgegriffen, welche die erzählende Form der mittelgriechischen Sprichwörter bewahrt haben:

Venizelos, Παροιμίαι S. 196 No 273

Ὁ λύκος κι' ἂν ἐγήρασε κι' ἄλλαξε τὸ μαλλί του,
μήτε τὴ γνώμη τ' ἄλλαξε μήτε τὴν κεφαλή του.

Kanellakis, Χιακὰ 'Ανάλεκτα S. 250 No 284

Κλαίγει ὄγοιος ἔχει τὰ πολλὰ κ' ἐκεῖνος μὲ τὰ 'λίγα,
κ' ἐκεῖνος μὲ τὰ τίποτε ἤκατσε καὶ 'τραγοῦδεν.

Dementsprechend sind auch Schulregeln und landwirtschaftliche Beobachtungen oft in Distichen niedergelegt wie in den scherzhaften Merkversen

Τὸ τάφτα γράφεται μὲ φεῖ καὶ ὁ σταβρὸς μὲ βῆτα
καὶ τὸ ἐναζμενίζομαι μὲ ἕνα ζεβγάρι ζῆτα [3])

und

Ἂν κάμ' ὁ Μάρτις δυὸ νερὰ κι' Ἀπρίλης ἄλλο ἕνα,
θὰ 'δῆς τὰ ψιμοκλίθαρα νά 'ναι σιμιδαλένια [4]).

Manchmal wird eine Lebensweisheit in die Form eines Rätseldistichons gesteckt, wie der Gedanke, dass der Schlaf etwas Köstliches sei, bei

[1]) S. oben S. 389 f.
[2]) *K. Krumbacher*, GBL S. 907.
[3]) *Chatzidakis*, Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά, I. S. 616, Athen 1905.
[4]) Ψιμοκλίθαρα=ὄψιμα κριθάρια, *Paspatis*, Χιακὸν Γλωσσάριον S. 394.

Kanellakis, Χιακὰ 'Ανάλεκτα S. 170 No 38

Γλυκύτατ' ἀπὸ ζάχαρη, γλυκύτατ' ἀπὸ μέλι,
μήτε στὸ χέρι πγιάνεται μήτε στὸ ζύγι μπαίνει.

5. Rythmusverse zur Arbeit und Zauberformeln, erregte oder gezierte Sprechweise.

1. Vereinzelt finden sich Distichen, welche als Begleitung zur Arbeit der Hausfrau oder des Mannes gesungen werden. Ein reizendes Schlummerliedchen hat Sepherlis in Argos notiert:

Κοιμᾶται τὸ παιδάκι μου καὶ πῶς νὰ τὸ ξυπνήσω;
θὰ πάρω διαμαντόπετρες νὰ τὸ πετροβολήσω [1]).

Wegen seiner—wenn auch entfernten—Ähnlichkeit mit dem altgriechischen lesbischen Müllerliedchen ist interessant das Distichon aus Pityos auf Nordchios [2])

Ἄλεθε, μύλε μ', ἄλεθε κριθάρι καὶ σιτάρι,
νὰ παντρευτῇ ἡ λυγερή, νὰ πάρῃ παλληκάρι.

Von den Schwammfischern auf Kastellorizo wird gesungen:

Τῆς μηχανῆς τὰ βάσανα νὰ τἄχαν οἱ Ἑβραῖοι,
ἐθέλαν νὰ δαφτίζουνταν, νὰ γίνουνταν Ῥωμαῖοι [3]).

Hier möchte ich auch ein Distichon erwähnen, das zu den Zauberformeln gehört und im lakonischen Bezirk Gythion [4]) gesprochen wird, wenn Ameisen beschworen werden, damit sie das Getreide nicht fressen. Man köpft drei Ameisen am Eingang ihres Baues und spricht darauf die Verse:

Μέρμηγκα, πρωτομέρμηγκα καὶ πρωτοστρατηλάτη,
νὰ πάρῃς τ' ἀσκεράκι σου νὰ πᾶς σὲ ἄλλον κόσμο.

[1]) *Π. Δ. Σεφερλῆς.* Παιδικὰ βαυκαλήματα Ἄργους in Λαογραφία III (1911) S. 494 Ns 13.
[2]) *H. Pernot*, En pays turc. L'île de Chio. Paris 1903 S. 241 mit Noten.
[3]) *Διαμαντάρα*, Ἄισματα δημοτικὰ ἐκ Καστελλορίζου in Λαογραφία III (1911) S. 471 No 6.
[4]) *Γ. Δ. Μανολάκος* u. a., Συναγωγὴ ἐπῳδῶν καὶ καταδέσμων in Λαογραφία IV (1912/13) S. 519 No 2.

Auffallend ist hier die byzantinisch gefärbte Anrede an die Ameisenkönigin, die ein hohes Alter des Spruches verrät.

2. Vielfach enthalten Distichen nichts weiter als eine erregt geführte Konversation [1]). Die erotischen Zweizeiler sind Beispiele für die leidenschaftliche Sprechweise Liebender. Aber auch sonst, wenn der Grieche seinem Schmerz oder seiner Wut Ausdruck geben will, werden ihm die Worte nicht selten zu Distichen. So kann ein inbrünstiges Gebet die Form eines Zweizeilers annehmen:

Τσαὶ σὺ Παλιογκαστρίτισσα, ποῦσαι στὰ ψηλωμένα,
ἐσὺ τὰ ξέρεις τὰ κρυφὰ τσαὶ τὰ φανερωμένα. [2])

Oder es kann die Klage um einen geliebten Toten in Distichen ausklingen:

Χριστέ μου 'γὼ σὲ σταύρωσα; γι' αὐτὸ μὲ βασανίζεις;
τὴν ὥρα δεκατρεῖς φορὲς φαρμάτσι μὲ ποτίζεις. [3])

Ὦ! δὲν μοῦ λέτε, Χριστιανές, ἴντα 'ποῦ θὲ νὰ κάμω;
στὸ σπίτι μου νὰ κάθωμαι γιὰ [4]) *τὰ βουνὰ νὰ πάρω;* [5])

Der Schmerz über die Vergänglichkeit des menschlichen Lebens im Gegensatz zur Ewigkeit der Natur hat seinen klassisch schönen Ausdruck in den Versen gefunden:

Χαρὰ στὴ τύχη σας, βουνά, ποῦ Χάρο δὲ φοβᾶστε,
μόνε πάντ' ἔχετ' ἄνοιξι καὶ πράσινα λογᾶσθε. [6])

[1]) Das Distichon ist eben die heute noch gangbare Form der poetischen Improvisation, darum nicht anders zu beurteilen, wie wenn früher im finnischen, heute noch im serbischen Volksgesange alle Formen öffentlicher Mitteilung, selbst Forderungen an die Behörden und Steuerklagen, im epischen Masse gegeben werden können. Vergl. *Drerup* Homerische Poetik I S. 45.

[2]) *Μ. Γ. Πετρίδης*, Δίστιχα Καστελλορίζου in Λαογραφία IV (1912/3) S. 287 No 4.

[3]) *Κ. Π. Κασιμάτη*, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐξ Ἴου in Λαογραφία II (1910) S. 606. Μοιρολόγια No 6.

[4]) γιὰ=oder (türkisch).

[5]) *Kanellakis.* Χιακὰ ἀνάλεκτα S. 346 No 104,21.

[6]) Nach *K. Krumbacher,* GBL S. 860 aus Kardamyla auf Chios.

Selbst der Wortwechsel zweier Frauen kann in seinem leidenschaftlichsten Stadium in das Geleise der Zweizeiler geraten, wie Pernot auf Chios [1]) beobachten konnte.

Schliesslich sei als ein hübsches Beispiel für das Distichon als gezierte Sprechweise jene Bitte um das Taschentuch einer Schönen angeführt:

Passow, Carmina S. 505 No 226.

Δόσε μου τὸ μαντύλι σου τὸ κοκκινοβαμμένο,
νὰ δέσω τὸ χεράκι μου, τὸ ματοχειλισμένο.

«Wenn sich bei uns — sagt Pernot [2]) — ein Bauer in den Finger schneidet und seine Schöne um ihr Taschentuch bittet, so sieht er darin keinen Stoff zum Dichten; der Grieche dagegen hat sogleich ein Distichon bereit, dem ein Verkleinerungswort, zwei Reime und zwei zusammengesetzte Wörter die ganze Anmut verleihen».

Die angegebenen Gruppen der Disticha sind nicht immer streng von einander geschieden. So begegnet der erotische Zweizeiler:

Ἔχεις τὰ μάτια δλόμαυρα, τὰ φρύδια σὰν ἀβδέλλες,
ἐσ' εἶσαι ὁ πρῶτος σεβνταλῆς ἐπάνω στὲς κοπέλες [3])

auch in einer Totenklage aus Psara [4]). Die klagende Frau hat in Erinnerung an die einstige Schönheit des Verstorbenen das gerade passende Distichon in ihrem μοιρολόγιον verwendet, wobei sie nur an Stelle der Präsentia *ἔχεις* und *εἶσαι* die Präterita *εἶχες* und *ἦσουνε* setzte und *πρῶτος* wegliess [5]).

[1]) *Pernot,* En pays turc. L'île de Chio. Paris 1903 S. 190.

[2]) *Pernot,* Anthologie populaire de la Grèce moderne. Paris 1910. S. 231, wo nur eine französische Übersetzung des Distichons ohne Quellenangabe geboten wird.

[3]) Φιλομειδὴς Ἀφροδίτη S. 18.

[4]) *Passow,* Carmina S. 258 No CCCLIV. Vergl. auch S. 509 No 264

[5]) Ich nehme an, dass das Liebesdistichon das ältere ist; denn es ist nicht wahrscheinlich, dass aus einer Totenklage Verse herausgenommen und als Liebeslied gesungen wurden.

Vergleicht man die Disticha ihrem Inhalt nach mit den altgriechischen Epigrammen, so fällt auf, dass gerade das, was bei den erhaltenen antiken Zweizeilern den Hauptinhalt ausmachte, in den modernen fast gänzlich fehlt: Die Grabschrift und die Weihinschrift [1]. Das erklärt sich einesteils aus dem inneren Gegensatz der christlichen Religion zur heidnischen, andernteils aus dem äusseren Umstand, dass das alte Epigramm, wie schon sein Name angibt, vor allem eine «Aufschrift» ist und an den Gegenstand, dem es aufgeschrieben ist, gebunden bleibt, während das Distichon der Neugriechen im Verkehr der Menschen untereinander entsteht und in der Regel mündlich weiter verbreitet wird.

Trinklieder—die Skolien der Alten—fehlen heute unter den Distichen wohl deshalb, weil der Neugrieche gesellige Stunden lieber bei Kaffee und Zigaretten verbringt als bei einem Becher Weines.

VI. Metrum und Reim.

Nach dem Akzent gebaute Hexameter und Pentameter finden sich zwar im Neugriechischen vereinzelt, werden aber selbst von gelehrten Dichtern ungern angewendet, da bei dem gänzlichen Fehlen langer Silben keine echten Spondeen mehr gebildet werden können und rein daktylisch gebaute Hexameter und Pentameter eintönig klingen [2].

Es kommen daher für das volkstümliche Distichon nur mittel- oder neugriechische Versmasse in Betracht. Das herrschende ist der politische Vers [3] häufiger in Jamben (1) als in Trochäen (2). Daneben finden sich noch verschiedene

[1] Vgl. *G. Kaibel,* Epigrammata Graeca ex lapidibus conlecta (Berlin 1878) und die Anthologia Palatina.

[2] Vgl. *W. Meyer,* Anfang und Ursprung S. 394.

[3] Die Literatur über diesen Vers hat zuletzt Aug. Heisenberg in «Dialekte und Umgangssprache» S. 44, Anm. 20 zusammengestellt.

kürzere Verszeilen, von denen mir die im folgenden unter 3, 4 und 5 angeführten die erste bzw. zweite Halbzeile des politischen Verses zu sein scheinen. Da nämlich beim gesanglichen Vortrage [1] die einzelnen Hälften der Verszeile bis zur «Diärese» wiederholt werden, so ist es leicht möglich, dass diese Halbzeilen für sich allein wieder zur Distichonbildung verwendet wurden.

Der Übersicht halber stelle ich die wichtigsten Versmasse der Disticha hier zusammen.

A. Vollverse.

1. Der jambische Fünfzehnsilber

– ∪ – ∪ – ∪ – ∪ ‖ – ∪ – ∪ – ∪ –
– ∪ – ∪ – ∪ – ∪ ‖ – ∪ – ∪ – ∪ –

weist regelmässig nach der achten Silbe eine sogenannte Diärese [2] auf. In der ersten Halbzeile muss entweder die 6. oder 8. Silbe, in der zweiten Halbzeile immer die 14. Silbe den Akzent tragen. Im übrigen herrscht grosse Freiheit; es werden oft nur die Silben gezählt und ein jambisches Distichon kann auch trochäisch beginnen.

2. Der trochäische Fünfzehnsilber.

– ∪ – ∪ – ∪ – ∪ ‖ – ∪ – ∪ – ∪ –
– ∪ – ∪ – ∪ – ∪ ‖ – ∪ – ∪ – ∪ –

Auch hier ist die «Diärese» regelmässig nach der achten Silbe. Es bestehen dieselben Freiheiten wie beim jambischen Fünfzehnsilber. Bei *Passow,* Carmina findet sich dieses Metrum neben dem vorhergehenden (1) S. 550 No 701,703, S. 555 No 759, S. 556 No 761 und oft [3].

[1] Vgl. unten S. 425.

[2] In Ermangelung einer geeigneten Bezeichnung sei es gestattet diesen der antiken Metrik entnommenen Ausdruck auch auf den politischen Vers anzuwenden. Er scheint mir besser zu passen als «Cäsur».

[3] Aus dem trochäischen Distichon hat sich in der Kunstdichtung eine vierzeilige Strophe gebildet, indem man die Halbzeilen in der «Cäsur» reimte, z. B. Solomos' Nationalhymne:

B. Kurzzeilen.

(trochäische bzw. jambische Acht- und Siebensilber)

3. (Erste Hälfte des jambischen Vollverses)

– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –

z. B. *Βασιλικό 'χεις στὰ βυζιὰ*
καὶ βγάζουν τέτοια μυρωδιά.

Arabantinos, Συλλογὴ S. 367 Distichon No 1067.

4. (Erste Hälfte des trochäischen Vollverses).

– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑

z. B. *Δός μου τὸ φιλὶ νὰ γιάνω,*
τί θὰ πέσω ν' ἀπεθάνω.

Arabantinos, Συλλογὴ S. 368 Distichon No 1073.

Der trochäische Achtsilber spielt schon in der byzantinischen Dichtung eine grosse Rolle. Vgl. *K. Krumbacher*, GBL S. 796.

5. (Zweite Hälfte des trochäischen Vollverses).

– ⏑ – ⏑ – ⏑ –
– ⏑ – ⏑ – ⏑ –

z. B. *Ὅταν πιάνω τὸν χορό,*
πιάνω χέρι δροσερό.

Arabantinos, Συλλογὴ S. 366 Distichon No 1045.

– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ a
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – 6
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ a
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – 6

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
ποῦ μὲ βιὰ μετράει τὴ γῆ.

Dieselbe Strophenbildung weist ein Barkenlied auf, das ich in Görlitz von einem griechischen Offizier aus Athen gehört habe:

Ἔλα πᾶμε εἰς τὰ ξένα,
ἔλα ἡ νύχτα πρόχωρεῖ,
κ' ἡ βαρκοῦλα μου γιὰ σένα
σ' ἀκρογιάλι καρτερεῖ.

C. Verkürzte Vollverse.

6. Jambischer Dreizehnsilber.

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑ –

z. B. *Ἂς πᾶμε μὲς στὴν Πόλι στὸ Φραγκομαχαλᾶ,*
πούχουνε τὰ χορίτσια ὡς πέντε στὸν παρᾶ. Ἀφρ. Φιλομ. S. 8.

Dieses Metrum findet sich in den Sammlungen vielfach neben dem politischen Vers. Vgl. *Passow*, Carmina S. 413 No 533. S. 494 No 115, S. 510 f. No 276, 284 u. o. *Jeannaraki*, Kretas Volkslieder S. 266 No 61. *Thumb*, Handbuch S. 213,4. 217,43 [1]).

7. Jambischer Zehnsilber.

⏑ – ⏑ – ⏑ ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ – ⏑ ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑

z. B. *Πουλὶ θὰ γίνω καὶ θὰ πετάξω*
καὶ θἄρθω φῶς μου, γιὰ νὰ σ' ἁρπάξω [2]).

8. Daktylischer Zehnsilber.

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ ‖ – ⏑ ⏑ –
– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ ‖ – ⏑ ⏑ –

z. B. *Ἔπαθα βάσανα. πάθια πολλά,*
ἔτρεξα θάλασσες, κάμπους, βουνά [3]).

Eine brauchbare Arbeit über die neugriechischen Versarten gibt es zur Zeit noch nicht. Die Griechen sellst vermengten bisher vielfach, wenn sie über neugriechische

---

[1]) Auch dieses Distichonversmass verwendet die Kunstdichtung als vierzeilige Strophe, indem sie in der «Diärese» reimt. Vgl. Solomos' Gedicht Ἡ Ξανθοῦλα.

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ a
⏑ – ⏑ – ⏑ – 6
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ a
⏑ – ⏑ – ⏑ – 6

Τὴν εἶδα τὴν Ξανθοῦλα,
τὴν εἶδα ψὲς ἀργά,
ποῦ 'μπῆκε στὴ βαρκοῦλα
νὰ πάῃ στὴ ξενιτειά. Kalitsunakis' Lesebuch S. 76.

[2]) *Arabantinos*, Συλλογὴ S. 365, Distichon No 1039.
[3]) *Arabantinos*, Συλλογὴ S. 365, Distichon No 1040.

Metrik schrieben, Antikes und Modernes, um der Poesie ihrer Landsleute einen altgriechischen Anstrich zu geben [1]). So sind in dem bei Arabantinos [2]) gegebenen Πίναξ τῶν κυριωτέρων μέτρων τῆς δημοτικῆς ποιήσεως viele der angeführten Versmasse nicht modern-volkstümlich sondern antik-gelehrt, z. B. der Hexameter (S. λα' No κζ'); andere echt volkstümliche Metra sind mit unzutreffenden klassischen Namen bezeichnet z. B. der jambische politische Vers als Ἰπποναξτειον (S. κστ' No θ') Neue Bahnen weist hier der Aufsatz von Kyriakidis «Τὰ παιδιὰ τοῦ δεκαπεντασυλλάβου» in Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1923, Seite 417 ff. Eine zusammenfassende Untersuchung über neugriechische Metrik müsste m. E. Volkslyrik und vulgärsprachliche Kunstdichtung gleichzeitig ins Auge fassen, da mir letztere von der ersteren vielfach zu entlehnen scheint. Dass neugriechische Lyriker Distichen in der «Diärese» reimen und als vierzeilige Strophen verwenden, ist ja bereits oben am Nationalhymnus und dem Gedicht Ἡ Ξανθοῦλα von Solomos gezeigt worden. Pan. Sutsos [3]) ferner hat sich dreizeilige Strophen in der Weise gebildet, dass er die 2. Halbzeile des jambischen Distichons als dritte Zeile wiederholte:

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ‖ ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –

Der *Reim*, der im griechischen Gedicht nicht wie im deutschen auf den Wortstämmen zu ruhen braucht, sondern meist nur Endungsreim ist, stammt — wie schon sein Name verrät — von den Romanen [4]) und tritt zuerst um die Mitte des 15. Jahrhunderts auf [5]).

[1]) Vgl. Στιχουργικὴ τῆς συγχρόνου ποιήσεως ὑπὸ Τυρταίου. Athen 1891.

[2]) Συλλογή, S. κε' ff.

[3]) S. *Kalitsunakis*, Lesebuch S. 117 in dem schriftsprachlichen Gedicht: *Τὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς Σπάρτης.*

[4]) *Henrichsen*, Über die sogenannten politischen Verse bei den Griechen (übersetzt von Friedrichsen, Leipzig 1839) S. 89 weist auf die romanischen Lehnworte *ῥῆμα, ῥημάδα, ῥημάρω, ῥημαρίζω, ῥηματίζω* hin.

[5]) Vgl. auf *K. Krumbacher*, GBL S. 700.

In den echten Volksliedern ist der Reim immer paarweise (aa, bb u. s. w.). Die Reimfolge a b a b lässt stets auf ein Kunstprodukt schliessen [1]).

VII. Der Vortrag.

Mannigfach wie der Inhalt der Distichen ist auch die Art ihres Vortrages.

Als echtes Lied soll das Distichon gesungen werden. In den Werken älterer Reisender ist auch noch von Berufssängern oder Sängergilden die Rede, welche Volkslieder öffentlich vortrugen. So erwähnt Fauriel einen Berufssänger namens Gavojannis [2]) und Lübke [3]) erzählt, dass «in Epirus von Sängergilden, die sich zumeist aus Handwerkern zusammensetzten, Wettkämpfe in Distichen veranstaltet wurden». Heute werden Distichen nur mehr im engeren Kreise, bei Hochzeiten oder an Fest- und Feiertagen zur gegenseitigen Unterhaltung von der Jugend gesungen. Burschen und Mädchen — aber jedes Geschlecht für sich, da in den griechischen Dörfern bunte Reihe nicht gern gesehen wird — singen beim Klang eines Saiteninstrumentes [4]) Zweizeiler zum Tanz oder zum Klidonas. Oft wird ein Distichon nur als Aufforderung zur Eröffnung des Klidonas oder zum Beginne des Tanzes gesungen, während zum Tanze selbst gern Lieder in freieren Rythmen [5]) angestimmt werden. Solche Aufforderungsdistichen sind z. B.

Kanellakis, Χιακὰ Ἀνάλεκτα S. 322 No 2.

Ἀνοίξετε τὸν κλή[δ]ονα νὰ βγ' ἡ χαριτωμένη
τοῦ χρόνου τοῦτον τὸν καιρὸν θὲ νά 'νε παντρεμμένη.

[1]) Vgl. oben S. 419 Anm. 1.

[2]) *Fauriel*, Chants populaires S. XCIII: «J'en ai particulièrement entendu citer un qui vivait vers la fin du dernier siècle dans la petite ville d'Ampélakia en Thessalie.... Gavoyannis ou Jean l'aveugle, qui parvint à un grand âge et s'était fait une grande réputation.... par la facilité avec laquelle il improvisait».

[3]) *Lübke*, Volkslieder S. XI.

[4]) Über die musikalische Begleitung und die Instrumente s. S. 424 ff.

[5]) Vgl. *Passow*, Carmina S. 407 ff., 413 ff., 442, 460 ff., 472 ff.

oder *Passow*, Carmina S. 531 No 494.

Κοπέλες, πιάστ' εἰς τὸν χορόν, πέτ' ἕνα τραγουδάκι,
παινέσετε τὸν λυριστὴν ποῦναι παλληκαράκι.

Die musikalische Begleitung — meist durch eine Mandoline — fehlt auch nicht bei den Serenadenliedern. So lässt Ephtaliotis in seiner Novelle ὁ Καπετὰν Γιώργης den scheidenden Liebhaber am Abend im Vorbeigehn unterm Fenster der Geliebten zum Saitenspiel (παιχνίδια) singen:

Μισεύω καὶ σ' ἀφίνω γειά, ξανθή μου περιστέρα·
σιὰ παραθύρι πρόβαλε νὰ πάρῃ ὁ νοῦς μου ἀγέρα. [1])

Viele ursprüngliche Ständchendistichen werden später bloss zur Unterhaltung oder zum Tanze [2]) gesungen.

Die Instrumentalmusik fehlt als Begleitung überall da, wo das Singen von Distichen nicht von vornherein geplant war, wo also die augenblickliche Stimmung den Anlass zu ihrem Vortrag ist. So unterhalten sich in Ephtaliotis' Erzählung Ἀγγέλικα [3]) die Bauernmädchen des Dorfes in den Abendstunden beim Nähen und Stricken durch das Absingen von Zweizeilern, und der verliebte Freier der Angelika singt auf seinem einsamen Heimweg in der Nacht vor sich hin:

Καλονυχτίζω μιὰ ψυχὴ καὶ τὄνομά δὲ λέγω
κι' ἃ μελετήσω τὄνομα βουρκώνουμαι καὶ κλαίγω [4]).

[1]) *Ephtaliotis*, Νησιώτικες ἱστορίες S. 21.

[2]) Vgl. die bereits S. 411 erwähnten venezianischen 'Villotte', welche ursprünglich ebenfalls als Serenadenlieder gedichtet und von Liebhabern zur Mandoline oder Guitarre in der Nähe der Geliebten vorgetragen wurden, nun aber von Frauen zum Tanz gesungen werden. *Angelo Dalmedico*, Canti del popolo Veneziano, Venezia 1848, S. 13.—Als Probe eines italienischen Serenadenliedes führe ich an *D. Comparetti* ed A. d'Ancona, Canti e racconti del popolo italiano, Rom 1870, Vol. I. S. 147 No 56:

Cara signura, stati vigilanta,
che mi stasera passirò cantanda,
passirò cantanda di stramotti,
Vui ant il lettu farei mala notti.

[3]) *Ephtaliotis*, Νησιώτικες ἱστορίες S. 120.

[4]) a. a. O. S. 119. Dasselbe Distichon bei *Passow*, Carmina S. 527 No 452, beginnend: καλημερίζω.

Dass ein Zweizeiler auch bloss gesprochen oder geträllert werden kann, ist bereits oben S. 414 erwähnt worden, wo von den Distichen als einer erregten bzw. gezierten Sprechweise die Rede war. Ephtaliotis schildert in der eben genannten Erzählung [1]), wie dem schüchternen Freier, der sich der Geliebten gegenüber in Prosa nicht zu erklären wagt, plötzlich das Distichon über die Lippen kommt:

Ἀγγελικοῦλα ζάχαρη κι' Ἀγγελικοῦλα μέλι
κι' Ἀγγελικοῦλα κρυὸ νερὸ [2]) *ποῦ πίνουν οἱ Ἀγγέλοι.*

Selbst im Flüsterton wird ein Zweizeiler gelegentlich gesprochen, wenn z. B. ein verliebter junger Mann sein Lied heimlich anbringen will. So erinnere ich mich am Quai von Smyrna gehört zu haben, wie ein Schüler eines in Reih' und Glied promenierenden Pensionates einer vorübergehenden Schönen rasch die Verse zuraunte:

Γιατί τὸ θέλ' ἡ μάννα σου τὴν νύχτα τὸ λυχνάρι,
ἀφοῦ ἔχει στὸ σπίτι της τὸν ἥλιο, τὸ φεγγράρι; [3]).

Schliesslich können Distichen auch schriftlich mitgeteilt werden. Hierher gehören die Albumverse, in denen ewige Freundschaft beteuert wird. Auch in Briefen werden oft am Schlusse Zweizeiler beigeschrieben. In solchen Distichen, die ich zarten gepressten Heimatblumen vergleichen möchte, klingt das uralte Thema von den Leiden der ξενιτειά, von der Sehnsucht nach den Lieben in der Heimat wieder. Als ein besonders hübsches Beispiel hierfür ist mir der Brief eines griechischen Soldaten an seine junge Frau in Erinnerung, der mit dem Zweizeiler schloss:

Κοιμοῦμαι κι' ὀνειρεύομαι, πῶς σὲ φιλῶ στὸ στόμα,
ξυπνῶ καὶ νοιώθω μυρωδιὰ στὰ χείλη μου ἀκόμα.

[1]) a. a. O. S. 118.

[2]) Diese für uns Nordländer unverständliche Anrede erklärt sich aus der Wertschätzung des Quellwassers bei den Südländern.

[3]) Eine Variante hierzu findet sich bei Φιλομελὸς Ἀφροδίτη S. 38 beginnend mit *Σὰν τί;* eine andere bei *Passow* S. 562 Ns 829.

So zeigen die verschiedenen Arten des Vortrages und der schriftlichen Mitteilung, wie sehr das Distichon den mannigfachsten Situationen sich anpasst und wie eng es mit dem Leben des neugriechischen Volkes verbunden ist

VIII. Melodie und Begleitung.

Die wichtigsten Arbeiten über die neugriechischen Volksweisen sind:

1. *Sanders*, Volksleben S. 351. Nur 1 Distichonmelodie.

2. *L. A. Bourgault-Ducoudray*, Trente mélodies populaires de Grèce et d'Orient recueillies et harmonisées. Traduction italienne en vers adoptés à la musique et traduction française de M. A. Lanzières. 2e éd. Paris 1885. (Mir nicht zugänglich).

3. *L. Bürchner*, Neugriechische Volksweisen (Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft 3. Jhrg. 1901/2. Heft. 3, S. 403-429). Der Aufsatz enthält zwar keine eigentlichen Distichonmelodien aber S. 410 die Melodie eines Volksliedes von Karlowassi auf Samos, zu der nach Bürchner «Tausende von Distichen» passen [1]).

4. *Pernot H.*, En pays turc. L'île de Chio. Avec 17 mélodies populaires. Paris 1903. Disticha S. 233 ff., 239f. 241. 245.

5. *Georgios D. Pachtikos*, 260 δημῶδη Ἑλληνικὰ ᾄσματα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ . . . συλλεγέντα καὶ παρασημανθέντα (1888—1904) in Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ Athen 1905 Dies ist das Hauptwerk über neugriechische Volksweisen und enthält unter No 35, 42 f., 82, 240 f., 247. 251 Distichenmelodien.

Besonders der Anfang der Verse wird beim gesanglichen Vortrage gern wiederholt, wobei ohne Rücksicht auf den Sinn oft mitten im Wort abgebrochen wird, z. B. in dem Hochzeitsdistichon von Chios, dessen Melodie Pernot phonographisch aufgenommen hat (a. a. O. S. 233 No 5):

Ὄντας σ' ἐγέ- ὄντας σ' ἐ- ὄντας σ' ἐγέννα μάννα σου

Manchmal wird auch ein Kehrreim — wie der türkische Seufzer *ἀμάν* — mitten im Satz eingeschaltet, so in dem kretischen Tanzliedchen bei *Pachtikos* (a. a. O. S. 359 No 240):

Ἀχ! Δὲν ξεύρω γιατί κάνουνε [ἀμάν], δὲν ξεύρω γιατὶ κάνουνε
τὸν ἔρωτα στὴν βρύσι
[ἀμάν, ἀμάν, ἀμάν] τὸν ἔρωτα στὴν βρύσι.

In der Regel werden die Lieder mit Saiteninstrumenten von nicht grossem Tonumfang begleitet, wodurch das Fremdartige der Darbietung für uns Westeuropäer noch gesteigert wird. Von solchen Instrumenten zeigt Bürchner a. a. O. S. 408 zwei guitarrenähnliche, *κίτσελις* und *ταμπουρᾶς*; ferner die neapolitanische Mandoline und die dreisaitige kretische Lyra, die wie ein Cello gespielt wird, im Bilde und beschreibt sie ausführlich. In abgelegenen Gehöften Kleinasiens hat Bürchner auch den Dudelsack (γκάϊδα) als Begleitinstrument gehört.

Ihre Findigkeit im Improvisieren von Begleitinstrumenten zeigten die Griechen auch in Görlitz, wo sich ein Soldat aus einem Ast eine φλογέρα anfertigte [1]).

Zum Schlusse sei noch darauf hingewiesen, dass sich zwei Arten im volkstümlichen musikalischen Vortrag unterscheiden lassen. Im Osten des griechischen Kulturkreises herrscht die an türkisch-orientalische Musik erinnernde langgezogene Vortragsart vor, mit türkischen

[1]) Die zweite Zeile des Distichons S. 410:

Ἀγάπα με, ἀγάπη μου, καὶ μὴ μοῦ κάνῃς νάζι,
γιατ' ὁ θεὸς τὴν εὐμορφιὰ σὰν ἄνθη τὴν τινάζει

übersetzt Bürchner: «Es streue Gott wie Blumenzier auf dich der Schönheit Gaben», während es heissen muss «(Ziere dich nicht;) denn Gott schüttelt die Schönheit ab wie Blüten».

[1]) Vgl. *Heisenberg*, Dialekte und Umgangssprache S. 36 Anm. 9.

Kehrreimen [1]), im Westen dagegen singt man nicht selten Distichen nach italienischen Melodien [2]).

Nachtrag

Folgende Ergänzungen konnten bei der Korrektur der Druckbogen nicht mehr im Text untergebracht werden.

Zu S. 385 f. vgl. das 1923 zu Athen erschienene zusammenfassende Werk Ἑλληνικὴ Λαογραφία von St. P. Kyriakidis A′ S. 59 f. wo in einem inhaltsreichen Kapitel über das erotische Distichon noch der Name κοτσάκια erwähnt wird.

Zu S. 388 Anm. 5 vgl. dasselbe Buch S. 59; Crusius (Turcograecia S. 209) erwähnt die Sitte der ποιητικοὶ ἀγῶνες schon im 16. Jhrhdt.

Zu S. 416. Herr Dr. Kyriakidis teilt mir mit, dass auch auf Grabsteinen und -kreuzen vereinzelt Disticha zu finden sind, so auf den Friedhöfen von Athen und Aegina.— Auch Trinklieder werden hier und da als Disticha «gedichtet;» Herr Dr. Kukules hat folgendes notiert:

Ἀπ' ὅλα τἄστρα τ' οὐρανοῦ μ' ἀρέσουν οἱ πατάτες
κι' ἀπ' ὅλα τὰ πετούμενα μ' ἀρέσουν οἱ ντομάτες.

Zum Schlusse spreche ich für gütige Unterstützung bei der Abfassung und Drucklegung meiner—hier gekürzt erscheinenden—Habilitationsarbeit den Herren Prof. Dr. E. Drerup – Nymwegen, Dr. St. P. Kyriakidis—Athen und Dr. Ph. F. Kukules—Athen meinen herzlichsten Dank aus

Würzburg, 30. I. 1925.

[1]) Vgl. oben S. 423 und *Marcellus*, Chants II. S. 393: «...dans les rues grecques de Constantinople. On faisait suivre chaque vers d'un refrain turc fort à la mode, qui s'appliquait à beau coup d'autres distiques également:

«Ghèl, ghèl! Effendim, aman, aman!»

Dasselbe Distichon mit demselben Kehrreim bereits bei *Sandes*, Volksleben S. 351.

[2]) Vgl. *Fauriel*, Chants populaires I, S. CXVI und *Marcellus*, a. aO. II S. 392: «... soit qu'on les applique aux mélodies de quelques chansonnettes plus régulières de Raguse et de Venise».

ΧΙΑΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΒΙΟΥ

Α′.

ΝΕΡΑΪΔΕΣ

1. Σ τὴν Κόκκινην παϊδιὰν ἐβγαίννουν ἀπὸ μέσα 'ς τὴλ λαγκάδαν ποῦ ἔ [1]) μιὰ μεγάλη σπηλιὰ *καλὲς ἀρκόντισσες* καὶ περνοῦν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ παίζζου βιολιά, κλαρῖνα, λαοῦττα. Μιὰν νυχτιὰν εἶχαγ γάμον κ' ἐπέρναν ἕνας παιχνιδιατόρος [2]), ὁ γέρων Κουμῆς καὶ τὸν ἐπῆραν καὶ τῶς ἤπαιζζεν κ' ἐχορεῦγαν. Ἅμα τέλεψεν [3]) ὁ γάμος, τὸν ἐπῆραν 'ς ἕναμ μέρος ποῦ εἶχεν τρεῖς σωροὺς γρόσα καὶ τοῦ 'παν «Πάρε ὅσα θές». Ἐπῆρεν πιὰ εὐτὸς κ' ἐγέμισεν τὸν τουρβᾶν του κ' ἐπῆεν εἰς τὸ σπίτιν του καὶ τά βαλεν μέσα 'ς τὸ σεντοῦκιν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν πὰ νὰ τὰ δῇ κ' ἦταν ὅλλα καμωμένα κάρβουνα.

Παρὰ τῆς Μαρίας Κουγιούλη ἐκ Σιδεροῦντος, χωρίου τῆς Χίου εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Ἐπανωχώρων.

2. Ἕνας ἐτσοιμᾶτο 'ς ἕναχ χωράφιν τσ' ἐπῆαν οἱ *καλομοῖρες οἱ* ξενικὲς τσαὶ τοῦ 'παν «Στελλιανέ, σήκ' ἀπάνω γιατὶ ἀ [4]) περάσουν οἱ ξενικιὲς ἀπ' ἐδῶ τσαὶ ἀ σὲ πειράξουν». Εὐτὸς ἐπαράκουσεν τσ' ἔν ἤρυεν τσ' ἐπεράσαν οἱ ξενικιές. Τότες τοῦ δωσέ μιὰ 'πο 'φτὲς μιὰν παταὰν [5]) τσ' ἀπὸ τότες τὸ σταγόνιν του ἐπόμεινε στραβό.

Παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου Ν. Μπιρλῆ, καταγράψαντος ταύτην ἀπὸ στόματος τοῦ χωρικοῦ Κ. Μ., ἐτῶν 50, ἐκ Πατρικῶν.

3. Μιὰφ φουρὰν [6]) ἤπῆεν ἕναλ λεύτερου [7]) 'ς τὴν Πηγὴν νὰ θερίῃ

[1]) Ποῦ εἶναι. [2]) Μουσικός. [3]) Ἐτελείωσεν. [4]) Θά. [5]) Ράπισμα. [6]) Τὸ ἰδίωμα τῶν Μεστῶν εἶναι κρᾶμα Β. ἑλλην. ἰδιώματος καὶ τοῦ Ν. χιακοῦ. Τὸ ἄτονον ο τρέπεται εἰς ου, καὶ τὸ ε εἰς ι, δὲν ἀποβάλλεται ὅμως τὸ ἄτονον ι οὔτε τὸ ἄτονον ου ὡς ἐν τοῖς Β. ἑλλ. ἰδιώμασι. Τρέπει προσέτι τὰ *κε, κι* εἰς *τσε τσι* ὡς ἐν τῷ Ν. χιακῷ. ἀποβάλλει συχνάκις τὰ σύμφωνα *β γ δ θ*, μεταξὺ φωνηέντων. Ἰδιάζον δὲ χαρακτηριστικὸν ἔχει τὴν προφορὰν τῆς συλλαβῆς *τι* εἰς *κι* πανταχοῦ. [7]) Ἕνας ἐλεύθερος, νεανίας.

μουνάχος. Εἶχε τσιόλας [1]) μαζζίν του ἕναν παγιαύλιν, τσ' ἄμα ἦν [2]) νὰ κουρασκῇ, ἦν νὰ πιάῃ τοὺ παγιαύλιν νὰ παίζῃ. Μιὰ βραδιὰν ἰτσεῖ ποῦ παιζζεν ἦρταν οὐμπρουστά του *μιλιγάνες* [3]) τσ' ἠχουρεύγαν. Κὴν [4]) ἄλλην ἡμέραν τό πεν τῆς μάνας του τσὶ τσείνη τοῦ πε «Βρὲ σύ, ἓν ἠμπορεῖς νὰ τὴν πιάῃς καμμιὰφ φουράν, νὰ κῆς πάρῃς τὸ μαντήλιν, νὰ γίνῃ γυναῖκα σου;» Τὸ βράδυ ἠπῆεν πάλι τσ' ἤπαιζζεν. Νά μου κοις [5]) πάλι τσ' ἔρκουνται τσὶ πιάννουν τὸν χορό. Ἰτσεῖ σηκώννεται ἀφτὸς πάνου τσὶ τραβᾷ τοὺ μανκήλιν ἀφ τοὺν νώμουν κῆς μιανῆς. Οἱ j ἄλλες ἠφύαν τσὶ ἀφτὴ στάθην τσὶ κὴν ἠπῆρεν ἀς τοὺ σπίκιν του. Ἠπαντρευκήκαν, μὰ ἀφτὴ ἓν ἠμίλαν, ἤταβ βουβή. Ἠγέννησεν, τσὶ πάλι ἓν ἠμίλαν. Μιὰν ἡμέραν ἡ μάνα του, γιὰ νὰ κὴν κάμῃ νὰ μιλήσῃ, πιάννει τοὺ πιδαῖν τσ' ἠγύρευγεν νὰ τοὺ πιτάξῃ ἀς τοὺφ φοῦρνον. Τότις ἰτσείνη φάναξε «Μή! Μή!» τσ' εἶπεν κῆς πιθερᾶς κης. «Εἶντα μοῦ καμες τώρα! ποῦ μοῦ ἀρκουνταν ἡ προῦκα μου δώδεκα καμῆλες φουρτουμένες φλουριὰ τσὶ γυρίσαν πίσου. Ἄδ δὲμ μ' ἔκαμνες νὰ μιλήσου, ἓν ἦν νὰ γυρίσουν πίσου.»

Παρὰ τοῦ Μ. Κουλάδη ἐκ Μεστῶν, ἐτῶν 55.

4. Σὰν ἠπηαίνναμε ἀς τὰ χουράφια ποῦ ἀχαμε ἀς τ' Ἀντζέλια, οὐ πατέρας μου ἤμενεν ἰτσεῖ γιὰ νὰ δουλεύγῃ. Τσὶ μιὰν νυχκιὰν ἠπῆεν τσ' ἠτσοιμήθην οὐμπρὸς ἀς ἕνα δῶμα [6]). Ἰτσεῖ κοὐντὰ ἦτα δυὸ ποστάμια. Κὴν νύχταν ἤκουσεν παιχνίδια ἀς τοὺν ἕναν πουταμὸν τσὶ σὲ λιγᾶν εἰδι δυὸ γυναῖτσες τσ' ἠπηαίνναν ἀφ τοὺν ἕναν πουταμὸν εἰς τοὺν ἄλλουν τσ' ἠλέγαν «Γιὰ δὲς οὐ παλιόγερους πυῦ ρτεν νὰ ππέῃ [7]) μπρὸς ἀς τοὺ σπίκιμ μας». Τσ' ἠπῆεν ἡ μιὰ νὰ τοῦ βγάλῃ κὴν μαγκήλαν [8]) ποῦ εἶχε σκιπασμένην κὴμ μούρην του. Ἰτσείνους κὴν ἤσφιντζιν καλὰ νὰ μὴν τοῦ κὴν πάρῃ τσ' ἔν ἤβγαλεμ μιλιάν, γιατὶ ἤφουβάτου μὴν τοῦ πάρῃ κὴμ μιλιάν του. Ἤλεεμ μόνον ἀς τὸν νοῦν του τοὺ Πάτερ ἡμῶν τσὶ τοὺν πρώτουχ χαιρετισμὸν τῆς Παναγίας τσ' ἔτσι ἤφύαν οἱ γυναῖτσες. Ἀφτὲς ἦταμ *μιλιγάνες* τσὶ πηαίνναφ φαίνεται νὰ καλέσουν τσὶ τὲς *μιλιγάνες* τ' ἀλλουνοῦ πουταμοῦ ἀς τοὺγ γάμο.

Παρὰ τοῦ Θ. Παπαλιοῦ, ἐτῶν 60, ἐκ Μεστῶν.

[1]) Κι ὅλας, προσέτι. [2]) Ἤν=ἦεν, ἦθεν, ἤθελε. [3]) Νεράϊδες. [4]) Τὴν. [5]) Νά μου τοις. [6]) Πλακόστρωτος στέγη. [7]) Νὰ πέσῃ νὰ κοιμηθῇ. [8]) Μανδήλαν.

5. Ἤλεέμ μου σὺ πάππους μου πῶς ἰτσεῖ [1]) ποῦ τσοιμάτουν [2]) ἀς τ' ἀλῶνι μιὰν νύχταμ μὲ πολλὺφ φεγγάριν, εἶδεν καρσὶ [3]) ἀς ἕναν ἄλλον ἀλῶνι μιλιγάνες τσὶ μιλιγάνους τσ' ἠχουρεύγαν τὸδ δετόν [4]). Ἠγύρισεν ἀποὺ τἄλλου μέρους, ἤκαμεν τσὶ τοὺ σταυρόν του τσ' ἠσύχασεν.

6. Ἀς ἕναμ μέρους ἀς τὰ Κλεισμάθια, μιὰ γυναῖκα ἤπλωννε ῥοῦχα τσ' εἶχεν ἀφησμένον τοὺ πιδίν κης σὶ μιὰν ἄκρην. Τρέχει τσὶ βλέπει τοὺ πιδίν κης τσ' ἔν ἠμπόρεν νὰ κλιάψῃ. Ἠπῆεν του ἀς τοὺμ μάγουν τσὶ κῆς εἶπεν νὰ πᾶ νὰ τἀφήτσῃ ἀς τοὺ ἴδιουμ μέρους τσὶ νὰ φανάξῃ «Ἄ καλουμοῖρες, φέρτε τοὺ πιδίμ μου τσὶ πάρετε τοὺ πιδίσ σας» τσὶ νὰ τῶν πᾶ τσ' ἕναν πιᾶτον μέλι. Ἠπῆεν ἡ γυναῖκα τσ' ἠφάναξεν τσ' εἶδε μιὰγ γυναῖκαν τσὶ κῆς εἶπε «Εἶχις τοὺ πιδίσ σου σμαδεμένον νὰ μὴσ σοῦ του κλέψου;» Ἀποὺ τότις βάλλουν τὰ χάντρα ἀς τοὺλ λαιμὸν τσ' εἰς τὰ χεράτσα τῶν πιδατσιῶν.

7. Ἀς κὴν Πηγὴν ἕνας ἠτσοιμοῦνταν τσ' ἤκουεν νὰ ξενεμίζζουλ λίρες. Ἠσηκώθην τσ' ἠπῆεν κουντὰ τσ' εἶδεν κάτι ἀσπροφόρες νὰ ξενεμίζζουν τσὶ τοῦ παν «Φέρε τοὺ μουλάρισ σου νὰ τοὺ φουρτώσωμε. Μόνον ἔχε τὸν νοῦσ σου. Ἀποὺ πίσου θ' ἀκοὺς φουνὲς τσὶ μεγάλην ταραχήν, μὰ νὰ μὴγ γυρίῃς νὰ δῇς, γιακὶ θὰ τὰς χάῃς». Ἀφτὸς ἤφυεν τσ' ἄμά 'ρτεν κουντὰ ἀς τοὺ χουρειὸ ἤκουσεν ταραχὴν τσ' ἠγύρισεν νὰ δῇ τσ' ἄχουνίς [5]) εἶδεν ἀθρώπους τσὶ τοὺν ἠγυρίσαν πίσου τσὶ πῆραν του κοῖς λίρες. Ἀρωτᾷ τους τότες «Τσὶ ποιὸς θὰ τὲς εὕρῃ τώρα;» Λέν του «Σ τὲς ἐφτὰ χοῦδες [6]) οὐ Λιὸς τοῦ Λιό, τοῦ Μπαστὰρδ οὐ γιός». Τσὶ τώρα ἔχουμεν ἕναν Ἠλίαν τοῦ Μπαστάρδου τοὺγ γιόν, ποὺ ἓν ηὗρεν ἀκόμη κίπουκι. [7])

Τὰ ἄνω τρία παρὰ τοῦ αὐτοῦ Θεοδ. Παπαλιοῦ ἐκ Μεστῶν.

8. Ἕναν καλοκαίριν ἀπόγεμα ἐστεκόμουν ἀς τὸ παράθυρο μὲ τὴ μικρὰ τὴ θειά μου. Ἄξαφνα φύσηξε ἕνας ἀνεμοστρόβιλος τόσο δυνατός, ποῦ ἁρποῦσε ἅπ τὰ πουντιὰ [8]) τὰ γρασίδια καὶ ἅπ τὴ γῆ τὰ σκουπίδια καὶ τὰ στροβίλιζε. Ἡ θειά μου ἐσταυροκοποιοῦνταν. Ἅμα πέρασεν ὁ ἀνεμοστρόβιλος ἡ θειά μου μοῦ λέει μὲ ἀνάσα [9]) «Ἄσκαλε [10]),

[1]) Ἐκεῖ. [2]) Ἐκοιμᾶτο. [3]) Ἀπέναντι (τουρκ.). [4]) Εἶδος χοροῦ, ὡς ἡ τράτα τῶν Μεγάρων. [5]) Καὶ ἀμέσως. Ἐν ἄλλοις χωρίοις ὄχονοῦς. [6]) Γενεές. [7]) Τίποτι. [8]) Στέγες. [9]) Ἀνακούφισι. [10]) Δάσκαλε.

γιὰ σφύριξέ του νὰ τὸ σκυλλιάσῃς [1]). — Ποιόν ; — Ἔ παιάτσι μου, σὰν τοῦ σφυρίξῃς θυμώννει τσαὶ ἴνεται [2]) πιὸδ δυνατός. Ἄ σοῦ πῶ, παιάτσιμ μου, εἶντά παθα σὰν εἶχα τὸ Χρίστομ μικρό. Ξέρεις τὰ Περδίτσα [3]) ποῦ ἔχομεν τ' ἀλῶνιμ μας; Ἔετσεῖ [4]) 'ς τὴν ἐλιά, δίπλα 'ς τοὺς ἀντζύρους [5]) εἶχα τὸ Χρίστον ἀφησμένον. Ἄξαφνα περνᾷ τ' ἀερικὸν τσαὶ μοῦ τὸν ἁρπᾷ τσαὶ τὸν ἤβλεπα ποῦ τὸν πῆεν ὡς τὸδ Θεό [6]). Μὰ μέναν ὁ φύλακάς μου ἔδ δυνατὸς [7]) τσαὶ μοῦ βοήθησε. Εἶπα τὰ πατερημά μου τσαὶ τὰ κοντάτσα [8]) ποῦ ξερα, τσαὶ σιὰ σιὰ [9]) μοῦ τὸν ἤφερεν πάλι κάτω τυλλιμένο σὰν ποῦ τὸν εἶχα, μὰ λίον [10]) παρακάτω».

Σημειώσατε ὅτι τὸ μέρος εἶναι κατηφορικὸ καὶ μὲ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνεμοστροβίλου ἐκύλισε τὸ παιδί, ἡ δὲ θειά μου ἀπὸ τὸ φόβο της, ἅμα εἶδε νὰ παίρνῃ ὁ ἀέρας τὰ στάχυα ἐθάρρεν πῶς ἦταν τὸ παιδί της.

Παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου Πατρικῶν κ. Μπιρλῆ.

9. Ἕνας ἐτσεῖ ποῦ θέριτζεν ἐπέρασεν τ' ἀερικὸν τσ' εὐτὸς τοῦ συρεν τὸ κοφτερό [11]). Σὰν ἐπῆεν τσαὶ τό πιασεν, εἶχεν ἀπάνω 'ς τὸ κοφτερὸν αἷμα.

Παρὰ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου κ. Μπιρλῆ.

10. Σὲ μιὰν τοποθεσιὰ 'ς τοῦ Λουππαδιότη ἐβγαίνναδ δέκα καλομοῖρες. Ἀπ' ἐτσεῖνο τὸ μέρος ἐπήγαιννε μιὰ γριά, ἡ γριὰ Κακοῦ. Εἶχεν ἐτσεῖ τσῆπομ μὲ λογιῶλ λογιῶν πούλλουα [12]). Ἐτσεῖ χεν τσαὶ δροσοὺς [13]) ὄμορφους. Ἐτσεῖ ποῦ πήαιννεν τσ' ἤβλεπεν τὸν τσῆπον της, ἤκουεν ἡ ἴδια τσ' ἐλέγαν οἱ ξενιτσιὲς [14]) 'ς τοῖς τοπιτσές [15]) «Μαρὴ σεῖς, ἐλᾶτε ὰ τὴχ χαλάσωμεν». Ἐλέγαν οἱ τοπιτσὲς «Ὄχι μαρή, ἓν εἶν κρῖμα ὰ τὴχ χαλάσωμεν ποῦ μᾶς ἔχει τόσους δροσούς;» Τσ' ἔτσι ἓν τὴν ἐχαλάσαμ. Μονὸν τὴν ἐχορεύγαν ὡς τὸ πρωΐ, τσαὶ σὰν ἐχάραξεν, ἐχαθῆκαν.

Παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου Βρυνοῦ κ. Ζωγράφου, καταγράψαντος αὐτὴν καθ' ὑπαγόρευσιν χωρικῆς.

11. Ἕνας ἤρτεν ἀφ τὸ χωράφιν κ' ἦταν νύκτα κ' ἦταν κ' ἡ γυναῖκα

[1]) Θὰ τὸν ἐξοργίσῃς, θὰ τὸν κάμῃς σκύλλο. [2]) Γίνεται. [3]) Τοπωνυμία. [4]) Ἐδεκεῖ, ἐκεῖ ἀκριβῶς. [5]) Γύρους λιθίνους τοῦ ἁλωνιοῦ. [6]) Μεταφορικῶς μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. [7]) Εἶναι δυνατός. [8]) Κοντάκια. [9]) Σιγά, σιγά. [10]) Ὀλίγον. [11]) Δρέπανον. [12]) Πούλλουδα=ἄνθη. [13]) Καταφύτους τόπους δροσερούς. [14]) Ξενικές. [15]) Τοπικές.

τοῦ λοιχοῦσα. Εἶπαν του νἀφήκῃ τὰ παπούτσια του ὄξω καὶ νά μπῇ μέσα. Γιατὶ ὅπως καὶ νάναι, ἐπέρασελ λαγκάδια, χαλάσματα, κ' ἐμπόρειεν νάχῃ ἀπάνω του κανέναν κακό. Ἐπέρασεν κάμποση ὥρα κ' ἤκουσε μιὰ φωνὴν ἀπ' ὄξω «Ἔ Κωστῆ, Κωστῆ, τὰ παπούτσια σου ἤφηκες ὄξω. Ἄν ἔρτῃ καὶ σοῦ τὰ πάρῃ κανείς;» Ἐσηκώθηκεν νά βγῇ ὄξω, μὰ ἓν τὸν ἐφῆκαν. Ἦταν ἡ Γελλοῦ καὶ τοῦ φώναζζεν πὰς καὶ [1]) ἀννοίξῃ κ' ἔμπῃ μέσα καὶ χαλάσῃ τὴλ λουχοῦσα.

Ἄλλη μιὰ λουχοῦσα ἤκουσεν τὸ βουδάκιν κ' ἐφώναζζεν κάτω 'ς τὸ μαγαζτί. Λέ της ὁ ἄντρας της «Ἄ πὰ [2]) νὰ δῶ εἶντα θὲ τὸ ζζῶ, πὰς καὶ θὲ φαεῖ;» Λέ του ἐκείνη «Μὴν πὰς καὶ θαρρῶ πῶς ἔ Γελλοῦ ἀπόξω 'ς τὸ σπίτι.» Ἐκεῖνος τὴν ἐπερίπαιζζεν πῶς πιστεύγει 'ς τοῖς Γελλοῦδες κ' ἓν τῆς ἤκουσεν. Πὰ καὶ ῥίχτει του φαεῖ. Γυρίτζζει πίσω, φωνάζζει τῆς γυναίκας του, τίποτι. Σκουντᾷ την, τίποτι. Σὲ τρεῖς μέρες ἐπέθανεν.

Παρὰ τῆς Χαριστοῦς Κουτσουράδη, ἐτῶν 50, ἐκ τοῦ χωρίου Χαλκιός, τῶν Καμποχώρων.

12. Ὁ παπποῦς μου ὁ Νικόλας ὁ Γιωργίτσης μοῦ πεν πῶς σὰν ἦταμ μικρός, ἡ θειά του ἡ Μαροῦ ἐπῆε μιὰφ φορὰ 'ς τῆς ἀερφῆς της τσ' ἤκαμνε γουργουθιαῖς [3]), τσαὶ τὰ μεσάνυχτα σὰν ἐπήαινε σπίϊν [4]) της, εἶε [5]) δγυὸ υναῖτσες μεάλες μὲ δυὸ μεάλα μμάτια ποῦ λάμπαν, τσαὶ πηαίνναν κατ' ἀπάνω της. Ἐτσείνη ἀφ τόφ φόβον της ἤτρεχεν τσ' ἐσκόρπισεν τοῖς γουργουθιὲς τσαὶ τὸ πρωΐ τοῖς ἐμάντζεψεν.

Παρὰ τοῦ διδασκάλου Νενήτων κ. Γρηγοριάδου καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Νικολῆ Γιωργίτση, ἐτῶν 70, ἐκ Νενήτων.

13. Ἀπ' ἐδῶ τσαὶ πεῆντα χρόνια ἦτα μιὰ γυναῖκα τσαὶ τὴν ἐλέαν Κλωστροῦ τσαὶ ξεχορτάριαντζε γλυκάνηθθο [6]) 'ς τόβ Βαθὺν τσαὶ πῆεν τὸ μεσημέρι νὰ πιῇ νερὸν 'ς τὸ Καμάριν [7]) τοῦ Βαθύ. Τσαὶ τσεῖ μέσα 'ς τὸ νερὸν εἶεν τήμ μούρην της τσ' ἐπολέμησεν νὰ σιάξῃ τὴβ βελέτταν [8]) της. Τσαὶ εἶεμ μὲσ 'ς τὸ νερὸν πῶς εἶχαγ γάμον οἱ καλομοῖρες τσ' ἐφοήθην ἡ νύφφη μὴν τὴ ῥεχτῇ [9]) ὁ γαμπρὸς τὴν Κλωστροῦ τσαὶ τῆς ἔσυρεν ἕναν ἀχινιὸ 'ς τήμ μούρη. Ὅσον νά ρτῃ 'ς τὸ χω-

[1]) Ἴσως. [2]) Θὰ πάγω. [3]) Τὸ τυλιγμένον ἐπὶ τῆς ἀτράκτου νῆμα, ἔχον ἀτρακτοειδὲς τὸ σχῆμα. [4]) Σπίτιν. [5]) Εἶδε. [6]) Γλυκάνισον κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ ἄνηθον. [7]) Μικρὸς θόλος. [8]) Κεφαλόδεσμος, μαντήλι τῆς κεφαλῆς. [9]) Ὀρεχθῇ, ἐπιθυμήσῃ.

ριόν, ἐγέμισεν ἡ μούρη της ἀγκύλλια τ' ἀχινιοῦ. Τσαὶ ἦτο μιὰ ὀνόματι [1]) Κουλάαινα τσαὶ τῆς εἶπεν «Ἐπειδὴς ἦταγ γάμος νὰ κάμετε κουρκουμπίνους [2])» Τσαὶ τὶς ἐπῆαν 'ς τὸ Καμάριν τοῦ Βαθὺ τσ' ἔτσι ἐγίνην ἡ Κλωστροῦ καλά.

Παρὰ τοῦ διδασκάλου Νενήτων κ. Γρηγοριάδου καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς ἀγραμμάτου Πλουμοῦς Σταματιῶς, ἐτῶν 80.

14. Εἰς τοῦ Μώρου τὸ λαγκάδι βγαίνουν *ἀγεραγίδες*. Ἕναγ γέρος ἐπῆγεν νὰ πιῆ τὴν νύκταν καὶ δὲν ἐπροσκύνησεν καὶ τὸν ἐστραβῶσαν.

15. Εἰς τὰ Βρυσίδια σκοντάβγει [3]). Βγαίννουν *ἀγεραγίδες* καὶ χορεύγουν. Πολλοὶ ἐπεράσαν ἀπ' ἐκεῖ κ' ἐσκονταφτῆκαν [4]).

Ἀμφότερα παρὰ τοῦ Μιχαὴλ Λιγνοῦ, ἐτῶν 97, ἐξ Οἰνουσσῶν τῆς Χίου, νήσων πρὸς τὰ ΒΔ τῆς Χίου, ἀποικίας τῶν Καρδαμύλων.

16. Ἐγώ, παιδάϊμ μου, ἓν εἶδα ποττές μου τέτοια πράματα. Ἀκουστὰ ἔχω μόνον ἀφ τὴν κεράμ μου [5]) πῶς οἱ *γεραγίδες*, ὄξω κι ἀποδῶ, ἓν κάτι γυναῖκες ἀσπροφόρες, μὲ κάτι δάχτυλα γυρισμένα πίσω, μὲ κάτι φοῦχτες γυρισμένες ἄξανάστρεφα καὶ μὲ κάτι ποδάργκια γυρισμένα ἀνάποδα τὸ μπρὸς ὀπίσω καὶ τὸ πίσω μπρός. Θέ μου καὶ φύλαγε! Ἔδεκεῖ 'ς τὰ Σπήλλια καὶ 'ς τὴ Ρῖναν, ἔδεκει γὲν ἡ φάρα [6]) τῶν γεραγίδων. Ἔδεκει βράζζουν [7]) οἱ γεράγίδες. Ἀπ' ἔδεκεῖ κατηβαίννουσιν κ' ἔρκουνταιμ μεσὰ 'ς τὸ χωργκιόν.

Ἕνας τσοππάνης, Σβῶκος, εἶδεν τας κ' ἐγάπησε μιάν. Ἐκείνη τὸν ἐκολούθησεν καὶ τὴν ἐπῆρεγ γυναῖκάν του. Μὰ εὐτὴ δὲν ἐμίλαν ποττές. Ἡ μάνα του γιὰ νὰ τὴν κάμῃ νὰ μιλήσῃ ἔκαψεν τὸφ φοῦρνον κ' ἐπῆρεν τὸ παιδίν της κ' ἐκαμώθην πῶς θὰ τὸ ρίξῃ μέσα. Ἐκείνη τότες ἤπιασεν τοῖς φωνὲς κι ἁρπᾷ μάνι μάνιν [8]) τὸ παιδὶν καὶ τρέχει 'ς τὸ βουνό. Εὐτὸς τὴν ἐγάπαν καὶ τὸ βραδύνὸν ἤρτεν κ' ἓν τὴν εἶδεν κ' ἐπῆρεν τὰ βουνὰ νὰ τὴγ γυρεύγῃ. Ηὗρεν την κ' ἐπαρακάλεν την νά ρτῃ πάλι μαζζίν του. Λέ του «Εἶντα νὰ θθυμηθῶ νά ρτω πίσω; Νὰ θθυμηθῶ τὸ ψωμὶν τὸ κύταλλο [9]), γὴ τὸ κρομμύδιν τὸ καυτερό, γὴ τὸ νερὸν τὸ βρόμικο;»

Παρὰ τῆς Ἄννης Ι. Βίου ἐτῶν 70 ἐκ Καρδαμύλων.

17. Μιὰ γεραγίδα εἶχεν καὶ φιληνάδαν τὴ γριὰ Σαρησταμάταιναν

[1]) Πολὺ περίεργος ἡ χρῆσις τοιαύτης λέξεως ἐκ τῆς λογίας παραδόσεως ὑπὸ ὀγδοηκοντούτιδος γραίας. [2]) Εἶδος πλακοσυντίου ἐξ ἀλεύρου, μέλιτος καὶ ἐλαίου. [3]) Παρουσιάζονται φαντάσματα. [4]) Ἔπαθον. [5]) Μάμμη. [6]) Ἡ γενεά. [7]) Εἶναι πάρα πολλαί. [8]) Γλήγορα, γλήγορα. [9]) Ξηρόν.

κ' ἐπήγαιννεν καὶ τὴν ηὗρισκεν καὶ λέγουν πῶς εὐτὴ ἤξερεν καὶ τὴ γλῶσσαν των. Ἐμεῖς μικρὲς τὴν ἐρωτούσαμε «Γιὰ πέ μας κάμποσα *γεραγιδίστικα*» καὶ μᾶς ἤλεγε «Γλοῦ, γλοῦ, γλοῦ, ἀγλοῦ, γλοῦ, γλοῦ, γλοῦ, ἀγλοῦ». Ἤξερεν καὶ τὰς ὀνομασίες των, ἄλλην τὴν ἐλέγαν Ἀγλαΐαν, ἄλλη Διαμάντω, ἄλλην Παγώναν, ἄλλην Καλήν, ἄλλη Χρυσώ, ἄλλην Ἀρετή, ἄλλη Σμαραγδή. Ἤξερεν κ' ἕναν ἀρσενικὸν ποῦ τὸν ἐλέγασιν Ἀνέστον. Ἤλεγεμ μας πῶς ἦταν ἐφταμηνίτισσα καὶ γιὰ δευτὸ δὲν τὴν ἐπειράζζασιν οἱ ἀγεραγίδες καθόλου. Μὰ τοὺς ἄλλους ἀθρώπους τοὺς παίρνουν τὴμ μιλιάν των. Γιὰ δευτὸ ἅμα τὰς βλέπῃ κανένας πρέπει νὰ κάμῃ τὸ σταυρόν του καὶ νὰ λὲ «Μέλιν καὶ γάλα 'ς τὴ στράταν τως».

Καὶ τὰ παιδγκιὰ ἓν ἐν καλὸν νὰ τἀφήννῃ κανεὶς μονάχα μέσα σὲ λαγκάδιγ γὴ κοντὰ σὲ πηγάδι, γιατί ἔχει ἀγεραγίδες κι ἅμα τύχῃ κακὴ ὥρα καὶ περνοῦσιν, ἄλλα πνίγουσιν κι ἄλλα τ' ἀλλάζζουσιν. Ἂν ἐν ὄμορφα, τὰ παίρνουσιν καὶ βάλλουσιν τὰ δικά των, κάτι ἄσκημα, στραβομούρικα γὴ σακάτικα.

Παρὰ τῆς ἀνωτέρω Ἄννης Βίου, ἐκ Καρδαμύλων.

18. Ἐπερνούσαμεν ἀφ τὰς Αἰγνοῦσες κ' ἤβγα 'γὼ ὄξω ἀφ τὸ καράβιν γιὰ νερόν. Ἐπῆγα ἔδεκεῖ 'ς τὸ Κάστρον ποῦ ἔχει πηγάδι. Ἐκεῖ βλέπω μιὰγ γυναῖκαμ μ' ἄσπρην ποκαμίσαν κ' ἐνέσυρνεν κ' ἤχυννεν χαμαὶ τὸ νερόν. Ἔεν ἐμπόρουν πιὰ νὰ παντέχω [1]), ἐπῆγα καὶ τὴν ἐκούντησα. Εὐτὺς ποῦ τὴν ἤγγισα πέφτει μέσα 'ς τὸ πηγάδι. Τρέχω 'γὼ πίσω 'ς τὸ καράβιμ, μήδε νερὸν ἐπῆρα, μήδε τίποτι, γιατὶ ἐφοβούμουν νὰ μὴν εὕρω καὶ μπελᾶν πῶς ἤπνιξα τὴγ γυναῖκα. Εἶπα τῶς τα ὅλλα καὶ γυρίζζομεν νὰ δοῦμεν καὶ βλέπομεν ἕναν κακό, πέτρες, ξύλα, ἄμμοι, ἕναν ἀγερικὸ κατ' ἀπάνω 'ς τὸ καράβιμ μας. Εἴπαμεν ὅλλοι τὰ πατερημά μας. Ἐβάλαμεν κ' ἕναν ναύτην καὶ μᾶς ἐδιέβασεν τοὺς χαιρετισμοὺς κ' ἔτσι ἤπαψεν.

Παρὰ τοῦ ἐξ Οἰνουσσῶν πλοιάρχου Ν. Πατέρα, ἐτῶν 55.

19. Ἔδεκεῖ 'ς τὸ Παμπόρι βγαίννουν ἀγεραγίδες ἀσπροφόρες. Ἐβγαίννουν κι ἀπ' ἕνα χάλασμαν ποῦ γὲν καρσὶ ἀγεράγιδοι καὶ πάσιν καὶ τὰς εὑρίσκουσιν καὶ χορεύγουσιν. Ἐγὼ ἤμουμ μικρὴ κ' ἐμάζ-

[1]) Περιμένω.

ζευγκα μαλλούππιν [1]) καὶ τὰς εἶδα, μὰ δὲν μ' ἐπειράξασιγ, γιατὶ ὁ ἀναφακᾶς [2]) μου ἦταδ δυνατός.

Κ' ἔδεκεῖ 'ς τὴν Κολωνὴν οἱ ἀγεραγίδες εἶν πῆμμα [3]) καὶ 'ς τὴ Ρῖναν ὁ γέρο Ρινιώτης μᾶς ἤλεγεν πῶς ὅλλην τὴν ἡμέραν τὰς ἤβλεπεν κ' ἐχορεύγασιν κ' ἐτραγουδούσασιν. 'Επαίρνασίν τον κ' ἐκεῖ. νον πολλὲς βολὲς καὶ τὸν ἐβάλλασιν εἰς τὸχ χορόν. Εἶχεν τα κ' εὐτὸς καλὰ μαζζίν τωγ, γιατὶ εἶχεδ δυνατὸν ἀναφακᾶν.

Παρὰ τῆς Εἰρήνης Κουκκουνᾶ, ἐτῶν 90, ἐκ Καρδαμύλων.

20. Ἡ γριὰ Μπαρμούτταινα ἦταμ μαμμή. Μιὰν νυχτιὰν ἔρκεται καὶ τὴν προσκαλεῖ μιὰ μὲ τὴν ἄσπρην ποκαμίσαν νὰ πὰ νὰ ξεγεννήσῃ μιὰγ γυναῖκα. Ἐκουλούθησέν την τὴν ἀσπροφόραν κ' εὐτὴ τὴν ἤβγαλεν ὄξ' ἀφ τὸ χωργκιὸ κατὰ τὴ Ρῖναν. Ἐκεῖ τὴν ἐπῆγεσ σὲ μιὰ σπηλλιὰγ γεμάτην ἀγεραγίδες κ' εἴχασιμ μέσ 'ς τὴμ μέση μιὰν καὶ ἐκοιλοπόνε. Ἐξεγέννησέν την κι ἅμά φευγεν ἐδῶκαν της δγυὸ κρομμυδότσοφλα. Σὰν ἐπῆεν εἰς τὸ σπίτιν της, κοιτάζζει τα 'ς τὸ φῶς κ' ἦτα μαχμουτιέδες [4]).

Παρὰ τῆς Ἄννης Βίου, ἐτῶν 70, ἐκ Καρδαμύλων.

21. Τὸμ Μιχάλην τὸν Ἀγγελικούσην τὸν ἐλλάξασιν οἱ γεραγίδες σὰν ἦταμ μικρός. Γιὰ δευτὸ ὅλλοι τὸν ἐφωνάζζασι γεραγιδόσπορο κ' ἡ μάνα του ἀκόμη, ἅμα θύμωννεμ μαζζίν του καμιάβ βολάν. Καὶ σὰν ἐγεννήθην ἦταν ἄσκημος, ὁ λαιμός του κοντός, τὸ μουράϊν του [5]) μιτσὸμ μιτσὸν [6]) κ' ἐθαρροῦσαν πῶς ἦγ γεραγιδόσπορος καὶ τὸν ἐπῆραν καὶ τὸν ἐπήγασιν εἰς τὸ βουνόν, νὰ τὸν ἀφήκουν τρεῖς μέρες πὰ κ' ἔρτουν οἱ ἀγεραγίδες νὰ τὸν πάρουσιν καὶ φέρουσιν τὸ καθεαυτὸν [7]) παιδίν. Μὰ ἡ μάνα του ἅμα συνῆρτεν ἐζζήτησέν τὸ παιδίν της καὶ σὰν τῆς εἴπασιν πῶς ἦν εἰς τὸ βουνόν, εἶπεν τὸν. «'Αμέτε νὰ μοῦ φέρετε τὸ παιδίμ' μου καὶ γὼ δὲν τὰ ξέρω 'φτά. 'Αλλαμένο, ξαλλαμμένον, νὰ πὰ μοῦ τὸ φέρετε». Κ' ἔτσι τῆς το φέρασιν κ' ἔζζησεν κ' ἐμεγάλωσεν καὶ ποττὲς ἦν τὸν ἐπειράξασιν οἱ γεραγίδες. Ἦτα, βλέπεις, δική τως σπορά.

Παρὰ τῆς Ἄννης Ι. Βίου, ἐτῶν 70.

---

[1]) Εἶδος χόρτου τοῦ βουνοῦ, χρησιμεύοντος ὡς τροφὴ τῶν ζώων. [2]) Ὁ φύλαξ ἄγγελος. [3]) Πλῆθος πυκνότατον. [4]) Χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Μαχμούτ. [5]) Μουτράκι. [6]) Μικρόν. [7]) Τὸ πραγματικόν.

22. 'Σ τὸ Ράχτη [1]) βγαίνουν ἀγελοῦδες καὶ σηκώνουνε σταμνάκια καὶ τὰ γεμίζουνε νερό, κ' ὕστερι πιάνουν τὸ χορό. 'Αφ τοῦ Πασᾶ τὴ βρύση [2]) τοῖς εἴδανε πολλοί. Ἦταν ἀσπροφόρες ὅλες καὶ μέσ 'ς τὸ κάργαρο τοῦ μεσημεριοῦ ἐβαστούσανε σειρά. Εὐτὸς ποῦ τοῖς εἴδενε ἐπῆεν κοντὰ νὰ τοῖς δῇ πιὸ καλὰ καὶ τοῦ στριψενε [3]) καὶ τὸν ἐπήγανε 'ς τὸ Μερσινίδι καὶ τοῦ διέβασεν τὸ Παπαδάκι [4]) κ' ἐψίνηκεν καλά.

Παρὰ τῆς 'Ελένης Βορίᾶ ἐκ Λειβαδίων, ἐτῶν 50.

23. Ἕνας Παπᾶς ἠπήαιννεν νὰ λειτριγήῃ [5]) 'ς ἕνα ξουκκλῆσι. 'Σ τοὺ δρόμουν τοὺν πάγκησε [6]) μιὰ μιλιγάνα τσὶ βάσταν τσ' ἕναν πιδάϊν τσὶ τοῦ πεν νὰ κάτσῃ 'ς τοὺ μουλάριν τοὺ πιδίν κης. 'Ιτσεῖνος κῆς εἶπεν νὰ τοὺ κάτσῃ 'ς τὰ ξικάπουλλα [7]). Σὰν τό κατσεν εὐτὺς τοὺ μουλάριν ἠπείκασεν [8]) τσὶ τεφσέριζζεν [9]). Οὔ παπᾶς τοὺ κατάλαβεν πῶς ἦταν μιλιγανουπαίδιν τσὶ τοῦ καμεν ἕνα σταυρὸ 'ς τὰ κούτελλα. Ἡ μιλιγάνα ἤρκισεν τσὶ φάναζζεν «Τοὺ πιδάϊμ μου! τοὺ πιδάϊμ μου!» Σὰν τό φερε 'ς κὴν ἐκκλησιὰν ἠμαζζεύκησαν ὅλλοι οἱ μιλιγάνοι τσὶ τοῦ πα «Δός μας τοὺ πιδάϊμ μας τσὶ ὅ,κι δουλειάθ θῇς [10]). νὰ σοῦ κάουμε» [11]). Τσὶ τοὺς εἶπε «'Αμέτε νὰ μοῦ χκίσετε [12]) ἕναν πηάδιν τσὶ νὰ μοῦ φυτέψετε ἕναν ἀμπέλιν. Τσὶ πῆαν τσὶ τοῦ χκίσαν τοὺ πηάδιν, τσὶ τοῦ φυτέψαν τσὶ τ' ἀμπέλι.

Παρὰ τοῦ Ν. Πιτίδου, ἐκ Μεστῶν.

24. Ἔδεκεῖ ποῦ πᾶμε 'ς τοῦ Λιλλὶ 'ς τὸ τρίστρατο εἶχαν οἱ καλὲς ἀρκόντισσες χορό. 'Εγὼ μουν εἰς τὸ κέφι κ' ἐπέρασ' ἀπὸ μέσ ἀφ τὸχ χορὸ καὶ μιανῆς ἐπρόκαμα καὶ τῆς ἥρπαξα τρίχες χρουσὲς ἀφ τὰ μαλλιά της καὶ τοῖς ἤβαλα μέσα 'ς τὸ ῥωλόϊμ μου. 'Απὲ τότες ὅπου κι ἂν ἐπήαιννα νύχτα μονάχος μ' ἐντάμωνεν καὶ μοῦ λεεν. «Ἄ Κωστῆ, τί καλὸς ποῦ σαι. Τί ὄμορφος. Ἐσὺ ἅμα θές, θὰ μοῦ δώκῃς ὅ,τι μοῦ πῆρες. Δός μου τὰ μαλλιά μου κι ὅ,τι ἄλλο θὲς νὰ σοῦ δώκω». Ἐγὼ ἐν τῆς τά δινα καὶ τὴν εἶχα πιὰ κάθε βράδυ γιαβουκλοῦ. Ὕστερι τὴν ἐβαρέθηκα καὶ τῆς τά δωκα κι ἀπὲ τότες ἐν τὴν ἐμετάδα [13]).

Παρὰ τοῦ Κωστῆ Καράλη, ἐτῶν 70, ἐκ Χαλκιοῦ.

---

[1]) Πηγὴ ὕδατος διαυγεστάτου καὶ ψυχροτάτου εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Αἴπους. [2]) Ἑτέρα πηγὴ παρὰ τὴν Δασκαλόπετραν. [3]) Ἐνν. ἡ βίδα=παρεφρόνησε. [4]) Ἡγούμενος τῆς Παναγίας Μυρσινιδιωτίσσης πρὸς Β. τοῦ Βροντάδου. [5]) Λειτουργήσῃ. [6]) Ἀπάντησε. [7]) Ὀπίσθια. [8]) Ἐνόησε. [9]) Ἔτρεχε 'ς τὰ τέσσαρα. [10]) Θέλῃς. [11]) Κάμωμεν. [12]) Κτίσετε. [13]) Ξαναεῖδα.

25. Σ τὸ Ζιφιᾶ πὸ πάγω 'ς τὴν Πλαγιὰ ποῦ τρέχει τὸ νερό, πάν' οἱ καλὲς ἀρκόντισσες καὶ πλύννουν. Πολλοὶ ποῦ περάσαν ἀπ' ἐκεῖ μεσάνυχτα τοῖς εἶδαν κ' εἶχαν μπουγάδα. Κι ἅμα κάμναν τὸ σταυρόν των ἐχάνουνταν.

26. Πολλὲς φορὲς ματζεύομε 'ς τοὺς σκίνους κ' ἔρκεται μυρωδγκιά. Τσαὶ λὲ ἡ μιὰ «Θαρρεῖ κανεὶς πῶς καβουρδίντζουν καφὲ τσαὶ πῶς φουρνίντζουν, μαρὴ κόρη μου». Τσαὶ λὲ ἡ ἄλλη «Μαρή, ἀλήθκεια, ἤκουσα τσ' ἐγώ. Μέλιγ γάλα 'ς τὰ νυχάτσα τως, οἱ καλὲς ἀρκόντισσες». Τσαὶ κάμνουν τὸ σταυρόν των.

Παρὰ τῆς ἐκ Καλημασιᾶς Ἀθθούλας Κοκκίδη, ἐτῶν 75.

Β'

ΑΡΜΕΝΗΔΕΣ

27. Ἀρμένηδες εἶν κάτι φωτιὲς ποῦ φαίνουνταιν ἄξαφνα μπροστὰ 'ς τοὺς ἀθρώπους ἅμα πορπατοῦν τὴν νύκτα 'ς τὰ βουνὰ τσαὶ 'ς τὶς ἐρημιές. Ἐγὼ ἐγύριζα μὲ τὸ δραάτημ [1]) μικρὸς κ' εἴδαμεν ὁμπροστά μας ἕναφ φῶς τσαὶ μοῦ λὲ ὁ δραάτης «Νὰ ὁ Ἀρμένης, μόνον κάμε τὸ σταυρόσ σου». Ἐκάμαμεν τὸ σταυρόμ μας τσ' ἐχάθηκεν.

Παρὰ τοῦ δημοδιδασκάλου Ν. Μπιρλῆ, καταγράψαντος αὐτὸ καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ χωρικοῦ Κ. Μ., ἐτῶν 60, ἐκ Πατρικῶν τῆς Χίου.

28. Σ ἕνα σπῖν τοῦ χωριοῦ μας βγαίννει ἕνας Ἀρμένης. Εἶν ἕνας ἄθρωπος ὥς ἀπάνω κ' εἶναι μὲ μιὰμ μεάλην γενειάδα τσ' ἕνα μεάλο τσιμπούτσι 'ς τὸ στόμα τσ' ἕνα παλιὸ ρεμπούμπλικο. Τὸ τσιμπούτσιν του βγκάλλει πολλὺν καπνόν. Θαρρεῖς πῶς ἔφ φοῦρνος. Ἔν κουνιέται καόλου [2]) ἀφ τὸ μέρος του. Τσ' ἂν κάμῃς πῶς πηαίνῃς κοντά του τραβιέται πίσω.

Παρὰ τοῦ Γ. Ζωγράφου, ἐκ Βουνοῦ τῶν Μαστιχοχώρων.

29. Ἔδεκεῖ 'ς τὸ Λιάπυργον ἕνας εἶδεν ἕναν Ἀρμένη μὲ κοντὸ φεσάκι καὶ ὅσον ἐπήγαιννεν κοντὰ τόσον ἐμάκραινεν, καὶ ἤφτασεν τὸ κεφάλιν του ὥς τὴ στέωσιν [3]) τοῦ πύργου κ' ὕστερι πάλι ἐκόνταινεν κ' ἐγίνηκε σὰν παιδάκι. Ἤπαθε χρυσῆν [4]) καὶ σὲ πέντε μέρες ἀπέθανε.

Παρὰ τῆς Χαριστοῦς Κουτσουράδη, ἀπὸ τὸ Χαλκιὸς τῶν Καμποχώρων.

30. Πολλύδερος ἦταν ἐφταμηνίτης καὶ μιὰ βραδιὰν τὸν ἐπῆραν οἱ Ἀρμένηδες καὶ τὸν ἐπῆγαν εἰς ἕναν ποταμόν. Ἐκεῖ εἶδεν παιχνίδια

[1]) Δραγάτης ὁ ἀγροφύλαξ. [2]) Καθόλου. [3]) Στέγην. [4]) Ἴκτερον.

καὶ χοροὺς καὶ τὸ πρωῒ ἐπῆεν ὁ παπᾶς καὶ τὸν ηὗρεν ἀξαπλωμένο μέσ 'ς τὴμ μέσην τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ βάλεν τὸ σταυρὸ 'ς τὰ στήθια του κ' ἐσηκώθην ἀπάνω.

31. Ἕναν παιδὶν ἤβγεν τὴν νύχταν ὄξω νὰ γυρέψῃ τὸν πατέραν του μὲ τὸ φανάρι. Κάποιος Ἀρμένης τοῦ πάντησε 'ς τὸ δρόμον καὶ τὸν ἐπῆρε 'ς ἕνα χάλασμα. Ἐκεῖ εἶδεν πολλοὺς ἀθρώπους ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐκάμναγ γάμο. Τοῦ δίναν κουφέττα κ' εὐτὰ ἦταν βερβελλιὲς καὶ τοῦ λέγαν «Θὲς δὲν θὲς θὰ τὰ φάς». Ἤφαν τα κ' ἤζζησεν ἐφτὰ μέρες κι ἀπέθανε.

Ἀμφότεραι αἱ ἀνωτέρω παρὰ τῆς Χαριστοῦς Κουτσουράδη, ἀπὸ τὸ Χαλκιός.

32. Σ τὸ Καμπὶν εἶ [1]) μιὰ βόττα [2]) καὶ λέουν πῶς εἶδαν τὴν νύχταν Ἀρμένηδες μὲ καλὲς γυναῖκες κ' ἐχόρευγαν τὸ δδετό [3]).

Παρὰ τοῦ Κ. Βαλιάδη, ἐκ Βέσσης.

33. Ἕνας Χαλκούσης ἐσηκώθην μεσάνυχτα ν' ἁπλώσῃ ἀξόβεργα [4]) γιὰ νὰ μὴ τοῦ πάρουν τὰ πόστα [5]) ἐδεκεῖ 'ς τὸ Μαγκανάκι. Ἐκεῖ ποῦ στεννε [6]), ἀκοὺ κάτω χαμηλὰ ψαρμουδιὰ καὶ σὲ κομμάτι βλέπει λαμπάδες ἀναμμένες κι ἀθρώπους κ' ἐψάλλανε. Ἦταν Ἀρμένηδες κ' εἶχαν λείψανο. Ἕνας Ἀρμένης τὸν εἶδεν καὶ τοῦ δωκεν τὴν λαμπάδα, μ' αὐτὸς ἔν τὴν ἐπῆρε, γιατὶ ἤθεν νὰ τὸχ χαλάσῃ. Εὐτὸς ἀφ τὸφ φόβον του ὥς τὸ πρωῒ ἐκάθουνταν ἀπάνω 'ς τὴ τσικουδιὰ κ' ἤλεγεν τὰ πατερημά του καὶ ἔφυγαν οἱ Ἀρμένηδες.

Κατὰ τὸν Ἰ. Σαρρῆ, ἐκ Ζιφιᾶ.

34. Μιὰφ φορὰν ἐπήγαιννεν ἕνας εἰς τὴν Καλαμωτὴν κ' ἐνυχτιάστηκε. Ἐκεῖ 'ς τὴ Σικελιὰ [7]) βλέπ' ἕναν Ἀρμένη κ' ἤρκουνταν κατ' ἐπάνω του καὶ μόντις [8]) ἤρτεν κοντά του τὸν ἐγκάλιασεν καὶ τοῦ λὲ «Ζητῶ τὴν ἀγάπησ σου» Ἐκεῖνος τοῦ λὲ «Ποιὸς εἶσαι;» Κ' ἔν τοῦ λέγενε [9]), γιατὶ θὰ τοῦ παιρνεν τὴμ μιλιάν του. Ὕστερι τό βαλεν ὁ νοῦς του πῶς ἦταν ὄξω κι ἀπὸ δῶ κ' ἤκαμεν τὸ σταυρόν του κ' ἤφυγεν ὁ Ἀρμένης.

Κατὰ τὴν Μαρίαν Δροσινοῦ, ἐτῶν 80, ἐκ Χαλκιοῦ.

[1]) Εἶναι. [2]) Θολωτὸν οἴκημα. [3]) Εἶδος χοροῦ τῶν ἀπόκρεω. Βλ. καὶ ἀνωτέρω. [4]) Ἰξόβεργα. [5]) Θέσις ἔνθα τοποθετοῦν τὰ ἰξόβεργα. [6]) Ἑτοποθέτει, ἅπλωνε. [7]) Ναὸς τῆς Παναγιᾶς, Σικελιᾶς λεγομένης, μετὰ πύργου. [8]) Ἐκ τοῦ μό/λις /ὄν/τας τραπέντος τοῦ ας εἰς ις καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ μόλις, νωρὶς καὶ κτλ. [9]) Καὶ δὲν τοῦ λεγε.

35. Ἕνας χωριανός μας εἶχεν ἀγαπητικιὰν κ' ἐπήγαιννεν κάθε βράδυ καὶ τὴν ηὕρισκε. Μιὰ βραδιὰ ἦταν ἀπάνω κάτω μεσάνυχτα ἐκεῖ ποῦ γύριζζεν εἰς τὸ χωριό. Βλέπει ἕναν 'Αρμένη ἀπάνω 'ς τ' ἄλογον του καὶ τοῦ φώναζεν ὁ 'Αρμένης «Ἔ Νικολῆ Κουτελλῆ». Λὲ ἐκεῖνος «Ὁρίστε». Κι ὁ 'Αρμένης τοῦ πεν πάλι «Φύλαγε με [1])» Εὐτὸς ἐθάρρεν πῶς εἶν ὁ Σίδωρος ὁ γιατρὸς καὶ ἐστάθην καὶ τὸν ἐφύλαξε. Ὅταν ἤρτε ποντά, τοῦ λέ «Καλῆ σπέρα». Λέ κ' εὐτὸς «Καλῶς τὸ γιατρό». Λέ του ὁ 'Αρμένης «Ἄντε νὰ μὲ πὰς ἴσια μ' ἀπόξω [2]) 'ς τὸ χωριό». Σὰν τὸν ἐπῆε τοῦ λὲ «Ἄμε [3]) 'ς τὸ καλό, γιατρέ». Λέ του ὁ 'Αρμένης «Ἄντε νὰ μὲ πὰς ἴσια μὲ τὸν Πρῖνο». Μὲ τὰ πολλὰ τὸν ἐπῆεν ὥς ἐκεῖ καὶ τοῦ λὲ πάλι «Ἄμε 'ς τὸ καλό, γιατρέ». Ἐκεῖνος τοῦ λὲ «Ἄντε νὰ μὲ πὰς ὥς τὸ Μαγκανάκι». Τότες ἐκακόβαλεν ὁ νοῦς του καὶ ἔν ἤθελεν, μὰ μὲ τὰ πολλὰ τὸν ἐπῆεν κι ὥς ἐκεῖ. Ἄμα πῆαν κάτω κεῖ ποῦν ὁ ποταμός, λέ του πάλι «Ἄμε 'ς τὸ καλό, γιατρέ» κ' ἤκαμγε νὰ φύγῃ... Λέ του ὁ 'Αρμένης «Πάρε τοῦτονα τὸ κεράκι νὰ φέγγῃς». Εὐτὸς ἔν τὸ πῆρε, γιατὶ ἂν τό παιρνε θὰ χάνουνταν. Τότες ὁ 'Αρμένης τοῦ λὲ «Ἄντε βρέ, κερατᾶ, κι ἂς μὴν ἐβάστας τὸ πρᾶμαν ποῦ βαστᾷς καὶ νά βλεπες εἶγτά θεν νὰ σοῦ κάμω». Ὁ Κουτελλῆς ἐβάσταν μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ τὸ βγάζει καὶ τὸ μπήει 'ς τὴ γῆ καὶ τοῦ λὲ ὁ 'Αρμένης «Ἄχ! κερατᾶ, μ' ἐθανάτωσες». Εὐτὸς ἤφυεν κ' ἐπῆε βουβὸς εἰς τὸ σπίτιν του. Τὸ πρωῒ ἐπῆεν καὶ ηὗρεν τὸ μαχαίριν του μὲ τρεῖς σταλαμματιὲς αἷμαν ἀπάνω. Εἶπαν του τότες νὰ σφάξῃ μιὰν ὄρνιθα κ' ἔτσι νὰ τὸ πάρῃ. Ἔτσ' ἤκαμεν κιόλας καὶ τὸ πῆρε.

Παρὰ τοῦ Ι. Σαρρῆ, ἐκ Ζιφιᾶ.

36 Κακόμα, μιάφ φοραὶν ἐπῆεν ἡ ἀνηψιά μου νὰ τρεντήσῃ [4]) τοὺς σχίνους τσαὶ σὰν τοὺς ἐποτσέγτησεν ἐπῆεν νὰ πάρῃ τὴ μπροστέλλαν [5]) της τσαὶ εἶδεν ὁμπροστά της μιὰγ γάττα τσαὶ τὴν ἤδιωξεν τσ' ἐπῆεν εἰς τὸ χωριὸ τσ' ἐρώστησεν. Κακόμα, τσ' ἔκαμε σαράντα μέρες νήστεια τσ' εὐτσέλλαια [6]) τσ' ἔγινεν καλά.

Ὕστερι ἐπῆεν νὰ φέρῃ νερὸν ἀφ τὸ Πλουμάρι τσαὶ βλέπει 'ς τοῦ Μπούκκουνα τὸν ἐρινὸ ἕναν 'Αρμένη τσ' ἐβάστα φλουριὰ 'ς τὰ

[1]) Περίμενέ με. [2]) Ἕως ἀπ' ἔξω. [3]) Πήγαινε. [4]) Κεντήσῃ. [5]) Ποδιά. [6]) Εὐχέλαια.

χέρια του τσαὶ τῆς τά διγε [1]). Μὰ κείνη ἓν τά παιρνε, μόνον ἐπολέμαν νὰ γυρίσῃ πίσω τσαὶ τσεῖνος ἓν τὴν ἄφηννεν τσαὶ τῆς ἤλεεν πῶς θά τηνε χαλάσῃ. Οἱ ἀθρῶποι ποῦ ἦτον εἰς τὸ πηάδι τὴν ἔβλεπαν ποῦ ἐμίλα, μὰ ἓν ἔβλεπαν πρόσωπο. Τσαὶ τῆς λέ «Πορπᾶτε, ἔσ σε χαλῶ». Τσαὶ πῆε 'ς τὸ σπῖϊν της τσ' ἐλιγώθην [2]) τσαὶ τά πεν ὅλλα. Ὕστερι πάλι τὴν ἔκλεισαν σαράντα μέρες τσ' ὁ παπᾶς τὴν ἐξώρκιζζεν τσαὶ τῆς ἤλεεν «Ἄμα τὸ ξαναδῇς ἀ τοῦ πῇς. Φύγε ἀπὸ μένα, σατανᾶ, γιατὶ εἶμαι βαφτισμένη κι ἀπὲ τὸ δισκοπότηρον εἶμαι κοινωνημένη». Τσ' ἔτσι ἐγλύτωσεν.

Παρὰ τοῦ διδασκάλου Νενήτων καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Δημητρίου Λούμπα, ἐκ Νενήτων.

37. Ἕναν ἀφ τὸ Βερβερᾶτο τὸν ἐρείνεψε [3]) τρεῖς νυχτιὲς ἀπανωτὰ ἕνας 'Αρμένης καὶ τοῦ πεν νὰ πὰ 'ς τὸ Καναβουτσᾶτον [4]) 'ς τὸ τάδε μέρος νὰ σφάξῃ ἕναν πετεινὸν καὶ ὕστερι νὰ σκάψῃ καὶ θὰ βρῇ φλουριά. Εὐτὸς ἐπῆγεν ἤσκαψεν εἰς τὸ μέρος ποῦ τοῦ πεν ὁ 'Αρμένης, ἤσκαψεν καὶ ηὗρεν ἕναν πιθαράκι φλουριά. 'Εγέμισεν τὶς τζέπτες του [5]) καὶ ἐπήγαινεν εἰς τὸ σπίτι νὰ πάρῃ τὸν ντουρβᾶν νὰ τὰ βάλῃ μέσα. Σ τὸ δρόμον ἀπάντησεν τὸν ἀδελφόν του κι ἀφ τὴν χαρά του τοῦ τό πεν. Λέ του ἐκεῖνος «Γιὰ νὰ τὰ δῶ». Πὰ νὰ τοῦ τὰ δείξῃ κ' ἦταν κάρβουνα. 'Εγύρισαν πίσω 'ς ἐκεῖνο τὸ μέρος κ' ηὗραν τὸ πιθαράκι γεμᾶτον κάρβουνα.

Παρὰ τοῦ ἐκ Βερβερᾶτου Ι. Ψαροῦ, ἐτῶν 60.

38. Ἕνας ἄλλος ἤχτιζζε σπίτιν κ' ἐκουβάλεν τὴν νύχταν νερὸ μὲ τὸ τουλούμι [6]) γιὰ νὰ γεμίσῃ ἕνα βαρέλλι. Μιὰ βραδιὰ εἶδεν ἕναν 'Αρμένη μὲ τὴγ γυναῖκαν του. Ὁ 'Αρμένης ἤθελεν νὰ τὸχ χαλάσῃ, μὰ ἡ γυναῖκα του δὲν τὸν ἤφηκεν. Τότες εἶπεν ὁ 'Αρμένης «Θ' ἀγγίξω ἀπάνω του, νά μαι πάντα μαζίν του». Τότες τοῦ γγιξεν εἰς τὴμ μούρην κι ὁ 'Αρμένης ἤμενεν πάντα μαζζίν του κι ἅμα ἐκάθονταν 'ς τὸ τραπέζι ἤλεγεν ὁ ἄθρώπος «Φέρετε κι ἄλλο ἕνα πηροῦνι (γιὰ κουτάλι)» κι ἄθρωπο δὲν ἔβλεπαν. Ἡ ἁγιὰ Κατερῖνα ἀπὸ τὴν Καλαμωτὴν ἤρτεν κ' ἐπῆρεν τὸν ἄθρωπο, καὶ τοῦ φώναζζεν ὁ 'Αρμένης «Ἔ Γιώργη, ποῦ μ' ἀφήννεις». Κ' ἔτσι ἐγλύτωσεν ὁ ἄθρωπος.

Παρὰ Ι. Σαρρῆ, ἐκ τοῦ χωρίου Ζιφιᾶ.

[1]) Τῆς τά δινε. [2]) Ἐλιποθύμησε. [3]) Ὠνείρευσε. [4]) Τοποθεσία. [5]) Τὰ θυλάκιά του. [6]) Ἀσκός.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΝΩΤΕΡΩ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Α΄

ΝΕΡΑΪΔΕΣ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδόσεων καὶ ἄλλων πληροφοριῶν ἡμῶν συγκεντροῦμεν ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς γενικώτερα περί τε τῶν ὀνομάτων τῶν νεραΐδων ἐν Χίῳ, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων συναφῶν πρὸς αὐτὰς δοξασιῶν.

α΄) *Ὀνομασίαι*: Αἱ νεραΐδες ἐν Χίῳ καλοῦνται γενικῶς μὲν *νεραΐδες*, *καλὲς ἀρκόντισσες*, κατὰ κώμας δὲ *ἀγελοῦδες* ἢ *ἀγγελοῦδες* (Βροντάδος, Κυδιάντα), *καρκάλοῦσες* (Θυμιανά, Νεοχώριον), *μαυροφόρες* (Διδύμες), *γεραδίγες*, *ἀγεραγίδες* (Καρδάμυλα), *καλὲς γυναῖκες* (Βέσση), *καλοϋναῖκες* (Λιθί), *γελλοῦδες* (Χαλκειός), *ἀσπροφόρες*, *μελιγάνες* (Μεστά), *κοῦτες* (Ἐπανώχωρα), *ἀναγραλοῦδες* (Σιδεροῦντα), *καλλικατσοῦδες* (Ἅγ. Γεώργιος).

β΄) *Μέρη εἰς ἃ ἐμφανίζονται*: 1) εἰς σπήλαια (ἀρ. 1, 16, 20) ὡς αἱ ἀρχαῖαι νύμφαι (ἄντρα νυμφῶν)· 2) εἰς πηγὰς (ἀρ. 3, 15, 22, 25)· 3) παρὰ τὰ φρέατα (ἀρ. 18)· 4) εἰς τοὺς ποταμούς, εἰς τὰ λαγκάδια (ἀρ. 4, 14, 17)· 5) εἰς ἀγροὺς καὶ ἁλώνια (ἀρ. 2, 5, 8, 9, 26)· 6) εἰς ἐρείπια (ἀρ. 19)· 7) εἰς τρίστρατα (ἀρ. 24)· 8) εἰς ἔρημα μέρη (ἀρ. 16, 19, 23)· 9) εἰς κήπους μὲ δροσοὺς ὄμορφους (ἀρ. 10). Ἐν γένει παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ νεραΐδες ἐμφανίζονται εἰς τὰ αὐτὰ μέρη, εἰς ἃ ἐνεφανίζοντο αἱ ἀρχαῖαι *νύμφαι*, αἵτινες ἦσαν, ὡς γνωστόν, θεότητες τῆς φύσεως, διαιτώμεναι παρὰ τὰς πηγάς, κρήνας, ρύακας, εἰς κοιλάδας, λειμῶνας, ἄλση, ποταμούς, σπήλαια κτλ. Κατά τινα δὲ παράδοσιν ἐκ Καρδαμύλων (ἀρ. 16) ὑπάρχουσι μέρη (τὰ Σπήλια καὶ ἡ Ρῖνα), ἔνθα εἶναι ἡ *φάρα τῶν ἀγεραγίδων*, ἡ γενεά, ἡ πατρίς, οὕτως εἰπεῖν, τῶν νεραΐδων τοῦ χωριοῦ, ἐξ ἧς κατέρχονται εἰς τὸ χωριό. Εἰς αὐτὰ τὰ μέρη, ὡς καὶ εἰς τὴν Κολωνὴν (ἀρ. 19), ἥτις κεῖται ἐκεῖ πλησίον, αἱ *ἀγεραγίδες βράζζουν* καὶ εἶναι *πῆμμα* [1]). Περὶ *νεραΐδων*

[1]) Ἀμφότεραι αἱ φράσεις λέγονται ἐπὶ πληθώρας.

θαλασσινῶν δὲν ἤκουσα μέχρι τοῦδε παράδοσίν τινα ἐν Χίῳ· πάντως θὰ ὑπάρχωσι καὶ τοιαῦται παραδόσεις εἰς τὰ ναυτικὰ χωρία τῆς Νήσου.

Καὶ περὶ τῶν μερῶν, εἰς ἃ ἐμφανίζονται νεραΐδες, λέγεται, ὅπως καὶ περὶ τῶν στοιχειῶν, ὅτι *σκοντάβγουν*, *σφαντοῦν*, *στοιχειάζζουν* καὶ περὶ τοῦ ἰδόντος αὐτάς, ὅτι *ἐσκοντάφτηκεν*, *ἐσφαντάχτηκεν*, *ἐστοιχειάστηκεν*.

γ΄) *Πῶς ἐμφανίζονται*: Γενικῶς ἐν Χίῳ αἱ νεραΐδες θεωροῦνται ὡς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ὡς κόραι ὡραιότατοι, φοροῦσι δὲ λευκὴν ἐσθῆτα, ἐξ οὗ καὶ *ἀσπροφόρες* [1]) εἴς τινα χωρία καλοῦνται (ἀρ. 7. 16, 19). Κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς Ἄννης Βίου, ἐκ Καρδαμύλων, «*οἱ ἀγεραγίδες εἶν ἀσπροφόρες μὲ κάτι δάχτυλα γυρισμένα ἀξανάστρεφα, μὲ ποδάρια γυρισμένα ἀνάποδα τὰ μπρὸς πίσω καὶ τὰ πίσω μπρός*». Ἐν γένει ἐν Καρδαμύλοις παραδόξως αἱ λέξεις *γεράγιδος* καὶ *ἀγεραγίδα* λέγονται ἐπὶ μεγάλης ἀσχημίας καὶ κακεντρεχείας, οἷον *εὐτὸς γὲ σὰγ γεραγίδος*, *εὐτὴ γὲ σὰγ γεραγίδα*, *ἄσκημη σὰγ γεραγίδα* κτλ. Ἡ σημασία αὕτη τῆς λέξεως ὑποδηλοῦται καὶ ἔν τινι παραδόσει τοῦ Ρήγα τῆς Σηλυβριᾶς ἐπίσης ἐκ Καρδαμύλων (Λαογραφία τ. Ε΄ σ. 219), καθ' ἣν: «*Ἐκεινῆς δὲν τῆς ἤρεσκεν νά ναι σὰν πρῶτα ὄμορφη, μόνον ἤλλασσεν τὴν μούρη της καὶ ἐγίνετο σὰν γεραγίδα, ἔκαμε τὰ δόντια της σὰν τὸ δάχτυλο μου τὸ μάκρος καὶ τὴμ μούρη της πότε μαύρη πότε ἄσπρη*». Ἡ δοξασία αὕτη περὶ τῆς ἀσχημίας τῶν νεραΐδων προῆλθεν ἐν Καρδαμύλοις ἐκ τῶν παραμορφουμένων ὑπ' αὐτῶν ἢ τῶν ἀλλασσομένων παίδων, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἐν Βροντάδῳ θεωροῦνται ὡραῖαι, ὡς δεικνύει ἡ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος αὐτῶν πρὸς τὸ *ἄγγελος*, *ἀγγελοῦδες* ἀντὶ *ἀγελοῦδες*. Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐκ Νενήτων (ἀρ. 12) αἱ νεραΐδες εἶναι γυναῖκες μεγάλες, μὲ μεγάλα μάτια, ποῦ λάμπουν, ἔχουσιν ἐπίσης κόμην χρυσῆν (ἀρ. 24) καὶ φοροῦσι *μανδήλιον* ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καλύπτον καὶ τοὺς ὤμους ἐν εἴδει πέπλου (ἀρ. 3). Ἐμφανίζονται κατ' ἀγέλας, ὅθεν ἴσως ἐν Ἀμάδαις καλοῦνται *κοῦτες* (cohortes).

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ νεραΐδες ἐμφανίζονται χορεύουσαι (ἀρ. 3, 5, 15, 19, 22, 24). Ὁ χορὸς καὶ δὴ ὁ *δετὸς* (ἀρ. 5) εἶναι ἡ

[1]) Ἐν Θυμιανοῖς, Νεοχωρίῳ καὶ Ἁγίῳ Γεωργίῳ Συκούσῃ θεωροῦνται *μαυροφόρες*, ὡς εἰκάζεται καὶ ἐκ τῆς ὀνομασίας *Καλλικατσοῦ*, ἥτις σημαίνει ἐκεῖ τὴν νεράϊδα καὶ τὴν *καλιακούδα* (κορώνην).

προσφιλεστέρα ἐνασχόλησις τῶν νεράϊδων τῇ συνοδείᾳ πολλάκις ᾄσματος (ἀρ. 19) καὶ μουσικῆς (ἀρ. 1, 3). Ἐμφανίζονται ὅμως πολλάκις καὶ ὑδροφοροῦσαι (ἀρ. 22) ἢ πλύνουσαι ἢ καὶ καβουρδίζουσαι καφὲν ἢ φουρνίζουσαι (ἀρ. 26) ἢ ἀντλοῦσαι ὕδωρ, ὅπερ χύνουσι κατὰ γῆς (ἀρ. 18) ἢ λικμῶσαι θησαυρόν (ἀρ. 1, 7), ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι θεωροῦνται καὶ φύλακες θησαυρῶν, ὡς καὶ τὰ στοιχειὰ ἢ τελοῦσαι τοὺς γάμους των (ἀρ. 1, 4, 13), εἰς οὓς προσκαλοῦσι καὶ μουσικοὺς θνητούς (ἀρ. 1, 3). Ἐπίσης ἐμφανίζονται καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀνεμοστροβίλου. Ὅταν μάλιστα ἐν καιρῷ νηνεμίας πνεύσῃ ἀνεμοστρόβιλος, ἀδιστάκτως πιστεύουσιν ὅτι διέρχονται νεράϊδες καὶ λέγουσιν «*ἀγερικὸν περνᾷ*» (ἀρ. 8, 9, 18). Ὅθεν καὶ ἐν Καρδαμύλοις αἱ νεράϊδες καλοῦνται *ἀγεραγίδες* καὶ *γεραγίδες*, παρετυμολογηθέντος τοῦ ὀνόματος αὐτῶν πρὸς τὰ *ἀγέρας*, *ἀγερικό*. Τὸ ἀγερικὸ τοῦτο ἐξοργίζεται (*σκυλλιάζει*), ὅταν τοῦ σφυρίζῃς (ἀρ. 8). Αἱ νεράϊδες ὡς ἀερικὰ εἶναι λείψανα τῶν ἀρχαίων. Ἐμφανίζονται προσέτι μεταβαίνουσαι εἰς ἐρωτικὰς συνεντεύξεις μετὰ θνητῶν, μεθ' ὧν συναντώμεναι συγχορεύουσιν (ἀρ. 19). Μόνον ἐν Καρδαμύλοις ἀναφέρονται *γεράγιδοι* (ἀρ. 17, 19) καὶ ἐν Μέστοις *μελιγάνοι* (ἀρ. 13), οἵτινες πάντως εἶναι λείψανα τῶν Φαύνων, Σατύρων καὶ ἄλλων ἀρχαίων θεοτήτων, παρομοίας σχέσεις μετὰ τῶν ἀρχαίων νυμφῶν τρεφόντων. Ἐμφανίζονται ἐνίοτε καὶ τίκτουσαι κατά τινα παράδοσιν ἐκ Καρδαμύλων, καθ' ἣν μαϊά τις προσκληθεῖσα ὑπὸ νεράϊδας μεταβαίνει εἰς σπήλαιον, ἔνθα παρίσταται εἰς τοκετὸν ἑτέρας (ἄρ. 20).

δ') *Ὧραι καθ' ἃς ἐμφανίζονται*: Ὡς καὶ πάντα τὰ πονηρὰ πνεύματα, ἐμφανίζονται κυρίως τὸ μεσονύκτιον, ἀλλὰ καὶ τὴν μεσημβρίαν, *τὸ γάργαρο τοῦ μεσημεριοῦ*, καὶ πᾶσαν ἄλλην *κακὴν ὥραν*, ὡς λέγουσιν αἱ περὶ στοιχειῶν καὶ δαιμόνων παραδόσεις.

ε') *Ἐνέργειαι τῶν νεράϊδων*: Αἱ νεράϊδες, ὅπως καὶ τὰ στοιχειά, θεωροῦνται πνεύματα κακοποιά. Κυρίως ἁφαιροῦν τὴν φωνὴν τῶν θνητῶν, οἵτινες ἤθελον συναντήσει αὐτὰς (*παίρνουν τὴν μιλιάν τως*), ὡς δεικνύουσιν αἱ ὑπ' ἀρ. 4, 17 παραδόσεις καὶ ἡ ἐκ Καρδαμύλων παροιμία «*οἱ ἀγεραγίδες ἐπῆραν τὴν μιλιάν του*», λεγομένη ἐπὶ τοῦ μὴ καταδεχομένου νὰ ὁμιλήσῃ. Ἐπίσης ἀλλάζουν τὰ παιδιά, δηλ. ἁρπάζουσιν αὐτὰ ἀντικαθιστῶσαι δι' ἰδίκῶν των κακεκτικῶν καὶ παραμεμορφωμένων. Ὅθεν τὰ τοιαῦτα τέκνα αἱ μητέρες δὲν θεωροῦσιν ἰδικά των, ἀλλὰ *γεραγιδόσπορους* (ἀρ. 21) ἢ *μιλιγανοπαίδια* (ἀρ. 23). Κατά τινα παράδοσιν ἐκ Μεστῶν (ἀρ. 6) τὰ τοιαῦτα μεταφέρουσιν εἰς τὸ μέρος, ἔνθα νομίζουσιν ὅτι ἠλλάγησαν μὲ ἕνα πιᾶτο μέλι λέγουσαι «*Ἐ! καλομοῖρες, φέρτε τὸ παιδίμ μου τσὶ πάρτε τοὺ παιδίσ σας*». Κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐκ Καρδαμύλων (ἀρ. 21) τὰ ἀλλαγμένα παιδιὰ πρέπει νὰ ἀφεθῶσιν ἐπὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἠλλάγησαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἀλλὰ μία μητέρα, εἰς ἣν ἀνεκοίνωσαν τὸ τοιοῦτον, δὲν τὸ ἐπέτρεψεν ἀναφωνήσασα «*Ἀλλαγμένο, ξαλαμμένο νὰ πὰ μοῦ τὸ φέρετε. Ἐγὼ θέλω τὸ παιδί μου*». Καὶ οὕτως ἡ μητρικὴ φιλοστοργία καὶ ἡ ὁσημέραι ἐξαπλουμένη ἀνάπτυξις καὶ ὁ πολιτισμὸς κατενίκησαν βαθμηδὸν τὴν βάρβαρον ταύτην καὶ ἀπάνθρωπον δεισιδαιμονίαν. Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν ἐκ Πατρικῶν (ἀρ. 8) τὰ πατερημὰ τῆς μάνας καὶ ὁ δυνατὸς *ἀναφακᾶς* [1]) της ἐπαναφέρουσι εἰς αὐτὴν τὸ ἁφαρπασθὲν τέκνον. Ἐνίοτε δὲ δὲν ἀλλάζουσιν, ἀλλὰ πνίγουσι τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα συναντῶσι κατὰ τὴν διάβασιν των, ὅταν μάλιστα ταῦτα εὑρίσκωνται μέσα σὲ λαγκάδι ἢ κοντὰ σὲ πηγάδι (ἀρ. 17). Ἀφαιροῦσιν ὅμως καὶ τὴν ὅρασιν πολλῶν αἱ νεράϊδες, ὡς ἐν τῇ ἐκ Νενήτων παραδόσει (ἀρ. 13). Μία νύμφη νεράϊδα βάπτει ἐκ ζηλοτυπίας κατὰ τοῦ προσώπου τῆς θεωμένης τὸν γάμον της ἀχινιό, ἐξ οὗ τὸ πρόσωπόν της ἐγέμισεν *ἀγκύλια*, ἐξανθήματα ἴσως. Ἄλλοτε ἁφαιροῦν τὸ λογικὸν τοῦ παρατηροῦντος αὐτὰς (ἀρ. 22) καὶ ἄλλοτε θανατώνουσι (ἀρ. 11). Εἶναι λοιπὸν φόβου μεγάλου πρόξενοι, ὅθεν καὶ *ἀναγριαλοῦδες* ἐν Σιδεροῦντι καλοῦνται, ἐκ τοῦ ἀναγριεύω καὶ Γελλοῦ = Γελλοῦδες = ποὺ ἀναγριεύουν, φοβερίζουν τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν πειράζουν ὅμως τοὺς ἐφταμηνίτες (ἀρ. 17) καὶ τοὺς γεραγιδόσπορους καὶ τοὺς ἔχοντας *δυνατὸν ἀναφακᾶν* (ἀρ. 8, 19). Φοβοῦνται δὲ λίαν τοὺς ἱερεῖς. Κατά τινα μάλιστα παράδοσιν ἐκ Μεστῶν (ἀρ. 23) ἱερεύς τις μεταφέρει *μελιγανοπαίδι* εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα συναθροίζονται μελιγάνοι παρακαλοῦντες αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ τὸ τέκνον των, ὑποσχόμενοι νὰ ὑπηρετήσωσιν αὐτὸν ὡς ἁπλοῖ ἐργάται του εἰς τὴν κατασκευὴν φρέατος, φύτευσιν ἀμπέλου κτλ. Τοὺς ἱκανοὺς μουσικοὺς προσκαλοῦσιν εἰς τοὺς γάμους των (ἀρ. 1, 3) πληρώνουσαι αὐτοὺς μὲ νομίσματα, τὰ ὁποῖα γίνονται κάρβουνα. Καὶ

[1]) Ὁ φύλαξ ἄγγελος.

θνητὰς μαίας προσκαλοῦσι κατὰ τοὺς τοκετούς των (ἀρ. 20) πληρώνουσαι αὐτὰς μὲ κρεμμυδότσοφλα, τὰ ὁποῖα μεταβάλλονται εἰς χρυσᾶ νομίσματα (μαχμουτιέδες). Ἐρωτεύονται καὶ θνητούς, τοὺς ὁποίους λαμβάνουσιν ὡς συζύγους (ἀρ. 3, 16) ἢ καὶ μόνον ὡς ἐρωμένους (ἀρ. 24) ἐκείνους, οἵτινες κατορθώσωσι ν' ἁρπάσωσι τὴν καλύπτραν των (ἀρ. 3) ἢ καὶ χρυσᾶς τρίχας ἐκ τῆς κόμης των (ἀρ. 24). Ὡς σύζυγοι θνητοὶ δὲν ὁμιλοῦσι ποτέ· ὅταν δὲ θὰ ἀναγκασθῶσι νὰ ὁμιλήσωσι, φεύγουσιν ἀνεπιστρεπτεὶ (ἀρ. 3), ὡς καὶ ὅταν ἀποδοθῶσιν αὐταῖς αἱ χρυσαῖ τρίχες (ἀρ. 24). Ἐν ἄλλαις παραδόσεσιν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος φεύγουσιν, ὅταν ἀποδοθῇ αὐταῖς ἢ καταστραφῇ τὸ ἀφαιρεθὲν μανδήλιον [1].

Οἱ ἔρωτες οὗτοι καὶ γάμοι ὑπενθυμίζουν παρομοίους ἔρωτας καὶ γάμους θεαινῶν καὶ νυμφῶν πρὸς θνητούς, οἷον Ἀφροδίτης πρὸς Ἄδωνιν, Πηλέως καὶ Θέτιδος, Καλυψοῦς καὶ Κίρκης πρὸς Ὀδυσσέα κτλ. Συνάπτουσι φιλίαν προσέτι καὶ μετὰ νεανίδων (ἀρ. 17), αἵτινες καὶ μανθάνουσι τὴν γλῶσσάν των. Ὡς φύλακες θησαυρῶν κατά τινα παράδοσιν (ἀρ. 7) προσκαλοῦν θνητόν τινα, φορτώνουσι τὸν ἡμίονον αὐτοῦ λίρες καὶ διατάσσουσι νὰ μὴ στρέψῃ ὀπίσω καθ' ὁδόν. Ἀλλ' οὗτος ἀκούσας ταραχὴν στρέφει, ὁπότε ἐμφανίζονται ὄπισθεν του ἄνθρωποι ἁρπάζοντες ἀπ' αὐτοῦ τὸν θησαυρόν. Ἐνίοτε παρέρχονται σχεδὸν ἀβλαβεῖς. Κατά τινα παράδοσιν γραίας τινὸς διασκορπίζουσι τὶς γουργουθιὲς (ἀρ. 12), κατ' ἄλλην δὲ γέροντός τινος προσπαθοῦσι νὰ ἀφαιρέσωσι τὴν μαντήλαν (ἀρ. 4), ἵνα τὸν ἀναγκάσωσιν νὰ ὁμιλήσῃ καὶ τοῦ ἀφαιρέσωσι τὴν φωνήν του. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ θνητοὶ τόσον τολμηροί, ὥστε ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀρ. 9 παραδόσεως, καθ' ἣν διερχομένου ἀερικοῦ θνητός τις σύρει κατ' αὐτοῦ τὸ *κοφτερό*, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔφερεν ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ εἶχεν ἴχνη αἵματος.

ς') *Μέσα ἀποτρεπτικά*: Ὅπως καὶ εἰς τοὺς δαίμονας καὶ τὰ στοιχειά, ὡς μέσα ἀποτρεπτικὰ θεωροῦνται 1) τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ τὰ πατερημά, δηλ. αἱ προσευχαὶ (ἀρ. 4, 5, 8, 18, 25, 26) 2) ἡ φράσις «*μέλι καὶ γάλα 'ς τὴ στράτα των ἢ στὰ νυχάκια των*» (ἀρ. 17, 26), ἐξ οὗ καὶ ἐν Μεστοῖς καὶ αἱ νεράϊδες καλοῦνται *μελιγάνες* κατ' ἀνομοίωσιν· 3) ἡ χάνδρα 'ς τὸ λαιμὸ καὶ 'ς τὰ χεράκια

[1]) Ἴδε *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις, ἀρ. 777, 778, 779, 780 κ.ἀ.

τῶν παιδιῶν, κατὰ συμβουλὴν μάλιστα νεραΐδας, ὅπως διακρίνωνται τὰ τέκνα τῶν θνητῶν ἀπὸ τὰ ἰδικά των (ἀρ. 6).

ζ') *Θεραπεία νεραϊδοπλήκτων*: Κατὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 13 παράδοσιν γραϊά τις συμβουλεύει τὴν νεραϊδόπληκτον νὰ προσφέρῃ εἰς τὰς παραμορφωσάσας αὐτὴν νεράϊδας *κουρκουμπίνους*. Κατὰ δὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 6 πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ἀλλαχθέντος τέκνου χρειάζεται μετὰ τῆς ἐπικλήσεως «*ἔ! καλουμοῖρες, φέρτε τὸ παιδί μου καὶ πάρτε τὸ παιδί σας*» καὶ ἕνα πιᾶτο μέλι. Ἀντὶ τούτου φέρουσι καὶ κουλουράκια ἐξ ἀλεύρου, ζαχάρεως ἢ πετμεζίου καὶ ἐλαίου [1]).

η') *Εἴδη νεραΐδων*: Ὑπάρχουσι νεράϊδες *τοπικὲς* καὶ *ξενικὲς* (ἀρ. 2 καὶ 10). Οἱ τοπικὲς οὐ μόνον δὲν βλάπτουν, ἀλλὰ καὶ προστατεύουν τοὺς ἐγχωρίους θνητούς, προειδοποιοῦσι τούτους κατὰ τὴν διέλευσιν τῶν *ξενικῶν* περὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν κινδύνου (ἀρ. 2) καὶ ἀποτρέπουσι τὶς ξενικὲς ἀπὸ τοῦ νὰ βλάψωσιν ἐγχώριόν των (ἀρ. 10). Εἶδος νεραΐδας εἶναι καὶ ἡ *Γελλοῦ* ἐν Καμποχώροις, ἥτις καταδιώκει τὰς λεχούς. Παρ' ἀρχαίοις εἰς τὴν Γελλὼ ἀπέδιδον τοὺς προώρους θανάτους καὶ τοὺς τῶν παίδων. Εἰς τὸ χωρίον Χαλκιὸς πᾶς εἰσερχόμενος τὴν νύκτα εἰς τὸν οἶκον λεχοῦς ὀφείλει νὰ ἀφήσῃ ἐκτὸς τῆς θύρας τὰ ὑποδήματά του, διότι φρονοῦν ὅτι δύναται νὰ εἰσέλθῃ διὰ τούτων εἰς τὸν οἶκον ἡ *Γελλοῦ* καὶ νὰ πνίξῃ τὴν λεχώ. Ἡ *Γελλοῦ* προσπαθεῖ διὰ διαφόρων μέσων νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἢ φωνάζει ὀνομαστὶ τὸν καταλιπόντα τὰ ὑποδήματα ἔξωθεν τῆς θύρας νὰ παραλάβῃ αὐτὰ ἢ κάμνει τὰ ζῷα νὰ φωνάζουν, ὅπως ἀναγκασθῇ ν' ἀνοίξῃ τὴν θύραν καὶ εἰσέλθῃ αὕτη, ἅπως κακοποιήσῃ τὴν λεχώ (ἀρ. 11). Ἐκ τῆς Γελλοῦς ταύτης καὶ ὅλαι αἱ νεράϊδες καλοῦνται *γελοῦδες* καὶ ἐν Χαλκιῷ καὶ ἐν Βροντάδῳ καὶ Κυδιάντα *ἀγελοῦδες* προσθέσει τοῦ α.

θ') *Γλῶσσα καὶ ὀνόματα νεραΐδων*: Κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 17 παράδοσιν ἐκ Καρδαμύλων μιὰ Σαρησταμάταινα ἐγνώρισε τὴν γλῶσσαν τῶν νεραΐδων, τὰ γεραγιδίστικα. Ταῦτα ἦσαν «*Γλοῦ, γλοῦ, γλοῦ, ἀγλοῦ, γλοῦ, γλοῦ, ἀγλοῦ*». Ἐγνώριζε δὲ καὶ τὰ ἑξῆς ὀνόματα νεραΐδων: *Ἀγλαΐα, Διαμάντω, Καλή, Χρυσώ, Ἀρετὴ, Σμαραγδῆ* καὶ ἑνὸς νεραΐδου, ὅστις ἐκαλεῖτο *Ἀνέστος*.

[1]) Ἴδὲ *Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα σ. 369.

Β'

ΑΡΜΕΝΗΔΕΣ

Τοὺς *Ἀρμένηδες* ἐφαντάσθη ὁ λαὸς ὡς μεταβαλλομένους εἰς στοιχειὰ κακοποιὰ μετὰ θάνατον, ὡς καὶ τοὺς *Ἀράπηδες* ἢ *Μώρους* [2], διότι ὑπάλληλοι τῶν ἀγάδων ἐπὶ τουρκοκρατίας χρηματίζοντες κατετυράννουν σφόδρα τοὺς ἡμετέρους. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν πολλοὶ ὑπάλληλοι διοικητικοὶ ἦσαν Ἀρμένιοι· ἐπίσης πολλοὶ εἰσπράκτορες φόρων περιήρχοντο τὴν ὕπαιθρον χώραν. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ ἐκακομεταχειρίζοντο τοὺς ὀρθοδόξους, ἐμισοῦντο λίαν ὑπ' αὐτῶν. Διὸ καὶ τὸ ὄνομα *ἀρμένης* ἀποδίδεται ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὡς ψεκτικὸν ἐπώνυμον εἰς ἀνθρώπους μοχθηρούς. Οὕτω π. χ. εἰς τὸ χωρίον Χαλκιὸς μοχθηρός τις ἐπεκαλεῖτο *ἀρμένης*. Εἰς τὰ Καμπόχωρα καὶ Μαστιχόχωρα κυρίως τὰ πολυειδῆ στοιχειὰ δὲν καλοῦνται ἄλλως πως εἰμὴ *Ἀρμένηδες* καὶ «*εἶδα ἕναν Ἀρμένη*» εἶναι ταυτόσημον πρὸς τὸ «*εἶδα ἕνα στοιχειό*». Κατὰ τὴν ὑπ' ἀρ. 27 παράδοσιν ἐκ Πατρικῶν καὶ τὰ στοιχειά, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν φωτὸς μικροῦ καλοῦνται *Ἀρμένηδες*. Περίεργον εἶναι τὸ ὅτι μόνον εἰς τὰ Καμπόχωρα καὶ τὰ Μαστιχόχωρα ἡ λέξις *Ἀρμένης* ἔλαβε τὴν σημασίαν τοῦ στοιχειοῦ ἢ φαντάσματος, ἐνῷ εἰς τὰ βόρεια ἀγνοεῖται ἡ τοιαύτη ὀνομασία τῶν στοιχειῶν, ἅτινα ἐκεῖ καλοῦνται *Ἀράπηδες*, *Μῶροι*, *ξωταρικὰ* κτλ. Τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐμὴν γνώμην, διότι οἱ Ἀρμένηδες ἐχρησιμοποιοῦντο κυρίως εἰς τὰ νάτια χωρία ὡς συνάκται τῆς μαστίχης, τῆς προοριζομένης διὰ τὸ χαρέμιον τοῦ Σουλτάνου, ἔζημίωνον δὲ πολυτρόπως τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐφέροντο βαναύσως καὶ σκληρῶς πρὸς αὐτούς. Ὅτι δὲ ὑπῆρχον πολλοὶ Ἀρμένιοι εἰς Χίον, μισούμενοι λίαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἀποδεικνύει πιστεύω καὶ παράδοσίς τις ἐκ τῆς πρωτευούσης, ἣν κάτεγραψα καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ διδασκάλου Κ. Ἀντωνοπούλου, ἐτῶν 65, ἀκούσαντος αὐτὴν παρὰ τοῦ πατρός του. Κατὰ ταύτην, οἱ Ἀρμένιοι ἔχοντες ἰδιαίτερον ναὸν ἐν τῇ πρωτευούσῃ, δὲν ἠρκέσθησαν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἤθελον νὰ ἁρπάσωσι καὶ δεύτερον ἐκ τῶν ὀρθοδόξων. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι ἠρνοῦντο, ὅτε ἦλθεν εἰς Χίον τουρκικὸς στόλος, ἐπιτροπὴ ἐξ Ἀρμενίων ἐπιβιβασθεῖσα λέμβου μετέβη πρὸς συνάντησιν τοῦ Τούρκου ναυάρχου, ὅπως ἐπιβληθῇ οὗτος εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Ἀλλὰ ἡ λέμβος ἀνετράπη ἐντὸς τοῦ λιμένος καὶ ἐπνίγησαν οἱ ἐν αὐτῇ ἅπαντες.

[2] Πρβλ. *Πολίτου*, Παραδ. Β' σ. 1036.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΑΣ ΧΙΑΚΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΣΤ. ΒΙΟΥ
ΥΠΟ
ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Α'

ΝΕΡΑΪΔΕΣ

Αἱ ἀνωτέρω περὶ νεραϊδων παραδόσεις ἐλάχιστα παρουσιάζουσι τὰ ἰδιαίτερα. Κατὰ τὸ πλεῖστον περιστρέφονται περὶ τὰς αὐτὰς δοξασίας, περὶ τὰς ὁποίας καὶ αἱ ἐξ ἄλλων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μερῶν, ὅσας συνεκέντρωσεν ὁ ἀείμνηστος Πολίτης εἰς τὰς Παραδόσεις του [1].

Ὀνόματα νέα προστίθενται τὸ *ἀγγελοῦδες*, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς ὁ Βίος θεωρεῖ ὡς κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *ἄγγελος* προελθὸν ἐκ τοῦ *ἀγελοῦδες*, ἔπειτα τὸ *μαυροφόρες* καὶ *ἀσπροφόρες* ἐκ τῶν ὑποτιθεμένων ἐνδυμάτων των, τὸ *κοῦτες*, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ δὲν εἶναι τόσον καταφανής, ὅσον πιστεύει ὁ Βίος, καὶ τελευταῖον τὸ *καρκαλοῦσες* (Θυμνιανά, Νεοχώρι) καὶ *καλλικατσοῦδες* (Ἅγ. Γεώργιος). Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὁ Βίος θεωρεῖ ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ μελανοῦ τῶν νεραϊδων χρώματος, παρατηρεῖ δ' ὅτι καὶ ἡ κορώνη εἰς τὴν αὐτὴν περιφέρειαν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου καλεῖται. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ τὸ *καλλικατσοῦδες* τοῦτο, ἴσως δὲ καὶ τὸ *καρκαλοῦσες*, εἶναι ὀνόματα, προερχόμενα ἐκ συγχύσεως τῶν νεραϊδων πρὸς ἄλλα κοινότατα νεοελληνικὰ δαιμόνια τοὺς *καλλικαντζάρους* ἢ *καρκαντζάλους*. Ἡ σύγχυσις δ' αὕτη δὲν εἶναί τι ἄγνωστον εἰς τὴν νεοελληνικήν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶ-

[1] Παραδόσεις Α' 1904 σ. 387 κ. ἑ. Τὰς δοξασίας ταύτας συνεκέντρωσα ἐν συντομίᾳ εἰς τὴν «Ἑλληνικήν μου Λαογραφίαν» Μέρος Α' σ. 184 κ. ἑ. Πρβλ. καὶ *Πολίτην*, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεώτερων Ἑλλήνων Α' 1871 σ. 81 κ.ἑ. καὶ «Τὰ ὀνόματα τῶν νεραϊδων καὶ τῶν ἀνασκελάδων» ἐν Λεξ. Ἀρχείῳ Ε' σ. 17 κ. ἑ. *B. Schmidt*, Das Volksleben der Neugriechen 1871 σ. 98 κ. ἑ. *Lawson*, Moderne Greek Folklor and ancient Greek religion 1910 σ. 130 κ. ἑ. διὰ νὰ ἀναφέρω τὰ σπουδαιότατα.

σαν δαιμονολογίαν, εἰς τὴν ὁποίαν συχνότατα καὶ ἰδιότητες καὶ ὀνόματα ἀπὸ εἴδους εἰς εἶδος μεταφέρονται καὶ γενικεύονται. Ὡς παράδειγμα ἀκριβῶς διὰ τὴν πρὸς τοὺς καλλικαντζάρους σύγχυσιν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἡ ἐκ Καρδαμύλων ὑπ' ἀρ. 16 παράδοσις, καθ' ἣν αἱ νεράϊδες εἶναι γυναῖκες ἀσπροφόρες *μὲ κάτι δάχτυλα γυρισμένα πίσω, μὲ κάτι φοῦχιες γυρισμένες ἀξανάστρεφα καὶ μὲ κάτι ποδάργκια γυρισμένα ἀνάποδα, τὸ μπρὸς ὀπίσω καὶ τὸ πίσω μπρός. Θέ μου καὶ φύλαγε* [1]).

Παρομοίαν σύγχυσιν, ἀλλὰ πρὸς ἄλλα δαιμόνια, μαρτυρεῖ καὶ ἡ διάκρισις τῶν νεραΐδων εἰς *τοπικὲς* καὶ *ξενικὲς* (ἀρ. 2, 10), ἐξ ὧν αἱ μὲν *τοπικαὶ* εὐνοοῦσι καὶ προστατεύουσι τοὺς συντοπίτας των, αἱ δὲ *ξενικαὶ* εἶναι ἁπλῶς ἐπικίνδυνοι. Ἡ δοξασία αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ κύκλου τῶν δοξασιῶν τῶν στοιχειῶν, τὰ ὁποῖα προστατεύουσι μὲν τοὺς συγχωρίους των, πολεμοῦσι δὲ καὶ καταστρέφουσι τοὺς γείτονας των, οἵτινες εἰς ἄλλα στοιχειὰ ἀνήκουσι [2]).

Εἰς τοιαύτην σύγχυσιν πρὸς τὰς περὶ θησαυρῶν καὶ τῶν στοιχειῶν των δοξασίας πρέπει ν' ἀποδοθῶσι καὶ τὰ ἐν ταῖς ὑπ' ἀρ. 1 καὶ ἰδίως 7 παραδόσεσι λεγόμενα περὶ θησαυρῶν, τῶν ὁποίων κάτοχοι καὶ φύλακες εἶναι αἱ νεράϊδες.

Β΄
ΑΡΜΕΝΗΔΕΣ

Πολὺ σπουδαιότεραι καὶ ἄξιαι σημειώσεως εἶναι αἱ περὶ *Ἀρμένηδων* [3]) παραδόσεις. Ὁ Βίος πιστεύει ὅτι «*ὁ λαὸς τοὺς Ἀρμένηδες*

[1]) Πρβλ. *Πολίτου*, Παραδόσεις Α΄ σ. 333 ἀρ. 592 καὶ Β΄ 1291. Ἡ γνώμη τοῦ Βίου, ὅτι ἡ δοξασία αὕτη προῆλθεν ἐκ τῶν παραμεμορφωμένων ὑπ' αὐτῶν ἢ τῶν ἀλλασσομένων παίδων δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ.

[2]) Πρβλ. *Πολίτου*, Παραδόσεις ἀρ. 486 κἑ. καὶ ἰδίᾳ ἀρ. 500 σελ. 278 καὶ τὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους σημειώσεις.

[3]) Οἱ *Ἀρμένιοι* ὡς δαίμονες ἐσημειώθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ *Κανελλάκη* ἐκ παραλλήλου μετὰ τῶν ἄλλων ἐξωτικῶν ἐν τῇ ὑπ ἀρ. 7189 (Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως) συλλογῇ αὐτοῦ. Οὗτος ἑρμηνεύων τὴν φράσιν *διαβατικὸν τὸν εὗρῆκε* λέγει: «*ὅταν τις τῶν ἁπλοϊκῶν πάθῃ τι ἐν τῇ ἐξοχῇ ἢ ἀπὸ ἔξαψιν αἱμάτων ἢ ἀπὸ ἡλίασιν κτλ. φρονοῦσιν ὅτι τοῦτο προῆλθεν ἀπό κακόν τι, τὸ ὁποῖον διήρχετο ἐκεῖθεν. Τὰ τοιοῦτου εἴδους κακὰ τὰ ὀνομάζουσι* διαβατικά, ἐξωτικά, καλομοῖρες, βρικολάκους, Ἀρμένηδες, ἀγερικά, ἀερανίδες (;)». Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ *Ἀμάντου*

ἐφαντάσθη ὡς μεταβαλλομένους εἰς στοιχειὰ κακοποιὰ μετὰ θάνατον, ὡς καὶ τοὺς Ἀράπηδες ἢ Μώρους, διότι ὑπάλληλοι τῶν ἀγάδων ἐπὶ τουρκοκρατίας χρηματίζοντες κατετυράννουν τοὺς ἡμετέρους» [1]). Ἀλλ' ἡ τοιαύτη παράζευξις τῶν *Ἀρμένηδων* πρὸς τοὺς *Ἀράπηδες* δὲν μοῦ φαίνεται ὀρθή. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Πολίτης προκειμένου περὶ τῶν *Ἀράπηδων* δέχεται ὅτι «*ὁ φόβος καὶ τὸ μῖσος, ἅτινα ἐνέπνεον εἰς τοὺς Ἕλληνας οἱ Αἰθίοπες, συνταυτιζόμενοι πρὸς τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοὺς Σαρακηνούς, καὶ ὕστερον ἀπεχθέστεροι γενόμενοι, διότι ὑπηρέτουν ὡς δήμιοι καὶ βασανισταὶ τῶν Τούρκων*» [2]), συνετέλεσαν εἰς τὴν διάπλασιν τῶν περὶ αὐτῶν μυθικῶν παραστάσεων, ἀλλ' ἐκεῖ συνήργησαν καὶ ἄλλοι λόγοι, οὓς προτάσσει ὁ Πολίτης. Καὶ «*πρῶτον ἡ διὰ θυσίας στοιχείωσις κτιρίων ἢ τοῦ θησαυροῦ· ἔπειτα ἡ παράστασις τοῦ διαβόλου καὶ ἐνίοτε τῶν νεκρῶν ὡς Αἰθιόπων καὶ τρίτον, μόνον, ὁ φόβος καὶ τὸ μῖσος, ἅτινα ἐνέπνεον εἰς τοὺς Ἕλληνας οἱ Αἰθίοπες*» [3]).

Εἶναι ἀληθὲς ἐπίσης ὅτι ἐν Κρήτῃ ὁ λαὸς ἐδαιμονοποίησε τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τοὺς Ἀτζουμπάδες [4]), ἀλλ' οἱ Σαρακηνοὶ ὑπῆρξαν πραγματικῶς δαίμονες τοῦ ὀλέθρου ἐπὶ σειρὰν αἰώνων διὰ τὰς νήσους καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν καὶ κατέσχον ἐπὶ ἕνα καὶ πλέον αἰῶνα καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐξηνάγκασαν τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους νὰ ἀλλαξοπιστήσουν. Ἡ δ' ἱστορικὴ ὄντως ἀφετηρία τῆς δαιμονοποιήσεως αὐτῶν εἶναι καταφανὴς ἀκριβῶς καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτῶν μύθους. Διότι κατὰ πληροφορίας ἐκ Σφακίων [5])

ἐν Χιακοῖς χρονικοῖς τεῦχ. Β΄ σ. 104. «*Κακὴν ἐπήρειαν ἀσκοῦσι καὶ οἱ Ἀράπηδες καὶ οἱ Ἀρμένηδες πάντως ἐκ τῶν χρόνων, καθ' οὓς τὸ ἡμέτερον ἔθνος συνεκρούετο πρὸς τὰς φυλὰς ταύτας.*» καὶ ὑπὸ τοῦ *Γεωργ. Ζολώτα* ἐν Ἱστορίᾳ Χίου Α΄ σ. 487.

[1]) Καλύτερον ὁ Ἄμαντος ἐν τῇ ἀνωτέρω σημειώσει ἀναφέρει τὴν μυθοπλαστίαν εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς λαοὺς τούτους.

[2]) *Πολίτου*, Παραδόσεις Β΄ σ. 1037.

[3]) Εἰς ταῦτα ἂς προστεθῇ καὶ εἷς ἔτι λόγος, ἴσως ὁ σπουδαιότατος πάντων, ἡ δυσμορφία, δι' ἣν εὐκόλως ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς παιδικὰ φόβητρα καὶ νὰ μορφωθοῦν εἰς παιδικοὺς τὸ πρῶτον δαίμονας.

[4]) *Πολίτου*, Παραδόσεις Β΄ σ. 1039. Καὶ ἐν Λεξικογραφικῷ Ἀρχείῳ Ε΄ σ. 31.

[5]) Ὕλη Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Παραδόσεις. Δαίμονες διάφοροι (ἀρ. 120(8)).

ὁ λαὸς φαντάζεται αὐτοὺς σιδηροφράκτους, ἱππεύοντας ἵππους ἀγρίους, ἐπίσης σιδηροφράκτους, καὶ σύροντας ὄπισθεν αὐτῶν βαρείας ἅλύσεις, δι' ὧν ἀπειλοῦσι νὰ δεσμεύσωσι τοὺς πάντας. Περιπλανῶνται τὴν νύκτα χωρὶς νὰ φοβῶνται μήπως κράξῃ ὁ μέλας ἀλέκτωρ. Διὰ ν' ἀπαλλαγῶσι δ' αὐτῶν ἔκτισαν εἰς τὰς ὁδούς, ὁπόθεν διήρχοντο, εἰκονοστάσια. Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ἀπὸ *παιδικῶν* κατ' ἀρχὰς *φοβήτρων*, ὅπως ἴσως συμβαίνει ἔν τινι μέτρῳ καὶ μὲ τοὺς 'Αράπηδες καὶ τοὺς Μώρους, πιθανῶς δὲ καὶ μὲ ἄλλους παρομοίους δαίμονας, ἐξειλίχθησαν βαθμηδὸν εἰς δαίμονας.

'Αλλὰ πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς τούτους καὶ τοὺς 'Αράπηδες δυσκόλως δύνανται νὰ παραβληθῶσιν οἱ 'Αρμένιοι τῆς τουρκοκρατίας, οἱ ὁποῖοι δὲν φαντάζομαι νὰ ἐνέπνευσάν ποτε τόσον τρόμον εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅσον οἱ Σαρακηνοί, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας εἶχον ἀποβῆ ἡ μάστιξ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μὲ τὰ κοῦρσα των εἰς τὴν Μικρὰν 'Ασίαν καὶ μὲ τὰς πειρατικάς των ἐπιδρομὰς εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Αἱ δὲ καταπιέσεις αὐτῶν ὡς κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων δὲν μοῦ φαίνονται ἀρκεταί, ὥστε νὰ τοὺς καταστήσουν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ δαίμονας. Καὶ οἱ περὶ αὐτῶν δὲ μῦθοι εἶναι πολὺ ἀόριστοι καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν, φωτιές, τσιμπούκι, γενειάδες, χοροί, φλουριὰ καὶ τὰ τοιαῦτα εἶναι κοινότατα, ἁπαντῶντα συχνάκις εἰς τὰς περὶ νεραϊδων, φυλάκων θησαυρῶν, ἀνασκελάδων καὶ ἄλλων δαιμονίων νεοελληνικὰς παραδόσεις. Νομίζω λοιπὸν ὅτι πρέπει ἐκ νέου νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἀφετηρία τῆς δαιμονοποιήσεως τῶν 'Αρμενίων.

***

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους οἱ 'Αρμένιοι οὐδόλως εἶχον καλὴν φήμην παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Ἰδίως δ' ἐκατηγοροῦντο διὰ τὸ ὕπουλον καὶ τὸ φαῦλον τοῦ ἤθους, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία

'Αρμένην ἔχεις φίλον; κάλλιον ἐχθρὸν οὐ θέλεις [1]).

[1]) *Πολίτου*, Παροιμίαι Β' σ. 465. Ἡ αὐτὴ κακὴ φήμη ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα καὶ σήμερον περὶ τῶν 'Αρμενίων εἰς τοὺς τόπους ἰδίως, ὅπου συνοικοῦν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Οὕτως ἐν Πόντῳ λέγεται ἡ παροιμία *ἅμον 'Αρμένις* (*Παπαδόπουλος* ἐν Λαογρ. Γ' σ. 15), δι' ἧς σκώπτονται οἱ 'Αρμένιοι ὡς νωθροὶ καὶ βραδυκίνητοι, ἐν δὲ τῇ Κερασοῦντι καὶ Χαλδίᾳ κατὰ πληροφορίας τῶν συνακτῶν τοῦ Λεξικοῦ κ. κ. 'Ανθ. Παπαδοπούλου καὶ Δ. Οἰκονομίδου τὸ ῥῆμα *ἀρμενίγω* καὶ *ἀρμενίζω* (πρβ. καὶ *Βαλαβάνην* ἐν 'Αρχείοις τῆς Νεωτ. Ἑλληνικῆς γλώσσης Α' τευχ. ΓΔ' σ. 162) σημαίνει τὸν ὑπὸ ἰσχυροῦ πείσματος καταλαμβανόμενον, ὡς 'Αρμένιος. Καὶ ἄλλως δ' ἐν Κερασοῦντι τὸ ὄνομα *'Αρμένιος κατήντησε* παροιμιῶδες, δηλοῦν τὸν πείσμονα, τὸν νωθρὸν καὶ τὸν ρυπαρόν. Συνήθεις δ' εἶναι καὶ αἱ ὕβρεις *σκαταραμενέοι, χουλιάρια* ἢ *κεπτεδες* (λ. τουρκ.=χουλιάρι. Γκουμουλτζίνα), δι' ὧν ἐλέγχεται τὸ ἀθυρόστομον καὶ βωμολόχον αὐτῶν. Παροιμιώδεις τέλος εἶναι καὶ διὰ τὴν πολυφαγίαν των.

Μεγάλη ἐπίσης εἶναι ἡ ἀποστροφὴ τῶν ὀρθοδόξων καὶ πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν 'Αρμενίων. Ἡ λέξις *ἀρμενοβαφτισμένος* λέγεται ὡς ὕβρις πολλαχοῦ, περὶ δὲ τῶν ἱερέων αὐτῶν λέγονται ἐν Πόντῳ ὑπὸ τῶν παιδίων οἱ ἑξῆς στίχοι:

'Αρμέν'ς παπᾶς ἐπέθανεν
σσὴν ψ'ὴν ἀτ' πουρπουλάντσ'α (κόπρος).

Αἱ ἀνωτέρω λέξεις *σκαταρμενέοι, χουλιάρια* καὶ *κεπτσέδες* σχετίζονται καὶ πρὸς κυκλοφοροῦσαν παρὰ τῷ λαῷ παράδοσιν, τὴν ὁποίαν δυστυχῶς δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς, καθ' ἣν οἱ 'Αρμένιοι κάποτε ἡττηθέντες ἐν δημοσίᾳ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους δογματικῇ συζητήσει ἠναγκάσθησαν νὰ φάγουν ἀνθρωπίνην κόπρον μὲ *κεπτσὲ* (Γκιουμουλτζίνα). Πιστεύεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν Πόντῳ καὶ ἀλλαχοῦ ὅτι ἔχουν τὴν *αἵρεσιν* (τὴν ἐπίμονον δηλαδὴ τάσιν καὶ προσπάθειαν) νὰ μαγαρίζουν κρυφίως διὰ κόπρου τὰς τροφὰς τῶν ὀρθοδόξων ἰδίως ἐν ἡμέραις νηστείας, προσφέροντες τεμάχιον πίττας ἢ τσουρεκίου, περιέχοντος ἔστω καὶ ἐλάχιστον μόριον περιττώματος, ἢ μερίδα φαγητοῦ μεμειγμένου μὲ οὖρον. Εὑρίσκουν δὲ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν συνήθως εἰς τοὺς λουτρούς. Ὅθεν θεωροῦνται βρωμεροὶ καὶ ἀκάθαρτοι, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι προτιμοῦν νὰ ἀγοράζουν τὰ τρόφιμά των παρὰ τῶν Τούρκων ἢ παρὰ τῶν 'Αρμενίων. Πλεῖσται τῶν δοξασιῶν τούτων, καθὼς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα κείμενα, εἶναι ἤδη βυζαντιναί, ἀποδιδόμεναι εἴτε εἰς τοὺς 'Αρμενίους εἴτε εἰς τοὺς συγγενεῖς πρὸς αὐτοὺς Παυλικιάνους καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν Εὐχίτας καὶ Βογομίλους.

Ὁ Krumbacher τὴν δυσφήμισιν ταύτην ἀποδίδει εἰς φυλετικὸν ἀνταγωνισμόν, ἀλλ' ὁ Πολίτης ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι τὰ αἴτια τῶν κατηγοριῶν τούτων πρέπει μᾶλλον ν' ἀναζητηθῶσιν εἰς ἀκριβεῖς μακροχρονίους παρατηρήσεις τοῦ ἤθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν τότε 'Αρμενίων, μνημονεύει δὲ τῶν κατηγοριῶν τοῦ Νικηφόρου τοῦ Σκευοφύλακος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεοφάνους, τῆς Κασίας, καθὼς καὶ τῆς παλαιοτέρας τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Εἰς ὅλας ταύτας κατηγοροῦνται οἱ 'Αρμένιοι ὡς ὕπουλοι καὶ φαῦλοι, τὸ δ' ἐπί-

γραμμα χαρακτηρίζει τούτους ἐπὶ πλέον καὶ ὡς *μανιώδεις* καὶ *βασκάνους* [1]).

Πολὺ ὅμως βαρύτεραι εἶναι αἱ κατηγορίαι, τὰς ὁποίας ἐπιρρίπτει κατὰ τοῦ ἤθους τῶν Ἀρμενίων ὁ εἰς τὸν Ἰσαὰκ τὸν καθολικὸν Ἀρμενίας ἀποδιδόμενος Α' στηλιτευτικὸς κατὰ τῶν Ἀρμενίων λόγος [2]). Διὰ τὸ χαρακτηριστικὸν παραθέτομεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὸ σχετικὸν χωρίον [3]).

[1]) Τὸ ἐπίγραμμα παρὰ *Krumbacher*, Mittelgr. Sprichw. σ. 248 ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τῶν Ἀρμενίων τὸ δεινότατον γένος
ὕπουλόν ἐστι καὶ φαυλῶδες εἰς ἄγαν,
μανιῶδές τε καὶ τρεπτὸν καὶ βασκαῖνον,
πεφυσιωμένον πάμπλειστα καὶ δόλου πλῆρες.
Εἰπέ τις σοφὸς περὶ τούτων εἰκότως·
Ἀρμένιοι φαῦλοι μὲν κἂν ἀδοξῶσι,
φαυλότεροι δὲ γίνονται δοξασθέντες,
πλουτήσαντες δὲ φαυλότατοι καθόλου,
ὑπερπλουτισθέντες <δὲ> καὶ τιμηθέντες,
φαυλεπιφαυλότατοι δείκνυνται πᾶσι.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ κακὴ αὕτη φήμη τῶν Ἀρμενίων εἶχεν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τοὺς Ἀρμενιάκους, τοὺς Ἕλληνας δηλονότι κατοίκους τοῦ Ἀρμενιακοῦ θέματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τὸ ἀγέρωχον καὶ στασιῶδες αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἴσως καὶ διὰ τὰς συγγενικὰς πολλάκις σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀρμενίους. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Γ' κατὰ τὸν Θεοφάνην (De Boor σ. 469) μετὰ τὴν ἀποστασίαν καὶ τὴν ἧτταν τῶν Ἀρμενιάκων χιλίους ἐξ αὐτῶν δεσμεύσας καὶ θριαμβεύσας ἐπέγραψε «τὰ πρόσωπα μέλανι κεντητῷ Ἀρμενιάκος ἐπίβουλος». Ὁ δὲ σκληροτράχηλος καὶ ἀποστάτης ἀκριτικὸς ἥρως Πορφύρης εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα συχνότατα ἀποκαλεῖται «τῆς Ἀρμενιᾶς τὸ γγόνι» (Δελτ. Ἱστ. καὶ Ἐθν. Ἑτ. τ. Α' σ. 724) ὄχι βέβαια πρὸς ἔπαινον, ἀλλὰ πρὸς ὕβριν διὰ τὸ στασιῶδες τοῦ χαρακτῆρος.

[2]) Migne SG. 132 στ. 1205.

[3]) Ἀμφιβάλλω ἂν ὁ λόγος οὗτος εἶναι πράγματι τοῦ Ἰσαὰκ τούτου τοῦ Καθολικοῦ. Ἤδη ὁ Φαβρίκιος (Bibl. Gr. τ. X σ. 173 σημ. Πρβλ. Migne ἔνθ' ἀν. σ. 1154) παρετήρησεν ὅτι παρὰ Λαμπεκίῳ ἀναφέρεται ἐπιστολή τις τοῦ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ ἀρχίζουσα διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων. Ἀλλὰ καὶ ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἡ μαρτυρία αὕτη πάλιν θὰ ἐγεννᾶτο ζήτημα συγγραφέως, διότι ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος καθόλου τοῦ Α' τούτου στηλιτευτικοῦ διαφέρει σημαντικὰ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Β', ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὴν ἐξ Ἀρμενίων καταγωγήν του, ἔτι δὲ περισσότερον τῆς εἰς τὸν αὐτὸν ἀποδιδομένης «Διηγήσεως ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου μέχρι τοῦ νῦν . .» (Migne ἔνθ' ἀν. στ. 1237 κέ.), ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὴν δημωδεστέραν αὐτῆς γλῶσσαν. Ἀλλὰ πλὴν τῆς γλώσσης ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τεκμήρια, περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῆ ἀλλαχοῦ, ἐνισχύοντα τὴν ἀμφιβολίαν.

«*Εἰ οὖν ὁ Θεὸς τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν, πῶς τὴν ἑαυτοῦ χάριν ἐκ τῶν ταπεινῶν τῇ καρδίᾳ Ῥωμαίων καὶ πραέων τῇ ψυχῇ ἀφείλατο, τὴν τελείαν θεογνωσίαν καὶ ὀρθοδοξίαν, δίδωσι δὲ τὴν ἑαυτοῦ χάριν καὶ εὐσέβειαν τοῖς σκληροτραχήλοις καὶ ἀπηνέσι τὴν ψυχὴν καὶ ὑπερηφάνοις τῇ καρδίᾳ Ἀρμενίοις* [1]); *Ὅτι γὰρ παρὰ πάντα τὰ ἔθνη σκληρότεροι καὶ ὑπερήφανοι, κενόδοξοί τε καὶ ὠμοὶ καὶ ἀπηνεῖς ὑπάρχουσιν, αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ οἱ λίθοι μετὰ πάντων τῶν ἐθνῶν κεκράξονται· ἐν οὐδενὶ γὰρ ἔθνει ἑτέρῳ ἔστιν ἰδεῖν τοσούτους φόνους καὶ συγχυτούς, ἀνδροφονίας, μοιχείας καὶ κλεψίας, λησταρχίας, ἁρπαγάς, μεθύσματα, ἐπιορκίας, ἀρνήσεις, βλασφημίας, λοιδορίας, συκοφαντίας κατ' ἀλλήλων, αἱματεκχυσίας διηνεκεῖς καὶ ἀπαύστους, δαρμοὺς ἀνηλεεῖς καὶ θανατοποιούς, δικάσματα ἄπαυστα, γαστριμαργίας ἀμέτρους, ἀσωτείαν ὑπερβάλλουσαν, ἀνυποταξίαν, κενοδοξίαν, ὑπερηφανίαν ἄμετρον, καὶ ἁπλῶς πᾶσαν κακίαν καὶ πονηρίαν, ἀνθρωπαρέσκειαν καὶ ὑπόκρισιν εἰ μετά (;)* [2]) *ἐν μόνῳ τῷ ἔθνει τῶν Ἀρμενίων, οὓς ὁ Θεὸς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν καὶ ἀλαζονείαν ἔθετο εἰς κακὰ καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ἐπαρθῆναι καὶ μεσκόρπισεν αὐτοὺς εἶναι παροίκους καὶ δούλους αὐτῶν, πάντων τῶν ἐθνῶν, καθάπερ καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτῶν σκληροτραχήλους καὶ παραβάτας Ἰουδαίους. Καὶ οὐκ ἔστι δυνατὸν εὑρεῖν ἕτερον ἔθνος ὑποκάτω πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ ἐξουθενημένον ὑπὸ πάντων καὶ βδελυκτόν, εἰ μὴ μόνον τὸ ἔθνος τῶν ἀσεβῶν Ἀρμενίων καὶ Ἰουδαίων. ὡς καί τις ἐξ αὐτῶν γεγονὼς Ἀρμενίας ἐπίσκοπος, Νορσέσης ὀνόματι, ἐγγράφως μαρτυρεῖ λέγων· Ἡ ἡμετέρα γάρ, φησί, γενεὰ τῶν Ἀρμενίων, ὑπερήφανος καὶ ἀσεβής. Εἰ οὖν παρὰ πάντα*

[1]) Ὡς σκληροτραχήλους χαρακτηρίζει καὶ ἡ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαλέξει τοῦ Θεωριανοῦ μετὰ τοῦ καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας Νορσέσου παρενειρομένη ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου τούτου πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν (Migne SG. 133 στ. 272): «*ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ἐμοὶ ἀρχιερεῖς κατ' ἐμοῦ, καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐξελέσθαι τὸ σκάνδαλον ἐκ τῶν καρδιῶν αὐτῶν· ἐσκανδαλισμένοι γὰρ ὄντες, οὐδαμῶς ὑπακούσωσί μου ὡς κεφαλῆς, ἀλλὰ συνιάσουσιν οἷα γένος ἀτέραμνον καὶ σκληροτράχηλον.*» Πιθανῶς δὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἢ ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ἀναφέρεται καὶ τὸ κατωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ λεγόμενον περὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἐπισκόπου Νορσέσου.

[2]) Πιθανῶς γραπτέον *εἰμή*.

τὰ ἔθνη ὑπερήφανοι καὶ σκληροτράχηλοι καὶ καρδιόστερροι καθ' ὑπερβολὴν ὑπάρχουσι, πῶς τὴν ἑαυτοῦ χάριν καὶ εὐσέβειαν ἐκ τῶν πραοτάτων καὶ ταπεινῶν τῇ καρδίᾳ Ρωμαίων ἀφείλατο; Παρ' οἷς τὰ λείψανα τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ἁγίων ὑπάρχουσι καὶ πάντα αὐτῶν τὰ τίμια καὶ σεβάσμια· οὓς καὶ παραυτίκα τῷ γεννηθῆναι αὐτοὺς δοξάσας ὑπερύψωσε καὶ πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ὑπέταξε διὰ τὴν αὐτῶν εὐσέβειαν... Τοὺς γὰρ Ἀρμενίους μᾶλλον διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν καὶ ἀσέβειαν εἰς τέλος ἐγκαταλείψας ἀπώσατο καὶ τὴν ἑαυτοῦ χάριν ἐξ αὐτῶν ἀφελόμενος, διεσκόρπισεν αὐτοὺς ἐπὶ πάντα ἄνεμον τῆς γῆς· καὶ ἅπερ τοῖς Ἰουδαίοις διὰ Μωϋσέως καὶ Ἡσαΐου καὶ Ἰεζεκιὴλ προαπειλησάμενος πεποίηκε, ταῦτα καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀρμενίους ἐπήγαγε διὰ τὴν αὐτῶν ἀσέβειαν».

Ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἐν τῷ λόγῳ ὁ συγγραφεὺς δὲν παύει νὰ ἀποκαλῇ αὐτοὺς Χριστομάχους Μανιχαίους (στ. 1157 κ. ἀ.), παμπονήρους αἱρετικοὺς καὶ σκοτεινοὺς περὶ τὸ φῶς, πρὸς οὓς ρητέον ὅτι καλῶς ἔγραψε περὶ ὑμῶν ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος «Οὐχ ἁπλοῦν γένος εὑρίσκω τῶν Ἀρμενίων· ἀλλὰ λίαν κρυπτόν τε καὶ ὕφαλον» τοῦτ' ἔστιν οὐκ ὀρθοὺς καὶ φανερούς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πονηροὺς καὶ κρυφίους (στ. 1160), μεστοὺς ὑποκρίσεως καὶ δολιότητος (στ. 1161), βδελυκτοὺς (στ. 1168), παμπονήρους (στ. 1174, 1197), θεομάχους (στ. 1182), ἀντιχρίστους (στ. 1192)· συχνοτάτη δ' εἶναι ἡ ἐπίκλησις ὦ Ἀρμένιοι, ἄρματα τῶν δαιμόνων (στ. 1164, 1185, 1204). Τὴν δὲ σχέσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς δαίμονας συχνότατα ἐπαναλαμβάνει. Πρὸ τοῦ βαπτίσματος, λέγει, αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἠλαύνοντο ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ διὰ τοῦτο ὑπεχρεώθησαν νὰ νηστεύσωσιν ἡμέρας ἑξήκοντα (στ. 1200), τὸ δὲ νῦν βάπτισμα αὐτῶν, τὸ αἱρετικόν, θεωρεῖ οὐχὶ ἁγιασμόν, ἀλλὰ «μολυσμὸν καὶ ῥύπον καὶ ἀκαθαρσίαν. Ἐν γὰρ αὐτοῖς κατοικεῖ ὁ διάβολος καὶ σὺν αὐτῷ οἱ δαίμονες αὐτοῦ καὶ πᾶσα αἵρεσις καὶ βλασφημία καὶ πᾶσα ἀποστασία κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων» (στ. 1189), καὶ διὰ τοῦτο σκεύη κατάρας ἀποκαλεῖ αὐτοὺς καὶ λύκους καὶ ἅρπαγας καὶ Ἰουδαίους καὶ ὄφεις καὶ σκορπίους καὶ ἀντιχρίστους, ἀπὸ τῶν ὁποίων πρέπει τις νὰ ἀποφεύγῃ (αὐτόθι)· «τὰ δὲ σώματα αὐτῶν, λέγει, οὐ σώματα καὶ μέλη Χριστοῦ εἰσιν, ἀλλὰ τοῦ Σατανᾶ, τοῦ σκηνώ-

σαντος ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν καὶ τὰς αἱρέσεις αὐτῶν διδάσκοντος καὶ τὰ ζιζάνια ἐν αὐτοῖς ὑποσπείραντος καὶ τὴν ἑαυτοῦ θεομαχίαν καὶ ἀποστασίαν αὐτοῖς ὑποβαλόντος» (στ. 1193), καὶ τὰς συνόδους αὐτῶν ἀποκαλεῖ «βδελυκτάς, τὰς γενομένας ἐν ταῖς σατανικαῖς καὶ διαβολικαῖς καὶ δαιμονικαῖς αὐτῶν χώρας, ἔν τε τῇ λεγομένῃ Τιβὴν καὶ Μαντζικιέρτ, ἰουδαϊκὰ καὶ καφαϊκὰ συνέδρια». Περισσότερον δὲ συγκεκριμένως ἐλέγχεται ἡ πρὸς τοὺς δαίμονας σχέσις αὐτῶν δι' ὅσων λέγονται περὶ Σεργίου τινός, διδασκάλου τῆς ἀρμενικῆς αἱρέσεως γενομένου, ὅστις εἶχε κύνα ὀνόματι Ἀρτζηβούρ⟨τζ⟩ην, δαίμονι ἐνεργούμενον, τὸν ὁποῖον μηνυτὴν καὶ σημάντορα τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ προαπέστελλεν εἰς τὰ χωρία, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ (στ. 1204).

Καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ ἤθους τῶν Ἀρμενίων λεγόμενα προέρχονται ἐκ συγχρόνων πληροφοριῶν τοῦ συγγραφέως ἢ ἴσως ἐκ προσωπικῆς πείρας, τὰ δὲ περὶ τῶν δαιμόνων θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἁπλαῖ ρητορικαὶ κατ' ἀντιδοξούντων ὕβρεις, ἂν μὴ πράγματι παρὰ τοῖς παλαιοτέροις Χριστιανοῖς καὶ τοῖς βυζαντινοῖς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Δύσεως τοῦ Μέσου αἰῶνος μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐπεκράτει ἡ πεποίθησις, ὅτι οἱ αἱρετικοὶ εὑρίσκονται εἰς πραγματικὰς μετὰ τῶν δαιμόνων σχέσεις πᾶσαν ἀσκοῦντες μαγγανείαν καὶ μαγικὴν τέχνην [1]). Πολλάκις δ' εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται τὸ βδελυρὸν ἔθος νὰ φονεύωσι βρέφη, διὰ νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸ αἷμα αὐτῶν εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἢ μαγικάς των τελετὰς καὶ τέχνας. Ἤδη ὁ Εἰρηναῖος ἐλέγχει, ἴσως δὲ καὶ δικαίως, τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Σίμωνος καὶ τὸν Μᾶρκον καὶ τὸν Σατωρνῖνον καὶ τὸν Βασιλείδην, τοὺς γνωστικούς, ὡς μάγους καὶ μαγγανευτάς [2]). Μετ' αὐτὸν ὁ Ἱππόλυτος ἐλέγχει τοὺς

[1]) Πρβλ. *Maury*, La Magie et l'astrologie dans l' antiquité et au moyen âge, 1864 σ. 101 κέ. *C. Meyer*, Der Aberglaube d. Mittelalters σ. 302. Ἡ αὐτὴ δοξασία ἐπεκράτει πρότερον περὶ τῶν Χριστιανῶν παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς· Αὐτ. σ. 143. *Harnack*, Die Mission und Ausbreitung des Christentums ² 1906 τ. 1 σ. 124 κέ.

[2]) Migne SG. 7 στ. 672 (I,23,4) Igitur horum (τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σίμωνος mystici sacerdotes libidinose quidem vivunt, magias autem perficiunt, quemadmodum potest unusquisque ipsorum. Exorcismis et incantationibus utuntur. Amatoria quoque et agogima, et qui dicuntur paredr et oniropompi et quaecumque sunt alia perierga apud eos studiose exercentur. Καὶ στ. 588 (I, 13,5). «Ὅτι δὲ φίλτρα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνυβρίζειν ἐμποιεῖ οὗτος ὁ Μᾶρκος ἐνίαις τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ

αἱρετικοὺς γνωστικοὺς καὶ ἰδίᾳ τὸν Μᾶρκον διὰ τὴν μαγικὴν αὐτοῦ τέχνην [1]), τὰς αὐτὰς δὲ κατηγορίας ἐπαναλαμβάνει κατὰ τῶν γνωστικῶν καὶ ὁ Ἐπιφάνιος [2]). Θὰ ἠδυνάμεθα δὲ νὰ πολλαπλασιάσωμεν τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ χωρία, ἂν τὸ πρᾶγμα ἔχρηζε πληρεστέρας ἀποδείξεως [3]).

Βραδύτερον αἱ αὐταὶ κατηγορίαι ἐπιρρίπτονται κατὰ τῶν εἰκονομάχων βασιλέων καὶ πατριαρχῶν [4]), τῶν ὁποίων ἡ αἵρεσις ἐχαρακτηρίσθη ὡς μανιχαϊκή [5]). Ὁ δὲ Φώτιος ἐν τῇ «*Διηγήσει περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως*», ἧς ἀδίκως ἴσως ἠμφισβητήθη ἐν τῷ συνόλῳ ἡ γνησιότης, ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ περὶ τῶν Μανιχαίων, τῶν προδρόμων τούτων, ὡς τοὺς χαρακτηρίζει, τῶν Παυλικιάνων,

---

πάσας, αὐταὶ πολλάκις ἐπιστρέψασαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐξωμολογήσαντο». Καὶ στ. 678 (I, 24,5) περὶ Σατουρνίνου καὶ Βασιλείδου «Utuntur autem et hi magia, et imaginibus et incantantionibus et invocationibus et reliqua universa perierga». Καὶ στ 824 (I¹, 31,2) καὶ στ. 828 (II, 32,3) γενικῶς «Sed et si aliquid faciunt, per magiam (quemadmodum diximus) operati, fraudulenter seducere nituntur insensatos».

[1]) *Ὠριγένους (=Ἱππολύτου)*, Φιλοσοφούμενα ἔκδ. Miller, Oxonii 1851 σ. 200. *«Ἄλλος δέ τις διδάσκαλος αὐτῶν Μᾶρκος, μαγικῆς ἔμπειρος, ἃ μὲν διὰ κυβείας δώρων* (γρ. δρῶν), *ἃ δὲ καὶ διὰ δαιμόνων ἠπάτα πολλούς».*

[2]) Κατὰ αἱρέσεων ἔκδ. Holl τ. I σ. 246 (22,1), 258 (24,2).

[3]) Πλείονα παρὰ *Maury*, ἔνθ' ἀν. σ. 94—150.

[4]) Πρβλ. ὅσα ὁ Γεώργιος ὁ Μοναχὸς ἔκδ. De Boor II 750 (Muralt σ. 643) λέγει περὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' *«Οὗτος τὴν πατρῴαν βασιλείαν τε καὶ δυσσέβειαν διαδεξάμενος, πλείω καὶ μᾶλλον ἢ θεοῦ καὶ τῆς θεομήτορος καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ἁγίων διίσταται· κἀντεῦθεν λοιπὸν μαγείαις καὶ ἀσελγείαις καὶ δαιμόνων ἐπικλήσεσι καὶ ἄλλοις πονηροῖς ἐπιτηδεύμασι χαίρων καὶ σχολάζων, ἐξαίρετον ὄργανον καὶ λίαν ἐπιτήδειον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ διδασκάλου γέγονε διαβόλου»*, καὶ τὰ κατωτέρω σ. 752 (M. 644), ὅπου ὁ αὐτὸς Κωνσταντῖνος κατηγορεῖται ὅτι *«τὴν παρ' Ἕλλησι τιμωμένην Ἀφροδίτην καὶ τὸν Διόνυσον ἐθρήσκευεν ὁ νέος Ἰουλιανὸς καὶ ἀνθρωποθυσίας αὐτοῖς ἀνέφερε πέρα τῆς πόλεως, ἔνθα τῆς ἁγίας ἦν ὁ ναὸς μάρτυρος Μαύρας, ὅνπερ ὁ μισάγιος ἐκδαφίσας καὶ φονευτήριον ποιήσας Μαῦραν ὠνόμασε τὸν τόπον, ἐν ᾧ καὶ τὰς πρὸς τοὺς δαίμονας τελετὰς νύκτωρ ποιούμενος, παῖδα κατέσφαττε· καὶ μαρτυρεῖ τὸ πρὸς θυσίαν σφαγιασθὲν τοῦ Σουφλαμίου παιδάριον, ὅπερ ὁ δαιμονιώδης ἐν παραβύστῳ θύσας, ἔκδηλον ὁ θεὸς τοῖς πολλοῖς τοῦτο πεποίηκε»* καὶ ὅσα ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Θεοφάνους περὶ τοῦ εἰκονομάχου πατριάρχου Ἰαννῆ λέγει (Bonn. 154 κἑ.).

[5]) Βλ. *Φώτιον* ἐν Ἐπιστολαῖς Migne SG. 102 στ. 593 (=Βαλέττα σ. 142): *«ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἱερὰν καὶ μεγάλην σύνοδον τοὺς εἰκονομάχους καὶ διὰ τοῦτο χριστομάχους καὶ ἁγιοκατηγόρους ἀποσκυβαλίσασάν τε καὶ καταβαλοῦσαν, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὴν βδελυκτὴν καὶ Μανιχαϊκὴν αὐτῶν αἵρεσιν».*

Οὕτω λέγει περί τινος τῶν διδασκάλων αὐτῶν, τοῦ Τερεβίνθου, ὅτι *«ἐπί τινος δώματος ἀνελθὼν καὶ τοὺς ἐξ ἔθους αὐτῷ καλουμένους δαίμονας ἐπιβοώμενος, οὓς καὶ μέχρι νῦν οἱ τῆς Μανιχαϊκῆς ἀποστασίας ἐρασταί, ἐπειδὰν αὐτῶν τὴν μυσαρὰν ἰσχάδα τελοῦσιν, ἐπικαλοῦνται.... ἐκδισκευθεὶς τοῦ δώματος αὐτῇ δυσσεβείᾳ καὶ βδελυραῖς τελεταῖς ὅλος τε τὸ σῶμα διεθρύβη καὶ τὸν βίον κατεστρέψατο»* [1]). Καὶ περὶ ἄλλου δὲ διδασκάλου τῶν Παυλικιάνων, τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει [2]). Ὁ δὲ Θεοφάνης [3]) ἐξιστορῶν τὰ τοῦ Νικηφόρου τοῦ Λογοθέτου *χρησμοὺς* καὶ *τελετὰς* ἀναφέρει *«τῶν Μανιχαίων, τῶν νῦν Παυλικιάνων καλουμένων, καὶ Ἀθιγγάνων τῶν κατὰ Φρυγίαν καὶ Λυκαονίαν...ἐν οἷς καί, ὅταν Βαρδάνιος ὁ πατρίκιος ἐπανέστη αὐτῷ, τούτους προσκαλεσάμενος ταῖς αὐτῶν μαγγανείαις τοῦτον ὑπέταξεν. Ταῦρον γὰρ ἔν τινι λάκκῳ ἐν σιδηρῷ πάλῳ ἐκ τῶν κεράτων προσδήσας εἰς γῆν νενευκότα, οὕτω μυκώμενον καὶ ἱλυσπώμενον ἀποκτανθῆναι πεποίηκεν* [4]), *τὴν δὲ ταύτου ἐσθῆτα ἐν μυλῶνι*

---

[1]) Migne SG τ. 102 στ. 32.

[2]) Αὐτ. στ. 80 *«ὡς εἶδεν οὕτω τὸν θεομάχον ταῖς μαγγανείας αὐτοῦ τεθαρρηκότα καὶ ταῖς γοητείαις τὴν ζωὴν πεπιστευκότα.»* Τὰς αὐτὰς ἐπὶ μαγείᾳ καὶ ἀσελγείᾳ κατηγορίας ἐκτοξεύουν καὶ οἱ Ἀρμένιοι συγγραφεῖς κατὰ τῶν Παυλικιάνων καὶ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν, οὓς θεωροῦσιν ἀσελγεῖς, κακούργους, μεμολυσμένους καὶ μάγους. Πρβλ. *Ter—Mkrttschian*, Die Paulikianer im byzantinischen Kaiserreiche, Leipzig 1893 σ. 42, 49, 62, 64, 132 κἑ. passim.

[3]) De Boor σ. 488.

[4]) Σημειώνω τὴν σύμπτωσιν ὅτι ἀκριβῶς εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Θρᾴκην, ὅπου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ εἶχον ἐγκατασταθῆ πολυάριθμοι Παυλικιάνοι, διετηρήθησαν μέχρι σήμερον θυσίαι ταύρων δημοτελεῖς, ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἱερέως, ἃς περιέγραψεν ὁ Γ. Μέγας ἐν Λαογρ. Γ' σ. 148 κἑ. Πρβλ. καὶ *Σ. Κυριακίδου*, Θυσία ἐλάφου κτλ. ἐν Λαογρ. Ϛ' 189 κἑ. Ἡ σύμπτωσις αὕτη, ἂν βέβαια ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοφάνους δὲν εἶναι ἐπανάληψις τῶν κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιρριπτομένων κοινοτοπιῶν, δὲν φαντάζομαι ὅτι σημαίνει καὶ προέλευσιν τῶν σημερινῶν θυσιῶν ἀπὸ τῶν μανιχαϊκῶν, ἐξακολουθῶ δὲ νὰ ἔχω τὴν γνώμην, ἣν διετύπωσα ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ μου· εἶναι ὅμως δυνατὸν εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῶν νὰ συνετέλεσαν συμφυρθέντα καὶ τὰ ἔθιμα τῶν συνοίκων Παυλικιάνων. Διὰ παρομοίας θυσίας κατηγοροῦνται καὶ οἱ Ἀρμένιοι ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ (Λόγος στηλιτευτικὸς Β' ἔνθ' ἀν. σ. 1237). *«Ἡ βδελυκτὴ θυσία ἡ κατὰ τῶν Ἑβραίων.—Φέρουσι βοῦν ἢ κριὸν καὶ γραμμάζουσι μετὰ βαμμάτων κοκκίνων, καὶ εἰς τὰ κέρατα αὐτῶν ὁπώρας παντοίας, καὶ φέρουσιν αὐτὸν εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀλείφουσι μετὰ βουτύρου τὰ μέλη τοῦ βοὸς εἴτε τοῦ κριοῦ. Καὶ θύουσιν αὐτὰ εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας· καὶ λέγουσιν αὐτὸ Δεσποτικὴν θυσίαν».*

ἁλήσας ἀντιστρόφως [1]) καὶ ἐπαοιδίαις χρησάμενος νίκην ἤρατο, παραχωρήσαντος τοῦ Θεοῦ διὰ πλήθους ἁμαρτιῶν ἡμῶν».

Βραδύτερον κατηγορεῖται ὁ Φώτιος πρὸς τὸν πάπαν Στέφανον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας Στυλιανοῦ ὅτι ἐχρησιμοποίησε ἱερέα ἐκ Μανιχαίων ἔλκοντα τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν μαγικὴν τέχνην, ἵνα διὰ τῶν μαγγανειῶν αὐτοῦ ἀποκατασταθῇ παρὰ τῷ βασιλεῖ [2]).

Πολὺ μυσαρώτερα εἶναι ὅσα κατὰ τὸν Ψελλὸν [3]) ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς Εὐχίτας ἢ Ἐνθουσιαστὰς τῶν χρόνων του, οἵτινες εἶναι οἱ ἐκ τῶν Παυλικιάνων προελθόντες πρόδρομοι τῶν Βουλγάρων αἱρετικῶν Βογομίλων, ἔχουσι δὲ καὶ περισσοτέραν συνάφειαν πρὸς τὰ ἐξεταζόμενα ἐνταῦθα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι πολλαχῶς οἱ αἱρετικοὶ οὗτοι συγχέονται ὡς Μανιχαῖοι πρὸς τοὺς Παυλικιάνους, οἵτινες πάλιν δὲν εἶναι ἄσχετοι πρὸς τοὺς Ἀρμενίους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς αἱρετικοὺς τούτους ἔχουσιν ἄμεσον, ὡς θὰ ἴδωμεν, σχέσιν, πρὸς τὰς εἰς τοὺς δαίμονας Ἀρμενίους ἀποδιδομένας ἰδιότητας. Οὗτοι κατὰ τὸν Ψελλὸν «ἐσπέρας περὶ λύχνων ἁφάς, ὁπόθ' ἡμῖν τὸ σωτήριον ἐξυμνεῖται πάθος, εἰς ἀποτεταγμένον δωμάτιον ἀγηοχότες

[1]) Ὁ ζερβὸς μύλος δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὰς σημερινὰς ἐπῳδάς.

[2]) Mansi 16,432. «Ἐντεῦθεν ἀδείας δραξάμενος (ὁ Φώτιος) καὶ πολιτικὰς φροντίδας εἰς ἑαυτὸν ἀνελάβετο, καὶ οὕτω καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ὑφαρπάσαι ἐπειρᾶτο. Καὶ γὰρ ἀββάδιον ἀγενὲς καὶ ἄσημον, γοητικόν τε καὶ μαγικὸν ὠκειώσατο, οὗ ὁ πατὴρ τὸ ἐπίκλην μὲν Σανταβαρηνός, Μανιχαῖος δὲ τὴν αἵρεσιν, καὶ γόης τὸ ἐπιτήδευμα ἦν· ὃς καὶ ἐπιγνωσθεὶς καὶ κινδυνεύων κρατηθῆναι, πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπῆλθεν ἔτι νοσοῦντας τὴν ἀθεΐαν τε καὶ ἀσέβειαν, ὅτε κἀκεῖνος τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐξωμόσατο πίστιν . . . Ὡς δὲ ἀπεβλήθη ὁ Φώτιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, μετὰ τὴν τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἀποκήρυξιν, ὑποτίθησιν αὐτῷ ὁ τοῦ Σανταβαρηνοῦ υἱὸς πολλάκις, τὸ προρρηθὲν ἀββάδιον, εὑρεῖν τινα τῶν τοῖς βασιλείοις ᾠκειωμένων· δύνασθαι γὰρ ἔλεγε διὰ τούτου ἀποκαταστῆσαι πάλιν τὸν Φώτιον. Εὑρέθη οὖν Νικήτας κοιτωνίτης ὁ ἐπιλεγόμενος Κλαίουσα, καὶ δώροις πλείστοις ἀπατηθείς, τὰ κατασκευασθέντα παρὰ τοῦ γόητος Σανταβαρηνοῦ μαγικά, ὕδατά τε καὶ βρώματα τῷ βασιλεῖ παραθείς, πεποίηκε φίλον αὐτῷ τὸν μεμισημένον Φώτιον. Καὶ τοῦ ἁγιωτάτου Ἰγνατίου τὸν θρόνον κατέχοντος, τὸν Φώτιον ἐκ τοῦ λεγομένου Στενοῦ ἀνεκαλέσατο πρὸς τὰ βασίλεια».

[3]) Ἔκδ. Boissonade 1838 σ. 6 κἑ. καὶ ἰδίᾳ σ. 8 καὶ πολλαχοῦ. Περὶ τῶν διαφόρων τούτων αἱρέσεων βλέπε προχείρως τὰ σχετικὰ ἄρθρα ἐν ταῖς εἰδικαῖς ἐγκυκλοπαιδείαις, τῇ προτεσταντικῇ τοῦ Hauck, καὶ ταῖς καθολικαῖς *Wetzer-Welte's*, Kirchenlexikon καὶ *Vacant-Mangenot*, Dictionnaire de Théologie catholique, ἐν αἷς καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, ἡ ὁποία δυστυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπῆρξεν ἀπρόσιτος εἰς ἐμέ.

τὰς παρ' αὐτοῖς ἐνασκουμένας κόρας, τούς τε λύχνους ἀποσβεννύντες, ἵνα μὴ τὸ φῶς τοῦ γιγνομένου μύσους ἔχωσι μάρτυρα, ταῖς κόραις ἐναselγαίνουσιν ὁποίᾳ ἂν ἕκαστος, κἂν ἀδελφῇ, κἂν ἰδίᾳ θυγατρὶ ξυντύχῃ. Οἴονται γὰρ κἂν τούτῳ χαριεῖσθαι τοῖς δαίμοσιν, εἰ παραλύουσι τοὺς θείους θεσμούς, ἐν οἷς τὰ περὶ τῶν ἐξ αἵματος ὁμογνίου ἀπαγορεύουσι [1]). Καὶ τότε μὲν ταυτὶ τελέσαντες ἀπαλλάττονται· τὴν δ' ἐννεάμηνον περίοδον ἀναμείναντες, ὅτε καιρὸς ἐκτεχθήσεσθαι τὰ ἐξ ἀθεμίτου σπέρματος ἀθέμιτα ἔκγονα, κατὰ ταὐτὸν ἀπαντῶσιν αὖθις. Καὶ δή, τῇ μετὰ τὸν τόκον τρίτῃ, τὰ δύστηνα τῶν μητέρων ἀποσπῶντες βρέφη, καὶ ξυρῷ τὰ τούτων σαρκία περιαμύττοντες, τὸ ρυῖσκόμενον αἷμα φιάλαις ὑπολαμβάνουσιν· αὐτὰ δέ, ἐπὶ πυρᾶς βάλλοντες, ἔτ' ἐμπνέοντα κάουσιν [2]). Εἶτα, τὴν ἐκ τούτων τέφραν τῷ ἐν φιάλαις αἵματι φύροντες, σύνθετόν τι βδέλυγμα συντιθέασιν, ᾧ τά τε σῖτα καὶ τὰ ποτὰ λαθραίως μολύνοντες, καθάπερ οἱ τῷ μελικράτῳ παραμιγνύντες τὸ δηλητήριον, αὐτοί τε τούτων

[1]) Διὰ τὰ ἴδια πράγματα κατηγορεῖ τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν Παυλικιάνους ὁ Φώτιος ἐν τῇ Διηγήσει περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως (Migne SG. 102 στ. 32) «Ἡ δὲ πολιτεία αὐτῶν γέμει μὲν ἀκολασίας, γέμει δὲ καὶ μιασμῶν ἀρρήτων καὶ ρυπασμάτων ἀνεπινοήτων. Χρῶνται γὰρ μίξεσιν ἑκατέρας φύσεως, πρὸς ἅπασαν ἀρρητουργίαν ἀνερυθριάστως ἔχοντες. Πλὴν ἑνίους τινὰς αὐτῶν φασὶ τὴν πρὸς τὰς γεννησαμένας ἀποκλίνειν συνάφειαν· μέθη δὲ καὶ ἀσωτείᾳ τὸν βίον ὅλον ἔκδοτον ἔχουσι, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἠθῶν διαφθορὰν περιέπουσι». Ὅτι δὲ κοινῶς ἐφέροντο αἱ διαδόσεις αὗται εἰς βάρος τῶν Παυλικιάνων, μολονότι οὗτοι ἀπέκρουον τὰς μυσαρὰς ταύτας κατηγορίας, φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ *Πέτρου τοῦ Σικελιώτου*, Ἱστορία χρειώδης ἔλεγχός τε καὶ ἀνατροπὴ αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων τε καὶ Παυλικιάνων λεγομένων (Migne SG. 104 στ. 1241) «Εἰ γάρ, λέγει οὗτος, καὶ τῶν αἰσχρουργιῶν αὐτῶν εἰσιν, ὡς αὐτοί φασιν, ἀμέτοχοι, ἀλλὰ τῶν αἱρέσεων αὐτῶν ἀκριβεῖς εἰσι φύλακες». Παρομοίας κατηγορίας παρ' Ἀρμενίοις βλ. εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ *Ter-Mkrttschian* ἔνθ' ἀν. δημοσιευόμενα κείμενα σ. 137, 142, 148, 163 καὶ εἴ που ἀλλαχοῦ. Διὰ τὰ ἴδια δέ, διὰ τὰ ὁποῖα κατηγοροῦνται παρὰ Ψελλῷ οἱ Ἐνθουσιασταί, κατηγοροῦνται καὶ οἱ ἐν Δύσει αἱρετικοί, περὶ ὧν βλ. *Grimm*, Deutsche Mythologie[3] σ. 1018. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους παρομοίας ἀθεμίτους μείξεις παρὰ Μωαμεθανοῖς ἐν Σερβίᾳ ἀναφέρει ὁ περιηγητὴς Rovinsky βλ. *Ter-Mkrttschian* ἔνθ' ἀν. σ. 128.

[2]) Διὰ παρομοίας βρεφοκτονίας καὶ παιδοκτονίας κατηγορήθησαν οἱ παλαιοὶ χριστιανοί, διάφοροι ἄλλοι αἱρετικοί, ἐξακολουθοῦν δὲ νὰ κατηγοροῦνται καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Πρβλ. *C. Meyer*, Der Aberglaube d. Mittelalters σ. 195. Καὶ *Ter-Mkrttschian* ἔνθ' ἀν. σ. 61, 64, 140

καὶ τῶν ἄλλων οἱ τὸ κρυπτόμενον μὴ φωράσαντες συμμετέχουσι» [1]).

Οἱ νεώτεροι οὗτοι Μανιχαῖοι [2]), οἱ Παυλικιάνοι, πολλαχῶς σχετίζονται πρὸς τοὺς Ἀρμενίους. Διότι καὶ ἡ αἵρεσις ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ἀρμενικῆς καταγωγῆς [3]) καὶ ἡ διάδοσις αὐτῆς τοὐλάχιστον ἐν Θράκῃ εἰς τοὺς Ἀρμενίους ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἀποδίδεται [4]). «Ὁ δὲ *βασιλεύς*, λέγει οὗτος, *Κωνσταντῖνος Σύρους τε καὶ Ἀρμενίους, οὓς ἤγαγεν ἀπὸ Θεοδοσιουπόλεως καὶ Μελιτηνῆς εἰς τὴν Θρᾴκην μετῴκισεν, ἐξ ὧν καὶ ἐπλατύνθη ἡ αἵρεσις τῶν Παυλικιάνων*». Πολὺ δὲ περισσοτέρα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἦτο ἡ σύγχυσις παρὰ τῷ λαῷ [5]). Οὐδαμῶς λοιπὸν παράδοξον ἂν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς Ἀρμενίους καὶ σχέσεις πρὸς τοὺς δαίμονας καὶ τέχναι μαγικαί, ἀφ' οὗ ἀπεδίδοντο ταιαῦται εἰς τοὺς συγγενεῖς πρὸς αὐτοὺς φυλετικῶς Παυλικιάνους. Τούτου ἄλλως τε ρητὴν μαρτυρίαν ἔχομεν ἔν τινι φυλακτηρίῳ τοῦ ὑπ' ἀρ. 2316 κώδικος τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, ὅπου ἐξορκίζονται πάντα τὰ πονηρὰ πνεύματα καὶ συναντήματα, ἵνα ἐξέλθωσι καὶ ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ καὶ ἀπέλθωσιν

[1]) Ἡ δοξασία αὕτη περὶ μολύνσεως τῶν τροφῶν ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν ἀποδίδεται σήμερον πολλαχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τοὺς Ἀρμενίους. Ἀναφέρω τὴν ἐξῆς ἐκ Θήρας πληροφορίαν τοῦ συλλογέως Κυριακοῦ. «*Μαγάρισμα*: *Ἡ παρὰ τῶν Ἀρμενίων, ὡς πιστεύεται παρά τινων, δι' ἀκαθαρσίας τετριμμένης ἐν εἴδει πεπέρεως μίασις, ἥτις ἀποτελεῖ θρησκευτικῶς αἵρεσιν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων*». Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 45 ὑποσ.

[2]) Ὁ εἰδικῶς περὶ τῶν Παυλικιάνων γράψας Karapet Ter—Mkrttschian (ἔνθ' ἀν. σ. 104 κἑ.) θεωρεῖ τούτους ὡς λείψανα τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν περὶ τὸν Εὐφράτην Μαρκιωνιτῶν, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀποδέχονται πάντες. Δι' ἡμᾶς ἐνταῦθα ἡ καταγωγὴ τῆς αἱρέσεως εἶναι ἀδιάφορος. Ἐνδιαφέρει μόνον ἡ σχέσις ταύτης πρὸς τοὺς Ἀρμενίους.

[3]) Περὶ τούτου πλὴν τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου τοῦ Ter—Mkrttschian βλ. καὶ *Louis Petit* ἐν Dict. Théol. cathol. ἄρθρον Armenie στ. 1900. Ὡσαύτως *Jirecek*. Geschichte der Bulgaren, Prag 1876 σ. 155.

[4]) De Boor σ. 429,19 κἑ. Ἡ γνησιότης τῆς εἰδήσεως ἀδίκως, μοῦ φαίνεται, ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τοῦ Ter—Mkrttschian ἔνθ' ἀν σ. 30.

[5]) Συχνὴν ἐναλλαγὴν τῶν ὀνομάτων τῶν Παυλικιάνων, Μανιχαίων, Ἀρμενίων καὶ Βογομίλων ἐν ταῖς βουλγαρικαῖς ἐπῳδαῖς, μαρτυροῦσαν τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν παρὰ τῷ λαῷ περὶ τῶν διαφόρων τούτων αἱρετικῶν, παρετήρησεν ἤδη ὁ Veselovski (Βλ. *Strauss*, Die Bulgaren 1898 σ. 207). Περὶ τῆς συγχύσεως ταύτης τῶν διαφόρων τούτων αἱρέσεων πρὸς ἀλλήλας βλ. καὶ Ter—Mkrttschian ἔνθ' ἀν. σ. 123. Περὶ δὲ τῆς συγχύσεως τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων πρὸς αὐτὰς αὐτ. σ. 129.

«ἐπὶ τὰς τῶν ποιησάντων κεφαλὰς καὶ τῶν ἐπιπνευσάντων καὶ συνειδότων εἴτε ξένος ὑπῆρχεν εἴτε ἴδιος εἴτε πάροικος ἢ παροδίτης ἢ μάγος ἢ μάγισσα ἢ Γάλλος ἢ Γάλλαινα ἢ Πέρσης ἢ Πέρσισσα ἢ Αἰγύπτιος ἢ Αἰγύπτισσα ἢ Βαβυλώνι⟨ος⟩ ἢ Βαβυλώνισσα ἢ Σύρος ἢ Σύρισσα ἢ Ἑβραῖος ἢ Ἑβραῖσα ἢ Ἀτζίγγανος ἢ Ἀτζιγγάνισσα ἢ Παυλιανὸς ἢ Παυλιώνισσα ἢ Ἀρμένιος ἢ Ἀρμένισσα ἢ Κύπριος ἢ Κύπρισσα...» [1]). Μνημονεύονται λοιπὸν ἐνταῦθα ρητῶς οἱ Ἀρμένιοι καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς Παυλικιάνους μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα κατ' ἐξοχὴν ἀπεδίδοντο ἰδιότητες μαγικαί.

Ἐν ἄλλῃ τινὶ βαρβαροφώνῳ ἐπῳδῇ κατὰ δήγματος ὄφεως, ἥτις περισυνελέγη μὲν τώρα ἐκ Καστρίου τῆς Κυνουρίας, ἀνήκει ὅμως εἰς χρόνους πολὺ παλαιοτέρους, μεταξὺ τῶν ὀλίγων ἑλληνικῶν λέξεων, τὰς ὁποίας περιέχει, ὑπάρχει καὶ ἡ λέξις *ἀρμενικό* [2]). Τί δηλοῖ τὸ ἀρμενικὸ τοῦτο δὲν εἶναι φανερόν, πάντως ὅμως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν μαγικὴν εἰδικότητα τῶν Ἀρμενίων.

Ὅτι δέ, φαίνεται, καὶ πράγματι ἐκυκλοφόρουν γόητες Ἀρμένιοι, τοὐλάχιστον κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, ὅστις ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του ἀφηγεῖται περίπτωσιν ἀσθενείας λεχωΐδος, ἥτις θεραπεύεται διὰ τῶν

[1]) Τὸ φυλακτήριον ἐδημοσιεύθη ὁλόκληρον ὑπὸ τοῦ *Legrand*, Bibl. gr. vulg. τ. II σ. XVIII-XIX, ἀνεξαρτήτως δ' ἀπ' αὐτοῦ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσε καὶ ὁ *Reitzenstein* (Poimandres σ. 164, καὶ 294$_2$), ὅστις ἀγνοῶ ποῦ στηριζόμενος τάσσει αὐτὸ χρονικῶς εἰς τὸν ἕκτον ἢ ἕβδομον μ. Χ. αἰῶνα. Τὸ αὐτὸ φυλακτήριον φαίνεται εἶναι καὶ τὸ ἐξ ἰδιοκτήτου χειρογράφου ὑπὸ τοῦ Rouse (Folk lore 1899 σ. 161) μνημονευόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ὡς ἔθνη μαγικὰ ἀναφέρονται: *Ἀσσύριοι, Χαλδαῖοι, Πέρσαι, Ἄραβες, Σαρακηνοί, Αἰγύπτιοι, Λίβυες, Σαμαρῖται, Φοίνικες, Πισίδαι, Παφλαγόνες, Γαλάται, Φρῦγες, Βούλγαροι, Λάρδανοι, Γερμανοί, Ἰσπανοί, Ρωμαῖοι, Τοῦρκοι, Τάταροι, Μονόκεροι, Κυνοκέφαλοι.* Ἡ ἐγκατάμειξις αὕτη τῶν ὀνομάτων ἐθνῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων, μαγικῶν καὶ μή, πραγματικῶν καὶ μυθολογικῶν, δεικνύει μὲν πιθανῶς παλαιοτέραν προέλευσιν τοῦ φυλακτηρίου, δεικνύει ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶχε λησμονηθῆ πλέον ἡ ἰδιαιτέρα διὰ τὴν μαγείαν σημασία ὡρισμένων ἐθνῶν. Παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ φυλακτηρίου συντομωτέραν εὑρίσκω καὶ ἐν νεωτέρῳ χειρογράφῳ, πιθανῶς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ἔχω εἰς χεῖρας μου, ἐν ᾗ παραλείπεται ἡ ἀναγραφὴ τῶν ἐθνῶν. Τὸ χειρόγραφον θέλω δημοσιεύσει προσεχῶς.

[1]) Λαογρ. Γ' 664 *«σουριδιὰ νὰ καὶ λουγεὺς καὶ νὰν καὶ ἀρμενικό»*. Σημειωτέα ἡ ὁμοιότης πολλῶν λέξεων τῆς ἐπῳδῆς ταύτης πρὸς τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐκ Κυπριακοῦ χειρογράφου δημοσιευθεῖσαν ἐν Λαογρ. Δ' σ. 379 - 380.

ἐπῳδῶν καὶ τῶν ἐνεργειῶν Ἀρμενίου γόητος [1]). Ὅσον καὶ ἂν ἡ περίπτωσις εἶναι φανταστική, τὸ γεγονὸς τῆς προσκλήσεως Ἀρμενίου γόητος δὲν φαντάζομαι ὅτι εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ Ψελλοῦ, ὅστις πάντως, καθὼς καὶ ὅλοι συνήθως οἱ συγγραφεῖς, ἐκ τῆς περὶ αὐτὸν πραγματικότητος ἀντλεῖ. Τοῦτο ἄλλως θέλει βεβαιωθῆ καὶ κατωτέρω ἐκ τῶν σημερινῶν συνηθειῶν.

Εἰς τ' ἀνωτέρω ἂς προστεθῆ καὶ τὸ δημοτικὸν ᾆσμα τῆς ξενιτειᾶς, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ξενιτεμένος στέλνει 'ς τὴν καλή του χαιρετίσματα πῶς δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ γυρίσῃ, γιατὶ τὸν μάγεψε ἀρμενοπούλα μάγισας παιδί [2]).

Εἰς τὰς μαγικὰς ταύτας τέχνας, τὰς ἀποδιδομένας εἰς τοὺς Ἀρμενίους, φρονῶ ὅτι πρέπει πρωτίστως ν' ἀποδώσωμεν τὴν δαιμονοποίησιν αὐτῶν. Βεβαιοῦται δ' ἡ γνώμη αὕτη, καθὼς μοῦ φαίνεται, ἐπαρκῶς ἐξ ὅσων θὰ εἴπωμεν εὐθὺς ἀμέσως.

*
* *

Εἰς τοὺς μάγους καὶ τὰς μαγίσσας ἀνέκαθεν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς ἀπεδόθησαν δυνάμεις ὑπερφυσικαί. Εἰς ὅλους δηλαδὴ τοὺς λαοὺς ἐπιστεύθη καὶ πιστεύεται ἀκόμη ὅτι οἱ μάγοι ἔχουσι τὴν δύναμιν οὐ μόνον νὰ ὠφελοῦν καὶ πολλάκις νὰ βλάπτουν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν ἐπῳδῶν καὶ τῶν μαγγανειῶν των, οὐ μόνον νὰ ἐπηρεάζουν παντοιοτρόπως τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἐσοδείαν, ἀλλὰ καὶ νὰ λαμβάνουν διαφόρους μορφὰς ζῴων ἢ πτηνῶν, νὰ μεταβαίνουν πετῶντες ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀόρατοι διὰ νὰ βλάψουν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ συναναστρέφωνται καὶ νὰ συναγελάζωνται μὲ τὰ πνεύματα καὶ μὲ τοὺς δαίμονας κτλ. [3]) Λόγῳ δὲ τῶν ὑπερφυσικῶν ἀκριβῶς τούτων ἰδιοτήτων ἀπετέλεσαν πολλάκις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν ἰδιαιτέραν οὕτως εἰπεῖν τάξιν ὄντων, κατὰ τὸ ἥμισυ μὲν ἀνθρωπίνων, κατὰ δὲ

[1]) Ἐνθ' ἀν. σ. 25. Περὶ τοῦ περιστατικοῦ θέλομεν ὁμιλήσει καὶ κατωτέρω.

[2]) Πρβλ. *Πολίτου*, Ἐκλογαὶ ἀρ. 172 καὶ τὰς εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον σημειουμένας παραλλαγάς.

[3]) *Abt*, Die Apologie des Apulejus κτλ. σ. 44 κέ. ἔνθα συγκεντροῦται ἀρκετὴ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ *Στ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Λαογραφίαν σ. 124 κέ. *Bartels*, Die Medicin der Naturvölker, 1893 κυρίως σ. 50 κέ. *Wuttke-Meyer*, Die deutsche Volksaberglaube [3], 1900 σ. 380 κέ. καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ γενικῶς *Wundt*, Völkerpsychologie II[2] σ. 394.

τὸ ἕτερον ἥμισυ ὑπερφυσικῶν. Τοιαῦται π. χ. εἶναι αἱ *στρίγγες* τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου [1]), αἱ *στρίγλες* τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν [2]), αἱ Hexen τῶν Γερμανῶν καὶ ἄλλαι ἄλλων [3]).

Αἱ τοιαῦται νῦν ὑπερφυσικαὶ μαγικαὶ ἰδιότητες ἀπεδόθησαν πολλάκις ὄχι μόνον εἰς ἄτομα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁμάδας μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας, ὡς π.χ. εἰς ἐπαγγέλματα, οἰκογενείας, χωρία, φυλάς, καὶ λαοὺς ἀκόμη ὁλοκλήρους, συνήθως κατωτέρους εἰς τὸν πολιτισμόν, οἵ ὁποῖοι οὕτω κατήντησαν τὸ φόβητρον τῶν γειτόνων των. Ἐκ τῶν ἐπαγγελμάτων ἀποδίδονται μαγικαὶ δυνάμεις συνηθέστατα εἰς τοὺς κατεργαζομένους τὰ μέταλλα καὶ κυρίως εἰς τοὺς σιδηρουργούς, ἔπειτα εἰς τοὺς μυλωθροὺς καὶ ἄλλους [4]). Οἰκογενείας μαγικὰς εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀναφέρει ὁ Πλίνιος ἐν Ἀφρικῇ, τῶν ὁποίων ἡ laudatio καὶ πρόβατα καταστρέφει καὶ παιδία θανατώνει, ἄλλους δὲ βασκάνους ἐπίσης παρὰ τοῖς Τριβαλλοῖς καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Σκύθαις [5]). Χωρία ὁλόκληρα κατηγοροῦνται πολλάκις ἐπίσης ἐπὶ μαγείᾳ. Οὕτως ἡ Μύκονος φημίζεται διὰ τὰς μαγίσσας της, τὸ δὲ Πραστειὸ τῆς Λακωνικῆς ἐξ αὐτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα *στριγλοχώρι* [6]). Παρὰ τοῖς Γερμανοῖς τοῦ Schleswig, Holstein τοιοῦτον στριγλοχώρι θεωρεῖται τὸ Donsum καθὼς καὶ αἱ νῆσοι Sylt, Amrum καὶ ἄλλαι [7]).

Φυλαὶ μαγικαὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἀναφέρονται ἀρκεταί, ὡς αἱ φυλαὶ τῶν Πυγμαίων ἐν Ἀφρικῇ [8]), τῶν Ψύλλων ἐπίσης [9]), τῶν

[1]) Βλέπε *Richter*, Strigae καὶ *Höfer*, Stringes ἐν *Roscher's* Lexikon, ὅπου καὶ αἱ πηγαὶ καὶ ἡ κυριωτάτη βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ *Πολίτου*, Μελέτη κλπ. Α' σ. 172 κέ. καὶ *Schmidt*, Das Volksleben der Neugriechen σ. 136 κέ.

[2]) Βλέπε Πολίτην καὶ Schmidt ἔνθ' ἀν. *Lawson* ἔνθ' ἀν. σ. 179 κέ. *Lucy Garnett*, The women of Turkey 1890 σ. 13, 315.

[3]) *J. Grimm*, Deutsche Myth.[3] σ. 992 κέ. *Wuttke-Meyer*, Der deutsche Volksaberglaube[2] 1900, σ. 209 κέ. 388 καὶ πολλαχοῦ. *Waitz*, Anthropologie II σ. 504.

[4]) *Sebillot*, Le Folk-lore, Paris 1913 σ. Πρβλ. καὶ *Tylor*, Die Anfänge der Kultur 1873 σ. 112 διὰ τοὺς Budas τῆς Ἀβυσσινίας.

[5]) Nat. Hist. VII 2.

[6]) *Πολίτου*, Παραδόσεις Α' 502 ἀρ. 826 κέ.

[7]) *Müllenhoff—Mensing*, Sagen, Märchen und Lieder der Herzogtümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, Schleswig, 1921 σ 227 ἀρ. 335.

[8]) Ἡροδ. II, 33. Πρβλ. *Lobeck*, Aglaophamus σ. 1196.

[9]) *Plinius*, Nat. Hist. ἔνθ' ἀν. καὶ διὰ τὰ κατωτέρω.

Φαρνάκων ἐν Αἰθιοπίᾳ, τῶν Ὀφιογενῶν ἐν Θράκῃ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, τῶν Μάρσων ἐν Ἰταλίᾳ, τῶν Θυθέων ἐν Πόντῳ [1]), οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζονται ὡς ὀλέθριοι ὄχι μόνον εἰς τὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τελείους, διότι καὶ τὸ βλέμμα καὶ ἡ ἀναπνοὴ καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ἀκόμη θανατώνει. Εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἴδομεν πόσους ἀναφέρει τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν φυλακτήριον, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν μαρτυρίαν Λέοντος τοῦ Διακόνου [2]). Οὗτος ἀφηγούμενος τὰ μαγγανεύματα γυναίου τινός, τὸ ὁποῖον προσεπάθει δι' ἐπῳδῶν καὶ τῆς ἐπιδείξεως γυμνῶν τῶν ἀποκρύφων τοῦ σώματος μελῶν [3]), νὰ δέσῃ, ὅπως λέγομεν, τὸν βυζαντινὸν στρατόν, ἐπάγεται: «*Λέγεται γὰρ κατόχους εἶναι Κρῆτας μαντείαις καὶ βωμολοχίαις καὶ πλάναις πρὸς τῶν Μανιχαίων καὶ τοῦ Μωάμεθ παρειληφότας ἀνέκαθεν.*» Παρὰ τοῖς Πέρσαις ὡς μάγοι χαρακτηρίζονται οἱ "Αραβες [4]), ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Mazenderan, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω. Σήμερον εἰς τοὺς κατὰ φύσιν λαοὺς ἐπίσης ὑπάρχουσι πολλαὶ φυλαὶ θεωρούμεναι κατ' ἐξοχὴν μαγικαί, ὡς π. χ. οἱ Mintiras παρὰ τοῖς Μαλαίοις καὶ οἱ Jakun· παρὰ δὲ τοῖς Εὐρωπαίοις, οἱ Λάπωνες καὶ οἱ Φίννοι παρὰ τοῖς Σκανδιναυοῖς, οἱ Ἰουδαῖοι [5]) κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ οἱ Ἀθίγγανοι γενικῶς [6]).

Αἱ φοβεραὶ αὗται μαγικαὶ φυλαὶ πολλάκις ἔλαβον καὶ αὗται ἐν

[1]) *Πλούταρχος*, Συμποσ. Προβλημ. V, 1 καὶ *Στ. Βυζάντιος*, ἐν λ. Θίβα. Πρβλ. καὶ *Lobeck* ἔνθ' ἀν.

[2]) "Εκδ. Βόνν. σ. 24.

[3]) Παρόμοιον τρόπον μαγγανείας ὑπὸ γυναικὸς διὰ τῆς ἐπιδείξεως γυμνῶν τῶν γλουτῶν ἀναφέρει καὶ ὁ Κίνναμος ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ πολιορκίας τῆς οὐγγρικῆς πόλεως Ζεύγμης (Βόνν. σ. 246). «Αὕτη, λέγει περὶ τοῦ γυναίου, *ὁπηνίκα ἔτι ἀνάλωτος ἦν ἡ πόλις, ὑπὲρ τῶν τειχέων ἑστῶσα σποδόν τε κατέσεισε καὶ τὰ ἱμάτια κόσμῳ οὐδενὶ ἀνασύρασα τὴν ἕδραν παλιντρόπῳ τῷ προσώπῳ εἰς τὸν Ρωμαίων ἐδείκνυε στρατόν, ἀπέραντόν τέ τινα βαττολογίαν ὑποψάλλουσα δαιμονιώδει τινὶ μαγγανείᾳ Ρωμαίους ξυνδεῖν ᾤετο.*» Ἀμφότερα τὰ παραδείγματα εἶναι χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀποκρύφων μελῶν εἰς τὴν μαγείαν.

[4]) *Firdousi*, Le livre des rois μετ. Mohl I σ. 99 «Le chef des Arabes, le roi des magiciens...»

[5]) *C. Meyer*, Der Aberglaube d. Mittelalters σ. 193 κέ.

[6]) *Tylor*, ἔνθ' ἀν. σ. 112 κέ. *Lobeck*, ἔνθ' ἀν. σ. 1193 κέ. *Bartels*, ἔνθ' ἀν. σ. 28. Πρβλ. καὶ *Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Λαογραφίαν σ. 109 κέ.

τῷ συνόλῳ αὐτῶν, ὡς καὶ οἱ καθ' ἕκαστον μάγοι, εἰς τὴν φαντασίαν τῶν γειτόνων, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται τὴν ἐπήρειάν των, μορφὴν κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνθρωπίνην καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ δαιμονικήν. Οὕτω π. χ. ἐν Βίρμᾳ τοὺς Lavas, λείψανον παλαιᾶς φυλῆς ἐκλιπούσης, φοβοῦνται ὡς *τιγρανθρώπους*, ἐν Ἀβυσσινίᾳ οἱ Budas θεωροῦνται συγχρόνως καὶ ὡς μάγοι καὶ ὡς *λυκάνθρωποι* [1]). Εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀνθρωποφάγοι Σκύθαι Νευροὶ ἐθεωροῦντο ὡς *λυκάνθρωποι*, ὁ δὲ Ἡρόδοτος τὴν ἰδιότητα τούτων ταύτην ἀποδίδει εἰς τὴν μαγείαν [2])· γνωστότατοι δὲ εἶναι οἱ παροιμιώδεις Τελχῖνες [3]). Ἐκ δὲ τῶν μέσων

[1]) *Tylor*, ἔνθ' ἀν.

[2]) Ἡρόδοτ. IV 105.

[3]) Οὗτοι εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐμφανίζονται ὡς ὄντα ἀνθρώπινα ἅμα καὶ δαιμονικά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πολλὰς ἀμφισβητήσεις ἐγέννησε περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν. Οἱ παλαιότεροι δέχονται αὐτοὺς ὡς ἀνθρώπους. Ὁ Welcker (Aesch. Tril. σ. 188) πολεμῶν τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδιαιτέρου λαοῦ, διότι λέγει «*ἡ ἔννοια λαοῦ μαγικοῦ ἐνέχει τι τὸ ἀντιφατικὸν ἐν ἑαυτῇ*», δέχεται αὐτοὺς ὡς τάξιν ἢ τμῆμα ἀγνώστου φυλῆς. Ὁ Lobeck μὴ εὑρίσκων ὀρθὸν τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸν τοῦ Welcker δέχεται (Aglaophamus σ. 1198) ὅτι εἶναι πολὺ εὔκολον νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ὅτι οἱ Τελχῖνες ὑπῆρξαν λαός, ὅστις ἠττηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ δάση παρέβλαπτε τόσον αὐτούς, ὥστε ἐκ τοῦ φόβου ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν ἰδιότητας ὑπερανθρώπους ὡς εἰς τοὺς Φίννους καὶ τοὺς Λάππωνας οἱ νεώτεροι εὐρωπαϊκοὶ λαοί. Ἐν τούτοις διστάζει νὰ παραδεχθῇ τὴν γνώμην ταύτην ἐπιλέγων «de his rebus nullam tam scitam conjecturam esse quae intelligentibus probari, nullam tam absurdam quae argumentis apodicticis refelli possit». Ἐν τέλει δὲ φαίνεται ἀποκλίνων ὑπὲρ τῆς πελοποννησιακῆς αὐτῶν καταγωγῆς. Μετὰ τοῦτον ἄλλοι πρὸς ἄλλους λαοὺς ἐταύτισαν αὐτούς, Φοίνικας, Ἀρκάδας κτλ. (Βλ. ν. *Gelder*, Geschichte d. Rodier σ. 44 κέ.) Παρὰ τὰς γνώμας ὅμως ταύτας περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τῶν Τελχίνων ἐξηνέχθησαν ὑπὸ τῶν μυθολόγων καὶ γνῶμαι περὶ δαιμονικῆς αὐτῶν ἀρχῆς (Prelier-Robert, Gr. Myth. σ. 605). Ἀπὸ δὲ τοῦ Wilamowitz (Hephaistos ἐν Nachr. gött. Ges. 1895 σ. 242 κέ.), ὅστις κατέδειξε τὴν ὁμοιότητα τῶν ἰδιοτήτων τῶν Τελχίνων πρὸς τοὺς Zwerge τῶν γερμανικῶν μύθων, ὅσοι ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτῶν, πλὴν τοῦ ἡμετέρου Βολονάκη (The Island of Roses and her eleven Sisters, London 1922 σ. 71) ὅστις φαίνεται μὴ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς σχετικὰς περὶ τούτων συζητήσεις, θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς δαίμονας (*Blinkenberg*, Rhodische Urvölker ἐν Hermes L (1915) σ. 271 κέ. *Friedländer* ἐν *Roscher's* Lex. ἄρθρ. Telchines). Ἐν τούτοις δυσκολεύονται πολὺ νὰ εὕρωσι τὸν λόγον, δι' ὃν *δαίμονες* ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ὡς λαός (*Blinkenberg*, ἔνθ' ἀν. σ. 289), καὶ μάλιστα ἑνὸς *ὡρισμένου τόπου*. Αἱ δὲ προταθεῖσαι ἑρμηνεῖαι ἢ δὲν εἶναι τόσον αὐταπόδεικτοι, ὅσον πιστεύουν οἱ προτείναντες, ἢ εἶναι ἐξεζητημέναι καὶ

χρόνων ἔχομεν παρὰ τοῖς Πέρσαις τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας κατοίκους τοῦ Mazenderan, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ ἔπος τοῦ Firdousi, παρουσιάζονται ὑπὸ μορφὴν ἐντελῶς ἀκαθόριστον, ὡς ἄνθρωποι ἅμα καὶ μάγοι καὶ δαίμονες (div) [1]). Παραθέτομεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Mohl αὐτολεξεὶ ὀλίγα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν χωρίων.

Ὅταν ὁ βασιλεὺς Kei Kaous ἐκφράζει τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Mazenderan, ὁ γηραιὸς ἥρως Zal τὸν ἀποτρέπει διὰ τῶν ἑξῆς: [2]) «c' est la demeure des Divs, habiles dans la magie, c'est un talisman qui est entièrement au pouvoir des enchanteurs. Personne ne peut rompre ces liens magiques». Ὁ Kaous ἀπαντῶν λέγει: «je ne laisserai personne en vie dans le Mazenderan, tant sont vils et méprisables les Divs et les magiciens de cette race». Κατωτέρω [3]) ὁ ἥρως Rustem προκειμένου καὶ αὐτὸς νὰ ἀναχωρήσῃ κατ' αὐτῶν καυχᾶται πρὸς τὸν Zal «je briserai les talismans et les corps des magiciens». Ὁ αὐτὸς ὁμιλῶν πρὸς τὸν Aulad περὶ τῶν προθέσεών του λέγει: [4]) «Il faut que j'arrache de son trône le roi du Mazenderan et que je le précipite dans la tombe; il faut

λαβυρινθώδεις. Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερῶς τὰ τῶν Τελχίνων. Ἐξ ὅσων ὅμως ἐν τῇ σειρᾷ τῆς πραγματείας ταύτης λέγονται ὁ ἀναγνώστης καὶ μόνος του ἐννοεῖ ποία εἶναι ἡ γνώμη μου ἐν γενικαῖς γραμμαῖς. Νομίζω δηλαδὴ ὅτι διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν περὶ τῶν Τελχίνων μύθων πολὺ εὐκολώτερος καὶ φυσικώτερος εἶναι ὁ ἀντίθετος πρὸς ἐκεῖνον δρόμος, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν οἱ νεώτεροι μυθολόγοι. Τὰ ἀπαριθμούμενα χαρακτηριστικὰ τῶν Τελχίνων, ἡ δεξιότης εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων καὶ τὴν κατασκευὴν ἔργων τέχνης καὶ αἱ μαγικαὶ τέχναι, ὡς παρασκευὴ φίλτρων, πρόκλησις βροχῆς καὶ χαλάζης, μεταμορφώσεις, στεγανοποδία, καταστροφαὶ ἀγρῶν, βασκανία καὶ *σκηπτοί* (ἀνάλογον πρὸς τὰ Hexen-ἢ Lappenschuss), εἶναι βέβαια καὶ χαρακτηριστικὰ δαιμονικῶν ὄντων, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἁπαξάπαντα καὶ πολὺ μάλιστα συχνότερον χαρακτηριστικὰ μάγων καὶ μαγικῶν φυλῶν. Ἐὰν συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν δεχθῶμεν περὶ τῶν Τελχίνων ὅτι ὑπῆρξαν ἐν Ρόδῳ λαὸς προελληνικός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεδόθησαν ἰδιότητες μαγικαί, ἐξ ὧν καὶ κατήντησε μυθικός, εἶναι πολὺ εὐκολώτερον κατόπιν νὰ ἑρμηνευθοῦν ὅλοι οἱ περὶ αὐτοὺς συσσωρευθέντες μῦθοι.

[1]) Τὰ div ταῦτα τῶν Περσῶν, δὲν παρὰ τοῖς σημερινοῖς Τούρκοις, ἀντιστοιχοῦσι περίπου πρὸς τοὺς δράκους τῶν νεοελληνικῶν παραμυθιῶν. [2]) Mohl I σ. 392. [3]) I σ. 403. [4]) I σ. 428.

qu'avec mon poignard je tranche la tête à des milliers de ces Divs adonnés à la magie.» Αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Mazenderan προκειμένου νὰ δεχθῇ τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Kaous Ferhab λέγει πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ [1]) «Il faut aujourd' hui dépouiller votre qualité d' hommes pour revêtir celle de Divs, prendre toutes les allures du tigre et vous emparer du chef de ces sages». Σημειωτέον μόλα ταῦτα ὅτι οἱ ἄρχοντες ἐξακολουθοῦν νὰ παρουσιάζωνται ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὅταν δ' ἐν τῇ μάχῃ πληγώνει ὁ Rustem τὸν μάγον βασιλέα [2]), οὗτος μεταβάλλεται εἰς βράχον, μόλις δὲ κατόπιν τῶν ἀπειλῶν τοῦ Rustem λαμβάνει ἐκ νέου τὴν συνήθη του μορφήν, ἣν ὡς ἑξῆς περιγράφει: «Le Div avait la mine sauvage, la taille haute, et la tête, le cou et les défenses d'un sanglier». Τελευταῖον [3]) ὁ Kaous διατάσσει νὰ ἀποκεφαλίσωσι πάντα ταῦτα τὰ «Divs, qui n'adoraient pas Dieu et qui étaient un objet d' horreur pour l' armée».

Τὰ τελευταῖα ταῦτα δεικνύουν ἀκριβῶς τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Περσῶν οἱ κάτοικοι τοῦ Mazenderan διεπλάσθησαν εἰς Div, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος, δι' ὃν πρωτίστως καὶ οἱ Ἀρμένιοι διεπλάσθησαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰς δαίμονας, θρησκευτικὸς δηλαδὴ φανατισμὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ μισαλλοδοξία, ἀπόδοσις μαγικῶν ἰδιοτήτων εἰς τοὺς ἀλλοδόξους ἔπειτα, καὶ φόβος τέλος πρὸς τοὺς θεωρουμένους μάγους.

* * *

Τὴν ἐκ τῶν μάγων ταύτην προέλευσιν τῶν *δαιμόνων Ἀρμενίων* βεβαιοῦσι καὶ αὐταὶ αἱ ἰδιότητες, αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς τοὺς δαίμονας τούτους, ὄχι βέβαια ἐν Χίῳ, ἀλλ' ἀλλαχοῦ. Οἱ Ἀρμένιοι ὡς δαίμονες ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τοὺς βορείους γείτονας τῶν Ἑλλήνων, τοὺς Βουλγάρους [4]). Οὕτως εἰς τὸ χωρίον Velesko πιστεύεται ὅτι αἱ

[1]) I σ. 432 [2]) I σ. 446 [3]) I σ. 447. [4]) *Strauss*, Die Bulgaren, Leipzig 1898 σ. 207-211. Παρ' αὐτοῦ ἐλήφθησαν πάντα τὰ κατωτέρω, τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ θέμα. Δυστυχῶς αἱ ἐργασίαι τοῦ Matov, εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ Strauss, καθὼς καὶ αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι τοῦ Veselovski, περὶ ὧν βλέπε *Krumbacher*, Ἱστορ. βυζ. λογοτ. τ. Γ' σ. 604 κἑ. (μετ. Σωτηριάδου), μοῦ εἶναι ἀπρόσιτοι.

Navis [1]), αἱ ἀντίστοιχοι αὗται πρὸς τὰς ἑλληνικὰς νεράϊδας ὁμοῦ καὶ στρίγγλας βουλγαρικαὶ δαίμονες, εἶναι τρεῖς γυναῖκες, ἐξ ὧν αἱ μὲν δύο εἶναι Ermenkas, ὅ ἐστι Ἀρμενίδες, ἡ δὲ τρίτη Nasenka· ἐνοχλοῦσι δ' αὗται τὰς λεχωΐδας, αἱ ὁποῖαι ἐξ αἰτίας αὐτῶν παθαίνουσι, γίνονται ἔξω φρενῶν [2]). Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν, ὅπου αἱ σχέσεις τῶν Βουλγάρων πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπῆρξαν στενώτεραι, τὸ ὄνομα Nava εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστον, αἱ δὲ παρενοχλήσεις καὶ ἀσθένειαι τῶν βρεφῶν καὶ λεχωΐδων ἀποδίδονται εἰς τοὺς Armenici ἢ Ermenki. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἡ λεχὼ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξέλθῃ ἐκτὸς τοῦ οἴκου διὰ τὸν φόβον ἀκριβῶς τῶν Ermenki τούτων. Κατὰ τὴν τρίτην ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν βλάπτουν μητέρα καὶ τέκνον, ἐὰν ἡ μαῖα λησμονήσῃ νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ παιδίου ἀργυροῦν νόμισμα. Ὅταν δὲ προσβληθῇ ὑπὸ τούτων ἡ λεχώ, τότε πρέπει ἡ ξορκίστρα, ἡ *bajacka* ὅπως λέγεται, *νὰ κόψῃ τὴν λεχοῦσα*, ἢ μᾶλλον τοὺς Ἀρμενίους. Γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς: Ἡ ξορκίστρα τοποθετεῖ τὴν πάσχουσαν κάτωθεν τῆς κυρίας δοκοῦ τῆς στέγης, τῆς *δίπλας*. Κατόπιν λαμβάνει πέλεκυν καὶ κτυπᾷ μὲ τὴν κόψιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὄπισθεν καὶ εἰς τὰς δύο πλευρὰς τῆς ἀσθενοῦς, ἐνῷ ταὐτοχρόνως ἐξαγγέλλει τὴν ἐπῳδήν, τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνει ἡ λεχὼ ἤ, ἂν αὐτὴ εἶναι ἀναίσθητος, εἷς τῶν παρισταμένων. Κατόπιν λαμβάνει ἓν λευκὸν καὶ ἓν ἐρυθρὸν νῆμα καὶ κέραμον καὶ τὰ τοποθετεῖ ἐπὶ ἄρτου, τὸν ὁποῖον κατόπιν στηρίζει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς πασχούσης. Κακόπιν κτυπᾷ ἐπὶ τοῦ ἄρτου μὲ τὸν πέλεκυν, ἡ δὲ πάσχουσα ἐρωτᾷ «*Τί κόβεις;*» — *Τοὺς Ἀρμένηδες*» ἀπαντᾷ ἡ ξορκίστρα. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται τρίς, μετὰ δὲ τοῦτο ἡ ξορκίστρα ὑποτονθορίζει τὴν ἑξῆς ἐπῳδήν: «*Νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ κεφάλι της, ἀπὸ τὰ μάτια της, ἀπὸ τὰ φρύδια της, ἀπὸ τὰ ματόφυλλά της. ἀπὸ τὴν καρδιά της, ἀπὸ τὰ χέρια της, ἀπὸ τὰ δάχτυλά της. Ἐδῶ δὲν μποροῦν νὰ φάν, δὲν μποροῦν νὰ πιοῦν. Νὰ πάν 'ς τὸ πράσινο δάσος. Ἐκεῖ νὰ φάν, ἐκεῖ νὰ πιοῦν, ἐκεῖ νὰ γυρίζουν. Ἂν εἶναι ἄντρες, νὰ γίνουν ἀδελφοί σου, ἂν εἶναι γυναῖκες νὰ γίνουν ἀδερφές σου. Ἡ γιατρειὰ ἀπὸ μένα, ἡ γειὰ ἀπ τὴν Παναγία*». Ἐὰν δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν δὲν ἐξαλειφθῇ ἡ ἀσθένεια, τότε φέρουν τὴν πάσχουσαν εἰς *Ἀρμένιον* ἱερέα, διὰ νὰ τὴν ξορκίσῃ.

[1]) *Strauss*, ἔνθ' ἀν. σ. 209. [2]) Αὐτ. σ. 208.

Αἱ ὀλέθριαι αὗται διὰ τὰς λεχωΐδας ἰδιότητες τῶν Ἀρμενίων δὲν εἶναι ἄγνωστοι καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ ἰδίως τὸν βόρειον. Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν πληροφορίας, ἄν, ὅπως εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Βουλγάρων, οὕτω καὶ εἰς τὴν φαντασίαν τῶν βορείων Ἑλλήνων ὑφίστανται σήμερον *δαίμονες Ἀρμένιοι*, ἔχομεν ὅμως λέξεις τινάς, ἐκ τῶν ὁποίων βεβαιοῦται ὅτι, ἂν ὄχι τώρα, πάντως ὅμως εἰς παλαιοτέρους χρόνους, ὑφίστατο πράγματι παρ' αὐτοῖς ἡ ἰδέα, ὅτι αἱ Ἀρμένιοι κακῶς ἐπηρεάζουσι τὰς λεχωΐδας καὶ τὰ παιδία.

Πρώτη τῶν λέξεων τούτων εἶναι τὸ ρῆμα *ἀρμενιάζομαι* ἢ *ἀρμενίζομαι* καὶ ὑπὸ τὸν ἐνεργητικὸν τύπον, ἀλλὰ μὲ ἀμετάβατον σημασίαν, *ἀρμενιάζω* καὶ *ἀρμενίζω*. Δυστυχῶς λόγῳ τοῦ τυχαίου τρόπου, καθ' ὃν ἐνηργήθησαν ὅλαι αἱ παλαιότεραι, αἱ καὶ περισσότεραι, νεοελληνικαὶ γλωσσικαὶ καὶ λαογραφικαὶ συλλογαί, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῶσι τὰ ὅρια τῆς ἐξαπλώσεως τῆς λέξεως ταύτης. Ἐξ ὅσων μόνον γνωρίζομεν, ἡ λέξις ἐσημειώθη ἐν Καβακλὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ὑπὸ τοῦ Μιλτ. Λουλουδοπούλου [1]), ἐν Ἀδριανουπόλει ὑπὸ τοῦ Κ. Κουρτίδου καὶ Κωνσταντινίδου [2]), καὶ Γ. Βαφείδου [3]), ἐν Γκιου-

[1]) *Μ. Λουλουδοπούλου*, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων, ᾀσμάτων κτλ. τῶν Καρυῶν (ἐπαρχίας Καβακλῆ). Ἐν Βάρνῃ 1903. Ἐν σ. 135 «*Ὅταν τὴν νύκτα ἐξέλθῃ τις τοῦ δωματίου τῆς λεχοῦς καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτό, ῥίπτουν ἀνημμένα κάρβουνα, ὅπως ἄνωθεν τούτων διέλθῃ, διὰ νὰ μὴ «ἡ λεχώνα ἀρμενίσ'» — ἡ λεχώνα ἀρμενίστηκε* δηλοῖ ὅτι κακοέπαθε.» Καὶ ἐν σ. 145 «*ἀρμενίστηκε ἐπὶ λεχοῦς βασκαίνεται*». — Παραθέτω τὰς πληροφορίας πλήρεις διὰ τὸ δυσπρόσιτον ἰδίᾳ τῶν νεοελληνικῶν βιβλίων καὶ τῶν ἀνεκδότων συλλογῶν. Εἰς τὴν συγκέντρωσιν ταύτην μὲ ἐβοήθησε πολὺ καὶ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

[2]) Χφ. τοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως ὑπ' ἀρ. 5696 (Λαογρ. Ἀρχ. 394) καὶ 6235 (Λαογρ. Ἀρχ. 392) καὶ ἀνώνυμον Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ὑπ' ἀρ. 1 (Λαογρ. Ἀρχ. 34) προερχόμενον ἐκ τῶν αὐτῶν. Κατ' αὐτοὺς (Ἱστ. Λεξ. 1 σ. 112) «*Τὴν νύκτα ὄχι μόνον πρὸς ἀλλήλους δὲν ὁμιλοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὴν λεχώ, διότι διὰ τοῦ θορύβου καὶ τῶν συχνῶν ὁμιλιῶν νομίζουσιν ὅτι ἐπισπῶνται τὴν προσοχὴν τῶν παραχοποιῶν πνευμάτων, ἅτινα ἐν τῇ συγχύσει καὶ τῇ ταραχῇ δαιμονίως ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως, τῆς τε πνευματικῆς καὶ σωματικῆς, οὐ μόνον τοῦ βρέφους, ἀλλὰ καὶ τῆς λεχοῦς, καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν ἀρμένισαν, δηλαδὴ ταράττουσι καὶ χαλαροῦσι τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν αὐτῆς εὐεξίαν καὶ τότε ἡ λεχὼ ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν προστασίαν Ἀρμενίου ἱερέως.*» Καὶ κατωτέρω ἐν σ. 115 προσθέτουσιν «*Ἀφοῦ δὲ τὴν ἐνάτην ἡμέραν ἡ λεχὼ κατέλθῃ τῆς κλίνης, περιπατεῖ μὲν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀλλ' οὐδόλως ἐπιτρέπεται αὐτῇ νὰ ἐξέλθῃ πρὶν συμπληρωθῶσιν αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι, πρὶν σαραντίσ'. Ὄχι μόνον αὐτὴ*

μουλτζίνῃ ὑπ' ἐμοῦ [1]), ἐν Σέρραις ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου [2]) καὶ τοῦ Ἰ. Τσικοπούλου [3]), ἐν Μελενίκῳ ὑπὸ τοῦ G. F. Abbott [4]) ἐν

δὲν ἐξέρχεται τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἀνθρώπους μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν εἴσοδον, καθότι νομίζουσιν ὅτι, ἂν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, κλεισθεισῶν πλέον τῶν θυρῶν, εἰσέλθῃ τις ἔξωθεν, τότε κρυολογεῖ τὸ νήπιον καὶ πάσχει. Ἐὰν δὲ μεθ' ὅλας τὰς προφυλάξεις εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν οἰκίαν ἐξ ἀνάγκης, τότε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ νομιζομένου κακοῦ, τοῦ θανάτου, στέλλουσι τὸ νήπιον εἴς τινα ἱερὰ ὀνόματα, ὅπως τὸ διαβάσ'. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει λέγουσιν ὅτι ἡ λεχὼ Ἀρμένιον, ὅπως τὸ διαβάσ'. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν 6235 σ. 101. [3]) Ἐν συλλογῇ ἀρμινιάσκι» Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐν 6235 σ. 101. [3]) Ἐν συλλογῇ ἀδημοσιεύτῳ «Στοὺν οὐδὰ τῆς λιχούσας, ὀντὰ βραδυάσ', σφαλοῦν τοὺς πόρτις κὶ τὰ τζιάμια κὶ δὲν ἀφήνουν τὴ νύχτα κανέναν νὰ σιβῇ μέσα· κι ἂν χρειαστῇ νὰ σέβ' κανένας, βάζουν φουτιὰ κὶ θυμκιάμα στοὺ θυμνιατὸ κὶ πιρνάει ἀποὺ πάν' γιὰ νὰ μὴν ἀρμινιαστῇ (=νὰ μὴ πάθῃ κανένα κακό. Λέγεται καὶ «νὰ μὴν τσαλαπατηθῇ»). — Ὀντὰ ἔχ' κανένα λιχοῦδ' (=λεχοῦδι, μωρὸ) ζούρα κὶ κλαίει κὶ δὲν νοιώνουν τί ἔχ', δὲν τοὺ παίζουν στοὺν γιατρό· λὲν «δὲν ξέρ' γιατρὸς ἀποὺ πιδιά, αὐτὸ τσαλαπατήθκι», τοὺ παίζουν στὴν ἀρμένκη τὴν ἐκκλησιά γιὰ (=ἢ) τοὺ παιδί, γιὰ κανένα ρουχούδι τ', κὶ τοὺ διαβάζ' ἀρμενουπαπᾶς κὶ τοὺ πιρνάει».

[1]) Κυριακίδου, Δεισιδαιμονίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης, ἐν Λαογρ. Β' σ. 414 ἀρ. 81. «Ἡ λιχοῦσα νὰ μὴ ἀπουμν'ἰσκ' μουναχή της, γιατὶ ἀρμινιάζ'. Γι' αὐτὸ ἅμα φεύγουν ἀὶ δοὺν οὐδά τς, βάζουν κουδά τς ἕνα φουρκάλ', μτάρια κὶ παλλὶς πιαντόφλις».

[2]) Π. Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καὶ ... ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐν BZ III (1894) σ. 242 κἑ. «Ἐν τῷ μέσῳ ποὺ τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς ἀκροπάλεως κεῖται καὶ ἡ κοινῶς λεγομένη «Ἀρμενόπετρα», μέγας βράχος οἱονεὶ μετέωρος ὑπερκρεμάμενος ἐκ τοῦ βράχου, ἐν ᾧ λελαξευμένη ὁρᾶται μικρὰ κοιλότης ἐν σχήματι ἐπιμήκους πλαισίου εἰκόνος, γραῖαι γυναῖκες λαμβάνουσιν ὡς ἀντίδοτον ἀσθενειῶν χῶμα καὶ τεμάχια λίθων, παράδοσις δὲ φέρεται, καθ' ἣν ὁ βράχος, ἀποσπασθεὶς πάλαι ἐκ τοῦ ὕψους καὶ ἕτοιμος ὢν νὰ καταπέσῃ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔστη ἔνθα καὶ νῦν κεῖται ἐκ θαύματος τῆς Θεοτόκου. Τίς ἡ πρώτη καὶ ἀληθὴς τῆς λέξεως ἀρχή, ἀγνοῶ· ἐν τῷ οὐ μακρὰν κειμένῳ ναῷ τοῦ Ἅνω Ταξιάρχου ὑπάρχει ἀρχαία πρὸ ὀλίγου ἀνακεκαινισμένη εἰκὼν «Παναγίας Ἀρμενοκρατούσης» πάλιν ἐν Μακεδονίᾳ «ἄρμενο(ν)» σημαίνει χορτάριόν τι καὶ «ἀρμενόξυλο(ν)» ξύλον τι, διδόμενα εἰς τὰς ἀρτιτόκους γυναῖκας καὶ τὰ νήπια, τὸ δὲ «ἀρμενίζειν» ῥῆμα λέγεται ἐπὶ τῶν (κατὰ τὸν τόκον) τὰς φρένας παθουσῶν γυναικῶν («ἡ γυναῖκα ἀρμένισε»). Ὁ φίλος κ. Γ. Χατζιδάκης ἀνακαλυψάτω τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ἢ τὴν παρετυμολογίαν τοῦ λαοῦ, ἂν συνέβη παρετυμολογία».

[3]) Παρὰ Π. Παπαγεωργίῳ, Περὶ τῶν σημασιῶν τοῦ ῥήματος ἀρμενίζω, ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΚΔ' σ. 467. «Κατὰ τὸν κ. Ἰ. Τσικόπουλον ἐν Μακεδονίᾳ πρὸς τῷ ἀρμενίζω λέγεται καὶ τὸ ἀρμενίζομαι. Ὁ κ. Τσικόπουλος ἐσημείωσε τὰ ἑξῆς: ἀρμένισμα καλεῖται ὑπὸ τῶν ἰδιωτικωτέρων [ἐν Σέρραις] πάθησις τῶν λεχῶν (ἴσως ἐπιλόχειος πυρετός), ἀποδιδομένη εἰς ὑπερφυσικὴν ἐπίδρασιν. Ἤκουσα ὅτι ἄλλοτε γυνὴ ἔμπειρος ἐπειρᾶτο νὰ θεραπεύσῃ τὴν πάσχουσαν διὰ

Γιδᾶ παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπὸ τοῦ Α. Κωνσταντινίδου [1]), ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου [2]), ἐν Καταφυγίῳ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Τσικοπούλου [3]), ἐν

τῆς ἐπικλήσεως «γύρισε πίσω, Ἀρμενόπετρα». Καὶ προσθέτει ὁ Παπαγεωργίου «ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι ἡ ἐπίκλησις ἐκ δύο συνέκειτο μερῶν, τοῦ «γύρισε πίσω» πρὸς τὴν πάσχουσαν λεγομένου, καὶ τῆς λέξεως «Ἀρμενόπετρα», δι' ἧς ἡ θεραπεύουσα ἱκέτευε τὴν Παναγίαν τὴν ἐπὶ τῇ πέτρᾳ θαυματουργήσασαν». Ἡ προσθήκη αὕτη οὐδένα ἔχει λόγον. Ὁ Παπαγεωργίου παρεξηγεῖ τὴν ἐπῳδήν, ἧτις δυστυχῶς δὲν ἐσημειώθη ὁλόκληρος. Ἐὰν εἶναι ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ γίνῃ κάποια εἰκασία, τότε πολὺ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐπιταγὴν τῆς Παναγίας πρὸς τὴν Ἀρμενόπετραν νὰ γυρίσῃ πίσω, ἥτις, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ἐπῳδαῖς τοῦ εἴδους τῶν historiolae ὁμοιοπαθητικῶς ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἀσθενείας. [4]) Macedonian Folklore σ. 124. Ὁ Abbott πληροφορεῖ ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν ἡ μαμμὴ κρεμνᾷ εἰς τὰ μαλλιὰ τῆς μητέρας σκόρδο ἢ χρυσὸ δαχτυλίδι ἢ χρυσὸ νόμισμα, τὰ ὁποῖα βαστᾷ ἡ λεχὼ ἐπάνω της ὡς ποῦ νὰ καθαρισθῇ. Τὰ ἴδια κρεμνᾷ καὶ 'ς τὸ μωρὸ γιὰ τὸ κακὸ μάτι. Σ' τὴν πόρτα τοῦ δωματίου δένουν κόκκινο γνέμα γιὰ νὰ δέσουν τὸ κακό. «Δένουν, καθὼς λέγουν, τὴν "Αρμενον» χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ ποῦν τί εἶναι αὐτὴ ἡ "Αρμενος. Ὁ Abbott ὑποθέτει ὅτι πρόκειται περὶ προσωποποιΐας, ἀλλὰ «ποία, λέγει, εἶναι αὐτὴ ἡ κυρία δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω· ὁ λαὸς δὲν ἔχει τὴν παραμικρὰν ἰδέαν». Γίνεται δὲ αὐτὸ γιὰ νὰ μὴν ἀρμενιάστῃ ἡ λεχοῦσα. Αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις του.

[1]) Κωνσταντινίδου, Μακεδονικὴ ζωή. Γαμήλια ἔθιμα. Ἐν Μηνιαίῳ Παραρτήματι «Ἀθηνῶν» Δ' σ. 3683. «Καθίζουσι τὴν νύμφην ἐπὶ ψάθας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔχουσι θέσει τὸ σιδηροῦν ὑνὶ τοῦ ἀρότρου, ἵνα στερεώσῃ σὰν οὐσίδηρους. Ἔπειτα λαμβάνουν τὸ λουρὶ ποῦ σκαλώνουν τάλέτρι καὶ περνοῦν τοῦτο τρὶς περὶ τὸ σῶμα τῆς νύμφης γιὰ νὰ «μὴ ἀρμενίζεται, νἄναι σβέλτη σὰν τὸ λουρί». Καὶ προσθέτει. «Ἀρμενίζομαι σημαίνει περίπου ἀσθενῶ· ὄχι ὀλιγώτερον παράξενη λέξις».

[2]) Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ διατριβῇ Ἀθηνᾶς τ. ΚΔ' σ. 461. «Τρίτην τοῦ ἀμεταβάτου ἀρμενίζω σημασίαν ἐπιφέρω τὴν τοῦ τῶν φρενῶν ἐξίστασθαι, παραφρονῶ, μαίνομαι· τὸ ῥῆμα λέγεται οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ δὴ μόνον περὶ λεχοῦς, ἥτις κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν ἔπαθε τὰς φρένας· ἡ δεῖνα ἀρμένισε καὶ ἀρμένισμα=ὁ μετὰ παραφροσύνης πυρετὸς (τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τῶν νῦν ἰατρῶν καλούμενος ἐπιλόχειος ἢ ἐκλαμψία). Ἑρμηνείαν δὲ τοῦ ἀρμένισε τούτου ἔχεις ἐν συνηθείᾳ, ἣν πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ παρ' ἰδιωτικωτέροις κρατοῦσαν κατέλυσεν ἔπειτα ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη· Ἐς γυναῖκα ἀρμενίσασαν προσῆγον τὴν ἐμπειρικὴν γιάτραιναν, αὕτη δὲ ἄλλα τε πρὸς θεραπείαν τῆς πασχούσης ἐποίει καὶ ἐπῳδάς τινας ἔλεγεν, ὧν τὸ κεφάλαιον ἦτο ἡ ἐπίκλησις 'γύρισε πίσω, γύρισε πίσω'.

[3]) Γλωσσάριον Καταφυγίου. Χφ. Ἱστορ. Λεξ. 177 σ. 43. «Ἀρμενίζω ἐπὶ πλοίου=ἀποπλέω. Ἐπὶ τεκούσης, ἥτις ἔπαθεν ἐπιλόχειον πυρετόν».

Σιτόβρ τῶν Γρεβενῶν ὑπὸ τοῦ Δημ. Λουκοπούλου [1]), καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τοῦ Κωνστ. τοῦ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων [2]) καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου [3]), ἀορίστως δὲ ὑπὸ τοῦ Λασποπούλου εἰς παρασελίδια σημειώματα εἰς ἀντίτυπον τοῦ λεξικοῦ τοῦ Βυζαντίου, εὑρισκόμενον παρὰ τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ [4]).

Ἡ σημασία τοῦ ρήματος τούτου ἐκ τῶν παρατεθεισῶν εἰδήσεων εἶναι, μοῦ φαίνεται, σαφής. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν λεχωΐδων, αἵτινες ἔπαθον μετὰ τὸν τοκετὸν ἐπιλόχειον ἢ φρενικὰς παρακρούσεις ἐκ τῆς ἐπηρείας δυνάμεων ὑπερφυσικῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἀρτιγεννήτων βρέφων (Ἀδριανούπολις). Ποῖαι ὅμως εἶναι αὗται αἱ δυνάμεις δὲν δηλοῦται, ἴσως δὲ καὶ δὲν εἶναι γνωσταὶ πλέον παρὰ τῷ λαῷ σα-

[1]) Λαογρ. Γ' 121. «*τὰ ἀρμένια καπνίζουν τὶς λεχῶνες; ἅμα ἀρμενίζουννι (τς πιάνει βάρος), κὶ τὰ γιαννάκια.*»

[2]) *Οἰκονόμου.* Περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σ. 364. «*Ἀνώρυκτα ἁρμινυάζεται ἡ λεχώ, ὅταν πάθῃ πυρετὸν μετὰ παραφροσύνης, διότι ἐμβῆκέ τις κατὰ τύχην εἰς τὸν κοιτῶνα της ἀωρόνυκτα, καθὼς λέγουσιν οἱ γραῶδεις μῦθοι. Τοῦτο δὲ τὸ παρὰ Θεσσαλοῖς ἁρμινυάζεται παρεφθάρη ἐκ τοῦ ἐριννύζεται, ἐριννύζεται (ε=α, νν=μν ὡς σίγυννος σίγυμνος οἷον ἐριννυάζεται, ἐριννύζεται (ε=α, νν=μν ὡς σίγυννος σίγυμνος οἷον ἐριννυάζεται, ἐριμνύζεται), τουτέστι κυριεύεται ἀπὸ τὰς νυκτεροφοίτους Ἐριννῦς· παρὰ τὸ ἐριννύω, Ἐριννύς, ἐριννυάω, — άζω ἢ ἐριννύζω, — νύζομαι, κατὰ τὸ δαιμονιάω καὶ, — νίζομαι.*»

[3]) Παρὰ *Παπαγεωργίῳ*, ἔνθ' ἀν. σ. 480. «*Ἡ λεχὼ ἁρμενιάζιτι* (ἀορ. *ἁρμενιάσκι — ἁρμενιάσθηκε*) *σημαίνει ἡ λεχὼ ἔρχεται εἰς μικρὰν διανοητικὴν διατάραξιν. Πάσχει δὲ τοῦτο καὶ δι' ἄλλους λόγους· καὶ δὴ α') ὅταν γίνωνται βλασφημίαι, β') ὅταν ἐγερθῇ ἐκ τῆς κλίνης πρὸ τῆς παρελεύσεως ὡρισμένων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, συνήθως 15, καὶ γ') ὅταν δὲν κάμῃ δίαιταν εἰς τὸ φαγητόν. Εἰς τὴν γυναῖκα, ἥτις ἁρμενιάσκι, καλεῖται γυνή, συνήθως γραῖα, γνωρίζουσα νὰ ξεαρμενιάζῃ (= νὰ ἀπαλλάσσῃ τὴν λεχὼ ἀπὸ τὸ ἁρμένιασμα). Ἡ γυνὴ αὕτη ἐντὸς θυμιατηρίου καίει λιβανωτὸν καὶ ἁρμένια (= χαμόμηλα) καὶ περιάγουσα τὸ θυμιατήριον περὶ τὴν νοσοῦσαν λεχὼ λέγει λόγια μυστικὰ θρησκευτικά. Πολλάκις καλοῦν καὶ ἱερέα. Τὰ ἁρμένια πολλάκις βράζουν καὶ τὸ ζεστὸν μεταχειρίζονται ὡς μαλακτικόν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπῳδήν, τὴν ὁποίαν ἐπᾴδει σιγῇ ἡ ξεαρμενιάστρα, ἡ ἐνταῦθα ἐρωτηθεῖσα γυνὴ δὲν ἐγένωσκέ τι, ἐνθυμοῦμαι ὅμως παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούσας ὅτι ἄρχεται ὡς ἑξῆς «μὲ ἁρμένιασι ἡ μάννα μ', μὲ ἁρμένιασι ἡ μπαμπάζου μ'* (= *ὁ πατήρ μου*), *μὲ ἁρμένιασαν τὰδέρφια μ', μὲ ἁρμένιασαν τὰ ξαδέρφια μ'· ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι, ταῦτα ἐν τῇ ἐπῳδῇ προφέρουσα ποιεῖται ἡ λεχὼ αὐτὴ δεινολογουμένη· τὸ ἁρμένιασι = ἐβάσκανε, τὸ ἁρμένιασαν = ἐβάσκαναν*».

[4]) *Ἁρμενιάζομαι* = *τρελλαίνομαι, παθαίνω. Προσβάλλομαι ὑπὸ ἁρμενιασμοῦ, ἀκαθάρτων πνευμάτων πολλῶν.*

φῶς [1]) Ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν μόνον τῆς λέξεως ἠγέρθησαν ἀμφισβητήσεις. Ὁ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ὀρθῆς ἀντιλήψεως τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ἥτις δηλοῖ νόσον προερχομένην ἐκ τῆς ἐπηρείας νυκτερινῶν δαιμονικῶν ὄντων, ἐσχέτισε τὴν λέξιν ταύτην πρὸς τὰς Ἐριννῦς καὶ προσεπάθησε διὰ διαφόρων εὐφυῶν μὲν ἴσως διὰ τὴν ἐποχήν των, ἀλλ' ἀγλωσσολογήτων νῦν καὶ ἀνακριβῶν συνδυασμῶν, νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἐκ τῶν Ἐριννύων προέλευσιν τῆς λέξεως. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην μετ' ἀδικαιολογήτου δριμύτητος ἀπέκρουσεν ὁ Παπαγεωργίου ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ διατριβῇ [2]), ἐσχέτισε δ' ὁ ἴδιος τὸ ρῆμα πρὸς τὸ κοινὸν *ἁρμενίζω*, τὸ σημαῖνον *ἱστιοπλοῶ* καὶ κατόπιν γενικῶς *πλέω, ταξειδεύω*. Εὗρε δὲ τὸν συνδετικὸν κρίκον εἰς τὴν μεταφορικὴν χρῆσιν τοῦ *ἁρμενίζω* ἐν τῇ φράσει «*ποῦ ἁρμενίζεις;*», ἥτις «*λέγεται σκωπτικώτερόν πως καὶ δριμύτερον πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀπάγει ἑαυτὸν ἐκ τῶν ὀρθῶν ἔργων καὶ ἀστοχεῖ τῶν δεόντων*». Θεωρεῖ δὲ τὴν σχέσιν τῆς μεταφορικῆς ταύτης σημασίας τοῦ ρήματος ἐν τῇ μοναδικῇ ταύτῃ παροιμιακῇ ἐκφράσει πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ *ἁρμενιάζω* = «*τῶν φρενῶν ἐξίσταμαι, παραφρονῶ, μαίνομαι*» ὡς σαφεστάτην. Ἐν τούτοις ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος [3]) ὅτι «*τὸ ρῆμα λέγεται οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ δὴ μόνον περὶ τῆς λεχοῦς, ἥτις κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν ἔπαθε τὰς φρένας*», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν καταστήσῃ προσεκτικώτερον. Διότι ἂν ἐπρόκειτο πραγματικῶς περὶ ἁπλῆς μεταφορικῆς χρήσεως, δὲν θὰ ἔπρεπεν αὕτη νὰ ἐκτείνεται κάπως εἰς κύκλον εὐρύτερον τῶν λεχωΐδων;

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ὑποθέτω ὅτι γίνεται πλέον ἀφ' ἑαυτῆς καταφανὴς ἡ ἀληθὴς ἐτυμολογία τῆς λέξεως. Τὸ ρῆμα προῆλθεν ἐκ τῶν *δαιμόνων Ἁρμενίων*, ἐσχηματίσθη δὲ καθ' ὃν τρόπον σχηματίζονται ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ τὰ ρήματα, τὰ δηλοῦντα ὅτι καταλαμβάνεταί τις ὑπὸ νόσου τινὸς ἢ ὅτι νοσεῖ ἐπηρεασθεὶς ὑπό τινος δαίμονος. Τὰ τοιαῦτα ρήματα, τὰ μὲν ἁπλῶς νόσον δηλοῦντα σχηματίζονται εἰς -*ιάζω*, οἷον *κιτρινιάζω, δρωπικιάζω* κτλ. [4]), τὰ δὲ δη-

[1]) Πρβλ. τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τοῦ Abbott.

[2]) Ἀθηνᾶς τ. ΚΔ' σ. 463. [3]) Αὐτ. σ. 461.

[4]) Περὶ τῆς καταλήξεως βλ. *Χατζιδάκι*, Μεσαιωνικὰ καὶ νεοελληνικὰ Α' σ. 277. Ἄλλα παραδείγματα παρὰ *Δένδια*, Γλωσσικὰ σημειώματα ἐν Ἀθηνᾶς τ. ΛΓ' σ. 153 ἑ.

λοῦντα νόσον ἐξ ἐξωτερικῆς ἐπηρείας συνηθέστερον εἰς -*ιάζομαι*, οἷον *στοιχειάζομαι* (=νοσῶ ἐξ ἐπηρείας στοιχειοῦ), *ἡσκιάζομαι* (=νοσῶ ἐξ ἐπηρείας ἡσκιώματος), *φεγγαριάζομαι* [1]) ταὐτὸν τῷ *σεληνιάζομαι* κτλ. μερικὰ δὲ καὶ εἰς -*ίζομαι*, οἷον τὸ κοινὸν *δαιμονίζομαι*, τὸ ἐν Κρήτῃ ἀγνώστου ἐτυμολογίας *βιστιρίζομαι* (=νοσῶ ἐξ ἐπηρείας ἐξωτικῶν) κτλ. [2]) Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ τὴν ἐπήρειαν τῶν Ἀρμενίων ὑποστὰς *ἀρμενιάζεται* ἢ *ἀρμενίζεται*, ἐκ τούτου δὲ κατόπιν ἐλέχθη κατὰ συνεκδρομὴν πρὸς τὰ ἁπλῶς νόσου δηλωτικὰ καὶ *ἀρμενιάζω*. Τὸ δ' *ἀρμενίζω*, ἐὰν ἀκριβῶς ἐσημειώθη, πιθανῶς προέρχεται ἐκ συγχύσεως τοῦ *ἀρμενιάζω* πρὸς τὸ κοινὸν καὶ πανελλήνιον *ἀρμενίζω*, τὸ σημαῖνον *πλέω*, *ταξειδεύω*, ἐκτὸς ἐὰν ἐσχηματίσθη κατά τινα ἰς -*ίζω*, παρομοίας σημασίας, οἷον π. χ. τὸ ἐκ τῆς τουρκικῆς *οὐγραντίζω*, τὸ ὁποῖον σημαῖνον κατ' ἀρχὰς *συναντῶ*, *ἀπαντῶ*, ἐπειδὴ κυριολεκτεῖται ἐπὶ δαιμονικῶν *συναπαντημάτων*, δηλοῖ σήμερον ἀκριβῶς τὴν ἐκ τῶν συναπαντημάτων τούτων νόσον [3]). Ἡ τοιαύτη σύγχυσις γενομένη πιθανῶς εἰς χρόνους ὑστερωτέρους, καθ' οὓς εἶχον ἴσως λησμονηθῆ οἱ Ἀρμένιοι μὲ τὰς κακάς των ἐπηρείας, φαίνεται καὶ εἰς ἄλλας τινὰς σχετικὰς λέξεις, περὶ ὧν θέλομεν ὁμιλήσει ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου.

Εἰς τὴν γνώμην ταύτην περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἀνωτέρω ῥήματος δὲν ἀντιφάσκει ἡ παρατεθεῖσα ἤδη πληροφορία τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου [4]), καθ' ἣν τὸ ῥῆμα σημαίνει ἀορίστως *βασκαίνω*, οὐδὲ ἡ μνημονευομένη ἐπῳδή, ἐν ᾗ ὡς βασκαίνοντες ἀναφέρονται ὄχι Ἀρμένιοι, ἀλλ' ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ἓν ἐκ τῶν συνηθεστάτων καὶ πολυχρήστων μέσων, δι' ὧν οἱ μάγοι

[1]) Ἐν Κερκύρᾳ=«*ὑφίσταμαι τὴν ἐπήρειαν τῆς σελήνης, ἐκδηλουμένην διὰ τοῦ ἰκτέρου*». Σαλβάνος.—Παραδείγματα βεβαίως δύνανται νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλα.

[2]) Σημειώνω ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκ Κύπρου *κρασίζομαι*=διατελῶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ κρασιοῦ καὶ *κρυαδίζομαι*=κρυολογῶ, κατὰ πληροφορίας τοῦ *Ξ. Φαρμακίδου*. Ἐν Αἰτωλίᾳ (Λουκόπουλος) *βουΐζου* (=βοΐζομαι ἀόρ. *βουΐσκι*) λέγεται περὶ τῆς λεχοῦς, ἡ ὁποία ἔπαθεν ἐκ *τῆς βοῆς τοῦ κόσμου*, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ζῴων, τῶν ὑπὸ ἀσθενείας προσβαλλομένων, ἧς δὲν δηλοῦται ἡ φύσις. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὴν ὁμοίας χρήσεως κατάληξιν -*ώνομαι*, οἷον *ἡσκιώνομαι* ἐν Ἠπείρῳ, καὶ -*οῦμαι* ἐν Πόντῳ, οἷον *μαϊσσοῦμαι* (=νοσῶ ἐξ ἐπηρείας τῶν *μαϊσσῶν*, ὡς λέγονται ἐν Πόντῳ *οἱ νεράϊδες*).

[3]) Λαογρ. Γ' 730 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς. Τὸ ῥῆμα σύνηθες ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ.

[4]) Βλ. ἀν. σ. 472$_2$.

ἐνεργοῦσιν εἶναι ἀκριβῶς ἡ βασκανία. Ἂς ἐνθυμηθῇ ὁ ἀναγνώστης τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα περὶ τῶν Θιβέων τοῦ Πόντου. Ἀφ' ὅτου δ' ἐλησμονήθησαν ὅπωσδήποτε οἱ Ἀρμένιοι ἢ καὶ ἐφ' ὅσον διαδιδόμενον ἀπεμακρύνετο τὸ ῥῆμα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅπου ἐγεννήθη, εἰς χώρας, ὅπου οἱ Ἀρμένιοι ἦσαν ἀγνωστότεροι, ἦτο πολὺ εὔκολον τὸ ῥῆμα νὰ λάβῃ τὴν γενικὴν σημασίαν τοῦ βασκαίνω, ὁπότε φυσικὰ ἠδύνατο νὰ δεχθῇ καὶ οἱονδήποτε ὑποκείμενον.

Πλὴν τοῦ ῥήματος *ἀρμενιάζω*, ἄλλας λέξεις σχετικὰς πρὸς τὸ αὐτὸ τῶν λεχῶν νόσημα καὶ τὰς αὐτὰς τῶν Ἀρμενίων ἰδιότητας ἔχομεν πρῶτον τὴν λέξιν τὰ *ἀρμενιάτικα*. Ἐν παραδόσει ἐκ Σωζοπόλεως τῆς βορειοανατολικῆς Θράκης [1]) ἡ μαμμή, ἡ ὁποία καλεῖται νὰ ξεγεννήσῃ τὴν σύζυγον δράκου, ἀφ' οὗ ἔγινεν ἡ γέννα, προβαίνει εἰς διαφόρους ἐνεργείας, αἵτινες δυστυχῶς δὲν περιγράφονται «*γιὰ νὰ μὴ πάθουνε*, λέγει ἡ παράδοσις, *τὸ παιδὶ κ' ἡ μάννα ἀπὸ νυκτοπάτημα κι ἀρμενιάτικα*». Τὰ *ἀρμενιάτικα* ταῦτα προφανῶς δηλοῦσιν ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἀλλαχοῦ λέγεται *ἀρμένισμα* ἢ *ἀρμένιασμα*. Ἔχομεν λοιπὸν καὶ εἰς τὴν Σωζόπολιν λείψανα τῶν αὐτῶν δοξασιῶν.

Ἔπειτα ἔχομεν τὰ *ἀρμένια* [2]), τὰ κοινῶς λεγόμενα *χαμομήλια* [3]) ἢ ἄλλα ἀπροσδιόριστα παρόμοια δύσοσμα χόρτα [4]), τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς χρήσεως αὐτῶν, διότι χρησιμοποιοῦνται ὡς φάρμακα κατὰ τοῦ ἀρμενιάσματος, καθὼς *ἀβασκαντήρα* ἢ *βασκαντήρα* ἐκλήθη τὸ αὐτὸ ἢ καὶ ἄλλο χόρτον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ τὸ ξεβάσκαμα [5]), *βεντερουγοχόρταρο* τὸ ψύλλιον τοῦ

[1]) Λαογρ. Δ' 728.

[2]) Ἐν Θεσσαλίᾳ *Τζάρτζανος* παρὰ *Παπαγεωργίῳ* ἔνθ' ἀν. καὶ ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ *Δουκάπουλος* ἐν Λαογρ. Ϛ' 121. Ἄλλοι τῆς λέξεως τύποι ἐκ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστ. Λεξικοῦ ἡ *ἀρμένια* ἢ *ρομνιὰ* ἐν Αἰτωλίᾳ, ἡ *ἀρμένη* ἐν Ἀδριανουπόλει, ἡ *ἀρμένισσα* ἐν Βιθυνίᾳ, ὁ *ἀρμένης* ἐν Θεσπρωτίᾳ καὶ ὁ *ἀρμένονας* ἐν Βελβεντῷ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

[3]) *Τζάρτζανος* παρὰ Παπαγεωργίῳ ἔνθ' ἀν.

[4]) Οἱ συλλογεῖς δυστυχῶς δὲν εἶναι συνήθως εἰς θέσιν νὰ καθορίσουν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα.

[5]) Κατὰ τὸν Αἰνιάνα (Ἀρχ. Ἱστ. Λεξ.) *βασκαντήρα* εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὰ *ἀρμένια* χόρτον. Καὶ παρὰ *Χελδραΐχ—Μηλιαράκῃ*, Τὰ δημώδη ὀνόματα τῶν φυτῶν ἐν Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Δ' (1907-8) σ. 268 *ἀβαυκανδύρι* (;)=Poterium sanguisorba, καὶ *βασκανθήρα*=Pyrethrum parthenium (σ. 285) καὶ παρὰ *Γενναδίῳ*, Φυτολογικὸν Λεξικόν, 1914 σ. 184.

Διοσκουρίδου (plantago psyllium), διότι χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν θεραπείαν τῆς *βεντερούγας*, τῆς ραχίτιδος [1]). Κατὰ τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας τοῦ Τζαρτζάνου ἐν Θεσσαλίᾳ δι' αὐτῶν θυμιῶσι τὴν λεχὼ ἢ κατασκευάζουσιν ἀφέψημα, κατὰ δὲ τὰς πληροφορίας τοῦ Λουκοπούλου ἐν Σιτόβῳ τῶν Γρεβενῶν περισυλλέγονται ταῦτα, καθὼς ἐν γένει τὰ ἰαματικὰ χόρτα, ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου Ριγανᾶ, τὴν 24ην Ἰουνίου [2]). Αἱ γυναῖκες δηλαδὴ δύο ὥρας πρὶν χαράξῃ, ἀφ' οὗ πρῶτα μὲ τὰ τραγούδια γεμίσουν τὰ βουτσέλια τους νερὸ ἀπὸ τὴ βρύσι, βγαίνουν κατόπιν πάλιν τραγουδῶντας καὶ μαζεύουν διάφορα χόρτα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ «*ἀρμένια καὶ τὰ φέρουν 'ς τὸ σπίτι καὶ τὰ κρεμοῦν καὶ τὰ μεταχειρίζονται γιὰ βότανα... τὰ ἀρμένια καπνίζουν τὶς λεχῶνες, ἅμα ἀρμενίζουντι (τς πιάνει βάρος), κὶ τὰ γιαννάκια*».

Τελευταῖον ἔχομεν τὸ ἀπροσδιόριστον *ἀρμενόξυλο*, τὴν *Παναγία τὴν Ἀρμενοκρατοῦσα* τῶν Σερρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπικαλοῦνται αἱ λεχωΐδες, καὶ τὴν *ἀρμενόπετρα*, τὰ ξέσματα τῆς ὁποίας χρησιμοποιοῦνται ὡς φάρμακα κατὰ τοῦ *ἀρμενιάσματος* [3]). Διατί ὠνομάσθη *ἀρμενόξυλο* τὸ ἀπροσδιόριστον τοῦτο ξύλον καὶ διατί ἡ Παναγία ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον *Ἀρμενοκρατοῦσα* εἶναι προφανὲς ἐκ τῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες τοῖς ἀποδίδονται. Μόνον τοῦ βράχου τὸ ὄνομα «*Ἀρμενόπετρα*» παρέχει δυσχερείας. Εἶναι δυνατὸν βέβαια νὰ ἔχῃ ἐξ ἀρχῆς σχέσιν πρὸς τὸ *ἀρμενίζω*=ταξειδεύω, *κινοῦμαι*, ὅθεν *ἀρμενόπετρα*, ἡ ἀρμενίζουσα ἢ ἡ ἀρμενίσασα πέτρα, διότι κάποτε ἐκινήθη κατὰ τῆς πόλεως, καὶ κατόπιν λόγῳ τοῦ ὁμοήχου τῆς λέξεως νὰ ἐσχετίσθη πρὸς τὸ *ἀρμένιασμα*, πιθανώτερον ὅμως μοῦ φαίνεται ὅτι ὠνομάσθη οὕτως, ὅπως καὶ τὸ *ἀρμενόξυλο*, διότι ξέσματα αὐτῆς χρησιμοποιοῦνται κατὰ τοῦ *ἀρμενιάσματος* τῶν γυναικῶν, διὰ τὸν λόγον ὅτι φέρει τὸν τύπον τῆς χει-

[1]) *Ἠλίας Τσιτσέλης* παρὰ *Μηλιαράκῃ*, ἔνθ' ἀν. σ. 472.

[2]) Λαογρ. ς' 121. Παρομοίας συνηθείας τῶν Βουλγάρων βλ. παρὰ *Strauss*, ἔνθ' ἀν. σ. 386. *Arnaudoff*, Die bulgarischen Festbräuche (Bulgarische Bibliothek IV), Leipzig 1917 σ. 69. Πρβλ. καὶ *Grimm*, Deutsche Myth.[3] σ. 1150. *Weinhold*, Aus Steiermark ἐν ZVV 1898 σ. 446 κἑ. *Hovorka—Kronfeld*, Vergleichende Volksmedizin. 1908 τ. I σ. 247 κἑ. *Sartori*, Sitte und Brauch, 1914 τ. III σ. 424 κἑ. τὰς ἐκεῖ παραπομπάς. *Fehrle*, Deutsche Feste und Volksbräuche [2] 1920 σ. 73.

[3]) *Παπαγεώργιος* ἔνθ' ἀν. Βλ. ἀνωτέρω σ. 470.

ρὸς τῆς Παναγίας, ἥτις συνεκράτησεν αὐτήν, κινουμένην κατὰ τῆς πόλεως. Εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τῶν Σερρῶν, καθόσον ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῶν μαθητικῶν μου χρόνων, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι σαφές. Μᾶλλον πιστεύεται, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ὅτι οὕτως ὠνομάσθη ὡς *πέτρα ἀρμενίζουσα* ἢ μᾶλλον *ἀρμενίσασα*.

Ἐν τοῖς δελτίοις τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἀναγράφεται ἐκ Σερρῶν, χωρὶς ὅμως νὰ δηλοῦται καὶ ἡ προέλευσις τῆς πληροφορίας, καὶ *ἀρμενόπορτο «πύλη τις, ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ὁποίας μετεχειρίζοντο ἄλλοτε τεμάχια πρὸς κάπνισμα τῶν λεχῶν. Προστίθεται δὲ ὅτι ὑπάρχουν καὶ γυναῖκες θεραπεύουσαι τὰς παθούσας δι' ἐπῳδῶν καὶ ἄλλων μαγικῶν τρόπων, πλέκουσαι τὰς τρίχας σφιγκτά, καίουσαι χόρτα καὶ καπνίζουσαι, θέτουσαι κεχρὶ περὶ τὴν κλίνην, νοματίζουσαι (=καλοῦσαι εἰς τὸ ὄνομα) καὶ γητεύουσαι»*.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λέξεων, αἱ ὁποῖαι πᾶσαι ἀναφέρονται εἰς τὰς λεχωΐδας καὶ τὰ βρέφη, ἔχομεν καὶ τὴν λέξιν *ἄρμενα* ἐκ Καρυῶν διὰ τοὺς νεονύμφους. Κατὰ πληροφορίας τοῦ Λουλουδοπούλου [1]) κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, συνήθως Κυριακήν, *«τὴν πρωίαν οἱ δύο μπρατίμοι [2]) λούουσι τὸν γαμβρὸν καὶ περνοῦν μεσ' ἀπὸ μιτάρια διὰ νὰ μὴ τὸν πιάσουν τ' ἄρμενα (μὴ βασκαθῇ καὶ πάθῃ κακόν τι)»* Τί δὲ εἶναι τὰ *ἄρμενα* ταῦτα εὐκόλως δυνάμεθα νὰ μαντεύσωμεν, ἂν ἀναλογισθῶμεν τὸν φόβον διὰ τοὺς μαγικοὺς κόμβους, τὰ *ἀμποδέματα*, ὅπως λέγονται, τῶν νεονύμφων, ὅστις ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερὸν ὅτι αἱ εἰς τούς, περὶ ὧν ὁ λόγος, *δαίμονας Ἀρμενίους* ἀποδιδόμεναι ἰδιότητες, εἶναι κυρίως ἰδιότητες ὀλέθριαι διὰ τὰς λεχωΐδας καὶ τὰ βρέφη, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ διὰ τοὺς νεονύμφους. Ἀλλ' ἀκριβῶς αἱ τοιαῦται ἰδιότητες βεβαιοῦσι τὴν ἐκ τῶν *μάγων Ἀρμενίων* προέλευσιν αὐτῶν. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι μεταξὺ τῶν κυριωτέρων βλαπτικῶν ἰδιοτήτων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς τοὺς μάγους καὶ τὰς μαγίσσας καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν δαιμονικὰ πλάσματα εἶναι καὶ ἡ ἐπήρεια τῶν νεονύμφων, τῶν βρεφῶν καὶ μετ' αὐτῶν καὶ

[1]) Ἀνέκδοτος συλλογὴ σ. 186.

[2]) Φίλοι στενοί, οἱονεὶ ἀδελφοποιτοὶ τοῦ γαμβροῦ, οἵτινες κανονίζουσι καὶ διευθύνουσι τὰ τοῦ γάμου.

τῶν λεχωΐδων [1]). Τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους μὲν λαοὺς βεβαιοῦται, ἰδιαιτέρως δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους.

Καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἐκτὸς τῶν δαιμονίων, τὰ ὁποῖα ἐφοβοῦντο διὰ τὰς λεχωΐδας καὶ τὰ βρέφη, τῆς Ἐμπούσης, Μορμοῦς, Γελοῦς, νεραϊδων, βρικολάκων, καλλικαντζάρων κτλ. ἐφοβοῦντο ἐξαιρετικῶς καὶ τὰς *στρίγγας*, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ μορφὴν πτηνοῦ εἰσήρχοντο εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχοῦς καὶ ἔβλαπτον τὰ βρέφη. Τὰς στρίγγας ταύτας, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀρχή των [2]), ἐθεώρουν καὶ θεωροῦσιν ὡς μαγικὰ γραΐδια, τὰ ὁποῖα ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν εἰσέρχονται εἰς τοὺς κοιτῶνας τῶν λεχῶν καὶ ἐπηρεάζουσιν αὐτὰς καὶ τὰ βρέφη. Διὰ τοὺς ἀρχαίους εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φωτίου (*λ. ῥάμνος*) ὅτι κατὰ τὰς γεννήσεις ἔχριον τὰς οἰκίας διὰ ῥάμνου «*εἰς ἀπέλασιν τῶν δαιμόνων*». Ὅτι δ' οἱ δαίμονες οὗτοι συνεχέοντο πρὸς τοὺς φαρμακοὺς καὶ τοὺς μάγους πληροφορού-

[1]) Περὶ μὲν τῶν νεονύμφων βλέπε προχείρως *Sebillot, Le Folk-lore* σ. 240. Περὶ δὲ τῶν βρεφῶν καὶ τῶν λεχωΐδων ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ *Πολίτου* (Λαογρ. Σύμμ. Β' 309_2) μνημονευομένων συγγραφέων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν περισυναχθέντων βλ. καὶ *C. Meyer*, Der Aberglaube des Mittelalters σ. 253,260, *W. Mannhardt*, Zauberglaube und Geheimnissen im Spiegel der Jahrhunderte [3], Leipzig 1897 σ. 208 ἐκ τοῦ «Malleus maleficorum», *El. H. Meyer*, Deutsche Volkskunde, Berlin-Leipzig 1921 σ. 103 κἑ., 188, *Fr. Krauss*, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908 σ. 60,64,66,67,70,72. Περισυναγωγὴν ἄλλων μαρτυριῶν βλ. παρὰ *Ploss—Renz*, Das Kind [3] I σ. 100 κἑ. καὶ 516 κἑ. καὶ παρὰ *Ploss—Bartels*, Das Weib [2] II σ. 386,445 κἑ., 450,775,778 κἑ., 786 κἑ., 788 κἑ., 790 κἑ. Πρβλ. καὶ *Sebillot*, Paganisme contemporain chez les peuples celtolatins, 1908 σ. 29,36,37,39,56,57,59 καὶ Le Folk-lore, 1913 σ. 198,202 213, *van Gennep*, Les rites de passage, 1909 σ. 58, *Hovorka—Kronfeld*, Vergleichende Volksmedizin, Stuttgart 1909 τ. II σ. 595 κἑ., 70^2, *Sartori*, Sitte und Brauch, Leipzig 1910 τ. I σ. 24,27 κἑ., *Samter*, Geburt, Hochzeit und Tod, 1911 σ. 26,36,44,48,49_1. Περὶ τῶν κόμβων ἐν γένει *Frazer*, The Golden Baugh III (Taboo) σ. 292 κἑ.

[2]) Ὁ Πολίτης (Μελέτη Α' σ. 181-183) πιστεύει ὅτι ἀρχικῶς ἦσαν πτηνὰ νυκτόβια, τὰ ὁποῖα βαθμηδὸν ἐξηνθρωπίσθησαν εἰς γραίας πτερωτάς. Ὁ Preller (Rom. Myth.[3] von Jordan, 1883 II σ. 238) ἀμφιβάλλει ἂν ἀποτελοῦσιν ἴδιον εἶδος πτηνῶν ἢ εἶναι γραῖαι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἕνεκα τῶν μαγικῶν αὐτῶν ἰδιοτήτων μετεμορφώθησαν μετὰ θάνατον εἰς τοιαῦτα πτηνά. Ἄλλοι θεωροῦν αὐτὰς ὡς ψυχὰς νεκρῶν. Τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν καὶ τὰς μαρτυρίας βλέπε ἐν *Roscher's* Lexicon εἰς τὰ ἄρθα Strigae (*Richter*) καὶ Stringes (*Höfer*). Εἰς τὰ ἐκεῖ πρόσθε καὶ *Πολίτην* ἔνθ' ἀν. σ. 177 κἑ. καὶ *Weicker*, Die Seelenvögel σ. 4_1 καὶ 32.

μεθα ἐξ ἄλλου ἀνωνύμου λεξικογράφου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ῥάμνος

κρημναμένη δύναται γὰρ ἀποτρέψαι κακότητα
φαρμακίδων τε κακῶν καὶ βάσκανα φῦλ' ἀνθρώπων [1]).

Ὅτι δὲ τοιαῦταί τινες φαρμακίδες ἦσαν καὶ αἱ στρίγγες συνάγεται ἐκ τοῦ Φήστου, κατὰ τὸν ὁποῖον «Strigem, ut ait Verrius, Graeci στρίγγα appellant, quod maleficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant». Ἡ αὐτὴ δὲ δοξασία περὶ μαγισσῶν στριγγῶν ἐπεκράτει καὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις [2]).

Διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χαρακτηριστικωτάτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου ἤδη μνημονευομένη μαρτυρία τοῦ Ψελλοῦ, ὅστις πραγματευόμενος περὶ τῆς Γιλλοῦς, ἥτις «*τά τε κυοφορούμενα ἀναιρεῖ καὶ ὁπόσα τῆς μήτρας διολισθήσοι καὶ χρόνος αὐτῇ τῆς ἀναιρέσεως ἐνιαύσιος ὥρισται*», ἐπάγεται «*ἀλλ' ἥ γε τήμερον ἐπέχουσα δόξα τοῖς γραϊδίοις τὴν δύναμιν ταύτην παρέχεται· πτεροῖ γοῦν τὰς παρηβηκυίας καὶ ἀφανῶς εἰσοικίζει τοῖς βρέφεσιν· εἶτα θηλάζειν ποιεῖ ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς βρέφεσιν ⟨οἰκονομίαν⟩ ἀπορροφᾶν ὥσπερ ὑγρότητα· τὰ γοῦν συντακέντα τῶν νεογνῶν γιλλόβρωτα αἱ περὶ τὴν λεχὼ ὀνομάζουσιν*» [3]).

Τὰ αὐτὰ δ' ἐπαναλαμβάνει καὶ τὸ εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν ἀποδιδόμενον «*Περὶ στρυγγῶν*» πονημάτιον [4]), ἐκ τοῦ ὁποίου προσθέτως πληροφορούμεθα ὅτι αἱ γυναῖκες αὗται καὶ *γελοῦδες* [5]) ἐλέ-

[1]) Πρβλ. καὶ ἄλλα χωρία παρὰ *Rohde*, Psyche [3] II 72 κἑ. ὁπόθεν καὶ *Samter'* ἔνθ' ἀν. σ. 74.

[2]) Τὰ χωρία παρὰ *Schmidt*, ἔνθ' ἀν. σ. 136, *Πολίτῃ*, ἔνθ' ἀν. σ. 181 κἑ. καὶ *Richter*, ἔνθ' ἀν. Εἰς ταῦτα πρόσθες καὶ τὰ τοῦ Gaulmini σημειώματα εἰς τὸ τοῦ *Ψελλοῦ*, Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων ἔκδ. Boissonade 1838 σ. 209 σημ. 14, περὶ τοιούτων ἐνεργειῶν τῶν μάγων.

[3]) Τὸ χωρίον ἐκ τοῦ *Σάθα*, Μεσ. Βιβλ. Ε' σ. 572. Προσέθηκα τὴν λέξιν *οἰκονομίαν* ἵνα συμπληρωθῇ ἡ φράσις, ὁδηγούμενος ἐκ τοῦ κατωτέρω «*Περὶ στρυγγῶν*» τοῦ Δαμασκηνοῦ.

[4]) Παρὰ *Migne* SG. τ. 94 στ. 1604.

[5]) Ὅτι δὲ καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἠννόουν ἁπλῶς δαιμόνιον, ἀλλὰ μαγικὰ γραΐδια ἢ γυναῖκας ἐν γένει, φαίνεται καὶ ἐκ τῶν νομοκανόνων, ἐν οἷς καθορίζεται ἡ ποινὴ τῶν μετανοουσῶν Γελούδων (*Schmidt*, ἔνθ' ἀν. σ. 140). Πρβλ. καὶ *Rouse*, Folkore from the southern Sporades ἐν Folklore 1899 σ. 151 «γυναῖκες λεγόμεναι γιλοῦδες καὶ ἀναραφῶσαι τὸ αἷμα τῶν βρεφῶν καὶ θανατοῦσιν αὐτά.» Ὑπάρχει δ' ἐνταῦθα καὶ σύγχυσις τῶν στριγλῶν καὶ πρὸς

γοντο, ὑπῆρχε δὲ καὶ διαφορά τις εἰς τὰς δοξασίας, καθ' ὅσον ἄλλοι μὲν ἐπίστευον ὅτι *μετὰ σώματος* εἰσήρχοντο εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχοῦς καὶ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἄλλοι δὲ ὅτι *γυμνῇ τῇ ψυχῇ*.

Ὅτι δ' αἱ τοιαῦται δοξασίαι δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὰς γυναῖκας στρίγλας, ἀλλ' ἀπεδίδοντο καὶ γενικῶς εἰς τοὺς μάγους, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ [1]), ὅστις μεταξὺ τῶν ἄλλων μαγικῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων πρὸ τῆς προσελεύσεώς του εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὁμολογεῖ καὶ τὰ ἑξῆς «*ἐν γαστρὶ ἐχούσας τοῖς δαίμοσιν ἀνέτεμον καὶ εὐγενίδας μεταμορφῶν τῶν οἰκείων πόλεων ἠχμαλώτιζον καὶ συλλαμβανούσας ἐκ πορνείας ἀνῄρουν, νήπια γαλουχοῦντα ἐσφαγίασα ὑποκάτω τῆς γῆς, ἄλλα ἔπνιξα, ἕτερα ἀπεσιραγγάλωσα ἐπαγγελίᾳ βοηθείας τοῦ δράκοντος*». Εἰς χίλια δὲ καὶ τριάκοντα ἀναβιβάζονται τὰ βρέφη, ὅσα οὗτος ἀνήλωσεν, ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Ἰακώβου πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον [2]).

Διὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀλλατίου [3]), καθ' ἣν αἱ στρίγγλαι ὀλίγον δυνάμεναι νὰ βλάψωσι τοὺς ἄνδρας ἐπηρεάζουσι σφόδρα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία, καὶ ἰδίᾳ τὰ νεογέννητα, τῶν ὁποίων πίνουσι τὸ αἷμα. Ἐξακολουθεῖ δὲ ἡ δοξασία αὕτη καὶ σήμερον [4]).

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω ἐδείχθη, μοῦ φαίνεται, ἐπαρκῶς ὅτι ἐκ τῶν μαγικῶν πρωτίστως ἰδιοτήτων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς τοὺς αἱρετικοὺς Ἀρμενίους, ἐπλάσθη ἡ δοξασία περὶ δαιμόνων Ἀρμενίων.

* * *

Τὴν μυθοπλαστίαν νῦν ταύτην δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπεβοήθησε καὶ κάποιος φόβος καὶ ἀπέχθεια πρὸς τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀλλὰ τὸν φόβον τοῦτον καὶ τὴν ἀπέχθειαν δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν

τὴν *μώραν*, τὸν ἐφιάλτην. «*Εἴπερ εἰσὶν λέγοντες ὅτι στριγκλέει* (sic for *στρίγλαι*) *εἰσὶν ἢ μορῇ* (γρ. *μῶραι*;) *καὶ γελοῦδες.....*»

[1]) Confessio Sancti Cypriani ἐν τῇ ἐκδ. τῶν ὑποτιθεμένων ἔργων αὐτοῦ τοῦ Baluzii, Venetiis 1728 σ. 304.

[2]) *Vassiliev*. Anecdota Graecobyzantina σ. 321. «*Ἐὰν μάγος ᾖ καὶ φονεύς, ἰδὲ τὸν Κυπριανὸν ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ γένους τῶν δαιμόνων ἐγέννατον καὶ χίλια τριάκοντα βρέφη ἀνήλωσεν καὶ ἄλλα ἑστατόν(;) ἐπὶ τὸ πλάτος ἐποίησεν.*»

[3]) Παρὰ *Schmidt*, ἔνθ' ἀν. σ. 137 κἑ.

[4]) Πρβλ. *Schmidt*, ἔνθ' ἀν. σελ. 137 κἑ. *Πολίτην*, ἔνθ' ἀν. καὶ Παραδόσεις σ. 500 κἑ., *Lawson*, Modern greek folklore κτλ. σ. 173 κἑ.

εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ὡς ὀρθῶς ὑπεδήλωσεν ὁ Ἀμαντος, πολὺ παλαιότερον, εἰς τοὺς βυζαντινούς.

Εἴπομεν ἤδη περὶ τῆς συνήθους παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγχύσεως τῶν Παυλικιάνων καὶ τῶν Ἀρμενίων. Οἱ Παυλικιάνοι οὗτοι, κατοικοῦντες κατ' ἀρχὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ εἰς τὰς περὶ τὰ Σαμόσατα χώρας, ἐπαναστάντες κατὰ τῶν διωγμῶν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ραγκαβὲ καὶ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου κατέφυγον εἰς τὸν ἐμίρην τῆς Μελιτινῆς, τὸν ἐπιλεγόμενον Μονοχεράρην [1]), παρ' οὗ ἔλαβον τὸ πολίχνιον Ἀργαοῦν καὶ ἐκεῖθεν ἐλῄστευον καὶ ᾐχμαλώτιζον τοὺς πλησιοχώρους Χριστιανούς. Πολὺ σπουδαιοτέρα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐξέγερσις αὐτῶν, ὅτε ἡ Θεοδώρα, ἡ μήτηρ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ μεθυστοῦ, ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ αὐτῆς ζήλῳ ἐπεχείρησε διὰ φοβερῶν διωγμῶν νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, «*ὃ καὶ πολλῶν κακῶν τὴν ἡμετέραν ἐνέπλησεν*» ἐπιλέγει ὁ Συνεχιστής [2]). Διότι πράγματι ἦσαν τρομερὰ τὰ κοῦρσα τῶν ἀδαμάστων τούτων καὶ φανατικῶν καὶ ὠμῶν πολεμιστῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ περιφήμου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, τοῦ Καρβέα [3]). Συνενωθέντες μετὰ τῶν Ἀράβων ἐμιρῶν «*οὐκ ἔλῃγον αὐθαδῶς τῇ τῶν Ρωμαίων γῇ λυμαινόμενοι*» [4]).

Ὁ διάδοχος τοῦ Καρβέα Χρυσόχειρ «*ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει διαφέρειν δοκῶν σφόδρα παρελύπει τὴν Ρωμαίων χώραν καὶ τοὺς λαούς, καὶ πολλοὺς τῶν ἀγροίκων καθ' ἑκάστην αἰχμαλώτους ποιούμενος ἐφρόνει σοβαρὰ καὶ ὑπέρογκα*» καὶ μέχρι Νικομηδείας καταδραμὼν τὴν χώραν καὶ τὸ Θρακησίων θέμα διαδραμὼν «*μέχρις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς ἐπαρχίας κατήντησεν, οὗτινος τῷ ναῷ οἱ σὺν αὐτῷ ἐντυχόντες εἰσήγαγον τά τε ἄλογα αὐτῶν καὶ λοιπὴν ἀπόσκευὴν, δυσμενῶς ἐνυβρίζοντες*» [5]).

Πόσον δὲ μεγάλαι ἦσαν αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἐπέφερον, φαίνεται μὲν καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Φωτίου [6]), πολὺ περισσότερον ὅμως φαίνεται ἐκ τοῦ πείσματος τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, μεθ' οὗ ἀνέλαβε κατ' αὐτῶν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα. Μετὰ τὴν πρώτην του ἀτυχῆ κατ' αὐτῶν ἐκστρατείαν τόση ἦτο ἡ λύσσα του, ὥστε ηὔχετο

[1]) *Φωτίου* Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως I 24 (Migne SG 102 στ. 77 κἑ.) [2]) Συνεχιστὴς Θεοφάνους Bonn. 165,11 κἑ. [3]) Ὁ Γενέσιος (σ. 115 Bonn.) ἀποκαλεῖ τούτους *κακούργους*. [4]) Συνεχιστὴς σ. 166. Πρβλ. καὶ *Φώτιον* ἔνθ' ἀν. στ. 84. [5]) Γενέσιος σ. 115.

[6]) Ἔνθ' ἀν. 84. «*Ὅτι δὲ παντοδαπῶν ἐπλήρωσε συμφορῶν τὰς τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχῆς πλησιαζούσας αὐτῷ χώρας, τὸ μέγεθος ἐξαρκεῖ τοῦ πάθους ἀντὶ λόγου, τοῖς*

«μὴ πρότερον τοῦ βίου ὑπεξελθεῖν πρὶν ἢ τὸν τοῦ Χρυσόχειρος ὄλεθρον ἐπιδεῖν καὶ τρία βέλη τῇ αὐτοῦ καταπῆξαι μιαρᾷ κεφαλῇ» [1]). Ὅπερ καὶ ἔπραξε. Διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐγγόνου καὶ βιογράφου αὐτοῦ, ὅταν προσήνεγκον πρὸς αὐτὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ Χρυσόχειρος «θᾶττον τὴν νευρὰν ἐντείνας τρία κατὰ τῆς παλαμναίας κεφαλῆς ὀπισθοφανῶς ἀφῆκε βέλη καὶ εἰς οὐδὲ ἓν ὅλως διήμαρτεν, ἐναγισμόν τινα τοῦτον ἄξιον τοῦ δυσσεβοῦς προσαγαγεῖν αὐτῷ ῥηθεὶς ἀντὶ τῶν πολλῶν μυριάδων, ἃς ἐν πολλοῖς τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ κατηνάλωσεν ἔτεσι» [2]). Οὕτως οἱ Παυλικιάνοι διὰ μίαν περίοδον ὑπῆρξαν ἀληθὴς τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν μάστιξ.

Ἀλλὰ καὶ γνήσιοι Ἀρμένιοι δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι εἰς τὰς ἐπιδρομὰς αὐτάς. Διότι ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βιογράφου ἀναφέρεται [3]) ὅτι κατόπιν τῆς τρομερᾶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου δηώσεως τῶν περὶ τὴν Τεφρικὴν χωρῶν «ἄλλοι τε οὐκ ὀλίγοι καὶ Κουρτίκιός τις Ἀρμένιος, ὃς εἶχε τότε τὴν Λόκαναν καὶ συνεχῶς τὰς ἐσχατιὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐλυμαίνετο, προσέφυγε πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν πόλιν αὐτοῦ καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὸν λαὸν τῷ αὐτοκράτορι καθυπέταξε» [4]). Βραδύτερον πάλιν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν οὐκ ὀλίγα πράγματα παρέσχον οἱ Ἀρμένιοι εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας.

Ὄχι ὅμως ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι κάτοικοι ἐν Θράκῃ, ὅπου, ὅπως εἴπομεν, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄ εἶχον ἀποικισθῆ Παυλικιάνοι καὶ Ἀρμένιοι. Μάρτυς τούτων ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνή. Αὕτη τοὺς Παυλικιάνους τούτους χαρακτηρίζει ὡς μαχιμωτάτους μέν, ἀλλ' αἱμοβόρους καὶ ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους [5]). Ἦσαν δὲ φαίνεται πολυάριθμοι τότε

μεθ' ἡμᾶς παρασχεῖν ἀνεπίληστον τὴν γνῶσιν». Πιθανῶς εἰς τὰς αὐτὰς δηώσεις ἀναφέρεται καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἡρακλείας Ἰωάννην ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ «περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν συνισταμένης» Migne SG 102 στ. 825. «Σείεται σχεδὸν ἡ Ἀσία πᾶσα ἐμφυλίῳ στάσει, καὶ πόλεις αὐτανδροι ὑποβρύχιοι φέρονται τῷ κακῷ ...»

[1]) Συνεχιστὴς σ. 271. [2]) Αὐτ. σ. 276. [3]) Αὐτ. σ. 268. [4]) Κουρτίκιοι μνημονεύονται καὶ ἄλλοι ὑστερώτερον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πλέον τῶν αὐτοκρατόρων.

[5]) Ἄννα Κομνηνὴ Bonn. II 199 «Ἄνδρες ἅπαντες οὗτοι (οἱ Μανιχαῖοι) μαχιμώτατοι καὶ αἵματος ἀπογεύσασθαι τῶν ἐχθρῶν καιροῦ καλοῦντος ἕτοιμότατοι, καὶ πρός γε ἔτι καὶ ἰταμοὶ καὶ ἀναίσχυντοι». Καὶ 324 «Γένος γὰρ οἱ Μανιχαῖοι φύσει μαχιμώτατον καὶ αἵμασιν ἀνθρώπων λαφύσσειν καθάπερεὶ κύνες ἀεὶ ἱμειρόμενον». Καὶ 298 «Ἀλλὰ τούτους δὴ τοὺς ἀπὸ Μάνεντος καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, τῶν τῆς

ἐν Θράκῃ καὶ δὴ ἐν Φιλιππουπόλει. Αὕτη κατὰ τὰς πληροφορίας τῆς Ἄννης κατείχετο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ Ἀρμενίων, Βογομίλων καὶ Παυλικιάνων, ὑπέφερον δ' ἐξ αὐτῶν τὰ πάνδεινα οἱ αὐτόθι καὶ ἐν τοῖς πέριξ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες [1]). «Οἱ μέντοι Μανιχαῖοι, λέγει ἡ Ἄννα [2]), φύσει ὄντες ἐλεύθεροι καὶ ἀνυπότακτοι τὸ εἰωθὸς ἐποίουν καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀνέκαμπτον. Πᾶσα γὰρ ἡ Φιλιππούπολις πλὴν ὀλίγων ὄντες Μανιχαῖοι τῶν τε αὐτόθι χριστιανῶν ἐτυράννουν καὶ τὰ τούτων διήρπαζον μικρὰ φροντίζοντες ἢ οὐδὲν τῶν ἀποστελλομένων παρὰ βασιλέως. Ἦξαν τοίνυν καὶ τὰ κύκλῳ Φιλιππουπόλεως πάντα ἦσαν αἱρετικοί. Συνεισέβαλε δὲ καὶ τούτοις ἕτερος ποταμὸς ὁ τῶν Ἀρμενίων ἅλμυρὸς καὶ ἄλλος ἀπὸ τῶν θολερωτάτων πηγῶν Ἰακώβου. Καὶ ἦν, ὡς οὕτω γε φάναι, κακῶν ἁπάντων μισγάγκεια· καὶ τὰ δόγματα διεφώνουν, συνεφώνουν δὲ ταῖς ἀποστασίαις οἱ ἄλλοι τοῖς Μανιχαίοις». Εἰς ταῦτα ἃς προστεθῶσι καὶ τὰ τοῦ Νικήτα τοῦ Στηθάτου (περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος), ὅστις ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς μεταξὺ τῶν Ἀρμενίων γενικῶς κατοικοῦντας ὀρθοδόξους χαρακτηρίζει τὸν βίον αὐτῶν ὡς ἐπίπονον καὶ ἐναγώνιον [3]).

* * *

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετασθῇ ποῦ καὶ πότε τὸ πρῶτον οἱ Ἀρμένιοι ἐθεωρήθησαν ὡς δαίμονες. Ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ τόπου θά, ἠδύνατο νὰ μᾶς βοηθήσῃ πολὺ ἡ γεωγραφικὴ ἐξάπλωσις τῶν δοξασιῶν τούτων καὶ τῶν σχετικῶν λέξεων, ἂν ἠδυνάμεθα νὰ εἴμεθα ἀπολύτως βέβαιοι ὅτι αὐτοῦ μόνον, ὁπόθεν ἔχομεν τὰς πληροφορίας

Καλλινίκης, ἀγριωτέρους ὄντας τὰς γνώμας καὶ ὠμοὺς καὶ μέχρις αἵματος διακινδυνεύοντας ὁ ἐν βασιλεῦσιν Ἰωάννης ὁ Τζιμισκὴς πολέμῳ νικήσας ἐξανδραποδισάμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν Χαλύβων καὶ τῶν Ἀρμενιακῶν τόπων εἰς τὴν Θράκην μετήνεγκε καὶ τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν αὐλίζεσθαι κατηνάγκασεν, ἅμα μὲν τῶν ἐρυμνοτάτων πόλεων καὶ φρουρίων, ἃ κατεῖχον τυραννιῶντες, ἀπαγαγών, ἅμα δὲ καφύλακας ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτους τῶν σκυθικῶν ἐκείνων διεκδρομῶν, ἃς ὑπὸ σύχνως ὑπὸ βαρβάρων τὰπὶ τῆς Θράκης ἐπεπόνθει χωρία.»

[1]) II 297 «Ἀρμένιοί τε γὰρ διενείμαντο τὴν πόλιν ταύτην καὶ οἱ λεγόμενοι Βογόμιλοι καὶδὴ καὶ αἱ δυσθεώτατοι Παυλικιάνοι, τῆς Μανιχαϊκῆς ἀποσπάδαι τυγχάνοντες».

[2]) II 299.

[3]) *Hergenröther*, Monumenta graeca ad Photium... Retisbonae 1869 σ. 151. «Ἰστέον οὖν ὅσοι παρὰ τῶν Ἀρμενίων ἐπίπονον καὶ ἐναγώνιον ζῆτε βίον, ὅτι ἄζυμον κατέχοντες εἰς τὴν Ἀπολλιναρίου, ὡς οὐκ οἴδατε, περιπίπτετε αἵρεσιν».

καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ αὗται ἀπαντῶσι. Δυστυχῶς αἱ πληροφορίαι ἡμῶν, προερχόμεναι ἐκ τῶν τυχαίως γενομένων συλλογῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸς τοῦτο ἐπαρκεῖς, οὐδὲ δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἐπ' αὐτῶν συμπεράσματα ἀπολύτως ἀσφαλῆ. Ὁπωσδήποτε ὅμως, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἄλλοι δαίμονες καὶ ἄλλαι λέξεις ἀναφέρονται σχετικαὶ πρὸς τὴν ἐπήρειαν τῶν λεχωΐδων καὶ τῶν βρεφῶν [1]), δυνάμεθα μετὰ σχετικῆς πιθανότητος νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ περὶ δαιμόνων Ἀρμενίων δοξασίαι περιορίζονται εἰς τὴν Βόρειον μόνον Ἑλλάδα, μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ὡς κέντρον ἀφετηρίας τῶν δοξασιῶν τούτων καὶ τῶν λέξεων πρέπει προφανῶς καὶ ἀναμφισβητήτως νὰ θεωρηθῇ ἡ Βόρειος Θρᾴκη, ὅπου καὶ ἦλθον εἰς στενωτέραν ἐπικοινωνίαν οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι πρὸς τοὺς Παυλικιάνους, τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Βογομίλους, καὶ ὅπου σφοδρῶς ἐταράχθησαν αἱ συνειδήσεις ἐκ τῶν θρησκευτικῶν αἱρέσεων καὶ ἐξεγέρσεων τῶν αἱρετικῶν τούτων κατὰ τὸν ΙΑ΄ καὶ ΙΒ΄ αἰῶνα.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τῆς δοξασίας νομίζω ὅτι ὅριον μὲν κατώτατον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν οἱ χρόνοι τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄, καθ' οὓς τὸ πρῶτον οἱ Παυλικιάνοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι μετῳκίσθησαν εἰς τὴν Θρᾴκην, ὅριον δ' ἀνώτατον οἱ χρόνοι τοῦ Ψελλοῦ διὰ τὸν ἑξῆς λόγον. Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἤδη ἔργῳ αὐτοῦ «*Περὶ ἐνεργείας δαιμόνων*» ὁ Ψελλός, τοῦ λόγου ὄντος περὶ δαιμονικῶν παθῶν, εἰσάγει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑτέρου τῶν διαλεγομένων προσώπων, τοῦ Τιμοθέου, τὴν ἀφήγησιν τοῦ ἑξῆς περιστατικοῦ [2]). «*Ἐτύγχανέ μοι*, ἀφηγεῖται ὁ Τιμόθεος, *πρεσβύτερος ἀδελφός, ὃς γυναικὶ συνῆν, τἄλλα μὲν σώφρονι, δυστόκῳ δὲ λίαν καὶ νόσους ἐξαλλαττομένῃ παντοδαπάς. Αὕτη λεχώ ποτε γενομένη, πονήρως εἶχε, καὶ ἐσχάτως παρέκοπτε, τόν τε χιτῶνα περιρρηγνῦσα, βάρβαρόν τινα γλῶσσαν*

[1]) Εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἰδίως τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Φρυγίαν, φαίνεται πολὺ διαδεδομένη ἡ πίστις εἰς τὸν Ἅλ τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν ἄλλων Ἀσιατῶν. Πρβλ. *Πολίτου*, Λαογρ. Συμμ. Β΄ σ. 310. Εἰς τὰ ἐκεῖ σημειούμενα προσθετέον *Carnoy et Nicolaides*, Traditions populaires de l' Asie Mineure, Paris 1889 σ. 330. Ἐκ δὲ τοῦ Πόντου ὑπάρχει ἀποτεθησαυρισμένη ἡ λέξις *μαϊσσοῦμαι* ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ θρᾳκικοῦ *ἀρμενιάζω*. *Μάϊσσαι* δ' ἐν Πόντῳ εἶναι, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, *οἱ νεράϊδες*.

[2]) Ἔκδ. Boissonade σ. 25 κἑ.

ἐπετρόχαζεν ἀλαλάζουσα. Καὶ ἡ γλῶσσα τοῖς ἐκεῖ παρατυχοῦσιν οὐκ ἐπίδηλος ἦν. Ἀμέλει καὶ πάντες ἐν ἀπορίᾳ περιειστήκεσαν, οὐκ ἔχοντες ἐν ἀμηχάνῳ κακῷ τοσούτῳ δράσειν οὐδέν. Γυναῖκες δέ τινες (καὶ γὰρ εἰσὶ γένος εὑρετικὸν καὶ πρὸς τὸ συμπῖπτον ἀνυσιμώτατον) ἄγουσιν ἄνδρα ξένον ἀναφαλαντίαν, ἀκριβῶς πρεσβύτην, ρυσσὸν τὸ δέρμα καὶ διακεκαυμένον εἰς τὸ μελάντατον· ὃς, γυμνὸν ἐσπασμένος ξίφος, ἀγχοῦ παραστὰς τῆς κλίνης, δι' ὀργῆς τὴν νοσοῦσαν εἶχεν, καὶ κατὰ τὴν ἐπιχώριον αὐτῷ γλῶσσαν (ἐξ Ἀρμενίων γὰρ ἦν), πολλὰ εἰς αὐτὴν ἀφύβριζεν. Ἡ δὲ καὶ αὐτὴ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν γλῶσσαν ἠμείβετο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπεθρασύνετό τε καὶ τῆς κλίνης ἀφορμῶσα φιλονείκως εἶχεν· ὡς δ' ὁ βάρβαρος ἐπέπλεον τοῖς ἀφορκισμοῖς ἐχρῆτο καί, οἷα μελαγχολῶν, κεκραγὼς ἠπειλεῖτο παίειν, ἐνταῦθα τὸ γύναιον συσταλὲν ὑπότρομόν τε ἐγίνετο, καὶ ταπεινὰ φθεγγόμενον εἰς ὕπνον κατέδαρθεν. Ἡμεῖς δὲ τεθηπότες ἦμεν, οὐκ ὅτι μεμήνοι· τοῦτο γὰρ ὁρῶμεν πανταχοῦ συμβαῖνον· ἀλλ' ὅτι κατ' Ἀρμενίους ἐφθέγγετο γυνὴ μηδέποτε μηδ' εἰς ὄψιν ἀφιγμένη τούτοις, μηδὲ θαλάμου καὶ κερκίδος εἰδυῖα πλέον οὐδέν. Σωφρονήσασα οὖν, ἐπυθόμην τί ἐπεπόνθει καὶ εἴ τι τοῖς γινομένοις παρηκολούθησεν. Ἡ δὲ δαιμόνιον ἔφη φάσμα σκιοειδὲς καὶ γυναικὶ προσεμφερές, ἠνεμωμένας ἔχον τὰς κόμας, ἐπιὸν ἰδεῖν ἐπ' ἐμέ· δείσασα δέ, πρηνὴς ἔμπεσεῖν τῇ κλίνῃ· τὸ δ' ἐντεῦθεν τῶν γινομένων γινώσκειν οὐδὲν οὐδ' ἐπαισθάνεσθαι.» Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς ἀφηγήσεως ὁ Τιμόθεος μεταξὺ ἄλλων διατυπώνει καὶ τὴν ἀπορίαν, πῶς τὸ δαιμόνιον μετεχειρίζετο τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν. Ταύτην ἐξηγεῖ ὁ Θρᾴξ [1]), δεχόμενος ὅτι καθὼς οἱ ἄγγελοι ἄλλοι εἰς ἄλλους παρίστανται, οὕτω καὶ «*οἱ δαίμονες ἐν ἔθνεσιν ἄλλοι ἄλλοις συμπαρεδρεύουσιν, ἕκαστοι τὰς ἑκάστων ἐξασκοῦσι γλώττας... Καὶ δὴ καὶ τὰ παρ' Ἀρμενίοις δαιμόνια, κἂν ἀλλαχόσε ἀπιόντα τύχῃ, τῇ τούτων γλώττῃ ὥσπερ ἰθαγενεῖ καὶ αὐτὰ προσχρῶνται.*»

Τὸ ἀνωτέρω περιστατικόν, τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅσον καὶ ἂν θεωρηθῇ πλάσμα τοῦ Ψελλοῦ, πάντως ἐκ τοῦ τότε βίου θὰ ἔχῃ τὴν ἀρχήν του, ἀποτελεῖ, μοῦ φαίνεται, σπουδαιότατον τεκμήριον διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς δοξασίας ταύτης ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους

[1]) Αὐτ. σ. 31.

ἐκείνους. Τὸ γεγονός, ὅτι πρὸς θεραπείαν τῆς πασχούσης καλεῖται γόης Ἀρμένιος, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τυχαῖον, μαρτυροῦν ὅτι καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον, Ἀρμένιοι ἐκαλοῦντο πρὸς θεραπείαν τῆς δαιμονικῆς ταύτης νόσου, καθιστᾷ πολὺ πιθανὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς δοξασίας, ὅτι εἰς Ἀρμενίους δαίμονας ὠφείλετο αὕτη. Διότι κατὰ τὸ γνωστὸν θεραπευτικὸν ἀξίωμα τοῦ λαοῦ *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται* Ἀρμένιος θεραπευτὴς προϋποθέτει, ὄχι βέβαια πάντοτε, ἀλλὰ πιθανώτατα, καὶ Ἀρμένιον δαίμονα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σήμερον πιστεύεται. Τὴν πιθανότητα δὲ ταύτην ἐνισχύουσι καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τῆς βαρβάρου τῆς λεχωΐδος γλώσσης, ἥτις ἐκ τῶν ἀκολουθούντων ἐν τῇ ἀφηγήσει φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἀρμενική, καὶ ὁ εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην διάλογος τοῦ γόητος πρὸς τὸ δαιμόνιον, ἔτι δὲ καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἑρμηνεύει τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Ψελλός, πιθανῶς ὁρμώμενος ἐκ κρατούσης δοξασίας, ὅτι τὸ δαιμόνιον ἐξ Ἀρμενίων προήρχετο. Οὕτω δυνάμεθα μετὰ μεγάλης πιθανότητος, ἂν μὴ μετὰ βεβαιότητος, νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἤδη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ψελλοῦ ὑφίστατο ἡ δοξασία καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὴν θεραπευτικαὶ ἐνέργειαι, ἴσως δὲ καὶ αἱ λέξεις. Ἡ πιθανότης δ' αὕτη γίνεται ἀκόμη μεγαλυτέρα, ἐὰν συνδυασθῇ πρὸς τ' ἀνωτέρω καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα τότε περὶ βρεφοκτονιῶν τῶν Εὐχιτῶν δοξασία [1]), τῶν νέων τούτων Μανιχαίων, οἵτινες, ὡς Μανιχαῖοι, πολλαχῶς συγχέονται πρὸς τοὺς Παυλικιάνους καὶ τοὺς Ἀρμενίους. Κατὰ ταῦτα ὡς χρόνοι ἐμφανίσεως τῆς δοξασίας πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν οἱ μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄ καὶ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ χρόνοι, οἱ μεταξὺ δηλ. τοῦ Η΄ καὶ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος. Ἐγγύτερος προσδιορισμὸς μὲ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον στοιχεῖα δὲν μοῦ φαίνεται δυνατός.

Ἓν εἰσέτι σκοτεινὸν σημεῖον ὑπολείπεται, ἡ παρουσία Ἀρμενίων δαιμόνων εἰς Χίον καὶ μάλιστα εἰς ὡρισμένον αὐτῆς διαμέρισμα. Δυστυχῶς, ὡς εἴπομεν, λόγῳ τῆς ἀτελείας τῶν συλλογῶν οὐδὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τῆς δοξασίας καὶ τῶν σχετικῶν λέξεων. Γεωγραφικῶς λείπει κάθε συνδετικὸς κρίκος μεταξὺ τῆς Βορείου Ἑλλάδος καὶ τῆς Χίου. Ἐκτὸς τούτου εἰς τοὺς Χίους Ἀρμενίους λείπουν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῶν βορείων, δηλονότι ἡ ἐπήρεια τῶν βρεφῶν καὶ λεχωΐδων, ἐκτὸς ἂν τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἀμέλειαν τῆς συλλογῆς, ἥτις δύναται νὰ συμπληρωθῇ. Σήμερον, ὅπως παρουσιάζεται τὸ ζήτημα, δύο μόνον εἰκασίαι φαίνονται πιθαναί. Ἢ ὅτι ἡ διάδοσις ἔγινεν ἐκ μακρινῆς ἐπικοινωνίας καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ δοξασία ἀπομακρυνθεῖσα πολὺ τῆς γεωγραφικῆς της ἀφετηρίας ἠτόνησε καὶ κατέστη ἐντελῶς ἀκαθόριστος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν Χίῳ δὲν ὑφίσταντο οἱ ὅροι, οἱ ὁποῖοι ἐγέννησαν αὐτὴν ἐν Θρᾴκῃ, ἢ ὅτι ἔχομεν ἐν Χίῳ αὐθυπόσπαστον γένεσιν.

Ὡς πρὸς τὴν πρώτην εἰκασίαν συνηγοροῦσιν αἱ γενόμεναι πιθανῶς ἐποικήσεις ἐκ τῆς βορειοτέρας Ἑλλάδος ἀκριβῶς εἰς τὰ περὶ τὰ μαστιχοχώρια τῆς Χίου, ὅπου καὶ αἱ περὶ Ἀρμενίων παραδόσεις [1]). Ὡς πρὸς δὲ τὴν δευτέραν τοῦτο, ὅτι εἰς παλαιοτέρους, πιθανῶς μεσαιωνικοὺς χρόνους, ὡς ἐκ τῶν τοπωνυμίων φαίνεται, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας νήσους [2]), οὕτω καὶ εἰς Χίον ἔχομεν ἐγκαταστάσεις Ἀρμενίων Τοιαῦται π. χ. εἶναι αἱ τοπωνυμίαι *Ἀρμενιά, Ἀρμένικο, 's τοὺς Ἀρμένους* καὶ εἴ τις ἄλλη [3]). Οἱ μεσαιωνικοὶ δ' οὗτοι Ἀρμένιοι λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, τοῦ ἐποικισμοῦ αὐτῶν εἰς ξένα ἐδάφη, καὶ ἰδίᾳ τῆς διαφορᾶς τοῦ θρησκεύματος, βεβαίως θὰ ἦσαν ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀπεχθεῖς εἰς τοὺς ἐγχωρίους, τούτου δ' ἕνεκα θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι καὶ ὡς παιδικὰ φόβητρα, ὁπόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβῃ τὴν γένεσιν ἡ μυθοπλαστία. Ἐκ τούτου ἴσως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐπαρκῶς καὶ ὁ ἀόριστος καὶ γενικὸς αὐτῶν χαρακτὴρ καὶ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τῶν βορείων δαιμόνων. Πάντως τὸ ζήτημα μόνον πληρεστέρα λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα δύναται νὰ λύσῃ ἐπαρκῶς.

---

[1]) Πρβλ. τὸ ἀνωτ. (σ. 458 κἑ.) παρατεθὲν χωρίον τοῦ Ψελλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἔργου.

[1]) Περὶ τούτων βλ. *Γ. Ζολώτα - Σάρου*, Ἱστορία τῆς Χίου τ. Α΄ Ι σ. 482 κἑ. Καὶ ἡ γλῶσσα δὲ τῶν μερῶν τούτων παρουσιάζει ἀρκετὴν διαφορὰν ἀπὸ τῶν ἄλλων τῆς Χίου μερῶν, κατὰ τὴν γνώμην δὲ τοῦ κ. Ἀμάντου, ἰδιωτικῶς ἀνακοινωθεῖσάν μοι, δὲν ἀποκλείεται καὶ σχέσις ταύτης πρὸς τὴν Θρᾴκην. Τὸ πρᾶγμα ὁπωσδήποτε δὲν ἔχει ἀρκούντως μελετηθῇ.

[2]) Βλ. *Βογιατζίδου*, Ἀμοργὸς σ. 88.

[3]) *Γ. Ζολώτα*, Ἱστορία τῆς Χίου συνταχθεῖσα ὑπὸ Αἰμιλίας Σάρου τ. Α΄ Ι σ. 85, 481, 482, 487.

ΤΟ ΕΤΥΜΟΝ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ ΚΑΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΣ

ΥΠΟ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΔΕΙΝΑΚΙ

Ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἡ ἀρχαία, ἡ μεσαιωνικὴ καὶ πρὸ πάντων ἡ νεωτέρα ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ σχηματίζῃ πολλὰς λέξεις φοβήτρου δηλωτικὰς ἐκ θεμάτων, ἐν οἷς τὸ ἐξ οὗ ἄρχεται ἡ λέξις σύμφωνον ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δευτέρας συλλαβῆς, οἷον *Βυβώ, Γοργώ, Μορμώ, Καρκώ* (Λάμια· Ἡσύχιος), *Βαβουτσίας, Βαβουτζικάριος, Βουρβούλακας, Βερβελλοῦδες* (δαίμονες σύντροφοι τῶν καλικαντζάρων), *Βούμβαρος, Μούμὰ, Μπούμπα, Μπαμπούλα* κλπ., ἡ παρατήρησις λέγομεν αὕτη ἐγέννησεν εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπόνοιαν μήπως καὶ ἐκ τῶν πολλῶν τύπων τῆς λέξεως *καλικάντζαρος* θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπολῃφθῇ ὡς ἀρχικὴ μορφὴ τῆς λέξεως ταύτης ὁ τύπος *καρκάντζαρος*, εὐχρηστῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Θὰ ἔχωμεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὄνομα ἐσχηματισμένον ὁμοίως τοῖς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσι, τοῖς δηλοῦσι φόβητρον, φάσμα, μετὰ τῆς καταλήξεως *-αρος*, τῆς σχηματιζούσης ὀνόματα μεγεθυντικὰ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, ἣν συναντῶμεν καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω *Βούμβαρος* καὶ εἰς τὰ *Πλανήταρος* καὶ *Κακούταρος* (ὀνόματα τῶν καλικαντζάρων ἐν Κύπρῳ) καὶ ἥτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν κατάληξιν *-ακας*, τὴν ἐν τῷ *Βουρβούλακας* καὶ λοιποῖς τύποις τῆς λέξεως ταύτης.

Ἐκ τοῦ τύπου *καρκάντζαρος* ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ ὁ τύπος *καλκάντζαρος* [1]), ἐκ δὲ τούτου διὰ τῆς συνήθους παρὰ τὸ *λ* ἀναπτύξεως τοῦ φθόγγου *ι* ὁ τύπος *καλικάντζαρος*, περαιτέρω δὲ ὁ *καλιτζάγκαρος* δι' ἀντιμεταθέσεως. Ὑπολείπεται ἑρμηνείας δεόμενος καθ' ἡμᾶς μόνον ὁ τύπος *λυκοκάντζαρος*, ὅστις πιστεύομεν ὅτι προέκυψεν

[1]) Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *ρ* εἰς *λ* πβ. *καλκανιάζω* ἐκ τοῦ *καρκανιάζω*· *φουλκα* καὶ *φουλκίζω* ἐκ τοῦ *φοῦρκα, φουρκίζω βελτόνι* ἐκ τοῦ *βερτόνι* (ἐνετ. vereton) καὶ εἴτι ἄλλο.

ἐκ τοῦ *κολικάντζαρος* πάλιν δι' ἀντιμεταθέσεως καὶ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὴν λέξιν *λύκος* [1]). Τούτων οὕτως ἐχόντων ζητητέον νῦν πόθεν ὁ τύπος *καρκάντζαρος* ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς Σαμιακοῖς τοῦ Σταματιάδου εὕρομεν λέξιν, τὴν ὁποίαν νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὡς τὸ ἔτυμον τοῦ τύπου τούτου. Εἶναι ἡ λέξις *καρκάτζι*, ἥτις ἑρμηνεύεται διὰ τῆς λέξεως ξηρόν. Ἡ λέξις φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ἐν τῷ Πόντῳ φερομένην λέξιν *καρκάτσιν* καὶ μετὰ τοῦ *α καρακάτσιν*, ἡ ὁποία σημαίνει δύο τινα 1) τὸν φλοιὸν τοῦ ἄρτου, τὴν ἐπιφάνειαν δηλαδὴ τοῦ ἄρτου, τὴν ἐν τῷ κλιβάνῳ διὰ τῆς καύσεως σκληρυνθεῖσαν καὶ ροδίσασαν καὶ 2) τὴν ἐσχάραν τῆς πληγῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐσχάρα τῆς πληγῆς ἀλλαχοῦ λέγεται *καρκάδι*, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ *καρκάτσιν* τὸ ποντικὸν καὶ τὸ *καρκάτζι* τὸ σαμιακὸν προῆλθον ἐκ τοῦ τύπου *καρκάδι*.

Ἐκ τῆς λέξεως *καρκάτζι* ἐσχηματίσθη ἡ ἐν τοῖς προδρομικοῖς ποιήμασιν ἁπαντῶσα λέξις *καρκατζᾶς* [2]), ἡ λεγομένη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἥτις πρέπει νὰ ἀποδοθῇ σημασιολογικῶς διὰ τῆς λέξεως ξερό, ὅπως σήμερον λέγεται συνήθως ὑβριστικῶς ἡ κεφαλὴ (πβ. *δὲν τὸν κόβει τὸ ξερό του, δὲν τὄφθασε τὸ ξερό του* κλπ.). Τὴν λέξιν *καρκάτζι* νομίζομεν τοῦ αὐτοῦ θέματος πρὸς τὴν λέξιν *καρκάνι* ἢ *κάρκανο*, διότι πλὴν τῆς θεματικῆς ὁμοιότητος τῶν λέξεων καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶνε ὁμοία. Λέγεται δηλαδὴ καὶ ἡ λέξις *κάρκανο* ἐπὶ τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἄρτου, ὡς καὶ ἡ λέξις *καρκάτζι* (πβ. *θέλω κάρκανο καὶ ὄχι ψίχα* (ἄρτου) ἐν Κύμῃ)

Συγγενῆ πρὸς τὰς λέξεις ταύτας ὑπολαμβάνομεν καὶ τὴν λέξιν *κάρκαλο*, λεγομένην ἐπὶ τοῦ κεκαυμένου ἐν τῷ κλιβάνῳ ἄρτου καὶ *κρέατος*, οἷον *ὁ φοῦρνος ἔκαμε τὸ ψωμὶ κάρκαλο* κλπ. Ὡς δὲ τὸ *καρκατζᾶς* ἐλέχθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑβριστικῶς, οὕτω λέγονται καὶ αἱ λέξεις *κάρκανο* καὶ *κάρκαλο* καὶ μάλιστα τὰ ἐκ τούτων μεγεθυντικὰ *καρκάνα* καὶ *καρκάλα*, οἷον *σπάσιμο θέλει ἡ καρκάνα σου* ἢ *ἡ*

[1]) Τοὺς τύπους τούτους, ὡς καὶ πάντας τοὺς τύπους, ὑφ' οὓς φέρεται ἡ λέξις αὕτη μετὰ τῆς τοπικῆς ἑκάστου διαδόσεως βλέπει τις ἐν Λαογρ. Ζ' σ. 328 πίναξ.

[1]) Poèmes prodromiques *D. C. Hesseling* et *H. Pernot* I, 35.

καρκάλα σου. Ἐκ τῆς λέξεως κάρκανο καὶ γέρως ἐσχηματίσθη τὸ σύνθετον καρκανόγερως = ὁ γέρων ὁ κατεσκληκὸς ἔχων τὸ σῶμα, ὁ μὴ ἔχων ἰκμάδα, ὁ ζαρωμένος. Ἐκ τῆς αὐτῆς λέξεως καὶ τοῦ καυλὸς τὸ καρκανίκαυλος λεγόμενον ἐπὶ ἀνθρώπου ὑπερμεγέθους καὶ ἔχοντος μακρὸν λαιμόν. Ἐκ δὲ τῆς λέξεως κάρκαλο τὰ καρκαλαμιὰ = σκελετὸς (πβ. καὶ ἰταλ. carcassa), καρκαλεύαδος = πολὺ ὑψηλὸς καὶ ἰσχνός. Πρὸς τὰς λέξεις ταύτας παραβλητέον καὶ τὸ ἀρχαῖον κάρκαροι = τραχεῖς καὶ ἰνδικαί τινες λέξεις, οἷον kar ka ra h kar ka ça - h = τραχύς, σκληρὸς κλπ.

Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ κεκαυμένου καὶ τοῦ ξηροῦ, ἡ ὁποία δηλοῦται διὰ τῆς λέξεως καρκάτζι ἀπορρέει ἡ ἔννοια τοῦ ἰσχνοῦ, διὸ καὶ τὸ ἀρχ. ἐπίθετον ξηρὸς ἐσήμανε καὶ τὸ ἰσχνὸς καὶ σήμερον δὲ τὰ ξερακὸς καὶ ξερακιανὸς τὴν αὐτὴν ἔχουσι σημασίαν [1]). Ὅπως δὲ ἐκ τῆς λέξεως κάρκανο μετὰ τοῦ γέρως ἐσχηματίσθη τὸ ὄνομα καρκανόγερως, τὸ σημαῖνον τὸν ρικνόν, τὸν ἄνικμον, τὸν ἰσχνὸν γέροντα οὕτως ἐκ τῆς λέξεως καρκάτζι, τῆς συνωνύμου πρὸς τὴν λέξιν κάρκανο ἐσχηματίσθη τὸ καρκάτζαρος ἢ καρκάντζαρος [2]), τὸ ὁποῖον θὰ σημαίνῃ ὁμοίως τὸν κατεσκληκότα τὸ σῶμα, τὸν ἄνικμον καὶ ἰσχνὸν ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ πυρός.

Ἡ ἐτυμολογικὴ αὕτη ἑρμηνεία τὰ μάλιστα, νομίζομεν, συμφωνεῖ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν τῶν δαιμονίων, τῶν διὰ τοῦ ὀνόματος καλικάντζαροι δηλουμένων, πρὸς τοὺς χαρακτῆρας δηλονότι αὐτῶν, τοὺς ἐν ταῖς παραδόσεσιν διαγραφομένους, οἵτινες χαρακτῆρες ἐν προκειμένῳ ἐλλειπούσης ἄλλης σταθερᾶς σημασίας πρέπει νὰ καταλάβωσι τὴν θέσιν αὐτῆς. Διότι ἐάν τις διέλθῃ τὰς περὶ τῶν δαιμονίων τούτων παραδόσεις, ὅσας ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ν. Γ. Πολίτης ἐθησαύρισεν ἐν τῷ γνωστῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, θ' ἀποκομίσῃ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὰ δαιμόνια ταῦτα εἶναι τῆς ἑστίας καὶ τοῦ πυρὸς δαιμόνια. Ἡ ἑστία καὶ τὸ πῦρ εἶναι ὁ ἄξων, περὶ ὃν στρέφονται οἱ καλικάντζαροι *εἰς τὴν στάχτην πιάνονται καὶ γεννῶνται τὰ καλικαντζαρούδια* (1,370), ἐκ τῆς καπνοδόχου κατέρχονται εἰς τὴν ἑστίαν (1,337), εἰς τὴν στάκτην κρύπτονται (1,346), τὴν στάκτην σκορπί-

[1]) Πβ. καὶ τὴν λέξιν *κάγκανο*, τὴν σημαίνουσαν ἐν Μυκόνῳ τὸ *ξηρὸν ξύλον* καὶ μεταφορικῶς τὸν *ἰσχνὸν ἄνθρωπον*.

[2]) Τὸ *ν* ἀναπτύσσεται συνήθως παρὰ τὰ συμπλέγματα *τσ, τζ*.

ζουσι, τὴν στάκτην μαγαρίζουν οὐροῦντες (1,347), ὠργισμένοι ρίπτουσιν ἓν κοφίνιον μὲ στάκτην (Μελέτη περὶ τοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σ. 70), «σταχτιᾶδες καὶ σταχτοπόδηδες» ὑβρίζονται ὑπὸ τῶν γυναικῶν (1,333), εἰς τὴν φωτιὰν ψήνουν τὸν μπάμπακα τοῦτ' ἔστι τὸν βάτραχον, τὸν ὁποῖον τρώγουν (1,361), τριγυρίζουν πέριξ τῆς ἑστίας ὅταν τηγανίζουν τηγανῖτες (1,347), ἐμποδίζουν τὰς γυναῖκας νὰ φέρουν ξύλα εἰς τὴν οἰκίαν των (1,348), ζεσταίνουν τὸ παιδί των εἰς τὴν φωτιά (1,375), κρύπτουν τὸ βαμβάκι εἰς τὸ φοῦρνον, λέγουσιν ὅτι ὅποιος καῇ κατὰ τὰ δωδεκαήμερα *τὸν βουλλώνει ὁ καλικάντζαρος* καὶ τὸ καῦμα νομιζόμενον ἀνίατον λέγεται *βοῦλλα τοῦ καλικαντζάρου* [1]), βγάζουν φωτιὲς ἀπὸ τὸ στόμα κ.λ.π. κ.λ.π. Τὸ πῦρ λοιπὸν τῆς ἑστίας ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτῶν. Τὸ πῦρ τοὺς ἔκαυσε, τοὺς ἐρρίκνωσε, τοὺς ἴσχνανε. Εἶναι παροιμιώδης ἡ ἰσχνότης τῶν καλικαντζάρων λέγει ὁ Ν. Γ. Πολίτης (2, 1293) καὶ καλικάντζαρος λέγεται μεταφορικῶς ὁ ἰσχνότατος. Ἐν Μεσσηνίᾳ ἐπὶ τοῦ καταβληθέντος ὑπὸ μακρᾶς νόσου λέγουσιν: *ἔφυγαν τὰ σουσούμια του ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τὴν πολλὴ κι ἀχάμνυνε καὶ γίνηκε λυκοκάντζαρος*. Κατά τινα δὲ παράδοσιν ἐκ Μήλου οἱ καλικάντζαροι εἶναι *σὰν ἄνθρωποι, ἀλλὰ πολὺ ἀχαμνοί· πετσὶ καὶ κόκκαλο* (1,336).

Ὅτι εἰς τὴν λέξιν καλικάντζαρος ὑπόκειται καὶ ἡ τῆς ἰσχνότητος ἔννοια γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ ῥ. καλκατζιάζω ἐν Πελοποννήσῳ, ἔνθα λέγεται ἡ φράσις: *θὰ καλκατζιάσωμεν ἀπὸ τὴν πεῖνα*, ἥτις προφανῶς σημαίνει θὰ ἰσχνανθῶμεν, θὰ γίνωμεν πεστὶ καὶ κόκκαλο.

Ἐκ τῆς σχέσεως τῶν καλικαντζάρων πρὸς τὸ πῦρ ἐξηγεῖται καὶ ἄλλος τις τῶν οὐσιωδῶν χαρακτήρων αὐτῶν, ἀναφερόμενος εἰς τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου, τὸ μελάχρουν δηλονότι αὐτῶν· εἶναι μαυρειδεροί, μελαψοί οἱ καλικάντζαροι, ἔχουσι τὸ χρῶμα, τὸ ὁποῖον δίδει τὸ πῦρ ἢ ὁ ἥλιος εἰς τὸ ἐκτιθέμενον ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτοῦ σῶμα. Καὶ ἡ ἐρυθρότης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, «εἶναι μὲ κόκκινα μάτια», καὶ τὸ αὐχμηρὸν τῆς κόμης εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδοτέα.

Ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογικῆς ἑρμηνείας τῆς λέξεως *καλικάντζαρος*, ἣν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐξεθήκαμεν, νομίζομεν ὅτι συνηγοροῦσι καὶ

[1]) Ἐκ χειρογράφου ἐκ Πελοποννήσου.

ἄλλα τινὰ ὀνόματα, ἀποδιδόμενα εἰς τοὺς καλικαντζάρους ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: *καλκατζόνι* ἐν Κυνουρίᾳ ἐκ τοῦ τύπου *καλκάντζι* τῆς λέξεως *καρκάντζι*, ἐξ ἧς τὸ *καρκάντζαρος*: *καλκάνι* πληθ. *καλκάνια* ἐν Κυνουρίᾳ ἐκ τοῦ *καρκάνι*. περὶ τῆς λέξεως ταύτης εἴπομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι εἶναι συνώνυμος τῆς λέξεως *καρκάντζι* καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο θὰ σημαίνῃ, ὡς εἰκός, τὸ κεκαυμένον, τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ἰσχνόν, ὡς καὶ ἡ λέξις *καλικάντζαρος* [1]): *κάης* πληθ. *κάηδες* ἐν Σύμῃ. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ν. Γ. Πολίτης διδάσκει περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὅτι εἶναι τὸ ὄνομα Κάϊν μετασχηματισθέν. Τοῦτο φαίνεται πιθανόν, ἀλλ' ἐπίσης πιθανὸν νομίζομεν ὅτι ὁ λαὸς λέγων *κάης* καὶ *κάηδες* ἐσχέτιζε ταῦτα πρὸς τὸ ρ. *καίω*. Διότι ἐν Κρήτῃ λέγονται σήμερον αἱ φράσεις *τὸν ἔκαψεν ὁ ἥλιος* καὶ *τὸν ἔκαμε Κάη*, *ἀπὸ τὴν ἀρρώστια ἔγινε σὰν τὸν Κάη μαῦρος*, δηλ. μελαψός. Ὥστε οἱ Συμαῖοι λέγοντες *κάηδες* τοὺς καλικαντζάρους θὰ ὑπονοοῦν αὐτοὺς μελαχροινούς, μελαψούς, ὅπως καὶ εἰς ἄλλας παραδόσεις λέγονται, συγχρόνως ὅμως καὶ ἰσχνούς, διότι καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ κεκαυμένου ἀκολουθεῖ ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ ἰσχνοῦ, διὸ καὶ ἡ λέξις *ἀποκάουδο* ἐν Κρήτῃ λέγεται ἐπὶ τοῦ κατίσχνου ἀνθρώπου, ἡ λέξις *καύσιαλο* ἐν Ἠπείρῳ ἐπὶ τῆς κατεσκληκυίας τὸ σῶμα καὶ ρικνῆς γραίας καὶ ἡ λέξις *κάψαλο* ἐπὶ τοῦ ὑπομέλανος καὶ ἰσχνοῦ ἀνθρώπου [2]).

Τὴν ἔννοιαν τῆς ἰσχνότητος ἀποδίδουσιν αἱ ἑξῆς ὀνομασίαι τῶν καλικαντζάρων: *τσιλικρωτὰ* ἐν Μάνῃ· τὴν λ. νομίζομεν συγγενῆ πρὸς τὸ ἐν Μάνῃ καὶ Κρήτῃ εὔχρηστον ἐπίθετον *τσιλιγκρός*, τὸ δηλοῦν τὸν λιπόσαρκον καὶ ἰσχνόν: *σιφότης* ἢ *σιβότης* ἐν Καππαδοκίᾳ· τὸ ὄνομα τοῦτο σχετίζομεν πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου μνημονευόμενον ρ. *σιφῶμαι* = *τήκομαι* καὶ πρὸς τὸ ἐν Κρήτῃ λεγόμενον ἐπίθετον *τσιβὸς* ἐπὶ φυτῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι καυτηριασμένα καὶ ἐσμικρυσμένα ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ καθόλου σημαῖνον τὸν ἀδύνατον καὶ ἀσθενικόν: *παγάνια* ἴσως ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *παγανὸς* = λεπτός· τὰ *παγάνια*

[1]) Ἐν Ἄνδρῳ τὸ ρ. *καρκανιάζω*, τὸ ἐκ τοῦ *καρκάνι* σχηματισθέν, σημαίνει *κατισχναίνομαι*.

[2]) Εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν ὀνομάτων τῶν καλικαντζάρων ἴσως πρέπει νὰ καταταχθῇ καὶ τὸ ἐν Φοινικίῳ τῆς Ἠπείρου *καψιούρις* (ἴσως ἐκ τοῦ καίω).

παρίστανον ὡς μάγους ἰσχνοὺς κατὰ τὸν Pouqueville [1]). Τὴν ἔννοιαν τοῦ συνεσταλμένου καὶ ρικνοῦ νομίζομεν ὅτι ἐκφράζει τὸ ἐν Φενεῷ ὄνομα τῶν καλικαντζάρων *γκριτζόγια* (ἐν. *γκριτζόϊ*)· τὴν λέξιν ἐτυμολογοῦμεν παρὰ τὸ ἰταλ. grinzoso, σημαῖνον τὸν ρικνώδη, ρυτιδώδη, ἐκ τοῦ grinza = ρυτίς [2]).

Ἄλλα ὀνόματα τῶν καλικαντζάρων.

Ἐν Μακεδονίᾳ ὁ καλικάντζαρος λέγεται *σκατζάντζαρος* καὶ *σκατζάρι*. Πρὸς κατανόησιν τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων τούτων ὑποβοηθεῖ ἡμᾶς τὸ ἑξῆς ἔθιμον εὐχρηστοῦν ἐν Μελενίκῳ τῆς Μακεδονίας. Καθ' ὃν χρόνον ἡ γυνὴ τηγανίζει τηγανῖτες, ὁ σύζυγος πρὸς ἀποτροπὴν τῶν καλικαντζάρων, τῶν ὁποίων εἶναι προσφιλὲς ἔδεσμα, ἐνδεδυμένος δερμάτινον χιτῶνα ἀντεστραμμένον ᾄδει τὸ ᾄσμάτιον

κὶ γὼ σκαντζὸς κὶ σὺ σκαντζὸς
ἔλα νὰ χουρέψουμε
τραχανᾶ νὰ βρέξουμε.

Ἡ ἔννοια, ὡς νομίζομεν, τῆς πράξεως ταύτης καὶ τοῦ ᾄσματος, εἶναι ἡ ἑξῆς· ὁ οἰκοδεσπότης φορῶν δερμάτινον χιτῶνα ἀντεστραμμένον ἤτοι μὲ τὴν τριχωτὴν ἐπιφάνειαν πρὸς τὰ ἔξω ἀφομοιοῦται τρόπον τινὰ πρὸς τὸν καλικάντζαρον, γίνεται καὶ αὐτὸς καλικάντζαρος καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν καλικάντζαρον λέγει

κι ἐγὼ σκαντζὸς κὶ σὺ σκαντζὸς

δῆλα δὴ καὶ ἐγὼ εἶμαι σκαντζός, ὅπως καὶ σὺ (κυρίως ἔγινα ἐνδυθεὶς τὸν τρίχινον ἐπενδύτην), καὶ ἑπομένως μή με βλάψῃς, ὡς ὅμοιόν σου, ἀλλ' ὡς φίλος ἦλθε νὰ συγχορεύωμεν (οἱ καλικάντζαροι εἶναι φιλόχοροι), νὰ *βρέξουμε τραχανᾶ* κ.λ.π. Τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ *σκαντζοῦ*, ἣν ἔχει ὁ καλικάντζαρος ἐκφράζουσι καθ' ἡμᾶς τὰ ὀνόματα *σκατζάρι*, *σκατζάντζαρος*. Τὸ πρῶτον εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ *σκαντζός*, τὸ δὲ δεύτερον σύμφυρσις τοῦ *σκαντζὸς* καὶ *καρκάντζαρος*. Ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ λέξις *σκαντζόχοιρος* δύναται ν' ἀναχθῇ

[1]) *Πολίτου*, Παραδόσεις 2,1327.

[2]) Πβ. καὶ *γριντζώνω* εὔχρηστον ἐν Πόντῳ, σημαῖνον ρικνοῦμαι, καὶ τὴν λέξιν *γριντζίλι*, *γριντζίλια* = τὰ οὖλα τῶν ὀδόντων.

εἰς τὸ *ἀκανθόχοιρος*, νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ *σκαντζὸς* θὰ ἠδύνατο ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ *ἀκανθός*, παράγωγον τοῦ ἄκανθα [1]). Κατὰ ταῦτα τὰ ὀνόματα *σκατζάρι* καὶ *σκατζάντζαρος* θὰ δηλῶσι τὸν ἀκανθηρόν, τὸν ἔχοντα ὀξείας ἐξοχὰς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος ἢ τὸν ἔχοντα τραχὺ τρίχωμα, ὡς τοῦ χοίρου, φέρ' εἰπεῖν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι συγγενὴς πρὸς τὴν τοῦ κεκαυμένου καὶ ξηροῦ ἔννοιαν [2]). Ἡ ἐπιφάνεια τεμαχίου ἄρτου ἢ κρέατος, ὑπὲρ τὸ δέον ψηθέντος, εἶναι τραχεῖα καὶ φέρει ὀξείας ἐξοχάς· ὁμοίως ἡ ἐπιφάνεια ἀπηνθρακωμένου ξύλου. Ἡ ἐπήρεια λοιπὸν τοῦ πυρός, ἥτις ἐρρίκνωσε καὶ ἴσχνανε τὰ δαιμόνια ταῦτα, προσέδωκε καὶ τὴν τραχύτητα καὶ ὀξύτητα εἰς τὸ σῶμα αὐτῶν, ἐν ἄλλοις λόγοις ἀπειργάσατο αὐτὰ «*σκαντζάρια*».

Ὅπως παρὰ τὸ *σκαντζόχοιρος* φέρεται καὶ τύπος *καντζόχοιρος*, οὕτω παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν καλικαντζάρων *σκατζάρι*, *σκατζάντζαρος*, ἔχομεν καὶ *καντζὸς* ἐν Μελενίκῳ, *κάντζιος* ἐν Μπάλτζῃ Μακεδονίας, καὶ *κάντζαρος*. Ὁμοίως ὡς λέγεται *κατσόχοιρος* παρὰ τὸ *καντζόχοιρος*, οὕτω λέγεται ὁ καλικάντζαρος καὶ *κατσάγκαρος*, *κατσικᾶς*, *κατσικαντάρις* ἐν Χίῳ, *κατσιώνι* ἢ *γατσώνι* ἐν Καλαβρύτοις. Καὶ εἰς ταῦτα δηλαδὴ τὰ ὀνόματα νομίζομεν ὅτι πρέπει ν' ἀναζητηθῇ τὸ θέμα *ἀκανθ* [3]).

Ἡ ἑρμηνεία αὕτη βοηθεῖ ἡμᾶς ὅπως κατανοήσωμεν διατί οἱ

[1]) Τὸ ἐπίθετον *ἀκανθότατος* (*ἀκανθοτάτας ἀποφύσεις*), ἴ. Θησαυρὸν ἐν λέξει *ἄκανθος*, θὰ ἠδύνατο ἴσως ν' ἀγάγῃ εἰς τύπον θετικοῦ *ἀκανθός*.

[2]) Ὅτι αἱ ἔννοιαι τοῦ *ὀξέος* καὶ *ἀκανθηροῦ* δύνανται νὰ ἀπορρέωσιν ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ *κεκαυμένου* καὶ *ξηροῦ* γίνεται δῆλον ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ Ἡσυχίου: *καρφαλέα* = *κατακεκαυμένα*, *ὀξέα*, *κατάξηρα* καὶ *σκῶλος*...*πάσσαλος* ἢ *ἀκάνθης εἶδος*· παρὰ τὸ *σκέλλω*, *τὸ ξηραίνω*. Ἴσως δὲ καὶ ἡ λέξις *κορκοντζέλι*, εἶδός τι ἀκάνθης, ἧς τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα εἶναι Centaurea psilacantha, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸ *καρκαντζέλι* καὶ ἐτυμολογηθῇ ἐκ τοῦ *καρκάντζι*, ὡς καὶ τὸ *καρκάντζαρος*, ὁπότε καὶ εἰς τὴν λέξιν *καρκάντζαρος* θὰ ἠδύνατο ν' ἀποδοθῇ ἡ τοῦ ἀκανθηροῦ ἔννοια.

[3]) Πβ. καὶ *κατσόπρινος* ἐκ τοῦ *ἀκανθόπρινος*, ἀκανθηρὸς πρῖνος, *κατζαρού* ἢ *καντζαριὰ* = ἡ ἄρκευθος, φυτὸν ἀκανθωδέστατον κλπ. Τὸ θέμα *κάτσ* ὁμοιάζει πρὸς δύο ἄλλα θέματα, τὸ *κατσ* ἐκ τοῦ *καψ*, πβ. *κατσουρίζω* ἐκ τοῦ *καψουρίζω*, καὶ τὸ θέμα *κατσ* τὸ ἐν τοῖς *κατσιῶ*. *κατσιάζω*, ἰσχναίνομαι, *κατσάλης* = μικρὸς καὶ ἀδύνατος. Ἀλλ' ἐξ οἱουδήποτε τῶν ἀνωτέρω θεμάτων καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι παρήχθησαν τὰ προμνημονευθέντα ὀνόματα τῶν καλικαντζάρων, θὰ δηλῶσι μίαν τῶν τριῶν κυριωδῶν ἰδιοτήτων αὐτῶν, τοῦ κεκαυμένου, τοῦ ἰσχνοῦ, τοῦ ἀκανθηροῦ.

καλικάντζαροι φέρουσιν ἐπὶ τῶν νώτων αὐτῶν ἀκανθηρὸν λίκνον συμφυές, *μιὰ κούνια ἀγκαθερὴ* (1,336), ἐπ' ἴσης διατί φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα ἐκ τριχῶν χοίρου *(κατσούλλα)* [1]), ἴσως καὶ διατί ἀγαπῶσι πολὺ τὸ χοίρειον κρέας (διότι εἶναι *σκαντζοὶ* ὡς οἱ χοῖροι), διατί ἔχουσι μακροὺς καὶ γαμψοὺς ὄνυχας (2,1294), διατί εἶναι μαλλιαροὶ (1,349) [2]).

Ὅτι τὸν καλικάντζαρον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπονοεῖ ἀκανθηρὸν *(σκαντζόν)*, καὶ ἐκ τούτου δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἴσως ὅτι ἐν Χατζηγυρίῳ καλοῦσι καλικάντζαρον καὶ τὸ *τσαλί*, ἤτοι τὴν ἄκανθαν, τὴν ὁποίαν τοποθετοῦσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρῶν, ὡς ἀποτρόπαιον τῶν καλικαντζάρων.

Κατά τινα παράδοσιν τῆς Ἀραχόβης τῆς Λεβαδείας οἱ καλικάντζαροι ἔχουσι σωματικὰ ἐλαττώματα: *καθ' ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἔχει καὶ ἀπὸ ἕνα κουσούρι*: *εἶναι κουτσοί, στραβοί, στραβοπρόσωποι, στραβομούρηδες, στραβόστομοι, στραβοπόδαροι, στραβοχέριδες, ξεπλατισμένοι καὶ κοντολογοῦς οὖλα τὰ κουσούρια τἄχουν* (1,333). Καὶ ἡ ἰδιότης αὕτη τῆς διαστροφῆς τοῦ σώματος τῶν δαιμονίων τούτων δύναται, νομίζομεν, ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ πυρός. Τὸ πῦρ οὐ μόνον ἐρρίκνωσε καὶ ἴσχνανε τὸ σῶμα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συνέστρεψε καὶ διέστρεψεν αὐτό, ὡς ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου συστρέφει καὶ διαστρέφει, φέρ' εἰπεῖν, τὰ φύλλα τῶν δένδρων. Τὴν σωματικὴν αὐτὴν ἀναπηρίαν ὡς καὶ τὴν πνευματικὴν *(τοὺς πιάνει μιὰ λωλάδα* 1,343) ὑποθέτομεν ὅτι ἐκφράζει ἡ ὀνομασία *παρτσάγκαλος*, ἡ ἐν Βάρνῃ λεγομένη. Πόθεν αὕτη; Ὑπάρχει ἐπίθετον *παρτσακλός*, σημαῖνον τὸν ἀνάπηρον τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, ἐξ οὗ καὶ τοῦ τύπου *καρτσάγκαλος* (Οἰνόη) κατὰ σύμφυρσιν ἐσχηματίσθη ἴσως τὸ ὄνομα τοῦτο.

Οἱ καλικάντζαροι κατὰ πολλὰς παραδόσεις εἶναι βραχύτατοι τὸ σῶμα «*μιὰ πῆχυ ὁ καθένας*», ἢ ἔχουσιν ἀνάπτυξιν σωματικήν, ὅσον πενταετὲς παιδίον (1,353). Καὶ ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶναι ἄσχετος καθ' ἡμᾶς πρὸς τὴν ἐπὶ τούτων ἐπίδρασιν τοῦ πυρός. Τὰ πυροδαι-

[1]) Ἐτυμολογικὴ παρασυσχέτισις τῆς λέξεως ταύτης πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν καλικαντζάρων *κατσάγκαρος*, *κατσικᾶς* κλπ., ἐν οἷς, ὡς εἴπομεν, ὑπόκειται τοῦ ἀκανθηροῦ ἡ ἔννοια.

[2]) Πβ. καὶ τὴν λ. *καρκάτζα* = δέρμα τριχωτόν, παρὰ τὴν λ. *καρκάτσι* = κεκαυμένον, ξηρόν.

μόνια, τὰ ἐντὸς τῆς τέφρας γεννηθέντα, τὰ συσταλέντα καὶ ἰσχναν-θέντα ἐν τῷ πυρί, δὲν δύνανται ἢ νὰ εἶναι βραχύσωμα, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δίδονται εἰς αὐτὰ πολλάκις ὀνόματα οὐδετέρου γένους, *καλκαν-τζόνια, καλκάνια, παγανά, τσιλικρωτά, σκατζάρια.*

Ἀλλ' ἐνῷ οὕτως εἰς πολλὰς παραδόσεις εἰκονίζονται οἱ καλι-κάντζαροι, ἐνίοτε περιγράφονται ἀντιθέτως ὑψηλοί, ἡ ἐκδοχὴ δ' αὕτη ἴσως δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ξηρότητος καὶ τῆς ἰσχνότητος συμφυὴς εἶναι καὶ ἡ τοῦ ὕψους. Ὁ ἰσχνὸς ἄνθρωπος φαίνεται ὑψηλόσωμος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λέξις *καρκανίκαυ-λος* ἐλέχθη ἐπὶ ἀνθρώπου ὑψηλοῦ καὶ ἐξησθενημένου καὶ τὸ *ξυλο-καγκάνα* (*ξύλο* καὶ *κάγκανο*) = ξηρὸν, ἐπὶ γυναικὸς ὑψηλῆς καὶ σκε-λετώδους.

Τοὺς καλικαντζάρους φαντάζεται ὁ λαὸς ἐνίοτε γυμνούς. Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην δύναται, νομίζομεν, νὰ δοθῇ ἡ ἑξῆς ἐξήγησις· ὁ ἰσχνὸν καὶ σκελετῶδες ἔχων τὸ σῶμα στερεῖται σαρκῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην δύναται νὰ ὀνομασθῇ γυμνός [1]). Ἐντεῦθεν ἡ ἔννοια τῆς ἐλλείψεως τῶν σαρκῶν ἦτο δυνατὸν νὰ μετενεχθῇ εἰς τὴν τῆς ἐλλείψεως ἐνδυμάτων.

Ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐκτεθεῖσα ἑρμηνεία τῆς λέξεως *καλικάν-τζαρος* ἔχει τοῦτο τὸ πλεονέκτημα καθ' ἡμᾶς, ὅτι φασματοποιεῖ τὸ δαι-μόνιον, τὸ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου δηλούμενον, φέρει δηλαδὴ εἰς συνάφειαν τὴν ἐτυμολογικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως ταύτης πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ δαιμονίου, πρὸς τὰς ἰδιότητας δηλαδή, ἃς ἔχει κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τοῦτο δὲ δὲν ἐπε-τύγχανον, νομίζομεν, αἱ πρότεραι ἑρμηνεῖαι, διότι οὔτε τὸ *καλὸς κάνθαρος* ἐνέχει τι τὸ φασματῶδες καὶ τὸ φοβερόν, οὔτε τὰ *καλὰ τσαγγία* οὔτε *ὁ λύκος* καὶ ὁ *κάνθαρος* οὔτε ὁ *καλὸς γάντζαρος* [2])· ἀλλ' οὔτε *λύκοι* οὔτε *κάνθαροι* εἶναι οἱ καλικάντζαροι. Ἐκ τῶν χαρακτήρων τούτων τίνες εἶναι οἱ ἀρχικοὶ καὶ τίνες οἱ ἐπίκτητοι δὲν εἶναι εὔκολον πάντοτε νὰ διαγινώσκηται. Νομίζομεν ὅμως ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν ἐτυμολογικὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν ὡς ἀρχικοὶ πρέπει νὰ ὑποληφθῶσιν ὅσοι δύνανται νὰ ἑρμηνευθῶσιν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρός, οἷον ὁ τῆς

[1]) Πβ. τὴν λέξιν *κάρκανο*, τὴν σημαίνουσαν τὸ ξηρὸν καὶ λεχθεῖσαν καὶ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ὀστοῦ τῆς κεφαλῆς.

[2]) Βλ. Λαογρ. Ζ' σ. 316.

ἰσχνότητος, τῆς βραχύτητος, τῆς τραχύτητος καὶ τῆς διαστροφῆς τοῦ σώ-ματος, ὁ τῆς ἐρυθρότητος τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ μελάγχρου τοῦ προσώ-που, τῆς αὐχμηρότητος τῆς κόμης καὶ εἴτις ἄλλος τοιοῦτος περὶ τὸ σῶμα ἀναφερόμενος [1]), οἱ δὲ ἄλλοι ἐπίκτητοι καὶ δευτερεύοντες ἐξ ἐτυμολογικῶν παρεκδοχῶν ἐκπηγάσαντες, οἷοι οἱ ἑπόμενοι: ὅτι ἔχουσι *καλίκια*=χηλὰς κατσίκας ἐπὶ τῶν ποδῶν (1,295), εἰς τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν ὁ τύπος *καλικάντζαρος* παρετυμολογηθεὶς καὶ τὸ ὄνομα *κατσικᾶς* ἴσως· ὅτι φοροῦσι *καλὰ τσαγγία* ἢ ὅτι *καλὰ τσαγγαρώνουν* =ἀναρριχῶνται, τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς παρετυμολογίαν τοῦ τύπου *καλιτσάγκαρος*. Ὅτι κατουροῦσι τὴν στάκτην καὶ σβήνουσι τὸ πῦρ, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὸ ὄνομα *κατουρλῆδες* (1, 333), τὸ ὁποῖον ὑπο-λαμβάνομεν παράγωγον τῆς λέξεως *κατουρλιά*, τῆς δηλούσης εἶδος ἀκάνθης, ἧς τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα εἶναι ruscus aculeatus [2]). Τὸ κατουρλῆδες λοιπὸν θὰ ἐσήμαινεν *ἀκανθηροί, σκαντζοί*, παρε-τυμολογηθὲν δὲ πρὸς τὸ *κατουρῶ* συνετέλεσεν ὅπως γεννηθῇ ἡ δοξα-σία, ὅτι οἱ καλικάντζαροι κατουροῦσι τὸ πῦρ, ὅπως σβέσωσιν αὐτὸ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποβαίνουσιν ἐχθροὶ τοῦ πυρός [3]). Ὅτι τρώγουσιν ὄφεις, σαύρας, βατράχους (334), ὅπερ ἴσως δύναται νὰ ἐξη-γηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι πτηνόν τι ἱερακοειδές, ἔχον χρῶμα καστανόν, *σὰν καψαλιασμένο*, διὸ καὶ *κατσαλιᾶς*, ἤτοι *καψαλιᾶς* καλεῖται, ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ τρώγῃ τοιαῦτα ζῷα.

Ἡ συνωνυμία τῆς λέξεως *κορκοντζέλλι* (εἶδος ἀκάνθης, ἧς τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα εἶναι centaurea psilacantha) καὶ *κενταυρίον*

[1]) Εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ἴσως κατατακτέαι καὶ αἱ ἑξῆς ἰδιότητες αὐτῶν: ὅτι ὅποιον πιάσουν ἀπὸ τὸ χέρι μένει ξερὸς (351), ὅτι ἀγαποῦν τὰ ξεροτήγανα, τοὺς τηγανῖτες (342-347), ὅτι κάνουν κάρβουνα τὰ φλουριὰ (377), ὅτι γίνονται καβούρια (342), ὃ ἐστὶ συστέλλονται ὑπὸ τοῦ πυρός, ὅτι φέρουν ἀγκοῦλες (σύμ-βολον τῆς κυρτότητος τοῦ σώματός των), ὅτι εἶναι φιλόχροοι (1336), ὅπερ ἀπο-δοτέον εἰς τὴν εὐκινησίαν αὐτῶν, ἀπόρροιαν οὖσαν τῆς ἰσχνότητος τοῦ σώμα-τός των κλπ.

[2]) Πβ. καὶ *κατουρλίδα* εἶδος ἰχθύος βελονοειδοῦς καὶ *νεροκαθουλήθρα*, εἶδος ἀκάνθης.

[3]) Οὕτω νομίζομεν ὅτι ἐγεννήθη ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ καλικάντζαροι φοβοῦνται τὸ πῦρ καὶ φεύγουσι πρὸ αὐτοῦ. Ἀλλ' εἶναι παράδοξον ὅτι φοβοῦνται καὶ τὰς ἀκάνθας καὶ ἀποτρέπονται δι' αὐτῶν, ἐνῷ αὐτοὶ εἶναι *ἀκανθηροί, σκαζάρια, κάν-τζαροι, κατσιώνια* κλπ. Τοῦ φαινομένου τούτου ἡ ἑρμηνεία ἀπόκειται εἰς τοὺς περὶ τὴν μυθολογίαν ἀσχολουμένους.

καὶ ἡ θεματικὴ ὁμοιότης τῆς πρώτης πρὸς τὴν λέξιν *καρκαντζέλλι* (=ὁ καλικάντζαρος ἐν Πορταριᾷ), ἔδωκεν ἴσως ἀφορμὴν νὰ πλασθῇ ἡ παράδοσις, ὅτι οἱ καλικάντζαροι εἶναι *ὀνοκένταυροι* (1,370. 2, 1294 καὶ 2, 1327).

Ἡ ψευδὴς ἐτυμολογικὴ σχέσις τῆς λ. *κάψος* (λατ. capsus), τῆς σημαινούσης τὸ κόσκινον, ἔνθεν μὲν πρὸς τὴν νεοελληνικὴν λέξιν *κάψα*=καύσων, πυρετός, ἔνθεν δὲ πρὸς τὰ ὀνόματα *κάης, καλκάνι, καλκατζόνι, καλικάντζαρος*, ἐν οἷς ὑπόκειται ἡ ἔννοια τοῦ *καίειν* ἔδωκεν ἀφορμὴν ἴσως εἰς τὴν δοξασίαν, ὅτι εἰς τὸν καλικάντζαρον δίδεται κόσκινον διὰ νὰ μετρήσῃ τὰς ὀπὰς αὐτοῦ καὶ οὕτω λησμονεῖ τὸ μελετώμενον ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κακὸν (1,322).

Ἡ σύμπτωσις τῶν τύπων *κάγκανον*=ἡμίκαυστος δαυλὸς (διὰ δαυλοῦ ἀνημμένου ἀποτρέπονται οἱ καλικάντζαροι) καὶ *κάγκανον* (ἡ κάτω σιαγὼν τοῦ χοίρου) συνετέλεσεν ἴσως εἰς τὴν γένεσιν τῆς δοξασίας, ὅτι διὰ τῆς σιαγόνος τοῦ χοίρου ἀποτρέπονται οἱ καλικάντζαροι (1,338). Ὁμοίως ἡ θεματικὴ ὁμοιότης τῆς λέξεως *κάτσαρα*=φρύγανα, δι' ὧν ἀναπτομένων ἀποτρέπονται οἱ καλικάντζαροι, πρὸς τὴν λέξιν *κάτσαρα*, τὴν σημαίνουσαν τὰ παλαιὰ ὑποδήματα, ἐγέννησε, νομίζομεν, τὴν δοξασίαν, ὅτι διὰ τῆς ὀσμῆς τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων ἀποτρέπονται οἱ καλικάντζαροι.

Ἡ ἐν ταῖς περὶ καλικαντζάρων παραδόσεσι μνεία τῶν λέξεων *κακκάβι* (=λέβης τῶν καλικαντζάρων), *Κακκαβῖνα*, ἡ μαμμὴ τῶν καλικαντζάρων, καὶ εἴτινος ἄλλης ὁμοίας δὲν φαίνεται ἄνευ λόγου γενομένη. Αἱ λέξεις αὗται ἀπὸ σκοποῦ εἰρημέναι ἐμφαίνουσι τὴν σημασιολογικὴν σχέσιν καὶ τὴν θεματικὴν αὐτῶν ὁμοιότητα πρὸς τὰς λέξεις *καρκάντζαροι, καλκάγι, καλκαντζόνι*, ὀνόματα τῶν δαιμονίων [1]).

[1]) Ἐν τῇ λέξει *κακκάβι*, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἐσχηματίσθη τὸ *Κακκαβῖνα*, ὑπόκειται ἡ ἔννοια τοῦ καίειν, καίεσθαι. Πβ. καὶ τὴν λέξιν *κάκκαβος*, τὴν λεγομένην ἐν Κύθνῳ ἐπὶ τοῦ λάκκου, ἐν ᾧ ἀναβλύζει κοχλάζον σιδηροῦχον ὕδωρ.

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΚ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ
ΥΠΟ
ΧΡΗΣΤΟΥ Π. ΚΟΡΥΔΑΛΟΥ

Α'
ΑΣΜΑΤΑ

1

Ἕνα πουλάκι ξέβγαινε μέσα ἀπὸ τ' Ἀνάπλι,
'ς τὴγ Κόρθο κάνει κολατσὸ καὶ 'ς τὴ Βοστίτσα γιόμα,
'ς τὴμ Πάτρα μπαρκαρίζεται 'ς τὸ Μισολόγγι πάει.
Ἀνδρέα Ἴσκος τό πιασε καὶ τὸ συχνορωτάει.

ΣΗΜ. Τὰ λοιπὰ ὡς τὸ ἐξ Αἰτωλίας· *Δουκοπούλου*, Σύμμεικτα Αἰτωλικὰ Λαογραφικὰ ἐν Λαογρ. Η' σ. 42 ἀρ. 6.

2

Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τὴ Βουργαριὰ
κι ἄλλα σαρανταπέντε ἀπ τὴν Λειβαδιὰ
καλὰ κι ἁρματωμένα πάνε γιὰ κλεψιά.
Σ τὸ δρόμο ποῦ παγαΐναν καὶ 'ς τὴ δεμοσά,
παντῆσαν ἕνα γέρο, γεροντόκλεφτα.
«Ὥρα καλή σου, γέρο. — Καλό 'ς τὰ παιδιά.
—Ἀϊντε νὰ πάμε, γέρο, πάμε γιὰ κλεψιά.
—Δὲν ἔρχομαι, παιδιά μου, γιατ' ἐγέρασα.
Πάρετε τὸν υἱό μου τὸν πρωτόκλεφτα,
π' αὐτὸς ξέρει τὶς στράτες καὶ τὶς δεμοσές.»

ΣΗΜ. Πρβλ. τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Λαογρ. Η' σ. 43 ἀρ. 12.

3

Τοῦ Γιάννη Κατσαβοῦ.

Ἀνάθεμά σε, ξενιτειά, μ' ὅσα καλὰ κι ἂν ἔχῃς,
μοῦ φαγε ἡ λέρα τὰ σκουτιὰ καὶ τὸ φλωρὶ τὰ μέσα.
Τὸ βλέπεις κεῖνο τὸ βουνό, τὸ πέρα καὶ τὸ δῶθε;
Ἀνάμεσα 'ς τὰ δυὸ βουνὰ δυὸ ἀδέρφια εἶναι θαμένα,
ὁ ἕνας εἶν' ὁ Κατσαβὸς κι ὁ ἄλλος ὁ Μπουτότης
κι ἀνάμεσα 'ς τὰ μνήματα κλῆμα 'ναι φυτρωμένο,
κάνει σταφύλι ραζακὶ καὶ τὸ κρασὶ μοσκᾶτο,
ὅποιος τὸ κόψῃ κόβεται κι ὅποιος τὸ πιῇ πεθαίνει.

ΣΗΜ. Πρβλ. τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Λαογρ. Η' σ. 61 ἀρ. 55.

4

Τοῦ Θανάση Κρούσα(1).

Ὅποιος μὲ βλέπει καὶ γελῶ λέει δὲν ἔχω ντέρτι·
τὸ ντέρτι τό 'χω 'ς τὴγ καρδιά, παράπονο 'ς τ' ἀχείλι.
Δὲν ἔχω τίνος νὰν τὸ εἰπῶ τὸ ντέρτι τῆς καρδιᾶς μου.
Νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ, ψηλὰ βουνά, φοβοῦμαι μὴ ραΐστε.
Νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ, δασιὰ κλαριά, ποτέ σας δὲν θ' ἀνθίστε.
Νὰν τῆς τὸ εἰπῶ τῆς φύλακῆς καὶ τῶν δεσμοφυλάκων.
«Δὲν ἤρθες, μάννα, νὰ μὲ ἰδῆς ποῦ μὲ καταδικάσαν.
Δέ με δικάσαν ξάμηνο, δέ με δικάσαν χρόνο,
τὴν καρμανιόλα στήσανε τὸν Κρόῦσα γιὰ νὰ κόψουν.»

ΣΗΜ. Πρβλ. τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Λαογρ. Η' σ. 62, ἀρ. 59. [Παραλλαγὴ παρὰ *Λάσκαρη*, Λάστα σ. 462 ἀρ. 11.—Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ. τ. Δ.]

---

1) Οὗτος ἦτο ληστὴς ἐκ Νωνάκριδος, ἀποκεφαλισθεὶς ἐν Πάτραις πρὸ τοῦ 1850.

5

Μέσ' 'ς τὴν ἀπάνου γειτονειά, 'ς τὴμ παρακάτου ρούγα,
ἐφανερώθ' ἕνα στοιχειὸ καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους·
τοὺς ἔφαγε, τοὺς ἔσωσε κι ἄλλους νὰ εἶχε τρώει.
Χήρας ὑγιὸς ἀπόμεινε ποῦ ἦτανε 'ς τὸ κυνήγι·
κεῖνον δὲν εἶχε πῶς ντὸν φάῃ, ντὸν ρίξῃ 'ς τὴγ κοιλιά του.
Γυναίκεια φόρια φόρεσε, γυναίκεια πασουμάκια,
γυναίκεια βγῆκε κ' ἔκατσε σὲ μαρμαρέν' ἁλώνι,
καὶ μὲ τσατσάρα λόχρυση χτενίζει τὰ μαλλιά του.
Νά σου κι ὁ νέος κ' ἔρχεται, ποῦ ἦτανε 'ς τὸ κυνήγι.
Βρίσκει τὴγ κόρη κ' ἔκλαιγε καὶ μαγουλοτραυειέται.
Κι ἀπὸ μακριὰ τὴ χαιρετάει κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει:
«Τ' ἔχεις, κόρη μ', ποῦ θλίβεσαι καὶ μαγουλοτραυειέσαι;
—Τὸ βλέπεις κεῖνο τὸ δενδρὶ τὸ παραφυτωμένο;
'ς τὴ ρίζα βγαίν' ἕνα νερό, βγαίνει μιὰ κρύα βρύση,
κ' ἐκ' ἔσκυψα νὰ πιῶ νερό, νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομίσω,
μὅπεσ' ἡ ἀρραβώνα μου, τὸ πρῶτο δαχτυλίδι,
κι ὅποιος βρεθῇ καὶ μοῦ τὸ βρῇ, ἄντρα θὰν τόνε πάρω.

ΣΗΜ. Πρβλ. τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Λαογρ. Η' σ. 58 ἀρ. 46. Τὸ ᾄσμα εἶναι ἀτελές, διότι ὑπάρχει πρόληψις ὅτι ὅποιος τελειώσῃ τὸ τραγοῦδι του ὁλόκληρο πεθαίνει καὶ διὰ τοῦτο ὅλα τὰ λαϊκὰ τραγούδια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἄνευ τέλους. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' σ. 93 ἀρ. 15.— Σ. τ. Δ.]

6

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθεται 'ς τὴν ἄκρη τὸ ποτάμι,
μὲ τὸ ποτάμ' ἐμάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε.
«Ποτάμι, γιὰ λιγόστεψε. Ποτάμι, στρέψε πίσω,
γιὰ νὰ περάσ' ἀντίπερα, πέρα 'ς τὰ κλεφτοβούνια,
πῶχουν οἱ κλέφτες μάζωξι καὶ οἱ καπεταναῖοι.»
Τὸν Κίτσο τὸν ἐπιάσανε καὶ πὰν νὰν τὸγ κρεμάσουν.
Χίλιοι τὸμ πὰν ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω,
κ' ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε κ' ἡ μάννα του τοῦ λέει.

«Κίτσο μου, πῦχεις τ' ἅρματα, τὶς ἀσημομπιστόλες;
— Μάννα μουρλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμυαλισμένη,
τὸ τί τὰ θέλεις τ' ἅρματα, τὶς ἀσημομπιστόλες,
ποῦ μένανε μὲ πιάσανε καὶ πὰν νὰ μὲ κρεμάσουν;»

ΣΗΜ. Στ. 2. *Πετροβολοῦσε καὶ λιθοβολοῦσε* [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ϛ΄ σ. 525 ἀρ. 9.— Σ. τ. Δ.].

7

Τὸ λάγι ἀρνί.

Ἔβγα, βλάχα μ', 'ς τὸ βουνό,
πῦχω λόγο νὰ σοῦ εἰπῶ,
γιὰ νὰ εἰπῆς τ' ἀφέντη μας,
νὰν τοῦ κάψῃς τὴγ καρδιά.
Μπῆκαν κλέφτες 'ς τὸ μαντρί,
γιὰ νὰ κλέψουν ἄλογα,
κι ἄλογα δὲν ηὗρανε,
πήρανε τὸ λάγι ἀρνί,
ποῦ 'χε τὸ χρυσὸ μαλλί,
τ' ἀσημένιο κέρατο.

Τὸ πήρανε καὶ πὰν
καὶ πὰν καὶ πὰν καὶ πάν.

Πήρανε τὴγ καρδάρα μου,
πόπηζα τὸ γάλα μου,
πήρανε τὴ φαμίλιά μου,
ποῦ μοῦ πλένει τὰ σκουτιά μου.

Τὰ πήρανε οἱ ξεσκούφωτοι,
οἱ ξεμάλλιατοι,
οἱ ξεζώνατοι,
οἱ ξυπόλυτοι,
καὶ πὰν καὶ πὰν καὶ πάν.

ΣΗΜ. Τὸ ἱστορικὸ τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς: Σὲ μιὰ μεγάλη στάνη ἐπήγαιναν συχνὰ οἱ κλέφτες κ' ἐκλέβαν ἀρνιά. Ὁ ἀρχιτσοπάνης εἶχε θρεφτάρι ἕνα λάγι ἀρνὶ καὶ τὸ φύλαγε ἀπὸ τοὺς κλέφτες. Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰν τὸ γλυτώσῃ ἐσυνεννοήθηκε μὲ τὸ χωριό, ποῦ ἦταν ἀπὸ κάτου ἀπὸ τὸ στανοτόπι του, ἅμα πὰν οἱ κλέφτες νὰ τοὺς συρίξῃ μὲ τὴ φλογέρα του «λάγι ἀρνὶ» καὶ ἅμα τὸ ἀκούσουν νὰ τρέξουνε μὲ τὰ ντουφέκια νὰν τοὺς βαρέσουνε. Ἔτσι κι ὅλας. Σὲ κάμποσες μέρες ἐπῆγαν οἱ κλέφτες καὶ τὸν ἔγδυσαν τὸν τσοπάνη, τοῦ πῆραν τὴ φαμίλια του καὶ τοῦ πῆραν καὶ τὸ λάγι ἀρνί, ἤθελαν δὲ νὰ τὸμ πάρουν καὶ τὸν ἴδιον γιὰ σκλάβο. Τότες ἐκεῖνος τοὺς γύρεψε γιὰ χάρι νὰν τὸν ἀφήσουν νὰ λαλήσῃ λίγο τὴ φλογέρα. Οἱ κλέφτες τὸν ἄφησαν καὶ ἀμέσως ἐκεῖνος ἐγύρισε κατὰ τὸ χωριὸ κ' ἐβάρεσε τὸ «λάγι ἀρνὶ» κατὰ ποῦ εἶχε συμφωνήσει μὲ τοὺς χωριανούς. Οἱ χωρικοί, ἀκούοντας τὸ συνθηματικὸ τραγούδι τοῦ τσοπάνη, ἔτρεξαν ἀμέσως κ' ἐσκότωσαν τοὺς κλέφτες καὶ ἐγλύτωσαν τὸν τσοπάνη. Στ. 10. *παραλλαγὴ τ' ἀργυρὸ τσοκάνι.*

[Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι πραγματικὸν γεγονὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ποίησιν τοῦ ᾄσματος. Ἀλλὰ τὸ ἀνωτέρω ἱστορικὸν φαίνεται μᾶλλον ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων πλασθεὶς αἰτιολογικὸς μῦθος. Δὲν συμφωνεῖ ἄλλως πολὺ καὶ πρὸς πληρεστέρας τοῦ ᾄσματος παραλλαγάς. Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ε΄ σ. 128 ἀρ. 139.—Σ. τ. Δ].

8

Ὁ μαγεμένος.

Ἐσεῖς πουλιὰ τοῦ Κάμπου καὶ τῆς Ρούμελης,
εὐτοῦ 'ψηλὰ ποῦ πάτε γιὰ χαμπηλώσετε,
γραμμὰ 'χω νὰ σᾶς δώσω, γράμμα καὶ γραφή,
νὰ δῶστε τῆς καλῆς μου, τῆς γυναίκας μου,
νὰ μὴ μὲ παντηχαίνῃ, νὰ μὴ μὲ καρτερῇ,
θέλει καλόγρια ἂς γένῃ, θέλ' ἂς παντρευτῇ.
Τ' ἐμένα μὲ παντρέψαν ἐδῶ 'ς τὴγ ξενιτειά,
μοῦ δῶσαν μιὰ γυναίκα μάγισσας τσουπί,
μαγεύει τὰ καράβια καὶ δὲν ἀρμενοῦν,
μαγεύει τὰ πουλάκια καὶ δὲγ κελαϊδοῦν,

μαγεύει τὶς βρυσοῦλες καὶ δὲν τρέχουνε,
μὲ μάγεψε καὶ μένα καὶ δὲν ἔρχουμαι.
Σελλώνω τ' ἄλογό μου, ξεσελλώνεται!
Ὅταν κινάω νά 'ρθω, χιόνια καὶ βροχή,
ὅταν γυρίζω πίσω, ἥλιος ξαστεριά.

ΣΗΜ. Στ. 4 *τῆς γυναίκας μου* ἄλλως· *τῆς ἐρωταριᾶς*. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ε' σ. 118 ἀρ. 117.—Σ. τ. Δ.]

9

Ὁ καλόγερος.

Ἕνας κοντὸς καλόγερος, κοντὸς καλογεράκης,
ποῦ 'χε τὰ λίγα πρόβατα τὶς δεκοχτὼ χιλιάδες,
'ς τό 'να βουνὸ τ' ἀνέβαζε 'ς τ' ἄλλο τὰ κατεβάζει,
κι ἀνάμεσα 'ς τὰ δυὸ βουνὰ δώδεκα μύλοι ἀλέθουν.
Οἱ ἕξ ἀλέθουν μὲ νερὸ κ' οἱ ἕξι μὲ τὸ γάλα,
καὶ 'ς τὸν ἀφρὸ τοῦ γαλατιοῦ τρία κοράσια πλένουν,
κ' ἐκεῖ περνᾷ ὁ καλόγερος τὸ γρίβα του καβάλα.
Τὄπεσ' ἡ πατερίτσα του κ' ἔσκυψε νὰν τὴμ πάρῃ,
κ' ἐκεῖ τοῦ ρήξαν' ἀβανιά, πῶς φίλησε τὴ μία.

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ε' σ. 157 ἀρ. 38.—Σ. τ. Δ.]

10

Θέλτε δεντρά μ' ἀνθίσετε, θέλετε μαραθῆτε,
'ς τὸν ἥσκιο σας δὲν κάθουμαι, μάϊδε καὶ 'ς τὴ δροσά σας,
μὸν καρτερῶ τὴν ἄνοιξι, τ' ὄμορφο καλοκαίρι,
ν' ἀνοίξ' ὁ γαῦρος κ' ἡ ὀξιά, νὰ σκιώσουν τὰ λημέρια,
νὰ πὰν οἱ βλάχοι 'ς τὰ βουνά, νὰ πὰν κ' οἱ βλαχοποῦλες,
μὲ τὰ κατσίκια 'ς τὴμ ποδιά, μὲ τὰ παιδιὰ 'ς τὰ χέρια.

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ε' σ. 68 ἀρ. 30.—Σ. τ. Δ.]

11

(Μεσολογγίου)

Μιὰ πέρδικα παινεύτηκε 'ς Ἀνατολὴ καὶ Δύσι
πῶς δὲν εὑρέθη κυνηγός, γιὰ νὰν τὴν κυνηγήσῃ.

Κι ὁ κυνηγὸς σὰν τ' ἄηκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Βάνει τὰ βρόχια 'ς τὴν ποδιά, τ' ἀξόβεργα 'ς τὸ χέρι....

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Δ' σ. 97 ἀρ. 42.—Σ. τ. Δ.].

12

Τοῦ Ζαχαριᾶ

(τοῦ Σπαρτιάτου)

Τρία χωριὰ μᾶς κλαίγονται, τρία κεφαλοχώρια,
μᾶς κλαίγεται κ' ἕνας παπᾶς ἀπὸ τὸν Ἅγιομ Πέτρο.
Τί τὄκαμα τοῦ κερατᾶ, ὅπου μὲ φοβερίζει;
Τὰ γίδια του δὲν τὄσφαξα, τ' ἄσπρα του δὲν τὰ πῆρα.
Τὴ μιά του νύφ' ἐφίλησα, τὶς δυό του θυγατέρες,
τό 'να παιδί του σκότωσα, τ' ἄλλο σκλάβο τὸ πῆρα,
τὰ Μέσα Μάνη τό στειλα...

ΣΗΜ. Κατὰ τὸ τραγούδι μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιόν *τρία χωριὰ μᾶς κλαίγονται* μεσολαβεῖ γύρισμα *ντιλμπέρι* (ἢ *σαΐνι*) *Ζαχαριά*. [Παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ *Passow* ἀρ. 18, *Μανούσου* Α' 82-3, *Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορία Ε' 744, *Firmenich - Richarz* σ. 30, *Χασιώτου*, Συλλογὴ 93,4, *Οἰκονομίδου*, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου 17, 14, ἐν *Ἁρμονίᾳ* Β' 560, *Οἰκονόμου*, Ἱστορικὰ σ. 45-6.— Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Περὶ τοῦ ᾄσματος βλ καὶ *Κανδηλώρου*, Ὁ Ἁρματωλισμὸς σ. 165 κέ.—Σ. τ. Δ.]

13

«Νά 'χε τὸ ξέρω ἡ ἀρφανή, νά 'χε τὸ ξέρω ἡ δόλια,
νὰν τοῦ τὸ δώσω τὸ φιλί, φίλο γιὰ νὰν τὸμ πιάσω,
παρὰ ποῦ μοῦ ξενίτεψε καὶ πάει μὲ τὰ καράβια.»
Καράβι πάει 'ς τὸ γιαλὸ κ' ἡ κόρη πάει τὸν ἄμμο
μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεκα, 'ς τὶς πλάτες της ρημένα.
Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβαλε ὅσο κι ἂν ἐδυνάστη.
«Καραβοκύρη μ', ἀδελφέ, χρυσέ μου καπετάνιε,

εὐτοῦν τὸ νιὸ ποῦ πάτε εὐτοῦ νὰ μήν τονε παιδέψτε.
Δῶστε του βέργα νὰ κρατῇ καὶ ταμπουρὰ νὰ παίζῃ.»

ΣΗΜ. [Παραλλαγαὶ παρὰ *Passow* 384=Ζ. Ἀγ. Α΄ 122, 187. Πρβλ. καὶ *Γουσίου* 20, 34. — Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ. τ. Δ.].

14

Ὁ Ἀγριόγιαννης.

(Τοῦ χοροῦ)

Τρίτη Τετράδη χλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
Παρασκευὴ ξημέρωνε, νὰ μή 'χε ξημερώσῃ,
ποῦ κίνησ' Ἀγριόγιαννης νὰ πάῃ νὰ κυνηγήσῃ.
Φέρνει τὰ λάφια ζωντανά, τ' ἀρκούδια ἡμερωμένα,
κ' ἕνα μικρὸ λαφόπουλο, νὰ παίζῃ ὁ Κωνσταντής του.
«Γυναίκα, ποῦ 'ναι ὁ Κωσταντὴς καὶ ποῦ 'ναι τὸ παιδί μας;
— Σ' τὸ δάσκαλο τὸ ἔστειλα καὶ τώρα θὰ γυρίσῃ.»
Μὰ κείνη ἡ σκύλλα τά παιζε μὲ τὸν ἀργαστηριάρη.
«Παῖζε τα, ἡ μάννα μου, παῖζε τα μὲ τὸν ἀργαστηριάρη.
Τὸ βράδυ νά 'ρθ' ἀφέντης μου κι ἂν δὲν τὸ μαρτυρήσω.
— Τὸ τί 'δες, μωρὲ πούστικο, τὸ τί θὰ μαρτυρήσῃς;»
Τὸ γέλασε, τὸ πλάνεσε μὲ σῦκα μὲ καρύδια,
καὶ 'ς τὸ κατῶϊ τό μπασε καὶ σὰν ἀρνὶ τὸ σφάζει
καὶ σὰ χασάπης φυσικὸς τὸ σκώτι του τοῦ βγάνει.
Τό βαλε τὸ μαγέρεψε τ' Ἀγριόγιαννη τὸ δίνει.
Ἀπάνου ποῦ ἀρχίνησε νὰ φάῃ τὸ συκώτι,
ψιλὴ φωνίτσ' ἀκούστηκε μέσα ἀπὸ τὸ πιάτο.
«Ἂν εἶσαι Τοῦρκος, φάγε με, κι Ὀβραῖος δάγκωσέ με!»
Ἀγριόγιαννης τὴν ἅρπαξε τὴν ἔκαμε κομμάτια.

ΣΗΜ. Τὸ ᾄσμα ἐχορεύετο πρὸ ἑβδομηκονταετίας εἰς τὸ χωρίον Βελλᾶ τοῦ δήμου Φελλόης. — Στ. 10. Εἰς τὰ χωρία τῶν δήμων Φελλόης, Νωνάκριδος, Κραθίδος τῶν Καλαβρύτων καὶ Αἰγείρας, Ἀκράτας τῆς Αἰγιαλείας κτλ. τὸν πατέρα λέγουν καὶ ἀφέντη, ὡς καὶ τὸν σύζυγον αἱ σύζυγοι. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η΄ σ. 87 ἀρ. 11. Σ. τ. Δ.].

15

(Τοῦ χοροῦ)

«Σήμερα βγῆκα νὰ χαρῶ,
ποιόν ἔδειρα, ποιόνε βαρῶ;
τίνους ἐκακομίλησα;
τίνους γυναῖκα φίλησα;
Κι ὅποιαν ἐφίλησ' ἂς τὸ εἰπῇ,
θική της εἶν' ἡ ἐντροπή.
— Μ'ἐφίλησες, ἀδικητή,
ποῦ νὰ σὲ ἰδῶ 'ς τὴ φυλακή.
Μὲ φίλησες καὶ σήμερα,
ποῦ νὰ σὲ ἰδῶ 'ς τὰ σίδερα.

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος βλ. παρὰ *Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα σ. 451 ἀρ. 18. — Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ. τ. Δ.]

16

Ἡ κακὴ γειτόνισσα.

(Τοῦ χοροῦ)

Μώρη κακὴ γειτόνισσα, τὸ τ' ἔχεις καὶ μαλώνεις;
Μάζω τὰ περιστέρια σου, τ' ἔρχονται 'ς τὴν αὐλή μου,
μοῦ φάγανε τὸ στάρι μου, μοῦ πιαν καὶ τὸ νερό μου,
μοῦ πῆραν καὶ 'ς τὰ νύχια τους τὸ χῶμα τῆς αὐλῆς μου,
ποῦ γὼ τὸ χῶμα τό ἤθελα νὰ φτιάσω μοναστήρι,
νὰ βάλω μέσα καλογριὲς κι ἀπόξω καλογέρους
νὰ μπῶ κ' ἐγὼ πλεματικὸς νὰν τὶς ξεμολογήσω.

ΣΗΜ. [Παραλλαγαὶ τοῦ ᾄσματος ἐδημοσιεύθησαν πολυάριθμοι: Πανδώρα ΙΓ΄ 460,3, Πλάτων Β΄ 253-4, ΚΠ Σύλλογος Η΄ 414,11 Ζ. Ἀγ. Α΄ 85,52, Β΄ 75,19, *Jeannaraki* σ. 215 ἀρ. 277, *Λάσκαρη*, Λάστα 397,16, *Κριάρης* 190, *Σιγάλας* σ. 415, *Ἰατρίδης* σ. 54, *Παχτίκος* 220, Βύρων Α΄ 318, Ἑλληνισμὸς ΙΔ΄ 384,39. — Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ. τ. Δ.]

17

(Τοῦ χοροῦ)

«Μηλίτσα, ποῦ εἶσαι 'ς τὸγ γκρεμό,
Κρίνε μ', 'Αγγέλω.—Δὲμ μπορῶ.
γυιὲ μ', τὰ μῆλα φορτωμένη,
Κόμη μ' ἀρρεβωνιασμένη.
τὰ μῆλα σου λιμπίζομαι
Κ' ἐσένα συλλογίζομαι
γυιέ μ', καὶ τὸ γκρεμὸ φοβᾶμαι.
'Αϊντ', ἀγάπη μου, νὰ πάμε.
—Σὰν τὸν φοβᾶσαι τὸγ γκρεμὸ
Κρίνε μ', 'Αγγέλω.—Δὲμ μπορῶ.
γυιέ μ'. παρὲ τὸ μονοπάτι.»
Βάσανα πῆχ' ἡ ἀγάπη.
Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε
'ς τὴγ κόρ' ὅπου μ' ἐτρέλλανε,
γυιέ μ', σὲ μαυρομμάτας πόρτα,
κεῖ ποῦ πήγαινα καὶ πρῶτα.

ΣΗΜ. [Ἀναγραφὴν τῶν παραλλαγῶν βλ. Λαογρ. Δ' σ. 123 ἀρ. 85.—Σ.τ.Δ.]

18

(Τοῦ χοροῦ. Συρτὸ)

«Κόρη μαλαματένια μου, θὰ σὲ περικαλέσω,
'ς τὴγ κλίνη ποῦ κοιμᾶσαι σὺ νὰ 'ρθῶ κ' ἐγὼ νὰ πέσω.
—'Σ τὴγ κλίν', ὁποῦ κοιμᾶμ' ἐγώ, σὺ δὲ χωρᾶς νὰ πέσῃς,
γιατ' ἔχω μάννα κι ἄδερφό, μὲ βάνουνε 'ς τὴ μέση».

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ παρὰ *Legrand*, Recueil de chansons pop. gr. σ. 226 ἀρ. 106.—Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ.τ.Δ.]

19

(Τοῦ χοροῦ. Συρτὸ)

'Αρρώστησα βαριόμοιρος βαριὰ γιὰ νὰ ποθάνω,
τρέχουν οἱ φιλενάδες μου
συχνορωτᾶν τὴ μάννα μου.
«Μάννα μ', τί κάνει ὁ γυιούλης σου; μάννα μ' τί κάν' ὁ γυιός σου

—Μωρ' τί σὲ μέλλει λιγερή,
ποῦ μένα ὁ γυιός μου δὲν μπορεῖ;»
Κ' ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε βαθιὰ πὸ τὸ κρεββάτι.
«Μωρ' ἔλα, ἡ φιλενάδα μου,
καὶ μὴ ρωτᾷς τὴ μάννα μου.
Καὶ πάρε τὸ προσκέφαλο κ' ἔλα κάτσε κοντά μου,
πῆχεις τοῦ Μάη τὴ δροσά,
νὰ μοῦ δροσίσῃς τὴγ καρδιά.
Κι ἄπλωσε 'ς τὴ τζεπούλα μου καὶ πάρε τὰ κλειδιά μου,
κι ἄνοιξε τὴν κασσέλα μου
καὶ πάρ τὴ φουστανέλλα μου
καὶ πάρε τὸ μαντήλι μου καὶ σύρε νὰν τὸ πλύνῃς.»

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' σ. 108 ἀρ. 31, Δ' σ. 114 ἀρ. 68, Β' σ. 593 ἀρ. 3.—Σ. τ. Δ.]

20

(Τοῦ χοροῦ. Συρτὸ)

Κάτου 'ς τὸ γιαλό, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι
πλένουν Χιώτισσες, κοντή,
νεραντζούλα φουντωτή.
πλένουν Χιώτισσες, πλένουν καὶ Χιωτοπούλες.
Καὶ μιὰ Χιώτισσα, μιὰ μικροχιωτοπούλα,
ἔπλεν' ἄπλωνε | καὶ μὲ τὸν ἄμμο παίζει.
Φύσηξε βοριᾶς, μαΐστρος τρεμουντάνα,
κι ἀνασήκωσε | τὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
κι ἀναφάνηκε | τὸ ποδοατράγηλό της.
Κ' ἔλαμψ' ὁ γιαλός, κοντή,
νεραντζούλα φουτωτή.

. . . . . .

ΣΗΜ. [Τὸ γύρισμα *κοντὴ | νεραντζούλα φουντωτὴ* μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τῶν ἀρτίων στίχων, ὅπου ἡ κεραία. Τὸ ἄσμα ἀτελές. Ἀναγραφὴ τῶν παραλλαγῶν παρὰ ΠΕ σ. 145 ἀρ.97.]

21

(Τοῦ χοροῦ. Συρτὸ)

«Δυὸ πουλάκια τὰ καϊμένα
πάνε κ' ἔρχονται γιὰ μένα.
Τό 'να τὸ πουλὶ ἀγαπάου,
τ' ἄλλο τὸ παιζογελάου.
Τό 'να τὸ ταΐζω μέλι,
τ' ἄλλο κόκκινο πιπέρι.
Χιλιδόνι μου ν' ἀπόχῃς,
γιατὶ διάφορο δὲν ἔχεις.
—Πῶς ν' ἀπόχ' ἀπ τὴν ἀγάπη,
πόπαθα πολλὰ γιὰ δαύτη;»

ΣΗΜ. [Παραλλαγὴ ἐν ΚΠ Σύλλογ. Η' 415,13.—Ἐκ τῶν σημειώσεων Ν. Γ. Πολίτου. Σ. τ. Δ.]

22

(Τοῦ χοροῦ. Πηδητὸ)

Γειτονοπούλα μου, νὰ ζῇς,
θὰ σ' ἐρωτήσω νὰ μοῦ εἰπῇς:
Ποιός δέντρος κάνει τὸν ἀνθό;
ποιὰ μάννα τὸγ καλὸν ὑγιό;
—Ποιός 'ς τό εἶπε δεντρουλάκι μου,
δὲ σ' ἀγαπῶ πουλάκι μου;
Κι ἂν τό εἶπ' ὁ ἥλιος νὰ διαβῇ,
τ' ἄστρι νὰ μὴν ξημερωθῇ.
Κι ἂν τό εἶπε τὸ Ρηγόπουλο,
'ς τὴμ Μπαρπαριὰ σλαβόπουλο.

23

(Τοῦ χοροῦ. Πηδητὸ)

Ποιός εἶδε πράσινο δενδρί,
Μαυρομματούσα καὶ ξανθή.
νά 'χη καὶ γεράνια φύλλα;
Μαῦρα μάτια, μαῦρα φρύδια.

Καὶ 'ς τὴν κορφὴ μαλάματα,
Κορίτσια μὲ τὰ κλάϊματα.
καὶ 'ς τὴ ρίζα κρύα βρύσι;
Ποιός νὰ πιῇ, ποιός νὰ γιομίσῃ;
Κ' ἐκ' ἔσκυψα νὰ πιῶ νερό,
Φιλῶ τὸν ἄσπρο σου λαιμό.
γυιέμ, νὰ πιῶ καὶ νὰ γιομίσω.
Μαῦρα μάτια νὰ φιλήσω.

ΣΗΜ. [Ἀναγραφὴν τῶν παραλλαγῶν βλ. ἐν Λαογρ. Ϛ' σ. 159 ἀρ. 17. —Σ. τ. Δ.]

24

(Τοῦ χοροῦ. Πηδητὸ)

Μέσ' 'ς τὴν ἁγιὰ | Παρασκευή,
κοιμᾶται ἡ κόρη μοναχή,
κοιμᾶται κι ὀνειργιάζεται,
βλέπει κι ἀρρεβωνιάζεται.
Βλέπει σὲ πύργ' ἀνέβαινε,
σὲ περιβόλιν ἔμπαινε.
Ὁ πύργος εἶν' ὁ ἄντρας της,
τὸ περιβόλι ὁ γάμος της.

ΣΗΜ. Γύρισμα *νεράϊδα μωρὴ* μετὰ τὸ α' ἡμιστίχιον, ὅπου ἡ κεραία. Ὁ στίχος ἐπαναλαμβάνεται κατόπιν δίς. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ε' σ. 568 ἀρ. 12—Σ. τ. Δ.].

25

Τῆς Διαμαντούλας.

Ἀνάμεσα | τρεῖς θάλασσες, πύργος θεμελιωμένος,
βολυμοσκεπασμένος
καὶ 'ς τὰ παρε|θυράκια του καθόσαντ' τρεῖς κυράδες,
σὰν νὰ ἤσαντε ἀδελφάδες.
Ἡ μιὰ ξομπλιά|ζει τὸν ἄϊτὸ κ' ἡ γι ἄλλη τὸν πετρίτη,
Παρασκευὴ καὶ τρίτη.
ἡ τρίτη ἡ | καλύτερη τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα.

ΣΗΜ. Γύρισμα *Διαμαντούλα μου* μετὰ τὴν πρώτην διποδίαν, μετὰ τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνεται ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον τὸ α' ἡμιστίχιον, οἷον *ἀνάμεσα, Διαμαντούλα μου, ἀνάμεσα τρεῖς θάλασσες* [Πρβ. Λαογρ. Ε' σ. 99 ἀρ. 79. – Σ. τ. Δ.]

26

Σ τὸμ Προυσὸ τὸ μοναστήρι.

Τὸ μάθατε τ' ἐγίνηκε - τὴ Βασίλω!
'ς τὸμ Προυσσὸ τὸ μοναστήρι;
Μωρ' Βασίλω τοῦ Σωτήρη!
Π' ἀγάπησεν ὁ γούμενος - τὴ Βασίλω!
Μωρ' καὶ 'ς τὸ κελὶ τὴ βάνει,
τὸ πολὺ καπὸ τῆς κάνει.
'Αγάλι ἀγάλια γούμενε - τὴ Βασίλω!
μωρ' γιατ' εἶναι γγαστρωμένη
σερνικὸ παιδὶ ἢ καϊμένη.

Β'

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Τὸ μαρμαρωμένο συμπεθερικό.

Εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου ὡρῶν ἀπὸ τῶν Πατρῶν, ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν γηλόφων τοῦ Παναχαϊκοῦ ὄρους, δι' ὧν διέρχεται ἡ εἰς τὰ Καλάβρυτα ἄγουσα ἁμαξιτός, ὑπάρχει θέσις *Κουμπάρες* καλουμένη δι' αἰτίαν τοιαύτην.

Μιὰ φορὰ ἐπερνοῦσε ἀπὸ κεῖ ἕνα συμπεθερειὸ μὲ τὰ ταβούλια. Ὁ κουμπάρος, ἐκεῖ ποῦ περνάγανε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ὄχτους[1]*, ποῦ εἶναι πολλοὶ καὶ μικροί, ἔβαλε βουλὴ νὰ ντροπιάσῃ τὴγ κουμπάρα· καὶ ἀμέσως ἐμαρμάρωσε οὖλο τὸ συμπεθερειό.*

Τώρα, ὅταν περάσῃ κανεὶς ἀπ' ἐκεῖ, βλέπει ὄντως ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς τῶν πολλῶν ἐκεῖ γηλόφων δύο ἀλλεπαλλήλους λίθους κροκαλοπαγεῖς ἢ καὶ ψαμμίτας, τὸν ἕνα, τὸν μικρότερον ἐπὶ τοῦ μεγαλυτέρου, οὓς ἡ φαντασιὰ τοῦ λαοῦ παρομοιάζει μὲ τὸν γύφτον μὲ τὸ

[1]) Τοὺς γηλόφους.

ταβούλι του. Περαιτέρω ἄλλοι ὅμοιοι λίθοι ἐπὶ τοῦ γηλόφου παριστοῦν τὸ συμπεθερειό, ἐν μέσῳ δὲ στενῆς διόδου τῶν γηλόφων τούτων εὕρηται λίθος ψαμμίτης πλακοειδὴς κάθετος, διαστάσεων δύο περίπου τετραγωνικῶν μέτρων, ἐξ οὗ αἱ διαβρώσεις τοῦ ὕδατος ἔχουν ἀποσπάσει στρώματα ψάμμου, αἱ δὲ ὑπολειπόμεναι γραμμαὶ παριστῶσιν οἱονεὶ πρόσωπα, ἅτινα ὑπὸ τοῦ λαοῦ θεωροῦνται ὡς αἱ μορφαὶ τῆς *κουμπάρας* καὶ τοῦ *κουμπάρου*.

ΣΗΜ. Παρομοίαν παράδοσιν βλέπε ἐν Λαογρ. Η' σ. 27 ἀρ. 28.

Γ'

ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

1

Μπούρδου, μπούρδου, μπούρδου.

Μιὰ φορὰ μιὰ παπαδιὰ κάτι ἔκαμε ἄπιστο. Ὁ παπᾶς εἶχε 'ς τὴν αὐλή του κότες, πάπιες, χῆνες κ' ἕνα γάλλο. Ὅταν ἐμπῆκε 'ς τὸ σπίτι, ὁ κόκορας ἐμαρτύρησε, *κοκκίκουουου*, τὴ ζημιὰ τῆς παπαδιᾶς. Οἱ πάπιες ἐφωνάξανε ἀμέσως *πα-πα-πα*, δὲν εἶναι ἀλήθεια. Οἱ χῆνες εἶπανε *σσσσσσ*, ἤγουν σιωπή. Ὁ γάλλος ἐφώναξε *μπούρδου, μπούρδου, μπούρδου*, ἤγουν ὅ,τι ἔγινε ἔγινε.

2

Οἱ κουμπάροι.

Μιὰ φορὰ ἕνας κουμπάρος ἐνοστιμεύότανε τὴγ κουμπάρα του κ' ἐκείνη τὸ χαμόηθελε. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἐτόλμαγε νὰν τὸ εἰπῇ τοῦ ἀλλουνοῦ.

Μιὰ μέρα ἐπῆγε ὁ κουμπάρος 'ς τὴγ κουμπάρα καὶ ἀρχίνησε νὰ γελάῃ.

—Τί γελᾷς, κουμπάρε, τοῦ λέει ἡ κουμπάρα;

—Τίποτα, τῆς λέει ἐκεῖνος, κ' ἐξακολουθεῖ νὰ γελάῃ.

—Μὰ τί γελᾷς, κουμπάρε; Θὰ μοῦ εἰπῇς; τοῦ λέει ἡ κουμπάρα.

—Μὰ δὲν εἶναι γιὰ εἴπωμα, τῆς λέει ὁ κουμπάρος. Τί βλέπει ὁ μαῦρος ὁ ἄνθρωπος 'ς τὸν ὕπνο του! ἐμονολογοῦσε ὁ κουμπάρος.

—Μὰ θὰ μοῦ εἰπῇς, τοῦ εἶπε ἡ κουμπάρα μὲ ἐπιμονή.

— Σὰν τὸ θέλῃς, θὰ σοῦ τὸ εἰπῶ, ἀπάντησε ὁ κουμπάρος. Εἶδα, λέει, 'ς τὸν ὕπνο μου ὅτι κάτι σοῦ ἐζήτησα καὶ μοῦ γύρεψες λεπτά.

— Ἐγὼ λεπτὰ ἀπὸ τὸγ κουμπάρο! εἶπε ἀμέσως ἡ κουμπάρα.

— Λέου κ' ἐγώ! ἀπάντησε ὁ κουμπάρος καὶ ἀμέσως τὴν ἀγκάλιασε.

Δ'

ΜΥΘΟΙ ΣΥΜΠΗΧΘΕΝΤΕΣ ΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ

1

Σὺ πῆφαες τὸ φάσακα, φάε καὶ τὸ δαύλακα.

Μιὰ φορὰ σαράντα Κεφαλλωνίτες ἐκινήσανε νὰ πᾶν γιὰ ξύλα μὲ τὰ τσεκούρια τους. Σ' τὸ δρόμο ἐπεινάσανε κ' εὑρήκανε ἕνα πηγάδι πλατύστομο καὶ ἐκαθήσανε 'ς τὰ χείλια του γῦρο γῦρο γιὰ νὰ κολατσίσουνε. Ἅμα ἀποφάγανε, ἐκάμανε νὰ σηκωθοῦνε καὶ δὲν ἐμπορούσανε, γιατὶ ἐμπερδευτήκανε τὰ πόδια τους. Ἔκαν' ἕνας νὰ σηκωθῇ, ὤ! ἐφώναζε ὁ κοντινός του, γιατὶ τοῦ τραύαε τὰ ποδάρια του. Ἔκανε νὰ σηκωθῇ ἄλλος, τὰ ἴδια, καὶ δὲν ξέρανε πῶς νὰ ξεμπερδευτοῦνε.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἐπέρναγ' ἕνας παπᾶς. «Παπᾶ! τοῦ λένε. Ἔλα νὰ μᾶς ξεμπερδέψῃς τὰ ποδάρια μας». Ὁ παπᾶς, ἅμα τοὺς εἶδε, τοὺς εἶπε θὰ τοὺς ξεμπερδέψῃ, ἂν τοῦ δώσουν οὖλα τὰ τσεκούρια τους. Καὶ τοὺς εἶπε πῶς ἐκεῖ κοντὰ κάθουνται λύκοι πολλοὶ καὶ ἅμα νυχτώσῃ θά 'ρθουνε νὰ τοὺς φάνε. Οἱ Κεφαλλωνίτες ἀπὸ τὸ φόβο τους ἔδωσαν τὰ τσεκούρια τους, καὶ τότες ὁ παπᾶς ἔκοψε ἕνα κοντόξυλο καὶ τοὺς ἄρχισε τὸ ξύλο καὶ ἔτσι τοὺς ἐξεμπέρδεψε τὰ ποδάρια τους καὶ ἔφυγε.

Οἱ Κεφαλλωνίτες χωρὶς τσεκούρια, ἐπήγανε 'ς τὸ λόγγο κ' ἐκεῖ εἴδανε ἕνα δέντρο ξερὸ καὶ ψηλό. Τότες ὁ μεγαλύτερος τοὺς εἶπε: «Μουρὲς παιδιά! Ξέρτε τί νὰ κάμουμε; Ν' ἀνεβῶ ἐγὼ 'ς τὴγ κορφὴ τοῦ δέντρου καὶ νὰ κρεμαστῶ. Ἀμὰ νά 'ρθῃ ἄλλος καὶ νὰ πιαστῇ ἀπὸ τὰ πόδια μου καὶ νὰ κρεμαστῇ κ' ἐκειός, κι ἅμὰ νά 'ρθῃ ἄλλος κοντά, κ' ἔτσι νὰ πιαστοῦμε οὖλοι καὶ νὰ δώσουμε μιὰ τιναξιὰ γιὰ νὰ πέσῃ τὸ δέντρο καὶ τότες τὸ μοιραζόμαστε καὶ πάμε καλιά μας[1]).

[1]) Φεύγουμε.

Ἔτσι κιόλα ἐκάμανε καὶ ἐπιαστήκανε τριάντα ὀκτώ, γιατὶ οἱ ἄλλοι δύο δὲν ἐχωράγανε. Τότες ὁ πρῶτος ποῦ ἐπιάστηκε ἀπὸ τὴγ κορφὴ τοῦ δέντρου τοὺς εἶπε: «Μουρὲς παιδιά! Σταθῆτε νὰ φτύσω τὰ χέρια μου.» Καὶ ἅμα ἀμολήθηκε γιὰ νὰ φτύσῃ τὰ χέρια του, ἐσωριαστήκανε οὖλοι κάτω κ' ἐσκοτωθήκανε.

Οἱ δυὸ ποὺ ἀπόμειναν ἐτρογυρίζανε μέσ' 'ς τὸ δάσος καὶ ἐπεινάσανε καὶ δὲν εἶχανε τί νὰ φάνε. Βλέπει ὁ ἕνας ἀπάνου 'ς ἕνα δένδρο μιὰ φάσα καὶ λέει τοῦ ἀλλουνοῦ. «Μουρέ, βλέπω ἕνα φάσακα ἀπάνου 'ς τὸ δένδρο. Πήγαινε νὰ φέρῃς ἕνα δαύλακα[1]), γιὰ νὰν τὸν ψήσουμε, κ' ἐγὼ θ' ἀνεβῶ νάν τονε τσακώσω». Ἐκίνησ' ἐκεῖνος γιὰ νὰ φέρῃ τὴ φωτιὰ καὶ ὁ πρῶτος ἀνέβηκε 'ς τὸ δένδρο, γιὰ νὰ πιάσῃ τὸ φάσακα. Ὄντας ἐκοντοζύγωσε 'ς τὸ πουλί, τὸ πουλὶ ἐπέταξε κ' ἐπῆγε σὲ ἄλλο δέντρο. «Ἐσὺ πετᾷς, τοῦ λέει ὁ Κεφαλλωνίτης, κ' ἐγὼ δὲμ πετάω;» Καὶ δίνει ἕνα σάλτο γιὰ νὰ πετάξῃ κ' ἔπαρ τον κάτου. Ἔτσι πάει κι αὐτός.

Ὄντας ἦρθε ὁ ἄλλος μὲ τὸ δαύλακα, τηράει καὶ τὸν βλέπει κάτου ἀπὸ τὸ δένδρο μπρούμυτα. Τοῦ μιλάει. Ναί! Τόνε κουντάει. Ναί! Τότες νομίζοντας ὅτι ἔφαγε τὸ φάσακα κ' ἐκοιμώτανε, τοῦ λέει: «Ἄσκουσου[2]), μουρέ!» Τίποτε ἀπόκρισι. Τότες τοῦ λέει: «Ἔφαες τὸ φάσακα, φάε καὶ τὸ δαύλακα» καὶ τοῦ βάνει τὸ δαυλὶ σὲ μιὰ μεριὰ ἀπὸ πίσω.

Σὰν ἀπόμεινε μοναχὸς ὁ Κεφαλλωνίτης, ἀποφάσισε νὰ γυρίσῃ πίσω 'ς τὴ χώρα. Ἐκεῖ ποῦ ἐπήγαινε, εἶδε ἀπάνου 'ς ἕνα γιοφύρι ποῦ νὰ περνοῦσε ἕνα πουλάκι ποῦ ἐψειριζότανε. Τότες λέει μέσα του: «Μουρέ, ἕνα τόσο πουλάκι βλέπει τὴν κωλοτρουπιδώνα του, κ' ἐγὼ τόσο χρονῶνε ἄνθρωπος δὲν τὴν εἶδα ποτές μου.» Καὶ μὲ μιᾶς βγάνει τὸ βρακί του ἀπάνου 'ς τὸ γιοφύρι κ' ἐγύριζε γιὰ νὰ ἰδῇ τὴν κωλοτρουπιδώνα του. Ἐκεῖ ποῦ γύριζε, ἔπεσε μέσ' 'ς τὸ ποτάμι κ' ἐπνίγηκε. Κ' ἔτσι ἐφινίρανε οὖλοι καὶ οἱ σαράντα Κεφαλλωνίτες.

ΣΗΜ. Παράβαλε τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἐν Λαογρ. Η' σ. 13 ἀρ. 1. [Ἡ διήγησις ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν περιπαιγμάτων χωριῶν. Τὸ περίπαιγμα τοῦτο, τὸ ἀγαφερόμενον ἐνταῦθα εἰς τοὺς Κεφαλλωνίτας, ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Λεσβίων ἀπαράλλακτον εἰς τοὺς Χίους

[1]) Δαυλί. [2]) Ἀσήκω.

(*Georgeakis - Pineau,* Le Folk-lor de Lesbos σ. 116). Ἀποτελεῖ δὲ χαρακτηριστικὸν συμπλήρωμα πλειόνων μικροτέρων περιπαιγμάτων, εὐρυτάτην ἐχόντων διάδοσιν, ὅπως δοθῇ μῆκος εἰς τὴν διήγησιν (Πρβλ. *Κυριακίδου,* Ἑλλ. Λαογρ. Α' σ. 279.) Ἕνεκα δὲ τῆς συμπλήσεως ἀκριβῶς ταύτης καὶ τὰ ἐπὶ μέρους περιπαίγματα ἐτροποποιήθησαν κατὰ τρόπον ὄχι πολὺ φυσικόν. Τὸ πρῶτον περίπαιγμα, τῆς συγχύσεως τῶν ποδῶν, μεμονωμένον, ἀναφερόμενον εἰς τοὺς Χίους, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Βίου ἐν Λαογρ. Δ' 498,96 καὶ ὑπὸ τοῦ Hepding αὐτ. Z' 309, ὅστις ἀναγράφει καὶ τὴν σπουδαιοτέραν βιβλιογραφίαν. Μεμονωμένον ἐπίσης διὰ τοὺς Κεφαλλωνίτας ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀ. *Καρκαβίτσα,* Λόγια τῆς Πλώρης. Ἀθῆναι 1899 σ. 239 (πειράγματα). Εἰς ταῦτα πρόσθες καὶ *Bolte - Polivka,* Anmerkungen III 150$_1$ (Π)[1]) καὶ Archiv. per lo studio trad. pop. XXII (1903) σ. 59 VI (Π) καὶ *Antti Aarne,* Finnische Märchenvarianten (FFC 5) σ. 121 ἀρ. 1288. Τὸ δεύτερον, τοῦ σχηματισμοῦ ἀνθρωπίνης ἁλύσεως ὅπως καταρριφθῇ τὸ δένδρον, εἶναι ἐπίσης εὐρύτατα διαδεδομένον, συνεκέντρωσε δὲ τὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ ὁ J. Bolte ἐν Schweiz. Archiv f. Volksk. τ. 23 (1920) σ. 36 ὑπὸ τὸν τίτλον Die abgerissene Kette (Π), πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ *Wesselski,* Der Hodscha Nasreddin I σ. 242$_1$. Περὶ τοῦ τρίτου, ὅπερ ἐν Αἰτωλίᾳ συνεπτύχθη εἰς παροιμίαν βλ. τὴν ἀνωτέρω παραπομπὴν τοῦ Καρύλλου εἰς Λαογρ. Η' σ. 13 ἀρ. 1 καὶ Λαογρ. Ϛ' 619,10, ὅπου τὸ ἐπεισόδιον «*πετᾶς ἐσύ, μὰ πετῶ κ' ἐγὼ*» μεμονωμένον. Ὡς πρὸς δὲ τὸ τελευταῖον πρβλ. τὸ τοῦ Ναστρατὶν Χότζα, ὅστις προσπαθεῖ νὰ δαγκάσῃ τ' ἀφτί του, παρὰ *Wesselski* I 43,76. — Σ. τ. Δ].

2

Σὲ βλέπω μουλαράτσι μου.

Μιὰ φορὰ ἕνας ἐκίνησε ἀπὸ τὸ χωριό του νὰ πάῃ 'ς τὸ πανηγύρι ν' ἀγοράσῃ ἕνα μουλάρι. Ἕνας τζαμπάσης[2]) εἶχε τριάντα μουλάρια κ' ἐπῆγε 'ς τὸ πανηγύρι γιὰ νὰν τὰ πουλήσῃ. Τὴν ἡμέρα τοῦ πανηγυριοῦ μετράει τὰ μουλάρια του καὶ τὰ βρίσκει τριάντα ἕνα. Τὰ μετράει, τὰ ξαναμετράει πάλι τριάντα ἕνα. Πάει κοντὰ 'ς τὸ παρα-

[1]) Διὰ τοῦ γράμματος Π δηλοῦνται αἱ πληροφορίαι, αἱ ληφθεῖσαι ἐκ τῶν σημειωμάτων τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου. [2]) Ζωέμπορος.

πανιστό, τὸ ψάχνει ἀπὸ δῶ, τὸ ψάχνει ἀπὸ κεῖ, βλέπει ὅτι ἦταν ἕνα ἥμερο πρᾶμα κ' ἕνα ἔκτακτο ζῷο. Τὸ καβαλάει, πήγαινε σπίθα· ὅπου ἤθελε τὸ σταμάταγε. Ἐκείνην τὴν ὥρα ἐπῆγε καὶ ὁ χωριάτης, γιὰ νὰ ψουνίσῃ μουλάρι. Ὁ τζαμπάσης τοῦ λέει. «Ἂν θὲς νὰ πάρῃς μουλάρι, πάρε τοῦτο τὸ εὐλογημένο πρᾶμα» καὶ τοῦ δείχνει τὸ φερτὸ μουλάρι. Ὁ χωριάτης τό ψαξ' ἀπὸ δῶ, τό ψαξ' ἀπὸ κεῖ, τὸ καβάλικε, τὸ δοκίμασε μὴ γαργαλιέται, ἂν προγκάῃ, ἂν βλέπῃ, καὶ τὸ ηὗρε τῆς ἀρεσᾶς του.

Ἀφοῦ ἐσυμφωνήσανε καὶ τὸ πῆρε, ἔβαλε τὴγ καπότα του ἀπάνου, γιατὶ ἦταν ξέστρωτο, χωρὶς σαμάρι, καὶ ἐτραύηξε γιὰ τὸ χωριό του. Ὅντας ἐκοντοζύγωνε 'ς τὸ χωριό του ἀπάντησε μιὰ βρύση καὶ τὸ μουλάρι γιὰ νὰ πιῇ νερὸ ἔβαλε τὸ στόμα του 'ς τὴγ κάννουλα, ἀντὶς νὰ σκύψῃ χάμου 'ς τὴ γούρνα τῆς βρύσης, κ' ἐκεῖ ποῦ ἔπινε νερό, λίγο λίγο ἐμπῆκε οὖλο 'ς τὴν κάννουλα κ' ἐχάθηκε καὶ ὁ χωριάτης ἔμεινε μὲ τὴν καπότα 'ς τὰ σκέλια του. Σηκώνει μιὰ πλάκα ἀπὸ τὸ κερίζι τῆς βρύσης καὶ βλέπει τὸ μουλάρι μέσ' 'ς τὸ κερίζι, ξαπλωμένο μέσ' 'ς τὸ νερό. Ἔκαμε τὸ σταυρό του κ' ἐκίνησε λυπημένος γιὰ τὸ σπίτι του, γιατὶ ἐβεβαιώθηκε ὅτι τὸ μουλάρι ἐκεῖνο ἦτανε ὁ ὄξω ἀπὸ δῶ, ὁ διάβολος.

Ὅταν ἐπῆγε 'ς τὸ σπίτι του καὶ τὸν ἐρώτησε ἡ γυναίκα του, γιατί δὲν ἤφερε μουλάρι, τῆς διηγήθηκε τί συνέβη. Ἐκείνη θαρρῶντας πῶς ὁ ἄντρας της μουρλάθηκε ἔβαλε τὶς φωνὲς κ' ἐφώναζε : «Ἐδῶτε, γειτόνοι, νὰ δέσετε τὸν ἄντρα μου, γιατὶ ἐμουρλάθη». Ἐπῆγαν οἱ γειτόνοι καὶ τὸν ρωτάγανε τί τοῦ συνέβη. Ἐκεῖνος τοὺς διηγήθηκε οὔλην τὴν ἱστορία καὶ τότες ἐπίστεψαν κ' ἐκεῖνοι ὅτι ἀληθινὰ ἐμουρλάθηκε, γιατὶ δὲν ἐμποροῦσαν νὰ καταλάβουνε πῶς ἐμπῆκε τὸ μουλάρι μέσ' 'ς τὴγ κάννουλα καὶ ἀμέσως τὸν ἔδεσαν καὶ τὸμ πῆγαν 'ς τοὺς «Ἁγίους Θεοδώρους» τὸ μοναστήρι, ποῦ γιατρεύουν τοὺς μουρλούς.

Οἱ καλογέροι τὸν ἔβαλαν 'ς τὸ κούτσουρο καὶ τὸν ἄρχισαν 'ς τὸ ξύλο. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὸν ἐρωτάγανε τί ἔγινε τὸ μουλάρι καὶ ἅμα τοὺς ἔλεγε πῶς ἐμπῆκε μέσ' 'ς τὴγ κάννουλα, τὄδιναν κι ἄλλο ξύλο. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἐγινότανε κάμποσες ἡμέρες καὶ ὁ χωριάτης ἐκόντευε νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὸ ξύλο καὶ ἀπὸ τὴν πεῖνα. Γιὰ νὰ γλυτώσῃ λέει μιὰ μέρα 'ς τοὺς καλογέρους. «Μή με πειράζετε καὶ θὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια. Ἐγὼ ἔχασα τὰ λεπτὰ τοῦ μουλαριοῦ 'ς τὸ δρόμο

καὶ γιὰ νὰ δικαιολογηθῶ 'ς τὴ γυναίκα μου ἔφτιασα τὸ ψέμα. Μὸν ἀφῆστε με νὰ πάου 'ς τὸ σπίτι μου.» Ἔτσι κιόλα, τοῦ δώσανε κ' ἔφαγε κ' ἤπιε καὶ τὸν ἔστειλαν 'ς τὸ σπίτι του γερόν.

Ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἐπῆγε 'ς τὸ σπίτι του καὶ εἶπε τῆς γυναίκας του ὅ,τι εἶπε καὶ 'ς τοὺς καλογέρους, τά φτιασε μαζί της κ' ἐτήραζε τὴ δουλειά του. Μιὰ ἡμέρα ἐκίνησε κ' ἐπῆγε 'ς τὴ βρύση ἐκείνη κ' ἐσήκωσε τὴν πλάκα τοῦ κεριζοῦ. Τηράει καὶ βλέπει πάλι τὸ μουλάρι μέσ' 'ς τὸ νερὸ καὶ τοῦ λέει: «Σὲ βλέπω, μουλαράτσι μου, ἂμ κοτάου ἀπὸ τοὺς κερατοκαλογέρους;»

ΣΗΜ. [Ὁ μῦθος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς παρὰ Π. Π. ὁμιλῶ 36 ἀνεκδότου ἐξ Ἀκαρνανίας παραλλαγῆς, ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν περὶ τῶν πανουργιῶν τῶν γυναικῶν, χωρὶς ὅμως νὰ εὑρίσκεται παρὰ Συντίπᾳ. Ὁ Πολίτης (Λαογρ. Η' σ. 15,2) σχετίζει τοῦτον πρὸς τὸν ἑπόμενον (ψάρια 'ς τὸ χωράφι), ἀλλ' ὡς παράλληλος μόνον δύναται νὰ θεωρηθῇ, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς παραλλαγή. Ἀνέκδοτος παραλλαγὴ καὶ παρὰ τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ ἐκ Θεσπρωτίας—Σ. τ. Δ.]

3

Μιὰ φορὰ 'ς ἕνα χωριὸ ἤσαντε δύο ἀντρόγενα· τὸ ἕνα ἦτανε μονοιασμένο κ' ἐπέρναγε σὰν ἤθελε ὁ Θεός, τὸ ἄλλο οὔλο ἐτρωγότανε κ' ἐτσακωνόταν κ' ἐτάραζε οὔλο τὸ χωριὸ μὲ τὶς φωνές του καὶ τὰ ξυλοκοπήματά του. Ὁ ἄντρας τοῦ καλοῦ ἀντρόγενου λέει μιὰ ἡμέρα τῆς γυναίκας του. «Φταίει ὁ ἄντρας ποῦ δὲμ πιάνει ἕνα ξύλο, γιὰ νὰ τὴ διορθώσῃ τὴν κακιὰ γυναῖκα.—Σῶπα, ἄντρα μου, τοῦ λέει ἡ γυναίκα του. Ἡ κακιὰ γυναίκα δὲ φτάνεται». Κ' ἔτσι ἐτελείωσε ἡ κουβέντα.

Μιὰ ἡμέρα ἐπέρασε ἀπ τὸ χωριὸ ἕνας μὲ ψάρια καὶ ἡ καλὴ γυναίκα ἐπῆρε μερικὰ κ' ἐπῆγε 'ς τὸ χωράφι ποῦ ἦταν ὁ ἄντρας της καὶ ὤργωνε, γιὰ νὰν τοῦ πάῃ ψωμί. Ἐκεῖ ποῦ τὄβαλε κ' ἔτρωγε, ξεκλέβεται καὶ πηγαίνει 'ς τ' ὄργωμα καὶ σκορπάει τὰ ψάρια. Ὕστερα ἀφοῦ ἔφαγ' ὁ ἄντρας της, ἐπῆρε τὰ κάθηκα (τὸ τράστο κτλ.) καὶ ἔφυγε, καὶ ὁ ἄντρας της ἐπῆγε νὰ ὀργώσῃ. Ἐκεῖ ποῦ ὤργωνε βρίσκει ἕνα ψάρι. «Κύριε, ἐλέησον! εἶπε. Ποῦ βρέθηκ' ἐδῶ τὸ ψάρι;» Πηγαίνει παρέκει βρίσκει κι ἄλλο κι ἄλλο. Τὰ μάζεψε καὶ τὸ βράδυ τά βαλε 'ς τὸ *ὑννότραστο*, 'ς τὸ τράτσο ποῦ ἔβαλε τὸ ὑννί, κ' ἐπῆγε 'ς τὸ σπίτι του. Ἡ γυναίκα του ἤξερε τί θὰ γίνῃ καὶ δὲν ἐμαγέρεψε τίποτα, παρὰ ἔβαλε κ' ἔψησε ὀλίγα κρεμμύδια γιὰ νὰ φάνε.

Ὄντας ἤρθ' ὁ ἄντρας της καὶ τὴ ρώτησε τί θὰ φάνε, τοῦ εἶπε ὅτι δὲν ἄδειασε νὰ μαγερέψῃ καὶ τοῦ ἔψησε ὀλίγα κρεμμύδια. «Βράδυ εἶναι, δὲμ πειράζει, τοῦ εἶπε.—Μωρὲ μὲ κρεμμύδια θὰ περάσω γὼ ἀπόψε; Φέρ' ἐδῶ τὸ ὑννότραστο, ποὺ ἔχω μέσα ψάρια, καὶ βάλε νὰν τὰ τηγανίσῃς. —Καὶ ποῦ τά 'βρες ἐσὺ τὰ ψάρια! τοῦ λέει ἡ γυναίκα του.—'Σ τὸ χωράφι τά 'βρα, τῆς λέει.—'Σ τὸ χωράφι; Τί λές, ἄντρα; Εἶσαι καλά; —Ναί, 'ς τὸ χωράφι. Ἐκεῖ ποῦ ὤργωνα, τὰ ηὗρα σκόρπια.»

Βάνει τὶς φωνὲς ἡ γυναίκα του καὶ μαζώνει τοὺς γειτόνους, γιατὶ ὁ ἄντρας της ἐμουρλάθηκε, γιὰ νὰν τὸν δέσουνε. Ἐμαζώχτη τὸ χωριό, καὶ ὅταν ἄκουσε πῶς ὁ ἄντρας της ἔλεγε πῶς ηὗρε ψάρια 'ς τὸ χωράφι, ἐπίστεψε πῶς ἀληθινὰ ἐμουρλάθη καὶ ἔπιασαν καὶ τὸν ἔδεσαν, καὶ πολλοὶ ἔμειναν 'ς τὸ σπίτι γιὰ νὰν τὸν φυλάνε μὴ λυθῇ καὶ πνίξῃ τὴ γυναίκα του, ὅπως ἐφοβόταν ἐκείνη.

Ὁ ἄντρας της, ἀφοῦ εἶδε ὅτι τὸν ἐδέσανε καὶ ἑτοιμαζόσαντε νὰν τὸν στείλουν τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα 'ς τὸ μαναστήρι, γιὰ νὰν τὸν βάλουν 'ς τὸ κούτσουρο, ἐσκέφθη καλύτερα καὶ εἶπε. «Βρὲ παιδιά, λύστε με, γιατὶ τώρα ἤρθα 'ς τὰ σύγκαλά μου καὶ θυμήθηκα πῶς μοῦ ἦρθε μιὰ σκοτούρα 'ς τὸ χωράφι κ' ἐθάμπωσα καὶ μοῦ φάνηκε πῶς εἶδα ψάρια. Φαίνεται πῶς παραμίλαγα ὄντας ἔλεγα γιὰ ψάρια.» Τότες οἱ χωρικοὶ τὸν ἔλυσαν κ' ἔφυγαν, ὁ δὲ ἄρρωστος ἔφαγε τὰ κρεμμύδια του κ' ἐκοιμήθηκε.

Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα ἡ γυναίκα του ἐμαγείρεψε τὰ ψάρια καὶ τὰ παρουσίασε 'ς τὸ τραπέζι. Ἐκεῖνος τὴν ἐρώτησε ποῦ τὰ ηὗρε τὰ ψάρια, κ' ἐκείνη τοῦ ἀποκρίθηκε πῶς εἶναι τὰ ψάρια ποῦ ἤφερε ἀπ τὸ χωράφι.

Τότες τοῦ ἐμαρτύρησε τὸ τί ἔκαμε, γιὰ νὰν τοῦ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ κακὴ γυναίκα κάνει ὅ,τι θέλει καὶ ὁ ἄντρας δὲν ἠμπορεῖ νὰν τὴ ζαπίσῃ.

ΣΗΜ. [Περὶ τοῦ μύθου βλέπε ὅσα ἐσημείωσεν ὁ ἀείμνηστος Πολίτης ἐν Λαογρ. Η' σ. 15. Πρόσθες καὶ *Bedier*, Les fabliaux[3] 1911 σ. 197 καὶ 458. Ὁ μῦθος προέρχεται ἐκ τοῦ Συντίπα (ἔκδ. Boissonade σ. 92—Eberhard [Fabulae Romanenses] σ. 72, (Ἔκδ. δημώδης Βενετίας 1790 σ. 59.) — Σ. τ. Δ.]

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΛΑΖΑΡΙΚΑ

ΑΡΓΥΡΑΔΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΥΠΟ

ΜΑΛΒΙΝΑΣ Ι. ΣΑΛΒΑΝΟΥ

δημοδιδασκάλου

Τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἠδυνήθην νὰ συλλέξω ἐκ τοῦ χωρίου Ἀργυράδων Λευκίμμης, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπηρετῶ ὡς διδασκάλισσα ἀπὸ ἑπταετίας, ἔκρινα ὀρθὸν νὰ διακρίνω εἰς δύο κατηγορίας. Ἡ πρώτη τούτων περιλαμβάνει ὅσα ᾄδονται ἔτι καὶ νῦν εἰς τοὺς χοροὺς κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰς ἄλλας οἰκογενειακὰς ἑορτάς, τὰς ἀπόκρεως καὶ τὰς ὀλίγας ἔτι καὶ νῦν τελουμένας πανηγύρεις καὶ τὰ ὁποῖα πλειστάκις ἤκουσα κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς μου· τούτων τὴν ἀκρίβειαν ἐξήλεγξα ὅσον ἠδυνάμην λεπτομερέστερον καλέσασα ἐκ περιτροπῆς τὰς μᾶλλον φημιζομένας τραγουδίστρας τοῦ χωρίου, ἵνα μοι ὑπαγορεύσωσι ἕκαστον καὶ οὕτω δυνηθῶ νὰ διακρίνω τὸ ἀληθῶς ἐν τῇ κοινῇ χρήσει ὑπάρχον. Γράφουσα ἕκαστον τῶν ᾀσμάτων τούτων ἐσημείωσα τὸ ὄνομα ἐκείνης μόνον, ἥτις πρώτη τῶν ἄλλων μοὶ ὑπηγόρευσεν αὐτὸ πλῆρες.

Ἡ ἑτέρα κατηγορία περιλαμβάνει τὰ μεμαρτυρημένως ᾀδόμενα ἄλλοτε ἐνταῦθα κατὰ τὰς συχνοτέρας τότε πανηγύρεις καὶ ἑορτάς, περισῳζόμενα δὲ νῦν ἐν τῇ μνήμῃ μόνον τῶν πρεσβυτέρων, μάλιστα δὲ τῶν πρεσβυτίδων, αἱ ὁποῖαι εἴτε ᾖδον ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεότητος αὐτῶν εἴτε ἤκουσαν αὐτὰ ἀπαγγελλόμενα ὑπὸ τῶν προγενεστέρων ὡς παλαιὰ τραγούδια. Τὸ ὅτι δὲ ᾖδοντο ταῦτα ἄλλοτε συμπεραίνω ἐκ τούτου, ὅτι πολλοὶ εὑρισκόμενοι ἐν τῇ προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ ἀναμιμνήσκονται αὐτῶν, ἕκαστος δ' ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῆς μνήμης του δύναται ν' ἀπαγγείλῃ στίχους τινάς, ἐν ᾧ πρεσβύτιδές τινες, μνημονικοῦ εὐμοιροῦσαι, ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατήσωσιν αὐτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πλήρη. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ αὐτοῦ παλαιοῦ ᾄσματος συνέβαινε πολλάκις δύο ἢ καὶ τρεῖς παραλλαγαὶ νά μοι ὑπα-

γορευθῶσιν, ἔκρινα ὀρθὸν νὰ προτάσσω ἣν ἐθεώρουν μᾶλλον πλήρη ἐξ αὐτῶν, νὰ σημειῶ δὲ κατόπιν τοὺς ἐξαλλάττοντας στίχους ἐκ τῶν ἄλλων, ν' ἀναφέρω δὲ τὸ ὄνομα ἑκάστης τῶν ὑπαγορευσασῶν μοι πρεσβυτίδων. Τούτων πλεῖστά μοι ὑπηγόρευσεν ἡ παρ' ἁπάντων φημιζομένη ὡς δεινὴ τραγουδίστρα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεότητος αὐτῆς, τερασ τίαν δὲ μνήμην ἔχουσα, ἂν καὶ ὑπερέβη τὸ 60ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας της, κ. Μαρία Καλούδη, ἀνήκουσα ἐκ καταγωγῆς εἰς μίαν τῶν παλαιοτέρων τοῦ χωρίου οἰκογενειῶν, σύζυγος δὲ τοῦ ἱερέως τοῦ χωρίου. Πολλὰ ἐπίσης μοὶ ὑπηγόρευσαν καὶ αἱ κ. κ. Χρυσούλα Κ. Πανδῆ ἐτῶν 71, Μαργαρίτα Α. Καββαδία 65, Ἑλένη Α. Καββαδία 65, Ἑλένη Α. Πανδῆ 55, Ἀρήτη Μ. Καββαδία 50, Μάντε Χ. Καββαδία 50, Ἀλεξάνδρα Θ. Καββαδία 45 καὶ εἴτις ἄλλη· δὲν κρίνω δὲ ἄσκοπον νὰ σημειώσω ὅτι ἐκ τῶν ὑπαγορευσασῶν μοι πρεσβυτίδων οὐδεμία οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον γνωρίζει ν' ἀναγινώσκῃ.

Μετὰ τὰ τραγούδια ἔγραψα διάφορα τραγουδάκια, καθ' ἣν σειράν μοι ὑπηγορεύθησαν ὑφ' ἑκάστης· ταῦτα συλλέγουσα παρετήρησα ὅτι ἑκάστη γυνὴ γινώσκει καὶ ἴδιον ἐκ τούτων ὁρμαθόν· πολλάκις δὲ ἡ ὑπαγορεύουσα μ' ἐβεβαίου ὅτι τὸ ὑπαγορευόμενον δίστιχον συνεδέετο πρὸς ἐπεισόδιόν τι τῆς ἰδίας αὐτῆς ζωῆς.

Προκειμένου νὰ γράψω τὰ *μοιριολόγια* ἐζήτησα πάλιν τὴν συνδρομὴν τῆς πρεσβυτέρας Μ. Καλούδη, διότι αὕτη καὶ πλείστους τῶν οἰκείων αὐτῆς ἐθρήνησε καὶ εἰς πᾶν πένθος ἐν τῷ χωρίῳ πρώτη σπεύδει. Ταῦτα ἐξήλεγξα κατόπιν ζητήσασα νά μοι ὑπαγορεύσωσιν αὐτὰ ἐκ περιτροπῆς καὶ αἱ ἄλλαι, αἱ συνήθεις *μοιριολοΐστρες*.

Ἐν τέλει ἔγραψα *τὰ λαζαρικά*, ὡς καλοῦνται συλλήβδην ἐνταῦθα τὰ ᾀδόμενα κατ' οἴκους ᾄσματα ὑπὸ ὁμίλων ἐφήβων κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς τοῦ ἔτους. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, ἀντικατασταθέντα ὑπὸ τῶν ἀναγραφομένων εἰς τὰ συνήθη φυλλάδια, περιέπεσον τελείως εἰς λήθην, περιεσώθησαν δὲ ἐκ τῶν παλαιῶν μόνον τἀναγραφόμενα ἐνταῦθα, ἅτινα καὶ ἐξακολουθοῦσι νὰ ψάλλωνται ἀναλλοιώτως, ὡς ὑπάρχουσι γεγραμμένα εἰς παλαιόν τι δεφτέρι, εὑρισκόμενον νῦν εἰς χεῖρας τοῦ κ. Γρ. Κουλούρη· ἐκεῖθεν ἐκμανθάνουσιν αὐτὰ συνήθως οἱ ᾄδοντες καὶ ἐκεῖθεν πιστῶς ἀντεγράφησαν καὶ εἰς τὴν συλλογὴν ταύτην.

Τὰ γαμήλια ᾄσματα δὲν περιέλαβον εἰς τὴν συλλογήν μου, ἐπειδὴ

ἐγράφησαν ἤδη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην περιγραφὴν τῶν ἐθίμων τοῦ γάμου ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ.

Ὅ,τι ἐν γένει ἐπεδίωξα ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας συλλογῇ ὑπῆρξεν ἡ ἀκριβὴς ὅσον τὸ δυνατὸν γραφὴ τῶν ὑπαγορευομένων [1]). Κρίσιν περὶ τῶν τραγουδιῶν τούτων ἄλλοις δέδοται νὰ ἐκφέρωσιν· ὅ,τι δύναμαι ἐγὼ νὰ εἴπω εἶναι μόνον ὅτι, ἂν καὶ τὰ ᾄσματα ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι παραλλαγαὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν, σῳζομένων ἀλλαχοῦ τῆς Πατρίδος ἡμῶν πληρέστερον, μεταφερθέντα ἴσως ἐνταῦθα κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου (δὲν εἶναι ἀπίθανον ἕνια τούτων ν' ἀνήκωσιν εἰς γνωστοὺς ποιητάς, μεταπλασθέντα, ὡς συμβαίνει συνήθως, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα) ἐν τούτοις καὶ μόνον χάριν τῆς ἱστορίας τῶν ᾀσμάτων τούτων δὲν θ' ἀπέβαινε μάταιος ὁ κόπος τῆς περισυλλογῆς αὐτῶν ἔνθα τῆς νήσου ἀπαντῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα κομισθέντα ἄλλοθεν περιεῖχον καὶ διαλεκτικὰ στοιχεῖα ἄγνωστα τοῖς ἐνταῦθα, διὰ τοῦτο, ὅπου ἦτο εὔκολον τὰ τοιαῦτα στοιχεῖα ἀντικατεστάθησαν διὰ λέξεων τοῦ ἐνταῦθα ἰδιώματος, ὅπου δὲ δύσκολος ἦτο ἡ ἀντικατάστασις, ὡς ἐν τέλει στίχου, παρέμεινεν ἡ ἄγνωστος λέξις, ὑποστᾶσα τοιαύτην ἀλλοίωσιν, ὥστε κατέστη ἀδιάγνωστος, ἂν καὶ οἱ ᾄδοντες προσπαθοῦσιν ἐρωτώμενοι νὰ ἑρμηνεύσωσιν αὐτὴν ἐκ τῶν συμφραζομένων· διὸ καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῶσι δι' ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ στίχου, ἔγραψα ὡς προφέρονται, μὴ ἐπιληφθεῖσα τῆς ἑρμηνείας, περιορισθεῖσα δὲ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἄλλων διαλεκτικῶν στοιχείων, ὡς ἀντιλαμβάνονται τούτων ἐνταῦθα. Περὶ τῶν στοιχείων δὲ τούτων τολμῶμεν νὰ σημειώσωμεν τὴν παρατήρησιν ἡμῶν, ὅτι, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸ πλῆθος τῶν ἰταλικῶν λέξεων, ἅτινες εἰσέρρευσαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων ἡμῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑνετοκρατίας, θὰ ἀπορήσῃ διὰ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν ἐκείνων,

[1]) Ὀφείλω νὰ σημειώσω ὅτι οἱ συνδυασμοὶ *μπ*, *ντ*, *γκ* προφέρονται ἐν Ἀργυράδες ἐπὶ τῶν πλείστων λέξεων ἠχηρότερον ἤτοι ὡς b, d, g· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οἱ συνδυασμοὶ οὗτοι, ἠχηρῶς προφερόμενοι, ἀπηντῶντο ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, ἐσημείωσα αὐτοὺς διὰ τῶν λατινικῶν στοιχείων, ἐφ' ὅσον δὲ ἐσχηματίζοντο διὰ τοῦ τελικοῦ *ν* ἐν τῇ συνεπείᾳ, ἔγραψα χάριν εὐκρινείας ἀμετάβλητα τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα, κρίνουσα ἀρκετὸν νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι καὶ ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἠχηρῶς προφέρονται.

αἵτινες ἠδυνήθησαν νὰ εἰσπηδήσωσι καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἐξηγεῖται τὸ πρᾶγμα, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι παρὰ τὰς πολυπληθεῖς ξένας λέξεις διεσῴζοντο ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν Κερκυραίων ἀγροτῶν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐκ τῆς πατρίου γλώσσης ἀντίστοιχοι λέξεις· τοῦτο δὲ πράγματι ἀποδεικνύει καὶ σήμερον ἔτι ἡ προσεκτικὴ ἐξέτασις τῆς γλώσσης τῶν χωρικῶν τῆς ἡμετέρας νήσου [1]). Καὶ ἀπὸ γλωσσικῆς λοιπὸν ἀπόψεως δὲν θὰ ἦτο ὅλως ἄσκοπος ἡ περισυλλογὴ τῶν ᾀσμάτων τούτων ἐν τοῖς διαφόροις χωρίοις τῆς νήσου Κερκύρας.

Ἀργυρᾶδες 17ῃ Ἰανουαρίου 1917.

1

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κι ὁ μικροπαντρεμένος
τὸ Μάϊ φυτιὰν ἐφύτεψε, τὸ Μάϊ γυναῖκα ἐπῆρε,
τὸ Μάϊ τοῦ 'λθε μήνυμα νὰ πάῃ σὲ ταξείδι.
Τὸ μήνυμά του ἦδὰ πολύ, κι ἡ ῥόγα τοῦ εἶναι λίγη.
«Μισεύεις, Κωσταντῖνέ μου, καὶ μένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
—Πρῶτα σ' ἀφήνω στὸ Θεὸ καὶ δεύτερο στοὺς Ἁγιους
καὶ τρίτο στὴ μαννούλα μου, στὰ γκαρδιακά μου ἀδέρφια.»
Μήδ' ἕνα μίλλι πῆγε ὁ νιός, μήδ' ἕνα μήδε δύο,
σ' ἕνα σκαμνὶ τὴν ἔβαλαν καὶ τὴν τριχοκουρεύουν.
Τσῆ δώκανε τρία πρόβατα καὶ κεῖνα ψωριασμένα,
τσῆ δώκανε τρία σκυλιὰ καὶ κεῖνα λυσσιασμένα,
τσῆ δώκανε τρία ψωμιὰ καὶ κεῖνα μουχλιασμένα.
«Γιὰ ἰδές ἐκεῖνο τὸ βουνὸ τὸ μέγα τὸ μεγάλο,
πῶχει καβοῦλα στὴν κορφὴ καὶ κατακνιὰ στὸ μπάτο,
τσῆ πανε, ἐκεῖ νὰ τ' ἀνεβῇς κ' ἐκεῖ νὰ κατοικήσῃς,
νὰ τὰ περάσῃς τὰ ἑκατὸ καὶ νὰ διαβῇς τὰ χίλια.
Ἐτότες νὰ τὰ κατεβῇς νὰ τὰ χλωροβοσκήσῃς.»
Ὡς τό 'θελε ἡ μοῖρα της, τὸ βαριορριζικό της,
τὰ πέρασε τὰ ἑκατό, τὰ διάβηκε τὰ χίλια,
τότες κι αὐτὴ ἐκατέβηκε στὴν ἄκρη τσῆ θαλάσσης.

[1]) Ταύτην τὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος ἐξήνεγκεν ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ εἰς τὴν μελέτην περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἀργυράδων.

Καὶ νάστονε ὁ Κωτσαντᾶς στὸ μαῦρο καβαλλάρης.
Σὰν ἥλιος λάμπει στ' ἄλογο, σὰν ἀϊτὸς στὴ σέλλα,
σὰ μικροβασιλόπουλο κρατεῖ τὸ σαλιβάρι.
«Γειά σου, χαρά σου, πιστικέ.—Καλὸ στὸν καλῶς ἤρθε.
—Μὰ δὲ μοῦ λές, μπρὲ πιστικέ, ποιανοῦ 'ναι τὸ κοπάδι;
καὶ τίνος εἶναι τὰ σκυλὰ τὰ τριχοτραχηλᾶτα;
—Τῆς ἐρημιᾶς τὰ πρόβατα, τσ' ἀκλέριας τὰ σκυλάκια
κι ὁ πιτσικὸς ποῦ τὰ φυλᾷ, τοῦ Κωνσταντᾶ ἡ γυναῖκα.»
Βιτσιὰ τοῦ μαύρου ἐβάρησε στὸ σπίτι του παγαίνει.
«Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου.—Καλῶς τὸν Κωσταντᾶ μου.
—Μάννα, ποῦ εἶναι ἡ γυναῖκα μου, μάνα, ποῦ εἶναι ἡ κυρά μου;
—Γυναῖκα σου ἀπέθανε ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια.
—Γιὰ δεῖξέ μου τὸ βνῆμα της, νὰ πὰ νὰ τὸ γνωρίσω,
νὰ ῥίξω χοῦφτες δάκρυα, φόρσι καὶ τ' ἀναστήσω.
—Τὸ βνῆμα της ἐχόρτιασε κ' ἐγὼ δὲ τὸ γνωρίζω.
—Κι ἂν εὕρω τὴ γυναῖκα μου, τί θέλεις νὰ σοῦ κάμω;
—«Κι ἂν εὕρῃς τὴ γυναῖκα σου, παρέ μου τὸ κεφάλι
καὶ κάνε το ψιλὰ ψιλὰ σὰν τὸ κλωνὶ τὸ στάρι.»
Βιτσιὰ τοῦ μαύρου ἐβάρησε στὸ κάβο κατεβαίνει.
«Ἐσύ 'σαι ἡ γυναῖκα μου, τὸ πρῶτό μου στεφάνι.»
Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἡ κόρη βρέθη ἀπάνου.
Μπροστά πανε τὰ πρόβατα καὶ πίσω τὰ σκυλάκια
κι ὁ πιστικός, ποῦ τὰ φυλᾷ, στ' ἄλογο καβαλλάρης.
Βιτσιὰ τοῦ μαύρου ἐβάρησε, στὸ σπίτι του πηγαίνουν.
«Μάννα, ἔτηνε ἡ γυναῖκα μου, μάννα ἔτηνε ἡ κυρά μου.»
Χρυσὸ μαχαίριν ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
στὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε καὶ στὴν καρδιά της πάει.
Τσῆ δίνει μιά, τσῆ δίνει δυό, τσῆ παίρνει τὸ κεφάλι,
τὴν ἔκαμε λιανὰ λιανὰ σὰν τὸ κλωνὶ τὸ στάρι
καὶ στὸ σακκὶ τὴν ἔβαλε, στὸ μύλο τήνε πάει.
«Ἄλεσε, μύλο μου, ἄλεσε μιανῆς κουρφῆς κεφάλι·
κάμε τ' ἀλεύρια κόκκινα καὶ τὴ πασπάλη μαύρη,
γιὰ νά ρχωνται οἱ μελαχροινὲς νὰ παίρνουν κοκκινάδι,
γιὰ νά ρχωνται οἱ ἔμορφες νὰ παίρνουν τὸ μαυράδι.»

ΣΗΜ. Στ. 35 *φόρσι*=ἴσως. — Στ. 52 *κουρφῆς*· ἄλλοι λέγουσι *κουρβᾶς*, ἀγνοουμένης τῆς σημασίας τῆς λέξεως.

[Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' 104, 28.—Σ. τ. Δ.]

2

Γιὰ ἰδὲς ἐκεῖνο τὸ βουνὸ τὸ μέγα τὸ μεγάλο,
ἀπόκει κατεβάζανε τῆς ὀρφανούλας γάμο
μὲ τετρακόσια δυὸ ἄλογα, μὲ χίλιους συμπεθέρους·
σφαζοῦν τσοὺ συμπεθέρωνε βουβάλια καὶ μοσχάρια,
σφαζοῦνε καὶ τσῆ νύφης τους τριῶ φιδιῶν κεφάλια,
τὴν ὄχεδρα καὶ τὴν ὀχιὰ καὶ τὴ μονομερίδα.
Τρώει τὴ μιά, τρώει τσοὶ δυό, τσοὶ τρεῖς ἐφαρμακώθη.
Σταυρόδεσε τὰ χέρια της, στὸν πεθερό της πάει.
«Ἐδῶ 'ρθα, πεθερούλη μου, γιὰ μιὰ στάλα νεράκι·
ἐσκάσαν τὰ χειλάκια μου 'πὸ τὸ πολὺ φαρμάκι.
—Νύφη, νερὸ δὲν ἤφερες, νύφη, νερὸ δὲν ἔχω·
κι ἂν εἶναι στάλα τὸ νερό, θολὸ καὶ βουρκωμένο.»
Σταυρόδεσε τὰ χέρια της, στὴν πεθερά της πάει.
«Ἐδῶ 'ρθα, πεθεροῦλα μου, γιὰ μιὰ στάλα νεράκι·
μοῦ 'σκασαν τὰ χειλάκια μου 'πὸ τὸ πολὺ φαρμάκι.
—Νύφη, νερὸ δὲν ἤφερες, νύφη, νερὸ δὲν ἔχω·
κι ἂν εἶναι στάλα τὸ νερό, θολὸ καὶ βουρκωμένο.»
Σταυρόδεσε τὰ χέρια της στὸ συγγενῆ της πάει.
«Ἐδῶ 'ρθα, συγγενούλη μου, γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι·
μοῦ 'σκασαν τὰ χειλάκια μου 'πὸ τὸ πολὺ φαρμάκι.
—Νύφη, νερὸ δὲν ἤφερες, νύφη, νερὸ δὲν ἔχεις·
κι ἂν εἶναι στάλα τὸ νερό, θολὸ καὶ βουρκωμένο.
Σύρε καὶ στὸ ἀϊταιράκι σου καὶ κεῖνο θὰ στὸ δώκῃ.»
Σταυρόδεσε τὰ χέρια της στ' ἀϊταίρι της παγαίνει.
«Ἐδῶ 'ρθα ἀϊταιράκι μου γιὰ μιὰ σταλιὰ νεράκι·
μοῦ 'σκασαν τὰ χειλάκια μου 'πὸ τὸ πολὺ φαρμάκι.»
Χρυσὸ σταβνάκιν ἅρπαξε, στὴ βρύσι κατεβαίνει·
κι ὥστο νὰ πάῃ κι ὥστο νὰ 'ρθῇ τὴ βρίσκει πεθαμένη.
Χρυσὸ μαχαίριν ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,
στοὺς οὐρανοὺς τ' ἀπέλυσε καὶ στὴν καρδιά του πάει.

Ἐκεῖ ποῦ χώσανε τὸ νιὸ ἐβγῆκε κεπαρίσσι,
κ' ἐκεῖ ποῦ χώσανε τὴ νιὰ ἐβγῆκε καλαμιῶνας.
Ἀντικοτάει ὁ καλαμιᾶς φιλεῖ τὸ κεπαρίσσι.
Ἕνα πουλὶ κελάδουνε καὶ κελαδάει καὶ λέει
«Γιὰ ἰδὲς τὰ βαριορίζικα, τὰ βαριοπικραμένα,
ὅπως φιλιῶνταν ζωντανά, φιλιῶντ' ἀποθαμένα.»

Παρὰ Ἀρήτης Καββδία ἐτ. 50

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ϛ' 550, 8—Σ. τ. Δ.]

3

Πέρα στὴ βέρα γειτονιά, στὴ βέρα γειτονίτσα,
ἐκεῖ καθότουν μιὰ γριά, καθότουν κι ἕνας γέρος,
εἶχαν κι ἕνα κακὸ σκυλὶ κ' ἕνα ὄμορφο κορίτσι·
κρυφὰ τοὺς ἐγγαστρώθηκε, κρυφά ἦταν γγαστρωμένο,
στὸ παρεθύρι κάθοτουν καὶ μαγουλοκρατιέται,
τί μῆνα κάνει τὸ παιδί, τί μῆνα τὸ γενναέι.
Σεχτέβρη, Ὀχτώβρη δροσερέ, Γενάρη καὶ Φλεβάρη,
Φλεβάρη φλέβα τσ' ἄνοιξε ἡ φλέβα τοῦ βυζιοῦ της,
νὰ φέρῃ γάλα δροσερό, νὰ θρέψῃ τὸ παιδί της.
«Κάνω νὰ σὲ καταραστῶ καὶ μὲ πονεῖ ἡ καρδιά μου·
καὶ πάλε ἂς σὲ καταραστῶ, ὁ Θεὸς νὰ σὲ βοηθήσῃ.
Ἀπ' ἄρbουρο νὰ γκρεμιστῇς, σὲ πάσσαρα νὰ πέσῃς,
σὰν τὸ γιαλὶ νὰ δαϊστῇς, σὰν τὸ κερὶ νὰ λυώσῃς,
καὶ σὰν τὸ φύλλο τῆς ἐλιᾶς νὰ μαραθῇς, νὰ πέσῃς.
Δέκα γιατροὶ νὰ σὲ πιαστοῦν καὶ δέκα μαθητάδες
καὶ δεκοχτὼ γραμματικοὶ νὰ γράφουνε τσοὶ μπότες·
κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ διαβῶ κοὶ νά τσου χαιρετίσω.
Γειά σας, χαρά σας, μπρέ γιατροὶ καὶ σεῖς οἱ μαθητάδες,
δὲν κόβου τὰ ξυράφια σας ν' ἀνοίξετε τσοὶ μπότες.
Θέλουν τροχόν, τρουχίστε τα ν' ἀνοίξετε τσοὶ μπότες,
κ' ἔχω πανὶ λεξανδρινὸ σαράντα πέντε πῆχες,
τσοὶ δέκα βάλτε γιὰ ξαδό, τσοὶ πέντε γιὰ μοτάρια
καὶ τἄλλο τ' ἀποδέλοιπο, βάλτε το σάβανό του.
—Μωρὴ σκύλα, μωρὴ ἄραβη, μωρὴ κακὴ γυναῖκα,

δὲν εἶν' κριτήριο νὰ κριθῇς, τὸ δίκιο σου νὰ κρίνῃς;
Ὁ Θεὸς εἶν' δικιοκριτὴς κι ὅλα τὰ δίκια κραίνει
κι ὁπόχει τὸ δικαίωμα, ἐκεῖ ποῦ πάει τὸ βρίσκει.»

Παρὰ Κυριακῆς Κυνηγοπούλου ἐτ. 30.

ΣΗΜ. Στ. 10 λέγεται καὶ παραλλαγή:

κάνω νὰ σὲ καταραστῶ κ' ἡ γλῶσσα μὲ μπερδεύει.
Κ' ἐγὼ σὲ ρίχνω στὸ Θεό, κι ὁ Θεὸς ἂς σὲ παιδεύῃ.

Στίχ. 16. *μπότα* λέγεται κοινῶς ἡ ἐκ τοῦ τραύματος ὀπή.—Στίχ. 22. *μοτάρια* = ὁ εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ τραύματος εἰσαγόμενος βάμβαξ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' 90, 13. — Σ. τ. Δ.]

4 (1)

Μέγα ἂϊ Γιώργη στρατηγὲ κι ἀφέντη καβαλλάρη,
κι ἁρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι,
εἶσαι σὰν ἥλιος στὴ θωριά, σὰν ἅγιος στὴ θεότη,
περικαλῶ σε, βόηθα μας, ἀφέντη στρατιώτη.
Στὴ χάρι καὶ στὴ δύναμι θέλω νὰ σ' ἀνθιβάλλω,
ὁποῦ σκοτώνεις τὸ θερειό, τὸ δράκοντα μεγάλο,
πού 'τανε ἐδῶ στὴν Κέρκυρα σ' ἕνα βαθειὸ πηγάδι,
ποῦ ἃ δὲ τοῦ δίναν ἄνθρωπο κάθε πουρνὸ καὶ βράδυ,
ἂν δὲν τοῦ δίναν ἄνθρωπο κι ἀνθρώπους νὰ μασήσῃ,
δὲν ἄφηνε φτυξιὰ νερὸ τὴ χώρα νὰ δροσίσῃ.
Καὶ κάμαν καὶ τὰ μπουλεττιὰ τοῦ λιονταριοῦ πισκέσι,
ἐκάμαν καὶ τὰ μπουλεττιά, ποιανοῦ θελε νὰ πέσῃ.
Ἐκάνανε τὰ μπουλεττιὰ γιὰ τὴν βασιλοπούλα,
ὁποῦ τὴν εἶχ' ἡ μάννα της μονάχη κι ἀκριβοῦλα.
Ἀφέδης της καὶ μάννα της πολὺ τὴν καμαρῶναν,
λὲς κ' εἶχανε στὸ σπίτι τους μία χρυσῆ κορῶνα.
Λαὸ κι ἀρίβνη τὄρριξε στοῦ βασιλέως πάει.

---

[1]) Τὸ κοινότατον ἐν τῷ χωρίῳ ᾆσμα τοῦ Ἁϊ-Γιωργιοῦ οἱ μὲν ᾄδουσι κατὰ μίαν παραλλαγήν, οἱ δὲ κατ' ἄλλην. Τὴν πρώτην τούτων μοὶ ὑπηγόρευσεν ἡ Μαργ. Καββαδία, τὴν δ' ἑτέραν ἡ πρεσβυτέρα Μ. Καλούδη.

«Νά μας, ρήγα, παιδάκι σου, καὶ νά μας τὸ παιδί σου.
—Ἀφῆστε τὸ παιδάκι μου κι ἀφῆστε τὸ παιδί μου
καὶ πάρτε τὴν κορῶνα μου, πῶχω στὴν κεφαλή μου.»
Λαὸ κι ἀρίβνη τὄρριξε καὶ πάλε ματαπάει.
«Νά μας, ῥήγα, παιδάκι σου, τὶ παίρνουμε καὶ σένα.
—Ντύστε το καὶ στολίστε το καὶ κάμετέ το νύφη
καὶ πέστε το τοῦ δράκοντα γλυκὰ νὰ τὸ μασήσῃ.»
Ὅδας τό μαθ' ὁ ἄϊ-Γιώργης μας, πῆγε νὰ τὴ γλυτώσῃ.
«Κόρη θὲ ν' ἀποκοιμηθῶ πάνου στὰ γόνατά σου.»
Κι ὅδες θὲ νά βγῃ τὸ θεριό, ὅλα τὰ ὄργια ἐτρέμαν.
Ὅντες ἐβγαῖνε τὸ θερειὸ ὅλα τὰ ὄργια ἐτρέμαν.
Τότες κι ἡ κόρη φώναξε «Ἀλλοίμονος πὸ μένα!
Ἀσήκω, ἀσήκ', ἄϊ Γιώργη μου, καὶ τὸ νερὸ δεδρίζει,
κι ὁ δράκοντας τὰ δόδεα του γιὰ μένα τὰ τροχίζει.»
Ἀσκώθηκε ἀνατολικὰ κ' ἐκάμε τὸ σταυρό του,
μιὰ κονταριὰ ποῦ τοῦ δωκε, τοῦ πῆρε τὸ λαιμό του.
Κ' ἡ κόρη μὲ τὸ στόμα της «Ἔ μέγα μ' ἄϊ Γιώργη,
ὁποῦ σκοτώνεις τὰ θεριά, τσοὺ χριστιανοὺς γλυτώνεις.
—Κόρη, ποῦ τό εἶδες τ' ὄνομα καὶ δὲν τ' ἀνανθιβάνεις;
—Στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώμουνα ἦλθ' ἕνα περιστέρι,
κ' εἶχε τὸν τίμιο σταυρὸ μέσ' τὸ δεξί του χέρι.»
Ἀπὸ τὸ χέρ' τὴν ἔπιακε, στὸν κύρη της τὴν πάει.
«Χάρει, ῥήγα, παιδάκι σου, χάρει, ῥήγα, παιδί σου,
χάρει καὶ τὴν κορῶνα σου, πῶχεις στὴν κεφαλή σου·
κι ἃ σ' ἀπομείνει τίποτες, κάμε μιὰν ἐκκλησία
καὶ βγάλε μου καὶ τ' ὄνομα πὸ τὴ Καππαδοκία
καὶ βγάλε μου καὶ τ' ὄνομα «Ἔ μέγα μ' ἄϊ Γεώργη,
ὁποῦ σκοτώνεις τὰ θεριά, τσοὺ χριστιανοὺς γλυτώνεις.»

ΣΗΜ. Στ. 5 *ἀνθιβάλλω* λέγεται κοινῶς καὶ *ἀντιβάλλω*, ὡς ἐν τῇ ἑτέρᾳ παραλλαγῇ μοι ὑπηγορεύθη καὶ σημαίνει ἐν τῷ συνήθει λόγῳ, ἀντικρούω τι λεγόμενον, ἀντιλέγω τινί· νοοῦσι δ' αὐτὸ ἐνταῦθα, ὡς δεικνύει κάλλιον ἡ παραλλαγή, μὲ τὴν σημασίαν, ὅτι εἰς ἐμὲ τὸν μικρὸν καὶ ἀχάριστον προσπίπτει τὸ ἔργον σου τόσον μέγα, ὥστε ἀδυνατῶ νὰ πιστεύσω αὐτό. Πρβλ. *Ὁ βασιλιᾶς κι ὁ Μαυριανὸς*

ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν | καὶ ἀνθιβολὴ δὲν εἶχανε καὶ ἀνθιβολὴν εὑρῆκαν | γιὰ τσοὶ καλὲς γιὰ τσοὶ κακὲς καὶ γιὰ τσοὶ τιμημένες [1]). — Στιχ. 11. *μπουλεττιά*, συχνότατον καὶ σήμερον, σημαῖνον τοὺς κλήρους. — Στιχ. 13. *λὲς τ' εἴχανε*· καὶ ἐν τῷ συνήθει λόγῳ διεσώθη τὸ *τί* ὡς λείψανον τοῦ *ὅτι*, ἐξαρτώμενον ἐκ λεκτικῶν καὶ δοξαστικῶν ρημάτων ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου *πῶς*· π. χ. *λὲς τί ἔχω τίποτα;* — *σοῦ κάεται* (εἰκάζεις) *τί θὰ μὲ περάσῃς;* — Στ. 17. *Λαὸ κι ἀρίβνη τὄρριξε*· ἔγραψα ὡς ἀκριβῶς προφέρουσι πάντες τὸν στίχον, νοοῦντες ὅτι ἦσαν ἄπειροι οἱ κλῆροι, ἐξ ὧν ἔλαχεν ὁ τοῦ βασιλέως. Ἐν τῷ λόγῳ ὑπάρχει εὔχρηστος ἡ φράσις *πλῆθος ἀρίφνητο* = πλῆθος ἀναρίθμητον, ἐντεῦθεν δ' εἰκάζω ὅτι ὁ στίχος θὰ ἦτο ἀρχικῶς «*λαὸ ἀρίφνητό ἔλξε*» καὶ ὅτι ἰσχύσαντος τοῦ τόνου τῆς ἐγκλίσεως ἐχωρίσθη ἡ λέξις καὶ μετεπλάσθη ὡς ἀκατανοήτως ἡ ὅλη φράσις ἐκφέρεται. — Στ. 18. *νά μας*· τὸ προστακτικῆς ἐπέχον θέσιν μόριον *νά* λέγεται οὐ μόνον, ὡς ἐν τῇ πανελληνίῳ γλώσσῃ μετὰ τῆς σημασίας τοῦ *λάβε*, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς σημασίας τοῦ *δός*, ὁπότε προσλαμβάνει τὰς καταλήξεις—*μου*, —*μας*,—*μοῦτε*, *νάμου*, *νάμας*, *νάμουτε*.

5

Μέγα ἄϊ Γιώργη μάρτυρα κι ἀφέντη καβαλλάρη,
ἅγιος μὲ χρυσὸ σπαθὶ καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.
Εἶσαι σὰν ἥλιος στὴ θωριά, σὰν ἥλιος στὴ θεότη,
περικαλῶ σε βοήθα μας, ἀφέντη στρατιώτη.
Ἀδύνατο κι ἀχάριτο θέλω νὰ τ' ἀντιβάλλω
γιὰ τὸ θεριὸ ποῦ σκότωσες, τὸ δράκοντα μεγάλο,
ποῦ 'τανε μέσα στὸ νερὸ τσῆ χώρας τὸ πηγάδι,
ποῦ ἃ δὲ τοῦ δίναν ἄνθρωπο κάθε πρωῒ καὶ βράδυ,
στάλα νερὸ δὲν ἄφηνε τσῆ χώρας τὸ πηγάδι·
κι ἃ δὲ τοῦ δίναν ἄνθρωπο κάθε στιγμὴ τῆς ὥρας,
προσώπατο δὲν ἄφηνε νὰ μπῇ μέσα στὴ χώρα.

[1]) Μᾶλλον φαίνεται ὅτι ἐπῆλθε συμφυρμὸς τῶν τε φθόγγων καὶ τῶν σημαινόντων τῶν δύο ῥημάτων, *ἀντιβάλλω* καὶ *ἀνθιβάλλω*, οὕτω δὲν ἀποκλείεται καὶ τοῦ δευτέρου ἡ σημασία, ὡς ἐν στ. 36 τοῦ ᾄσματος τούτου. Πρβλ. καὶ Γεν. Γλωσσικὴν Γ. Χατζιδάκη τόμ. Α' σελ. 91.—Σημείωσ. Γερ. Σαλβάνου.

καὶ τὸ νερὸ ποῦ νίβομαι καὶ κεῖνο πλερωμένο.
—Ἄσε με, δράκο, νὰ διαβῶ κι ἄσε με νὰ περάσω.
Κάνει ὁ βασιλιᾶς χαρά, κάνει τοῦ γυιοῦ του γάμο,
ὡς τό 'χω ποῦ μὲ κάλεσε, γιὰ νὰ τσοὺ στεφανώσω,
καὶ μ' ἔχουν γιὰ τραγουδιστή, γιὰ νὰ τσοὺ ξεφαδώσω.
—Σὰν ποιόνε βάνεις μάρτυρα, σὰν ποιόνε βᾶνεις πιέτζο;
—Ποιόνε νὰ βάλω μαρτυριά, ποιόνε νὰ βάλω πιέτζο;
Τὸν ἥλιο βάλε μάρτυρα καὶ τὸ φεγγάρι πιέτζο,
τ' ἀστέρι καὶ τὸν αὐγερινό, ὅσο νὰ πὰς καὶ νά 'ρθῃς.»
Κι ὁ Γιάννης ἐπαράργησε κι ὁ δράκοδας φωνάζει.
«Φεύγα τὸν ἥλιο τὸ μισὸ καὶ τὸ φεγγάρι ἀκέριο.»
Νάσου κι ὁ Γιάννης ἔφτακε τσοὺ κάβους καβαλλάρης
καὶ πίσω ἀπὸ τὴ σέλλα του ἕνα ὄμορφο κορίτσι.
Κι ὁ δράκοδας ποκρίθηκε τὸν τέτοιο λόγο λέει.
«Καλῶς τὸ Γιάννη γιόμα μου, τὸ Γιάννη δειλινό μου.
καὶ τ' ὄμορφο κορίτσι του νά εἶναι τ' ἀπόδειπνό μου.»
Κι ὁ Γιάννης ἀποκρίθηκε τὸν τέτοιο λόγο λέει.
«Σπαθὶ ἔχω γιὰ γιόμα σου, κοντάρι δειλινό σου,
κι ἕνα μαχαῖρι κοφτερό, νὰ κόβῃ τὸ λαιμό σου.
—Μὰ δὲ μοῦ λές, μπρὲ Γιάννη μου, ποῦθε γεννιοκρατιέσαι;
—Ἡ μάνα μου εἶν' ἡ ἀστραπή, κι ἀφέδης μου εἶν' ὁ βρόδος,
κ' ἐγὼ τ' ἀστροπέλεκο, ποῦ καίω τσοὺ δρακόδους.
—Σύρε, Γιαννή μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα,
καὶ πάλε ματαγύρεψε, νὰ κάμουμε ἕνα γιόμα.»

Παρὰ Ὀλυμπ. Καββαδία ἐτ. 20.

ΣΗΜ. Στιχ. 3. *πάουρα*: νοοῦσι πάρωρα.— Στιχ. 12. *πιέτζο* = ἐγγυητήν.—Ὁ στίχος 21 καὶ 22 ᾄδεται καὶ οὕτω *Ἀρέβαρε τὸ γιόμα μου κ' ἤλθε τὸ δειλινό μου καὶ ἃ μοῦ μείνῃ τίποτα νά εἶναι τ' ἀπόδειπνό μου*. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' σ. 5 ἀρ. 36 καὶ σ. 95 ἀρ. 17.—Σ. τ. Δ.]

10

Ἀρχὸς μὲ τὴν ἀρχόντισσαν σὲ μιὰ σκάλα ἀνεβαίνει,
κάθε σκαλὶ ἔπηγε φιλεῖ καὶ κάθε δυὸ τσῆ λέει·
«Ἐγὼ κλειδὶ ἀράπαινα καὶ κλειδωνιὰ σοῦ πῆρα

καὶ κλείδωσ' τὴν καρδοῦλα σου, κι ἄλλη γυναῖκα πῆρα,
καὶ σένα σὲ ξανακαλῶ γιὰ νὰ μὲ στεφανώσῃς,
ἂν ἔχῃς πόδια νὰ σταθῇς καὶ μάτια νὰ dριαδίζῃς,
καὶ χέρια βεργολύγερα στεφάνια νὰ γυρίζῃς.
«Ἐγὼ 'χω πόδια νὰ σταθῶ καὶ μάτια νὰ dριαδίζω,
καὶ χέρια βεργολύγερα στεφάνια νὰ γυρίζω.»
Δώδεκα μέρες ντύνετο, δώδεκα μερονύχτια.
Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι κύχλο
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει καμαροφρῦδι,
'σος ἄμμος εἶν στὴ θάλασσα χρυσάφ' καὶ δαχτυλίδι.
Κόβει κερὶν ἀπὸ λαμπᾶ, στεφάνι ἀπ' ἄγριο κλῆμα,
στὸ κανιστράκι τά βαλε στὴν ἐκκλησιὰ παγαίνει.
Τὴν εἶδα οἱ ἅγιοι φεύγανε κ' οἱ κόνες ἐθιαμάξαν,
καὶ τὰ μικρὰ διακόπουλα τὸ Κύριε ἐλέησο χάσαν.
«Παπᾶ, ἃ μπιστεύῃς θέονε καὶ λειτρουγᾷς 'κκλησοῦλα,
γύρισε τὰ στεφάνια αὐτά, βάλ τα τσῆ κουμπαρούλας.»
Μαννάδες τους ἐβγήκανε 'πο μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα.
«Γιὰ ἰδὲς τὴ θυγατέρα μου, τὴ βαριοκακομοῖρα,
ἐγὼ νύφη τὴν ἔστειλα, κουμπάρα μοῦ τὴ στείλα.
—Γιὰ ἰδὲς τὴ θυγατέρα μου, τὴ χρυσοκαλομοῖρα,
κουμπάρα 'γὼ τὴν ἔστειλα καὶ νύφη μοῦ τὴ φέρα.»

Παρὰ Μαρίας Λιούμπα ἐτ. 25.

ΣΗΜ. Στ. 8. *dριαδίζεις*· λέξις συχνάκις μὲν ἀπαντῶσα ἐν τοῖς τραγουδίοις, ἀλλ' οὐχὶ εὔχρηστος ἐν τῷ λόγῳ· ἐννοοῦσι δ' αὐτὴν κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ βλέπειν, ἀνθ' οὗ λέγεται ἐν τῷ λόγῳ *τηρῶ*. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η' σ. 78 ἀρ. 6 —Σ. τ. Δ.]

γιάτρεφ᾽ τὸν ἀδρεφούλη μου, τὸν ἀγαπητικό μου.
—Ἐγὼ ἂν ἐγιάτρεψα πολλοὺς Τούρκους γιανιτσαρέους,
αὐτή ’ναι ἀδρεφομαχαιριὰ καὶ γιατρεμοὺς δὲν ἔχει.»

Παρὰ Μαργ. Καββαδία ἐτ. 65.

ΣΗΜ Παραλλαγαί. Στιχ. 8 ἀντὶ «*ἐδῶ στὸ κλεφτοχώρι*» «*στὸ σκοτεινὸ τὸν τόπο*».—Στιχ. 15. *πὲς ποῦθε εἶσαι, μωρὲ νιέ, ποῦθε γεννιοκρατειέσαι.* — Στιχ. 17. *κ᾽ εἶχα ἕναν ἀδρεφὸ ἀκριβὸ κ᾽ οἱ κλέφτες τὸν ἐπιάσαν.*—Στιχ. 18. *ἐγὼ εἶμ᾽ ἀδρεφούλης σου π᾽ ἀδίκα σὲ σκοτῶσα.* [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ϛ΄ σ. 553 ἀρ. 6. Πρόσθες καὶ Η΄ σ. 204 ἀρ. 6—Σ. τ. Δ.]

7 (1)

Ἡ Εὐγενοῦλα ἡ ὄμορφη, ἡ Εὐγενοῦλα ἡ ἄσπρη,
τόσο περήφανη ἤτανε τὸ Χάρο δὲ φοβᾶται,
πῶς εἶν᾽ τὰ σπίτια της ψηλὰ κι ἄντρας της παλληκάρι.
Ὁ Χάρος κάπου τό ’μαθε, κάποιο πουλὶ τοῦ τό εἶπε,
κάτι πουλί, κάτι ἀηδονί, κάτι ἄγριο χειλιδόνι,
καὶ πῆε καὶ τὴν εὕρηκε μέσα στὴν κάμαρά της,
χρυσὸ γαϊτάνι βάστουνε κ᾽ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της.
Ἐbρεζοβγαίνανε οἱ γιατροὶ ἐbρεζοκατεβαῖναν,
κατέβαινε κ᾽ ἡ μάννα της τραβειῶντας τὰ μαλλιά της.
«Πές μου νὰ ζῇς, Βγενοῦλα μου, σὰν ποῦ μοῦ σ᾽ ηὗρε ὁ Χάρος;
Ἂν σ᾽ ηὗρε μέσα τσ᾽ ἐκκλησιές, νὰ μὴ τὲς προσκυνάω,
κι ἂ σ᾽ ηὗρε ὀξῶ τσοὶ γειτονιές, νὰ μὴ τσοὶ χαιρετάω,
κι ἂ σ᾽ ηὗρηκε στ᾽ ἀbέλι μας, νὰ μὴ ξαναπατήσω.
—Μάννα, προσκύνα τσ᾽ ἐκκλησιές, χαιρέτα τσοὺ γειτόνους,
τὶ ἐμένα ὁ Χάρος μ᾽ εὗρηκε μεσὰ στὴν κάμαρά μου,
ποῦ λούζομου, χτενίζομου κ᾽ ἐπλέκα τὰ μαλλιά μου.
Μάννα, κι ἂν ἔλθῃ ὁ Κωσταντᾶς, μὴ μοῦ τόνε πικράνῃς.
Στρῶσέ του τάβλα νὰ γευτῇ, γιόμα νὰ γιοματίσῃ,
τὸν κρυσταλλένιο μαστραπᾶ, νὰ διπλοχαιρετίσῃ.
Βάλε τὰ πιάτα ἀνάποδα καὶ τὰ μεσάλια μαῦρα,

(1) Τὸ τραγούδι τοῦτο ᾄδεται ἐνίοτε καὶ ὡς μοιριολόγι.

γιὰ νὰ τὸν ἐγνωρίσουνε πόχει ἡ καρδιά του λαύρα.
Κι ἀνοῖξε τὴν κασέλλα μου, τὴ πολυαραχνιασμένη,
δός του τὸν ἀρραβῶνα του καὶ τὰ χαρίσματά του,
νὰ πάῃ ἄλλοῦ νὰ παντρευτῇ κι ἄλλη γυναῖκα νά βρῃ,
νά εἶναι ψηλή, νά εἶναι λιγνή, νά εἶναι σὰν κεπαρίσσι,
κι ἃ δέν εἶν᾽ σὰν κ᾽ ἐμένανε, πές του νὰ μὴ τὴν πάρῃ·
κι ἂν εἶν᾽ ἄλλη καλύτερη, νὰ μὴ χαρῇ οὐδ᾽ ἐκείνη.
Νά ’χῃ τὰ μάτια σὰν ἐλιές, τὰ φρύδια σὰν γαϊτάνι,
τὰ δόντια πυκνοφυτευτά, σὰν τὰ μαργαριτάρια.»

Παρὰ Ὀλυμπίας Καββαδία ἐτ. 20.

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η΄ σ. 106 ἀρ. 29.—Σ. τ. Δ.]

8

Μηλίτσα, ποῦ ’σαι στὸν γκρεμό, στὰ μῆλα φορτωμένη,
τὰ μῆλα σου λυπήθηκα καὶ τὸν γκρεμὸ φοβᾶμαι.
«Καὶ σὰ φοβᾶσαι τὸ γρεμό, πᾶρε τὸ μονοπάτι.»
Τὸ μονοπάτι μ᾽ ἔβγαλε σ᾽ ἕνα ρημοκλησάκι,
ποῦ ’χε τρακόσια βνήματα, ἀδρέφια καὶ ξαδρέφια,
κ᾽ ἕνα μικρὸ βνημόπουλο ἀρχίνα καὶ βογγάει.
«Τί ἔχεις, βνῆμα, ποῦ βογκᾷς καὶ βαριαναστενάζεις;
Μὴν εἶν᾽ τὸ χῶμα σου βαρὺ κ᾽ ἡ πλάκα σου μεγάλη;
—Δὲν εἶν᾽ τὸ χῶμά μου βαρὺ κ᾽ ἡ πλάκα μου μεγάλη,
ὡς τό ’χω ποῦ μ᾽ ἐπάτησες ἀπάνω στὸ κεφάλι.»

Κυριακὴ Κυνηγοπούλου ἐτῶν 30.

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Ϛ΄ σ. 575 ἀρ. 10.—Σ. τ. Δ.]

9

Ἐψὲς ἀργὰ ψιχάλιζε κι ὁ Γιάννης ἐτραγούδα,
τοῦ πῆρε ἀέρας τὴ φωνὴ στοῦ δράκοδα τὴν πόρτα.
«Γιατί διαβαίνεις πάουρα καὶ τραγουδᾷς πανώρια;
Ξυπνᾷς τ᾽ ἀηδόνια τσοὶ φωλιές, τ᾽ ἄγρια πουλὰ τσοὺ κάβους,
ξυπνᾷς καὶ μὲ τὸ δράκοδα μὲ τὴ δρακόδισσά μου,
πόχω τὸν ὕπνο ἀγοραστὸ καὶ βαριοπληρωμένο

Κ' ἐκάμαν καὶ τὰ μπουλεττιὰ γιὰ τίνος θέλει λάχει,
κ' ἐκάμαν καὶ τὸ μπουλεττὶ γιὰ τὴ βασιλοπούλα,
ὁποῦ τὴν εἶχε ἡ μάννα της μονάχη κι ἀκριβούλα.
'Αφέδης της κ' ἡ μάννα της πολὺ τὴ καμαρῶναν,
λὲς τ' εἴχανε στὸ σπίτι τους μία χρυσῆ κορῶνα.
Λαὸ κι ἀρίβνη τὄρριξε στοῦ βασιλέως πάει.
«Νά μας, ῥήγα, παιδάκι σου καὶ νά μας τὸ παιδί σου.
—Πάρτε μου ὅλο τὸ βίος μου κι ἀφῆστε τὸ παιδί μου·
καὶ πάρτε τὴν κορῶνα μου, πὄχω στὴν κεφαλή μου.»
Λαὸ κι ἀρίβνη τὄρριξε καὶ πάλε ματαπάει.
«Νά μας, ῥήγα, παιδάκι σου, τί παίρνουμε καὶ σένα.
—Ντύστε το καὶ στολίστε το καὶ κάμετέ το νύφη,
καὶ πέστε του τοῦ δράκοντα γλυκὰ νὰ τὸ μασήσῃ.»
Τὸ πῆραν, τὸ στολίσανε, τὸ κάμανε σὰ νύφη·
τὸ βάλανε κ' ἐκάθισε στοῦ πηγαδιοῦ τὸ γῦρο.
Ὡς τό μαθ' ἅϊ Γιώργης μας, πάει νὰ τὴ γλυτώσῃ.
Ὄντας τὸν εἶδε ἡ λυγερή, ἀρχίνησε καὶ κλαίει,
κι ὄντας ἐξύγωνε κοντά, ἀρχίναε καὶ τοῦ λέει.
«Μὰ φεῦγα, φεῦγ', ἅϊ Γιώργη μου, μήπως καὶ φάει καὶ σένα
τοῦτο τ'ἀλούποτο θεριό, ποῦ θὲ νὰ φάῃ καὶ μένα.
—Κόρη, θὲ ν' ἀποκοιμηθῶ πάνου στὰ γόνατά σου,
κι ὅdες θὲ νά βγῃ τὸ θεριό, τότε νὰ μὲ ξυπνήσῃς.»
Ὄντες ἐβγαῖνε τὸ θεριό, ὅλα τὰ ὄργια ἔτρέμαν,
τότες κ' ἡ κόρη φώναξε «'Αλλοίμονο 'πὸ μένα.
Μ' ἀσήκω, ἀσήκ', ἅϊ Γιώργη μου, καὶ τὸ νερὸ δεδρίζει
κι ὁ δράκοντας τὰ δόδια του γιὰ μένα τὰ τροχίζει.»
Χρυσὸ κοντάριν ἔβγαλε 'πὸ τὴ χρυσῆ τὴ σφῆκα,
τοῦ δίνει μιά, τοῦ δίνει δυό, τὸ παίρνει μεσ' τὸ στόμα,
κ' εὐθὺς ἁρμὸν ἀπέταξε στῆς γῆς τὸ μαῦρο χῶμα.
Τότες κ' ἐκείνη ἐφούγιαξε «Ἔ, μέγα μ' ἅϊ Γιώργη,
ὁποῦ σκοτώνεις τὰ θεριά, τσοὺ χριστιανοὺς γλυτώνεις.»
Ὄντας τὸ μάθε ὁ βασιλιᾶς πολὺ τοῦ καλοφάνη,
κι ὅπου σκοτώνει τὸ θεριό, γαμπρόνε τόνε κάνει.
Κι ἀπὸ τὸ χέρ' τὴν ἔπιακε στὸ σπίτι της τὴν πάει.
«Χάρει, ρηγά, τὸ βίο σου, χάρει καὶ τὸ παιδί σου,

χάρει καὶ τὴν κορῶνα σου, πὄχεις στὴν κεφαλή σου,
κι ἃ σοῦ μείνῃ τίποτας, κάμε μιὰν ἐκκλησία,
καὶ βγάλε μου καὶ τ' ὄνομα ἀπ τὴ Καππαδοκία.
Καὶ μέσ' τὴ μέση τσ' ἐκκλησιᾶς κάμ' ἕνα καβαλλάρη,
καὶ βγάλε μου καὶ τ' ὄνομα «Ἔ, μέγα μ' ἅϊ Γιώργη,
ὁποῦ σκοτώνεις τὸ θεριό, τσοὺ χριστιανοὺς γλυνώνεις.»

ΣΗΜ. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Η΄ σ. 98 ἀρ. 21.—Σ. τ. Δ.]

6

Μικρὸ πραματευτόπουλο ἔρχετ' ἀπὸ τὴν Πόλι,
σέρνει πουλάρια σὰν πουλιά, μοῦλες σὰν χελιδόνια,
μιὰ μοῦλα χρυσοπέταλη βάστου τὸ νιὸν ἀπάνου.
'Απὸ τὴ στράτα τὴν πολλὴ κι ὀχ τὸν πολὺ τὸ δρόμο
ὁ νιὸς ἀποκοιμήθηκε τσῆ μούλας τὰ καπούλια
κ' ἡ μοῦλα παραστράτησε καὶ σ' ἄλλον κόσμο πάει
κ' ἐκεῖ ὁ νιὸς ἐξύπνησε τροῦρο του κοιτάζει.
«Μωρὴ μοῦλα, ποῦ μ' ἤφερες ἐδῶ στὸ κλεφτοχῶρι,
ποῦ 'δῶ εἶναι ἡ στράτα τῶν κλεφτῶν, στράτα τῶ χαραμήδω.»
Κι ἀκόμα ὁ λόγος ἤτανε κ' ἡ ὁμιλιὰ κρατειότου,
νάσου καὶ ξαναφάνησα σαράντα πέντε κλέφτες.
Χίλιοι τοῦ πιάνουν τ'ἄλογο, χίλιοι τὸ ξεφορτώνου
κι ἀπὸ τσοὺ χίλιους ἑκατὸ ἐκεῖ τὸν ἐλαβῶσα.
Κι ἀφοῦ τὸν ἐλαβώσανε τὸν ἐψαχνορωτᾶνε.
«Μὰ δὲ μᾶς λές, γιανίτσαρη, ποῦθε γεννιοκρατιέσαι;
—Ἡ μάννα μ' ὀχ τὰ Τρίκκαλα κι ἀφέδης ὀχ τ' 'Ανάπλι,
εἶχα κ' ἐγὼ 'ναν ἀδρεφὸ καὶ μοῦ τὸν πῆρα οἱ κλέφτες.
—Ἐσὺ ν εἶσαι ἀδρεφούλης μου, ἐσὺ ν εἶσαι ἀδρεφός μου.»
'Απὸ τὸ χέρ' τὸ ἔπιασε καὶ τσοὺ γιατροὺς τὸν πάει,
«Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψες πολλοὺς Τούρκους γιανιτσαρέους,
γιάτρεφ' τὸν ἀδρεφούλη μου, τὸν ἀγαπητικό μου.
—'Εγὼ ἂν ἐγιάτρεψα πολλοὺς Τούρκους γιανιτσαρέους,
αὐτὴ ν εἶναι ἀδρεφομαχαιριὰ καὶ γιατρεμοὺς δὲν ἔχει.»
Κι ἀπὸ τὸ χέρ' τὸ ἔπιακε σ' ἄλλο γιατρὸ τὸν πάει.
«Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψες πολλοὺς Τούρκους γιανιτσαρέους,

ΔΙΣΤΙΧΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΙΝΗΣ

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓ. Δ. ΣΕΦΕΡΛΗ

Α΄

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

1 Ἄσπρο γαρύφαλλο βαστῶ, κόκκινο θὰ τὸ βάψω,
κι ἂν τὸ πιτύχω 'ς τὴ μπογιά, πολλὲς καρδιὲς θὰ κάψω·
θὰ κάψω νιούς, θὰ κάψω νιές, θὰ κάψω παλληκάρια,
θὰ κάψω τὴν ἀγάπη μου μέσα 'ς τὰ φυλλοκάρδια.

2 Ἐγὼ μαι κεῖνο τὸ πουλί, τὸ κοκκινοσκουφᾶτο,
ὅπου σοῦ ζήτησα φιλὶ καὶ μοῦ πες τὸ Σαββάτο.
Καὶ τὸ Σαββάτο πέρασε κ' ἡ Κυριακὴ κοντεύει
καὶ μένα τ' ἀχειλάκι μου τὸ φίλημα γυρεύει.

3 Τρία τὰ καμπαέτιά σου μοῦ τά 'χεις κανομένα,
κι ἂν μοῦ τὰ κάνῃς τέσσερα, δὲν εἶσαι πιὰ γιὰ μένα.

4 Μπέρδε καὶ μπέρδε καὶ μπερδὲ καὶ μπερδεμένο μ' ἔχεις
καὶ 'ς τὰ ξανθά σου τὰ μαλλιὰ περιπλεγμένο μ' ἔχεις.

5 Ὅταν περνᾷς, χρυσέ μου ἀϊτέ, ἡ μάννα μου σὲ νοιώνει,
τί ροϊδοκοκκινίζω γὼ καὶ κείνη μὲ μαλώνει.

6 Μαύρη ἦταν ἡ καρότσα κι ἄσπρα τ' ἀλόγατα,
ποῦ 'ρθα 'ς τὴ γειτονιά σου τὰ ξημερώματα.

7 Παῖξε, μπουζούκι μου, γλυκά, παῖξε καὶ πιὸ γεμᾶτα,
ἴσως τήνε πλανέσουμε αὐτὴ τὴ μαυρομάτα.

8 Ἀναστενάζω, βγαίνει ἀχνός, μαυρίζει μου τὰ ροῦχα,
δὲν τὰ ξεπλένει ὁ ποταμός, μηδὲ ἡ ἀγάπη ποῦ χα.

9 Τὰ μαῦρα μάτια τά 'χουνε 'ς τὸν Πόρο καλιακούδες,
τὰ γαλανὰ μὲ τὸ σπαθὶ τά 'χουν ἀρχοντοπούλες.

10 Ἄσπρη 'σαι σὰν τὰ γάλατα, π' ἀρμεύουν τὶς προβάτες,
βασίλισσα 'σαι μάτια μου 'ς ὅλες τὶς μαυρομάτες.

11 Ἄσπρη 'σαι σὺ κι ἄσπρα φορεῖς κι ἄσπρη 'ν' ἡ φορεσιά σου,
κι ἄσπρα λουλούδια πέφτουνε ἀπ τὴν περπατησιά σου.

12 Ἀγάλια ἀγάλια μὲ καιρὸ κ' ἡ ὥρα δὲν ἐχάθη,
καὶ μὲ τὰ βότανα τῆς γῆς γιατρεύουνται τὰ πάθη.

13 Ἀγάλια ἀγάλια σύροιμαι, πῶς σύρεται τὸ φίδι,
νὰ μὴ τὸ μάθῃ ἡ ἀγαπῶ καὶ σηκωθῇ καὶ φύγῃ.

14 Ἂν τραγουδήσω, πρέπει μου, κι ἂν κλάψω, δίκιο ἔχω,
κι ἂν πάρω πέτρα καὶ δαρθῶ, κατηγοριὰ δὲν ἔχω.

15 Μὲ μάρανες, ποῦ γώ μουνα βλαστὸς τῆς κρεβατίνας,
τραντάφυλλο τῆς Αἴγενας καὶ ῥόδο τῆς Ἀθήνας.

16 Ὅλα τ' ἀηδόνια τῆς Βλαχιᾶς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης,
ὅλα θὰ κελαϊδήσουνε, ὅταν θὰ μοῦ μιλήσῃς.

17 Τὰ μάτια σου μὲ κάνανε ζουρλὸ καὶ δαιμονιάρη,
πάω νὰ λύσω τὸ σκοινὶ καὶ λυῶ τὸ παλαμάρι.

18 Ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ καὶ κουμπαριὲς νὰ πέσουν
ἀπάνω 'ς τὸ κορμάκι σου, ἂν μ' ἀρνηθῇς ποτέ σου.

19 Ἀστροπελέκι καὶ φωτιὰ καὶ 'ς τῆς χήρας τὸ καλύβι,
ποῦ ἔχει κόρη ὄμορφη καὶ δέ μου τήνε δίνει.

20 Ξένε, ποῦ 'σαι 'ς τὴ ξενιτειά, οἱ ξένες τί σοῦ λένε;
Τὰ ξένα μάτια σὲ θωροῦν καὶ τὰ δικά μου κλαῖνε.

21 Μακροταξειδεμένε μου κ' ἔννοια τοῦ λογισμοῦ μου,
τάχα θυμᾶσαί με καὶ σύ, σὰν σ' ἔχω γὼ 'ς τὸ νοῦ μου;

22 Σ τὴ γέμιση τοῦ φεγγαριοῦ μοῦ κάνανε τὰ μάγια,
μήτε γιατροὶ μὲ γιάτρεψαν, μήτε παπᾶς μὲ τ' ἅγια.

23 Σοῦ μοιάζουνε τὰ θαλασσιά, σοῦ μοιάζουνε καὶ τ' ἄστρα,
τὰ σύννεφα σοῦ λείπουνε νὰ 'σαι οὐρανὸς μὲ τ' ἄστρα.

24 Σέ εἶδα καὶ λιγοθύμησα κι ἀκούμπησα 'ς τὸν τοῖχο,
κ' ἔχασα τὰ λογάκιά μου ποῦ 'χα νὰ σοῦ συντύχω.

25 Εἶδα τα πάλι σήμερα τὰ μάτια ποῦ μὲ κρίνουν,
ὅπου μοῦ πήρανε τὸ νοῦ καὶ δέ μου τόνε δίνουν.

80 Χόρεψε καὶ πήδα,
μωρὴ σκουρολεπίδα.
—Δὲν μὲ βλέπεις, καψογέρο,
πῶς πηδῶ καὶ πῶς χορεύω ;

81 Μωρὴ στραβοπινακωτὴ μὲ κριθινὰ ψωμία,
θέλεις καὶ ἀρρεβώνιασμα, θέλεις καὶ σὺ παντρεία !

82 Δὲν τό 'λπιζα, δὲν τό 'λεγα, μήτε 'ς τὸ νοῦ μου τό 'χα,
ν' ἀφήσῃς τὸ γαρύφαλλο, νὰ πάρῃς τὴ μολόχα.

83 Καὶ δὲν σὲ καταδέχομαι γιὰ γούρνα γιὰ πηγάδι,
νὰ ἀνασέρνῃς τὸ νερό, νὰ πίνουν οἱ γαϊδάροι.

84 Καὶ δὲν σὲ καταδέχομαι παλούκι 'ς τὴν αὐλή μας,
γιὰ νὰ κρεμάῃ ἡ μάννα μου τὴν ἁλισιβερή μας[1]).

Γ'

ΔΙΑΦΟΡΑ

85 'Εσύ, ποῦ ξέρεις τὰ πολλὰ κι ὁ νοῦς σου κατεβάζει,
ἕνα καντάρι σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;

86 —Δός μου τὸν οὐρανὸ χαρτί, τὴ θάλασσα μελάνη,
καὶ θὰ σοῦ γράψω, γιὰ νὰ δῇς πόσες βελόνες βγάνει.

87 'Εσύ, ποῦ ξέρεις τὰ πολλὰ κι ὁ νοῦς σου κατεβάζει,
γιατί 'ν' ἡ θάλασσα ἁρμυρὴ κι ἀνάλατο τὸ ψάρι;

88 'Από δεντρί, ποῦ δὲν ἀνθεῖ, μὴ φᾶς ἀπ τὸν καρπό του,
μὴ κοιμηθῇς 'ς τὸν ἥσκιο του καὶ πάρῃς τὸν καϊμό του.

89 Τὸ «ἔχε γειὰ» εἶναι καϊμός, καὶ «'ς τὸ καλὸ» εἶναι ζάλη,
καὶ τὸ «καλῶς ὡρίσατε» εἶναι χαρὰ μεγάλη.

[1]) Δοχεῖον πήλινον, ὡς εἶδος τσουκάλι, τοῦ ὁποίου ὁ πυθμὴν εἶχεν ὀπὰς ἡ γραμμὰς ἀνοικτάς, ἵνα διέρχεται δι' αὐτοῦ τὸ ὕδωρ· ἐντὸς αὐτοῦ ἔθετον δενδρολίβανον, φασκομηλιά, λεμονόφυλλα καὶ σχῖνον. Ταῦτα ἐκάλυπτον μὲ πανί, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔθετον στάχτη καὶ ἔρριχναν ἀπὸ ἐπάνω νερὸ ζεστό, τὸ ὁποῖον διήρχετο διὰ τῶν στρωμάτων αὐτῶν, καὶ τὸ συνέλεγον δι' ἄλλου δοχείου κειμένου ἀκριβῶς κάτωθεν τῆς ἁλισιβερῆς. Τὸ οὕτω παρασκευαζόμενον ὕδωρ ἐχρησίμευε διὰ λούσιμο τῆς κεφαλῆς. 'Αλισιβερὴ ὠνομάσθη, διότι παρεσκεύαζε τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἁλισίβας. Εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν οἰκιῶν τῆς Αἰγίνης ὑπῆρχον ἐμπεπηγμένοι στύλοι (παλούκια), οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀνάρτησιν τῆς ἁλισιβερῆς.

90 Περάσαν οἱ ἀποκριές, πάνε καὶ οἱ Τυρνάδες[1]),
καὶ ἦρθε ἡ σαρακοστὴ μὲ τὶς ἑφτὰ βδομάδες.

91 Καλῶς τη τὴ σαρακοστὴ μὲ σκόρδα μὲ κρεμμύδια,
καλῶς νὰ ρθῇ κ' ἡ Πασκαλιὰ μὲ τὰ πολλὰ τραγούδια.

92 Τώρα σωθήκανε τ' ἀβγά, σωθῆκαν κ' οἱ κουλούρες,
πάρτε τὰ καλαθάκιά σας καὶ πάμε γιὰ πικρούνες[2]).

93 Μὴν ἀδικήσῃς γεμιντζή, τ' εἶναι μεγάλο κρῖμα,
γιατ' ἀνεβαίνει 'ς τὰ πανιὰ κ' ἔχει ἀνοιχτὸ τὸ μνῆμα.

94 Κοιμήσου, ἀκαμάτρα μου, κ' ἡ μοῖρά σου δουλεύει,
καὶ τὸ καλό σου ριζικὸ σοῦ κουβαλεῖ, σοῦ φέρνει.

95 Καὶ τί τὸν ἔχεις τὸν παπᾶ, ποῦ κάθεται κοντά σου;
—Τὸν ἔχει ἡ μάννα μ' ἀδερφὸ κ' ἐγὼ τὸν ἔχω μπάρμπα.

96 Μπακάλης μὲ τὴ ζυγαριὰ κι ὁ ῥάφτης μὲ βελόνι
κι ὁ μπόγιατζῆς μὲ τὴ μπογιὰ ὅλα τὰ μουντζουρώνει.

97 'Ανασκουμπώσου χιώτικα καὶ ζώσου κανελάτα
κι ἀνέβα πάνω 'ς τὸ θρονὶ καὶ μέτρα κολλονάτα.

98 Τὸ ποτήρι τὸ γεμάτο
δός του μιά, νὰ πάῃ κάτω,
γιὰ νὰ βρῇ κορφὴ τὸν πάτο.

99 Μαργαρίτα, Μαργαρίτα,
ἡ δουλειά μας πάει ντρίτα

100 Μαργαρίτα κι 'Αλεξάντρα,
πῶς κοιμᾶστε δίχως ἄντρα;

101 'Ο κόσμος εἶν' ἕνα δεντρὶ καὶ 'μεῖς τὸ πωρικό του,
ὁ χάρος εἶναι τρυγητὴς καὶ παίρνει τὸν καρπό του.

102 'Αφόντας ἐθερίσαμε, Βασίλη κῦρ Βασίλη,
τώρα π' ἀποθερίσαμε, ποῦ σ' εἶδα, βρὲ κασσίδη;

103 'Σ τὸν κάτω κόσμο δὲν εἶναι χαρὲς καὶ πανηγύρια,
μόν' εἶναι βάσανα πολλὰ καὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτύρια.

[1]) Αἱ ἡμέραι τῆς Τυρινῆς ἑβδομάδος.
[2]) Χόρτον κατάλληλον διὰ μαγείρευμα, ἀφθονοῦν κατὰ τὴν ἄνοιξιν.

54 Πορίχι [1]) μαυροπόριχο μέσα ἀπὸ τὴ Βαγία [2]),
κι ἀσκάθαρε τοῦ Μισαγροῦ [3]) ποῦ τρώεις τὰ ψωμία.

55 Σαρανταπέντε 'Αμουργιανοὶ 'ς τὸ γάϊδαρο καβάλλα,
κ' ἕνας μικρὸς 'Αμουργιανὸς τὸν γάϊδαρον ἐτραύα.

56 "Αν ἴσως καὶ δὲν σ' ἀγαπῶ, στραβὸς νὰ πάω στὸν "Αδη,
ξεσκούφωτος 'ς τὴν ἐκκλησιά, γδυτὸς μέσ' 'ς τὸ χαμάμι [4]).

57 Ποιὸς εἶδε ψύλλο 'ς τὸ βουνὸ σανίδια φορτωμένο;
ποιὸς εἶδε θηλυκὸ παπᾶ καὶ διάκο γγαστρωμένο;

58 Κουτσὸς 'ς τὸν κάμπο ἔτρεχε νὰ φτάσῃ καβαλλάρη,
κ' ἕνας μουγκὸς τοῦ φώναξε 'γειά σου βρὲ παλλικάρι.

59 Στραβὸς βελόνα ἔψαχνε νὰ βρῇ 'ς τὸν ἀχυρώνα,
κ' ἕνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε 'ἐδῶ κάπου ἐβρόντα.'

60 Τί σειέσαι καὶ λυγίζεσαι; ξέρω ποιά 'ναι ἡ σειριά σου·
ἑφτὰ χιλιάδες κόνιδες ἔχει ἡ βρακοθηλιά σου.

61 'Ο ψηλὸς μὲ τὴ ψηλὴ
σὰν τὰ δυὸ φουρνόξυλα,
ὁ ψηλὸς μὲ τὴν κοντὴ
σὰν ἄιτὸς καὶ πέρδικα,
ὁ κοντὸς μὲ τὴν κοντὴ
σὰν τὴν τύφλα κ' ἡ πόμπή [5]).

62 'Εμεῖς τὰ Κρητικόπουλα εἴμαστε παλληκάρια,
ὅταν ἀκοῦμε πόλεμο, κρυβόμαστε 'ς τ' ἀμπάρια.

63 Ξέρω τραγούδια νὰ σᾶς πῶ ἕνα σακκὶ γεμάτο,
μὰ τὸ σακκὶ ἐτρύπησε καὶ πέσαν ὅλα κάτω.

64 Ξέρω τραγούδια νὰ σᾶς πῶ ἕνα σακκὶ γεμάτο,
κι ἂν ἀρχινήσω Κυριακή, θὰ μ' εὕρῃ τὸ Σαββάτο.

65 "Οσο ἀγαπᾷς τὸν ἄντρα σου, λυπήσου με καὶ μένα,
κόψε τ' ἀντρός σου δυὸ βρακιά, κόψε καὶ μένα ἕνα.
Τ' ἀντρός σου ράφ τα μὲ κλωστὴ καὶ μένα μὲ μεταξί,
τ' ἀντρός σου γιὰ νὰ ξηλωθῇ καὶ μένα νὰ βαστάξῃ.

[1]) Τὸ βλαστάρι τῆς μαύρης βρούβας. [2]) "Ονομα τοποθεσίας παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Αἰγίνης. [3]) Χωρίον τῆς Αἰγίνης. [4]) Λουτρὰ θερμά. [5]) Τὰ δίστιχα 60 καὶ 61 φέρονται καὶ ὡς παροιμίαι.

66 Καμπούρα ἦταν ἡ μάννα μου, καμπούρα ἡ ἀδερφή μου,
καμπούρα κ' ἡ γυναίκα μου καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς μου.

67 Περιβολαριὰ καινούργια,
πόσο τὰ πουλᾶς τ' ἀγγούρια;
—Τὰ στραβὰ τὰ δίνω πέντε,
καὶ τὰ ἴσια δεκαπέντε.

68 Περίδρομος ψηλὸς ψηλὸς σὰν τὸ μακεδονήσι [1])
νὰ κόψῃ τὴ μαννούλα σου καὶ νὰ τήνε θερίσῃ.

69 'Απ' ἀστραπὴ κι ἀπὸ βροντὴ κι ἀπὸ νερὸ καὶ χιόνι
κι ἀπὸ κασσίδη καὶ σπανὸ θεὸς νὰ σὲ γλυτώνῃ.

70 Μιὰ σκουργιασμένη κλειδωνιὰ ἔχασε τὸ κλειδί της,
παντρεύτηκε κ' ἡ Μαριγὼ καὶ πῆρε τὸ παιδί της! [2])

71 'Ο κουτσὸς μὲ τό 'να πόδι
δίνει μιὰ καὶ πάει 'ς τὴν Πόλι.

72 Μανώλαρε, Μανώλαρε,
πῆρε βορριᾶς κι ἀμόλαρε.

73 Γιῶργον εἶχα, Γιῶργο πῆρα,
κι ἂν μεταχηρέψω, πάλι Γιῶργο θὰ γυρέψω.

74 Καϊμὸ ποῦ τό βαλε ὁ μπαξὲς κι ἂν τοῦ φυγε τ' ἀηδόνι!
κεῖνος μὲ τ' ἄνθη του γλεντᾷ ὅσο ποῦ ξημερώνει.

75 'Εγὼ καλὰ καθόμουνα· τί ἤθελα νὰ χέσω;
νὰ σπάσουνε τὰ πάτερα καὶ 'ς τὰ σκατὰ νὰ πέσω;

76 'Η ἀγάπη βγαίνει ἀπ τὰ σκατά, κι ἀλλ 'ς ὅποιον κολλήσῃ·
κόλλησε ἐνοῦ γέροντα, πάει νὰ τὸν γκρεμίσῃ.

77 Ὡς νὰ σειστῇς, νὰ λυγιστῇς, νὰ πάρῃς τὴν καρδάρα,
τὰ πρόβατα σου φύγανε καὶ πάνε 'ς τὴ Βλυχάδα [3]).

78 Αὐτὸ τὸ ψάρι ποῦ ζητᾷς, γριὰ ταμπακομύτα,
δὲν εἶναι γιὰ τὰ δόντια σου, μόν' πάτησες τὴ πίττα.

79 'Από τὸν ἅγιο Θόδωρο ὡς τὴν ἁγιὰ Βαρβάρα
ἔχασα τὰ γαλόπουλα, ποῦ ἦταν σκαλτσουνάτα [4]).

[1]) 'Ο μαϊντανός. [2]) Τὰ δίστιχα 69 καὶ 70 φέρονται καὶ ὡς παροιμίαι Τὸ 70 λέγεται ὅταν γυνὴ μεγάλης ἡλικίας λαμβάνῃ σύζυγον πολὺ νεώτερόν της [3]) Τοποθεσία εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Αἰγίνης. [4]) Τὰ δίστιχα 73 ἕως 79 φέρονται καὶ ὡς παροιμίαι.

26 Τὸ ἄχ τὸ βὰχ ἀπόχτησα καὶ τὸ βαστῶ 'ς τὸ στόμα
καὶ τὸ χτικιὸ γιὰ ἐγλεντζὲ καὶ κοίτομαι 'ς τὸ στρῶμα.

27 Τίγαρις ἀηδονάκι 'μαι, νά 'χω γλυκειὰ τὴ γλῶσσα;
νὰ σοῦ φωνάξω μιὰ φωνή, τρέξε καὶ μὲ σκοτῶσαν.

28 Ὁ ἴδρος τοῦ προσώπου σου μὲ φτάνει νὰ ζυμώσω,
κ' ἡ ροϊδοκοκκινάδα σου τὸ φοῦρνο νὰ φουντώσω.

29 'Αγαπημένο μου πουλὶ κι ἀλέγρο μου γεράκι,
ἡ ξενιτειὰ σὲ χαίρεται κ' ἐγὼ πίνω φαρμάκι·
ἡ ξενιτειὰ σὲ χαίρεται κι ὁ τόπος σου σὲ κράζει
κ' ἡ μάννα ποῦ σὲ γέννησε κλαίει κι ἀναστενάζει.

30 Μπαρμπούνι μου θαλασσινὸ καὶ ψάρι μου γιαλίσιο,
ὅποιος μοῦ πῇ νὰ σ' ἀρνηθῶ, τὸ αἷμα του θὰ χύσω.

31 Μπαρμπούνι μου θαλασσινὸ κι ὁλόχρυσό μου ψάρι,
τὰ χείλη μου σὲ λαχταροῦν, καρδιά μου σὲ γουστάρει.

32 Βάσανο τέτοιο ποῦ 'χω γώ, ἄχ πῶς νὰ μὴ πεθάνω!
ὅταν κοιμοῦμαι σὲ θωρῶ, κι ὅταν ξυπνῶ σὲ χάνω.

33 Πάλι σέ εἶδαν τὰ μάτια μου, πάλι ἄνοιξε ὁ γιαρᾶς μου,
πάλι ἄνοιξαν καὶ καίγουνται τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.

34 'Απὸ τ' ἐκείνη τὴ βραδιὰ δὲ σ' ἔχω ξανασμίξῃ,
πόνος μοῦ γίνη 'ς τὴν καρδιά, γιαρᾶς γιὰ νὰ μὲ πνίξῃ.

35 'Σ τὴν πόρτα τοῦ παράδεισου εἶν' ὁ κριτὴς καὶ κρένει,
καὶ πρένει γιὰ τὸν ἔρωτα, ὅπου ἀγαπᾷ νὰ παίρνῃ.

36 Ὅπου ἀγαπᾷ γνωρίζεται ἀπ τὴν περπατησιά του,
λαμποκοποῦν τὰ ροῦχα του καὶ χάνεται ἡ λαλιά του.

37 'Αγάπη ποῦ 'χα κ' ἔχασα ἀπ τὴν ἀναμελιά μου!
Τώρα τὴν βλέπω 'ς ἄλλονε καὶ καίγεται ἡ καρδιά μου.

38 Καλά κανε κι ἀγάπησε κοντὰ 'ς τὴ γειτονιά του,
νά 'χῃ τὸν ὕπνο διάφορο καὶ τὸ φιλὶ κοντά του.

39 Ὅπου ἔχει δυὸ ἀγαπητικὲς ἔχει χαρὰ μεγάλη,
ἂν τὰ χαλάσῃ μὲ τὴ μιά, φεύγει καὶ πάει 'ς τὴν ἄλλη.

40 Κάνει ν' ἀνθίσῃ τὸ δεντρί, ὁ πάγος δὲν τ' ἀφήνει,
κάνω κ' ἐγὼ νὰ σ' ἀρνηθῶ, μὰ ὁ πόνος δὲν μ' ἀφήνει.

41 Μελαχροινὴ σὲ εἶπανε, πολὺ σοῦ κακοφάνη,
μαῦρο 'ν' καὶ τὸ γαρύφαλλο, πουλειέται μὲ τὸ δράμι [1]).

42 Δὲν εἶν' ὁ ἔρωτας ἀνθός, μαζί του γιὰ νὰ παίξῃς,
μὸν' εἶναι βάτος μ' ἀγκαθιές, κι ἀλίμονό σου ἂν μπλέξῃς.

43 Τί πῆρα, τί διαφόρεψα ἀπὸ τὰ μονοπάτια;
πῆρα τοῦ ἡλιοῦ τὰ κάϊματα, τὴ σκόνη ἀπὸ τὴ στράτα.

44 'Η τύχη μου τὸν ἄντρα μου ὅπως θέλει τὸν κάνει,
ἂν εἶναι ξένος κάθεται, ἂν εἶναι ντόπιος φεύγει.

45 Ὅποιος ἀκούει τοὺς ὅρκους σου, τὰ λόγιά σου πιστεύει,
'ς τὴ θάλασσα πιάνει λαγοὺς καὶ 'ς τὰ βουνὰ ψαρεύει.

46 Ὅποιος περάσῃ ἀλυγαριὰ καὶ δὲν κόψῃ κλωνάρι,
τὴν πρώτη του ἀγαπητικιὰ ἄλλος νὰ τοῦ τὴν πάρῃ.

47 "Αλλα μοῦ λὲν τὰ χείλη σου,
κι ἄλλα μοῦ λὲν οἱ φίλοι σου.

48 Τῆς ἀγάπης τὸ βοτάνι
κάθε τόπος δὲν τὸ κάνει

49 Καλῶς τηνε τὴν πέρδικα,
ποῦ περπατεῖ λεβέντικα.

50 "Αχ, τί νὰ σοῦ κάνω μικρούλα μου,
ποῦ παρᾶ δὲν βαστάει ἡ σακούλα μου.

51 'Η ξενιτειὰ κ' ἡ ὀρφανιά, ἡ πίκρα κ' ἡ ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγισα καὶ βάρυνε ἡ ἀγάπη.

52 'Εβράδυασε γιὰ τὸ ντουνιᾶ καὶ νύχτωσε γιὰ μένα,
ποῦ καρτερῶ 'ς τὴν πόρτα σου μὲ μάτια δακρυσμένα.

Β'
ΣΚΩΠΤΙΚΑ

53 Μὴ τὸ παραψηλώνεσαι τὸ δίφυλλο μανίκι,
γιατ' ἔχεις μάννα ἀπ τὴ Βλαχιὰ κι ἀφέντη [2]) ἀπὸ τ' 'Αγκίστρι.

---

[1]) Τὸ δίστιχον φέρεται ὡς παροιμία· ἐπίσης καὶ τὰ δίστιχα 54—62.
[2]) Ὁ πατήρ.

104 Δύσκολο εἶναι νὰ γενῇ λαγοῦ μαλλὶ μεταξύ,
βλάχος πολίτης νὰ γενῇ, νά 'χῃ καὶ λίγη τάξι.

105 Δύσκολο εἶναι νὰ γενῇ λαγοῦ μαλλὶ μεταξύ,
δύσκολα κατορθώνεται χωριάτης νά 'χῃ τάξι.

106 Δύσκολο εἶναι νὰ γενῇ χοίρου μαλλὶ μεταξύ,
καὶ τοῦ χωριάτη τὸ παιδὶ νά χῃ τιμὴ καὶ τάξι.

107 Σφαῖρα 'ναι τοῦτος ὁ ντουνιᾶς κι ὅλο στριφογυρίζει,
ἄλλους τοὺς ἀνταμώνει ὁ θιὸς κι ἄλλους τοὺς ξεχωρίζει.

108 Ὅποιος τὸν ὕπνο ἀγαπᾷ καὶ τὴ μπεκροκανάτα,
γλήγορα τὰ στερίζεται τ' ἀραχλιασμένα νιάτα.

109 Τ' ἀδέρφια ὄντας σμίγουνε, ὁ ἥλιος ἀνατέλλει,
καὶ ὄντας ξεχωρίζουνε, πάει καὶ βασιλεύει.

110 Πόσοι ἀγαποῦν καὶ δὲν περνοῦν, πόσοι φιλοῦν κι ἀρνειοῦνται,
πολλοὶ ποῦ παίρνουν τὸν παπᾶ καὶ πάλι δὲν βλογιοῦνται.

111 Ὅπου ἀγαπᾷς κατούρησε, κι ὅπου μισεῖς χτενίσου,
κι ὅπου δὲν θέλεις νὰ τοὺς δῇς κάτσε νυχολογήσου.

112 Τίγαρις γιὰ τὴν ὁμορφιὰ ἐπιάστηκε ἡ ἀγάπη;
γιὰ ὅμορφες, γιὰ ἄσκημες καὶ κατὰ ποῦ νὰ λάχῃ.

113 Ὅπου τεμπέλα ῥιζικό, ὅπου βρωμοῦσα μοῖρα,
ὅπου 'ναι τὰ ἀποζούζουλα γινόνται παπαδιές.

114 Ποῦ δανειστῇ φορέματα καὶ ξένα δαχτυλίδια,
ἡ νύφη νὰ κουρεύεται μὲ δεκοχτὼ ψαλίδια.

115 Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα καὶ οἱ μῆνες μερονύχτια,
καὶ τὰ ψαράκια τοῦ γιαλοῦ πιάνονται μὲ τὰ δίχτυα.

116 Σφαῖρα 'ναι τοῦτος ὁ ντουνιᾶς κι ὅλο στριφογυρίζει,
ἄλλους τοὺς ἀνεβάζει ὁ θιὸς καὶ ἄλλους τοὺς γκρεμίζει.

117 Ὅποιος τὶς νύχτες περπατεῖ ἢ κλέβει ἢ πορνεύει,
κι ὁ δαίμονας 'ς τὸν κῶλο του κουκκιὰ τοῦ μαγερεύει.

118 Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἂς εἶναι μπαλωμένο,
ἂν εἶν' κακὸ τὸ μπάλωμα, θά 'ναι καλοραμμένο.

119 Ὅποιος πεινάει 'ς τὸν ὕπνο του βλέπει ψωμιὰ καὶ πίττες,
κι ὅποιος εἶναι ξυπόλυτος παπούτσια μὲ τὶς μύτες.

120 Ἄνθρωπος κακορίζικος ἀτός του κι ἀπατός του,
κάνει κακὸ τοῦ λόγου του, ποῦ δὲν τὸ κάνει ὄχτρός του.

121 Ἔτσι τὰ φέρνουν οἱ καιροὶ κ' οἱ βουρλισμένοι χρόνοι,
νὰ παίζῃ ὁ λύκος μὲ τ' ἀρνὶ κι ὁ μποῦφος μὲ τ' ἀηδόνι.

122 Σὲ φίλο μὴν ἐμπιστευτῇς ποτὲ τὸ μυστικό σου,
φίλος 'ς τὸ φίλο θὰ τὸ 'πῇ κ' εἶναι κακὸ δικό σου.

123 Ὁ παρᾶς ὅπου ὑπάρχει κάνει θαύματα πολλά,
τὰ στραβὰ τὰ κάνει ἴσια καὶ τὰ ἄτοπα καλά.

124 Ἄχ! νά 'χα τὴν ὑπομονή, σὰν τὸ μαλλὶ 'ς τὸ στρῶμα,
ποῦ τὸ πατεῖς καὶ δὲν μιλεῖ, γιατὶ δὲν ἔχει στόμα.

125 Ὅλα 'ν' ὑφάδια τῆς κοιλιᾶς καὶ τὸ ψωμὶ στημόνι
καὶ τὸ καϊμένο τὸ κρασὶ ὅλα τὰ θεμελιώνει.

126 Ἀκαμάτης καὶ τεμπέλης, κατεργάρης καὶ φαγᾶς,
ἄλλο δὲν τοῦ μένει πλέον παρὰ νὰ γενῇ παπᾶς.

127 Ὁ Φλεβάρης κι ἂν φλεβίσῃ,
καλοκαίρι θὰ μυρίσῃ·
μὰ ἂν ἴσως καὶ βρωμήσῃ
σὰν γατὶ θὲ νὰ νιαΐξῃ.

128 Νά 'ξερα πῶς θά 'ρχόντουσαν τὰ νιάτα πάλι πίσω,
θὲ νά 'βγαινα ξυπόλυτος νὰ τὰ προαπαντήσω.

129 Ξεμούδιασε, ποδάρι μου,
νὰ πάμε 'ς τὸ σκυλόγαμο.
ὅλοι οἱ σκύλοι πήγανε
καὶ μεῖς μον' ἀπομείναμε.

130 Ἔρχεσαι, γλεντίζεις μας,
φεύγεις, κακοκαρδίζεις μας.

131 Ἄντρο, Αἴγινα καὶ Πάρο
περιβόλι τῶν κουρσάρω.

132 Πίνω γὼ γιατ' εἶμαι γώ,
τρεῖς τοῦ φίλου κ' ἔξι ἐγώ.

133 Ἀλησμονιοῦνται κ' οἱ φιλιές, ξεχνιοῦνται κ' οἱ ἀγάπες,
'ς τὸ σταυροδρόμι σμίγουνε, σὰν ξένοι σὰν διαβάτες [1]).

134 Ἐπαδὰ τὴν ἔχασα
τὴ σκουρολεπίδα μου·
ψάχτε νὰ τὴν εὕρωμε
γιατὶ ἀπὸ ᾽δῶ δὲν φεύγουμε.

135 Ἡ παραμάννα θέλει ψάρια,
θέλει καὶ γλυκὸ κρασί,
γιὰ νὰ κατεβάσῃ γάλα,
νὰ βυζάξῃ τὸ παιδί.

136 Μπουγιούκντερὲ καὶ Θεραπειά, Τατάβλα, καὶ Νιοχώρι,
αὐτὰ τὰ τέσσερα χωριὰ εἶν' ἐγλεντζὲς τῆς Πόλης.

---

[1]) Τὰ δίστιχα 131—133 φέρονται καὶ ὡς παροιμίαι. [Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτερω ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Διάφορα* διστίχων εἶναι γνωμικὰ καὶ χρησιμοποιοῦνται ὡς παροιμιώδη.—Σ. τ. Δ].

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἐπίκαιρα δημοτικὰ ᾄσματα. [1])

Μανιάτικον μοιρολόγιον εἰς πολεμιστὴν τῆς ἐν Τζουμαγιᾷ μάχης. [2])

Τὴν 28 Ἰουλίου 1913 εὑρισκόμην ἐν τῷ χωρίῳ Μέσα—Νύφι τοῦ Δήμου Τευθρώνης κατὰ παραγγελίαν τοῦ Δημάρχου Τευθρώνης, ὅπως συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἱερέως καταγράψω τὰς ἀπόρους οἰκογενείας τῶν ἐπιστράτων. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ὁ ἀγροτικὸς διανομεὺς τοῦ δήμου ἔφερεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν Μιχαλακάκου, ἀγγέλλουσαν ὅτι ὁ υἱὸς Πέτρος Ἰ. Μιχαλακάκος, ἔφεδρος στρατιώτης, ἐφονεύθη τὴν 16 Ἰουλίου εἰς τὴν μάχην τῆς Τζουμαγιᾶς. Ἀμέσως διεδόθη εἰς τὰ πλησιέστερα χωρία τῶν δήμων Λαγείας καὶ Τευθρώνης, καὶ τὴν ἑσπέραν κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ τόπου ἔκλαιγαν τὸν φονευθέντα. Τὴν ὥραν ταύτην ὅλως τυχαίως εὑρισκόμην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φονευθέντος· αἱ ἀδελφαὶ καὶ νύμφαι καὶ αἱ στεναὶ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἐθρήνουν αὐτόν. Τότε δὲ λαβοῦσα τὸ μοιρολόγιον μία ὀγδοηκοντοῦτις γραῖα, σχεδὸν τυφλὴ ἐκ τοῦ γήρατος, ὀνόματι Παναγοῦ Φράγκαινα, ἠὐτοσχεδίασε τὸ ἀποστελλόμενον μοιρολόγιον. Ἡ γραῖα αὕτη εἶχεν υἱὸν δημοδιδάσκαλον, τὸν Θεόδ. Φραγκᾶκον, πληγωθέντα ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ ἦτο θεία τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Εὐθυμίου Μιχαλακάκων φονευθέντων ἐν αὐτῇ.

Ὅτε ἡ πρεσβῦτις ἐπεράτωσε τὸ μοιρολόγιον, ἐν ᾧ ἤλεγχε τοὺς θρηνοῦντας τοὺς ἐν τῇ μάχῃ φονευομένους, οἱ θρῆνοι ἐσίγησαν.

Δὲν λέπουσι τὰ μάτια μου,
μὲ σκάσατε καὶ δὲν μπορῶ,
τὸν ἑαυτό μου δὲν βαστῶ,
τὸ μοιρολόγι θὲ νὰ ποῦ.
Μὴ μὲ παραξηγήσετε,
τὸν τόπο μας βρωμίσατε,
τοὺς ἄντρες σας προσβάλλετε,
τὸν τόπο μας ντροπιάζετε,
καὶ τὰ παιδιὰ ποῦ κάνετε,
θὲ νὰ τὰ κάμετε δειλούς,
νὰ σκιάζουνται τὸν πόλεμο.

Τί παραρετανίζεσθε [3]),
βγάνετε τὰ μαλλία σας;
ἐμεῖς δὲν ἐγεννήσαμε,
ἐμεῖς δὲν ἀναστήσαμε [4]),
καὶ ἀπέει δὲν τὰ λυπήθημα; [5])
Ὁ δάσκαλος λαβώθηκε,
ὁ Πέτρακας σκοτώθηκε,
Εὐθύμιε δὲν σὲ μελετοῦ [6]),

---

[1]) Βλ. Λαογραφ. Δ' σ. 271 κέ. [Τὰ ἐπίκαιρα ταῦτα ᾄσματα εἶχον παρασκευασθῆ πρὸς δημοσίευσιν ἤδη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου.—Σ.τ.Δ.]
[2]) [Τὸ αὐτὸ μοιρολόγιον κατέγραψε καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ κ. Γ. Δ. Μανολᾶκος. Ὀλίγισται καὶ παντελῶς ἀσήμαντοι εἶναι αἱ παρατηρούμεναι διαφοραὶ εἰς τὰς δύο καταγραφάς· ταύτας δὲ σημειοῦμεν ἀκριβῶς ὑπὸ τοὺς στίχους. Σημ. Ν. Γ. Πολίτου.] [3]) Τί κτυπιέσθε; [4]) Δὲν ἀνεθρέψαμεν τέκνα; [5]) Καὶ ἔπειτα ἀπολέσασαι αὐτὰ δὲν ἐθλίβημεν; [6]) Δὲν σὲ ἀναφέρω. Δάσκαλος εἶναι ὁ πληγωθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ υἱός της, Πέτρακας καὶ Εὐθύμιος οἱ φονευθέντες ἀνεψιοί της.

καὶ ἂς διάῃς μὲ τοῦτον τὸν καϊμό.
Χαλάλι σας ὁ θάνατος,
γιὰ τῆς Πατρίδας τὸ καλό.

Ζουρλὲς κουβέντες κάνετε
καὶ ἂς μάθατε καὶ γράμματα [1])·
φίδι νὰ φάῃ τὴ γλῶσσα σας,
ὁποῦ ἀνακατεύετε
τὸ Βενιζέλο τὴν ἀρχή.
ὅτι ἐγίνη [2]) ἀφορμὴ
ὁ πόλεμος γιὰ νὰ γενῇ.
Τίποτε δὲν γνωρίζετε,
τὸ ἔθνος παναστάτησε.
δασκάλοι καὶ γραμματικοί,
δήμαρχοι καὶ ἀξιωματικοὶ
καὶ μὲ ὅλον τὸν λαὸ μαζί
ρήξανε τὴν Κυβέρνησι,
φέρασι ἐθνοσυνέλευσι,
ἐκάμασι καὶ ἐκλογή,
καλέσασι τὸν Κρητικό [3]).
Τόνε παρακαλέσασι,
γιατὶ τόνε γνωρίζασι,
τί τα μεγάλος ἄνθρωπος,
καὶ τονὲ βγάλαν βουλευτή,
καὶ ἤρθε ἀπάνου στὴ Βουλή·
τὸν ἔκαμαν Πρωθυπουργὸ
νὰ διευτύνῃ τὴ Βουλή,
νὰ φέρῃ ὅλα τὰ καλά,
νὰ σταματήσῃ τὰ κακά.
Τοὺς κλέφταις ἐφυλάκισε,
ἀνίκανους ἐπέταξε
καὶ τὸ στρατὸ ἐγύμνασε,
γιὰ νὰν τὸν ἔχῃ ἕτοιμο.
Τὸν πόλεμο δὲν ἤθελε.
Ἐκεῖνοι οἱ Παλιαγαρηνοί,
οἱ Τοῦρκοι οἱ ἀβάφτιστοι,
γυναῖκες προσεβάνασι,
παπάδες φυλακίζασι,
δεσπότας κοροϊδεύασι.
Ὁ πρέσβυς μας ἦταν ραγιᾶς.
Ὁ Βενιζέλος γνωστικός,
τὸ γνώριζε πολὺ καλά,
ὅτι ἡ Τουρκιὰ μᾶσε νικᾷ
Συντρόφους ηὗρεκε καλούς,
τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βούλγαρους
καὶ μὲ τοὺς Μαυροβούνιους
τὸν πόλεμο κηρύξασι,
τοὺς Τούρκους ἐνικήσασι
καὶ τοὺς αἰχμαλωτίσασι.
(Τοὺς εἴδατε πολὺ καλὰ
στὸ Γύθειο καὶ στὸ Χασαπᾶ [4])
Καὶ τὴν εἰρήνη ἔκαμε
στὴν ἀγγλικὴ πρωτεύουσα.

Ὁ Βενιζέλος γνωστικὸς
δὲν ἤθελε τὸν πόλεμο, [5])
τοὺς τό πε ἀπάνου στὴ Βουλή [6]),
ὄντες τονέ ρωτήσασι,
τοὺς τὸ καθάρισε καλά.
Ἐκεῖνοι οἱ παλιοβούργαροι [7])
δὲν θέσι [8]) νὰ μεράσωμε
τοῖς χώραις ὅπου πήραμε [9]).
Ἐκάμασι καὶ ἀφορμὴ
γιὰ δύο καὶ γιὰ τρεῖς φοραῖς,
κτυπήσασι καὶ τὸ στρατό,
καὶ μᾶς ἐπήρασι χωριά.
Ὁ Βενιζέλος γνωστικός,
σηκώθη διάηκε κοντά [10]),
τοὺς Βούργαρους ἐκάλεσε
καὶ σύνορα ἐβάλασι
καὶ ὑπογράψασι χαρτί,
κανένας νὰ μὴν τὸ διαβῇ.
Καὶ ἀπέει σηκώθη κ' ἔφυγε
καὶ στὴν Ἀθήνα ἤρθεκε,
τοῦ ρθε τὸ τηλεγράφημα,
ὅτι τονὲ γελάσασι

[1]) Τινὲς τῶν ὑβριζουσῶν τὸν Βενιζέλον γυναικῶν ἦσαν ἐγγράμματοι. (Σημ. Μανολάκου). [2]) Μαν. ἐγίνηκε. [3]) Τὸν Κρῆτα Βενιζέλαν [4]) Τοὺς κομισθέντας εἰς Γύθειον αἰχμαλώτους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ [5]) Τὸν πόλεμο δὲν ἤθελε (Μαν.) [6]) Τὸ εἶπε, τὸ ξήγησε καλά, ὄντες ὁποῦρθε 'ς τὴ Βουλή, ὅπου τόνε ρ (Μανολ.) [7]) Ἐ. οἱ παλ., ἐκεῖν' οἱ ἀρκουδόγυφτοι (Μανολάκ.) [8]) θάλουσι [9]) πήραμε, τὰ θέσι ὅλα γιὰ λόγου τους (Μανολ.) [10]) ἐδιάβηκε ἐκεῖ κοντὰ (Μανολ.)

ἐκεῖνοι οἱ παλιοβούργαροι.
Χτυπήσασι καὶ τὸ στρατὸ [1])
καὶ μᾶς ἐπήρασι χωριά.
Ἐκάλεσε τὸν Βασιλιᾶ,
ἐκεῖ ἐσυνεννοήθησα,
καὶ ἐκάμασι διαταγή,
ὅτι ὁ στρατὸς νὰ 'πιτιθῇ,
καὶ ὁ Βασιλιᾶς νὰ πάῃ κοντά.
Τὸν πόλεμο ἐκάμασι,
τοὺς Βούργαρους νικήσασι [2]),
ἐλευτερώσασι λαό.

Χίλια καλὰ νὰ κάμουσι,
χίλια χρόνια νὰ ζήσουσι,
μᾶς ἐφορέσασι βρακί [3]),
τίποτε δὲν ἐπάθαμε,
ἄλλα παιδία ἔχομε,
ἄλλα παιδία κάνετε.

Ὁ Βασιλιᾶς νἄχῃ ζωή,
καὶ ὁ Βενιζέλος στὴν ἀρχή,
ὁ τόπος μας θὰ δοξαστῇ.
Δασκάλαις θὲ νὰ φέρουσι,
νὰ κόψουμε τὰ ἔθιμα [4]),
ὅπου μὲ κάψαν τὴν καρδιά.

Μὸν θὲ νὰ [5]) κάμου συβουλή,
καμία σας μὴ παντρευτῇ [6])
νὰν τἀναστῆστε τάρφανά.
Καὶ ὁ Βασιλιᾶς θὰν τὸ σκεφθῇ,
σύνταξη θὲ νὰ σᾶς βγῇ.
Τί θἄρθῃ καὶ ἄλλη ἐποχὴ
καὶ πίσω θὲ νὰ τὰ χρειασθῇ,
καὶ πάψετε τὰ κλάματα.

Ἐν Κότρωνι τὴν 20 Αὐγούστου 1913

ΧΡΙΣΤΟΣ Γ. ΧΡΙΣΤΟΔΙΑΚΟΣ

Ἐπιχώριον καλαματιανὸ τραγοῦδι.

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα, ποιηθὲν κατὰ τὸ 1842, ἐξιστορεῖ σύγχρονον οἰκογενειακὸν δρᾶμα ἐν Καλαμάτᾳ, ἤτοι τὸν φόνον μοιχοῦ ὑπὸ τοῦ συζύγου, ἰατροῦ Βαναροῦ ἐκ τῶν κατελθόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος.

Ἂν θέλετε νὰ μάθετε τὸ νέο χαμπαράκι,
ὁ Βαναρὸς ἐσκότωσε τὸν Μπόγρη Νικολάκη [7]).
Τοῦ Βαναροῦ μετάνοιωσε τῆς Πηνελόπης [8]) λέει.
«Τί 'ν' τὸ κακὸ ποῦ πάθαμε; καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
Γιὰ σένα, παλιοπούτανε, ἔχασα τὴν τιμή μου.
Στὴ φυλακὴ μ' ἐβάλανε, καὶ χάνω τὴν ζωή μου.
Καὶ ὁ Νικολὸς ὁ Μαχαιρᾶς, ποῦ κανε τὸν ρουφιᾶνο,
κ' αὐτὸν νὰ τὸν ἐκδικηθῶ, κ' ἂς πέσω νὰ πεθάνω.
Στοῦ Νικολῆ τοῦ Τουτουτσῆ, μέσ' 'ς τὴ μεγάλη σάλα,
ὁ Μπόγρης παγονέρχεται καὶ κάνει πατινάδα·
γιὰ τὸν Μανόλη [9]) μοναχὰ τὄχει πίκρα μεγάλη·
ἂν τύχω καὶ λευθερωθῶ τὸν παίρνω τὸ κεφάλι.»

ΔΗΜ ΧΡ. ΔΟΥΚΑΚΗΣ

[1]) καὶ τὸ στρατὸ χτυπήσασι (Μανολ.) [2]) καὶ τοὺς τὰ πῆραν τὰ χωριά (Μανολ.) [3]) διότι μᾶς ἐφόρεσαν βρακί, δηλ. ἀνδρικὸν ἔνδυμα, ἀπέδειξαν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρείαν. (Σημείωσις Μανολάκου). [4]) Ἐννοεῖ προπάντων τὸ ἔθιμον τῆς ἐκδικήσεως, τὸ ὁποῖον γίνεται αἰτία πολλῶν φόνων ἐν Μάνῃ. [5]) Μόνο θὰ κ. (Μανολ.) [6]) καμιά σας νὰ μὴ π. (Μανολ.) [7]) Ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κυριακοῦ τοῦτον ἐφόνευσεν ὁ Βαναρὸς ἰατρός, διότι τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς τὸν συνέλαβε μὲ τὴν γυναῖκα του. [8]) Τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς τοῦ Βαναροῦ. [9]) Ἐννοεῖ τὸν Μανόλη Παπαδόπουλον.

Ποντικὴ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ Νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Ἀλὶ τὸν κύρην, ναχὰ τὴν μάνναν, τ' ἄχαρους γονέας,
ποῖ εἶχαν τ' ὀχτὼ υἱοὺς καὶ τὴν Ἑλγὴν τὴν κόρην.
Τὴν κὺρ Ἑλγὴν ψαλαφοῦν ἀτὲν μακρὰν 'ς σὴν Ρωμανίαν,
'ς σὰ ξένα, 'ς σ' ἀνεγνώριμα, 'ς σὸ μεγὰλ τὴν Ρωμανίαν,
κι ὁ κύρτς ἄτς θέλ' νὰ δίγῃ ἀτὲν 'ς ἕναν ἀμπελοχώρι,
κ' ἡ μάννα 'τς θέλ' νὰ δίγῃ ἀτὲν 'ς ἕναν μελισσοτόπιν,
τ' ἀδέλφια 'τς πάλ' ἐγάπαναν μακρὰ 'ς σὴν Ρωμανίαν.
«Ἄγωμεν, ἀδελφή μ', ἄγωμεν καὶ 'ς σὴν καλοριζικίαν.»
Ἡ κύρ Ἑλγὴ κλαίγ' καὶ θλίβεται «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ πάγω.
Κι ἂν κάμν τ' ἀδέλφια μου χαράν, ἐμὲν τς ἔρται λαλεῖ;
κι ἂν ἀποθὰν ἡ μάννα μου, ἐμὲ ποιὸς καλεῖ με;»
Ὁ Κωνσταντῖνον ὥμοσεν 'ς σὰ ἄια καὶ τὰ βαγγέλια,
ἂν κάμν τ' ἀδέλφια του χαράν, νὰ πάγῃ στιχαριάζῃ,
ἂν ἀποθὰν ἡ μάννα του, νὰ πάγῃ 'ς σὴν ἀδελφὴν ἀτ'.
Ἔρθεν ὁ χρόνον δίσεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα,
ὅλ' ἐντάμαν ἐπέθαναν, ὅλ' ἐντάμαν ἐθάφαν.
Κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἔφτά, κλαίει τὸν Κωνσταντῖνον,
π' ἐπαῖρεν ὅρκον καὶ ὄμνυσμαν κ' ἐπῆγεν ὠμνυσμένος.
Ὁ Κωνσταντῖνον ὁ καλὸν ἀφκὰ γῆς 'κ' ἐνεπέμεν,
ἀτὸν ἡ γῆ 'κ' ἐδέχθηκεν, οὐδὲ καὶ τὰ θηρία.
Ἀγέρτς δί' ἀτον τ' ἄλογον κ' ἡ Παναγία σέλαν
κι ὁ Ποιητὴς δί' ἀτον πνοὴν κι ἀτὸς λαγκεύ' καὶ σκοῦται.
Ἐπῆγεν κι ἀπεκούμπιξεν 'ς σῆς κὺρ Ἑλγῆς τὴν πόρταν,
κι ἀτέ 'λουζεν τὸ νήπιον καὶ 'ς σὴν κλινὴν ἐβάλνεν.
«Ἄνοιξον, κὺρ Ἑλγιανή, ἄνοιξον ἂς ἐμπαίνω.
—Καλῶς, καλῶς τὸν ἀδελφό μ', καλῶς κι ἀπόθεν ἔρθες;
Ἂν ἔν' κ' ἔρθες γιὰ πίκρεμαν, ἂς ἐμπαίνω 'ς σὰ μαῦρα.
—Γιὰ ἄφς, γιὰ ἄφς, καλ' ἀδελφή μ', σίτε στέκς ἀέτς πάμε.

Στ. 1. *Ναχά*, σχετλιαστικὸν ἐπιφώνημα. *Ἄχαρους*, τοὺς μὴ δοκιμάσαντας χαράν. — 2. *Ποῖ*, οἱ ὁποῖοι. — 3. *Ψαλαφοῦν*, ζητοῦν εἰς γάμον. *Ἀτέν*, αὐτήν· *Σ σὴν*, ἀντὶ τοῦ συνήθους *'ς τήν*. [*Ρωμανία* παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. *Μεγάλη Ρωμανία*, πιθανῶς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πόντον τὸ ἄλλο Βυζαντινὸν κράτος, τὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.] — 5. *Ἄτς*, αὐτῆς. *Δίγῃ*, δίδῃ. — 8. *Κολοριζικία*, τὸ καλὸ ριζικό· τὸ ἀντίθετον *κακοριζικία*. — 9. *Κί*, οὐχί. — 10. *Τς*, τίς. *Λαλεῖ*, προσκαλεῖ· ὅθεν καὶ *λαλήτρια*, ἡ προσκαλοῦσα. *Ἔρται*, ἔρχεται. — 13. *Στιχαριάζω*, πάγω τὰ συχαρίκια, εὐαγγελίζομαι. — 15. *Δίσεχτον*, δίσεκτος· καὶ ἐν Χαλδίᾳ ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψις περὶ τοῦ δυσοιώνου τοῦ δισέκτου ἔτους, πιστεύεται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν δισέκτῳ ἔτει ἔγινε. — 16. *Ἐθάφαν*, ἐτάφησαν. — 18. *Ὄμνυσμαν*, συνώνυμον τοῦ ὅρκος. — 19. *Ἀφκά*, ὑπὸ κάτω. *Ἐνεπέμεν*, ἀπέμεινε. — 22. *Λαγκεύ'*, *Λαγκεύω*, πηδῶ. *Σκοῦται*, σηκώνεται. — 27. *Πίκρεμαν*, πίκρα. — 28. *Σίτε*, ὅπως. *Ἀέτς*, οὕτως.

—Καὶ ντ' ἔπαθες, νὲ, ἀδελφέ μ', κ' ἐλλάγεν ἡ θωρέα σ';
Τὰ δόντια σου ἐρράντζωσαν, τὰ λώματα σ' ἐλερῶθαν;
—Ἡ θεωρία μ' ἔλλαξεν ἀσ σὴν πολυυπνίαν,
τὰ δόντια μου ἐρράντζωσαν ἀσ σὴν ἀναφαγίαν,
τὰ λώματα μ' ἐλερωθὰν ἀσ σὴν ἀναπλυσίαν.
—Ἔλα, ἀδελφέ μ', καλ' ἀδελφέ μ' καὶ κάλε Κωνσταντᾶ μου,
ἂς τρώγωμεν καὶ πίνωμεν καὶ κεῖμες καὶ κοιμοῦμες,
ἂς πλύσκουμες κι ἀνθίσκουμες κι ἀέτς σκοῦμες καὶ πάμε.
—Γιὰ σούς, γιὰ σούς, καλ' ἀδελφή μ', σίτ' εἶμες ἀέτς ἂς πάμε.»
Ἀπέμπρ' πάγει ἡ κὺρ Ἑλγή, τὸ λείψανον ἀποπίσω.
«Ἀκούς, ἀκούς, νέ, ἀδελφέ, ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα;
Ἀπέμπρ' πάγει τὸ κόρασ'ον κι ἀποπίσ' τὸ βλενίριν.
—Γιὰ σούς, γιὰ σούς, καλ' ἀδελφή μ', ἀτὰ εἶνταν θέλνε ἂς λέγνε.
Ἀτὰ εἶναι μαρτόπουλα, νὰ κελαϊδοῦν 'κ' ἐξέρνε.»
Ἐπαΐρεν ἀτεν κ' ἔφερεν ἀτοῦ 'ς σὰ γονικά της.
«Ἄνοιξον, μάννα, ἄνοιξον, ἔρθεν ἡ κὺρ Ἑλγή σου.
—Ἄμε, χάρε, νέ, ἄχαρε, ἄλλο πουλόπα 'κ' ἔχω.»
Ἂρ' ἐνοιξεν τὴν πόρταν ἀτς, τὴν κόρν ἀτς ἐγκαλέστεν,
κι ὁ Κωνσταντῖνον ἄχαρον 'ς σ' Ἀγιώργι τὴν πόρταν εὑρέθεν.
Δεῖ τὸν Ἀγιώργιν τ' ἄλογον, τὴν Παναγιὰν τὴν σέλαν,
καὶ τὸν Ποιητὴν πνοὴν κι ἀτὸς χῶμαν εὑρέθεν.

ΓΕΩΡΓ. Θ. ΚΑΝΔΗΛΑΠΤΗΣ
δημοδιδάσκαλος

Ἄσματα Ἐργατικὰ Αἰγίνης.

Τῆς τράτας.

Παρὰ Γεωργίου Π. Χρόνη, τρατάρη ἐτῶν 19.

1 Ἄντε νὰ πάγ ἡ μπασαρώ [1])
πού 'χει τὰ δεκατέσσερω [2]),
κι ἀπὸ τὰ δεκατέσσερα
τραυοῦν μόνο τὰ τέσσερα,
καὶ τ' ἄλλα δέκα τὰ κουπιὰ
τραυοῦνε γέροι καὶ παιδιά.

Στ. 29. *Θωρέα*, ἡ θωριά, ἡ ὄψις. — 30. *Ἐρράντζωσαν*, ἐσκωρίασαν. *Λώματα* καὶ *ἀλλώματα*, τὰ ἐνδύματα. — 34. *Καλ' ἀδελφέ μ'*, φίλτατε ἀδελφέ. — 35. *Κεῖμες*, κείμεθα, ἂς πλαγιάσωμεν. — 36. *Ἀνθίσκουμες*, ἂς καλλωπισθῶμεν. — 37. *Σούς*, σιώπα, ἡ λ. τουρκική. — 38. *Ἀπέμπρ'*, ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. — 39. *Ντό*, τί; — 40. *Κόρασ'ον*, τὸ κοράσιον. — *Βλενίριν*, ἐν ἄλλαις παραλλαγαῖς *βλεμίριν*, ὁ βρικόλακας. — 41. *Εἶνταν*, ὅ,τι δήποτε. — 42 *Μαρτόπουλα*, τὰ γεννηθέντα κατὰ τὸν Μάρτιον. — 43. *Γονικά*, ἡ πατρικὴ οἰκία. — 45. *Πουλόπα*, πουλιά, μεταφορικῶς τέκνα. — 46. *Ἐγκαλέστεν*, ἐνηγκαλίσθη.

[1]) Ἡ τράτα μὲ τὰ πολλὰ κουπιά. [2]) Ἐννοεῖται: κουπιά.

2 Γιαλὸ νὰ πᾶ· γιαλὸ νὰ 'ρθῇ,
τὰ λόγια μου νὰ θυμηθῇ.
Γιαλὸ γιαλὸ πηγαίναμε,
κι ὅλο γιὰ σένα λέγαμε.
Κάθου ἀργό [1]).

3 Ὅσοι φίλοι μ' ἀγαπᾶτε
μὲ τὸ Βολαρᾶ [2]) μὴν πάτε,
γιατὶ τὸ ἔχει ταχτικὸ
σὲ κάθε πάντα ἕνα διπλό [3]).

4 Πήγαμε μὲς στὸ Ντελβένι [4])
καὶ τὴ βγάλαμε [5]) σκισμένη·
πήγαμε καὶ μὲς στὴ Λένα [6])
καὶ δὲ βγάλαμε κανένα [7])·
πήγαμε καὶ στὸν Ἅη Λία [8])
καὶ δὲ βγάλαμε καμία.

5 Στρογγυλὴ καὶ Βουλιαγμένη,
τὴν καρδιά μου ἔχεις καῖμένη [9]).

6 Ἡ μηχανὴ 'ν' ἡ μάννα μου, κ' ἡ ρόδα ἡ ἀδερφή μου,
(Μπραβό!)
σ' αὐτὰ τὰ παλιομάρκουτσα κρέμεται ἡ ζωή μου.
(Μπραβό!)
Ἔλα νὰ πάμε, μάτια μου,
κι ἂς φέρουν τὰ κομμάτια μου!
(Ὅλα μπραβό!)

ΣΗΜ. Τὸ τραγούδι ἔχει τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τοὺς σφουγγαράδες.

7 Ἡ ἀστοιβὴ θέλει νερό, κ' ἡ λεύκα τὸν ἀέρα,
κι ὁ .....[10]) ἕνα φιλὶ ὥς ποὺ νὰ λήξῃ ἡ μέρα.

8 Ὅλοι τραυοῦνε τὰ κουπιά, κ' ἡ βάρκα δὲν κινάει,
γιατὶ μᾶς μαγειρέψανε πατάτες [11]) δίχως λάδι.

[1]) Λέγεται μὲ τόνον ρετσιτατίβο εἰς τὸ τέλος ἑνὸς ᾄσματος καὶ παραγγέλλει παῦσιν περαιτέρω κωπηλασίας. [2]) Ὁ Βολαρᾶς ἔχει 2 τράτες εἰς τὴν Αἴγινα. [3]) Δηλαδὴ δίνει σὲ κάθε μιὰ πάντα ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ τραυοῦνε τὰ δίχτυα ἕνα διπλὸ ψωμί. [4]) Τοποθεσία εἰς τὸ φανάρι τῆς Αἰγίνης. [5]) Ἐννοεῖται: τὴν τράτα. [6]) Ἐννοεῖται: ψάρι. [7]) Ἄλλη τοποθεσία εἰς τὴν Αἴγιναν. [8]) Τοποθεσία εἰς τὴν Αἴγιναν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τόπων εἰς μὲν τὸ Ντελβένι ὑπάρχουν ἄφθονα ψάρια, εἰς δὲ τὰ ἄλλα δύο μέρη ἐλάχιστα. [9]) Τὴν Στρογγυλὴ καὶ τὴ Βουλιαγμένη τὶς φοβοῦνται οἱ ψαράδες, γιατὶ ἔχουν κακιὰ θάλασσα. [10]) ἢ κ' ἡ .....προστίθεται κατ' ἀρέσκειαν τὸ ὄνομα τοῦ πειραζομένου. [11]) Παραλλαγή: κουπιὰ μὲ δίχως λάδι.

9 Ὅλοι τραυοῦνε τὰ κουπιά, κ' ἡ βάρκα κάνει πέρα,
γιατὶ μᾶς μαγειρέψανε πατάτες μὲ τὸ κρέας.

10 Κόρη μου, ποιός σοῦ ἔκοψε καντὸ τὸ φραμπαλά [1]) σου;
δὲ φτάνουν τὰ χεράκια μου νὰ πιάσουν τὰ βυζιά σου.

Παρὰ Σπύρου Δ. Σταματιάδου, τρατάρη, ἐτῶν 15.

11 Καβομαλιά, Καβομαλιά, ἄναψε τὸ φανάρι,
νὰ δοῦν τὰ τρατορόπουλα, νὰ μποῦνε σὲ λιμάνι.
Καβομαλιά, Καβομαλιά,
νὰ σὲ περάσω μὲ πανιά.

12 Ἡ τράτα μας ἡ ρεμπελοῦ·
σήμερα ἐδῶ κι αὔριο ἀλλοῦ.

13 Γιὰ ζάπα [2]) ἀντένα κι ἄλμπουρο,
νὰ πάμε γιὰ τὸ φλάμπουρο.
Γιὰ ζάπα το [3]), γιὰ τραύα το
γιὰ στήν κουβέρτα σάγια [4]) το.

ΣΗΜ. Λέγεται ὅταν κάνῃ μπουρμπουλῆθρες τὸ κουπί.

14 Ἡ βάρκα μας ἀπ τὰ σκαριὰ κ' ἡ τράτα ἀπὸ βελόνι [5])
ἐβγήκαμε νὰ παράβγουμε, καμιὰ δὲ μᾶς ζυγώνει.

15 Στὸ δὲ [;] κι ἂν δὲ ξαναπατῶ ἀπάνω στὴ πεζοῦλα,
γιατὶ μοῦ βγάλαν ἀβανιὰ πῶς ἀγαπῶ μιὰ δοῦλα.

Παρὰ Τρύφωνος Ἐμ. Ῥοδίτου, τρατάρη, ἐτῶν 15.

16 Καταμεσῆς στὴ θάλασσα εἶν' ἕνα πηγαδάκι,
πίνουν οἱ ναῦτες τὸ νερὸ κι ἀρνιοῦνται τὴν ἀγάπη.

Παρὰ Πανάγου Διονυσίου Μουτσάτσου, τρατάρη, ἐτῶν 12.

17 Ἡ 'Αργὼ τοῦ Βεληγκέκα,
ποὺ 'χει τὰ κουπιὰ τὰ δέκα.

18 Παντρεύουμέ | τὸ Διμηνιὸ
καὶ παίρνει ἂν | τρα ὑπουργό.
Δυὸ χιλιάδες | κ' ἕνα σπίτι
κ' ἕνα ὁμό | ρφο κορίτσι

ΣΗΜ. Τὰ ἀνωτέρω ᾄσματα ἀνεξαρτήτως τοῦ μέτρου αὐτῶν ἀπαγγέλλονται συνήθως ὡς ἐσημειώθη τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω ᾆσμα, δηλαδὴ κατὰ τὸν ἑξῆς ρυθμόν - - - - '. Ἐκ τῶν τεσσάρων δηλαδὴ συλλαβῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν πόδα, αἱ τρεῖς πρῶται ἀπαγγέλλονται ταχύτερον, ἐν ᾧ ἡ τετάρτη, ἥτις ἀντιστοιχεῖ κυρίως εἰς τὴν ἔλξιν τῆς κώπης καὶ μακροτέρα εἶναι καὶ ἐντονωτέρα τῶν ἄλλων.

Π.

[1]) Παραλλαγή: στενὸ τὸν ἁλατζά σου. [2]) Παραλλαγή: γιὰ ἴσα. [3]) Παραλλαγή: γιὰ ἅρπαχ' το. [4]) Σαγιάρω=τραβῶ μέσα. [5]) Τὸ δίχτυ της καινούργιο.

Τραγούδια Καστελλορίζου.

Τραγούδια γιὰ τοὺς θαλασσινούς.

1 Ἁγιὲ Νικόλα τῶν Μυρῶν, μὲ τὰ ψαρὰ τὰ γένεια,
σὰν θ' ἀνηβαίνῃ 'ς τὰ παννιά, νά με τὸν ἔχῃς ἔννοια.

2 Βλέπεις τὸ κῦμαν πὄρχεται κ' ἔχει κι ἄλλ' ἀπὸ πίσω ;
αὐτὸ νά 'ναι τὸ μνῆμα μου, ἂν σ' ἀπαλησμονήσω.

3 Νά 'μουν ἀγδὸς νὰ πέταγα, νά 'χα καὶ κρίνου λάδι,
'ς τοῦ καραβιοῦ τὴν κάμαρη νὰ σ' ἔφεγγα τὸ βράδυ.

4 Νά 'μουν ἀγδὸς νά 'χα φτερά, νά 'χα καὶ τὴν ὑγειά μου,
μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, νὰ χτίσω τὴ φωλιά μου.

5 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, νά 'μουν κ' ἐγὼ καρφάτσι,
σὰ θὰ ξεσκᾷς τὴ βράκα σου, νὰ βάζω 'γὼ μπαλλάτσι [1]).

6 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, νά 'μουν κ' ἐγὼ ποτήρι,
γιὰ νὰ κερνῶ τὴν συντροφιὰν καὶ τὸν καραβοκύρι.

7 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, νά 'μουν κ' ἐγὼ σαβούρα,
νά με πατοῦν τὰ πόδια σου, νά 'ν' ἡ καρδιά σου ντούρα.

8 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, ἔχει καὶ ἀλεσίδες,
'ς τὴν Παναγιὰ καὶ 'ς τὸ Χριστὸν κρεμμάζω τὶς ἐλπίδες.

9 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, κ' ἐγὼ θέλω νὰ μείνω,
νὰ στάζουν τὰ χειλάκια σου κρυὸ νερὸν νὰ πίνω.

10 Μέσ' 'ς τὸ καράβιν, ποῦ 'σαι σύ, κατάρτια 'χει μεγάλα,
κι ἀπὸ τὲς νοστιμάδες σου χρουσοὺς βλαστοὺς ἐβγάλα.

11 Νά 'μουν ἀέρας Κρητικός, νὰ 'φύσουν τὸ παννί σου,
νά 'παιρνα τὴ σκουφιέτσα σου ἀπὸ τὴν κεφαλή σου.

12 Καράβια π' ἀρμενίζετε, πουλλάκια ποῦ πετᾶτε,
ἂν δῆτε τὸ ναυτάκι μου, νὰ μέ το χαιρετᾶτε.

13 Τῆς θάλασσας τὰ κύματα χτυποῦσι 'ς τὸ λαιμό σου,
ὅλοι μεθοῦν μὲ τὸ κρασὶν κ' ἐγὼ μὲ τὸν καμό σου.

14 Τῆς θάλασσας τὰ κύματα χτυποῦν ἔξω 'ς τὴ ξέρη,
ὅσην ἀγάπη σ' ἔχω 'γώ, ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει.

15 Τῆς θάλασσας τὰ κύματα ἀφρίζουν καὶ καπνίζουν,
κ' ἐμέναν τὸ ναυτάκι μου πολλὰ τὸ φοβερίζουν.

[1]) Μπάλλωμα.

Τραγούδια τῆς στρατολογίας

1 Ἤὗραν οἱ ἄκληρες καιρὸν καὶ μέρες νὰ χαροῦσι,
γιατὶ παιδιὰ γιὰ τὸ στρατὸ δὲν ἔχουν νὰ χολιοῦσι.

2 Σὰν θά 'ρτουσι νὰ γράφουσι γιὰ τὴ στρατολογία,
θά 'χουν αἱ ἄκληρες χαρά, θὰ κάμνουν κι ἀλεγρία.

3 Ἂς ἔχω 'γὼ πολλὰ παιδιά, κι ἂς πὰν καὶ στρατιῶτες,
ἂς κάθουνταιν κ' αἱ ἄκληρες σὰν νυστασμένες κότες.

Τὸ τραγούδιν ἀπάνω 'ς τὸ «λιμόνι».

1 Ἕνα τραούδι θὲ νὰ 'πῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ποτὲ γυναίκα δὲν γεννᾷ, ἂν δέν την πιάσουν πόνοι.

2 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ποτὲ χαρσᾶς [1]) δὲν γίνεται, ἂν δὲν ἔχῃ ἀμόνι.

3 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ποτὲ ῥάφτης δὲν γίνεται, ἂν δέν πιασῃ βελόνι.

4 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
κανὲν καράβιν δὲν κινᾷ, ἂν δέν βαλῃ τιμόνι.

5 Εἶπα το, θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ἡ μάνα σου κ' ἡ μάνα μου δὲν θέλουν οἱ δαιμόνοι.

6 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ποτὲ παπᾶς δὲν λουτουργᾷ, ἂν δέν βαλῃ φελλόνι.

7 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ἂν δὲν βυζάξῃ τὸ μωρόν, καθόλου δὲν μορώνει.

8 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ὅταν θ' ἀργήσω νά σε δῶ, τὸ αἷμα μου παγώνει.

9 Καὶ πάλε θά το ξαναπῶ ἀπάνω 'ς τὸ λιμόνι,
ἐαὐ ἂν μ' ἀπαρνήθηκες, ἐγὼ ἀγαπῶ σ' ἀκόμη.

Τὸ στοίχημα τῶν ποιητάρηδων.

(Καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Μαστρο-Χρήστου, λυριστοῦ.)

1 Ἐγὼ θὰ βάλω στοίχημαν ἕνα φλουρὶ 'ς τὸ πρῶτο,
ἀνίσως καὶ νικήσῃς με, τὸ χέρι σου φιλῶ το.

2 Κ' ἐγὼ σὲ βάλλω στοίχημαν ἕναν ἀρνὶ 'ς τὰ δύο [2]),
ἀνίσως καὶ νικήσῃς με, νὰ σηκωθῶ νὰ φύω.

[1]) Χαλκιᾶς. [2]) Ἕνα ἀρνὶ ἀπέναντι δύο.

3 Κ' ἐγὼ σὲ βάλλω στοίχημαν ἕνα φλουρὶ 'ς τὰ τρία,
ἂν μὲ νικήσῃς, μολοῶ πῶς ἔχεις τὴν ἀντρεία.

4 Κ' ἐγὼ σὲ βάλλω στοίχημαν ἕνα φλουρὶν τεσσάρι,
ἀνίσως καὶ νικήσῃς με, δὲν εἶμαι παλληκάρι.

5 Κ' ἐγὼ θὰ βάλω στοίχημαν ἕναν ἀρνὶ 'ς τὰ πέντε,
ξωρίσαν τὰ τραγούδια σου καὶ πάσιν[1] πὲρ πουνέντε.

6 Κ' ἐγὼ σὲ βάλλω στοίχημαν ἕνα φλουρὶ 'ς τὰ ἕξι,
ὁ ποιητὴς πιὸν τά 'χασεν καὶ θὲ νὰ κασκινέψῃ [2]).

7 Καὶ 'ς τὰ ἑπτὰ βάλλω ἀρνίν, τὸ στοίχημα δὲν χάνω,
ἐσὺ θὰ γίνῃς ποιητής, ὅταν θὲ νὰ πεθάνω.

8 Καὶ 'ς τὰ ὀκτὼ βάλλω φλουρίν, κ' ἔλα νὰ μ' ἀνικρύσῃς,
τὰ ροῦχ' ἀφ τὸ κορμάκι σου κάμνω σε νὰ πουλήσῃς.

9 'Αρνὶ σὲ βάλλω στοίχημαν εἰς τὰ ἐννιὰ ἀπάνω,
καὶ 'ς τὰ στενὰ θὰ τραγουδῶ, γαπητικὲς νὰ κάνω.

10 Κ' ἐγὼ σὲ βάλλω στοίχημαν ἕναν ἀρνὶ 'ς τὰ δέκα,
ἀνίσως καὶ νικήσῃς με, μὴν πάρω πιὸ γυναίκα.

ΑΧ. ΔΙΑΜΑΝΤΑΡΑΣ

Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικά. [3])

1. Γητειὰ τοῦ πονάματου.

'Σ τ' ὀνομά σου Θέ μου
κι ἀφέντη μου Χριστέ μου
κι Ἅγιε Παντελεήμονα πρῶτε γιατρὲ τοῦ κόσμου,
ὅπου γιατρεύεις τσοὶ πληγὲς καὶ διασκορπᾷς τσοὶ πόνους.
Ὡς ἦταν' ἑφτὰ ἀδερφοί,
καλοὶ ἀδερφοί,
καὶ πῆρα τὰ μαναροσκέπαρνά τω,
τὰ χρυσᾶ καὶ τ' ἀργυρᾶ τω,
νὰ πάν' ἀπάνω
'ς τὰ ὄρη 'ς τὰ βουνὰ καὶ τσοὶ ψηλὲς μαδάρες,
νὰ κόψου, νὰ ρίξου, νὰ χρυσοπελεκήσου ἀνωφίλιο, κατωφίλιο, τὴ πόρτα τσῆ παράδεισος. Καὶ 'κεῖ ποῦ πελεκούσανε πεθιέτ' ἕνα φλιτζακουδάκι καὶ βαρύχνει 'ς τὰ ματάκια
κλαίει καὶ θρηνεῖ,
τὸ Θεὸ παρακαλεῖ·

Ὦ Παναγιά, δὲ βρίσκεται ἄθρωπος, μυρωμένος, βαφτισμένος, τὴ Μεγάλη Πέφτη μεταλαβωμένος, νὰ πιάσῃ τσ' ἐλιᾶς τὸ κλωναράκι καὶ μαυρομάνικο μα-

[1]) Ὑπάγουσιν [2]) Νὰ δραπετεύσῃ ἢ λ. τουρκική. [3]) Αἱ δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα ἐπῳδαὶ προέρχονται ἐκ τῆς Δυτικῆς Κρήτης καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῶν νομῶν Χανίων καὶ Σφακίων.

χαίρι, νὰ κόψῃ, νὰ ρίξῃ τὸ λάρι[1]), τὴ σκορδαψοῦ [2]), τὸ πονάματο ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μανούσου;

Ὦ δᾶξου, γῆς, τὸ πόνο του καὶ δός του, Θέ μου, τὴν ὑγειά του.

ΣΗΜ. Ἐκεῖνος ποῦ κάνει τὴ γητειά, πριχοῦ ἀρχίσῃ νὰ τὴ λέῃ, κάνει τρεῖς φορὲς τὸ σταυρό του κ' ὕστερα ἀρχίζει καὶ τήνε λέει τρεῖς φορές. [Πρβλ. Λαογρ. Β' 471. 645, 1.646, 2,3. Δ' 52, 15.56,8. 537,1.—Σ. τ. Δ.]

2. Γητειὰ γιὰ τὸ ξόρκισμα τοῦ ποντικοῦ.

Ποντικοί, ὀρνεκοί, θηλυκοὶ κι ἀρσενικοί, πάρετε τ' ἀγέννητά σας καὶ τὰ μικρομέγαλά σας κι ἄμετε πάνω 'ς τὰ ὄρη, 'ς τὰ βουνὰ νὰ τρῶτε βώλους κι ἀντριβώλους καὶ τσ' ἀγκαραθιὰς τὴ ρίζα. Γιατί, ἂ δὲ φύγετε, κάθε Πέφτη καὶ Σαββάτο θὰ σᾶς λούω μὲ τὸν ἄθο.

ΣΗΜ. Τὴ γητειά, γιὰ νὰ πιάνῃ, πρέπει νὰ τὴ μάθῃ ἀρσενικὸς ἀπὸ θηλυκὸ γὴ θηλυκὸς ἀπὸ ἀρσενικὸ καὶ τὴ λένε τσοὶ τέσσερις γωνιὲς τοῦ σπιτιοῦ, τρεῖς φορὲς σὲ κάθε γωνιά. Κάθε φορὰ ποῦ τελειώνου τὴ γητειά, πετοῦνε καὶ λίγο ἄθο (στάχτη) 'ς τὴ γωνιὰ τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ γήτεμα αὐτὸ τὸ κάνου δυὸ φορὲς τὴν ἑβδομάδα, τὴ Πέφτη καὶ τὸ Σαββάτο, καὶ τρεῖς βδομάδες πάνω τὴ μιὰ 'ς τὴν ἄλλη.

3. Γητειὰ γιὰ τὸ μάτιασμα, θάρμισμα ἢ λάβωμα.

'Σ τ' ὀνομά σου, Θέ μου, 'Αγία Τριάδα,
Ἅγιε Παντελεήμονα, πρῶτε γιατρὲ τοῦ κόσμου,
ὅπου γιατρεύεις τσοὶ πληγὲς καὶ διασκορπᾷς τσοὶ πόνους.

Τοῦτο τὸ λέει κεῖνος ποῦ γητεύει τρεῖς φορὲς καὶ σταυρώνει μὲ τὰ τρία δάχτυλα, ποῦ κάνουμε τὸ σταυρό μας, τὴ κεφαλὴ τοῦ θαρμισμένου, δηλ. τοῦ ματιασμένου, καὶ ὕστερα ξακλουθᾷ:

'Η κερὰ ἑκάθετο 'ς τὸ θρονί της κ' ἐλούγετο κ' ἐχτενίζετο, κ'οἱ δώδεκα ἀποστόλοι ἐπερνοῦσα κ' εἴδασίν τη καὶ λαβώσασίν τη· κι ὁ Χρισιὸς τῆς εἶπε: Μάννα μου, μητέρα μου, εἶντά 'χεις κ' εἶσαι κλειστὴ καὶ χολιαστή; — Χριστέ μου, ὅπου ἐκάθουμου 'ς τὸ θρονί μου κ' ἐλούγουμου κ' ἐχτενίζουμου κ' οἱ δώδεκ' Ἀποστόλοι ἐπερνοῦσα κ' εἴδασί με κ' ἐθαρμίσασί με.— Μάννα μου, μητέρα μου, βάλε νερὸ 'ς τὸ γυαλί, κάρβουνα καὶ λιβάνι 'ς τὸ γαστρὶ νὰ φύγῃ ὁ θαρμὸς ἀπὸ τὸ Ρούσιο.....

ΣΗΜ. Τὴ γητειὰ τὴν ἐπαναλαμβάνουν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὡς ἀνωτέρω. Ἐκεῖνος ποῦ κάνει τὴ γητειὰ παίρνει ἕνα μαντῆλι καὶ εἰς τὸ ἓν ἄκρον τοῦ μαντηλιοῦ κάνει ἕνα κόμπο καὶ θέτει τὸν ἀγκῶνα του ἐπάνω εἰς τὸν κόμπο καὶ κατόπι τεντώνει τὸ μαντῆλι καὶ τὴ παλάμη του ξαπλώνων ἀπάνω 'ς τὸ μαντῆλι τὸν βραχιόνα του, καὶ μετρᾷ μὲ τὸ μαντῆλι τὸ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος μέχρι τοῦ μακροτέρου δακτύλου τῆς χειρὸς διάστημα. Κατόπιν μὲ τὸ ἀπομένον μῆκος τοῦ μαντηλιοῦ μετρᾷ τὴ χούφτα τῆς παλάμης ἐγκαρσίως. Τὸ μέτρημα αὐτὸ τὸ ἐπαναλαμβάνει ὁμοίως κατὰ τρεῖς διαφόρους ἡμέρας, τὸ δὲ μαντῆλι τὸ κρατεῖ ἐν τῷ μετάξυ ὁ ματιασμένος μαζί του. Ἂν κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν μετρημά-

[1]) Κερατίτης. [2]) Σκορδαψὸς ἢ σκορδαπιὸς λέγονται τὰ τραχώματα.

των τὸ μαντῆλι εἶναι κοντεμένο, δηλ. ἂν τὸ μῆκος τοῦ μαντηλιοῦ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων σημείων τοῦ ἀρχικοῦ μετρήματος εἶναι μικρότερον τοῦ ἀρχικῶς εὑρεθέντος μήκους, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος ποῦ γητεύουν πράγματι εἶναι ματιασμένος καὶ ὅτι ἡ γητεία θὰ πιάσῃ. [Παρόμοιον μέτρημα βλ. καὶ ἐν Λαογρ. Β' 187 κέ. — Σ. τ. Δ.]

4. Γητειὰ τῶ μαλλιῶ γιὰ νὰ γίνουν μακρυά.

Πρῶτα εὐλογεῖ τὴ κεφαλὴ τσῆ κοπελιᾶς γὴ τσῆ γυναίκας, ποῦ θέλει νὰ γητέψῃ τὰ μαλλιά τση ὁ παπᾶς, ἂν ὁ παπᾶς κάνῃ τὴ γητειὰ γὴ ἄλλος κιανείς, κ' ὕστερα τὰ σέρνει λίγο ἴσια κάτω καὶ λέει:

Κάτω μαλλιὰ κι ἀπάνω ἡ κοπελιά. Ἀμήν.

Κ' ἡ κοπελιὰ γὴ ἡ γυναῖκα ποῦ γητεύεται ἐπαναλαμβάνει *Ἀμήν.* Κατόπιν κεῖνος, ποῦ γητεύει, λέει:

Σὰ τ' ἀντζιὰ τσῆ πεθερᾶς μου
νὰ γενοῦνε τὰ μαλλιά μου. Ἀμήν.

Τοῦτο τὸ ἐπαναλαμβάνει κείνη ποῦ γητεύεται. Τὴ γητειὰ αὐτὴ μοῦ τὴν εἶπεν εἰς χωρικὸς ἀπὸ τὸ Πρόβαρμα Ἀποκορώνου Κρήτης.

5. Γητειὰ γιὰ νὰ μὴ δαγκάσουν κανένα τὰ μιαρά, ὅντε κοιμᾶται ὄξω.

Ἄϊ Γιώργη δίσαυρε,
δίσαυρε καὶ δίσταυρε,
δέσε καὶ χαλίνωσε
τὸν ὄφι καὶ τὴν ὄχεντρα
καὶ τὴ σκουλοπετρίδα
καὶ τὸ κωλοβελονίδο
καὶ τὸ μαῦρο ῥογαλίδι
ἀπὸ κάτω 'ς τὸ πλακίδι.

ΣΗΜ. Τὴ γητειὰ αὐτὴ μοῦ τὴν εἶπε φίλος μου ἐξ Ἱεραπέτρας Κρήτης. [Πρβλ. Λαογρ. Δ' 59, 10 β' καὶ ε'. Η' σ. 207—*Κυριακίδου*, Ἑλλ. Λαογρ. Α' σ. 78 (=Ὁ ἐν Κων/πόλει Σύλλογος ΙΘ' σ. 231,3.)—Σ. τ. Δ.]

6. Γητειὰ γιὰ τὸ ξύλο ποῦ μπαίνει 'ς τὸ μάτι.

Ἄϊ Γιώργη Ρεθεμνιώτη,
Καστρινὲ καὶ Πρεβελιώτη,
χάμπαθο 'ναι 'ς τὴν αὐλὴ σου
'κ ἔμπα κ' ἔβγα καὶ διαρμίσου[1]).
Κι ἂν εἶσαι ξύλο πέταξε, κι ἂν εἶσαι χῶμα λῦσε,
κι ἂν εἶσαι χαμαγκαραθιά, κάμε φτερὰ καὶ φύγε
κι ἂν εἶσαι πετραδάκι,
ἔμπα 'ς τὸ λακκουδάκι.

ΣΠΥΡ. Γ. ΒΑΡΔΑΚΗΣ
Οἰκονομικὸς ἐπιθεωρητὴς

[1]) Καθάρισε.

Ἄσματα.

1

Ἀκοῦτε εἶντα παράγγερνε εἰς φρόνιμος τοῦ γυιοῦ του.
«Νυγιέ μου, κι ἂν πᾶς 'ς τὸ καπηλειό, ὅπου 'ναι χαροκόποι,
ντήρα, διαντήρα τὸ σκαμνί, τὴν τάβλα νὰ καθίζῃς.
Μὲ τσοὶ καλιά σου κάθιζε καὶ νηστικὸς σηκώνου.»

2

Τ' ἀμπέλι.

«Ἀμπέλι μου, πλατύφυλλο καὶ μακροκοντυλᾶτο,
οἱ χρέτες μ', ἐπλακώσασι καὶ θὲ νὰ σὲ πουλήσω.
—Πουλήσῃς με, χαρίσῃς με, τὸ χρέος σου δὲ βγάνεις.
Βάλε νὰ μὲ κλαδίσουσι γέροντες μὲ τὰ γένεια
καὶ βάλε νὰ μὲ σκάψουσιν ἀπάρθενα κοπέλια.»

ΣΗΜ. Ἀμφότερα τὰ ᾄσματα ταῦτα μοῦ τὰ εἶπεν ὁ ἐξ Ἀσκύφου Σφακίων Σταβιανὸς Πολέντας. [Διὰ τὰς παραλλαγὰς βλ. Λαογρ. Α' σ. 274 ἀρ. 69 κέ.—Σ. τ. Δ.]

Παροιμία.

Τρίτη γεννιέται ὁ φρόνιμος, Τετράδι ὁ ἀντρωμένος,
Πέφτη τὸ κακορίζικο καὶ Παρασκὴ τὸ ξένο,
καὶ Κυριακὴ ὁ πλούσιος, Δευτέρα ὁ παλιομπαλωμένος.

Ὀνειρομαντεία.

Παρακάλεση 'ς τὸ Γεννάρη κοπελιᾶς γιὰ νὰ 'νειρευθῇ τὴ τύχη τση.

Ἔ Γεννάρη, καλαντάρη,
ὄμορφε καὶ διωματάρη (ἢ διαμαντάρη),
Ἄ τύχῃ καὶ πὰς
'ς τὴν ἔρημο, 'ς τὴν Ἔγριπο, ὅπου 'ναι χίλιες μύριες μοῖρες
καὶ 'ὄῃς καὶ μὲ τὴ μοῖρά μου,
πές τση νά 'ρθῃ νὰ τὴν ἰδῶ· ἂν εἶμαι καλομοῖρα μ' ἕνα χρουσὸ κουβάρι, κι ἂν εἶμαι κακομοῖρα μ' ἕνα μαῦρο.

Προσευχαί.

Κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου.

Ὁ Χριστὸς νικᾷ δεπά
κ' ἡ κερὰ ἡ Παναγιά,
ποῦ σκορπίζει τὰ κακὰ
κι ὁλα τὰ πονερικά.

Προσευχὴ βοσκοῦ.

Οὔλ' οἱ ἅγιοί 'ς τὸ γῦρο μου κι οὔλ' οἱ ἅγιοί κοντά μου,
ἡ Παναγία κι ὁ Χριστὸς εἰς τὰ προσκέφαλά σου.

ΣΗΜ. Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται ὑπὸ τοῦ βοσκοῦ, ὅντεν κοιμᾶται ὁλο. μόναχός του στὴ μαδάρα βόσκοντας τὰ πρόβατά του χὴ τσ' αἶγες του γιὰ νὰ μὴ τὸν πειράξουνε τὰ πειρασμικὰ γὴ γιὰ νὰ μὴ δῇ φαντάσματα, γὴ νὰ μὴ βιστιριστῇ ἡ νεριαστῇ. Τὰς προσευχὰς αὐτὰς μοὶ τὰς διηγήθη τῷ 1900 ἐν Χανίοις γέρων 80 ἐτῶν ἐξ Ἐμπροσνέρου Ἀποκορώνου Κρήτης.

Μετεωρολογικά.

Ἡ Πέφτη βάνει τὸ καιρὸ κ' ἡ Παρασκὴ τὸ κόβει·
κι ἂ δὲν τὸ κόψῃ Παρασκή, Σάββατο ὡς τὸ γιόμα,
τὴ Κυριακὴ ξημέρωμα δέξου βαρὺ χειμῶνα.

Περιπαίγματα χωριῶν.

Βυτινιώτικα καὶ Μαγουλιανίτικα.

Τὰ ἀκόλουθα περιπαίγματα λέγονται γιὰ τοὺς Βυτινιῶτες καὶ Μαγουλιανίτες ξυλάδες ἀπὸ κοινοῦ.

1. Ἕνας ἐδιάη 'ς τὸ λόγγο μὲ τὴ γυναίκα του. «Ἡ γυναίκα μου, ἔλεγεν ὁ ξυλοκόπος, ἐδιάη νὰ κατουρήσῃ 'ς ἕνα ἴλατο. Κ' ἐκεῖ ποὺ ἐκατούραγε ἐγέννησε ἕνα μικρὸ μουλαράκι. Τότε ἐσήκωσα τὴν ποδιά μου καὶ σοῦ φώναξα «μάτσια μου, μάτσια μου» [1]), ἀλλὰ ἔγινε ἄφαντο, κ' ἔχασα ἕνα μουλάρι ποῦ εἶχε ἑκατὸ τάλαρα.» Ἦτο λαγός!

ΣΗΜ. [Πρβλ. τὸ ἐκ Χίου ἐν Λαογρ. Δ' σ. 486 ἀρ. 41. Τὸ αὐτὸ παρὰ *Wesselski*, Der Hodscha Nasreddin I ἀρ. 163 σ. 86 καὶ σ. 249, ἔνθα ἀναγραφὴ τῶν γνωστῶν παραλλαγῶν καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Πρβλ. καὶ Hepding ἐν Λαογρ. Ζ' 308$_2$ — Σ. τ. Δ.]

2. «Ρέ, ἔλεγε ἕνας ξυλοκόπος 'ς τὸν ἄλλονε, νὰ γίνουμε συμπεθέροι. Ρέ, ἔχω τσιούπα καλή. Ὅταν ἔρχεται ὁ μισαφίρης καὶ βάνει τὸ τραπέζι λέει «καλῶς ὡρίσατε» καὶ ὅταν τὸ σηκώνῃ πάλε λέει «καλῶς ὡρίσατε».

ΣΗΜ [Πρβλ. τὸ ἐκ Χίου ἐν Λαογρ. Δ' σ. 481 ἀρ. 13. — Σ.τ. Δ.]

3. «Ρέ, ἐγὼ ἔχω καλὴ τσιούπα. Ἤρθε καὶ μοῦ λέει «Πατέρα, 'ς τὴ βρύσι ἦτανε ἕνας κάβουρας κ' ἐκόκκωνε τὸ μάτι καὶ δὲν ἔπινε τὸ μουλάρι νερό.»

Μόνον Βυτινιώτικα.

4. «Ρὲ Τρύφωνα, νὰ εἰπῇς τοῦ Τρύφωνα, νὰ πάῃ 'ς τὸν Τρύφωνα, νὰ εἰπῇ τοῦ Τρύφωνα, νὰ στείλῃ τὸν Τρύφωνα ἐδῶ, γιατὶ τὸν θέλω.»

[1]) Ἔτσι φωνάζουν, ὅταν ἔχουν κριθάρι 'ς τὴν ποδιά.

5. «Ρὲ Τρύφωνα, θυμᾶσαι 'ς τοῦ Τρύφωνα τὸ γάμο, ὅπου ὁ μπάρμπα Τρύφωνας ἐξεβραχιωνίστη κ' ἔκοβε τὸ τρανύτερο κολοκύθι καὶ τό βαλε 'ς τὴν τρανὴ τσουκάλα κ' ἔρριξε μέσα κ' ἕνα κουτάλι λάδι, τό βρασε καὶ τὸ τσέκνωσε, καὶ κάπου κάπου εὑρίσκαμε καὶ φακόσπειρα; Ρὲ φαεῖ καὶ τί φαεῖ! Φάϊ καὶ τί νὰ φάς! Ρὲ ντὲ φαεῖ! Ρὲ ντὲ μαγέρεμα!

ΣΗΜ. Διὰ τῶν ἀνωτέρω περιπαιγμάτων σκώπτονται οἱ Βυτινιῶτες διὰ τὴν συχνότητα παρ' αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ Τρύφωνος, διὸ καὶ λέγονται *Τρυφώνηδες*, ὡς οἱ κάτοικοι τοῦ Λεβίδη λέγονται *Θανάσηδες*, διὰ τὴν συχνότητα παρ' αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ *Θανάση*.

Γιὰ τὸ Σκούπι.
(*Καλαβρύτων*)

6. Σ τὸ Σκούπι ἦτανε μιὰ νερόλιμνη. Οἱ Σκουπαῖοι εἶπαν νὰ ρίξουν ἁλάτι νὰ κάμουν ἁλική, γιὰ νὰ μὴ βασανίζουνται οὔλοένα γι' ἁλάτι. Ἀποφάσισαν οὔλοι κ' ἐπῆραν τὰ ζῷά τους νὰ πάνε 'ς τὸ Κατάκωλο νὰ φέρουνε τὸ ἁλάτι. Σ τὸ δρόμο, ὅπου ἐρχόσανε, ἐπείνασαν κσὶ ἐξηφόρτωσαν τὰ ζῷα καὶ ἄναψαν φωτιὰ νὰ ψήσουνε κρέας, ὅπου εἶχανε. Ἀλλὰ ἅμα τὸ ἑτοίμασαν, εἶπαν ἑνοῦ νὰ πάῃ 'ς τὴ Δίβρη νὰ φέρῃ ἁλάτι νὰ ἁλατίσουνε τὸ κρέας. Οἱ Διβραῖοι ἐρωτήσανε ποῦθε ἔρχουνται. Ἐκεῖνος εἶπε ὅτι ἔρχουνται ἀπὸ τὸ Κατάκωλο καὶ φέρνουν ἁλάτι νὰ κάμουν ἁλική. Τότε τοῦ λένε, ἀφοῦ ἔχουνε τόσα φορτώματα ἁλάτι, γιατὶ νά ρθῃ νὰ ἀγοράσῃ εἴκοσι λεπτὰ ἁλάτι. Κ' ἐπῆγαν κατόπι καὶ ἔρριξαν τὸ ἁλάτι 'ς τὴ νερόλιμνη καὶ ὀνομάζεται μέχρι σήμερον ἁλική, καὶ βγῆκε *μόλογος* τοῦτο καὶ ἀκούστη 'ς οὖλον τὸν κόσμο καὶ τὸ μολογᾶμε σήμερα κ' ἐμεῖς ὅτι οἱ Σκουπαῖοι ἐνῷ εἶχανε πενῆντα φορτώματα ἁλάτι ἐπῆγαν μιὰ ὥρα μακρυὰ ν' ἀγοράσουν εἴκοσι λεπτὰ ἁλάτι ν' ἁλατίσουν τὸ κρέας ποῦ θὰ ψένανε, καὶ νὰ κάμουν ἁλικὴ 'ς τὰ βουνά, ὅπου δὲν ἐγινότανε.

7. Ἄλλη μιὰ βολὰ ἤθελαν νὰ σουβαντίσουν τὴν ἐκκλησιά τους. Τότε ἕνας λέει «Γιατί νὰ ἀγοράσουμε ἀσβέστι; Νὰ φέρουμε διαργούτι νὰ ἀσπρίσουμε τὴν ἐκκλησιά μας καὶ νὰ γίνῃ ἀσπρύτερη καὶ νὰ μὴ ξοδευτοῦμε καὶ πολύ, ἀφοῦ τὸ διαργούτι εἶναι δικό μας». Τοῦτο καὶ ἔκαμαν. Ὁ παπᾶς, ὅπου ἐπῆγε νύχτα 'ς τὴν ἐκκλησιά, ἀκούει κ' ἐγκρίνιαζε κάτι. Ἦτανε ἕνα σκυλί, ὅπου ἔτρωγε τὸ διαργούτι, καὶ ἀπὸ τὸ φόβο του λέει. «Παναγία μου γκρινιάρα, βόηθα με». Καὶ ἀπὸ τὸ φόβο του ἔφυγε καὶ εἶπε ὅσα εἶδε καὶ ὅσα ἄκουσε καὶ ἀκούστηκαν καὶ τὰ λένε ὅλοι ὡς τὰ σήμερα 'ς τοὺς Σκουπαίους.

Ν. ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Γυναικεῖα ἔργα.

1. Πῶς κατεργάζονται τὸ λινάρι εἰς τὴν Τζετῶ, χωρίον τῆς Σηλυβρίας.

Τὸ λινάρι σπέρνεται εἰς χωράφι, τὸ ὁποῖον σπάρθηκε τὸν περασμένον χρόνον βρώμη, ἀπὸ τῆς 1 μέχρι 15 Σεπτεμβρίου, ὅταν γίνουν βροχαί, διότι τότε μόνον ὑπάρχει ἐλπὶς ν' ἀναπτυχθῇ καὶ ἀντιστῇ εἰς τὸν παγετὸν τοῦ χειμῶνος. Ὅταν εἰς τὸν καιρὸν ὡριμάσῃ, ἐὰν μὲν τὸ ὕψος του εἶναι μέτριον, συνήθως τὸ θερίζουσιν, ὡς καὶ τὰ ἄλλα γεννήματα, ὅταν δὲ εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένον, τότε

χωρικαὶ γυναῖκες συνεννοοῦνται μὲ τὸν νοικοκύρην καὶ δίδουσαι εἰς αὐτὸν ἀπὸ μίαν *στρούμπα* εἰς τὰς 20 ἀπολαμβάνουσι τὴν ἐσοδείαν, ὡς κατωτέρω. Ὅταν γίνῃ τὸ λινάρι, πηγαίνουν αἱ γυναῖκες καὶ τὸ βγάζουν *χεροβόλια* [1]) καὶ τὸ δένουν *χέρδαις* [2]) καὶ τὸ κάμνουν *τραπεζιές* [3]). Ἔπειτα τὸ πηγαίνουν αἱ ἴδιαι 'ς τὸ ἁλώνι καὶ τὸ κτυποῦν μὲ τὰ χέρια των εἰς τὴν ἀντίστροφον ὄψιν τῆς *ἁλοκάνας* [4]), διὰ νὰ διαλεχθῇ καὶ πέσῃ ὁ σπόρος, ὁ ὁποῖος μένει 'ς τὸν νοικοκύρη, τὸ δὲ λινάρι εἰς τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι τὸ ἔβγαλαν. Ἔπειτα τὸ χωρίζουν σὲ τόσα μερίδια, ὅσαι γυναῖκες εἶναι, καὶ ἑκάστη δίδει ἀπὸ ἕνα σημάδι 'ς τὴν *δραγομάνα* [5]), ἡ ὁποία τὰ ἀνακατεύει 'ς τὴν ποδιά της καὶ ρίχνει ἀπὸ ἕνα 'ς τὸ κάθε μερίδιο. Ἑκάστη γυναῖκα παίρνει τὸ μερίδιο, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπεσε τὸ σημάδι της, καὶ αὐτὸ τὸ μερίδιο λέγεται *μοῖρα*. Ὁ νοικοκύρης φορτώνει τὲς μοίρες 'ς τὸ ἁμάξι καὶ τὶς πηγαίνουν εἰς τὸ ρέμμα. Ἐκεῖ αἱ γυναῖκες τὸ *βροχιάζουν*, δηλαδὴ τὸ ρίχνουν μέσα 'ς τὸ ρέμμα, καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸ λινάρι ρίχνουν ἄμμο καὶ χῶμα, διὰ νὰ σκεπασθῇ καλὰ καὶ νὰ μὴ τὸ βλέπῃ ὁ ἥλιος καὶ τὸ ξηραίνῃ. Μετὰ δύο ἡμέρας πηγαίνουν καὶ τὸ βλέπουν μήπως εἶναι ἀνοικτὸ καὶ τὸ σκεπάζουν πάλιν. Ἀφοῦ σταθῇ πέντε ἡμέρες εἰς τὸ ρέμμα, τὸ βγάζουν, τὸ πλύνουν καὶ τὸ ἁφήνουν δύο ἕως τρεῖς ἡμέρες ἐπάνω 'ς τὰ βόλια διὰ νὰ στραγγίσῃ. Ἔπειτα τὸ φορτώνουν εἰς ἅμαξαν καὶ τὸ πηγαίνουν εἰς τὸ χωριὸ καὶ τὸ ἀνοίγουν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σπιτιοῦ νὰ στεγνώσῃ καλά. Ὅταν ξεραθῇ, θὰ τὸ χωρίσῃ σὲ χεροβόλια καὶ τὸ κοπανίζει καλὰ μὲ τὸν κόπανο. Τῆς ρίζας τὸ *τσαλί* [6]) πίπτει καὶ μένει τὸ λινάρι καθαρό. Τὸ ἁφήνει καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιο νὰ ξεραθῇ καλά. Τότε τὸ *μελκοῦν* 'ς τὴν *μέλκα* [7]) καὶ παστρεύεται, ἔπειτα τὸ *τσουγκρανοῦνε* 'ς τὴν *τσουγκράνα* [8]) καὶ πίπτει τὸ λινόξυλο. Ἡ *ξυλόρριζα* πίπτει 'ς τὴν τσουγκράνα καὶ μένει εἰς τὸ χέρι τὸ καθαρὸ λινάρι, τὸ *σκουλί*. Τὴν ξυλόρριζα τὴν κοπανίζουν πάλιν καὶ βγαίνει ἡ *κόντια*, τὴν ὁποίαν κάμνουν εἰς τὴν ρόκαν *σόθημα*· ἡ κλωστὴ αὐτὴ γίνεται χονδρὴ καὶ τὴν μεταχειρίζονται ὡς στημόνι χαλιῶν καὶ ὑφαίνουν θῆκες μιντεριῶν καὶ *σκαλοπάνια*. Ἐξ ἧ ὀκτὼ χεροβόλια τοῦ σκουλιοῦ ντυλίζουν καὶ γίνεται ἡ *στρούμπα*. Αὐτὴν τὴν στρούμπαν, μὲ λέγει ἡ γραῖα, ἡ ὁποία μὲ εἶπε τὸν τρόπον τῆς κατεργασίας τοῦ λιναριοῦ, σκωνόμασταν νύκτα ποῦ λαλοῦσαν τὰ ὀρνίθια, τὴν κουπανίζαμε ὅσο ποῦ χάραζε καὶ ὕστερα τὴν βουρτσίζαμε καλά, σὲ βούρτσα ἀπὸ γουρουνότριχα. Ἀπὸ τὴν στρούμπα βγαίνει καὶ ἀπομνίσκει εἰς τὸ χέρι τὸ καθαρὸ *σκουλί*. Τὴν *κόντια* λαναρίζεις 'ς τὸ λανάρι καὶ βγάζεις τὸ *κροκίδι*, ποῦ

[1]) Ἡ μικρὰ δέσμη λιναριοῦ ὅσο μπορεῖ νὰ πιάσῃ ἡ φούχτα.

[2]) 20 χεροβόλια κάμνουν μιὰ *χέρδα*· ἡ χέρδα αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅσα περίπου χεροβόλια περιλαμβάνει μιὰ ἀγκαλιά.

[3]) 20 χέρδες κάμνουν μιὰ *τραπεζιά*.

[4]) Τὸ ὄργανον, δι' οὗ γίνεται τὸ ἁλώνισμα, ἀποτελούμενον ἐκ δύο συνηνωμένων σανίδων ὀλίγον κεκαμμένων κατὰ τὸ ἓν ἄκρον, ἡ κυρτὴ ἐπιφάνεια τῶν ὁποίων ἐφοδιάζεται δι' ἐμπηγνυομένων κοπτερῶν λίθων.

[5]) Οὕτω καλεῖται ἡ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γυναικῶν, ἡ ἀρχηγός.

[6]) Τὸ ἀκανθωτόν, τὸ τραχύ.

[7]) Ἐργαλεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κτυποῦν τὸ λινάρι καὶ καθαρίζεται. Εἰκόνα τούτου θὰ δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ ἑπόμενον τεῦχος.

[8]) Εἶδος λανάρας μὲ χονδρότερα δόντια.

γίνεται χονδρὴ κλωστὴ καὶ τὸ σόθημα γίνεται ψιλὴ κλωστὴ καὶ ὑφαίνουν πετσέτες, τραπεζομάντηλα, ποδιές. Τὸ καθαρὸ σκουλὶ γίνεται νῆμα ψιλὸ καὶ ὑφαίνουν ψιλὸ παννὶ δι' ἀσπρόρρουχα. Τὸ *νῆμα* καὶ τὸ *σόθημα* τὸ βράζουν μὲ τὴ στάχτη καὶ ἀσπρίζουν.

Ἔκαμναν ἄλλοτε καὶ πολὺ ψιλὸ νῆμα, τὸ ὁποῖον ἔλεγαν *ράμμα* καὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἔρραπταν καὶ τὸ ἔβαφαν καὶ μαῦρο. Μακαράδες 'ς τὸν καιρό μου, μὲ εἶπε, δὲν εἶχαν 'ς τὸ χωριό μας· μὰ καὶ νὰ εἶχαν δὲν ἔδιναν τότε οἱ μάννες μας νὰ παίρνουμε. Τὸ ράμμα τὸ ἔκαμναν τὰ Δωδεκάμερα καὶ τὸ εἶχαν σὲ καλὸ νὰ τὸ κάμνουν τότε.

2. Τὸ λεύκασμα τῶν παννιῶν.

Διὰ νὰ λευκανθῇ τὸ νηματένιο παννὶ παίρνουν ἀγελαδίτικη καὶ βουβαλινὴ κουπριά, τοῦ Μαΐου εἶναι ἡ καλυτέρα, τὴν ὁποίαν ἀπὸ βραδὺς λειώνουν μὲ νερὸ καὶ ρίχνουν μέσα τὸ παννί. Τὸ πρωῒ τὸ βγάζουν, τὸ πηγαίνουν 'ς τὴ βρύσι καὶ τὸ ξεπλύνουν, ἔπειτα τὸ πηγαίνουν 'ς τὸ ρέμμα διὰ νὰ τὸ λευκάνουν. Ἐκεῖ τὸ βουτοῦν καὶ τὸ *σειοῦνε* καλά, ἔπειτα τὸ βγάζουν καὶ τὸ ἁπλώνουν ἐπάνω 'ς τὰ βόλια. Μόλις στραγγίσουν τὸ νερό του, πάλιν τὸ βάζουν 'ς τὸ ρέμμα καὶ τὸ σειοῦν· πάλιν τὸ βγάζουν καὶ τὸ ἁφήνουν νὰ στραγγίσῃ. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται ὡς τὸ μεσημέρι. Μετὰ τὸ μεσημέρι τὸ ἁφήνουν νὰ *ψαχνιαδιάσῃ* [1]) καὶ τὸ βράδυ τὸ παίρνουν εἰς τὸ σπίτι. Τὴν ἄλλην ἡμέραν πάλιν τὸ πηγαίνουν εἰς τὸ ρέμμα· ἐκεῖ τὸ σέρνει καλά, τὸ βγάζει καὶ τὸ ἁπλώνει ἐπάνω 'ς τὰ βόλια· τὸ ἁφήνει νὰ στεγνώσῃ ὅλως διόλου καὶ πάλιν τὸ βάζει 'ς τὸ ρέμμα, τὸ σέρνει, τὸ βγάζει καὶ τὸ ἁφήνει ἐπάνω 'ς τὰ βόλια νὰ στεγνώσῃ. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται ὡς τὸ βράδυ καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν πάλιν γίνεται τὸ ἴδιον καὶ τὴν μεθεπομένην.

Τὸ παννὶ ἐλευκάνθη ἤδη. Τὸ παίρνουν εἰς τὸ σπίτι καὶ τὸ κάμνουν καλὴ σαπουνάδα, τὸ ξεπλύνουν, τὸ ἁπλώνουν νὰ στεγνώσῃ εἰς τὸν ἥλιο καὶ γίνεται ὡραῖο κάτασπρο.

Κατ' ἀφήγησιν τῆς Ἀρίστης Σεραφείμ, ἐτῶν 50, ἐκ Τζετῶ Σηλυβρίας.

ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΣΑΡΑΝΤΗ — ΣΤΑΜΟΥΛΗ

Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταί.

Ἐκ τῶν διαφόρων μαντειῶν αἱ περισσότεραι καὶ συχνότεραι εἶναι ἐκεῖναι, δι' ὧν αἱ γυναῖκες εἴτε ἄγαμοι εἴτε ἔγγαμοι ζητοῦσι νὰ μάθωσι τὴν τύχην των καθ' ἣν σημασίαν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν λέξιν ἐν τῇ γνωστῇ εἰς παρθένους εὐχῇ «καλὴ τύχη». Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρόβλημα τῆς καλῆς τύχης εἶναι ἐν τῶν σπουδαίων μελημάτων τῶν γυναικῶν, πρόδηλον εἶναι ὅτι καὶ πολλὰ θὰ εἶναι τὰ εἴδη τῆς μαντικῆς, εἰς ἃ καταφεύγουσι. Θὰ καταγράψω ἐνταῦθα ὅσα γνωρίζω γινόμενα καθ' ὡρισμένας ἡμέρας ἐν Σοποτῷ (Καλαβρύτων) μὴ παραλείπων καὶ ὁτιδήποτε ἔμαθον ἢ ἀντελήφθην ὅτι συνηθίζεται ἀλλαχοῦ.

Ἡ λαϊκωτέρα μαντικὴ τελετὴ εἶναι ἡ τοῦ *κλήδονα*, τελουμένη τῇ 7ῃ Ἰουλίου (ν. ἡ.), λαμβάνουσα ὄψιν ἑορτῆς καὶ κοσμικῆς, ὡς εἰπεῖν, συγκεντρώσεως.

[1]) Νὰ μὴ καλοστεγνώσῃ, μόνον νὰ τραυήξουν τὰ νερά.

Πρὸ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν αἱ παρθένοι ἑκάστης συνοικίας ἢ αἱ φίλαι συνεννοοῦνται καὶ ὁρίζουσιν εἰς τίνος τὴν οἰκίαν *θὰ βγάλουνε τὰ ριζικάρια* ἢ *θὰ ἀνοίξουνε τὸν κλήδονα*. Τῇ προτεραίᾳ τῆς ἑορτῆς μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἑκάστη στέλλει τὰ *ριζικάρια*, συνήθως χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ κοσμήματα, οἷον ἐνώτια, δακτυλίους, καρφίτσας, ἢ καὶ εὐτελέστερα, οἷον δακτυλήθρας, κομβία καὶ τὰ ὅμοια. Στέλλονται ἐξ ἑκάστης οἰκίας ἓν ἢ πλείονα, ὧν ἕκαστον εἶναι μελετημένον δι' ὡρισμένον ἄτομον τῆς οἰκογενείας. Πρέπει νὰ μὴ τὰ ἴδῃ ὁ ἥλιος, τὸ δὲ παιδίον ἢ κοράσιον, δι' οὗ ἀποστέλλονται δέον νὰ εἶναι ἀμφιθαλὲς καὶ οἱ γονεῖς του πρωτοστέφανοι. Περὶ λύχνων ἁφὰς στέλλεται ἐπίσης παῖς ἀμφιθαλής, ἵνα κομίσῃ ἐκ τῆς κρήνης τὸ *ἀμίλητο νερὸ* ἐντὸς ξυλίνου δοχείου. Κατὰ τὴν μετάβασιν καὶ ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς κρήνης ὀφείλει νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν σιωπὴν ἀποφεύγων τὰς προκλήσεις τῶν παρευρισκομένων ἐν τῇ κρήνῃ, αἵτινες διὰ παντὸς τρόπου προσπαθοῦσι νὰ ἀποσπάσωσι φωνὴν ἐκ τοῦ παιδὸς καὶ οὕτω ματαιώσωσι τὴν ἀποστολήν του.

Τὸ οὕτω κομισθὲν ὕδωρ παραλαμβάνουσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ δύο παρθένοι ἀμφιθαλεῖς, ἔχουσαι γονεῖς πρωτοστεφάνους, ῥίπτουσιν ἐν αὐτῷ τὰ ριζικάρια, ἐπιδένουσιν ἄνω τὸ δοχεῖον δι' ὑφάσματος ἢ μανδηλίου ἐρυθροῦ, καὶ κλειδώνουσι διὰ κλείθρου λέγουσαι :

Κλειδώνουμε τὸν κλήδονα μὲ τ' Ἁγιαννιοῦ τὴ χάρη
κι ὅποια 'χει καλὸ ριζικὸ νὰ δώσῃ νὰν τὸ πάρῃ.

Εἶτα κρατοῦσαι ἀμφότεραι τὸ δοχεῖον, παρακολουθοῦντος καὶ τοῦ παιδός, φέρουσι καὶ τοποθετοῦσιν εἰς μέρος ὕπαιθρον, διὰ νὰ τὸ βλέπουν κατὰ τὴν νύκτα τὰ ἄστρα. Ἅμα ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, πρέπει νὰ τὸ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν οἰκίαν προτοῦ νὰ φανῇ ὁ ἥλιος εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὸ ἴδῃ.

Μετὰ μεσημβρίαν συγκεντροῦνται αἱ παρθένοι, οὐκ ὀλίγοι νέοι, χωρὶς νὰ ἀπαξιῶσι νὰ τιμῶσι διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ἑορτὴν καὶ πολλαὶ ἔγγαμοι. Ἀφ' οὗ σχηματίσωσι κύκλον, τοποθετεῖται ἐν μέσῳ αὐτῶν τὸ δοχεῖον, κομισθὲν ὑπὸ τῶν δύο παρθένων μετὰ τοῦ παιδὸς καὶ εἶτα ἀνοίγουσι λέγουσαι :

Ἀνοίγουμε τὸν κλήδονα μὲ τ' Ἁγιαννιοῦ τὴ χάρη
κι ὅποια 'χει καλὸ ριζικὸ σήμερα νὰν τὸ πάρῃ.

Ἑκάστη τῶν παρισταμένων ἀπαγγέλλει ἓν δίστιχον, ὃ δὲ παῖς ἐξάγει ἓν ἀπὸ τὰ ριζικάρια, ἀναγνωρίζεται εἰς τίνα ἀνήκει, ἔρχονται τὰ ἀπαραίτητα σχόλια καὶ μετὰ τοῦτο ἄλλο δίστιχον, ἄλλη ἐξαγωγὴ ριζικαριοῦ καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ περιεχόμενον τῶν διστίχων περιστρέφεται πάντοτε εἰς τὸ ζήτημα τῆς τύχης, ἂν δηλ. θὰ ὑπανδρευθῇ ἐνωρίς, ἂν ἀγαπᾶται, ἂν φθονεῖται, ἂν διαβάλλεται καὶ τὰ ὅμοια.

Ἐμεῖς τὰ δυὸ ἀγαπειόμαστε κι ὅπου ζηλεύει ἄς σκάσῃ,
τῆς πικροδάφνης τὸ ζουμὶ ἄς πῇ νὰ μὴ χορτάσῃ.

λέγει τὸ δίστιχον διὰ τὸν φθονοῦντα τὴν ἀγάπην εἴτε συζύγων εἴτε οὔπω συζευχθέντων ἐραστῶν.

Τὸ κυπαρίσσι τὸ ψηλό, τὸ μεσιανὸ κλωνάρι
τὸ κοντογειτονόπλο σου γυρεύει νὰ σὲ πάρῃ.

ἐννοεῖ, ὅτι πρέπει νὰ στρέψῃ τὰς ἐλπίδας του ὁ νέος ἢ ἡ νέα πρὸς τὴν γειτονιάν.

Σύ 'σαι τοῦ Χάρου ἡ ἀδερφή, 'ς τὸν Ἅδη κατεβαίνεις,
ὁ ἔρωτας σὲ πολεμάει, γιὰ δὲν καταλαβαίνεις ;

παραγγέλλει διὰ τοῦ διστίχου τούτου ὁ δύσερως ἐραστὴς πρὸς τὴν ψυχρὰν λατρευτήν του, ἥτις ὀφείλει ἐπὶ τέλους νὰ καμφθῇ.

Πολλάκις ὅμως τὰ δίστιχα ἀφήνουν νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ μαντευόμενος καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἐπιτυχίας παρ' ὅλα τοὺς τὰ χαρίσματα.

Λεβέντης εἶσαι, μάτια μου, σὰν τἄλλα παλληκάρια,
μά εἶναι τὰ μάτια σου στραβά, τ' ἀφτιά σου σὰ χουλιάρια.

Δηκτικώτερα ἀποβαίνουσι τὰ δίστιχα κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἐξαγωγὴν τῶν ριζικαρίων, διότι χρόνου ἐπιτρέποντος τὰ ῥίπτουσιν ἐκ νέου εἰς τὸ δοχεῖον.

Ὅταν θὰ μάθ' ὁ σκύλος γράμματα κ' ἡ γάτα νὰ διαβάζῃ,
τότε καὶ σὺ θὰ παντρευτῇς, νὰ κάνῃ ὁ κόσμος χάζι.

Ἐντεῦθεν ἴσως ἐπεκράτησε καὶ ἡ παροιμιώδης φράσις «*αὐτὰ εἶναι λόγια τοῦ κλήδονα*» ἢ *ἐνὰ πὰς νὰν τὰ εἰπῇς 'ς τὸν κλήδονα*», ὅταν ἀποδοκιμάζωσι λόγους τινὸς ὡς ἀκαίρους καὶ ἀνοήτους.

Ἀφ' οὗ λάβῃ πλέον ἑκάστη τὰ ριζικάρια της, στήνουσι περὶ τὸ δοχεῖον χορόν, παρατεινόμενον μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Διαλυθέντος τοῦ χοροῦ πληροῖ ἑκάστη τὸ στόμα ὕδατος ἐκ τοῦ δοχείου κατὰ σειρὰν καὶ ἵσταται εἰς τὸ παράθυρον ἀναμένουσα νὰ ἀκούσῃ ἓν ὄνομα, ἵνα μαντεύσῃ τὸ τοῦ μέλλοντος συζύγου. Ἡ τοιαύτη ἀναμονὴ δύναται νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολύ, εἰ καὶ κατὰ ταύτην τὴν ὥραν συνήθως αἱ μητέρες καλοῦσι ὀνομαστικῶς τὰ τέκνα των εἰς τὴν οἰκίαν. Ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀνιαρᾶς ταύτης ἀναμονῆς ἀπαλλάττουσι τὴν μαντευομένην αἱ φίλαι της, αἵτινες πονηρῶς φερόμεναι ἐξέρχονται τῆς οἰκίας λάθρᾳ καὶ ἐκφωνοῦσιν ἓν ὄνομα, οὐχί, ἐννοεῖται ἄσχετον πρὸς τοὺς πόθους τῆς φίλης των.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀντὶ τοῦ τελευταίου τούτου εἴδους τῆς μαντικῆς ποιοῦνται χρῆσιν τῆς κασσιτερομαντείας. Τήκουσι κασσίτερον ἢ μόλυβδον καὶ ῥίπτουσι δι' ὡρισμένην κόρην ἐντὸς τοῦ ὕδατος τοῦ κλήδονα. Παραλαμβάνει τοῦτο μία ἐξ αὐτῶν, ἡ μᾶλλον εὐφάνταστος καὶ ὡς εἰδικότης θεωρουμένη, ἥτις ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ κασσίτερος, ἐξηγεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μέλλοντος συζύγου. Βλέπουσα πολλάκις χεῖρα, κρατοῦσαν γραφίδα, ἑρμηνεύει ὅτι ὁ σύζυγος θὰ εἶναι κάποιος γραμματικός. Ἐπειδὴ ὅμως οὐχὶ καὶ πᾶσα χεὶρ κρατοῦσα γραφίδα, κρατεῖ καὶ χρυσόν, διὰ τοῦτο κατὰ προτίμησιν ἐξηγεῖται ὅτι ἡ χεὶρ εἶναι τραπεζιτικοῦ. Ἄλλοτε, κατὰ τὴν διηγηθεῖσάν μοι, ἔβλεπε σχηματιζόμενον στῦλον καὶ ἐν τῷ συνόλῳ εἶδος πλοίου. Αἱ παριστάμεναι ἠρμήνευσαν ὅτι ὁ σύζυγος θὰ εἶναι πλοίαρχος, ἡ ἐξηγήτρια ὅμως ἀντιληφθεῖσα τὴν δυσαρέσκειαν τῆς μαντευομένης ἐκόσμησε τὸν μέλλοντα σύζυγόν της διὰ τῶν ἐπωμίδων τοῦ διπλωματικοῦ ὑπαλλήλου ἑρμηνεύσασα τὸν στῦλον ὡς κοντὸν προξενείου· καὶ τὰ πράγματα τὴν ἐδικαίωσαν.

Τὴν μολυβδομαντείαν, καθὼς καὶ τὴν αὐγομαντείαν, μεταχειρίζονται καὶ ἐν Σοποτῷ χρόνου ἐπιτρέποντος κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ κλήδονα, ἀλλὰ διὰ ταύτας ἔχουσιν ὡρισμένην ἡμέραν, τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (13 Ἰουλίου ν. ἡ.). Γίνονται δὲ ἢ κατ' ἰδίαν ἢ συνηθέστερον ἐν συγκεντρώσει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐπαγγελλομένης ὅτι γνωρίζει καλύτερον τῶν ἄλλων νὰ ἑρμηνεύῃ τὰ

σημεῖα. Καὶ ἡ μὲν μολυβδομαντεία δὲν διαφέρει τῆς προεκτεθείσης κασσιτερομαντείας. Μαντεύονται δι' αὐτῆς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συζύγου, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, ἂν δηλ. κατοικῇ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἢ μακράν, τὸν χρόνον τοῦ γάμου καὶ τὰ ὅμοια. Ἡ δὲ αὐγομαντεία γίνεται οὕτως. Ἑκάστη κομίζει ἓν ἢ περισσότερα αὐγά, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων, περὶ ὧν θὰ μαντευθῇ. Ἐντὸς ποτηρίου, ἔχοντος ὕδωρ καθαρόν, ρίπτει τὸ λεύκωμα τοῦ ᾠοῦ καὶ ἐκ τοῦ λαμβανομένου σχήματος λέγει εἰς τὴν μαντευομένην διάφορα συναφῆ πρὸς τὸν γάμον προμηνύματα ἢ καὶ ἄλλο τι συμβησόμενον, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν.

Εἰς τὰ περὶ τὸ Ἅγιον μέρη κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀκριβῶς τὴν μεσημβρίαν λαμβάνει ἡ μαντευομένη τὸ κανδήλιον καὶ ἀθέατος χύνει στάγδην ἀπὸ τοῦ παραθύρου τὸ ἔλαιον, ἕως ὅτου ἀκούσῃ ἓν ὄνομα, ὅπερ θὰ εἶναι τοῦ συζύγου.

Παρὰ τὰς κοινὰς ταύτας μαντείας συνηθίζουσι καὶ κατ' ἰδίαν τοιαύτας ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις. Ἐν Πάτραις, ὅταν λάβωσι τὸ ὕφωμα τῆς Μ. Πέμπτης τὸ *μελετᾶνε* δι' ἓν πρόσωπον, ὅπερ, ὅταν κοιμηθῇ, θέτει αὐτὸ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του καὶ καθ' ὕπνους θὰ ἴδῃ τὸν σύζυγον. Ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ παρόμοιον τρόπον μαντεύονται, ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα τὴν μεταξὺ τῆς παραμονῆς καὶ τῆς πρώτης Ἰανουαρίου. Ἅμα κατὰ τὴν ἑσπέραν διανεμεθῇ ἡ βασιλόπιττα, προσπαθεῖ ἑκάστη τὸν πρῶτον βλωμόν, ὃν θὰ θέσῃ εἰς τὸ στόμα, νὰ ἐξαγάγῃ χωρὶς νὰ γίνῃ τοῦτο ἀντιληπτὸν ὑπὸ τῶν ἄλλων. Κατὰ τὴν νύκτα θέτει αὐτὸν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον μαζὶ μὲ ἀσημικὸ καὶ καθ' ὕπνους θὰ ἐμφανισθῇ ὁ σύζυγος. Ἡ διηγηθεῖσα μοι δὲν παρέλιπε νὰ βεβαιώσῃ τὸ τοιοῦτον ἐξ ἰδίας πείρας, λέγουσα ὅτι εἶδε καθ' ὕπνους τὸν νῦν σύζυγόν της. Ἐν Κοντοβαζαίνῃ (Γορτυνίας) ἡ τοιαύτη ὀνειρομαντεία γίνεται, ὅταν ἄρχεται νέα σελήνη. Ἂν ἡ μαντευομένη κατορθώσῃ νὰ ἴδῃ δύο ἡμερῶν σελήνην, ἐξ οὗ καὶ τὸ ρητὸν

Χαρὰ σ' ἐκείνη ποῦ θὰ ἰδῇ δυὸ νημερῶν φεγγάρι

ἀποβάλλει τι τῶν ἑαυτῆς, εἴτε μαντῆλι κεφαλῆς εἴτε ζώνην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς τὴν σελήνην λέγει τρίς:

Καλῶς τὸ νιὸ φεγγάρι
καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι,
κι ὅποιος εἶναι τῆς τύχης μου
νά ρθῃ ἀπόψε 'ς τὸν ὕπνο μου
νὰν τὸν ἰδῶ.

Λαμβάνει ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὸ ἀντικείμενον, θέτει ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ κοιμωμένη βλέπει τὸ ζητηθέν.

Θ. Ι. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜ. [Περὶ τοῦ κλήδονα γενικώτερον ἐπραγματεύθη ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐν Παρθενῶνι Α' (1871-1872) σ. 224-7, 377-82 (=Ἑστία Γ' (1877) σ. 406-7) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ A. Thumb ἐν ZVV II (1892) σ. 392 κἑ. Zur neugriechischen Volkskunde III Der Klidonas χωρὶς νὰ ἐξαντλήσουν τὸ ἄφθονον ὑλικόν. Περὶ δὲ τῆς προκλήσεως μαντικῶν ὀνείρων διὰ διαφόρων μέσων ἐπραγματεύθη ὁ Πολίτης (Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν ὀνείρων ἐν Λαογρ. Γ' σ. 3 κἑ.), περὶ ἄλλων δὲ εἰδῶν μαντικῆς, *πυρομαντείας* καὶ *ἐμπυροσκοπίας* ὁ αὐτὸς ἐν Λαογρ. Γ' σ. 245 κἑ. Τελευταῖον ὁ συντάκτης τοῦ Λεξικοῦ Ἀνθ. Παπαδόπουλος ἐν τῷ

Ἡμερολογίῳ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1923 σ. 142 κἑ. προσεπάθησε νὰ συγκεντρώσῃ πάντας τοὺς συνήθεις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ τρόπους μαντείας—Σ. τ. Δ.]

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ. 151.

Τοῦ ἐκεῖ δημοσιευομένου ὑπ' ἀρ. 32 ᾄσματος, τοῦ ὁποίου παραλλαγαὶ ἐκ προφορικῆς παραδόσεως ἐσημειώθησαν ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ σ. 73 ἀρ. 1, ἄλλας παραλλαγὰς εὑρίσκω σημειωμένας εἰς τὰ σημειώματα τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου τὰς ἀκολούθους: *Καμπούρογλου*, Ἱστορία Ἀθηνῶν Α' σ. 239, *Μακρῆ*, Τὸ Κατιρλὶ σ. 90 καὶ *Μαρίνου Τζάνε τοῦ Μπουνιαλῆ* (δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω εἰς ποῖον ἔργον τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ) σ. 26-29. Ἴσως τὸ στιχούργημα νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ Μπουνιαλῆ τούτου.

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ. 153 κἑ.

Sur l'article de M. J. K. Bogiatzides je pourrai vous donner un renseignement. Le manuscrit que M. B. a découvert ne contient qu' une traduction d'un passage des *Études de philologie Comparée sur l'Argot et sur les idiomes analogues parlés en Europe et en Asie* par F. Michel. Paris, Firmin Didot, 1856. A le fin de ce livre l'auteur a consacré un chapitre à l' *Argot des médecins charlatans et des boulangers de Zagori en Albanie*. Il commence pas citer Pouqueville, *Voyage de la Grèce* 2e ed. Paris, 1826-1827 I p. 204 et suiv., où sont nommés onze termes appartenants à l'argot des médecins Zagorites. Ensuite vient le passage qui dans le ms. d'Athènes commence par Αἱ περισσότεραι λέξεις τοῦ γλωσσαρίου τούτου — jusqu' à κατεσκευασμέναι (arbitrairement fabriqués). Après cela on lit chez Michel le passage Ἐν Ἠπείρῳ ὑπάρχουν—λέξεις τοῦ λόγου (p. 154/155 de l'art. de M. B). Le petit lexique, arrangé en trois colonnes (argot, grec moderne, français, par ex. σφήναρις, ψωμᾶς, boulanger) et les quelques phrases avec leur traduction en grec moderne et en français forment la fin du chapitre.

Il y a dans le manuscrit d'Athènes qu' a reproduit M. B. une expression que je n'ai pus comprise (p. 115): τοῦ κατῆ ἡ κατοικία λελέκια, διότι ἐκεῖ τρέφονται τὰ *πάσχοντα* λελέκια (cicognes). Je n'ai rien compris à ces cicognes *souffrantes*[1]). Le text de Michel ne port que ceci «la mai son du juge a reçu le nom de λελέκια (cicogne), pourquoi? parce que, m'a-t-on dit, l'on y nourrit cette sort d'oiseau». Le petit lexique du

[1]) [Πράγματι ἄλλοτε ἐν Τουρκίᾳ ὁσάκις συνέβαινε πελαργός τις νὰ πάθῃ τι καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ πετάξῃ, περιεθάλπετο συνήθως εἰς τοὺς μεντρεσέδες ἢ ἄλλα δημόσια οἰκήματα.—Σ. τ. Δ.]

ms. athénien présente après quelques mots des explications qu' on ne lit pas chez Michel; d'autre part celui-ci a ajouté quelque fois une explication que le traducteur grec n'a pas reçue.

Vous voyez donc qu' on a affaire à un chapitre d' un livre français sur l'argot; l'auteur, Fr. Michel, ne nomme pas la personne, un Grec sans doute, qui lui a fourni les matériaux pour écrire cette petite contribution à l'étude d'un curieux spécimen d'argot hellénique.[1])

D. C. HESSELING

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τόμ. Η' σ. 230.

Ἀρκοτσ'εράμιον—Ἀρκοτσ'εραμιώνας—Ἄγριν—Δῶμαν.

Ἐν τῷ ἀνωτέρω τόπῳ λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς λέξεως *ἀφρακεράμιδα*, τὴν ὁποίαν εἶχον εὕρει εἰς τὰ Anecdota Graeco—Byzantina τοῦ Vassiliev σ. 275, καὶ ἡ ὁποία φαίνεται ἐκεῖ νὰ σημαίνῃ εἶδος τι πολυτελοῦς ἄρτου, παρετήρησα ὅτι κατόπιν τούτου δὲν δέχομαι τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ συναδέλφου κ. Φάβη ὡς πρὸς τὴν λέξιν *ἀρκοτσ'εράμιον*, τὴν ἀπαντῶσαν ἐν τοῖς κυπριακοῖς ᾄσμασιν[2]), ἐκ τοῦ *ἀγριοχιμάριδον*, οὐδὲ τῆς λέξεως *ἀκροτσ'εραμιῶνας* ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Ὁ κ. Φάβης ἀπαντῶν εἰς τὰ ἀνωτέρω[3]) παρατηρεῖ ὅτι τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ στηρίζεται εἰς γεγονότα γραμματικὰ καὶ πραγματικά, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἀπεδείχθη ἀνίσχυρον ἢ ὅπως δήποτε ἐπισφαλές, τὴν δὲ λέξιν *ἀφρακεράμιδα* θεωρεῖ προβαλλομένην ὡς *μορμολύκειον*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν κατορθώνω νὰ ἐννοήσω τί σημαίνει ἐν ἐπιστημονικῇ συζητήσει, καθὼς δὲν ἐννοῶ καὶ τὸν ἐν γένει τόνον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ κ. Φάβη. Μετὰ τὴν τυχαίαν εὕρεσιν τῆς λέξεως *ἀφρακεράμιδα*, διὰ τὴν ὁποίαν σημειωθήτω ὅτι δὲν φιλοδοξῶ διόλου, ὥστε νὰ τὴν προβάλω ὡς *μορμολύκειον*, ἐνόμισα ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον ζήτημα ἐτυμολογίας τῆς ἐν τοῖς ᾄσμασι λέξεως *ἀρκοτσ'εράμιον*, ἀλλὰ ζήτημα ἐτυμολογίας καὶ καθορισμοῦ σημασίας τῆς λέξεως *ἀφρακεράμιδα*, ἐξ ἧς προφανῶς ἡ πρώτη προήρχετο. Δὲν ἐπέμεινα δὲ νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Φάβη, διότι ἐγνώριζον ὅτι εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ αἱ πιθανώταται θεωρίαι καθίστανται περιτταί, ὅταν ἀνευρεθῇ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κ. Φάβης ἐπιμένει εἰς τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐπιχειρημάτων του ἃς ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἐξ ἀρχῆς.

Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς λέξεως *ἀγριοχιμάριδον*, ἐὰν ὑπῆρξε ποτὲ ἡ λέξις, εἰς *ἀγριοχιράμιδον*, *ἀγριοχεράμιδον*, *ἀρκοσ'εράμιδον*, *ἀρκοτσ'εράμιδον*[4])

[1]) Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν περὶ τῆς προελεύσεως τῆς συλλογῆς ἔκαμε καὶ ὁ κ. Μανόλης Τριανταφυλλίδης. [2]) Βλέπε Λαογρ. Ϛ' σ. 403. [3]) Λεξικογρ. Ἀρχεῖον Ϛ' σ. 359 κἑ. [4]) Ὁ τύπος *ἀρκοκεράμιον*, μολονότι παρατίθεται ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ συλλογῇ τῶν διαφόρων τύπων τῆς λέξεως (Λαογρ. Ϛ' σ. 415), ἔπρεπε νὰ παρατηρήσῃ ὁ κ. Φάβης ὅτι γλωσσικῶς δὲν εἶναι δυνατὸς ἐν Κύπρῳ, ὅπου τὸ *κε* πάντοτε μᾶς ἔδωκε *τσ'ε*, πρόκειται δὲ περὶ κακῆς γραφῆς τοῦ τύπου *ἀρκοτσ'εράμιον*.

γλωσσικῶς εἶναι πιθανή, ἀφ' οὗ ὅμως πρῶτον πιστωθῇ διὰ παραδειγμάτων ὅτι ἡ τροπὴ τοῦ *σ'ε* εἰς *τσ'ε* ἐν τῇ κυπρίᾳ διαλέκτῳ εἶναι δυνατή, πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέμεινε διόλου ὁ κ. Φάβης. Εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι εἰς τὰ *κρητικὰ* ᾄσματα, ὄχι τὰ κυπριακά, *οἱ λαγοὶ* τίθενται ἐκ παραλλήλου μὲ τὰ *ἀγρίμια*, τοὺς αἰγάγρους. Δὲν βλέπω ὅμως ποίαν σχέσιν ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸν κοινὸν τόπον τῆς δημώδους ποιήσεως, ὅπου εὑρίσκεται ἡ λέξις *ἀρκοτσ'εράμιδον* καὶ αἱ διάφοροι αὐτῆς παραλλαγαί.

Ὁ κ. Φάβης νομίζει «ἐκ τῶν συμφραζομένων βέβαιον ὅτι ἡ λέξις δηλοῖ ἀσύνηθές τι εἰς τοὺς πολλοὺς ἔδεσμα, ἀκόλουθον δὲ πρὸς τὸν ἄγριον βίον, τὸν ὁποῖον διάγουσιν οἱ ἀκρῖται εἰς τοὺς ἀκατοικήτους καὶ ἀνημέρους τόπους», ὅθεν καὶ κατέληξεν εἰς τὸ *ἀγριοχιμάριδον*, τὴν ἀγρίαν δηλονότι αἶγα· ἐπαναλαμβάνει δὲ τὰ αὐτὰ καὶ κατωτέρω προκειμένου περὶ τῆς λέξεως *ἀρκοτσ'εραμιῶνας*[1]), καὶ αὐτὰ ὑποθέτω ἀποτελοῦν τὰ *πραγματικά* του *ἐπιχειρήματα*. Εἰς ταῦτα δύναμαι νὰ προσθέσω καὶ τοὺς στίχους τοῦ ἔπους, ἔνθα μνημονεύονται ἀκριβῶς αἱ ἄγριαι αἶγες ὡς τροφὴ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀκρίτου, τοῦ Διγενῆ, ἐφ' ὅσον ἔζη μετὰ τῆς γυναικός του ἐν τῇ ἐρημίᾳ, μολονότι οὗτοι ἀπαντῶντες ἐν μόναις ταῖς παραλλαγαῖς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ Ἄνδρου φαίνονται δι' ὡρισμένους λόγους πρόσθετοι. Οἱ στίχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:[2])

Τροφαὶ αὐτοῖς ἐτύγχανον ἔλαφοι καὶ πουλία,
αἶγες καὶ χοῖροι ἄγριοι καὶ πᾶν κυνῆγιν ἄλλον.

Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἡ μαρτυρία ἀκόμη περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς τροφῆς τῶν ἀκριτῶν εἶναι πολὺ σχετική, ὁ δὲ κ. Φάβης ἀποδίδων εἰς αὐτὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν καὶ στηρίζων ἐπ' αὐτῆς συμπεράσματα φαίνεται ὅτι πολὺ ρωμαντικὴν καὶ συγκεχυμένην ἀντίληψιν ἔχει περὶ τῶν ἀκριτικῶν ἡρώων καὶ τοῦ βίου των, ὡς περιγράφεται οὗτος ἐν τῇ ποιήσει καὶ ὡς ἦτο ἐν τῇ πραγματικότητι· δὲν ἔλαβε δὲ τὸν κόπον καὶ νὰ ἴδῃ τὰ ᾄσματα, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ο τυπικοὶ στίχοι, ἐν οἷς ἀπαντᾷ ἡ ὑπὸ συζήτησιν λέξις, ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς ὅσα εὕρισκε προχείρως παρ' ἐμοί.

Οἱ μεγάλοι ἀκριτικοὶ ἥρωες δὲν ἔζων πάντοτε ἐν τῇ ἐρημίᾳ. Εἶχον τοὺς πύργους των καὶ τὰς πολυτελεῖς των κατοικίας, εἶχον τὰς θαυμαστὰς αὐλάς των, τὰς ὁποίας ἐξυμνεῖ ἡ δημώδης ποίησις.

Πολλὲς αὐλὲς ἐβρισα, πολλὲς αὐλὲς ἐν ποῦ 'δα,
σὰν τ' Ἀλιάντρη τὴν αὐλήν, καμιὰν αὐλὴν ἐν εἶδα·
οἱ πόρτες ἦν μὲ τὸ ψηφίν, οἱ τοῖχοι μὲ τὸν τόρνον,
[καὶ] 'ς τὰ παναθυροκάμαρα κρέμμεται τὸ λοβάριν.[3])

Εἶναι δὲ ὁ Ἀλιάντρης οὗτος κατὰ τὸ ᾄσμα ὁ ἀκριτικὸς ἥρως, τοῦ ὁποίου τὴν κόρην ζητῶν νὰ λάβῃ ὁ Διγενὴς ὡς σύζυγον, ἀποστέλλει τὸν Χιλιοπαπποῦν, τὸν ὁποῖον ὑποδέχεται οὗτος μὲ τοὺς στίχους αὐτούς:[4])

[1]) Εἰς *Γ. Ν. Χατζιδάκιν* Ἀφιέρωμα. Ἀθῆναι 1921 σ. 120 «Ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἄκραι τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, τὰς ὁποίας ἐφύλαττον οἱ ἀκρῖται δὲν ἦσαν ἤμεροί τινες καὶ κατῳκημένοι τόποι, ἀλλ' ἔρημοι καὶ ἀπρόσιτοι, ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ἐννοιῶν, τῶν ἄκρων καὶ τῶν ἀγρίων χιμαρίων εἶναι φυσικώτατος ἐν ἀκριτικῷ ᾄσματι». [2]) Ἄνδρου στ. 2333, Τραπεζοῦντος στ. 1467. [3]) *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ Β' σ. 14 στ. 5 κἑ. [4]) Αὐτ. σ. 15 στ. 38 κἑ.

Καλῶς ἤρτες, Χιλιοπαπποῦ νὰ φᾶς, νὰ πκῆς μιτά μας,
νὰ φάῃς ἄρδιν τοῦ λαοῦ, νὰ φὰς ὀφτὸν περτίκιν,
νὰ πκῆς γλυκόποτον κρασὶν σὲ γείαν τοῦ ἀντροῦνου.

Ἐντὸς δὲ τῶν περιφήμων ἀνακτόρων τοῦ Διγενῆ ἢ τοῦ κήπου αὐτῶν, ἐπάνω εἰς πολυτελὲς συμπόσιον, ἐπαναλσμβάνεται ὑπὸ τοῦ Διγενῆ ἡ αὐτὴ πρόσκλησις πρὸς τὸν Χάρον[1]). Ἀνάλογοι δὲ εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι περιστάσεις, καθ' ἃς ἀναφέρονται ἐν τοῖς ᾄσμασιν οἱ στίχοι οὗτοι καὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας προφανῶς ἐποιήθησαν. Πρόκειται πάντοτε περὶ προσκλήσεως εἰς συμπόσιον, ὄχι εἰς τοὺς ἀγρίους τόπους τῶν ἄκρων, ἀλλ' ἐντὸς πολυτελῶν ἀνακτόρων, ὅπου βέβαια ἦτο δυνατὸν νὰ παρασκευασθοῦν καὶ ἐδέσματα, δεόμενα «ἐπιμελείας καὶ ἐπιτηδεύσεως». Τοιαῦτα δὲ ἐδέσματα, εἶδος ἄρτου προφανῶς [2]), ἦσαν καὶ τὰ *ἀφρακερά̆μιδα*, τὰ ὁποῖα τρώγουν οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες, «*οἱ ἀντρειωμένοι*[3]). Ἀφήνω κατὰ μέρος τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπρόσεξεν ὁ κ. Φάβης, ὅτι οἱ ἀκριτικοὶ ἥρωες, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ οἱ ἐξυμνούμενοι ὑπὸ τῆς ποιήσεως καὶ ὄχι οἱ κοινοὶ στρατιῶται, ἐφρόντιζον καὶ εἰς τὰς ἄκρας ἀκόμη νὰ ἔχουν πλησίον των τοὺς μαγείρους των. Ἀπόδειξις ὁ μάγειρος τοῦ Διγενῆ, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐν στιγμῇ παραφορᾶς δι' ἑνὸς ῥαπίσματος *ἐξεσφενδόλισεν*[4]). Ὁ μόνος καὶ μοναδικὸς τόπος, ὅπου εὑρίσκονται οἱ στίχοι οὗτοι χωρὶς νὰ πρόκειται περὶ συμποσίου ἐν ἀνακτόροις, ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ, εἶναι ἐν τῷ ᾄσματι τοῦ Διγενῆ καὶ κάβουρα[5]). Ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ στίχοι οὗτοι κακῶς εὑρίσκονται ἐδῶ, πολὺ δὲ πιθανωτέρα εἶναι ἡ β' παραλλαγή[6]), καθὼς καὶ ἡ ροδιακή[7]), ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Διγενὴς εὑρίσκει τὸν κάβουραν κοιμώμενον καὶ τὸν ἐξεγείρει διὰ νὰ τὸν πολεμήσῃ. Κατὰ ταῦτα τὰ *ἀρκοτσ'εράμια ὡς ἀφροκερά̆μιδα*, δηλ. ὡς ἐκλεκτὸς ἄρτος, συμβιβάζονται πολὺ καλύτερον καὶ πρὸς τὸν βίον τῶν ἡρώων ἀκριτῶν καὶ μὲ τὴν θέσιν τῶν στίχων τούτων ἐν τῇ δημώδει ποιήσει.

Ὅτι δὲ πράγματι πρόκειται περὶ τοιούτων φαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως τῆς λέξεως *ἀφρᾶτο παξιμάδι* εἰς ἄλλους ἀναλόγους στίχους καὶ ἀναλόγους περιστάσεις. Οὕτω π. χ. εἰς ἀκριτικὸν ᾆσμα ἐκ Ρόδου[8]), ἔνθα ὁ Σαρακηνὸς ἀφηγεῖται πῶς ἀποτολμήσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Διγενῆ, ὅστις εὑρίσκετο ἐκεῖ μετὰ τῆς γυναικός του, ἔδωκε καὶ ἔλαβε τρομερὸν παρ' αὐτοῦ κτύπημα, φέρονται οἱ ἑξῆς στίχοι, ἐντελῶς ἀντίστοιχοι πρὸς τοὺς ἀνωτέρω:

[1]) Λαογρ. Α' σ. 212 στ. 13 κἑ. [2]) Εἰς ὅσα λέγονται ἐν Λαογρ. Η' σ. 230 πρόσθες καὶ τὸ τῆς *Παιδιοφράστου διηγήσεως τῶν τετραπόδων ζώων* (*Wagner*, Carmina σ. 154,366) *σεμδαλαφρᾶτον*. Πρβλ. *Hesseling* ἐν «Βυζαντίφ» τόμ. Ι σ. 310. [3]) Ὅτι ἡ λέξις αὕτη παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς δὲν ἐδήλου ἁπλῶς τὸν ἔχοντα σωματικὴν ῥώμην καὶ ἀνδρείαν, ἀλλὰ τὸν πολεμιστὴν ἄρχοντα θέλομεν δείξει ἀλλαχοῦ. Ἐδῶ περιοριζόμεθα νὰ σημειώσωμεν μόνον ὅτι εἷς τινα ἐκ Κύπρου ᾄσματα ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ κεῖται ἀντὶ τοῦ *ἀντρειωμένοι* ἡ λέξις *ἀκουσμένοι* (Λαογρ. Ε' σ. 375 στ. 75) ἢ *ἀρκόντοι* (Χρ. Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. 368 στ. 12). [4]) Τραπεζ. στ. 1460, Ἄνδρου στ. 2326, Πετρίτση στ. 2141. [5]) Λαογρ. Γ' σ. 392 στ. 52. [6]) Αὐτ. σ. 395 στ. 75 κἑ. [7]) Λαογρ. Α' σ. 281. [8]) Παναθ. ΙΒ' 1906) σ. 36.

Σύρνω τὰ τεντοπάλουκα καὶ μπαίνω μέσ' τὴν τέντα.
Θωρῶ ἕνα νιὸ καὶ κάθουταν, ἄνιλιο[1]) *παλληκάρι,*
ἄνιλιο καὶ ἀμουστάκωτο καὶ πάνω στὶς ἀντρειές του,
καὶ κράτειεν εἰς τὰ γόνατα μιὰ λυγερὴ κοπέλλα.
«Καλῶς τον τὸ Σαρακενό, νὰ φᾷ, νὰ πιῇ μετά μας.»
Βγάζει καὶ δίνει μου κρασὶ κι ἀφρᾶτο παξιμάδι,
βγάζω καὶ δίνω του ξυλιὰ ἐπάνω στὸ βραχιόνι.

Εἰς ἄλλο, ὡσαύτως ἀκριτικὸν ἐκ Κύπρου ᾆσμα[2]), ἀναφέρεται ἐπίσης τὸ *ἀφρᾶτο παξιμάδι*.

Τό 'ναν της σ'έριν τὸ ξυτρὶν τσ'αὶ τ' ἄλλον τὸ κολότσιν,
τέλεια 'ς τὸ μικροάχτυλον ἀφρᾶτον ποξαμάτιν.

Ἀλλὰ καὶ γλωσσικῶς, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς λέξεως *ἀφρακερά̆μιδον* ἢ **ἀφροκερά̆μιδον* δυνάμεθα εὐκολώτερον καὶ πιθανώτερον νὰ ἑρμηνεύσωμεν τοὺς ἐν τοῖς ᾄσμασιν ἀπαντῶντας τύπους παρὰ ἀπὸ τῆς λέξεως **ἀγριοχιμά̆ριδον*. Οἱ ἀπαντῶντες μέχρι τοῦδε τύποι ἐν τοῖς ᾄσμασιν εἶναι οἱ ἀκόλουθοι[3]), *ἀρκοκερά̆μιον*, *ἀρκοσ'εράμιον*, *ἀρκοτσ'εράμιον*, *ἀρκοκέραμον*, *ἀρκοτσερά̆μιδον*, *ἀβροτσ'εράμιον*[4]), *βροτσ'εράμιον*, *ἀγροτσ'εράμιον*[5]). Ἐκ τούτων οἱ τύποι *ἀρκοκερά̆μιον*, *ἀρκοκέραμον* καὶ *ἀρκοτσερά̆μιδον* προέρχονται ἐκ παλαιοτέρων συλλογέων, τοῦ Λουκᾶ Χριστοδούλου καὶ τοῦ Σακελλαρίου, οἱ ὁποῖοι δὲν διακρίνονται διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς φωνητικῆς ἀποδόσεως ἐν τῇ καταγραφῇ. Ἄλλως δὲ οὔτε καὶ εἶναι δυνατοὶ κατὰ τοὺς φθογγικοὺς νόμους τῆς κυπρίας διαλέκτου, ἥτις τὸ μὲν *κ* πρὸ τοῦ *ι* καὶ *ε* τρέπει εἰς *τσ'*, τὸ δὲ *δ* μεταξὺ δύο φωνηέντων ἀποβάλλει. Ὑπολείπονται ὅθεν οἱ τύποι *ἀρκοτσ'εράμιον*, *ἀρκοσ'εράμιον*, *ἀβροτσ'εράμιον*, *βροτσ'εράμιον* καὶ *ἀγροτσ'εράμιον*.

Ἐὰν πρὸς ἑρμηνείαν τῶν τύπων τούτων ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς λέξεως **ἀγριοχιμά̆ριδον*, δυνάμεθα βέβαια νὰ προχωρήσωμεν μετὰ τοῦ κ. Φάβη, καθ' ὃν τρόπον ἀνωτέρω ἐσημειώθη, μέχρι τοῦ τύπου *ἀρκοτσ'εράμιον*, μολονότι δὲν βεβαιοῦται καὶ διὰ παραδειγμάτων ἡ τροπὴ τοῦ *σ'* εἰς *τσ'*. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τύπου τούτου πῶς θὰ προχωρήσωμεν εἰς τοὺς ἄλλους τύπους *ἀβροτσ'εράμιον* καὶ *ἀγροτσ'εράμιον*; Θὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ἀπὸ τοῦ μεταβατικοῦ τύπου **ἀγριοχεράμιδον* διπλῆν ἐξέλιξιν, τὴν μὲν κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸ *ἀρκοσ'εράμιον* κατὰ τοὺς νόμους τῆς νεωτέρας κυπρίας διαλέκτου, τὴν δὲ πρὸς τὸ *ἀγροτσ'εράμιον*, *ἀβροτσ'εράμιον*, ἥτις θὰ ἀντιπροσώπευε παλαιοτέραν τῆς γλώσσης φάσιν[6]). Ἄλλως οὐδεμίαν βλέπω μετάβασιν ἀπὸ τοῦ *ἀρκοτσ'εράμιον* εἰς τὸ *ἀγροτσ'εράμιον*.

Ἐὰν τώρα ὁρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς λέξεως *ἀφρακερά̆μιδον*, ἡ ὁποία εὐκόλως ἠδύνατο νὰ γίνῃ *ἀφροκερά̆μιδον* κατὰ τὰ ἐκ τοῦ *ἀφρὸς* σύνθετα, (ἴσως δὲ καὶ εἶναι ἀρχικώτερος ὁ τύπος οὗτος τῆς λέξεως), εὐκόλως κατὰ τοὺς νόμους τῆς κυπρίας διαλέκτου φθάνομεν εἰς τὸν τύπον *ἀβροτσ'εράμιον*, καθ' ὅσον τὸ *βρ* ἐν τῇ κυπριακῇ συχνὰ ἐναλλάσσεται πρὸς τὸ *γρ*· πρβλ. *φρύϊν* καὶ *βρύϊν*, ἡ ὀφρύς,

[1]) Ὁ συλλογεὺς ἑρμηνεύει *ἀνίουλο*. [2]) Λαογρ. Β' σ. 70 στ. 40. [3]) Πρβλ. Λαογρ. Γ' σ. 415. [4]) Λαογρ. Γ' 582 στ. 16,32,37,95. Ἡ παραλλαγὴ ἐκ Παραλίμνης. [5]) *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ Β' σ. 430. Λαογρ. Ε' 375,75,81. Ἡ παραλλαγὴ ἐκ Συλοίκου Λεμεσοῦ. [6]) Πρβλ. Λαογρ. Γ' σ. 405 *ἀρκοκαλαμιώνας—ἀγροκαλαμιώνας*.

βρακτὴ καὶ *φρακτή*, ὁ φράκτης, *βραμὸς* καὶ *φραμός*, *βραχνὸς* καὶ *φραχνός*, *βρέ-νιμος* καὶ *φρένιμος*, *βρίσσω* καὶ *φρίσσω* κτλ., ἐκ δὲ τοῦ τύπου *ἄβροτο'εράμιον* εἰς τὸν τύπον *ἀγροτο'εράμιον*, καθόσον καὶ τοῦ *βρ* καὶ *γρ* ἡ ἐναλλαγὴ δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸ κυπριακὸν ἰδίωμα, οἷον *γρούβα* καὶ *βρούβα*, *ἀγρόσ'ιλλα* καὶ *ἀβρόσ'ιλλα* κτλ. Ὑπολείπεται ὁ τύπος *ἀρκοτο'εράμιον*, ὅστις κάλλιστα ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ τύπου *ἀγροτο'εράμιον*, καθ' ὅσον οὗτος λησμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς σημασίας του, παρητυμολογήθη πρὸς τὸ *ἄγριος* καὶ ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ *ἄγριον κρόμμυον* [1]), τὸ ὁποῖον ἐπιστεύθη ὅτι τρώγουν οἱ *ἀντρειωμένοι*, διότι ἐλησμονήθη ὅτι ἡ λέξις αὕτη *ἀντρειωμένοι* εἶχε παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τὴν σημασίαν τοῦ *ἄρχοντος*, βραδύτερον δὲ κατήντησε νὰ σημαίνῃ τὸν ἔχοντα ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ ἀγριότητα, συντελεστικὸν τῆς ὁποίας ἐθεωρήθη τὸ *ἄγριον κρόμμυον*, ἀφ' οὗ ἐν γένει παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ τὸ κρόμμυον, καθὼς καὶ τὸ σκόροδον, θεωροῦνται ὡς τροφαί, παρέχουσαι οὐ μόνον ὑγείαν, ἀλλὰ καὶ ρώμην καὶ ἀνδρείαν. Ἐκ τοῦ τύπου τούτου ἠδύνατο τέλος νὰ προέλθῃ ὄχι φωνητικῶς, ἀλλ' ἐκ φθορᾶς οἷαι αἱ ἐν τοῖς ᾄσμασι συμβαίνουσαι, ὁ τύπος *ἀρκοσ'εράμιον*. Κατὰ ταῦτα δὲν βλέπω ποία δυσκολία ὑπάρχει εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν μεμαρτυρημένην λέξιν *ἀφρακεράμιδον* ὡς τὴν ἀρχικήν, ἀφ' οὗ καὶ γλωσσικῶς δὲν προσκόπτομεν καὶ πραγματικῶς εὑρισκόμεθα πλησιέστερον πρὸς τὴν ἱστορικὴν καὶ ποιητικὴν ἀλήθειαν καὶ στίχους ἄλλους ἐν τῇ ποιήσει εὑρίσκομεν ἑρμηνεύοντας τὴν λέξιν διὰ τῆς ὑποκαταστάσεως εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς τοῦ ἑρμηνεύματος *ἀφρᾶτο παξιμάδι*, δὲν βλέπω δὲ καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ καταφύγωμεν εἰς τὸ ἀμάρτυρον **ἀγριοχιμάριδον* καὶ νὰ φαντασθῶμεν διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἄρχοντας τῶν ἀκριτικῶν θεμάτων, τοὺς ἀκρίτας, τοὺς *ἀντρειωμένους*, βίον ἀγριανθρώπου, τὸν ὁποῖον οὐδέποτε ἔζησαν.

Γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προελεύσεως τῆς λέξεως *ἀρκοτο'εράμιον* ἀπὸ τοῦ *ἀφρακεράμιδον*, δὲν βλέπω διὰ ποῖον λόγον θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως *ἀρκοτο'εραμιώνας* ἀπὸ τοῦ ἀμαρτύρου ἐπίσης **ἀγριοχιμαριών*. Ἡ λέξις *ἀρκοκαλαμιώνας* ἠδύνατο *ἐν τῷ ᾄσματι* πολὺ καλὰ νὰ φθαρῇ εἰς *ἀρκοτο'εραμιώνας* ἴσως ἐκ συγχύσεως πρὸς τὴν ἐπίσης ᾀσματικὴν λέξιν *ἀρκοτο'εράμιον*, ὁμοίως ὡς ἐφθάρη εἰς *ἀντροκαλαμιώνα* διὰ τὴν λέξιν *ἀντρειωμένους* [2]). Αἱ τοιαῦται ἐξ ἀλληλεπιδράσεως λέξεων φθοραὶ ἐν τοῖς ᾄσμασι δὲν εἶναί τι ἄγνωστον, τοὐναντίον μάλιστα πολὺ φυσικόν, δεδομένου πρῶτον ὅτι πολλάκις αἱ λέξεις ᾄδόμεναι κακῶς ἀκούονται καὶ κακῶς νοοῦνται [3]) καὶ δεύτερον ὅτι αὐτὸς ὁ ᾄδων πολλάκις, περισσότερον προσέχων εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς μουσικῆς ἢ τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν λέξεων παρασύρεται εἰς ἀτόπους ἀσυνειδήτους συνειρμοὺς καὶ συμφυρμούς. Παρομοίας φθορὰς ἐξ ἀλληλεπιδράσεως λέξεων διεπίστωσε καὶ ὁ σοφὸς καθηγητὴς κ. Kaarle Krohn καὶ ἐν τῇ ἐν Λαογραφίᾳ Ζ' δημοσιευθείσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Coettes finnisches Lied» (σ. 44).

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Φάβη [4]) ὅτι «εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ

[1]) *Σακελλαρίου*, Κυπριακὰ τ. Β' σ. 470 ἐν λ. *ἀρκοκέραμον*, ἐξ οὗ καὶ *Πολίτης* ἐν Λαογρ. Α' 215 στ. 15· καὶ *Παντελίδης* ἐν Λαογρ. Ζ' σ. 518 στ. 45. [2]) Πρβλ. Λαογρ. Ζ' σ. 404 κέ. [3]) Πρβλ. *Πολίτου*, Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων ἐν Λαογρ. σ. 494. [4]) Λεξικογρ. Ἀρχεῖον τ. Ζ' σ. 360.

ἐν τῇ παραδόσει τῶν κωδίκων καὶ ἐν τῇ προφορικῇ παραδόσει τῶν ᾀσμάτων καὶ τοῦ ἄλλου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, ἔτι δὲ καὶ αὐτῶν τῶν νεωστὶ εἰσαγομένων λέξεων παραφθείρονται αἱ ἀγνωστότεραι καὶ ἀκατανοητότεραι εἰς γνωστὰ καὶ ὅπως δήποτε νοούμενα» καὶ ὅτι «τὸ *ἀγριοκαλαμιώνας* ἦτο γνωστοτάτη λέξις καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποβαίνει παντελῶς ἀδύνατον νὰ παραφθαρῇ εἰς λέξιν» μηδὲν σημαίνουσαν, παρατηροῦμεν πρῶτον ὅτι ἡ παράδοσις τῶν κωδίκων οὐδεμίαν ὁμοιότητα ἔχει πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν ᾀσμάτων καὶ δεύτερον ὅτι εἰς τὰ ᾄσματα, *ἐφ' ὅσον ᾄδονται*, εἶναι δυνατὸν καὶ λέξεις γνωσταί, κακῶς ἀκουόμεναι ἢ κακῶς νοούμεναι ἢ καὶ ἀμελῶς ᾀδόμεναι νὰ παραφθαρῶσι κατὰ τρόπον παράδοξον, ὁ δὲ κανών, ὃν θέτει ὁ κ. Φάβης εἶναι μὲν ὀρθὸς καὶ λογικός, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀπόλυτον κῦρος, δὲν εἶναι γενικὸς καὶ ἀπαράβατος. Ἂς προσέξῃ ὁ κ. Φάβης τοὺς ἐν Λαογραφίᾳ Ζ' σ. 402 συγκεντρωθέντας στίχους καὶ θὰ εὕρῃ καὶ ἄλλας φθορὰς τῆς *γνωστοτάτης* καὶ κατ' αὐτὸν καὶ πράγματι λέξεως *ἀρκοκαλαμιώνας*, Πλὴν τοῦ *ἀρκοτο'εραμιώνας* θὰ εὕρῃ ἐκεῖ καὶ *ἄρκη-καλαμιώνας* καὶ *ἀδροκαλαμιώνας* καὶ *ἀντροκαλαμιώνας* καὶ *ἄντρη καλαμιώνας*, διὰ δὲ τὴν γνωστοτάτην ἐπίσης λέξιν *ἄκρες* τὰς περιέργους μορφὰς *ἄρκη*, *ἄδρην*, *ἄγρη*, *ἄντρες*, *ἄντρη*, *ἄρες*. Πῶς θὰ ἑρμηνευθοῦν ὅλα αὐτά, ἐὰν δεχθῶμεν ὡς ἀπολύτου κύρους τὴν ἀρχὴν τοῦ κ. Φάβη; Μήπως θὰ ἔπρεπε διὰ κάθε μίαν φορὰν νὰ ἐξετάζωμεν τὰς φθορὰς *κατ' ἀνάγκην ἀμείλικτον οὐχὶ ὡς παραφθορὰς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς λέξεως, ἀλλ' ἢ ὡς γενετικῶς ἀσχέτους λέξεις ἢ ὡς λείψανα παλαιοτέρας παραδόσεως;* Μοῦ φαίνεται ὅτι τοιαῦται γνῶμαι καὶ τοιαῦται ἀρχαὶ δὲν δύνανται νὰ τεθοῦν ὡς γενικαὶ προκειμένου περὶ τῆς παραδόσεως τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ κ. Φάβης δὲν τηρεῖ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσαν ἀρχήν, καθόσον δέχεται ὅτι ἡ γνωστοτάτη καὶ κοινὴ λέξις *γόνα* ἐφθάρη ἢ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῶν ἀδιαγνώστων *δῶμα*, *δόλιν*, *βίος* [1]).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν λέξιν *ἄγριν* ὁμολογῶ ὅτι ἠδίκησα τὸν κ. Φάβην. Πράγματι οὗτος δὲν παράγει τὴν λέξιν *ἄγριν* ἀπὸ τῆς λέξεως *συνέβριν*, πιστεύει ὅμως ὅτι ἡ πρώτη τοῦ στίχου ὑπόστασις θὰ εἶχε *νὰ φᾷ συνέβριν τοῦ λαοῦ*, ἔπειτα δὲ μεταδοθέντος τοῦ ᾄσματος εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κύπρου, ἔνθα τὸ *συνέβριν* εἶναι ἄγνωστος λέξις, παρεφθάρη ἢ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς λέξεως *ἄβρυν*, δι' ἧς δηλοῦται ἡ ἔννοια τοῦ τρυφεροῦ.

Ἐν τούτοις δὲν βεβαιοῦται διόλου ἡ προϋπόθεσις ὅτι ἡ λέξις *συνέβριν* εἰς μέρη μέν τινα εἶναι γνωστή, εἰς ἄλλα δ' ἄγνωστος· οὐδ' ἐσώθη πουθενὰ ἐν τοῖς ᾄσμασι, τοὐλάχιστον ἐν ταῖς παραλλαγαῖς, ταῖς προερχομέναις ἐκ τῶν τόπων τῆς Κύπρου, ὅπου ἡ λέξις δὲν ἦτο ἄγνωστος. Τοὐναντίον ἀπανταχοῦ εὑρίσκομεν τὴν λέξιν *ἄγριν* μὲ τὰς διαφόρους μορφάς της. Ἐὰν δὲ ἡ λέξις *ἄβρυν* σημαίνει πράγματι τὸ τρυφερόν, ὡς λέγει ὁ κ. Φάβης, δὲν βλέπω τὸν λόγον, δι' ὃν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι προηγήθη ταύτης τὸ *συνέβριν* ἐν τῷ στίχῳ.

[1]) Εἰς *Χατζιδάκιν* Ἀφιέρωμα σ. 119$_8$ καὶ Λεξ. Ἀρχ. Ζ' σ. 360$_9$. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ κ. Φάβη περὶ τῆς προελεύσεως τῶν φθορῶν *δῶμα*, *δόλιν*, *βίος* ἐθεώρησα ἁπλῶς *λίαν πιθανὴν* (Λαογρ. Η' σ. 230), δὲν ἐδέχθην δ' αὐτὴν *ἀνεπιφυλάκτως*. Ἀλλ' αἱ κατωτέρω δημοσιευόμεναι παρατηρήσεις τοῦ κ. Φαρμακίδου μὲ καθιστοῦν τώρα πολὺ διστακτικὸν ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα αὐτῆς.

Σημειώνω δ' ἁπλῶς ἐνταῦθα ὅτι τελευταίως ἀπήντησα ἐν τῷ γνωστῷ *Πουλολόγῳ* (*Wagner*, Carmina σ. 181 στ. 80) τοὺς ἑξῆς στίχους, λεγομένους ὑπὸ τοῦ γεράνου περὶ ἑαυτοῦ

τὸν τρώγουσιν οἱ βασιλεῖς μετὰ πολλοῦ τοῦ πόθου
καὶ τρώγουσιν τὰ ἄκρη μου οἱ ἄρχοντες κρασᾶτα.

Δὲν πιστεύω νὰ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν ἄκρων, δηλονότι τῶν ποδῶν. ἀφήνων δὲ τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν δι' ἄλλην εὐκαιρίαν ἀρκοῦμαι νὰ σημειώσω μόνον ὅτι ὑποπτεύω ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἀπαντῶσα λέξις δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ *ἄγριν* τοῦτο τοῦ λαγοῦ, οὗ φέρεται καὶ τύπος *ἄρκα* [1]).

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Δῶμαν, δόλιν, βίος.

Ἐν Λαογραφίας τ. Η' σ. 230 εἶδον ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Φάβης θεωρεῖ τὰς ἐν τοῖς κυπριακοῖς ᾄσμασι καὶ ἐν τοῖς στίχοις

κάτω 'ς τὲς ἄκρες τῶν ἀκρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιώναν,
ποῦ 'ναι τ' ἀγκάθθιν πιθαμὴν τσ'αὶ τὸ τριόλιν *δῶμαν*,

ἀπαντώσας προφανῶς ἐφθαρμένας μορφὰς *δῶμαν*, *δόλιν*, *βίος*, ὡς προεχομένας ἐκ τῆς ἀρχικῶς ἐν τῷ στίχῳ κειμένης λέξεως *γόνα*, δηλούσης τὸ ὕψος τῶν τριβόλων. Ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Πρῶτον διότι τὸ γόνυ ἐν Κύπρῳ κοινῶς λέγεται *γόνατον* καὶ ὄχι *γόνα* καὶ δεύτερον, διότι ἐὰν ὁρμηθῶμεν ἐκ τῆς λέξεως ταύτης δύσκολα ἑρμηνεύονται αἱ ὑπάρχουσαι ἐφθαρμέναι μορφαί. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀρχικὴ λέξις ἦτο ἐνταῦθα ἡ λέξις *δόμη* (ἡ), ἥτις ἐν Κύπρῳ σημαίνει κυρίως τοὺς ἄνευ συνδετικῆς ὕλης κατασκευαζομένους χαμηλοὺς τοίχους, ὕψους ἑνὸς τὸ πολὺ μέτρου, ὡς χωρίσματα τῶν ἀγρῶν. Κατὰ ταῦτα ὁ στίχος θὰ εἶχεν ὡς ἑξῆς

ποῦ 'ναι τ' ἀγκάθθιν πιθαμὴ τσ'αὶ τὸ τριόλιν *δόμη*.

Θὰ ἐσήμαινε δὲ τὸ *δόμη* τοῦτο, ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ τὸ *γόνα* τοῦ κ. Φάβη, δηλονότι τὸ ὕψος τῶν τριβόλων, οἵτινες ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος μιᾶς *δόμης*, ἤτοι ἑνὸς περίπου μέτρου. Ἐκ τοῦ *δόμη* νῦν τούτου εὐκόλως ἠδύναντο νὰ προέλθουν οἱ τύποι *δῶμαν* καὶ *δόλιν*, ὁ μὲν διὰ τὴν ἐπίδρασιν τῆς προηγουμένης λέξεως *ἀρκοκαλαμιώναν*, μεθ' ἧς σχηματίζει καὶ ὁμοιοκαταληξίαν, ἡ δὲ διὰ τὴν γειτνιάζουσαν λέξιν *τριόλιν*. Ἡ λέξις *βίος* πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς παραδιόρθωσις ᾄδοντός τινος, ὅστις μὴ ἐννοῶν τὴν φράσιν ὡς ἦτο ἴσως ἐφθαρμένη καὶ νομίζων ὅτι πρόκειται περὶ δηλώσεως ἀφθονίας ὑποκατέστησε τὴν λέξιν *βίος*, σημαίνουσαν ἀκριβῶς τὴν ἀφθονίαν. Παρατηρητέα δὲ καὶ ἡ φθορὰ τῆς λέξεως *τριόλιν* εἰς *πριόλιν* ἐκ κακῆς προφανῶς ἀκοῆς καὶ εἰς *πριόνιν*. Ἡ λέξις *τριόλιν* ἀπαντᾷ καὶ σήμερον ἐν Μεσαρκᾷ, οἷον *ἐγέμωσεν τὸ χωράφιμ μου σὄλλον τριόλια*· ἐν δὲ Καρπασίᾳ λέγεται *τριουλλιὰ* (ἡ), οἷον *ἐγέμωσεν τὸ χωράφιμ μου τριουλλιές*.

ΞΕΝΟΦΩΝ Π. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

[1]) Λαογρ. Ϛ' 415.

Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας Ζ' σ. 270.

Προκειμένου περὶ δένδρων, ἐξ ὧν εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ κόψῃ τις, παράβαλε τὴν ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθεῖσαν ἐν Λαογραφίᾳ Α' 698 ἀρ. 3 κυπριακὴν παράδοσιν. Εἰς ταύτην προσθέτω καὶ δευτέραν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀνακοινώσει προφορικῶς καὶ εἰς τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλον Ν. Γ. Πολίτην.

Παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Σαλαμῖνος καὶ δὴ εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς λεγομένης *φυλακῆς* τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, πιθανώτατα τάφου Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, διατηρεῖται κῆπος ὁλόκληρος ἐξ ἀγρίων δένδρων, εἴδους ἀκακιῶν, ὧν ἀγνοῶ τὸ ἐπιστημονικὸν ὄνομα, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἱερὰ καὶ φυλάττονται μετὰ μεγάλης εὐλαβείας. Θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων Ἐγκώμης, Ἁγίου Σεργίου καὶ Λιμνιῶν ὡς μέγιστον ἁμάρτημα καὶ μικρόν τινα κλῶνον νὰ κόψωσι. Μοὶ διηγήθησαν δὲ πολλάκις οἱ κάτοικοι τῶν Λιμνιῶν, ὡς παραδείγματα, ἐπεισόδια χωρικῶν Ἑλλήνων καὶ συνηθέστερον Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἐτιμωρήθησαν διὰ βαρυτάτων νόσων ἢ παθήσεων μελῶν τοῦ σώματος, διότι ἀπέκοψαν κλῶνον τινὰ τοῦ δένδρου. Τὰ δένδρα ταῦτα πληθύνονται αὐτοφυῶς ἐκ τοῦ πίπτοντος σπόρου.

ΧΡ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ

Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία

Τὸ συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας.

Τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1928 ἡ τακτικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑταίρων τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐξέλεξε πρόεδρον μὲν τὸν κ. Χρῆστον Τσούνταν, ἀντιπροέδρους τοὺς κ. κ. Δημ. Παππούλιαν, Δ. Αἰγινήτην καὶ Μιχ. Δέφνερ, γραμματέα τὸν κ. Στίλπωνα Π. Κυριακίδην, ταμίαν τὸν κ. Δ. Καλύβαν, συμβούλους δὲ τοὺς κ. κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Σωκρ. Κουγέαν, Θεόφ. Βορέαν, Παν. Λωρεντζάτον, Μαν. Τριανταφυλλίδην καὶ Κωνστ. Ρωμαῖον. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Κ. Δυοβουνιώτης, Γερ. Καψάλης καὶ Π. Θεοδωρόπουλος.

Δωρεαὶ πρὸς τὴν Ἑταιρείαν.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1924 ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος χάρις πρὸ πάντων εἰς τὰς συστάσεις τοῦ ταμίου τῆς Ἑταιρείας κ. Καλύβα, ἐχορήγησεν εἰς τὴν Λαογραφικὴν Ἑταιρείαν ὡς ἐπιχορήγησιν δραχμὰς 5000, ἀνεβίβασε δ' αὐτὰς κατὰ τὸ ἔτος 1925 εἰς δραχμὰς 10000. Ἡ ἐπιχορήγησις αὕτη, δι' ἣν τὸ Συμβούλιον ἀνεκήρυξε τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν εὐεργέτιδα τῆς ἑταιρείας, ἐπέτρεψε τὴν ἀποτελείωσιν τοῦ Ζ' τόμου τῆς Λαογραφίας καὶ τὴν συνέχισιν τοῦ Η', ὅστις συμπληροῦται διὰ τοῦ παρόντος διπλοῦ τεύχους, ὑπάρχει δ' ἡ ἐλπὶς ὅτι συνεχιζομένη καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ διευκολύνῃ τὴν ἔκδοσιν καὶ ἄλλων τόμων.

Σχέσεις τῆς Ἑταιρείας πρὸς ἄλλα ὁμοίας φύσεως σωματεῖα.

Λόγῳ τοῦ πολέμου αἱ σχέσεις τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας πρὸς ἄλλα ὁμοίας φύσεως ξένα σωματεῖα εἶχον διακοπῆ. Κατεβλήθησαν προσπάθεια

ὅπως αὗται ἀποκατασταθῶσι διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς δημοσιευμάτων, οὕτω δ' ἡ Λαογραφία ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν δημοσιευμάταν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἤρχισεν ἀνταλλασσομένη πρὸς τὰ ἀκόλουθα περιοδικά: Hessische Blätter für Volkskunde, Zeitschrift d. Vereins f. Volkskunde, Schweitzerisches Archiv f. Volkskunde, F. F. Communications, Finnisch - ugrische Forschungen, Norsk Folkemminelag, Bayerische Hefte f. Volkskunde, Archiv für Religionswissenschaft, Analecta Bollandiana, Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher.

Ἐπιθεώρησις λαογραφικῶν δημοσιευμάτων.

Εἰς τὴν «Λαογραφίαν» ἐδημοσιεύετο ἄλλοτε καὶ ἐπιθεώρησις τῶν λαογραφικῶν δημοσιευμάτων ἐν Ἑλλάδι, ἥτις καθίστα γνωστὰς εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τὰς σποραδικῶς καὶ εἰς δυσπρόσιτα πολλάκις ἔντυπα λαογραφικὰς δημοσιεύσεις. Ἡ ἐπιθεώρησις αὕτη ἤδη ζῶντος τοῦ ἀειμνήστου Πολίτου εἶχε σταματήσει, διότι ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀνωμαλιῶν ἦτο ἀδύνατος ἡ παρακολούθησις τῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ δημοσιευομένων. Προκειμένου νῦν αὕτη νὰ συνεχισθῇ παρακαλοῦνται οἱ δημοσιεύοντες οἱονδήποτε λαογραφικόν, ἐὰν ἐπιθυμῶσι νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Λαογραφίᾳ, νὰ ἀποστέλλωσιν ἀντίτυπον αὐτοῦ εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς. Ἐπίσης παρακαλοῦνται καὶ οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἑταῖροι τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ὅπως παράσχωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, πληροφοροῦντες τὴν διεύθυνσιν διὰ τὰς λαογραφικὰς δημοσιεύσεις, ὅσαι ἤθελον περιέλθει εἰς γνῶσιν αὐτῶν.

Byzantsiche Zeitschrift.

Κατωτέρω δημοσιεύομεν ἀγγελίαν τῆς συνεχίσεως τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἱστορικοῦ διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ περιοδικοῦ, τῆς Byzantinische Zeitschrift, τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ὁ ἀείμνηστος Κάρολος Κρουμπάχερ. Ἡ δημοσίευσις γίνεται ἀργὰ κάπως, διότι ὁ ἐν τῷ μεταξὺ δημοσιευθεὶς Ζ' τόμος τῆς Λαογραφίας ἐξεδόθη ὡς μνημόσυνος τόμος διὰ τὸν ἀείμνηστον Πολίτην, δὲν περιέλαβε δὲ εἰμὴ διατριβὰς φίλων καὶ μαθητῶν εἰς τιμὴν τῆς μνήμης τοῦ ἀποθανόντος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ B. Z. ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν κ. κ. Heisenberg καὶ P. Marc ἐσυνεχίσθη καὶ ἐλπίζομεν ὅτι παρ' ὅλας τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας ἀντικρύζει, θὰ συνεχισθῇ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς βυζαντινολογικῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος μέχρι τοῦδε ἐξυπηρέτησε.

***

Ἡ Byzantinische Zeitschrift, διεθνὲς ὄργανον τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν, ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1892 ὑπὸ Καρόλου Κρουμπάχερ, ἐξ αἰτίας τοῦ παγκοσμίου πολέμου ὑπέστη σοβαρωτέραν ζημίαν ἢ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ ἐπιχειρήσεις. Αἱ διεθνεῖς σχέσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν αὐτῆς κατεστράφησαν, οἱ ἐκδόται καὶ συνεργάται ἐν ὅλαις ταῖς χώραις ὑπεχρεώθησαν ἐκ τῶν περιστάσεων νὰ ἀναλάβωσιν ἄλλα ἢ ἐπιστημονικὰ καθήκοντα. Μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1920 μετὰ σημαντικῶν θυσιῶν τοῦ ἐκδότου κατωρθώθη νὰ ἐκδοθῇ τὸ δεύτερον διπλοῦν τεῦχος τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1914 ἀρξαμένου τόμου (28ου).

Προσπαθοῦντες οἱ διευθυνταὶ καὶ ὁ ἐκδότης ἵνα ἐξασφαλίσωσι καὶ διὰ τὸ μέλλον τὴν ἀδιάκοπον ἔκδοσιν τῆς Byzantinische Zeitschrift, ἐνεθαρρύνθησαν διὰ τῆς πιστῆς συμμετοχῆς τοῦ διεθνοῦς κύκλου τῶν συνεργατῶν καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιστημόνων. Ἰδίως εἰς τὰς προσπαθείας αὐτῶν ὀφείλομεν, ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ δυσκολίαι ὑπερενικήθησαν. Ἐκ μέρους ἑλληνικῶν, ἀγγλικῶν, ἀμερικανικῶν καὶ σουηδικῶν κύκλων, τελευταίως δὲ διὰ τῆς δραστηρίου ἐπεμβάσεως τῆς Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft, παρεσχέθη τῇ Byzantinische Zeitschrift μία σταθερὰ οἰκονομικὴ βάσις. Ἡ περαιτέρω αὐτῆς τακτικὴ ἔκδοσις οὕτως ἐξησφαλίσθη εἰς τὸ μέλλον.

Ἡ Byzantinische Zeitschrift θὰ ἐκδίδεται ὅπως μέχρι τοῦδε ἐτησίως εἰς τέσσαρα τεύχη (δύο διπλᾶ τεύχη), προσωρινῶς δὲ εἰς τριάκοντα τυπογραφικὰ φύλλα (τιμὴ ἑνὸς διπλοῦ τεύχους 48 δραχμαί). Τὸ δεδοκιμασμένον πρόγραμμα καὶ ὁ διεθνὴς χαρακτὴρ αὐτῆς μένουσιν ἀμετάβλητοι. Θὰ δημοσιεύῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον διατριβὰς (μέρ. Α') καὶ κριτικὰς (μέρ. Β') εἰς ἑλληνικήν, λατινικήν, ἀγγλικήν, γαλλικήν, ἰταλικήν, σουηδικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν, ἡ βιβλιογραφία δὲ (μέρ. Γ') πάλιν θὰ δίδῃ πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν νεωστὶ ἐκδιδομένων ἔργων εἰς ὁλόκληρον τὸν κλάδον τῆς βυζαντινολογίας.

Οὕτως ἐλπίζομεν ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον ἡ Byzantinische Zeitschrift θὰ δυνηθῇ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἔρευναν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ διεύθυνσις
A. HEISENBERG und P. MARC

Ὁ ἐκδότης
B. G. TEUBNER

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anderson Walter, Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks. Helsinki 1923. (FF Communications No 42). 8ον σ. VI+449.

Ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται μετὰ μεγίστης ὑπομονῆς καὶ ἐπιμελείας τὴν γνωστὴν διήγησιν περὶ τοῦ βασιλέως, ὅστις προβάλλει τρία ἐρωτήματα εἰς ἕνα τῶν μεγιστάνων του ἢ εἰς κληρικόν, τὸν ὁποῖον ὑποκαθιστᾷ ἢ συμβουλεύει διὰ τὰς ἀπαντήσεις τρίτον πρόσωπον, χωρικός, παιδίον, κατώτερος κληρικὸς κτλ. Ἡ διήγησις εἶναι γνωστὴ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὑπὸ διάφορα ὀνόματα, οἷον *δεσπότης καὶ περιβολάρης*, *τὰ τρία ζητήματα τοῦ δεσπότη*, *σουλτάνος καὶ πατριάρχης* καὶ εἴ τι ἄλλο, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοῦ λογίου καὶ ἱεροκήρυκος τοῦ ΙΖ′ αἰῶνος Ἱερ. Κακαβέλα [1]). Ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται περὶ τὴν διήγησιν ταύτην ἀπὸ ἐτῶν, ἔχει δὲ δημοσιεύσει ἤδη ρωσιστὶ ὁλόκληρον τόμον εἰς τὰ Denkschriften τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καζάν, περιλαμβάνοντα τὰς γραμματειακὰς παραλλαγὰς αὐτῆς, ἐπρόκειτο δὲ νὰ δημοσιεύσῃ καὶ δεύτερον, ὅστις θὰ περιελάμβανε τὰς ἐκ τοῦ λαοῦ παραλλαγάς, καθὼς καὶ τὴν συγκριτικὴν διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς διηγήσεως ἔρευναν. Ἀλλ᾽ ἡ πολιτικὴ ἐν Ρωσίᾳ μεταβολὴ δὲν ἐπέτρεψε τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου, ὁ δὲ συγγραφεὺς ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τούτου νὰ συμπυκνώσῃ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ εἰς τὸν παρόντα τόμον, ἐν ᾧ βιβλιογραφικῶς μόνον σημειοῦνται αἱ παραλλαγαί, ἀκολουθεῖ δ᾽ ἀμέσως ἡ ἀνάλυσις τῆς διηγήσεως εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῆς καὶ ἡ συγκριτικὴ ἔρευνα πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς κατὰ τὴν μέθοδον, τὴν ἐφαρμοζομένην ὑπὸ τῶν Φίννων ἐρευνητῶν. Ἐν τέλει (σ. 397—411) προστίθενται πολλοῦ λόγου ἄξιαι γενικώτεραι παρατηρήσεις περὶ τοῦ τρόπου, καθ᾽ ὃν διαδίδονται αἱ δημώδεις διηγήσεις καὶ διαπλάττονται αἱ παραλλαγαί.

[1]) Περὶ τούτου βλέπε *Marshall* ἐν Λαογρ. Ζ′ σ. 93 καὶ τοὺς ἐκεῖ μνημονευομένους συγγραφεῖς.

Ἡ ἐργασία ἐγένετο, ὡς εἴπομεν, μετὰ μεγίστης ὑπομονῆς καὶ ἐπιμελείας, κατώρθωσε δ᾽ ὁ συγγραφεὺς νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἀναλύσῃ καὶ ἐρευνήσῃ συγκριτικῶς 561 ἐν ὅλῳ παραλλαγὰς γραμματειακὰς καὶ ἐκ τῆς προφορικῆς παραδόσεως. Δυστυχῶς ἡ μὴ παράθεσις τῶν κειμένων ἢ τοὐλάχιστον ἐπαρκῶν περιλήψεων τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἐξ αὐτῶν καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐρεύνης καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν συμπερασμάτων. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν ἔγκυρον γνώμην ἐπὶ τοῦ τελικοῦ πορίσματος τῆς ἐρεύνης ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν μορφὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς διηγήσεως. Θὰ περιορισθῶμεν δὲ μόνον εἰς παρατηρήσεις τινὰς γενικωτέρας περὶ τῆς χρησιμοποιηθείσης μεθόδου καὶ συμπληρώσεις ὡς πρὸς τὰς ἐξ Ἑλλάδος παραλλαγάς.

Ἡ χρησιμοποιηθεῖσα μέθοδος εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ φιννικὴ λαογραφικὴ μέθοδος, ἡ καλουμένη γεωγραφικὴ ἢ γεωγραφικοϊστορική, τὴν ὁποίαν ἵδρυσε μὲν ὁ Julius Krohn διὰ τὴν ἔρευναν τῶν φινικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἔπους Kalevala ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ δημώδη ᾄσματα, ἐτελειοποίησε δὲ καὶ ἐπιστημονικώτερον ἐστήριξε καὶ ἐπεξέτεινε καὶ εἰς τὰ παραμύθια καὶ τὰς ἄλλας δημώδεις διηγήσεις ὁ ἐπιφανὴς αὐτοῦ υἱὸς καθηγητὴς κ. Kaarle Krohn. Ἡ μέθοδος αὕτη [1]) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀνθρωπολογικὴν σχολὴν τοῦ Bastian, ἡ ὁποία τὴν ὁμοιότητα τῶν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐξηγεῖ ἐκ τῆς παρ᾽ ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἀνάγκας καὶ προϋποθέσεις ὁμοιομόρφου λειτουργίας αὐτῆς, στηρίζεται εἰς τὴν προϋπόθεσιν ὅτι μόνον ἁπλᾶ στοιχεῖα, ὁμοιομόρφως παρὰ διαφόροις λαοῖς ἁπαντῶντα, εἶναι δυνατὸν κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἑρμηνευθῶσι, ὅπου δὲ ἁπαντῶσι δύο τοὐλάχιστον στοιχεῖα ἐν συνδυασμῷ ὁμοιομόρφως εἰς περισσοτέρους τόπους δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ὑπόθεσις αὐτοτελοῦς κατὰ τόπους γενέσεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν μίαν ἀρχικὴν γένεσιν, γεωγραφικὴν δὲ κατόπιν ἐκ τοῦ τόπου τῆς γενέσεως ἐξάπλωσιν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη, προκειμένου μάλιστα περὶ ἔργων τέχνης,

[1]) Περὶ τῆς μεθόδου ταύτης ἀξιανάγνωστα εἶναι ὅσα ἔγραψεν ὁ *K. Krohn* ἐν Finnisch-ugrische Forschungen τ. X. (1910) σ. 33 κἑ. καὶ ἐκτενέστερον ὁ *Antti Aarne* ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Leitfaden der vergleichende Märchenforschung. Hamina 1915.

ἔστω καὶ λαϊκῆς, ὅπως εἶναι τὰ ᾄσματα καὶ τὰ παραμύθια, εἶναι ὀρθοτάτη, πρέπει ὅμως νὰ γίνεται καὶ ὀρθὴ χρῆσις αὐτῆς· ἰδίως, ὁσάκις πρόκειται περὶ ἔργων τῆς λογοτεχνίας, εἴτε τῆς λογίας εἴτε τῆς δημώδους, πρέπει νὰ παρακολουθῆται διαρκῶς καὶ ὑπὸ ὀρθῆς φιλολογικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐκτιμήσεως τῶν ἐξεταζομένων ἔργων, διότι ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος, καθ' ὃν μάλιστα τρόπον ἐργάζεται κατόπιν ἡ μέθοδος αὕτη, τῆς συσχετίσεως τῶν ἀσχέτων καὶ τῆς ἐξαγωγῆς ἐντεῦθεν ἐσφαλμένων πορισμάτων. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν πῶς ἐργάζεται ἡ μέθοδος αὕτη.

Ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη φιλολογικὴ μέθοδος προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ὑλικόν, ἰδιαιτέρως δὲ νὰ ἐξαντλήσῃ, εἰ δυνατόν, τὸ ὑλικὸν μιᾶς τοὐλάχιστον γεωγραφικῆς περιφερείας. Τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἐλέγχει ἔπειτα κριτικῶς καὶ κατατάσσει κατόπιν κατὰ γεωγραφικὰς περιφερείας καὶ χρόνους. Μετὰ τοῦτο ἀναλύει τὰς διηγήσεις εἰς τὰ μέρη καὶ κατόπιν εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν καὶ ἀρχίζει τὴν συγκριτικὴν ἔρευναν ἀπὸ τῶν στοιχείων τούτων μὲ σκοπὸν τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχικῆς ἑκάστου αὐτῶν μορφῆς. Ἔχει δὲ κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην, οἱονεὶ ὡς ἀξιώματα, προϋποθέσεις τινάς, ὧν σπουδαιότατα εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: πρῶτον ὅτι ἡ μεμονωμένη ἀπαντῶσα παραλλαγὴ εἶναι καὶ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς τυχαία, νὰ προτιμᾶται δ' ἡ συχνότερον ἀπαντωμένη, δεύτερον ὅτι πρέπει ἐπίσης νὰ προτιμᾶται ἡ εὐρύτερον διαδεδομένη, τρίτον ὅτι ἡ μορφὴ ἡ ἀπαντῶσα εἰς καλύτερον διατηρουμένην παραλλαγὴν δέον νὰ θεωρῆται προτιμοτέρα τῆς εὑρισκομένης εἰς ἐφθαρμένην καὶ τελευταῖον ὅτι ἀρχικωτέρα πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ ἐρευνητοῦ φυσικωτέρα. Ἀναγνωρίζεται ὅμως ὅτι αἱ προϋποθέσεις αὗται ὑπόκεινται καὶ εἰς τινας ἐπιφυλάξεις: πρῶτον ὅτι ἡ συλλεκτικὴ ἐργασία δὲν ἐγένετο πανταχοῦ μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν καὶ ἑπομένως ὁ ἀριθμὸς τῶν παραλλαγῶν δὲν ἔχει πάντοτε ἀποδεικτικὴν σημασίαν καὶ δεύτερον ὅτι ἡ κρίσις τοῦ ἐρευνητοῦ, ὡς καθαρῶς ὑποκειμενική, δὲν ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀξίαν, οὔτε καὶ εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως. Ἀφ' οὗ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξερευνηθῇ καὶ καθορισθῇ ἡ ἀρχικὴ μορφὴ ἑνὸς ἑκάστου στοιχείου, κατόπιν ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἀνασυντίθεται ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ ἡ ὑποτιθεμένη ἀρχικὴ μορφὴ τῆς ὅλης διηγήσεως καὶ καθορίζεται ἡ ὁδὸς τῆς διαδόσεως.

Αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι γραμματειακαὶ παραλλαγαὶ ἐξετάζονται χωριστά, πιστεύεται δὲ πάντοτε ὅτι ἡ λαϊκὴ παράδοσις διετήρησε τὰς μᾶλλον ἀρχεγόνους μορφάς. Αὐτὴ εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ φινικὴ μέθοδος, ἡ ὁποία, προελθοῦσα ὄχι ἐκ θεωριῶν ἐκ τῶν προτέρων τεθεισῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐφαρμογῆς τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν παραλλαγῶν, ἀποτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν φυσικὴν καὶ λογικὴν αὐτῆς ἀπόρροιαν.

Ἐν τούτοις δὲν στερεῖται ἀσθενῶν τινων σημείων καὶ εἰς τὰς προϋποθέσεις αὐτῆς, τὰ ἀξιώματα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐργάζεται, καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας. Καὶ πρῶτον, οὔτε ἡ μεμονωμένη ἀπαντῶσα παραλλαγὴ εἶναι καὶ πρέπει *πάντοτε καὶ κατ' ἀρχὴν* νὰ θεωρῆται ὡς τυχαία, οὔτε ἡ συχνότερον ἀπαντῶσα ἢ ἡ εὐρύτερον διαδεδομένη εἶναι καὶ πρέπει *πάντοτε καὶ κατ' ἀρχὴν* νὰ προτιμᾶται ὡς ἀρχικωτέρα. Αἱ δύο αὗται προϋποθέσεις τῆς φινικῆς μεθόδου ἐν πολλοῖς εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὰ πράγματα, ἀντίθετοι πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν διαδίδονται τὰ δημώδη λογοτεχνικὰ προϊόντα καὶ διαπλάσσονται αἱ παραλλαγαὶ αὐτῶν. Ὁ Anderson ὀρθῶς ἐσημείωσεν ἐν σ. 403$_1$ τὴν ὁμοιότητα τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαλλοιώσεως τῶν παραμυθιῶν πρὸς τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἐξαλλοίωσιν τῶν γλωσσικῶν στοιχείων. Ἐὰν δ' ἐνέμενε περισσότερον εἰς τὴν συσχέτισιν ταύτην, θὰ ἔβλεπεν ὅτι διὰ τὴν γλῶσσαν ἰσχύουν ἀκριβῶς αἱ ἀντίθετοι πολλάκις πρὸς τὰς ἀνωτέρω προϋποθέσεις. Διότι ἐν τῇ γλώσσῃ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀκριβῶς τὰ συχνότερον ἀπαντῶντα καὶ εὐρύτερον διαδεδομένα, ἐνὶ λόγῳ τὰ κοινότερα στοιχεῖα, εἶναι μὲν τὰ ἐπικρατέστερα, ἀλλὰ κατὰ κανόνα ὄχι καὶ τὰ ἀρχικώτερα, τὰ δὲ ὀλιγώτερον διαδεδομένα καὶ μάλιστα τὰ μοναδικὰ ἀποτελοῦσι συνήθως λείψανα παλαιότερα, τὰ ὁποῖα δὲν κατώρθωσεν εἰσέτι διὰ διαφόρους γεωγραφικοὺς ἢ ἱστορικοὺς λόγους νὰ ἰσοπεδώσῃ καὶ ἐξαλείψῃ ἡ μεταξὺ τῶν ὁμογλώσσων καὶ ἰδίως ἡ πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα ἐπικοινωνία [1]). Τὸ αὐτὸ δὲ ἔχει παρατηρηθῆ καὶ εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα, τοὐλάχιστον τὰ ἑλληνικά· μοναδικαί τινες παραλλαγαί, προερχόμεναι συνήθως ἐκ τῶν μᾶλλον ἀποκέντρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μερῶν, διασῴζουσι στοιχεῖα πολὺ ἀρχαιοτροπώτερα καὶ ἀρχικώτερα τῶν κοινοτέρων,

(1) *Paul*, Principien[5] σ. 43 κέ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἐξάπλωσις τῶν παραλλαγῶν οὐδεμίαν ἔχουσι γενικὴν καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεικτικὴν δύναμιν, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικὸς ὁ κόπος καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀναγωγῆς τοῦ πλήθους τῶν παραλλαγῶν εἰς ἀναλογίας ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν $^0/_0$ [1]). Ἀφήνω κατὰ μέρος καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μέν, ἀλλ' ὑφισταμένην περίπτωσιν, τὴν ὁποίαν ὀρθῶς σημειώνει ὁ Krohn, ὅτι ἡ συλλεκτικὴ ἐργασία δὲν ἐγένετο εἰς ὅλας τὰς χώρας μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν, ἐνιαχοῦ δὲ μάλιστα καὶ ὑστερεῖ πολύ, ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν ἔκ τινος χώρας γνωστῶν παραλλαγῶν οὐδόλως ἀντιπροσωπεύει τὴν πραγματικὴν διάδοσιν τῆς διηγήσεως καὶ δύναται, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, νὰ ὁδηγήσῃ εἰς παντελῶς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Οὕτω π. χ. ἐν τῷ προκειμένῳ ὁ Anderson ἐξ Ἑλλάδος μίαν μόνον παραλλαγὴν γνωρίζει, εἶναι δὲ δημοσιευμένη ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ἄλλη μία ἐκ Καρπάθου ὑπὸ τοῦ Kretschmer [2]), ἄλλη μία κυκλοφορεῖ εἰς τὴν φυλλάδα τοῦ Ναστρατὶν Χότζα, ἀναφερομένη εἰς τὸν Χότζαν, καὶ ἄλλην μίαν ἀνέκδοτον σημειώνει ὁ ἀείμνηστος Πολίτης, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθην πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἀνεύρω. Ἐν τούτοις ὁ ἀριθμὸς οὗτος οὐδόλως ἀντιπροσωπεύει τὴν πραγματικότητα. Διότι καὶ ἐγὼ μικρὸς ὢν ἤκουσα τὴν διήγησιν, ἀναφερομένην εἰς τὸν Κακαβέλαν, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἔτυχε νὰ ἐρωτήσω περὶ αὐτῆς, τὴν εἶχον κάποτε καὶ αὐτοὶ ἀκούσει. Τί συμπέρασμα λοιπὸν νὰ ἐξαγάγῃ ὁ ἐρευνητὴς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραλλαγῶν, τὰς ὁποίας ἔχει ὑπ' ὄψιν; Στατιστικαὶ μέθοδοι προϋποθέτουν ἐπάρκειαν ὑλικοῦ, ἡ δ' ἐπάρκεια αὐτὴ πρὸς τὸ παρὸν διὰ πλείστας χώρας δὲν ὑπάρχει.

Τὸ δεύτερον ἀσθενὲς σημεῖον τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ὅτι μετὰ τὴν γεωγραφικὴν καὶ χρονολογικὴν κατάταξιν ἀρχίζει τὴν ἐργασίαν μὲ τὴν διάσπασιν τῶν παραλλαγῶν εἰς τὰ μέρη καὶ ἀκολούθως εἰς τὰ στοι-

[1]) Ἡ στατιστικὴ αὕτη μέθοδος ἦτο ἐν χρήσει ἄλλοτε καὶ εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν, ἀλλ' ἔχει ἐγκαταλειφθῇ πρὸ καιροῦ, ἀφ' ὅτου ἀπεδείχθη ὅτι συνήθως δὲν εἶναι τὰ περισσότερα, πολλάκις δὲ οὐδὲ τὰ θεωρούμενα καλύτερα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα παρέχων πάντοτε τὴν καλυτέραν παράδοσιν. Ἔκτοτε δὲ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ γραφῶν χειρογράφων, ἂν μὴ πρῶτον ἐρευνηθῇ καὶ σαφηνισθῇ ἡ γενεαλογία αὐτῶν καὶ κατασκευασθῇ τὸ γενεαλογικὸν στέμμα ἢ δένδρον.

[2]) Neugriechische Märchen, Jena 1917 σ. 150,37. Ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ ἑλληνιστὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ συλλογέως.

χεῖα, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ πρῶτον, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ σύνολον, ἀρχίζει τὴν συγκριτικὴν ἔρευναν. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μέθοδος ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν διηγήσεων, ὡς ἔργων τέχνης συγκεκροτημένων καὶ ἑνιαίων καὶ ἁρμονικῶν [1]). Πλὴν δὲ τούτου ἔχει καὶ τὸ ἑξῆς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μειονέκτημα, ὅτι ὁ ἐρευνητὴς ἐργαζόμενος μὲ περιλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐν τῇ γενικότητι αὐτῶν ἀποβαίνουν ἐντελῶς ἀχρωμάτιστοι, καὶ μὲ στοιχεῖα μεμονωμένα χάνει ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ὅλην διήγησιν καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ περιπέσῃ εἰς σφάλματα σχετίζων τὰ ἀσχέτιστα, ὅπως καὶ ἔγινεν ἤδη. Διότι ὅλαι αἱ διηγήσεις, ὅταν συντομευθοῦν πολὺ καὶ ἀναχθοῦν εἰς τὰ οὐσιώδη των στοιχεῖα, καταντοῦν ἐν τέλει ἄχρωμα, γενικὰ καὶ ἐντελῶς σχηματικὰ κατασκευάσματα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς ἄλληλα τόσον' ὥστε νὰ παραπλανήσουν τὸν ἐρευνητήν. Παραδείγματα τοιούτων παραπλανήσεων ἐν τῇ χρήσει τῆς μεθόδου ταύτης δὲν εἶναι σπάνια. Αὐτὸς ὁ ἐπιφανὴς καὶ σοφὸς καθηγητὴς Krohn ἐν τῇ ὑποδειγματικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ «Mann und Fuchs, Helsingfors 1891» λαβὼν γνῶσιν ἐκ δευτέρας χειρὸς [2]) τοῦ γνωστοῦ ἀκριτικοῦ ἄσματος τῆς ἁρπαγῆς τῆς συζύγου τοῦ Διγενῆ ὑπὸ τοῦ Σαρακηνοῦ πατρός του [3]) ἐσχέτισε τοῦτο πρὸς τὸν αἰσώπειον μῦθον τῆς ἀλώπεκος καὶ τοῦ δρυτόμου (Halm ἀρ. 35), ὅστις, ἐνῷ ἔκρυψεν αὐτὴν πρῶτον, ὑπεδείκνυε κατόπιν πρὸς τὸν κυνηγὸν διὰ τοῦ δακτύλου τὸν τόπον, ὅπου αὕτη ἦτο κεκρυμμένη. Τὸ μόνον κοινόν, τὸ ὁποῖον ἔχουν ἀμφότερα, εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὰ δύο ὁ προστατευθεὶς τὸ πρῶτον ἀποκαλύπτεται κατόπιν εἰς τὸν διώκτην. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τόσον γενικόν, ὥστε ἠδύναντο χίλιοι μῦθοι νὰ πλασθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ χωρὶς οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλους γενετικὴν συνάφειαν νὰ ἔχουν. Τελευταῖον δ' ὁ Lutz Mackensen ἐν τῇ

[1]) *Antti Aarne*, Leitfaden σ. 16 «Und ausserdem ist immer zu bedenken, was schon klargelegt wurde, dass die Märchen ganze Erzählungen sind, und wenn von Ähnlichkeiten die Rede ist, sind sie als Erzählungen zu behandeln und nicht als einzelne Züge oder Episoden». Πρβλ. καὶ Anderson ἐν τῇ προκειμένῃ ἐργασίᾳ σ. 398 «Die Volkserzählungen stellen in ihrer ursprünglichen Form niemals eine Reihe zusammenhangloser Begebenheiten oder Abenteuer vor; sie sind *Organismen*, welche eine gewisse logische und künstlerische Einheit besitzen.»

[2]) *Liebrecht*, Z. Volksk. σ. 211—212. [3]) *Πολίτου*, Ἐκλογαὶ σ. 85 ἀρ. 72.

πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ παραμυθιοῦ τοῦ κοκκάλου ποῦ τραγουδεῖ (Der singende Knochen. Helsinki 1923. FFC Nº 49), διὰ νὰ ἀφήσω κατὰ μέρος πολλὰς ἀμφισβητησίμους συσχετίσεις, σχετίζει πρὸς τὸ παραμύθι τοῦτο καὶ τὸ παρὰ *Dawkins*, Modern Greek in Asia Minor σ. 436 ἀρ. 6, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ εἰς παιδικὸν παραμύθι διασκευὴ τοῦ γνωστοῦ ἀκριτικοῦ ᾄσματος τῆς ἀπίστου γυναικὸς τοῦ Κωσταντῆ, ἡ ὁποία σφάζει τὸ τέκνον της διὰ νὰ μὴ προδώσῃ τὰς ἐρωτικάς της σχέσεις [1]). Τὸ ἐξεταζόμενον παραμύθι ἀναλυόμενον καὶ περικοπτόμενον διαρκῶς καταντᾷ εἰς τὴν γενικὴν γνώμην «οὐδὲν κρυπτόν, ὃ οὐ μὴ φανερὸν γενήσεται», ἡ ὁποία ἠδύνατο εἰς ποικίλους καὶ ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων μύθους νὰ ἐκφρασθῇ, οὐδ' εἶναι ὀρθὸν ἡμεῖς σήμερον νὰ συσχετίζωμεν μύθους, μηδεμίαν γενετικὴν συνάφειαν ἔχοντας, ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ἀναλυόμενοι δύνανται νὰ καταλήξουν εἰς τὴν γενικὴν ταύτην γνώμην.

Τὰ ἀσθενῆ ταῦτα σημεῖα δύνανται, μοῦ φαίνεται, νὰ ἐπανορθωθῶσιν, ἂν μετὰ τὴν γεωγραφικὴν καὶ χρονολογικὴν κατάταξιν ἡ σύγκρισις ἀρχίσῃ ἀπὸ τὰ σύνολα καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ἡ δὲ σύγκρισις τῶν στοιχείων καθ' ἑαυτὰ γίνῃ μετὰ τὴν συγκέντρωσιν εἰς ὁμάδας τῶν ὁμοίων παραλλαγῶν. Δικαιολογεῖ δὲ τὴν συγκέντρωσιν ταύτην τῶν ὁμοίων παραλλαγῶν εἰς ὁμάδας, πολλάκις καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν κατανομῆς, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ διάδοσις τῶν διηγήσεων καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ διαφόρων λαῶν, εἶναι δυνατὴ ὄχι μόνον διὰ μιᾶς ὁδοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ πλειόνων [2]). Εἰς λαοὺς δὲ συχνὴν ἔχοντας τὴν μεταξύ των ἐπικοινωνίαν δὲν ἀποκλείονται καὶ οἱ ὀπισθοβατικοὶ δανεισμοί, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὰς γλώσσας· διηγήσεις δηλονότι διαδοθεῖσαι ἀπὸ τοῦ λαοῦ Α εἰς τὸν λαὸν Β εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπανέλθουν ἐκ τοῦ λαοῦ Β εἰς τὸν λαὸν Α ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν, ὑφ' ἣν διεπλάσθησαν παρὰ τῷ λαῷ Β. Ἔπειτα, ἂν καθ' ὅλην τὴν ἐργασίαν ὁ ἐρευνητὴς φροντίζῃ διαρκῶς νὰ μὴ χάνῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ σύνολα τῶν παραλλαγῶν μηδὲ ἐπαναπαύεται πλήρως εἰς τὰς περιλήψεις, μηδὲ παραμερίζῃ κατ' ἀρχὴν καὶ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην προϋπόθεσιν οἱανδήποτε παραλλαγήν, ἀλλὰ πάσας ἐξ ἴσου μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς ἐξετάζῃ, μηδὲ τῶν μοναδικῶν ἐξαιρουμένων, διότι, ὡς εἴπομεν, πολλάκις μοναδικαί, παράδοξοι καὶ ἐφθαρμέναι παραλλαγαὶ διατηροῦσιν ἐν τῇ φθορᾷ των στοιχεῖα ἀρχαϊκώτερα καὶ ἀρχικώτερα τῶν ἐξωμαλισμένων.

[1]) *Πολίτου*, Ἐκλογαὶ σ. 136 ἀρ. 91 ('Η μάννα ἡ φόνισσα). Πρβλ. καὶ Λαογρ. Η' σ. 506 ἀρ. 14.

[2]) Πρβλ. καὶ ὅσα λέγει ὁ *Anderson* ἐν σ. 399 τοῦ προκειμένου βιβλίου.

Τελευταία ἀδυναμία τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ὅτι μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν συμπερασμάτων, προκειμένου πλέον περὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῶν, ὁ ἐρευνητὴς συντέμνει τὰς διηγήσεις εἰς τὸ βραχύτατον, σχεδὸν εἰς τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ μόνα δημοσιεύει [1]). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἀναγνώστης βλέπει μόνον τὰ στοιχεῖα, ὅσα ὁ ἐρευνητὴς ἐπρόσεξε καὶ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ ὄχι ὅσα πράγματι ὑπάρχουν εἰς τὰς παραλλαγάς, οὕτω δὲ τὸ πόρισμα τῆς ἐργασίας καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἀτομικὸν τοῦ ἐρευνητοῦ κτῆμα, μὴ δυνάμενον νὰ ὑποστῇ τὸν κοινὸν ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον καὶ ν' ἀποβῇ οὕτω κοινὸν τῆς ἐπιστήμης κτῆμα εἴτε ἐν ὅλῳ εἴτε καὶ ἐν μέρει, εἴτε καὶ ν' ἀποδοκιμασθῇ [2]). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ δημοσίευσις ὁλοκλήρου τοῦ ὑλικοῦ καὶ δαπανηρὰ εἶναι καὶ πολλάκις ἄσκοπος, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι τὸ ὑλικὸν ἀποτελεῖ τὸ αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον ταμεῖον τῆς ἐπιστήμης, ἐνῷ αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐπ' αὐτοῦ γνῶμαι ἔρχονται πολλάκις καὶ παρέρχονται ἢ μεταβάλλονται καὶ ἐξελίσσονται, ἐφ' ὅσον νέον ὑλικὸν εἰς τὸ ὑπάρχον προστίθεται ἢ ἀπὸ νέων ἀπόψεων τὸ ὑπάρχον ἐξετάζεται καὶ νέοι ὁρίζοντες ἀνοίγονται. Αὐτὰ γενικώτερον περὶ τῆς μεθόδου.

[1]) *Antti Aarne* ἔνθ' ἀν. σ. 78 «Es ist überflüssig, mehr zu veröffentlichen als die Züge, die in der Untersuchung vorkommen, und da immer von derselben Erzählung die Rede ist, ist äusserste Kürze möglich. In wenigen Zeilen kann man auf diese Weise eine ganze Variante vorführen, so dass alle ihre spezielien Eigenschaften ersichtlich werden.»

[2]) Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αὐτὸς ὁ *Antti Aarne* ἔνθ' ἀν. σ. 78 παρατηρεῖ ὅτι εἶναι ἀνάγκη κάποτε νὰ δίδωνται περισσότεραι πληροφορίαι. «Bei der Verkürzung kann man sogar so weit gehen, dass nur einige bemerkenswertere Varianten eingehend referiert und die anderen nur aufgezählt werden. Die Deutlichkeit erfordert jedoch in diesem Falle an einigen Stellen in der Untersuchug sellst die Dinge ein wenig ausführlicher darzustellen». Ἐν τούτοις ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἀφήνεται εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν τοῦ ἐρευνητοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἐπηρεασμένη ἤδη ἀπὸ τὰ ἴδια πορίσματα, δὲν δίδονται συνήθως ὅσα ἔπρεπε νὰ δίδωνται.

Τὴν μέθοδον ταύτην ὁ Anderson ἐφήρμοσεν μετὰ μεγίστης εὐσυνειδησίας καὶ λεπτολογίας, ἡ ὁποία φθάνει πολλάκις, ὅπως εἰς τὸ ζήτημα τῶν στατιστικῶν ὑπολογισμῶν, τὰ ὅρια τῆς ὑπερβολῆς. Δυστυχῶς, ὡς εἴπομεν, ἡ ἔλλειψις τῶν κειμένων καθιστᾷ δύσκολον τὴν κρίσιν τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεύνης, ἑπομένως δὲ καὶ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μόνον θέλομεν παρατηρήσει καὶ συμπληρώσει ἐλάχιστά τινα σημεῖα ὁρμώμενοι ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν.

Τὴν ἐρώτησιν Ο «*Τί κάμνει ὁ Θεός;*» μετὰ τῆς ἀπαντήσεως «*Κατεβάζει τοὺς μεγάλους καὶ ἀνεβάζει τοὺς μικρούς*» ὁ Anderson θεωρεῖ ὡς σχηματισθεῖσαν ἐπὶ Ἰουδαϊκοῦ ἐδάφους, διότι τὴν ἰδέαν ταύτην συχνὰ εὑρίσκει ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ (σ. 211). Ἐν τούτοις εἶναι πολὺ γνωστὸν ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἄξίωμα τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος πρὸς τοῦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρξε μαθητὴς τῶν αἰγυπτίων σοφῶν, τῶν ὁποίων συχνὰ ἐπαινεῖ τὴν σοφίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ τῶν Ἑβραίων. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ λόγοι περὶ ἑβραϊκῆς καταγωγῆς τῆς διηγήσεως δὲν φαίνονται πολὺ ἰσχυροί.

Εἰς τὴν ἐρώτησιν Μ «*πόσο ἀξίζει ἕνα χρυσὸ ἀλέτρι*» (σελ. 180 κἑ.) ὁ συγγραφεὺς δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς ἑλληνικὰς παραλλαγὰς τῆς παροιμίας *ἂν βρέξῃ ὁ Ἀπρίλης δώδεκα κι ὁ Μάης μιὰ καὶ φίνα,* | *ἀξίζει τἀλαφόπουλο μ' ὅλην τὴν ἀλαφίνα* [1]).

Τὴν ἑλληνικὴν παραλλαγὴν μετὰ τῆς ρουμανικῆς ὁ Anderson θεωρεῖ ὡς ἀποτελεσθείσας ἐκ συμφυρμοῦ τῆς διηγήσεως ταύτης μετ' ἄλλης τινὸς διηγήσεως τῶν ἀνακατωμένων ψωμιῶν. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι πολὺ ἀτελής. Ὁ Anderson ἐνῷ δὲν ἀγνοεῖ τὴν δημώδη διήγησιν τοῦ «*Παναγιώτου καὶ ἀζυμίτου*», ἡ ὁποία δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Vassiliev [2]) φαίνεται ὅτι ἦτο εὐρέως διαδεδομένη, δὲν χρησιμοποιεῖ αὐτὴν ἐπαρκῶς. Εἰς τὴν διήγησιν αὐτὴν παρουσιάζεται ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ λατινόφρων πατριάρχης Βέκκος, καρδινάλιός τις Εὐφρόσυνος καὶ ὁ Παναγιώτης, ὅστις ἀγωνίζεται ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν καρδινάλιον. Ἡ διήγησις φέρει ἐντελῶς δημώδη χαρακτῆρα, ἐπλάσθη δὲ

[1]) *Πολίτου*, Παροιμίαι Β' σ 402 Ἀπρίλης 6. Καὶ τὰς ὑπ' ἀρ. 4 καὶ 5. Περὶ τῆς παροιμίας καὶ τοῦ μύθου βλ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Θυσία ἐλάφου ἐν νεοελληνικῇ παραδόσει καὶ συναξαρίοις ἐν Λαογρ. Ϛ' σ. 203.

[2]) Anecdota Graeco-byzantina σ. 179.

πάντως ἐπὶ τῇ βάσει κυκλοφορουῦντος ἤδη λαϊκοῦ προτύπου καὶ κυκλοφορουῦντος ἐπίσης παρὰ τῷ ἀμαθεστέρῳ κλήρῳ αἰνιγματικοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπανευρίσκει κανεὶς καὶ εἰς ἄλλα δημωδέστερα καλογηρικὰ βιβλία καὶ ἰδίᾳ τὰ ὑπὸ τὸν τύπον ἐρωταποκρίσεων [1]). Ἐκ διασκευῆς τῆς διηγήσεως ταύτης κατόπιν προῆλθεν ἡ ἔτι δημωδεστέρα διήγησις τοῦ Κακαβέλα, ὅστις ἀντικατέστησε τὸν Παναγιώτην, ὡς ὁ Σουλτάνος ἀντικατέστησε τὸν Παλαιολόγον καὶ ὁ χότζας τὸν καρδινάλιον, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκυκλοφόρει καὶ αὐτὴ ὡς χειρόγραφον. Ὁ ἀείμνηστος Πολίτης [2]) τῶν περὶ διαλεκτικοῦ ἀγῶνος δύο ἑτεροδόξων ἢ ἀλλοθρήσκων μύθων κυρίαν πηγὴν θεωρεῖ ἀκριβῶς τὴν διήγησιν αὐτὴν τοῦ Παναγιώτου καὶ ἀζυμίτου. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ὀλίγων ἐκ προφορικῆς παραδόσεως γνωστῶν παραλλαγῶν πρὸς τὰ χειρόγραφα προκύπτει ἡ ὑπόνοια ὅτι καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς διηγήσεως τοῦ Παναγιώτου καὶ ἀζυμίτου, ἴσως μάλιστα καὶ πολὺ πρότερον ἐκυκλοφόρουν παρὰ τῷ λαῷ τοιαῦται διηγήσεις καὶ αἰνιγματικαὶ ἐρωτήσεις, ἃς εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ λαϊκὸς συγγραφεὺς τοῦ Παναγιώτου καὶ ἀζυμίτου. Εἶναι ὅμως σήμερον τόσον ὀλίγαι ἐκ προφορικῆς παραδόσεως γνωσταὶ παραλλαγαί, ὥστε πρὸς τὸ παρὸν οὐδὲν πιθανὸν συμπέρασμα ἐπιτρέπουσι.

Μίαν ἀκόμη παρατήρησιν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν. Ὁ συγγραφεὺς ἐν σ. 4 τῆς εἰσαγωγῆς ὁμολογεῖ ὅτι τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν ἐκ προφορικῆς παραδόσεως καὶ τῶν γραμματειακῶν παραλλαγῶν εἶναι λίαν κυμαινόμενα. Δύσκολον εἶναι λοιπὸν φυσικὰ εἰς μερικὰς περιστάσεις νὰ ἀποφασίσῃ κανεὶς ἂν μίαν ὡρισμένην παραλλαγὴν θὰ κατατάξῃ μεταξὺ τῶν γραμματειακῶν ἢ τῶν ἐκ παραδόσεως. Ἐν τούτοις μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν δύνανται νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν γραμματειακῶν παραλλαγαί, οἷα π.χ. ἡ παρὰ Νασρατὶν Χότζα. Αἱ παραλλαγαὶ αὗται, ἐρριζκόμεναι εἰς βιβλία ἐξ ὁλοκλήρου δημώδη καὶ κυκλοφοροῦντα εὐρύτατα παρὰ τῷ λαῷ, ἔχουν μοῦ φαίνεται ἴσα δικαιώματα πρὸς τὰς ἐκ προφορικῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν πολλάκις καὶ συντηροῦν.

[1]) Πρβλ. *Heinrici*, Griechischbyzantinische Gesprächsbücher und Verwandtes, Leipzig 1911 καὶ *Wolfgang Schultz*, Vergleichende Bemerkungen zur byzantinischen Rätselüberlieferung ἐν Λαογρ. Δ' σ. 353 κἑ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Ἄσματα καὶ αἰνίγματα ἐν Λαογρ. Η' σ. 110 κἑ.

[2]) Παροιμίαι Δ' σ. 659 ἐδῶ 6.

Μόλα ταῦτα ἡ ἐργασία τοῦ Anderson ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὴν προσπάθειαν, αἱ δὲ τελικαὶ αὐτοῦ παρατηρήσεις περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διαδίδονται τὰ δημώδη κείμενα καὶ διασῴζονται καὶ διαπλάσσονται εἰς παραλλαγὰς ἀποτελοῦσι σημεῖα σπουδαιότατα, τὰ ὁποῖα ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν πᾶς ἐρευνητής, ὅστις θὰ ἀπετόλμα νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ πέλαγος τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης παγκοσμίως διαδεδομένων διηγήσεων.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Hoffmann—Krayer E., Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1920. Im Auftrage des Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde. Walter de Gruyter & Co. Berlin und Leipzig 1924. 8ον σ. 212. Τιμὴ μάρκα χρ. 6.

Ἡ μεγάλη ἔκτασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβον αἱ λαογραφικαὶ ἔρευναι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰς διαφόρους γλώσσας δημοσιευμάτων κατέστησαν λίαν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην ἑνὸς διεθνοῦς λαογραφικοῦ βιβλιογραφικοῦ δελτίου. Διότι αἱ λαογραφικαὶ ἔρευναι παρ' ὅλον τὸν ἐθνικὸν καὶ πολλάκις τὸν τοπικὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον δύνανται νὰ ἔχουν, ἐπειδή, ἀσχολοῦνται περὶ θεμελιώδεις ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αἵτινες ἄλλαι μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς προέρχονται, ἄλλαι δὲ ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν διαδιδόμεναι ἔλαβον σχεδὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα, δὲν δύνανται νὰ προχωρήσουν εἰς ἀνώτερα καὶ γενικώτερα στάδια, ἂν μὴ ἐπεκταθῶσιν εἰς τὰ ὅμοια φαινόμενα καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. Τὴν ἀνάγκην ταύτην προσεπάθησεν εἰς παλαιοτέρους χρόνους νὰ πληρώσῃ ἡ λαογραφικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἔσσης διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐπισκοπήσεως τῶν περιοδικῶν (Volkskundliche Zeitschriftenschau) ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως, ἐν εἴδει παραρτήματος τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκδιδομένου περιοδικοῦ Hessische Blätter für Volkskunde, ἀλλ' ἡ προσπάθεια αὕτη δυστυχῶς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τριῶν τόμων, τοῦ 1904 καὶ 1905 ὑπὸ τοῦ L. Dietrich καὶ τοῦ 1911 τῇ βοηθείᾳ καὶ τῆς Ἑνώσεως τῶν γερμανικῶν λαογραφικῶν Ἑταιρειῶν ὑπὸ τοῦ Abt ὑπὸ τὸν τίτλον Volkskundliche Literarur, ἐσταμάτησεν. Ἀπὸ τοῦ 1917 ἀνέλαβε τὸ ἔργον ἡ ῥηθεῖσα Ἕνωσις ἀναθέσασα τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ εἰς τὸ καθηγητὴν κ. Hoffmann—Krayer, τὸν ἐκδότην τοῦ Ἑλβετικοῦ λαογραφικοῦ Ἀρχείου

(Schweizerisches Archiv f. Volkskunde). Ἐξεδόθησαν δὲ μέχρι σήμερον τέσσαρα τεύχη διὰ τὰ ἔτη 1917, 1918, 1919 καὶ 1920. Τὰ τεύχη ταῦτα μὲ τὴν μεθοδικήν των διάταξιν, τοὺς πίνακάς των καὶ τὸν ὁσημέραι ἀφθονώτερον πλοῦτον τῶν βιβλιογραφικῶν εἰδήσεων ἀποτελοῦν ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ πάντα ἐπιστήμονα λαογράφον. Εἰς τὰ ἀνωτέρω τεύχη ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἡ ἑλληνικὴ λαογραφικὴ κίνησις, δυστυχῶς σχεδὸν μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ *Λαογραφίᾳ* δημοσιευομένων καὶ τοῦτο, διότι δυστυχῶς οἱ δημοσιεύοντες λαογραφικὸν ὑλικὸν ἢ λαογραφικὰς μελέτας εἰς ποικίλα περιοδικὰ καὶ ἄλλα δημοσιεύματα καὶ ἐφημερίδας πολλάκις ἐπαρχιακὰς δὲν φροντίζουν ν' ἀποστέλλουν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἀντίτυπα αὐτῶν, διὰ νὰ γίνεται γνωστὴ ἡ ἐργασία των καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως ἔχουν δὲ τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἀδύνατον κατ' ἄλλον τρόπον νὰ παρακολουθήσωμεν ἐπαρκῶς τὰς διεσκορπισμένας ταύτας λαογραφικὰς δημοσιεύσεις.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit herausgegeben von den Akademien der Wissenschaften in München und Wien. Reihe A: Regesten. Abteilung I. Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches bearbeitet von *Franz Dölger*. 1. Teil: Regesten von 565—1025. Verlag R. Oldenbourg | München und Rerlin 1924 4ον σ. XXIX+105. Τιμ. μάρκα χρ. 13.

Τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐκδόσεως τῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων, τὸ ὁποῖον εἶχε σχεδιάσει ὁ ἀείμνηστος Κάρολος Krumbacher καὶ τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τοῦ 1904 εἶχον ἀναλάβει αἱ Ἀκαδημίαι τοῦ Μονάχου καὶ τῆς Βιέννης, ἤρχισεν ἤδη νὰ βλέπῃ τὸ φῶς διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀνωτέρω τόμου. Ποία ἡ σημασία τοῦ ἔργου διὰ τὰς καθόλου βυζαντινὰς σπουδὰς δὲν εἶναι βέβαια ἀνάγκη ἰδιαιτέρως ἐνταῦθα νὰ τονισθῇ. Τοῦτο μόνον πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ λαογραφία ὄχι ὀλίγον ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως. Καὶ ἀμέσως μέν, διότι τὰ ἔγγραφα ἀποτελοῦσι πλουσιώτατον ταμεῖον βαπτιστικῶν ὀνομάτων, ἐπωνύμων καὶ τοπωνυμίων, τὰ ὁποῖα πάντα κεῖνται ἐντὸς τοῦ πεδίου τῶν λαογραφικῶν ἐρευνῶν, ἐμμέσως δὲ διότι ἡ ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων διαφώτισις τῆς ἱστορίας καὶ

τοῦ βίου τῶν βυζαντινῶν, ἐξηγεῖ ἐν πολλοῖς καὶ τὸν νεώτερον, ὅστις οὐ μόνον ἔχει ἁπλῶς τὰς ρίζας του εἰς τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' εἶναι καὶ σήμερον ἀκόμη πλήρης ἀπὸ τὰ λείψανα καὶ τὰς ἀναμνήσεις του.

Τὸ ἔργον ἤρχισε διὰ δημοσιεύσεως ἐν εἴδει πρωτοκόλλου σειρᾶς περιλήψεων τῶν ἐγγράφων ὄχι μόνον τῶν ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐν ἀποσπάσμασι γνωστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁπλῶς μνημονευομένων ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἢ ἀλλογλώσσοις πηγαῖς, ἔχομεν δὲ ἤδη τὸ πρῶτον μέρος τῆς πρώτης κατηγορίας, περιλαμβάνον τὰ ἀπὸ τοῦ 565-1025 αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα, τὸ ὁποῖον ἐπεξειργάσθη κατὰ τρόπον ὑποδειγματικὸν ὁ Franz Dölger.

Τὰ ἔγγραφα δημοσιευόμενα, ὡς εἴπομεν, ἐν περιλήψει εἶναι κατατεταγμένα κατὰ τοὺς ἐκδόντας αὐτοκράτορας καὶ κατὰ χρονολογικὴν σειράν, σημειουμένης ἐν τῷ περιθωρίῳ τῆς ἀκριβοῦς ἢ κατὰ προσέγγισιν χρονολογίας αὐτῶν. Αἱ περιλήψεις ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ συντομίᾳ εἶναι ἐπαρκέσταται ὅπως διαφωτίσουν περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων, ἐπαρκεῖς δὲ εἶναι καὶ αἱ βιβλιογραφικαὶ σημειώσεις. Ὅπου ὑπάρχουν ἀμφιβολίαι περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἐγγράφου, σημειοῦται διὰ βραχέων τὸ πόρισμα τῆς κριτικῆς ἐργασίας τοῦ ἐκδότου. Εἶναι δυνατὸν ἔν τισι τὸ πόρισμα τοῦτο νὰ μὴ τυγχάνῃ τοῦ ὀρθοῦ. Οὕτω π. χ. δὲν μοῦ φαίνεται ἐπαρκῶς δικαιολογημένη ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐμμέτρου πρὸς τὸν καλίφην Muthi ἀραβικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νικηφόρου ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ πολὺ μᾶλλον ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἡρωϊκῶν συνηθειῶν τῶν χρόνων αὐτῶν, ὧν δείγματα ἔχομεν καὶ εἰς τὰ ἀκριτικὰ ἔπη, δικαιολογεῖται ἡ γνησιότης αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐργασία ὑπῆρξε πάντοτε ἐπιμελὴς καὶ εὐσυνείδητος. Οἱ ἀπαραίτητοι πίνακες θέλουσι δημοσιευθῇ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατηγορίας τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων.

Οὕτω μεθοδικώτατα καὶ ἐπιμελέστατα συντεταγμένον τὸ ἔργον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχόν. Ἀποτελεῖ δὲ σπουδαιότατον καὶ ἀπαραίτητον βοήθημα οὐ μόνον διὰ τοὺς ἐρευνητὰς εἰδικῶν θεμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντας ἁπλῶς τοὺς ἀσχολουμένους ὅπως δήποτε μὲ τὰ βυζαντινά. Διότι ἐν αὐτῷ ὡς ἐν κατόπτρῳ ἔχει τις οὐ μόνον ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ Βυζαντίου χρονολογικῶς κατατεταγμένον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν σχεδὸν τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

Ζολώτα Γεωργ. Ι. Ἱστορία τῆς Χίου. Τόμ. Α'. Ἱστορικὴ τοπογραφία καὶ γενεαλογία συνταχθεῖσα ἐπιμελείᾳ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Αἱμιλίας Κ. Σάρου καὶ ἐκδοθεῖσα τῇ φροντίδι Φ. Π. Ἀργέντη, Λ. Μ. Καλβοκορέση, Δ. Π. Πετροκοκίνου καὶ τῇ χορηγίᾳ φιλοπατρίδων καὶ φιλομούσων Χίων ἔν τε Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ι. Ἱστορικὴ τοπογραφία. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακκελλαρίου, 1921. 8ον σ. κθ+656 (μεθ' ἑνὸς γεωγρ. πίνακος).—ΙΙ Τοπογραφία πόλεως Χίου—Γενεαλογία. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π.Δ. Σακκελλαρίου, 1923. 8ον σ. ια+696 (μεθ' ἑνὸς σχεδιαγράμματος τῆς περιφερείας Κάμπου).—Τόμος Β'. Χρόνοι ἑλληνικοί, ρωμαϊκοί, μακεδονικοί. Γενοατοκρατία. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1924. 8ον σ. λθ'+775.

Εὐγενεῖς καὶ φιλόμουσοι Χῖοι ἐμπράκτως ἐκδηλοῦντες τὴν φιλομουσίαν καὶ φιλοπατρίαν των, ἁδρότατα δαπανῶντες ἔφεραν εἰς φῶς τὰ κατάλοιπα πολυχρονίου ἐργασίας τοῦ ἀειμνήστου σοφοῦ τῆς Χίου γυμνασιάρχου Γεωρ. Ι. Ζολώτα, ἀναφερομένης εἰς τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ πατρίδα, τὴν Χίον. Ἔχομεν δὲ ἤδη ἐνώπιον ἡμῶν δύο ὀγκώδεις τόμους, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος, διαιρούμενος εἰς δύο ἐπίσης ὀγκώδη μέρη, περιλαμβάνει τὴν ἱστορικὴν τοπογραφίαν τῆς νήσου, τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως Χίου καὶ τὴν γενεαλογίαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν ἱστορίαν τῆς Χίου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὸ ἔργον εἶναι ἀξιοθαύμαστον διὰ τὸν πλοῦτον τῶν εἰδήσεων, τὰς ὁποίας εἶχε συγκεντρώσει ὁ ἀείμνηστος Ζολώτας ὄχι μόνον ἐκ πηγῶν δημοσιευμένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρογράφων καὶ ἀρχείων, εἶναι δ' ἄξιοι εὐγνωμοσύνης οἱ φιλόμουσοι Χῖοι, διότι παρέσχον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πατρίδα των τὸ τεράστιον τοῦτο ὑλικόν. Τὸ βιβλίον καὶ ἰδίᾳ ὁ πρῶτος τόμος ἐνδιαφέρει σπουδαίως καὶ τὴν λαογραφίαν, καὶ διὰ τοῦτο γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ ἐνταῦθα, ὄχι μόνον διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν τοπωνυμίων, τὰ ὁποῖα ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς πολυπληθεῖς λαογραφικὰς εἰδήσεις, παραδόσεις, παροιμίας, ᾄσματά τινα καὶ πρὸ παντὸς περιπαίγματα χωρίων, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα ἐν αὐτῷ.

Τὸ τεράστιον τοῦτο ὑλικὸν ἐπεξειργάσθη μὲ ἀξιοθαύμαστον ὑπομονὴν καὶ ἐργατικότητα καὶ μὲ ὅσην ἠδύνατο ἐπιμέλειαν ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀειμνήστου γυμνασιάρχου κ. Αἱμιλία Σάρου, γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων αὐτῆς περὶ τῆς Χίου ἐργασιῶν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ὑπερέβαινε, φαίνεται, τὰς δυνάμεις ἑνὸς ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο εἰσεχώρησαν καὶ ἐλαττώματα καὶ ἀνακρίβειαί τινες, αἱ ὁποῖαι ἀναγκάζουν τὸν ἀναγνώστην

νὰ γίνεται κάπως ἐπιφυλακτικὸς ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τοῦ βιβλίου παρεχομένων γνωμῶν, δυστυχῶς δ' ἐνίοτε καὶ τῶν εἰδήσεων. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὸν εὐημέρειον τρόπον, καθ' ὃν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Α' τόμου ἑρμηνεύονται αἱ ἀρχαῖαι περὶ τῆς Χίου καὶ τῶν οἰκιστῶν καὶ βασιλέων αὐτῆς παραδόσεις, ὁ ὁποῖος οὐδόλως ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς σημερινὰς τοὐλάχιστον ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις. Τὸ πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ βλάψῃ καὶ πολὺ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἔχει τόσον ἄλλον πλοῦτον νὰ ἐπιδείξῃ. Σπουδαιότερα εἶναι ἄλλα ἐλαττώματα καί, ὅπως εἴπομεν, ἀνακρίβειαί τινες, αἱ ὁποῖαι κλονίζουν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν εἰδήσεων, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ παρέχῃ πᾶν ἐπιστημονικὸν βιβλίον.

Καὶ ἐν πρώτοις, ὡς παρετηρήθη καὶ ὑπὸ ἄλλων, ἡ βιβλιογραφία δὲν δηλοῦται ἀκριβῶς, δύναται δὲ σπουδαίως νὰ παραπλανήσῃ τὸν χρησιμοποιοῦντα τὸ βιβλίον. Ἀφήνω κατὰ μέρος τὰ πολυπληθῆ τυπογραφικὰ σφάλματα, τὴν κακὴν γραφὴν τῶν ὀνομάτων ὡς Beulon ἀντὶ Belon, τὴν ἀτέλειαν τῶν τίτλων καὶ τὴν κατὰ σύστημα σχεδὸν παράλειψιν τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως [1]), ἀναγράφονται καὶ βιβλία, τὰ ὁποῖα ματαίως θὰ ἀνεζήτει ὁ ἀναγνώστης. Οὕτω π. χ. ἀναγράφεται Giriaci (!) Pizzicoli Anconitani Lettere ed Epigrammata—Lettere—Odeporiche éd. Giovanni Targioni—Tozzetti, τὸ ὁποῖον ματαίως θὰ ἀνεζήτει κανεὶς εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ περιηγητοῦ· ὑποθέτω ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ βιβλίου *Targioni—Tozzetti*, Relazioni d' alcuni viaggi in Toscana (1773), ἐν τῷ Ε' τόμῳ τοῦ ὁποίου δημοσιεύονται ἐν περιλήψει ἐπιστολαὶ τοῦ Κυριακοῦ [2]). Ἔπειτα στενοχωρεῖ πολὺ τὸν ἐπιστήμονα ἀναγνώστην ἡ ἔλλειψις ἐνίοτε τῶν σχετικῶν παραπομπῶν εἰς τὰ βιβλία, ἐξ ὧν παραλαμβάνονται εἰδήσεις. Ἀλλ' ὅ,τι εἶναι σπουδαιότερον, αἱ παραλαμβανόμεναι εἰδήσεις δὲν παραλαμβάνονται πάντοτε μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας. Ἡ κ. Σάρου ἐργασθεῖσα, φαίνεται, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προχείρων σημειωμάτων τοῦ ἀειμνήστου πατρός της δὲν ἐφρόντισε πάντοτε νὰ

[1]) Ἐν τῷ Β' τόμῳ σ. κθ' κέ. γίνεται προσπάθεια ὅπως ἐπανορθωθῇ τὸ ἐλάττωμα διὰ τῆς ἀναδημοσιεύσεως τῆς βιβλιογραφίας, ἀλλὰ δὲν φαίνεται πανταχοῦ ἐπιτυχής. [2]) Βλ. *Ziebart*, Cyriacus von Ancona als Begründer der Inschriftenforschung ἐν N. Jahr. f. kl. Alt. 9 (1902) σ. 221.

ἐξελέγξῃ τὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν ἀνατρέχουσα καὶ ἡ ἰδία εἰς τὰς πηγάς. Οὕτω π. χ. ἐν σ. 442 τοῦ Α' μέρους τοῦ Α' τόμου, ἔνθα ἐκτίθενται αἱ ἐκ τοῦ Bondelmonti περὶ Χίου εἰδήσεις γίνεται παραπομπὴ εἰς σ. 58 τῆς ἐκδόσεως βέβαια τοῦ Sinner, ἐνῷ πρόκειται περὶ τοῦ κεφαλαίου 58, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ τῆς σελ. 111. Ἔπειτα ἀναγράφεται *Ἐπάνω μερέα ἢ Ἐπανώχωρα*, ἐνῷ παρὰ Β. κεῖται μόνον Apanomerea: ἀναγράφεται Sancta Elena ἀντὶ Sancta Helena, τὸ ὁποῖον οὐδόλως εἶναι προφανὲς διατὶ σχετίζεται πρὸς τὸ *Ἅγιος Θαλένης* ἢ *Ἅγιος Γάλας*: Mela(neto), ἐνῷ παρὰ Β. κεῖται ὁλόκληρον Melaneto: Καρδάμυλα ἀντὶ Cardamile: St. Georgi ἀντὶ Setum Georgium de Sicosi: Λιθηλλιμένας ἀντὶ Litilimenae: Leucovora [1]) ἀντὶ Recovera: Ἁγία Ἀναστασία ἀντὶ Nastasia Scta [2]): παραλείπονται τὰ παρὰ Β. μνημονευόμενα ἐν τῇ Ἀπάνω μερέᾳ Helia, Delphinum, ἐν δὲ τῇ Κάτω μερέᾳ ὁ λιμὴν τῆς Ἐλάτας (Late)· μνημονεύονται ὁ Ἅγ. Γ. Συκούσης καὶ ὁ Λιθηλλιμένας εἰς τὴν Ἀπάνω μερέαν, ἐνῷ ὑπὸ τοῦ Β. κατατάσσονται εἰς τὴν Κάτω, τὸ δὲ σπουδαιότατον ἀναγράφονται καὶ ὀνόματα, μὴ ἀπαντῶντα παρὰ Β., οἷον *Σιγεροῦντα Σιδηροῦντα*, Leonda *Ἐλήντα=Ἐλαιοῦντα*, *Αὐγώνυμα*, *Ἀρμόλεια*. Οὕτως ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τῆς κ. Σάρου ὁ ἀναγνώστης βεβαίως δὲν δύναται νὰ λάβῃ γνῶσιν τί ἀκριβῶς λέγει περὶ τῆς Χίου ὁ περιηγητής.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς ἀτελείας ταύτας τὸ βιβλίον παραμένει θεμελιῶδες διὰ τὴν χιακὴν ἱστορίαν καὶ ἀποτελεῖ πρώτης τάξεως πρόχειρον βοήθημα διὰ τὸν μελετῶντα τὰ χιακὰ πράγματα λόγῳ τοῦ πλούτου τῶν εἰδήσεων. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη ὁ χρησιμοποιῶν αὐτὸ νὰ ἀνατρέχῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὰς μνημονευομένας πηγάς.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Δροσίνη Γεωργ., Ἡ πεντάμορφη. Ἀθῆναι [1923]. 8ον σ. 117.

Ὁ παλαιὸς φίλος τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ τὰ ἤθιμα καὶ τὰς παραδόσεις του καὶ ἡ ἑλληνικὴ φύσις μὲ τὰς καλλονάς της ἀπετέλεσαν πλουσίαν πηγὴν ὑγιοῦς ἐμ-

[1]) Ἐν τούτῳ ἡ κ. Σάρου προβαίνει εἰς διόρθωσιν τοῦ κειμένου τοῦ Β. χωρὶς νὰ τὸ δηλώνῃ. [2]) Ἐνδιαφέρει πολὺ ἡ ἀκριβὴς σημείωσις τῶν ὀνομάτων, ὡς γράφονται ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ, πρὸ παντὸς διὰ λόγους γλωσσικούς.

πνεύσεως εἰς τὰ διηγήματα καὶ τὰ ποιήματά του, μᾶς δίδει μὲ τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ τὴν πρώτην συστηματικὴν αἰσθητικὴν μελέτην, περὶ τοῦ ἰδεώδους τῆς γυναικείας καλλονῆς παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τὸ ἐνεσάρκωσεν εἰς μίαν λέξιν, τὴν λέξιν *Πεντάμορφη*, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς τῆς Πεντάμορφης ἐπεχείρησε ν' ἀναζητήσῃ ὁ ποιητὴς πολὺ φυσικὰ εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Τὸ ἰδεῶδες αὐτό, ὁλόκληρον, ζωγραφισμένον εἰς τὰς λεπτομερείας του, δὲν εὑρίσκεται εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Εὑρίσκονται ὅμως στοιχεῖα σκόρπια ἐδῶ κ' ἐκεῖ, τὰ ὁποῖα δεικνύουν κάποιαν προτίμησιν τοῦ λαοῦ πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ χαρακτηριστικόν, καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ «μαζεύοντας καὶ συνταιριάζοντας ὑπομονητικὰ» προσπαθεῖ ὁ ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς νὰ φιλοτεχνήσῃ μόνος του τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ὡς μίαν ψηφιδωτὴν εἰκόνα. Τὴν δὲ ψηφιδωτὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς Πεντάμορφης *ἀκέρια* καὶ *μονοκόμματη* ἀνευρίσκει ἐν τέλει εἰς τὸ μεσαιωνικὸν μυθιστόρημα τὸν Βέλθανδρον καὶ τὴν Χρυσάντζαν, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἥρως τοῦ μυθιστορήματος εἰς τὸ Ἐρωτόκαστρο κρίνει κατὰ διαταγὴν τοῦ ἔρωτος τὰς ὡραίας καὶ δίδει τὴν προτίμησίν του εἰς τὴν Χρυσάντζαν.

Ἡ ὅλη ἔρευνα διεξάγεται μὲ προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ εὐσυνειδησίαν παραδειγματικὴν καὶ μὲ πολλὴν ποιητικὴν διάθεσιν, ἐγκατασπείρονται δ' ἐντὸς αὐτῆς ὄχι ὀλίγα ἐκ τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς δημώδους μούσης καὶ ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ μεσαιωνικά μας μυθιστορήματα. Ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς προσέθεσε καὶ ἐπίμετρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγράφει τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα αὐτοῦ. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον συντεταγμένον τὸ βιβλίον καθίσταται ἀξιανάγνωστον ὄχι μόνον ὡς ἔρευνα πρωτότυπος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἐγκατεσπαρμένα ἄσματα καὶ ἀποσπάσματα καὶ διὰ τὴν βιβλιογραφίαν, ἐξ ὧν ὁ μὴ εἰδικὸς ἀναγνώστης ἀποκτᾷ ἀκόπως ἀρκετὴν γνῶσιν τῆς δημώδους ποιήσεως καὶ λογοτεχνίας καὶ τῶν σχετικῶν κειμένων, συλλογῶν καὶ βοηθημάτων. Εἶναι δὲ ἄξιος συγχαρητηρίων ὁ συγγραφεύς, διότι πρῶτος ἐσκέφθη νὰ ἀντικρύσῃ σοβαρώτερα ὡς ἀξιόλογον πεδίον ἐρεύνης τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ ἤνοιξε τὸν δρόμον εἰς τοιούτου εἴδους ἀξιομιμήτους φιλολογικὰς ἐργασίας.

Ἐν τούτοις ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ ὁ φίλος ποιητὴς νὰ διατυπώσωμεν εἰς δύο σημεῖα γνώμην κάπως διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἰδικήν του. Ἔχει βέβαια ὁ λαὸς τὴν λέξιν *πεντάμορφη*, μὲ τὴν ὁποίαν ὀνομάζει

τὸ non plus ultra τῆς γυναικείας ὁμορφιᾶς. Ἀλλ' ἆρά γε ὅταν λέγῃ *πεντάμορφη*, ἔχει εἰς τὸν νοῦν του καὶ ὡρισμένον *πρότυπον*, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς νὰ δικαιούμεθα ν' ἀναζητήσωμεν καὶ ν' ἀνασυνθέσωμεν ἀπὸ τὰ σκόρπια στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται ἐδῶ κ' ἐκεῖ εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἰδίως εἰς τὰ δίστιχα; Μοῦ φαίνεται ὄχι. Ἡ λέξις *πεντάμορφη* πράγματι δηλοῖ τὸ ἰδεῶδες τῆς γυναικείας ὁμορφιᾶς, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ λαὸς φρονίμως ποιῶν ἀφῆκε τὴν ὁμορφιὰν αὐτὴν νὰ μένῃ εἰς τὸν χῶρον τῶν ἰδεῶν πράγματι ἰδεώδης, ἔξω ἀπὸ κάθε ὑλικὸν σχῆμα καὶ χρῶμα καὶ μορφήν, καὶ δὲν προσεπάθησε νὰ τῆς δώσῃ σάρκα καὶ ὀστᾶ, νὰ τὴν ζωγραφίσῃ εἰς τὰς λεπτομερείας της, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ ἀθάνατος διδάσκαλος τῆς ποιήσεως ὁ Ὅμηρος ἀπέφυγε νὰ μᾶς ζωγραφίσῃ μὲ μέσα ὑλικὰ τὴν ἀθάνατη ὁμορφιὰ τῆς Ἑλένης. Διὰ τοῦτο δ' ἀκριβῶς καὶ ὁ Δροσίνης, παρ' ὅλην τὴν λεπτομερεστάτην ἔρευνάν του δὲν κατώρθωσε ν' ἀνεύρῃ εἰς κανένα δημοτικὸ τραγούδι τὸ πρότυπο ποῦ ζητοῦσε «ἀκέριο καὶ μονοκόμματο σὰν πάγκαλο ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης».

Εὑρίσκονται βέβαια εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια σκόρπια στοιχεῖα γυναικείας ὁμορφιᾶς, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔχουν ἀτομικὴν ὑπόστασιν καὶ ζωήν, διότι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐνέπνευσαν τοὺς στίχους καὶ ὄχι ὡς κομμάτια ἑνὸς συνόλου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἔμπνευσις τῶν λαϊκῶν ποιητῶν καὶ ἰδίως εἰς τὰ δίστιχα, ὅπου κατ' ἐξοχὴν παρουσιάζονται τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ἔχει τὴν ἀρχήν της εἰς τὴν πραγματικότητα, διὰ τοῦτο εἶναι τόσον συχναὶ καὶ αἱ προσωπικαὶ συμπάθειαι καὶ αἱ ἰδιαίτεραι προτιμήσεις, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ τὸ ζήτημα τῆς γενικότητος νὰ καταντήσῃ εἰς ἐκτίμησιν στατιστικήν. Ἴσως μάλιστα ἀντιστρέφων τοὺς ὅρους θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῇ ὅτι τὸ ἀρχικὸν καὶ οὐσιῶδες εἶναι ἀκριβῶς αἱ προσωπικαὶ συμπάθειαι καὶ προτιμήσεις, ὅ,τι δὲ παρουσιάζεται ὡς γενικώτερον εἶναι ὑστερογενές, εἶναι ἐπέκτασις τῶν ἀτομικῶν προτιμήσεων, ὀφειλομένη πρωτίστως εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ποίησιν, ἐξ ἧς δημιουργοῦνται τύποι καὶ τυπικαὶ ποιητικαὶ ἐκφράσεις, στίλ, ὅπως θὰ ἐλέγομεν μὲ τὴν συνήθη γαλλικὴν λέξιν.

Ἀλλὰ τότε πῶς συμβαίνει ὥστε εἰς τὸν Βέλθανδρον καὶ τὴν Χρυσάντζαν νὰ ἀνευρίσκωμεν τὸ πρότυπον αὐτὸ τῆς Πεντάμορφης ζωγραφιζόμενον καὶ εἰς τὰς μικροτέρας του λεπτομερείας; Ἁπλούστατα, διότι τὸ μυθιστόρημα τοῦτο παρ' ὅλην τὴν δημώδη γλῶσσαν

του δὲν εἶναι δημῶδες, οὔτε ὡς πρὸς τὸ νόημα, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ποιητικὴν ἔκφρασιν, δὲν ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῆς δημώδους ποιήσεως· καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι τὸ δεύτερον σημεῖον τῆς διαφωνίας μου πρὸς τὸν κ. Δροσίνην. Ἔχω δηλαδὴ τὴν γνώμην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξετασθοῦν τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα ἐν ἀλληλουχίᾳ πρὸς τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ δίστιχα, διότι ἡ ποίησις αὐτῶν πολὺ ὀλίγα κοινὰ ἔχει πρὸς τὴν δημώδη. Αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν δημωδεστέραν καὶ ἀπὸ τὴν Δύσιν ἐπηρεασμένην συνέχειαν τοῦ λογίου ἀλεξανδροβυζαντινοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς κατὰ τρόπον πολλάκις ἀντιαισθητικόν, ὡς πολὺ ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ κ. Δροσίνης (σ. 85 κἑ καὶ ἰδίᾳ σ. 90), ἀρέσκεται εἰς τὴν διεξοδικὴν περιγραφὴν ἢ μᾶλλον ζωγράφισιν τῆς ὁμορφιᾶς τῶν ἡρωΐδων του. Μίαν βαθμίδα παρὰ κάτω στέκει ὁ Μαλάλας καὶ ὁ Μανασσῆς μὲ τὰς κενολόγους καὶ ἀποκρουστικὰς περιγραφὰς τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων, αἱ ὁποῖαι ὀλίγον διαφέρουν ἀπὸ τὰς γνωστὰς ἑρμηνείας τῶν βυζαντινῶν ἁγιογράφων, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἔχουν τὴν ἀρχήν των εἰς τοιούτου εἴδους παλαιοτέρας ἑρμηνείας[1]). Τὴν συγγένειαν ταύτην τῶν μεσαιωνικῶν τούτων εἰς δημώδη γλῶσσαν μυθιστορημάτων πρὸς τὰ λόγια ἀλεξανδροβυζαντινὰ διέκρινε πολὺ καλὰ ὁ κ. Δροσίνης καὶ πολὺ ὀρθῶς ἐξετάζει ταῦτα ἐν συνεχείᾳ. Ἐὰν δ' ἐτόνιζε καὶ τὸ ᾄσχετον αὐτῶν πρὸς τὴν δημώδη ποίησιν, δὲν θὰ εἴχομεν τίποτε νὰ παρατηρήσωμεν. Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις δὲν θίγουν παρὰ ὡρισμένα γενικὰ σημεῖα τῆς μελέτης τοῦ κ. Δροσίνη. Ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας δὲν ἔχομεν παρὰ ἐπαίνους νὰ εἴπωμεν.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

[1]) Θὰ ἤξιζε πράγματι τὸν κόπον νὰ γίνῃ μία σχετικὴ ἔρευνα διὰ τὴν προέλευσιν τῶν ζωγραφικῶν τούτων περιγραφῶν τοῦ Μαλάλα, τῶν ὁποίων ἡ φύσις καὶ ἡ ὑπόστασις δύναται νὰ δικαιολογηθῇ μόνον ἂν χαρακτηρισθῶσιν ὡς ὁδηγίαι διὰ ζωγράφους, ἀκριβῶς ὅπως ἀργότερον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον συνετάχθησαν καὶ αἱ ἁγιογραφικαὶ ἑρμηνεῖαι. Ὁ τρωϊκὸς πόλεμος καὶ οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες ἀπετέλουν σύνηθες θέμα ζωγραφικῆς διὰ τοιχογραφίας καὶ εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Διὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς ἔχομεν τὰ λείψανα τῶν τοιχογραφιῶν, διὰ τοὺς βυζαντινοὺς ρητὰς μαρτυρίας συγγραφέων. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον ἀκριβῶς διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐπαγγελματιῶν ζωγράφων νὰ συνετάχθησαν καὶ ὁδηγίαι, περιγράφουσαι τοὺς συνήθεις τύπους τῶν ἡρώων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ἀντιαισθητικὸν τῶν τοιούτων περιγραφῶν βλέπε ὅσα ἐπιγραμματικὰ λέγει ὁ Λέσσινγ (Λαοκόων μετ. Προβελεγγίου σ. 127) περὶ τῆς περιγραφῆς τῆς Ἑλένης ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ.

Δροσίνη Γεωργίου, Τὰ ὡραιότερα δημοτικὰ δίστιχα. Ἐκλογή—. Ἀθῆναι [1924]. 8ον μικρὸν σ. η'+96.

Ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ χαλιμᾶ[1]) ὁ Δροσίνης μᾶς δίδει μίαν ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα δημοτικὰ δίστιχα. Ἦτο δὲ ἀναγκαία αὐτὴ ἡ ἐκλογὴ διὰ τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ὄχι μόνον διότι αἱ γνωσταὶ συλλογαὶ διστίχων εἶναι δυσπρόσιτοι, ἀλλὰ καὶ διότι ἀληθῶς τὰ δημοσιευθέντα δίστιχα δὲν εἶναι ὅλα ἄξια ἀναγνώσεως, οὔτε ἀξίζει νὰ ἀπασχολήσουν τὸ πολὺ κοινόν[2]). Διότι ὅπως ὀρθῶς παρατηρεῖ εἰς τὴν μικρὰν εἰσαγωγήν του ὁ συγγραφεὺς *τὰ περισσότερα εἶναι ἀπὸ τὴν ὄψη τους τὴν ποιητικὴ τιποτένια.*

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ κ. Δροσίνη περιλαμβάνει 498 ἐν ὅλῳ δημοτικὰ δίστιχα καὶ 36 ἄλλα, εἰλημμένα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τῆς Ἐρωφίλης καὶ τοῦ Γύπαρι, ἐγένετο δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ καλαισθησίας ἀνταξίας τοῦ ποιητοῦ. Τῆς ἐκλογῆς προτάσσεται μικρὰ εἰσαγωγή, ἀναφερομένη εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκλογῆς καὶ τὰ δημοτικὰ δίστιχα. Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Δροσίνη ἀνεύρεσις εἰς τὰς συλλογάς, τὰς ὁποίας ἐσταχυολόγησεν, ἰδικῶν του διστίχων, καταστάντων δημοτικῶν καὶ λαβόντων καὶ μορφὴν διαλεκτικήν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει ὅτι ὁ λαὸς δύναται νὰ ἀφομοιώσῃ καὶ ἀφομοιώνει καὶ ποιήματα λογίων ποιητῶν, ὅταν αὐτὰ δὲν εἶναι ξένα πρὸς τὴν ψυχήν του.

Τὸ βιβλίον κοσμεῖται καὶ ὑπὸ ὀκτὼ ὡραίων εἰκόνων γυναικῶν μὲ ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ βαρώνου Stackelberg. Ἡ μόνη ἔλλειψις, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἐπιστήμων ἀναγνώστης, εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ δηλοῦται ὁ τόπος, ἐξ οὗ ἐσταχυολογήθησαν τὰ δίστιχα. Τὸ τοιοῦτον διὰ μίαν ἔκδοσιν, ἀποβλέπουσαν εἰς τὸ πολὺ κοινόν, καὶ περιττὸν καὶ ὀχληρὸν θὰ ἦτο, ἐὰν ἐγίνετο ἐντὸς τοῦ κειμένου. Εἰς ἓν ὅμως μικρὸν ἐπίμετρον θὰ ἦτο δυνατὸν πολὺ εὐκόλως νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ ἀπαίτησις τῶν ἐπιστημόνων λαογράφων ἀναγνωστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ εἶναι ὀλίγοι.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

[1]) Βλ. Λαογρ. Η' σ. 273.

[2]) Εἰς πέντε ἢ ἓξ χιλιάδας ὑπολογίζει ὁ Δροσίνης τὰ δημοσιευθέντα δίστιχα. Τὰ ἀδημοσίευτα, ὅσα συνεκέντρωσε μέχρι τοῦδε τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, εἶναι κατὰ πολὺ περισσότερα.

Hesseling D. C., Histoire de la littérature grecque moderne. Traduite du Néerlandais par N. Pernot. Paris 1924. (Collection de l'Institut Néo-Hellénique de l'Université de Paris. Fascicule 1). 8ον σ. XI+180. Τιμ. φρ. 8.

Ὁ σοφὸς Ὁλλανδὸς βυζαντινολόγος καὶ φίλος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς λογοτεχνίας της κ. Hesseling, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τοῦ «Βυζαντίου», τὸ ὁποῖον μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατέστησε γνωστότερον τὸν βυζαντινὸν πολιτισμὸν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, καὶ ἐκδότης ἱκανῶν κειμένων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ποιήσεως, μᾶς δίδει τώρα καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὁλλανδιστὶ κατὰ τὸ 1920, ὀφείλονται δὲ χάριτες εἰς τὴν δ. N. Pernot, ἥτις μεταφράσασα αὐτὸ εἰς τὴν γαλλικήν, τὸ κατέστησε προσιτὸν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ μετάφρασις δημοσιεύεται ὡς πρῶτον τεῦχος τῆς σειρᾶς τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Νεοελληνικοῦ Ἰνστιτούτου (Collection de l'Institut Néo-Hellénique), διὰ τῆς ὁποίας ὁ διευθυντὴς τούτου, ὁ γνωστὸς ἐρευνητὴς τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας κ. Hubert Pernot, προτίθεται νὰ συνεχίσῃ τὰς τόσην ὑπηρεσίαν εἰς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα παρασχούσας δημοσιεύσεις τοῦ ἀειμνήστου É. Legrand, τὴν Bibliothèque grecque vulgaire καὶ τὰ Monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique.

Τὸ ἔργον δὲν σκοπεῖ νὰ δώσῃ πλήρη τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας διὰ τῆς ἐξετάσεως ὅλων τῶν συγγραφέων, ὅσοι ἀπὸ τοῦ 1453 ἀνεφάνησαν. Τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν δυσχερέστατον, ἂν μὴ ἀδύνατον, ἴσως δὲ καὶ δὲν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ γίνῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον. Ὁ συγγραφεὺς ὀρθῶς ἐκτιμῶν τὴν κατάστασιν τῶν σημερινῶν ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας γνώσεών μας προυτίμησε νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, ἀποφυγὼν νὰ συσσωρεύσῃ ὀνόματα καὶ ἔργα καὶ μνημονεύσας μόνον τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἔργων, ὅσα ἔχουν κάποιαν σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτήν. Πολὺ δὲ ὀρθῶς παρατηρεῖ ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ ὅτι καλὰ καλὰ οὔτε ἡ ἀρχὴ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας δύναται δι' ἑνὸς χρονολογικοῦ ὁρίου ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῇ.

Τὸ βιβλίον τοῦ σοφοῦ Ὁλλανδοῦ δὲν λύει βεβαίως ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ἐξελίξεως τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας· ἴσως μάλιστα ὁ περιορισμός του εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ 1453 καὶ ἐντεῦθεν χρονικὸν διάστημα ἀφήνει ἀνεξηγήτους πολλὰς λαϊκωτέρας λογοτεχνικὰς ἐκδηλώσεις καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἴσως καὶ εἰς τὰς κρίσεις του περί τινων συγγραφέων καὶ ποιητῶν νὰ ἔχῃ τις ἀντιρρήσεις. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον ἀποτελεῖ διὰ τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν συμβολὴν εὐπρόσδεκτον, διότι ἀκριβῶς ἐπιχειρεῖ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἐξέλιξιν νὰ καθορίσῃ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἀνευρίσκει τις ὅσον ἔπρεπε εἰς τὰ παλαιότερα ἔργα, μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου τοῦ K. Dieterich ἐξαιρουμένου.

Τοῦ λόγου δὲ ὄντος περὶ τῆς ἐξελίξεως ταύτης ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα μίαν παράλειψιν τοῦ συγγραφέως, δικαιολογημένην ὅμως ἐκ τῆς μὴ λεπτομεροῦς γνώσεως τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἐν σ. 97 τοῦ βιβλίου ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ 1880, τοῦ Δροσίνη δηλαδή, τοῦ Παλαμᾶ καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι διασπάσαντες τὴν τέως κρατοῦσαν λογοτεχνικὴν παράδοσιν ἀνεζήτησαν, ἰδίως εἰς τὸ διήγημα, τὴν ἔμπνευσιν εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ καὶ τὴν λαογραφίαν του, λησμονεῖ τὸν ἀείμνηστον Πολίτην, εἰς τοῦ ὁποίου ἀκριβῶς τὰς ὑποδείξεις καὶ τὰς προτροπάς, ὡς γνωρίζω παρὰ τοῦ κ. Δροσίνη [1]), ὀφείλεται ἡ στροφὴ αὕτη τῶν λογοτεχνῶν μας πρὸς τὸν λαόν.

Τὸ ἔργον ἐνδιαφέρει καὶ τὴν λαογραφίαν ὄχι μόνον δι' ὅσα λέγει περὶ τῆς κρητικῆς ποιήσεως, ἥτις ἐν πολλοῖς κατήντησε λαϊκή, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα περὶ τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν εἰς τὴν λογοτεχνίαν παρατηρεῖ.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ.

Φωσκόλου Μάρκου Ἀντωνίου (1669), Φορτουνᾶτος κωμῳδία ἀνέκδοτος τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ αὐτογράφου τοῦ ποιητοῦ ἐκδιδομένη ὑπὸ Στεφάνου Ξανθουδίδου. Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἐλευθερουδάκης», ἐν Ἀθήναις 1922. (Κρητικὸν Θέατρον). 8ον μικρ. σ. 265.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀνωτέρω κωμῳδίας τοῦ Φωσκόλου νέαν προσέφερεν ὑπηρεσίαν ὁ ἐκδότης τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ ἐρευνητὴς τῆς Κρήτης Ξανθουδίδης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας. Ἡ

[1]) Βλ. Λαογρ. Ζ' σ. κ'.

Κρήτη εἶναι τόπος ἀξιοσημείωτος καὶ διὰ τοὺς παναρχαίους καὶ διὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἐπεκράτει βαθὺ σκότος ὑπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Τούρκου, ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἐνετῶν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ νεωτέρου ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ εἶχε τὰ θέατρά της καὶ τοὺς ποιητάς της. Ὁ Σάθας μᾶς ἔδωκεν ἤδη τρία δράματα καὶ ὁ Legrand τὴν πασίγνωστον Ἐρωφίλην. Ὁ Ξανθουδίδης μᾶς δίδει τὸν Φορτουνᾶτον. Οὕτω βαθμηδὸν συμπληροῦνται αἱ γνώσεις ἡμῶν περὶ τῆς μοναδικῆς ταύτης ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ κρητικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ παροῦσα κωμῳδία, σῳζομένη εἰς αὐτόγραφον τοῦ ποιητοῦ, ἀσχέτως ὅλως πρὸς τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν, εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ διὰ τὸν βίον, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς Κρήτης. Διότι ἀντιπροσωπεύει, καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ Ξανθουδίδης, τὸ γνήσιον ἰδίωμα τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἀκριβείας. Προτάσσεται μικρὰ εἰσαγωγὴ ὡς πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ τὸ χειρόγραφον, ἐπιτάσσεται δὲ πλῆρες καὶ χρησιμώτατον λεξιλόγιον τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων.

ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Sigalas Antonios, Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Theodoros Teron textkritische Ausgabe von —. Teubner, Leiprig-Berlin 1921. (Byzantinisches Archiv Heft 7). 8ον σ. VIII+102.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Σιγάλα δημοσιευόμενον τοῦτο ἐγκώμιον τοῦ Χρυσίππου εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον ἐνδιαφέρει τὴν λαογραφίαν, διότι παρακολουθεῖται ἀπὸ «μερικὴν διήγησιν τῶν θαυμάτων αὐτοῦ». Εἶναι δὲ ἀξιόλογα τὰ θαύματα ταῦτα διὰ τὴν λαογραφίαν καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐγκατεσπαρμένας ποικίλας λαογραφικὰς εἰδήσεις. Σημειώνω προχείρως τὴν ἐν τῷ Ι' θαύματι (σ. 72) ἀναφερομένην προσφορὰν βοὸς πρὸς θυσίαν, τὴν ἐν τῷ ΙΑ' (σ. 72) χρῆσιν μαγικῆς σφραγῖδος· τὰ δ' ἐνύπνια καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς δαρμοὶ δὲν εἶναι ἀσυνήθεις. Ὁ ἅγιος εἶναι θαυματουργὸς ἰδίως ὡς πρὸς τοὺς κλέπτας. Ἡ ἔκδοσις ἐγένετο μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας. Τοῦ κειμένου προτάσσεται εἰσαγωγή, ἐν ᾗ ἐξετάζεται ὁ βίος τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ παράδοσις τοῦ κειμένου λίαν ἐπιτυχῶς. Ἐν τέλει (σ. 79 κέ.) προστίθενται ἀξιόλογοι κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου.

ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Eitrem S. — Fridrichsen A., Ein christliches Amulett auf papyrus. Kristiania 1921. (Videnskapsselskapets Forhandlingen for 1921. No 1). 8ον σ. 31 μετὰ δύο πινάκων.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ὁ καθηγητὴς Eitrem δημοσιεύει ἐκ παπύρου τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος φυλακτήριον προφανῶς χριστιανικόν, ἄξιον λόγου ἰδίᾳ κατὰ τοῦτο, ὅτι δεικνύει τὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν χρησιμοποίησιν παλαιοτέρων μὴ χριστιανικῶν ἐπῳδῶν διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ καί τινων ἐκ τῆς χριστιανικῆς λατρείας εἰλημμένων φράσεων. Τὸ φυλακτήριον σχολιάζεται ἐπιμελῶς ὑπὸ τοῦ Eitrem ἀπὸ γλωσσικῆς καὶ πραγματικῆς ἀπόψεως, ὑπὸ δὲ τοῦ Fridrichsen ἀπὸ χριστιανικῆς.

ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Eitrem S., Les papyrus magiques grecs de Paris. Kristiania 1923. (Videnskapsselkapets Skriften II Hist. Phil. klasse 1923. No 1). 8ον σ. 49 μετὰ τριῶν πινάκων.

Ὁ Eitrem ἐπιχειρήσας νέαν ἀνάγνωσιν τῶν μαγικῶν παπύρων τῶν Παρισίων, οὓς ἐξέδωκεν πρῶτος ὁ Wessely, παρέχει ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ νέας ἀναγνώσεις, αἵτινες εἰς πολλὰ διορθοῦσι καὶ σαφηνίζουσι τὰ δυσανάγνωστα καὶ δύσκολα ταῦτα κείμενα. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν παρισινὸν μαγικὸν πάπυρον, ἐν ᾧ πλὴν ἄλλων περιέχεται καὶ ἡ περίφημος καταστᾶσα λειτουργία τοῦ Μίθρα, αἱ διορθώσεις εἶναι λεπτομερειακαί. Ὡς πρὸς τὸν πάπυρον ὅμως Mimaut τοῦ Λούβρου ὁ Eitrem παρετήρησεν ὅτι τὰ διάφορα ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν αὐτὸν πάπυρον, δὲν ἀνήκουν πράγματι εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύλινδρον, ἀλλ' εἰς διαφόρους. Ἡ παρατήρησις τοῦ Eitrem εἶναι σπουδαία· ἐν τούτοις, ὡς προσθέτει ὁ ἴδιος, δὲν εἶναι καὶ τελειωτική. Τὰ ἀποσπάσματα δὲν ἐτοποθετήθησαν εἰσέτι καλῶς, τὸ δὲ κείμενον ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχῃ πολλὰς ἀκόμη δυσκολίας. Ὁ Eitrem παραθέτει ὁλόκληρον τὸν πάπυρον Mimaut κατὰ τὴν ἀνάγνωσίν του. Ἐν σ. 14 στ. 1305 διέλαθεν ἴσως τὸν συγγραφέα ἡ διόρθωσις τοῦ Reitzenstein ⟨ἡ ἐπὶ τοῦ⟩ *πλινθίου* [1]).

ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

[1]) Poimandes σ. 283$_1$.

Schultz Wolfgang, Zeitrechnung und Weltordnung in ihren übereinstimmenden Grundzügen bei den Indern, Iraniern, Hellenen, Italikern, Germanen, Kelten, Litauern, Slawen. Mit 75 Abb. in Text. Leipzig (Kurt Kabitzsch) 1924. Mannus Bibliothek Nr. 35. 8ον σ. 289. Τιμ. μάρ. 11.

Ὁ γνωστὸς μυθολόγος καὶ παλαιὸς συνεργάτης ἐν τῇ Λαογραφίᾳ κ. W. Schultz μᾶς δίδει διὰ τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου τὸ προϊὸν πολυχρονίου ἐργασίας διὰ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου παρὰ τοῖς Ἀρίοις λαοῖς εἰς χρόνους παλαιοτάτους. Ἤδη πρὸ ἐτῶν εἶχε τονισθῆ, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Hüsing, ἡ σημασία τῆς σελήνης διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ χρόνου παρὰ τοῖς Ἀρίοις, αἱ δ' ἔρευναι τοῦ Roscher περὶ τῶν ἀριθμῶν 7 καὶ 9 ἐπίσης εἰς τὴν σελήνην ἀπέληγον. Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ Schultz, συγκεντρώσας ἀφθονώτατον ὑλικόν, ἀποδεικνύει, νομίζομεν τελειωτικῶς, ὅτι παρὰ τοῖς Ἀρίοις πολὺ πρὸ τοῦ ἡλίου ἡ σελήνη ἔδωκε τὰ στοιχεῖα τῆς μετρήσεως τοῦ χρόνου. Προχωρῶν ὁ συγγραφεὺς ἀποδεικνύει ἐπίσης ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ κόσμου τῶν Ἀρίων δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ σεληνιακὸν ἡμερολόγιον. Κατὰ δὲ τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης του λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ θίξῃ πλῆθος μυθολογικῶν ζητημάτων, ὧν πολλὰ σχετικὰ πρὸς τὰ παραμύθια.

Ἐὰν ὅλαι αἱ ἀπόψεις καὶ αἱ διδόμεναι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἑρμηνεῖαι εἶναι ἀναντίρρητοι, δύσκολον εἶναι ν' ἀποφανθῇ κανείς. Πάντως τὸ ἔργον εἶναι ἔργον κεφαλαιῶδες διὰ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴν ἔρευναν καὶ μυθολογίαν, ἀξιανάγνωστον δὲ λίαν διὰ τὸν πλοῦτον τῶν εἰδήσεων. Ὁ Ἕλλην λαογράφος ἀναγνώστης ἔχει πολλὰ νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτοῦ, διότι ἀρκετὰ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ διετηρήθησαν λείψανα καὶ ἴχνη τῆς παλαιᾶς ταύτης σημασίας τῆς σελήνης.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Mazon André, Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale. Étude linguistique; textes et traduction; notes de folklore. Paris 1923. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves I). 8ον σ. 236 μεθ' ἑνὸς γεωγραφικοῦ πίνακος.

Ὁ καθηγητὴς κ. Mazon παραμείνας διαρκοῦντος τοῦ πολέμου εἰς τὰ περὶ τὴν Φλώριναν μέρη ἐχρησιμοποίησε τὰς εὐκαιρίας αὐτοῦ εἰς τὴν μελέτην τοῦ σλαβικοῦ ἰδιώματος τῆς περιφερείας ταύτης, προϊὸν δ' αὐτῆς εἶναι τὸ παρὸν βιβλίον. Ἐν συνεχείᾳ δὲ τῆς γλωσσικῆς αὐτοῦ ἐρεύνης δημοσιεύει καὶ λαογραφικὰ κείμενα ἐν πρωτοτύπῳ καὶ

μεταφράσει (σ. 60 κέ.), τὰ ὁποῖα καὶ σχολιάζει κατόπιν λαογραφικῶς (σ. 150). Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν σλαβικὴν διαλεκτολογίαν καὶ λαογραφίαν, ἔχει δὲ σπουδαιότητα καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν λαογραφίαν, διότι εἰς πλείονα τοῦ ἑνὸς σημεῖα εἶναι καταφανὴς ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν πληθυσμῶν τούτων.

Περὶ τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης τοῦ συγγραφέως οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, διότι δὲν ἔχομεν γνῶσιν τῆς σλαβικῆς διαλεκτολογίας. Ὀλίγα μόνον θὰ παρατηρήσωμεν, ὅσον μᾶς ἐπιτρέπει ὁ τόπος, ὡς πρὸς τὰ δημοσιευόμενα λαογραφικὰ κείμενα καὶ τὰ σχόλια τοῦ συγγραφέως. Τὰ κείμενα εἶναι παραδόσεις, μῦθοι, παραμύθια καί τινες εὐτράπελοι διηγήσεις. Ὅ,τι κάμνει ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην εἶναι ἡ τραχύτης καὶ τὸ ἄξεστον αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δικαίως παρατηρεῖ ὁ ἐκδότης. Φαίνεται ὅτι ἡ τέχνη τῆς διηγήσεως εἰς τοὺς πληθυσμοὺς αὐτοὺς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος. Λείπουν ἀπ' αὐτοὺς οἱ παραμυθάδες. Ἴσως δ'εἰς αὐτὸ ὀφείλεται καὶ ἡ φθορὰ ἀρχικῶς συνηρτημένων διηγήσεων εἰς τὰς ἀσυναρτήτους καὶ περικεκομμένας ταύτας παραλλαγάς. Τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ παρατηρήσῃ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης, εἶναι ἡ ὁμοιότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν πρὸς ἑλληνικάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν τονίζει ἢ μᾶλλον δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τονίσῃ ὁ συγγραφεύς. Διότι δυστυχῶς δὲν ἔχομεν ἀκόμη συγκεντρωτικὰς ἐκδόσεις τῶν νεοελληνικῶν διηγήσεων, ὥστε νὰ διευκολύνωνται καὶ οἱ ξένοι ἐρευνηταὶ εἰς τὸ ἔργον των. Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν εἰμὴ τὰ παραμύθια τοῦ Hahn καὶ τὰς *Παραδόσεις* τοῦ ἀειμνήστου Πολίτου. Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῶσι λεπτομερῶς αἱ σχέσεις τῶν δημοσιευομένων διηγήσεων πρὸς τὰς ἑλληνικάς, προχείρως μόνον σημειοῦμεν τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ ἐν σ. 60 ὑπ' ἀρ. I μῦθος τοῦ πυρετοῦ καὶ τῆς πανούκλας εἶναι λίαν γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι. Παραλλαγὴ αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη ἐν Λαογρ. Δ' σ. 714, ἑτέρα δ' ἀνέκδοτος ἐκ Θρᾴκης εὑρίσκεται εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον. Ὅσον δ'ἀφορᾷ τὸν ἐν σ. 152 μνημονευόμενον μῦθον τῶν δύο γραιῶν, αἱ ὁποῖαι μετεμορφώθησαν εἰς πυρετοὺς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄχρωμος ἐξαλλοίωσις παραδόσεως, ὁμοίας πρὸς τὴν τῆς *θερμασιᾶς καὶ τοῦ πάϊγκα,* ἧς παραλλαγὴν βλέπε ἐν Λαογρ. Ϛ' σ. 102$_2$ καὶ τὰς ἐκεῖ σημειώσεις τοῦ Πολίτου.

Ὡς πρὸς τὴν ἐν σ. 62 ὑπ' ἀριθ. II παράδοσιν εἰς ὅσα μνημονεύονται ἐν σ. 152 πρόσθες καὶ *Πολίτου*, Παραδόσεις σ. 126 κἑ. ἀρ. 225 κἑ.

Ὁ ἐν σ. 82 ὑπ' ἀρ. XIII δημοσιευόμενος μῦθος τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀσκητοῦ εἶναι ἐπίσης γνωστὸς ἐν Ἑλλάδι, παραλλαγὴ δ' αὐτοῦ ἐκ Νάξου ἐδημοσιεύθη ἐν Νεοελληνικοῖς Ἀναλέκτοις τ. Β' σ. 5 ἀρ. 2 (μετάφρασις παρὰ Garnett II 288), ἀνάλογος δ' εἶναι καὶ ὁ ἐν σ. 1 ὑπ' ἀρ. 1 (=Garnett II 290).

Ὁ ὑπ' ἀρ. XIV-XV μῦθος τοῦ ἐριφίου, τὸ ὁποῖον ἀπατώμενος ὁ λύκος ἀφήνει διὰ νὰ παχύνῃ, δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ παρ' ἡμῖν. Σημειωτέον δ' ὅτι ἀνάλογον διάπλασιν ἔλαβε καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 28 αἰσώπειος μῦθος τῆς συλλογῆς τοῦ Halm· εἰς νεοελληνικὴν δηλ. παραλλαγὴν ὁ ἁλιεὺς ἀπατώμενος ἀφήνει τὸν ἰχθὺν διὰ νὰ τραφῇ καὶ μεγαλώσῃ.

Ἡ ἐν σ. 87 ὑπ' ἀρ. XVI διήγησις εἶναι ἀπὸ τὰς συνήθεις διηγήσεις προσώπων, τὰ ὁποῖα περιπεσόντα εἰς λήθαργον διηγοῦνται κατόπιν διάφορα περὶ τοῦ ᾅδου καὶ τῶν ἐκεῖ νεκρῶν. Ἐνθυμοῦμαι καὶ ἐγὼ μίαν γυναῖκα, ἡ ὁποία *ανιλήφκι* (=ἀνελήφθη) κατὰ τὴν ἀσθένειάν της καὶ διηγεῖτο κατόπιν διάφορα περὶ τῶν τόπων τῶν νεκρῶν, ἀνάλογα πρὸς ὅσα ἡ δημώδης παράδοσις πιστεύει περὶ αὐτῶν.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. XVII διήγησις, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἐκ τῆς συσσωρεύσεως πλειόνων ἐπεισοδίων. Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ξυλίνου σπαθιοῦ δὲν εἶναι ἄγνωστος παρ' ἡμῖν. Ἐδημοσίευσα ἤδη τοιαύτην, προερχομένην ἐκ Γριτζὰν-Ἀσὰρ τῆς Γκιουμουλτζίνας τῆς Θράκης [1]). Ἐπανευρίσκομεν δὲ τὸ ξύλινο σπαθὶ καὶ εἰς τὰ παραμύθια [2]). Αἱ διηγήσεις, τὰς ὁποίας σημειώνει κατὰ τὸν Polivka ὁ συγγραφεὺς (182$_1$), ἐν αἷς τὸ σιδηροῦν ξίφος μεταβάλλεται εἰς ξύλινον, δὲν φαίνονται νὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν προκειμένην· φαίνονται μᾶλλον ἔχουσαι εὐτράπελον ἀρχήν [3]).

Ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ εἰς τὸν Marko ἀναφερόμεναι διηγήσεις, ὧν πολλαὶ ἔχουσι καταφανῆ σχέσιν πρὸς τὰ ἀκριτικὰ ἔπη. Ἀλλὰ περὶ

[1]) Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1922 σ. 251. [2]) *Pio* Νεοελλην. παραμύθια. Ἀστυπαλαίας ἀρ 6 σ. 132. [3]) Τοιοῦτον ἐπεισόδιον καὶ ἐν τῇ νεοελληνικῇ εὐτραπέλῳ διηγήσει «*Ὁ Νεσκιτζὶν Γάσπαρης*» ἐκ Νάξου ἐν Νεοελλ. Ἀναλέκτοις Β' ἀρ. 19 σ. 39 κἑ., ἔνθα σημειοῦται ὑπὸ τοῦ Πολίτου ὅτι ἡ διήγησις ἀναφέρεται εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσὴφ καὶ τῆς Ρωσίας Νικόλαον.

αὐτῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα. Ἐλπίζω ἐντὸς ὀλίγου νὰ δυνηθῶ νὰ πραγματευθῶ περὶ αὐτῶν διεξοδικώτερον ἐν ἀλληλουχίᾳ πρὸς τὰ ἀκριτικὰ ἔπη.

Εἰς τὰ ἐν σ. 200 κἑ. ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπ' ἀρ. XX (σ. 101) παραδόσεως σημειούμενα περὶ δένδρων, τὰ ὁποῖα ἐβλάστησαν ἐκ τῶν πασσάλων, τοὺς ὁποίους ἐνέπηξαν οἱ πολεμισταὶ διὰ νὰ δέσουν τὰ ἄλογά των, πρόσθες καὶ τὴν ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθεῖσαν ἐκ Θράκης παράδοσιν περὶ τῶν δένδρων, τῶν ἐνώπιον τῆς πύλης τοῦ κάστρου τῆς Μπουρούς [1]).

Αἱ ἐν σ. 105 ὑπ' ἀρ. XXIII καὶ XXIV διηγήσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν φιλαργυρίαν τῶν ἱερέων εἶναι χαρακτηριστικαὶ ἀκριβῶς διὰ τὴν φιλαργυρίαν τῶν πληθυσμῶν τούτων. Παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ εὑρίσκονται πολυπληθεῖς διηγήσεις σκώπτουσαι πλεῖστα ἐλαττώματα τῶν ἱερέων, ἀλλὰ ἀντιστοίχους πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἕως τώρα τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζω.

Τὸ ὑπ' ἀρ. XXV παραμύθι τοῦ σπανοῦ παρουσιάζει συμφυρμὸν δύο χωριστῶν ἑλληνικῶν παραμυθιῶν, τοῦ παραμυθιοῦ τῶν σπανῶν, τοὺς ὁποίους ἀπατᾷ ὁ παπᾶς καὶ τοῦ παραμυθιοῦ τοῦ *μπάσταρδου*, τοῦ εὐφυοῦς δηλ. νόθου, ὅστις κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν σπανὸν εἰς τοὺς δόλους καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ μετανοιώσῃ. Τὰ παραμύθια αὐτὰ εἶναι συχνότατα παρ' ἡμῖν.

Ἡ ὑπ' ἀρ. XXIX διήγησις περὶ τῶν τριῶν ἐρωμένων, τοὺς ὁποίους φονεύει ὁ σύζυγος, εἶναι ἐπίσης κοινοτάτη παρ' ἡμῖν. Ὁ φόνος εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους. Φόνον ὅμως διὰ πυροβολισμῶν, ὡς ἐν τῇ σλαβικῇ, δὲν γνωρίζω.

Ἡ ἐν σ. 133 f διήγησις εἶναι ἐπίσης κοινοτάτη παρ' ἡμῖν συμπτυχθεῖσα καὶ εἰς παροιμίαν *ἤ πουκάμισο μὲ ποδιὰ ἤ κύλα πῶς κυλᾷς* [2]).

Τελευταῖον ὡς πρὸς τὰ ἐν σ. 220 λεγόμενα περὶ τῆς γυναικός, ἡ ὁποία κάμνει τὸν σύζυγόν της νὰ πιστεύσῃ ὅτι εὗρε ψάρια 'ς τὸ χωράφι, βλέπε τὰ ἐν τῷ παρόντι τεύχει σ. 519 λεγόμενα.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

[1]) Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1922 σ. 247.

[2]) Ἐν Ζωγρ. Ἀγῶνι Α' σ. 199 κἑ. ὅπου καὶ ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐφθαρμένος. Τὴν αὐτὴν παροιμίαν ὑπὸ τύπον *κύλα μι πῶς μὶ κυλᾶς* ἐσημείωσα ἐκ Γκιου-

Höeg Carsten, Les Saracatsans. Une tribu nomade grecque. I. Étude linguistique précédée d'une notice ethnographique. Thèse présentée à la Faculté des Lettres de l' Université de Copenhague. Paris—Copenhague, 1925. 8ον σ. XX+311.

Ἡ ἀνωτέρω μελέτη, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐρευνᾶται ἰδίᾳ τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σαρακατσάνων τῆς Ἠπείρου, ἀποτελεῖ συμβολὴν ἀξιολογωτάτην διὰ τὴν νεοελληνικὴν διαλεκτολογίαν, ὄχι μόνον διότι παρέχει πλήρη καὶ ἐπιστημονικῶς ἀκριβεστάτην περιγραφὴν τοῦ ἰδιώματος, ἀλλὰ καὶ διότι ἅπτεται καὶ πολλῶν γενικωτέρων προβλημάτων, σχετικῶν πρὸς τὰ φαινόμενα καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν βορείων ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπησχόλησαν καὶ ἀπασχολοῦν εἰσέτι τοὺς ἐρευνητάς. Ἡ μελέτη εἶναι κυρίως γλωσσική. Προτάσσεται ὅμως αὐτῆς (σ. 3-94) καὶ ἐθνογραφικὴ περιγραφὴ τῆς ἐξεταζομένης φυλῆς, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὸ βιβλίον χρησιμώτατον καὶ διὰ τὴν ἐθνογραφίαν καὶ λαογραφίαν. Ἐν τέλει ταύτης ἐξετάζει ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσάνων, ὀρθότατα δ' ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς αὐτῶν καταγωγῆς. Τὸ βιβλίον κοσμεῖται καὶ διὰ διαφόρων εἰκόνων, ἐκ φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβεν αὐτὸς ὁ συγγραφεύς. Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὸν Α' τόμον τοῦ βιβλίου. Ὁ δεύτερος, εὑρισκόμενος ὑπὸ τὰ πιεστήρια, θὰ εἶναι πολὺ πλέον εὐπρόσδεκτος δι' ἡμᾶς, διότι θὰ περιλαμβάνῃ τὰ παραμύθια καὶ τὰ ᾄσματα, ὡς καὶ τεχνικὸν λεξιλόγιον, πολύτιμον καὶ δυσαπόκτητον λαογραφικὴν ὕλην.

Τὸ ἐθνογραφικὸν μέρος τῆς μελέτης παρέχει ἀξιολογωτάτας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν Σαρακατσάνων, τῶν κατοικιῶν, τῶν ἐνδυμασιῶν, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ τῶν ἐθίμων καὶ δεισιδαιμονιῶν των. Ἐν τούτοις λυπεῖται ὁ λαογράφος ἀναγνώστης, διότι ὁ συγγραφεύς, ἀφ' οὗ ἅπαξ πολὺ ὀρθῶς σκεπτόμενος ἀπεφάσισε πλὴν τῆς γλώσσης νὰ θίξῃ καὶ τὸν βίον τῶν νομάδων τούτων, δὲν ἔδωκε περισσοτέραν ἔκτασιν εἰς τὰς παρατηρήσεις του. Λεπτομερέστεραι πληροφορίαι καὶ πρὸ πάντων περισσότεραι καὶ σαφέστεραι εἰκόνες διὰ τὰ ἐνδύματα καὶ τὴν διακόσμησίν των, διὰ τὰ σκεύη τοῦ οἴκου καὶ τῆς στάνης, διὰ τὰ ἐργαλεῖα τῆς ὑφαντικῆς καὶ τὰ ὑφάσματα, ὡς καὶ

μουλτζίνας, ὁπόθεν ἔχω καὶ πληρέστερον τὸν μῦθον. Τὴν παροιμίαν καὶ τὸν μῦθον ἐβεβαίωσα καὶ ἐν Αἰγίνῃ. Παρόμοιοι μῦθοι περὶ τῆς ἀκαμάτρας γυναίκας ἐδημοσιεύθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ *Βίου*, Χιακὰ γλωσσικὰ σ. 89 κέ.

διὰ τὰς ξυλογλυφίας τῶν ἀνδρῶν, θὰ καθίστων τὸ βιβλίον ἀπὸ λαογραφικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς ἀπόψεως πολυτιμότατον. Αἱ περὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν πληροφορίαι μᾶλλον ὡς πενιχραὶ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν. Εἰς αὐτὸ δ' ἴσως δὲν πταίει ὁ ἐρευνητής. Εἶναι τόσον δύσκολον καὶ εἰς Ἕλληνα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τῶν φιλυπόπτων τούτων τέκνων τῆς φύσεως καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι οἱ κύριοι θεματοφύλακες τῶν προγονικῶν δοξασιῶν, δεισιδαιμονιῶν καὶ ἐθίμων!

Τὴν γλωσσικὴν ἔρευναν διεξάγει ὁ συγγραφεὺς ἐπιστημονικώτατα, καὶ ἐν πλήρει γνώσει τῆς νεοελληνικῆς διαλεκτολογίας. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐσημείωσα μερικά, τὰ ὁποῖα λαμβάνω τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀνακοινώσω ἐνταῦθα, διὰ νὰ περιέλθουν εἰς γνῶσιν τοῦ συγγραφέως. Οὕτως εἰς τὰ ἐν σ. 68 λεγόμενα διὰ τὸ ὄνομα *Καρακατσάνος* ἂς ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν Γκιουμουλτζίνῃ τῆς Θρᾴκης οὕτως ἀποκαλοῦνται. Ὡς πρὸς τὴν ἐν σ. 78 λέξιν *κατούνα* ἂς σημειώσῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι εἶναι συχνοτάτη παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Εἰς ὅσα ἐν σ. 129 λέγονται περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐκπεσόντος ι ἐπὶ τῶν προηγουμένων συμφώνων, ἂς ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα ὑπ' ἐμοῦ παρετηρήθησαν ἐν σχέσει πρὸς τὸ θρᾳκικὸν ἰδίωμα τῆς Γκιουμουλτζίνας ἐν Λαογρ. Β' 427. Ὡς πρὸς τὰ ἐν σ. 138 λεγόμενα περὶ τοῦ τύπου *ἀστόησα* ὡς προελθόντος ἐξ ἀνομοιώσεως ἐκ τοῦ *ἀστόχησα* ἂς προσέξῃ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἡ ὕπαρξις τοῦ *ἀστόχσα* δεικνύει ὅτι δὲν εἶναι εὔκολος ἡ διὰ τῆς ἀνομοιώσεως ἑρμηνεία τοῦ φαινομένου. Προτιμῶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Παπαδοπούλου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅμως δὲν μοῦ φαίνονται ἀναγκαῖαι αἱ μεσάζουσαι βαθμίδες *γ* καὶ *j*. Ἐν τῇ διαλέκτῳ τῆς Γκιουμουλτζίνας τὸ *γ* καὶ τὸ *χ*, ὅταν ἐκπίπτῃ μετ' αὐτὰ ι, ἀπολεπτύνονται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καταντοῦν εἰς τὸν φθόγγον ι. Τοῦτο ἐσημειώθη (Λαογρ. Β' 427 κέ.) καὶ εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνομοίωσις. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐπικρατοῦσαν ποικιλίαν ὡς πρὸς τὴν οὐράνωσιν τῶν οὐρανικῶν καὶ ὑγρῶν φθόγγων εἰς τόπους πολὺ πλησίον κειμένους καὶ μάλιστα καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς πόλεως παραδείγματα ἐκ Θρᾴκης ἔδωκα ἐν Λεξικογρ. Ἀρχείῳ τ. Ϛ' σ. 374, 375, 378. Ὡς πρὸς τὰ ἐν σ. 139 λεγόμενα περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ συμπλέγματος *φωνῆεν+ζεις* εἰς *φωνῆεν+ειζ*

ἂς σημειωθῇ ὅτι εἰς τὴν Γκιουμουλτζίναν ἀκούεται ἀρκετὰ σαφῶς καὶ τὸ ς, οἷον *ἀγουράειζς*. Ἐν σ. 144 ἡ διατήρησις τοῦ αἰσθήματος τῶν πληρεστέρων τύπων παρὰ τοῖς λαλοῦσι τὰ βόρεια ἰδιώματα ἀποδίδεται εἰς σταθερὰν ἐπίδρασιν τῆς κοινῶς λαλουμένης γλώσσης. Ἀρά γε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς γλώσσης τῆς δημώδους ποιήσεως, ἡ ὁποία παρ' ὅλην τὴν διαλεκτολογικὴν κατὰ τόπους ἀπόχρωσιν ἐν τῷ συνόλῳ ἕνεκα καὶ τοῦ μέτρου διατηρεῖ ἀκεραιοτέρους τοὺς τύπους τῶν λέξεων; Τὸ ἐν σ. 145 κἑ. παρατηρηθὲν φαινόμενον τῆς ἐξελίξεως τοῦ *α* εἰς *ε* ἰδίως εἰς τὰ συμπλέγματα *για* φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς ἐξελίξεως τῆς συνιζήσεως τοῦ συμπλέγματος *εα*, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶναι γνωστόν, ἔδωκε μὲν πολλαχοῦ *για*, ἀλλ' ἔδωκεν ἐπίσης καὶ τὸ μέσον φθόγγον *ά*, ἐξελιχθέντα ἐνιαχοῦ εἰς *ε*. Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Höeg μνημονευόμενα παραδείγματα φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ἀρχικὸν *για* ἔλαβε τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ᾱ〉 ε. Διὰ τοὺς ἐν σ. 151 σημειουμένους τύπους *νά μ τον* ἀντὶ *νό μ τον* (=δός μου το) ἂς ἴδῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ τὰ ἐν τῷ παρόντι τεύχει σ. 529 ἐκ Κερκύρας σημειούμενα.

Ἄξια σημειώσεως εἶναι ὅσα ἐν σ. 158—159 λέγονται περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ τονουμένου *ε* εἰς *ά*. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι μοναδικόν. Ἤκουσα καὶ ἐγὼ ἀναλόγους τύπους, δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅμως ἂν ἐν Σέρραις ἢ Γκιουμουλτζίνῃ ἢ Σουφλί. Τὸ φαινόμενον εἶναι ἀνάγκη εὐρύτερον νὰ ἐξετασθῇ. Ἴσως δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν λόγῳ τοῦ ἐντατικοῦ τονισμοῦ μήκυνσιν τοῦ φωνήεντος *ε*, ἥτις ἐνιαχοῦ τῶν βορείων ἰδιωμάτων φαίνεται ὅτι ἐξειλίχθη καὶ εἰς *ιε* οἷον *ιέ χ ές* (=ἔχεις), *κλιέφτς* (=κλέφτης). Διὰ τοὺς ἐν σ. 268 σημειουμένους τύπους, *ἀγαπειῶμι*, *ἀγαπειῶσι* κτλ., ἂς σημειώσῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ τοὺς παρατηρηθέντας ὑπ' ἐμοῦ παρομοίους ἐν Σουφλὶ (Λεξ. Ἀρχ. τ. Ϛ' 380). Ἡ ἐν σ. 278 ἐτυμολογία τῆς λέξεως *φαρσὶ* ἐκ τῆς ρουμανικῆς δὲν εἶναι ὀρθή. Ἡ λέξις εἶναι τουρκική, σημαίνουσα ἀρχικῶς *περσιστί*. Κατήντησε δ' εἰς τὴν σημασίαν τοῦ *εὐγλώττως*, καὶ λέγεται συνήθως ὑπὸ τῶν μαθητῶν προκειμένου περὶ καλῆς ἀποστηθίσεως μαθήματος. Ὡς πρὸς τὴν ἐν σ. 299 τέλος παρατηρουμένην ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τελείαν ὁμοιομορφίαν τῶν κειμένων τοῦ Λουκοπούλου, ἔχω νὰ πληροφορήσω τὸν συγγραφέα ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ κ. Τριανταφυλλίδου ἡ ὁμοιομορφία αὐτὴ ὀφείλεται ἴσως ὀλίγον καὶ εἰς τὸν Δουκόπουλον, ὅστις προσέχων νὰ ἀποδώσῃ ἀκριβῶς τὴν φθογγολογίαν τῶν βορείων ἰδιωμάτων παρέβλεψε λεπτοτέρας διακρίσεις.

Ἐν τῷ συμπεράσματι (σ. 291 κἑ.) ὁ κ. Höeg ἐξετάζει καὶ τὴν σχέσιν τοῦ ἰδιώματος τῶν Σαρακατσάνων πρὸς τὰ ἄλλα γειτνιάζοντα βόρεια ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ἡ ἐξέτασις γίνεται μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀκριβῶς γίνονται καταφανῆ τὰ μεγάλα κενά, τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν νεοελληνικὴν διαλεκτολογίαν. Ὁλόκληροι περιοχαὶ εἶναι διαλεκτολογικῶς ἐντελῶς ἀνεξερεύνητοι, καὶ δι' ὅσας δὲ λέγομεν ὅτι ἔχομεν πληροφορίας εἶναι αὗται πενιχρόταται, τυχαῖαι καὶ πολλάκις ἐντελῶς ἀνάξιαι λόγου. Πρὸ τοῦ καταρτισμοῦ δὲ τοῦ διαλεκτολογικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος ἐπισφαλῆ εἶναι πάντα τὰ περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἰδιωμάτων συμπεράσματα.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Δέφνερ Μιχ., Λεξικὸν τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου. Ἐν Ἀθήναις, 1923. (Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας ἑλληνικῆς. Παράρτημα τόμου ἕκτου) 8ον σ. XXI+411.

Ὁ παλαίμαχος ἐρευνητὴς τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων τοῦ Πόντου καὶ τῆς Τσακωνιᾶς ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνιον διακοπὴν ἐπανέρχεται μὲ νεανικὴν ὁρμὴν καὶ σφρίγος εἰς τοὺς παλαιούς του ἔρωτας, καὶ μᾶς χαρίζει τὸ πλούσιον τοῦτο λεξικόν, τὸν θησαυρὸν τῆς περιεργοτάτης τῶν νεοελληνικῶν διαλέκτων. Καὶ ἦτο πλέον καιρός. Τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὁσημέραι ὑποχωροῦν πρὸ τῆς κοινῆς τῶν πόλεων. Τὸ Λεωνίδιον, ὡς παρατηρεῖ μετὰ λύπης ὁ συγγραφεύς, ἠλώθη ἤδη καὶ τὰ ἀπρόσιτα βουνὰ τῆς Τσακωνιᾶς ἤρχισαν νὰ δέχωνται συνεχῆ τὴν ἐπίθεσιν τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς. Τὴν πρωτοπορίαν τῆς εἰσβολῆς διακρίνει κανεὶς καὶ εἰς τὸ Λεξικὸν τοῦ Δέφνερ, λέξεις τῆς κοινῆς μὲ ἔνδυμα τσακωνικόν. Πολλὰς δὲ λέξεις κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίας εἰσαχθείσας ἐκ τῆς νεοελληνικῆς παρέλειψε νὰ ἀναγράψῃ ὁ συγγραφεύς. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ ἐρευνηταὶ τοῦ λαοῦ τῆς Τσακωνιᾶς σποραδικὰ μόνον λείψανα τῆς σημερινῆς διαλέκτου αὐτοῦ θὰ ἀντικρύζουν. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο πολλαπλασιάζει τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας τοῦ Δέφνερ, ἥτις μετ' ὀλίγα ἔτη θὰ εἶναι ἴσως ἡ μόνη ἀθόλωτος πηγή, ἐξ ἧς οἱ μεταγενέστεροι

θὰ ἀντλοῦν τὰς γνώσεις των διὰ τὸ περίεργον τοῦτο λείψανον τῆς δωρικῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ κ. Δέφνερ συνεκέντρωσεν εἰς τὸ Λεξικόν του περὶ τὰς 6000 ἰδιωματικὰς λέξεις καὶ ἀφθόνους τύπους, ἑκάστη δὲ λέξις συνοδεύεται ὑπὸ ἀρκετῶν παραδειγμάτων χρήσεως αὐτῆς ἐν τῷ λόγῳ καὶ ὑπὸ μεταφράσεως εἰς τὴν κοινὴν νεοελληνικήν, τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν γαλλικήν. Προσπαθεῖ δὲ σχεδὸν πάντοτε ὁ συγγραφεὺς νὰ καθορίσῃ καὶ τὴν ἐτυμολογίαν. Δυνατὸν αἱ ἐτυμολογίαι αὗται νὰ μὴ εἶναι πάντοτε ἀναντίρρητοι, ἓν ὅμως ἀναμφισβήτητον ἐκ τῆς ὅλης ἐργασίας προκύπτει, ἡ παλαιὰ τοῦ συγγραφέως γνώμη, ὅτι ἡ τσακωνικὴ εἶναι λείψανον τῆς δωρικῆς.

Ἐκτὸς τῆς γλωσσολογικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦ Δέφνερ, τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ ἐγκατασπειρομένων λαογραφικῶν εἰδήσεων προσδίδει εἰς αὐτὸ καὶ σημασίαν λαογραφικήν. Εἰς κάθε σχεδὸν σελίδα εὑρίσκει κανεὶς καὶ κάτι λαογραφικόν. Αἱ εὐχαὶ καὶ ἰδίᾳ αἱ κατάραι εἶναι πολυάριθμοι, αἱ παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις ἐπίσης, αἰνίγματα μερικὰ καὶ πλῆθος ἄλλων εἰδήσεων, ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον, ὑλικὸν καὶ πνευματικόν, τοῦ τσακωνικοῦ λαοῦ. Ἐὰν τὸ βιβλίον ἐφωδιάζετο καὶ μὲ τὰς σχετικὰς εἰκόνας, ἡ ἀξία του διὰ τὴν λαογραφίαν θὰ ἐπολλαπλασιάζετο.

Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Δέφνερ ἐπέθηκε κορωνίδα τηλαυγῆ εἰς τὸ γλωσσολογικόν του ἔργον, ἵδρυσε μνημεῖον ἀκατάλυτον διὰ τὴν Τσακωνιάν, ὅθεν καὶ δικαιότατα ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἐπιτίμου δημότου τῆς πρωτευούσης αὐτῆς.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Chumnos Georgios, Old Testament Legends from a Greek Poem on Genesis and Exodus by—, edited with Introduction, Metrical Translation, Notes and Glossary from a Manuscript in the British Museum by *F. H. Marshall*, M. A. Cambridg at the University Press, 1925. 8ον σ. XXXII + 116 μετὰ 28 πινάκων.

Ἤδη ὁ Krumbacher ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ τῆς Βυζαντινῆς λογοτεχνίας (μετάφρ. Σωτηριάδου σ. 69) ἐσημείωσε τὴν ὕπαρξιν τοῦ ποιήματος τούτου τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ Χούμνου εἰς δύο κώδικας, ἕνα τῆς Βιέννης καὶ ἕνα τῆς Βενετίας. Ὁ κ. Marshall ἀνακαλύψας καὶ τρίτον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου ἐκδίδει ἐν τῷ ἀνωτέρω βιβλίῳ ἐξ αὐτοῦ τὰς μᾶλλον ἐνδιαφερούσας ἀφηγήσεις. Τὸ ποίημα, ἀναφερόμενον εἰς τὰς διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι ἐνδιαφέρον ὄχι τόσον ὡς λογοτέχνημα, ὅσον ἀπὸ λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς ἀπόψεως. Ὁ Χοῦμνος, λαϊκὸς ποιητὴς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀποφασίσας νὰ διδάξῃ τοὺς συμπατριώτας του τὴν Παλαιὰν Διαθήκην δὲν προσέτρεξεν εἰς τὸ ἐπίσημον αὐτῆς κείμενον, ἀλλ' ἠρύσθη ἐκ διαφόρων ἀποκρύφων πηγῶν, τῶν ὁποίων ὁ λαϊκὸς χαρακτὴρ εἶναι ἀπαραγνώριστος. Ἔγραψε δὲ τὸ ποίημα εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν λαϊκὴν εἰς ὁμοιοκαταλήκτους δεκαπεντασυλλάβους καὶ κατὰ τὴν συνήθη τεχνοτροπίαν τῶν συγχρόνων του στιχουργῶν. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ ὀρθότατα τονίζει ὁ ἐκδότης τὴν σημασίαν τοῦ κειμένου διὰ τὸ κρητικὸν ἰδίωμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὀρθότατα δ' ἐπίσης σχετίζει τὸ περιεχόμενον πρὸς τὰς ἀποκρύφους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διηγήσεις.

Τὸ χειρόγραφον κοσμεῖται καὶ διὰ διαφόρων εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι ὄχι τόσον διὰ τὴν τέχνην των, ὅσον διὰ τὰς ἐνδυμασίας καὶ τὰ ἔπιπλα τῶν χρόνων τοῦ ζωγραφίσαντος αὐτὰς βιβλιογράφου. Διότι αἵ τε μορφαὶ καὶ τὸ περιβάλλον αὐτῶν εἰκονίζονται ἀναχρονιστικῶς. Ἐκλογὴν ἐπίσης τῶν εἰκόνων τούτων δημοσιεύει ὁ ἐκδότης.

Τὸ ἔργον τοῦ κ. Marshall ὁμολογουμένως εἶναι χρήσιμον ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἀλλὰ θὰ ἦτο πολὺ χρησιμώτερον, ἂν ὁ ἐκδότης ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς ἐκλογὰς αὐτάς, ἀπεφάσιζε νὰ μᾶς δώσῃ τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν ὁλοκλήρου τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ποιήματος ὄχι μόνον ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, ἀλλ' ἐκ τῆς ὅλης χειρογράφου παραδόσεως. Εἰς μίαν τοιαύτην κριτικὴν ἔκδοσιν ἴσως θὰ ἐσαφηνίζοντο καί τινα σκοτεινὰ σημεῖα τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον τώρα ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν.

Τὸ δεύτερον, εἰς τὸ ὁποῖον προσκρούει ὁ ἀναγνώστης, εἶναι ἡ διατήρησις τῆς τερατώδους ὀρθογραφίας τοῦ χειρογράφου. Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτόγραφος ἦτο ὁ κῶδιξ, ζήτημα εἶναι ἂν τὸ κείμενον ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ ὡς ἐξεδόθη, καὶ μάλιστα διὰ τὸ ἀγγλικὸν κοινόν. Ἡ κακὴ γραφὴ τῶν λέξεων καὶ ὁ κακὸς χωρισμὸς δυσχεραίνουσι πολὺ τὴν ἀνάγνωσιν, πρέπει δὲ ν' ἀναγινώσκῃ τις ἀκουστικῶς, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐννοήσῃ τὰ λεγόμενα. Τοιούτου εἴδους ἐκδόσεις κειμένων ἔπαυσαν πρὸ πολλοῦ νὰ γίνωνται.

Τὸ κείμενον συνοδεύεται καὶ ὑπὸ ὀλιγοστῶν τινων σημειώσεων καὶ γλωσσαρίου διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου. Εἰς τὰς σημειώσεις παρατηρῶ ὅτι τὸ σημειούμενον ὡς ἀβέβαιον *ναπλικέψη* εἶναι τὸ γνωστότατον βυζαντινὸν ῥῆμα *ἁπλικεύω*, ὄχι *ἁπλικένω*, τὸ ὁποῖον σημαίνει *στρατοπεδεύω, καταλύω*, Τὸ δ' ἐν σ. 112 σημειούμενον *δυναμάρη=fortress* δὲν φαίνεται διόλου ὀρθόν. Ὁ ἐκδότης παρεπλανήθη ἐκ τῆς κακῆς γραφῆς. Ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις τοῦ στίχου (X,19 σ. 81) φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἀκόλουθος.

Πγοί 'στε καὶ πόθεν ἤρτετε σ' ἐμὲν τ' ἀδυναμάρι;

Εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι τὸ *ἀδυναμάρι* τοῦτο κατ' οὐδέτερον γένος εἶναι ὑποκορισμὸς τῆς λέξεως *ἀδύναμος=ἄδύνατος*, γινόμενος ἐνταῦθα ἐξ εὐγενείας. Τοιούτου εἴδους ὑποκορισμοὶ δὲν εἶναι σπάνιοι εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν οἷον *ἐμένα τὸ φτωχούτσικο* κτλ., γινόμενοι συνήθως ἵνα κινήσουν τὴν συμπάθειαν τοῦ ἀκροατοῦ.

Μίαν τελευταίαν παρατήρησιν ἔχομεν νὰ κάμωμεν. Ἐν σ. XXXII τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ ὁ ἐκδότης ὁμιλῶν περὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἀποκρύφων τούτων διηγήσεων παρὰ τοῖς Σλαύοις ἐκ τῶν Ἑλλήνων νομίζει ὅτι διὰ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας ἔφθασαν εἰς τὴν Ρωσσίαν. Νομίζομεν ὅτι ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Ἤδη ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων αἱ ἀπ' εὐθείας σχέσεις μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Ρωσσίας ἦσαν πυκνόταται, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀναγκαία ἡ μεσολάβησις τῆς Βουλγαρίας καὶ ἰδίως τῆς Σερβίας.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Λαμπουσιάδου Γ. Ι., Περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μελέτη ἀρχαιολογική. Κομοτινή, 1923. (Γενικὴ διοίκησις Θρᾴκης). 8ον σ. 24.

Ἐν τῷ φυλλαδίῳ τούτῳ ὁ γηραιὸς μελετητὴς τῆς Θρᾴκης μᾶς δίδει εἰκόνα τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν. Ἡ μελέτη εἶναι κυρίως ἀρχαιολογικοϊστορική. Ἐνδιαφέρει ἐν τούτοις καὶ τὴν λαογραφίαν, διότι ὁ συγγραφεὺς μνημονεύει καὶ λαϊκῶν τινων παραδόσεων, σχετικῶν πρὸς διαφόρους οἰκοδομὰς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Περίεργος εἶναι ἡ ἐν σ. 15 κἑ. μνημονευομένη ἀνάρτησις ὀστῶν προϊστορικοῦ μαμοὺθ εἰς τὴν πύλην τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα ἡ λαϊκὴ παράδοσις ἀπέδωκεν εἰς λάμιαν, φονευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μάρκου Κράλη.

Λάσκαρη Ν., Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της ἢ Λάστας πανόραμα. Μέρος Θ'. Ἐν Πύργῳ, 1924. 8ον σ. 679 - 805. Τιμ. δρ. 3.

Ὁ παλαιὸς φίλος τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας κ. Ν. Λάσκαρης συνεχίζων τὸ ἀπὸ ἐτῶν ἤδη κατὰ τεύχη ἐκδιδόμενον ἔργον του ἐξέδωκε καὶ τὸ Θ' αὐτοῦ μέρος. Τοῦτο περιέχει κυρίως ἰδιωτικὰς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν ἐκδότην καὶ ἄλλα ἰδιωτικῆς καὶ πολιτικῆς φύσεως σημειώματα. Μεταξὺ ὅμως τούτων εὑρίσκονται ἐγκατεσπαρμένα καὶ ᾄσματά τινα καὶ παραδόσεις καὶ ἄλλαι λαογραφικαὶ εἰδήσεις. Ἐν τέλει προστίθεται ἀλφαβητικὸς πίναξ τῶν περιεχομένων ἐν τῇ ὅλῃ λαογραφικῇ συλλογῇ «ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της», χρήσιμος εἰς τοὺς μεταχειριζομένους αὐτήν. Διὰ τῆς συλλογῆς ταύτης ὁ κ. Λάσκαρης ὁμολογουμένως παρέσχε σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν λαογραφίαν περισώσας καὶ ἀποθησαυρίσας ἐν αὐτῇ ἄφθονον λαογραφικὴν ὕλην.

ΣΤΙΛΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ [1])

Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Τόμ. 5 (1919). Ἐν Ἀθήναις, τύπ. Ἑστία, 1922. 4ον 132+47.—Τόμ. 6 (1920-21). Ἐν Ἀθήναις τύπ. Ἑστία, 1923. 4ον σελ. 201.—Τόμ. 7 (1921-22). Τεῦχος 1-3. Ἐν Ἀθήναις τύπ. Ἑστία, 1924. 4ον σ.246+6.

Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Η'. Ἐν Ἀθήναις, 1923. 8ον σ. 613+40.

Νέος Ἑλληνομνήμων. Τριμηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα συντασσόμενον ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ Σπ. Λάμπρου καὶ ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ Κ. Δυοβουνιώτου. Τόμ. ΙΕ' (1921). 8ον σ. 452.—Τόμ. ΙϚ' (1922). 8ον σ. 499.—Τόμ. ΙΖ' (1923). 8ον σ. 436.—Τόμ. ΙΗ' (1924). 8ον σ. 316.—Τόμ. ΙΘ' τεύχ. Α (1925). 8ον σ. 96.

Ἐπετηρὶς τοῦ Πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1921-1922. Ἀθῆναι, 1921. Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον. Πρυτανεία Κ. Η. Πολυγένους. 8ον σ. 150.

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ΙΕ'-ΙΖ'. Ἐν Ἀθήναις τύπ. Ταρουσοπούλου, 1921. Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον. Πρυτανεία Χρ. Μαλανδρίνου (1920-1921). 8ον σ. 258.—Τόμ. ΙΗ' (1921-1922). Πρυτανεία Κ. Η. Πολυγένους. Ἐν Ἀθήναις τύπ. Ταρουσοπούλου, 1923. σ. 326.

Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς. Ἠξιώθη τοῦ Ζαππείου βραβείου. Τόμ. Ϛ'. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1923. (Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης). 8ον σ. 571.

[1]) Ἐνταῦθα ἀγγέλλονται ὅσα βιβλία καὶ διατριβαὶ ἀποστέλλονται εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, τὴν Λαογραφικὴν Ἑταιρείαν ἢ καὶ προσωπικῶς εἰς τὴν Διεύθυνσιν.

Μαλεβός: Μηνιαῖον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις συλλόγου τῶν Βασσαριωτῶν «ὁ Διόνυσος». Ἀπὸ τοῦ ἀρ. 6 (Σεπτέμβριος 1921)-49 (Μάϊος 1925). 4ον ἕκαστον τεῦχος σ. 12.

Κυπριακὰ Χρονικά. Ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1923 κατὰ μῆνα εἰς 12 τεύχη.

—

Aasen Ivar, Minnestykke ved Jens Lindberg. Kristiania, 1923. (Norske Folkeminnelag I). 8ον σ. XIV+216.

Ἀμάντου Κωνστ. Ἰ., Μακεδονικά. Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐθνολογίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου, 1920. 8ον σ. 87.

—Ἐτυμολογικά. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ 6ου τόμου τοῦ Λεξικογραφ. Ἀρχείου.

Ἀναγνωστοπούλου Γ. Π., Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς κυπρίας διαλέκτου. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τ. Γ'). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1921. 8ον σ. 72-87.

—Γλωσσικὰ ἀνάλεκτα ἤτοι 1) περὶ τῆς γλώσσης τῶν κωμῳδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους 2) περὶ τοῦ ρήματος ἐν τῇ ἐν Ἠπείρῳ ὁμιλουμένῃ. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς τομ. Γ'). Ἀθῆναι, 1923. σ. 98.

Anderson Walter, Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks Helsinki, 1923. (FF. Communications No 42). 8ον σ. VI+449. Βλ. τὴν ἀνωτέρω βιβλιοκρισίαν.

Ἀννίνου Χ., Ἀνέκδοτα ἐκ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Β' Ἀριστείδης-Κάτων, Ἀλκιβιάδης-Κοριολανός. Ἐν Ἀθήναις, [1923]. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 30). 8ον σ. 118.

—Ἀνέκδοτα ἐκ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Γ' Πελοπίδας-Μάρκελλος, Τιμολέων-Αἰμίλιος Παῦλος. Ἐν Ἀθήναις, 1923. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἀρ. 34). 8ον σ. 156. Τιμ. δρ. 4.

Ἀποστολάκη Πάνη Μ., Ἡ ποίηση στὴ ζωή μας. Ἀθήνα, 1923. 8ον σ. 327.

Bees Nik. A., Der französisch-mittelsgriechische Ritterroman «Imberios und Margarona» und die Grundungssage des Daphnisklosters bei Athen. Berlin-Wilmersdorf, 1923. (Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie No 4). 8ον σ. 108.

Βίου Στυλ. Γ., Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου εἰς τὸ στόμα τοῦ χιακοῦ λαοῦ, ἤτοι διηγήσεις περὶ τῆς σφαγῆς, ἱστορικαὶ σημειώσεις καὶ ποιήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν σφαγήν. Ἐξεδόθη δαπάνῃ τοῦ δήμου Χίων. Ἐν Χίῳ, 1921. 8ον σ. 155.

Βλαχογιάννη Γ., Ἡ πεταλούδα. Ἀθήνα, 1920. 8ον σ. 16.

—Τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀνέκδοτα-Γνωμικὰ-Περίεργα. Ἐν Ἀθήναις, 1922. 8ον σ. 80.

—Τοῦ χάρου ὁ χαλασμός. Πεζὴ σάτυρα. Ἀθήνα, 1923. 8ον σ. 102 Τιμ. δρ. 20.

—Γῦροι τῆς ἀνέμης. Ἀθήνα, 1923. 8ον σ. 108.

Βότση ναυάρχου, Μία εἰκοσιπενταετηρίς. Ὁ Κωνσταντῖνος Ράδος ὡς ναυτικὸς ἱστορικός. Ἐν Ἀθήναις, 1924. 8ον σ. 31.

Burr Hanf. M., Γύρω στὴ φωτιά. Ἱστορία ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν πρώτων ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπων. Κατὰ μετάφρ. Μ. Γ. Μιχαηλίδου τῇ συστάσει τῆς Χ. Α. Ν.

Ἐν Ἀθήναις, 1924. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 36). 8ον δ'+182. Τιμ. δρ. 4,60.

Gaszyniec Ric., De Agathodaemone. Warszawa, 1919. (Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego No 17. = Travaux de la société des sciences de Varsovie II. — Classe des sciences anthropologiques, sociales, d'histoire et de philosophie). 8ον σ. 68+III.

— Der Ursprung der Zehngebotetafeln. Eine motivgeschichtliche Studie. Berlin, 1920. 8ον σ. 30.

— De necyiae Homericae fontibus et compositione. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Charisteria Cas. Moravski oblata. Cracoviae, 1922). 8ον σ. 31-57.

Πληνοῦ Δ. Α., Ὁ σκοπὸς τῆς παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας. Ἀθήνα, 1924. 8ον σ. 15.

Δαλεζίου Ἀνδρ. Γ., Οἱ μύρμηκες ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ γερμανικὸν τοῦ καθηγητοῦ K. Sajo. Ἐν Ἀθήναις. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 32). 8ον σ. 128. Τιμ. δρ. 2,65.

Dawkins R. M., Ancient statues in mediaeval Constantinople. (Read at Meeting, 21 st May, 1924). (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Folk-Lore τόμ. XXXV No 3 (1924) σ. 209—248.

Δελῆ Γεωργ., Ἀπάνεμα βράδια. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθήνα 1921. 8ον σ. 127.

Δένδια Μιχ. Α., Γλωσσικὰ σημειώματα ἤτοι 1) Περὶ τῆς ἐν τῷ ἰδιώματι τῶν Παξῶν ρηματικῆς καταλήξεως -ομου (=ομαι ἢ -ομε): 2) Περὶ τῶν ἐν τῇ Κυπριακῇ ρημάτων ἐκ τῆς Ἰταλικῆς καὶ Γαλλικῆς. Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς τομ. ΛΣ'. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1924. 8ον σ. 133—165.

Dernschwam's Hans, Tagebuch einer reise nach Constantinopel und Kleinasien (1553/55) von *Franz Babinger*. München | Leipzig. 8ον σ. 314.

Δέφνερ Μιχ., Ἡ χλωρὶς τῆς Τσακωνιᾶς. Ἀθῆναι, 1922. (Βασιλικὴ Γεωργικὴ Ἑταιρία. Γεωπονικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 2). 8ον σ. 32. Τιμ. δρ. 1.

—Χαιρετισμοί, Εὐχαί, Κατάραι, Ὅρκοι καὶ Ἄσματα τῆς Τσακωνιᾶς. Ἐν Ἀθήναις, 1922. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Λαογρ. τ. Ζ'). 8ον σ. 16.

—Λεξικὸν τῆς τσακώνικης διαλέκτου. Ἐν Ἀθήναις, 1923. (Λεξικογραφικὸν ἀρχεῖον τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς. Παράρτημα τόμου ἕκτου). 8ον σ. XXI+411. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 609 κέ.

—Ἡ σπηλιὰ τοῦ Ἀνδρειώτη. Τὸ τέλος ἑνὸς σκυριανοῦ παραμυθιοῦ. Ἐν Ἀθήναις, 1925. 8ον σ. 16.

Δοαλίδου Ι. Π., Ἡ γένεσις τῶν ἠπείρων κατὰ τὸν Alfr. Wegener. Ὁμιλία γενομένη ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρίας Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Τυπογρ. Ραφτάνη, 1925. 16ον σ. 36.

Δρακίδου Γερασ. Δ., Ὁ «Σουκιούρμπεης» ἢ ροδιακὰ ἱστορικὰ θρύμματα καὶ ἀνέκδοτα τοῦ 21 διασωθέντα ἐκ παραδόσεων. Ἐν Ἀθήναις, 1921. 8ον σ. 110.

Draper G., Παιδιαὶ συλλεχθεῖσαι ὑπὸ—Ἀμερικανοῦ παιδαγωγοῦ κατὰ μετάφρασιν καὶ προσαρμογὴν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπὸ τῆς κ. Δεσποίνης Μ. Μιχαηλίδου. Ἐντολῇ καὶ φροντίδι τῆς Χ. Α. Ν. Ἐν Ἀθήναις, [1924]. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 38). 8ον σ. 134. Τιμ. δρ. 3,60.

Δροσίνη Γ., Πύρινη ρομφαία Ἀλκυονίδες 1912—1921. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 126.

—Ἔρση· Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι, [1922]. 8ον σ. 334.

—Ἀμάραντα. Δευτέρα ἔκδοσις. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 127.

—Ἀγροτικαὶ Ἐπιστολαί. Ἔκδοσις Δευτέρα. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 176.

—Ἡ πεντάμορφη. Ἀθῆναι, [1923]. 8ον σ. 117. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 593.

—Τὰ ὡραιότερα δημοτικὰ δίστιχα. Ἀθῆναι, [1924]. 8ον μικρὸν σ. η'+96. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 597.

—Θὰ βραδιάζῃ. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 183.

Eitrem S., Les papyrus magiques grecs de Paris. Avec 3 Pl. (Videnskapsselakapets Skrifter. II Hist-Filos. Klasse, 1923. No 1). Kristiania, 1923. 8ον σ. 49.

—Overtro og trolldom hos de gamle grekere. Med e noversettelse av Lukian: Lognhalsen. Annet oplag. Kristiania, 1923. (Klassisk Forenings smaaskrifter nr. 2). 8ον σ. 66.

—Lina Laukar. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Festskrift til Bibliothekar A. Kjaer). 8ον σ. 10.

Eitrem S. und Fridrichsen A., Ein christliches Amulett auf Papyrus. Mit 2. Taf. (Videnskapsselskapets Forhandlingen for 1921. No 1). Kristiania, 1921. 8ον σ. 31.

Εὐριπίδου, Ἠλέκτρα. Μετάφρ. Ἰωάννου Πολέμη. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 92.

—Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι. Ρυθμικὴ μετάφρασις ὑπὸ Δημ. Μ. Σάρρου. Κωνσταντινούπολις τύπ. Ἑστίας, 1921. 8ον σ. 43.

Ζάχου Ἀριστ., Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Γορτυνίας. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1922. Ἐν Ἀθήναις, 1925. 4ον σ. 59-84.

Zervos Skevos, Rhodes capitale du Dodécanèse. Paris, 1920. 4ον σ. 380.

Ζολώτα Γεωρ. Ι., Ἱστορία τῆς Χίου κτλ. Βλ. τὴν ἐν σ. 591 βιβλιοκρισίαν.

Hammarström M., Ein minoischer Fruchtbarkeitszauber. Abo Akademi. Abo, 1922. (Acta Academiae Aboensis. Humaniora III). 8ον σ. 20.

Hardie (Mrs. Hasluck) Margaret M., The Significance of Greek Personal Names. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Folk-lore τόμ. XXXIV (1923) σ. 149-154. 249-251.)

Heisenberg A., Die Modestoslegende des Mesarites. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Festschrift für A. Ehrhard, 1922). 8ον σ. 218-227.

—Zur Feier von Weihnachten und Himmelfahrt im alten Jerusalem. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς B. Z. 24 (1923) σ. 329-335).

Hepding Hugo, Die Heidelbeere im Volksbrauch. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Hessische Blätter f. volkskunde τ. XXII (1923). 8ον σ. 58.

—Hessische Volkskunde. (Ἐν Giessener Hochschulblätter. 29 Dez. 1924. 7e Sonderbeilage zum Giessener Anzeiger).

Hesseling D. C., Notes critiques sur deux poèmes grecs du Moyen Age. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ περιοδ. *Βυζάντιον* τ. Ι. σ. 305-31) Paris | Liège, 1924.

—Histoire de la littérature grecque moderne traduite, du Néerlandais par N. Pernot. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 598.

Höeg C., Les Saracatsans. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 606 κέ.

Hoffman-Krayer E., Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1920. Im Auftrage des Verbandes Deutscher Vereine für Volkskunde. Walter de Gruyter et Co, Berlin und Leipzig, 1924. 8ον σ. 212. Βλ. τὴν ἀνωτέρω βιβλιοκρισίαν.

Horák J., Histoire de l'ethnographie et du folk-lore tchécoslovaque. Prague, 1924. 8ον σ. 16.

—Les études ethnographiques en Tchéco-Slovaquie. Prague, 1921. 8ον σ. 10.

Θεοδωροπούλου Παν. Ι., Ὁ πρῶτος δημοκρατικὸς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις τύποις Ἑρμοῦ, 1923. 8ον μικρὸν σ. 230. Τιμ. δρ. 8.

Θωμοπούλου Στεφ. Ν., Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης Θεοφάνης Α' ὁ Φλωριᾶς καὶ τὰ ὁμοφόρια αὐτοῦ. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Δελτ. τῆς Ἱστ. καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τόμ. Η' σ. 94-107). Ἐν Ἀθήναις, 1922. 8ον σ. 16.

Ἴψεν Ἑρρ., Γιάννης Γαβριὴλ Μπόρκμαν. Μετάφρασις Γ. Ν. Πολίτη. Ἀθῆναι. Ἔκδοσις Ἀθηναϊκοῦ βιβλιοπωλείου Χ. Γανιάρη καὶ Σιας. 8ον σ. 111.

Kalbfleisch Karl, Das Glöckchen im Oberhessischen Museum zu Giessen. (Ἐν Heimat im Bild. Beilage zum Giessener Anzeiger 1924. No 12).

Καμπάνη Ἀρίστου, Ναοὶ καὶ τάφοι. (Ἕνα ταξεῖδι στὸ Λοῦξορ). Ἀλεξάνδρεια, 1923. 8ον σ. 54.

Κανδηλώρου Χ. Τάκη, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου (1500-1821). Ἐν Ἀθήναις, 1924. 8ον σ. 448.

Κεραμοπούλου Ἀντ. Δ., Ὁ ἀποτυμπανισμός. Συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν (μετ' εἰκόνων 14 μὲν ἐν τῷ κειμένῳ, 7 δὲ παρενθέτων). Ἐν Ἀθήναις τυπογρ. Ἑστία, 1922 (22 Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας). 8ον σ. III+144.

Κοντογιάννη Π. Μ., Ἡ πυρπόλησις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν Χίῳ. Ἐξεδόθη δαπάναις τῆς ἐπιτροπείας τῶν ἀποκαλυπτηρίων ἀνδριάντος Κανάρη ἐν Χίῳ. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1925. 8ον σ. 78.

Κουγέα Σωκρ. Β., Τὸ Κοινὸν τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐπιγραφὴν Ἐπιδαύρου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος). Ἀθήνησι τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, [1921]. 4ον σ. 51.

Kougeas S. B, L'état actuel des études byzantines en Grèce. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Académie Roumaine, Bulletin de la Section Historique). Bucarest, 1924. 8ον σ. 6.

Κουρουνιώτου Κ., Ἑλληνικαὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἀνασκαφαὶ ἐν Νύσῃ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ 1921. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1922). Ἐν Ἀθήναις, 1922. 4ον σ. 87.

—Ἑλληνικαὶ ἀνασκαφαὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1922). 4ον σ. 227-257.

—Ὁδηγὸς τῆς Ἐλευσῖνος εἰκονογραφημένος. Ἐν Ἀθήναις τυπογρ. Ἑστία, 1924. 8ον σ. 69 (μεθ' ἑνὸς πίν. ς καὶ σχεδιαγράμματος).

Κυριακίδου Στ., Γλωσσογεωγραφικὰ σημειώματα. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τόμ. 6 σελ. 362-387. Ἐν Ἀθήναις, 1921.

—Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Λαογραφίαν. Ἀθῆναι, 1922. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων). 8ον σ. 152.

—Τὰ παιδιὰ τοῦ δεκαπενταυλλάβου (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1923). Ἐν Ἀθήναις, 1923. 8ον σ. 417-433.

—Ἑλληνικὴ λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1923. (Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 3). 8ον σ. 447.

—Ὁ ἑφταπάρθενος χορός. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἡμερολ. τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1925). 8ον σ. 489-511.

Κωνσταντοπούλου Κ. Μ., Ἡ σφραγὶς τοῦ ναυάρχου Νικήτα Ὡρούφα. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1925). σ. 437 450.

Λαμπουσιάδου Γ. Ι., Περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Βλ. βιβλιοκρισίαν ἐν σ 612.

Langset Edvard, Folke-Evetyr fraa Nordmor, Samla ved—. Kristiania, 1921. (Norsk Folkeminnelag II). 8ον σ. VIII+64.

Λάσκαρη Νικ., Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της ἢ Λάστας πανόραμα. Βλ. βιβλιοκρισίαν ἐν σ. 613.

Lid Nils, Norsk slakteskikkar med jamforingar frå nærskylde umrade. (Videnskapsselskapets Skrifter II Hist Filos. Klasse, 1923. No 4). Kristiania, 1924. 8ον σ. 209.

Λιπέρτη Θ. Δ.. Τζιυπριώτικα τραγούδια. Κύπρος, 1923. 8ον σ. 116.

Λορεντζάτου Π., Συμβολὴ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν παρ' Ὁμήρῳ ψυχολογικῶν ὅρων. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ΛΕ' τόμου τῆς Ἀθηνᾶς). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1922. 8ον σ. 41.

—Διαλεκτολογικά. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξ. Ἀρχείου τομ. 6 σ. 32-71). Ἐν Ἀθήναις, 1921.

Λουκοπούλου Δημ., Αἰτωλικαὶ οἰκήσεις σκεύη καὶ τροφαί. Μετὰ 77 εἰκόνων καὶ σχεδίων. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1925 (Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 5). 8ον σ. ζ'+145.

Λυκούδη Ἐμμ. Στυλ., Νέα διηγήματα. Τυφλὴ δικαιοσύνη.-Ὁ Τρουβάκης.-Τὸ παραστράτημα.-Ἀπὸ τὸ φλογοστρόβιλο.-Ὡς τὴν Σκυθία. 1924-1925. Ἐν Ἀθήναις. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 39). 8ον σ. 237 Τιμ. δρ. 9.

Lunde Peter, Kynnehuset. Vestegdske Folkeminne. 1 Hefte. Kristiania, 1923. (Norsk Folkeminnelag VI[1]). 8ον σ. 160.

—2 Hefte. Kristinia, 1924. (Norsk Folkeminnelag VI[2]). 8ον VII 161-263.

Maas P., Griechische Paläographie. (*Gercke-Norden*, Einleitung in die Altertumswissenschaft I 9. 1924. 3. Aufl.) 8ον σ. 69-81.

Mazon André, Contes slaves κτλ. Βλ. βιβλιοκρασίαν ἐν σ. 602 κέ.

Μαρκέτου Σταυρούλας Γ, Ἀγγελικὴ (Διηγήματα). Ἀθῆναι, 1923. 8ον σ. 66.

Μενάρδου Σ., Περὶ τῆς διαθέσεως τῶν κυπριακῶν ρημάτων. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἐν Ἀθήναις, 1925. 8ον σ. 14.

—Περὶ τῶν ἀρκτικῶν φωνηέντων. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἐν Ἀθήναις, 1925. 8ον σ. 10.

Μιχαηλίδου Γ. Μ., Ἔργα καὶ ἡμέραι τοῦ κατ' Ἀπρίλιον 1921 συνελθόντος ἐν Σμύρνῃ Α' Διδασκαλικοῦ Συνεδρίου. Σμύρνη, 8ον σ. 38.

Μπαλάνου Δημ. Σίμ., Χριστούγεννα, Πρώτη Ἰανουαρίου, Θεοφάνεια. Ἐν

Ἀθήναις. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων ἀρ. 35). 8ον σ. 80. Τιμ. δρ. 2.

Nergaad Sigurd, Gard og Grend. Folkeminne fraa Osterdalen. I. Kristiania, 1921. (Norsk Folkeminnelag III). 8ον σ. 164.

—Ufredstider. Folkeminne fraa Osterdalen II Kristiania, 1922. (Norsk Folkeminnelag VI). 8ον σ. 144.

—Eventyr, Barnevers, Spurningar og Ordspraak. Folkeminne fraa Osterdalen III. Kristiania, 1923. (Norsk Folkeminnelag VII). 8ον σ. 145.

Ντοσογέφσκυ Φ., Ταπεινοὶ καὶ καταφρονημένοι. Μετ. [Φώτου] Π[ολίτη]. Τόμ. Α'. Ἐκδοτικὸς οἶκος Γανιάρη καὶ Σιας. Ἀθῆναι, [1924]. 8ον σ. 232.—Τομ. Β'. 8ον σ. 256.

Παντελίδου Χ., Τοπωνυμικὰ καὶ ἐπώνυμα. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Β' τόμου τῶν Κυπρ. Χρονικῶν). Λάρναξ, 1924. 8ον σ. 10.

—1. Ξύλινον ἀντιμήνσιον. 2. Συμπλήρωσις τοῦ καταλόγου τῶν ἡγουμένων τῆς μονῆς τοῦ Κύκκου. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου. 8ον σ. 241-253.

Παπαδοπούλου Α. Α., Περὶ τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων Ἄθω καὶ Χαλκιδικῆς. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τόμ. 6 σ. 125-141). Ἐν Ἀθήναις, 1921.

Pabahagi Tache, Antologie Aromaneasca. Literatura poporana.—Literatura culta.—Musica poporana. Vederi etnografice.—Introducere.—Glosar complet în L. Francesa. Bucuresti, 1922. 8ον 519. Τιμ. lei 35.

Παπαχριστοδούλου Πολ., Θρακικὲς ἠθογραφίες. Τὸ πρῶτο ταξίδι τ' ἀδερφοῦ μου κι ἄλλα διηγήματα. Ἐν Ἀθήναις, 1924. 8ον σ. 128.

—Μέρος Β'. Ἀθήνα, 1925. 16ον σ. 128.

Pascal Pierre, Τὰ ἠθικὰ ἀποτελέσματα τοῦ σοβιετικοῦ πολιτεύματος. Μετάφρασις ||. Ἀλεξάνδρεια, 1921. 8ον σ. 40. Τιμ. δρ. 1.

Pernot Hubert, Pages choisies des Évangiles littéralement traduites de l'original et commentées à l'usage du public lettré avec le texte en regard. Paris, 1925. (Collection de l'Institut Néo-hellénique fasc. 2.) 8ον σ. 259.

Πλινίου τοῦ νεωτέρου, Ἐπιστολαὶ μεταφρασθεῖσαι κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ Γεωργ. Κ. Γρατσιάτου. Ἐν Ἀθήναις. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 37). 8ον σ. 104.

Πολέμη Ἰωάν., Ἑσπερινός. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 143.

—Μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρό. Ἐκδότης Ι. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι. 8ον σ. 128.

Πολίτη Φώτου, Καραγκιόζης ὁ Μέγας. Σάτιρα. Ἐκδοτικὸς οἶκος Χ. Γανιάρη καὶ Σια, Ἀθῆναι, [1924]. 8ον σ. 189.

Roussel Louis, Aristote Valaorites considéré comme traducteur. Paris, 1922. 8ον σ. 56

—La versication de André Kalvos. Athénes, 1923. 8ον σ. 71.

Ρωμαίου Κ. Α., Ἀνὰ τὴν Ἀκαρνανίαν. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1918) 4ον σ. 105-124.

—Στήλη τοῦ Ἐχενίκου ἐκ Θεσσαλίας. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου τοῦ 1919) [Ἀθῆναι, 1922]. 4ον σ. 123-132.

Σάββα Γ. Δ., Παρατηρήσεις εἰς τὸ «Βιβλίον καὶ Βιβλιοθήκη» (1922) τοῦ συναδέλφου κ. Δημ. Κ. Μάργαρη. Ἀθῆναι, 1924. 8ον σ. 36.

—[Τὸ αὐτὸ μετὰ προσθηκῶν]. Ἀθήνησι, 1924. 8ον σ. 55.

Σάρρου Μ. Δημ. Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ καὶ περὶ τῶν λέξεων ἀσέλλινο(ν)-προσέλλινο(ν). (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Πεντηκονταετηρίδος τοῦ ἐν Κ/πόλει Ἑλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου). Κωνσταντινούπολις, 1920. 8ον σ. 48.

Σβορώνου Ι. Ν., Τὸ λάβαρον τῶν Ἀθηναίων. Πέπλος, ἱστός, κεραία. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου 1920-21). [Ἐν Ἀθήναις], 1922. 4ον σ. 21-55 μετὰ πίνακος.

Σενέκα, Ἐπιστολαὶ πρὸς Λουκίλιον μεταφρασθεῖσαι κατ' ἐκλογὴν ὑπὸ Γ. Κ. Γρατσιάτου. Ἐν Ἀθήναις. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων 33). 8ον σ. 112. Τιμ δρ. 2.

Σιγάλα Α., Συριανὰ ἔγγραφα. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 3 (1923) σ. 243-257. Ἐν Ἀθήναις, 1924.

— Συρίων βαπτιστικὰ-παρώνυμα · ἐπώνυμα. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Λεξ. Ἀρχείου τόμ. 6. σελ. 160-209. Ἐν Ἀθήναις, 1921.

Schultz Wolfgang, Vorgeschichte und Mythenforschug. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ περιοδ. Mannus. Zeitschrift für Vorgeschichte von G. Kossinna). Leipzig, [1925]. 8ον σ. 76-89 (14)

—Grundsätzliches über Religion und Mythos der Arier (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ περιοδ. Mannus). Leipzig, [1925]. 8ον σ. 193-225 (33).

—Zeitrechnung und Weltordnung κτλ. Βλ. βιβλιοκρισίαν ἐν σ. 602.

Σκιᾶ Ἀνδρ. Ν., Γνῶμαι περὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐκδιδόμεναι κατ' ἐντολὴν τοῦ Ὑπ. τῶν Ἐκκλ. καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ Ἐθν. Τυπογραφείου, 1921. 8ον σ. 94.

—Μιστριώτειος ποιητικὸς διαγωνισμὸς λυρικῶν ποιημάτων. Ἔκθεσις κρίσεως. Ἀθῆναι, 1922. 8ον σ. 22.

Σκουφοπούλου Α., Παλιὲς καὶ καινούργιες ἰδέες. «Γράμματα» Ἀλεξάνδρεια, 1923. 8ον σ. 178.

Στάθη Σπ., Κυθηραϊκὴ ἐπιθεώρησις. Ἐτήσιον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ Σεπτέμβριον ἑκάστου ἔτους. Ἔτος Α' 1923, 1 Ἰουλίου 1922—30 Ἰουνίου 1923. Ἐν Ἀθήναις τυπογραφεῖον Ἑστία, 1923. 8ον σ. 452. Τιμ. δρ. 30.

Στεφανίδου Μιχ. Κ., Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἱστορίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Λόγος ἐναρκτήριος. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1920. 8ον σ. 26.

—Τὰ μαθηματικὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ ΛΕ' τόμ. τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1923. 8ον σ. 206-218.

—Τὸ ἀκουστικὸν μυστήριον τοῦ Βυζαντίου. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς ἑπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1924. 8ον σ. 189-195.

—Φυσιογνωστικά. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ λεξικογραφικοῦ Ἀρχείου τόμος 6 σελ. 210-236). Ἐν Ἀθήναις, 1921.

Storaker Joh. Th., Tiden i den norske folketro. (Storakers Samlinger I) ved *Nils Lid*. Kristiania, 1921. (Norsk Folkeminnelag II). 8ον σ. XVI+243.

—Rummet i den Norske Folketro. (Storakers Samlinger II) ved *Nils Lid*. Kristiania, 1923. (Norsk Folkeminnelag VIII). 8ον σ. 112.

Σωτηριάδου Γεωρ., Ὁ Φαβιέρος καὶ τὸ ἔργον του εἰς τὴν Ἑλλάδα. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30ην Νοεμβρίου 192?. Ἐν Ἀθήναις τύποις Α. Ραφτάνη, 1923. 8ον σ. 27.

[*Σωτηρίου Γ.*], Ὁ Ἅγιος Δημήτριος τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀθῆναι, 1918. (Ἐκ τοῦ παραρτήματος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου). 4ον σ. 7. μετὰ 5 πινάκων.

—Ὁδηγὸς τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1924. 16ον σ. 142.

Ταγάλια Δήμου, Τὸ φῶς ποῦ καίει. «Γράμματα» Ἀλεξάνδρεια, 1922. 8ον σ. 77.

Taylor Archer, The Burning of Judas. (Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Washington University Studies Vol. XI, Humanistic Series, No. 1. pp. 159-189, 1923).

Τριανταφυλλίδη Μαν. Α., Ἐπιστήμη καὶ ἦθος. Πρὸς τὴ φιλοσοφικὴ σχολὴ καὶ τὸ κοινὸ τῶν ἐπιστημόνων μὲ ἕνα ἐπίμετρο πρὸς τὴ φιλοσοφικὴ σχολή. [Ἀθῆναι], 1924. 8ον σ. 104.

Triandaphyllidis Manolis A, Eine zigeunerisch-griechische Geheimsprache. (Ἄνευ ἐξωφύλλου). 8ον σ. 42.

Τριγώνη Ἐμμ. Ἰω., Ποιήματα γιὰ τὸ μικρὸ κόσμο. Ἐν Ἀθήναις, 1922. 8ον σ. 40.

Weinreich O., Dar Märchen von Amor und Psyche und andere Volksmärchen im Altertum. (Sonderdruck aus *Friedländer*, Sittengeschichte Roms IV Band. 9. Anhänge. und 10 Aufl.) Leipzig, 1921. 8ον σ. 89-132).

Φαρμακίδου Ξενοφ. Π., Κυπριακὰ σκηνογραφήματα. Ἐν Ἀμμοχώστῳ, 1922. 8ον σ. 87.

Φουρίκη Π. Α., Ἡ Πρέβεζα. Θέσις, κτίσις, ὄνομα. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν. Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1924. 8ον σ. 274-294.

—Συνήθειες ποῦ σβήνουν. Ἡ Λαμπρή. Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. (Ἀθῆναι), 1915. 8ον σ. 461-474.

Φωσκόλου Μάρκ. Ἀντ., Φορτουνᾶτος. Βλ. βιβλιοκρισίαν ἐν σ. 599.

Χαριτάκη Γ., Ἡ ἑκατονταετηρὶς τῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ προλόγου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Ἀθήναις, 1921. (Κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ἑκατονταετηρίδος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως). 8ον σ. 62.

—Τὰ ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου. Ἐν Ἀθήναις τύπ. Ἑστία, 1921 (Ἐπιτροπὴ ἐκδόσεως τῶν καταλοίπων Σπυρίδωνος Λάμπρου). 8ον σ. 18.

Χατζιδάκι Γ. Ν., Πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν καὶ τὸ κοινὸν τῶν ἐπιστημόνων. (Ἄνευ ἐξωφύλλου). 8ον σ. 34.

[Χοῦμνος Γεώργιος], Old Testament Legends κτλ. edited by F. H. Marshall. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 610.

[*Χρύσιππος*]. Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Theodoros Teron textkritische Ausgabe von *Antonios Sigalas*. Teubner, Leipzig Berlin, 1921. (Byz. Archiv Helf 7). 8ον σ. VIII+102. Βλ. βιβλιοκρισίαν σ. 600.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Η΄ ΤΟΜΟΥ ΚΑΘ' ΥΛΗΝ

Ἐρευνηταί.

† Νικόλαος Γ. Πολίτης σ. 3.— † Σπυρίδων Π. Λάμπρος (*Στιλ. Π. Κυριακίδης*) σ. 231-234.

Σύμμικτα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α΄ καὶ Β΄ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 5-12.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 13-66.—*Ψύλλα*, Ἱστορία τῆς νήσου Κέας (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 268 κἑ.—*Ν. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα (*Ἀδ. Ἀδαμαντίου*) σ. 283 κἑ.—Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν (*Χρ. Π. Κορύλλος*) σ. 499 κἑ.—*Hoffmann-Krayer*, Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1920 (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 588 κἑ.—Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters. Reihe A Abt I. von *Franz Dölger* I. Teil (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 589 κἑ.— *Ζολώτα Γεωργ.*, Ἱστορία τῆς Χίου (*Στίλπ. Κυριακίδης*) σ. 591 κἑ.—*Hesseling*, Histoire de la littérature gr. moderne (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 598 κἑ.—*Sigalas*, Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf d. hl. Theodoros Teron σ. 600. —*Mazon A.*, Contes slaves. Étude linguistique; notes de folklore (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 602.—*Höeg Carsten*, Les Saracatsans (*Στίλπ Π. Κυριακίδης*) σ. 606. *Λαμπουσιάδου Γ.*, Περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 612.—*Λάσκαρη Ν.*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖά της (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 613.

Ἄσματα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α΄ καὶ Β΄ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης—Σ. Κυριακίδης*) σ. 6.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 40 κἑ.—Ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐν Αἰγίνῃ Παλαιᾷ χώρᾳ (*Π. Ν. Ἠρειώτης*) σ. 66 κἑ.—Ἄσματα καὶ Αἰνίγματα (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 109 κἑ.—Τὸ τραούιν τῆς Ζωγγραφοῦς (*Σ. Μενάρδος*) σ. 181 κἑ.—Δημώδη ἄσματα Καρδαμύλων τῆς Χίου (*Γ. Μαδιᾶς*) σ. 201 κἑ.—Ἡ Ἀναστασιά (*Μ. Τρανός*) σ. 205.—Τὰ κάλαντα Ζακύνθου (*Δεων. Χ. Ζώης*) σ. 221.—Κάλαντα Σίφνου (*Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης*) σ. 223-227.—*Α. Κριάρη*, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημωδῶν ἀσμάτων κτλ. (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 270 κἑ.—Ἐκπαιδευτικὸς ὅμιλος τῆς Αἰγύπτου. Τραγούδια τοῦ λαοῦ μας ἀνθολογημένα γιὰ τὰ παιδιά (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 271.—Das volkstümliche Distichon bei den Neugriechen (*Gustav Soyter*) σ. 379 κἑ.—Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν (*Χρ. Π. Κορύλλος*) σ. 499 κἑ.—Τραγούδια, μοιρολόγια καὶ λαϊκὰ Ἀργυράδων Κερκύρας (*Μαλβίνα Ι. Σαλβάνου*) σ. 520 κἑ.—Δίστιχα τραγούδια τῆς Αἰγίνης (*Παν. Δ. Σφενδλῆς*) σ. 536 κἑ.—Μανιάτικον μοιρολόγιον εἰς πολεμιστὴν τῆς ἐν Τζουμαγᾷ μάχης (*Χρ. Ι. Χριστολιάκος*) σ. 547 κἑ.—Ἐπιχώριον Καλαματιανὸ τραγούδι (*Δημ. Χρ. Δουκάκης*) σ. 549.—Ποντικὴ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ Νεκροῦ ἀδελφοῦ (*Γεώργ. Θ. Κανδηλάπτης*) σ. 550 κἑ.—Ἄσματα ἐργατικὰ Αἰγίνης (*Π.*) σ. 551 κἑ.—Τραγούδια Καστελλορίζου (*Ἀχ. Διαμαντάρας*) σ. 554 κἑ.—Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ (*Σπυρ. Γ. Βαρδάκης*) σ. 559.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η΄ σ. 151 (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 567.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η΄ σ. 230 (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 568 κἑ.—Δῶμαν, δόλιν, βίος (*Ξεν. Π. Φαρμακίδης*) σ. 574.—*Δροσίνη Γ.*, Ἡ πεντάμορφη (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 593.—*Δροσίνη Γ.*, Τὰ ὡραιότερα δημοτικὰ δίστιχα (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 597.—*Chumnos*, Old Testament Legends ed. by *Marshall* (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 610.

Δραματικαὶ παραστάσεις.

Roussel Louis, Karageuz (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 280 κἑ.— *Φωσκόλου*, Φορτουνᾶτος ἐκδ. *Σανθουδίδου* (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 599.

Ἐπῳδαί.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α΄ καὶ Β΄ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης — Σ. Κυριακίδης*) σ. 6. κἑ.— Κυπριακαὶ ἐπῳδαὶ (*Γρηγόριος Μαχαιριώτης*) σ. 206 κἑ.—Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ (*Σπυρ. Γ. Βαρδάκης*) σ. 556 κἑ.

Εὐχαὶ κλπ.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α΄ καὶ Β΄ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης—Σ. Κυριακίδης*) σ. 7.—Ἡ ἀντιλαβὴ εἰς τὰς κατάρας καὶ τὰς παροιμίας (*Στέφ. Τραχίλης*) σ. 376 κἑ.

Αἰνίγματα.

Ἄσματα καὶ αἰνίγματα (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 109 κἑ.

Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α΄ καὶ Β΄ κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης—Σ. Κυριακίδης*) σ. 8.—Παροιμίαι (*Στ. Βίος*) σ. 206.—Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ (*Σπυρ. Γ. Βαρδάκης*) σ. 559.

Μῦθοι συμπτυχθέντες εἰς παροιμίας.

Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 13 κἑ.—Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν (*Χρ. Π. Κορύλλος*) σ. 514 κἑ.

Παραμύθια.

Ἑλληνικὴ Χαλιμᾶ. Τὰ ὡραιότερα παραμύθια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκλογὴ

καὶ διασκευὴ Γ. Δροσίνη (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 273. – *Mazon A.*, Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 602.

Εὐτράπελοι διηγήσεις.

Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 13.—[Εὐτράπελος Διήγησις] (*Λεων. Χ. Ζώης*) σ. 227.—Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν (*Χρ. Π. Κορύλλος*) σ. 513 κἑ.—Περιπαίγματα χωριῶν (*Ν. Λάσκαρης*) σ. 560 κἑ.—*Anderson W.*, Kaiser und Abt (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 578 κἑ.

Παραδόσεις.

Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 17 κἑ.—Τί λέγει τὸ σιτάρι (*Στυλ. Βίος*) σ. 205.—Παραδόσεις (*Στυλ. Βίος*) σ. 206.—*Δημ. Κοντογιάννη*, Συλλογὴ δημοτικῶν παραδόσεων (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 274 κἑ.— Βουρβούλακας (*Σ. Μενάρδος*) σ. 297.—Χιακαὶ παραδόσεις (*Στυλ. Βίος*) σ. 427 κἑ.—Παρατηρήσεις εἰς τὰς χιακὰς παραδόσεις Στ. Βίου (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 447 κἑ.—Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως καλικάντζαρος (*Στ. Δεινάκις*) σ. 488.—Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν (*Χρ. Π. Κορύλλος*) σ. 512. — *Chumnos*, Old Testament Legends ed. by *Marshall* (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 610.—*Λαμπουσιάδου Γ.*, Περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 612.

Γλῶσσα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 8.—Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν Ζαγορίου (*Ι. Κ. Βογιατζίδης*) σ. 153 κἑ.—Δείγματα τσακωνικῆς (*Μ. Δέφνερ*) σ. 158 κἑ.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογρ. Ϛ' σ. 301 [*τσουλήθρα, ξουλιάστρα*] (*Δ. Γρ. Καμπούρογλους*) σ. 229.—Δῶμαν· Ἄγριν· Ἀρκοτσέραμιδον· Ἀρκοτσεραμιώνας (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 230.—*Βίου Σ. Γ.*, Χιακὰ γλωσσικὰ (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 265.—Βουρβούλακας (*Σ. Μενάρδος*) σ. 297.—Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως καλικάντζαρος (*Στ. Δεινάκις*) σ 488.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ. 153 κἑ. [Συνθηματικὴ γλῶσσα] (*D. C. Hesseling*) σ. 567 - 8.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ. 230 κἑ. [Ἀρκοτσέραμιον· ἀρκοτσεραμιώνας - ἄγριν· δῶμαν] (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 568 κἑ.— [Δῶμαν, δόλιν, βίος] (*Ξεν. Π. Φαρμακίδης*) σ. 574. — *Höeg Carsten*, Les Saracatsans. I. Étude linguistique (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 606.—*Δέφνερ Μ.*, Λεξικὰν τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 609.

Ἐνδύματα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 8. — *Γ. Σωτηρίου*, Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς τῶν κληρικῶν (*Φ. Κουκουλὲς*) σ. 247 κἑ.

Βίοι.

Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 33.— Γεωργικαὶ ἐργασίαι καὶ λέξεις τῆς Ζακύνθου (*Κ. Ν Γιαννοῦτσος*) σ. 209 κἑ.

Γυναικεῖα ἔργα.

Πῶς κατεργάζονται τὸ λινάρι εἰς τὴν Τζετῶ, χωρίον τῆς Σηλυβρίας (*Ἐλπινίκη Σαραντῆ - Σταμούλη*) σ. 561 κἑ.— Τὸ λεύκασμα τῶν παννιῶν (*Ἐλπινίκη Σαραντῆ - Σταμούλη*) σ. 563.

Δίκαιον.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 10.

Γαμήλια ἔθιμα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 9.

Παιδίον.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 9.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 29 κἑ.

Ἔθιμα κατὰ τὴν τελευτήν.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ 10.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 31.

Λατρεία.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 10.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 34 κἑ.—Ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐν Αἰγίνῃ Παλαιᾷ χώρᾳ (*Π. Ν. Ἡρειώτης*) σ 67 κἑ.—Τοῦ Σταυροῦ τοῦ κλέφτη (*Ἰάκ. Δραγάτσης*) σ. 228. —*Arnaudoff*, Die Bulgarischen Festbräuche (*Στ. Π. Κυριακίδης*) σ. 262.—Ὁ Λειδινὸς ἐ Αἰγίνῃ (*Π. Ν. Ἡρειώτης*) σ. 289 κἑ.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας Ζ' σ 270 [ἱερὰ δένδρα] (*Χρ Παντελίδης*) σ. 575.

Ἀστρολογία.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 11.

Χρόνου μέτρησις.

Schultz Wolfgang, Zeitrechnung und Weltordnung (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 602.

Μετεωρολογία.

Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 36.— Μετεωρολογία (*Στυλ. Βίος*) σ. 206.—Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ (*Σπυρ. Γ. Βαρδάκης*) σ. 560.

Μαντική.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης · Σ. Κυριακίδης*) σ. 10 κέ.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 36.—Das anonyme Traumbuch des Cod. paris. gr. 2511 (*Fr. Drexl*) 347 κέ.—Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ (*Σπυρ. Γ. Βαρδάκης*) σ. 559.—Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταὶ (*Θ. Ι. Ἀθανασόπουλος*) σ. 563 κέ.

Μαγεία.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 11.—Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι (*Φ. Κουκουλές*) σ. 302 κέ.—*Eitrem S.—Fridrichsen A.*, Ein christliches Amulett auf papyrus (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 601.—*Eitrem S.*, Les papyrus magiques gr. de Paris (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 601.

Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης · Σ. Κυριακίδης*) σ. 11.—Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ (*Δ. Λουκόπουλος*) σ. 34 κέ. 36 κέ. — Δεισιδαίμονες συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἐν Σοποτῷ τῶν Καλαβρύτων (*Π. Κ. Κωνσταντινόπουλος*) σ. 215 κέ.—Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγορίου (*Γ. Ἀναγνωστόπουλος*) σ. 217 κέ.—Δεισιδαίμονες συνήθειαι σ. 227.

Χοροί.

Ὁ χορὸς τῆς Λάμπρης ἰδίᾳ ἐν τῇ ἓν Αἰγίνῃ Παλαιᾷ χώρᾳ (*Π. Ν. Ἡρειώτης*) σ. 67-108.

Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα.

Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (*Ν. Γ. Πολίτης*) σ. 12.—Ἀγῶνες (*Β. Γανώσης*) σ. 220.

Ξένη λαογραφία.

Mazon A., Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*) σ. 602.

Διάφοροι εἰδήσεις

Ἐγκύκλιοι πρὸς περισυναγωγὴν λαογραφικῆς ὕλης σ. 234 κέ.—Λαογραφικὸν διαγώνισμα σ. 240.—Λαογραφικὸν ἀρχεῖον σ. 241.—Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία σ. 241,575—Νέα βιβλία σ. 287 κέ., 600 κέ.—Ἐπιθεώρησις λαογραφικῶν δημοσιευμάτων σ. 576.—Byzantinische Zeitschrift σ. 576.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἀδαμαντίου Ἀδ., Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα σ. 283 - 287.

Ἀθανασοπούλου Θ. Ι., Μαντεῖαι καὶ μαντικαὶ τελεταὶ σ. 563 - 567.

Ἀναγνωστοπούλου Γ., Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγορίου σ. 217-219.

Βαρδάκη Σπυρ. Γ., Κρητικαὶ ἐπῳδαὶ καὶ ἄλλα λαογραφικὰ σ. 556 - 560.

Βίου Στυλιανοῦ, Τί λέγει τὸ σιτάρι. Παροιμίαι. Παραδόσεις Μετεωρολογία σ. 205 κέ.—Χιακαὶ παραδόσεις σ. 427-446.

Βυγιατζίδου Ι. Κ., Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν Ζαγορίου σ. 153-158.

Γανώση Β., Ἀγῶνες σ. 220 - 221.

Γιανούτσου Κ. Ν., Γεωργικαὶ ἐργασίαι καὶ λέξεις τῆς Ζακύνθου σ. 209-215.

Δεινάκι Στ., Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως καλικάντζαρος σ. 488-498.

Δέφνερ Μιχ., Δείγματα τσακωνικῆς σ. 159-180

Διαμαντάρα Ἀχ., Τραγούδια Καστελλορίζου σ. 554-556.

Δουκάκη Δημ. Χρ., Ἐπιχώριον καλαματιανὸ τραγοῦδι σ. 549.

Δραγάτση Ἰακ., Κάλαντα Σίφνου σ. 223 - 227. — Τοῦ Σταυροῦ τοῦ κλέφτη σ. 228.

Drexl Fr., Das anonyme Traumbuch des Cod. paris. gr. 2511 σ. 347-375.

Ζώη Λεων. Χ., Τὰ κάλαντα Ζακύνθου σ. 221-223.— [Εὐτράπελος διήγησις] σ. 227.

Ἡρειώτου Π. Ν., Ὁ χορὸς τῆς Λαμπρῆς ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐν Αἰγίνῃ Παλαιᾷ χώρᾳ σ. 67-108.—Ὁ Λειδινὸς ἐν Αἰγίνῃ σ. 289-296.

Hesseling D. C., Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ.151 κέ. Σ. 567-8.

Καμπούρογλου Δ. Γρ. [Περὶ τῶν λέξεων *τσουλήθρα* καὶ *ξουλιάστρα*] σ. 229.

Καρδηλάπτη Γεώργ. Θ., Ποντικὴ παραλλαγὴ τοῦ ᾄσματος τοῦ Νεκροῦ ἀδελφοῦ σ. 550-551

Κορύλλου Χρ. Π., Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Πατρῶν σ. 459-519.

Κουκουλὲ Φ., Γ. Σωτηρίου, Περὶ τῆς ἐξωτερικῆς περιβολῆς τῶν κληρικῶν σ. 247 262.—Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι σ. 302 - 346.

Κυριακίδου Στίλπωνος Π., Ἄσματα καὶ αἰνίγματα σ. 109-152. — Δῶμαν ἄγριν-ἀρκοτσ'εράμιδον-ἀρκοτσ'εραμιῶνας σ.230-231.—Σπυρίδων Π. Λάμπρος σ. 231-234.—Ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης σ. 236-239.—*Arnaudoff*, Die bulgarischen Festbräuche σ. 262-265.—*Βίου Σ. Γ.*, Χιακὰ γλωσσικὰ σ. 265-298.—*Ψύλλα Ἰ. Ν.*, Ἱστορία τῆς νήσου Κέας σ. 268-269.—*Α. Κριάρη*, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημωδῶν ᾀσμάτων κτλ. σ. 270-271. — Τραγούδια τοῦ λαοῦ μας ἀνθολογημένα γιὰ τὰ παιδιὰ σ. 271 κέ. — Ἑλληνικὴ Χαλιμᾶ. Τὰ ὡραιότερα παραμύθια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐκλογὴ καὶ διασκευὴ Γ. Δροσίνη σ. 273 κέ. — *Δημ. Κοντογιάννη.*, Συλλογὴ δημοτικῶν παραδόσεων σ. 274 — *Roussel*, Karageuz σ. 280.—Παρατηρήσεις εἰς τὰς Χιακὰς παραδόσεις Στ. Βίου σ. 447-487.—Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας τ. Η' σ. 151. Σ. 567.—Παρατηρήσεις

εἰς Λαογραφίας τόμ. Η' σ. 230. Σ. 568-574.—*Anderson W.*, Kaiser und Abt σ. 578-588.—*Hoffmann-Krayer E.*, Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1920 σ. 588. — Corpus d. griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit κτλ. von *Franz Dölger* σ. 589-590.—*Ζολώτα Γ.*, Ἱστορία τῆς Χίου σ. 591-593.—*Δροσίνη Γεωργ.*, Ἡ πεντάμορφη σ. 593-596.—*Δροσίνη Γεωργ.*, Τὰ ὡραιότερα δημοτικὰ δίστιχα σ. 597.— *Hesseling C. D.*, Histoire de la littérature grecque moderne σ. 598-599. — *Φωσκόλου*, Φορτουνᾶτος ἐκδ. Ξανθουδίδου σ. 599-600. — *Sigalas*, Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Theodoros Teron σ. 600.—*Eitrem S.*—*Fridrichsen A.*, Ein christliches Amulett auf papyrus σ. 601.—*Eitrem S.*, Les papyrus magiques grecs de Paris σ. 601. — *Schultz Wolfgang*, Zeitrechnung und Weltordnung σ. 602.—*Mazon André*, Contes slaves de la Macédoine sud-occidental σ. 602-605.— *Höeg Carsten*, Les Saracatsans σ. 606-609. — *Δέφνερ Μ.*, Λεξικὸν τῆς τσακωνικῆς διαλέκτου σ. 609-610.— *Chumnos*, Old Test. Legends ed. by F. H. Marshall σ. 610 612.—*Λαμπουσιάδου Γ.*, Περὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως σ. 612. — *Λάσκαρη Ν.*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της σ. 613.

Κωνσταντινοπούλου Π. Κ., Δεισιδαίμονες συνήθειαι καὶ δοξασίαι ἐν Σοποτῷ τῶν Κυλαβρύτων σ. 215-217.

Λάσκαρη Ν., Περιπαίγματα χωριῶν σ. 560.

Λουκοπούλου Δ., Σύμμεικτα αἰτωλικὰ λαογραφικὰ σ. 13-66.

Μαδιᾶ Γ., Δημώδη ᾄσματα Καρδαμύλων τῆς Χίου σ. 201-205.

Μαχαιριώτη Γρηγ., Κυπριακαὶ ἐπῳδαὶ σ. 206 κέ.

Μενάρδου Σίμου, Τὸ τραούδιν τῆς Ζωγγραφοῦς σ. 181 200.— Βουρβούλακας σ. 297-301.

Παντελίδη Χρ., Παρατηρήσεις εἰς Λαογραφίας Ζ' σ. 280. Σ. 575.

Πξολίτου Γ. Ν.], Ἄσματα ἐργατικὰ Λιγίνης σ. 551-553.

Πολίτου Ν. Γ., Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ Α' καὶ Β' κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου σ. 6-12.

Σαλβάνου Μαλβίνας Ι., Τραγούδια, μοιρολόγια καὶ λαζαρικὰ Ἀργυράδων Κερκύρας σ. 520-535.

Σαραντῆ-Σταμούλη Ἐλπινίκης, Πῶς κατεργάζονται τὸ λινάρι εἰς τὴν Τζετῶ, χωρίον τῆς Σηλυβρίας. 2. Τὸ λεύκασμα τῶν παννιῶν σ. 561-563.

Σεφερλῆ Παν. Δ., Δίστιχα τραγούδια τῆς Αἰγίνης σ. 536-546.

Soyter G., Das volkstümliche Distichon bei den Neugriechen σ. 379-426.

Τρανοῦ Μιχ., Ἡ Ἀναστασιὰ σ. 205.

Τραχίλη Στεφ., Ἡ ἀντιλαβὴ εἰς τὰς κατάρας καὶ τὰς παροιμίας σ. 376-378

Φαρμακίδου Ξεν. Π., Παρατηρήσεις εἰς Λαογροφίας τ. Η' σ. 230 (δῶμα, δόλιν, βίος) σ. 574.

Χριστολιάκου Χρ. Ι., Μανιάτικον μοιρολόγιον εἰς πολεμιστὴν τῆς ἐν Τζουμαγιᾷ μάχης σ. 547-549.